

यद्य :

यः / पुं० वायौ ॥ यवने ॥ गगारि ॥
यसि ॥ योगे ॥ शाने ॥ सर्वनाम
युद्धे ॥ बहारे ॥ आदिवासी
५५ ।

यवत् । न० कुवेर्दक्षिणभागस्थमास
खण्डे । शापखण्डे ॥ अधोदक्षिण
तथापि दृष्ट्वायकृतस्थितिः । तं
त्तु रक्षार्थवित्तश्रान्तशोपितजसत
म् ॥ रोगपित्रे ॥ अथा । शीघ्राम
यस्यैत्यादि समस्तं यन्मृगमवे ।
दिशुस्त्रितस्तथोर्त्तवा वामदक्षिण
पार्श्वयोः ॥ यमनन् । यमचपरमे
। सम्यद्दित्वात्कृष्ण् । गमादोना
मितिनतोपः । शागनानित्यत्वाद्
तुफ । य० सयम० वृणति । द्यूती
। क्षिप् । तुद् ॥

यज्ञदात्मिका । स्त्री० मरोपस्थाम् ।

तीक्ष्णोविद्यायाम् ॥

यज्ञदेरो । पु० शीघ्रते । रोपितकम्

य ॥

यपः । पुं० तुष्टप्रगाथे ॥ श्रीदे ।

यद्यधुपः

‘शुभेरे ॥ शकसधुगि ॥ पि० पूष्ये
॥ यद्यधुपः ॥ पूष्यते । यद्यधुप्यायाम्
। यत्तर्त्तरिषकारवैसंभ्रायामिति०
कर्मविधन् । पुंसीतिघोवा ॥ य-
हा । ईलफ्मीमथ्योतिव्याप्रोति ।
यधुप्याप्ती । कर्मस्थ ॥ यथा ।
। प्र० कामस्तस्त्रैवाधिप्यौचस्य । प्र
रधिपुयम्यवा । यशुब्रोहीतकध्यप्यो
रितिपथ् ॥

यद्यधुपः । पुं० कर्पूराद्यैः समैः
कृतीऽनुतीपनविशेषे ॥ यथा । कर्पू
रागुसकृत्तूरीऽप्रोत्तुष्टयानिप ।
एकीकृतमिदसर्वैयद्यधुपः मरुच्यते ॥
अपिष्व । सुहृन्मागुरुदासूरीकर्पूरच
न्दनंतथा मशसुगन्धनिपुणानाम
तोयद्यधुपः ॥ यद्यमित्यधुपः ॥

यद्यधुपः । पुं० यठवृषः ॥

यद्यधुपः । पुं० अराडे । चर्धरसे ।

राखतिख्याते । यद्यधुपः । धुपय

ति । धुपयतापि । आयादयथाद्यं

धातुवैवा । कर्मस्थम् ॥ उपपद्य

यच्चा

यजनम्

रति । श्री गसे । सरखद्रवे । तरपन
तिल • इ • गौ • दे • भाषा • ॥

यघरत्स : । पुं • मध्यारवे । पुष्यमद्ये
यद्यप्रयोरस : ॥

यघराट् । पुं • गुह्यकेश्वरे । कुवेरे ॥
यचेजुराजते । राज् • । संसृद्धिपेति

क्षिन् ॥ मलानांरङ्गचत्वरे ॥

यघराजः । पुं • कुवेरे ॥ यचापां
राजा । राजाङ् : सखिभ्यष्टच् ॥

यत्तराट्पुरी । स्त्री • अगकायाम् ॥

यघरावि । स्त्री • हीमान्वितायाम्
यचापांराधिः ॥

यच्चाधिपुः । पुं • कुवेरे ॥

यत्सोधनम् । न • यद्योपासनायाम् ।
यद्यामलकम् । न • पिण्डहर्षारफति ।

यद्यशसः । पुं • यटवृत्ते ॥

यद्यिषी । स्त्री • अलकायाम् ॥ यचा
• सन्तियद्याम् । इनिः • डीप् ॥

• कुवेरपत्न्याम् ॥ यत्तभार्वायाम्

यची । स्त्री • कुवेरात्पत्न्याम् ॥

यद्योदुम्बरकम् । न • अश्वत्थफले ।

यच्मः । पुं • रोगरजि ॥ यद्यते

यद्य • । अर्थास्तुसितिगन् ॥

यच्मर्तो । स्त्री • द्राचायाम् ॥

यच्चा पुं • रोगराजि । राजयच्म
वि । लये । शोषे ॥ अस्थनिदान्तु

। धेगरोधात्तद्यश्चैवंसाःइसाहिय
साधनात् । त्रिदोषो सायेतयच्चा
गदोदितुवतुष्टयात् ॥ मैद्योव्याधिम

तांयस्माद्व्याधिर्यत्रेनयद्यते । सय
फ्नामिच्च्यतेक्षिके शब्दशास्त्रविशार
दैः ॥ यद्यते • यद्यतेवा । यद्य •
मनिन् ॥

यद्यी । वि • क्षयरीगिणि ॥

यद्य्यः । वि • पूज्ये ॥

यजन् । न • यामकर्तरि । यज्जणि ।

यज • । शतु • ॥

यजतः । पुं • स्तत्त्विति ॥ यजति ।

• यज • । मृष्टदशियुजीत्यादिनाऽत
॥ यजतः • यद्यव्यष्टशिविदभ्रुष्य
म् ।

यजति । पुं • यानि ॥

यजतः । पुं • अग्निहोत्रे ॥ यज्यतोऽ
पदेशः । यज • । अग्निनक्षियजि

वधिपतिभ्योऽयन् ॥ यजनीये ॥

यजनम् । न • समन्वकहृदिः प्रचेप
यादिक्रियायाम् । यानि ॥ अस्थलज

यंयथा । पशुलीराज्यपुरीडाशती
सोपधिचरप्रभृतिभिर्हिनिः । अ-

दिरपलाशाश्वत्थन्ययोधोदुम्बरप्रभृ
तिभिः समिद्धिः सुक्छुवाटूख-

लमुसलकुठारखनित्रयूपदासदभ-
अमंयावपरिषमाजनादिभिर्द्वि

यकारणे सट्गीतरीवध्वयुंमन्नादि-
भिक्रंशिवग्भिः कास्यनैमित्तिका

नांनद्यादिदूर्ध्वकापांयद्योक्तदक्षिणायां
समापनयजनम् । इतिशाशयिविक
धृतदेवजयजनम् ॥

यज्ञ :

यजनकर्मो । पुं० यजनव्यापारवृत्तिः ।
 ऋत्विजि ब्रीह्यादित्वादिनिः ॥
 यजमानः । पुं० अध्वरे० पादेष्टरि ।
 तिनित्त्रं येष्टरि ॥ यजते । यज-
 देवपूजासङ्घतिरूपदानेपुं० पूज-
 यज्ञो ; शानन् । शानञ्या । अ.गे
 मुष् ॥

यज्ञार्कः । श्वि० दानशक्तं रि ।

यजिः । पुं० यागकर्त्तरि । यजमा-
 ने । यजति । यज० । सर्वधातुभ्य-
 इनिः ।

यजुर्वेदः । पुं० नवविभक्तगतायाः
 त्मजेयया । ऋवे० प्रजज्ञेभगवान्य
 ज्ञोनामादिपूजयः अज्ञावोमि त ॥
 शुक्राधिपेवेद्विशेष ॥ पाध्ययवय
 जुभिः । म्यद्गुभिर्हो च द्विजोक्त-
 माः । औद्गावसांभियज्ञेप्रज्ञात्त्व
 स्वाप्ययवभिः ॥

यजुर्वेदाधियः पुं० भृगो । शक्ने ॥

यजुः । न० वेदविशेषे । गीतिरहि
 ताऽनियताक्षरपादेवेदभागे ॥ इव्य
 तेऽनेन । यज० । अर्शिपूवपिय-
 जि रनिवनितरिभ्योनिदित्त्वुसिः ।

यज्ञः । पुं० आत्मनि । नारायणे ।
 विष्णौ । कृतानने । सवे । अथ
 रे । यागे । सप्ततन्वी । मुखे । ज्ञ
 तो । विताने ॥ दधिषांदीक्षाचय
 प्रत्यपर्वो ॥ अग्ने ॥ अग्निष्टोम-
 दी । अग्निहोचदर्गपूषमासादी

यज्ञ :

श्रीतयागे ॥ स्मार्त्तं वैश्वदेवादी ।
 महायज्ञत्वेनश्रुतस्मृतिप्रसिद्धे ।
 दीयज्ञः पितृयज्ञः भृतयज्ञः मनु-
 ष्ययज्ञइतिचतुर्विधस्मार्त्तयज्ञो ॥
 अथ्यापनादिपञ्चविधमहायज्ञी ॥ य-
 या । अथ्यापनं प्रज्ञायज्ञः पितृयज्ञ
 सुतपर्वम् ॥ होमादेवोद्विर्भोतो
 न्यज्ञोतिविशुद्धनमिति ॥ यज्ञ-
 व्याख्यास्यामोद्रव्य देवतात्यागइति
 कल्पकारेदेवतोहे श्रेणद्रव्यत्वाद्योय
 इतिनिरुक्तः । सचयजतिनाहु-
 होतिनाचोदितत्वेनयागोहीमथ
 तिविधिः । उक्तिष्टोमावपट्कार
 रप्रयोगान्तायाज्यापुरोनुवाक्यान्ता
 यजतय । उपविष्टहोमाः स्वाहा-
 कारप्रयोगान्तायाज्यापुरोनुवाक्यर
 हितानुष्टोतयइतिकल्पकारेव्याख्या
 ताः ॥ अग्निहोचदर्गपूषमासा-
 सातुमासापशुवधज्योतिष्टोमादि ।
 सवद्विधिः काभ्योनित्यय ॥ अ-
 द्दार्ग । स्वाग्नेचितधर्मोऽसतो
 न्द्रिने ॥ समाध्यवस्थायां सर्वेन्द्रि-
 यइति निराधः श्रेवादीनीन्द्रिया-
 ख्यन्ते० इत्युक्त्वात्सुष्टयज्ञोयज्ञः ।
 व्यत्यानाश्रव्यायांरागडे पराहित्ये
 दविषयभोगायः साऽऽपरोयज्ञः ।
 गन्धादीन्विषयानन्वेन्द्रियानि
 पृजुवृत्तीत्त्वत्वात् ॥ अन्वेव्य-
 त्वात्तान्म्याः श्रेवादिभिरविरुद्ध

विषयचक्षुःस्य हाशन्त्यत्वे मानन्त्य-
साधारणं कुर्वन्ति स एव तेषां हिमः
॥ सर्वं वै दिक्शयः साधनरूपे ॥
यज्ञः सात्त्विकादिभेदेन त्रिविधः ।
यथा । अफलाफालाच्चिभिर्भोज्यै वि-
धिष्टो यज्ञो वर्धते । यद्यन्नेवैति-
मनः समाधाय ससात्त्विकः ॥
अभिसन्वायतु फालं दन्भार्यं मपि चैव
यत् । दूष्यते भरेतश्चे हतं यज्ञं विधि-
राजसम् ॥ विधिहीनमसष्टांशं
संचहीमसद्विष्णम् । अदाविरुचि-
तं यज्ञं तामसं परिषच्यते ॥ सथा
शेषा विधीयथा । द्रव्ययज्ञास्यो
यज्ञादीनां यज्ञास्तथा परे । स्वाध्याय-
ज्ञानयज्ञास्तथा यः स गितव्रताः ॥
यज्ञानां जपद्वन्द्वोस्तीति भगवतो विभु-
तिस्वरूपे जपयज्ञे ॥ कथं नैव तु स-
सिद्धिं प्राप्नुवन्तीनां तसंशयः । कुर्वा-
न्वन्नृणां कुर्यान्मैत्रीनां प्राणवच्यते ॥
दूष्यते । अननवा । अत्रया । यज-
याचेति नत् ॥ वर्णानां स्वधर्मयज्ञा-
यथा । पारस्ययज्ञाः धवाः स्युर्हं
विर्यं प्राविशः स्मृताः । परिचार-
यज्ञां शूद्रांश्च जपयज्ञास्तु मांश्च प्रा-
प्नुति ॥ यजनोद्ये । पृथे ॥
यज्ञकृत् । पुं० यागकर्त्तरि । यज्ञ-
करेति । छिप् तुक् ॥
यज्ञपशुः । पुं० धोटके ॥ एगि ॥
यज्ञपुराणः । पुं० विष्णो ॥ यज्ञपारत-

६ ॥
यज्ञमालनम् । नौ० यागपात्रे ।
यज्ञभूपथः । पुं० श्वेतदर्म-
यज्ञयोश्च । पुं० चतुर्वर्ण्ये ॥ वि-
यागार्हे ॥
यज्ञवह्नी । स्त्री० सोमवह्न्याम् ।
यज्ञवाटः । पुं० यागस्थाने ।
यज्ञवित् । पुं० यज्ञानां ज्ञातरि ॥
यज्ञानां कर्त्तरि । तेषां वाधयनाद-
यः । तेषां ज्योतिष्टोमादयो यज्ञाव-
स्तुभूता भवन्तीति मन्त्रं नै० तच्छतेषां
भ्रांतिमात्रम् । यज्ञं व्याख्यास्यामी-
द्रव्यं दैवतात्यागप्रति । अथैकैक-
स्याम् । यज्ञविज्ञानाभावात् । स-
मुदायस्यावस्थावात् । यज्ञान्वे-
त्ति । ज्ञानाति । बिन्दतिलभते वा-
। विद० । विदुश्च । छिप् ॥
यज्ञवृक्षः । पुं० विकृते । सुवाह-
न्ते । यटीवृक्षे ।
यज्ञशाला । स्त्री० देवयजने ॥
यज्ञशिष्टाशी । पुं० वैश्वदेवादि यज्ञा-
वशिष्टान्तनीजिनि ।
यज्ञश्रेयः । पुं० शोभापशिष्टाण्यपुरो-
डाशादौ ॥
यज्ञश्रेष्ठा । स्त्री० सोमपशुर्याम् ॥
यज्ञसारः । पुं० यज्ञोदुम्बरे ॥
यज्ञसूत्रम् । न० उपवीते । यज्ञोप-
वीते ॥ अथ प्रमाणं यथा ॥ कर्त्तुं
पिष्टं सूत्रं सध्यानिर्मितं यज्ञैः ।

यज्ञाङ्गः

यज्ञायुधम्

तनुवपमधोवृत्तं यज्ञसूत्रं विदुर्वुधाः
 । विद्युपतद्वयन्ययुक्तं विदप्रवरस-
 म्भितम् ॥ शिरोधराङ्गाभिमध्यात्
 पृष्ठावं परिमाणकम् ॥ यज्ञुर्विदां
 नामिमितं सामगानामयं विधिः ।
 यामस्कंधेन विधृतं यज्ञसूत्रं वलप्रदेम्
 । इतिकल्पितपुराणे ४ अध्यायः य-
 ज्ञसूत्रम् । यज्ञार्थधृतं सूत्रं वा ।
 शाकपार्थिवादिः ॥

यज्ञसेनः । पुं० दृपदे ॥

यज्ञस्थानम् । न० यज्ञवाटे ॥

यज्ञाङ्गः । पुं० शिमदुग्धके । उदुम्बरे
 । यज्ञमङ्गति । अगिगती । कर्म-
 म्भयम् ॥ खदिरवृक्षे । ब्राह्मणयष्टि-
 कायाम् ॥ वराहमूर्त्तौ । यज्ञाभ-
 द्रान्यस्य ॥ यज्ञवराहस्याद्रान्युक्ता
 निहरिवंशे । वेदपादोयुपदंष्ट्रः । क्त
 तुष्टस्तद्वितीमुखः । अग्निविषष्टो
 दर्भरोमा० ब्रह्मयीर्षीमहातपाः ॥
 अहारावेक्षणे दिव्योवेदाङ्गश्रुतिभू-
 पणः । अज्यनासः सुवस्तुष्टः ।
 सामघोषस्वनामहान् ॥ धर्मं सत्त्व
 मयः श्रीमान्कर्मविक्रमसत्क्रियः
 प्रायश्चित्तनखाचारः पशुशानुम-
 शाभुजः उद्गावान्तेजोमलिङ्गः क-
 लवीजनशौचविधिः । वाध्वन्तरात्मा
 सन्वस्त्रिग्विहृतः । सामशोचिपतः ॥
 वेदिस्तम्भोऽविर्गन्धं । उच्यते क्वाति
 वेगवान् । प्राग्शकायेत्युतिमा

नानानादीक्षाभिरर्चितः । दक्षिणा
 इद्व्यायोगीमहासप्तमयामहान् ।
 उपाकर्माष्टरुचकः । प्रयग्यावर्त्तभू-
 पणः ॥ नानाच्छन्दागतिपथीसु-
 द्योपनिपदासनः । छायापत्नीस-
 हायोवैमीरुगृहमिवाच्छित्तइति ॥
 न० प्रयाजादौ ॥ यज्ञे द्विविधम-
 हजातं भवति । सिद्धरूपं । साध्यरू-
 पञ्च । तच्च सिद्धरूपं चातिद्रव्यसङ्-
 ख्यादि० साध्यरूपन्तुक्रियैव । तच्च
 द्विविधम् । सन्निपथ्योपकारकमारा-
 टुपकारकञ्च । तच्चद्रव्यादिसंस्कार-
 कत्वेन विधीयमानं यामस्य ह्यपान्तभूर्-
 तं कर्म सन्निपथ्योपकारकम् । त्रीणीन-
 बहन्त्यात् । त्रीणि प्रोक्षतीत्येवं विधि-
 तावघातप्रोक्षणादि । तद्विपरीतञ्च
 फलजननसामर्थ्यजनकत्वादिनाया-
 गे न्वितं कर्माराटुपकारकम् ॥

यज्ञाङ्गा । स्त्री० सामान्युल्याम् ।

यज्ञानाः । पुं० अक्षभृषे । यागश्रेये ।

यज्ञायज्ञीयम् । न० सामविशिषे ॥ यज्ञा-
 यज्ञापदयुक्तं साम० यज्ञायज्ञीयम् ।
 इतिव्याख्यातारः । यज्ञायज्ञागृह्णी-
 ऽस्मिन्नस्ति । सतीत्यः । सूक्तसामो-
 रितिच्छः ॥

यज्ञायुधम् । न० स्फयकपालादिद्रव-
 सु । तानियथा । स्फयकपालाणा-
 निवाग्निहीनवृषीवसुर्वंस्रहण्या-
 विनक्षयन्त्याचोत्सृज्यन्तु सलक्षद-

यज्ञपुराणः

यज्ञसूक्तम्

विषययज्ञस्य स्यात् शान्त्यन्तर्वा नानन्द-
साधारणं कुर्वन्ति स एव तेषां हिमः
॥ सर्वं वै दिवाद्ययः साधनरूपे ॥
यज्ञः सात्त्विकत्वादिभिर्देनत्रिविधः ।
यथा । अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञो वि-
धिहृष्टो यद्रज्यते । यद्व्यमेवैति-
मनः समाधायससात्त्विकः ॥
अभिसन्धायतु फलं दपार्थं भूपिचैव
यत् । दृश्यते भरतश्चेत्तं यज्ञं विधि-
राजसम् ॥ विधिहीनमष्टाङ्गं
मन्वहीनमद्विषम् । अथाविरहितं
यज्ञतामसपरिषच्चते ॥ सचा-
नेकविधो यथा । द्रव्ययज्ञास्तपो-
यज्ञाद्योगयज्ञास्तथापरे । स्वाध्याय-
ज्ञानयज्ञाश्चतयः संश्रितव्रताः ॥
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्तीति भगवती विभु-
तिस्त्वरूपेण यज्ञः । जप्यं नैव तु स-
सिद्धिं प्राप्नुवतीति तस्यैव । कुर्वन्ति
न्यन्नशक्यान्मैत्रीनां यज्ञोऽप्युच्यते ॥
दृश्यते । अनेनवा । अथवा । यज्ञ-
याचितिरु ॥ अर्थानां स्वधर्मयज्ञा-
यथा । आरम्भयज्ञाः घृणाः शुद्धं
विर्यज्ञाविशः स्मृताः । परिचार-
यज्ञाश्शुद्धास्तु जपयज्ञान्तु माहात्म्या-
दृति ॥ यजनीये । पृथगे ॥
यज्ञस्तम् । पुं० यागपार्थिवः । यज्ञ-
क्षरति । षिण् । तुम् ॥
यज्ञपथः । पुं० शोचके ॥ ज्ञाने ॥
यज्ञपुराणः । पुं० विष्णोः ॥ यज्ञपारा-

हे ।
यज्ञमाननम् । नै० यागपार्थिवः ॥
यज्ञभूषणः । पुं० उदितदम् ॥
यज्ञवीग्यः । पुं० उदुत्वरुच्ये ॥ वि-
यागार्थे ॥
यज्ञबद्धी । स्त्री० सीमलतायाम् ॥
यज्ञवाटः । पुं० यागस्थाने ॥
यज्ञवित् । पुं० यज्ञानां ज्ञातरि ॥
यज्ञानां कर्तारि । तेषां वाधायनाद-
यः । तेषां वाधायनादयो यज्ञाव-
स्तुभूता भवन्तीति मन्वन्ते । तच्च तेषां
भान्तिमात्रम् । यज्ञं व्याख्यास्यामी-
द्रव्यं देयतात्वात् प्राप्ति । अथैकैक-
स्थित् । यज्ञविज्ञानात्सायात् । स-
मुदायस्यावस्तुत्वान् । यज्ञान्वे-
त्ति । ज्ञानात् । विन्दति यमतेषा-
। विद् । विदुल्लवा । षिण् ॥
यज्ञवृक्षः । पुं० विष्णुर्हृते । सुवाच-
क्षे । यटीहृते ॥
यज्ञमाता । स्त्री० देवयपने ॥
यज्ञभिष्टाशी । पुं० वैश्वदेवादि यज्ञो-
वशिष्टान्तमेभिनि ॥
यज्ञश्रेयः । पुं० शोभायशिष्टाण्यपुरो-
उमाद्यौ ॥
यज्ञर्थेष्टा । स्त्री० सीमलतायाम् ॥
यज्ञसारः । पुं० यज्ञोदुम्बर ॥
यज्ञमूषम् । न० उपवीते । यज्ञोप-
वीते ॥ अथप्रनाथं यथा ॥ जडं तु-
चिह्नं सूत्रं सधयानिर्निर्तयन्ते ॥

यज्ञाङ्गः

तन्तुचयमधीवत्त' यज्ञसूत्रं विदुर्बुधाः
 ॥ विगुणतद्व्यन्ययुक्त वेदप्रवरस-
 न्नातम् ॥ शिरोधरात्राभिमध्यात्
 पृष्ठाधं परिमाणकम् ॥ यजुर्विदां
 नाभिमितं सामगानामयं विधिः ।
 वामस्कंधेन विधुत यज्ञसूत्रं बलप्रदम्
 ॥ इतिकस्त्रिपुराणे ४ अध्यायः य-
 ज्ञसूत्रम् । यज्ञार्थं धृतं सूत्रं वा ।
 शास्त्रपार्थिवादिः ॥

यज्ञसेनः । पुं० दृपदे ॥

यज्ञस्थानम् । न० यज्ञवाटे ॥

यज्ञाङ्गः । पुं० हिमदुग्धके । उदुम्बरे
 यज्ञमङ्गति । अगिगतौ । कर्म-
 श्यण् । खदिरवृक्षे । ब्राह्मण्यष्टि
 कायाम् ॥ बराहमूर्त्तौ । यज्ञात्र
 दान्यस्य ॥ यज्ञवराहस्याङ्गान्युक्ता
 निहरिवशि । वेदपादोयूपदंष्ट्रः क्त
 तुष्टस्त्यतो मुख । अग्निजिवही
 दर्भरीमा० ब्रह्मशीर्षीमहातपा ॥
 अहिरात्रेक्षणे दिव्ये विदाङ्गश्रुतिभू-
 यणः । आश्विनोस. सू. वस्तुगडः
 सामघोषस्त्रिनामहान् ॥ धर्मसत्य
 मय . श्रीमान्कामविक्रमसत्क्रिय
 प्रायश्चित्तनखाचारः पशुगानुम-
 हाभुजः उद्गावान्ते शोमजिह्व. फ
 लवीजमशीषधिः । वाय्वन्तरात्मा
 मन्त्रस्त्रिगुर्विकृत सामशीषित. ३
 वेदिस्त्रिगुर्विर्नन्वै १ हव्यकव्याति
 वेगवान् । प्राग्वंशकायेद्युतिमा

यज्ञायुधम्

'नानानादीनाभिरर्चित' : दक्षिणा
 इदयोयोगीमहासचमयेमहान् ।
 उपाकर्माष्टरुचकः प्रवर्ग्यावर्तभू-
 यणः ॥ नानाच्छन्दो गतिपयोगु-
 ह्योपनिषदासनः । छायापमोस-
 हायो वै मे रुद्रमिवाच्छित्तवृत्ति ॥
 न० प्रयाजादौ ॥ यज्ञे द्विविधम
 ज्ञजातं भवति । सिद्धरूपं . साध्यरू-
 पञ्च । तत्र सिद्धरूपं जातिद्रव्यसङ-
 ख्यादि० साध्यरूपन्तु क्रियैव । तत्र
 द्विविधम । सन्निपच्योपकारकमारा
 टुपकारकञ्च । तत्र द्रव्यादिसंस्कार
 कर्त्वेन विधीयमानयागस्वरूपान्तर्भू-
 तं कर्मसन्निपच्योपकारकम् . त्रीहीन
 वहन्यात् . त्रीचिन्मौक्ततीक्ष्णं विधि
 साधघातप्रोक्षणादि । तद्विपरीतञ्च
 फलजननसामयजनकत्वादिनाया
 वेन्नितं कर्माराटुपकारकम् ॥

यज्ञाङ्गा । स्त्री० सामवल्ल्याम् ॥

यज्ञान् । पुं० अवभृथे । यागशेषे ॥

यज्ञायज्ञीयम् । न० सामयिज्ञेयि ॥ यज्ञा
 यज्ञापदयुक्तं साम० यज्ञायज्ञीयम् .
 इतिव्याख्यातार । यज्ञायज्ञागच्छी
 ऽस्मिन्नस्ति । मतौच्छं सूक्तसाम्नो
 रितिच्छः ॥

यज्ञायुधम् । न० स्फयकपालादिदश-
 सु । तानि यथा ३ स्फयकपाला
 निवाग्निहीनहव्यशीचसुर्पंशुक्तण्या
 विनक्षयन्याचो लूखलश्चमुसलश्चद

यज्ञोपवीतम्

पञ्चोपवीतानि वैदशयज्ञायुधानी
तिदर्शपूर्णमासयोः श्रुतानि ॥

यज्ञायुधी । पुं० यजमाने ।
यज्ञारिः । पुं० शिवे । राक्षसे ॥
यज्ञियः । पुं० किंशुकद्रुमे । पलाशहृत्ते
हापरयुगे ॥ वि० यज्ञकर्मणि । य-
ज्ञानां पात्रे । क्रतुक्रियासम्पादनयो-
ग्ये द्विजद्रव्यादौ ॥ यज्ञमर्हति
यज्ञस्त्विग्भ्यामित्यत्र० तत्कर्मार्ह-
च्छुपसङ्ख्यानात्० घः ॥ यज-
नीये ॥

यज्ञिवदेशः । पुं० यागकरणोपयुक्त-
कुनपञ्चालादौ ॥ कृष्यसरस्तुचर-
तिस्त्रयीयत्रसुभावतः सञ्जोय-
ज्ञियोदेशोक्ते षड्देशस्त्वतः परः ॥
यज्ञियथासौदेश्य ॥

यज्ञियशाखा । स्त्री० यज्ञार्थशाखाया-
म् ॥ यागमगृह्ये ॥

यज्ञीयः । पुं० उदुम्बरवृक्षे । वि०
यागसम्बधिनि ॥

यज्ञीयव्रजपादपः । पुं० विकृष्टतट-
क्षे ।

यज्ञेऽवरः । पुं० शिवे ॥ विष्णौ ।
यज्ञेष्टम् । न० दीर्घरोहिणकलणे ।
यज्ञोदुम्बरः । पुं० उदुम्बरे । जन्तु
फले ॥

यज्ञोपवीतम् । न० यज्ञसूत्रे । यज्ञा-
र्धधृतसुपवीतम् । शाकपार्थिवा-
दिः । यज्ञोपवीतम्वा । यज्ञस्य

यतन्

श्रीतस्यस्मार्त्तस्यचविविधस्यद्रव्यत-
पीयोगस्वाध्यायज्ञानादेरुपसामी-
प्येनविशेषेणनित्यसयोगिन० घृतं
प्राप्तवित्त्वर्थः ॥ ब्राह्मणेनयदादेवा
च्छिद्रंयज्ञोपवीतकम् । मनस्ता-
पेनशुविः स्थादापस्तस्वोऽब्रवीन्-
मुनिः ॥

यज्युः । पुं० यजुर्वेदविदि । अध्वर्यो
॥ यजति । यज । यजिमनीति-
युच् ।

यज्ञा । पुं० वेदविधानतः कृतया
गे । इष्टवान्० यजतेस्त्रवा । यज
देवमूजासङ्घतिकरणदानेषु । सुय-
ज्ञोऽर्चनम् ।

यज्यनास्पतिः । पुं० चन्द्रे ॥

यत् । अ० हेतौ । पश्याचयद्० अव्य-
यम् ॥

यत् । वि० यदर्थे ॥ गच्छति । एति ।
पृण्गतौ । शतृप्रत्ययः ॥ यच्छब्दे
नोच्यतेयोर्थस्तच्छब्दस्तस्यवाचकः ॥

यतम् । न० इतिप्रेरणाय० पादाघा-
ते ॥ पादकर्मवतप्रोक्तं यातमहुशवार-
णम् । वि० संयते ॥ नियते ॥

यतचेताः । वि० संयतचित्तो ॥ यतं
चेतायस्य ॥

यतन् । वि० प्रयत्नवति ॥ यथा । ना
एनमामिदेवान्देवानतीत्यनसेवते-
देवः । नतदनुकरातिविधानंतद्यौ
यततेनमोनमोमप्यम् ॥ इतिपूज्य

यतात्मा

पादानामार्या । अहं देवान् नृना-
मि । न नमस्करोमि । यो देवान् तौ व्य-
थति कभ्यस्थितः स देवो देवान् नृना-
मि । तदनुतदनन्तरं विधानं विध्युक्तं
कर्म न करेति । तस्मै सर्वात्मभूताय
यतते प्रयत्नयते मङ्गलं नमो नम इत्याद-
राद्यैः चिरुक्तिः ॥

यतमः । वि० बहूनां मध्ये निर्धारिते ।
एतस्मिन् ॥ वा बहूनां जातिपरि-
श्रेष्ठतमम् ॥

यतमानः । वि० व्याप्रियमाणे । प्र-
यतमाने ॥ यती प्रयत्ने । शानच् ।
सुब् ॥ प्रार्थयमाने ॥

यतमानसंज्ञा । यी० वैराग्यविशिष्ये ॥
यथा । रागादयः कषयाद्यस्तव
चित्तं नः तेरिन्द्रियाण्यिष्यधोऽनुविषये
ए प्रवर्ष्यन्ती । तन्नाप्रवर्ष्यन्ती पतयिष्य-
येत्विन्द्रियाणीति । तत्परिपाचना-
यकारणः पयद्वोधतमानसंज्ञायै रा-
ग्यम् ॥ अत्र जगति किंसारं किमसा-
रमिति गुणशस्त्राभ्यां ज्ञास्यामीच्छ-
योमि ॥

यतरः । वि० इयोर्मध्ये निर्धारिते । ए-
तस्मिन् ॥

यतः । प्र० यदर्थे ॥ यती ॥ यथा-
नृ । पञ्चम्यात्सिञ् । तदाश-
यम् ॥

यतात्मा । वि० संयतचित्ते । संयत-
धरो रीन्द्रियादिमत्प्रवृत्तिः ॥ निदि-

यतिपात्रम्

ध्यासनपरिपाकेण परमात्मन्येवैका-
यचित्ते ॥

यतिः । पुं० यतिनि । निर्जितेन्द्रिय-
व्युत्थे । कुटोचरनृदकद्वारापरमहंस-
पुंसन्यासिपुः ॥ विदित्वात्मनि । य-
यधूते ॥ दलशीले । सुनी । यत-
ते । यती प्रयत्ने । सर्वधातुभ्यद्-
न् ॥ नष्टुपस्तराज्ञीश्वेषामर्थे ॥ नि-
कारे ॥

यतिः । स्त्री० विरतौ । पाठविच्छे-
दे । द्रुतमध्यदिखन्वितरुपायां परि-
पात्र्याम् ॥ विधवायाम् ॥ दने ।
स्त्रियां शान् । मलोपः । राजे ।
सन्धौ । याद्याङ्प्रथं धिषिषे ॥

यतिचान्द्रायणम् । न० द्रव्यविशिष्ये ।
यथा । पृथग्वैतिसमग्रो यान्तिगुण्डा-
न्मध्यन्दिने स्थिते । निमगतात्मा च-
विष्यगोचरिचान्द्रायणं धरन् ॥ इ-
ति मनुः । यतिचान्द्रायणे पादोन
धेनुचतुष्टयतद्गतीसपादैकादशका-
दांशस्तद्विंशत्यधिकतः शिकः ॥

यती । पुं० यती । निर्जितेन्द्रियधामे-
॥ यमनम् । यमत्रपरमे । भाषेण ।
। मलोपः । यतमुपरमपममिनि-
त्त्वंपाशयत् । यतइतिनापितो-
निः । यतिष्ठादौ ॥

यतिनी । स्त्री० विधवायां ॥

यतिपात्रम् । न० यनाप्यादिपात्रे ।
यनापुंदाशुपात्रस्य मयैवैतल्लक्षणम् ॥

यदा

यद्दृष्ट्वादाभः

गौर्यानामशौचकाम् ॥

यद्येष्टाचारो । वि० स्त्रियाचारिणि ॥

यद्येष्टमाचरितुंशीलमस्य । चिनिः

यद्यीशमासो । वि० स्त्र्यास्यनिपिदवर्ध

नपुंसस्यनिष्ठाद्यनुष्ठानलब्धं श्वर-

प्राप्ती ॥ यथाज्ञाकारिणि ।

यद्योजितः । वि० यथायाम्ये । यथा

प्राप्ती ॥

यद्योत्तरम् । प० उत्तरमुत्तरप्राप्तौश्च-

र्च ॥

यद्योदितम् । न० यद्योक्ते ॥

यद्योपवीपम् । प० यथासुखमि-

च्छते ॥ यद्योपवीपम् ॥

यद्युः । प० यती ॥ यद्युः इति । यद्युः

क्षिपः । अनुदासीपदेशे । व्यनुना-

सिञ्चलोपः ॥ यद्युः ॥

यत् । वि० यदर्थे ॥ युषिष्ठायो-

पलधितधन्वावच्छिन्ने । जी० ए-

तिभाषा ॥ यत्तदे । नित्यसम्बन्धः

यच्छब्देनाच्यते । यच्छास्त्रेण ध-

र्मापन्नः ॥ यपिच । तच्छब्देनतु

यच्छब्देनोदयः । सततं बुधेः ।

यद्दृष्ट्वात्तु प्रच्छब्देतच्छब्दः । स्या

दुदाहृतः ॥ यद्यीश्वरितरनियजिभ्यो

ऽडिदिष्यदिः ॥

यदा । प० यद्यिच्छासि ॥ यथा

यदावदासताहः । निर्वृत्तमागुसा-

रिणाम् । गदातदाकलेव् । विरनुमे

षानिपचयैः ॥ सर्वकान्येभ्योदि-

शा० दाः ।

यदि । प० पचास्त्रे । सखावभाषा

त् । चेद्वे । यिसन्दे ईसन्दे इव

श्चने ॥ यद्विदेदाः प्रमाणस्युः ।

यदाः प्रमाणे चित्तदृष्ट्यादिवधा-

॥ यतनम् । यती० । पुनः । पु-

षोदरादित्वात्तत्सदः ॥

यदीयः । वि० यत्सम्बन्धिनि ।

यदुः । पु० द्वेषान्याययतिजातिभ्यो

ऽपुषे । दशाईदेषी । तद्देषासि

नि० यद्वयः ।

यदुत्तमम् । न० तीर्थविधिपे ॥

यदुदेवः । पु० वसुदेवे ॥

यदुनायः । पु० योद्धव्ये ॥

यदुपतिः । पु० श्रीकृष्णे ॥

यदुनापतिः ॥

यदुपयः । पु० यदोःसन्ताने ।

यद्दृष्ट्वा । स्त्री० स्थातान्व्ये । स्त्रेरिता

याम् ॥ स्त्रारसिद्ध्यामिच्छावान् ।

यास्त्रानुमतप्रवृत्त्यतिरिक्ते । यच्छ

भमृष्ट्या । यच्छास्त्रादाहौ । गुरीच

त्यः । याच्छब्दा । विशेषणमिति

समासः ॥ सद्यसार्थे । निर्निमित्ते

। यथायद्दृष्ट्याशब्दः । अद्यगतप्रदु

त्ति । निमित्तसंगमिच्छायः । शब्दः प्र

योक्तुं भिप्रायेणैव प्रवर्तते सयद्दृष्ट्याय

ऽद्वोदित्वादिरिति ॥ देवगती ।

यद्दृष्ट्वादाभः । पु० चन्द्रार्थितोपसिं-

चित्ताने ॥

उपम

यह पञ्चाशत्समुत्तः । पुं० तत्त्वज्ञे ॥
 धाञ्जानुसतापयस्यत्तिरेकार्० य
 इच्छा० तयैवयोलाभोऽप्राप्त्वाद्वादे
 शास्त्रानुमताश्च० सयदृष्टाज्वालः
 सैगसानुष्टः० सदधिकतृष्णारचि
 तः ॥ यतमोभिचार्ये चामंप्रविशन्ती
 तिथाद्यानुमतास्तु प्रयत्नः पतन्त्य
 एव ।

यद्यविष्यः । वि० मुख्ये ॥ दैष्टिषि ॥
 यद्यविष्योविनष्टति ॥
 यद्यपि । पुं० अयधारणे ॥ यद्यपि ॥
 यद्युवाच । ये० यद्वि ॥
 यद्वा । प्र० प्रश्ने ॥ यित्वा ॥
 यथा । प्र० पद्यांगरे ॥
 यथा । पुं० मेटे । इक्षिपके ॥ सुते
 ॥ सारथी ॥ यत्प्रति । यम० ।
 यत्पुं०
 यत्पुं० । न० देवार्थधराने ॥ पात्र
 मेटे ॥ निघन्त्रे ॥ पन्द्रा० ताका
 इ० मा० ॥ इन्दुनी ॥ मृगदन्त
 दिशिषे ॥ यथासि । यम० । सुभूथी
 यथियनीतिषः । यन्व्यतेनिदरा
 ये० निगृह्णाति० यथाधुन० भाव
 ये० यथाधुन० यन्मृष्टोति
 याधुन० इति यन्व्यतिचतुर्भु
 पदस्यः । ताप० यथाग्राहादि
 भाषाप्रसिद्धेनरत्नमिदम् ॥ बन्दु
 यन्व्यतिप्रसिद्धोत्तमुत्तिसीत्तुष्य
 पृ० यत्प्रतिगारे ॥ इतिमाषाभारत

यनिष्ठा

टौजायांनीलकच्छः ॥ धांये ॥
 यथा । यन्मृगमुषक्षेप्रीनविचार्ये
 मधुसुदन । अथयत्समान्यन्तो
 यत्तदोषानमेगुवाः ॥ दारस्यत्
 दी ॥ फल० इ० भा० ॥ इया
 । ईश्वरः सर्वभूतानां हृदि शिबुनति
 इति । यामयन्सर्वभूतानियन्तात्
 टानिमप्रयया ॥ यौपधरत्तत्तार्थ
 यानियन्तापिसन्निधि । तानिभाव
 प्रदायादोद्वेष्टानिननीयिभिः ॥
 सन्नैपात्तिद्रामानि तिष्ठन्ती ।
 फलकच्छपराताक दीप्ताभूत्प्रवास्तु
 स्तः । यथाव्यायत्तमेदः खूर्ज्या
 यथाशानुपिवा इतिशब्दवन्दिना ॥
 यन्तकम् । न० दन्तकाटे । कुट्ट० इ०
 मी० दे० भा० प्रतिजे ॥ यन्वते
 यान्ननेन । यम० पूर्ववत्पुं० । यथा
 यौष्यः ॥
 यन्मृगम् । न० यौपमायायाम् ॥
 यन्मार्थाद्यानि ॥
 यन्मगीचः । पुं० यत्प्रतिपत्तिरेष
 लाये ॥
 यन्मयम् । म० यद्यथे ॥ यत्तमे ॥ नि
 यत्तमे ॥
 यन्मया । स्त्री० पीडायाम् ।
 यन्मपिप्रधी । स्त्री० पिपथार्थयथे ।
 यान्ता० याकी० इतिमाषाप्रसि
 द्धे ॥
 यन्मिहा । स्त्री० यत्तुत्तः । यानिहा

यमः

गिन्याम् ॥ यथा । यनिष्ठाश्यालि-
काशाखीयन्त्रिकाफिलिकुक्षिकीतिहे
मचन्द्रः ॥

यन्वितः । वि० यधिते । यहे । नि-
यमिते । पश्रीकृते ।

यन्ती । वि० यन्वति ॥ अस्त्वर्थे ।
इनिः ।

यन्नालः । वि० यदायवभूते । यत्
सत्तातिरिक्तसत्ताशून्ये ।

यमः । पु० दक्षिणाशापती । यमने ।
काले । धर्मराजि । पिष्टपती । स-
मवर्त्तिनि । यमः सं यमतामहम् ।

सं यमतांधर्माधर्मफलदानेन ।
नियणानुययंकुर्वतांमध्ये । यमोवे-
वस्तुतीभगवद्भिभूतिः । अस्थानुया-
सनयथा । केषलंयेजगद्दाममननंस-
मुपाश्रिताः । भवदभिः परिहाया-
स्तेतेषानास्तीहसंस्थितिः ॥ नमः
कृष्णाऽच्युतानन्तवासुदेवैव्यदौरित-
म् । वैर्भावर्भावितैर्दृतास्ते चत्याज्याः
सुदूरतद्वतिवञ्जिपुरायम् ॥ सर्वेषां
संयमनात्तुयमः यच्छति । उपर-
मयतिप्रारब्धक्षीणे प्राणेष्वियोज-
यतिद्वितयमः ॥ आदित्ये । शनौ
काकि । ध्वाङ्च ॥ संयमे । श-
रीरसाधनापेक्षनित्यकर्मणि । उपा-
यान्तरनिरपेक्षशरीरसाधनासाध्यनि-
त्ययायज्जीवमश्रयकार्यवेत्कर्म । अ-
हिंसादि० तद्यमइत्यर्थः । अहिं-

यमी

सासत्यवचनं ब्रह्मचर्यमकस्काता ।
अस्तेयमिति पश्येतेयमावैपरिकीर्त्ति-
ताः ॥ निपिहानाचरणे । इन्द्रि-
याणां विषयेभ्यानिवारणे ॥ यमा-
सुसवेतसततं ननित्यं नियमान्य-
धः । यमानपतत्यकुर्वाचोनियमा-
मूकेवलान्भजनम् । अहिंसासत्याश्च
यत्र ब्रह्मचर्यापरिग्रहायमाद्वितिपातश्च
यस्यमम् ॥ सर्वत्रज्ञोतिविज्ञानादिन्द्रि-
यग्रामसंयमः । यमीयमितिस-
म्प्रोक्तोभ्यसनीयोसुहृद्मुहुः । यम-
यति । यमउपरमे । विश्वनाद-
यच्छति । अनेनवा । यमनवा । य-
मः । पचाद्यच् । यमः समुपरिवि-
युषेत्त्वप् । वा ॥ उपरमे । उपरति-
गात्रे ॥ ब्रह्मचर्यादिदशसु । यथा-
। ब्रह्मचर्येदयाच्चातिध्यानस्त्वमक-
स्काता । अहिंसास्तेयमाचुरे यमश्चे-
तियमाः स्मृताः ॥

यमी । पु० द्विवचनान्तः ॥ एकयो-
श्चानलुलसहदेवयोः ।

यमी । वि० यमके । वीजिन्तयायुना-
भिन्नं वीजीवीकुक्षिमागतौ । यमा-
विश्वभिधीयेतेधर्मतरपुरः शरीरम् ॥
धर्मस्तदितरीऽधर्मः ॥ तीपुरः स-
रीरययोः । तेनयमीधर्मादधर्माश्च-
वतः प्रच्यव्यः ॥ तयोर्ज्येष्ठस्वनिह-
पणंयथा । वहिर्वर्णे पुचारित्याद्यम-
रुयोः । ईदम्भतः । यस्यात्तस्य

यगः

द्विचयनविभज्योपपदेतरवीयसुना-
वित्तीयसुन् । स्थूलदूरयुवेष्ट्यादि
नायणादिलोपगुणौ ।

यवात्वम् । न० सौवीरके ॥

यव्यम् । चि० यव्ये ॥ यवानांभव

मंज्ञेप्रम् । यवयवकापठिकाद्यत् ॥

यवेभ्योऽङितंवा । खलयवेतियत् ॥

पुं० भासे ॥ वैशाखे ॥

यगःपठः । पुं० उक्त्यायाम् । महा-

राजायायसमवेयायस्य० शनोः

सनायात्पात्रराज्यस्यस्यकीयत्वस्-

जनायताडमानशब्दस्यचठोण० इ

तिख्यातस्यैकतेवादेनोयमनाक्षि

॥ यगः ख्यापद्यः पठः । शक

पापिवादिः ॥

यगः शेषः । पुं० अरथे । चि०

शृते ॥

यगदम् । न० यसदे ।

यगः । न० सुख्यातो । क्ली० । समं

ज्ञायाम् ॥ दावादिप्रभयाक्ली० ।

शौर्यादिप्रभवंयगः । इतिमांषधी-

। पतएययगः क्ली० । मंदिहाश्रते ।

यगः क्ली० । परिव्रष्टोजीयप्रथिन-

कीन्तीतिक्वचित्प्रयोगः धर्मनि

मितावीवतौलिकाश्याचारुपाप्रति-

द्विर्यगः । कृतस्यख्यातिः क्ली० ।

रितिकेचित् । तत्रसाधु । क्ली० ।

हो नृपद्वितिकेतिप्रयोगदर्शनात् १

यगुते० । ज्ञाप्योति । अज्ञ्याप्रीग

यगीदा

ष्वातेष । यगीदेदनेयुट् चित्तसुन्-

प्रकृतेर्युडागमस्य ॥ यिद्युत्स्ये ॥

यगस्कारः । चि० क्ली० । कारके । सु

ख्यातिजनके ॥ यगः दरोति ।

हुक्कञ् । क्लञ्जोऽस्त्वितिहेतीटः ॥

यगस्कारौ । स्त्री० विद्यायाम् । टिक्का

नृदीप ॥

यगस्यः । चि० यगस्करे । यगसेरि

ते ॥ यगसेनिमित्ते ॥ यगसेनि

मित्तं संयोगवत्पातोना । गोद्युष-

पृत्त्यादिनाथत् ॥

यगस्या । स्त्री० जीवन्त्याम् ॥ ऋडि

नामीप्रथौ ॥

यगस्थान् । चि० यगस्थिनि ॥

यगेश्वी । चि० यगेश्विष्ठे । क्ली० ।

सति । यगीऽस्यस्य । अद्यायामेधा

शलोविनिरितिचि० ॥

यगस्थिनी ॥ स्त्री० । यगस्थानांस्थाम् ।

यवतिक्तायाम् ॥ महाक्योतिप्रख्या

भुं । क्ली० । मत्त्वाम् ॥ पलङ्ग । पु-

रः ख्यादानाड्याम् ॥ यथा । यय

स्थिनोशङ्खदर्यादिद्वजापुर्वदेभ-

णा । यान्वभागस्यमूर्च्छादिपादाङ्क

प्रासायिता ॥

यगोदः । पुं० पारदे ॥ चि० यगीदा

सरि ॥

यगीदा । स्त्री० । यगदपत्न्याम् । यगी

दयते । देव्यापने । पातइतिकः

। यगीदशोतिना । उदीञ् ।

यष्टियष्ट :

शातपुतिनः ॥

यमोधगः । पि० स्वयगोरघकेि य
मोधनानांरिगमोगरीयः ॥

यमोधरेयः । पुं० वाहुले । शाक्यसु-
मेः पुत्रे ॥

यमोवती । स्त्री० मेरोधनवाटास्त्री-
वर्मेखलायाईशानदिशि० ईशानपु-
र्याम् ॥ यमोक्तं श्रीमृगेन्द्रसंहिता-
याम् । ज्वनताटदुःस्वप्नसरमृष्ट्यु
यमोभृतः । पुरीयमोवतीसररता-
घासद्वसेविता ॥ ज्वनताटतीयेना
प्यादग्धौजामनालीयेन० यतएवत
घाविधसनावजगद्धैरिविनाग्नाद्-
यमोभृतईशाननाथसैर्यरत्ननिर्मि
ताहृदैः सेविताय० यमोवतीनाम
पुरीखर्वः ॥ (०)

यष्टुः । पि० वक्षिपुयजनीये ॥

यष्टिः । पुं० ध्वजदण्डे ॥ पुं० स्त्री०
शरत्तयायाम् ॥ भाग्यान् ॥ सधुव
ष्ट्याम् ॥ शम्भमेदे । दृष्टे । लगु-
छे ॥ तग्यो ॥ यज्जः स्त्रिन्-
स्त्रिज्वा ॥

यष्टिकः । पुं० जलकुण्डे । दृष्टे ॥

यष्टिका । स्त्री० मीनगोपिकायाम् ।
पाप्याम् । लगुछे । यष्ट्याम् । ल
ही० इ० भा० ॥ शरमेदे नहुय-
ष्ट्याम् ॥ शार्वेकः । दृष्टः ।

यष्टियष्टः । पुं० तगुडमादिषि । य-
ष्टिधारके । ष्टीवरशर० इ० भा०

यष्टः

। षठेत० पूतिष ॥

यष्टिमधु । न० यष्टिमधुशायाम् ॥
यष्टिमधुका । स्त्री० क्रीतके । मधुय-
ष्टिकायाम् । मुकण्ठी० इतिस्थ्या-
तीपथी ॥ यष्टिः मध्विशाल्याः ।
पाप् ॥

यष्टिहेतिजः । पि० याष्टीके । षठे-
त० इ० भा० ॥ यष्टिईतिवैद्यसः ॥
यष्टी । स्त्री० यष्टिमधुनि ॥ यष्टीदि-
गागुहः स्वादीचचुप्यापसवर्षं ह
त् । सुप्रिग्धाशुक्रलाकेय्यास्त्रयांनि
सानिनास्तमित् ॥ ब्रह्मशैपविविष्य
दिदृष्ट्याग्लानिघयापडा ॥ यष्ट्या-
दिच्चात्पर्व ङीप् ॥

यष्टीकाम् । न० यष्टिमधुनि ॥

यष्टीपुष्पः । पुं० पुषजीवपुष्पे ॥

यष्टीमधु । न०
यष्टीमधुजम् । न०
यष्टीमधुशाम् । न० } यष्ट्याम् । मधु-
यष्टीमधुशाम् ॥ यष्टिकायाम् ॥

यष्टा । पुं० यजमाने । यागकर्त्तरि ॥
यजते । यजदेवपूजासहातिशरपदा
निपु । टच् ॥

यष्ट्याद्यवम् । न० सधुयष्ट्याम् ।

यसदम् । न० रासदहो । रीतिहेतौ
हस्तप्रतिभापा ॥ यसदतुवरंति शं
शीतलंकमापिष्यत् । चक्षुष्यं परमं
मेहान्पारुडुंश्लासत्तनाघयेत् ॥

यष्टकः । पुं० सुनिजिषिदे ।

यष्टः । पि० मरुति । दान्प्रलेन ।

याग :

या० । श्रैवणहजिह्वेति० वन०धा
तोङ्खोङ्गागमस्य ॥ अन्धेतु० यज
वैर्लकारस्यकारोनिपाल्यतद्व्याप्त
॥ यजमाने ॥

या । स्त्री० यात्रायाम् ॥ यात्री ॥ धृ
मिते ॥ त्यागे ॥ वारणे ॥ येगे ॥ स
मज्ञायाम् ॥ याने ॥ यानम् । या०
सम्यदादित्वात्क्लिप् ॥

याचः । पुं० देवसर्गविशेषि ॥
यागः । पुं० देवतोद्देशेनद्रव्यत्यागे यज्ञे ॥
तत्रश्रीताग्निहोत्रव्यहिर्यज्ञाः सप्त
यथा । अग्न्याधानम् ० तदेषाग्निहो
त्रम् । १ । दर्शपौर्णमासी । २ ।
विशुद्धपितृयज्ञः । ३ । अथयणम्
। ४ । चातुर्मास्यः । ५ । निरुट
पशुबन्धः । ६ । सौवामयिः । ७ ।
स्र्ताग्निहोत्रपाकयज्ञाः सप्त
यथा । श्रीपासनम् । १ । वैश्वदेवः
। २ । स्थालीपाकः । ३ । आययण
म् । ४ । सर्पवलिः । ५ । ईशान
वलिः । ६ । अष्टशान्वष्टका । ७
श्रीताग्निसप्तसंख्यायथा । सोमया
गः ० सप्तशान्तिमः । १ । अष्ट
शान्तिमः । २ । उक्थ्यः । ३ ।
पोडशी । ४ । वाजपेयः । ५ । स
द्विविधः ० संन्या० कुम्भस्य । अतिरा
चः । ६ । अर्चुर्गाम । ७ । अत
रुत्तमता-इषीयथा । महाव्रतम्
। १ । सर्पतोमुष्टम् । २ । अर्चुय

याचनक्षः

। ३ । पौण्डरीकम् । ४ । अग्नि
जत् । ५ । विश्वजित् । ६ । अश्व
मेधः । ७ । इहस्पतिसमः । ८ ।
पाद्भिरसः । ९ । अमनान्यष्टादश
। १० । इत्यादिश्रीतसूत्रम् ॥
गन्धादिनादेवपूजायाम् ॥ गन्ध
पुष्पादिनादेवपूजायागोभिधीयते ।
इत्युत्तरेणोनाशवा । यजदेवपूजास
कृतिकरणदानेषु । अश्व ॥ वजनंवा
। भाववचनाद्येतिभाषेयञ्च ॥

यागमण्डपः । पुं० न० यजनस्थले ॥ या
गायमण्डपः ॥

याचकः । चि० वनोयके । याचनके
। मार्गणे । अर्थनि । याज्ञाकारि
॥ याचति । टुयाचुयाज्ञायाम् ।
खलुत्वावितिखलु ॥ टयादिपिष
घुञ्जलस्तूनादपिचयाचकः । वायु
नाकिङ्गनीतोऽसौकिञ्चित्प्रार्थनश
ब्दया ॥ जगत्पतिर्हियाचिन्वाविष्णु
वामनतांगत । कोन्योऽधिकतरस्त
स्योर्ध्वीयातिमलाघवम् ॥

याचन् । चि० योचके ॥ याचति । टु
याचु० लट्.शत ॥ मुखभङ्ग खरोदी
नेगावस्त्रेदीमहङ्गम् । मरुचो यानि-
चिन्धानितानिचिन्धानियाचतः ॥
याचनम् । न० याज्ञायाम् ॥ याचे
भावेत्युट् ॥

याचनकः । चि० याचके ॥ याचति
टु.पाचु० । ख्युः । सार्धकम् ॥

वाज :

वापना । जी० वाघायान् ॥ वाचे
सुरादिखलान् ० ख्यासदन्त्यायुच्
टान् ॥

वाचमानः । नि० वाचके ॥ वया ।
मधीनदीनभास्व वाचमानस्वमा
निगः । वधीजीवितयोरासीत्पुरो
नि । सरपेरथः ॥ इतिवरव
चिः ॥

वाचितः । नि० वार्थिनी । टुवाचु०
। ऋः न० वाचनमृत्तौ । वृत्ति
। वृत्तानुवाचितं प्रोक्तमिति मनुः ॥

वाचितकम् । न० वाघ्यात्थ्ये ॥ वा
चित्तेनांनर्तनम् । अपनिधयवाचि
ताभ्यांफद वानावितिकान् ॥ प्रच्छ
र्षधीदर्थे नयाद्वयायत्प्राप्तनवडा
रादिवस्तुतत्याचितकम् । कार्य
गन्तरं वस्तुत्तानीयत्पुनर्यं वधाति०
तद्विच्यर्थः । मंगनीनी० द्र०
भा० ॥

वाचिष्णुः । नि० वाचके ॥

वाच्यम् । नि० वाचितुं वाच्ये ॥ टुवा
चु० । वृत्तौ, वृत्तु । वज्रयार्थे ति
दुत्वनिदिधः ॥

वाघ्या । स्त्री० वाचने । अभिग्नसो ।
वाचनवाग् । अर्थनावाग् । भि
घावाग् । अर्थनावाग् । नांगना
द्र० भा० । वाचनम् । टुवाचु० ।
यद्ययार्थे तिनच् ॥

वाजः । पुं० वाधी । प्रसादने । पत्रे

वाजि :

। मत्ते ॥

वाजनाः । पुं० वाजिनि ॥ राजकुम्भ
दि ॥ वृत्तिनि । दया । पान्नीभा
घाधनेर्वायांस्त्वित्तोयाकफाचते ।
प्रवत्तरः । यलभाधेनधनीर्वायां
धनानिदत्त्वा० प्रवत्तन्यादनाथत्रिय
। नोप्राप्यं न्ते वेशान्प्रप्रश्तयस्ते वृ
त्तिजोयाकफाचकप्यंदि ॥ पदुवा-
ककामयाजकयोर्निन्दादया । अ
प्राज्ञपास्तुपट् प्रीताप्यभिस्तशु-
दर्शिभिः । पाथोराधश्तन्ते पां-
दितोयः । प्रायश्चित्तप्रौ ॥ ततोयो-
पपुयाष्यः । स्वास्तुर्धोयामयाव-
कः । पञ्चमस्तुश्ततो पांचामस्थन
गरस्वप । यनादित्वास्तुयः पूर्वा-
सादित्वाश्चैवपदिमाम् । नोपा-
सीताद्विजः सन् ध्यांसपठेऽवास्तुयः
दातः । यत्ति । यज० । शब्
न् । पुरीहिते ।

वाजगन् न० ब्राह्मणस्वधर्मविधिषे ।
वागत्रिवाकारणायाम् । वागकरा
वणाद्र० भा० । अविदिष्टातुमः ।
हुदांवाचनान्ध्यापनंनवपम् । पीम-
मन्तर्कतादीनिवलापाल्यं फलंनवी-
दितिवाघात्पुष्यः ।

वाजमानम् । न० वजमानकभादक-
रंशोः । तुगादित्वाद्पु ॥

वाजिः । पुं० वष्टरि ॥ वागकत्त-
रिः वागे । यवति । यज० व-

यात :

याता

सिंघपियविराजोष्वादिना • वृज् ।
प्रार्थनायाम् ।

याचुषः । वि • यचुर्वेदसम्बन्धिनि ॥

याज्ञवल्क्यः । पुं • यचुश्शाखात्रि

शेषस्यवर्त्तके • मुनिविशिषे । ब्र-

ह्मराशौ । योगेशे । योगीश्वरे ॥

यज्ञस्यवल्कः । वक्ता • यज्ञवल्कः ।

यज्ञवल्कस्यगोत्रापत्यम् । गर्गादि-

भ्योयञ् ॥

याज्ञसेनी । स्त्री • द्रौपद्यान् ॥ याज्ञ-

सेनस्यापत्यं स्त्री । अण् । डीप् ॥

याज्ञिकः । पुं • याज्ञिके । आध्वर्यवा

द्वियज्ञकर्मकुशले । यज्ञकारणदृष्ट

रिक्तषोडशमधीते • वेत्तिवा । प्रा-

तृक्षयादोतिठक् ॥ कुशे । रक्तखदि-

रे । पलाशे भ्रज्वत्ये ॥

याज्ञिक्यम् । न • याज्ञिकानां • धर्मे •

आम्नायेष । छन्दोगीकथिकेति •

ञ्यः ॥

याज्यः । वि • याजनीये । यजमाने ॥

यष्टुयोग्यः । यज् • । ऋहलोर्ण्यत् ।

यजयाचेति कुत्तु निषेधः ।

याजयितुं योग्योवा ॥ न • यागल-

ब्धनादी ।

याज्ञा । स्त्री • यज्ञाद्वसाधने । शीत-

पाठ्यायास्त्विति ॥ वृज्यतेऽनया । य-

ज् • । ऋहलोर्ण्यत् । यजयाचरुच

प्रवचर्षेति कुत्तु भावः ॥

यातः । वि • गते ॥ याप्रापणे ।

क्तः ॥ न • अद् शवारणे ॥ पाद-

कर्मयतं प्रोक्तं यातमद् शवारणमि

तिहलायुधः ॥

यातना । स्त्री • प्रमाढायां वेदनाया-

म् । कारणायाम् । तीव्रवेदनाया

म् ॥ यत्निकारोपस्कारयेः । अ-

स्माणिजन्तात् • ख्यासश्चर्त्ये तियुच् ॥

यातयामः । वि • चौथे । पक्षे स-

तिव्रहरादिव्यवहिते • शोदनादौ •

शैत्यं प्राप्ते ॥ यथा । यातवाम-

गतरसं पूतिपर्युषितस्यदिति ।

यातोगतोयामसपभोगकालीयस्य ॥

परिभुक्तोऽञ्जिते । भुक्तसमुञ्जिते ॥

यथा । दर्माः • कृष्णाजिनं मन्वा-

ब्रह्मणाहरिरग्नयः । अयातया-

मान्येतानि निवेद्यानि पुनः पु-

नः ॥

यातायातम् । न • गमनागमने ॥

यातु । न • राक्षसे ॥ पुं • काले ।

याति । या • । कस्मिन्नभिजनिगा-

भायादिभ्यश्चेति तुः । अर्द्धं वादि •

चि • गस्तरि । पयिके ॥

यातुप्रः । पुं • गुम्बुलौ ॥

यातुधानः । पुं • राक्षसे । यातूनिर

चांसिदधाति • पुण्याति • खजाति

प्रापकत्वात् । डुधाञ् । यष्टुल-

मन्यनापीरियुच् । कृत्वाञ्च्युक्ति

ल्युङ् ।

याता । पु • सारख्यादौ । स्त्री • प

याथा

तिभाहवत्न्याम् ॥ भार्यास्तुभाह
 वर्गस्थयातरः स्तुः परस्परम् ॥
 चि० गमनवर्त्तरि ॥ यतते । यती
 प्रथमे । यतेर्दृष्टिस्त्रित्पठन् ॥

याहकः । पुं० पाठ्ये ॥

यास्यः । चि० यतितस्ये । यतनीये ॥
 यावा । स्त्री० यापने । भोजनादि

भिवर्त्तन । ह्यस्त्री । यथा० शरी-

रयात्रापिचतेनप्रसिद्धिर्दकर्मण्ड-
 तिगीता । अपिच येने।पायेनम-

र्ख्यानांक्षीक्यात्राप्रसिध्यति । तदे
 षकायैप्रज्ञाज्ञेरिदंधर्मासनादनमि

तिश्रीमदानिर्गततन्त्रम् ॥ उत्सवे
 । उपाये ॥ प्रख्यायाम् । अभिनि

याये ॥ प्रख्याये । गमने । गने ।
 यात्रालक्षण्यया । यत्किञ्चित्कार्यं

मुद्दिश्यदेशान्तरगमनंकार्यं तिष्ठ्या-
 त्तिर्दिदः । सादिधा । सद्ग्याम

विजयाख्या० सामान्याचे तिभेदा
 त् । तत्रयप्रिष्टः । परदिपयेदिज

याचैंगन्तुर्वाचातुतमरदिजयाख्या ।
 निखिलापरयात्रायासामान्यासाच

द्विविधास्यात् ॥ अन्गत् । कथित
 तिविवासरर्ध्वभिमरुफतदाभवे-

त्सामान्या । समरविजयाप्रधाया
 योगविलम्बित्तीशयेनेपु । साया

चा० लजयहयनधर्जन० नवधा य
 या । उतना० मध्यमा० पधमा०
 उतमेःशमा० उतममध्यमा० स

यात्र

ध्वममध्यमा० मध्यमाधना० पध
 माधमाचेति । आसांलक्षणान्याह

० वशिष्ठः । सर्वीर्यालग्नयोगस्थां
 भास्करस्थनुहयादि । सायात्राचात्त

माज्ञेया० यातुरिष्टफलप्रदा ॥ १ ॥
 लग्नेशामध्यमवृत्तियक्षासूर्यस्यमध्य

स्य । सायात्रामध्यमाज्ञेयायातुर्भे
 ष्यफलप्रदा ॥ २ ॥ शरेशोदुर्वलाय

स्यांप्रतिकूलिार्येयंदि । सातुयात्रा
 ऽधमाज्ञेयासर्वदाफलवर्जिता ॥ ३ ॥

यर्गोत्तमेस्तुप्तेवाचनं शः सूर्यवा
 न्वयः । उतमेःतमयात्रायाःत्रिंशोधि

कफलप्रदा ॥ ४ ॥ उद्वेशिवलीयस्या
 मनुक्तस्योरवेः मुहृत् । उच्छ्रेणफ

लदायातुर्यात्रासात्तममध्यमा ५ ॥
 शरेशोदुर्वलायान्यस्यशत्रुगः सूर्य

वांवरः । उतमाधमयात्रासाशत्रु
 मुष्टफलप्रदा । ६ ॥ उक्ततचणपना

साधनुक्तस्थानगोयदि । यातु सा
 मध्यमायात्राट्टः खाधिकफलप्रदा

॥ ७ ॥ उक्तजनाधिपोयला मनुक्त-
 स्थानगोयदि । प्राणार्थेदानिदानि

च्यसयावाऽधममध्यमा ८ ॥
 उक्तजनाधिपोयस्यशत्रुन्यामगती

यदि । पधमाधमयात्रासाशत्रु
 दाऽनर्घकारिणी ॥ ९ ॥ यानन्-

पनयाया या० । ह्ययानाशुभसि
 म्बन्धन् । प्राच्यांशकृशरोचमीदि-

शशिनौत्वाश्वीनयायातिधिः ।

याद :

शाम्यापञ्चकदासभं शुभदिनं पंचच
यादश्यपि । पुष्यारौहिणिकारवि-
भृं शुक्लजीपथीमनुः पश्चिने सौम्ये
बिल्कुलमानवीयमकारौदिग्बैदिती
यातिषि रितिकश्चित् ॥

याघातघ्नम् । न० यघातघभावे ॥ द्वा
क्षणादिच्चात्घञ् । यघातथा ॥
खार्वे घञ् ॥

याघार्घ्यम् । न० सख्यायतायाम् ।
बास्यवाये ॥ यथा अजल्लष्टृण-
तीजन्मनिरीहस्यइतद्विपः । स्वप-
तीजागरुकास्रयाघार्घ्यं वेदकस्तवे-
तिसुरैः कृताविष्णोः श्रुतिः ।
कीवेदकीवेति । विदोळटोविशिय-
लादेशः ।

यादः पतिः । पुं० समुद्रे ॥ वरु
ये ॥ यादसांपतिः ॥

यादद्वयः । पुं० समुद्रे ॥

यादवः । पुं० क्षेपणे । शील्यो ष-
यी । न० वीमशिष्यादौ । पाद
पभन्ने ॥ यदोरपद्यम् । षष् ॥

यदूनमिदम् । तरुदमिघ्यम् ।
यादवी । धी० दुर्गायाम् ॥ यदूना
मियम् । षष् ॥

यादः । न० अजल्लो । यातिवेनेन
। या० । अमुन् । बाहुल्यत् ।
दुष् ॥ यद्वा । यति । क्तिप् । या
मत्तिषद० । अमुन् यादस्यतिदा
। दमुजपथये । क्तिप्

यानपाचम्

यादसांनाथः । पुं० वरुये ॥

यादसांपतिः । पुं० समुद्रे ॥ वरुये
॥ तत्पुरुषेकृतौत्वलुक् ॥

यादहजः । वि० बाहयि । जैसा० इ०
भा० ॥ यद्भवद्व्यते० यनिषपद्य
तिथा । हशिर्० । त्वदादिघ्वित्त्व
क्षोपिवाच्यइतियसः । आसर्वनाम्नः
। इच्चेतिदीर्घः ॥

यादहृष्णिकः । वि० यदहृष्णयाप्राप्ते ।
स्रप्रयोजनसद्वल्यशुन्ते ॥

यादहृक् । वि० यवाविधे । यादह्ये ॥
यनिषपद्यति० यद्भवयद्व्यते ।
हशिर्० । त्वदादिपुद्वगइतिक्लिन्
। आसर्वनाज्जत्वात्वम् ॥

यादह्यः । वि० बाहयि ॥ त्वदादिपु
द्वगोनालोपनेकञ्चेतिक्ञ् । पू
र्वावदियडादिक्म् ॥

यादोनाथः । पुं० समुद्रे ॥
यादोनिवासः । न० खले ॥

यानम् । न० युग्ये । प्रथे । रयादिया
ने । गती ॥ शचीराखन्दने । वि-
जिगीषोररिभ्राति बाचायाम् ॥
यथा । परस्त्रययंघ्रात्वास्त्रहृषि
निरीक्ष्यच । राज्ञायाननुकर्त्तव्य
मिस्वाहृनयकीदिदः । याश्च
। या० ल्युट् ॥ यान्यगेनया ।
करये तिल्युट् ॥

यानपाचम् । न० निषदयानशिषि-
ये । पश्चिके । घाटित्वे । वरुने ।

याप्य :

पीति । अशान्द्रुतिसासान्वजनभा
 दाप्रसिद्धे । समुद्रशाने ॥
 यानपाचकम् । न० यानपाचि ॥
 यानगुचम् । न० रयादेः पुरीभाने ।
 धुरि । षोडशब्धनख्याने ॥ यानख
 मुखम् । पुरीभागः ॥
 यापकम् । त्रि० प्रापक ॥
 यापनम् । न० वर्तने ॥ दालक्षेपे ॥
 निरसने । निरासे ॥ यातेष्वंशा
 ल्ख्युट् । अतिश्रीत्यादिनामुनाग
 मः ॥
 यापितः । त्रि० अपसारिते ॥ प्रंख्या
 पिते ॥
 याप्ता । स्त्री० जटाशाम् ॥
 याप्यः । त्रि० यापनीये । छेपथीय
 काशादी ॥ निन्दिते । गर्जिते ॥
 याप्यतेषा । श० । खन्ताद् ।
 अचोयत् ॥ क्षाधिक्ये ॥ व्याधिविशि
 षि ॥ यथा । साध्याद्याप्यापसाध्या
 च व्याधयस्त्रिविधाः । अमृताः ।
 सुखसाध्यः कष्टसाध्यो द्विविधः
 साध्यश्च्यते ॥ यापनीवन्तुतंविद्यात्
 क्रियाधारयतेदितान् । क्रियायास्तु
 निवृत्तायांसतोयसविनश्चति ।
 प्राप्ताक्रियाधारयतिसुखिनयाप्यमा
 तुम् । प्रपतिष्यदियागारंस्ततोय
 वेनधीनितः ॥ साध्याद्याप्यन्तमा
 यान्तियाप्यायासाध्यतांतवा । प्रलि
 प्राचानसाध्यास्तु नरायामक्रियायान

यामशब्द

ताम् ॥ अक्रियावतांचिकित्सारहि
 तानाम् ॥
 याप्ययानम् । न० शिविकावाम् । पाण
 की० इ० भा० । मशपाया० इ०
 गी० दे० भा० ॥ चाप्यैरधर्मेयान
 न् । याप्यस्यामस्तथायानम् ॥
 यामः । पुं० न० वैद्युने ॥
 यामः । पुं० द्विवचस्य० राचेत्त०
 अतुर्यभागेकभागे । प्रश्नेः याति ।
 या० । अतिशुसुहृत्तमन् ॥ संय
 मे । उपरतिमाचे । यमे ॥ यमनम्
 । यमः समुपनिविपुचेतिपचेष्व
 यामशौ । पुं० २ पुनर्दञ्जोः ॥
 यामचोपा । पुं० कुण्डे । यामचोपा
 ख ॥
 यामचोपा । स्त्री० यन्त्रविशेषे । याम
 नाख्याम् । घव्याम् । घडी० इ०
 भा० ॥
 यामतूर्य्यः । प्रहरावसानसूचकियाद्
 नीयवखे ॥ यामखतूर्य्यः ॥
 यामदन्व्यः । पुं० परशुरामे ॥
 यामनादी । पुं० कुण्डे ॥
 यामनाली । स्त्री० नाख्याम् । यामचो
 पायाम् ॥
 यामनेमिः । पुं० शचीपती । इन्द्रे ॥
 यामखम् । न० बुगधि ॥ तन्त्रशास्त्रवि
 शेषे ॥ तद्वचचंयत् । नृष्टिचक्ष्यो
 त्रिपाद्यानंनित्यकृत्य प्रदीपनम् ।
 शमसूनवर्षभेदीजातिभेदस्तथैव

यामिकभट :

१। युगधर्मसङ्ख्यातो यामलक्षा
 टलक्षणम् ॥ तत्तपद्बिधम् यथा
 । आदिब्रह्मविष्णुसद्गणेशादित्यभे
 दतः । षड्विधं यामलंप्रोक्तं चारा
 होतन्त्रसम्मतम् ॥ तथाहि । याम
 लाः षट् सङ्ख्यातास्तवादावादि
 यामले । द्वाविंशच्चसहस्राण्यत्रयस्त्रिं
 शच्छदानिच ॥ द्वितीयेब्रह्म संज्ञी
 तुषाविंशतिसंख्यया । सहस्राण्यत्र
 तान्यत्रतान्ये वक्ष्यितानिच ॥ २ ॥
 तावत्संख्यासहस्राण्यत्रतानिपरि
 संख्यया । विंशतिस्तवासंख्याश्लो
 कानिविष्णुयामले । ३ ॥ कालसं
 ख्यासहस्राण्यवेदसंख्याशतानिच ।
 पञ्चषष्टिस्तथा श्लोकाः कानिष्टे रुद्र
 यामले ॥ ४ ॥ नवश्लोकसहस्राणि
 त्रयोदशशतानिच । द्वाविंशतिस्त-
 याश्लोकाः गणेशयामलेषामे ॥ ५ ॥
 रविसंख्यासहस्राणि पादित्याख्येतु-
 यामले ॥ ६ ॥

यामतो । स्त्री० रात्री ।

यामाता । पुं० जामातरि ॥

यामार्त्तम् । न० प्रहरार्त्ते ।

यामिः । स्त्री० खसरि । भगिन्याम्

॥ कुलस्त्रियाम् । याति । या० ।

यादुलाशान्तिः । ॥ याम्याम् ॥

रात्री ॥

यामिकभटः । पुं० प्रहरिके । चौकी

दार० इतिभाषा ।

यामी

यामित्रम् । न० लग्नात्सप्तमेभवने ।
 यामित्रवेधः । पुं० विशाष्टादौवर्जनी
 येवेधविशेषे ॥ यथा । लग्नाच्छशा
 द्मतः क्रूराः सौम्याश्चसप्तमेवदि ।
 तदायामित्रवेधः स्याद्विवाधंतश्च
 वर्जयेत् ॥ मुहूर्तचिन्तामणौतु ।
 लग्नाच्चन्द्रान्मदनभवनगेखेटेनस्था
 दिहपरिणयनम् । किंवाषाणाशुग
 ५५ मितलघुगेयामित्रस्थादशुभकार
 मिदम् ॥ किंवेति । यथाधिष्ठित
 राश्रीर्नवमांशमारभ्य० वाणाशुग५५
 मितलघुगे० पञ्चपञ्चाशन्मितनवमां-
 शगेचन्द्रोत्तानेवायामित्रसूक्ष्मांस्या
 त् । यथा । मेषे पञ्चमनवांशेभीमो
 स्ति० तस्मात्तुलायांपञ्चमनवमांश
 खचन्द्रोनिषिनः । अन्येष्टौनवांशा
 श्रुलायांशुभाः एवंविधंसूक्ष्मया
 मित्रमशुभकरंस्थादिति । विशेषमा
 ४ सुतुः । चन्द्रोत्तमराशिस्था
 स्याद्याः सूर्यादयोपहाः । शनि
 दौवलयन्तलेद्बलहीनानसाहयाः ॥
 यामिनी । स्त्री० रात्री । भीतिहेतु
 खान्निन्दितायामायस्थाः । एन्दो-
 पतापगर्वादितिनिंदोयामिनिः ।
 स्त्रीम् ॥ हरिद्रायाम् ॥
 यामिनीवतिः । पुं० चन्द्रमसि ॥ या
 मिन्याः पतिः ॥ कर्पूरे ॥
 यामी । स्त्री० याम्याम् ॥ यमसम्प
 त्तिन्याम् ॥ दक्षिणदिशि ॥

यायावर :

यामुनम् । न० चक्षुष्ये । मीवौराञ्जने
 ॥ यमुनार्याभवम् । अण् ॥ यदा ।
 यमुनायाद्भद्रम् । तद्व्याप्तमत्वात् ॥
 देशविशेषे ॥ कुलत्वाकारेप्रस्तरे ॥ य
 मुनाणधि ॥ यथा । त्रिभिः सारस्व
 तंतोद्यं सप्तभिस्त्वययामुनम् । नामं
 दंद्दशभिर्मासैर्गांत्तं वर्षेण जीर्णयति ॥
 रि० यमुनातीरवासिनि ॥ यमुना
 सम्यन्विनि ॥

यामुनेष्टकम् । न० सौप्तये ॥

यामेघः । पुं० भागिनये ॥

याम्यः । पुं० भगवत्सुनी ॥ पन्दने ॥

यमन्यायम् । यमाश्चेतिष्ठः ॥ न०

भरणीमन्त्रे ॥

याम्या । स्त्री० यदाच्याम् । दक्षिण

स्यांदिशि ॥ भरणीमन्त्रे ॥

याम्यायनम् । न० दक्षिणायने । या

न्यायनेद्वरौसुप्तौ सर्वकर्माणिबर्जयेत्

॥ वास्वेपचनम् ॥

याम्योद्भूतः । पुं० श्रीतालवधि ॥

याम्यक्षुः । पुं० प्रज्यामीले । भूयो

भूयोयागधात्तं रि ॥ पुनः पुनः श्रु

यं यावत्सते । यद्वेद्यपूजादौ । त्रि

यासप्तभिर्गारे । इति यत् । यत्तजप

दशां यत्तत्पुत्र्यः ॥

यायावरः । पुं० शशमेधोयाज्ञे ।

षरत्वाकमुनौ वि० शशमन्नगशी

ति ॥ पुनः पुनरतिगयेजयाति० त

स्त्रीगः । या० । दसवत्तद्वित्याते

यावदर्थः :

यङन्ताहरण् ॥

यादी । पुं० वैरियसुदिश्रनिगनिषी

राक्षि ॥ याति । या० । यथादि

त्वादिनिः । पातोयुक्त्वादिनशरे ॥

यावः । पुं० यत्तत् । लाघारसे ॥

यौति० यूपसेया । यु० । यच्० यद्दे

रत्वा । यथएव । प्रज्ञाद्यण् । पाषा

प्रमेदे ॥

यावकः । पुं० कुल्वापि अलङ्कारे ।

यौति । यु० । कृत्वादिभ्योयुञ् ।

ततः प्रज्ञाद्यण् ॥ यदा । यवधनि

कारः । यण् । यथादिभ्यश्चित्वा

र्षेणन् । याधाज्ञे ॥

यावज्जीवम् । न० यावदायुषि । जीव

नपयन्ते ॥

यावत् । य० काल्प्ये ॥ अ० धारणे ॥ प्र

यंसायाम् । परिच्छेदे ॥ माने ॥

अधिकारे ॥ समुद्धमे । पद्यान्तरे ॥

अथधौ ॥ यत्परिमाणमस्व । तदि

ताद्भूतिः सुवचनेनान्येऽनुज्ञापित

दितान्नापिताः । तेन० लाघतुः ।

यायान् । वि० परिमाणविशेषे ।

जितना० इतिभा० । यत्परिमाण

मक्ष । यत्तदेतेभ्यः परिमाणेनतु

श । पासर्वनाम्न इत्वात्वम् ॥

यावत्तिरः । वि० यावतांपरणे ॥ त

स्यपरणेऽद् । वतोरियुक्त्वा ॥

यावदर्थः । वि० देशनिर्वाहाधिकस्य

शान्त्ये ॥ यावदर्थेतेवार्थीयता । अ

याष्टीक :

धमपदलोपीसमासः । यावताष
र्धादिङ्निर्वाहोयेन • दक्षवा ॥

यावनः । सिद्धि । नागौरीगूद्वति
प्रसिद्धेषु ॥ यवनदेशेभ्यः । तत्र
भवद्भवत् ॥ याव्यतीवा । यौतीर्ण्य
ग्वल्लुद्धा । सुवार • योन्शरीद्वति
स्यातीधान्यप्रभेदे ॥ यावनाचीद्वि
तः स्वादुर्लीहितः शेषप्रपित्तजि
त् । अष्टव्यस्तुवरोरुघः क्वी दहतृक्
धितोऽलघुः ॥

यावनाक्षः । पुं • घान्धभेदे । उत्त
रद्वि । दीर्घनाखि । दीर्घशरे । छेत्ते
क्षी । द्रक्षुपक्षे । यावने । सुवार •
द्र-भा • ॥

यावनाक्षशरः । पुं • शरविशेषे । न
दीवे । दृढत्वञि । धारिसम्भवे । ख
रपचे । शोशुरसी • इतिभाषा ।
यावनाखी । स्त्री • यावनाक्षशर्कराया
न् । चिमात्वनामान् । हिमशर्क
रायाम् ॥

यावशुकः । पुं • यवशारे ॥ इतिरुद्र
माला ॥

यावसः । पुं • न • घासि ॥ तृणसङ्घा
ते ॥ यूयते । वु • । वक्ष्युभ्यांषि
दिव्यासच् ॥

याव्यः । पि • मिश्रणोये ॥

याशाधरेयः । शाक्यमुनिमुने ॥

याष्टीकः । वि • यष्ट्याद्यौघिनि । य-
ष्टिद्वितिके ॥ यष्टिः प्रहरदमत्य ।

दियासु :

शश्विष्यच्छोरीकक् । खियांडीपि •
याष्टीकी ॥

यासः । पुं • दुरालभायाम् । यवासे •
चासः । खादुः सरस्तिज्ञस्तुवरः शी
तलोऽलघुः । कृपामेदोमदभान्ति
पित्तारुद्रकुष्ठकोस्तनुत् ॥ तृष्णापिसर्प
धातोऽन्वगिज्वरपरः अतः । य
वासश्चतुष्पैस्तुल्या वु धैरुक्तादुराल
भा ॥ यसनम् । यस्तुप्रयत्ने । भावे
घञ् ॥ यासोत्त्वक्ष । अर्षथासच्
॥ याति । याङ्ल क्वादसच्

यासा । स्त्री • मदनप्रलाकापक्षिणि
यासापद्मम् । न • विकसितोत्पले ।
सन्धोविकसितपद्मं यासापद्मं प्रपद्य
ते ॥

यास्तः । पुं • सुनिविशेषे ॥ यस्त-
स्यापत्वम् । शिवादिभ्योष् । वङ्
त्वे • यस्ताः ॥

यियक्षमायः । वि • यष्ट्मिच्छति ॥

यजते ; सन्नन्ताङ्गटः शानच् ॥

यियत्तुः । वि • यष्ट्मिच्छी ॥ यजेः
सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥

दियासन् । वि • यातुमिच्छति ॥ या
तेसन्नन्ताङ्गटः शकादेशः ।

दियासितः । पि • निगमिषिषीः या
तुमिष्टे ॥ याषेः सन्नन्ताङ्गटमि
शः ॥

दियासुः । वि • यातुमिच्छी ॥ या-
तेः सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥

युक्ति :

युगम्

युक्तम् । ग० इत्सचतुष्टये ॥ त्रि० यु-
 सि । अपृथग्भूते । मिलिते । औप-
 यिके । न्यायगतद्रव्ये ॥ युक्तिसि-
 धे । यद्यथे ॥ स्थिते । नियुक्ते ।
 युवदिते । अप्रमत्ते । निरुद्धोत्तम-
 नसि । समाहितचित्ते । ईश्वरायै-
 वैतानिकमार्गिणभ्रमप्रलाये च्ये यम
 भिप्रायवति ॥ परिमिते ॥ पुं० अ-
 ध्यस्तयोगे ॥ यथा । योगोत्तुद्विधि-
 चः । प्रीत्तोयुक्तयुक्तानभेदतः । यु-
 क्तस्यसर्वदाभानचिन्तासद्गतोप-
 रः ॥ युज्यतेस्य । युक्तिरयोगे-

याम् ॥ जोकव्यवहारे ॥ धर्मशास्त्र
 विरोधेतुयुक्तियुक्तोविधिः स्मृतः ॥
 अनुमाने ॥ अपूर्वार्थप्राप्तौ । सन्धि
 विषययानासनद्विधीभावसमाश्रया
 ख्ये पुषड्युग्ये पु ॥ शास्त्रदीपिका
 यांयुक्तिगन्दस्य० प्रमाणपरतयाव्या
 ख्यानात्० प्रत्यक्षादिपटुसुप्रमाये
 पु ॥ शौचनम् । युक्तिः स्थिरार्थिज्ञ
 न् । नाव्यातकारविशेषे ॥ तल्ल-
 क्षणंयथा । युक्तिरर्थावधारणमि-
 कि ॥ उदाहरणंयथा । यदिसमर
 मपास्यनास्तिमत्त्वोर्भयमितियुक्तमि
 वीन्यतः प्रयातुम् । अशमरणमव
 श्यमेवयथाः किमितिसुधामलि-
 नंयमः कुरुध्वमिति ॥

युक्तदण्डः । पुं० । यथापराधदण्डे० न्
 धि ॥ उच्चैः कथयित्वा च्छिनस्यदुनापरि
 भूयती । दण्डे नन्दपतिस्तस्माद्युक्तद
 ण्डः प्रमस्यते ।

युगः । पुं० । रघुहलाद्याङ् । जृषा० प्र
 तिभाषा ॥

युक्तरसा । स्त्री० । राजायाम् । काटा-
 धाम् । सुधी० इ० गौ० दे० भा० । एला
 : । पण्ड्याम् ॥ युक्तोरसायस्याः ॥
 युक्ता । स्त्री० । एला० गौ० इ० गौ० दे० भा०
 • प्र० हस्तविशेषे ॥

युगम् । ग० । युग्मे ॥ इत्सचतुष्टये ।
 त्रिभिर्नाभौपधे ॥ कृतादिपुत्रतुर्पु ॥
 देवानांद्वादशसप्तसुपत्सरेण० चतुर्बु
 गंभवति । सनुष्यमानेनपतुर्बुगप
 रिमाण विंशतिसहस्राधिकविषत्त्वा
 रिशल्लक्षम् । ४३२०००० । तपस
 ल्ययुगस्यमानम् १०२८००० वर्षाः ।
 चेतायुगस्यमानम् । १२८६०००
 वर्षाः । द्वापरयुगस्यमानम् ।
 ८६४००० वर्षाः । कलियुगस्यमा
 नम् । ४३२००० वर्षाः । तेषां
 भारतवर्षवर्ति च यथा । चतुर्ारि

युक्तिः । स्त्री० । न्याये । कार्यकारण-
 योरभेदसाधने० न्यायोपयथा । सदि
 सदात्मनाघटे प्रागसति० सदिपदो
 नस्यात्० तस्मात्० कार्यकारणयोर-
 भेदएव । कार्यकारणयोरन्यत्वे
 एकाकारणज्ञानात्० सर्वकार्यज्ञानन
 स्यादित्यादिः । योगे । योगना-

युगधयः

युगांशक

भारतेषुपयुगानिमुनयोऽनुवन् ।
 ह्यव च तादापरसकलिसेतिचतुर्यु
 गम् । चत्वार्याहुः सहस्राणिवर्षा
 षान्त कृत युगम् । तस्यैतावत्सह
 स्रीसन्ध्यासन्ध्यांशश्चतथाविधः ।
 इतरेषु ससन्ध्यं पृ ससन्ध्यांशेषु च
 विष् । एकापायेनषत्तन्त सहस्रा
 णिशतानि च । यदेतत्प्रसिद्धस्य
 तमादावैवचतुर्युगम् । एतद्द्वाद
 शसहस्रदेवानायुगमुच्यते ॥ इ
 तिमनुः । तथाविष्णुपुराणे ।
 चत्वारित्रीणि चैककृतादिपुत्रया
 क्रमम् । दिव्याब्दानांसहस्राणि
 युगमाहुः पुराविद् । तत्प्रमा
 येः शतैः सन्ध्यापूर्वातत्राभिधी
 यते । सन्ध्यांशकस्तत्तुल्योयुग
 स्थानन्तरादिसः । सन्ध्यासन्
 ध्यांशयोरन्तर्यः कालोमुनिसत्तम
 युगाध्यः संतुविज्ञेयः कृतचता
 दिसंज्ञितः ॥ इति ॥ योजनम् •
 युज्यते वा । युजिर्योनी । घञ् ।
 कुत्वम् । संज्ञापूर्वकत्वात्तुयुगः ।
 रथयुगेतिनिपातनाद्वा ।
 युगकीलः । पुं • युगकीलके ।
 युगकीलकः । पुं • युगकीलस्यकील
 के । शम्भायाम् । शुपकीलील •
 इ • भाषा • स्वार्थकम् ॥
 युगधयः । पुं • सप्तप्रलयैः युगानां
 लयायस्मिन् ।

युगम्बरः । पुं • यथैरथयुगकाष्ठमीस
 ष्वर्तेतस्मिन्काष्ठे । कूपरे । युगंवा
 ट् । यन्धनकाष्ठम् धारयति । संज्ञायाम्
 भृतृष्ठमिधारीतिखच् । अरुदिपद
 षन्त्येतिमुम् ॥ पर्वतविशेषे ॥
 युगपत् । ष • एकदा । एकस्मिन्नेव
 काले । युयन्त्यस्मिन्काले । युं ।
 गपत्कप्रत्ययः । यद्वा । युगंपय
 तेस्मिन् । पयगती । इत्प्रत्ययः ॥
 युगपपः । पुं • काविदारे । रत्नका
 ष्टनारहसे । युगंपत्रमस्य ॥ युग्म
 पणं हंसमात्रं ॥
 युगपत्रकः । पुं • काविदारे । रत्न
 काष्ठनद्रुमे । युगंयुग्मंपत्रमस्य ॥
 युगंपत्रिका । स्त्री • शिंशपाहस्ते ।
 युगपाश्र्वंगः । पुं • दमनकालेक्ष्णका
 रीपितकाष्ठशरीरे । प्रष्टीहि । यु
 गस्यक्ष्मकाष्ठपाश्र्वंगच्छति । ष
 न्येत्वपीतिङ् ।
 युगतम् । न • युगे । युग्मे । युग्य
 ते । युजिर्योगे । हपादिभ्यः कल
 चित् । न्यङ्ङादित्वात्कुत्वम् ॥
 युगंलातिश । पातइतिके । यु
 गंयुग्ममस्यस्यग । सिध्मादित्वा
 षच् ।
 युगंलाक्ष्यः । पुं • युगंलाक्ष्ये । युग
 युग्मनामेके । युगंलाक्ष्ये । युगं
 युगंशकः । पुं • युगंशकः । युगं
 शाक्ये ।

युग्मादरणम्

युञ्जान :

युगादिः । स्त्री० तिथिचिह्नेषु । यथा
 । वैशाखमासस्यसिताद्वतीया० न
 षम्यसौकार्तिकशुक्लपक्षे । नभस्य
 मासं प्रचक्रणपक्षे षयोशीपञ्चदशी
 षमावे ॥ एताद्युगादयः प्राक्ताः
 स्वाध्यायं दत्त्वं वैदुषः । महापुण्य
 प्रदायै तादृशस्याद्यकारिकाः ॥
 विशेषमाह नारदः । कार्तिकेशुक्ल
 नभमीषादिः कृतयुगस्य च । चैता
 दिमाधेशुक्लद्वतीयापुण्यसम्भिता-
 कृष्णपञ्चदशीमाघेहापरादिसही
 रिता । कल्प्यादिः स्यात्कृष्णपक्षे
 नभस्यै षषयोदशीति । कालविशेषे
 पे ॥ युगस्य चादिः ॥
 युगान्तः । पुं० प्रलये । युगशेषे ।
 युग्मम् । न० द्वन्द्वे ॥ युगले । युगे
 । जीवा० जीवी० । पुं० भा० ।
 युज्यते । युजिर्योगे । युजिरुजि
 तिर्जाकुर्वेति नकारः । इयोः स्त्रीषो
 रन्वये ॥
 युग्मपत्रः । पुं० रक्तकाञ्चने कीर्षिदा
 रे ॥ न० युग्मलपत्रे ॥ युग्मप
 यमस्य ।
 युग्मपत्रिका । स्त्री० शिंशपावृक्षे ॥
 युग्मपत्रं । पुं० कीर्षिदारैः ॥ सप्त
 पत्रं हृद्ये ॥
 युग्मफला स्त्री० इन्द्रवर्मिण्याम् ॥
 युष्णिकाख्याम् । गम्भिकायाम् ।
 युग्मादरणम् । न० युग्मतिथिपूज्यता

याम् । इयोर्मान्यत्वं ।
 युग्यः । पुं० प्रासङ्ग्ये । शाकटे ।
 युगादीर्नाबोद्धरि ॥ युगं रथाद्यङ्गं पृ
 तितद्वहतिरथयुगप्रासङ्गमितियत् ॥
 न० यामि । इत्यञ्ज्वादिवाङ्मि ॥
 युज्यते । युजिर् । युज्यञ्चपत्रञ्चरि
 ष्यपत्नोनिपातितः ॥ युगायहितो
 धा । षगशादिभ्यो षत् युगमर्षति
 पां । दण्डादित्वाद्यत् ॥
 युङ्गी । पुं० यणसद्वरजातिविशेषे ।
 यथा । गङ्गापुत्रस्य कन्यायां वीर्येष्वेव
 धारिणः । षभूवैश्वधरोचयुवो
 युङ्गीप्रकीर्तितः । इ० व्र० वै० पु० ।
 युक्० ग्० । वि० समाधिमति ।
 युग्मे ॥ युज्यते समाधत्ते । युजस
 माधौदैवादिक । क्विप्चेति क्विप् ।
 युङ् । पुं० योगकर्तारि । मेलनकर्ता
 रि । युनक्ति । युजिरयोगे । ऋत्वि
 गादिनाकिन् । युजिरसमासे । इ०
 नुम् ॥ क्विन्प्रत्ययस्य कुः । इति न
 स्य कुत्वे न० सानुनासिकोऽकारः ।
 युजी । पुं० निव्यद्विचनान्तः । च
 श्विनीकुमारयोः ॥
 युजानः । पुं० सारथी ॥
 युञ्जानः । पुं० सारथी । विप्रे ॥
 भावनासङ्कारेण सर्वज्ञयोगिविशि-
 षे ॥ यथा । योगीतुद्विविधः प्री
 शीयुक्तयुञ्जानभेदतः । पुनस्य सर्व
 दामानंचिन्नासङ्गतोऽपरः । इ०

युतयामिषवेधः

युधामन्युः

भा० प० ॥ युक्तस्येति० योगभ्यासा
 बगत्यावश्रीकृत समाधिसमासादि
 तोविधिधिसिद्धियुक्तइत्युच्यते० अ
 यमेवविधिष्टयोगवत्वात्युक्तइत्युच्य
 र्थे । सर्वदेतिचिन्तासहकारविनेत्य
 र्थः । भानंसर्वविषयाणांप्रत्यक्षम्
 अपरोयुञ्जानः । विषयव्याप्त्यामा
 नससमाधिस्थः । अथस्तु । युञ्जान
 उच्यते । चिन्ताध्यानम्० तदेवका
 रणम्० तत्सहकारात्सूक्तसूचा
 व्यवहितविप्रकृष्टानर्धानमनः प्रथ
 चीकरोतीत्यर्थः । इतिसिद्धान्तमु
 ज्ञावली ।

युत् । अ० कुसायाम् ।
 युतम् । न० हस्तपतुष्टये । वि० यु
 क्तौ । अपुत्रगभूते ॥ पुष्ययोर्गौ ॥
 युत्कम् । न० संशये । युनि ।
 युग्मे ॥ नारीयस्त्राङ्गले । पटाङ्गले
 । पलनाये । पादाये ॥ युक्ते ॥
 यौतके ॥ स्त्रीयवप्रमेदे ॥ सुयोधि
 । नौवीकरणे ॥ योगिसम्बन्धे ॥
 युतयामिषवेधः । पु० वेधविशेषे ।
 सयथा । पापात्सप्तमराः शश्रीयदि
 भवेत्पापिनम् क्लोषपीयत्रिनाशुत्रिय
 र्त्विन्नुनिमित्तदीपोप्ययंकथ्यते । या
 वायोविषदोष्टुमुतयधः चौरचरो
 नागशोवेधव्यविषदेवतेचमरणं गुल
 शपुं स्तम् । अस्त्रापवादीयवा
 । तुप्रचिकोषनिजमन्दिरगोधपूर्वी

मिषवसौम्यरहगोव्रतदीधितोवा
 यामिषवेधविहितानुपहृद्यदीपान्
 दोषाकरः सुखमगैकविधंविधये
 षपककंटसि'इकन्यामिधुगधनुर्मी
 नतुलास्ये चन्द्रे शुभयइषीचितीवा
 ० युतयामिषदोषानास्ति ॥
 युतवेधः । पु० वेधविशेषे ॥ सयथा
 । चन्द्रेः करोतिरबिषासहितार्थ
 नाशंभौमानुवितः पतिविनाशकर
 स्तुचन्द्रेः । स्वर्मानुक्रितुयनिसिद्ध
 तिमादधातिनानायुषानिकविना
 नु कथातुधेनः ।
 युत्तम् । न० आशोधने । जन्त्ये प्रधने
 मधे । रथे सुदधे । लडादे । इ०
 भा० । शोधनम् । युत्सम्पशरे ।
 भावेकम् । युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् ।
 युत्तम् । पु० व्यापि किये ।
 युत्तम् । पु० घाटके ।
 युत्तम् । पु० युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् ।
 पदेशके ॥
 युत्तम् । स्त्री० समिति । पावो । सङ्ग
 । युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् ।
 न्यदादित्यात्किप ॥
 युत्तम् । पु० किकव्याभारारि । भ
 रतमातुलि ।
 युत्तम् । पु० सविधे । युत्तम् ।
 युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् । युत्तम् ।
 युत्तम् । पु० नू पतिविशेषे ।

युवती

युधिष्ठिरः । धर्मरक्षणे । युन्यागर्भ-
 धर्मोद्देश्ये । अर्जुनायने । प्रथमपाण्ड
 वे । अजातशत्रौ । शल्यारौ । अ-
 जमौढे ॥ युधिरणे अयभागिष्वेन
 स्थिरः । इतदग्यादिष्वणुष् । स-
 विद्युधिभ्यांस्थिरइतिपठम् ॥
 युधः । पुं० धनुषि । संयुगे ॥ यु-
 ध्यते । युध० । इयियुधीत्यादि-
 नामक् । पाणे ।
 युधुक्षुरः । पुं० धुद्रश्चरि ॥
 युधुस्तुः । नि० युधेऽप्यौ ॥ युधः ।
 सप्तग्यादुपत्ययः ॥ धृतराष्ट्राद्यै
 पांजाति ॥
 युधुधामः । पुं० साख्यद्वी । शिशि-
 र्भरि ॥ इन्द्रोऽपिषी ॥ योष-
 रि ॥
 युधगण्डः । पुं० धूमिगण्डछत्रप-
 विशिषे । ययगण्डे । ययस्कीटे ॥
 युधतिः । स्त्री० प्राप्तयौवनापांस्त्रि-
 याम् । तदग्याम् ॥ यौति० निष्प-
 न्निमित्तस्याप्येवुत्सर्वे पुष्कर्मसुमि-
 दीभवतिपाणिसद्येवससशाधिष्ठा-
 रात् । युनिश्रये । क्षनिन् यु-
 कितधीतिक्षनिन् । युभक्ति ०
 हरिद्रायाम् ॥ स्त्रीसामान्ये ॥
 युधती । स्त्री० तरुण्यम् । दिव्या
 म् । यथायान् । युधती । तदा
 उपपादिधया । पापोहयाद्विहा
 कातशत्रौपि शतामता । पशुपदा

युवनाश्रुः

युवताः प्रौढाहयाभवतिरातृपरम् ।
 वाणातुप्राणदाप्रौढायुवतीप्राणघा-
 रिणी । प्रौढाश्रोतिवृत्तत्वं हयाम-
 रणमादिषीत् । निहाघशरदोर्वा-
 ङ्गाप्रौढायर्षावसक्तयोः । ईमन्ते-
 शिशिरेयोग्यानहृताज्ञामिश्रस्यते ॥
 योग्याभ्युयतो ॥ हरिद्रायाम् ॥
 यौति० शार्दायिहितसर्वधर्मसुविशी-
 भवति० दम्पत्योः सहाधिकारात् ।
 युमिश्रये । शटः शह । अगिराणे
 तिङोप् ॥ यदा । युधतिगन्दात्-
 सवतोक्षिप्रधादितिङोप् ॥ स्त्री-
 सामान्ये ॥

युधतीष्टा । स्त्री० अर्थयुधिकायाम् ॥
 युधा । पुं० पथत्ये । तरुणे । पीडय
 पथमारभ्यपिंशहयपयनापस्थाव
 ति । मतान्तरेणषोडशवपांद् । रभ्यस
 पतिवपपथनापयस्के ॥ यथा । पापी
 उयाश्रयेहाणस्तारुणस्ततपच्यते । हय
 त्यात्सप्तथे हृद्भ्रूवर्षीयाद्भवति । परे
 मितिस्त्रुते । यौति० यु० । क्षनिन् यु-
 वृषीतिक्षनिन् । पि० अत्यवशसि ॥
 अहे ॥ निगर्गंक्षमादिभिः पटिष
 त्यरान्तर्गतनदमपत्सरे । तत्फलं
 यथा । महार्घंजायसेसर्वधृतातेषर
 सादिकम् । प्रजात्वात्समिदृशियु-
 विसंभतृसरं शुभे ॥
 युवनाश्रुः । पुं० सूर्यं यौधरायवि-
 शिषे ॥ मान्वाहपिरारि ॥

यू धप :

युवगाश्रवण . । पुं० मान्यातरिन्दमे ।
 युवराजः । पुं० नाव्योक्त्या • राजपु-
 त्रे । कुमारे । भर्तृदारके । पित-
 रिराज्यं कुर्वत्येवसर्वनिर्वाहकत्वे
 नाभिषिक्तेषुचि । युवाचासौराणा
 च । राजाहः सखिभ्यष्टच् ॥ भा
 विवृष्टविशेषे । मैत्रये । अजिते ।
 त्वम्चि • भवति । स्वत्पदवाची ॥
 युध्यति । युधसीचीधातुभञ्जने ।
 युध्यसिभ्यांऋद्धिक् ॥

यूः । स्त्री० • युधे ॥

यूकः । पुं० केशकीटे । खेदके । षट्
 पदे ॥ यौति । यु० । अजियुधु-
 नीभ्योदीर्घञ्चि किकन् ॥ तुकाराशौ ॥
 युका । स्त्री० युके । केशकीटे । जू०
 इ० भाषा ॥ लिङ्गाष्टके । टाप् ॥

यूति । स्त्री० मिश्रणे । मिश्रीभाषे ॥
 युवनम् । यु० । जतियूतीच्यादि
 नास्तिन् • निपानादीर्घः ॥ २ ॥

यूधः । पुं० न • सजातीयसमूहे । ति
 रथाङ्गणे । गणे । समूहे ॥ यौति •
 यूधयतिश्च । यु० । तियपृष्ठगूययू
 यप्रोयाइतिसाधुः ॥

यूधचरः । पुं० इक्षिशुकरादौ ॥

यूधनाम् । पुं० यूधमे । वन्यइक्ति
 नांसमूहेऽदरे । यूधसुख्यदिपे ॥ यू
 यस्यइक्षियुन्दस्त्रनाथः ॥

यूधपः । पुं० यूधनाथे । यूधइक्षि
 हन्दपाति । पा० । चातोमुपेति

यूधः

यूधः ॥

यूधभट्टः । पुं० यूयात्पसायितेगजे ।
 यूधिका । स्त्री० अन्तानके ॥ जूधी०
 इतिख्याते • पुष्ये । यूध्याम् ॥ यू
 यमस्यस्याः । अतइनिठनावितिठन
 ॥ यथा । यूधिकायाः पुष्पम् पुष्प
 मूलेषुषुलमिच्छनुदात्तादेरञ्जोऽणश्च
 लुप । लुपियुक्तपक्षाः ॥

यूयी । स्त्री० प्रहसन्त्याम् । नागध्या
 म् । सुधीतिप्रसिद्धेषुष्ये ॥ श्वेतपी
 तप्रभेदेनप्रोक्तं यूयीयुगं बुधेः ॥ यू
 र्थीयुग इमतिक्तं कट्टुपाकं सरंशु
 सधुरंतुषरं ह्यं पित्तघ्नं कफवातक्षम
 ॥ त्रयासमुखदन्तादिधिरैरीगणि
 पापहम् ॥ यूध्याम् पुष्पम् । पुष्पमूले
 पुषुलमिच्छनुदात्तादेरञ्जोऽणश्च लु
 प् । लुपियुक्तयुक्तानत् । गौरादिः ॥
 ॥ कुरण्टके ॥

यूधेनः । पुं० यूधये ॥

यूध्यः । चि० यूधेभवे ॥ दिगादि
 त्वाद्यत् ॥

यूनिः । स्त्री० योनि । मिश्रणे ॥

यूनी । स्त्री० युवत्याम् ॥

यूम् । पुं० जयस्तम्भे ॥ यज्ञस्तम्भे ॥

गङ्गादासणि । नूदे ॥ पुं० न • यज्ञे सं
 तपशुपम्बनकाष्ठे ॥ वेदेवैश्वः सा
 दिरोनायूधः स्नादित्युच्यते । त
 स्यपरिभाषादियं धाम्नीती । अतु
 ईसोभवेद्य प्रीयज्ञवृधसमुद्भवः ।

घृप :

पशुं शोभनः सुखः कर्तव्यो-
 वृषमौलिकः । भविष्ये । विल्व-
 स्वकुलस्यैवकक्षीयूपः प्रशस्यते ॥
 द्रुतिसामवेदिनां वृषास्सर्गतत्वम् ॥
 युवन्वनेन । यु० । युयुश्वास्ति-
 ति० योदीर्घश्च ॥ युयुश्वास्तिवन्व-
 स्मिन्पशुमितिवा ॥
 यूपशटकः । पुं० चशाले ॥ यूपस्था
 ये कृतः कटकाकारः । यूपमूले
 निहिते लोहस्यवकये ॥
 यूपकणः । पुं० यूपैकदेवि । वृता
 मनो ॥
 यूपखण्डः । पुं० तच्च्यमाणस्ययूप-
 स्वप्रथमपतितेयकले ॥
 यूपद्वेः । पुं० खदिरवृक्षे ॥
 यूपद्वेः । पुं० खदिरवृक्षे ॥ यूप
 कद्वेः । तत्रोपयुक्त्वात् ॥ रक्षा
 खदरे ।
 यूपकच्यः । पुं० पतत्रिणिपत्रिणि ।
 यूपानम् । म० तर्कणि । यूपस्था
 भागे । यूपस्यप्रथमम् ॥
 यूपः । पुं० न० मुद्गादिखाद्यरसि ।
 लू० इ० भा० ॥ मुद्गामककयू-
 पस्तुभेदीदीपनपाचनः । यद्यद्यु-
 पशोनिषड् यूपयथा । मुद्गयूपर-
 संतक्रधान्यजीरकसंयुतम् । सै-
 न्धवेगान्वितं दद्यात्पड् यूपमिति-
 शीतितम् । रसं० लघु० यादिमांसभय-
 म् ॥ मन्त्रदाकृष्टे ॥ यूपति । यूप

योग :

य० । यव् ॥ द्रुगुपधेतिशोभा ॥
 योगः । पि० यारतब्धे ॥ यातुंयोग्यः ।
 या० । यचोयत् । ईदति ।
 गुणः ॥
 योगा । पि० योगकर्त्तरि ॥ युजेः
 कर्त्तरित्ठन् ॥
 योगक्षम् । न० सन्धनरञ्जी । याम-
 न्धे । योचि ॥ युज्यतेऽनेन । य-
 जिर् ० । दास्योशसयुज्येतिष्टन् ॥
 योगः । पुं० सद्गुणे । कवचादिधा-
 रणे । उपाये ॥ ध्याने ॥ सद्गुणा-
 म् ॥ युक्ती ॥ अपूर्वार्थसम्प्राप्तौ ।
 यत्कवलाभे ॥ ययुः स्यैर्ये ॥ प्र-
 योगे ॥ भेषजे ॥ विस्त्रयघातके ।
 द्वय्ये । धने ॥ फार्मणे ॥ नैया-
 यिके ॥ घारे ॥ सूत्रे । विष्कम्भा-
 दिपु ॥ तीयथा । पिष्कम्भः प्रीति-
 रयुपान्सीभात्यः शोभनस्तथा-
 यतिगण्डः सुकसाङ्गतिः शुक्ल-
 येषथ ॥ यद्यद्येष्टविभुवथैव्याघाती-
 र्थयस्तथा । वक्ष्याम्यगव्यतीपा-
 तावरीयानूपरिघः शिवः ॥ सि-
 षः साध्यः शुभः शुक्लोद्रुक्तान्द्रो-
 देष्टतिस्तयेति ॥ योगमार्थे ॥ प-
 रस्परसमागमे ॥ चित्तवृत्तिनिरोधि
 ॥ सम्यग्दर्शनोपायं । निष्कामस-
 र्भणि ॥ समाधी ॥ दुः खसयोग-
 निधाने । यनाः करणशुद्धिरुपै-
 राय्ये ॥ यघटनघटनासामर्थ्याति

योग :

ण्ये ॥ प्रभाये ॥ निरतिशयज्ञा
 नैश्वर्यादिशक्ती ॥ चित्तैकाग्रत-
 षात्मतत्त्वखलानुभावावृत्तये ॥
 मनोनाशयासनाद्ययानुकूले पुरु-
 षप्रयत्ने ॥ चित्तस्थात्माकारप्र-
 ख्ययेननिर्वृत्तिकतापादने ॥ सि-
 द्ध्यासिद्ध्याः समत्वे ॥ ध्या-
 नार्थं धीरासनादिनामनिशरीरव-
 न्धे ॥ जीवात्मपरमात्मैक्ये ॥ सं-
 योगो योगोऽस्त्युक्तौ जीवात्मपरमात्म-
 नैरित्युक्तेः ॥ जीवात्मपरमात्मैक्य-
 लक्षणे • तत्त्वमस्यादिवाक्यजनिते •
 अखण्डसाक्षात्कारि • सर्वयोगफल-
 मूर्ते ॥ योगजम् । युक्तसमाधौ • सु-
 निद्रयौगिवा । धम् • अवरधार्ये ॥
 परमात्मचिन्तने ॥ योगिनि ॥ भग-
 वदर्पणमुद्गृह्याफलाभिसन्विराहित्ये
 न • कृतानि शास्त्रो याधि कर्मा-
 णि योगाः • त्रैविद्यान् यक्षस-
 योग । अर्थादित्वात्मत्वयोर्योगा-
 पूज्यसद्वल्ये ॥ योगीजीवात्मनो-
 रैक्यं पूज्यमसैवकीशयोः । सर्वब्रह्म-
 तिम्रिदुष्पोगयोगपूजनमिति म-
 दानिर्वाणतन्त्रम् ॥ यापायोगविशे-
 षे • यथा । युधुवशुद्धात्पामर्थे •
 एकयोगः किन्तु • अयमावस्थानि-
 नवमेवास्त्रितयं तूतदायोगः स्नात्-
 तत्रधातासतंपभते • युज्यतेजीवो-
 ब्रह्मपासिन । युजिर्योगे । अरुचि

योगप्रतिपक्षः

ज् ॥ -- -- --
 योगपरः । पुं • अज्ञानानन्दने । मन्त्र-
 यीरे । अनुमति ।
 योगजः । अजीवित्वासन्निकर्षविशेषे ॥
 न • अयुक्तणि • योगीश्वर्ये ॥
 योगशारा । स्त्री • दीप्तिमशरायांशारा-
 वायु ॥ यथा । स्तारागणमध्ये तु-
 -- वाताशारादीप्तिमशरा । योगशारेति
 साम्राज्ञानध्वजाणांपुरातनैः •
 योगदानम् । न • अज्ञेयदानम् ॥
 योगनापिकः । पुं • मत्तुल्यविशेषे ।
 गर्गाटे ॥
 योगनिद्रा । स्त्री • इरेः परमानन्दम-
 य्यांशक्ती • योगः स्वात्मनिष्ठैव •
 निद्रैवनिद्रा ॥ योगः समाधिः •
 तद्रूपानिद्राया ॥ दुर्गायाम् ॥ यथा
 । यागिध्यान्तः स्थनाधस्याकगदखण्ड-
 कर्मागतः । विभेष्टपुरुषंयासियोग-
 निद्रै तिसिःध्यते ॥
 योगपदकम् । न • पूजादीधार्ये • उत्त-
 रीधमिशेषे । योगपटा • इ • यौ •
 दे • सा • यथा । विविधयोगपट-
 कमाद्यव्याघ्राणिनादुर्बन्म् । द्वितीयं
 मृगपदाव्युत्तुतीवंतन्तुनिर्मितम् ॥
 चतुर्मात्राविस्तारद्वैतं पञ्चसूत्रव-
 त् । चतुर्मात्रम् • चतुर्दशपत्रम्
 योगबोठम् । न • दिवान्दिवासासुणि ॥
 योगप्रतिपक्षः । पुं • योगमर्षे ॥ योग-
 क्षप्रतिपक्षः ॥

योगविद्

योगमत् । पुं० अन्तरायशब्दवाच्ये-
पुन्याधिष्ठानादिषु । चित्तविच्छे-
पे ।

योगमंथा । स्त्री० सर्वसङ्ख्याधिष्ठान
भूतायां भवगण्यं चित्तौ । प्रेश्वर
सङ्ख्यव्यवशर्त्तान्यामायायाम् ।
सङ्ख्यरक्तमसंशयाणां गुणानां यो-
गीयुः शिष्यं टनं माया । योगस्य मा-
या ।

योगयज्ञः । यमनियमादियोगाङ्गानु-
ष्ठाने । योगएवयज्ञः ॥ त्रि० त-
त्त्वरे ॥

योगरूढ । पुं० योगार्थसङ्गभावेन रु-
द्धार्थबोधकशब्दः ॥ यथा । योगरू-
ढादरूढाद्ययोगिणासौ तितेविधा ।
विशब्दास्त्रिधा भवन्ति । योगरूढाः
पद्वेवाद्यः । पद्वेजनिहप्रत्ययैः
पद्वेजनिहर्षभिधायकेन योगीनापि
पद्मार्थेष्वप्रतिपाद्यते ननु सुमाद्यर्थ-
इति । योगार्थपुरस्कारेणापिरुद्ध-
र्थपरिति० योगरूढः । एवमीश्वर-
सङ्घं तमादिस्वाकटिनिपद्मस्यैव स्यु-
षि ।

योगवाही । चि० मध्याह्ने । स सर्ग-
गुणवाहके ।

योगवाही । स्त्री० धारविशेषः । सर्जि-
क्षायाम् ॥

योगविद् । चि० प्राप्तयोगीयोग विन्द-
तिशरीरे । विद्वत् । सत्सूक्तिपत्त्या

योगारूढः

दिनाक्षिप् ॥

योगः । न० समाधी ॥ युनक्ति । यु-
जिर० । अञ्च्यञ्चियुञ्जिभ्यश्चिभ्य-
कुञ्चं च्यमुन० कवर्गञ्चान्तादेशः ।
योगसौ० योगांसि ॥

योगसारः । पुं० तन्त्रविशेषः ॥ सर्व-
रोमहरोपायः ॥

योगाङ्गम् । न० यमनियमासनप्राणा-
यामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधि-
षु ॥

योगात्मा । पुं० निरस्तसमस्तप्रपञ्चे
परमात्मनि । यद्विनिद्राजितश्ला-
साः संतुष्टाः संयतैन्द्रियाः ।
ज्योतिः पश्यन्ति युञ्जानास्तस्मै यो-
गात्मने नमः ॥

योगाधमनम् । न० लक्ष्मिपन्थके ॥
योगाधियोगः । पुं० वाचायोगान्त-
रे ॥ यथा । एकोऽज्ञे ज्यसितेषु पञ्च
मतपः । कीद्रेषु योगस्तथा० हीचं त-
तेष्वधियोगेषु सकलायोगाधियो-
गः स्मृतः । योगेशे समवाधियो-
गमने च मंरिषुणावधयोधोर्धे म
यशैवनीयलभते योगाधियोगैत्रव-
न् ॥

योगान्तरायः । पुं० योगमत्ते । योग-
स्य योगेवाचन्तरायः ॥

योगारद्रः । पुं० नारदः ।

योगारूढः । चि० इन्द्रियार्थतत्साध-
नकर्मानासक्ते ॥ यथा । यदादिने-

योगिनी

न्द्रियाद्येषु न कर्मसंनुपपन्नते । स-
र्वसङ्कल्पसंन्यासीयोगारूढसदे-
च्यते ॥

योगासनम् । न० ब्रह्मासने । ध्याना
सने ॥

योगिदण्डः । पु० वेजे ॥

योगी । वि० वसुरुद्रादिद्यादिदेवता
भक्ते ॥ दरिद्रब्राह्मणे । ध्याननि-
ष्ठे ॥ निरतिशयज्ञानैश्वर्यादिशो-
ल्लिनि ॥ समाधिनिष्ठेऽन्तर्दृष्टौ ॥
परमहंसपरिव्राजके ॥ परवैराग्य-
युक्ते ॥ योगयुक्ते ॥ योगिननि-
श्चसम्बधिनि ॥ योगारूढे ॥
सद्विधिषोऽपरमः परमस्य । तत्रो-
त्पन्नतत्त्वज्ञानोऽनुत्पन्नजीवन्मुक्ति
रपरमः । उत्पन्नतत्त्वज्ञानवत्पन्नजी-
वन्मुक्तिस्तुपरमोयोगीति ॥ स्वर्णे-
लोष्टं चरुस्थो सुस्निग्धं चन्दनेतथा
। समताभावनयस्य सयोगीपरिकी-
र्तितः ॥ आत्मौपन्ये न सर्मपस-
मं पश्यतियोर्क्षुम् । सुखं वायटिवा-
ट्टुः स्वसयोगीपरनोमतः ॥ योगी-
ऽभ्यासि । अतद्दनिठनावितोनिः
कर्मयोगिणि ॥ यथा । योगिनः
कर्मकुर्वन्सिद्धं चक्षुःशुभ्रं शुद्धय-
इति ॥

योगिनी । स्त्री० योगयुक्तार्यानायाम्
॥ भगवत्याः मन्वीरपात्मावरपदेय-
तासु । ताः शोडशिका । तासोच-

योगिनीचक्रम्

तुः पष्टिः प्रधानाः । तास्वष्टयो-
गिन्यो यथा । ततोऽपचोष्वडास्य पू-
जये दष्टयोगिनीः । शैलपुर्वीषण्ड-
घण्टांस्कन्दमातरमेवच । कालरा-
त्रिसप्तपूर्वादिचतुर्दिक्षुप्रपूजयेत् ॥
चण्डिकाभयकूपमूर्तीतयाकात्याय-
नीशुभाम् । मण्यगौरीघ्नाग्निशोषे-
नैर्कत्वादिपुपूजयेत् ॥ इन्द्रनाथो-
गिनः स्त्रीत्यविषयायामुद्भेद्यो-
यितिनान्तलक्ष्योऽष्टौ ॥ पश्चात्त-
योगिनीचक्रम् ॥ महलादिषु । यथा
महलापिद्वन्वाधन्याभामरीभद्रिका-
शया । चस्तासिद्धिः सद्यटाचरो-
गिन्योऽष्टौप्रकीर्तिताः ।

योगिनीचक्रम् । न० त्रिविधशेषे
द्विविधेषा यश्चित्ति योगिनीषु ।
यथा । ब्रह्माग्नीसंस्थितापूर्वे प्रतिप-
न्नयमौतिथी । माहेऽश्वरीषोऽशरेष-
दितोयादगमौतिथी ॥ स्थितान्ने-
ये चक्रीमारीदतीथैकादशौतिथी
। नारायणोचनैर्कत्वेचतुर्योद्गादशौ-
तिथी ॥ प्रसुम्यास्तुचयोदश्यांशाराशौ-
दक्षिणे तथा । पठ्याश्चैवषयोदश्या-
मिन्द्राचोपधिनेष्टिता ॥ मत्तम्यांशौ-
षिंभाशांषपामुगडावायुगोचरे ।
पटम्यमावाश्रयोदश्यांशौशौगो-
चरे । योगिनीसम्पुत्तनैवगमनादि-
प्रकारयेत् ० अविष । नयमौप्रति-
पत्तुर्षे ० अष्टिदष्टे मिकीचक्रम् ।

योगेश्वरः

षयोद्गमरेयास्य • वेदादित्वं चने
ष्टंते । चतुर्दशरसेपञ्चात् • पूषिं
सासुनिमाहते । द्गपञ्चोक्षरेदर्शा
ष्टमीशानेचयोगिनी ॥ वामेशुभप्र
हापृष्ठे बांछितार्थप्रदायिथिनी ॥ द
क्षिणं धनहन्तीचसक्तु खेस्युदायि
नी ॥

योगीन्द्रः । पुं • शिवे । योगः पर
सात्मचिन्तनम् • तदुत्सुश्रेष्ठः ।
योगीशः । पुं • शिवे ॥ शिष्यो • अ-
न्ये योगिनोयोगान्तरार्थेऽन्यन्ते • ए-
स्यरूपात्प्रजायन्ति • अयन्तुतद्रु-
तत्वात् तेषामीशः । याञ्चबलक्य
मुनी ॥

योगीश्वरः । पुं • शिवे ॥ योगिनामी
श्वरः ॥ याञ्चबलक्यमुनी ॥

योगीश्वरी । स्त्री • दुर्गायाम् । यया
। योगिशक्राद्वोदियाः सनकान्ता
स्तपोद्वलाः । तेषांस्वामीतयायोगी
श्वरौ प्रभुपालना ॥ आत्मेन्द्रियम
नादीनांसयोगोयोगोच्यते । तेषां
यायोजनाद्योगो योगेश्वर्यविवेधनी
सिद्धीपुराणम्

योगेशः । पुं • याञ्चबलक्ये ।

योगेश्वरः । पुं • सदाशिवे • सर्वज्ञ
सर्वज्ञशोभगवति । श्रीकृष्ण
। सर्वेषामखिमादिसिद्धिशाशिना
योगिनामीश्वर । सर्वयोगसिद्धी
नामीश्वरः ।

योग्यता

योगेश्वरो । स्त्री • यराटदेगस्थिताया
बृहर्गायाम् । वज्याः कर्षीटश्वास् ।
योगीष्टम् । न • सीसके । गजे । स्त्री-
साइतिप्रसिद्धेधातौ • योगेधातु-
सम्बन्धे दृष्टम् । सप्तमोतिसमाप्तः ॥
योग्यम् । न • षट्ठिनामीश्वरी ॥ षट्ठि
नामीश्वरी ॥ पुं • पुष्यनक्षत्रे ॥
त्रि • प्रवीणे । योगार्थे । उपाये
योग्येनाथे । दस्यनस्याज्जानथ ॥
शक्ते ॥ युज्यते । युजिर् • । षट्ठ
विार्यत् । यदा । योगायप्रभवति
। योगायश्च ॥ अर्थासि • यया ।
अपरः प्रविधानयोग्ययामस्तः प
ञ्चगरीरौचराभितिरपुः । प्रवि-
धानयोग्ययासमाध्यभ्यासेनवगमन
यदितिसम्बन्धः ॥

योग्यता । स्त्री • वाक्यार्थज्ञानरिती ।
अर्थायाथे • अग्निनासिद्धे दिति
नप्रमाणम् • योग्यताविरहात् ॥
भावेतत् ॥ शब्दबोधकारणविशि
ष्टे ॥ सतुपदार्थानांपरस्परसम्बन्धे
प्राधान्यायः । इति साहित्यदर्पणः
। न्यायमते • तत्पदार्थे तत्पदार्थ
वत्ता । यया । पदार्थे तत्रतद्वत्ता
योग्यतापरिकीर्तता । एकपदार्थे
ऽपरपदार्थसम्बन्धयोग्यताद्वयार्थः
। तज्ज्ञानाभावाच्चरुडिनासिद्धतो
त्वादीनशब्दबोधः ॥ अमतायासि
तिलोकाप्रसिद्धिः ।

योगनवद्विका

योग्यत्वः । पुं० धीमधिकी ॥
योग्या । स्त्री० धर्म्यासी प्र चर्कवियि
ति ॥ शस्त्राभ्यासे । खुरख्यास ।
श्रमे ॥ टाम् ॥

योग्यकः । वि० नियोगक्षरि ॥
योग्यति । यु० । ग्लुक् ॥

योगनम् । न० परमात्मनि ॥ योगी ॥
चतुष्कोश्याम् । स्त्री०षषतुष्टये ॥
यथा । द्वादशाङ्गुलिकः शब्द
स्तद्व्यन्तुशयः स्मृतः । तच्च
तुष्कंधनुः प्रोक्तोऽत्रोऽधनुः सश्च
स्त्रिकः ॥ तच्चतुष्कयोगनंस्यादि
त्यादिमानशास्त्रम् ॥ एतस्मत्तैषो
ऽश्वसहस्रहस्तैर्योगनंभवति ॥ हा
षि शस्त्रहस्तहस्तैर्योगनमुक्तं जीका
वत्प्रांयथा । बबोदरैरङ्गुलमष्टसह
स्रैर्हस्तोक्तैः षड्गुणितैश्चतुर्भिः
। हस्तैश्चतुर्भिर्भ्रमतौहृदयः शो
शः सहस्रद्वितमे नतैषाम् ॥ सा
द्दयोगनमोऽश्वपमुष्टयं न० तद्याक
राणादशमेनपंग ॥ इति ॥ युज्
स्वुट् ॥

योगनगधा । स्त्री० कक्ष्यांम् । सी
तायाम् । व्यासमारि । सध्वय
त्याम् ॥ योगनाएगधोयस्याः ।
योगनगंधिका । स्त्री० योगनगंधार्थे
स्त्वार्थे कः । प्रत्ययस्यादितीत्वम् ।
योगनपर्षी । स्त्री०)
योगनवद्विका । स्त्री०) ; मङ्गिष्ठायाम् ।

योगसंरावः

योगनवक्षी । स्त्री० मङ्गिष्ठायाम् ।
योगनगामिनीवक्षी ॥

योगना । स्त्री० युक्ती ॥ योगकारणा
याम् ॥

योगितः । वि० निवृत्ते ॥ प्रवर्तिते
॥ सत्यादिते ॥ युज्यतेऽस्म । युजेः
कर्मणिष्ठाः ॥

योग्यकः । पुं० विवाहोपयोगिविधा
रविशेषे ॥ सच० बर्षादिभू
टमेदादृष्ट्या । तदुक्तम् । वर्षोप
श्रयतघातरायोनिषयश्चमैचकम ।
गणसैष भक्तृस्त्वनाहीषैतैगुणाधि
काः । एतेवर्षादिभैर्यांसघांगु
णाधिकाः स्मृः । यद्यमर्षमैव्या
सेषीगुणः । वश्ये वावित्यादि ॥

योग्युः । पुं० परिमाणे ॥
योग्यम् । न० योग्यं । एषादिर्लियुगम
गुधने ॥ युज्यतेऽनेनायु० । दास्यी
तिष्टन् ॥

योग्य । पुं० योग्ये भट्टे । युद्धकर्त
रि ॥ युधते । युधसम्पत्तरे । ष
च् ॥

योग्यः । पुं० योग्यरि । युध्यते । युधं
। यथाद्यप् । सात्यकौ ॥

योग्यम् । न० पथे । युष् ॥

योग्यसंरावः । पुं० शब्दने । पथे
न्यस्यर्षयायोगानामाह्वाने ॥ यो
धानांस दरणम् । इत्यर्थे । षर्षस
र्गेऽवइतिषच् ॥

योगिज्ञः

योगिज्ञः । पुं० यवभाषि । जूर्णाद्ये
। देवधान्ये । जुष्टरी० जुषार० इ०
प्र० धान्ये ।

योगिनिः । पुं० जी० आकारे । सार
खे ॥ योगे ॥ सारमन्दिरे । भगि
। वराहः । उपख्ये । रतिमृष्टे ।
जन्मवर्तनि । यर्भान्वाग्निः ।
तखलक्षणांयथा । शुभः कर्मठपृष्ठा
भोगजस्तयोपसीभगः । वासीस
तथैतुल्यवाद्यः । पु० खीदधिगोत्र
तः ॥ पादुरोमागुठमथिः सु
शिष्टः स इतः पृषुः । तुङ्गः
कर्मवर्षाभिः शुभे प्रवल्दला
कृतिः ॥ सुरप्रभुरूपोयथु जिज्ञो
दरसद्भिः । रीसश्रीविपृतास्य
दृष्टनाशीतिदुर्भगः ॥ शङ्कापर्षी
भगोयथाः सागर्भसिद्धनेप्यति ।
विपिठः कर्मराक्षारः विष्टरीप
ददोभगः ॥ यं शपितसपचाभोग
करिशीक्षनासिवाः । विष्टः सु
टिणाकारील्लग्नगहस्तयाशुभः ।
पविष । शङ्खनाभ्याकृतिर्योनि
सत्यावर्त्तासाप्रधीर्तिता । तस्मान्
तोयेत्वावर्त्तगर्भशय्या प्रतिष्ठिता ॥
योति । बुमिश्रयो । यद्विश्रीतिनिः
॥ प्रकृती ।

योगिज्ञान्दः । पुं० योगिरोगविशेषः ।
योगिज्ञः । पुं० वैदादिकविषारो
पयोगिनि० योऽतपिशेषः । सयथा

योगिसुता

। योगिशास्त्रभयोस्तुरङ्गचदितोवा
तार्क्योः कासरः पूर्वाभाद्रपदि
पयोऽर्गपतिर्यामान्खयोः सुष्प-
रः । मेवीन्नीध्वभयोर्वलशयणयोः
कीशोऽभिक्षिद्वैश्वर्योर्वभुर्वाप्तमश
हथोरश्चिरपिच्छानुराधर्षयोः ॥
वातायुः शिवमूकयोस्तुसरमागौर्य
भोगान्खयोर्व्याप्रायेविशाखयोः
कषिपुनर्योऽनुमाकारकः । पा-
खुः पित्तभगर्चयोस्तु कथितायोनि
स्तुमानामिथैवेरक्षापितयोर्द्वयोरपि
सहत्पाणियद्वयवर्जयेत् ॥ गीव्याप्त
गलसिद्धमश्रमद्विपं श्रैणक्षयभूरं
वैरवागरनेपकक्षसुसहत्तद्विष्ठा-
दीन्दु रम् । जीप्तानां व्यवहारतो
न्यदपिचक्रात्वाप्रयत्नादिदं दम्पत्यो
नृपभृत्त्वोरपिसदावर्ष्यशुभस्वार्थ
भिः ॥ पक्षयोनिपुसम्पत्तिर्दम्पत्यो
सङ्गमः सदा । मिज्ञयोगिपुमथ्या
स्यादरिभागेनचेत्तयोः ॥ यमया
दस्य । योगेरभायेनोपायः पार्थ सतु
वियोगदः । राशियश्रययस्ति-
कार्यैरुत्तदोपभाग् इति ॥

योगिधः । पि० योगिनिः सतशरी
रे ॥

योगिदेवता स्त्री० पूर्वकण्ठनी-
नक्षत्रे ॥

योगिद्रुद्रा । स्त्री० देवतापूजायांप्रदय
नीयाऽशौरचित्तान्या कारुद्रा

योषित् :

कारविशेषे ।

यानिरोगः । पुं० भगवदे ॥

यान्यर्थः । न० भगवत्तरोगविशेषे ।
कन्दसंज्ञे ॥

योषा । स्त्री० यषसायाम् । नार्याम् ॥

योषति० योषयतिषा । युषसौषः

सिवायाम् । पञ्चायप ॥ युष्यवे०

योष्यतेषा । घञ् ॥

योषित् । स्त्री० स्त्रीमाषे । योषायाम्

॥ साषिविधा । यया । योषितस्त्रि

विधाब्रह्मन्पृथिव्यां मृष्टपेतसाम् ।

साध्वीभोग्याप कुण्डलाताः सर्वाः ।

खार्धतत्पराः ॥ परस्त्रीकभयात्सा

धूतयेष्यशसात्तमः । कामश्चैषा

श्चकुर्वतेभक्तुः । सौ इषसगगतम् २ ॥

भोग्याभोग्यार्थनीश्रद्धत्कामश्चै

ष्यकेष्वम् । कुर्वतेप्रतिसेशसम्प-

भोग्यादुठेषणम् । यस्याणहारस-

योगंमुक्तिमघाहारमुत्तमम् । यावत्

प्राप्तेःतिसाभोग्यातायश्चमगप्रिया

॥ २ ॥ कुणाहारसमानारीकुण्डला

कुसुनागिणी । कपटात्कुर्वतेसिषा

स्वामिनीमपभक्तिः । सदापुंयोग

मांशसुर्मनसामदनातुरा । आहारा

दधिकंकारंप्राद्यंयन्तीनयनयम् ॥

आरार्थेखपतिंतातइनुमिष्यतिपुं

स्त्री० । तस्यायो विश्वसेम्पुटौषणं

तस्यनिपुफलम् ॥ कवितायोषित् :

सर्वाश्चत्ताधममध्यमाः । स्वात्मा

योषित्कम्

रामापिणांमिमनसात्तानपदिहता

॥ योषते युष्यतेषा । युष० । इमं

रुदियुषिभ्यइतिः ॥ यषध्याः सवः

भूतानांयोषितः चम्यतामिति ।

योषिता । स्त्री० योषिति ॥ युषेष्णिञ्

न्नात्कर्मणिङ् ॥

योषित्प्रिया । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

योषिकाः । पुं० गर्भसन्धिषे ॥ षि०

युक्तियोग्ये ॥

योगपद्यम् । न० एरुतायाम् ॥

योगिकः । षि० योग्ये । योगमित्यस-

ञ्चित् । छेदादित्याइष् ॥ प्रकृतिप्र-

त्यययोगलभ्यार्थवाचके । योगाप्र-

भवति । योगादञ्चेति० ठञ् ॥ यो

गच्छाद्यरुडाद्ययोगिकायेतितेषिधा

यादितेयादिशब्दापौगिशाः । ष-

दित्यापत्यमिति० छुदिकारादशि

नइतिटौघन्तात्स्त्रीभ्येठमितिठक्

प्रत्ययेनकीवल्लोचनार्थेपव ॥

यौजनशक्तिः । षि० शतयौजनया-

दिनि ॥ यौजनानांशतम्० यौजन

शतम् । यौजनशतंनश्चति । ठञ् ।

पुं० आचार्ये । यौजनमतादभिगम

नमर्हति । ततोभिगमनमर्हतीति

पवशब्दमितिठञ् ।

यौजविदः । षि० यौजनमात्रयावि-

नि ॥ यौजनंनश्चति । यौजनंनश्च

तीतिठञ् ॥

योषित्कम् । न० यौषुते । परिषयनक

शोधनम्

स्वोद्योगि । युतकंद्योनिस्त्रिव्यः ।
। तत्प्रभवम् । तत्प्रभवद्वयम् ॥ युत
शोधंभूरयोवां । प्रदम् । तच्छेदमि
ण् ॥

शोधनम् । न० । द्वयम् । परिमाणे ।
शोधनंशुद्धिमादायै । कर्तारिणातुन्
। शोधः शोधनम् । शोधकादा ।
तच्छेदम् । षष् ॥

शोधनम् । न० । शोधनम् ।

शोधः । पुं० । शोधे । शोधकम् । स्वा-
र्थिकः प्रज्ञाशब्दः ॥

शोधितः । वि० । युधिष्ठिरसम्बन्धिं
दि ॥ सावशोधितरीसिनागाङ्गे वग
रताडिता । प्रतिपमपाठशौकानां
विद्ये यस्यनुतांगता ॥ युधिष्ठिरश्या
यम् । तच्छेदमित्यण् ॥

शोधितः । पुं० । युधिष्ठिरात्मन् ॥
कुशादित्यंवाधित्वा । शास्तादित्वा
दित्त् । यदुत्त्वे । युधिष्ठिराः ।
यत्प्रपद्यतितुक् ॥

शोधनः । पुं० । कन्यादानादिसम्बन्धे ॥
न० । योगिसंबन्धाशोधनपामे ॥

शोधनम् । न० । युपतौनां वृन्दे ॥ परि-
माणे । । युपतौनांसमूहः ।
शोधे । शपन्तादुमित्यर्थे तिङ्शोधि-
पनुदात्तादिरञ्जित्यञ् । शास्त्रप्रमे
दे ॥

शोधनम् । न० । शवद्याधिशोधे । ताव-
त्ये ॥ शूनाभायः । शयनांतिल्यण्

शौघाक्तः

शक्तिप्रकृतिभाषः ॥ शौघारंप
क्षमाश्याश्वीगच्छदशमावधि । शौ
घोरमापच्छदशाश्वीपल्लुततः पर-
म् ॥ नयशौघनलक्षणयथा । द्रोहि
प्रकृतगर्दिश्विज्ञानार्थमे दुरस्मितम् ।
मनागभिसूत्रज्ञाचनव्यंशौघनमुच्य
ते ॥ नव्यशौघनकारकमौघं यथा
पञ्चगव्यानामत्रलागुच्छमांसविषैपि
शाम् । प्रथमविशयातद्वन्नयशौघनपा
रिचाम् ॥ श्रुति ॥ युधतिवृन्दे ॥
युवतीनांसमूहः । अथशिशुमक्षि
रिति । अथोयुधतिशब्दः । तस्मात्
ज्ञिष्ठादित्यादिविविधश्रुते । मुंघसा
धेऽङ्गितिप्रकृतिभाषः ॥

शौघनकण्ठः । पुं० । न० । युधगच्छे ।
ययस्योटे ॥

शौघनलक्षणम् । न० । ज्ञाप्ये । युष् ॥
शौघनाश्रवः । पुं० । नांघातरिणुपे ॥

शौघनाश्रवोत्थमांधाता । चक्रवर्त्यंघनी
प्रभुः । सप्तशोषत्रयोमेकः शशासा
प्युतमेकसा । चाप्रत्ययं उदेतिश्च
यावत्प्रतिश्रुति । सर्वतशौघना
श्रव्यमांधातुः जेसुच्यते । इति
शङ्खपुराणम् ॥

शौघनाश्रवः । पुं० । नांघातरिणुपे ॥

शौघाक्तः । वि० । सुशदीये । युधयो
युंसात्कांशायम् । युष्पदशादीरेन्य
तरस्यांश्वच्चेत्युक्तेः पद्येऽण् ।
प्रकृतेयुंसादादेषः ।

रक्षार :

यौष्माकीच : । त्रि० युष्मत्स्रस्वन्धिनि । युष्मदीये । यौष्माके ॥ युष्मदीयुं
ध्वास्वाऽयम् । युष्मदस्मदोरिति ख
ञ्त्तस्मिन्नन्विचयुष्माकास्माकी ॥

• : • : •

र : । पुं० पाचके । दृष्टने ॥ तीक्ष्णे ।
कामानौ । रेफे । लघुनध्यः ॥ ५५
पुं० न० ॥

रंस्त्रन् । त्रि० रममाणे ।

रंष्ट्रः । न० वीगे । रमतेऽनेन । रमन्ती
छायाम् । रमेष्टुं क्चेत्यसुन् । हुगा
गमच्च । रंष्ट्रत्वेनेनवा । रंष्ट्रंवा ।
रंष्ट्रिगतौ । चसुन् । पयैवषदन्ति
रंष्ट्रैरमुनासिद्धे । रंष्ट्रैरसुनि । रंष्ट्र
इतिमाभूदिति । रमेरिति सूत्रम् । ल
घाच । खान्नाध्योपाचतुषत्वमंङ्सीर
इसस्तयेति हिङ्गुपक्षीशः । एवञ्च०
रंष्ट्रः सङ्घोऽसुगणां जगदुपकृताये
नित्ययुक्तस्यस्यस्तीति प्रीतिप्रसन्ने
न्वइमहिमरुचेः । सीऽवतात्स्रन्द
नीव इति पाठोऽनुप्रासरसिकानां प्रा
मादिक इति ॥ सवेगगतिप्रचनेस्य
प्रयोगः ० वीगास्त्रगुणे ॥

रक्षारः । पुं० रक्षास्त्रवर्षे । वासरु
पविधिना । रक्षारप्रत्वयोपिभव
ति । रक्षारादीनिनामानिभृण्यवती

रक्त :

ममपावतीति षिङ्गात् ॥

रक्तः । पुं० मन्थुके । लोहितवर्णे
यथा । पाण्डिपादराजोरक्तोभेनाम्
निमखानिच । जिह्वातास्त्रधरोष्ठी
चसप्तरक्तोधनीभवेदितिसामुद्रिकम्
॥ कुसुम्भे । हिङ्गुले । न० । कुङ्कु
मे । तास्त्रे । प्राचीनामणके ॥

पञ्चके । सिन्दूरे । हिङ्गुले ।
रक्तचन्दने ॥ शरीरस्यसप्तधात्वेनार्ग
तधातुविशेषे । रुधिर । अस्त्रजि
लोहिते । भेस्त्रे । क्षतजे । शीघ्रिते
। वीलाजे । त्यग्त्रे । रक्तम् । इ०

भा० प्र० ॥ रक्तस्यस्त्रं प्रमाह । य
दारसोयक्यातितत्परजकपित्तत ॥

। रागोपाकश्चसम्प्राप्यसमवेद्रक्तसंज्ञ
याः । रक्तसर्वशरीरस्य शीरस्त्राधा
रवतमः । स्निग्धं शुक्लचकंलादुषिद
ग्धं पित्तवहवित् ॥ जीवस्योधारणत्वात्
मइति । यत्तथाह । जीवोपसति
सर्वस्त्रिन्दुद्वेषेयविशेषतः । वी-

र्ये रक्ते मलेयस्त्रिन्धीयेयातिक्षयच
पात् इति ॥ योर्ये रक्ते मलेषशरीरा
रमणे । वाग्भटोक्तपरिमाणमिती
शुचे जीवोवसति । ननुदृष्टे प्रवृद्धे
रक्तोस्तावथोपदेशस्यवैयर्थ्यं प्रसङ्गात्

। पित्तवहवित् । अस्त्रं भवेदित्यर्थः ।
॥ रक्तस्यस्थानमाह । । यत्तत्प्रोशा
चरक्तस्यमुखं स्थानंतयोः स्थितम्
। अन्यथापि स्थितवतारज्ञानांशोव

। रक्तस्यस्थानमाह । । यत्तत्प्रोशा
चरक्तस्यमुखं स्थानंतयोः स्थितम्
। अन्यथापि स्थितवतारज्ञानांशोव

रक्तकारण्डा

कंभयेत् । इति । रक्तदोषनाशक
 मीपधंयथा । ब्रह्मयष्टिकलपिष्ट-
 यारिण्यातनुलेपतः । तेनघृष्टंरक्त
 दोषः प्रणश्यतिनसंशयः ॥ रक्त-
 तिक्तः । रज्यथीया । रज्जुरागे । गच्छ
 वेतिक्तः । कर्मणिक्तोवा ॥ वि०
 धनुस्ते ॥ नील्यादिरंजिते ॥ लि-
 दिते ॥ क्रीडारसं ॥

रक्तकः । पुं० । यम्लाने ॥ यम्बूके ।
 रक्तवस्त्रे । रक्तगिरी ॥ रक्तैर-
 गडे ॥ न० । हित्तुले ॥ वि० धनुरा-
 गिनि ॥ विनीदिनि ॥ रक्तपुष्पत्वा
 त्-रक्तः । स्वार्थेकन् ॥

रक्तकन्दः । पुं० । विद्रुमे ॥ राजपला
 गडौ ॥ रक्ताली ॥

रक्तकन्दकः । पुं० । प्रवालैः ।
 रक्तकमलम् । न० । रक्तोत्पले ॥ क्रीक-
 नदे ॥

रक्तकम्बलम् । न० । रक्तोत्पले । यथा
 पाथी । रक्तकमलैः कुमुदैः पुष्पैः
 कन्दारैरक्तकं वचैरिति ॥

रक्तकरगीरकः । पुं० । रक्तप्रसवे । न-
 गीशकुसुमे । चण्डीकुसुमे । भूत
 द्राविणि । रविप्रिये । जालकनेर०
 वृत्तिभायाप्रसिधे ॥

रक्तकाञ्चनः । पुं० । रक्तकीर्षिदारद्रु-
 म् । चमरिके ॥

रक्तकाण्डा । स्त्री० । रक्तपुनर्वाया-
 म् ॥

रक्तचित्रकः

रक्तकाष्ठम् । न० । पतङ्गः ॥

रक्तकुमुदम् । न० । रक्तकैरवे ॥

रक्तकुमुदः । पुं० । पारिभट्टे । धन्वन-
 उघे ॥

रक्तकेशरः । पुं० । पारिभट्टे । पुत्रा-
 गवधे ॥

रक्तकैरवम् । न० । रक्तकुमुदे ॥

रक्तकीयानदम् । न० । रक्तोत्पले ॥

रक्तखट्वरः । पुं० । रक्तसारि । यष्टुय-
 ल्ये । याज्ञिके ॥

रक्तगन्धकम् । न० । वीले ॥

रक्तगुल्मः । स्त्रीषारक्तजगुल्मरोगे ।
 तस्त्रीपधंयथा । द्विगयष्टीषिकटुकां
 चूर्णं पीतं हरेच्छिव । तिलकाधेन-
 संयुक्तं रक्तगुल्मं स्त्रियाहर ॥

रक्तघ्नः । पुं० । रोहितकदम्बे ॥

रक्तघ्नी । स्त्री० । दूर्वाविशेषे । नाटिका-
 दूर्वांशु० गौ० दे० भा० प्र० ॥

रक्तचन्दनम् । न० । स्वनाम्नाप्रसिधे च
 न्दने । पत्रादि । कुचन्दने । ताम्र
 सारि ॥ रक्तशीतं गुरुस्नादुकदिह-
 स्वाखपितहत् । पित्तनेचहितं हृष्यं
 ज्वरत्रयविषापहम् ॥ रक्तस्रतत्तुच
 न्दनञ्च ॥ रक्तसारि । रक्तचन्दनमि
 व । रक्तसारत्वात् ॥

रक्तचित्रकः । पुं० । क्षुपविशेषे ।
 काथे । कालमूले । दाष्टके । चि-
 त्रादि । राजचिन्ता० दूर्वा० गौ० दे० भा
 याप्र० ॥

रक्तपत्रिका

रक्तचूर्णम् । न० सिन्दूरे ॥ रक्त-
 वर्णचूर्णमात्रे ॥
 रक्तजन्तुकः । पुं० भूनागे ॥ र-
 क्तवर्णजन्तुमात्रे ॥
 रक्तभिद्यः । पुं० सिंहे ॥ वि० र-
 क्तवर्णजिह्वायुक्ते ॥
 रक्तभिगटा । स्त्री० कुरुवकी ॥
 रक्ततुण्डः । पुं० शुक्रपक्षिणि ॥
 वि० लोहितमुखयुक्ते ।
 रक्ततुण्डकः । पुं० भूनागे ॥
 रक्ततण्डा । स्त्री० गोसृष्टिकायाम् ॥
 रक्तत्रिहनु । स्त्री० रक्तवर्णत्रिह-
 तायाम् । शिपुटायाम् । ताम्रपु-
 ष्पिकायाम् ॥
 रक्तदृष्टिका । स्त्री० चण्डिकाया-
 न् ॥ तत्स्थाने ॥
 रक्तदृला । स्त्री० नलिकायाम् ॥
 विविक्तिकोयाम् ॥
 रक्तधातुः । पुं० गैरिके ॥ ताम्बे ॥
 रक्तनालः । पुं० जीपशान्के ॥
 रक्तनासिकः । पुं० पेशके ॥ वि०
 लोहितनासिकःविशिष्टे ॥
 रक्तपः । पुं० यातुधाने । राक्षसे ।
 रक्तपिपति । पा० । आतीनुपे-
 तिकः वि० रक्तपानकर्त्तरि ।
 रक्तपटः । पुं० वैदर्भिकविशिष्टे ॥
 भाद्रव्यभिषी ॥
 रक्तपत्रिका । स्त्री० नाकुल्याम् ॥ रक्त-
 पुत्रनेत्रायाम् ।

रक्तपुत्रनेत्रा

रक्तपदी । स्त्री० समद्वायाम् । चुद्रचु-
 पविशिष्टे ॥
 रक्तपद्मः । पुं० न० रक्तोत्पले । कौक-
 नटे ॥
 रक्तपद्मवः । पुं० अशोकवृक्षे ॥ ली-
 चितपत्रे ।
 रक्तपा । स्त्री० जलौकायाम् ॥ हाकि-
 न्याम् ॥ रक्तपिपति । पा० आती-
 नुपसर्गेकः ॥
 रक्तपाक्षी । स्त्री० वृहत्याम् ॥
 रक्तपाता । स्त्री० जलौकायाम् ॥
 रक्तपादः । पुं० शुक्रपक्षिणि ॥
 रक्तपाटी । स्त्री० लज्जाली । संसप-
 याम् ॥
 रक्तपाथी । स्त्री० रक्तपानशोले ॥
 रक्तपायिनी । स्त्री० जलौका-
 याम् ॥
 रक्तपारदः । पुं० न० हिन्दुलि ॥
 रक्तपिण्डन् । न० कशामुष्यं ॥ इ०
 शष्टरत्नायकौ ॥
 रक्तपिण्डनः । पुं० रक्ततालौ ।
 रताङ्गु । इ० भा० ।
 रक्तपित्तम् । न० रे गविशिष्टे ॥
 रक्तपित्तहा । पुं० रक्तचन्द्याम् ॥
 रक्तपुष्पिका । स्त्री० ब्राह्मण्याम् ।
 नाद्यानीतिप्रसिद्धेक्षुविशिष्टे ॥
 रक्तपुत्रनेत्रा । स्त्री० रक्तपुत्रनेत्रा-
 शक्ति । मण्डनपत्रिकायाम् । रक्त-
 तकाण्डायाम् । रक्तपुष्पिकाया

रक्तसमस्य :

रक्तलक्षण :

म् शीघ्रपथे ॥

। यथा । योरलाघोनातिदीर्घेनच
ख्येनातिम्युत्तरक्तमस्य : सत्
क्तुः । शीतोत्पद्यः सुष्टिहर्षापनी
मीनागंधर्षे किञ्चदोपचयस्य ॥

रक्तपुष्पः । रक्तशकरवीरे ॥ रक्ता
र्क्षे । धन्मुकहर्षे । पुष्पागहर्षे ॥
दकहर्षे । दाडिमै ॥ रौचित्यहर्षे
॥ रक्तपर्वाधनहर्षे ॥

रक्तमालः । पुं० चिरबिम्बे । करञ्ज
के ॥

रक्तपुष्पकः । पुं० रौचित्यहर्षे ॥ पनी
गहर्षे ॥ पर्यटे ॥ शाल्ललिहर्षे ॥
रक्तपुष्पा । स्त्री० शाल्ललिहर्षे । र
क्तपुष्पनैशवाम् मिन्दुर्धाम्
रक्तानिलोदितानिपुष्पाव्यम्बा ; ॥

रक्तमूतकः । पुं० देरसर्पपहर्षे ।
रक्तमेहः । पुं० प्रमेहरीगवश्रीपे ॥
रक्तसीतलम् न० शीघ्रतस्त्रये ॥

रक्तपुष्पिका । स्त्री० लज्जाली । रक्त
पुष्पनैशवाम् ॥ भूपाटणी ॥
रक्तपुष्पी । स्त्री० पाटलिहर्षे ॥ ल
वायाम् ॥ आवर्तकीगतायाम् ॥
नागदमन्याम् । बह्वृषीष्टर्षे ॥ उष्ट्र
काण्ड्याम् ॥

वेदनीप्रगमार्थायतथापाकप्रमायन
। अचिरोत्पतितिशिथिजाणितसदवर्षं
चरेत् ॥ चरेत् ॥ ह्युर्धात् । एकतस्तु
क्षिथा : सशरक्तमोघयमेकत :
। रक्तं ह्रिदनामृतं तर्षे प्राक्षित
धापिसक्तं विवर्षे कठिनेश्रापितर्षे
षाच्यन्तवदने । सविशेषे िशेषेपय
लौकीभिः पटैरपि ॥ शीघ्रतस्त्राय
शं चरेदिच्छनेगान्वयः ।

रक्तप्ररक्तम् । न० हृषान्त्रि ॥
रक्तप्रसवः । पुं० रक्तशकरवीरे ।
रक्तान्त्रि ॥

रक्तयष्टिः । स्त्री०)
रक्तयष्टिका स्त्री०) मल्लिहायाम् ।
रक्तशदनान्तः । पुं० तुवरयायनालि ॥
रक्तशतम् । न० शीघ्रपुष्पाफले ।
रक्तरीतुः । पुं० मिन्दुरे ॥ पन्नामकः
रक्ते गुन्नामे । रक्तरीतुस्य ॥
रक्तरीतुका । स्त्री० पन्नामकनिष्ठाया-
न् ॥

रक्तफलः । पुं० वटहर्षे ॥
रक्तफला । स्त्री० पोलुपरत्ताम्
विम्बिकायाम् । कुट्टुह ॥ कुट्टुरी०
इतिज्वातीपथी । रक्तानिष्पत्ता
न्यम्बा : । अश्रादित्वहृष्टाप् ।

रक्तरीतुकम् । न० महापारिपते ॥
रक्तगुणः । पुं० महापण्डे । सुहृ
ते । दीर्घमेक । पुष्पपथे । म्यु

रक्तफेनस्यः । पुं० फामश्राश्रयं जी
यि । पुष्पमे ।
रक्तपालुकम् न० सिन्दुरे ॥
रक्तमक्षरः । पुं० निधुनहर्षे ॥
रक्तमस्यः । पुं० रक्तवर्षमभ्रविशेषे

रक्तधौलका

कन्दे । यवनेष्टे ॥ गृह्णन्त्यमधुरं
कटुकन्दं नालमप्युपदिशन्ति कषा
यम् । पत्रसञ्चयमुशन्ति सुतिक्तं मूर
यो लवणमस्थिवदन्तीति राजनिर्घ-
ण्टः ॥

रक्तला । स्त्री० काकतुण्डाम् ॥
रक्तलोचनः । पुं० कपोते ॥ चि०
लोहितलोचनयुक्ते ॥ रक्तलोच
नेयस्यसः ॥

रक्तवटो । स्त्री० मसूरिकायाम् ॥
रक्तवर्गः । पुं० किंशुक ॥ दाडिम
वन्धुके ॥ लाजायाम् ॥ निशाद्ये
कुसुमपुष्पे ॥ मंजिष्ठायाम् ।

रक्तवर्णः । पुं० इन्द्रगोपि ॥

रक्तवर्णः । पुं० वाचांकी ॥

रक्तवर्षाभृः । स्त्री० रक्तपुनर्नवा
याम् ॥

रक्तवसनः । पुं० सन्त्यासिनि ॥
त्रि० लोहितवत्यायति ॥ न० रक्त
तार्कवर्षे ॥

रक्तवातः । पुं० शैशविशेषे ॥ नारि
केलस्यैसूलकागोर्धरेषसद्युतम्
। पिवेच्चविधिधन्म्यरक्तवातीति
नशति ॥

रक्तशालुका । स्त्री० विन्दुरे ॥

रक्तविन्दुः । पुं० रुधिररक्तस्य ॥

रक्तधीजः । पुं० दाडिम । शुभा
मिश्रणयोः सेनापतामुरविशेषः ॥

रक्तधीलका । स्त्री० तरदोहर्षे ॥

रक्तसर्षपः

रक्तवन्ता । स्त्री० शैफालिकाया
म् ॥

रक्तवृष्टिः । स्त्री० रुधिरवर्षणरूपे०
उत्पातविशेषे ॥ तत्फलं शचीटो
गोयथा रक्तेश्चोटीगोमांसास्थि
वसादिभिर्मरकः । धान्यहिरण्य-
स्वक्फलकसुमाद्यो वर्धते भयं वि-
विद्यात् ॥

रक्तगालिः । पुं० रक्तवर्णधान्यवि-
शेषे ॥ सान्धगाली । शीयगाली ॥

रक्तशासनम् । न० सिन्दुरे ॥

रक्तशिशुः । पुं० रक्तशीभाञ्जनवृ
क्षे । रक्तके । मधुरे ॥ रक्तमधुरः
• रक्तकण्ठगामिति दर्शनात् ।
सचासौशिशुः । रक्तोत्थर्षे नपु
ष्येषवा ॥

रक्तशीर्षकः । पुं० सरलद्रवे ।

रक्तशृङ्गिकम् । न० विषे ॥

रक्तसंज्ञः । पुं० कुडकुम् ॥

रक्तसन्दंशिका । स्त्री० जलोका-
याम् ॥

रक्तसन्ध्यकम् । न० रक्तकण्ठारे ।
हलके ॥ रक्तसंश्लेषे ॥ पृथर्व
कन् । केपः ॥ रक्तान्मन्व्योन-
कति । अककुटिलायांगतौ । मूल
विभुजादित्वात्कीया ॥

रक्तमरोरुधम् । न० रक्तपद्मे ॥

रक्तसुततमरेरुधम् ॥

रक्तसर्षपः । पुं० शैफालिकायाम् ॥

रक्ताक्षः ।

रक्तसङ्घा । स्त्री० रक्ताम्बाने ॥
 रक्तसारः । पुं० रक्तखादरे ॥ अ-
 म्ब्वेतसे ॥ न० रक्तचन्दने ॥ पत्त-
 ह्नि । वकम्० इति ख्याति ॥
 रक्तसौगन्धिकम् । न० रक्तशाङ्गा-
 रे । रक्तसीधी० इ० भा० प्र० ॥ र-
 क्तवर्षाशिकाशिकाशिपुष्यगृध्रे ॥
 रक्तसुतसौगन्धिकम् ॥
 रक्तसावः । पुं० रक्तपतने ॥
 रक्तसंसा स्त्री० शशिणीविशेषे ॥
 रक्ता । स्त्री० गुह्यायाम् ॥ लाघाया-
 म् ॥ मञ्जिष्ठायाम् ॥ उष्ट्रकाण्ड्या-
 म् ॥
 रक्तसाकारः । पुं० प्रवालै ॥
 रक्तसाकृतम् । न० रक्तचन्दने ॥
 त्रि० शोणितनिशिते ॥
 रक्ताक्षः । पुं० कासरे । मङ्घ्रि ॥
 कूरे ॥ पारावसि ॥ अकीरे ॥ सा-
 रसि ॥ षष्टिवत्सरान्तर्गतशस्त्ररवि-
 शेषे । दुर्भक्षं मरणं रोगो धान्दौष-
 धिप्रदीपनम् । पापरोगो भवेद्देवि-
 रक्ताक्षोऽमरवन्दिते ॥ ५८ ॥ वि०
 रक्तनेत्रवति ॥ रक्तैर्भास्त्रिषोडश-
 सः । अक्षोदशनादिष्वच् ॥
 रक्ताङ्गः । पुं० भौमधर्मे ॥ यस्मि-
 ल्लि ॥ प्रवालै ॥ मत्स्ये ॥ मण्ड-
 ले ॥ लकशासे ॥ न० विट्टमे । धी-
 रे । रक्तचन्दने ॥ कुक्षुमे ॥
 रक्ताङ्गा । स्त्री० जीवतिकायाम् ॥

रक्ताक्षः ।

रक्ताक्षी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥
 रक्तातिसारः । पुं० रोगविशेषे ॥ पित्त-
 कृत्तुयदात्तवर्धद्रव्यमथातिपैत्तिके ।
 तद्दोषात्प्रायते शोषं रक्तातीसार-
 उल्लेखः ॥ बलकतरुच्वगाद्रादा-
 डिमफालसम्भवात्त्वक्च । त्वग्युग-
 लंपलमानं विपचेदृष्टाङ्गसन्मिते-
 ये ॥ अष्टमभागं शेषं कार्यं मधुना-
 भिधत्तुप्रकथः । रक्तातिसारसुल्य-
 षमतिशयितं नाशयेद्वियतम् ॥ कु-
 टजदाडिमकायः ॥ गोदुग्धनप-
 नीतन्मधुनासितया सह । जीटं
 रक्तातिसारे तु याहकं परमं सह-
 त् ॥ नवनीतावलिष्टः ॥ पीतं मधु-
 सितायुक्तं चन्दनंतण्डुलाभ्युना
 । रक्तातिसारनिद्रक्तपित्तदृष्टाह-
 मेऽनुत् ॥ चन्दनमषश्चैतम् । च-
 न्दनफलकः ॥

रक्ताधारः । पुं० अर्मणि ॥
 रक्तापहम् । न० वेल्ले ॥
 रक्तापासायः । पुं० अद्रापासायं ।
 आघटके ॥
 रक्ताम्बरम् । न० यज्जि शिखाख्यकुसु-
 मरञ्जितवस्त्रे ॥ कापायवर्णे ।
 वि० तवति ॥
 रक्ताम्बः । पुं० कोशात् ॥
 रक्ताम्बानः । पुं० कुहरे ॥
 रक्ताक्षः । पुं० रक्तरे । शकीर-
 ये । रक्ताक्षः रक्तरे सतिताकु

रच : सभम्

छलमिन्न ककनाभनत् । चाहोर्वि
पहन्निदरत्तपित्तं सङ्ख्यादिगुब्ध-
श्लयधौहितं तत् ॥

रक्तार्कम् । न० नीचरोगविशेषि ॥ तल्ल
घणं यथा । पद्माभं मृदुरक्ताभं य-
ष्मांसं धीयतेसितै ॥

रक्तार्क्युदः । पुं० उपपापीहृषीरोगविशेषि ॥
रक्तार्क्युः । न० चर्शोरोगविशेषि ॥

रक्तालुः । पुं० रक्तपिण्डाली । रक्त-
कन्दे । लोहिताली । रतालु० रत
गडा० इ० भा० प्र० यन्दे ॥

रक्ताथोकः । पुं० छत्रविशेषि ॥

रक्तिका । स्त्री० सुध्वायाम्, । रक्ती० वृं
घणो० चिरमिटी० इ० था० प्र० भिन्न
भूयत्यायाम् । राजिन्नायाम् ॥ र-
क्तिशामरिमार्ये ॥

रक्तिगा । पुं० लोहितस्त्री ॥

रक्तिष्णः । पुं० रक्तार्थे धौ । सूक्ष्मपत्रे ॥

रक्तैरण्डः । पुं० व्याघ्रे । पक्षिक-
र्णे । वही ॥

रक्तैर्वायः । पुं० इन्द्रवायव्याम् ॥

रक्तोष्णजः । पुं० गाल्यातिवृष्ये ॥
न० लोचनदे । रक्तसरोजहे ॥

रक्तोष्णलासः । पुं० शिष्यवर्णे । पि०
तदति ॥

रक्तहीत्यणम् । न० येरिक्ते ॥

रचः । पुं० मंघसुप्तसर्पे ॥ रचति
। रचयति । पदात् ॥

रचः सभम् । न० रचः सभम् ॥

रचा

रचकः । चि० रचितरि ॥ चनायवा
उत्तमानारचकाः सर्वदेवताः ॥

रचति । रच० । ण्वल् ॥

रचणम् । न० पाणने ॥ रचेर्युट् ॥
आपद्ये धनं रचे द्दारा नृरचे वने र
पि । चात्मानं सततं रचे ह्यरे र
विधने रपि ॥ रि० रचके । पाल
के ॥ रचति० पीलयति । रच०
। नन्यादिस्त्राख्युः ॥

रचपिः । स्त्री० प्रायमायायां लता
याम् ॥

रचशीघ्रः । पि० रच्ये । रच० । च
शीघ्र ॥

रचन् । पि० रचितरि ॥ रचति । र
च० । गल् ॥

रचः । न० रचसे । निर्द्वैतिप्रमृती
। राशनादौ । रचक्यन्तात् । रच०
। सर्षपासुभ्यद्भवत् ॥ निर्द्वैये ॥
यथा । दृष्टान्तुविक्रान्त्व्यग्रानना
यान् रोमिणलय । दयानदायतेष
उत्तरादृषिते मतिः ॥

रचाः स्त्री० जतुनिः रचयो । वा
धानिः स्त्री ॥ योगसुक्तीजगार्धनं
विषयेति तिसृसात्प्रयिगाकम्प
रार्थे स्वरमर्थे । यथोक्तं सहर
नात्तन्नात् । जित्त्वं भिन्नावेदिय
थेऽसुक्तीजगार्धनम् सात्प्ररथा
पराभक्त्यादिगत्प्रत्तानयमि
ति ॥ रचयम् । रच० । सुरोऽङ्ग

रघा

इत्थः । टाप ॥ भङ्गमि ॥ घात्र
 ख्यां पीर्यसायान्दुदया । नन्वमिप्यती
 । यथा । पीर्यसायांश्चररघावन्वयं
 विधिपूर्वकम् , इन्द्रराजकुमारखा
 त्कीचिदिच्छन्तिसाधयः ॥ तत्रभ
 द्रासनावेतामतिनाभ्यै बहुव्यात् ।
 तथाचस्यृतिः । भद्रासां ई मक्षत्
 व्यै श्रावणीफाल्गुनीतथा । याव
 षीन्टपतिं हस्तिमासान्दहतिफाल्
 गुनीति ॥ विधिषभविद्यात्तरे ।
 उपाकर्मदिनेप्रोक्तन्टपीयां वै भतर्ष
 यम् । तत्ताऽपराहृशमवेरघायेठ
 जिक्कांशुभाम् ॥ कारयेद्भक्तैः
 शक्तैः मित्रार्थैर्भभुदिताम् । य
 लौ यिं चिषैः कार्पातैः जौमेपां
 सलवज्जितैः ॥ विचित्रं सवितं
 सूरं स्त्रीपथेहात्तनोपरि । परजमि
 पायुषमश्च दण्ड न्तुष्की न्दरीशुभं
 पीठम् । तत्रोपां वरीद्राजासामा
 ख्यः सगुरोहितः समुदत् ॥ तद
 सुगुरोधान्दपतेरजांशुपीतमन्त्रेण ।
 येनवरोपलोराधांदान्द्रीमहाव
 लः । येनतां प्रतिबन्धागिरर्चं सा
 पकमाजय ॥ यदावभांदाद्यायथा
 प्रत्यादिशै दिक्कोम्यमन्त्रः पठनी
 यः ॥ त्राप्रणैः हनिषैर्षंश्रैः
 शूद्रैरान्यै रमानुषैः । पार्वत्यो
 रजशायारो विवान्सम्य ज्यमर्जि
 यः । यनेनविधिना पन्तुरचिक्ता

रघोहा

वन्माचरेत् । ससर्वद्रीपरहितः
 सुखसम्पत्कार वसेत् । इति ।
 रघापत्रः । पुं० भूर्जोर्घर्षे । न० भू
 र्जोत्पत्ति ॥
 रचिक्ता । स्त्री० रवायाम् । रचडी०
 प्र० भा० ॥
 रचितः । चि० चाते । गोपायिते ।
 गुप्ते ॥ रच्यतेश्च । रघ० । श० ॥
 रचिक्ता । चि० रवायार्त्ति । रघकी
 ॥ यथा । यावद्यज्ञो लोकप्रोदिगो
 त्वापि विधासद् । इतः कृतज्ञो मृत्या
 नां प्रो यः स्यादेपरचित्ता ॥
 रघो । चि० रचति ॥ यन्म्यं रचति ।
 रज० । चिनिः ॥
 रचिन्नीः । पुं० प्रगीजखे । राजर
 चकण्ठे । यन्म्यं रचति । रघ
 पाजये । परासद्भवेति चिनिः । र
 चिपां र्ग्यः ॥
 रघोषः । पुं० सिधार्थे । सितसर्प
 षे ॥ सत्तातनूवे ॥ न० प्राश्चि
 के ॥ शिष्टुनि ॥
 रघोत्पत्ताः । पुं० सुम्भुत्पत्तसर्जरेत
 वरागीरत्तर्ष पूर्णैः नवनिवापय
 त्यामिषे सुतां बुते ॥
 रघोपी । स्त्री० यक्याम् ॥ पुनांया
 न् ॥
 रजोत्पत्ती । स्त्री० रत्नान् ॥ राघ
 सनात्ति ॥
 रघापत्ता । चि० रत्नोत्पत्ति । पुं०

रजित :

रीनामविवर्जितम् । सुद्राणीनंश्च
दत्तंपत्रं सिद्धिकरं नदीतिलव्यम् ॥

रजसानु : । पुं० मेघे ॥ चित्ते ।

रजस्वला : । पुं० महिषे । सैरिमे ॥ चि०

सरजस्के ॥ रजोऽस्वस्य । रजः
कृप्योतिवजच् ।

रजस्वला । स्त्री० स्त्रीधर्मिष्याम् । अ
व्याम् । आत्रे व्याम् । पुष्यश्चा-

त्रियाम् । उदक्यायाम् । षादशा

द्वत्तरादूर्ध्वमापस्त्राशत्समा : स्त्रि

यः । मासिजासिभगवाराप्रहाच्यै

पार्त्तवंसवेत् ॥ तत्र । प्रघनेऽहनि

चण्डालीद्वितीयव्रथाघातिनी । तृ-

तीयेरजस्वीपुंसायघाज्यातवाङ्ग-

ना ॥ शुक्राभर्त्तुस्तुर्धेनिहभशुदादे

वपैत्रयो : । दैविकर्मणिपैत्रैत्रप-

क्षमेहनिशुद्ध्यति । रजोस्वस्याः ।

रजः कृप्यासुतिपरिपदीवजच् ।

तसौगर्ध्वं द्रुतिभक्षम् ॥ सिद्धक-

र्षात्स्वेदेनद्यान् । यथा । सिद्धक-

र्षाटवीर्मर्ध्यै सधर्नदोरजस्वलाः ।

तासुज्ञानं चतुर्वीतपर्जायिष्यासमु-

द्रगाः । उपाकर्माणिचोत्सर्गप्रस-

क्तानितवैत्रय । चन्द्रसूर्यापरागेषर

जोदोदोनविद्यते ॥ दग्वर्पाधिका

यांनार्याम् ॥

रजिः । पुं० चन्द्रवंशीयराजविशि-

ष्टि ।

रजितः । चि० चालकटे ॥ रज्ज्वि-

रज्यमानः

नात्कर्मणिक्तः । रज्जे शौच्यगरम-
णदृच्युपधानकारलीपः ॥

रजोगुणः । पुं० अप्रीत्यात्मकेप्रकृते-

गुणे ॥ अप्रीतिरात्मभावायस्य । उ

पष्टम्भकंचलश्चरजः । सत्त्वतमसौ

स्वयमक्रियत्वात्सकार्यप्रवृत्तिं प्रच्य

वसौदन्तीरजसोपष्टभ्येते० उद्व्वाहंप्र

यत्रं कार्यते । तदिदमुक्तमुपष्टम्भकं

रजद्रुति । कर्मादिव्यतउत्तं० चकमि

ति । तदनेन० रजसः प्रवृत्त्यर्थं च्वं

दर्शितम् । यदुः खडितुस्तदुः खा

त्सकरजः ॥ रजःकार्येहास्यहर्पादी ॥

रजोनिमीलितः । चि० रजोगुणो

चि ॥ अथपदमर्भयन्तिश्चिश्चुतव-

न्तोपिरजोनिमीलितः ।

रजोबलम् ।)

रजोरसम् ।) न० अन्धकारे ॥

रजोविशालः । पुं० भूर्लोकिके । मध्ये

रजोविशालः सचधर्माधर्मानुष्ठा-

नपरहृत्तान्० द्रुः खवहृत्तान् च० रजो

विशालइतिसाङ्ख्याचार्याः ।

रजोहरः । पुं० रजके ॥

रज्जुः । स्त्री० वेष्ट्याम् । यन्मनसाध

नयसुनि । शुल्बे । जराटके । गुणे

। डोरी० रज्जो० द्रु० भा० । सज्यते ।

स्वविषर्गे । रजोरसुमूष । चात्

सरोपठप्रच्ययस । सत्यसुत्वेनगः०

लश्वत्वेनजः ॥ मध्यगुरौ० । ३।० ।

रज्यमानः चि० शोचितायमाने ॥

रथतुल्यम्

रथे देवादिकात्कार्तारिणानम् । अ
 निदितामिति नलोपः ।
 रथकः । पुं० कुमुभादिना वस्त्रादि
 रागकर्तारिः । कश्चिद्व्यक्तौ ॥ प्रीति
 जनके ॥ न० शिष्टुली ॥
 रथजनः । पुं० रागजनने ॥ मुञ्जद
 धे ॥ न० रक्तचन्दने ॥ शिष्टुली ॥ प
 तङ्गे । वकम्० इ० भा० ॥ वर्षान्त
 रापादने ॥ रथयति । रथरागे । यद
 न्तः । युच्० ल्यु० ल्या ॥
 रथनकाः । पुं० कट्फले ॥
 रथनी । स्त्री० गुग्गुरोचनिकायाम्
 ॥ नील्याम् ॥ मञ्जिष्ठायाम् ॥ प्री
 फालिकायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ प
 र्पञ्चाम् ॥ रथयति । रथ० । ल्यु
 ट् । पिलिपस्यस्थानिवद्भावादशन
 येऽस्तेतिवानलोपान् ॥ रथतेऽनवे
 तिवियहेतु० फरणे तिल्यु० टिभक्त्ये
 य । रथेः । ल्यु० न्नितिथः ॥
 रथनीषः । वि० रागेत्यादनयोग्ये ॥
 रथितः । वि० कथिते ॥ रथेः कर्म
 णिक्तः । न० कथनमात्रे ॥
 रथः । पुं० कोणे । दीणादिवादेन ॥
 कथ्ये । पुं० न० युधि । समरे । यु
 धे ॥ रथनम्० रथनि० शब्दादनोऽ
 स्मिन्नितिथः । रथशब्दे । वजिरथो
 रियम् ॥ रथति । रथः पञ्चायज्या ।
 रथम् । पुं० ध्वनति ॥
 रथतुल्यम् । न० सद्योगमपट्टे । अ

रथम्

भयङ्गिष्ठमे । युद्धवाद्ये ॥
 रथप्रियः । पुं० श्येनविहने ॥ न० व
 शीरे । वीरथस्यमूले ॥
 रथमत्तः । पुं० इस्तिनि । द्विपे ॥
 रथमुष्टिः । पुं० विषमुष्टिष्पुषे ॥
 रथरथः । पुं० रथयातरइस्तिनि । प्र
 तिमैः ॥
 रथरथः । पुं० मशयो ॥ न० उदाहने
 रथरथकः । पुं० उत्करुषायाम् ॥ का
 म् ॥
 रथसङ्कुलम् । न० तुमुले । व्याकुले र
 थे ॥ रथसङ्कुलम् ॥
 रथसमुद्यमः । पुं० युद्धोद्योगे ॥
 रथाङ्गनम् । न० युद्धस्थले ॥
 रथालङ्कारः । पुं० कङ्कपक्षिथि ॥
 रथः । वि० अर्धवर्माविच्छिन्नावयवे
 ॥ धूर्त्ते ॥
 रथशकः । पुं० अफलद्रुमे ॥
 रथहा । स्त्री० मूयिकपथ्याम् ॥ विध
 वायाम् ॥ रमनीऽत्रः । रमकीडा
 याम् ॥ जगन्नाड्डः । टाप् ॥
 रथशाश्री । पुं० अष्टचतुर्वारिणदस
 रोपरिभार्याविहोने ॥ यथा । अ
 त्वारि शश्वतराणांसाष्टानांषपरय
 दि । स्त्रियाविद्युद्व्यर्त्तकश्चतुस्तुर
 यडाश्रीमतः ॥
 रथम् । न० मधुगे । सुरते ॥ तट्टि
 विधम् ॥ यथाह्वान्तुल्यायनः ।
 वाद्यमाभ्यन्तररथं तिरिविधं रथम्

रतार्चिनी

च्यते । तत्राद्यं बुधनाद्भवनखट्व-
नाद्यतादिकम् । द्वितीयं सुरतं
साधाद्गानाकारेण कल्पितमिति ।
धि० गुह्ये ॥ अभिरते । अनुरक्ते
रमणम् । रम० । नपुंसकेभावेत्तः
। अनुदात्तोपदेशितिनलोपः ॥

रतकौलः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतकूजितम् । न० रतिकालकथाया
म् । मणिते ॥

रतगुरुः । पुं० भर्त्तरि इदृशे ॥

रतज्वरः । पुं० काके ॥

रतताली । पुं० धिह्ने ॥

रतताली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥

रतनाराचः । पुं० नारीणांशौत्कारे

॥ सारे ॥ शुनि ॥ धिह्ने ॥

रतनिधिः । पुं० खड्गने ॥

रतरागः । पुं० सुरताभिलाषे ।

रतदिकम् । न० दिवसे ॥ सुखच्छा-
ने ॥ अष्टमद्वले ॥

रतत्रयः ।)

रतशायी ।) पुं० कुक्कुरे । शुनि ॥

रतद्विण्डकः । पुं० स्त्रीचौरे ॥ लम्प-
टे ॥

रतान्दकः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतान्दी । स्त्री० कुक्कुर्यां ॥

रतामर्दः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतायनी । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

रतार्चिनी । स्त्री० मैथुनाभिलाषिण्या
म् ॥ कामुक्याम् ॥

रतिनागः

रतिः । स्त्री० स्मरदारिपु । कामदेव-
स्यपत्न्याम् ॥ आषाढिस्थानस्था-
यादेव्याम् ॥ सुरते ॥ गुह्ये ॥ रा-
गे ॥ अनुरागे ॥ यथा । भगवान्-
ब्रह्म० कार्त्स्न्येन चिरन्वीक्ष्यमनीष
या । तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्म
न्यतो भवेत्तद्वृत्तिः ॥ रम्यतेऽनया
रम० । क्तिन् । अनुदात्तोपदेशवन
तितनोच्यादीनामनुनासिकलोपो-
भक्तिकृडिति० इतिमलोपः ॥ चेतः
परितोषे ॥ इष्टार्थसंयोगजनितायां
क्रीडायाम् ॥ इच्छाविशिषे ॥ य-
था । यूनीरन्योन्यविषयस्यायिनी-
च्छारतिः स्मृतेतिरसार्णवसुधा-
करः ॥

रतिकुहरम् । न० भगे । योनी ॥

रतिकूजितम् । न० मणिते । मैथुनश
ब्दे ॥ रतेः कूजितम् ॥

रतिक्रिया । स्त्री० स वैशने । मैथुने ॥

रतिगृहम् । न० योनी ॥ रमयाम-
न्दिरे ॥

रतिचक्रम् । न० कामिन्यासहक्रीड-
ने ॥ यथा । शास्त्रस्यविषयस्तावद्या
० यन्मन्दरसोनरः । रतिचक्रेप्रवृत्ते
तुनशास्त्रनापिचक्रम् ॥

रतिनागः । पुं० षोडशयन्त्रान्तर्गतप
ञ्चदशेवर्त्ये । ताम्रचण्डयया ॥ षोड
षेद्रुर्युग्मेनकामुककामिनीयदि ।
रतिनागः ससाव्यातः कामिनी

रतिमित्र :

नामनारम : ॥

रतिपति : । पुं० कामदेवे ॥ रते :

पति : ॥ देशविशेषस्थस्त्रीणांस्या-

नविशेषितस्याविर्भावियथा । वाचि

श्रीमाद्युरीणांजनकजनगदस्याधिनी

नांकटार्त्तं • दन्तेगौडाङ्गनानां • सु

खलितजघनेचोत्कलप्रियसौनाम् ।

तैलहोनांनितंवे • सजलघनरुचौके

रलीकेशपाशे • कार्णाटौनांकटौच-

स्फुरतिरतिपतिर्गुर्जरीणांस्तनेषु ॥

रतिपाशकः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥ यथा

। पीडयेद्रुक्युग्मेनकामुकोयदिसुन्द

रीम् । रतिपाशस्तथाख्यातः का

मिनीनांसुखावहः ॥

रतिप्रियः । पुं० कामदेवे ॥ रति :

प्रियायस्य । सुरतप्रिये ॥

रतिवन्धः । पुं० पद्मासनादिषोडश

सु । तेषां । पद्मासनोनागपाशो

लतावेष्टोऽर्द्धसम्पुटम् । कुलिशं सु

न्दरश्चैवतयाकेशरएषच ॥ हिलो

लोनरसिंघोपिबिपरीतस्तथापरः

। लुब्धोवैधनुकश्चैवसुत्कठस्ततः

परम् ॥ सिंहासनोरतिनांगोवि

द्याधरस्तुषोडशः ॥

रतिमदा । स्त्री० अप्सरसि । सर्वे

श्यायाम् ॥

रतिमन्दिरम् । न० शोनी ॥ मैथुन

गृहे ॥

रतिमित्रः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥

रत्नम्

यथा । पातयेद्रुक्युग्मेचकामुकांय

दिकामुकी । रतिमित्रस्तथाख्यातः

कामिनीनांसुखावहः ॥

रतिरमणः । पुं० कामदेवे ॥

रतिलक्षम् । न० निधुवने ॥

रतिलाभः । पुं० सुरतसुखप्राप्ते ॥

यद्योक्तं रतिरहस्ये । सप्ततावपुषि

मीलनं दृशोर्मुच्छं नाशरतिलाभल

क्षणम् । द्वे प्रयेत्स्वजघनं मुहुर्मुहुः

सौत्करोतिगलगद्गदाकुलिति ॥

रतिसप्तरा । स्त्री० चिरञ्जीवायाम् ।

पिडिङ्गशाक० द्र० गौ० दे० भा० ॥

रतिसुन्दरः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥

यथा । नारीपदद्वयं कामीधारयेद्

द्वयेपदि । धृतकंठोरमेत्कामीवन्धः

स्याद्रतिसुन्दरः ॥

रत्नम् । स्त्री० देवनद्याम् सत्यवाधि

॥ षट्दितिसौत्रिधातुः । ततः ऋ

तेरम् च तिङ्गुः असागमस्य ॥

रतोदहः । पुं० कौकिले ॥

रत्नकम् । न० भगे । योनी ॥ रते :

सुरतस्यचद्रम् ॥

रत्नम् । न० खलातिशये ॥ जाती

जातीषदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते ॥

मणी । धनार्थिनाजनाः सर्वे रम

न्तं स्मिन्नतीषयन् । ततो रत्नमिति

प्राक्तं शब्दशस्त्रविशारदैः ॥ तत्तु

पापाणमेदोक्तिमुक्तादिचतदुच्यते

तानिनवधानिरूपितानियथा । व

रत्नपञ्चकम्

ज्वं गारुत्मतंपुष्पं रागीमाधिक्यमेव
 च । इन्द्रनीलशगीनेदस्तथा वै दूर्यं
 सित्वापि ॥ मौक्तिकं विद्रुमश्चेतिर
 दान्युक्तानिवैनव । रत्नानि भक्षितानि
 स्तुर्मधुराणिसराणश्च । चक्षुष्याणि
 चशीतानि विषप्रानि धृतानितु । मङ्ग
 ल्यानि मनोज्ञानि च हृदोपहराणश्च
 माणिक्यं तरुणे : सुजातममलं सु
 क्ताफलं शीतगीमां हि यस्तु विद्रुमो
 निगदित : सौम्यस्य गारुत्मतम् ।
 देवेभ्यस्त्वचपुष्परागमसुराचार्यभ्यव
 च्छने नीलं निर्मलमन्यथे निगदि
 तीगीमे देवै दूर्यके ॥ रत्नानां शोधन
 भारणविधिर्ब्रह्मदीध्या । रमयति
 । रमक्रीडायाम् । रमतेऽस्मिन्वा
 । रमे सचैतिन । गेट् । माणि
 क्ये ॥ बद्धे : सर्गणे ॥ ५० ॥

रत्नकन्दलः । पुं० प्रवाले ॥
 रत्नकूटः । पुं० पथं तत्रिण्ये ॥
 रत्नगर्भः । पुं० समुद्रे ॥ रत्नानि ग
 र्भेऽस्य ॥ कुन्देरे ॥
 रत्नगर्भाः स्त्री० भूमौ ॥ रत्नानि गर्भेऽ
 स्या । उपचाराद्गुणवत्पुत्रायाम् ॥
 रत्नचपकः । पुं० न० स्फटिकादि
 सण्णिपात्रे ॥
 रत्नहीनः । पुं० न० रत्नप्रसुरेहीनविशिष्टः
 रत्नधनुः । स्त्री० मघादानविशिष्टे ॥
 रत्ननिधिः । पुं० खड्गनपक्षिणि ॥
 रत्नपञ्चकम् । न० सुधर्षादिपञ्चदु ॥

रत्नपरीक्षा

यथा । सुधर्षैरजतं सुक्तालाकावर्त्तं
 प्रवालकम् । रत्नपञ्चकमाख्यातं
 मुनिभिः कर्मवेदिभिः ॥

रत्नपरीक्षा । स्त्री० मणिविचारः । तत्र
 मणीनां तावद्गुणप्रधानार्थमाह । र
 त्ने न शुभेन शुभं भवति नृपायामनि
 दमशुभेन । यस्मादत्तः परीक्ष्य दे
 वं रत्नाश्रितं तच्छ्रेयः ॥ द्विपश्यव
 नितादीनां स्वगुणविशिष्यरत्नशब्दो
 स्ति । इह तूपलरत्नानामधिकारो व
 क्षर्षुर्वाणाम् ॥ रत्नानामुत्पत्तिप्रद
 शं नार्थं मत्तमेदमाचार्याणामाह ।
 रत्नानिवलाहैत्याह धीचतीत्येवद
 न्तिजातानि । कीचिद्गुणः स्वभावा
 दै चित्त्वं प्राप्सुर्फलानाम् ॥ चक्षेन्द्र
 नीलमरकतकाकेतनपद्मरागरुधिरा
 स्याः । वैदूर्यपुलकविमलकराजम
 णिस्तटिकशशिकान्ताः ॥ सौग
 न्दिकगोमेदकशङ्खमहानीलपुष्प
 रागाख्याः । वज्रमणिज्योतीरसस
 खकमुक्ताप्रयाधानि । वेणुस्तटिपिण्ड
 टं शिरीषकुसुमोपमसङ्कौशलकम् ।
 सौराष्ट्रकमाताश्वत्थपुष्पं पररुम्भ
 तम् ॥ ईपत्ताकं हिमवतिमतद्रजं
 शङ्खपुष्पसङ्काशम् । आभीतकालि
 न्द्रं श्यावपीण्डे पृथग्भूतम् ॥ ऐद्रं
 पङ्कथि युक्तं याम्बं सर्पांश्च रूपमसित
 ख । कदलीपाण्डुगिकाशं वैष्णव
 मिति सर्धं स्यात् ॥ वाक्पुण्य-

रत्नपरीक्षा

रत्नाङ्कः

खागुह्योपमंभवेत्कर्णिकारपुष्पनि-
 भम् । शृङ्गाटकसंस्थानं व्याघ्रादि
 निभश्चर्षीतभुजम् ॥ वायव्यश्चर्यधी
 पसमशोककुसुमप्रभं समुद्दिष्टम् ।
 स्रोतः खनिप्रकौर्यं कमित्याकरस
 भवस्त्रिविधः ॥ १० ॥ रत्नंपौष्ठ
 शुभं रालन्यानांसितं द्विजातीनाम्
 । श्रीरौप्यैश्चानांशुद्राणांशुतेऽ
 सिनिभम् ॥ ११ ॥ वक्ष्यमणे मूर्
 ल्यपरिज्ञानार्थमाह । सितसर्प
 पाष्टकंतण्डुलोभवेत् तण्डुलैस्तुवि
 श्रया । तुलितखड्गैलक्ष्मणं दि
 दानितेचैतत् ॥ पादव्यंशार्धेन
 विभागपक्षांशयोऽशंशश्च । भाग
 यपञ्चविंशतिकः स्यात्साहस्रिक
 शैव ॥ १२ ॥ शुभयच्चलक्षणान्या
 ह । सर्वद्रव्याभेद्यं लघ्वन्मसितरति
 रश्मिबत्स्निग्धम् । तडिदनलश
 क्कचापोपमश्चवच्चं शितायोक्तम् ॥
 अयाशुभलक्षणम् । काक्षपदमदि
 काकेशधातुयुक्तानिशाकरं विदम् ।
 विगुणाशिशुक्कलुपत्रस्तविशीर्षा
 निनशुभानि ॥ यानिचदुद्ददलि
 तायचिपिटवाशीफलप्रदीपानि ।
 सर्वेषां तेषामूल्याद्वागोष्टमीहा
 निः ॥ १६ ॥ वक्ष्यं न किंचिदपि
 धारयितव्यमेकेषु चार्थिनीभिरवला
 मिहशं तितज्ञाः । शृङ्गाटकवि
 पुटधान्यकवत्स्मितं यच्छोषीनिभ

क्षुभदंतनयार्थिनीनाम् ॥ खज
 नविभवकीवित्तयंजनयतिवध्यम
 निष्टलक्षणम् । अशनिभयविधारि
 नाशनंशुभमुपभोगकरश्चभूभृताम्
 ॥ इतिशाराङ्गासप्तसप्ततितमः ॥
 रत्नपारायणम् । न० सर्वं रत्नस्थाने
 ॥ यथा । समुद्रोपध्यक्ताक्षैर्मौपर्यता
 धिव्यक्तापुरी । रत्नपारायणं नाम्ना
 लङ्के तिमममैधिली ॥
 रत्नप्रभा । स्त्री० जिनानांजरकविशे
 षे ॥
 रत्नभूः । स्त्री० मणिप्रधानभूमौ ॥
 रत्नमुख्यम् । न० हीरके ।
 रत्नमुट् । वि० मणिचौरि ॥ रत्नं
 मुष्याति । मुपक्षीये । क्लिप् ॥
 रत्नराट् । पुं० माणिक्ये ॥ रत्न
 योष्टे ॥
 रत्नवती । स्त्री० भूमौ ॥ रत्नानि
 विद्यन्ते यस्याम् । मतुप् । उगि
 त्वान्० डीप् ।
 रत्नवर्षुकम् । न० पुष्पकरये ॥ वि०
 रत्नवर्षणशीले ॥
 रत्नसानुः । पुं० सुरालये । सुमेरु
 पर्वते ॥ रत्नानि सानौशिखरे
 ऽस्य ॥
 रत्नसूः । स्त्री० भूमौ ॥
 रत्नाकरः । पुं० जलनिधी ॥ रत्ना
 नां माणिक्यमुक्तादीनामाकरः ॥
 रत्नाङ्कः । पुं० विष्णुरये ॥ रत्नवि

रथकार :

ॐ ॥

रत्नाचलः । पुं० दानार्थमणिमय
पर्वते ॥

रत्नाभरणम् । न० मणिमयालङ्करणे
। जडःजयहना० श्र० भा० ॥ तस्य
धारणगुणाः । धन्यं यशस्वमायुष्यं
श्रीमद्व्यसनसूदनम् । हर्षणंका
स्यमोजस्यं रत्नाभरणधारणम् ॥

रत्निः । पुं० बद्धमुष्टिकरे । षष्ठ
ति० शर्वतेऽनिनवा । षष्ठती ।
ऋतन्यञ्चोत्थर्त्तः । कत्निच् । य
ण् ॥

रथ । पुं० शतार्थे । स्वन्दने । पादे
। चरणे । वितसे ॥ देहे । शरीरे ।
रथवधयस्थानीयैरिन्द्रियैराकृष्यमा
णत्वाच्छरीरस्य । रथ्यतेऽन० रमन्तेऽ
चानिनवा । रम० । हनिकुषीति-
कथन् । अनुनासिकलोपः ॥ ए-
कीनसहयोद्धरिः सगणे० ॥ ५० ॥
पौरुषे ॥

रथकव्या । स्त्री० रथवन्दे । रथानांस
मूङ् । इतिचकथ्यचर्त्तः तिकथ्यच् ०
रथकारः । पुं० रथकारे ॥ रथख-
कारः ॥

रथकारः । पुं० तद्यथि । बद्धकौ ।
रथनिर्माणकर्त्तरि । माहिष्यान्
करण्यामुत्पन्ने जातिविशेषे । बठ
ई० तखाण० इतिभाषाप्रसिद्धि
॥ माहिष्यीकरण्यान्तरथकारः प्र

रथन्तरम्

जायते० इ० याज्ञवल्क्यः ॥ रथं
करोति । डुक्ताञ् ० । कर्मण्यण् ॥

रथकुटुंबी । पुं० सारथी । रथकुटु
म्बयितुशीलमथ । कुटुम्बधारणे ।
सुधीतिणिनिः ॥ यदा । रथणवकुटु
स्वम् । रथकुटुम्बमस्मास्ति । इ
नि ॥

रथगर्भकः । पुं० स्कन्धवाहयाने ।
नररथे । कर्णारिथे । प्रवहणे । उ-
यने ॥

रथगुप्तिः । स्त्री० बहूये । परप्रहरणा
भिघातरधार्यैरथस्यसन्नोद्भवदावर-
णे ॥ रथस्यगुप्तिरावरणम् ॥

रथगोपनम् । न० रथगुप्ते ॥

रथचरणः । पुं० कौकपक्षिणि । च
क्रवाके ॥ रथचक्रे । पैय्या० इ०-
भाषा ॥

रथद्रुः । पुं० तिनिशुद्धे ॥ रथत्प-
द्रुः । तत्रोपयुक्तत्वात् ॥

रथद्वितीया । स्त्री० आषाढशुक्लद्विती
यायाम् ॥ यथा । आषाढशुक्लद्वितीये
षेद्वितीयापुष्पसयुता । तस्यांरथेस
मारोष्वराममांभद्रयासह । याधो-
त्सवप्रहस्यथप्रोथयेत्तद्विजान्ववष्टू-
न् । ऋघ्नाभावेतिथीकायांसदासाप्रोत
थेममेतिस्त्रान्दपुराणम् । सायाथा ।
सांजगन्नाथम् ॥

रथन्तरम् । न० सामविशेषे ॥ रथेन-
तरति । तृप्तननसन्तान्थयेः ।

रथावत्तः

संज्ञायांभृतृहनीतिखच् । व्युत्पत्ति
माचंनस्त्ववयवार्थानुगमः ॥

रथपर्यायः । पुं० वेतससृत्ते ॥ रथः
पर्यायोऽस्य ॥

रथपादः । पुं० चक्रे ॥

रथव्रजः । पुं० रथकव्यायाम् ॥ रथा
नां व्रजः ॥

रथपुष्पा । स्त्री० नदीविशेषे ॥ रथं पि-
वति, पा० । कः । पारस्करादि
त्वात्सुट्पत्त्वेनिपातसिद्धे ॥

रथसाधकः । पुं० तिनिशि ॥ रथस्य-
साधकः ॥

रथाङ्गः । पुं० कीकपक्षिणि ॥ अप-
स्करे । चक्रभिन्नेरथारम्भके ० न०-
चक्रा ॥ रथस्यचक्रम् ॥

रथाङ्गपाणिः । पुं० विष्णौ ॥ रथाङ्गं
पाणीयस्यसः । प्रहरणार्थेभ्यः परे
निष्ठासप्तम्यौभवतः ॥

रथाङ्गाह्वयः । पुं० चक्रवाक्त्रि ॥ रथाङ्ग
स्याङ्गयोनामयस्य ॥

रथाङ्गी । पुं० शौचरी ॥ रथाङ्गचक्र
मभ्यास्ति । इनिः ॥

रथाङ्गो । स्त्री० षट्ठिनामीषधी ॥

रथान्तरः । पुं० कल्पभेदे ॥

रथाम्भः । पुं० वेतससृत्ते ॥

रथावरोही । पुं० रथस्ययुक्तकर्त्तरि ।
रथिनि ॥

रथावर्त्तः । पुं० धूमावतीदक्षिणार्धे
सीधं विशिषे ॥

रथ्यः

रथिकः । त्रि० रथिनि । रथस्तामि
नि ॥ रथोस्यास्ति । अतश्चनिठना
दितिठन् ॥ रथेनचरतिवा । पर्या
दिभ्यष्टन् ॥ विहोरादिभ्यश्च तिठो
पि० रथिकी ॥

रथिका । स्त्री० जुद्रन्थे । त्वाष्ट्राम् ॥
रथो । पुं० स्यन्दनारोहे । रथावरोहि
णि । रथस्तामिनि । रथिके ॥ रथो
ऽस्यास्ति । इनिः ॥

रथिनः । पुं० रथिनि, रथस्यङ्गनः
। शकनृध्वादिः ॥

रथिनी । स्त्री० रथकव्यायाम् ॥ रथा
नांसमूहः । खलादिभ्यङ्निर्वृत्ता
व्यः ॥

रथिरः । पुं० रथिके । रथोस्यास्ति ।
नेधारथाभ्यामिरश्चिरेथौवक्तव्याधि
तौरच् ॥

रथो । स्त्री० शवाव्याम् । मज्जोली
० पू० भा० ॥ वच्चादिभ्यश्च तिठो
प् ।

रथोदता । स्त्री० चिष्ट, प् ११ प्रमे
दे ॥ रात्परैर्नरलागैरथोदता ।
यथा । राधिकादधिविलोठनस्थि
ताकृष्णवेषुनिनदैरथोदता । यामु
नतटनिशुक्लमञ्जसासाजगामसत्ति
लाहतिच्छलात् ॥ रथयुदता ॥

रथ्यः । पुं० रथवाङ्काण्डे । रथकोट
रि ॥ रथं वदति । तद्वदतिरथयुग
-प्रासङ्गनितियत् ॥ रथांसि । चक्रौ

रद :

॥ रथस्याङ्गम् । रथाद्यत् ॥

रथ्या । स्त्री० रथीघे । रथानांसमूहः । खलुगोरघादितियत् ॥ प्रतोल्याम् । विशिखायाम् । राजमार्गेतरमार्गे । जनसञ्चारिणिमार्गे । वर्त्तन्याम् । पथि ॥ चत्वरे ॥ रथायहिता । यत्प्रकरणे : रथाच्चैति यत् ॥ रथवहतिथ । तद्वहतीति यत् ॥

रदः । पुं० धिलिखने ॥ दंते ॥ पुरुषदन्तलक्षणं यथा । विवर्द्धनहीनाद्यदन्ताः स्निग्धघनाः शुभाः । तीक्ष्णादंष्ट्राः समाः श्रेष्ठाजिह्वारक्षासमाशुभा ॥ अपिच । कुन्दकुड्मलसङ्काशैः प्रकारैर्दर्शनैर्दृपः । षट्चवानरदन्ताश्चिल्यक्षुपरिपीडिताः ॥ इस्तिदन्ताः खररदाः स्निग्धदन्तागुणान्विताः । करालैर्विमैर्दर्द्धदर्शनैर्दुःखलीविनः । दार्द्रिंशद्दंता राजानपकीनोत्सृष्टभोगवान् । धिंशद्दंतानरायैतेमुखदुःखस्यभागिनः ॥ एकीनत्रिंशद्दशनाः पुरुषादुःखलीविनः । षट्ठाविंशद्ददविपांतेतिदुःखलभानाः । स्त्रीदन्तलक्षणं यथा । कुन्दमुष्पसमादन्ताभाषितंकीकिलासमम् । दाक्षिण्ययुक्तमशठं संशब्दसुखावहम् ॥ नासासमासमपुटास्त्रीयान्तरुचिराशुभा । करालधिप

रन्तिदेवः

मादन्ताः क्रोशायचभयायच ॥ चीर्यापकृष्टमासाद्यदीर्घाभर्तुसमृत्त्यवे । इति ॥ दन्तस्यक्षमशुचित्वं यथा । दन्तवदन्तलम्नेपुलिह्यास्पृशंशुचिर्भवेत् ॥ अपिच । दन्तलम्नसमं हार्यलेपं मन्येतदन्तवत् । नतत्रवहृषः कुर्याद्यत्सुहृरणेपुनः । भवेद्दशौचमध्यैर्दण्डवैधाङ्गैकृते ॥ रदति । रदविलिखने । पचाद्यच् ॥

रदच्छदः । पुं० शोष्ठे ॥

रदनः । पुं० रदे । दन्ते । रद्यतेनेन । रदन् । खरणेतिष्पुट् ॥ न० । लृत्खनने ॥

रदनंष्टदः । पुं० शोष्ठे ॥ अधरे ॥

रदनाग्राद्यन्तेऽनेन । ददसंवरणे । चुरादिः । पुंसीतिघः । द्वादिर्घदतिङ्गल्लः । अस्यशुभाशुभलक्षणं यथा । मांसलेखधनोपेताषवक्त्रैरधरैर्दृपाः । विम्बोपमैश्चस्फुटितैरीष्टैरुक्षैश्चखिडितैः । विवर्द्धनहीनाद्यदन्ताः स्निग्धघनाः शुभाः ।

रदनी । पुं० इस्तिनि ॥

रदी ।)

रन्तव्यः । त्रि० रन्तुंशीग्ये । रम० । तव्य० ॥

रन्तिदेवः । पुं० साङ्गतिपुत्रेभरता । न्वयोत्पन्ने । चन्द्रवंशौयन्वपतिश्रेष्ठे । यस्त्रयशः पुराणेप्रसिद्धम् । यस्य करुणावतोयज्ञीकः । नकामयैश्चंग

रभ्रवशः

तिमौश्वरात्परामर्शव्युक्तामपुन-
र्भवश्च । चात्तिप्रपद्यो खिलदिष्टभा-
जामनाः स्थितोयेनभन्वदुखाः ॥
गरुडभ्रजे । विष्णौ ॥ कुङ्कुरे ॥

रन्तुः । पुं० वस्त्रनि ॥ स्त्री० नद्याम् ॥

रधनम् । न० पाके षट्पदे ॥ -

रभ्रम् । न० दृषणे ऽ छिद्रे ॥ रमण-

म् । सम्प्रदादित्वात्क्लिप् । संज्ञा

पूर्वकत्वान्नदीर्घः । रमन्तीष्ठांधर

ति । मूलविभुशादित्वात्कः ऽ य

हा । रंधयति । रधिहस्तासंराधोः ।

वाङ्मूलकोद्रक् ॥ अष्टमभवने ॥ अ-

श्वस्यकुचिनाभिसम्यभानी ऽ यथो-

क्तम् । कुचिनाभ्यन्तरेरभ्रमुपरभ्रं

तथोपरीति ऽ

रभ्रकारः । पुं० सालवर्चुरके ऽ

रभ्रकरः । वि० छिद्रस्यकारके । र

भ्र्रितौविधेरा० इ० भाषा० प्र० ॥

रभ्रकरोति । कालोहेतुताच्छील्या

नुलोभ्येध्वितिक्रज इच्छयः ।

रभ्रवभ्रुः । पुं० छंदुरी ॥

रभ्रवशः । पुं० सष्टिद्वयशे । कीच

काश्रये । मस्करे । सुधिरास्ते ॥

अस्यगुणायथा । यथीत्वस्त्रीकपाथी

षकिञ्चित्तिक्तीचशीतली । मूषक

श्रमेशार्थं पित्तदाहासनाशनै ।

विशेषोरभ्रवशस्तदीपनोवौर्णनाथ

कः । रुचिकृत्पाचनोष्ठयः शूल

घ्नोगुल्फनाशनः ॥

रमणः

रवः । न० पापे ॥

रमसः । पुं० हर्षे ॥ यथा । शुचंवा

प्रधात्रीपरिणतिरमेध्यप्रचयभूरयंभू

तावासोविमृशकियतीयातिनदशा

म् । तद्विन्धीराणंक्षणमधिकिमा

स्थातुमुचितंफलीकारः कोयंयदृष्ट

महमेवेतिरमसस्रुतिशिष्टमिश्रितः ॥

पुं० अभिधानविशेषे ॥ पीवांपर्यवि

चारे ॥ वि० तद्वति ॥ रमते । रभ

रामस्ये । अथविचमीच्यादिनाऽस

च् ॥ तद्वच्यर्थायच् ॥

रमः । पुं० कान्ते ॥ रक्ताशोकद्रुमे

स्मरे ॥ रमते । रम० । पचायच् ॥

रमण्ये ॥

रमवाः । पुं० विणासिनि । दान्ते ॥

रमते । रम० । रमेरस्यलोवितिक्त्वा

न ॥ क्रीणाधिकर्मणापररक्षके ॥ र

मयति । क्तुन् ॥

रमठम् । न०) हिङ्गुनि ॥

रमठध्वनिः । पुं०)

रमणः । पुं० धवे । प्रिये । पच्छौ ॥

स्मरे । कामदेवे ॥ रमयति । र

म० । नन्त्यादित्वात्कृत्यः ॥ य

थं हस्तान्तरे ॥ सगणोरमणः । क

विनाकथितः ॥ यथा । धनदीधन

द०) भवतांभवतात् ॥ रासमे ॥

स्रपणे ॥ महारिष्टे ॥ न० पटील-

मूले ॥ लघने । अकने । याज्यधर्मे ।

सुरते । भैद्युने । क्रीडारत्ने ॥ महा

रमण्यः

सुखे ॥ क्रीडने ॥

रमणकम् । न० जम्बुद्वीपस्योपहीप
विशेषे । रम्यकवर्षे । यथा । एवमेवो
त्तरेत्रीणिवर्षाणिचतस्रोधन । कुरु
वर्षे सिन्धु कूलाच्छुद्धानवधिः स्मृ
तः ॥ हिरण्यमयंततोवर्षे श्वेताव
धिनिगद्यते । रम्यकश्चतस्रोवर्षे नी
लस्तस्यावधिः स्मृतः ॥ अपिच ।
दक्षिणे नतुश्वेतस्यनिघधस्योत्तरेण
तु । वर्षे रमणकं नाम जायन्ते तत्र
मानवाः ॥ शुक्लाभिजनसम्पन्नाः ।
सर्वे सुप्रियदर्शनाः । दशवर्षे सहा
स्राणिशतानिदशपञ्चच ॥ जीवन्ति
तेमहाभागनिच्यमुदितमानसाः ।
इतिपाद्मे भूखण्डः ॥

रमणाः स्त्री० रमण्याम् ॥

रमणी । स्त्री० विशिषाहनायाम् । ना
र्घांस् ॥ रमयति० रम्यतेवास्याम् ।
रम० । क्युट् ॥ यालाख्यवर्षे ॥
वेदिकायाम् ॥ • (*) •

रमणीयः । वि० सुन्दरे । शिभने ।
रम० । अनौयर् ॥

रमणीयकम् । न० कुन्दोविशेषे । रा
जमहितयरे रुदितं रमणीयकम् ।
इतिलक्षिते ॥

रमणीयचरणः । वि० सुकृतिनि । पु
ग्यकर्मणि ॥ रमणीयशोभनचर-
णशौलयस्य ॥

रमण्यः । वि० रमणीये ॥ रमतेऽस्मि

रम्भा

न् । रम० । शूरस्योद्ये ख्यन्तः ॥

रमतिः । पुं० नायके ॥ नाके ॥
कामदेवे ॥ काले ॥ रमतेऽस्मिन् ।
रम० । रमे निर्दिच्यतिः ॥

रमा । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्मालयाया
म् । सर्वचरमसे यस्याद्रमातस्माद्-
विध्यसीतिविष्णुशोच हेतुरुक्तः ।
श्रीदेवीभागवते ॥ हालाहलोर्नव-
विषं विषं रमापर जनाव्यस्यमेवम
न्यते । योगिनजामर्शिनिपीयतं
शिवः स्मरन् रमां मुञ्चति निद्रया ह
रिः ॥ रमयति । रमक्रीडा याम् ।
पचाद्यचि० टाप् ॥ शशिध्वजराजक
न्यायाम् । कल्किदेशपत्न्याम् ।
शोभायाम् ॥

रमाधवः । पुं०)

रमानाथः । पुं०)

रमापतिः । पुं०) विष्णौ । रमाया
धवः * नाथः पतिर्वा ॥ •

रमाप्रियम् । न० पद्मे ॥

रमाविष्टः । पुं० श्रीवासे ॥

रमितः । वि० रतिप्रापिते ॥

रमेष्टरः । पुं० विष्णौ ।

रम्भः । पुं० वैष्णो ॥ वैष्णवदण्डे ॥

वानरविशेषे ॥ मरिचवासुरस्यपित

रि रभते । रभराभस्ये । पचाद्य

च् । रभेरश्वलिटोरितिनुम् ॥

रम्भा । स्त्री० फदल्याम् । अपसूरी

भेदे ॥ दुर्गायाम् ॥ गोधनौ * ये

रयः

श्यायाम् ॥ रभते । रभ० षच् ।

टाप् ॥ रभ्यतेवा । षञ् ॥

रभात्तौया । स्त्री० व्रतविशेषकाले ॥

रभोरुः । स्त्री० स्त्रीविशेषे । रभे०

कदलीसन्भाविवचनहयस्थाः सा ।

जहत्तरपदादीपम्यब्रुत्वुङ् ॥

रम्यः । पुं० चम्पके । चम्पकदृष्टे ॥

न० पटोलमूले ॥ प्रधानधातौ ॥

त्रि० मनोज्ञे । हृद्ये । स्वभाष

सुन्दरे ॥ रम्याणां विकृतिरपिधियं

तनोति ॥ रम्यतेक्रीडाति यच्च । रम

० । पौरदुपधादितियत् ॥ बलकरे ॥

रम्यकम् । न० पटोलमूले । नील

गिरं रुदग्दशिवर्त्मानि० वर्षं वि

शेषे ॥ नीलनीरजरम्यस्वरम्यकीडा

दयस्थितिः । जनस्याश्चसहस्राणि

न्ययोधफलमश्रतः ॥

रम्यपदपाठः । पुं० देवतापदसोभैः

कालपूरणे ॥

रम्यपुष्पः । पुं० शाकलिपादपे ॥

रम्यफलः । पुं० कारस्करवृक्षे ॥

रम्या । स्त्री० राषी ॥ स्थलपश्चिन्वाम् ॥

रम्बः । पुं० चरुणवर्षे ॥ शिभायाम् ॥

रयः । पुं० वेगि । विभास्यगुणे ॥ स

वेगगतिः चने सप्रयोगः ॥ प्रवाहे

॥ रयन्नेन । रयणंवा । रयगतौ

। पुंसौतिधः । रोणात्त्वमैवा ।

रौगतिरेषणयोः । पुंसौतिधः ॥

एलखेतिचञ्जितु० संज्ञापू० कत्या

रवथः

दृष्टभावाः ।

रथिः । पुं० चन्ने । जले ।

रराटी । स्त्री० ललाटे ॥

रथकः । पुं० कम्बले ॥ कम्बलमृगे

॥ पञ्चगि ॥ रमते । रम० । कि

प् । गमादीनांकावितिमलोपः

। लुक् । लाति । ला० । क्तिप् ।

रथासौलास । स्वारिकन् । केऽप्य

इतिदुस्त्रः ॥ यद्वा । रमयम् ।

रमेः सम्पदादिक्लिप् । रत्नौडा

लक्ष्यतेऽनेन । लक्षणास्वादेन ।

घः ॥ रत्नजातिवाङ्मन् ॥ स्त्रीणां

सिंदूरसरख्याम् ॥

रत्नकमलकम् । न० सिन्दूररथौ ।

मांगङ्ग० भा० ॥ शिरः सिन्दूरस

रथिः स्त्रीणांरत्नकमलकमिच्छुत्तिः

॥ सीतारत्नकमलमग्नदृष्टयः स्वस्था

नलङ्के श्वरइतिलच्छम् ॥ रत्नकाम

लकमिव ॥

रथः । पुं० ध्वानि । स्त्रने । शब्दे ॥

रथयाम । शब्दे । श्वदेरप् ॥ ल

घुवर्णे ॥

रथथः । पुं० उष्ट्रे ॥ कोकिले । खरे

॥ न० कांथि । रथे । त्रि० शब्द-

ने । तीक्ष्णे ॥ भगडफे ॥ चक्षुले ॥

रीति० तच्छीलः । क० । चलम

। शब्दाणां दक्षर्मकाद्युच् । सुयुरुहजे

युजितियुज्वा ।

रथथः । पुं० कोकिले । रीति ।

रविषाश्विनः

रु० शीङ्गपिकुगमीच्यादिनाऽवप्र
त्ययः ॥

रविः । पुं० सूर्ये । आदिष्ये । दिवा
करे ॥ रसान्पादत्ते० इतिरविः
। अचरसर्गश्चेत्सजाप. धीत्येष्टादा
नमर्यः । धीगच्यादावितिधातोर्धी
तिरूपम्० पृषादरादिश्वात्साधु
त्वम् । पृषादरादिह्वकल्पनामूल
न्तुविष्णुधर्मीत्तरवचनम् । तदा
धा । रसानाश्चतथादानाद्द्रविरिच्य
भिधीयतेइति ॥ प्रकाशानांमध्येर
विर्विष्णोर्विभूतिः ॥ रुयते० स्रूयते ।
रुगच्छे । अचङ्छेः ॥

रविकान्तः । पुं० सूर्यकान्तमणौ ।
रविचक्रम् । न० नराकारसूर्यचक्रवि
शेषे ॥

रविजः । पुं० जनैश्चरे ।

रवितनयः । पुं० सावर्णिकेमनी ॥
जनौ ॥ यमे ॥

रविनन्दनः । पुं० सुसीयाख्यवानरे
॥ वैषखतमनी । सावर्णिमनी ॥
जनौ ॥ यमे ॥

रविनायम् । न० बभ्रुकीवके ।
पद्मे ॥

रविपत्रः । पुं० आदिष्वपत्रचुपे ।

रविषाश्विनः । पुं० अगुडांशः । पा
श्विकेषु ॥ सेयवा । माठरः पिङ्ग
लोद्गण्डचण्डांशः पारिपाश्विनं-
काः ॥ अपिच । वाहुः शीपः खर.

रश्मिः

पक्षीहारकोजानुकारकः । पिंभो
यजस्यपुरुषः प्राप्तयातप्रतापको ।
आश्विनैयौतथादगुडीकुष्माण्डः पा
श्विनं गारवेः ॥

रविप्रियं । पुं० आदिष्वपत्रे । र-
क्तकरबीरे । लक्षणे ॥ न० ताम्ने
॥ रक्तकमले ॥

रविप्रीता । स्त्री० सुवर्चलायाम् ॥

रविरत्नकम् । न० माणिक्ये ।

रविलिखनः । पुं० विष्णौ ॥ रविली
चनमस्यविराडात्मनइतिरविलिख
नः ॥

रविलीहर्मम् । न० ताम्ने ॥

रविसंज्ञकम् । न० ताम्ने ॥

रविमुतः । पुं० सुयौषि ॥

रविसूनुः । पुं० जनौ ।

रवीन्दम् । न० पद्मे ॥

रवीपुः । पुं० कामे ॥

रगना । स्त्री० काञ्च्याम् । कटिभूषणे
। अश्रुते । अश्रुद्वाभौसङ्घा
तेच । अश्रमेजनेषां । अश्ररगचेति
युच्० धातोरादिशः । यद्वा ।
रशति । रगशब्देसौषः । बहुलम
न्यत्रापीतिद्युप् ॥ जिज्ञायाम् ॥

रश्मिः । पुं० दीपितौ ॥ पक्ष्मणि ।

नेत्रपत्रे ॥ अश्वरक्षी । प्रयष्टे ।

रवादियुक्तः श्वादीनांसंयमनरक्षी

। अश्रुतेनेनवा । अश्रु० । अश्रुते

रगचेतिभिः ॥ सूर्यस्वरश्मिना

रस :

अलादानादानेयया । तैजोभिःसर्वं
लोकेभ्यो ह्यादत्तेरश्मिभिर्जलम् । स
मुद्राहायुसयोगाहृन्व्यापीगभक्षयः
॥ ततस्तुपयसां कालिपरिवर्त्तनृदिया
करः । नियच्छ्वपोमेघेभ्यः शुक्ला
शुक्लैस्तुरश्मिभिरिति ॥ अवयाद्वः
। तासांशतानिचत्वारिरश्मीनां वृ
ष्टिसर्जने । शतत्रयं हि मोक्षार्गं ताव
द्गर्भस्यसर्जने ॥ धानन्दाश्च हि मे
ध्याद्यनूतनाः पूतनाद्भवति । चतुः
शतं वृष्टिवाहास्ताः सर्वांश्चमृतास्त्र
य इति ॥

रश्मिपतिः । पुं० आदित्यपञ्चसुपे ॥
रसः । पुं० गन्धरसे ॥ जले ॥ विषे ॥
वीर्ये ॥ द्रव्ये ॥ रोगे ॥ स्वादे ॥ रस
नायाश्चेष्टुणे ॥ सचकालसहायभू
मिविद्यदिलानलसंसर्गेण परिणामा
न्तरंगतः पङ्क्तिधोभवति । तत्र
पृथिव्यग्निगुणवाहुल्यान्मधुरः १ ।
तीयान्निगुणवाहुल्यादस्त्रः २ । पृ
थिव्यग्निगुणवाहुल्यान्मधुरः ३ ।
वाय्वग्निगुणवाहुल्यात्कटुकः ४
। वाय्वाकाशगुणवाहुल्यात्तिक्तः
५ । पृथिव्यनिजगुणवाहुल्यात्कफा
यः ६ । आपौरसानामाधारकार
णम् ० अतथाप्येनाम । अपांपृथि
व्यामनुप्रवेशात्पृथिव्यप्याधारकार
णमेव । तेनजलचित्तीपपितदाधा
रतदारसानामभिव्यक्तौकारणे ।

रस :

अभिव्यक्तैश्चमधुरादिरूपकारेणास
त्वात्० मधुरादिविशेषिणलचित्ती
कारणे । अग्न्यादयस्तुत्रयोनीरसत
यामधुरादिविशेषिप्रधान्येननिमि
त्तकारणम् । तद्व्यतिरेकेणास्त्रादि
रसाभावात् । रसाभिव्यक्तैश्च० अ
ग्न्यादिभूतात्रयसन्निधानं विनानुपल
ब्धेरभिव्यक्तावपि० अग्न्यादीनांकार
णत्वम् । अत्राहमाधवाचार्य्यः ।
कफवातीयातकफौवातः पित्तस्रव
द्विशमौ । त्रिभिराद्यैस्त्रिभिरन्ये
स्त्रिभिराद्यपरैस्तदन्येद्ये १ ॥ अ
ग्न्याद्यावाद्यमाद्यान्वावन्व्यकीपशमं
मलम् । मध्यमध्येतरौमध्यप्रयोगा
न्मयतस्त्रिकौ ॥ २ ॥ आद्यमध्यंन
यन्त्यन्व्यंमधुराद्याः शनेतरौ । आ
द्यंमध्यान्त्वमाद्यश्चमध्यमान्निमम
निमम् ॥ ३ ॥ आद्यंमध्यश्चमध्या
न्त्वमाद्यमध्यान्निमंक्रमात् । आद्यं
देवंपरसाः प्रायः प्रयोगपरिशीलि
ता इति ॥ ४ ॥ मधुराम्बलवणक
टुतिक्तकफायाः पङ्क्तिरसाः । तत्रवि
भिराद्यैर्मधुराम्बलवणैः कफवाती
यथाक्रममहृद्विशमौवातः । यातइ
त्यर्थः । कफहृदिंयातियातः शमंया
तीत्यर्थः । वातइतिवागतगन्धनयो
रिच्छ्वधारीरूपम् । वातइतिसर्व
त्रसम्बध्यति ॥ अन्यैस्त्रिभिः कटु
रिक्तकफाद्यैः वातकफौहृद्विशमौ

रस :

वात : वातोऽहृदि वातिकफे : शमं
 यातीत्यर्थः ॥ आद्यपरैस्तदन्यैरेवंपि
 च्छिन्नादि वातिवर्षे इशाद्वचनविपरि
 षामः । आद्योमधुरः तस्मात्परैरस्त्र
 लक्षणकटु कैश्चिभिः पित्तं हृदि वातित
 दन्त्यैस्तेभ्यो न्यैर्मधुरतिक्तकषायैः शमं
 याति । केचित्तु तदन्यैरित्थैश्च म्यठित्वा
 सचन्त्यैरेवेति विग्रहं कृत्वा समधुरः प्र
 न्यैति तत्कषायैरैर्मधुरतिक्तकषा
 यैरिति व्याख्या नयति ॥ पिण्डार्थस्तु
 कफघातो वातकफौ चिभिरायै
 स्त्रिभिरन्यैश्च यथासद्व्यहृदि शमौ
 वातः पित्तञ्चिभिराद्यपरैस्तद
 न्यैर्वृद्धिशमौ वातोऽथेकोऽर्थः । १
 अन्यैति । अन्यैस्त्रिकैः कटु तिक्त
 कषायाख्यैः । यथायांसणुः चि
 कः । आयस्त्रिको मधुरास्त्रलक्षणा
 ख्यः । एतौ द्वौ चिकी चार्थं मल
 वातं कीपशमौ नयतः । मध्यमध्येत
 रौ चिकी मध्यममध्यौ च विदाले यस्त्रि
 शसौ मध्यः इतरथती चिकी मधु
 रास्त्रलक्षणाः आयस्त्रिकः ० तत्र म
 ध्योऽस्त्रः प्रथमातिरिक्तकारणाऽभा
 वात्स्त्राऽस्त्रलक्षणकटु तिक्तकषायै
 सुपटुसुमध्यौ लक्षणकटुसमधाति
 कः इतरौऽस्यादन्यो मधुरतिक्तक
 षायाख्यः ० एतौ तर्धं वातपित्तक
 फेषु पित्तख्वंक्षमेयकीपशमौ नयतः
 अन्यैः कषामाद्यान्व्यौ चार्थस्त्रिकी

रस :

मधुरास्त्रलक्षणाख्यः । । अन्यस्त्रि
 कः कटु तिक्तकषायाख्यैः क्रमे
 णकीपशमौ नयतः । २ ॥ १० ॥
 मधुराद्याः षड्रसाः प्रथे शेष
 चणादिना परिशोखिता च भ्यस्ताः
 क्रमेण आद्यो मध्यमन्वमिच्छादीन् प्रा
 न्यो वाहुल्येन शमेत रौ शमं प्रथममि
 तरं कीपं तेन यन्ति प्रापयन्ति । तत्र
 मधुराद्या मध्यमं आद्यममध्यं चेति
 इन्द्रैक्यम् ॥ आद्यं वायुममध्यं
 पित्तं शमं नयति । अन्ते भवमन्व्यं
 कफकोपं नयति । अस्त्रः आद्यं
 वायुं शमं नयति मध्यान्वमं पित्तक
 फौ कोपं नयति । लक्षणः आद्यं
 वायुं शमं नयति मध्यमान्तिमं पित्त
 कफौ कोपं नयति । कटु रन्तिमं कफं
 शमं नयति आद्यं मध्यञ्च वातपित्तौ
 कोपं नयति । तिक्तः मध्यान्व
 पित्तकफौ शमं नयति आद्यं वायुं को
 पं नयति ॥ कषायः मध्यान्तिमं
 पित्तकफौ शमं नयति आद्यं वायुं को
 पं नयति प्रायश्चित्तव्यभिचारात् ।
 यथा मधुराशीतापिकीवन्ती कफं शम
 यति । मधुरैरसौ वायुं कोपयति ।
 एव कटु कीपिरसौ वायुं शमं नय
 ति । एवमस्त्रादिव्यपिक्वाचिद्व्यभि
 चारः ॥ २ ॥ ४ ॥ सदुक्तं चरकी ।
 रसनाधोरसलस्यद्रव्यमापः क्षिति
 स्तथा । निर्घृती च विशिष्टप्रत्ययाः

रस :

रसगन्धक :

खाद्यस्वयः । एतेचरसाः परस्य
 रसयोगात्सप्तपञ्चाशद्भवन्तीतिचक्र
 पाण्डित्तः । अपिच । स्वादस्त्रल
 वयास्तित्तः कटुकश्चकपायकः ।
 अमीतुषड्रसाः ख्याताः निर्बली
 अपरः परः ॥ न्यायमेतैतुं । रस
 स्तुरसनायाञ्चोमधुरादिरनेकधा ।
 सहकारोरसन्नायानिच्यत्वादिचपू
 र्बधत् । सहकारीतिरसन्नानेर
 सकारणमित्यर्थः । पूर्ववदिति ।
 जलपरमाशोरसीगित्यः अन्यः
 सर्वापिरसीऽनिच्यवृत्त्यर्थः । शृङ्गा
 रादौ ॥ तेषवा । शृङ्गारहास्यकृ-
 पारौद्रवीरमयानका । वीभत्सा
 हुतसज्जीवेख्यटीनाख्ये रसाः स्मृ-
 ताः ॥ अशब्दात् । शान्तोपिनयम प्रो-
 क्तावात्सल्य दग्म स्मृत । अष्टावि
 इप्रसिद्धत्वादिष्वप्यान्यत्रपिस्तर ।
 देहस्यधातुप्रमेदे । रसिकायास् ।
 खेद्मातरि । चर्मसारे । रक्तसारे
 ॥ भुक्तस्यपक्तत्वसारभूतोयोद्रथः
 सरसः सोपिपच्यते । द्रुतिमिप
 जः ॥ अथस्त्रलपञ्चाङ्गु । यथा
 । सम्यक्पक्तस्यभुक्तस्यसारोनिगदि-
 तोरसः । सतुद्रवः सितः भीतः
 स्वादुः क्षिग्धश्लोभवेत् ॥ तस्य
 स्थानमाह । सर्वदेहचरखाविरस
 यद्दृढस्थलम् । समानमजता
 पूर्बधत् । दृढधत्तः ॥ तस्यशर्मा

ग्याह । आरुह्यधमनीगत्वाधातून्
 सर्वानयं रसः । पुण्यातितदनुखी
 यैर्व्याप्तौतिचतनुं गुणैः ॥ गुणैः
 शीतक्षिग्धपोषकत्वैः ॥ सन्दर्भ
 विदग्धस्तुत्तुर्वांशोभवेद्रसः ।
 सकुर्वाहङ्गुणान् रोगान् विषकृत्वक
 रोत्वपि ॥ पारदे ॥ रसायनाधिभि
 र्तीकैः पारहोरस्यतैयत । ततो
 रसद्रुतिप्रोक्तः सचधातुरपिस्मृतः
 ॥ रामे ॥ त्वप्यायाम् ॥ शुद्रसुख
 रामे ॥ सधिकल्पकानन्दे रसय
 ति आखाद्यते । रसभासादने ।
 घुरादिरदन्तः । एरश् ॥ रस्यते
 आखाद्यतेऽनेनवा । कर्मणिघञ्
 । अष्टोपस्यस्थानिवत्यास्रहृदि ॥
 अपासारोरसद्वल्यम्यन ॥ पठाह् ॥
 लघुादिपिपकति ॥ ५ ॥ मात्राया
 च ॥ न० वीले ॥

रसकः । पुं० निष्ठाघमासे । न०
 खर्परोतुर्थे । विगुणास्तुत्यकीप्रोक्ता
 स्त्रीगुणारसकेऽस्मृताः ॥

रसकपूर् । पु० न० त्वपूर्रसे ।
 रसकपूर् द्रुतिस्थाति ॥

रसकेगरम् । न० दापूर् । सिता
 न्वे ॥

रसगन्धः । पुं० गन्धरसे । वीति ॥
 गन्धान् रसीऽप्य । राजद ता
 दिः ॥

रसगन्धकः । पुं० गन्धरसे । वीले

रसना

। स्वार्थे ङप्रतिक् : ॥ गन्तुके ॥
 रसगर्भम् । न० रसाङ्घने ॥ रसीग
 भेऽन्य ॥ ङिङ्गुले ।
 रसन्नः । पुं० टङ्गणे ॥
 रसजम् । न० रक्ते ॥ रसाङ्घने ॥
 मद्यकीटे ॥ गुडे ॥
 रसज्जः । त्रि० रसिके ॥ रसवाना
 ति । स्त्री० । प्रातिनुपेतिकः ॥
 रसञ्जा । स्त्री० जिज्ञायाम् ॥ टाप् ॥
 रसञ्जेष्टः । पुं० मधुररसे ॥ रसञ्जा
 नामिष्टः ॥
 रसञ्ज्येष्टः । पुं० मधुररसे ॥ ऋष्टार
 रसे ॥
 रसत् । त्रि० गर्जति ॥ रसति । रस-
 शब्दे । लटः शब्द ॥
 रसतेजः । न० रक्ते ॥
 रसशब्दः । पुं० सशब्दमेघे ॥
 रसदालिका । स्त्री० पुंङ्गुकीर्त्तौ ।
 रसद्रावी । पुं० मधुररसे ॥
 रसधातुः । पुं० पारदे ॥
 रसधेनुः । स्त्री० दानार्थे चुरधनिर्मि
 तधेनौ ॥
 रसनम् । न० सदनम् । स्वादे । धनौ ।
 रसयज्ञलिङ्गेन्द्रिये । जिज्ञायाम्
 म् ।
 रसना । स्त्री० राक्षायाम् ॥ काञ्च्या
 म् ॥ रञ्जी ॥ गन्धालिकायाम् ॥
 जिज्ञायाम् ॥ अस्याः शुभाशुमल-
 लक्षणयथा । कृष्णजिह्वाभवेद्य

रसमूर्धनम्

स्वसमलायदिवाभवेत् । नपापवान्
 भवेन्नर्त्तव्यं उष्णं स्थूलं यथाभवेत् ॥
 ज्वेतजिह्वानराः ज्ञेयाः शौचा-
 चारविवर्जिताः । पद्मपत्रसमाजि
 ह्वासूक्ष्मादीर्घासुशोभना । नस्थू-
 लानातिविस्तीर्णविषांतिमनुजाधि
 पाः । निम्बदीर्घाचक्रस्वाचरक्ता-
 चारसनाददि ॥ सर्वविद्याप्रथक्ता
 सौभवेन्नास्त्वत्रसंशयः ॥ रसयति ।
 रसभास्त्रादने । ननुद्यादित्वाल्-
 ल्युः ॥ रसयन्त्यनया । ग्यासथ-
 न्ये तियुञ्वा ॥ रसति । रसशब्दे ।
 बहुलमन्यत्रापीतिवायुच् ॥
 रसनाथः । पुं० पारदे ॥
 रसनायकः । पुं० शिषे ॥
 रसनालिङ् । पुं० कुक्कुटे ॥
 रसनेधिका । स्त्री० मनः शिखाया-
 म् ॥
 रसपाकजः । पुं० गुडे ॥
 रसफलः । पुं० नारिकेलशब्दे ॥
 रसभयम् । न० रक्ते ॥
 रसमर्दनम् । न० पारदचूर्णोक्तर्णे ॥
 रसमानः । त्रि० कूजनशीले ॥ रस-
 तेः परस्मैपदिनात् ० ताच्छील्यव-
 योवचनशक्तिपुचानश्प्रक्षयानशा-
 नच् ॥
 रसमारणम् । न० पारदस्त्रमारणे ॥
 रसमूर्च्छनम् । न० पारदस्त्रमूर्च्छाक-
 रणे ॥

रसाञ्जनम्

रसरालः । पुं० पारदे ॥ रसाञ्जने ॥
 रसवान् । वि० सरसे ॥
 रसवती । स्त्री० पाकस्थाने । महान-
 से ॥ रसाः सन्वसाम् । रसादि-
 भ्यश्चेतिमत्तुप् । उगितश्चेतिङीप् ॥
 रसलेहः । पुं० पारदे ॥
 रसविक्रयी । वि० इत्वादिरसविक्री-
 तरि ॥
 रसवित् । वि० रसञ्जे ॥
 रसशेषः । पुं० अपक्वरसे । मुक्तस्यप-
 क्तस्यसारभूतीयोद्भवः सरसः । स-
 चापक्वः सरसशेषद्रव्युच्यते ।
 रसशोधनम् । न० टङ्गणे ॥ पारदशु-
 ची ॥
 रससिन्दूरम् । न० सिन्दूररसास्थौ-
 पधे ॥
 रसस्थानम् । न० चिहुलि ॥ हृदये ॥
 रसा । स्त्री० रसनायाम् । रास्तायाम्
 ॥ पाठायाम् ॥ शक्तकथानोपधौ ॥
 कङ्खाम् ॥ भूमौ ॥ द्राक्षायाम्
 ॥ काकील्याम् ॥ रसीस्थामसि ।
 अर्शभायच् ॥ रसवीवारसव्याखा-
 दनेचुरादावदनाः । घञ्० अञ्वा ॥
 रसाखनः । पुं० कुक्कुटे ॥
 रसायनम् । न० रसाञ्जने ॥
 रसाञ्जनम् । न० रसजाताञ्जनविशेषे ।
 रसगर्भे । तार्क्ष्यशैले । रसवत्० र-
 सीत इतिभाषा ॥ रीत्वान्नुधाय
 मानायांतत्किञ्चनुरसाञ्जनम् ।

रसायनम्

तदभावितुकार्ष्वंदावींकाद्यसमुद्भव-
 म् । इतिराजनिर्घण्टः । अपिष
 । दावींकाद्यसमंजीरंपाकनीत्वाय-
 धायनम् । तदारसाञ्जनाख्यं तन्नेत्र-
 योः परमं हितम् ॥ रसाञ्जनं ता-
 र्क्ष्यशैलं रसगर्भं क्षुताख्यं जम् । रसा-
 ञ्जनं कटुश्रेष्ठाविषनेत्रविकारनुत् ॥
 उष्यं रसाञ्जनेति शकं हृदयं वषदीषद्भुत्
 । इति ॥ रसयुक्तमञ्जनम् । शाक-
 पार्थिवादि ॥
 रसाञ्जः । पुं० आम्नातजे ॥ वि० स-
 रसे ॥
 रसातलम् । न० पाताले ॥ रसायामु-
 वसतलमवः ॥
 रसात्मकः । वि० रसस्वभावे ॥ रस-
 आत्मायस्य ॥
 रसादानम् । न० शोषणे ॥ रसा-
 नामादानम् । भूमिदाने ॥
 रसाधारः । पुं० सूर्ये ॥ रसस्थाधारे ॥
 रसाधिकः । पुं० टङ्गणे ॥ अधिक-
 रसे ॥
 रसाधिका । स्त्री० काकीलीद्राक्षाया-
 म् ।
 रसाभासः । पुं० अनौषित्तविशिष्ट-
 रसे ॥
 रसाञ्जः । पुं० अन्नवितसे ॥ न० ह-
 चाञ्जे ॥ चुक्रे ॥
 रसायकः । पुं० तृणविशेषे ॥
 रसायनम् । न० जराव्याधिजिह्वीपधे

रह :

न. लीकषायउद्दिष्टोनालाग्रेलक्षणः
 स्मृतः ॥ वीजेतुमधुरः प्रोक्तोर
 सस्तद्गुणवेदिभिः ॥ तस्यभक्षणगु
 ष्याः रसोनाहं हृषीहृष्यः स्निग्धो
 ष्याः पाचनः सरः । रसोपाक्षेपक
 टुकस्तीक्ष्णोमधुरयोमतः ॥ भग्न
 सन्धानकृतकण्ठयोगुरुः पित्तास्र
 हृष्टिदः । बलवर्णकरिमेधाहिताने
 व्योरसायनः ॥ हृद्रोगलीणं ज्वरकु
 चिशूलविषवन्धुगुल्मारुचिकासशोफा
 न् । दुर्गामकुष्ठानलसादकनुसमी
 रणश्लासकफांशुहन्ति । मद्यंसां
 संतथाभ्रक्षहितंलघुनसेवितम् ।
 व्यायाममातपं रोषमतिनीरपयोगु
 लम् । रसो नमश्चान् पुरुषस्त्र्यजिदित
 त्त्रिरन्तरं ॥

रसो नमः । पुं० रसोने ॥ मूर्धेकम् ॥

रसोपलम् । न० मूर्धेकम् ॥

रसोदनम् । न० पुं० मांसरसनसिक्तधो
 दने । रसोदनो गुरुहृष्योवल्क्योवा
 तज्वरापहः ॥

रसम् । न० द्रव्ये ॥ रस्यते चास्माद्य
 ते । रस० । तपिष्णुधिरसिम्भः कि
 दितिनः ॥

रस्यम् । न० रक्तं । वि० चास्माद्ये ।
 मधुररसप्रधाने ॥

रस्य । स्त्री० पाठायाम् । रास्त्रा-
 याम् ॥

रहः । अ० विजने । विविक्तं । रहा

राकिनी

ते । रहैरसुन् ॥ रमन्ति ऽत्रवा । र-
 सेर्देशे हचेत्यसुन्० हान्तादेशश्च ॥

रहः । न० तत्त्वे ॥ रते ॥ गुह्ये ॥ र
 ह्यते । रहत्यामि । असुन् ॥ यदा ।
 रमन्ति ऽत्र । रसेर्देशे हचेत्यसुन्० हा-
 न्तादेशश्च ॥

रहस्यम् । वि० अभिप्राये । उपनिष-
 दि । उपासने । अतिगोप्ये ॥ नी
 पनीयत्वं सर्वत्रसमानम् । रहस्यरो
 मस्पर्शनिषेधायथा । नसर्पशस्त्रैः
 ज्ञीर्हेतुमानिखानिचनस्पृशेत् ।
 रोभाषिचरहस्थानिनाशिष्टे नसदा
 ब्रवेत् ॥ इ० रसो भवम् दिगादि
 च्चाद्यत् ॥

रहस्या । स्त्री० सरिदिशिपे ॥ पाठां
 याम् ॥ रास्त्रायाम् । टाप् ॥

रहितः । वि० वर्ज्यते ॥

रहूयः । पुं० पुराणप्रसिद्धे सिन्धुसौ
 वीरदेशीयान्दपतिविशिपे ॥

रा । स्त्री० दाने । काश्चने । विभमे ।

राका । स्त्री० पूर्वोन्टुपूर्वाभायाम् ॥ न

दीविशिपे । कश्चूरीने । नवजात-

रजः स्त्रियाम् ॥ रातिशुभम् । रा

दाने । कृदाधारार्चिकलिभ्यः क-

द्रस्त्रीणादिकः कप्रत्ययः । बाहु

लकाग्रकश्चित्संज्ञा । संज्ञापूर्वक-

विधिरनिश्चत्वात्केण्वृत्तिश्चस्त्रीन ॥

राकिनी । स्त्री० दुर्गायाश्चनुचरीविशि

पे ॥

राजसौ

राजसः । पुं० कौशले । क्रव्यादे ।
 आशरे । रात्रिचरे । यातुधाने ।
 रजन्व्यस्मात् । रजपाजने । अमु
 न् । प्रज्ञाद्यणि० राजसः । सूर्यि
 काः प्रकृतितोक्तिवचनान्यतिव
 र्त्तन्तद्वृत्तिपुंस्त्वम् ॥ विवाहविशेषे ।
 यथा । इत्वाच्छित्वाचभित्वाचक्रो
 शन्तीरुदतीरुहात् । प्रसन्नकन्या
 हरणंराजसोविधिरुच्यते ॥ रजस
 इवयम् । अण् । पटिवत्परान्तर्ग
 तवस्तरविशेषे ॥ यथा । कौद्रवाः
 शालिसुह्राद्यपीडास्तिषरवर्णिनि ।
 सर्वोपधानिधान्यानिराजसिनिष्ठ
 राः प्रजाः ॥

राजसिका । स्त्री० राजसौसङ्क्रान्तौ ॥
 राजसौ । स्त्री० अशुभायाम् । अनर्था
 मौषधी ॥ कौशल्याम् । राजससि
 याम् ॥ दंष्ट्रायाम् । डाढ दाढ०
 इ० भा० ॥ सायाङ्गवेलायाम् ॥
 सूर्यसंक्रान्तिविशेषे ॥ यथा । शनौ
 तीष्णसंज्ञे भवेद्राजसौसामुखःयान्त
 जानांतदानासमेकम् ॥ तामस्यां प्र
 कृतौ ॥ अविहितदिसाहेतुर्देषप्र
 धानाराजसौप्रकृतिः । वैदिक
 निषेधातिशयेणस्वभावसिधराभवे
 यानुसारिसर्वानर्थहेतुप्रवृत्तिहेतु
 भूतातामसौ हिसाप्राधान्येनरूप
 प्राथम्याद्राजसौत्वमस्या ॥ रज
 सइयम् । तस्येदमित्यर्थः । डीप् ॥

रागः

राजसेन्द्रः । पुं० रावर्धे ॥
 राजा । स्त्री० जाहायाम् ॥ रज्यतेऽ
 नया । रज्ज० । गुरोश्चहलइत्यः
 । प्रज्ञाद्यण् । अजादित्वाद्वाप् ॥
 रागः । पुं० मात्स्वर्धे ॥ लोहितादि
 प् ॥ जपाकुसुमादिद्रव्ये ॥ ज्ञे
 शादौ ॥ अनुरागे । परस्परप्रीतौ ।
 स्नेहे ॥ तल्लक्षणंयथा । सुखमन्यधिकां
 चित्तिसुखत्वेनैवरज्यते । यतस्तुप्रणया
 त्कर्पात्सरागइतिकौल्यंते ॥ इति ॥
 सुखानुशयिनि । साधनरहितस्या
 पि० सर्वसुखजातीयंभूयादितिबि
 पर्यविशेषे । महामोहे ॥ मोहादनु
 भूयमानंसुखमनुश्रितकश्चिदौष्ठितिवि
 शेषोराजसः सर्वसुखजातीयंभू
 यादिति । तच्चदृष्टादृष्टसामग्रभा
 वात्सम्प्रादयितुमशक्यम् । अतः
 सचित्तं क्लृप्तौकरोति । यदातु० सु
 खिपुप्राप्तिष्वयंमैत्रीभावयेत् । सर्वे
 ष्येतेसुखिनोमदीयाइति । तदातत्
 सुखंस्वकीयमेवसम्पन्नमितिभावय
 तस्तत्ररागोनिवर्तते । यथास्मररा
 ज्यनिवृत्तावपिपुत्रादिराज्यमेवसू
 कीयराज्यं तद्वत् । निवृत्तिचरागे०
 धर्माव्यपायेबलमिदचित्तं प्रसौद
 ति ॥ रज्यतेविषयेपुपुरुषोऽनेनेति
 व्युत्पत्त्या० कामे । गर्भे । तत्तत्फल
 लक्षणायाम् ॥ प्राप्तेविषयः जय
 कारये सत्त्वपिनचीयतामित्येवमा

राग :

कारश्चिन्नविशेषो रञ्जनात्मारागः ॥ सदाकामाभिनिविष्टस्वरूपो भिष्वहोरागः ॥ शोभनाध्यासनिबन्धनो विषये पुरञ्जनात्मकश्चिन्नविशेषोऽर्च्यन्ताभिनिवेशरूपो रागः ॥ रागोलिङ्गमबोधस्य चिन्तव्यायामभूमिषु । कुतः शाब्दतातस्य यस्याग्निः कोटरेतरैः ॥ रागादयः सन्तु कामनतद्वा बोधो पराध्यति । उत्खातदंष्ट्रोरगवदविद्याक्लिंकरिष्यतीति चाचार्यः ॥ सितादौ नाधिकारविशेषे ॥ यथा । सितामध्यादिमधुरोद्गाद्यादाडिमजीरसः । विरलश्चेत्कृतो राग इति ॥ गान्धारादौ ॥ नृपि ॥ चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ लाजादौ ॥ रक्तिमत्त्विति ॥ रञ्जने ॥ गानशास्त्रीयरागेषु ॥ यथा । भरतसत्ते ० हनुमन्मते च रागः षड्विधः । तेषां नामानियथा । भैरवः १ कौशिकः २ हिन्दोलः ३ दीपकः ४ श्रीरागः ५ मेघः । हनुमद्भरतयोर्मते प्रत्येकमेषां पञ्चरागिण्यः । सोमेश्वरकलानाथयोर्मते प्रत्येकमेतिषां पञ्चरागिण्यः । एतेषां प्रत्येकमष्टौ पुत्राः एकैकापुत्रभार्याश्च ॥ कलानाथसोमेश्वरमतेषु पञ्चरागा यथा । श्रीरागः १ वसन्तः २ पञ्चमः ३ भैरवः ४ मेघः ५ नटनारायणः ६ । छतिनावासङ्गीत

राग :

शास्त्रम् ॥ अथ रागस्य व्युत्पत्तिसङ्ख्यास्थानानि । यैस्तु चेतांसिरज्यन्ती जगत्चित्तवर्तिनाम् । तैराग इति कथ्यन्ते मुनिभिर्भरतादिभिः ॥ गोपीभिर्गीतमारब्धमेकैकं कृष्णसन्निधौ । तेन ज्ञातानिरागार्णासहस्राणितुषोडश ॥ रागेषु तेषु षड्विंशद्रागजगति विश्रुताः ॥ कालक्रमेण तत्रापि कास एव तु दृश्यते ॥ केचिदहन्ति तैरागाः सर्वे सन्तीति निश्चितम् । मेरुः रुचरतः पूर्वेषु पश्चिमे दक्षिणे तथा ॥ समुद्रकण्ठे ये देशास्तत्रामीषां प्रचारणा । तथा च । अद्भुतकलिङ्गते लिङ्गभूलिङ्गहाश्वसुररूपपलङ्गखिलङ्गसौवीरकौरकाश्मीरनाभीरनाहोरसिन्धुजालम्बरमगमगधनिषधमलयद्वीपयगजाङ्गयमालवजालवमरुमरुचोलोत्कलकुम्भलसिंहजएरिक्केलकेरलकोशलमङ्गिवालमङ्गमङ्गसीनिदंजवातकिङ्गातगुजरातरुङ्गरकांजरगौडद्रविडोद्भ्रान्तर्वेदिकाक्षीपाञ्चालसौराष्ट्रगुजरातीहावरखशकौकशबरूपकामरुपहरिगर्भविदर्भदुर्भटवाटकीकटदेवेङ्गनटङ्गननाटमोटकवाटकारहाटकपर्णाटकुन्तिकापन्तिककनकालकान्यकुञ्जमोजकाम्बीजतीजतुखारविशारथलिहारराजगेश्विदेइवाङ्गीकचक्षुरीकभी

राग :

गर्भानर्त्तादिदेशिषु रागाः प्रचरन्ती
ति । यस्यश्रवणमात्रे शरङ्ग्यन्ते स
कलाः प्रजाः । सर्वापरञ्जनहेती
स्तेनरागइतिस्मृतः ॥ अथरागाः ।
। चादीमालवरागेन्द्रस्ततोमहारासं
ज्ञितः । श्रीरामद्यततः पद्यास
न्तस्तदनन्तरम् ॥ हिलालसायक
र्णाटएसेरागाः पडेवतु । पङ्क्तिं
शद्राणिणीतचक्रमशः कथितामथा
॥ धानसीमामसीचैवरासकीरीच
सिन्धुडा । भाशायरीभैरवीधमाल
वस्यप्रिया इमाः ६ विलावलीपू
रवीचक्रानंढामाधवीतथा । कीडा
कीटारिकाचापिमहारादयिताइमाः
६ ॥ गान्धारीशुभगाचैवगौरीकौमा
रिकातथा । विलायारीचवैरागीश्री
रागस्यप्रियाइमाः ॥ ६ ॥ तुडीचप
ञ्चमीचैवललितापठमञ्जरी । गुर्जर
रोचनिभाषाचवसंतस्यप्रियाइमाः
६ । मायूरीदीपिकाचैवदेशकारीचपा
हिडा । वराडीमोरहाटीचहिल्लोल
स्यप्रियाइमाः ६ ॥ नाटिकाचायभू
पान्वीरामकेलीगडातथा । कामो
दाचापिकल्याणोकर्णाटस्यप्रियाइ
माः ६ ॥ ३६ ॥ अथकालनियमः
। धिभाषाललिताचैवकामोदोपठ
मंजरी । रामकीरोरामकेलीविलोया
रोचगुर्जरी देशकारीचशुभगा
पञ्चमीचगडातुडी । भैरवीचायकौ

राग :

मारीरागिद्योदशपञ्च ॥ एताः
पूर्वाङ्गकालितुगीयन्ते गायनीत्तमैः
। वराडीमायूरीकोडावैरागीचाय-
धानुषी ॥ विलावलीमोरहाटीसमै
तारागयोपितः । गेयामध्याह्नका-
लेतुयथाभरतभाषितम् ॥ गान्धारी
दीपिकाचैवकल्याणीपूर्ववीतथा ।
कानडाशावरीचैवगौरीकीटारपाहि
डा ॥ मायूरीमालसौनाटीभूपाली
सिन्धुडातथा । सायाङ्केताश्वरा-
भिद्यः प्रगायन्तिचतुर्दश ॥ पुरु-
षावस्तुभूपाय्यारागास्तं मालवाद्यः
। प्रदेष्टिचापराह्णेश्वरलन्तांगान-
नाचराः ॥ दशदण्डात्परंराचौस
र्वेषांगानमीरितम् । मेघमहारा-
गस्यगानंषपांसुसर्वंदा ॥ शोपञ्च-
मीसमारभ्यथावज्जन्तोत्सवहरैः ।
तावदसन्तरागस्यगानमुक्तं मनोपि
भिः ॥ शक्रात्पानसमारभ्यथावहु
र्गामहेत्सवम् । गीयतेतदुर्ध्वनिर्व्यं
मालसौसामनाहरा ॥ सर्वेषामिह
रागाणांरागिणीनाञ्चसर्वंशः । र-
ङ्गभूमौनृपाज्ञायांकालदेपिनषिद्य
ते ॥ रागञ्जालापायेद्गद्वीतस्वत्री
स्तदनन्तरम् । नान्यपतोप्रगातव्या
नृपाज्ञायांनदूषणम् ॥ रागाः पडय
रागिद्यः षट्त्रिंशच्चारुवियहोः
आगताब्रह्मसदनात्ब्रह्माणंसमुपास
ते ॥ अथध्यानम् । नितम्बिनीचु-

राग :

भित्तवक्त्रपद्मः शुकद्युतिः कुण्ड
 लवान्प्रसन्नः । सङ्गीतशालीप्रविश
 न्प्रदेपिमालाधरोमालवरागराजः
 ॥ १ ॥ नोलात्पलं कर्णयुगेवहन्ती-
 श्यामासुकेशीचमुनध्यभागा । ईप-
 त्महासाम्बुजरन्यवक्त्रासाधानसीप-
 द्वासुचारुनेत्रा ॥ १ ॥ करेयुताघा
 म्युजयुग्मरम्याद्गतसतचारुविकीक
 यन्तो । कण्ठस्फुरन्मौक्तिकरवहा
 रासामालसोसङ्घविताविचित्रा ॥ २ ॥
 प्रतप्तचामीकरधारुवक्त्राकर्षावतंसं
 कमलं वहन्तो । पीपंधनुः पुष्पश
 रेर्दधानाचन्द्राननारामकिरीप्रदि-
 धा ॥ ३ ॥ महैन्द्रनीलद्युतिर
 म्बुजाघीप्रवादयन्तीकपिलाशयन्त्र-
 म् । विचित्ररत्नाभरणसुकेशी-
 सासिन्धुडाकान्तसमोपसंस्था ॥ ४ ॥
 ॥ जवाप्रसूनद्युतिविम्बवक्त्रास
 कक्षुपद्मं करयोर्दधाना । घौमां
 शुकच्छादितगात्रयष्टिराशाधरीरङ्ग
 कलाविदग्धा ॥ ५ ॥ सरोवरस्था
 स्फटिकस्रमन्दिरोसरोरुहैः शङ्कर
 भर्चयन्ती । तालप्रयोगप्रतिरङ्गौ
 लौगीरीतनुभोरविकासतौयम् ॥
 ६ ॥ अयमल्लारः । विहारशीली
 तिसुकान्तिदेशः कान्ताप्रियोधार्मि
 कशीलयुक्तः । कामातुरः पिङ्गल
 नेत्रयुग्मोमल्लाररागं । प्रियकृतसु
 देशः ॥ २ ॥ सङ्घेतितात्फुल्लल

राग :

तानिकुञ्जकृतस्थितिः कान्तसमा
 गमाय । वेलायलीचम्यकमौलिनी
 सादालाविचित्राभरणानिरुक्ता ॥
 १ ॥ रश्मिः सुकान्ताद्भयमाशयपत्रं
 रन्यं वहन्तीकुचकुम्भयुग्मे । द्रवाद्
 लश्यामतनुः सकामापुरातनैः
 सापुरधीनिरुक्ता ॥ २ ॥ अशीक
 वृक्षस्थतलेविपण्याविधिशिनीवाप्य
 कणाश्रिताङ्गी । विभूषिताङ्गीलटि
 सेत्रवालासाकानडाहेमलतेवतन्वी
 । ३ ॥ सद्रघ्यसद्गुह्यगवीदधानाप्र
 सूनमाजादयितेनवाला । गौरीरु
 कान्ता ननचुम्बितास्त्रात्सुन्दरी
 माधविकानिकुञ्जे ॥ ४ ॥ सुकण्ठ
 पीवाद्यतिस्वभर्तुर्गानार्थसम्यस्य
 तिसमृत्तिन । सदैवतालाविहि
 तापमाला कौण्डकलातानवतीम
 तासा ॥ ५ ॥ आत्वासमुत्तीर्णव
 तीसुदेहाकेशप्रणिष्टन्दिनवारिवि
 न्दुः । निष्पीडयन्तीतिमिरांशु
 कान्तकेदारिकारक्तपयोधरश्री ॥
 ६ ॥ अयश्रीरागः । लौलावतारेण
 वनान्तराणिचिन्वन्प्रसूनानिबधूस
 हायः । विलासवेशिञ्जतिदिव्यमू
 र्तिः । श्रीरागएषप्रथितः पृथिव्या
 म् ॥ ३ ॥ सध्यासुकाजिष्टमध्यदे
 शीप्रवादयन्तीशुभिनाकथन्वम् । धा
 राधराघातुविचित्रिताङ्गीशाभारि
 कागन्धसृजनिधर्त्ते ॥ १ ॥ रस

राग :

राग :

नयासुविचारितकौतुकं विदधतीक
 विकीविदकौतुकम् । सुकवितामृ
 तभावनतत्परामगवतीमुभगासमु
 दाहता ॥ २ ॥ पुष्पाद्यानि सार्द्धमा
 लीकलामैः क्रीडन्त्वैवकीकिला
 काकलीषु । रामाश्यामासद्गुणा
 नाक्षसीमागौरीगौरीगौरवालोका
 दिष्टा ॥ ३ ॥ अष्टाङ्गिकायांस्फुट
 कौमुदीभिः प्रकाशितायांरजनौवि
 हारम् । अङ्गायकान्तेनसमं वसेन्ती
 कौमारिकाकामकलावहन्ती ॥ ४ ॥
 गौरीपादाभोजमभ्यर्चयन्तीगन्धोद्
 तगन्धमाल्यं दधाना । नानारत्नो
 पायनैर्भङ्गिभाषैर्वलीयारीकथ्य
 तैवालिकेयम् ॥ ५ ॥ उल्लासयन्ती
 धम्मिहोरहः स्थान्प्राशयन्नुना ।
 मालतीकुसुमस्रग्भिर्वैरागौरागि
 ष्णीष्मृता ॥ ६ ॥ अथयसन्तः ।
 च्त्ताह्, रेणैवकृतावतंसोविधूणं
 मानारुणनेचपद्मः । पीताम्बरः
 फासुनं चारुदेहोवसन्नरागोयुवती
 श्रियश्च ॥ ७ ॥ सुनृत्यमानातिमुशी
 लयुक्तासुक्तालताकल्पितहारवष्टि,
 च्त्ताह्, रं पाणियुगेवहन्तीजवा
 रुणाङ्गीतुडिकिरितेशम् ॥ १ ॥ स
 क्तीतगोष्ठीषु गरिष्ठभावं समाश्रिता
 गायनसम्प्रदायेः । खर्व्वङ्गिनीन्
 पुरपादपद्मासापञ्चमीपञ्चमवेद्वेची
 ॥ २ ॥ अरसिकेशचयसुसारं विद

धतीशयनोत्थितचारुवेशम् । विलु
 लितालकवह्निकृशाङ्गीभासुराललि
 ताकषितावुधैः ॥ ३ ॥ सखीक
 लापैः परिहास्यमानाधियोगिनी
 कान्तवियोगदेहा । पीनसनीचैव
 धरप्रसुमाश्यामासुकेशीपठमञ्ज
 रीयम् ॥ ४ ॥ कर्षीत्यलालम्बिमधु
 व्रतालीनृपोतिसामञ्जुलकृजिता
 नि । कान्तान्तिकेगन्तुमनाः प्रदो
 यै सागुर्जरीवैशकलाचिताङ्गी ॥
 ५ ॥ अर्ध्यापयन्तीनिजशिष्यहृन्दं
 संगीतशास्त्राणिविवेचनाभिः ॥ म
 नीचराशारलताभिराभासंमस्तभा
 थाकुशलाविशेषा ॥ ६ ॥ अथदिल्ली
 लः । हासाभिलासेनपतनूपि
 व्यामुत्थापितस्तत्तृषमालिहृन्देः
 उल्लासंगीतरसैर्विदग्धोदिल्लो
 लरागः कथितारसज्ञैः ॥ ५ ॥ मयूरके
 काश्रवणोत्तसन्तीमयूरिकानृत्यततं
 किरन्ती । मयूरकांतीवसितिदधा
 नामायूरिकासङ्घितागुणज्ञैः ॥ १ ॥
 प्रदोषकालिगृहसम्प्रविष्टाप्रदीपह
 स्तारुणगात्रवस्त्रा । सीमन्तसिन्दू
 रविराजमानासुररत्नमालाकिलदी
 पिकेयम् ॥ २ ॥ सार्कंछोभिर्वि
 जनेवसन्तीविचित्रवज्जिनितम्बस
 ध्रा । निरीह्यमाथाननदर्पसाया
 सादेशकारीकषितागुणज्ञैः ॥ ३ ॥
 भर्तुर्दधानाचरणारिन्दं निषेधय

राग :

नौपरदेशयानम् । प्रकामदाम्यद्य
 सुखेनिमग्नासापाहिडासद्धयिता-
 कवीन्द्रैः ॥ ४ ॥ कर्णोदधानामुर-
 पुष्यद्युग्मं स्फुरत्सुश्रवो जमनीहरा-
 ह्नी । स्मोराननाचारुबिलोलनेत्रा
 बराहनेयंकथितावडारी ॥ ५ ॥ उ
 त्पन्नभात्रे प्रथमापराधेमानंपुनः क
 तुमनासिरेण । ऋजुस्रभावान्नि-
 यतंरुदन्तीसामोरहाटीहठकेलिरु-
 टा, ॥ ६ ॥ अथकर्णाटः ।, लपाय-
 पाणिसुरताधिरूढोस्यूरकरुहाति-
 सुकरुक्कान्ति, । स्फुरत्सितस्त्रि-
 श्वरसः प्रशान्तः, कर्णाटरागोह-
 रितालधर्यं, ॥ ६ ॥ चिरंनटन्ती-
 शुभरङ्गमध्ये संप्रायं वस्तौनटिनंबस
 त्तम् । सुगौततालेषुकतावधाना-
 नटीपुनाटीपरिधानदेहा ॥ १ ॥
 खनायकंपुष्यलतादिरुटाहसन्मुखी
 सर्वसुदंबहन्ती । खनानिशश्रद्धित
 नोतिमुग्धाभूपाणिकासाम्प्रलदु-
 त्तरीया ॥ २ ॥ अध्यापयंतीशुक
 सारसारी : श्रीरामरामेतिसुवेशल
 ह्नी । वामस्तनोर्दंस्खलितांशुक
 श्री : श्रीरामकेलीकथिताकवीन्द्रैः
 ॥ ३ ॥ विशेषवैदग्ध्यवतीसमस्ता
 न्खलाविलसिनविमोहयन्ती । त
 हन्नितम्बापरिपुष्टदेहावडाप्रलम्बस
 नभारभय्या ॥ ४ ॥ भर्तुः समं
 पायसिसत्तारन्तीपयैविहारेणसरो

राग :

रुहाणि । विचिन्वतीसौरममीद्
 मानाकामोदरागिष्युदितागुणत्रैः
 ॥ ५ ॥ व्याधूतानटन्त्यपरिश्रमेण
 बालालीलाभिः सुदतीकृतादरा
 । नटीनांकल्याणीकलयतिमगह
 स्तीरणप्रस्थानंसुखरिताकिद्वषीक
 लापम् ॥ ६ ॥ अथरामरागिणीनां
 भावनिरूपणम् । मालवः, यीशु
 हिल्लोलामल्लारसदनन्तरम् । गाय
 न्तिगायकाधीरसानन्देनचतुष्टय-
 म्, बसन्तराग, कर्णाटोबीवीरीभश्च
 तः क्रमात् ॥ धानसीमालसीचै
 बभैरवीमाधवीतथा ॥ सुभगापञ्चमी
 नाटीवेलोयागीचगुर्जरी । कामो
 दाचापिकल्याणीकाडाकेदारिका
 तुडी ॥ कौमारोमायुरीचैवदेगका
 रीचसिन्धुडा । रामकेलीचभूपाली
 रागिष्यस्येतिविश्रुतिः ॥ आनन्दा-
 श्राद्धतिप्राक्तारगियन्तंगानकौविदेः
 । पूरधोकानडामौरीरामकौरी-
 चदीपिका ॥ आशावरीविभाषाच
 वडारीचगहातथा । एताखनवरा
 गिष्योवीरांशियानसुसमम् ॥ वला
 वषोचगाम्बारीललितापठमञ्जरी ।
 वैरागिरागिणीधापिनोरहाटीच-
 पाहिडा ॥ कर्णाशाविधानीया
 त्सप्ततारामयोपितः ॥ रामेण
 रसभागेनयट्चिंशत्रुरागिणीषु च
 । करुणानन्दतीरेण, ज्ञापनार्थमत

रागहन्तः

वयम् ॥ इतिसंगीतदामोदरेशिव
 नारदसवादे १।३ अध्यायौ ॥ रञ्जन
 म् । रञ्ज० भावेवञ् ॥ रञ्जतेऽने
 नेतिवा । अक्षरं रिचकारकेसंज्ञाया
 मितिघञ् । घञिचभावकारणयो
 रितिरञ्जे नलोपः ॥
 रागचूर्णः । पुं० दन्तधावने । खद्विरे
 ॥ सकारध्वजे । कन्दर्पे ० लाक्षारसे
 ॥ फलचूर्णे । गुणाल० इ० भा० ।
 सिन्दुरे ॥
 रागच्छत्रः । पुं० कामदेवे ॥ वि० रा
 गेणच्छत्रे ॥
 रागदः । पुं० तैरणीक्षुपे ॥ वि० राग
 दातरि ॥
 रागदालिः । पुं० मसुरे ॥
 रागपत्रः । पुं० कामादिषु ॥ काम
 चमत्सरश्चैवस्पृहात्प्यातयैवच । लो
 भोमायाचदक्षाररागपत्रइतीरित ॥
 रागपुष्पः । पुं० चम्बूके रत्नाम्ना
 ने ॥
 रागपुष्पी । स्त्री० जवायाम् ॥
 रागप्रसवः । पुं० चम्बूके ॥ रत्नाम्
 नाने ॥
 रागवन्धी । वि० रागप्रवर्तके ॥
 रागयुक् । पुं० माणिक्ये ॥
 रागरञ्जुः । पुं० कामदेवे ॥
 रागलता । स्त्री० रत्नाम् । कामप्रिया
 याम् ॥
 रागहन्तः । पुं० कामदेवे ॥

राघवः

रागषाडवः । पुं० दाडिमद्रावायुक्त
 सुद्वयुषे ॥
 रागसूचम् न० तुनासुचे ॥ पट्टसू
 चे ॥
 रागाङ्गी । स्त्री०)
 रागाद्या । स्त्री०) मञ्चिष्ठायाम् ॥
 रागाहः । वि० आश्रादत्त्वादानहीने ॥
 रागशनिः । पुं० बुधे ॥
 रागिणी । स्त्री० विदग्धायांनार्याम् ॥
 मेनकायाञ्छेष्ठकन्यायाम् ॥ जय
 श्रीनामन्यांजलस्थाम् ॥ पद्मगा
 षांविधुः । ताड्यनुमन्मतेभरतम
 तेचविंशत्प्रकाराः ॥ सीमेश्वरम
 तेकलानायमतेचपट्चिंशत्प्रका
 राः । चासांविधरणं रागणन्देद्रष्टव्य
 म् ॥
 रागो । वि० कामाद्याकुलचित्ते । का
 मुके ॥ रत्तरि । अनुक्ते ॥ रागि
 षोदेष्वन्तोहिसदेशसुरमानुषाः ॥
 यथोक्तभागवतव्यासेन । रागीविष्णुः
 ; शिवीरागी ब्रह्मापिरागसंयुतः ।
 रागवानपिचानुयांदिदेशद्रवलय्यत
 इति ॥ रञ्जेः सम्पृचानुरुधे तित
 ष्ठीलादिषु घिनुष् ॥ तृणधान्यवि
 शेषे । लाञ्छने । बहुतरकणिशे ।
 गुच्छकणिशे ॥
 राक्० ग्० । वि० समर्थे ॥ राघति ।
 राघसामर्थ्येक्तिप् ॥
 राघवः । पुं० रघुवंशके । श्रीरामे ।

राजकम्

पुराणप्रसिद्धेष्वेर्महामीने ॥ यथा
। अस्तिमख्यस्तिमिनामशतथेजन
विस्तृतः । तिमिद्विलसद्विलीपित
द्विलोप्यस्तिराधवः ॥ इति ब्रह्मा
खडाभिमानिनि रङ्गतिनाशंगच्छ
तोतिरचुरन्नमयः कोशः । तत्रवि
दितः । अण् ॥

राजवायणः । पुं० रामायणे ॥ यथा
। सतिहासपुराणेनिराजवायणभा
रतम् । समाप्तिरहितान्येवसन्तित्वा
निश्रुतानिते ॥ इत्यग्निपुराणम् ॥

राजलः । पुं० द्रुमकण्ठके ॥

राजवम् । न० म्हरामजीवस्ते । रङ्गी
भवम् । रङ्गीरमनुष्येण चेत्यण् ।
म्हरामजश्चत्रेम्हराशब्देनपशुमानं
याद्यम् । तेनकम्बलाद्यपिराजवम्
॥ पुं० शब्दि ॥ रङ्गीदेशविशेषभ
वः । पूर्वशाण् ॥

राजवकः । पुं० मनुष्ये ॥ रङ्गीभवः
। मनुष्यतत्त्वथेयुञ्ज् ।

राजवायणः । चि० राजवार्थे ॥ रङ्गी
भवः । रङ्गीरमनुष्येण चेत्यण् ॥
राजवम् । न० रङ्गन्० इ० गी० भा०
प्र० पुष्पविशेषे ॥

राज्ङ् । पुं० राजनि । राजते । रा
जुदीप्ती । सत्स्वित्तिक्लिप्
राजकम् । न० नृपवृद्धे । राज्ञांसमूहः
। गीबालोष्टेःरभर/जराजन्वराजपु
त्रवत्समनुष्याजाहुञ्ज् ॥ पुं० राजनि

राजघः

राजकदम्बः । पुं० कदम्बविशेषे ॥
राजकन्या । स्त्री० केविकापुष्ये ॥ भू
। पसुतायाम् ॥

राजककटी । स्त्री० शीनांककव्याम् ॥
राजकशिरः । पुं० न० जलजकदविशे
षे ॥ भद्रमुस्तायाम् ॥

राजकीयः । चि० राजसम्बन्धिवस्तु
नि ॥ राजद्रुदम् । राज्ञः कंचित
च्छः कार्कारिन्नादेशः ॥

राजकुमारः । पुं० राजपुत्रे ॥
राजकूपपाण्डः । पुं० वाताक्याम् ॥
राजकीशातकी । स्त्री० धामांगवे ।
तीरञ्जी० इ० भा० प्र० फलशाकिरा
जकीशातकीशीतामधुराकफदात
ला । पित्तघ्नोदीपनीश्लासज्वरका
सक्तमिप्रशुत् ॥

राजकुर्वकः । पुं० सर्षपे ॥
राजखर्जूरी । स्त्री० शिष्टखर्जूर्याम् ।
पिण्डखर्जूरिकायाम् । राजपिण्डा
याम् । नृपप्रियायाम् ॥

राजगामि । चि० राजसम्बन्धिनि ॥
राजगिरिः । पुं० शार्कप्रभेदे । राजा
द्वी । राजशाकिन्याम् ।

राजगुह्यम् । न० सर्वेषांगुह्यानांरा
जि ॥ सुज्ञानंराजा । राजदन्तादिः ॥

राजकण्ठम् । न० । तीर्थविशेषे ॥
राजरोवः । पुं० मत्स्यविशेषे ॥ मदा
भेदे ॥

राजघः । चि० तीर्थे ॥ राजघन्तरि

राजदन्त :

राजा

राजानं हन्ति । घन० । राजघउप-
सङ्ख्यानाहङ् ॥ टिलीपोघच्चञ्च
निपात्यते ॥

राजचिञ्चम् । न० नृपाज्ञासूचकैल
ञ्चविशेषे ॥ चिञ्चानाराजा । रा-
जदन्तादि ॥

राजचिञ्चकम् । न० उपस्थे ॥ चिञ्चा
नांस्त्रीपुंविभाजकानाराजा ॥

राजजम्बू । स्त्री० पिण्डखर्वुरे ॥
जम्बूप्रभेदे । फलेन्द्रे । फरेदा-
वृ० मा० । राजजम्बूफलखाट्टुवि-
ष्टम्निगुरोचनम् ॥ जम्बूनांरा-
जा ॥ राजदन्तादिः ॥

राजतम् । न० रजते ॥ त्रि० रज-
तनिर्मिते । रूप्यमये ॥ रजतस्यवि-
कारः । प्राणिरजतादिभ्योजि-
ह्वञ् ॥

राजतरुः । पुं० कर्षिपारवृधे ॥
शारम्बधे ॥

राजतरुणी । स्त्री० पुष्यविशेषे । महा-
सहायाम् । वर्षपुष्ये । अम्बाने
। सुपुष्ये । सुवर्षपुष्ये ॥

राजता । स्त्री० राजस्त्रे ॥

राजताल । पुं० खनामख्यातपा-
दमे ॥ सुवाके ॥

राजतमिषः । पुं० नाटाम् ॥ सु-
खाशि ॥ वृ० त्रिकाण्डशेषः ॥

राजदण्डः । पुं० राजशसनम् ॥

राजदन्तः । पुं० अधोदन्तपरुक्लिस्थ

मध्यदन्तयुग्मे ॥ दन्तानाराजा ।
राजदन्तादिपुपरम् ॥ उपरिश्चे-
षीस्यमध्यवर्त्तिदन्तद्वये ॥ यथा ।
राजदन्तौतुमध्यस्थोवुपरिश्चे-
षीकौ
क्वचिदितिहेमचन्द्रः ॥

राजदेशीयः । पुं० राजकल्पे । राज-
देश्ये ॥ ईषदूनोराजा । ईषदसमा-
माप्तौकल्पप्रदेश्यदेशीयरः ॥

राजधत्तूरकः । पुं० वृहदत्तूरके । रा-
जधत्ते । महाशठे ॥

राजधर्माः । पुं० राज्ञांकर्त्तव्यकर्म-
णि । सचमदुस्मृतेः सप्तमाध्याये०
कालीपुराणस्य ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ अ-
ध्याययोः महाभारतस्यशान्तिपर्व-
णिपद्मपुराणस्यस्वर्गखण्डे ॥ १३८ ॥
अध्यायेचद्रष्टव्यः ॥

राजधानकम् । न० राजपुरे ॥ (०) ॥

राजधानी । स्त्री० कोट्टे । राजपुरे ।
स्वन्वागारे ॥ धीयतेऽस्याम् ॥ वृत्ति-
धानी । करणाधिकरणयोस्त्वधि-
करणे ल्युट् । डीप् । राजधानी ॥

राजधान्यम् । न० श्यामाके ॥

राजधूसूरकः । पुं० वृहदूसूरे ॥
राजधूसूते । महाशठे । निस्त्रीणमु-
ष्यके । भ्रान्ते । राजस्वर्षे ॥

राजा । पुं० प्रभौ ॥ चात्रिये ॥ सृगा-
द्धे । रजनीपती ॥ यद्ये ॥ शक्ते ॥
नृपे । पार्थिवे । राज्याभिषिक्तं च
त्रिये ॥ अभिषिक्तजनपदपुरपाल-

राजा

राजा

यित्पुरुषश्रेष्ठे । च्छाम्भृति । भूपे ।
 प्रणताशेषसामन्तैः ॥ चैराजकेहि
 लोकेस्मिन्सर्वतोविद्वृतेभयात् ।
 रत्नार्थमस्य सर्वे च्छराजानमच्छतप्र
 भुः ॥ अष्टव्युत्पत्तिर्विष्णुपुराणे ।
 यथा । महेंताराजराज्येनपृथुर्वैश्वः
 प्रतापवान् । सोभिपित्तोमहोतेजा
 विधिवर्धर्मकीर्तिदेः ॥ पित्रोऽपर
 च्छितास्तस्वप्रजांस्ते नानुरच्छिताः ।
 अनुरागात्ततस्तस्मिन्मराजेश्चभा
 पतेति ॥ राजकत्तव्यकर्माण्येषां
 मद्दालसोवाच । वत्सराज्ञाभिपित्ते
 नप्रजारञ्जनमादितः । कर्त्तव्यमवि
 रोधेनस्त्वयस्मिन्क्षमहीभृताः । अविसे
 धेन । धर्मशास्त्राविरोधेन । व्यस
 नानिपरिच्यञ्चसप्तसूलहराणिवै ।
 चात्मारिपुत्रैः संरक्ष्योवर्धर्मन्ववि
 निर्गमात् ॥ अष्टधानाशमाप्रोति
 स्वचक्रश्चन्दनाद्याया । तद्योराजाप्य
 सन्दिग्धवर्धर्मन्वविनिर्गमात् ॥
 दुष्टादुष्टाञ्चजानीप्रादमाख्यानरिदो
 षतः । चरैश्चरास्तयोश्चोरन्वैष्ट
 व्याः प्रयव्रतः ॥ विश्वासोनतुक
 र्तव्योराज्ञाभिवात्सपन्धु । का
 र्ययोगादमित्रीपुत्रिश्चसीतनराधिपः
 । स्थानवृत्तियज्ञेनपाङ्गुच्छिदि
 तात्मना । भवितव्यंनरेन्द्रेणनका
 मवशवर्तिना । प्रागात्सामन्त्रिषु
 शेषततोभूत्सामहीभृता । जियाथा

नन्तरं पौराविरुद्धो तततोरिभिः ।
 यस्त्वेतानविजित्यैववैरिणो विजि
 गीषते । सोऽजितात्मानितामा
 स्वः शत्रुवर्गेणवाध्यते । तस्मात्
 कामादयः पूर्वजेयाः पुत्रमहीभृ
 ता । तस्यैहिजयोराज्ञोराजानश्च
 तितैर्जितैः ॥ कामः क्रोधश्चक्षीभ
 यमर्दोमानस्तद्वैषय । हर्षश्चशत्रो
 च्छतेनाशयः कुमहीभृताम् ॥ का
 मप्रसक्तमात्मानं स्मृत्त्वादण्डनिपा
 तितम् । निवर्त्तयेत्तथाक्रोधादनु
 द्वाहं हतात्मजम् ॥ एतमेतंतथालो
 भागमदाद्ये नंदिजैर्हृतम् । मानादना
 युषः पुत्रं हतं हर्षात्पुरञ्जयम् ॥
 एभिर्जितैर्जितैस्सर्वमरुत्ते नमहात्म
 ना । स्मृत्त्वाविवर्त्तयेदितान्पङ्क्तो
 पांश्चमहीपतिः ॥ काककीकिल
 भृहाणां वकव्यास्तशिखंडिनाम् ।
 हंसानां लोहकुट्टानां शिर्षे तचरितं
 नृपः । काकात् । सर्वशदिता । कौ
 किलात् । माधुर्यम् । भृहात् । अपी
 डयाऽर्थादानम् । वकात् । शत्रुयुद्ध
 र्थे एकायताम् । व्याजात् । दुःखस
 पिंश्वम् । शिखण्डिनः विवता ।
 म् । सर्पयहणायमूकताम् । राषा
 वात्मगोपनञ्च । हंसात् । सारयाहि
 त्वम् । लोहकुट्टात् । संधानम् । कौ
 शिकश्चक्रियांस्फुर्याद्विपद्ये मनुजेश्च
 रः । चेटांपिपीलिकानोश्चकालिभू

राजा

राजा

पः प्रदर्शयेत् ॥ कौशिकस्य • उलू-
 कक्षरात्रीकाकावस्त्रन्दनम्पिपी-
 लिकानाम् • सेनावहृत्त्वंसर्पभक्ष-
 णञ्च ॥ ज्ञेयान्निविस्फुल्लिङ्गानांवी-
 जचेष्टाचशात्मले : । चन्द्रसूर्यं स्व-
 रूपसंनोध्यर्थे पृथिशीक्षिता ॥ अ-
 ग्निविस्फुल्लिङ्गात् • दूराद्वाहः । वी-
 जात् • महदर्थं निष्पादनम् । उष्ण-
 काले • चन्द्रः सुखदायो • शीतकाले-
 न । एषं सूर्यः शीतेसुखदायोऽ-
 ष्यकालेन एषं कालानुसारेण सुखदुः-
 खदाहत्वम् ॥ वधकात्पद्मसरमशु-
 लिन्यागुर्विषोस्तनात् । प्रजान्दमे-
 खचादेयातथाचण्डालयोपितः ॥
 वधकात् निघृणत्वम् । पद्मात् •
 कण्टकगोपनम् स्मितमुखताच ।
 सरभात् • घृत्वापिशचून्नीद्रेकः ।
 । यथासरभोऽष्टापदः परोन्नतिं न
 सृष्टे । शूलिन्याश्चित्त्रापनम् ।
 गुर्विष्ट्याः स्तनात्कालियादानम् ।
 चण्डालयोपितृशैनिको • हागशि-
 रोदर्शयित्वा अन्यदिक्रीणाति ॥
 शक्रार्थयमसोमानांतद्वायोर्मही-
 पतिः । रूपाणिपञ्चकुर्वीतमहीपा-
 लनकर्मणि ॥ यथेन्द्रश्चतुरोमासान्
 वार्याधिर्णैवभूतलम् । चाप्याययेत्
 रावालीकान् परिचारैर्महीपतिः
 ॥ परिचारैर्यद्दानादिभिः । मा-
 सानष्टीयथासूर्यस्त्रायं हरतिरग्निः ।

भिः । सूर्येणैवाभ्युपायेनतथाशु-
 ल्यादिनाह्वयः ॥ यथायमः प्रिय-
 हृष्यीप्राप्तेकालेनियच्छति । तथा
 प्रियाप्रियोरंजादुष्टादुष्टेसमोभवेत्
 ॥ पूर्णेन्दुमालेश्वयथाप्रीतिमान्
 जायतेनरः । एषंयत्रप्रजाः सर्वा
 निर्वृत्तास्तच्छाश्रितम् ॥ मरुतः
 सर्वभूतेषु निगूढंहरतेयथा । एषं
 चरैर्द्रुपचारैः पीरामाख्यारिवभ्यु-
 पु ॥ नलोर्भार्यैर्न कामार्थैर्नार्थार्थै-
 र्यस्मानसम् । पदार्थैः कृष्यते
 धर्मात् सराजास्वर्गं नृच्छति ॥ लो-
 भादिप्रयोजनैः ॥ उत्पथयाहिणो
 मूढान् स्वधर्माञ्जलितान्नरान् । यः
 करोतिनिजधर्मं सराजास्वर्गं नृच्छ-
 ति ॥ उत्पथयाहिणः पापिनः ॥
 वरुधर्मानसौदन्तिवस्त्राद्रेतथाश्र-
 माः । राज्ञस्तस्मसुखंतातपरचेह
 चशाश्रितम् ॥ एतद्राजः परं कृत्य-
 तयैतद्दुहिकारणम् । स्वधर्मस्था-
 पनं नृणां चाल्यतेनकुबुधिभिः ॥ पा-
 लनेनैवभृत्यानां कृतकृत्यामहीप-
 तिः । सम्यकपालयिताभागधर्मं
 स्यात्प्रीतिवैयतः ॥ एवमाचरतेरा-
 जाचातुर्वर्ष्यं स्वरक्षणैः । समु-
 खीविहरत्येवशक्तस्यैतिसलोकता-
 म् । इतिमार्कण्डेयपुराणमदाल-
 सापाख्यानध्यायः ॥ राजते । रा-
 ज्ञः । कनिन्दुहपोतिकनिन् ॥

राजन्यः

दोषिमति ॥ उत्तरपदेचेत् श्रेष्ठार्थं
वाचकः ॥

राजनम् । न० सामविशेषे ॥ त्रि०
राज्ञः शूद्रायासुत्पन्ने ॥ राज्ञोऽ
पत्यम् । राजश्वशुरायत् । राज्ञो
जातावेवेतिवार्त्तिकत् शूद्रायासु
त्पन्ने क्षत्रियजातित्वाभावाद् ॥
अत्रितिप्रकृतिभावः ॥

राजनामा । पुं० पटोले ॥
राजनीतिः । स्त्री० नीतिशास्त्रे । रा
जहत्ती ॥ पश्यान्वचनीतिराजनी
तिसु ॥

राजनौलम् । न० नरकतमणौ ॥
राजन्यः । पुं० क्षत्रिये । अस्त्रविधि
बोधितानिकर्माण्यथा । राजन्या
नाञ्चसहृत्सङ्घ्यासोभूमिशासन-
म् । अत्राशक्तौवदिगृहत्तंशुद्रहत्त
मथाश्वेदिति ॥ अस्त्रनिधिदकर्मा
ण्यथा । राजन्यानांकरादानंवि
नावैवाहितक्षयः । प्रतिग्रहः स
निंयोवपरचवासुखप्रदः ॥ युद्धेप
लायनश्चैतथाकातरताधिपु । अ
पालनंप्रजानाञ्चदानधर्मविरक्तता-
। अनवेक्षास्वराष्ट्रसन्नाङ्गणानाम-
नादरः । अमाध्यानामसन्मानंते
पांशुर्मानवेक्षणम् ॥ मृत्त्वानाञ्चप
रौहासोनिषिद्धः क्षत्रजन्मनामिति
॥ राज्ञोपत्यम् । राजश्वशुरायत् ।
राज्ञो जातावेव । यथाभावकर्मणो

राजपणी

रितिप्रकृत्या ॥ राजपुत्रे ॥ वज्रै
॥ चौरिकाद्रुमे ॥ राजति । राज०
। राजिरन्यः ॥

राजन्यकम् । न० क्षत्रियसमूहे ॥ रा
जन्यानांक्षत्रियार्थासमूहः । रा
जोक्षेत्रीरभराजराजन्येतिवञ् ।
प्रकृत्याशकेराजन्यमनुष्ययुवानः ॥

पुं० राजन्यादेशे । राजन्यानांविष
येदेशः । राजन्यादिभ्यावुञ् ।
राजन्यवन्तुः । पुं० दुर्घत्तनृपतौ ।
राजाभासे । राजन्यावन्धोऽस्य ॥

राजन्यान् । पि० सुराञ्चिदेशे । यत्र
देशेस्वधर्मशीलोराजा० तत्रदेशे ॥
राजाक्षित्त्रयाचवा । प्रशंसार्था
नतुप् । राजन्यान्सौराज्ये ॥ इ-
तिनिपातनाञ्जलीपामाभावः ॥ रा

जन्यती० भूमिः । ॥
राजपटोलः । पुं० पटोले ॥
राजपटोली । स्त्री० मधुपटोल्याम् ।
राजपट्टः । पुं० मणिविशेषे । विरा
जते ॥

राजपट्टिका । स्त्री० चातकखनि ॥
राजपथः । पुं० राजमार्गे ॥ राज्ञः
पथ्याः । ऋकपूरितिसमासात् ॥
तद्वचनंयथाधनूपिदशविस्तीर्णः
श्रीमान्राजपथः स्मृतः । नृवा
जिरयनागानामसम्बाधः सुसङ्घरः
इति ॥

राजपथी । स्त्री० प्रसारिणीकतायाम् ।

राजपुत्र :

राजपलाशदुः । पुं० रक्तवर्णपलाशद्वी
। यवनेष्टे । राजप्रिये । महामूले ।
दीर्घपत्रे । रक्तकन्दे । लालकांदा०
लालप्याज० इ० भा० ॥

राजपीलुः । पुं० महापीलुवृक्षे ॥

राजपुत्रः । पुं० बुधवर्षे ॥ महाराजा
स्य ॥ राजनन्दने । युवराजे । रा-
जकुमारे । महार्दारके ॥ कुमार
रक्षाकर्त्तव्याराज्ञायत्नेनसर्वदा ॥
तथाहि । राजपुत्रस्वरक्षाचकर्त्त
व्यापृथिवीजिता । आचार्यैश्चास्य
कर्त्तव्यं नित्यमुक्तींशरक्षणम् ॥ धर्म
कामार्थशास्त्राणिधनुर्वेदश्चशिक्ष
येत् । रथेचकुञ्जरेचैनं व्यायामं
कारयेत्सदा ॥ शिल्पानिशिचये
च्चैवनासौ मिथ्याप्रियं वदेत् । गुणा
धानमशक्नुयस्यकर्त्तुं स्वभावतः
॥ वन्यनंतस्यकर्त्तव्यं शुभेदेशिसुखा
न्वितम् । अधिनौतकुमारं हिकुल
माशुविशीर्यते ॥ अधिकारेषुसर्वे
पुत्रिनौतं हिनिथीजयेत् । चादौ
खल्पे पृतत्पपद्यात्क्रमेणाथमहत्
स्वपि ॥ मृगयापानमन्त्रांश्चवर्जयेत्
पृथिवीपतिः । एतान्यासेवमाना
स्तुविनष्टाः पृथिवीक्षितः ॥ बह
धीन्पश्चाद्वायेपासङ्ख्यानविद्य
ते । ह्याटनं दिवास्त्रप्रविशेषेणधि
वर्चयेत् ॥ वाक्पारुष्यं नकर्त्तव्यं
दृग्दपारुष्यमेवच । परोक्षनिन्दा

राजपुत्रः

धतथावर्जनीयामहीक्षिता ॥ अथ
सद्रूपणं राजादिः प्रकारं विवर्ज्यं
येत् । अर्थानां दूषणञ्चैव तथा चार्थे
षु दूषणम् ॥ अकारणात्समुच्छे
दं दुर्गादीनामसत्क्रिया । अर्थां
नां दूषणं प्रोक्तं विप्रकीर्णं त्वमेवच ॥
अदेशकालियदानमपात्रे दानमेवच
। अर्थसद्रूपणं प्रोक्तमसत्कर्मप्रवर्त्त
नम् ॥ कामं क्रोधं मदं मानं लो
भं हर्षं शत्रुवैषम्यं । जैतव्यमरिपद्मं
सादरं पृथिवीक्षिता ॥ एतेषां विज
यं कृत्वा कार्यं भूत्सजयंततः । कृ
त्वा भूत्सजयंतं सर्वं राजाजनपदं जये
त् ॥ कृत्वा तु विजयं तेषां शत्रून्
वाह्यांस्ततो जयेत् । वाह्याश्च विवि
धास्त्रियास्तु ल्याभ्यन्तरकृत्विमाः ॥
शुरवस्त्रे यथा पूर्वं तेषु यत्परैर्भवेत्
। पितृपैतामहं मित्रं सामन्तपुत्र
धारिणोः ॥ कृत्रिमसमझभा
गमित्रं विविधमुच्यते । तथा
पित्रगुरुः पूर्वं भवेत्तथा पिचा-
हतः ॥ खास्यमाख्यो जनपदी दुर्गा-
सैन्यं तथैवच । क्षीणीमिव श्वधर्म
सप्तपदां राज्यमुच्यते ॥ सप्तपदां
पिराज्यस्य मूलं स्वामी प्रकीर्तितः ।
तन्मूलत्वात्तथाहानां राजारज्यः
प्रयत्नतः ॥ षडङ्गरक्षाकर्त्तव्यात्-
थातेन प्रयततः । अग्नेभ्यो यस्त-
थे कस्यद्वीहमाचरते स्वधीः ॥ यथस्त

राजपुत्र :

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीचिता ।
 नराज्ञासृदनाभाव्यं सृदुर्हपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दासुषेनापितीच्छा
 दुद्विजतजनः । कालिसृदुर्योभवति
 कालिभवतिदासुषः ॥ राजालोक
 द्वयापिजीतस्यलोकद्वयंभवेत् । भू-
 ल्यैः सहमहीपालः परिहासंवि
 वर्जयेत् ॥ भूल्याः परिभवंतीहनु
 पंक्षपं वशकृतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्जयेत् ॥ लो
 कसद्गृहणार्थयज्ञतंकव्यसनीभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रिकंचेत
 सः ॥ जनाविरागमायांतिसदा-
 दुः सैव्यभावतः । स्मितपूर्वाभि-
 भांषीस्यात्सर्वस्यैवमहीपतिः ॥ स
 ध्वंज्वपिमहाभागभृकुटिनसमाच-
 रेत् । भाव्यंभर्मभृतांश्रिष्टस्यूलक्षे
 यभूमता ॥ स्यूलक्षक्षयवशगासर्वा
 भवतिनेदिनी । अदीर्घसूत्रक्षभवे-
 त्सर्वकर्मसुपार्थिवः ॥ दीर्घसूत्र-
 स्यनृपतेः कर्महानिर्धुवंभवेत् । रा
 शीद्वेषककामेचद्रोष्ट्रपामेषकर्मणि ॥
 अग्रियेचैवकर्त्तव्येदीर्घसूत्रः प्रश-
 स्यते । राज्ञासंभृतमन्त्रेणसदाभा-
 व्यंविजोक्तमः । तस्यासंभृतमंचस्य
 क्षीयाः सर्वापदेःध्रुवाः । कृत्वा-
 न्येवतुकर्माणिजायन्ते यस्यभूपतेः ॥
 नारध्यानिसहाभागतस्यस्याहसुधा
 पशे । मन्त्रमूलंसदाराण्यंतद्या-

राजपुत्र :

मूलंमुरचितम् ॥ कर्त्तव्यंपृथिवी
 प्रालैर्मन्त्रेभ्यमथात्सदा । मन्त्रवि
 त्साधितीमन्त्रः संयतानांमुखाव-
 हः ॥ मन्त्रच्छलिनवदृषोविनष्टाः
 पृथिवीक्षितः । आकारैरिद्वितीर्ग-
 त्याचिष्टयाभापितेनच ॥ नेववक्त्रा
 विकारैश्चरुक्षतेनर्गतंमनः । न-
 यस्त्रकुशलेस्तस्यवशीसर्वाविमुन्त्रा ।
 भवेतीहमहीभर्तुः सदापार्थिवन
 न्दन । नैकस्तुमन्त्रयेन्मन्त्रेनराजा
 बह्वभिः सह ॥ नरोहेद्विषमांता
 यंतापरोक्षितनाविकाम् । यैचा
 स्यभूमिंजयतीभवेद्युः परिपन्थिनः
 ॥ तानानयेद्विषसर्वांसामादिभि-
 रूपक्रमैः । यथानस्यात्कृषोभावः
 प्रजानामनयेद्यथा ॥ तथाराज्ञापक
 र्त्तव्यंस्वराष्ट्रंपरिरक्षता । सोहाद्रा
 जास्वराष्ट्रंयः कर्षयत्यनयेद्यथा ॥
 सोचिराद्भयतेराज्याज्जीविताक्षस
 वाम्भवः ॥ भृतेवत्सोनातबलः
 कर्मश्रीस्योवयाभवेत् । तथाराष्ट्रं
 महाभागभृतंकर्मसमंभवेत् । योरा
 ष्ट्रमनुष्टुप्थातिराजासंपरिरक्षति-
 ॥ सङ्घातमुपयाचेत्तु विन्दतेसुमह
 त्फलम् । राष्ट्रादिरस्यंधान्यक्षमहो
 राज्ञासुरक्षिता ॥ निष्कंक्षेभ्यः
 परिभ्यक्षयमातायधापिता । नि
 स्वंरालास्वराष्ट्रंयः कर्षयत्यस्यचे
 क्षया ॥ गोपितानिसदाकुर्यात्-

राजफलम्

सविभारगौप्रियाणिव । पञ्चस्रमुप
 योक्तव्यंफलंतेभ्यस्तथैवच ॥ धर्म
 कर्मदमायत्तविधानेद्वैवमानुषे ।
 तयोर्द्वैवमचिन्त्यहिषैरुपेदियतेक्रि
 या ॥ एवंमर्षीपालयतेऽस्यभर्तुर्लो
 कानुरागः परमोभवेद्य । वीका
 नुरागप्रभवाचलघ्नीर्लक्ष्मीवतथैव
 धराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १८४
 अध्यायः ॥ रजपूतद्वतिलोकाप्रसिधे
 यर्षसद्वरजातिविशिषे ॥ यथा । वै
 श्यादम्बुष्ठकन्यायांराजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपठतिः ॥ करणक
 न्यायांश्चित्रियास्वातसेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूहे ॥ राजपुत्राणांसमूहः । गो
 वाक्षेष्टोश्चैरभेत्यादिनामुज्ज् ॥ पुं०
 राजान् ॥
 राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यावान् ॥
 शरारिवचिषि ॥ जाल्याम् ॥ राज्ञ
 पुत्रिकिव ॥
 राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 मालात्याम् ॥ रेणुकास्थ्यौपथी ॥
 कटुतुम्भ्याम् ॥ राजरीतौ ॥
 कुक्कुन्द्याम् ॥
 राजपुत्र्यः । पुं० नागकेशरवर्धे ॥
 राजपुष्यी । स्त्री०)
 राजप्रिया । स्त्री०) करुणीवर्धे ॥
 राजकण्ठिज्भक्त । पुं० नागरवर्धे ॥
 राजफलम् । न० पटीलि ॥

राजमायः

राजफला । स्त्री० लम्ब्यां ॥
 राजवृद्धरः । पुं० उत्तमकौली । नृप
 श्रेष्ठे । नृपवृद्धे । राजवत्तर्भे ।
 पृथुकोले । तनुवीजे । मधुरफ
 लो । राजकौले । न० रत्नामलके
 ॥ लवणे ॥ लवल्याम् ॥
 राजवला । स्त्री० गंधालिकायाम् ।
 प्रसारश्यामोपथी ॥ बलानांबलप्र
 दानाराजिव । राजदत्तादिः ॥
 राजभट्टिका । स्त्री० हापुत्रीपक्षिणि ॥
 राजभूयम् । न० राजत्व ॥
 राजभोगौथम् । न० राज्ञः शरीरा
 यष्टिते ॥ राजभोगः शरीरम् । त
 स्मैचितम् । आत्मान् विज्ञानभो
 गीत्तरपदात्तवः ॥
 राजभोग्य । पुं० पिथालवर्धे । न०
 जातीकीपे । जातीफले ॥
 राजभोकी । पुं० बालपियथे ॥
 राजमण्डूक । पुं० वृद्धके । महा
 मण्डूके । पीताङ्गे । वर्पाधिपे ॥
 राजमङ्गः । पुं० नृपमते । उत्तमो
 लवते ॥ राजामङ्गः । महानां
 राजावा ॥
 राजमार्गः । पुं० राजपथे ॥
 राजमापः । पुं० वर्षाटे । नौलमाधि
 महामाधि । चौरा । साविद्यावडो
 इ० भा० ॥ राजमाधोगुरु स्नाट्ट
 स्तवरत्नपर्णः सर । रुडोवातक
 रोरुच्यः सन्ध्याभूरिमलप्रदः ॥

राजपुत्र :

राजपुत्र :

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीक्षिता ।
 नराज्ञास्यदुनाभाव्यं स्यदुर्हिपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दारुणेनापितौष्णा
 दुर्विजतेजनः । कालेस्यदुर्याभवति
 कालेभवतिदारुणः ॥ राजालोक
 इयापेक्षीतस्यलोकद्वयंभवेत् । स-
 च्यैः सहमहीपालः परिहासंवि-
 धर्कयेत् ॥ भ्रष्ट्याः परिभवन्तीह नृ-
 पं इषं वशङ्कतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्जयेत् ॥ लो-
 कसद्द्रंशणार्थायकृतंकव्यसनोभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रिक्तचेत-
 सः ॥ जनाविरोगमायांतिसदा-
 दुः सैव्यंभावतः । क्षितपूर्वाभि-
 भाषीस्यात्सर्वस्यैवमहीपतिः ॥ म-
 र्ध्यं द्वपिमहाभागभृकुटिनसमाच-
 रेत् । भाव्यं धर्मं भृतांशेष्ठस्य लक्षणे
 यभृता ॥ स्य लक्षणेस्ववशगासर्वा
 भवतिनेदिनी । अदीर्घं सूचयमवे-
 त्सर्वकर्मसुपार्थिवः ॥ दीर्घं सूच-
 स्यनृपतेः कर्महानिर्भवंभवेत् । रा-
 गेहेषु चकामेचद्रीहिपापेषुकर्मणि ॥
 अप्रियेचैवकर्त्तव्येदीर्घं सूचः प्रश-
 स्यते । राज्ञासंभृतमन्त्रेणसदाभा-
 व्यं द्विजासम ॥ तस्यासंभृतमं चस्य
 क्षीयाः सर्वापदेध्रुवाः । कृत्वा-
 न्येवतुकर्माणिजायन्त्यस्यभूपतेः ॥
 नारद्वानिमहाभागतस्यस्यादनुधा-
 वी । मन्त्रमूलंसदारारुण्यं तद्या-

न्मूलं सुरक्षितम् ॥ कर्त्तव्यं पृथिवी
 पालैर्मन्त्रमेदमथात्सदा । मन्त्रवि-
 त्साधितोमन्त्रः सयतानां सुखाव-
 हः ॥ मन्त्रकृत्स्नवद्वेषोविनष्टाः
 पुण्यवीक्षितः । आकारैरिद्वितैर्ग-
 व्याचेष्टयाभाषितेनच ॥ नेत्रवक्त्रा
 विकारैश्चष्टयतेन्तर्गतमनः । न-
 यस्यकुशलेस्तस्यवशिसर्वावसुम्बरा ।
 भवतीहमहीभर्तुः सदापार्थिवन-
 न्दन । नैकस्तुमन्त्रेणान्ननराजा
 वशुभिः सह ॥ नीरोहिद्विपमाना
 वंतापरोक्षितनाविकाम् । येषां
 स्यभूसिंजयतीमवेदुः परिपन्थिनः
 ॥ तानानयेद्वेषिसर्वांन्सामादिभि-
 कपक्रमैः । यथानद्यात्कृषीभावः
 प्रजानामनपेक्षया ॥ तयाराज्ञाप्रक-
 र्त्तव्यंस्वराष्ट्रंपरिरक्षता । मीहाद्रा
 जास्वराष्ट्रंयः कर्षयन्त्यनपेक्षया ॥
 सोचिराद्भ्रष्टतेराज्याञ्जीविताश्चस-
 वाश्वः ॥ भृतावत्सोजातबलः
 कर्म्मयोग्योवधाभवेत् । तयाराष्ट्रं
 महाभागभृतंकर्मसमंभवेत् । योरा-
 ष्ट्रमनुग्रहणातिराजास्त्परिरक्षति-
 ॥ सङ्घातमुपयाचेत्तु शिन्दतेसुमह-
 त्फलम् । राष्ट्राविरुध्यं धान्यक्षमही
 राज्ञासुरक्षिता ॥ निष्खंस्त्रैभ्यः
 परेभ्यश्चयथासातायथापिता । नि-
 त्यं राजास्वराष्ट्रंयः कर्षयन्त्यस्यचे-
 ष्कया ॥ नीपितानिसदाकर्थात्-

राजपालम्

सविभारौप्रियाणिच । अजस्रमुप
 शीतव्यफलंतेभ्यस्तपैषच ॥ 'धर्म'
 कर्म'दसायत्त'विधानेद्वैवमानुषे ।
 तयोद्वैवमचिन्त्यद्विपीरुपेयिद्यतेति
 या ॥ एवंसहीपालयतेऽस्यमर्तुर्लो
 कानुरागः परमोभवेद्य । वीका
 नुरागप्रभवाचलक्ष्मीर्लक्ष्मीवतर्ध्व
 पराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १६४
 अध्यायः ॥ रजपूतद्वतिलोक्रप्रसिधे
 यर्थासङ्करजातिविशिषे ॥ यथा । वै
 श्वादेम्ब्रह्मन्यायांराजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपद्धतिः ॥ करणक
 न्यायांचित्रियाज्जातयेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूहे । राजपुत्रार्थासमूहः । गो
 व्राक्षीष्टीरर्भत्यादिनाबुज् ॥ पुं०
 राजान् ॥

राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यायाम् ॥
 शरारिपद्धिणि ॥ जात्याम् ॥ राज्ञः
 पुत्रिकेव ॥

राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 मालाल्याम् ॥ रेणुकास्थीपुत्री ।
 कटुतुम्ब्याम् ॥ राजरीतौ ॥
 कुञ्जुन्द्याम् ॥

राजपुष्पः । पुं० नागकीशरवर्धे ॥

राजपुष्पी । स्त्री०)

राजप्रिया । स्त्री०) कुरुणीवर्त्ते ॥

राजफणिलभक । पुं० नःशरवर्धे ॥

राजपालम् । न० पटोले ॥

राजमाधः

राजफला । स्त्री० लम्बां ॥
 राजवृद्धरः । पुं० उत्तमकाली । नृप
 श्रेष्ठे । नृपवृद्धे । राजवृत्तभे ।
 पृषुकोले । तनुवीजे । मधुरफ
 ले । राजकोले ॥ न० रत्नामलके
 ॥ लवणे । लवल्याम् ॥

राजयला । स्त्री० मंघालिकायाम् ।
 प्रसारख्यामोपधी ॥ बलानांबलप्र
 दानाराजिव । राजदन्तादिः ॥

राजभट्टिका । स्त्री० हायुचीपत्त्रिणि ॥

राजभूयम् । न० राजत्वे ॥

राजभोगीणम् । न० राज्ञ शरीरा
 यष्टिते ॥ राजभोगः शरीरम् त
 स्मृष्टितम् । आत्मान् विश्वजनभो
 गीत्तरपदात्तयः ॥

राजभोग्यः । पुं० पियालवर्त्ते । न०
 जातीकीपे । जातीफलै ॥

राजभोजी । पुं० बाणपेययत्ने ॥

राजमण्डूकः । पुं० वृद्धके । मण्ड
 मण्डूके । पीताङ्गे । वर्षावेपे ॥

राजमहः । पुं० नृपमले । उत्सिते
 । उवते । राजामले । मजाना
 राजावा ॥

राजमोर्गः । पुं० राजपथे ॥

राजमाधः । पुं० बर्बटे । नीलमाधे
 । मजामाधे । श्रीरा० लीविवावडे
 पुं० भा० ॥ राजमाधोगुरु स्वादु
 स्तुवरस्तर्पणः सरः । कृष्णावातक
 रीरुच्यः सन्त्याभूरिमलप्रदः ॥

राजपुत्रः

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीक्षिता ।
 नराज्ञासुदुनाभाव्यं नृदुर्हिपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दारुणं नापितौष्णा
 दुहितेननः । कालेसुदुर्योभवति
 कालेभवतिदारुणः ॥ राजासौक-
 ह्ययापेक्षीतस्यलोकदुर्यभवेत् । भृ-
 त्यैः सहमहीपालः परिचासंवि-
 वर्जयेत् ॥ भृत्वाः परिभवन्तीह नृ-
 पं हर्षवशहतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्षयेत् ॥ लो-
 कसद्गृह्यार्थायकृतकव्यसनोभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रितं चित

राजपुत्रः

न्मूलं सुरक्षितम् ॥ कर्त्तव्यं पृथिवी
 पालैर्मन्त्रमेदमथात्सदा । मन्त्रवि-
 त्साधितो मन्त्रः संयतानां सुखाव-
 हः ॥ मन्त्रच्छलेन बहवो विनष्टाः
 पृथिवीक्षितः । साकारैरिद्वितैर्ग-
 व्याचेष्टयाभाषितेन च ॥ निवक्त्रा
 विकारैस्वृष्ट्यतिनर्गतमनः । न-
 यस्वकुण्ठैस्तस्य शिसवावमुत्तरा ।
 भवतीहमहीभक्तुः सदापार्थिवन-
 न्दन । नैकस्तुमन्त्रयेन्मन्त्रनराला-
 वहुभिः सह ॥ नोरोहेद्विषमना
 वंनोपरोक्षितनाविकाम् ॥ ये च

राजफलम्

सविभागीप्रियाणिव । अजस्रमुप
 योक्तव्यं फलंतिभ्यस्तयैषच ॥ धर्म
 कर्मदमायत्तं विधानिदैवमानुषे ।
 तयोर्द्वैवमचिन्त्यहिपौरुषेविद्यतेक्रि
 या ॥ एवंमर्हीपालयतोऽस्यभर्तुर्ली
 कानुरागः परमोभवेच्च । लोका
 नुरागप्रभवाचलक्ष्मीर्लक्ष्मीवतश्चैव
 पराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १६४
 अध्यायः ॥ रजपूतद्वतिलोकाप्रसिद्धे
 वर्णसहस्रजातिविशिष्टे ॥ यथा । वै
 श्यादम्बुष्टकन्यायां राजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपदतिः ॥ करणक
 न्यायां च चित्राज्जातश्चेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूह ॥ राजपुत्राणांसमूहः । गो
 चाक्षीष्टोरमं त्यादिनाशुञ्ज ॥ पुं०
 राजान् ॥

राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यायाम् ॥
 शरारिपत्रिणि ॥ जाल्याम् ॥ राज्ञः
 पुत्रिकेव ॥

राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 . सालाल्याम् ॥ रेणुकाख्यीपक्षी ॥
 ॥ कटुतुम्ब्याम् ॥ राजरीतौ ॥
 कुच्छुन्द्याम् ॥

राजपुत्र्यः । पुं० नागकिशरपृष्ठे ॥

राजपुष्पी । स्त्री०)

राजप्रिया । स्त्री०) करुणीहर्षे ॥

राजफणिकम् । पुं० नागरहृष्टे ॥

राजफलम् । न० पट्टाले ॥

राजमाषः

राजफला । स्त्री० जम्बू ॥
 राजवदरः । पुं० उत्तमकौली । नृप
 श्रेष्ठे । नृपवदरे । राजवत्तमे ।
 पृथुकीर्त्ति । तनुवीजे । मधुरफ
 ले । राजकाले ॥ न० रत्नामलके
 । ॥ लवणे ॥ लवल्याम् ॥

राजवला । स्त्री० शंभालिकायाम् ।
 प्रसारख्यामीपथी ॥ वलानां वज्र
 दानां राजीव । राजदन्तादिः ॥

राजभट्टिका । स्त्री० हागुचीपत्रिणि ॥
 राजभूयम् । न० राजत्वे ॥

राजभोगीशम् । न० राज्ञः शरीरा
 यहिते ॥ राज्ञोगीशः शरीरम् त
 स्मै हितम् । आत्मानं विश्वजनमो
 गीश्वरपदात्तवः ॥

राजभोग्य । पुं० पियालहर्षे ॥ न०
 जातीकीर्त्ति । जातीफले ॥

राजभोजी । पुं० बालपिययज्ञे ॥

राजमण्डूकः । पुं० वृष्टके । मण्ड
 मण्डूके । पीताङ्गे । वर्षाघोषे ॥

राजमज्जः । पुं० नृपमजे । उत्थिते
 । उश्चते ॥ राज्ञामज्जः । मज्जाना
 राजाषा ॥

राजमार्गः । पुं० राजपथे ॥

राजमाषः । पुं० यवटि । नीलमाषे
 । मज्जामाषे । चौरां लीयियावडो

इ० भा० ॥ राजमाषासुक्त । स्वाटु
 सुवस्तर्षण । सरः । कृष्णायातक

रौरुच्य । सान्याभूरिमलपदः ॥

राजयोग :

प्रवे तारक्तस्तयाह्लाष्यं स्वविधः स
प्रकीर्त्तितः । योमहास्तेषु भवति
स एवोक्तो गुणाधिकः ॥ अपिच ।
राजभाष्यपरं हृद्यं कफपित्तहरं पर
म् । आध्यानवातकृद्वाहौतव्यत्र
तद्गुणावहम् ॥ मापायां राजा ।
राजदन्तादिः ॥

राजमुद्रः । पुं० मकुष्ठके ॥

राजयज्ज्याः । पुं० जयरीगे । यज्ज्यणि
॥ राज्ञश्चन्द्रमसोयज्ज्यादभूदेपि
लामयः । तस्मात् तं राजयज्जेति
केचिदाहुर्मनीषिणः ॥ यष्टीतत्पु
रुषः कर्मधारयोवा । तथापुना
गभटः । अनेकरीमानुगतो बहुरो
गपुरः सरः । राजयज्ज्याजयः
शोषीरीगराडितिसम्भूतः ॥ नक्ष
त्राणां द्दिजानाह्वराज्ञीभूयद्वयपुरा
। यज्ञराजायज्ज्याच राजयज्ज्यात
तौगतः ॥ इति ॥ महापातकज
चिह्नमप्ययम् । यथाहविष्णुः ।
अधनरयानुभूतदुः खानांतिर्यक्
त्वमुत्तीर्णानां मानुष्ये लक्षणानिभ
वन्ति । कुष्ठरतिपातकी० ब्रह्महा
यज्ज्या० सुरापः श्यावदन्तकः सुव
र्णहारौकुलस्त्रीगुरुत्वपीडुश्चर्म
व्यादिद्वयं पुरायम् ॥

राजयज्ञः । पुं० अश्वमेधे ॥ राज्ञए
वतवाधिवारात् ॥ राज्ञोयज्ञः ॥

राजयोगः । पुं० ज्ञानपरिपाके । व्य

राजवश्यः

वहारेष्वविच्छिन्नचित्ततालक्षणे यो-
गविशेषे । राजत्वात्सर्वयोगाना-
राजयोगद्रुतिस्मृतः । राजवहोप्य
मानं तं परब्रह्मायमव्ययम् ॥ देहि-
नं प्रापयेद्यस्तुराजयोगः स उच्यते-
इत्युक्तेः ॥ राजउपयुक्तोयोगः ।
योगानाराजेतिवा ॥ इठयोगीदेह
आवासकरः । अयगुरोरवाप्तयज्ञि
रायासिनमोक्षरूपपुरुषार्थप्रदः ।
इठवदस्याप्यष्टाङ्गानिसन्ति ॥

राजयोगी । चि० ज्ञानपरिपाकयुक्ते ।
व्यवहारेष्वविच्छिन्नचित्ततालक्षणे यो
गश्चेष्टवति ॥

राजयोग्यः । चि० राजाहं ॥

राजरत्नम् । न० रजते ॥

राजराजः । पुं० धनाधिपे, कुर्वरे । रा
ज्रां द्दक्षाणां राजा । राजाहः सखि
भ्यष्टच्- नृपेति । सार्धंभीमे ॥ सु-
धाकरे । चन्द्रे ॥

राजरीतिः । स्त्री० पिप्पलविशेषे ।
पाकतुण्ड्याम् ॥ महेश्वर्याम् । क
पिलायाम् ॥

राजर्षिः । पुं० प्रभुत्वसतिसूच्याय
निरीक्षयक्षमे० प्रजापालनाधिका-
रिणिसत्तपयं निमिप्रमुखे ॥ राजा
चासौक्षपिष्ठ ॥

राजलक्ष्मा । पुं० युधिष्ठिरे ॥

राजवश्यः । चि० राजवीजिनि । रा
जवशोद्भवै । वशिभवः । दिगादि-

राजवृक्ष :

स्वाद्यत् । राज्ञोर्वृक्षः ॥ राजवृंशे
संधुर्वा । तत्रसंधु, रितियत् ॥
राजवान् । वि० राजमाचयुक्तदेशे ॥
सुराक्षितदेशे राजन्वान्स्यात्ततोन्वत्र
राजवान् । राजास्यस्यास्मिन्वा ।
मत्तुप् ॥
राजवत्स । न० घण्टापथे । राजप
थे ॥
राजवला । स्त्री० भद्रवलायाम् ॥
राजवज्रमः । पुं० राजादन्याम् ॥ रा
जाम्ने ॥ राजवदरे ॥ नारायणदा
सफिराजहातद्रव्यगुणयन्त्रविशेषे
॥ वि० नृपतिप्रिये ॥
राजवल्ली । स्त्री० शोषवल्क्याम् ।
लक्ष्मा० इ० गौ० दे० भा० ॥
राजवारुणी । स्त्री० सुराग्रभेदे ॥
राजवाहः । पुं० घोटीके ॥ बाह्यानां
राभा । राजदन्तादिः ॥
राजवाह्यः । पुं० राजवाहकस्तिनि
। उपवाह्ये । विजयकुक्षरे ॥ वि०
राजवहनीये ॥
राजवीथी । वि० राजवृंशे । राज्ञो
वीजयितुंशीलमथ । वीजव्यजनीऽ
दन्तः । सुपीतिविनिः ॥ यदा ।
राज्ञोवीजम् । राजवीजम् । तद्
स्यास्ति । अराइनिः ॥
राजवृक्षः । पुं० निरिमास० वृत्तिप्र
सिद्धे सुरार्थके । आरम्यथे ॥ राजा
चासीवृक्षश्च ॥ वृक्षार्थराजावा ॥

राजसं :

राजदन्तादिः ॥ रीगार्थराजानं
वृक्षतिवा । ओन्नशूहेदने । बाह्यल
कात्सुक् ॥ प्रियासि ॥ लद्धा
स्यायिनिवृक्षे । लद्धावृक्षर० इ०
भा० ॥
राजवृत्तम् । न० नृपचारिचे । तत्र
तुविधंम् । यथाहकामन्दकः ।
न्यायेनार्धनमर्धस्यार्धनंपालनंत
था । सत्याचे प्रतिपत्तिश्चराज्ञोवृत्तं
चतुर्विधमिति ॥
राजशयः । पुं० पट्टघर्षे । पाटसन
० इ० भा० ॥
राजशफरः । पुं० इक्षिशमतसि ॥
राजश्या । स्त्री० राज्ञः शयनीये ।
महाशय्यायाम् ॥
राजशकः । पुं० वास्तूके ॥
राजशास्त्रम् । न० नीतिशास्त्रे ॥
राज्ञांशास्त्रम् ॥
राजशिम्बः । पुं० निष्पावे ॥
राजशुक्लः । पुं० प्राज्ञे । शतमने ।
नृपप्रिये । राजसूत्रा० इ० भा०
प्र० पश्चिथि ॥
राजशृङ्गः । पुं० मद्गरमतस्ये ॥ न०
राजशृङ्गे । जनकदण्डके ॥
राजसः । पुं० राजसाहकारि । इन्द्रि
याणांकारथे । तैजसे ॥ वि०
रजोगुणोद्भवके । रजोगुणप्रधाने ॥
तल्लज्जवंधथा । आरम्यरुचिताधैर्यं
मसत्कार्यपरिचयः । विषयोपसे

राजसर्पः :

वाचागस्तं राजसंशुणलक्षणम् ।
 धारम्भतचित्ताफलायं कर्मानुष्ठान
 शीलता ॥ अपिच । देनास्मिन्
 कर्मणालोकेष्यातिमिच्छति पुष्क
 लाम् । नचशोचत्यसम्पत्तौतद्विच्छे
 यन्तुराजसमिति ॥ राजसोवम् ।
 अथ ॥

राजसदनम् । न० राजग्रहे । सौधे-
 ॥ राज्ञः सदनम् । योग्यत्वात् ॥
 यद्वा । सदनानाराणा । राजदन्ता
 दिः ॥ तद्देदायथा । सौधोऽस्त्री
 राजसदनमुपकार्योपकारिका । स्व
 क्षिकः सर्वतोभद्रोनन्द्यावर्त्ताद-
 योपिच । विष्णुन्दकः प्रसेदादि
 भवन्तीश्वरसङ्गनाम् ॥

राजसधनम् । न० धनविशेषे ॥ यथा
 । कुसीदकृपियाणिव्यशुक्लगानानु
 वृत्तिभिः । कृतीपकारादाप्तश्चरा
 जसंसमुदाहृतम् । अनुहत्वासीव-
 या ॥

राजसभा । स्त्री० नृपतिसमाजे ॥
 राज्ञः सभा । सभाराजेष्वथराज
 पर्यायस्त्रैवयश्चाद्रक्षीवत्वम् ॥

राजसधनः । पुं० सकामानायत्ने ॥
 अभिसम्भायतुफलं दम्भार्थं मपिचैव
 यत् । दृग्धतेभरतश्चेत्तयत्तं विधि
 राजसम् ॥

राजसर्पः । पुं० सर्पविशेषे । भुव
 क्कभोजिनि ॥

राजस्वर्षः :

राजसर्षपः । पुं० । रात्रिकायाम् ।
 भामुर्याम् ॥ तिष्ठभिलिघानिः
 परिमिते ॥ -

राजसायुज्यम् । न० राजत्वे । राज्ञः
 सायुज्यम् ॥

राजसारसः । पुं० मयूरे ॥
 राजसाष्टहारः । पुं० । तैजसाष्टहारे
 । इन्द्रियाणांकारणे ॥

राजसाधारः । पुं० । रजोगुणिनाभो
 । जने ॥ यथा । कटुमूलवशात्पुष्पा
 । सीच्यारुजविदादिभिः । आचारा
 राजसश्चेष्टा दुःखशोका मयप्र
 दाः ॥

राजसौ । स्त्री० दुर्गायान् । रजोगुण
 सम्बन्धिन्याम् ॥

राजसूयः । पुं० । राजाकर्त्तव्यं यत्त
 विशेषे । नृपाध्वरे । क्रतुराजे ।
 क्रतूत्तमे । राज्ञासोतव्योऽभिषवदा
 रानिष्पादयित्वाः । पुत्र्यभिव
 दे । यद्वा । जतात्मकः । सोमोरा
 जाससूयते । कण्डातेऽनेष्वधिकर
 थं कथम् । राजसूयसूर्वेत्यादिना
 निपातनाद्दीर्घः ॥

राजसूयकी । स्त्री० । राजसूयस्य दधि
 शायाम् ॥

राजस्वम् । न० करे । राजयाज्ञभा
 गे ॥

राजस्वर्षः । पुं० । राजधूसूरके ॥

राजानुजीवी

राजहंसः । पुं० फलहंसि ॥ चरणै
 चक्षुसहितैर्लौहितार्थैस्त्रयसिताः
 । तैराहंसाविख्याता इत्याहुः
 कोपकोविदाः ॥ हंसानाराजा ।
 राजद्वयादिः ॥ षाडस्ये । बालि
 हंस० इतिगौडदेशप्रसिद्धे । नील
 हंसायम् ॥ नृपीक्षमे ॥

राजहंसिनी । स्त्री० रसालायाः प्रभे
 दे । राजहंस्याम् । निनीरं पाषि
 तं चीरं भाद्रिपं तद्वधं दधि । शुभश
 कं रथं काव्यं गावितं राजहंसिनी
 ॥ राजहंसीसुमधु राजव्याहृष्यतरा
 विमा । पत्यर्थं गिरिशमनीक्षिप्त्
 कफकरीष्मता ॥

राजहंस्यम् । न० तगरपुष्पे ॥
 राजहंसी । पुं० राजगजे । भारीचे ।
 यावकगजे । मदीत्कटे ॥

राजहासकः । पुं० मव्ययिग्रेपे । का
 तरि । फतले । राजीवे ॥

राजासनः । पुं० पियालवृत्ते ॥ रा-
 जानमतति । अत० । कर्तरि०
 ल्युट् ॥

राजादनः । पुं० फलाध्यक्षे । घौरि-
 कायाम् । न० पियालि ॥ राजभि-
 रद्यते । अट्० । कर्मणि ल्युट् ॥
 किंशुके । विपश्चके ॥

राजादनो । स्त्री० घौरिकायाम् ।
 खिनी० इ० भा० ॥

राजानुजीवी । वि० राजोपजीविनि ।

राजानुजीवी

तद्यकमांशियथा । मव्यलवाच ।
 यवानुर्चितव्यंश्चान्नगोराजोपजी
 विना । तथातेकथयिष्यामिनिषो-
 धमदितेसम । आज्ञासर्वात्मना-
 कार्यास्त्रयस्तवारविनन्दन । आदि-
 ष्यश्चननास्त्रयस्तव्यं तथावचः ॥
 अनुज्ञं प्रियतस्यवक्तव्यं ज्ञानसंसदि
 रष्टीगतस्यवक्तव्यमप्रियवदितं भवे-
 त् ॥ परार्थं सस्यवक्तव्यं रस्यं चित-
 सिभार्गव । आद्यः सुहृत्प्रियवक्तव्यो
 नस्त्रयन्तुकाचन । कार्याभिघातः
 सर्व्यपुरचितव्यः प्रवगतः । न-
 चहिंक्षधनं किञ्चिन्नियुक्तनचकर्म-
 पि ॥ नापेक्ष्यभाष्यसापद्यतयारा-
 ज्ञः प्रियोभवेत् । राज्ञश्चनतथा-
 कार्यैवैवभाषितचेष्टितम् ॥ राज-
 लीलानकर्त्तव्यासदिष्टिष्ट विवर्जये
 त् । राज्ञेः समोधिकोषानकार्यो-
 वेशिः विज्ञानता ॥ यत्तादिषुतथै-
 वास्यकौशलस्यप्रदर्शयेत् । प्रदश्य-
 कौशलं चास्यराजानस्यविशियेत् ॥
 अन्तः पुरधनाध्यक्षैश्चरदूतैः समा-
 गतैः । संसर्गैर्नद्रजेद्राजन्विनापा-
 र्थिवशासनम् ॥ निः क्ते इत्याचाव-
 मानं प्रवर्त्तेनचनोपयेत् । यज्ञगुह्यं
 भवेद्राज्ञोमतद्रोकेप्रकाशयेत् ॥ नृपे
 षथावितयत्स्वाहाच्यावाच्यन्दवे-
 सम । नतन्मत्रावयेलीकेतदारा-
 ज्ञः प्रियोभवेत् । आज्ञाप्यमाने-

रात्रिविगमाः

रात्रौलागरणकर्त्तरि ॥

रात्रिजागरदः । पुं० मशके ॥

रात्रिश्चरः । पुं० यानुधाने । राक्षसे

॥ रात्रौचरति । चरेत् । रात्रेः

कृतिविभाषेतिपञ्चमुम् ॥ वि० रा

त्रौगमनकर्त्तरि ॥

रात्रिश्चरसी । स्त्री० राक्षसाम् ॥

रात्रिन्दिवम् । अ० अक्षीरात्रयोः ॥

रात्रौचदिवाच । अचतुरेव्यादिना

ऽधिकरणार्थवोर्हर्न द्वेसमासान्तो-

निपातितः । अचयान्तात्वाद्द्वय-

यम् ॥

रात्रिपुष्पम् । न० उत्पले ॥

रात्रिसटः । पुं० राक्षसे ॥ अ-

टति । अटगतौ । पचाद्यच् । स

प्रमोतियोगविभागात्समासः ॥

रात्रौचटतिवा । रात्रेः कृतिविभा

षेतिमुम् ॥

रात्रिर्माषिः । पुं० चन्द्रे ॥ रात्रेर्म-

षिदिक् ॥

रात्रिवासः । पुं० अन्धकारे ॥ रात्रौ

वासोऽस्य ॥

रात्रिवासः । न० रात्रौशयनकाली

नपरिधयेषस्त्रे ॥ शयनशयनश्चान्ध

कारेणुरात्रिवासोऽदिभेतथा । स्नाना

स्वरक्तुवेगश यर्वाविष्णुध्कमेवजन

म् ।

रात्रिविगमः । पुं० प्रभाते ॥ रात्रे

विगमोऽत्र

राधना

रात्रिविश्वे प्रमासी । पुं० चक्रवाके ॥

रात्रिवेदः । पुं० कुक्कुटे ॥

रात्रिवेदी । पुं० कुक्कुटे ॥

रात्रिहासः । पुं० श्वेतौत्पले ॥

रात्रिहिरण्यकः । पुं० अन्तः पुरर-

चके ॥

रात्रौ । स्त्री० निशायाम् । रात्रौ ॥

कृदिकारादितिपात्रिकोऽशौष् ॥

रात्रौ । अ० निशिः ॥

रात्र्यम्बः । वि० रात्रौदृष्टिहीनेनरे ।

रात्र्या० द्र० भा० ॥ तन्नाशकौषधय

या । देवदारीसर्वैर्चूर्णमजामूत्रैश्च-

भावयेत् । एकविंशतिवारमक्षिणी

तेनचाञ्चयेत् ॥ रात्र्यम्बगापटलता

नश्येदितिषिनिशयः ॥ इतिगारु-

डे । १८६ ॥ अध्यायः ॥ का-

कादी ॥

राहः । वि० पक्के । सिधे ॥ ल-

भ्ये ॥ राध्यति । राध० ॥ राधे

रनिटः क्तः ॥

राधान्तः । पुं० सिधान्ते ॥ राहः

सिधीन्तोनिशयोयस्मिन् ॥

राधः । पुं० वैशाखमासे । माधवे ॥

राधा० विशाखा० तदतीर्षोर्णमासी०

राधी । सास्मिन्नस्ति । सास्मिन्पौ

र्णमासीष्यन् ॥

राधनम् । न० साधने ॥ प्राप्ते ॥

तापे ॥

राधना । स्त्री० भाषणे ॥

राधा

राधरुहः । पुं० सुनासीरे ॥ शौर-
की ॥ घनीपत्नी ॥ शीघरे ॥ इ०
मेदिनी ॥

राधरुहः । पुं० राधरुहार्थे ॥ इति
हैमवन्तः ॥ ३

राधः । न० ऐश्वर्ये ॥ -

राधा स्त्री० गोपीविशेषे । तस्याना
सानियथा । राधारोसिश्चरौरासवा
सिनौरसिकेश्वरी । कृष्णप्रायाधि
काकृष्णप्रियोक्तृस्वरूपिणी । कृष्ण
वामांशसम्भूतापरमानन्दरूपिणी ।
कृष्णाहन्दावनीहन्दावृन्दावनविनी
दिनी ॥ चन्द्रावतीचन्द्रकान्ताश
तवन्द्रनिभाजना । नामान्ये तानि
साराणितेषामभ्यन्तराणितेति ॥
राधेत्येषसंसिंहाराकारोदानवा
चक्रः । स्वयंनिर्वाणधात्रीयासारा
धापरिकीर्तिता इतिब्रह्मवैवर्तपु
राणम् । राधोतिसकलान्कामांस्त
तेराधेतिकीर्तितेतिदेवीभागवत
म् । राधोतिसाधयतीत्यर्थः ॥
नहासकृन्वाम् ॥ यथा । यन्प्राय
यामोहिताशब्रह्मविष्णुशिवाद्यः
। वैष्णवास्तांमहाकृष्णीपरारोधांश्च
दन्ति ॥ यदर्शात्तामहाकृष्णीः
प्रियानारायणस्य च ॥ घन्विनाधि
चभेदे । वैधविशेषे ॥ विशाखान
स्ये ॥ कामलक्याम् ॥ विष्णुका
शायाम् ॥ विद्युति ॥ राधोति

राधाकान्तः

कार्त्तमनया । राधसंसिद्धी । गुरि
श्रवणद्वयकारः ॥ यद्वा । राधय
यति । अच् । टाप् ॥

राधाकान्तः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

राधाकृष्णः । पुं० राधाऽविनाभृत
कृष्णे । श्रीकृष्णे । धिभुजे । मुरली
धरे ॥ राधानामोच्चारणानन्तरं कृ
ष्णनामोच्चारणे विधियंथा । नारद
उवाच । आदौराधांसमुच्चार्यपद्या
त्कृष्णं विदुर्वुधाः ॥ निमित्तम
धर्माभक्तं वदभक्तजनप्रिय ॥ श्रीना
रायणउवाच । निमित्तसस्यत्रिवि
धं कथयामिनिशामय । जगन्माता
चक्रकृतिः पुरुषयजगत्पिता ॥ ग
रीयसीतिजगतांमाता शतगुणैः
पितुः । राधाकृष्णं तिगीरौशैल्ये
व शब्दः श्रुतीश्रुतः ॥ कृष्णराधे
शगीरोतिलोकेन चक्रदाश्रुतः ।
प्रसीदरोहिणीचन्द्रगृहाणार्घ्यमिदं
मम । गृहाणार्घ्यं मयादत्तं संज्ञया
सद्यभास्कर । प्रसीदकमलाकान्त
गृहाणममपूजनम् ॥ इतिदृष्टंसा
मवेदेकौमुमेमुनिसत्तम । राशब्दो
च्चारणादेव स्तीताभवतिमाधवः
। धाशब्दोच्चारतः पद्यादावत्येव
ससम्भ्रमः । आदौपुरुषमुच्चार्य
पद्यात्प्रकृतिमुच्चरेत् । सभवेन्मा
तृगामीचवेदातिक्तमणे मुने । इ०
इ० न० वै० पु० ॥

रामानुज :

तखरदृषणं जयेत् । दीयते तु शा
यकानुमानतः सद्यएव कठराग्नि-
दीपनः । राचकः कफकुलान्नाका
रक प्रवासकासवसिजन्तुनाशनः ॥
पारदभागः १ विषभागः १ लवणभा
गः १ गन्धकभागः १ मरिचभा
गाः ८ जातीफलभागौ २ रामबा
योरसोऽजीर्णं ॥ रामस्य शरे । राम
शरे ॥

रामधीणा । स्त्री० धीणाप्रभेदे ॥

रामशरः । पुं० शरहस्तभेदे । राम
काण्डे ॥

रामशौतला । स्त्री० आरामशौतला
याम् ॥

रामसखः । पुं० सुयीवे ॥ रामसख
खा । टच् ॥

रामसेनकः । पुं० भूनिम्बे ॥ कट्,
फलं ॥

रामङ्कदः । पुं० तौर्धविशेषे ॥

रामा । स्त्री० उत्कृष्टयोषिति । रमते
गीतकलाभिरिति० रमयति पुरुष
सिंतिवापुरुषरमणकारिण्डामवला
याम् ॥ रम० । ज्वलादित्वाणः ॥
हिगुलिन्याम् । कष्टकार्याम् ॥
गृहजन्यायाम् ॥ आरामशौतला-
याम् ॥ अशिका । गीराचनाया
म् ॥ गैरिके ॥ हिंगुले ॥

रामानुजः । पुं० लक्ष्मणे ॥ श्रीकृष्णे ॥
अधुनिकवैधापसप्रदाये ॥ न०

रायभाटी

तिलकविशेषे ॥ शदूर्ध्वपुण्ड्रं तिलकं
शोभनं तन्मनोहरम् । तन्मध्यपीत
रेखं च श्रीमद्रामानुजं विदुः ॥

रामायणम् । न० वाल्मीकीये महा
काव्ये । इन्द्रवाक्यार्थव्यत्यन्ने
महदाख्यानं । रामेण रावणवधका
व्ये । कुशलबौपदिष्टचतुर्विंशतिस
हस्रश्लोकसहास्रिकादिकाव्ये ॥ ये
था । प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मी
किर्भगवान्दधिः । चकार चरितं कृ
त्स्त्रविचित्रपदमर्धवत् ॥ चतुर्विं
शत्सहस्राण्यश्लोकानामुक्तवान्द-
धिः । तवासर्गशतान् पंचपट्का
ख्यानितयोत्तरम् । तस्य शतकीर्तिसहस्र
कमपि । चरितं रघुनाथस्य शतकीर्ति
प्रविस्तरम् । एकैकमक्षरं पुंसां महा
पातकनाशनम् ॥ तत्तु सम्पूर्णं ब्रह्म
लोकैस्त्रितमिर्लै तिष्ठन् ॥ रामस्य म
यनं चरितम् । पूर्वं पदादिति पत्यम् ॥

रामालिङ्गनकामः । पुं० रत्नाम्बाने ॥

रामावचजीपमः । पुं० चक्रवाके ॥

रामावरजः । पुं० लक्ष्मणे ॥ श्री
कृष्णे ॥

रामिलः । पुं० रमणे ॥ कामे ॥

राम्भ । पुं० व्रतिनो वैश्वदेवखण्डे ॥ र
त्नस्य वैश्वीर्षिकारः । पलाशादि
भ्यो वैत्वञ् ॥

रायभाटी । स्त्री० आश्वीष० इ० गौ०
प्र० । नदीस्रोताविशेषे ॥

रावणगङ्गा

रावणस्योषः । पुं० धनपुष्टौ । रावो
धनस्योषः । अलुक्समासः ।
छान्दसोषिसर्गस्यसकारः ॥

रालः । पुं० स्वनाम्नाप्रसिद्धे० यच्च
धूपे ॥ अस्वनामानिगुणाश्चयथा ।
रालस्तुसालनिर्यासस्तथासर्जरसः
धृतः । देवधूपोयच्चधूपस्तथास
र्वरसश्चसः ॥ रालोऽिमीगुरुक्ति
क्तः कषायोयाहकोऽरेत् । दोषा
स्त्वस्त्रिद्वोसर्पस्त्रयविपादिकाः
॥ यद्दमन्ताग्निदग्धांसमूलातीक्षार
नाशनः ॥

रालकार्यः । पुं० सालवृक्षे ॥

रावः । पुं० शब्दे । ध्वनौ ॥ रवणम्
। रवण्ये । भाषणम् ॥

रावणः । पुं० लङ्घेश्वरे । दशमोवे ।
पौलस्त्ये । पङ्क्तिमीधे । रावणोलो
करावणवृत्तिन्योयात्० रावयति ।
रु० । नन्द्यादिन्नाल्स्युः । तदुक्त
मुत्तरकाण्डे । यस्मात्लोकचयंचै
तद्वरावितभयमागतम् । तस्यात्त्वं
रावणोनामनाम्नावीरो भविष्यसी
ति ॥ यद्वा । विश्ववसोपत्यम् ।
शिवोऽपि । विश्ववसोविश्ववणरव
णादिशौनिपातितौ० अण् च ॥

रावणगङ्गा । स्त्री० सि हजदेशस्थनदी
विशेषे । येतुरावणगङ्गायांजाय
न्ते कुरुभिन्दकाः । पद्मरागंधनं
रागंविभाषाः स्वस्फुटाचिपः ॥

राशिचक्रम्

रावणारिः । पुं० श्रीरामे ॥ रावण
स्यपरिः ॥

रावणः । पुं० रावणस्यज्येष्ठपुत्रे ।
इन्द्रजिति ॥ अचाख्ये रावणकुमा
रे । रावणस्यापत्यम् । अतद्रूपम् ॥

राशिः । पुं० पुष्टौ । उत्करे । कूटे
। धान्यादिसमूहे ॥ मेषादिस्वरूपे
ज्योतिश्चक्रस्यद्वादशांशे ॥ तस्यसं
स्थानंयथा । विप्रवृत्तान्तिवृत्तौ
क्यात्पूर्वभागस्थितास्थिराः । मे
षाद्याः राशयः क्रान्तिवृत्तयः पू
र्वदिशक्तमात् ॥ तेयथा । मेषोऽहमे
शमियुनं कर्कटः सिंह एवच ॥
अन्यातुलावृत्तिकश्च धनुर्मकरएव
च ॥ कुम्भोमीनश्चविश्वेयाराशयो
द्वादशैपते ॥ रश्मते० रशतिवा ।
रश्मदितरुीचाधातुः स्वनाथं० ।
वाहुस्वकादिष् । शिजनादृचद्वर्वा
॥ यद्वा । अश्रुते । अश्रुव्याप्ती ।
अशिपयाऽथीरुडायलुको चिति०
इण्० धातीरुडागमस्य ॥ गणिते ॥

राशिचक्रम् । न० मेषादिद्वादशराश्या
दियुक्तवृत्ते । भचक्रे । ज्योतिष
चक्रे ॥ सप्तविंशतिभेज्योतिश्चक्रं
स्तिमितवायुगम् । तद्वर्कशाभि
द्राशिर्नववर्षवर्णाहितः ॥ तद्वि
रणंयथा । भचक्रंध्रुवयोर्वहमा
क्षिप्तंरवणानिलैः । पर्येत्यजसं
तत्रशाशकचायदाज्ञानम् ॥ उप

राशिचक्रम्

रिश्यस्यमहतीकञ्चाल्पाधः स्थित
 स्यच । महत्याकञ्चदाभागामहान्को
 ल्पास्तयाल्पया ॥ कालेनाल्पेनभ
 गणंभुङ्क्तेऽल्पममयाश्रितः । य
 इः कालेनमहतामण्डलेमहतिभ
 मन् ॥ स्वऽल्पघातुश्चहून्भुङ्क्ते
 भगणान्शीतदीधितिः । महत्या
 कञ्चदागच्छन् ततः स्वल्पंशनैश्च
 रः ॥ मन्दादधः क्रमेणस्युच्यतुयां
 दिवसाधिपाः । वर्षाधिपतयस्तद
 तृतीयाः परिकीर्त्तिताः ॥ क
 र्द्धं वक्रमेणशशिनोमासानामधिपाः
 स्मृताः ॥ शरेशः सूर्यतनयाद्
 धिधः क्रमशस्तथा । भवेद्दकजा
 तिग्मांशोर्भमणं षष्टिताडितम् ।
 सर्वोपरिष्ठाद्भ्रमति योजनेनैसौभ
 मण्डलम् ॥ तत्रकदाक्रममाह ।
 ब्रह्माण्डमध्ये परिधिर्धर्मिकजाभि
 धीयते । तन्मध्ये भ्रमणं भानामधो
 धः क्रमशस्तथा ॥ मन्दामरेण्यभू
 पुवसूर्यशुक्रेन्दुजेन्दवः । परिभ्रम
 न्त्वधोधः स्याः सिबिबिद्याधराध
 नाः ॥ रश्मिसंनिशानाथः सपा
 द्दिवसद्वयम् । पञ्चतयंभूमिपुत्री
 बुधाष्टादशबासराण् ॥ वर्षमेकं सु
 राचार्यं चाष्टाविंशदिनं भृशुः ।
 शनिः सार्द्धद्वयं वर्षे स्वर्भानुः सार्द्ध
 पक्षरम् ॥ एवं प्रमाणात्सकलाः
 स्वराशिं भुङ्क्तेयथाः ॥ इतिराशि

राष्ट्रः

भोगः ॥

राशिविभागः । पुं० अश्विन्यादिन
 क्षयैर्मेघादीनां विभजने ॥ यथा ।
 सपादद्वयनचचैरश्विन्यादिभिरेवच
 । राशयः कथितास्तेमेपादिद्वाद
 शक्रमात् ॥ तथाहि । अश्विनीभर
 णीकृत्तिकापादोमेघः १ । कृत्ति
 कांशेषपादत्रयंरोहिणीमृगशिरिर्द्वि
 द्वयः २ । मृगशिरः शेषार्द्धमाद्रां
 पुनर्वसुपादत्रयंमिथुनम् ३ । पुन
 र्वसुशेषपादोर्कपुष्योश्लेषाकर्कटः ४
 । मघापूर्वफल्गुन्युत्तरफल्गुनीप्र
 थमपादः सिंहः ५ । उत्तरफल्गुनी
 शेषपादत्रयंहस्ताचित्रार्द्धंशुक्रन्या ६
 । चित्राशेषार्द्धं स्वातीविशोखापाद
 त्रयंतुला ७ । विशाखाशेषैकपादो
 ऽनुराधाज्येष्ठाशुक्रः ८ । मूलं
 पूर्वाषाढोत्तराषाढाप्रथमपादोधनुः
 ९ । उत्तराषाढोशेषपादत्रयश्चवशा
 धनिष्ठाद्धर्ममकरः १० । धनि
 ष्ठाशेषार्द्धं शतभिषापूर्वभाद्रपाद
 त्रयंकुम्भः ११ । पूर्वभाद्रशेषपाद
 उत्तरभाद्ररेवतीमीनराशि १२ ।
 रिति ॥ उक्तञ्च । सप्तविंशतिभै
 र्ज्योतिस्त्रक्रांतिमितशायुगम् । तद्
 कंशोभवेद्द्राशिर्नवर्षं वरणाद्विद्व
 ति ॥

राष्ट्रः । पुं० न० उपवर्त्तने । चक्रे ।
 नीहति । देशे । विषये ॥ उपटवे

रासमी

॥ राजति । राजृ० । इन् । व्रधे
तिषः ॥

राष्ट्रनिवासी । त्रि० चानपदे । देश
वासिनि ॥

राष्ट्रिका । स्त्री० कण्ठकारिकीयाम्
॥ राष्ट्रमस्यस्थाः । अतद्रूनिठना
वितिठन् ॥

राष्ट्रियः । पुं० नास्योक्त्याराजश्याले
॥ राष्ट्रैऽधिकृतः । राष्ट्रायारपारा
दृष्यावितिषः । घस्त्रेयादेशः ॥

राष्ट्रीयः । पुं० राष्ट्रिये ॥ त्रि० राष्ट्र
सम्बन्धिनि ॥

रासः । पुं० कालाहसे ॥ ध्वाने ॥
भाषाश्लेषके ॥ विलासि । गोपानां
गोपीभिः सहक्रीडाविशेषे ॥ रास
ते । रासशब्दे । अच् ॥ गच्छति ॥

रासगोष्ठौ । स्त्री० हस्तोपके । तल्लक्षणं
यथा । पृथुसुव्रतं मसृणं धितस्त्रिमा
चोन्नतकौबिनिखन्यशुक्रम् । आ
ज्ञान्यपदृभ्यामितरैतरन्तुइसैर्भमी
यखलुरासगोष्ठीतिहरिवशटीकायां
नीलकण्ठः ॥

रासनः । पुं० रसे ॥ रसनया सृष्टते
। शेषद्रव्यम् ॥

रासमः । पुं० गर्दभे । रासते ।
रास० । रासियद्विभ्याञ्चै च्चभच् ॥

रासभवन्दिनी । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥

रासमी । स्त्री० गर्दभ्याम् । गर्धी० इ०
भा० ॥ जातिवृक्षयोडीषः ॥

रास्ना

रासमयडणम् । न० श्लोकणश्वरासक्री
डास्थले ॥

रासिरसः । पुं० रासगोष्ठ्याम् ॥ रा
से ॥ शृङ्गारे ॥ रससिद्धौ ॥ रसा-
वासि ॥ पक्षीजागरके ॥ उन्सवे ॥
परिहासे ॥

रासेश्वरी । स्त्री० राधायाम् ॥

रास्ना । स्त्री० स्नानामस्थानतलताविणे
पे । नाकुल्याम् । सुरसायाम् ।
भुजङ्गाच्छाम् । राइसन० जेत० इ०
भा० प्र० ॥ रास्नातुत्रिविधाप्रोक्तासु
लंपत्रं तथं तथा । त्रैयीन्मूलदलौ-
क्षिष्टौ तथारास्नातुमध्यमा ॥ इ०
रा० नि० ॥ अपिच । नाकुलीतुव-
रातिक्ताकटुकीष्ठाविनाशयेत् ।
भोगिलूतावृद्धिहासुविप्रज्वरहृमि
व्रथान् ॥ इ० भा० प्र० ॥ रास्नाशा
यामथातप्रोतिराजवज्रभ ॥ यला
वती० इ० दे० भा० प्र० शीथधिविशे-
षे । एलापण्याम् । सुशायाम् ।
युक्तरसायाम् । कांटाशामरुली०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥ अस्यामुषाय
घा । रास्नामपाचनीतिक्तागुरुणाक
फवातजित् । शोथश्वाससमीरा-
सवातशूलोदरापहा ॥ कासज्वर-
विषाशीतिवातिकामयद्विषदृत् ॥
राति० रायतेवा । रासते० रस्यतेवा
। रादाने । रसया स्वादने० रास
शब्दे वा । रास्नासस्त्रेतिसाधुः ॥

रिक्थम्

राहुः । पुं० तमोयष्टे । खर्मानौ ।
 सैहिकीये । रहति० गृहीत्वात्यजति
 चन्द्राकौ । रहत्यागे । बाहुलका-
 दुण् ॥
 राहुगृहम् । न० कन्याराशौ ॥ राहो
 गृहम् ॥
 राहुग्रहः । पुं०)
 राहुग्रहः । पुं०) उपरानेचन्द्रसूर्य
 शीघ्रं हणे ॥
 राहुच्छदम् । न० चार्द्रके ॥
 राहुदर्शनम् । न० राहोऽद्यानुपपन्ना
 नि । ग्रहणे ॥
 राहुभेदी । पुं० विष्णौ ॥
 राहुमूर्धभित् । पुं० केशवे ॥
 राहुरत्नम् । न० गीनेदके ॥
 राहुलसूः । पुं० बुद्धे । सुगते ॥
 राहुस्पर्शः । पुं० उपराने ॥
 राहुहा । पुं० विष्णौ ॥
 राहूच्छिष्टः । पुं०)
 राहूत्सृष्टः । पुं०) लशुने ॥
 रिक्तः । वि० शून्ये ॥ यथा । रिक्तह
 स्ते नमोदीयाद्राजानन्दैवतांगुरुमि-
 ति ॥ निर्घर्णे ॥ न० वने ॥ रि
 च्यतेऽह् ॥ रिचवियोगनसम्पर्चन
 धोः । क्तः ॥
 रिक्तकम् । वि० शून्ये ॥ स्वार्थे कन् ॥
 रिक्ता । स्त्री० चतुर्थीनयमौचतुर्दशी
 पुतिथिपु ॥
 रिक्थम् । न० धनमात्रे । वसुनि ॥

रिपुः

रिच्यते । रिचिर्द्विरेचने । पातृतु
 द्विचिरिचीतियक् ॥
 रिक्थहारौ । वि० दायदे ॥
 रिक्थादः । पुं० पुत्रे ॥
 रिक्थी । वि० धनहरिणि ॥
 रिचा । स्त्री० लिचायाम् । स्त्रीख०
 इ० भा० इतिहेमचन्द्रः ॥ लक्ष्य
 ते । लक्षणालोचने । चञ् । पु
 षोदरादिः ॥
 रिङ्खणन् । न० सुखलने ॥ धर्मादि
 खलने ॥ बालानां हस्तपादाभ्यां ख-
 लने । रिषिगती । भावेऽल्युट् ॥
 रिङ्गणम् । न० सुखलने ॥ धर्मादिखल
 ने ॥ बालानां हस्तपादाभ्यां खलने
 । रीगणा० इ० भा० प्र० ॥ शौ
 चिच्छात्पिच्छिलादिश्च सुखलनं रिङ्ग
 षं धाचित् ॥ रिगिगती । भावेऽल्यु
 ट् ॥
 रिङ्गन् । वि० जीनुभ्यांगच्छति ॥ ग
 च्छति ॥
 रिधमः । पुं० कामे ॥ वसन्ते ॥
 रिपुः । पुं० शत्रौ । अहितकारि
 णि ॥ आभ्यन्तरारिपवोयथा । का
 मक्रोधीलोभमीहीमदोभात्पर्यप्य-
 च । आभ्यन्तराद्भेदोक्तारिपवस्त-
 त्ववेदिभिः ॥ अनित्याः शत्रवो
 बाह्याविप्रकृष्टाश्चतैवतः । अतः
 सोभ्यन्तरान्निष्ठान् षट्पूर्वमजय
 द्विपून् । अनिष्टं रपति । रपय्य

रिष्ट :

क्षार्यावाचि । रपेरिञ्चोपधायाद्वृत्ति
 कुः ॥ जग्नात्पष्ठभवने ॥ चौरक
 नामगत्वद्रव्ये ॥
 रिपुघातिनी । स्त्री०-लताविशेषे ।
 कुचिकायाम् । कुचुन्न० गौ० दे०
 भा० प्र० ॥ शचुनाशकारिण्याम् ॥
 रिपुदः । पुं० दक्षिणोत्तरद्वारस्थे ॥
 रिपुभम् । न० पछराशौ ॥
 रिप्फम् । न० व्ययभवने ॥
 रिप्रः । वि० अधमे । कुत्सिते ॥
 रीयते । रीङ्-स्रवण्ये । लीरीडोर्द्वं
 खः पुट्-चतरीश्वं पञ्चकुत्सनयोरि
 तिरप्रत्ययोधातोर्द्वं खः प्रत्ययस्यपु
 ट्-च ॥
 रिनेदः । पुं० अरिनेदे ॥
 रिरंसा । स्त्री० रन्तुमिच्छायाम् ॥
 रमेः सन् ॥ अप्रत्ययात् । टाप् ॥
 ररंसुः । वि० रन्तुमिच्छौ । रमेः
 सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥
 रिरक्षा । स्त्री० रक्षितुमिच्छायाम् ॥
 रिरक्षिषुः । वि० रक्षितुमिच्छौ ।
 रिरि । स्त्री० पित्तले ॥
 रिश्रः । पुं० मृगे ॥
 रिष्टः । पुं० खड्गे ॥ फे निक्षे । री
 ठा० इ० भा० ॥ न० एमसि ।
 पापे ॥ जे मे कुशले ॥ अशुभे ।
 अकल्याणं ॥ अभावे । नाशे ॥
 जे नाशभाभावेषु ॥ रेषयन्०
 रिष्यतेस्मि तिवा । रिपहिंसायाम्

रीतिः

। क्तः ॥
 रिष्टकः । पुं० फे निक्षे । रीठा० इ०
 भा० ॥
 रिष्टिः । पुं० खड्गे । असी ॥ स्त्री०
 शुभे ॥ रेपति । रिष० क्तिच् ॥
 रिप्फम् । न० व्ययभवने ॥
 रिष्यः । पुं० मृगप्रभे दे ॥ रिष्यते ।
 रिष० । अघ्न्यादिच्वात्साधुः ॥
 रिष्वः । वि० हिंसे ॥ न० शस्त्रे ॥
 रिष्यतेऽनेन । रिष० । सर्वनिष्ठत्वे
 रिष्येतिसाधुः ॥
 री । स्त्री० गतौ ॥
 रीठा । स्त्री० रीठाकरञ्जे ॥
 रीठाकरञ्जः । पुं० खनामख्यातंघर्षे
 । गुच्छके । गुच्छमुप्यके । गुच्छफल
 । फे निक्षे ॥
 रीठकः । पुं० पृष्ठवंशे ॥
 रीठा । स्त्री० अवसाननायाम् । अघ्न
 ज्ञायाम् ॥ रेहणम् । रिहवम् ॥
 शीषादिकः क्तः । स्त्रीत्वलोका
 रा ॥
 रीणः । वि० सुतजलादौ । अरिते ।
 सुते ॥ रीयतेसा । रीङ्-स्रवण्ये ।
 क्तः । खाद्वेषोदितः । शोदित
 अतिगतम् ॥ शीर्षे ॥
 रीतिः । स्त्री० स्पन्दे । गतौ ॥ प्रचा
 रे ॥ लोहकिष्टे ॥ दग्धस्वर्णादिम
 ले ॥ सीमनि ॥ सवर्षे ॥ स्वभा
 वे । रूपे । लक्षण्ये । भावे । आत्म

रुचिफलम्

उकरो।चनभेदिदीपनंपाचनंपरम् ।
सस्त्रेहंवातनुनातिपित्तलंविशदंल-
घु ॥ उद्गारशुद्धिदंसूक्ष्मं विवन्धाना
हशुलहत् ॥ माहृल्यद्रव्ये ॥ उत्क
टे ॥ रोचनायाम् ॥ विहृङ्गे ॥
लक्षणे ॥ पुं० न० रज्ज्विश्रमविशि
ये ॥ वनान्तरे० । रोचतेऽनेन ।
रुचदीपनायभिप्रीतीच । अन्तर्भावि
तख्यर्थः । कृन् शिल्पिसंज्ञयोरि
ति कृन् ॥

रुचा । स्त्री० इच्छायाम् । दीप्ती । शो
भायाम् ॥ शारिकाशुकवाचि ॥

रुचिः । पुं० प्रजापतिविशेषे । आहू
तीपतीरौच्यमनीः पितरि ॥

रुचिः । स्त्री० दीप्ती ॥ शोभायाम् ॥
अभिष्वङ्गे । उत्कटानुरागे ॥ अवि
लक्षे ॥ रोचते । रुच० । द्रुगुभा
तृक्तिदितीन् ॥ धुमुचायाम् ॥ गो
रोचनायाम् ॥ आलिङ्गनविशेषे ॥
तद्यवणंयथा नायिनायानायक
स्यसस्युस्त्रिजान्वोरुपप्युपविश्यनक्ष
सिदद्योदृत्वायदवस्थानमितिकाम
शास्त्रं ॥

रुचिफलः । चि० रोचने ॥

रुचितः । चि० इष्टतमद्रव्ये ॥ रुचेः
कार्त्तारक्तः । यथा । रोचते । रुच०
। रुचिप्रीतिकिराच ।

रुचिफलम् । न० अचताज्ञे । चमूत
फले ।

रुच्यः

रुचिरम् । न० सूतकी ॥ कुङ्कुमे । ज
वहे । चि० सुन्दरे ॥ सौम्ये ॥
मिष्टे । रोचते । रुच० । इषिमदि
सुदोतिकिरच् ।

रुचिरा । स्त्री० गोरोचनायाम् ॥ अति
जगतीछन्दः १३ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणा
दियथा । जभौसजौगितिरुचिराच
तुर्गहैः । यथा । पुनातुवोहरिरति
रासविभ्रमी० परिभ्रमन्व्रजरुचिराङ्ग
नान्वरेसमीर्योऽसितलताम्बरोल
गोयथा।मरुत्तरलतमालभूरुहः ॥
इतिमात्राद्यन्तरेपियथा समच
तुप्लजकलितसकण्ठसंशोभितकु
ण्डलरुचिरा । नकुण्ठपथीधरमिहफ
ण्डिपतिशरभण्डितमिदंठचंरुचिरा ॥
यथा । कस्यतलुर्मनुवस्यसितासित
सङ्गमभविर्बिधतः पतिता । यद्य
हतेकरमोऽविषीदसिमिचिरातप
निहतेषसता ॥

रुचिराञ्जनः । पुं० शोभाञ्जने ॥

रुचिराश्वः । पुं० नृपतिविशेषे ॥ शो
भनतुरगे ॥ चि० तद्वति ॥

रुचिष्यः । चि० इष्टवस्तुनि ॥ रोचते०
रुच्यतेवा । रुच० । रुचिभुजिभ्यां
क्लिष्यन् ॥ अभिर्प्रते ॥

रुचि । स्त्री० दीप्ती ॥ रुक्नुचीरुचयः
समाहृत्येकार्थसङ्घे ॥ कृदिका
रादितिडीप् ॥

रुच्यः । पुं० कतनाद्ये ॥ शालिधा

रुदन्ती

न्य ॥ पत्नी ॥ न० सौवर्चसे ॥ वि०
मनीषी । सुन्दरे ॥ रोचते ० रुच्यते
वा । रुच० । राजसूयेतिसाधुः ॥

रुच्यकन्द । पुं० सुरथे ॥

रुग् । स्त्री० रोगे ॥ रुजतिदेहम् । रु-
जोभङ्गे । क्रिप् ॥ रोजनवा, सम्प
दादिक्रिप् ॥ कुष्ठौषधौ ॥

रुजा । स्त्री० रोगे ॥ भङ्गे ॥ रुजति ।
रुजो ॥ मिदादिपाठात् ० रुजाधा-
नामितिनिर्देशाद्वाऽडिटाप् ॥ इ

रुजधितिकोश । कुष्ठे ॥ मेघ्याम् ॥
रुजाकरः । पुं० व्याधौ । न० कर्मर
इफले ॥ वि० भीष्माकारिणि ॥

रुजासहः । पुं० धन्वनष्टे ॥

रुजस्करा । स्त्री० सुवतायाम् । सुख-
सन्दोद्यायांगवि ॥

रुजडः । पुं० कथञ्चे ॥

रुजिष्ठा । स्त्री० हारपिण्डायाम् । देह
ख्याम् ॥ दूतिकायाम् ॥ रणभूमौ ।

रुजम् । न० वाणिते । तिरखांशब्द ।
कृजिते ॥

रुदयः । पुं० कुष्ठुटे ॥ शुनि ॥ शि
गौ । रोदिति । रुदिर्यशुविमोच
ने । रुदिविदिभ्यांऽडिद्विच्यर्थः ॥

रुदन्तिका ।) स्त्री०

रुदन्ती ।) स्त्री० लुद्रक्षुपविशेषे ।
स्रवक्षीयायाम् । सञ्जोवन्त्याम् । रो
भाक्षिकायाम् । चणपल्याम् ॥ थ
क्षाः स्वरूपयथा । चणपत्रसम्प

रुद्रः

चञ्चुपद्यैवतयः कृतिः । शैशिरेज
लविन्दूनां सवन्तीति रुदन्तिका ॥ रु
दन्तीषङ्गिकुद्रुष्यापित्तप्रीचरसाय-
नी ॥

रुदितम् । न० कृन्दिते । कृष्टे ॥ रु-
दिर् ॥ भावेत्तः ॥ वि० तद्वति ॥
रुधः । वि० नदोप्राकारादिनाकृतवे
ष्टने ॥ वेष्टिते । बलविते । संधी-
ते । चाश्रुते ॥ रुध्वतिष्ठा । रुधिर-
सावरणे । त्तः ॥

रुद्रः । पुं० गणेश्वताविशेषे ॥ एका-
दशरुद्रेषु ॥ तेषां नामानियथा ।
अजेकपादह्रिभ्रौ विरुपाक्षीधरैव-
त । हरश्च बहुरुपसख्यस्य कश्चसुरे-
श्वरः ॥ सावित्रस्य जगत्सपिनाक्षी
चापराजितः । एते रुद्राः समा-
ख्याता एकादशगणेश्वराः । एते
पांसानसानान्तु विशूलधरधारिणा
म् । कोटयश्चतुरशीतिसप्तत्वा
चाक्षमासताः ॥ दिक्षु सर्वासु ये
रक्षां प्रकुर्वन्ति गणेश्वराः पुत्रपौत्र
सुतास्त्वैते सुरभीगर्भसम्भवाः ॥
इति साख्ये ५ ध्यायः ॥ शिवे ।
शमी । ईशे ॥ रोदयत्यसुरान् ।
संहारकाले प्रजाः संहरन् रोदय-
ति वा । रुदिर्यः । रोदिर्णि लुक् च
तिर्यक् च लुक् ॥ सर्वगत रुधां द्रा
वणात् ० रोदनघननाहारुद्रः । त
थाचक्ष्णान्दं । रुजः सर्वगता

रुद्रचण्डी

रुद्राक्ष :

माहात्म्ये ॥

रुद्रजः । पुं० पारदे ॥

रुद्रजटा । स्त्री० जटाविशिषे । रौद्र्याम् ।

सौम्यायाम् । सुगन्धायाम् । सुपत्रा

याम् । सुगन्धपत्रायाम् । पत्रवल्क्या

म् । जटावल्क्याम् ॥ अस्यागुणा । क

टुरसत्वम् ० श्लासकासहृद्गोमभूत

रक्षीनाशित्वञ्चेति ॥

रुद्रपत्नी । स्त्री० चण्ड्याम् । दुर्गा

याम् ॥ अतस्याम् ॥

रुद्रप्रिया । स्त्री० हरोतक्याम् ॥ रुद्रा

ख्याम् ॥

रुद्रवीणा । स्त्री० सङ्गीतनारायणो

क्तेवीणाविशिषे । रुद्र्याम् ॥

रुद्रसर्गः । पुं० रुद्रकलकभूतवेता

लादिच्छष्टौ ॥

रुद्रसावर्णिः । पुं० द्वादशिमनौ ॥

रुद्रसू । स्त्री० एकादशपुत्रप्रसाम् ॥

रुद्राक्षोडः । पुं० ग्नाशाने ॥

रुद्राक्षः । पुं० सूनाम्नाप्रसिद्धे हर्षे ।

हृणमेरौ । अमरे । पुष्पचामरे ॥

अशफले । शिवाक्षे । सर्पाक्षे । भू

तनाशने ॥ विनाभस्त्रादिपुण्ड्रेण-

विनारुद्राक्षमालया । पूजितोपि

महादेवो न स्यात्तस्य फलप्रदः ॥ वि

नामन्त्रिण्येऽधत्तं रुद्राक्षं भुविमान

वः । सशक्तिनरकान् चौरान् च

वदिन्द्रः शतुर्दश्रितिपञ्चपुराणम् ॥

रुद्राक्षान्कण्ठदेशेदशन ३० परि

यस्माद्द्रावयामिजगत्त्वहम् । रोदनं

इन्मिथस्माच्चरुद्रस्तस्माद्दहं प्रिये ॥

यथा । रुतं वेदात्मकं शब्दं कल्पादौ

ब्रह्मण्ये राति० ददाति । रादाने ।

आतोनुपसर्गेणः ॥ यथा । रुता

नादेन सकलं जगदिदं द्रावयति रञ्ज

यतीति० नादात्मकत्वाद्द्रुद्र ॥ यथा ।

रुतानादेन० प्रणवरूपेण० वेदरूपेण

वा० द्रावयति०० इष्टमर्थमिति रु

द्रुद्रु० यथा । रुतं संसारदुःखं तद्वेतुं-

बाद्द्रावयतीति रुद्रुद्रुः । तदुच्छं कतद्रुः

खञ्जतद्वेतुं विद्रावयति यः प्रभुः

। रुद्रुद्रुच्च्यते तस्माच्छिवः परम

कारणमिति ॥ विष्णु रुद्रयोरेदो

यथाक्षौभे । सदैव देवो भगवान्म

हादेवो न संशयः । मन्यन्ते ये जग

द्योनिं विभिन्नं विष्णुमीश्वरात् ॥

मोहादवेदनिष्ठाया तेषाम्नि नरकं

नराः । वेदानुवर्तिनं रुद्र देवं ना

रायणं तथा । एकीभावेन पश्यन्ति

सुक्तिभाषो भवन्ति ते । श्रीमहागवते

देव्यादौ रुद्रौ परिकीर्त्तितौ । यथा ।

इच्छया ब्रह्मणो वक्त्राद्दूरदानार्थं रुद्र

भौ । मूलरुद्रांशभूतारुद्रनामा

द्वितीयकश्चति ॥ आदिच्छपत्रवच्चे

॥ एकादशाक्षे ॥ न० रौद्रसे ॥

रुद्रकौटी । स्त्री० तीर्थविशिषे ॥

रुद्रगणः । पुं० शिवपार्षदसमूहे ॥

रुद्रचण्डी । स्त्री० रुद्रयामसोक्तदेवी

रुद्रास्पदम्

मितान् • मस्तकेविंशतिषे ४० प
 ट् ६ षट् ६ कर्णप्रदेशे • करयु
 गलकृतैर्वादेशे १२ वाद्देशे १२ व
 १ वाह्निरिन्दे : कलाभि १६ न
 यनयुगकृतैर्त्वेक १ मेकं १ शिखा
 याम् • वक्षस्पष्टाधिकंयः कलय
 तिगतकं १०८ सख्यं नीलकण्ठः
 इतिदेवीभागवतम् ॥ मन्त्रेणैति
 द्विजे तरविषयम् । सर्वाश्रमाश्रय
 र्थानां रुद्राक्षयधारणम् । कर्त्त
 व्यं मन्त्रतः प्रोक्तं द्विजानां नान्यव-
 णिनामितिनारायणवचनात् ॥
 रुद्राणी । स्त्री० शिवायाम् । भवा
 न्याम् । सर्वमद्रत्वायाम् ॥ रुद्रस्य
 स्त्री० इन्द्रवरुणभवसर्वरुद्रमुडहि-
 मारख्यवयववनमातुलाचार्याणामा
 नुगिति० डीपानुकी ।
 रुद्रावर्त्तः । पुं० तीर्थविशिषे ॥ अद्रि
 कूटस्थानस्थायीपरमेश्वर्याम् । रु
 द्रेण्टायांम् ॥
 रुद्रास्पदम् । न० तीर्थविशिषे ।
 रुद्रे । स्त्री० रुद्रवीषायां ।
 रुधिरः । पुं० अङ्गारके । कुजे । भौ
 मे । महलपद्ये ॥ न० कुक्कुमे ॥ श-
 रीरस्वरसभवधातौ । रक्ते । अ-
 क्षे । त्वग्जे । शोषिते । अक्षजि ।
 लोहू० इ० भा० ॥ रुषदि० रुध्यते-
 या । रुधिर० । इषिमदिमुदीति-
 किरच् ।

रुमा

रुधिराख्यम् । न० मणिप्रभेदे । यथो
 क्तं गुरुडपुराणे । हृतमुगुरुपमादा
 यदानवस्ययथेप्सितम् । नर्मदायां-
 निषिञ्चे पकिस्त्रिहीनादिभूतले ॥
 तत्रेन्द्रगोपकलितंशुकमन्त्रवर्णं सं-
 स्थानतः प्रकटपीलुसमानमात्र-
 म् । नानाप्रकारविहितं रुधिराख्य-
 रत्नमुद्वृच्यतस्यखलुसर्वसमानमेव ॥
 मध्येन्दुपाशडरमतीवविशुद्धवर्णं त
 चेन्द्रनीलसदृशं षटलंतुलेख्यात् ।
 सैश्वर्यं सृष्ट्यवननंकघितं तदेवपञ्च
 तत्क्षिप्रभवेत्सुरवक्ष्यवर्णम् ॥ इति
 गाण्डे ॥ ७८ ॥ अध्यायः ॥
 रुधिरोद्गारी । पुं० षष्टिसंवत्सराणां
 मध्ये वत्सरविशिषे ॥ तत्फलं यथा ।
 महिषीगीहिरगदादिताम्रकांक्षाया
 शिपतः । तत्सर्वदेविविज्ञीयकर्त्त
 व्यीधो न्यसस्ययः ॥ रक्ते सवत्सरेदे-
 विक्रूरबुद्धिर्नराधिपः । मानवाः क्रूर
 चेष्टासतङ्घातेनजयोभवेत् ॥ ५८ ॥
 रुमखान् । पुं० लवणाचले ॥ लव-
 यमक्षयस्मिन् । मनुष्ये । आसन्दी-
 वदिति० लवणस्यरुमण् भावः ॥ ल
 वणाकरवाचकरुमन्मन्दस्यैतद्विपा
 तमं नलोपाभावाथैषस्वार्थश्चैष्यपि
 मतम् ॥
 रुमा । पुं० लवणाकरे ।
 रुमा । स्त्री० सुयीवदारेपु ॥ विशिष्टल
 वणाकरे ॥

रुषित :

रुचः । पुं० रमणे ॥ अरुणे ॥ रम्य-
तेश्चिन् । रमणीयायाम् । चकि
रम्योरुचोपधायान् इतिरक् ॥

रुरुः । पुं० मृगविशेषे । हरिणजात्य
न्तरे । भारयुक्ताख्ये ॥ रुरुर्मृगान्-
कृष्णसारइतियादवः ॥ व्याघ्रे ॥ य
घा । गोमोपीगोपवीतो रुकनखवि-
लसत्करुभूषणिरवडति ॥ दैत्य-
भेदे ॥ रीति । रुग्ण्ये । जम्बादय
श्चेतिसाधुः ॥ रुगातिभ्यां कृन्वा ॥

रुवुः ।) पुं०

रुवुकः ।) पुं० एरण्डे ॥ इतिरत्न-
माला । रत्ने रण्डे ॥ इतिराजनि
चण्डः ॥

रुशन् । चि० निन्द्यार्थायां वाचि ॥ रु
शति । रुशङ्गिसायाम् तोलव्यान्तस्ती
दादिकस्तस्माच्छतप्रचयः । रुशन्
शब्दः । रुशतीर्हंसा । रुशद्वच
नम् ॥

रुशतो । स्त्री० निन्द्यार्थायां वाचि ॥ श-
चन्तान् डीप् । चाच्छीनशोरितिनु
म् धिकल्पाद्गुमभावः । स्त्रियांया
हृल्ये नास्त्वदर्शनम् ॥

रुत् । स्त्री० क्रोधे ॥ रुशङ्गिसायाम्
। सम्पदादित्वात्किप् ॥

रुपा । स्त्री० अमर्षे । कोपे । मन्वी
। क्रोधे । किवन्ताङ्गागुरिमतेनटा
प ॥

रुषितः । चि० रुष्टे । क्रोधवृत्ते । रु

रुषा

प्यतिस्त्र । रुषराषे । क्तः । रुष्यम्
स्वरेतिपच्चे ० इड्विकल्पः ।

रुष्टः । चि० रुपिते । शिवेरुष्टे गुरुखा
तागुरीरुष्टे नकचन । रुपतेस्त्र । रु-
प० । क्तः । रुप्यम् स्वरेसङ्घेषु पा
खनामितिपच्चेइडभावः ॥

रुष्टः । चि० जाते ॥ आरुष्टे ॥ रुष्टः
कत्तरिकः ॥

रुष्टकम् । न० छिद्रे ॥

रुष्टा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ छिन्नापिरोह
ति । हवीजुरुजन्मनिप्रादुर्भावे इ-
गुपधज्ञापृक्किरः कः । टाप् ॥ म
हासमहायाम् ॥

रुष्टिरुष्टिका । स्त्री० उत्कठायाम् ॥ इ
तिपुरायम् ॥

रुष्टा । पुं० वृक्षे ॥ रोहति । संह-
शीङ्क्नुशिरुहीच्यादिनां क्निप् ।
रुष्टः । पुं० वृक्षे ॥ वरकटर्षे ॥ चि०
अप्रेम्शि । पेरुषे ॥ अचिक्रये ।
अस्त्रिग्धे । रुष्टा ॥ इतिभाषायां ॥
रुष्टयति । रुष्टवारुष्ये । पंचाद्येषु ॥

रुष्टगन्धकः । पुं० गुग्गुली ॥

रुष्टयात्मिका । स्त्री० लङ्कांधान्ये ॥

रुष्टदर्भः । पुं० हरिदर्भे ॥

रुष्टपत्रः । पुं० शाखीटवृक्षे ॥

रुष्टप्रियः । पुं० षट्पभौषधे ॥

रुष्टेखादुफलः । पुं० धन्वनवृक्षे ॥

रुष्टा । स्त्री० दन्तीवृक्षे ॥ कूरायाम् ॥
अस्त्रिग्धायाम् ॥

रुट :

रुट : । पुं० प्रकृतिप्रत्यायाद्यर्धमनपे-
 ह्यशब्दबोधजनकेशब्दे ॥ यथा । सु-
 ख्योलाघणिकोगीणः शब्दः स्या-
 दौपचारिकः । यौगिकीयोगरुटो
 धारुटोशामुख्यएवसः ॥ इतिशा-
 ब्दिकाः ॥ अथिष । रुटमालघब-
 ति • विभजतेष । रुटं सहेतवन्नाम
 सैवसंज्ञे तिकीर्त्यते । नैमित्तिकीपा-
 रिभापिक्वीपाधिक्यपितद्दिद । य-
 न्नामयादृशार्थेसहेतितमेय • नतुयी ।
 गिकमपि • तद्रुटम् । योगरुटन्तुप-
 ह्जनादिकंनतथा रुटानामेवषसंज्ञाप-
 देनाभिलष्यते । नतुरुटादियत्सं-
 ज्ञानाम्नोऽवान्तरभेदः । येनविभा-
 गव्याघातः स्यात् । संज्ञायाश्चयो-
 मेदा • नैमित्तिकीपारिभापिकी • षी-
 पाधिकीचेति । पाषकपाठकाद्य-
 स्तुनसंज्ञाः सहेतशून्यत्वात् ॥ ये-
 तुरुटस्यनास्यशतुर्विधत्वमाहुस्तन्म-
 तमुपन्यस्यति । जातिद्रव्यगुणख-
 न्देधंकीः सहेतवत्तया । जाति
 शब्दादिभेदेनचातुर्विध्यं परेणगुः ।
 गोगश्यादीनांगीत्वादिजात्या । प-
 प्रवाय्यादीनांलाहूलधनादिद्रव्य-
 ष । धन्वपिशुनादीनांपुण्यहेपादि
 गुणेन । चलचपनादीनांशगद्दानां
 कर्म • वाऽवष्टिभ्यः • नमत्वाश्चातुर्वि-
 ध्यमेवरुटानामिति । घटुत्तं दृश्या-
 पायैः । शब्देरेवप्रतीयन्ते जाति-

रुट :

द्रव्यगुणक्रियाः । चातुर्विध्यादमी-
 पान्तुशब्दरुक्चतुर्विधव्रति ॥ तदे-
 तत्खडमूर्खादीनामन्यशून्यादीना-
 स्यशब्दानामपरिग्रहापच्यापरिख-
 त्तमस्याभिः ॥ नैमित्तिकसंज्ञाल-
 क्षयति । साध्यव्यष्टिन्नसहेतयती
 नैमित्तिकीमता । जातिमाघेहित
 हेताद्व्यक्तोभानंसुदुष्करम् ॥ यन्ना-
 मजास्यव्यष्टिन्नसहेतवत्सुनैमि-
 त्तिकीसंज्ञा । यथागोषेचादिः ।
 साहित्गोत्वचैत्रादिजास्यव्यष्टिन्ने-
 वगवादिक्मभिधत्ते नतुगोश्चादि-
 जातिमाघम् । गोपदंगोस्त्वसहेति
 तमित्त्वाकारकयहाङ्गमानयेच्यादी-
 गोत्वादिनागवादेरन्वयानुपपत्तेः
 एकग्रन्थस्वसपस्थान्यानुभावकत्वेऽ-
 तिससङ्गात् । पारिभापिकीभौ-
 पाधिकीससंज्ञाक्रमेणलघयति । उ-
 भयशुश्रिधर्मेणसंज्ञाभ्यात्पारिभा-
 पिकी । षीपाधिकीत्वनुगतेपाधि-
 नायाप्रवर्तते । उभयावृत्तिधर्माव-
 ष्टिन्नसहेतवतीसंज्ञापारिभापि-
 की । यथाफागडित्वादिः । यथा
 नुगतेपाध्यव्यष्टिन्नसहेतयतीसं-
 ज्ञासात्वीपाधिकी । यथाभूतदृता-
 दि । साहित्त्वतनयुक्तविशेषगुणध-
 त्वासांसारकसाखनुगतेपाधिपुर-
 स्कारेणैवप्रवर्तते । इतिशब्दगति
 प्रकाशिकाधि • जाते । प्रसिद्धे ।

रूपम्

रुहेर्गोस्त्वितिहः । टत्तुधत्तुष्टुत्वट
लोपदीर्घः ॥

रुढपदः । त्रि० महसूत्रे ॥

रुढिः । स्त्री० शिष्टप्रथीगे ॥ प्रसिद्धी
॥ अनादिव्यवहारसिद्धिसम्बन्धवि
शेषे ॥ मुख्यशब्दवर्त्तमाने ॥ सा
चस्वरूपेणजात्यागुणेन वानिर्देशा
हेतुस्तु निसंज्ञासंज्ञिसङ्घेतेनप्रव
र्त्तते । यथा । डित्यः डवित्यः
गौःशुक्रइति ॥ रुढशब्दनिष्ठश
क्तौ ॥

रूपम् । न० वाच्याकारे । खभावे ॥
सौन्दर्ये । मनोहराकृतौ । तक्षल
क्षणंयथा । अद्धान्यभूषितान्येव
केनचिद्गुणैरुपदिना । येनभूषितव
द्धान्तितद्गुणमतिकथ्यते ॥ इत्यु
ज्ज्वलनीलमणिः । नाणके । प्रश
स्ते ॥ पशौ ॥ शब्दे । यन्याहत्तौ
नाटकादौ ॥ आकारे ॥ श्लोके ॥
अवकाशादिद्विपदान्तानानाविकार
विशेषे ॥ रूपन्तुषोडशविधंमोज
धर्मैःप्रकीर्तितम् । यथा । १ सुखम्
२ दीर्घम् ३ स्थूलम् ४ चतुरस्र
म् ५ वृत्तम् ६ शुकम् ७ कृष्णम्
८ नीलारुणम् ९ रक्तम् १० पीतम्
११ कठिनम् १२ चिकणम् १३
शुष्यम् १४ पिच्छलम् १५ मृदु
१६ दारुणम् १७ मिति ॥ अलुर्मा
यथाज्ञेगुणे ॥ तत्रशुकनीलपीत

रूपकम्

रक्तहरितकपिशचिचभेदात्सप्तवि
धम् । पृथिवीजलतेजोहृत्ति । तत्र
पृथिव्यासप्तविधम् । अभास्वरंशु
क्रंजले । शुक्रंभास्वरंतेजसि ॥ मा
चामात्रे ॥ ॥ त्रि० उत्तरपदस्थि
च्यास्वसदृशे ॥ यथापितरूपपुत्रमा
दरूपाकन्या ॥ प्रापके ॥ रोपयतिवि
मोहयति । रूपविमोहने । अच् ॥
यदा । रूप्यतेऽनेन । खप्यशिल्पशब्दे
तिसाधु ॥ रौतिषा । रुग्ण्ये ।
खप्यशिल्पेतिपः । रौतेर्दीर्घश्च ॥
अतिरूपन्तुनिन्दितम् ॥

रूपकम् । न० नाटके । मूर्त्तौ ॥ रूप्ये
॥ काव्यालङ्कारे ॥ तत्रचयादि
यथा । विषय्यमेदताद्रूप्यरञ्जनंवि
पयस्ययत् । रूपकं तत्त्रिधाभिव्य
न्यूनत्वानुभयोक्तिभिः ॥ अयंदि
धूर्जटिः साक्षाद्यंनदग्धाः पुरः
क्षणात् । अयमास्तेचिनाशम्भुस्तार्त्तौ
यीकंविशेषनम् ॥ शम्भुर्विश्वमव्यय
स्त्रीकृष्यसमदृष्टिताम् । अस्यामुखेन्दु
नालब्धेनेवानन्दे किमिन्दुना ॥ सा
ध्वीयमपरालक्ष्मीरसुधासागरीदिता
। अयंकलहिनश्चन्द्राम्बुखचन्द्रेति
रिच्यते ॥ सङ्ख्याविशेषे ॥ यथा
। सञ्चालीप्रोच्यतेगुण्णासातिसोरु
पकांभवेत् । रूपकैर्दशभिः प्रोक्तः
कलहोनामनामतः । त्रि० । मू
र्त्तमिति ॥ पुं० । दृढादिसप्तसु ॥

रूपमाली

सैयथा । दृढः प्रौढोऽथखधरोविभ
 वद्यतुरक्रमः । निशारुक्कः प्रतिता
 लः कविताः समरूपकोद्दतिदामो
 दरः ॥ -

रूपकमेदः । पुं० अभिनेयप्रकारे ॥

रूपतत्त्वम् । न० शैले ॥

रूपधारी । वि० सौन्दर्यविशिष्टे ॥

रूपधेयम् । न० रूपे ॥ रूपमेव । भाग
 रूपनामर्थे धेयः ॥

रूपनाशनः । पुं० पेषके

रूपवान् । वि० आकारविशिष्टे ॥ सीं
 द्ययुक्ते ॥

रूपस्कन्धः । पुं० विषयप्रपञ्चे । वास
 नामयचित्तिनिरूप्यमाणं पुगब्दस्य
 शादिषु । पञ्चेन्द्रियेषु च ॥ रूप्यन्ते
 एभिर्वाविषयाद्भित्तिर्कर्मकरणव्युत्प
 त्तिभ्यांसविषयापीन्द्रियाविरूपस्क
 न्धः । रूप्यमाणपृथिव्यादीनांवाद्य
 त्वेपिदेशस्वत्वादिन्द्रियसम्बन्धात्
 ध्यात्मिकत्वम् ॥

रूपालीया । स्त्री० वारस्त्रियान् । वैश्या
 यान् ॥ रूपमालीवोक्षाः ॥

रूपमाली । स्त्री० वर्थ हत्तविशेषे ॥ य
 था । चत्वारोऽस्याकर्णाश्चायन्तेहृन्दस्ये
 वंघारं कुर्वन्ते । भव्यावर्णापादेराज
 न्ते रूपमालीहत्तं तत्फाम् ॥ यथा
 । हत्वाशचुन्ट्यान्तीचगडंसाचगडी
 यः कन्ध्याणं कुर्यान् । देविन्द्राद्याः
 प्रीत्यासम्प्राप्ताः ससैवन्ते तत्पादा

रूप्यम्

गोत्रम् ॥

रूपान्नः । पुं० कामदेवे ॥ रूपमन्नम
 स्य ॥

रूपिका । स्त्री० श्रद्धे तार्किके ॥ योद्
 पुष्ये ॥

रूपी । वि० रूपमति ॥ मूर्तिमति ॥

रूपेश्वरी । स्त्री० देवीविशेषे ॥

रूप्यम् । न० आहतारजते ॥ आहतते
 मनि ॥ तारे । चन्द्रहासे । रजते
 चन्द्रलोचके । चांदी० इ० भा० ॥

अक्षलक्षणं गुणादयद्यथा । गुरु
 स्त्रिगंधं द्रुवितं दाहच्छेदघनचमम्

। स्वर्णाब्जं चन्द्रयत् । खण्डं रूप्यं भवगु
 णं शुभम् ॥ सारणाययोग्यम् ॥

कठिनं कृत्रिमं रूक्षं रक्तं पीतं दलं ल
 घु । दाहच्छेदघनैर्नष्टं रूप्यं दुष्टं प्र
 कीर्तितम् ॥ सारणाययोग्यम् ॥

व्यग्रीतं कशायान् । सादुपाकरसंसर
 म् । वयसः स्यापनं स्तिग्धं लिखनं वा
 तपित्तजित् ॥ प्रमेहादिकरीगांश

नागयत्त्वधिराद्भ्रुवम् ॥ तारं शरी
 रस्य करीतितामं विह्वल्यन्वयच्छति

शुकनागम् । वीर्यं दलं हन्ति तनोद्य
 पुष्टिं महागदान्पोपयति क्षणम्

॥ अघशोधनविधिः । मसलीहृत्प
 चापितारस्याग्नीप्रतापयेत् । निपि
 र्त्तं तत्प्रतमानितैलैरक्तं चकाञ्चित्

। गोमूषेचफुल्लानां कपायेचविधा
 विधा । एषं रजतमचासां विशुद्धिः स

रोगी

रुग्णतेपीडातेदेहेनेनेतिवारोगः ॥
 रोगघ्नम् । न० औषधे । त्रि० रोग
 नाशके ॥
 रोगभूः । स्त्री० शरीरे ॥
 रोगरोजः । पुं० पापरोगे । राजये
 च्छणि ॥ रोगाणां राजे । टच् ॥
 रोगलक्षणम् । न० निदाने ॥
 रोगयान्तकः । पुं० वैद्ये ॥
 रोगशिला । स्त्री० मनः शिलाया
 स् ॥
 रोगशिल्पी । पुं० शरालु० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० वृक्षविशेषे ॥
 रोगश्रेष्ठः । पुं० ज्वरे ॥ रोगिपुत्रे
 उः ॥
 रोगघ्नम् । न० औषधे । भौषज्ये ॥
 रोगहारी । पुं० चिकित्सके । वैद्ये
 ॥ रोगहरतितक्षीलः । सुपीति
 षिनिः ॥ द्वि० रोगनाशके ॥
 रोगितरुः । पुं० पशिकाश्वत्थे ॥
 रोगी । त्रि० रोगयुक्ते । व्याधिते ।
 चातुरे । अभ्यमिते । रोगार्त्ते ॥
 रोगमस्त्रास्ति । इनिः ॥ अधवर्चे
 षिकित्साः र्थं परीक्षारि रोगितस्य हि ॥
 तत्राहवाग्भटः । दर्शनस्यर्शन
 प्रश्नैः परीक्षेत्थरोगिणम् । आयु
 र्वादिदृशास्यर्थांश्चीतादेः प्रश्नतीऽ
 परम् ॥ आयुरादीत्वचादिशब्दान्
 साधत्वाऽसाधत्वादिविधायम् । दृ
 शा० दर्शनेन । अथसम्यदादिभ्यश्च

रोचनः

तिभावेक्तिप् । स्पर्शात्० शीतादेः
 । शीतोष्णान्दुर्काठिनत्वादिनापरी
 चयस्य । प्रश्नतः । उदरलाघवगौ
 र्वत्तयाऽवृषा० वुभुक्षाऽवुभुक्षावला
 ऽवलादिना । मिथ्यादृष्टाधिकारादि
 दुराख्यातास्तथैव च । तथादुष्यदि
 पृष्टाद्यमोहयेयुश्चिकित्सकान् ॥
 तत्रदर्शनं नेत्रलिङ्गामूत्रादेः कर्त्त
 व्यम् ॥
 रोगिवल्लभम् । न० भौषज्ये । औषधे
 त्रि० रोगिप्रिये ॥
 रोग्यम् । त्रि० अपथ्ये । अहिते ॥ रो
 गायहितम् । यत् ॥ रोगसम्बन्धिनि ॥
 रोचयः । पुं० वुभुक्षायाम् । भ्रशना
 याम् । जिघत्सायाम् । कदल्याम्
 ॥ राजपलाण्डौ ॥ शवदंशे ॥ गन्धि
 पर्णभेदे । निशाचरे । धनहरे ।
 कितधे । गण्डासके । नैपालदे
 शिभच्छिउर० इतिप्रसिद्धे ॥ अस्थशु
 षाः । रोचके । सधुरस्तिक्तः कटु
 पाकः कटुर्लघुः । तीक्ष्णो हृद्यो
 हिमेऽघ्नित्कुष्ठकण्डूकफानिलाभ् ॥
 रक्षोऽश्रोस्त्रेदमेदीस्र ज्वरगंधविपन्न
 यान् । त्रि० रुचिकारके ॥
 रोचनः । पुं० कूटशाल्मली ॥ श्वेत
 शिथौ ॥ पलाण्डौ ॥ शारग्वधे ॥
 करञ्जे ॥ अहोठे ॥ दाडिमे ॥ वि०
 रोचके । रुचिकरे ॥ रोचते । रुच
 दीप्तौ । अनुदात्तं तर्हं तियुक् ॥

रीचिष्णुः

रीचयति । गन्धादित्वाल्ख्युर्वा
बहुलमन्यत्रापीतियुक्त्वा ॥

रीचनकः । पुं० कम्बीरे ॥

रीचनफलः । पुं० बीजपूरके ॥

रीचनफला । स्त्री० चिर्मिठायाम् ॥

रीचना । स्त्री० रक्तकह्लारे ॥ गोपि

त्त ॥ वरयोपित ॥ रोचते ।

रुच० । बहुलमन्यत्रापीतियुक्त्वा

टाम् ॥

रोचनिका । स्त्री० वंशरोचनायाम् ॥

शुण्डारोचन्याम् ॥

रोचनी । स्त्री० आमलक्याम् ॥ गीरेच

नायाम् ॥ मुनः शिष्यायाम् ॥

श्वेतचिष्टतायाम् ॥ काम्बिस्थौष

धी ॥ रोचते । रुचद्दीप्तावभिप्रीती

व । कृत्यस्युटप्रतिल्युट् ॥

रोचमानः । पुं० अश्वत्थीवास्थीरो

मावर्त्ते ॥ यथा । श्रीश्रीश्रीदद्याव

त्तोरोचमानोऽगदीप्य इतिचिका

खड्गेषः ॥ अपिच । कलुजीरोच

मानखस्त्रामिसीभाग्यवर्त्तनद्रतिवै

षयन्ती ॥ पि० अत्यन्तदीप्यमाने

॥ रोचते । रुच० । लटः शानच्

। आनेमुक्त्वा ॥

रोचितः । पि० प्रकाशिते ॥

रोची । पि० रोचिष्णी ॥

रोचिष्णुः । पि० अलङ्कारादिनाश्रीभ

सागे । विभाजि । भाजिष्णी ॥

रोचतेतल्लीलः । रुच० । अलङ्

रोदनम्

जिति० प्रणुक्त्वा ॥

रोचिः । न० शिचिपि । त्विपि ।

प्रभायाम् । दीप्तौ ॥ रोचतेऽनेन

। रुच० । अलङ्कारादिसिः ॥

रोची । स्त्री० हिलेमोचिकायाम् ॥

रोच्यः । पि० प्रकाशये ॥ प्रीतिवि

षये ॥

रोटिका । स्त्री० रोटी० इतिभाषा

प्रसिद्धेपिष्टकविशेषे ॥ अस्याः क

रणप्रकारोयथा । शुष्कगोधूमचूर्णे

नकिञ्चित्पुष्टाक्षेपोलिकान् । तप्त

कीर्त्तयेत्कृत्वा मूत्राङ्गारेपितार्पचे

त् । सिद्धेपारोटिकाप्रोक्तामुपोन

स्याः प्रचक्ष्मते । रोटिकावलकृद्

च्याङ्गणधीधातुवर्द्धनी ॥ वातघ्नी

कफकृद्दीप्तानीनां प्रपूजिता

। यवजारोटिकारुच्यामधुरापिण

दाखुः । मलशुक्रानिलकरीय

ल्याङ्गणिकफामयान् ॥ पीनसञ्ज्ञा

सकासांघमेदीमेद्यसामयान् ॥

रोडः । पुं० रोदे ॥ पि० दत्ते ॥

रोदनम् । न० कन्दमे । शीकादिना

सुप्तने । रोना० रु० भा० ॥

पसे । अशुणि । पांसू० पू० भा०

रुद्यते । रुदिरुपशुविमोचने । वा

हुलकात्कर्माणिल्युट् । तस्येश

भाशुभयथा । अनसुक्तिगुरुदि

तमदीनं शुभदं नृणाम् । प्रचुरा

शुदीनं रुचक्षुदितं नसुखावैरम

रोधवक्रा

॥ रोदनाश्रुपतनेनमृतानानरकं
यथा ॥ ज्ञानिनोमासुदन्वेषमारो
दोः पुत्रसाम्प्रतम् ॥ रोदनाश्रु
प्रपतनान्मृतानानरकंभ्रुवम् ॥ सृ
तम्, हिश्यरोदननिषेधोयथा ॥ श्रे
ष्ठाश्रुवाभ्यवैमुक्त्वां प्रेतोभुङ्क्तेयतो
ऽवशः । अतीनरोदितव्यं हि क्रिया
कार्याविधानतः इति ॥

रोदनिका । स्त्री० यवासे ।

रोदनी । स्त्री० कण्ठरावाम् । दुराल
भायाम् । यवासे ॥ रोदयति । रु
दिर् । स्थुट् । डोप् ॥

रोदः न० द्विवि । भूमौ । यावापृ-
थिव्या । रोदितिसर्वमस्मिन् ।
रुदिर् । असुन् ॥

रोदसो । अ० यावापृथिव्याः । दि-
वि ॥ भूमौ ॥

रोदसी । स्त्री० स्वर्गे । भूमौ ॥ यावा
भूम्याः ॥ गौरादित्वात्पञ्चेडीप् ॥

रोदस्त्री । स्त्री० द्विवचनान्तः । भूमि
स्वर्गयोः ॥

रोधः । पुं० नदीतीरे । कुले ॥ रुष-
हि । रुधिरावरणे । पचाद्यच् ॥ अ
तिवन्धे ॥

रोधकः । वि० रोधिनि । रुधिर० ।
रुद्रल् ॥

रोधनः । वि० रोधकर्त्तरि । न०
रोधि ।

रोधवक्रा । स्त्री० सरिति ॥ रोधेन-

रोपणम्

वक्रा ॥

रोधः । न० तीरे ॥ रुषहि । रुधि-
र० । सर्वधातुभ्यामुन्निति० असुन् ॥

रोधावक्रा । स्त्री० नद्याम् ॥ रोधसा-
वक्रा ॥

रोधावती । स्त्री० नद्याम् ॥

रोधः । पुं० गालवे । लोभे । न० अ-
पराधे ॥ किल्विषे ॥ रुषधि । रु-
धिर् । वाहुलकाद्गन् ॥

रोधपुष्पः । पुं० मधुकावृत्ते ॥

रोधपुष्पिणी । स्त्री० धातकोवृत्ते ॥

रोपः । पुं० रोपणे ॥ इषी । वाये ।
न० लोभे ॥ रोप्यतेऽनेनवा । रूपनि
मेहने । ख्यन्तः । घञ् । यद्वा ।
रूप्यतेऽनेन । हलश्चेतिघञ् ॥

रोपकः । पुं० सुवर्णसप्ततितमेभा-
गे । यवाहविश्वगुप्तः । दीनारा-
रोपकैरटाविंशत्यापरिकीर्त्तितः ।
सुवर्णसप्ततितमेभागे।रोपकउच्य-
तइति ॥

रोपणम् । न० विमोहने ॥ जनने ॥
प्रादुर्भावे ॥ रुपेर्भाविल्युट् ॥ अ-
ज्ञानविशेषे ॥ यथा । रोपणंरसकं-
पिष्टासम्बक्सम्श्राव्यवारिणा । य
हृणीयात्तज्जलं सर्वज्जलं चूर्णमधो
गतम् ॥ शुष्कं जलं सर्वपर्यटो
सन्निभंभवेत् । विचूर्ण्यभाष्येत्स-
म्यक्द्विवेकं विफलारसैः । कर्पूर-
स्यरसंतपद्गमांशिननिः चिपेत् ।

रोमकन्द :

अञ्जयेद्रपनेतेननेत्राखिलगदच्छि-
दः ॥

रोपणचूर्णम् । न० नवनाञ्जनविशि-
ष्टे ॥ यथा । शिलायारसकंपिष्टास
म्यगाश्लेष्यवारिणा । रुद्धणीयात्त
प्लवंसर्वथलेच्चूर्णमधोगतम् । शु
ष्कतश्चलजलसर्वपर्यट्टीसन्निभंभवेत्
। द्विचूर्ण्यभावयेत्सम्यक्त्रिविल-
त्रिफलारसैः ॥ कर्पूरस्वरजस्तत्रद
शमांशिननिः शिपेत् । अञ्जयेद्रथ
नंतेनसर्वदोषोपशान्तये ॥ समस्त
नेचरोगत्रंचूर्णमेतद्रसंगयः ॥

रोपणवर्तिः । स्त्री० नेत्राञ्जनप्रमेदे ॥
यथा । अशौतिसिलपुष्पाणिपट्टिः
पिप्पलतण्डुलाः । जातीपुष्पाणि
पञ्चाशन्मरिचानिचण्डग ॥ सु-
च्छंपिष्टास्युनावर्तिः । कृताकुसु-
मिकाभिधा । तिमिरानुंनशुक्ला
शांनानिनीमांसहृदनुत् ॥ एतस्या
अञ्जनेप्रात्नामाश्रावणंहरिणुका ।
कुसुमिकावटी० रोपणी ॥

रोप्यातिरोप्यः । पुं० धान्यविशेषे ॥ य
था । रोप्यातिरोप्यालघवः शीघ्रपा
कागुणोत्तराः । अदादिनादोप्य-
राश्ल्यामूषविषनाः ॥

रोमम् । न० जले ।

रोमकम् । न० पांशुलघवे । अथक्तां
तप्रमेदे । पुं० रुमाभिर्धनगरे ।

रोमकन्दः । पुं० पिण्डाली ॥

रोमलता

रोमकपत्तनम् । न० पश्चिमेकेतुमाल-
वर्षस्थनिरक्षदेशेविद्यमानेपत्तने ॥
रुमे ॥ तच्चाधुनारुमश्वाम् ॥ इति
नाम्नाप्रसिद्धम् ॥

रोमकूपः । पुं० रोममूले ॥

रोमकेशरम् ।
रोमगुच्छम् ।
रोमगुच्छकम् } न० चामरे । अथ
चूलके ॥
रोमगुच्छम् ।

रोमः । न० लोमि । अङ्गुलि । तनूय
इ ॥ तस्यफलंयथा ; अल्परोमयुता
श्रेष्ठाजङ्घाश्चस्तिकरोपमा । रोमे
कैककूपकेस्नानृपाथान्तुमहात्म-
नाम् । इहेरोमेपण्डितानांश्रीवि
याणांतथैवच । रोमअयंदरिद्राणां
रोगीनिर्मोसलानुकः ॥ अपिच ।
रोमेकैककूपकेपार्थिधानांहेहेर्ज्ञेय
पण्डितश्रीविद्याशाम् । त्याद्यैर्निः
स्वामानयादुः स्वभाजः केपाद्यैव
निन्दिताः पूजितास्तिति । रोद्ध
ति । रुह० । नामन्सौमन्व्याम-
नूरोमन्निष्वादिनासाधु । यथा ।
रूयसे । रुग्ण्द० रुद्धगती० भा
पयं वा मनिन् ॥

रोमन्धः पुं० उद्गीर्यं वर्षवे । पग्गमां व
र्वितस्त्रावाप्यमुनद्यर्ववे । जुगार०
इ० भा० ॥

रोमभूमिः स्त्री० चर्मपि ।

रोमलता । स्त्री० रोमापल्याम् ॥

रोमाक्षित :

रोमवान् । चि० रोमशे । लोमवि
शिष्टे ॥

रोमविकारः । पुं० रोमाक्षे ।

रोमविक्रिया । स्त्री० रोमहर्षणे ।

रोमशः । पुं० पिण्डालौ । मेघे ॥

कुम्भिनि ॥ शूकरे । चि० अतिशय

लोमविशिष्टे । रोमाणिसन्त्यस्य

। लोमादिच्चात्० शः । रलयो
रभेदः ॥

रोमशफलः । पुं० डिण्डिशि । मुनि
निष्क्रीते । डिण्डिसो० डिण्डा०

इ० भा०

रोमशा । स्त्री० टग्धावृत्ते ॥

रोमशकम् । न० स्त्री० चकी ॥

रोमहर्षः । पुं० पुलवितत्त्वे ।

रोमाक्षे ॥

रोमहर्षणः । पुं० सूते । इतिहासपु

राणानां धारके व्यासशिष्ये ॥ अथ

ते सर्वे रोमाणि ० असाह्यपितानि यत्

। द्वैपायनस्य भगवंस्ततो वै रोमहर्षणः

॥ भवन्तमेव भगवान् व्युत्कृष्ट

यंप्रभुः ॥ विभीतकवृत्ते ॥ न० रो

माक्षे ॥ रोम्यां हर्षणम् ॥

रोमाक्षः । पुं० रोमहर्षणे । रोमाक्ष

मे ॥ रोम्यामक्षन्पूजनम् । भा

वेद्यम् ॥

रोमाक्षिका । स्त्री० रुद्रनीवृत्ते ॥

रोमाक्षितः । चि० जातपुलके । इष्ट

रोमणि ॥ रोमाक्षः सञ्जातो म् ॥

रोषः

तारकादिच्चादितच् ॥

रोमाली । स्त्री० वयः सन्धी ॥ रोमा
वल्याम् ॥

रोमालुः । पुं० पिण्डालौ ॥

रोमालुविठपी । पुं० कुम्भीवृत्ते ॥

रोसावली । स्त्री० नामेरुपरिलोमशे
ः श्याम् ॥

रोमाश्रुफला । स्त्री० भिक्षुरिष्टालु
षे ॥

रोमाक्षमः । पुं० रोमहर्षणे ।
रोमादमेदः । पुं० रोमाक्षे ॥

रोलः । पुं० पार्श्वीयामलके ॥

रोलेश्वः । पुं० भमरे ॥

रोला । स्त्री० माद्रावृत्तान्तरे ॥ यथा

॥ रोलः वृत्तमवेदिनाशपतिपिङ्गल-

भणितं प्रतिपदमिष्टचतुरधिककला

विश्रुतिपरिगणितम् । एकादश

मधिविरतिरखिलजनचित्तहरणं

सुललितप्रदमदकारिदिमलकविक

रुठाभरणम् ॥ यथा । तरतिपयोनि

धिसलिलमयतिगिरिशिखरशिला

परि० विश्रुतिरसातलमटतिशयस्त

वसकलदिशापरि० । यगनगमनम

भिनयतिसमंशशिनाश्रियमञ्जति-

विचमिटनतथापिभयन्तं भूपविमु-

ञ्जति ॥

रोष । चि० वधके । हिंस्रे । रोषति

। रूप० । विच् ॥

रोषः । पुं० कैपि । क्रोधे ॥ अपने

रोहिः

यमुदेतुमिच्छतातिमिरंरोषमयं धि
यापुरः । अविभियनिशाक्ततं त
मः प्रभयानांश्रुमताप्युदीयते ॥
रोषणम् । रुषडिंसायाम् । भाषि
घञ् ॥

रोषणः । पुं० पारदे ॥ रोषणं ॥
उपले ॥ ऊपरं ॥ वि० क्रोधने ।
अमर्षणे ॥ रोषतितच्छीलः ।
रुष० । क्रोधमण्डार्थं भ्यश्चेति यु
च् ॥

रोषमयः । वि० रोषादागतं । मयङ्
तिमषट् ॥

रोषितः । वि० रोषं प्रापिते । रुष्टे ॥

रोहः । पुं० चक्षुरे ॥ सादिनि ॥

रोहकः । पुं० प्रेतविशेषे ॥ वि०
रोहति । रोहकारि ॥ रुषवीजजन्म
निप्रादुर्भाषे । ष्पुञ् ॥

रोहणः । पुं० गिरिप्रभेदे । विदूराद्री
॥ न० शुभे ॥ जन्मनि ॥ प्रादुर्भा
षे ॥

रोहन्तः । पुं० द्रुमविशेषे । रुह्यात्
। रुह० । रुहिनन्दीक्षीविप्राणि
भ्यः पिदाशिपीतिभाच् ॥ वृधमा
च् ॥

रोहन्तो । स्त्री० कृतान्तरे ॥ पिस्वान्
डोष् ॥

रोहिः । पुं० धीर्ले । वृद्धे ॥ धार्मि
के । व्रतस्याम् ॥ रोहति । रुह० ।
हृषिगिरिहृषतिविदिष्टिदिकीर्त्ति

रोहिणी

भ्यश्चेतीन् ॥ गन्धमृगे ॥

रोहिणः । पुं० भूतृषे ॥ वटवृद्धे ॥

रोहितकधृच्चे ॥ न० कालभेदे ।

रोहिणे । दिनस्थनवमेसुहृत्ते ॥

सचपूर्वाह्णश्राद्धस्यगौणकालत्वे

नात्तरावधिः । अपराह्णश्राद्ध

स्यपूर्वावधिः । एकोद्विष्टश्राद्धस्य

समानकालः ॥ रोहति । रुह० ।

रुह्येति० इन् ॥ वि० रोहिण्यां

जाति । नचचेभ्योवहुलमितिलुक्

। लुक्त्तद्धितलुकि ॥

रोहिणिः । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ।

रोहिणिका । स्त्री० रागादिनारक्ष

र्थांस्त्रियाम् ॥

रोहिणी । स्त्री० अग्निन्यादिपुत्रवर्त

नक्षत्रे । ब्राह्मणम् ॥ तच्चलातल

फलं यथा ; स्याद्धर्मकार्यकुशलः

कुलीनः सुचारुदृष्टीपिलसत्कली

वरः । स्मरानिनाचाकुलिताखि

लाशयायोरोहिणीलः सधनीसमा

नी ॥ इति ॥ रोहिणीनक्षत्रे इति

गौरादिपुपाठान्डीप् ॥ करुठ

रोगविघ्नार्थे ॥ अस्मनामानिसङ्

स्थाचयथा । रोहिणीपञ्चधाप्राज्ञा

करुठशालूकपयच । अधिनिघ्नस्य

वलयाऽलासनामैकावृन्दकः ॥

तरीवृन्दः व्रतग्रीवगिलायुः क

रुठविद्रधिः । गलौघः प्रस्तरप्लव

मांसतालस्तथैवच ॥ विदाहोकरु

रौहिणः

रौहिणी

सान्तामंतविशेषरसे । उद्ये ॥ चि०
तीत्रे ॥ भीषणे ॥ रुद्रसम्बन्धिनि
॥ रुद्रदेवत्वे ॥ रुद्रस्त्रेदम् ।
अण् ॥

रौट्टी । स्त्री० चण्ड्याम् ॥ डीप् ॥
रुद्रजटायाम् ॥

रौप्यम् । न० रुप्ये ॥

रौप्यमादिकम् न० तारमादिके ।

रौमम् । न० रौमके ॥ रुमायांभव
म् । अण् ॥

रौमकम् । न० सांभरि० इ० भा०
प्र० अण्यर्थे । रौमे । वसुधे ॥ रुमा
यांभवम् । तत्रभवद्भवण् । सजा-
यांफल् चि० रौमकीभवस्ततश्चा
गतौवा । मलयादिष्ठादण् ॥

रौमहर्षिणिः । पुं० उग्रश्रवसि । सू
ते ॥ रौमहर्षिणस्यापत्यम् । अत
इञ् ॥

रौरवः । पुं० नरकविशेषे । वीर्ये ॥
चि० चञ्चले ॥ वीरे ॥ धूर्त्वे ॥ रुद्र
सम्बन्धिनि ॥ रुद्रभारश्चुक्काख्यः
प्राणिविशेषः । तस्यायम् । तस्ये
दसिच्यण् ॥

रौहिणः । पुं० चन्दनवृक्षे ॥ न०
दिनक्षानवमेसुहृत्ते । यथा । अत्र
पूर्वाह्ण्ये आद्यमभिधायरौहिणन्तु
नानङ्घ्रयेदित्यभिधानेनपूर्वाह्ण्ये
आद्यसङ्घवात्परोरौहिणपर्यन्तगौ
णपूर्वाह्ण्येवाणः प्रतीयते । तेन

रौहिणं पूर्वाह्ण्ये आद्यसङ्घवात्काल-
क्षेत्रेनोत्तरावधिः अपराह्ण्ये आद्य-
धस्यपूर्वावधिरित्यवगम्यते । ततश्च
पूर्वदिनेसङ्घवात्परंरौहिणपर्यन्तं
तिथिर्लाभेपरदिनेसुहृत्तत्रयमात्रे-
तत्तिथिलामेपूर्वदिनेश्चाद्धम् ।
रौहिणान्तर्हण्येपूर्वाह्ण्येलाभान्
नपरदिनेतथास्त्वभावात् । उग्रयदिने
सङ्घवलामेपरदिने । शुक्लपक्षेतिथि
यांश्चैतिवचनात् । रौहिणन्तुदिव-
सस्यनवमसुहृत्तस्यैत्योतिथोक्त-
रौहिणीदेवतत्वात् । रौहिण्यत्वमिति
वृत्तिश्चाद्धतत्त्वम् ॥ चि० रौहि
ण्यांजाते । सन्धिविज्ञादीत्वेनेना
ण् ॥

रौहिण्येयः । पुं० वृधयहे ॥ वृणायु
धे । वलदेवे ॥ न० मरुफतमथौ
चि० गीर्वास्ते ॥ रौहिण्याश्चपत्य
म् । शुभादित्वाट्ठक् ॥

रौहिणः । पुं० मृगविशेषे । रौहिणं
यभेदमिति । शिपद्रुच्यण् ॥ रौहिण
मख्ये । न० फत्तृषे । रौहिणद्रुति०
रौहिणद्रुतिवख्यातेत्यर्थे ॥ रौहिण्यंतुव
रंतितांकटुपोकं व्यपेहति । इत्य
रुद्रव्याधिपितास्त्रशूलकासकफज्व-
रान् । रौहिणः । रुद्र० । रुद्रवृत्ति
येतिटिषच् ॥

रौहिणी स्त्री० सुग्याम् ॥ दूर्वायाम् ॥
रकारः समाप्तः ।

लकारस्यप्रारम्भः ।

लक्षकान्ता ।

लः । पुं० पुन्द्रे । शक्ते । लकारे ॥
लघुचरे । ० ॥ न० पृथ्वीबीजे ॥
लीयते । लीङ् । अन्धेभ्योपिह-
श्रयतइतिङः ॥

लकाचः । पुं० छष्टी । लकुचे । इ-
तिशब्दरत्नाञ्जली ॥

लकुचः । पुं० लिकुचे । छष्टी । इ-
ठवल्कले । स्थूलस्कन्धे । जुद्रपन-
से । वडहल० इ० भा० प्र० ॥

प्रस्यसुणाः । आमंलकुचमुष्यश्चगुरुवि-
ष्टम्भकृतत्वा । मधुरश्चतयाम्बुदो-
पधिसयरक्तकृत ॥ शुक्रामिनाशन-
श्चापिनेत्रयोरुत्तंस्मृतम् । सुप-
कृतत्तुमधुरमन्त्रानिलपित्तक-
त् ॥ कपाशन्धिकरंरुच्यं वृष्यंविष्ट-
माशुचतत् ॥ लपयते । लकपास्त-
दये । वाङ्मलाकादुचः ॥

लक्षाः । पुं० धीर्बस्त्रखण्डे । क-
पटी । लक्षा० पु० भा० प्र० ॥ द्रवद्र-
व्यंवेनपूयतेतत्रटोयमितिसामी-
तत्तुल्यं वस्त्रं पिवर्तते । मलिन-
त्वादिदृष्टणीर्षं वछागण्डे । इतिमुष्ण-
टः ॥ प्रखे दादिमार्जनाधिष्ठस्तस्य
वसत्रखण्डस्यसंज्ञं यमितिनव्याधा-
दुः ॥ लक्षते । भालवीमीडे । वाङ्म-
लात्तन् । स्वार्थिकन । यदा । लपयते
स्म । लक० । लः । स्वार्थिकन् ॥

लक्षकान्ता । पुं० पट्टिकाप्ये । रक्तव

लघयम्

र्षलीघे ॥

लघम् । न० व्याजे । अपदेशे । परद्रो-
इफलसातिरिक्तव्याजे । शरव्ये ॥
न० स्त्री० दगायुतसङ्ख्यायाम्-
१००००० लाखइ० भा० ॥ लघय-
म् । लघञालोचने । घञ् ॥ ल-
च्यतेवा ॥

लघकः । त्रि० लघयितरि । लघय-
तियस्तस्मिन् ॥ यथा ॥ लघकं नाम
सक्षयति । यादृशार्थसम्बन्धयति
गक्तस्युयङ्गवेत् । तत्रतल्लघकं नामस-
ञ्ज्ञविधुरंयदि । यादृशार्थसम्ब-
न्धयति यन्नामसङ्घे तितंतदेयतादृशा-
र्षंलक्षकम् । यदितादृशार्थेशक्तिशून्यं
भवेत् । सौन्ध्यादयस्तुगन्धास्तुरगा-
दिसम्बन्धिनि० लषणादाविवतुरगा-
दापिगताएव । गन्धादयस्तुती-
रादायसङ्घेतिताः । तत्सम्बन्धि-
नीरादिशक्त्ये नमृष्टीताएवतीरा-
द्यन्वयदीधयनितवलघकाएव ॥

लघयम् । न० नाञ्जि । विज्ञे । स्त-
रुपे ॥ फले ॥ लच्यतेज्ञायतेपदो-
र्धनेन । लघदृशं नाङ्गनयोः । क-
रणेह्युट् ॥ तट्टद्विविधम् । इतरभे-
दानुमापकम् ॥ व्यवहारप्रयोजकश्च
तिन्यायमतम् ॥ व्याकरणमतन्तु ।
कृतत्तद्वितसमासानामभिधानंनि-
यामकम् । लघणन्त्यनभिज्ञानां
तट्टभिज्ञानसूचकमिति ॥ सजाती

लक्षणा

यविजातीयव्यावर्तकीलक्ष्यगतः
 कश्चिद्वैकप्रसिद्धाकारो लक्षणमि
 तिमिमांसकाः ॥ ऋषयोपिप्रदार्थी
 नानान्तर्गतातिपृथक्त्वयः । लक्ष
 णेनतुसिद्धानामन्तर्गान्तिविपश्चित
 द्रुतिपूर्वाचार्याः ॥ स्वरूपतटस्थं
 द्विधालक्षणं स्यात् स्वरूपस्वबोधोय-
 तोलक्षणाम्भ्याम् । स्वरूपेप्रविष्टात्
 स्वरूपेऽप्रविष्टाद्यथाकाकवन्तोऽयहाः
 खं विलक्ष्यः शास्त्रे ॥ इतिवैयाकर
 णाः ॥ पुं० रामभातरि । सौमि
 चो ॥ सारसखगे ॥ लक्षेसुरादिष्व
 न्ताल्लक्षेणत्वेतिनप्रच्ययस्तस्माडा-
 गमथ ॥

लक्षणा । पुं० इतिविशेषे ॥ यथा ।
 अभिधेयाविनाभूतप्रवृत्तिलक्षण
 यतिः । साचत्रिविधा । जहल्लक्षणा
 • जहल्लक्षणा • जहदजहल्लक्षणीति
 । यथास्थानमासांलक्षणमनुसम्ब
 यम् ॥ शक्यसम्बन्धे ॥ यथा ।
 लक्षणाशक्यसम्बन्धसात्पर्यानुपप
 त्तितः ॥ अस्वार्थः । गद्गायांघो
 पइत्यादी • गद्गापदस्यशक्यार्थेप्रवा
 हरूपे • घोपस्यान्वयानुपपत्तिस्तात्
 पर्यानुपपत्तिर्वाद्यत्र प्रतिसम्भेयते
 तत्रलक्षणवातीरत्वबोधः । साच
 शक्यसम्बन्धरूपा । तदानीं प्रवा
 हरूपशक्यार्थेसम्बन्धस्त्वतीरेत्यहीत
 त्वात्तीरत्वस्वरणं ततः शब्दो

लक्षणा

धइतिसिद्धान्तमुक्तावली ॥ शब्दा
 नामौपचारिकीषु प्रवृत्तिषु । य
 था । आधारेकारणेकार्येसमीपे
 चापकारके । धर्माद्यनुक्ततीचेति
 लक्षणांसुर्योजगुः । सुख्यार्थानु
 गमानुपपत्तेर्गुणार्थप्रतिप्रतीतिका
 रिणीलक्षणांसुरयस्तद्विदोऽजगुः ज
 चुः । कुत्रकुत्रेत्याह । आधारइ
 त्यादि । तत्रतावदाधारेयथा ।
 मध्याः क्रोग्नोति । अत्रहिसञ्चा
 नामधिकरणभूतानामाश्चैतन्यात्
 • रोदनलक्षणेनक्रोग्नार्थेनाननु
 गमादानर्थक्यात् • तत्स्थानांवाला
 नांसम्बन्धित्यत्क्रोग्नं तत्तेषु तात्
 स्य्यात्मलक्षणशोक्तम् ॥ कारणे
 तुलक्षणायथा । शालीनबृष्टोदेव
 इति । अत्रहिसुख्यथाबृष्ट्याशानि
 यथैष्यार्थो नन्वितद्रुतिलक्षणया •
 काशीचित्तायांबृष्टौशालिकारणम्
 तायांप्रतिबन्धैकल्पवैरसम्भाय
 नात् • सम्पन्नमेवशालिलक्षणं का
 र्यमुपचर्यते । अथवा चायुष्टं तमि
 ति । आयुष्कारणेष्टं • आयुषस्त
 त्कार्यंछोपचारः ॥ एवंकार्येपि
 लक्षणासम्भवति • यथा । कर्णाः
 प्रावरणाः कीचिदपरेतूलावास
 इति । अत्रकिलसूत्रभावंविना
 भाविना कम्बलपटादिभावेना
 परिपतथोरुणांतूनयोसुख्यथावृ

लक्षणम्

व्यापारपरत्वमसम्भावितम् • तत्
कार्यं क्वचिन्मूलपटात्मन एव तदुपपत्तेः
। ततश्च क्वचिन्मूलपटादौ चतस्रोः कार
णभूतयो रूपाकारांस्योरुपचारः
कृतः ॥ समीपार्थलक्षणायथा ।
गंगायां वापद्रुति । अत्र हि मुख्यया
वृद्ध्या प्रवृज्जलरूप स्रोतः गुणवृ
द्ध्या वा तद्विशेषं वदिकिञ्चित्गंगाश
ब्दः कथयेत् तदास्यासम्भाव्येवया
माधिकरणेति सामर्थ्यात्तत्सा
मीप्यलक्षणत्वे न तद्व्यवतिष्ठति ॥
उपकारकेपिलक्षणादत्रैव यथा ।
भिक्षायासधन्तिकारीषाऽध्यापयती
ति । अत्र हि किल न भिक्षास्तत्प्राव
रणां चलं करेण गृहीत्वा गमननिषेधं-
कुर्वन्ति • नापि सर्वेषां स्त्रात्स्त्रा
नाम्न गन्तव्यमिति प्रथमध्वनैरवस्था-
पयन्ति । अपितु प्रचुरां न व्यञ्जनवृ
ध्यस्तृप्तिहेतुत्वान्निरसनक्रियासुपका
रकत्वे न सम्भाव्यमानाः प्रयोजक-
त्वेनोपचर्यन्ते । एषं च नकारोषोक्त
पुत्राधीष्वेति त्रुयन्माणवकमध्याप
यति । नापितच्छरीरमनुप्रविश्यन्
तवेतालादिभिरियेन पाठयति ।
क्वचित् हि शीतापनुतिहेतुतयाध्यय-
नविध्युपकारकत्वे नानुक्तत्वं भजं
स्तत्प्रयोजकत्वं नोपपत्तिः • किं
च धर्माद्यनुकृताविति आदियद्
णादाकारानुकृतीया ताधर्मानु

लक्षणाय :

कृतीयया । सिद्धिमाणवकः • गौ
वांशो कइति । अत्र किल लक्षणया
सिद्धधर्माणां शीयादीनामनुकृत्यर्थं
माणवके सामानाधिकरण्ये न सिद्ध
शब्दः प्रवृत्तः • मुख्यया ह्यत्वात्स्य-
सिद्धत्वस्यासम्भवात् । वाहीकेति
पृष्ठवहनत्वासम्भवात्तद्वृत्तचयम
च्छन्तृणादिशब्दीवदं गतधर्मानुकर
णाय शीशब्दः सामानाधिकरण्ये-
नोपचरितवृत्तिरेव प्रवृत्तः • मुख्यया
ह्यत्वात्तथाऽनन्वयात् ॥ एषमाकारा
नुकृतीयया । सूचिमेवैतन्नोभिरि
ति । अत्र हि तमसीऽमूर्त्तत्वात्सूचि
मेवत्यं मुख्यया वृत्त्या न सप्रतमत्वाल
क्षणयातिनिषिद्धत्वं शक्यमाकृतिः सू
चिमेवत्ये नानुकृता । एषं नाम ध
नानितमांसिद्यदृष्टादित्यत्सूच्यादि-
नाभेदमध्ये पांशुशक्यामिच्छर्थः •
मानाकारोपरो वे मुख्यार्थत्वापरिसरि
जाते । मुख्य्या विना कृतेर्वैवावृत्तिः
सैवलक्षणया प्रोक्तं तिमूढ्यपादाचा-
र्याः हस्योपायान् • प्रमाणे •
लक्ष्येऽनवेतिलक्षणा । टाप् •
सारस्यालक्षणाकृतिदिति मेदिनि
करः •

लक्षणार्थः । पुं • लक्षणस्य प्रयोजने ।
समानासमानजातीयव्यवच्छेदे ॥
लक्षणस्य अर्थः •
लक्षणाय । हि • लक्ष्ये ॥ भाव

लक्षणा

नीये ॥

लक्षत्तुम् । न० लक्षणावृत्त्याज्ञाप्यत्वे ॥

लक्षा स्त्री० दशायुतसङ्ख्यायाम् ॥

लक्षितः । चि० ज्ञापिते ॥ आलोचि

ते ॥ दृष्टे ॥ अङ्किते ॥ लक्षेः कर्म

शिक्षः ॥ लक्षणाशये ॥

लक्षितलक्षणा । स्त्री० लक्षितलक्षणा

याम् ॥

लक्षिता । स्त्री० परकीयान्तर्गतनायि

कामेदे ॥

लक्ष्मणः । पुं० सीमिषी । श्रीरामभ्रा

तरि ॥ सारसे ॥ यज्ञेः न० चिन्हे

॥ नामनि ॥ लक्षयति । लक्ष० । चुरा

देष्टव्यमर्थे षट् षेति नप्रत्ययस्य

समुदागमोपीत्यर्थे ॥ चि० श्रियोक्ति

सश्रीके ॥ लक्ष्मीरस्वस्य । यामादि

त्वान्नः । लक्ष्म्यावर्द्धति गणसूत्रेणा

त्वंवाध्यं ॥

लक्ष्मणप्रदः । स्त्री० सुमित्रायाम् ॥

लक्ष्मणा । स्त्री० सारसस्त्रियाम् ॥ प्रवे

तकण्ठकार्याम् । चूटसत्ताङ्कित्या

म् । कटुवोक्त्याम् । नि० लोह

पालायाम् । चन्द्रपुण्यायाम् ॥ श्रौय

धोमेदे । पुत्रकन्दायाम् । पुत्रदा

याम् । नामपत्रम् । ब्रह्मविन्दु

षट्पायाम् । लक्ष्मणाकन्दवृत्तिना

न्नागौडदेशप्रतिहे ॥ गुणानुयया

। पुत्रकाकाररक्ताल्पविन्दुभिरा-

ञ्जित्वासदा । लक्ष्मणापुत्रजननी

लक्ष्मीजनार्दनः

वस्तुगन्धाकृतिर्भवित् ॥ कथितापु

त्रदावश्यं लक्ष्मणामुनिपुङ्गवैः ॥ अ-

दन्तत्वाद्वाप् ॥ दुर्योधनकन्दयाम् ।

साम्बपत्न्यां ॥

लक्ष्म । न० चिह्ने ॥ प्रधाने ॥ लक्ष

यति० लक्ष्यतेषाः । लक्ष० । मनि

न् ॥

लक्ष्मीः । स्त्री० विष्णुपत्न्याम् । प

द्मालयायाम् ॥ पद्मायाम् । लोक

मातरि । आयाम् ॥ सम्पत्तौ ॥

श्रीमायाम् ॥ षट्षोपधे ॥ वृद्धिना

भौपधे ॥ फलनोवृद्धे ॥ सीताया

म् ॥ शीरभार्थायाम् ॥ स्थलपद्मि

न्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ शस्याम्

द्रव्ये ॥ मुक्तायाम् ॥ मोक्षप्राप्ती

॥ लक्षयति० पश्यतिनीतिज्ञम् ।

लक्ष० । लक्षे सुट् षेति० ईप्रत्य

यस्यसमुट् ॥ लक्षते० लक्ष्यतेषा

दुर्गायाम् ॥

लक्ष्मी । स्त्री० लक्ष्म्येषु । कृदिति

लीप् ॥ लक्ष्मीलक्ष्मीहरिजिया

मितिदिरुपाभिधानम् ॥

लक्ष्मीकान्तः । पुं० नारायणे ॥

लक्ष्मोष्टम् । न० रक्तोत्पले । ल

क्ष्म्यावृष्टमिथेष्टम् ॥ लक्ष्म्यावै

ग्मनि ॥

लक्ष्मीजनार्दनः । पुं० शालयामवि

श्रिये ॥ लक्ष्मणयया । एकपारेषतु

यक्तं नवीननोदोपमम् । लक्ष्मी

लक्ष्मीवान्

लम्बक :

जनाहं न ज्ञेयं रहितं वनमालया ॥
 इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिसखण्डम् ॥
 लक्ष्मीतालः । पुं० श्रीतालवृत्ते ॥
 तीर्थं विवाहपरिच्छेदविशिष्ये ॥
 लक्ष्मीनारायणः । पुं० शालियाम
 विशिष्ये ० तल्लक्षणं यथा । एकद्वारे
 चतुश्चक्रं वनमालाविभूषितम् ।
 नवीनगीरदाकारं लक्ष्मीनाराय
 णामिधम् ॥
 लक्ष्मीनृसिंहः । पुं० शालियामवि
 शिष्ये ॥ तल्लक्षणन्तु । द्विचक्रं विस्तु
 तास्त्रध्ववनमालासमन्वितम् । ल
 क्ष्मीनृसिंहं विज्ञेयं गृह्णिष्यात्सु
 खप्रदम् ॥
 लक्ष्मीपतिः । पुं० वासुदेवे । नारा
 यणे ॥ लक्ष्म्याः पतिः नरपती
 ॥ पूगे ॥ लक्ष्म्यवृत्ते ॥ सम्पत्तियु
 क्ते ॥
 लक्ष्मीपुत्रः । पुं० कामदेवे । तुरङ्ग
 मे ॥ खवे ॥ कुशे ॥
 लक्ष्मीपुष्यः । पुं० पद्मरागमणौ ।
 लक्ष्मीफलः । पुं० विह्ववृत्ते ॥ ल
 क्ष्मीप्रदं प्रियं वाफलमस्य । शोक
 पार्थिवादिः ॥
 लक्ष्मीवान् । पुं० पनसवृत्ते ॥ प्र
 तरोहितवृत्ते ॥ त्रि० श्रीले ।
 श्रीमति । श्रीसमन्विते ॥ लक्ष्मीर
 स्यात्ति । गतुप् । मादुपधायाद्
 तिषत्वं ॥

लक्ष्मीवेष्टः । पुं० श्रीवेष्टे ॥
 लक्ष्मीयः । पुं० श्रीशे । विष्णौ ॥
 लक्ष्मीसमाह्वया । स्त्री० रामपत्न्या
 ग् । सीतायाम् ॥ लक्ष्मीसमभाह्व
 यीयस्याः ॥
 लक्ष्मीसङ्गः । पुं० चन्द्रे ॥
 लक्ष्म्यारामः । पुं० वनविशिष्ये ॥
 लक्ष्म्याः चारामः ॥
 लक्ष्म्यम् न० शरवेध्वे । शरव्ये ॥
 व्याजे । अपदेशे ॥ त्रि० धनुमेधे
 ॥ लक्ष्म्ययायोर्ध्वे । दर्शनीये ॥
 लक्ष्म्यम् । लक्ष्म्यतेवा । लक्ष्म्यलो
 धने । खान् ॥
 लक्ष्मीकृतः । त्रि० देष्टुमिष्टे ॥
 लगडम् । त्रि० चारुणि । वन्दुरे ।
 मनीर्ज्ञे ॥
 लगितः । त्रि० सङ्गयुक्ते । लगाद्
 भा० ॥ लगेसङ्गे । क्तः ॥
 लगुडः । पुं० दण्डे । दण्डकाष्ठे ।
 लाठी० ड्र० भा० ॥
 लग्नः । पुं० स्तुतिपाठके । प्रातर्गोथे
 ॥ न० मेपादिराशीनामुदये । त्रि०
 शङ्गागत्यके ॥ त्रि० लज्जितसङ्गे
 । लगतिफले । लगे० । लुब्धला
 न्ते रिक्तस्यै लभात्वेनिष्ठानत्वमपि
 निषात्वत्वे ॥
 लम्बकः । पुं० प्रतिभुविशोडिदायं वि
 नाऽन्वक्तव्यपक्ष परिशोधं कर्तुं
 मात्मानं स्वीकरोति० यथा । यदा

लघु :

यमृणापनयनं न करिष्यति० तच्च
हं करिष्यामीति तस्मिन् । जामल०
इ० भा० ॥ लज्जते । खोलज्जी
ब्रीडने । गल्यवेतिक्तः । स्वार्थे
कः ॥

लघट् । पुं० पयने । वायौ ॥ लङ्गते
। लघिमती । लङ्गेर्न लोपश्च
टिः ॥

लघटिः । पुं० वायौ ।
लघिमां । पुं० शिवैश्वर्यं प्रभेदे ॥
येन लघुर्भवति० यतः सूर्यरश्मी
नालम्ब्यादित्वलोकं याति । लघु
तायाम् ॥ लघोर्भाक् । इमनि
च् ॥

लघिष्ठः । चि० अल्पपक्षे । अयमेव
मतिशयेन लघुः । अतिशयने०
इष्टम् ॥ मं लि ॥

लघीयान् । चि० अतिशयेन लघी ।
लघुतरैः ॥ यद्यल्लघीयान्शब्दोप
देशो गरीयानपशब्दोपदेश इति ॥
अयमनवोरतिशयेन लघुः । ईध
सुन् ॥

लघुः । पुं० एकमात्रे पक्षे । यथा
। गुरोर्विभिन्नोलघुरेकमात्रेण प्रा
दिपूर्वापिलघुर्विकल्पान् । क्वचित्
सविन्दुः । क्वचिद्वर्षिन्दुरोकारद्यु
क्तीपिलघुः । क्वचित्प्रात् । उच्चा
यं गाणास्त्वरितप्रयत्नात् द्विषाद्यप
र्णाः । क्वचिदेकमात्रम् । भजन्ति

लघु पञ्चमूलान्

भाषास्त्रयसंस्कृतेषु विनाशंभित्वा
वङ्गानयोष्यम् ॥ स्त्री० पृक्ताना
मौषधी ॥ न० शीघ्रे ॥ कृष्णागुरु
षि ॥ लामञ्जके ॥ सत्वगुणे ॥
विशेषनक्षत्रादौ ॥ यथा । पुण्या
शिवन्यभिविष्टत्वाल्लघुच्चिप्रं गुरुस्त
था । अथपण्यरतिज्ञानभूषाशिल्प
कलादिकम् ॥ चि० अगुरौ । मनो
ज्ञे । निः सारे । ह्रस्वे । लङ्गते
। लघि० लंघि० घ्नोर्न लोपश्च ति
कुर्न लोपश्च । लङ्गतेषा ॥

लघुवामः । चि० अल्पदाचके ।
लघुवायः । पुं० अल्पाद्युषि । हाने
। वकर्त्तः । चि० अद्रशरीरे ॥
लघुकाश्यपः । पुं० कट्फलवृक्षे ॥
लघुक्तियः । चि० चिप्रव्यापारे ॥
लघुखट्टिका । स्त्री० आसन्द्याम् ।
अद्रशद्रायाम् ॥

लघुगर्गः । पुं० त्रिकण्टकमत्स्ये ॥
लघुचर्मिठा । स्त्री० मृगेर्गरी ।
लघुलङ्कलः । पुं० लायफपक्षिणि ॥
लघुतमः । चि० लघिष्ठे ॥ अतिश
यनेतमम् ॥

लघुदन्ती । स्त्री० अद्रशनीपृक्षे ॥
लघुदुन्दुभिः । पुं० द्रगडबाधे ।
लघुद्राघा । स्त्री० पाक्वेणीद्राघायाम्
। विशीघायाम् ॥

लघुनासः । न० अगुरुषि ॥
लघुपञ्चमूलम् । न० अद्रपञ्चमूल

लङ् :

कुलटायाम् ॥ धान्यविशेषे ।
करालत्रिपुटायाम् ॥ लक्ष्यतेसुख
मस्थाम् । लकचाखादने । चुरा
दिः । एरष् । घञ्वा । पृषोदरो
दित्त्वान्म । नुम्यनुपधत्वाद्गठ
तिः ॥ यद्वा । रमन्ते स्थाम् । वा
हुलकात्कीलत्वञ्च ॥

लङ्कादाही । पुं० हनुमति ॥

लङ्काधिपतिः । पुं० रावणे ॥
लङ्कापतिः ।

लङ्कापिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ।
पिडिङ्शाक० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥

लङ्कामलयः । पुं० लङ्काधीपत्यमलय
शैले ॥

लङ्कायिका । स्त्री०)
लङ्कारिका । स्त्री० लङ्कायिका
याम् ॥

लङ्कास्यायी । पुं० हृद्यविशेषे ।
लङ्कास्तृष्णायाम् । लङ्कासिज०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

लङ्केशः । पुं० रावणे ॥
लङ्कापिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥ ल
ङ्कायामुष्यते । टुवपृष्ठीलसन्ताने
। कुन् । वचिस्वपीतिवस्यः ॥

लङ्कायिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥ ल
ङ्कायामुष्यते । जयीतनुसन्ताने
। कुन् ॥

लङ्कः । पुं० लङ्कः । पिङ्गे । नाङ्

लङ्का

इ० गौ० भा० प्र० विटे ॥
लङ्कूलम् । न० लाङ्गूले । पुच्छे ॥
लङ्कनम् । न० उपवासने ॥ कर्षणे ॥
चतुष्प्रकारासंशुद्धिः पिपासामा
रुतातपौ । पाचनान्युपवासश्च
व्यायामश्चेतिलङ्कनमितिचरकोक्ती
यथानिर्णीतत्वात् ॥ अनशने ॥
लङ्कनेनक्षयं नीतेदीपे सन्धुक्षितेऽ
नले । विञ्चरत्वंलघुत्वञ्चक्षुक्षेवा
स्योपजायते ॥ इत्यचानशनरूपस्य
लङ्कनस्यफलकथनात् ॥ चिरात्
पञ्चरात्रं वादशरत्नमथापिवा ।
लङ्कनं सन्निपातेषु कुर्यादारोग्यद
शंनादितिचक्रपाणिदत्तः ॥ क्रम
श्च । शवने ॥ अश्वत्थतीयगती ॥
भ्रुतन्तुलङ्कनं पक्षिन्तृगगल्यनुहारक
मितिहेमचन्द्रोक्तेः ॥ क्रमणे । यथा
। नचाग्निं लङ्कयेदीमान् नोपद
ध्यादधः क्वचित् । नचैनं पादतः
कुर्यान्मृत्ते मन्धमेहुधः ॥
लङ्कारिका । स्त्री० लङ्काली । वरा
हकान्तायाम् । समझायाम् । ति
क्तगन्धायाम् । नमस्कारायाम् ॥
लङ्का । स्त्री० सन्दाश्च । चपायाम् ।
सुशीलस्वभार्यथम् । पश्यशान्ति
म् । कृतेऽक्षरणीयेपरजानसमङ्क
याद्दुःखे ॥ अकरणीयाप्रवृत्ति
जनकीऽन्तः करणस्यवृत्तिविशेषे
॥ लङ्कनम् । शीलस्त्रीव्रीडने ॥

लटा

गुरोश्चलद्वयः । भर्ताजशुभ-
शि । टाप् । लज्जाली ॥

लज्जालुः । पुं० स्त्री० वराहक्रान्ताया
म् । नमस्कार्याम् । खदिरपत्रिका
याम् । सङ्कोचिन्याम् ॥ लज्जा
लुः श्रौतलातिताकापायाकफपि-
त्तनुत् । रक्तपित्तमतीसंशोनिरो-
गान्घिनाशयैत् ॥

लज्जाशीलः । वि० अपत्रपिण्णी । ल
ज्जिते ॥

लज्जितः । वि० लज्जायुक्ते । सल
ज्जि । ह्रीषि । ह्रीते ॥ लज्जासञ्जा-
ताश्च । शारकादिच्वादितच् ॥

लज्जिरी । स्त्री० लज्जाली ॥

लज्या । स्त्री० लज्जायाम् ॥ इतिश-
ब्दरत्नावली ॥

लज्जः । पुं० पदे ॥ कच्छे ॥ पुं० ॥

लज्जिका । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

लटः । पुं० प्रमादवचने । दोषे । ल
टति । लट्वात्त्ये । अच् ॥

लटकः । पुं० दुर्जने । संज्ञायाम् ॥

लटपर्णम् । न० श्वचे ॥

लटः । पुं० दुर्जने ॥

लटुः । जातिविशेषे । नट० इ० भा० ।
रागभेदे ॥ तुरङ्गमे ॥ इत्युणादि-
कोषः ॥

लटा । स्त्री० करझप्रभेदे । फले ॥ अ
वद्ये ॥ पत्रविशेषे ॥ कुसुम्भे ॥
लटति । लट० । अश्रुपिलटीति

लताकस्तूरिका

कन् । टाप् ॥

लडङ् । वि० मनोज्ञे ॥ इतित्रिका
खड्गशेषः ॥

लङ् । वि० दुर्जने ॥ इतिशब्दरत्ना-
वली ॥

लङ्कः । पुं० मोदके । लङ्क० लाङ्क०
इ० भा ॥ लङ्कोदुर्जने । गुरुति-
राजवत्तमः ॥ दधिशास्त्र्येतवाद्युग्ध
कानिक्यामापपर्यटाः । शूरबाद्रं
कङ्कभाखड्गालूकामिषमव्यजाः ॥

नालिकेरप्रियालस्यमज्जाकूष्माण्ड-
कादयः । एतेर्पालङ्काः प्री-
ताः सन्भवन्व्यन्यतोपिच ॥

लण्डः । पुं० लण्डन्इतिख्यातेद्वन्द्वे
षपुरे ॥

लण्डनः । पुं० लण्डनं । इङ् । रेजे ॥

लता । स्त्री० प्रियङ्गी ॥ शाखाया-
म् ॥ पृक्षायाम् । व्योतिप्रच्या-
म् ॥ लताकस्तूरिकायाम् । मा-

धयाम् ॥ दूर्वायाम् ॥ शाखिशा
खायाम् ॥ भग्नपण्ड्याम् ॥ शैव-
र्त्तिकायाम् ॥ सारिवायाम् ॥ वल्-
ल्याम् । व्रततौ ॥ लतति । ल-

तिः सौत्रोषेद्वैतार्थः । लतथावा
तेवा । पचाद्यच्टाप् ॥

लताकस्तूरिका । स्त्री० लताकस्तूर्या
म् । दक्षिणदेशजायाम् । मुष्कदा
ना० इतिख्यातायाम् ॥ लताकस्तू-
रिकातिताखादीद्वय्यादिमालषुः ॥

ललामकम्

गामिभिः ॥ विंशतिर्षामवक्राभि
रायुः चन्द्राभिरत्यकम् । नपृष्
बालेन्दुनिभेभुधौचायललाटकम्
॥ शुभमर्हेन्दुसंस्थानमतुङ्गंखाद
सोमशम् । इति ६५ अध्यायः ॥

ललाटकम् । न० प्रशस्तललाटे ॥
ललाटमात्रे ॥

ललाटनपः । पुं० सूर्ये ॥ ललाटं
तपति । तपसन्तापे । असूर्यंलला
टयोरिति खश् । सुम् ॥

ललाटिका । स्त्री० खर्षादिहनेभाल
भूषणे । पत्रपाञ्चाम् । पानेपा
टी० विन्दीविना० टोकाटीणी० इ
तिष्ठति ॥ ललाटखालहार ।
ललाटेभवीऽलहारिणा । कर्णल
लाटात्कनलहारि ।

ललामम् । न० पुं० लाङ्कने ।
ध्वजे ॥ शुक्रे ॥ प्रधाने ॥ भूषाया
म् ॥ रत्ने ॥ लालधौ ॥ पुण्ड्रे ।
अञ्जादीनांभारीऽन्ववर्षं चिह्नं ॥
तुरङ्गे ॥ प्रभावे । अश्वत्थभूषाया
म् ॥ लडनम् । लडवाल्के० ल
डविलासिणा । सम्पदादित्वाङ्गिप्
। डनयोरैकता । ललाममतिषमग
व्यादौ । कर्मखण् ॥

ललामनम् । न० पुरोभागिन्यस्तौ
ललाटपर्यन्तागतेशिखारुंधिमा-
त्ये ॥ ललाममिष । इशार्थकम्
॥ सुण्डमालायाम् ॥

ललितः

ललाम । न० अश्वे ॥ चिह्ने । शू-
ङ्गे ॥ पताकायाम् ॥ रत्ने ॥ प्रधा
ने । भूषायाम् ॥ पुण्ड्रे ॥ पुच्छे
। प्रभावे लडनम्० लख् । लल
माचमति । धम० । वाङ्मलकात्
कनिन् ॥

ललामी । स्त्री० उत्तलिप्तिकायाम् ।
करणाभरणविशिषे ।

ललितः । पुं० प्रातर्गेयेरागविशिषे
॥ यथा । प्रातर्गेयास्तुदेशागोललि
तः पठमञ्जरी । विभाषामैरवीधै
लकामोदिने। गडशौर्यपि ॥ अश्वत्
रूपयथा । प्रफुल्लसमच्छद्माल्यधा
रीयुधातिगौरोऽलसलीचनश्रीः ।
विनिः सरन्वासरुहात्प्रभातेवि
लासिवेशीललितः प्रदिष्टः ॥ न०
स्त्रीणांशुङ्गारभावलक्रियाविशिषरु-
पेहावविशिषे ॥ सुकुमारविधानेनभू
नेवादिहियासचिवकरचरणान्कवि
न्यासुललितम् । तथाच । सुकु
मारान्कविन्यासिमद्यालललितंभवेत्
। यथा । सकुभङ्गंकारकिशलयान्-
र्त्तनैरापतलीसालिन्यन्तीललित-
ललितालीचनस्याङ्गनेन । विन्य
स्यन्तीचरणकरलेलीलयालैरयाती-
भिः शङ्काचप्रथमत्रयसानर्त्तिताप
दजाची ॥ भूनेवादिहियाशालि
सुकुमारविधानतः । हस्तपादाङ्क
विन्यासलक्ष्णाललितंविदुरिष्यन्ते ॥

लज्ज :

पि । अनाचार्योपदिष्टं स्यात्कलितं
रतिचेष्टितमिच्छन्त्ये । अपिच ।
विन्यासभङ्गिरङ्गानांभ्रुविलासमनी
हरा । सुकुमाराभवेद्यत्रललितं त
दुद्दीरितम् ॥ विषमवृत्तप्रभेदे । य
था । नयुगसकारयुगलञ्चभवति य
द्विचेत्त्वतीयके । तदुदितमुरुम-
तिभिर्ललितं यद्विभीषमस्वसकलय-
घोहता ॥ यथा । ब्रह्मसुन्दरीसमु-
दयेनमुदितमनसास्त्रपीयते । हि
मकरगलितमिवास्मृतकञ्जलितंमुरा-
रिमुखचन्द्रविच्युतम् । वि० ई-
सृपिते । कामले ॥ ललिते । मधु-
रे । लडेल्लेखाभावेत्तः । डल
थारभेदः । सुन्दरे ॥

ललितकान्ता । स्त्री० महलपण्डि
कायाम् ॥

ललिता । स्त्री० देवीविशिषे ॥ गोपी
विशिषे ॥ नदीविशिषे ॥ सागरा
द्वन्द्विशात्पूर्वमहादेवावतारिता ।
यैशाखशुक्लमघस्यत्वतीयायांनरस्तु
यः । कुर्व्याद्वैललितास्नानंसशम्भु
सदनं व्रजेत् ॥ कस्तूर्याम् ॥ लपसि
कामेदे ॥ मेघरागस्यरागिण्याम् ॥

ललितासप्तमो । स्त्री० भाद्रशुक्लसप्त
म्याम् ॥

ललितिका । स्त्री० शान्तनुतीर्थे ॥
लज्जः । पुं० आचार्योविशिषे । वराह
मिहिरसुते ।

लवण :

लवः । पुं० लिङ्गे । विनाशि । छेदने
कालभेदे । अष्टादशनिमेषास्तुका-
ष्टादशं वणप्रतिहेमचन्द्रोक्ते ॥ पक्षि
विशिषे । लवा० इ० भा० प्र० गो
मुच्छलोमसु ॥ रामनन्दने ॥ लवो
न्मृष्टोलवः । वाल्मीकिना० लवै
र्गोमुच्छलोमभिरन्मृष्टो गर्भं क्लेदी-
यस्य ॥ नवशि ॥ लवनम् ॥ लूयते
था । लूञ्छेदने । प्लेटोरप् ॥
विनासे । इतिविनाशस्थानेपाठो
विप्रवृद्धे मचन्द्रयोः समातः । न०
लामशक्ये ॥ जातोफले ॥ लवन्ते ।
लवङ्गम् । न० देवकुसुमे । श्रीसंज्ञे
। श्रीपुष्पे । शारिसम्भवे । शङ्करे
। लौंग० इ० सा० प्र० ॥ गुणा
स्तु । लवङ्गकटुधृत्तिकं लघुनेत्र
हितंमत्तम् । दृीपनंपाचनंरुच्यं
वक्षस्पित्तस्त्रनाशहृत् ॥ दृष्ट्यां कर्हि
तथाभ्यानंशुलमाशुविनाशयेत् ।
कासं श्वासञ्चश्लेष्माञ्चयञ्चमयति
भ्रुवम् ॥ लुनाति० लूयतेथा । लू-
ञ् ० । तरत्वादिभ्यश्चैत्वङ् ॥

लवङ्गकम् । न० । लवंगे
लवंगकलिका । स्त्री० ।

लवंगलता । स्त्री० पुष्पविशिषे । ग-
न्धराजइतिफासित् ॥

लवणः । पुं० समुद्रविशिषे ॥ राक्षस
भेदे । लवणासुरे । रसविशिषे ।
मटी ॥ पृथ्व्यग्निगुणवाङ्मह्यात्त्व

लवण :

गण्डचसम्भवः । अस्त्रगुणादथा ।
 लवणः शोधनीरुच्यः पाचनः क
 फपित्तदः । पुंस्त्ववातहरः
 कायशैथिल्यमृदुताकरः ॥ सोति
 युक्तोऽक्षिपाकास्रपित्तकोष्ठघयाप-
 क्तत् ॥ अपिच । लवणोरुचिहृद्र
 सीग्निदायीपचन. स्यादुकरच । र
 सितीनितरांजरास्रपित्तंशितिमो
 नञ्दददतिकुष्ठकारी ॥ पुनस्र ।
 लवणः क्लेदनस्तीक्ष्ण पाचनीदौ
 पनः सरः स्त्रिग्नोरुचिहारः स्य-
 न्दोदृष्टिशुक्रहरोलक्षुरिति ॥ पु
 नश्च । अस्थिमर्दं । न० सैन्धवादौ ।
 तयाहि । सानुद्रंयत्तुलवणमक्षीवं
 वभिरश्चतत् । सैन्धवोस्त्रीशौतशि
 वंमाशिमन्यस्रसिन्धुजे ॥ रौमकं
 वसुकं पाक्यं विडम्बकृतकिदुयम् ।
 सौवर्षं लेऽक्षरुचके । तिलकं तचमे
 चके प्रत्यसरः । लवणनेत्रयोर्दो
 पिप्रग्यशः सैन्धवंदिनेतिविशेषः
 पूर्वाङ्गकालिचाश्रानां प्रायशैलव
 षंश्चितम् । शूलानाङ्गविधन्ध्रंल
 वण सैन्धवंरभितिसिद्धयोगीश्वर
 सङ्ग्रहः । नि० लवणरसयुक्त ।
 सलवणे । सलूणा० इ० भा० ।
 लुनासिजाडाम् । लूज्० । न
 न्यादिध्वाल्छुः । लवणासुगित
 लिंगासुध्वम् ॥ लवणं नसंरुष्टः
 । लवणः सूपः० लवणायणागुः०

लवणाचलः

लवणंशाकम् । संसृष्टेर्धौलातस्य
 ठकोलवणात्तुगितिलुक् ॥ लवणो
 सत्यस्यास्मिन्वा । अर्शभाद्यच् ॥
 लवणकिंशुका । स्त्री० महाज्योतिष्प्र
 ष्याम् ॥
 लवणचारः । पुं० चारविशेषे । ला
 यारे ॥
 लवणखानिः । स्त्री० रुमायाम् । सांभ
 रलवणोत्पत्तिस्थाने ॥ लवणाकर
 माचे ।
 लवणदण्डम् । न० लोणदण्डे । दणा
 न्ते । पटुदण्डके । अन्नकाण्डे ॥
 लवणत्रयम् । न० विडुचकसैन्धवे
 प् ॥
 लवणधेनुः । स्त्री० दानार्थंलवणा
 दिनिर्मितधेनौ ॥
 लवणपक्षकम् । न० सैन्धवादिप् ॥
 सैन्धवंरुचकश्चैवविडंसासुद्रकंग
 ठम् ।
 लवणमट्टः । पुं० लोणारे । लवण
 चारे ॥
 लवणा । स्त्री० नदीविशेषे । त्विधि
 महाज्योतिष्प्रष्याम् ॥ लोनाख्यव
 र्चो इतिकथित् ॥
 लवणाकरः । पुं० लवणोत्पत्तिस्थाने
 ॥ रुमायाम् ॥
 लवणाकरणम् । न० लोणारे ॥
 लवणाचलः । पुं० दानार्थंलवणादि
 कृतिपदंते ॥

लवणक :

लवणविविः । पुं० लवणोदे । चारा
 ष्वी ॥
 लवणविविजम् । न० सामुद्रलवणे ॥
 लवणाम्नाः । पुं० लवणाव्यी ॥ लवणं
 चारमम्भोयस्य ॥
 लवणारजम् । न० लीणारघारे ॥
 लवणाष्टकम् । न० सैश्वयादिषु ॥
 तेषां । लवणाष्टकमेतच्चसैश्वयञ्चसु
 वर्षलम् । विडंसमुद्रसञ्जातमुद्रि
 दं रोमकंगडम् ॥
 लवणोत्तमम् । न० सैश्वये ॥
 लवणोत्थम् । न० लीणारघारे ।
 लवणोदः । पुं० लवणार्णवे ॥ लव
 णमुदकं यद्यत् । उत्तरपदस्य चेत्युद
 कस्योदादेशः ॥
 लवनम् । न० कृदने । अभिलावे ।
 लवणमृत्ति भाषाप्रसिद्धे ॥ लूञ्
 ल्युट् ॥
 लवणी । स्त्री० फलवृक्षविशेषः । ग्री
 ष्मनायाम् । अयिमायाम् । लोना०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 लवणपतिः । पुं० नवांजिरे ॥
 लवणी । स्त्री० सुगन्धमूलायाम् ।
 फीमलवणकलायाम् । नोयाडि०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० फलवृक्ष
 । अम्लफलगुणायथा । लवणीफल
 मन्नामः कफपित्तघ्नं गुणः । विष
 दं रोपनं क्वचं तादस्तं तु वरं रसे ॥
 लवणकः । पुं० छेदनद्रव्ये ॥

लसकः :

लवणकः । पुं० दात्रादौ ॥
 लूयतेऽनेन । लूञ्० । आयकोलूधुशि
 द्विधाञ्ज्यद्वयायकः ॥
 लविः । वि० छिदुरे ॥
 लविषम् । न० दाधे । लूयतेऽनेन ।
 अर्त्तिलूधिव्यादिना० इवः ॥
 लशुनः । पुं० न० रसोने । अस्त्रप
 र्यायादयोयथा । रसोनीलशुनोरि
 टोन्निष्कन्दीमर्दोषधम् । महाक
 न्दोरसोनीन्योश्चनीदीर्घपत्रकः
 । गभाकृतिरसैलुब्धोश्चनस्तप
 लाह्लुना । दीर्घनालायपत्रत्वाद्
 भिद्यतेसौपलाह्लुतः ॥ अत्राति
 । अशुतेवा । अशमोषने० अशु
 व्यासौना । अशैर्लेश्चेत्युनन् ॥
 लघ्वः । पुं० नतंके । लघ्यते । लघ
 ष्वात् । सर्वनिष्ठुर्वेतिसाधुः ॥
 लसत् । वि० उल्लसति । प्रकाशमा
 ने ॥
 लसमानः । वि० दीप्यमाने ॥
 लसा । स्त्री० हरिद्रायाम् ।
 लसिका । स्त्री० लालायाम् ॥
 लसितम् । न० चेशिते ॥
 लसीका । स्त्री० इक्षुरसे । त्वद्भ्रंश
 मध्यनेरसे ॥
 लसकः । वि० शिष्टे । क्रीडिते ॥ शि
 ल्ययुक्ते ॥ लसतेत्यम् । लसतेषु
 एकीडनयोः । क्तः ॥
 लसकः । पुं० धनुषीमध्यभागे ॥

लाघातैलम्

स्वार्थेकम् ॥

लक्ष्मी । पुं० कामुके । धनु
षि ॥

लक्ष्मिः । स्त्री०)

लक्ष्मी । स्त्री०) तरङ्गे ॥ महातरङ्गे

। उलोले ॥ कल्लोले ॥

ला । स्त्री० दाने । अरण्ये ॥ लाते :
क्षिप ॥

लाघवी । स्त्री० सोतायाम् ॥

लाघणिकः । चि० लघ्याभिज्ञे ॥

लघणमधीते० वेदवा । क्रतूक्वा

दिसूत्रान्ताद्वक् ॥ लक्षणयाप्रतिपा

दके ॥ लक्ष्यागम्यर्थे ॥

लाघा स्त्री० राधायाम् । जतुनि ।

यावि । अलक्ष्णे । द्रुमामये ॥ लाघा

वर्णाहिमावल्यास्त्रिगधाचतुवराज

वः । अतुप्यावफपित्तासहिष्णाका

सज्वरप्रणुत् ॥ ब्रह्मोरः क्षतवीसपं

क्षमिकुष्ठगदापहा । अलक्ष्णोसुगै

स्नाहृदिशेषादृव्यङ्गनाशनः ॥ लोप्यते

। लपशिल्यशोभेसुरादिः । पाह्

लकान्मः । यदा लक्ष्यते । लक्ष

आलोचने । चञ् । पृषोदरादित्वा

त् ॥ लाघारोचनेतिनिर्देशादादौ

र्थः ॥ लक्ष्यतेऽनयावा । सुरीञ्च

इल्लद्वयः । प्रज्ञाद्वयः । असादि

स्वाहाप ॥

लाघातरः । पुं० पलाशवृक्षे ॥

लाघातैलम् । न० लाघादितैलमिति

लाङ्गलम्

प्रसिद्धे पक्षतैलविशेषे ॥ तद्विद्विधं
खल्पवृक्षेति ॥लाघापुष्पो । स्त्री० गुलाबाख्यशतप
त्नाम् ॥लाघाप्रसादः । पुं० पट्टिकालो
घ्ने ॥लाघाप्रसादनः । पुं० रक्तलीघ्ने ।
क्रमुके । पट्टिकायाम् ॥ लाघाप्रसीदधनेन । पद्लु० । करणंति
ल्युट् ॥लाघावृक्षः । पुं० कौशाम्बे ॥ पला
शवृक्षे ॥

लाञ्जिकः । पुं० लज्जाभिज्ञे ॥

लाञ्छिकः । पुं० लज्जाभिज्ञे ॥ अ
धीतरिदिदितरिच० क्रतूक्वादिस्वचक्ष्यानुसूर्लक्ष्यलक्षणे० इतिवार्त्ति
काट्ठक् ॥लाघवम् । न० आरोग्ये ॥ अप्रभुत्वे
अनादरविशेषे । लघिमनि ॥ का-र्योद्गमनेहेतुर्धर्मोलाघवम् ॥ गौरव
प्रतिबन्धितेऽर्ग्वे लक्ष्णम्-भवति । तदेष लाघवंकलचित्
तिर्यग्गमनहेतुः यथाधयो । यथाकरणानां हृत्पटुत्वहेतुर्लाघवम् ॥
गुरुत्वे मन्दानिष्टुरिति ॥ सत्वशुभे ॥ लघोर्भाषः । इगन्ताङ्गलदु
पूर्वादिष्वप् ॥लाङ्गलम् । न० कुसुमविशेषे ॥
भूमिकर्षणशक्तविशेषे । गोदारथे

लाङ्गूलम्

। सीर । हले ॥ दणराव । ताले ॥
 गृहदासविधिषे ॥ लिङ्गे ॥ लङ्ग
 ति । लगिगतौ । बाहुलकात्कल
 च् । दौघं च ॥

लाङ्गलसहः । पुं० कृपके ।

लाङ्गलचक्रम् । न० कृपिकर्मणिष्ठ
 लाकारेचक्रविशेषे ॥

लाङ्गलदण्डः पुं० ईपायाम् । हल
 युगयोर्मध्यकाष्ठे ॥ लाङ्गलस्य
 दण्डः ।

लाङ्गलपद्धतिः स्त्री० सीतायाम् । हल
 रेखायाम् ॥ लाङ्गलस्य पद्धतिः ॥

लाङ्गलिकः पुं० स्यावरविषभेदे ॥

लाङ्गलिका । स्त्री० लाङ्गलीद्वये ॥

लाङ्गलिकी । स्त्री० अग्निशिखौप
 धी ॥ लाङ्गलपुष्पविशेषेऽस्य
 स्याः । चतस्रिन्विठनावितिठन् ।
 जातेरितिगौरादित्वादाडीप् ॥

लाङ्गली । पुं० बलदेवे ॥ हलिनि
 । नारिकेले ॥ सर्पे ॥ लाङ्गलममूल
 स्य । इनिः ॥

लाङ्गली । स्त्री० लाङ्गलाकारपुष्पज
 लयाकविशेषे । शारङ्गाम् । तीय
 पिप्पल्याम् ॥ कांचडा० इ० गौ०
 दे० भा० लाङ्गलाकारस्यस्य ।
 अच् । गौरादिः ।

लाङ्गुलम् । न० पुष्पे ।

लाङ्गुली । पुं० कृपिकच्छाम् ।

लाङ्गूलम् । न० पुष्पे । लूने ।

लाञ्छनः

वालहन्ते । वालधी ॥ लङ्गति
 । लगि० । खर्जपिप्पलादिभ्यलरोल
 चादिष्वूलच् । लङ्गिर्भृषिच ॥
 श्रेयसि । शिखे ॥ कुसूति ॥

लाङ्गुलिका । स्त्री० पृथ्निगर्ध्याम् ॥

लाङ्गुली । पुं० वानरे ॥ चरणभना
 मौषधी ॥

लाजः । पुं० धार्द्रतण्डुले ॥

लाजा । पुं० भूस्त्रियचते । भृष्टयान्ते ।
 एतेचब्रीहयोभृष्टास्तेलाजाइतिसंज्ञि
 ता । यवाद्यश्वभृष्टास्तेधाना
 परिकीर्त्तिताः ॥ लाजाशयवधा
 नाशतर्षणाः पित्तनाशनाः ।

गोधूमयावनालित्वा । किंचिदुष्या
 श्शेषनाः ॥ दशातीसारशमना-
 धातुनास्यवारः परः मन्दाग्निवि
 पमान्गोनां बालस्यविरध्यापिताम् ॥
 देयशसुकुमारार्णां लाजमण्डः सुस-
 रजतः ॥ अपिच । शेषांस्युसण्डु
 लास्तानिधान्यानि सतुपाणिव । सृ
 ष्टानिस्फुटितान्याहुर्लाजाइतिम-
 नीषिष । लाजाः स्युर्भधुराः ग्री
 ताखषधेदीपनाइतेखल्पमूत्रमला
 हृवावल्या । पित्तक्षफच्छिद् ॥ क
 र्थतोसारदाहासनेहमीदृश्यापहाः
 ॥ न० उगारे ॥ लज्यते । लज
 भर्जने ॥ घञ् ।

लाजा । स्त्री० अचते ।

लाञ्छनः । पुं० रागोधान्ये ॥ न०

लामः

नामनि ॥ चिह्ने ॥ लाञ्छ्यते ।
लाञ्छित्वण्ये ल्युट् ॥

लाटः । पुं० देशविशेषे । सय
था । अचन्तीतः पश्चिमेतुवैदर्भा
दक्षिणोत्तरे । लाटदेशः समाख्या
तस्तत्रेशीशक्तिसङ्गमे ॥ अंशुके ।
वस्त्रे ॥ जीर्णभूषणादिषु ॥

लाटानुप्रासः । पुं० शब्दालङ्का
रेपुवृत्तिप्रभेदे ॥ यथा । शब्दस्तु
लाटानुप्रासीभेदेतात्पर्यमात्रतः ॥
शब्दगतानुप्रासः । शब्दाद्यैर-
भेदेप्यन्वयमात्रभेदात्लाटजनवस्तुभ
त्वाच्च० लाटानुप्रासः ॥ एषपदानु
प्रासद्रत्यन्ते । पदानांसः । सद्रति
लाटानुप्रासः उदाहरणम् । यस्य
नसविधेद्विदितादवदहनस्तुष्टिनदी
धितिसस्तस्य । यस्यचसविधेद्विदिताद
वदहनस्तुष्टिनदीधितिसस्तस्य ॥ प
दस्थापि ॥ अपिशब्देनसद्रतिसम्,
जीवते । उदाहरणम् । वदनंवर
वरवर्णिन्यास्तस्याः सत्संधाकर-
रः । संधाकरः कानुपुनः कलङ्क
विक्रलाभयेत् ॥

लापः । पुं० कथने । लपनम् । लप० ।
घञ् ॥

लामः । पुं० मूलधनादधिकार्जिते ।
विक्रीत्रापटादीनां मूल्यादधिकया
ज्ञेद्रव्ये । फले । इष्टप्राप्ते ॥
आत्मलाभात्परोलाभो नास्तीति

लालसा

विदुषामतम् ॥ प्राप्ते ॥ लम्नादे
कादेशेस्थाने ॥ लभ्यते । लुलभ
ष्प्राप्ते । अकतरौतिघञ् । सं
ज्ञायामित्यस्यप्रायिकत्वात् ॥ उत्कृ
ष्टपुरुषार्थलाभेसम्भवत्वधर्मकाम
यमानोमुखः ॥

लामप्यकम् । न० वीरणमूले । नल
दे । उशीरवत्पीतच्छबित्त्वण्यिशे
धे ॥ लामप्यकं हिमंतिक्तं लघु
दीपययासजित् । त्वगामयस्त्रेदृक्
च्छ्रदाश्चित्तास्त्रोमनुत् ॥

लालनम् । न० चलन्तस्त्रेहकरणे ।
प्रेमपूर्वकबालकादरण्ये ॥ यथा
। लालनेवह्वोदोपास्ताडनेवह्वो
गुणाः । तस्मात्पुत्रसृष्टिशिष्यसृता
उयेन्नतुलालयेत् । अतुर्वर्षादधि
सुतानुलालयेत्पालयेत्पिता । त
तः षोडशपर्यन्तं गुणानुविद्याश्च
शिक्षयेत् । विशत्त्वन्दाधिकानुपु-
त्रानुप्रेरयेद्दृष्टकर्मसु । ततस्तां-
स्तुल्यभावेनसत्त्वान्निर्हंप्रदर्शयेत् ॥

लालसः । पुं० लालसायाभयेपु ।
त्रि० उत्सुके । मृगंलसन्निघ्न
धंयदन्तादघः ॥

लालसा । स्त्री० शीत्सुक्ये । तस्या
तिरेके ॥ मण्डाभिलाषे ॥ याज्ञा
याम् ॥ शीले ॥ दोहदे ॥ लल
ईषायाम् । शीलादिकीरसण् ॥
यथा । लसकाश्री । भृगुलसन

लालाटिक :

मिच्छर्वेयडत्तादः । टाप् ॥ यद्वा
। ललसनम् । लसदीप्तौ । वगन्तः
। अपत्ययात् । टाप् ॥
लाजसौकम् । न० पिच्छिले ॥ विजि
ले ॥
लाला । स्त्री० दणिकायाम् । खन्दि
न्ध्याम् । मुखस्त्रावे । लाल० इ० भा०
॥ लालयते । लल० । पुरादिः ।
पचाद्यच् ॥
लालाटिकः । पुं० आग्नेयविशिषे
॥ मौञ्जितिकानांयोगविशिषे ॥
यथा । लम्ने १ क्वे व्ययलाभयो १२
। ११ भृगुसुतेकर्मस्थिते १० भूमि
जे० राहौधर्मविनाशयो ६ । ८
रविमुते । खूने ७ ५ रिमून्वी ६
। ५ विंधौ । वन्धौ ४ र्त्त० सहजा
र्थाः ३ । २ सुरगुरावेव ललाटो
द्भवेद्योगेनाशसुपर्तिमानवपतिः । पू
र्वादिक्काष्ठांगतः ॥ याचास्रग्ने सूर्ये
स्थितेसतिपूर्वखालालाटिकोयोगः
स्यात् । एषं द्वादशैकादशस्थानस्थि
तेशुक्ते० आग्नध्याम् । दशमस्थिते
कुले दक्षिणस्याम् । नवमाष्टमस्या
नस्ये राहौनै फल्गाम् । सप्तमस्थि
तमनौपथिमायाम् । पष्ठपञ्चमस्थान
स्थितेविधौवायव्याम् । चतुर्थस्था
नस्थितेषुधं उत्तरस्याम् । तृतीय
द्वितीयस्थानस्थितेहारावै शान्द्यांला
लाटिकोयोगः इति । एषं खला

लालाटिकः

टोद्वेयोगेषुर्वादिदिशाङ्गतानृषी
नाशसुपर्तीत्यर्थः ॥ प्रकारान्तरश्च
यथा । दिनेशाधिष्ठितोराशिर्यदा
लम्नगतस्तदा । यातुर्मुस्युप्रदः
प्राच्यादिशिसूर्याललाटगः ॥ सूर्य
स्तराशितस्तस्माद्द्वादशैकलम्नगेगृहे
। एकादशैवाभानेप्यांदिशिशुक्ते
ललाटगः ॥ ललाटगः कुजोया
स्येदशमेलनगेगृहे ॥ लम्नगेनवने
राशावष्टमेवाप्रिनेर्द्धते । ललाट
गः सैदिकियोयातुर्द्राङ्गनिधनप्रदः
॥ लम्नगेसप्तमेराशौशनिः प्रच्यल
लाटगः । यठराशौलम्नगतेपञ्चमे
वापिचन्द्रमाः । ललाटनोषाद्युदि
शियातुर्मुस्युप्रदस्तदा ॥ चतुर्थ
राशौलम्नस्थेषुधः सौम्येखलाटगः
राशौद्वितीयेखम्नस्थेद्वितीयेचन्द्रपू
जितः । ललाटगद्यन्द्रमौलेदिशि
यातुर्विनाशदः । लालाटिनिदि
गधीशिदिखलिविद्वेगेललाटगेवापि
। प्रतिभृगुलेप्रतिमशिकेकालाश
डैचसन्ध्वनेद्याचाम् ॥ स्यष्टमाप
मार्त्तगृहे । लम्नेऽर्केन्दुजशुक्रसौ
रिगुरवः प्राप्तिव्यवेविद्भृगुखे शु
क्लाककुलेन्दुजा अथतपो मृत्वाः
सितस्त्रासुराः । खूनेशुक्रकुलाक
वारिपुसुतेचन्द्रतशुक्राः सुखे चै
वेस्त्रविकयोः सितस्त्रगुरवः प्रा
च्यादिलालाटिनः । वि० प्रभाभां

लाव :

लदशिं निसे वकी । प्रमुभावनिद
शिनि ॥ ललाटं कोपप्रसादचिह्नं
ललाटं मेव वा पश्यति । संज्ञायाम्
लाटकुक्कुब्धौ पश्यतीति ठक् ॥ का
र्यां च मेसे वकी ॥ दूरे स्थित्वा प्रभालं
लाटं पश्यति ननु कार्त्तव्यं प्रतिष्ठत इ
त्यर्थः ॥ वि० ललाटसम्बन्धि
नि ॥

लालामिहः । पुं० नरकविशिषे ॥
लालामिकः । वि० लालामेवादिषि
॥ लालामं यद्वाति । प्रतिकरुणार्थं
ललाटं तिठक् ॥
लालामिहः । पुं० प्रमेहविशिषे ॥ य
था । लालातन्तुयुतं मूत्रं लालामे
हेन पिच्छिलम् । प्रमेहतीति शिषः
श्रीषधर्म् । गुडूच्याः खरसः पे
थीमधुना सर्वमेहलित् । हरिद्रा
चूर्णं युक्तो वारसी धाव्याः समाधि
कः ॥

लालाविषः । पुं० ललाटौ ॥
लालासावः । पुं० लालनाभे ॥
लालिकः । पुं० महिषे ॥
लालितः । वि० पालिते ॥ उपरुहते ॥
लालित्यम् । न० लालितस्य भावे ॥
व्यञ् ॥

लावः । पुं० पक्षिविशिषे । लावा
इ० भा० प्र० ॥ अथ प्रमेदासांस
गुणाययथा । लावा विष्करवर्गे स्तु
स्ते चतुर्दशितावधैः । पांशुलोगौ

लावय्यम्

रकोन्धोस्त्रिपीरुड्वोदभं कस्तथा ।
लवावज्जिकराः स्त्रिधा ज्वरघ्नाया
दिषो हिमाः । पांशुलः श्रेष्ठा
स्तं धुवीर्यो निलनाशनः ॥
गौरोलघुतरोरुचोवज्जिकारी चिदे
पलित् । पीरुड्वकः पित्तकृत्कि
स्त्रिधुर्वातकफामहः ॥ दभंको
रक्तपित्तघ्नो हृदामयहरो हिमः पी
रुड्वकः क्षिप्रदक्तः ॥ लावयति ।
लूञ् । सौर्ये स्थितः । अष् ।
हृदि ॥

लावकः । पुं० लावपक्षिणि । लघु
जहसे ॥

लावयम् । न० लवणे ॥ नस्ये ॥
इतिरत्नमाला ॥ वि० लवणे नसं
रुहते ॥ इति प्रेमचन्द्रः ॥ लवण
सम्बन्धिनि ॥

लावय्यकः । पुं० लवणवशिषि ॥
लवणं पश्यमस्य । लवणाद्व्यञ् ॥
वि० लावय्ययति ॥ लावय्यका
न्निविशेयीस्यासि । अत इतिठना
वितिठन् । ठस्योक्तः । यस्येति वि
व्यतीयेहलक्षितस्येति यलोपः ॥
लवणे नसं रुहते ॥

लावय्यम् । न० क्षान्तिविशिषे ॥
तस्य लवणं यथा । मुक्ताफलीपुष्पा
यायास्तरनत्वमिन्द्रासरो । प्रतिभा
तियदृशे पुलावय्यं तन्निगद्यते ॥
लवणारिषट् विद्यते यस्य तस्य लवणम्

लासक :

। अर्थादिभ्योऽच् । लक्षणस्थभा
वः । इटादित्वात्प्यञ् ॥ अदा ।
लवणाखिट् । सैव । चतुर्णादि
त्वात्स्वार्थप्यञ् ॥ रूपे ॥
लावण्यार्जितम् । न० विवाहकाक्षी
निश्वशुराभ्यां दत्तधने ॥ यथा । प्री
त्यादत्तस्यत्किञ्चित् । श्वशुराया
श्वसुरेषवा । पादवन्दनिकं यत्
सत्लावण्यार्जितमुच्यते । लाव
ण्यं शोचनं पुण्यादि० तथापपाद
प्रथमायैशीलादिमत्तैवास्त्रियै श्वश
रादिनादत्तं तृतीयं स्त्रोधनमित्य
र्थः ॥

लाषा । स्त्री० लावपक्षिषि ।

लाषुः ।) स्त्री० तुम्ब्याम् ।
लाषुकम् ।) न० तुम्ब्याम् ।

लाषुका । स्त्री० तुम्बिकाभेदे ॥

लाषुकी० सूत्रधीषायाम् ॥ इ० हा०
ली० ॥

लाषू । स्त्री० तुम्ब्याम् ॥

लाषुकः । चि० लपनशीलि ॥ लप्य
ति० लपतिरातच्छीलः । लपका
नी ॥ लपमतपदेत्युक्ञ् ॥

लास । पुं० नृत्यमात्रे ॥ स्त्रीणां नृ
त्ये ॥ यूपे ॥ लसनम् । लसन्ने प
ञ्चमीहनयोः । घञ् ॥

लासकः । पुं० लास्यकारिणि । नर्त
के ॥ कैकिनि । मयूरे । धिष्टके ॥
लसति । लस० ष्वुल् ॥

लिचा

लासिका । स्त्री० नृत्यकारिण्याम् ॥

'नर्तक्याम् । लसति । लस० ष्वुल् ।
प्रत्ययस्यादितित्वम् ॥

लासोटीनी । स्त्री० चासोटीन्याम् ।
विधनिकायाम् ॥

लास्यम् । न० नृत्ये । सुकुमारनृत्ये ।
ताललययाशये ॥ पुं० नृत्यं ताण्डवं

प्राङ् । स्त्री० नृत्यं लास्यमुच्यते ॥
अपिच । कुरितं यौयतश्च तिला

संहिविधमुच्यते । यथाभिनयाद्यै
भाष्यै रसै राज्ञे घञुम्बनेः ॥ नायि

कानायकीरङ्गे नृत्ततश्च कुरितं चि
रम् । मधुरं यवलीलाभिर्नटीभि

र्यं च नृत्यते । वशीकरणविद्याभं
तलास्यं यौयतं मतमिति । लस०

। चङ् लोप्यंत् । तौर्गचिके ॥
पुं० नर्तके ॥

लास्यकम् । न० नृत्ये ॥

लास्या । स्त्री० नर्तक्याम् ।

लिकुचः । पुं० लयुचे । डरी । षड
हलङ् । भा० प्र० ॥ नृत्तते । लक

पासादने । याङ् लकादुचप्रत्ययः
। पृषीदरादिः ॥ न० चुक्ते ॥

लिका । स्त्री० लिचायाम् ॥

लिचा । स्त्री० यूकागडे । लिचिका
याम् । लीक० लीख० इ० भा०

प्र० केशकौटे । यूकाभेदे ॥ ल
च्यते । लक्ष्मालोचने । घञ् ।

पृषीदरादित्वादस्येत्वम् ॥ परि

लिङ्गम्

सोणविशेषे । कचायाष्टके ॥ यथा ।
 चसरेणवोष्टौविष्णे यालिङ्गैकाप
 रिभाणतः । इतिमनुः ॥ अपिच
 । जालान्तरगतेभानौयज्ञाणुर्दृश्य
 तैरजः । तैश्चतुर्भिर्भवेद्विज्ञालि
 चापद्विज्ञसर्षपइति ॥

लिङ्गिका । स्त्री० लिङ्गायाम् ॥

लिखनम् । न० लिखने ॥ अखण्डनी
 यायांविधिलिपौ ॥ यथा । यस्यय
 लिखनं पूर्वयचकालिनिरूपितम् ।
 तदेवखण्डितुं राधेस्त्वयेनाहञ्चको
 विधिः ॥ विधातुश्चविधाताहये
 षांयलिखनं कृतम् । ब्रह्मादीना
 ष्वलुद्राणांनतत्खण्डाकदाचन ॥
 इ० ब्र० वै० पु० ॥

लिखितः । पुं० धर्मशास्त्रप्रवर्तकै
 सुनिविशेषे ॥ न० वर्षसंख्याने ।
 लिपौ ॥ लिख्यतेषा । लिखन्चर
 विन्यासे । क्तः ॥ चि० लिखितप
 चादी ॥ यथा । प्रमाणं लिखितं भुक्तिः
 साक्षिणश्चेति कौत्सितम् ॥ इति
 मिताक्षरायांयाज्ञवल्क्यः ।

लिखिताक्षरविन्यासः । पुं० लि
 पौ ॥

लियु । पुं० मुखे ॥ भूपदेशे ॥ मृगे
 ॥ न० चित्ते ॥ लिगति । लनेस
 द्वे । खरुगद्वितिकुप्रख्यानः ।
 साधुः ॥

लिङ्गम् । न० चिह्ने । शिवमूर्तिवि

लिङ्गम्

शिवे ॥ यथा । नेहलिङ्गाचं नात्
 किञ्चित्पुण्यमभ्यधिकं क्वचित् । इ
 ति विज्ञाययत्ने नपूजनीयः सदा
 शिवः ॥ तथा । दुर्गाचं नरतोनि
 त्वं महामातकसम्भवेः । दोषैर्ना
 लिप्यते वीरपद्मपत्र मिवात्मसिद्ध्या
 चारादर्शे भविष्यपुराणम् ॥ साङ्
 ख्योक्तप्रकृतौ । श्रुतौ । धर्मो ॥
 व्याप्ते । व्यापकसाम्भारके ॥ व्यक्ते
 ॥ तच्चलिङ्गं प्रधानम् । महदादि
 सूक्ष्मपर्यन्ते ॥ लिङ्गनाम्नापना
 बुद्ध्यादियु ॥ लयश्चकृतीति०
 सूक्ष्मशरीरे । पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि०
 पञ्चकर्मेन्द्रियाणि० पञ्चमायाः
 मनोयुश्चिच्छेति सप्तदशात्मके ॥ य
 था । बुद्धिकर्मेन्द्रियमाणपञ्चकौ मं
 नसाधिया । शरीरं सप्तदशभिः
 सूक्ष्मं तलिङ्गमुच्यते ॥ लिङ्गातेयम्य
 तेषेनेति० बुद्ध्यादी ॥ अनुमाने ॥
 तत्त्वविधम् । अन्वयव्यतिरेकिके
 बलान्वायिकेशलव्यतिरेकिचेति ॥
 उपक्रमदिपटसु ॥ यथा । उपक्र
 मोपसंशारावभ्यासीऽपूर्वताफलम्
 । चर्षवादीमपत्तीचलिङ्गतात्पर्यं
 निष्पद्ये । प्रमाणविशेषे । शब्दसा
 मर्थ्यं लिङ्गम् । यथाहुः । सामर्थ्यं
 सर्षभायानां लिङ्गमिच्छामिधीयते०
 इति० । सामर्थ्यं हृदिरेव० समा
 ह्याताभेदः । तेनवर्षिर्देवसदनन्दा

लिङ्गम्

मीतिमन्त्रस्यकुशलवनाङ्गत्वंनतु •
 उलपादिलवनाङ्गत्वम् । तस्यार्चं
 दर्शनीतिलिङ्गात्तल्लवनं प्रकाशयि
 तुं समर्थत्वात् । एवमन्यथापि
 लिङ्गादिनिर्देशोद्देश्यः । त
 दिदं लिङ्गंवाक्यादिभ्योवलवत् ।
 अतएवस्थानं देसदृशं कृणोमीतिम
 न्नस्यपुरोडाशसदनकरणाङ्गत्वं
 सदनं कृणोमीतिलिङ्गात् • नतु
 वावधात् । मगसि । अथगन्धतेष्वा
 यतेऽवगच्छातियेनतलिङ्गमितिपू
 ण्यपादाः ॥ पुंस्त्वाद्दौ ॥ शिकसि
 । मेहने । अस्यशुभाशुभलक्षणं
 यथा । दौर्घं लिङ्गिनदारद्रां स्यू
 ललिङ्गेननिर्द्धनः । कृशलिङ्गे
 नसौभाग्यं दुःखलिङ्गेनभूपतिः
 वाकंशैः कठिनैर्लिङ्गैः परदा
 ररतः सदा । रमतेचसदादासीम्
 निर्द्धनोभवतिध्रुवम् ॥ कृशलिङ्
 गेनसुष्मेण रत्नलिङ्गेनभूपतिः
 परस्त्रीरमतेनित्यंनारोणांवल्लभोभवे
 त् ॥ कृशलिङ्गेनरत्नेनलभतेचा
 शमाङ्गनाम् । राश्वंसुलक्ष्मि
 व्याङ्ग्याः अन्याकायाः पतिर्भवे
 त् ॥ इतिसामुद्रकम् ॥ अपिच ।
 दक्षिणावर्त्तं लिङ्गोयः सभवेत्
 पुत्रवान्तरः कामावर्त्तं तथाकन्याः
 सुवह्याश्चक्षयन्तिच । स्थूलैः सि
 रालैः कठिनैर्भारदारिद्र्यभाजनाः

लिङ्गशरीरम्

। इत्युभिर्बहुलैर्लिङ्गैः पुण्याः
 सुखभोगिनः । यस्यादोपविष्टस्य
 भूमिंस्पृशतिमेहनम् । भोगवान्
 सतुविज्ञेयोनरोदारिद्र्यभाजनः ॥
 भूमौपादोपविष्टस्यस्यस्पृशतिमेह
 नम् । भोगवान्सतुविज्ञेयसथात्
 रगमेहनः ॥ स्थूलयन्त्रियुतेलिङ्
 गिनरोऽतिसुखभाग्भवत् । लिङ्गे
 नसदुनामर्षीभियतेकृच्छपीडिता
 इति ॥ लिङ्गस्थितेऽनेन । लिङ्गिग
 तौ । इत्येतिषञ् । धेने ॥
 लिङ्गकः । पुं • दन्तशठि । कपित्थे ॥
 लिङ्गधारिणी । स्त्री • देवीविशेषे
 । नैमिषे तु महास्त्रानिदेवीसालिङ्
 गधारिणीतिदेवीगीता ॥
 लिङ्गपुराणम् । न • लौङ्गे महापु
 राणे । तच्छ्रीकृतसंख्या यथा ।
 एकादशसहास्राणिलिङ्गास्त्वं चा
 तिविस्तृतमिति ॥
 लिङ्गदर्शनः । पुं • कपित्थहन्ते ॥
 लिङ्गवर्द्धिनी । स्त्री • अपामार्गे ॥
 लिङ्गवृत्तिः । पुं • धर्मध्वजिनि ।
 जीविकार्थं जटादिचिह्नधारिणि ॥
 जीविकादिनिमित्तमुद्योगिभर्त्सिज
 टादिकम् । धर्मध्वजौलिङ्गवृ
 त्तिर्ह्यं तत्रनिगद्यते ॥ लिङ्गमात्र
 मादिचिह्नधारणं वृत्तिर्जीविकाहेतु
 र्यथसः ॥
 लिङ्गशरीरम् । न • सप्तदशावयवे

लिपि :

सूक्ष्मरीरे । समदशावयवास्तु ।
ज्ञानेन्द्रियपंचकम् कर्मेन्द्रियपंच
कंप्राणादिवायुपंचकं बुद्धिमन
सीचेति ॥ लिङ्ग्यतेज्ञायतेप्रत्य
गात्मसद्भावींवेन • तल्लिङ्गम् ।
लिगि • हलस्येतिघञ् । लिङ्गश्च
तत्पर्यरीरश्चेतिविग्रहः ॥

लिङ्गस्य : । पुं० ब्रह्मचारिणि । व-
र्णिनि ॥

लिङ्गानुशासनम् । न० वररुच्यादि-
कृतेनास्त्रांलिङ्गेषांभक्तयन्थे ॥ तच्च
शासनानर्हम् । लिङ्गमंशिष्यलैका
श्रयत्वाल्लिङ्गस्येति समासान्ताद्वति
सूत्रभाष्योक्ते लिङ्गानुवदनं लैका
देवसिद्धमितिनिर्णयात् ॥

लिङ्गालिका । स्त्री० दीनायाम् ।
चुद्रमूषिके ॥

लिङ्गी । पुं० प्रब्रजितादिषु । ब्रह्म
चार्यादिषु ॥ धर्मध्वजिनि । वेश-
धरे ॥ गजे ॥ आत्मनि ॥ लिङ्ग
मस्यासि । इनि : ॥ न० व्यापके ॥

लिङ्गिनी । स्त्री० उताविशेषे ।
बहुपत्याम् । शिववह्निकायान् ।
चित्रकलायाम् । काण्डाख्याम् ।
जापस्तम्भिन्याम् । पंचगुरिया०
द्र० भाषाप्रसिद्धे ॥

लिन्दुः । वि० पिच्छले अशुभे ॥ यै
दिकीयम् ॥

लिपिः । स्त्री० लिखिताक्षरे । लि-

लिपि :

घी ॥ सापञ्चविधाशया सुद्रालि-
पिः शिल्पलिपिर्लिपिलेखनिसम्भ-
वा । गुण्डिकागुण्यसम्भूतालिपयः
पञ्चधास्मृताः ॥ एताभिर्लिपिभि-
र्व्याप्ताक्षरि दीशुभदाहरतिवाराही-
तन्त्रोक्तेः ॥ लेखन्यालिखितंविप्रे-
सुद्राभिर्द्वितस्ययत् । शिल्पादिनि-
मित्तंयच्चप्राञ्छंधार्यंसुसर्वदेतिमुण्ड
मात्रातन्त्रोक्तेषु ॥ लिप्यते । लिप-
उपलपे । इगुपधात्किदितौन् ॥
लिपिः प्रमाणं सर्वेषां सर्वेषैवप्रश-
स्यते । विशेषाद्बृहदारिणुनविनश्ये-
च्चिरंयतद्रतिश्रीमहानिर्वाणतन्त्र-
म् ॥

लिपिकरः । पुं० लेखके । लिपिंका-
रेति । छुल्लञ्० । दिवादिभे-
तिटः ॥

लिपिका । स्त्री० लिपौ ॥

लिपिकारः । पुं० लेखके । लिपिंका-
रेति । कर्मस्थान् ॥

लिपी । स्त्री० लिपौ । लिप्यतेलिपेरि
ब्रह्मानुल्लिखितकारादतिङीप् ॥

लिप्तः । वि० हतलेपने । विलि-
प्ते ॥ विषदिग्धे विधाते ॥ भु-
क्ते । भलिते ॥ दिग्धे ॥ लिप्यते-
स्य । लिप० । ताः ॥ यहा । लि-
नाति । लीञ्चं पणे । लीयतेवा ।
लडिञ्चं पणे । लीरीदोञ्चं षु-
ट्चतरीञ्चं पण्डुत्सनधीरितितप्र-

लम्पाक :

- च्चयोधातोङ्खः प्रच्छायस्यपुट् ॥
 मिलिते ॥
 लिप्तकः । चि० विपाक्तवाच्ये । दि-
 ग्धे ॥ स्वार्थे कन् ॥
 लिप्ता । स्त्री० घटिकायाम् । दण्डे ॥
 लिप्तिका । स्त्री० दण्डे ॥ लिप्तैव ।
 स्वार्थे कन् ॥
 लिप्ता । स्त्री० इच्छायाम् । वाञ्छा-
 याम् ॥ लभेः सन्नन्तादप्रच्छया-
 दिति० चः ॥ लभेच्छायाम् ॥ य-
 था । अर्थनिविलसतिलिप्सादात्
 रिदित्वात्तुदूरतोपासा । आस्ताङ्क
 पणकपेर्यरमापतेनाचिताभवती-
 ति ॥
 लिप्सुः । चि० लब्धुमिच्छौ । उ-
 धौ ॥ लुब्धे । अभिलाषुक्ते ॥ ल-
 भेः सन्नन्ताद् ॥
 लिपिः । स्त्री० लिपौ । लिखितवर्णे ॥
 लिप्यते । लिप० । इगुपधात्कि
 द्दितोन् । बाहुलकात्पुम्यबस्यम् ॥
 लिपिः । स्त्री० बोधातुवां ॥
 लिपिकरः । पुं० लिपिकरे ॥ लिपिं
 करेति । ङुङ्ङञ् । शिवाविभे
 तितः ॥
 लिम्प्यः । पुं० लेपनकर्त्तरि ॥
 लिम्पटः । पुं० लिङ्गी । द्रुतिचारा
 बली ।
 लिम्पाकः । पुं० लम्पोरे ॥ खरे ।
 न० निम्बुक्ते । पातगोवू० इ०

लोचा

भा० ॥
 लिङ्गः । पुं० गर्त्तके । लप्यते । ल-
 पकान्ती । सर्वभिवृष्वं तिसाधुः
 उपधेश्वम् ॥
 लीः । पुं० शेषणे ॥ चपले । लीड्
 क्षिप् ॥
 लीळा । स्त्री० लिषायाम् । इतिथ
 लीचा । स्त्री० लिषायाम् । इतिथ
 द्दरनाबली ॥
 लीड् । चि० आस्तादिति । भक्षिते
 ॥ लिङ्गतेस्य । लिङ्गवास्तादने ।
 लः । टस्यपञ्चदृच्यलोपदोषाः ॥
 लीनः । चि० प्राप्तवये । विलीने ॥
 छन्ने । लीयतेस्य । लीड् श्लेषणे ।
 लः । स्वाद्यचोदितद्रुतिनच्यम् ॥
 लीला । स्त्री० केशी ॥ विलासि ॥ गृ-
 ङ्गारभावचेष्टायाम् । गतिहा
 स्तेक्षपादिभिः शृङ्गारभावतो-
 चातक्रियानुकरणे ॥ प्रियस्यानुक्त
 तिलीलाश्रितावाग्नेपचेष्टितैः । अ-
 लब्धप्रियसमागमयास्त्वित्तविशे-
 द्दार्थेप्रियछयाधिशगतिदृष्टिसितभ
 यितैरनुकृति द्दियतेसालीलेच्छर्यः
 तयोहि । अप्राप्तवप्लभसमागमना
 थिकायाः सख्याः पुरेचनिजचि
 तविशेद्वद्दया । पालापवेशग
 तिरस्यविलोकनाद्यैः प्राणेश्वरा-
 नुकृतिमाकथयन्तिलीलामितिभर
 तः ॥ शिभायाम् ॥ चयमंलीः ।

लीलावती

लीङ् । सम्प्रदादित्वात्क्षिप् ।
 लियंलाति । ला० । आतीनुर्पेति
 कः ॥ यद्वा । लीलायनम् । लीला
 दीप्तौ । कण्ठादिः । भिदाद्यङ् ।
 अप्रच्छयादितिवा । पृषादरादिः
 ॥ यद्वा । लयनम् । लीडोवाहुल
 काह्योगुणाभाश्च ॥

लीलाखिलः । पुं० अतिशर्करीकन्दः
 १५ प्रमेदे ॥ तल्लक्ष्णोदाहरणे यथा
 एकन्व नौविद्युन्मालापादौषेष्ठीला
 खिलः । यथा । पायाहोनाविन्दः
 कालिन्दीकूलक्षीचक्रौ । रासी
 ह्रासः क्रीडद्गोपीभिः सार्धं ली
 लाखिलः । मन्दाकिन्यास्तीरोपा
 न्तोस्त्रिक्रीडाभिर्लेली । यद्वा हे वा
 नासीशः स्वर्नेश्याभिः खिलन्तीभिः
 ॥ वि० विलाससुभगे ॥

लीलावती । स्त्री० किलियुक्तायाम् ।
 विलासवध्याम् ॥ शृङ्गारभावचेष्टा
 ऽन्वितायाम् । खिलाविशिष्टाया
 म् ॥ भास्कराचार्यस्वपत्न्याम् ॥
 भास्कराचार्यकृतेपाटीगणितयन्त्रे
 ॥ न्यायसन्धिविशिष्टे ॥ वैश्याविशिष्टे
 ॥ माथाहत्तविशिष्टे ॥ तल्लक्ष्णोदाह
 रणे यथा । लघुगुरुवर्णनियमविर
 हितमिहहिमुपायघतुष्कलमष्टग
 याम् । द्वात्रिंशत्कलविरचितमिद
 नतिशयसहृदयदृश्यदृष्टः खहरण-
 म् । लीलावतिकाभवतिचकरकर्ण

लुग्टाकः

द्विजगणलगणभगणकलिता० फ
 णिनायकपिङ्गलविरचितमद्गुतवत्त
 ममलगुम्फनकलिता ॥ यथा । गी
 काटिंप्रतिदिनमिहवितरन्द्विजवर-
 निवहेसुदमातनुषेरिपुतिमिरदलन
 करहस्तकुशेशयमपिलक्ष्मीवसतिंत
 नुपे । । दुरितविलयमिलितखल
 नोदयनूपरालवलयमवलयसिरणे-
 त्वयिचलतिचलतिवसुधावसुधाधि
 पकीर्तिंसिंहधरशौरमणे । लीला
 शोभाऽस्वस्याम् । मतुप् । डोप् ॥

लीलाद्यानम् । न० देववने ॥
 लुक्कायितः । वि० भन्तर्हिते ॥
 लुङ्गः । पुं० मातुलुङ्गे । वीज
 पूरे ॥ लुञ्ज्यते । लुजिभाषार्थः ।
 घञ् । चञ्जोरितकुत्वम् । न्यङ्गा
 दित्वाद्य ॥

लुङ्गुपः । पुं० लोलुङ्गे ॥
 लुठनम् । न० विलने । अश्वस्यभूमौ
 पुनः पुनः श्रमापहनने । लोठ
 न० इ० भा० प्र० ॥

लुठितः । वि० यमशान्दर्थमुहुर्मुहुः
 पराहत्तं श्र्वे । उपाहत्तं ॥ वैकृते
 । अपाहत्तं । पराहत्तं ॥ लुठति
 स्त्र । लुठप्रतिघाते । अकर्मकत्वा
 त्कः ॥

लुग्टकः । पुं० शाकविशिष्टे । नय्या०
 यू० गौ० भा० प्रसिधे ॥

लुग्टाकः । पुं० चीरे ॥

लुप्ताब्दः

लुष्टाक्षौ । स्त्री० चौरायांस्त्रिया
म् ॥

लुष्टकः । वि० स्तंभकारके ॥

लुष्टनम् । न० द्यलुठिते ॥ लुटइति
प्रसिद्धे साधसे ॥ लुठिस्ते ये । ल्यु
ट् ॥

लुष्टाक्षः । पुं० परमृत्वी । द्विके ।
काकि ॥

लुष्टिका । स्त्री०)
लुष्टी । स्त्री०) न्यायसारिण्याम् ।

लौंडी० इ० भा० प्र० ॥

लुप्तम् । न० चौर्यधने । वि० विलु
प्तं । लोपवति ॥

लुप्तवर्णपदम् । न० यस्ते ॥ लुप्तोव
र्णः पदं धायत्रयाक्ये पदेवास्तत् ॥

लुप्तसंबन्धरः । पुं० विलुप्ताब्दे ॥

यथा । अतिचारमतीलौबलं राशिं
नैतिर्धेत्पुनः । लुप्तसंबन्धरोच्ची
योगार्द्धितः सवर्कर्मसु ॥ अस्या
पवादस्य वृषमेवैभक्त्युक्तं यद्यतीचा
रगोगुरुः । नतत्रक्षाललोपः स्या
दित्याहभगवान्यमः ॥ अन्वयः ।
मासान्दर्शकादशवाप्रभुञ्जराश्रेयं
दाराशिसुपैतिज्जिषः सुद्धं नपू
र्वचपुनस्तथापिन लुप्तसंबन्धरमा
हुरायां ॥ लुप्ताब्दोपाऽविमते
नमध्येसीनेःइवायाः सुरनिधगा
याः ॥

लुप्ताब्दः । पुं० लुप्तसम्बन्धरे ॥

लुलितः

लुब्धः । पुं० व्याधे ॥ लम्पटे ॥ वि०
आकाङ्क्षिणि । श्नी । परधना
भिलाषुके ॥ धर्मार्थस्वद्रव्यत्यागा
समर्थे ॥ मातरं पितरं भ्रातृन्सर्वा
श्चसुहृदस्तया । धन्तिश्चसुतृपोलुब्धा
राजानः प्रायशीभुवि ॥ लुभ्यति
स्म । लुभगाह्वये । गत्वर्थेतिक्तः ॥

लुब्धकः । पुं० व्याधे ॥ स्वार्थे० सं
ज्ञायांवाकन् ॥ आर्द्रायाम् ॥

लुलायः । पुं० मद्दिपे ॥ लुडति । लुडसं
श्लेषर्थे । इरुपधेतिकः । डलया
रेकत्वम् । आप्रोसि । आप्लु० ।
अच् । लुलयासगयायस । यहा ।
लुडाते । लुडलोडने । भिदायड्
। लुलाविलोडिताचापोदेन । लुल
विमर्दनेसौचोधातुर्वा ॥

लुलायकन्दः । पुं० मद्दिपकन्दे ॥

लुलायकान्ता । स्त्री० मद्दिष्याम् ॥

लुलायः । पुं० मद्दिपे । लुडति ।

लुड० । कः । डलधारमेदः ।

यहा । लुडाते । लुडविलोडने ।

भिदायड् । लुलविमर्दनेसौचो

धातुर्वा । वाहलकादायप्रत्वयः ॥

यहा । अयते । अय० । अच् ।

लुलयासौपयथ ॥

लुलितः । वि० आन्दोलिते । तरलि

ते ॥ उल्मुटे ॥ लिप्ते । यथा । वा

ख्येदुः खातिरेकीमल्लुलितवपुरि

ति ॥

लेप्यमयी

दफ्तररइतीतरजनभा० प्र०
 लेखम् । न० गूथे । शकृति । लैखड
 इ० भा० प्र० ॥
 लेखद्वजः । पुं० इच्छेत्ते ॥ इच्छे
 ज्ञानवधट्पञ्चलेखद्वजाद्यापिभावि
 नइच्छागमात् ॥
 लेपः । पुं० लेपने ॥ कग्धी । अश
 ने ॥ अनुशये । अनुवश्ये ॥ सच०
 इदमहमकार्धमेतत्फलंभोज्ये० इ
 च्चनुसन्धानकर्तृत्ववासनानिमि-
 त्तः । सचपुण्ये कर्मणिपुण्यरूपः०
 पापेचपद्यात्तापरूपोभवति ॥ लेप
 नम् । लिप० घञ् ॥ सुधायाम् ।
 चूना० इ० भा० प्र० ॥
 लेपकः । पुं० पलगरहे । राज इ०
 प्र० जातो ॥ वि० लेपकर्त्तरि ॥
 लिंपति । लिप० श्नुल् ॥
 लेपनम् । न० लेपे । चन्दनागुर्वादि
 नाङ्गविलेपने ॥ देवशहादिलेपने
 । लीपना० इ० भा० लिपेर्लुट्
 ॥ पुं० तुरुष्कानामगन्धद्रव्ये ॥
 लेपभुक् । पुं० पितामहपिवादिपु ॥
 लेपी । पुं० लेपके । पलगरहे । शैक
 र० इ० गौ० दे० भा० । राल०
 इ० दे० भा० ॥
 लेप्यः । वि० लेपनीये ॥
 लेप्यहत् । पुं० लेपके ॥
 लेप्यमयी । स्त्री० काष्ठादिघटितपुत्तलि
 कायाम् । अञ्जलिकारिकायाम् ॥

लेष्टः

लेभिरम् । न० उल्लखले ॥
 लेयः । पुं० सिंहराशी ॥
 लेलायनम् । न० चलने ॥
 लेलायमानः । वि० अतिशयचलन
 विशिष्टे ॥ यथाग्निर्हविर्गहणायलेला
 यमानोभवति ॥
 लेलिहः । पुं० सर्पे ॥
 लेलिहा । स्त्री० जीवन्त्यासमुद्राया
 म् ॥ यथा । तर्जनीमध्यमानामास
 माः कुर्यादधी सुखाः । अनामा
 यांलिपेद्वाभृज्जीकृत्वाकनिष्ठिका
 म् । लेलिहानाममुद्रेयंजीवन्त्या
 सेप्रक्षीसिता ॥
 लेलिहानः । पुं० शिवे ॥ सर्पे ॥
 वि० ललज्जिष्ठे ॥ लेहातिशय
 कारके । पुनः पुनर्लेहनकर्त्तरि-
 ॥ लिह्येर्लुगन्तात्ताच्छील्पे चा
 नश्प्रथये० गुणोयद्लुकोरिध्य
 भ्यासकृगुणः ॥
 लेलिहाना । स्त्री० लेलिहायांसुद्राया
 म् ॥
 लेयः । पुं० अल्पे कथे ॥ लिशति
 । लिशगती । पचाद्यच् ॥ लिश
 तेवा । घञ् ॥
 लेशैलः । वि० अतिकम्पने ॥ लेशे
 नाल्पेनापिपजति । एजू० । पचा
 द्यच् ॥
 लेष्टः । पुं० दृढसत्त्वपिण्डे । लोष्टे ।
 टीम्० टीला० इलाष्ट० भा० प्र० ।

लैङ्गी

लिश्रते•लिश्रतिवा । लिश्र• । वा
हुलकात्तुन् ॥

लोष्टुघ्नः । पुं० लोष्टभेदने ।

लोष्टभेदनः । पुं० कीटिघ्ने । लोष्टभे
दनमुद्गरे ॥

लसिकः । पुं० कटिरोहके । हस्त्या
रोहके ॥

लेहः । पुं० आहारि । भोजने । खाद
ने ॥ लेहने ॥ लेहनम् लिहयाखा
दने । घञ् ॥ लेटि । शास्त्रधित-
थोवा ॥

लेहनम् । न० लिङ्गाखादे । लिङ्गया
रसग्रहणे । चाटना•इ•भा० ॥ लि
हेर्लुट् ॥

लेह्यम् । न० असृते । सुधायाम् ।
त्रि०लेह्यीम्ये । आस्वाये । यञ्चि
ज्ञायानिः घिष्यरसाखादेननिगी-
यतेकिञ्चिद्द्रवीभूतगुडरसालादित
व ॥

लैङ्गः । पुं० वैयाकरणे ॥ वैयाकरणा
हिष्ठीपुंनपुंसकंशब्दजातंतत्त्वमि-
तिषण् यंतितदयुद्धम् । स्त्रादेः
शब्दस्वभावत्वे सर्वादीनांचिलिङ्ग-
त्वायोगादेकस्याभेकभावस्वाधीगा
त् । स्त्रीयाधिकधर्मत्वे चतस्यावसु-
त्वात् ॥ न० लिङ्गपुराणे ॥ त्रि०-
लिङ्गसम्बन्धिनि । लिङ्गस्थे दम् ।
तस्ये दमिच्चण् ॥

लैङ्गी । स्त्री० लिङ्गिन्यामोषधीः ।

लोकचक्षुः

लोकः । पुं० जने आत्मनि ॥ लो

क्यतेअनुभूयतेशास्त्रीपदेशशीलित-

बुद्ध्यावमितिव्यव्यादनात् ॥ दृश्यं

ने । लोक्यमानेविषये ॥ प्राणिनि

काये । भुवने ॥ त्रयील्लोकाः स्वर्गं

मर्त्यं पातालानि । अत्रसप्तलोकना

मानियथा । भूर्भुवः स्वर्गं ह्यथैव-

जनश्चतुर्णवच । सत्त्वलोकश्चसप्तै

तेल्लोकास्तुपरिकीर्तिताः ॥ दृश्य

वर्गं ॥ साक्ष्याहश्चविषयेस्मिन्गरी

रे ॥ लोकादिद्विविधः प्रोक्तचा-

त्मानात्मविभेदतः । मनुष्यपितृदे

वाख्योऽनात्मलोकस्त्रिधासतः ॥

आत्मलोकस्वरूपमित्योहः । आ

स्तदर्शिनः । मनुष्यलोकः पुत्रे

पपितृलोकस्तु कर्मणा । विद्यादे

वलोकश्चैवप्रवीत्सद्गुह्यंश्रुतिः ॥

लोक्यतेऽनुभूयते•दृश्यते•मुच्यते-

वा । लोकदर्शने । घञ् । कर्मक

ले ॥ प्रसिद्धिमागमः प्राप्नो लोकइ-

च्छभिधीयते ॥ इतुहंशविद्यास्था-

नानिलोकाइतित्र्याख्यातारः ।

लोक्यतेज्ञायतेधर्मं ब्रह्मादिरूपोऽर्थ

एभिरितिनिरुक्तः ॥ चिदानन्दस्व

रूपब्रह्मातिरिक्तस्वसर्वं स्वलोकपदा

र्थत्वादेदृक्षापिलोकान्तर्गतत्वम् ॥

लोकवान्ता । स्त्री० ऋदिनामोषधीः ।

लोकचक्षुः । पुं० सूर्ये ॥ जनलो-

चने ॥

लोकलोचनः

लोकजित् । पुं० जिने । लोकजयति ।
लि० । सत्सु द्विषे च्यदिनाक्रिप् ।
तुक् ॥ लोकान् जयत्युपरमयतीति
वा ॥ त्रि० लोकजेतरि ॥

लोकतुषारः । पुं० कपर् ॥

लोकचयम् । न० सर्वस्मिन्जगति ॥

लोकानांचयम् ॥

लोकदम्भकः । पुं० निः शेषापहा-
रादिनाजनवञ्चके ॥

लोकधातुः । जम्बुद्वीपे ॥

लोकनाथः । पुं० शिवे । ब्रह्मणि ॥
विष्णौ ॥ बुधे ॥ लोकानाना-
थः ॥ लोकैर्नाथ्यतेयाच्यतेयाक-
र्मणिष्यञ् ॥

लोकपालः । इन्द्रादिषु ॥ तेषां ।
इन्द्रे वज्रिः । पितृपतिर्निर्णैतिर्ब्रह्म
योऽनिलः । धनदः शहरद्यैव-
लोकपालाः पुरातनाः ॥ रा-
जनि ॥

लोकवान्धवः । पुं० रथी । सूर्ये ॥

लोकभावनः । पुं० लोककर्तारि ।

लोकमाता । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥ लो-
कानामाता ॥

लोकयात्रा । स्त्री० लोकनिर्वाहे ॥

लोकाचारे । येनोपायेनमर्त्यानां
लोकयात्राप्रसिद्धाति । तदेषकार्यं
ब्रह्मज्ञैरिदं धर्मसनातनम् ॥ लो-
कानायाचः ॥

लोकलोचनः । पुं० सूर्ये ॥

लोकाध्यक्षः

लोकवाद्यः । त्रि० सर्वाचारविबन्धिं
ते ॥ लोकादाद्यः ॥

लोकवित् । पुं० पौराणिके भूर्भुवः
स्वरितिचयोलोकाः वस्तुभूताः
सन्तीतिसकल्पयति ॥

लोकविनायकः । पुं० यहविशेषे ॥

लोकविश्रुतिः । स्त्री० जनश्रुतौ ।

लोकवृत्तम् । न० त्रिचित्रपरिहासक
घाटिके० असत्प्रियाख्याने ॥ न
लोकवृत्तं वर्त्ततवृत्तिहेताः कथञ्च
न । अविज्ञामशठांश्रुतिं जीवेद्ब्रा-
ह्मणजीविकाम् ॥ लोकानाम् वृत्त-
म् ॥

लोकसङ्ग्रहः । पुं० लोकानांस्वस्तेषु
सं प्रवर्त्तने ॥ उन्मार्गांनिवर्त्तनेच
॥ सङ्ग्रहणं सङ्ग्रहः । लोकानां
सङ्ग्रहणायङ्ग्रहम् ॥

लोकेसारः । पुं० प्रथमे ॥

लोकाकाशास्तिकायः । पुं० लोका-
नामन्तराकाशे ॥

लोकात्मा । पुं० परमेश्वरे ॥ यथा ।
यन्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्धाखं नाभिसर-
वौक्षितिः । सूर्यश्चक्षुर्दृशः श्रो-
त्रे तस्मै लोकात्मनेनमः ॥

लोकादिः । पुं० अग्नी । लोकाना-
मादिः प्रथमशरोरत्वात् ॥

लोकाध्यक्षः । पुं० परमेश्वरे ॥ लोकं
दृश्यवर्गं सृभाधिकेनवोधिदसाद्या
त्पश्यतीति ॥ लोकाध्यक्षः ॥ लोका

लोकेश :

नामध्वजः । लोकाध्यक्षायस्य
तिवा, लोकानुध्यक्षयतीतिकर्म
स्थितिपपदसमासावा ॥

लोकापवादः । पुं० लोकाकर्तृकायां
निन्दायाम् ॥ लोकापवादाद्भव
म् ॥

लोकायतम् । न० तर्कभेदे । चार्वा
कदर्शने ॥ लोकीधायतम् ॥

लोकायतिकः । पुं० चार्वाकि ॥

लोकालोकः । पुं० परमेश्वरे ॥ लो
काभ्रात्रक्षस्वपर्यन्तः ॥ अलोक्यते
प्रकाशयत्येनसः ॥ ब्रह्मवालेऽद्रि
विशेषे ॥ लोकालोकाधिपक्ष्म
लोकालोकनियामकः । योजना

युतविष्कम्भस्तुङ्गपरिच्छदः ।

॥ अन्तःस्थितं लोकं बहिःस्थि
तञ्चालोकनियमयतीति० लोका
लोकनियामकः । तद्वाञ्छे लोका
भावादित्यर्थः ॥ लोकदर्शने ।

भावेचञ् । नलोकः ॥ अलोकः ।
लोकश्चालोकश्च० लोकालोकौ० प्र
काशान्धकारावचस्तः ॥ अन्तर्बहिः
सूर्यकिरणानांस्पर्शास्पर्शाभ्याम् ॥

लोकालोकौ । चि० चैलोक्यदर्शनि
॥ लोकानालोकते० तच्छीलः ।

चिनिः ॥

लोकेशः । पुं० हिरण्यगर्भे । ब्रह्म
णि ॥ लोकानामीशः ॥ सुदृढभेदे
॥ पारदे ॥

लोचनम्

लोकिशाधिष्ठितः । पुं० राजनि ॥

लोकिश्वरः । पुं० शिवे ॥ लोकानां ज

नानाश्वरैश्वरः प्रभुः ॥ बुद्धभेदे

लोकिश्वरात्मजा । सो० बुधशक्तियि
शिवे । तारायाम् । शिवि । मना
रमायाम् ॥

लोकैषणा । स्त्री० देवलोकादिकाम
नायाम् ॥ लोकैषणेतित्वादि लो
काद्यैः पासनार्थिता ॥

लोकात्तरः । चि० लोकातीते ॥

लोकादारः । पुं० तीर्थविशेषे ।

लोक्यः । चि० परलोकादिसाधने ।
लाकायहिते ॥

लोचनम् । न० अश्रुणि । वास्ये ॥

लोचकः । पुं० मांसपिच्छे ॥ अर्चि

तारकायाम् ॥ कञ्जले ॥ स्त्रीभा

लभूषणे ॥ कदल्याम् ॥ नीलव

स्त्रे ॥ कर्णपूरे । कर्णिकायाम्

। कर्णाभरणे ॥ ज्यायाम् । मौ

र्व्याम् ॥ भृङ्गयवर्णशि ॥ निर्मो

के ॥ चि० निर्बुद्धौ ॥

लोचनम् । न० अञ् शिचञ् चि ॥ अ

शुभाशुभजघर्षयथा । कर्णान्ते

पद्मपत्रामैलीचनैः सुखभागिनः ।

सार्जारलोचनैः पापेभ्योऽहामधु

पिद्मणैः ॥ क्रूराः केकरनेवाश्च

रिशाक्षाः सकल्मषाः । जिज्ञैश्च

लोचनैः क्रूराः सेनान्योगलोच

नाः ॥ गभीराक्षाईश्वराः स्युर्न

लोपा

न्निषः स्य लृचच्, पः । नीलोत्पला
 चाविहांसः सौभाग्यंश्चावचक्षुषा
 म् ॥ स्यात्कृष्णतारकाचाणाम-
 क्षणासुत्याटनंक्षिल । मण्डलाचा
 क्षपापाः स्युर्निस्त्राः स्युर्दीर्घलो
 चनाः ॥ इक्स्त्रिम्धाविमुलामोमे
 यत्पायुर्यातिचात्रता । विशालोन्न
 तामुखिनिदरिद्राविषमभुवः ॥ इ
 तिमारुहे ६६ ॥ लोच्यतेनेन ।
 लोचृदृशंने । ल्युट् ॥ आलोचने ।
 लोचनहिता । स्त्री० तुल्याक्षने ॥
 लोचना । स्त्री० बुद्धशक्तिविशेषे ॥
 लोचनामयः । पुं० चक्षुरोगविशेषे ।
 अभिमन्ये ॥
 लोचनी । स्त्री० महाश्रावणिका-
 याम् ॥
 लोचमर्कटः । पुं० लोचमस्तके ॥
 लोचमस्तकः । पुं० खराश्रायाम् ।
 कारव्याम् । दीप्ये । मयूरे । म
 यूरशिखीषधे । रुद्रजटाङ्गौ०
 द्वे० प्र० ॥ लोच्यते । लोचृदृशंने
 घञ् ॥ यद्वा । लोचयति । लोचृ
 भासाधे । पचाद्यच् । लोचोदृशं
 नीथीभासमानोवा० मस्तकोस्य ॥
 लोठनम् । न० इतस्ततयाङ्गने ।
 लोडनम् । न० प्रतिघाते ।
 लोढणम् । न० लवणदण्डे ॥
 लोषा । स्त्री० क्षुद्रास्त्रिकायाम् । चा
 इर्याम् ॥ लोषोशाके । लोनिजा०

लोभः

लोनी० इ० भा० श्रुते ॥ अस्यगु
 णाः । लोषारूढागुः । कट्टीवात
 श्लेष्महरीपटुः । अर्शाघ्नीदीपनीचा
 स्त्रामन्दाग्निविषनाशिनी ॥
 लोषाम्बा । स्त्री० क्षुद्राम्बिकायाम्
 । चाइर्याम् ॥
 लोषारम् । न० चारविशेषे । लवणो
 त्वे । लवणाकारके । लवणचारे ।
 लवणमदे ॥
 लोषितम् । न० लोनिघास्यशाके ॥
 शाकंलोषितसंज्ञकंसुदलितंतप्रेष्ठते
 तामितं हिंवाट्टेणविमिश्रितंसलवणं
 तक्रोणसंपाचितम् । नीवास्त्रेद्यमि
 दंसुहृद्सहितं तैलेनवावासितं
 खिन्नंशङ्खलसंयुतंसलवणं तक्रैर्वि-
 नापाचितम् ॥ लोषितं शुभशोभा
 यारूढं विष्टम्भकारकम् । दोषहृन्
 मधुरंणकेवातहृत्त्वाम् लपितकृत् ॥
 लोषी । स्त्री० लोषायाम् ॥
 लोतः । पुं० न० वास्ये । अशुषि ।
 नेत्रास्त्रुनि ॥ न० लोप्त्रे ॥ लुना
 तित । लूञ् ॥ हसिमृगिण्यादिना
 तन् । लोतीनेषद्वितिकृत्कवतूनि
 छेतिस्त्रैकैयटः ॥
 लोचम् । न० लोप्त्रे ॥ नेत्रवर्षे ॥
 लूञ् : सर्वधातुभ्यइतिष्टन् ॥
 लोभः । पुं० गालके । भावरे । ति
 रीटे । तिल्ले । मार्जने । लोभ०
 इ० भा० प्र० ॥ लोभोयाहीलघुः

लोपचौ

शोतश्चुप्यः कफपित्तनुत् । क
षायारक्षपित्तास्त्वञ्जरातीसारशो
थदृत् ॥ रुग्णवि । रुधिरः । वा
हलकाट्टन् । कपिलकादिः ॥

लोभ्रवृक्षः । पुं० गालवे ॥
लोभ्रपुष्पकः । पुं० शालिप्रभेदे ॥
लोपः । पुं० नदर्थे ॥ गन्धमाना
यस्यप्रयोगएश्लोपः । यथाविभक्त
धनेपु० विभक्ताभातरः यत्रोत्तर
पदस्यधनस्यलोपः ॥ लुप्यते । लु
प्यच्छेदने । कर्मणिषञ् ॥ छेदे ॥
लोपा । स्त्री० लोपामुद्रायां ॥

लोपाकः) पुं० शृगाले । क्षीरे ॥
लोपापकः)

लोपाविका । स्त्री० शृगास्याम् ॥
लोपामुद्रा । स्त्री० अगस्त्यमुनिः पत्
न्याम् ॥ नमुदंरातिअमुद्रायाती
नुपेतिकः । लोपेधर्मलोपाचमुद्रा
इपेनलभतवृक्ष्यर्थः ॥

लोपामुद्रापतिः । पुं० अगस्त्यमुनी
लोपाशकः । पुं० शृगाले ॥
लोपाशिका । स्त्री० शृगास्याम् ॥
लोपञ्चम् । न० धारिते । चौरधने ॥
लुप्ट् ॥ छुन् ॥

लोपचौ । स्त्री० हस्तलालनयः कृते०
धारिमिश्रितमेधूमादिचूर्णपिण्डे ।
लोयी० पेडी० इतिचलोफभापा
यांप्रसिधे ॥ दिक्त्वान्डीप ॥ लो
पञ्च ॥

लोभः

लोभः । पुं० धनदृष्टायाम् । मह
तिधनागमेजायमाने प्यनुञ्चखंवेर्ह
मानेतदभिलाषे । स्वविषयप्राप्त
निषर्त्ये ० इच्छाविशिषे ॥ आत्मनो
ऽनुकूलेषु सुमुखचेतुषु हृष्टमानेषु शूय
माणेषु स्मयमाणेषु वातद्गुणानु
सन्धानाभ्यासेनयोरत्त्यात्मकीर्णो
भिलाषस्तृप्या० लोभः ॥ धर्म
विरोधेनपरद्रव्येच्छायाम् ॥ यथा
। परविप्तादिकं दृष्टानेतुं यो हृदि
जायते । अभिलाषो विज्ञथे षसलो
भः परिशीर्त्तितचरति ॥ सतुनाश
कारणम् । यथा । लोभप्रमादवि
श्रद्धासैः पुरुषोपानश्रुतेचिभिः ।
तस्माज्जोमेनकर्त्तव्यः प्रमादेनन
विश्रुतेत् ॥ अपिच । त्रिविधं नर
कस्येद्दं धारं नाशयमात्मनः । का
मः क्रोधस्तवालोभस्तस्मादेतत्त्र
यं त्यजेदिति ॥ अस्य स्वरूपं यथा ।
सन्त्येतेमददन्तिनीमदजलप्रम्लान
गण्डस्यलावातव्यायतमातिगद्यतुर
गाभूयोऽपिलपस्थे पराम् । एतल्लव्य
मिदं लभेपुनरिदं लब्ध्वाधिकंध्या
यतांचिन्ताजर्जरचे तसंबतनृणां
कानामशान्तिः कथा ॥ अपिच ।
क्षेत्रयामवनाद्रिपत्तनपुरोद्दीपचमा
मण्डलप्रच्याशाधनसूत्रवडमनसां
लब्ध्वाधिकंध्यायताम् । त्वय्येदे
विषदिप्रसीदसितनेाप्यहानितुहा

लोमघ्न :

निघेत् तन्नो : प्राथम्यतांकुत :
 शमकयाव्रज्जाण्डलघ्नैरपीति ॥ लो
 मएवमनुष्याणांदिहसंस्थीमहारिपुः
 । सर्वदुःखाकरः प्रोक्तोदुःखदुः
 प्राणनाशकः ॥ सर्वपापसंभूतं हि
 सर्वदाहृष्यायान्वितः । विरोधक
 त्विवर्णानांसर्वान् : कारणंतथा
 ॥ लोभात्त्वजन्तिधर्मैर्बहुलधर्मैत
 यैव हि । मातरंभातरं हन्तिपित
 रं बान्धवं तथा ॥ गुरुं मित्रं तथाभा
 संपुत्रसुभगिनींतथा । लोभाविष्टो
 न किंकुर्वाद्दकृत्यं पोषसाहितः ॥
 क्रोधात्कामादहङ्कारास्त्रीभएव
 महारिपुः । प्राणांस्त्वजन्ति लोभे
 न किंपुनः स्यादनाहतम् ॥ त
 स्माहोभाभिभूतस्तु किंकुर्वान्नरः
 किलेतिदेशीभागवतम् ॥

लोमनी । स्त्री० महाश्रावणिकायाम् ॥
 लोमनीयः । ति० तपोत्पादके ॥
 लोभी । वि० गृध्री । लुब्धः । लोमघु
 क्तिः । लोभीस्यस्य । घृनिः ॥
 लोम्यः । पुं० मुद्गे ॥ वि० लोभनो
 ये ॥

लोमम् । न० पुच्छे । शाङ्गूले ॥
 लोमवारणी । स्त्री० मांसच्छदायाम् ॥
 लोमवर्णः । पुं० शशके ॥ वि० लो
 मयुक्तवर्णविशिष्टे ॥

लोमघ्नः । पुं० इन्द्रसुप्तकेरोगे ॥ वि०
 लोमघातके ॥ लोमानिघ्नित् ।

लोमशमाञ्जरिः :

हन० । अमनुष्यकटकेचेतिटक् ॥
 लोम । न० लनूरुहे । रोमणि ॥ रोह
 ति । रुह० । नामन्सीमन्व्योमन्
 रोमन्लोमन्नितिसाधु ॥ यद्वा ।
 लूयते । रुशब्दे० रुहतौभाषणे वा
 । मनिन् । कपिलकादित्वात्त्वल्
 लूयते वा ॥

लोमपादः । पुं० षट्षष्टमुनेः पु
 षे । अहदेशीयराजविशेषे ॥

लोमपादपूः । स्त्री० चम्पापुर्याम् ।
 मालिन्याम् । कर्णपुरि ॥

लोमफलम् । न० भव्ये ॥

लोमवान् । वि० लोमशे ॥ लोमानि
 सन्त्यस्य । मतुप् ॥

लोमविषः । पुं० व्याघ्रादौ ॥

लोमशः । पुं० मुनिविशेषे ॥ नेपे
 ॥ वि० अतिशयनेमान्विते ॥ य
 था । कदाचिदन्तुरीमुखः कदा
 चिन्नोमशः सुखी । कदाचित्तुन्दि
 जोःदुःखोःकदाचिच्चञ्चत्तासती ॥
 लोमानिसन्त्यस्य । लोमादिभ्यः
 शः ॥

लोमशकान्ता । स्त्री० वार्क्यायाम् ॥

लोमशपर्णिनी । स्त्री० सापपर्ण्याम् ॥

लोमशपुष्पकः । पुं० शिरीषवृक्षे ॥

लोमशमाञ्जरिः । पुं० पूतिके ।
 मार्वातिके । सुगन्धिनि । मूषपतने
 । गन्धमाञ्जारिकेगन्धगीकुला० इ०
 गी० दे० भा० प्र० ॥ गन्धमाञ्जारि

लोला

वीथं नुवीर्यं कृतकफवातहृत् । क
यङ्कोठहरं नेत्यं सुगन्धं खेदगन्धनु
त् ॥

लीमशा । स्त्री० काकजङ्घायाम् ॥
मांश्याम् ॥ वचायाम् ॥ शुकशि
म्ब्याम् ॥ महामेदायाम् ॥ काशी
श्री ॥ शक्तिनीभेदे ॥ शृगाळ्याम् ॥
पतिवलायाम् ॥ घण्टारवायाम्
। शणपुष्प्याम् ॥ एवारौ ॥ गन्ध
मांश्याम् ॥ लोमानिसन्ध्याः ।
लोमादिष्वाच्छः । टाप् ॥

लीमशातनम् । न० लीमपातने ॥
लीमहर्षः । पुं० रोमहर्षे रोमाश्चे ॥
लीमहर्षः । पुं० सूते । व्यासशि
ष्ये ॥ न० रोमाश्चे ॥

लीमहृत् । पुं० हरिताले ॥
लोमालिका । स्त्री० शृगालिकायाम्
। दौप्तन्त्रिद्यायाम् । उल्कामुष्यां ॥

लोमावली । स्त्री० रोमादल्याम् ॥
लीलः । वि० सट्ठण्ये ॥ चञ्चले ॥
लीडति । लुडविलीडने । क्विद
पवादिप्रियेषुत्सर्गं प्रवृत्ते रच् । ड
लवोरैकात्मम् ॥ यद्वा । लीडति
। लोडुउन्मादे । पचाद्यच् ॥ देश
विशिष्ये ॥

लीलमानः । वि० चलनशीले । ता
च्छीर्ष्ये तिथानश् ॥ लुखुमाने ॥
लोला । स्त्री० जिघायाम् ॥ कमला
याम् । शिथि ॥ चञ्चलायानार्या

लोष्टः

म् ॥ कामनायाम् । शर्करौकन्दः
१४ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणां यथा । दिः
सप्तच्छिदिलोलायाम् सौम्यौगौवरण
चेत् ॥ यथा । सुग्धं यौवनलक्ष्मो
विद्युद्विभ्रमलोला ॥ श्री लोकाङ्कत
रूपोनीविन्दोतिदुरापः तद्दृन्दाव
नकुञ्जे गुञ्जहृद्देसनाधिप्रौनाधिेनसमे
ताखच्छन्दं कुरुकैलिम् । लोलाष्टा
प् ॥

लीलार्णः । पुं० सूर्ये । काशिस्थ
रवी । लीलार्णकौशवीकीटीगद्वा
ज्यानगरधनुः । कलिर्लक्षः शरी
धर्मः शिवो धन्वोपुनातुमाम् ॥

लीलिका । स्त्री० चाङ्गे र्याम् ॥
लीलितः । वि० वर्तुलीकृते ॥ चा
लिते ॥ शब्दे ॥ लीलः सञ्जातीऽ
स्य । इतच् ॥

लीलुपः । वि० चतिलुब्धे ॥ गर्हितं
लुम्पति । लुप्लक्ष्येदने । लुपसदे
तियडन्तादच् ॥

लीलुभः । वि० लीलुपे ॥ भृशं लुभ्य
ति । लुभगार्णः । धातेरैकाचद
तियडन्तादच् ॥

लीष्टः । पुं० न० लृत्खण्डे । पांशु
पिण्डे । लीष्टौ । टीम् ० टेला०
इ० भा० ॥ लीष्टति । लीष्टसङ्घा
ते । पचाद्यच् ॥ यद्वा । लुनाति ।
लूञ् ० लीष्टपलितावितिङ्गः त
स्यसुट् ० धातेर्युंण्यनिपातनात्

लोहः

॥ न० लोहमले ॥

लोहप्रः । पु० लोहमेदने ॥

लोहभेदनः । पु० कोटिशे । लोह
भङ्गसाधनकाष्ठे ॥

लोहमर्ही । वि० लोहमर्हनशोले ॥

लोहः । पु० लोहे । दृढमृत्पि
ण्डे ॥

लोहः । पु० सर्वलोहितच्छागे ॥

पु० न० लोहे । लोहविकारे ॥

लोहके । अगुरुणि ॥ सर्वतैकसे
रुधिरे ॥ कृप्यायसे । दृषत्कारे ।

शस्त्रके । कालायसे । लोहा० इ०

भा० प्र० ॥ अयलोहलोत्पत्त्यादयो
यथा । पुरालोमिनदेत्वानानिह

तानान्पुरैर्युधि । उत्पन्नानिशरीरे
भ्यात्तोलानिविधानिच ॥ लोहाऽ

स्त्रीशस्त्रकंतीच्छं पिण्डं कालायसा
यसी । गुरुतादृढतात्कृदकश्मल

दाहकारिता । अश्रुदेपः सुदु
र्गन्धोदोषाः सप्तयसस्यतु । लोहं

तिलसंशतं मधुरं तुवरं गुरु ॥
रुचं वयस्यं चक्षुष्यं लेखनं चानिलं

कथेत् । कफं पित्तं गरं शूलं शिवा
शः । ग्रीहपाण्डुताः ॥ मेदिमेहक

मोन्कुष्ठं तत्किष्टं तद्वेदवधि । यत्त
त्त्वकुष्ठामयमृत्पुटं भवेद्दृष्टीगशूलौ

शुरुतेऽशरीरं । नानारुजानाञ्चत
याप्रकोपं करोति ह्यासमशुभलोह

म् ॥ लोहकारिमदकारिचायसं

लोहः

चेदशद्विमदसंस्कृतं ध्रुवम् ॥ पा

टयं नतनुतिशरीरकीदारुणाद्द्विद्वि

लाश्रयच्छति ॥ अथलोहदोषप्रशा

न्त्येशोषनमभिधीयते । पचत्तौक्त

तपत्राणिलोहस्याग्नीप्रतापयेत् ।

निषिञ्चेत्तप्ततप्तानि तैलितक्तेषु

काञ्चिके ॥ गोसूत्रे चकुलत्वानां

कषायेचत्रिधात्रिधा । एवं लोहस्य

पचाणां विशुद्धिः सम्प्रजायते ॥

श्यास्यमारणविधिः । शुभलोह

भवं चूर्णं पातालगरुडीरसेः । म

र्दयेत्वापुटेद्विदद्यादेवंपुटत्रये

म् ॥ पुटत्रयं कुमायां चकुठारफि

ल्लिकारसेः । पुटपटकं ततोदद्या

देवंतीक्ष्णमृतिर्भवेत् ॥ अन्यच्च ।

क्षिपेद्दहादशमांशिनदरदंतीक्ष्णचूर्णं

तः । मर्दयेत्कन्यकाद्राघं यामयु

ग्मततः पुटेत् ॥ एवं सप्तपुटेर्म्

त्सुलोहचूर्णं मयाप्रयात् । सत्यानु

भूतोयोगीन्द्रैः क्रमोन्मोलोहमार

थं ॥ कथ्यतेरामराजिनकौतूहल

धियाधुना सूतपादद्विगुणं गन्धं

दत्वाकुयाञ्चकञ्जलीम् । इयो . स

मं लोहचूर्णं मर्दयेत्कन्यकाद्रयैः

॥ यामयुग्मततः पिण्डं कृत्वाता

भक्षपाचके । घर्मे धृत्वा रुषूफस्यप

त्रैराष्ट्रादयेदुधः ॥ यामदयाद्दे

दुष्यं धान्यरागीन्यसेतततः । दत्वो

परिगरावक्ष्यविदिनान्तिसमुदरेत् ॥

लोहकण्टक :

पिष्टाचगालयेदस्त्रादेशं धारितरं
भवेत् । दाडिमस्यदलं पिष्ट्वात्तच्चतुं
सुंखवारिणा ॥ तद्रसेनायसस्रुणं
सन्नीयात्प्राययेदपि आतपेशीपथे
त्तत्रपुटे देशं पुन . पुन : ॥ एक
विंशतिराथं स्तनृन्त्रियतेनाचसंश
यः एवं सर्वाणि लोहानि स्त्रुणादीन्त्य
पिमारयेत् एवं मारितस्त्रुलोहस्य
मात्रा । गुह्यामेकासमारभ्य यावत्
स्थुनं वरत्तिका : । तान्निष्ठं सम
त्रीयाद्यादिपानजनरः ॥ कूप्रा
यह तिलतैलस्यमापात्रं रालिकांत
घा । मद्यमस्त्रसस्रुं षड्जं द्विगोहसीव
क्तः ॥ लुह्यते । लुह्यार्थं । घञ्
० लोहतिषा । अच् ॥ यडा । रोह
ति । रुह ० । अच् । रलयोरैमवम् ॥
रुह्यसेवा । घञ् । कपिलकादिः
॥ लूयरीनेनवा । लूञ् ० । दाह
लकात् ० हावा ॥ यदातुपायसे
पार्थे पकमश्रातिथे दिशः । सपा
पिष्ठोपिमुद्गोऽन्न रौरवेपरिपच्य
ते इति मत्स्यसूक्तस्ये लोहपात्रे
भक्षणनिषेधः ॥ ब्रह्मवैवर्तेपि ।
यथा । अयः पात्रेपयः पानं
नय्यं सिधार्जनेवच । शृष्टादिकं
मधुगुह्य नारिकेलीदकं तथा । फ
लं मूलं चरत्किञ्चिद्भक्ष्य मुनिरत्र
धीदिति ॥

लोहकण्टकः । पुं० मदनद्रुमे ॥

लोहलः .

लोहमयकण्टके ॥

लोहकान्तः । पुं० अयस्कान्ते ॥ लो
हः कान्ताऽस्य ॥

लोहकारः । पुं० लोहकारके ।

। व्यीकारि ॥ लोहं करोति । लुक्लृ
० । कर्मण्यण् ॥

लोहकारकः । पुं० लोहकृति । व्यी
कारि । लोहार ० इ० भा० । कर्म
कारि ॥ सहरजातिरय यथा । गो
पालात्तन्तुयाव्यावै कर्मकारोप्य
भूतसुतः । इ० प० पु० ॥

लोहकिष्टम् । न० लोहमले । किष्टे

॥ यज्ञोहं यज्ञं प्रोक्तं तत्किष्टमपि
यद्गुणम् ॥ लोहस्य किष्टम् ॥

लोहचूर्णम् । नि० लोहकिष्टे ॥

लोहजम् । न० कांस्थे ॥ लोहकि
ष्टे ॥ ॥ ॥ ॥

लोहद्रावी । पुं० टड्डने ॥ ॥

लोहधमनी । स्त्री० भस्त्रायाम् ॥

लोहनालः । पुं० मारावे ॥

लोहपृष्ठः । पुं० कद्रुपश्चिषि ॥ लो
हमिवपृष्ठमस्य ॥

लोहप्रतिमा । स्त्री० लोहमय्यांप्रति
मायाम् । सूम्याम् ॥

लोहमयः । त्रि० लोहात्मके ॥

लोहमारकः । पुं० शालिं चशक्ति ॥

लोहरालकम् । न० कलधीते ।
कृष्ये ॥ ॥ ॥

लोहलः । पुं० गृहलाधार्ये ॥ वि०

वंश :

लौहम् : । स्त्री० कठिन्याम् ॥
लौहशङ्कुः । पुं० नरकविशेषे ॥ लौ
हनिर्मितकौलके ॥

लौहा (१) स्त्री० कठिन्याम् ॥
लौहात्मा । स्त्री० कठिन्याम् ॥

लौहितः । पुं० लौहिते ॥ वि० लौहि
तसम्बन्धिनिः ॥

लौहितिकः । पुं० स्फटिके ॥ वि०
लौहितवर्णतुल्ये ॥ लौहितद्रवः ।

ककलौहितादीकम् ॥

लौहित्यः । पुं० नदविशेषे ॥ ब्रह्मपु-
त्रइतिप्रसिद्धे ॥ खड्गे । सागरे ।

ब्रीहौ ॥ न० लौहितत्वेः । रक्तिम-
निः ॥ तीर्थविशेषे ॥ १००० ॥

लकारस्यमभः

यकारस्य प्रारंभः

य० । य० इवार्थे । औपम्ये ॥ पाद-
पूरणे ॥

यः । पुं० यकारे । साख्ये ॥ याति ॥
वरुणे ॥ वातिवानंवा ॥ वरगति-

गन्धस्योः । उः ॥ वाही ॥ मन्त्र
ये ॥ कल्याणे ॥ यलपति ॥ शा-

दूने ॥ यस्त्रे ॥ शालूके ॥ वन्द-
ने ॥ न० प्रचेतसि ॥ यरुणवीजे ।

वंशः । पुं० पित्रपितामहाद्युपादक-
प्रपत्ये । सन्तती । गोत्रे । जनने ।

वंशकः

कुले । जन्यनैकलक्षण्ये । सन्ताने ॥
शिव्याचार्यसन्तानाविच्छेदे ॥ स्व

कसारि । कमारि ॥ स्वचिसरि ॥ त्र्य
ध्वजे । वांस० इ० भा० प्रे० ॥ त्र्यस्य

गुणायया । वंशः ॥ सुरोद्दिमा ॥ स्वा
दुः कृपायावस्तिशोधनः ॥ छिद-

नः कफपित्तघ्नः कुशाक्षत्रणशिय
जित् ॥ तत्करीरः कटुः पाकेर-

सिद्धोऽगुरुः सरः । कषायः क-
फघ्नतृसादृषिदांशीमातपित्तघ्नः ॥

तद्यवास्तुसराकषाः कषायाः क
टुपाकिनः । वातपित्तकरावण-

वधमूषाः कफापहाः ॥ पृष्ठावय-
ये ॥ वर्णे । सख्ये ॥ वाद्यविशेषे

वंसो वांसो इ० भा० ॥ द्रुक्षुविशि-
ये ॥ वंशके ॥ सालहृद्वे ॥ वम-

ति० वम्यतेवा । टूयेमउद्गिरणे ।
॥ दृक्षुवमिभ्यः शक्० इति तु न ॥ ॥ ॥

ज्ञासूत्रस्यो ज्वलादत्तादिसूत्रवृत्तिष्व-
दर्शनात् ॥ अनुनासिकार्थे ॥ यथा-

दीर्घप्रसङ्गाच्च ॥ यनति० वन्यते-
वा । यनशब्दे ॥ यनसम्बन्धीवा । वा

दुलकात् ॥ यः । उच्यते ॥ वटिषो ।
यशकान्तो । यञ् ॥ यञ्वा । स-

उच्यते ॥ यजेतिनिर्देशान्नुम् ॥ या
वृषीत्यवनुमितियोगविभगाशा ।

वंशकः । पुं० द्रुक्षुविशेषे । वसोखा०
इ० देशभा० प्र० । वांशा० सोमसां-

डा० इ० य० गौ० दे० भा० प्र० ॥ दोषं

वंशपत्र :

पोर : सुकठिन : सञ्चारोवंशक :
स्मृत : । वंशकस्तुनभिष्यन्दीलघु-
र्दीषत्रयापठ : ॥ वंशद्वय । इविप्र
तिक्तावितिकन् ॥ वंशपातामा-
च • इ • गौ • दे • भा • प्र • मख्ये ॥ न •
अमुसि ॥

वंशकठिन : । पुं • देशविशेषे ॥ वं
शा : वेणव : कठिनारयस्मिन-
स : ॥

वंशकफम् । न • इन्द्रतूले । वृहस्पृच
के । यौप्रहासे । वृष्टिवाकासूत •
इ • भा • प्र •

वंशकपूर्वरेचना । स्त्री • वंशरेचना
याम् ।

वंशक्षीरो । स्त्री • वंशरेचनयाम् ॥
वंशात्क्षीरमस्या : । गौरादि : ॥

वंशगुल्म : । पुं • तीर्थविशेषे ॥

वंशज : । पुं • वैकुण्ठे । वंशवीक्षे ॥
वि • वंशे : सव्यंशजाते । वीक्ष्ये ॥

वंशजात : । जनी • । ड : ।

वंशजा । स्त्री • वंशरेचनयाम् । वं-
शात् • जायते । जनी • । पञ्चम्या
मित्तिड : ॥

वंशतण्डुल : ।) पुं • वैकुण्ठे । वं
वंशधान्यम् ।) न •

शयवे ॥

वंशनालिष्ठा । स्त्री • वंशीषीय्ये ॥

वंशनेत्रम् । न • इक्षुमूले ॥

वंशपत्र : । पुं • नले ॥ न • वंशसदले ॥

वंशरेचना

वंशपत्रक : । पुं • श्वेतिकी ॥ वंश-
पातामाच • इ • गौ • दे • भा • प्र • च्चु
द्रमख्ये , नले ॥ न • हरिताले ॥

वंशपत्रपतितम् । न • अत्यष्टिच्छद :
१७ प्रभेदे ॥ यथा । दिङ्मुनिव
शपत्रपतितंभरनभनखगै : ॥ य-
था । नूतनवंशपत्रपतितरजनिल
ख • पश्यमुकुन्दमौक्तिकमिवोत्त-
ममरकतगम् । एषधतंअकीरनिक
र : प्रपिपतिमुदितो • वान्नामवेत्य-
चन्द्रकिरशैरमृतकणमिव ॥

वंशपत्री । स्त्री • वेणुपल्याम् । इक्षु-
पय्याम ॥ इक्षुपत्रीगुणविज्ञैर्वं
शपत्रीचकीर्त्तिता ॥ नाडीइक्षु-
नि ॥ लणविशेषे । वंशदलाया-
म् ॥ अस्यागुणा : । सुमधुरत्वशि
थिरत्वपित्तरक्तदोषनाशित्वरुच्यत्वा
नि • पशुनादुग्धदायित्वस्यैतिराज
निर्घस्ये : ॥

वंशपीत : । पुं • कणगुग्गुली ॥

वंशपुष्पा । स्त्री • सहदेवोलाया-
याम् ॥

वंशपूरकम् । न • इक्षुमूले ॥

वंशमूलकम् । न • तीर्थविशेषे ॥

वंशयव : । पुं • वंशधान्ये ॥ यथाव-
शमवाकृता : कपाया : कटु पा-
किन : । बहमूला : कफघ्नासवा-
तपित्तकरा : सरा : ॥

वंशरेचना । स्त्री • स्वक्क्षीर्याम् वै

वंशाङ्कुरः

शब्दाम् । श्वेतायाम् ॥ गुणाय-
या । वंशकाष्ठं हृषीकृष्यावल्यास्त्रा
हीचशीतलाः । तृप्याकासञ्जरश्रा
सद्यपिष्ठास्रकामलाः । हरितकु
ष्ठत्रयं पाण्डुं कषायावातकृच्छ्रजि-
त् ॥ रोधते । रुध० । नन्द्यादिः ।
वंशस्त्रोचना ॥

वंशरोचनिका । स्त्री० वंशरोचनाया
म् ॥

वंशलोचना । स्त्री०) वंशरोचना
वंशशर्करा । स्त्री०) याम् ॥

वंशशलाका । स्त्री० वीणामूर्त्ति ॥

वंशस्तनितम् । न० वंशस्थविले ॥

वंशस्थम् । न० जगती १२ प्रभेदे ॥

यथा । पुरोजकारः परतस्तसंज्ञ-
कीगणोलकारोरगणस्ततः परम् ।
निवेशितश्चेदशब्दन्तभूपतेत्रयीतिव
शस्थनदस्तदाफणी ॥ जतौतुवंश-
स्थमुदीरितं जरावितिषास्यलघण-
म् ॥ वि० वंशस्थिरी ॥

वंशस्थविलम् । न० जगति १० प्रभे
दे । वंशस्थिष्ठे ॥ यथा । वदन्ति
वंशस्थविलं वतौजरौ । यथा । वि
लासवंशस्थविलं मुखानिलैः प्रमू-
र्ययः पञ्चमरागमुद्गिरम् । ब्रजाङ्ग
नानामपिमानशालिनां जहारमार्ग
सहरिः पुनातुनः ॥

वंशायम् । न० वशाङ्कुरे ।

वंशाङ्कुरः । पुं० कर्त्तरि । वंशाये ।

यकः

यवफलाङ्कुरे ।

वंशानुपरितम् । न० वंशपरिवम-
र्षणे ॥

वंशिकम् । न० अगुरुणि ॥ वंशोस्त्व-
च । अतद्गणितनावितिठन् ॥

वंशिका । स्त्री० वंश्याम् । वेशी ॥ अ
गुरिणि ॥

वंशी । स्त्री० मुरलीवाद्ये । वंसरी०
शु०भा० ॥ कर्षचतुष्टये ॥

वंशीधरः । पुं० श्रीकृष्णे । धरतीति
धरः । वंश्याधरः ॥ वि० वंश्याधा-
रके ॥

वंशः । वि० सदंशजाते । कुल्पे ।
वीज्ये ॥ वंशभवः । दिगादिच्चा
यत् ॥

वंशिष्ठः । वि० अत्यन्तवहुले ॥ अय-
मेपामतिशयेन बहुलः । अतिशय
नेतमविठनावितीठन् ॥ प्रियस्थि-
रस्फिरोरुवहुलमुकृत्तुष्टप्रदीर्घ-
न्दारकाणां प्रस्यस्फवर्षेहर्षदिं व
वृद्धाधिष्ठन्दाइति वंश्यादेशेन साधुः ॥

वंशीयान् । वि० बहुलतरि ॥ अयमन
दारतिशयेन बहुलः । द्वियचनयि
भज्योपपदेतरधीयमुनावितीयमुनि
प्रियस्थिरेच्छादिनावच्छादेशः ॥

यकः । पुं० वकार्येषु ॥ यन्त्यविशेषे ॥

यथा । जलकच्छपपातालदीलाभूध
रवालुकः । वक्ताद्यायन्त्रमेदास्युवं
द्यान्माद्याद्यमृषिकाः । दीर्घक-

वक्रम्

एतकाचकुप्पागिलयेत्सल्यभाण्ड-
कम् । तिर्यक्कृत्वापचेच्चुल्ल्याव-
कयन्वमिदस्मृतम् ॥ असुरवि-
शेषे ॥

वक्रवृत्तिः । पुं० वक्रवृत्तौ ॥ तद्वत्
व्ययथा । अधोदृष्टिर्नैवातिकः ।
स्वायंसाधनतत्परः । शठोमिध्या
विनोतसवक्रवृत्तिरुदाहृतः ॥

वकुलः । पुं० वकुलि ॥ न० अस्त्रफ-
लि ॥ अस्त्रगुणाः । वकुलंमधुरं
साहिदन्तस्थैर्यंकरंपरम् ॥ पुष्पगु-
णास्तु । पञ्चकषायंमधुरंशीतं
पित्तकफास्रनुत् । तद्वदकुलपुत्रा
गकल्लारोत्पलपाठलम् ॥

वक्रव्यः । वि० कुत्सिते । विहितक-
र्मत्यागाल्लोषविगर्हिते ॥ हीने
वचनार्हे । अधीने ॥ वचनार्हः ।
वचपरिभाषणे० ब्रूञ् आदिशेषा
तव्यः ॥ न० वचने ॥

वक्त्रा । वि० पण्डिते । वदे । वदावदे
। योहिद्वक्तृत्वानातितस्मिन् शौ-
चित्याहहृविशिष्टंयेवदसितर्चं त्य-
र्थः ॥ सुष्टुवक्त्ररि । बहुभाषिणि
। वाचोयुक्तिपटौ । वाग्मिनि ।
वाचदूके ॥ वक्ति । वचपरिभाषणे
। टन् ॥

वक्रम् । न० आस्थे । सुक्तिः । यथा ।
सौम्यस्रसंघतं वक्रममलं यथादेहि-
नः । महाराधाभवेन्नित्यं विपरोति

वक्रः

तुनिर्हंनद्वति ॥ उच्यतेऽग्नेन । वच-
० । ब्रूञ्जावधिर्दा । गुधृवीपचिव-
चियमिसदिचदिभ्यस्रः ॥ वस्त्रभेदे
तगरमूले । विषमवृत्तान्तरे ॥ तस्य
लक्षणादियथा । भवत्वर्हंसमं वक्रं
विषमस्रकदाचन । तयोर्हंशोरुपा-
न्तेवच्छन्दस्तदधुनीष्यते ॥ वक्रयुग्म्या
मगीत्यातामन्वे र्थोऽनुष्टुभिख्यात-
म् ॥ अचहिराहव्याश्लोकः । यूरयि-
तव्यः ॥ वक्राक्षीजंसदाद्ये रं च-
च्चूर्नीलात्पलंफुल्लम् । वल्लवीनां
सुरारतीशेयोभ्रह्मजहारोच्चैः ।

वक्रखुरः । पुं० दन्ते ॥

वक्रजः । पुं० ब्राह्मणे ॥ वि० मुख-
जाते ॥

वक्रताण्डम् । न० मुखवाद्ये ।

वक्रपट्टः । पुं० अश्वत्थभोजनपात्रे
। तीवडा० इ० मा० प्र० ।

वक्रभेदो । पुं० तित्कारसे ॥ वि० सु-
खभेदके ॥

वक्रवासः । पुं० नागरङ्गे ॥ मुखग-
न्धे ॥

वक्रशोधनम् । न० भव्ये ॥ मुखशु-
द्धिकारणे ॥

वक्रशोथी । पुं० जम्बीरे । वि० पास्य-
शोधके ॥

वक्रासवः । पुं० अक्षरमधुनि ।

वक्रः । पुं० शनैश्चरे ॥ मङ्गलयज्ञे ॥
रुद्रे ॥ विपुरामुने ॥ पर्यंटे ॥ वक्र

वङ्गशुक्लजम्

नुमितियोगविभागानुम् ॥

वङ्गः । स्त्री० गङ्गास्रोताविशि
ये ॥ यथा । तस्याः स्रोतसिती
ताचवङ्गं भद्राचकीर्तिर्तैतिश
ब्दमाला ॥ सातचपतितादिषु च
सुहाप्रतिपद्यते । सीताचालकन
न्दाचवङ्गं भद्राचवैक्रमात् ॥
सागङ्गा ॥ वङ्गुष्यपश्चिमगिरौनती
व्यसकलततः । पश्चिमकेतुमाला
ख्यवर्षमन्वेतिसार्धम् ॥
वङ्गः । पुं० क्कार्पासि । इन्द्राकि । चन्द्र
वंशीयवलिराजपुत्रे । वङ्गाः पुं०
भूम्नि० जनपदविशिषे ॥ रत्नाकरं-
समारभ्यत्रयपुत्रान्तर्गशिषे । वङ्गदे
शोमयाप्रोक्तः सर्वसिद्धिप्रदर्शकः ॥
वङ्गानानिवासीजनपदः वङ्गाः ।
निशासिणोजनपदेलुप् । लुपियुक्तव
द्भावः । न० रङ्गे । चपुण्यि । स्वर्ण-
जि । भागजीवने । सृष्टरङ्गे । रङ्गे ।
सिंहजे । रांगङ्ग० भा० प्र० धातुविशि
षे ॥ खुरकंमिश्रकंवापिदिविधंयङ्गमु
च्यते । उत्तमंखुरकंतत्र० मिश्रकन्वदि
तंमत् ॥ पञ्चाचरङ्गम् ॥ सीत-
की । वङ्गति । वङ्गिगती । पचा-
यच् ॥

वङ्गजम् । न० सिन्दूरे ॥ वि० वङ्ग
देशजाते ॥

वङ्गनः । पुं० याशांकी ॥

वङ्गशुक्लजम् । न० कांछी ॥

वचनोयः

वङ्गसेनः । पुं० वकट्टुमे । अग-
वङ्गसेनकः । पुं० वकट्टुमे । अग-

स्त्रित्वे । मुनिट्टुमे ॥ अष्टपुण्यगु-
णाः । वासकस्यचपुण्याणिवङ्गसे
नस्यचैवहि । कट्टुपाकानितित्ता-
निकासस्यकराण्यिच ॥

वङ्गला । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

वङ्गारिः । पुं० हरिताले ॥

वङ्गालः । पुं० भैरवरागपुत्रे ॥

वङ्गाली । स्त्री० भैरवरागस्यरागि-
ण्याम् ॥

वचः । पुं० कीरे । शुकपक्षिणि । व-
क्ति । वचपरिभाषणे । पचायच् ॥

वचकतुः । पुं० विप्रे । ब्राह्मणे ॥
वचिविशेषे ॥ वि० वापट्टुके । व-

क्ति । वच० । एयुवचिभ्योन्युच्चागु
णकानुचद्वयकतुच् ॥

वचगडा । स्त्री० धरिगडाधे ॥

वचगडो । स्त्री० शारिकायाम् ॥ व-
चो । शस्त्रामदे । शूरिकायाम् ॥

वचनम् । न० इरायाम् । उत्तौ । वा
चि । भाषणे । श्रुतिमात्रात्सुधानु

ख्यसर्धकालमुखावङ्गम् । सत्त्वसा
रंहितकरंयचनं श्रेष्ठमोषितम् ॥

वचिभविष्णुर्त् उच्यते । ऽनेनवा ॥
शुग्दाम् ॥ वाचोवृत्ती ॥

वचनगाथो । वि० यपनेस्थिते ॥

वचनोयः । वि० यक्तव्ये ॥ वचेरनो
यर् ॥

वचा

वचनीयता । स्त्री० निंदायाम् । लो
कापवादे ॥ भावितल् ॥

वचनेस्थितः । चि० विधेये । विनय
शास्त्रिणि । अश्रये । प्रवृत्तिनिवृ-
त्त्योर्विधातुंशक्ये ॥ वचनेतिष्ठति-
स्म । छा० । गच्छर्थेतिक्तः । तत्पु
रुपेकृतौच्यलुक् ॥

वचनोपक्रमः । पुं० वाक्यारम्भे । उ
पन्यासे ।

वचरः । पुं० कुक्कुटे ॥ शठे ॥

वचलुः । पुं० वैरिणि । शत्रौ ॥

वचः । न० वाक्ये । वाचि । वच-
ने ॥ वच० । सर्वधातुभ्योऽमुन्नि-
च्यसुन् ॥

वचसास्यतिः । पुं० सुरसुरी । छह-
स्यती ॥

वचा । स्त्री० शारिकायाम् । उद्यग-
न्धौषधी । षड्यन्यायाम् । गोला
म्याम् । शतपर्षिकायाम् । अस्या
गुणायथा । वचाद्यगन्धाकटुकाति
क्लोष्यावान्तिः प्रकृतम् । विवन्धा-
धानशूलघ्नीशक्तन्मूत्रविशोधनी ॥
अपस्मारकफोन्मादभृतजन्वनिस्त्रा

वचू :

कवचाशुक्ताप्रोक्ताहैमवतीतिसाहै
भवत्युदिततातद्वच्छू सङ्गतिविशेष-
तः । अथसहाभरीवचा०यस्याः
कुलञ्जन०इतिभाषायांनानान्तर-
म् । सुगन्धाप्यद्यगन्धाचविशेषात्क
फकासनुत् । सुहरत्वकर्त्रीरुच्याह
त्करुणमुखशीधनी । अपरासुगन्धा
सूत्रयन्त्रियंशालीकिमहाभराइति
नाम । सूत्रयन्त्रिः सुगन्धान्यात-
तोहोनगुणासृता ॥ ह्योपांतर
वचा ० याचापचीनीतिनाशाली
केविख्याता । ह्योपांतरवचाक
ट्टीतिक्लोष्यावक्रिदीप्तकृतम् । विव
न्धाधानशूलघ्नीशक्तन्मूत्रविशोधनी
॥ वातव्याधिमपस्मारमुन्मादतनु
वेदनाम्व्यपोहतिविशेषात्फिरड्
गामथमुदतम् । यक्ति । वचे
रन्तर्भावितव्यर्थत्पचादाच् । टा
प् ।

वचासहः । पुं० कर्णे ।

वचाहरः । चि० दूते ॥ वचाहरति ।
हरतेरनुदात्मनेऽच् ॥

वचः । पुं० शीतलपत्रप्रपौत्रे ॥ अ

वङ्गुल्लजम्

नुमितियोगविभागाम् ॥

वङ्गु : । स्त्री० गङ्गास्रोताविशेषे ॥ यथा । तस्याः स्रोतसिन्धो तावद्वङ्गुर्भद्राचकीर्तिर्तेतिशब्दमात्रा ॥ सातत्रपतिवादिषु च तुर्वाप्रतिपद्यते । सीताचालकनन्दावद्वङ्गुर्भद्राचवैक्रमात् ॥ सागङ्गा ॥ वङ्गुश्चपश्चिमगिरौनतीत्यसकलंततः । पश्चिमकेतुमालास्यैवर्षमन्वेतिसार्धं वम् ॥

वङ्गुः । पुं० क्वापसि । इन्ताकि । चन्द्रवंशीयबलिराजपुत्रे । वङ्गाः । पुं० भूमिः । जनपदविशेषे ॥ रक्षाकरं समारभ्यन्नक्षत्रपुत्रान्तगंशिवे । वङ्गदेशीयमाप्रीतः सर्वसिद्धिप्रदंशकः ॥ वङ्गाणांनिवासो जनपदः वङ्गाः । निवासिणो जनपदेलुप् । लुपियुक्तपद्मावः । न० रङ्गे । वपुणि । स्वर्णजि । नागजीवने । मृदङ्गे । रङ्गे । सिंघले । रांगङ्गुः । भा० प्र० धातुविशेषे ॥ खुरकंमिश्रकंवापिद्विविधं वङ्गमुच्यते । उत्तमं खुरकं तत्र । मिश्रकं त्वष्टितंमतम् ॥ पञ्चाक्षरवङ्गम् । सीसके । वङ्गति । वगिगती । पचाद्यच् ॥

वङ्गजम् । न० सिन्दुरे ॥ त्रि० वङ्गदेगताति ॥

वङ्गनः । पुं० वासाकी ॥

वङ्गुल्लजम् । न० क्वांस्त्रे ॥

वचनोयः

वङ्गुसिनः । पुं० वकट्टुमे । यगवङ्गुसिनकः ।)

स्त्रिवृत्ते । मुनिद्रुमे ॥ अष्टपुष्पगुणाः । वासकस्यचपुष्पाणिवङ्गुसिनस्यचैवहि । कट्टुपाकानितिका-निकासद्वयकराण्यिच ॥

वङ्गुला । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

वङ्गुगारिः । पुं० हरिताले ॥

वङ्गुगालः । पुं० भैरवरागपुत्रे ॥

वङ्गुगाली । स्त्री० भैरवरागस्यरागिण्याम् ॥

वचः । पुं० कीरे । शुकपत्रिणि । वक्ति । वचपरिभाषणे । पचाद्यच् ॥

वचकानुः । पुं० विप्रे । ब्राह्मणे ॥ वृत्तिविशेषे ॥ त्रि० वावृत्ते । वक्ति । वच० । वच्युवचिभ्यो न्युजागु

वाकानुचइत्यकानुच् ॥

वचगडा । स्त्री० वरिण्डार्थे ॥

वचगडो । स्त्री० शारिकायाम् । वचती । वचप्रभेदे । वचिकायाम् ॥

वचनम् । न० वरायाम् । उगती । वाचि । भाषणे । श्रुतिमात्रात्सुधातु

स्यसर्वकालसुखायचम् । सत्यं सारं वृत्तकरं वचनं श्रेष्ठमोषितम् ॥ वचमविल्युट् लच्यते । ऽनेनया ॥

शुगङ्गाम् ॥ वाचीवृत्ती ॥

वचनग्राही । पि० वचने स्थिते ॥

वचनोयः । पि० वक्तव्ये ॥ वचरनीयर् ॥

वचा

वचनीयता । स्त्री० निंदायाम् । लो
कापवादे ॥ भावेतल् ॥

वचनेस्त्रियतः । वि० विधेये । विनय
याहिषि । आश्रये । प्रवृत्तिनिवृ-
त्त्योर्विधातुंशक्यं ॥ वचनेतिष्ठति-
स्म । टा० । गच्छर्थेतिक्तः । तत्पु
रुपेक्षतोच्चलुक् ॥

वचनोपक्रमः । पुं० वाक्यारम्भे । उ
पन्यासे ॥

वचरः । पुं० कुङ्कटे ॥ शठे ॥

वचलुः । पुं० वैरिणि ॥ शत्रौ ॥

वचः । न० वाक्ये । वाचि । वच-
ने ॥ वच० । सर्वधातुभ्योऽसुत्रि-
च्यसुन् ॥

वचसाम्प्रतिः । पुं० सुरगुरौ । वृह-
स्पतौ ॥

वचा । स्त्री० शारिकायाम् ॥ उद्यग-
न्वीषधी । पङ्कजन्यायाम् । गोली
भ्याम् । शतपर्शिकायाम् । अस्या
गुणायथा । वचोद्यगन्वाकटुकाति
तोप्यावान्तिः ॥ ३३ ॥ विवन्धा-
धानशूलघ्नीशकृन्मूत्रविशोधनी ॥
अपस्मारकाफोन्मादभूतजन्वनिला
नृहरत् ॥ अपिच । अङ्घ्रिवापयसा-
ज्येनमासमेकतुसीधिता । वचाकुयां
न्नरप्राज्ञश्रुतिधारणसयुतम् ॥ चन्द्र
सूर्ययज्ञपीतपलमेक पयोन्वितम् ।
वचायास्तत्क्षणकुयन्मिश्रप्रज्ञान्वि-
तनरम् ॥ अथवचामेदाः । पारसी

वचुः

वचचाशुक्ताप्रोक्ताहेमवतीतिसाहे
मवच्युदितातदच्छूलहन्तिविशिप-
तः । अथमहाभरीवचा०यस्याः
कुलङ्गन० इतिभाषायां नामानार-
म् । सुगन्धाप्यद्यगन्वाचविशिषात्क
फकास्तनुन् । सुस्तरत्वकरीरुच्याङ्
त्करुठमुखशोधनी । अपरामुगन्धा
स्यूलयन्त्रियस्थालीकेमहाभराइति
नाम । स्यूलयन्त्रियः सुगन्धान्यात-
तोहोनगुणामृता ॥ द्योपांतर
वचा ०० वाचोपचोनीतिनाम्बाली
केविख्याता । द्योपान्तरवचाक
ट्टीतिक्तोप्यावङ्गदीप्तिकृत् । विव
न्धाधानशूलघ्नीशकृन्मूत्रविशोधनी
॥ वातचाधिभण्णारमुन्मादतनु
वेदनामव्ययेऽतिविशिषयफिरड्
गामथमुदतम् ॥ वक्ति । वचे
रक्तभारं वितत्यथात्पचाद्यच् । टा
प् ।

वचोमहः । पुं० कर्णे ॥

वचोहरः । वि० दूते ॥ वचोहरति ।
हरहरनुद्यमनेऽच् ॥

वचुः । पुं० श्रीकृष्णस्यपौत्रे ॥ अ
निरुधात्सुभद्रार्याञ्जानामनृपोभ
वत् इतिगारुडे १४४ ५ ध्यायः
॥ विष्कम्भादिपुपुच्छदशेयेने ॥
अचजातछफलंयथा । गुणीगुणज्ञो
बलवान्महोभाः सद्वत्शखादिप-
रोक्षकः स्यात् । वचामिधानेवदि

वचः .

चेत्प्रसूतीवजोपमः स्याद्रिपुका
मिनौनाम् ॥ कौकिलाचष्टम् ॥
श्वेतकुशे ॥ सिंहदण्डश्च ॥ न.
वालके ॥ धाव्यामे ॥ काञ्चिके
॥ वज्रपुष्पे ॥ खोदविशेषे ॥ सच
वज्रविधेयथा । नीलपिण्डम् .
अरुणामम् . मीरकम् . नागकेश
रम् . तित्तिराङ्गम् . स्वर्णवज्रम्
• शैवालजम् • शोणवज्रम् • रोहि
णीवाङ्गजम् • रान्धिवज्रकम् • मद्
नाख्यमित्योदि । एतेषां नामानुरूपं
चिह्नमिति पुराणम् ॥ अश्वविशेषे ॥
अथोत्पत्त्यादियथा । पुरावधाय ह
वधवच्चिन्तावज्रमुत्तमम् । विष्णु
लिङ्गास्ततस्तस्यगगनेपरिसर्पिताः
॥ तेनिपेतुष्वनध्वानाच्छिखरेषुम
हीभृताम् । तैम्येषसमुत्पन्नं तत्
तद्भिरिधुषाभकम् . तद्वज्रं वज्रजा
तत्त्वाद्भ्रमभरवोहवात् । गगन
तस्खलितं यद्गाद्गगनश्चततोमत
म् ॥ पिनाकं ददुरं नागं वज्रं चिति
चतुर्विधम् । वज्रानुवज्रश्चिष्टं त
तद्गाञ्जीविकृतिं जज्ञत् ॥ सर्वाभे
पुत्रं वज्रं व्याधिवाङ्क्यमृत्युहृत् ।
पुं . न . इन्द्रास्तविशीषि । ज्ञादि
न्याम् । कुलिशे । भिदुरे । पवी
। शतकोटी । खरी । शम्भे । दम्भो
ली । अशनी । दधीचिरस्त्रिसयावे
ऽस्त्रे । आयुधानां मर्घ्यं भगवतोधि

वचः :

भूतौ । वज्रवारकविधिर्यथा मुनेः
कल्याणमिषस्त्रजं मिनेद्यापिकौर्ष
नात् ॥ विद्युद्गमिभयं नास्तिपठि
तैचगृहीदरे . लिखितैचगृहीदरे .
इतिवापाठः ॥ जैमिनिद्युसुमन्तु
श्वैश्रम्यायनएवच । पुलस्त्यः पु
लस्त्यैवपद्यैतेवज्रवारकाः ॥ रव
विशेषे । अमेदा । हीरके । हीरा
ङ्ग . भा . प्र . अश्वविशेषोयथा ।
सच्छं विद्युत्प्रभं शिखरं सौन्दर्यं ल
घुलिखनम् । यदारतीक्षाधारश्च
सुशाम्यारं शियं दिशेत् । भस्मा
भंकाकापादश्चरेखाक्रान्तस्रवर्तुल
म् । आधारमलिनं विन्दुसन्तासे
स्फुटितं तथा ॥ नीलोभं चिमिटं
रुक्मं तद्वज्रं दीपलं त्यजेत् ॥ वज्रश्च
चतुर्गुणं लक्षणं यथा । श्वेतज्ञाञ्चि
तधीतमेचकतयाऽऽयाञ्चतस्र क्रमा
द्विप्रादित्वमिहाहवत्सुमनस . शं
सं तिसत्वंततः । स्त्रीतांकोर्चिम
नुत्तमांश्रियमिदं दक्षं यथासन्धृतं
मर्त्यानामयथायथं तुकुलिशं पथ्यं
हितं जालतः ॥ तस्मपरीक्षायथा
। यत्पापाणतलेनिकाशानिधारेनाद्
घृष्यतं निष्ठुरेश्चान्द्यापलजीहसुद्गर
मुखं लोखाङ्गयात्वाहनम् । यथा
न्यं निजलीलयैवदलयैद्वयं यथा
मिथनेतज्जात्वंकुलिशं वदन्नाकुश
ला . श्लाघ्यं महाघ्यं चतत् . तस्य

वध :

वर्णशुषीयया । विप्रः सोपिरसाय
 नेपुबलवानटाङ्गसिद्धिप्रदोराजन्य
 स्तुनृषां वकीपलितजिन्मूल्युक्तयेद
 झसा । द्रव्याकर्षणसिद्धिदस्तुमुत्
 रां वैश्वोऽथशूद्रो भवेत्सर्वव्याधिहर
 स्तदेवकथितो वधस्त्रवर्णशुणः ॥ अ
 मिच । वधस्त्रनामलक्षणशुणा यथा
 । शौरकः मुंसिश्चोस्त्रोचन्द्रोम
 णिवरश्चसः । सतुश्चेतः स्मृती
 धिप्रोलोहितः चत्रियोमतः ॥
 पीतौ वैश्वोऽसितः शूद्रश्चतुर्वर्णा
 त्मकश्चसः । रसायनेमतेविप्रः
 सर्वसिद्धिप्रदायकः । चत्रियाव्या
 धिविध्वंसो जरास्युष्टरः परः ।
 वैश्वो धनप्रदः प्रोक्तस्तथा देहस्य द्वा
 र्वाकात् ॥ शूद्रो नाशयति व्याधीन्
 षयस्तम्भं करोति च । पुंस्त्रीनपुंस
 काधैते नृषीयाश्चलचरैः ॥ सु
 हताः फलसम्पन्नास्तेजोयुक्ताश्च
 क्षराः । पुरुषास्ते समाख्यातारिणा
 विन्दुविबर्जिताः ॥ रेखाविन्दु
 समायुक्ताः पडसास्ते क्षियः स्मृ
 ताः । पडसाः षट्कीणाः ।
 त्रिकीणाश्च सुदीर्घाश्च त्रिकीणान
 पुंसकाः ॥ तेषुः पुरुषा
 श्रृष्टारसम्भवनकारिणः । क्षियः
 कुर्वन्ति कायस्य कांतिं स्त्रीणां सुख
 प्रदाः ॥ नपुंसकास्त्ववीर्याः स्मृ
 रकामाः सत्ववर्जिताः । क्षियः

वध :

स्त्रीभ्यः प्रदातव्याः क्रीयाः क्रीवे
 पुयाजयेत् ॥ सर्वेभ्यः सर्वदा देयाः
 पुरुषावीर्यवर्जनाः ॥ अशुभं कुस
 तैवज्जुष्टं पार्श्वं व्यथांतया । पा
 र्श्वं तापं गुरुत्वं च तस्मात्संशोध्य
 मारयेत् ॥ शोधनविधिस्तु । कुलत्वं
 कौद्रवकाये देलायन्ने निपाचयेत्
 । व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं त्रिदिनं तद्वि
 शुध्यति ॥ व्याघ्रीकण्टकारिका ।
 अन्यः शोधनविधिर्यथा । गृहीत्वा
 त्रिंशुभं बलुं व्याघ्रीकन्दोदरेक्षिपे
 त् । महिषीविद्यया लिप्त्वा करी
 पान्मौ विपाचयेत् ॥ त्रिधामार्गचतु
 र्यामं यामिन्यन्ते श्लमूषके । सेचये
 त्पाचयेदेवं सप्त रात्रेण शुधाति ॥
 अथाद्यमारणविधिः ॥ हिङ्गुसैत्र
 वसंयुक्तं क्षिपेत् कायिकुलत्वं ।
 तप्तं तप्तं पुनर्वज्रं भवेत्भस्म त्रिसप्त
 धा ॥ अन्त्यामारणप्रकारो यथा ।
 नेपशूद्रं भुजङ्गास्थिकूर्मं पृष्टान्क्षवित
 सम् । शगदन्तं समं पिष्ट्वा वज्रीक्षीरे
 ण नो लकम् ॥ कृत्वा तन्मध्यगं वज्रं
 श्वितैध्मातमेव हि ॥ मारितव्य
 वधस्य शुणा यथा । आयुः पुष्टि व
 लं वीर्यं वर्धं सौख्यं करोति च । से
 वितं सर्वरोगघ्नं मृतं वर्धनसंगमः
 ॥ शिपरजानां शोधनमारणविधिः
 ॥ वधवत्सर्वरजानि शोधयेन्मारये
 त्मया । शुदानां मारितानाश्च

वज्र चर्म

वज्र पुष्पम्

तिप्रांशुगुणानपि ॥ मणयोवीर्यतः
 शीतामधुराम्बुवरारसात् । चक्षु
 प्यालेखनाद्यापि सारकाविषहार
 काः । धारणात्तत्तुमहल्यायुध
 दुष्टहराश्चपि ॥ वज्रगणनांतस्यो
 त्पत्तिपरीक्षामूल्यानिप्रपश्यान्वत्र
 युक्तिकल्पतरुप्रभृतिषु ॥ मणिवेध
 कीरत्नविशेषैः । मणिवेधकसूच्याम्
 वज्रतिगच्छतिपर्वतादौ । व्रजग
 ती । वज्रेतिरत्नसगणे ॥ १५ ॥
 वज्रकम्बुन ॥ वज्रचारे ॥ दुग्धपाच
 नी ॥ वज्रकंदुग्धप्रोचनमितिकारा
 वज्रकण्टः । पुं० इन्दुमति ॥
 वज्रकण्टकः । पुं० कीकिलाचवृक्षे ॥
 वज्रकण्टकश्यामली । स्त्री० नरकविशि
 वज्रकन्दः । पुं० वज्रकर्णे । सकरक
 वज्रकन्दः । स्त्री० लुब्धां ॥
 वज्रकपाली । पुं० बुधविशेषे ।
 वज्रकालिका । स्त्री० मायादेव्याम् ॥
 वज्रकूटः । पुं० प्रवदीपख्याद्रिप्रभेदे ।
 वज्रकेतुः । पुं० नरकराजे ॥
 वज्रधारम् । न० धारभेदे । वज्रकी
 धूमोत्थे । धारशब्दे ॥
 वज्रचर्मः । पुं० खड्गिनि । गण्डके

वज्रचित् । पुं० गरुडे ॥
 वज्रज्वाला । स्त्री० वज्राम्बौ ॥
 वज्रटीकः । पुं० बुधविशेषे । वक्रसं
 वरे । वज्रकपालिनि ॥
 वज्रतुण्डः । पुं० गणेशो ॥ गरुडे
 वज्रदन्तः । पुं० शुक्रे ॥ मूषिके ॥
 वज्रदशनः । पुं० मूषिके ॥
 वज्रदृष्टः । पुं० वृक्षीशब्दे ॥ वज्रना
 वज्रदृष्टः । पुं० वृक्षीशब्दे ॥
 वज्रधरः । पुं० इन्द्रे ॥ जितविशि
 वज्रधनिः । पुं० वज्रनिर्घोषे ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० अगनिशब्दे ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० वज्रनिर्घोषे ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० स्फूर्जथी ॥ व
 वज्रनिर्घोषि ॥ निर्घोषथमं । पिष्य
 सधूर्तनिः । वज्र ॥ इदुदुपथस्येति
 निर्घोषशब्दस्तदुदुपथपरः
 सङ्घटमाचपरइत्यन्ये । वज्रस्य
 निर्घोषः ॥
 वज्रपञ्जरः । पुं० यात्रायोगान्तरे ।
 यथा । वज्रमूलत्रिकाथे सुभवनेषु
 शनैःसरः । वज्रपञ्जरयोगीयं शक्ति
 क्रूरानतीनप्रति ॥
 वज्रपाणिः । पुं० पुरन्दरे । इन्द्रे ॥
 वज्रपाणौयलसः ॥
 वज्रपुष्पम् । न० तिलपुष्पे । वज्र

वज्र लीप :

मिवपुष्य ॥

वज्रपुष्पा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

वज्रवाहूः । पुं० इन्द्रे ॥

वज्रमूली । स्त्री० मायपण्याम् ॥

वज्ररथः । पुं० चतुर्विधे ॥

वज्ररत्नः । पुं० शूकरे ॥

वज्रलीपः । पुं० कल्कविशेषे ॥ स

चेत्तोषाराद्यायथा । आसांतिन्दु

कमामं कपित्थकं पुष्पमप्रिचशाल्म

ल्ल्या वीजानिमल्लकी नांश्चन्दन

कल्कस्त्वचाधेति ॥ एतैः सलिल

द्रेणः क्षाययितव्योऽष्टभागशेषश्च

। अशतार्थी श्वकश्लोद्भवैरेतैः

समनुयेज्यः ॥ श्रीवासकरसगुणु

तुभक्षातककुर्मरुकसर्जरसैः ।

अतसीविन्वैश्चयुतः कल्कोऽथंय

जुलीपायः ॥ ३ ॥ अस्त्रगुणाना

ह । प्रासादहृन्मवलभौलिङ्गप्रति

मासुकुडाकूपेषु । सन्तप्तोदात

व्योवर्षसहस्रायुतस्याथी ॥ ४ ॥

अन्यमप्याह । लाघाकुन्दकगुग्गुलु

रुद्रधूमकपित्थविल्लमध्यानि । ना

गफलनिम्बतिन्दुकामदनफलमधुक

मञ्जिष्ठा । सर्जरससालकानिचित्ति

कल्क कृतीद्वितीयायम् । यच्चाम्य

प्रथमगुणैरथमपितेष्वेवकार्येषु ॥ ६

अपिच । शोमहिपालविषाणै । खर

रोम्शामदिप्रचर्मगत्यैश्च । निम्बक

पित्तरसैः सहवच्चबेलीनामकल्का

वज्रामः

न्यः ॥ ७ ॥ अपिच । अष्टौसोसक

भागाः कांश्चिद्वैतुरीतिकामाभा

गः । मयकथितायथेगोविन्देयो

वज्रसङ्घातः ॥ ८ ॥ इति ॥

वज्रवल्ली । स्त्री० अस्थिसहारलता

याम् ॥

वज्रवारकाः । पुं० जैमिन्यादौ ॥

येथा । जैमिनिसुमन्तुश्वैशम्पा

यनएरुच । पुलस्य । पुलहश्चैवप

ञ्चैतेवज्रवारकाः ॥

वज्रवाराणो । स्त्री० मायादेव्याम् ।

भारीच्याम् । त्रिसुखायाम् ॥

वज्रवीजकः । पुं० लताकरञ्जे ॥

वज्रवृत्त । पुं० सैङ्गण्डवृत्ते ॥

वज्रव्यूह । पुं० वज्राकाररचनयानि

धाव्यवस्थितवली ॥

वज्रशल्यः । पुं० शल्यकनामजन्ती ॥

वज्रशुद्धखला । स्त्री० विद्यादेव्याम्

वज्रसारः । त्रि० वज्रवत्कठिने ॥

वज्रसूर्यः । पुं० बुधविशिषे ॥

वज्रा । स्त्री० अज्ञाम् । गुडूच्याम् ॥

दुर्गायाम् ॥ वज्राहुशकरीदेवीव

ज्जावेनापगीयतेद्वितीयेपुराणम् ॥

वज्राङ्ग । पुं० भुजङ्गने ॥ त्रि० वज्र

तुल्याङ्गयुक्तं ॥

वज्राङ्गी । स्त्री० अस्थिसहारिणि ।

हाडजोडा इ० भा० प्र० ॥ गवे

धुकायाम् ॥

वज्रामः । पुं० दुग्धपायाणो । त्रि०

वञ्चना

वञ्चमानदीप्तिमति ॥
 वञ्चायुधः । पुं० इन्द्रे ॥
 वञ्चाशनिः । पुं० स्त्री० वञ्चु ॥
 वञ्चाशनम् । न० अष्टाङ्गयोगस्यवती
 याङ्गविशेषे । यथा । ऊर्वोः पा
 दीकमात्रस्यकृत्वाप्रत्यङ्मुखाङ्ग-
 ली । करीनिद्व्यादास्यातश्चञ्चास
 नमनुत्तममिति ॥
 वञ्चास्थिगृह्खला । स्त्री० कीकिला
 षष्ठ्ये ॥
 वञ्ची । पुं० दिशधिपे । शक्रे ॥ व
 ज्ञास्थास्ति अतद्वनिठनावितीनिः
 ॥ बुद्धे ॥
 वञ्ची । स्त्री० स्तुहीप्रभेदे ॥
 वञ्चकः । पुं० कञ्चके । शृगाले
 । शृङ्गभौ ॥ वि० खले । धूर्त्तं
 । परंपतारणस्यभावे । सुवर्णादिद्र
 व्यङ्ग्योत्त्वोऽपद्रव्यप्रक्षेपेणवञ्चन
 शीलं ॥ वञ्चयति । वञ्चुगती
 । खल्लः । शदुल ॥ वञ्चयतेवा
 । वञ्चुप्रलम्भे । आकुसारीयः ।
 शत्रु ॥
 वञ्चयः । पुं० धूर्त्तं । वञ्चति । व-
 षु । शीङ्गशोच्यादिनाऽप्यप्रत्य
 यः ॥ कौकिले ॥ वञ्चनायाम् ॥
 वञ्चनम् । न० प्रतारणे ॥ गाठ्ये ॥
 वञ्चुप्रलम्भे । ल्युट् ।
 वञ्चना । स्त्री० प्रतारणायाम् । प्रमा
 दे । यथा । मन्वतेषापिप्रतांविषी

षट् :

चनेः पञ्चपातमपिषष्ठनांसनद्र० ११
 सर्गेरघुः ॥ ३६ ॥
 वञ्चनीयः । वि० प्रतारणीये ॥ वञ्च
 तुमर्हः । अर्हेकृत्त्वत्प्रत्ययेतिवञ्चे
 रनोयर् ॥
 वञ्चितः । वि० प्रतारिते । विप्रलम्भे-
 । वञ्चनानिमिष्टे ॥ वञ्च्यते ॥
 वञ्चः । खल्लः । शक्रे ॥
 वञ्चुलः । पुं० तिनिति ॥ अशोकह-
 ले । वानीरे । वितसे ॥ वञ्च्य-
 ते । बाहुलकादुलोकस्वञ्च ॥ व-
 जतिवा । वजगती । बाहुलकादुलम्
 नुम्च ॥ दीर्घपत्रे वितसे ॥ खल्लम-
 श्च ॥ पदिविशेषे ॥
 वञ्चुलकः । पुं० कर्षणालङ्कणे ॥
 वञ्चुलद्रुमः । पुं० अशोकहले ॥
 वञ्चुलप्रियः । पुं० वानीरे । व-
 तसे ॥
 वञ्चुला । स्त्री० वञ्चुवीरायांगवि ॥
 षट् । पुं० वृक्षविशेषे । न्ययेधि ।
 यष्टुर्दि । पाद्रीहणे । यक्षावा-
 से । अस्त्रगुणा० । षट् । गीतागु-
 र्मांहीकफपित्तत्रशापहः । वञ्चोर्
 विसर्पदाह्नः । कपायोयोनिदोप-
 ष्टदिति । कपर्दे । वराटकं । नी
 ले । गुणे । रथी ॥ भल्ले । पडा०
 इ० भा० प्र० ॥ साम्ये ॥ पिशाच
 विदेशे ॥ पञ्चवक्त्रम् ॥ षट्ति
 । षट्थेष्टमे । षच् ॥

वटारका

वटकः । पुं० तोलके । पिष्टकप्रभेदे ।
 । वडा० भङ्गा० इ० भा० प्र० भक्ष्य
 ॥ तस्यनिर्माणादिस्था । मायायां
 पिष्टिकांयुक्तांलवणाद्रकं हि त्रुभिः ।
 । कृत्वाविद्ध्याऽटकांस्तांस्तैलेषुप
 चेष्णैः ॥ विशुष्कावटकावस्था
 हंश्यावीर्यवर्धनाः । वातामय
 हरारुच्यादिजिषादृदितापहाः ॥
 विषम्भेदिनः श्रेष्ठकारिषोत्वम्नि
 पूजिता । सञ्चूर्णनिष्चिमेतत्के
 भृष्टंजीरकहिङ्गुच ॥ लक्षणंतचय
 टकान्सकलानपिमञ्जयेत् । शुक्ल
 लस्तचवटकोबलहृद्रोचनोमुरुः ॥
 विषम्भेदिदाहीचश्रेष्ठफलः पवना
 पहाः । राज्यह्वयातिरोचन्यापाच
 न्यातांस्तुभक्षयेत् ॥ वटति । वट०
 । कुन् ॥

वटपत्रः । पुं० वर्षराप्रभेदे । सिता
 लंके न० न्यसोधपर्ण ॥
 वटपत्रा । स्त्री० त्रिपुरमासीपुष्पवृक्षे ।
 वटपत्री । स्त्री० मोदिन्याख्यलताया
 म् । ऐरावत्याम् ॥ वटपत्रीकपा
 योण्यायोनिमूत्रगदापहा ॥
 वटवासी । पुं० यक्षे ॥ वि० वटवृक्ष
 वासककर्त्तारि ॥
 वटाकरः । पुं० शुक्ले । रक्षी । या
 करोति । पचाद्यच् ॥ वटस्यथा
 करः ॥
 वटारका । स्त्री० रक्षी ।

वटुः

वटावीकः । पुं० नामचीरे ॥
 वटिः । स्त्री० उपलिप्तिकायाम् ॥
 वटिकायाम् ॥ वटति । वट० ।
 सर्वधातुभ्यङ् ॥
 वटिका । स्त्री० ध्याम् । मोदके
 गुटिकायाम् । पिण्ड्याम् ॥ व्यञ्ज
 नोपयोगिमापादिद्रव्ये । वही०
 इत्युभयोर्भाषायांप्रसितिः यस्या
 निर्माणविधयथा । मापायांपिष्टि
 काहिङ्गुलवणाद्रकसंयुता । तथा
 विरचितावस्तीवटिकाः साधुश्री
 यिताः ॥ तस्मिन्मासप्रतैलेतावद्य
 वासुप्रलेहिताः । वटकस्यगुणैर्यु
 क्ताच्चातव्यारुचिदाभ्रशम् ॥ कु
 भ्राण्डकवटीस्यैर्वापूर्वात्तवटिकागु
 णा । विशिषात्पित्तरक्तप्लीवघ्नीच
 क्षयितायुधैः ॥ मुहानां वटिकातद
 द्रवित्वासाधितातथा । पथ्यारुच्या
 ततोऽप्लीवमुद्गसूतगुणस्यैतैः ॥
 वटितम् । न० शिलापिष्टमांसे ॥
 वि० शिलापिष्टद्रव्ये ॥
 वटी । स्त्री० वटिकायाम् ॥ उर्ध्वविज्ञे
 यि । मदीवटे । यज्ञवर्ध ॥ वि०
 रक्षी । गुणैः ॥ वटति । वट० । यच्
 ॥ वध्यतेषा ॥ खनोचचेतिषः ।
 गौरादिः । यथा । सितापतुगु
 णादेयावटीपुदिगुणोऽनुडइति ॥
 वटुः । पुं० ब्रह्मचारिणि ॥ ब्राह्मण
 माचवकी ॥ बालके ॥ कुट्टवटवृक्षे ।

वडवाकृत :

श्योनाके । वटति । वट० । अथ
 । खे तिसूत्रे चाटुः ॥
 वटुकः । पुं० वाक्ये । माणवके ।
 भैरवविशेषे ॥
 वटुकरणम् । न० उपनयने ॥
 वटेश्वरपुरम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 वठरः । पुं० मूर्खे ॥ अम्बटे ॥ शब्द
 कारे ॥ वक्रं ॥ वि० शठे । मन्दे
 वक्ति । वच० । वचिसचिभ्यांकिञ्चि
 त्यरष्टीन्तादेशश्च ॥
 वडभी । स्त्री० सुदनी० गृहचूडा०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० । कुड्डी
 पुष्पादनाद्यैर्दत्तवक्रकाष्ठे । गोपा
 नस्याम् ॥ वसते । बलसंवरणे ।
 बाहुलकादभवत् । गौरादित्वान्
 डीप् । चन्द्रशालायाम् ॥ चन्द्र
 शालात्रयवडभीस्थातांप्रासादमूर्धनी
 तिथीधरः ।
 वडवा । स्त्री० द्विजयोषिति । भ्रात्र
 यद्वान् ॥ अश्वायाम् । घोटक्याम् ।
 कुम्भदास्याम् ॥ नारीकाख्यन्तरे ॥
 यलंसामर्थ्यमतिशयितामथा । अ
 न्येभ्योप्रीतिवः । डल्येयैरिक्ता ।
 वलंयातिवा । आतीनुपेतिक । व
 लेनुशतिया । अन्येभ्योप्रीतिवः ।
 वडवाकृतः । पुं० । पञ्चदशदासान्तर्ग-
 तदासविशेषे ॥ यथा । भक्तदास्य
 विज्ञेयस्यैमवडवाकृतः । वडवा
 दामीसतोभादङ्गीकृतदास्यद्वय

वडिशम्

र्यः ॥
 वाडवाग्निः । पुं० समुद्राग्नी । सलि
 लेभ्वने । वडवाग्नी ॥
 वडवादुग्धम् । न० अश्वजोरीः । अथ
 गुणाः ॥ रुघोष्णं वडवाजोरीं बल्यं
 शाखा निखापहम् । अम्बपटुलघु
 स्नादुसर्वमैकाशफंतथा ॥
 वडवानलः । पुं० शीर्षे । वाडवे ।
 वडवाग्नी ॥ वडवाद्याचनलः ।
 शोराधाधियभावएवसम्बन्धे नष
 छर्यः । पुराकिलश्रीर्वेद्यमुनिना०
 अयोनिकंपुत्रमिच्छताबधोमथितं
 तत्रज्वालामयः पुरुषोकात । सषस
 सुद्रे वडवामुखेवस्थापितइतिपीरा
 षिकाः ॥
 वडवामुखः । पुं० शीर्षे । अम्ब्यग्नी
 वडवानले ॥ न० पाताले ॥
 वडवासुती । पुं० २ अश्विनोकुमार
 वेः स्वर्षेद्ययोः ।
 वडवाकृतः । पुं० वडवाकृते । दा
 सविशेषे ॥ वडवाकृष्टदासीतयाह
 तस्तद्योमेनतानुदाह्यदासत्वे नप्र-
 विष्टः ॥
 यडा । स्त्री० वटके ॥
 वडिशम् । न० मत्स्यधरणार्थं क्ली
 इकगटकाविशेषे । मत्स्यवधने ॥
 यतिनेः मत्स्यागुच्यति । जीतनु
 करणे । आतीनुपेतिकः । डल
 येरिक्ता ॥

दण्डालः

वतंस :

वडिशी । स्त्री० वडिशि ॥

वड्डः । त्रि० वड्डति । पडा० वड्डी०

डू० भा० ॥ वलसे । वलसंधरणे
सक्षरये च । बहुलमन्यचापीतिर-

क्त । डलश्रीरेकस्त्वस्मरणात्तल्लडः ॥

वणः । पुं० वण्डे ॥

वणिकप्रथः । पुं० वण्डे । अपथे ॥

स्थलवणिज्यायाम् ॥ स्थलजलादि-

नावाणिव्यमितिकुशूकभट्टः ॥

वणिक् । पुं० क्रयविक्रयकर्त्तरि । वा-

णिज्यकारके । वैदेहके । सार्धवाहे

। नैगमे । पण्डालोवे । क्रयविक्रयि-

के ॥ करणान्तरि ॥ स्त्री० वणिक्या-

याम् ॥ पणते । पण० । पणे रिज्या-

दिष्वः ॥

वणिक्या । स्त्री० विपणे ॥ न० वणि-

जः । कर्मभावयोः ॥ दूतवणिग्-

भ्यास्त्रितयः । साधवस्तु । वणिक्या-

शब्दः स्वभावात्स्त्रीलिङ्गोभाषणवा-

चप्रत्ययेनतु कर्मणीत्याह ॥ भाष्ये

तु० दात्ति कमेदनासि ॥

वण्टः । पुं० वण् । भागे । वाण्टा०

डू० भा० ॥ दाचमुष्टी । वैण्टा०

डू० भा० ॥ अनूटपुण्डे ॥

वण्टकः । पुं० वण् । भागे ॥ वण्ट-

ते । वटिदिभाजने । कर्मविषय-

। स्वार्थकः

वण्टालः । पुं० वृण्भेदि । शूरयुधे

॥ भौज्यायाम् । खनिचे ॥

वण्टः । पुं० अङ्गतीहाह ॥ खर्वे ॥

कुन्तायुधे ॥ भृत्ये । वांठ० डू०

प० भा० प्र० वण्टते । वटिपक्षच-

यांयाम् । अच् ॥

वण्टारः । पुं० स्थगिकायाम् । रज्ज्वी

कुक्कुटरक्षलाङ्गुली ॥ क्षरीरक्षोपे ।

तालस्यपल्लवे ॥ पयोधरे ॥ वण्टेर-

रच् ॥

वण्डः । पुं० अनावृतमेढ्रे । दुचर्म

णि । त्रि० हस्तादिवज्जिति ॥ छि-

न्नलाङ्गुली । वांडा० डू० भा० प्र०

॥ छिन्नरुर्म् ॥ वनुते । वमुयाच-

ने । वनतिवा । वनसम्भक्तौ ।

अमन्ताड्डः ॥

वण्डा । स्त्री० प्राशुलायाम् ॥ अजा-

दित्वाङ्गाप् ॥

वत् । अ० सादृश्ये ॥ तेनतुल्यमित्वा-

दिभिर्विहितेवतिप्रत्ययः । यस्तु-

पसर्गादात्स्वर्थद्वितिविहितः । सनष्ट-

ज्ञते ॥

वत । अ० आमन्तरथे । सन्तोषे ॥

खेदे । अनुक्राये ॥ विस्मये ॥ वय-

सेम्न । वयगतौ । गल्लर्वेतिक्तः ।

नेट वलीपः ॥ वन्यतेष्वा । अनु-

याचने । ज्ञाः । अनुदात्तोपदेशेति-

नलोपः ॥

वतंसः । पुं० कर्णपूरे । कर्णाभरणे ॥

शिराभूषणे । शिखरे ॥ अवतस-

पति० अवतंस्यतेऽनेनवा । तसिः

वत्सनामः

सौचोभूपार्थः । पचाद्यच्० हल
ञि ति घञ् वा । भागुरिमतीनाका
रलोपः ॥

वत्सलः । पुं० मुनिविशिषे ॥

वतीका । स्त्री० अवतीकायाम् । सुख
लितगर्भायाम् ॥

वत्सः । पुं० पुत्रादौ । वञ्चा० इ० भा०

॥ तर्षके । शकृत्करौ ॥ वदत्यभी-
ष्णांसातरम् । वदव्यक्तार्थायाचि०
वदस्यैर्येवा । वृत्तुवदीतिसः ॥ ऋ
प्रिविशिषे ॥ वषिं ॥ न० । उरसि ।
वक्षसि ॥

वत्सकः । पुं० कुटुम्बहले । न० पुष्य
काःसीसे ॥ सञ्चार्याकन् ॥ अनुक-
म्पितवत्स्ये । अनुकम्पितावत्सः ।
अनुकम्पायामितिकः ॥

वत्सकवीजम् । न० इन्द्रयवे ।

वत्सकामा । स्त्री० वत्साभिलाषिण्यां
गवि । वत्सलायाम् ॥ पुत्रादिका
भनाविशिष्टार्थानार्थाम् ॥

वत्सतरः । पुं० दस्ये । वत्सभावमतौ
प्वहितौयंभयः प्राप्ते ॥ तनुर्वत्सः
वत्सोप्राश्रयर्षभैश्चतनुक्तु इति-
एरच् ॥

वत्सतरी । स्त्री० वत्सायाभावमतौप्वहि
तौयंभयः प्राप्तायाम् । चिह्नः यस्यां
गवि ॥ तन्वोवत्सा । एरच् ।
डीप् ॥

वत्सनामः । पुं० विपप्रघविशिषे । अ

वत्सरः

मृते । उद्ये । महीषवे । मारणे ।
माहुराद् । भा० प्र० ॥ अल्लस्वरूप
निरूपणं यथा । सिन्धुवारसहकृप
चोवत्सनाभ्याकृतिस्तथा । यत्पा
श्वेनतरोर्वृद्धिर्वत्सनामः सभाषित
इति ॥ अस्त्रगुणाः । अतिमधुर
स्वम० वातकफकण्ठरुक्सन्निपात-
नाशित्वम् । पित्तसन्तापकारकत्व-
ञ्चेति राजनिर्घण्टः ॥ वत्सान्न
भ्रातिहिनस्ति । यमहिंसायाम् ।
कर्मण्यण् ॥ वत्सस्वनाभिरिवनाभि
रस्येति वा ॥

वत्सपः । पुं० वत्सचारकवाल्के ।

वत्सपत्तनम् । न० भारतावर्षे स्त्रीशरे
देशविशिषे । कौशान्ब्याम् ॥

वत्सपाजः । पुं० वसदेवे । श्रीकृ-
ष्णं ॥ वत्सपे ॥

वत्सरः । पुं० द्वादशमासात्मकेका-

लि । संवत्सरे । अब्दे । हायने । श
रदि । समायाम् । वर्षे । सचस
वत्सरादिभेदेन पञ्चधा भवति । त
थादि । शकाब्दात्पञ्चभिः श्रे-
ष्ठात्समाद्यादिषु वत्सराः । सम्यरी
दनुपूर्वाद्यतथीदापूर्वकामताः ॥

अथपट्टिसंवत्सराणां गणना । माने
गुरोः रगभिद् । परिपत्सराणां पट्टिः
स्युताः मुनिवरेः प्रभवादि काना-
म् । आदेकवत्सरमितिरुं रुमध्यमे-
कराग्नेमुमे । गमितिरिव सदा तथादि ॥

वत्सर :

प्रभवो • विभवः • शुक्र, प्रमेदो •
 घ • प्रजापति : । अङ्गिरा : शौमु
 खो • भावो • युवा • धातेश्चरारिभौ ॥
 दहुधान्य : प्रमाथीच • विक्रमो • वृ-
 पसञ्जकः । चिचभानु • सुभानुच •
 तारण : पार्थिवो • व्यय : सर्वजि
 त् • सर्वधारीच • विरोधो • विह्वतस्त
 रा : । खर • नन्दनसंज्ञीच • विज
 यो • जय • मन्मथी ॥ दुर्मुखस्तदनु
 प्रोक्तो • हेमलम्बकसञ्जकः । पिल
 म्वाख्यो • विशारी • म्वाच् • ऊर्वरी-
 प्रवसञ्जकौ ॥ उक्तः शुभकृतस्तस्माद्
 वृ : शोभनकृतस्मृतः । क्रोधी •
 विश्वा • सुज्ञो • यो • वत्सराज्ञिपरिभ
 वः । प्ररुद्रः कौलकाख्यो • वसौ
 न्यः साधारणाद्यः । ततो विरो
 धकृद्गमा • परिधावि • प्रमाधिनी ॥
 चानन्दो • राजसः प्रोक्तो • ऽनलः
 पिङ्गणसञ्जकः । कालयुताख्यसि
 षार्थी • रीटो • दुर्भतिदुन्दुभी । क
 धिरे • द्वारिरत्नाचौ • क्लोभनः • क्षयक
 म्मतः । वत्सराणां गुरः मानेपिष्ट
 रिममुदाहृतः ॥ वत्सरानयनं य-
 थ । नगेर्गलैः सद्रिहतीदिधाघ
 याः सत्त्वविशक्तोच्यमाङ्गभालि-
 तः । गताः सतल्लव्यगकौः अपडह
 तीऽऽशीपकेषु : प्रभवादिवत्स-
 राः । अथ • पाद्यातुविंगतिर्नाङ्गी
 दितौ यावैवाभौ गृ तादतीथारुद्रद्वै

वद :

वत्साश्चैष्टामध्याधमाभवेत् । वसत्य
 सिन्नयनर्तुमासपक्षादयः । वस
 नियासि । वसिष्ठे तिसरप्रप्लवः ।
 सस्यार्धधातुकइतिसस्यतः ॥
 यत्सरान्तकः । पुं • फाल्गुनेमासि ॥
 वत्सलः । पुं • गृह्यारादिरसान्तर्गत-
 रसविशेषे । वात्सल्ये । वृणा-
 ग्नौ । चि • श्वेहयुक्ते । सिग्धे । व
 त्सीपुत्रादिस्त्रेहपार्श्वे ऽभिलाषीत्या-
 स्ति । वत्सांसाभ्यां कामवले • इति
 लच् ॥
 वत्सला । स्त्री • वत्सकामायाधिनी ।
 वत्सशालम् । न •)
 वत्सशाखा । स्त्री •) वत्सानांगृष्टे ।
 वत्सानांशाला पुं • । विभाषासिनेति • प
 चेत्कीयता ॥ चि • वत्सशालीत्य-
 ञ्जे ॥ वत्सशालेजातः । जातार्थ
 खवास्तुक् ॥ पक्षेपि • वात्सशा-
 लीपि ।
 वत्सा । स्त्री • पृथ्व्याम् ॥ ययसिप्रथ-
 मद्रुतिहोपंवापित्वा • अजादित्वा
 इप् ।
 वत्साची । स्त्री • गौडुस्यायाम् । चि
 शायाम् ॥
 वत्सादनः । पुं • हके ॥
 वत्सादनो । स्त्री • छिन्नरुहायाम् ।
 गुडुध्याम् । वत्सैरस्यते । अद् • ।
 ल्युट् •
 वदः । वि • यत्सरि ॥ वदति । वद-

वधूजन :

व्यक्तायांश्चि । पचाद्यच् ॥
 वदनम् । न० आनने । सुखे ॥ वद-
 न्यनेन । वद० । करणे ल्युट् ॥
 वदनासवः । पुं० अधरमधुनि । वक्ता
 सवे ॥ वदनस्यपासवः ॥
 वदन्तिः ।) स्त्री० कथायाम् ॥
 वदन्ती ।)
 वदन्यः । वि० वदान्ये ॥
 वदान्यः । वि० अत्वुदारे । दानशौ
 छे । बहुप्रदे । मांघाचखे तिवद
 ति । वद० । वदेरान्यः ॥ आरुधा
 दिनि । प्रियवादिनि ॥
 वदामम् । न० फलाविशेषि । सुफले ।
 घातवैरिणि । नातादे ॥
 वदालः । पुं० पाठौनमत्स्ये । विभा-
 लि० इ० गौ० दे० भा० प्रा० ॥
 वदावद् । वि० वक्तरि ॥ वदति ।
 वद० । पचाद्यचि० चरिषलीति द्वि
 त्वादि ॥
 वदि । अ० कृष्णपत्रे ॥
 वधः । पुं० हिंसके ॥ हिंसायाम् ॥
 वधुका । स्त्री० वध्याम् ॥
 वधूः । स्त्री० अघायाम् । वद्म० इ०
 भा० प्रसिद्धे ॥ वदति० उच्चतेवा । व
 हप्रापणे । वहीधखे ल्यूः ॥ शारि
 वीषधी ॥ शब्दाम् ॥ नवीठायम् ॥
 भार्यायाम् ॥ पृष्ठायाम् ॥ अद्म
 नायाम् ॥
 वधजनः । पुं० घोषिति ॥

वनकौद्रवः :

वधूटः । पुं० यौवने ॥
 वधूटशसनम् । न० गघाले ॥
 वधूटी । स्त्री० खल्यवध्याम् ॥ अघा
 याम् ॥ सुवासिन्याम् ॥ युवती ॥
 वयस्यचरमइति ङीप् ॥
 वधूत्सवप्रसवः । पुं० रक्ताम्बुने ॥
 वध्रम् । न० हयरज्जौ ॥ वध्यतेऽनेन ।
 वधेरीषादिकः । घृन् ॥
 वधिः । स्त्री० वध्रे ॥
 वधी । स्त्री० वध्रे ॥ वित्वान्ङीष् ।
 चक्षाः पश्यवधिकाः पश्येति भा-
 थ्यम् ॥
 वनम् । न० नीरे । अले । निवासे ।
 आलये । प्रसवणे ॥ कानने । स्व-
 तः सिद्धेदृशसमूहे । गहने । च-
 ना० इ० भा० ॥ प्रवासे । वन्यते०
 सम्भज्यते० सेव्यते० याच्यतेवा व-
 नसम्भत्तौ० वनुयाचनेवा । इत्येति
 कर्त्तृण्यञ् । सञ्जापूर्वकत्वाद्-
 दुध्यभावः ॥ कर्त्तरिपचादाज्जा ।
 वि० वननीये ॥ सम्भजनीये ॥
 वनकदली । स्त्री० काष्ठकदम्ब्याम् ॥
 वनकन्दः । पुं० सितशूरणे ॥ धरणी
 कन्दे ॥
 वनकापासी । स्त्री० विषर्णायाम् ।
 भारद्वाज्याम् । वनकपास० इ०
 भा० ॥
 वनकुलत्थः । पुं० कुलत्थायाम् ॥
 वनकौद्रवः । पुं० उद्दाले ॥

वनतिल्ला

वनकालि : । पुं० वनजवदर्याम् ।
 कर्कशिकायाम् ॥
 वननी : । पुं० स्त्री० गयये ॥
 वनगोचर : । पुं० नारायणे ॥ वनं
 जलं गोचरोनिवासस्थानं यस्य स :
 ॥ व्याधिं ॥
 वनचन्दनम् । न० अगुरुणि । देवदा
 रुणि ।
 वनचन्द्रिका । स्त्री० मन्त्रिकायाम् ॥
 वनचम्पक : । पुं० वनदीपे । हेमा
 छे ॥
 वनधर : । पुं० किराते ॥ वनमूने
 ॥ वने धरति । धर० । धरेष्टः ॥
 वनष्ठाग : । पुं० वनकगले । एडके
 । शिशुवाद्यके ॥ शूकरे ॥
 वनज : । पुं० सुस्तके ॥ स्वर्वरमे ॥
 वनशूरणे । अम्बुजे । वि० वनो
 त्यजे ॥ वने जायते । जनी० ।
 ड : ॥
 वनजा । स्त्री० सुद्वपद्याम् ॥ वनका
 पाक्ष्याम् । वन्योपिद्व्याम् ॥
 अश्वगन्धायाम् ॥ गन्धपत्रायाम् ॥
 मिश्रेणायाम् ॥ ऐन्द्रे । वनार्द्रका
 याम् ॥
 वनजायतेक्षण : वि० पद्मलोचने ।
 वनजीर : । पुं० सूक्ष्मपत्रे । चरख
 जीरे ॥
 वनतिल्ला : । पुं० रोहितकद्रुने ॥
 वनतिल्ला । स्त्री० वनतिल्लिकायाम् ॥

वनमाला

वनतिल्लिका । स्त्री० पाठायाम् ॥ इ
 रीतवर्षा ॥
 वनद : । पुं० घने । सेवे । वनं ज
 लं ददाति । डुदाज्० । कः ॥
 धि० वनदातरि ॥
 वनदमन : । पुं० चरखदमने ॥
 वनदीप : । पुं० वनचम्पकं ॥
 वनधेनु : । स्त्री० गवध्यां ॥
 वननीय : । वि० समाननीये ॥
 वनपक्षव : । पुं० शिभाञ्जनहर्षे । च
 रखजपत्रे ॥
 वनपांशुज : । पुं० व्याधिं ॥
 वनपिप्पली । स्त्री० क्षुद्रपिप्पल्या
 म् ॥
 वनपुष्पा । स्त्री० वनपुष्पायाम् ॥
 वनपूरक : । पुं० वनबीजपूरे ॥
 वनप्रिय : । पुं० परभृते । कैकिलि ॥
 न० त्वर्षे । गुडत्ववि ॥ वि० चर
 खप्रियमार्धे ॥
 वनभुक् । पुं० षट्पभीपधे ॥
 वनमक्षिका । स्त्री० दंशे ॥ वनस्यम
 क्षिका ॥
 वनमल्लिका ।) स्त्री० वनोद्भवमल्लिका
 वनमल्ली ।) याम् ॥
 वनमाला । स्त्री० श्रीकृष्णसज्जि । सप
 त्तपुष्पपधितायामाजानुलम्बिन्यां
 सज्जि । तस्याः स्वरूपं यथा । आ
 जानुलम्बिनीमालासर्वतुं कुसुमी
 ज्वला । मध्ये स्थूलकदम्बाद्यावन

वनराजि :

मालेतिकोर्षिता ॥ वनपुष्पस
जि ॥

वनमाखी । पुं० हरौ । श्रीकृष्णे ॥
वनं वनपुष्पं तन्मालाचस्येति वन
माखी । व्रीह्यादिस्वादिनिः । सप
क्षयपुष्पयधितासक वनमालिन्य
॥ आपादपद्मं यामालावनमालेति
सामवेतितुक्लिङ्गः । - सास्य स्त्री
तिथो ॥ वनं मन्वितुं शीलमस्येति
वा । मलधारथे । सुपीतिष्विनिः
॥ यदा भूततन्मात्ररूपावैजयन्त्या
स्यां वनमाखां वदन् वनमाखी । व
नमाखापरिचित्तं धन्याः पश्यंति ते
सुखमिति हरिवंशोक्तिः ॥

वनमालिनी । स्त्री० धाराक्षाम् ॥ वा
रवापुर्व्याम् ॥

वनमुक् । पुं० खलदे । मेघे ॥ वनं नी
रंमुञ्चति सुच्छं । क्लिप् ॥

वनमुद्गः । पुं० मकुष्ठके ॥

वनमुद्गा । स्त्री० मुद्गपण्याम् ॥

वनमूर्धजा । स्त्री० कर्कटशृङ्ग्याम् ॥

वनमेधिका । स्त्री० मेधिकाप्रमेदे ॥

वनमोचा । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥

वनरः । पुं० वानरे ॥

वनराजः । पुं० सृगेन्द्रे ॥ वनस्वरा
जनि ॥

वनराजकः । पुं० मिहे ॥

वनराजिः । स्त्री० वनवृक्षार्थापह
स्तौ ॥

वनशृङ्गाटकः :

वनरुहम् । न० पद्मे ॥ वनेरोहति ।

रुह० । इगुपधेतिकः ॥

वनरुष्मीः । स्त्री० कदल्याम् ॥

वनवर्षरः । पुं० कृष्णार्जके ॥

वनवर्षरिका । स्त्री० अरग्यजवर्वर्या
म् । सुप्रसन्नके । विपक्षे । सूक्ष्मप
त्रके । निद्राली ॥

वनवल्लरी । स्त्री० निःश्रेणिकादृशे ॥

वनवर्जः । पुं० दवानले ॥

वनवासनः । पुं० गन्धौती । खट्टा
शे ॥

वनवासो । पुं० नीलमहिषकन्दे ।

शास्त्रलिकन्दे ॥ पाठल्याम् । सु
ष्ककहर्षे ॥ शृङ्ग्याम् । ऋषभौ

पधे ॥ शूकरकन्दे । वाराहोक्तन्दे
॥ त्रि० वनवासकर्षरि ॥

वनवीजः ।

वनवीजकः । { पुं० मातुलुङ्गिका
याम् ॥ अर
वनवीजपूरकः । { यन्नातवीजपू

रे । अथयन्नायाम् ॥

वनवृक्षाकी । स्त्री० वृक्ष्याम् ॥

वनव्रीहिः । पुं० नीवारि ॥

वनशूकरो । स्त्री० शूकशिमव्याम् ॥

अरग्यवाराक्षाम् ॥

वनशूरणः । पुं० वनोद्भवोऽज्ञे । सित
शूरणे । वनकन्दे ॥

वगशृङ्गाटः । पुं० गोचुरके ॥ वनस्य
शृङ्गाटश्च ॥

वनशृङ्गाटकः । पुं० गोचुरके ॥

वनाटु :

वनशोभनम् । न० पद्मे ॥ त्रि० वन
 स्थशोभाकचरि ॥
 वनश्रवा । पुं० गन्धमाज्जरि ॥ वृक्षके
 । गोमाथी ॥ व्याघ्रे ॥
 वनसङ्कटः । पुं० मसूरे ॥
 वनसद् । त्रि० वनीचरे ॥
 वनसमूहः । पुं० वन्यायाम् ॥ वना
 नांसमूहः ॥
 वनसरोजिनी । स्त्री० वनकार्पास्या
 म् ॥
 वनस्थः । पुं० मृगे ॥ त्रि० वनधा
 सिनि ॥
 वनस्था । स्त्री० अश्वत्थीवृक्षे ॥
 वनस्पतिः । पुं० द्रुममात्रे ॥ विना
 पुष्पफलशालिनिवृक्षे ॥ अपुष्पाफल
 वन्तोये तैवनस्थतयः स्मृताइति
 मनुः ॥ स्याज्जीवृक्षे । वन्दौवृक्षे
 ॥ वनस्पतिः । पारस्कारादिख्यात्
 सुट् ॥ वट्टे ॥
 वनहरिद्रा । स्त्री० काननोत्पन्नहरि
 द्रायाम् । शोखिकायाम् ।
 वनशास । पुं० अश्वत्थे । काशद
 र्थे ॥ सुन्दरवृक्षे ॥
 वनहासकः । पुं० काशदर्थे ॥
 वनाशुः । पुं० शशके ॥
 वनाशुवः । पुं० सुन्द्रे ॥
 वनाजः । पुं० वनच्छागे । इडिडे ॥
 वनाटुः । पुं० स्त्री० वर्षायायाम् ।
 नीलमत्तिकायाम् ॥

वनिता

वनाधियासी । त्रि० वनस्थे ॥ वनम
 धिवसतितच्छीलः । त्रिनिः ॥
 वनामलः । पुं० करमर्दे । कृष्णपा
 कफले ॥
 वनाजः । पुं० क्षीयाम्ने ॥
 वनायुः । पुं० हरिणे । देशविशेषे ॥
 वनायवः । पुं० बहुवचनान्तोयम् ।
 देशविशेषे ॥
 वनायुजः । पुं० हयविशेषे । वनायु
 जे ॥ वनायुपुद्देशीजातः । सप्तस्था
 मूलनेडः ॥
 वनारिष्टा । स्त्री० वनहरिद्रायाम् ।
 वनार्चकः । पुं० पुष्पजीविनि ।
 मालाकारे ॥
 वनार्द्रिका । स्त्री० ऐन्द्रे । वनभवाद्रं
 की ॥
 वनालिप्ता । स्त्री० वक्षवल्क्याम् ।
 हस्तिशुल्क्याम् ॥
 वनाश्रयः । पुं० द्रोणकाके ॥
 वनाशिरः । पुं० दन्तयुधे । गूकरे ॥
 वनिः । पुं० अनी । पन्थतेयाचते ।
 धनुयाचने । खनिकप्यज्यसिर्वासि
 वनिसनिध्वनियन्त्रिवलिचरिभ्यश्चे
 सि-इत्प्रत्ययः ॥
 वनितः । त्रि० याचते । सिपिडे ।
 वनिता । स्त्री० उत्पादिताचर्यानुरा
 गनार्याम् ॥ शोपिम्भाचे ॥ वन्दते
 स्म । धनुयाचने । वनसम्भक्तौषा ।
 कः । वसविभाषेत्यस्यानित्यत्वा

वपनम्

म् । गीरीचनयायाम् ॥ वन्दायाम् ॥
 वन्दः । वि० पूजके ॥ पुं० सुरी ॥
 वन्दते० वन्द्यतेवा । वदि० ।
 स्थायितस्त्रीच्यादिनारक् ॥ न०
 कल्याण ॥
 वन्द्यः । पुं० वनीह्ने । वनशूरणे ॥
 वाराहीकन्दे ॥ देवनले ॥ न०
 कौवर्तीमुस्तके ॥ त्वचे ॥ वि० वनो
 हूते । वनेभधः । यत् ॥
 वन्द्या । स्त्री० वनसमूहे ॥ चम्बुसमू
 हे । वनानांसमूहः । पाशादि
 श्यायः ॥ वीपालवर्द्ध्याम् ॥
 मुद्गपर्द्ध्याम् ॥ गुञ्जायाम् ॥ भद्र
 सुलायाम् ॥ गन्धपत्रायाम् ॥
 सिन्धुयायाम् ॥
 वन्द्यापीदक्षी । स्त्री० कृताप्रभेदे वन
 लायाम् । वनसाक्ष्यायाम् ॥ इ
 त्तिराजनिर्घण्टः ॥
 वन्नः । वि० अग्निनि । भाग्नि ॥
 वनति । वनसम्भक्तौ । ऋचोन्द्राये
 स्थादिनारन् ॥
 वपः । पुं० मेदसि ॥ केशमुण्डने ॥
 वीक्षवपने ॥ वपति । टुवप्०
 पचाद्यच् ॥ वपतियदिक्रमणः
 चिचमासाद्यहीक्षम् ॥
 वपनम् । न० योजाधाने ॥ मुण्डने
 ॥ यथा । गङ्गाधामास्करणे शेमा
 तापिचोर्मुर्तिर्हती । आधानेसा
 मपानिच वपनं सप्तसुष्ठु तम् ॥

वप्रः

टुवप्० । ल्युट् ॥ अन्यवनिध
 नात्पत्युः पत्नीकेशान्नवापयेत् ॥
 क्षीर्णे ॥
 वपनी । स्त्री० नापितशालायाम् ॥
 वपा । स्त्री० विवरे । छिद्रे ॥ मेदसि
 ॥ उष्यतेऽच । टुवप्० । शिदाद्य
 ङ् ॥ यहा । वपति । पचाद्यच्
 । टाप् ॥
 वपिलः । पुं० पितरि ॥
 वपुस्तवः । पुं० शरीरस्थरसधातौ ।
 वपुनः । पु० देवे । सुरे ॥
 वपुषा । स्त्री० हनुषायाम् । शीघ्वरे०
 इ० भा ॥
 वपुष्टमा । स्त्री० पञ्चचारिण्याम् ॥
 वपुः । न० तथौ । शरीरे ॥ प्रथस्ता
 कृती ॥ वपति० उष्यतेवा । टुव
 प्वीक्षसन्तानि । चनिर्पृवपीत्यु
 सिः ॥
 वप्तव्यः । वि० अर्पणीये ॥ भूमौशी
 लोऽहवप्तव्य० सूर्यरायानवेऽधरे ॥
 वप्ता । पुं० क्षनके ॥ वि० वापके ।
 वपति । टुवप्० । खलुत्तथाधि
 तित्त्वच् ॥ कर्षौ ॥
 वप्रः । पुं० ताते ॥ प्रकारे । न०
 सीसके । पुं० न० प्राकाराधारवे
 दिकायाम् । चये ॥ तथाचार्थशा
 खम् । खातादुद्धृतम्हदावप्रंकारवे
 त्० तस्योपरिप्राकारमिति ॥ सहा
 वप्रोयथा । मरुतानामहावप्रां

वमि :

तडागशतशोभिताम् । प्राकारगृह
सम्बाधानिन्द्रस्येवामरावतीम् ॥
महान्वप्रोयस्या : । प्राकाराधार
भूताकृषिमोच्छ्रिताभूमिर्वप्रसंज्ञी
तिवि० पु० ॥ रोधसि । तटे ॥
रेणौ ॥ घञ् ॥ केदारे । सानुनि ॥
उप्यसिऽन् । टु वप० । वृषिवपिभ्यां
रन् ॥

वप्रक्रीडा । स्त्री० वृषभादीनां वप्रक्रि-
यायाम् ॥ यथा । उत्खातकेलिभृ
द्भाष्येर्वप्रक्रीडानिगद्यतेद्वतिशब्दा-
र्यथः ।

वप्रा । स्त्री० मस्त्रिषायाम् ॥

वप्रिः । स्त्री० घञ् ॥ वपति । टु व
प० । वङ्, क्रादिच्चात्साधुः ॥

वप्री । स्त्री० बल्मीके ॥

वमः । पुं० स्त्री० वमने ॥

वमयुः । पुं० वमने । गजस्रकरशौ-
करे ॥ वमनं० वस्यतेषा टु वमउ
द्विरथे ॥ द्वितोयुष् ॥

वमनः । पुं० शणे ॥ न० ऊर्हने ॥
अर्हने ॥ आहृती । आहृरथे ॥

वमनो । स्त्री० जलौकायाम् ॥

वमनोया । स्त्री० मन्त्रिकायाम् ॥
त्रि० वमनयोग्ये ॥

वमिः । पुं० हुताग्ने । अग्नीः
धूर्त् ॥ स्त्री० वान्ती । ऊर्हने ॥
वमनम् । टु वम० । वृक्कृष्या
दिभ्यः ।

वय :

वमितः । त्रि० कृतवमने ॥ यथा ।
वमितं लङ् घयेत्प्राञ्जीलङ् घितं न
तुवामयेत् । यमनेत्ति शवाहुस्याव
न्यालङ् घनकर्षितम् ॥

वमी । स्त्री० वमने ॥ कृदिकारादिति
डीप् ।

वमः । पुं० वंशे ।

वमौ । स्त्री० उपलिङ्गायाम् । सौम
क० इ० दे० भा० । पालशो० इ०
मद्यारोद्रभाषा ॥ इ० ऐ० न्द्रः ॥

वन्तीकूटः । पुं० बल्मीके ॥

वयः । पुं० पत्त्रिणि । खने ॥ तास
ख्ये ॥ यीयने ॥ कालकृतायां यौव
नादिकृपायां शरीरायस्यायाम् । वा
ख्यादौ ॥ अत्रद्वित्रयः पञ्चाः ।
यथा । कौमारयौवनमध्यस्वस्य वि-
रत्त्वानिषत्त्वा रिथयांसीत्येकः प
चः । तथावाहुः । आद्ये वयसि
नाधीतं हितीयेनार्जितं धनम् । तृती
येन तपस्तप्तं चतुर्थं किंकारियतीति ॥
श्रीषिषयांसीत्यन्ये । यदाहुः ।
पितारधत्तिकौमारैर्मत्तारधत्तियौ-
वने । पुत्रान्तुस्याविरभावेन स्त्रीस्ता
तन्व्यमर्हतीति ॥ अन्ये तु कौमार
यौवनस्य विरत्त्वानिषीषीच्छन्ति ।
आहुयते । कात्रेडशाहयेषा लोपावत्
चौरनिवर्त्तकः । मध्यमः सप्तति
यां वत्परतोऽष्टवत्तदिति ॥ के-
चिच्चुडमघयापघयलक्षणे द्वे वयसी

वरत्त्वध :

वरण्डः । पुं० अन्तरावेदाम् । वर
ण्डके ॥ समृद्धे । सङ्घे ॥ वदना
मये । वयस्फोडा० इ० भा० प्र० ॥
वृणोति । वृञ्० । अण्डन्कृच्छ्र-
वृञ्जइत्त्वण्डन् ॥

वरण्डकः । पुं० अन्तर्वेदे । वरण्डे ।
मातङ्गवेदाम् ॥ अभ्यासकालिका
अनवेदिमन्तर्वायदन्तिनौयोधयेतेइ
तिप्रसिद्धिः ॥ यौवनकण्ठके ॥ सं
वर्तुक्षे । गोलइतिख्याते ॥ मि-
सौ ॥ चि० विशाले ॥ भयसम्प-
न्न ॥ कृपणे ॥

वरण्डा । स्त्री० शरिकायाम् ॥ व
त्त्वाम् । शस्त्रविशेषे । कुरिका
शाम् ॥

वरण्डालुः । पुं० फलपुच्छे ॥

वरतिक्तः । पुं० कुटजवृक्षे ॥

वरतिक्तिका । स्त्री० पाठायाम् ॥

वरत्कारी । स्त्री० रेणुकानामनिगन्ध
द्रव्ये ॥

वरवा । स्त्री० नदध्याम् । चर्मनयर
ज्जी० । वरत० इ० भा० प्र० ॥ दू
प्यायाम् । कचायाम् । गजमध्य
वत्ननरज्जी । त्रियतेऽनया । वृ
ञ्० । वाङ्मुलकादत्रः । वृञ्जिदि
त्यत्रन्या ॥ यदा । वरंवायते ।

वैडपालने । आतीनुपेतिकः ।

वरत्त्वधः । पुं० निम्बवृक्षे ॥ न० शिष्ठ
वल्कले ॥

वरप्रदा

वरदः । चि० प्रसन्ने । अभीष्टदात
रि । समर्पके ॥ शान्तचित्ते ॥ व
रं ददाति । बुदाञ्० । आतीनुप
सर्गइतिकः ॥ पुं० अमी ॥ शा
न्तिकर्मणिपुष्टीचवरदेहव्यवाहन
इत्यागमात् ॥

वरदा । स्त्री० कन्यायाम् । कुमारि
कायाम् ॥ वरदात्याम् ॥ अश्रुग
न्धायाम् ॥ आदिच्यमत्तायाम् ॥
टाप् ॥ तिथिविशेषे माघशुक्ल
तुष्याम् ॥

वरदाचतुर्थी । स्त्री० माघशुक्लचतु
ष्याम् । तस्मांगौरीपूज्या । यथा ।
भविष्योत्तरेमाघशुक्लमधिकृत्य ।
चतुर्थी वरदानामतस्मांगौरीमुपूजि
ता । सौभाग्यमतुलं कुर्यात्पञ्चम्यां
श्रीरपिश्रियम् ॥

वरदातुः । पुं० भूमिसर्पवृक्षे ॥

वरदाधी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

वरदानम् । न० भीमतीर्थभेदे । यत्र
विष्णवेदुर्वाससावरोदत्तः ॥

वरडासुः । पुं० शाकवृक्षे ॥

वरदासङ्गमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

वरपर्णाख्यः । पुं० क्षीरकण्डुकौ-
वृक्षे ॥

वरप्रदः । चि० वरदे ॥

वरप्रदा । स्त्री० अगस्त्यमुनेः पत्न्या
म् । लोपामुद्रायाम् ॥ वरंप्रददा-
ति । बुदाजः । फः । टाप् ॥

वरवर्णिनी

वरफः । पुं० पिशाचविशेषे ॥ यथो-
क्त शूलिनोमन्त्रविधाने । सङ्ख्यं प्र-
जपेन्मन्त्रं शूलिन्यायं स्पृशन्नरः । व-
टाद्यवरफाच्चैवनस्पृशन्तिकदाच-
नेति ॥

वरफलः । पुं० नारिकेलवृक्षे । वराणि
फलानियस्य । न० श्रेष्ठफले ॥

वरम् । अ० वृषट्कर्षे ॥ मनागिष्टे ॥

वरमुखी । स्त्री० रेणुकाभिधगन्धद्र-
व्ये ॥

वरम्बरा । स्त्री० पूश्निपय्याम् ॥

वरयिता । पुं० भर्त्सरि ॥ वरणकार
यितरि ॥

वररः । त्रि० वरप्रदे ॥ वरान् राति ।
रादाने । आतद्गतिकः ॥

वररुचिः । पुं० पुनर्वसौ ॥ काच्या
यनमुनी ॥ विक्रमादित्यराजसभा
स्यैकविशेषे ॥ वरेषुरुचिर्वस्य ॥

वरलः । पुं० वरटे । गन्धोल्याम् ॥

वरलब्धः । पुं० चम्पकवृक्षे । वि०
वरप्राप्ते ॥

वरला । स्त्री० गन्धोल्याम् ॥ हृष्ट्याम् ॥

वरली । स्त्री० वरटायाम् ॥

वरवत्सला । स्त्री० श्वश्र्याम् ॥

वरवर्णिनी । स्त्री० वरारोषायाम् ।

मत्तकाशिन्याम् । उत्तमायां नार्थ्या
म् ॥ अस्याः लक्षणयथा । शीतैसु

खोष्णासर्वाङ्गीयीषे यामुखशीत-
ला । मर्द्धमन्तावयानारीसामवेदर

वराहकम्

वर्णिनी ॥ इति रुद्रः ॥ वरोवर्णी
स्यस्याः । इति । डीप् ॥ साक्षा
याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ रोचनाया
म् ॥ फलिन्याम् ॥ साधीयस्याम्
वरस्यासौवर्णस्यस्यस्याः । इ-
निः । डीप् ॥ शिथि ॥ गौर्याम् ॥
सरस्यस्याम् ॥

वरवाह्नीकम् । न० कुङ्कुमे ॥

वरवृषः । पुं० सुप्रसादे । शिवे ॥
वरेषुवृषः ॥

वरा । स्त्री० फलचिके । चिकलाया-
म् ॥ पाठायाम् ॥ रेणुक्षाद्यगन्ध-
द्रव्ये ॥ गुडूच्याम् ॥ मेदायाम् ॥
ब्राह्म्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ विड-
ङ्गे । श्रेष्ठायाम् ॥ यहवृद्धित्ववन्ता
द्वुजष्टाप् ॥

वराफः । पुं० सङ्करे । रणे । युद्धे ॥

त्रि० शोचनीये । शोच्ये ॥ अश-
रे ॥ वृणीतेतच्छीलः । वृद्धसन्त-
तौ । जन्मभिक्षुकुटुलुष्टवृद्धः । प्रा-
कन् ॥

वराफौ । स्त्री० अवरोयाम् ॥ डीप् ॥

वराहः । पुं० पुष्करिणि । गजे ।
नातके ॥ न० गीनी ॥ मस्तके ॥
गुडत्वचि । शोभनावयवे ॥ वि०
शोभनावयवविशिष्टे । वरस्यतद्-
द्रव्ये । वरास्यज्ञान्यस्य ॥

वराहकम् । न० गुडत्वचि । त्वक्प-
चि । त्वचे ॥ वरमहमस्य । शिपा-

वरिष्ठ :

अनेनपार्श्वयोर्भयेसतियातव्यंभा
गैत्रजेत् ॥

वराहाङ्गी । स्त्री० दन्त्याम् ।
वराहिका । स्त्री० कपिकच्छौ ।
वराही । स्त्री० भद्रमुस्तायाम् ॥ शु
करकन्दे ॥

वरिमा । पुं० उरुत्वे । विशालता
याम् ॥ उरोर्भावः । पृथ्वादित्वा
दिमनिच् । प्रियस्थिरेति० उरो
र्वभावः ॥

वरिवः । न० परिषर्यायाम् ॥ धने ॥
वरिवसितः । वि० उपासिते ॥ वरि
वः कृतम् । नमोवरिवइतिक्वच् ।
क्तः क्वस्यविभाषितिपच् यलोपः ॥

वरिवसिता । वि० नमस्कर्त्तरि ॥

वरिवस्था । स्त्री० शूशूघायाम् । से
वायाम् ॥ वरिवसः करणम् । व
रिवश्शब्दः पूजार्थः । नमोव
रिवश्चिञ्छब्दः क्वच् । अप्रच्छयादि
छः । टाप् ॥

वरिवस्थितः । वि० उपासिते । वरि
वसिते ॥ वरिवसः क्वच् । क्तः ।
क्वस्यविभाषितिपच् यलोपाभावः ॥

वरिथी । स्त्री० मत्स्यवेधने ॥

वरिषम् । न० वज्ररे ॥

वरिषाः । स्त्री० भूमि० वर्षासु ।
ग्राहयि ॥ ०

वरिषाप्रियः । पुं० चातकेष्वने ॥

वरिष्ठः । पुं० तित्तिरौ ॥ नास्त्वृच्

वरुडः

॥ न० मरिचे ॥ ताम् ॥ वि० वरतमे ॥

उरुतमे ॥ अयमेषानतिशयेनवरः

० उरुर्वा । अतिशयने० इष्टम् ।

प्रियस्थिरेति० उरोर्वभावः ॥ वस्त्रे ॥

वरी । स्त्री० शतावयाम् ॥ नीलोत्प

लाकारपुष्पत्वान् । वृथीति । वृ

ञ् । पचाश्च । गौरादिः ॥ सू

र्ययोपिति ॥

वरीयान् । पुं० विष्कम्भादिष्वष्टादशे

शेमी ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । दा

ताद्यालुः सुतरांमुवेशः सत्कर्म

कर्त्तामधुरः स्वभावः नरोवलोया

न्धनवान्जनाच्छीयोगोवरीयान्

यद्विलम्बकाले ॥ वि० अतियूनि

॥ श्रेष्ठे ॥ अतिविस्तारे ॥ अयमन

योरतिशयितउरुर्वरोवा । द्विवचने

तौयसुनिप्रियस्थिरेति० उरोर्वरा

देशः ॥

वरीवर्द्धः । पुं० वलीवर्द्धे ॥

वरुडः । पुं० स्त्रीच्छजातिविशेषे ॥

यथा । पुलिन्दानाङ्गलानिष्ठाः

शवरावरुटाभटाः । मालामिह्लाः

किरातायसर्वेपिस्त्रीच्छजातयः ॥

इतिहेमचन्द्रः ॥

वरुडः । पुं० अत्यजजातिविशेषे ॥

यथा । रजकधर्मपारघनटोवरु

डएवच । कैवर्त्तमेदभिह्लायसप्तैते

चांल्यजाः स्मृताः ॥ एतेषांचिद्विद्या

गत्वामुक्त्वाचप्रतिगृह्यच । प्रतस्य

वरुणानी

ज्ञानतोपिप्रोज्ञानात् साम्यन्तुगच्छ
ति ॥ इतिवयमः ॥ अस्मोत्पत्तिर्यं
या । कौवर्त्तस्यवकन्यायांशौशुड
कादेवसौचिष्णुः । सौचिष्णुयांशौ
शुडकाज्जातानटोवरुडएषध ॥ इ०
प० प० ॥

वरुणः । पुं० पश्चिमाशापती । प्रचे
तसि । पाशनि । यादसांपती ।
अप्पती ॥ यादसांमर्ध्यतीपाराजा
वरुणोनामभगवतोविभूतिः ॥ त्रिय
से० हृषीतिवा । वृज्० । क्लृष्टदा
रिभ्यजनन् । अप्पु । जले ॥ खर
श्मिस परणात्सायद्रतीसूर्ये ॥ तरु
विशेषे । यरथे । सेती । तिलशा
के । कुमारके । अश्मरीघ्ने । उर्वेत
वृक्षे । तमाले । वरुणा० इ० भा०
प्र० ॥ अस्त्रगुणाः । वरुणः पितृ
लोभेदीर्घं शक्रच्छाश्रमारुतान् ।
निहन्तिगुण्यवासास कर्मोशोषो
ग्निदीपनः ॥ कपायोमधु रजितः
कटु क्रीरुल्लोलघ्नः ॥ अपिष ।
वरुणोनिजगुल्लोभेदीषोषोश्मरी
चरः । पुष्पं वरुणजं वाहीपित्तज्ञ
मामयातणित् ॥ ०

वरुणजा । स्त्री० मदिरायाम् ॥
वरुणात्मजा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ व
रुणालयेविवरुणः । तच्छात्तजा
परुणानी । स्त्री० वरुणस्यपत्न्याम् ॥
वरुणस्यस्त्री० । इन्द्रवरुणं तिष्ठी

वरुणः

यानुक्ती ॥
वरुणालयः । पुं० समुद्रे । वरुणस्य
आलयः ॥
वरुवस् । न० प्रावरणे । उत्तरीयव
स्त्रे ॥ वृषीति । वृज्० । अग्निवा
दिभ्यद्भ्रुवावधितत्त्वप्रत्ययः ॥
वरुजः । पुं० समस्तौ ॥
वरुवः । पुं० रथगुह्यौ । परप्रवरणा
भिघातेरन्वार्थं रथस्यसन्नाहवदावर
णकाद्रथ्ये ॥ वरुथोरवगुप्तियांति
रीधर्त्तरथस्थितमितिसञ्जनः ।
पिके ॥ काले ॥ समूहे ॥ वि०
दरणीये ॥ न० चर्मणि ॥ यर्म
णि ॥ वैश्वनि । त्रियतेरथोऽनेन
। वृज्० वरणे । जृषृज्भ्यामूघन् ॥
वरुवाधिपतिः । पुं० सेनान्याम् ।
वरुथी । त्रि० गुप्तिमति ॥ रघिनि ॥
वरुघिनी । स्त्री० सेनायाम् ॥ वरु
थाः सन्वस्यन् । इनिः ङीप् ।
वरुणः । पुं० वज्जी ॥ प्रजापती ॥
ध्यानेनसूर्यमण्डलेद्रष्टव्यं पुरुषे ।
तवाचयोगिवाप्तवन्वयः । वरुणं
वरुणीयस्रजन्मसंसारभीरुभिः ।
आदिख्यान्तर्गतं यज्ञभगांस्वयंशामु
मुक्षुभिः । वान्महायुपिनाशाय
दुः पृथुविधिधम्यप । ध्यानेनपु
रुषोयद्गुद्रष्टव्यः सूर्यमण्डलेदृशति
॥ न० कुट्टुमे ॥ वि० प्रधाने
॥ वरुणीये ॥ त्रियते । वृज्० ।

वर्कर :

वृजपण्य : ।
 वरेन्द्री । स्त्री० गौडदेशे ॥
 वरेप्रवर : । पुं० सदाशिवे । वराणा
 मीप्रवर : ॥
 वरोटम् । न० मरुवकपुष्पे ॥
 वरोल : ।) पुं० वरटे ।
 वरोली ।) स्त्री० वरटे ।
 वर्कर : पुं० नर्मण्ये । परिहासे ॥
 युवपथौ ॥ छात्रे । वकरा० इ० भा०
 प्र० अस्वमांसगुणोः । यथा सहिहृ
 नाज्ये नयुतंसुपक्वमलासुतस्थामिष
 मल्पकस्य । एलाजवल्लीषण्ययोग्यौ
 गातृकरोतिपुष्टिंजठरानलस्य । अ
 जासुतस्यवालस्यमांसंशुक्रतरंस्मृत
 म् । हृद्यंस्मदुतरश्चेष्टं सुखादुपलदं
 स्मृतम् । वर्कर्यास्तु सिद्धार्यसम्भवेतौ
 लोष्टतेवोपस्करान्विते । साधितञ्चा
 प्रसूतायाः पलमाजं गुणोत्तमम् ।
 अजाऽप्रसूतासम्भूतं मांसं पीनस-
 नाशनम् । शुक्रकासारुचिशोफोहित
 मग्ने शर्दीपनम् । अजासुतस्यपीन-
 स्ययौवनस्यस्यसाधितम् । छतराम
 ठसंयुक्तोपस्करैरसवत्पलम् । वा
 तपित्तहरंरस्यं सुखादुपलदकारक-
 म् । हृद्यं पीनसकासाश्रं : शोय-
 त्तं पुष्टिहृत्परम् ॥ इतिपिठीरा ।
 अथछिलोधिष्य । शूलनिष्कामि-
 तान्नाशमांसं कृतमजस्य । रञ्जित
 बहुधासूटैरागुवादिषामस्तकम् । त

वर्गोत्तम :

न्मांसमांसदंबल्यं रुच्यं पित्तानिला
 पङ्कम् । सुखादुपलदं पाकीकिञ्चित्क
 फकरंस्मृतम् । वर्कते । वृकपादा
 ने । बाहुलकादरन् ॥
 वर्कराट : । पुं० कटाक्षे ॥ तरुणादि
 व्यरोचिषि ॥ नारीपयोधरोत्स-
 ङ्गकान्तादचनखलते ॥ इतिमेदि
 निकर : ॥
 वर्ग : । पुं० स्वजातीयसमूहे । समा
 नधर्मिभिः प्राणिभिरप्राणिभिर्बो
 पलक्षितेहन्दे ॥ यथा । कवर्ग :
 पशुवर्ग : । इति ॥ शत्रुपरिच्छे
 दे ॥ यथा । सर्गोवर्गपरिच्छेदेद्-
 घाताध्यायाहसङ्घट्टाः । उष्णा
 सः परिवर्षाद्यपटलः कारुडम-
 स्त्रियाम् । स्थानप्रकरणं पर्वार्ष्टि
 कञ्चयन्यसम्भयः । समानाहृदय
 स्यूपुर्ये । कृती । वृष्यते । वृषीव
 जने । घञ् । कृत्वम् ।
 वर्गोत्तम : । पुं० नवांशानां मध्ये स्थां
 शी । यथा चराणां मेषककर्कटतुलाम
 करराशौनांप्रथमोऽंशः । मिराणां
 वृषसिं हृत्शिकुष्मानां पञ्चमोऽंशः ।
 शात्मकानां मियुनकन्वाधनुमोऽंशः
 नां नवमोऽंशः । चराणां प्रथमेशांशे
 श्वराणां पञ्चमेतयो । नयमेवात्म
 कानाञ्च वर्गोत्तम इति स्मृतः ॥
 अथिष । मेषाद्यामकराद्याद्यतुला
 याः कर्कटादयः । क्रमात्तमांश

वर्ष :

राशीनांखांशावर्गीक्षमाः स्मृताः ॥
इति ॥

वर्षाः । पुं० चन्द्रात्मजे ॥ यथा । री
द्विष्यामभववर्षावर्षस्त्रीयेनचन्द्र-
माः । वि० ॥ न० रूपे ॥ विष्टायाम् ॥
तेजसि ॥ वर्षते । वर्षदी
प्रौ । सर्वधातुभ्योऽमुन् ॥

वर्षस्कः । पुं० न० गूढे । पुरीषे । वि
ष्टायाम् ॥ वर्षते० वच्यतेवा । व-
र्ष० । भमुन् । कुत्सायांकन् ॥
वर्षस्त्री । पुं० चन्द्रमसि ॥ वि० वर्षी
विशिष्टे ॥ भस्त्रायामेधितिमत्वर्थी
योविनिः ॥

वर्षानम् । न० हिंसायाम् ॥ त्यागे
वर्षनीयः । वि० त्यागार्हे । वर्ष्ये
वर्षितः । वि० परित्यक्ते ॥ वृजेः ॥
क्तः ॥

वर्षाः । वि० त्याज्ये । वर्षनीये ॥
वर्षः । पुं० दिवादी । वाह्य-
यादी । वाह्ये । चचिये ।
वैश्ये । शूद्रे ॥ देवेषुवर्षायाम् ।
आदिष्याः चचियास्तेषांविषयमस-
त्सया । अग्निनौचस्मृतौगुट्टैत-
पस्युसेसमास्थितौ । स्मृताख्याड्-
गिरसादेवाव्राह्मणाइतिनिश्चयः ।
अपिच । अत्वारः कथितावर्षाभा-
यनोअपिसुवते । आचारायापिय-
र्षानामावर्षमाणांमृशकपृथक् । क-
तादीकलिकालेतुवर्षाः पञ्चप्रकी

वर्ष :

र्षिताः । ब्राह्मणः चचियावैश्यः
शूद्रः सामान्यएवच ॥ सामान्योव-
र्षसङ्करः ॥ शूद्रादी । सचवहु-
विधायथा । श्वेतः १ । पांडुः २
धूसरः ३ । कृष्णः ४ । पीतः ५ ।
हरितः ६ । रक्तः ७ । शीघ्रः ८
। अरुणः ९ । पाटलः १० । श्या-
वः ११ । धूस्रः १२ । पिङ्गलः
१३ । कर्पूरः १४ । यथाहामर ।
शुक्लशुभशुचिश्चेतविशदश्वेतपायड-
रा । अवदातः सितोगीरोऽवल-
लोधस्तीर्कुनः ॥ १ ॥ हरिण-
पायडुरः पायडु २ । रीषत्पा-
शडु सुधूसरः ३ । कृष्णे नीलासि-
तश्यामकालश्यामलमेचकाः ४ ।
पीतागौरोहरिद्राभः ५ । पाशाशो-
हरितीहरित् ६ । तीक्ष्णोऽती-
रक्तः ७ । शीघ्रः । कौकनदृष्टविः
८ ॥ अव्यक्तारागस्वरुणः ९ । श्वे-
तरक्तमुपाटलः १० । श्यावः स्या-
त्कपिशो ११ धूस्रधूमलौकृष्णला-
हिते १२ । कडारः कपिलः पि-
ङ्गपिङ्गलौकट्टपिङ्गलौ १३ । वि-
च किर्भरिक्त्वायगवर्षताद्यकर्षु-
रे १४ । गुणे शूद्राद्यः पुंसिगुणि-
लिङ्गास्तुतश्चति । इति । यशसि ।
गुणे । गजद्विषयस्वलि । प्रवेष्ट्या-
म् । आसरणे । हायीकीभूत् ।
इ० भा० । सुतौ ॥ कासने ॥

वर्णकवि :

व्रति ॥ गीतज्ञने ॥ न० कुङ्कुमे ।
 पु० न० भेदे ॥ रुपे ॥ विलिपने ॥
 अक्षरे । अकारादिवर्णसचद्विधि
 धः । ध्वन्यात्मकोऽक्षरात्मकश्च ॥
 अक्षरात्मकस्योच्चारणम्, क्तं वरदात्
 न्ते । यथा । श्रीशिवउवाच । वि
 शेषकथयाम्यथप्रोच्चार्याः कण्ठतः
 स्वराः । षट्शयजिह्वयासूहृत्त्रिष्यं
 जिह्वदन्तजम् । मुखस्थानाद्यलोधा
 च्याः चकारः कण्ठवातजइति ॥
 त्रिन्ने । शब्दे ॥ साधविशेषे ॥ ष
 ङ्जादिगतौ ॥ अङ्गरागे ॥ त्रिष्य
 तेऽनेन । षञ्० । क्लृप्तजूसिद्, पन्य
 निस्त्रिपिभ्योनिदितिनः ॥ यथा ।
 षड्वैवर्णाः सन्त्यक्ष । अर्था
 यच् ॥ वर्यतेऽर्थाऽनेनना । व-
 र्णवर्णने० वर्णप्रेरणेवा । षञ्
 ॥ वर्णयतिवा । अच् ॥

वर्णकः । पु० चारणे ॥ मण्डले ।
 न० हरिताले ॥ घृष्टचन्दनादिले
 पमाचे ॥ गाधानुलिपनयोग्येपिष्टे
 ष्टं वासुगन्धिद्रव्ये ॥ चन्दने ॥
 पु० स्त्री० शिङ्गुलहरितालका
 चनोलीकादौ ॥ पु० न० चन्दने
 ॥ विलिपने ॥ वि० दक्षरि ॥ वर्ण
 करेति० वर्णयति० वक्तोतिवा ।
 वर्ण० ॥ खलु ॥

वर्णकम्बलः । पु० भाम्तरणे ॥

वर्णकविः । पु० कुक्षरात्मजे ॥

वर्णदात्री

मायुराजि ॥

वर्णका । स्त्री० प्रावर्णभेदे ॥ व
 र्णवर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेज्विति
 चौरादिकः । ततोखलु । वर्ण
 कातान्तवदतोत्त्वन ॥

वर्णकूटः । पु० योऽकविशेषे ॥ य
 या । दात्रविट्शुद्रविप्राः छुः
 क्रमान्मेपादिराशयः । तत्रवर्णा
 धिकाक्षन्यानिबोहाद्याकदाचन ।
 दापस्त । वर्णज्येष्ठातुयानारौवर्ण
 शेनस्युयः पुमान् ॥ विवाहंयदि
 कूर्वाततस्माभर्ताविनश्रुतीति ॥
 वर्णकूपिका । स्त्री० मसीधान्याम् ॥
 वर्णक्रिया । स्त्री० वर्णकरणे ॥ यथा ।
 वर्णक्षरणे देयंकुङ्कुमंरक्तचन्दन-
 म् । ताम्बूलंयत्रयथा क्तं तथतत्र
 प्रयोक्तव्यत् ॥ पाकेषु गुरुणादियो-
 गोत्पजेचौरजीपुच ॥ शिपेषु पाक
 येनेषु धूपयेषिड्गुसर्पिपा ॥

वर्णचारकः । पु० चित्रकारे ॥

वर्णज्येष्ठः । पु० ब्राह्मणे ॥ वर्णानां
 वर्णेषु वाज्येष्ठः ॥ वि० स्वर्णापि
 ज्योत्समवर्णे ॥

वर्णतलिः ।)

वर्णतलिका) स्त्री० सिद्धन्याम् ।
 वर्णतली ।)

वर्णदम् । न० क्षालोयके ॥ वि० व
 र्णदातरि ॥

वर्णदात्री । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

वर्षधर्मः ;

वि० वर्षदातरि ॥

वर्षदूतः । पुं० लिखे । वाचिकहार
के ॥

वर्षधर्मः । पुं० न० वर्षाधिकृत
धर्मः ॥ वर्षत्वमेकमाश्रित्ययोधर्मः
सम्प्रवर्तते । वर्षधर्मः सलक्षस्तु
यद्योपनयनं नृपतिभविष्यपुराणम्
॥ अपिच । यजनं याजनं दानं ब्रा
ह्मणस्य प्रतिपद्यः । अध्यापनं चाध्य
यनं पट्कर्मणि द्विजोत्तमाः ॥
दानमध्ययनं यज्ञोधर्मं च त्रिवैश्व
योः । दण्डोयुधं च त्रिविद्यस्य कृपिये
श्वस्य शस्त्रे ॥ श्रुत्युपैव द्विजाती
नां शूद्राणां वर्षसाधनम् । कारुण्य
मंतवाधीवः पाकयज्ञोपि धर्मराः
॥ क्षमादगोदयादानमखीभख्याग
एषच । पाजं धं चानसूयाचतीर्षां
नुसरणं तथा ॥ सत्यसन्तोषचास्ति
क्यं शशाचन्द्रियनियहः । देवता
भ्यर्धनं पूजा ब्राह्मणानां विप्रितः
। अहिंसा प्रियवादिष्वमपे शुन्यम
फलकता । सामासिकमिमं धर्मं
चातुर्षं ऋषिं ब्रवीन् मुनिः ॥ प्राजा
पत्यं ब्राह्मणानां च तं स्थानं क्रिया
यताम् । स्थानमैन्द्र च चिथापां
सद्गामेष्वपनायिनाम् ॥ वैश्यानां
मारुतं स्थानं स्वधर्मं मनुवर्तताम्
। गार्श्वं शूद्रजातीनां परिवारितुव
र्तताम् । इति श्रीमै ० अध्या

वर्षमाला

यः ॥

वर्षनम् । न० उपवर्षने ॥ सूचने
॥ शुक्लपीतादिवर्षयोजने ॥
वर्षना । स्त्री० प्रशंसायाम् । सुण
क्षयने । जषे ॥
वर्षनोयः । वि० वर्ष्यं । वर्षित
व्ये ॥
वर्षपाचम् । न० विचकारस्य नोऽस्या
दिवर्षाधारि ॥
वर्षपुष्पः । } पुं० महासरायाम्
वर्षपुष्पकः । }
। राजतरुणीपुष्पञ्च । अम्बानि ॥
वर्षपुष्पी । स्त्री० उष्ट्रकाण्ठीपुष्पञ्च
ञ्च ॥
वर्षप्रसादनम् । न० अगुरुणि ॥
वर्षमाता । स्त्री० भारत्वाम् ॥ विप
न्याम् ॥
वर्षमातृका । स्त्री० सरस्वत्याम् ॥
वर्षमाला । स्त्री० क्रमागतकाराय
क्षरसमूहे । मातृकायाम् ॥ वर्षा
नांमालेय ॥ तत्र स स्मृतवर्षाः ५० ।
जपमासायाम् ५१ । इष्टुं जीयव
र्षाः २६ । फरासीयाः २२ । हि
वृ० वर्षात् इष्टुं द्वीयाः २२ । पा
रसीयाः २८ । पारसीयाः ३१ ।
तुरस्कीयाः ३३ । रुगीयाः ३१ ।
यिक० वर्षात् इष्टुं नानीयाः २४ ।
लाटिनूदेगीयाः २२ । उच्च०
वर्षात्पोलन्दाकीयाः २६ । स्थान्

वर्णाश्रमधर्मः :

पित्रे नियोजयेत् ॥ श्रावयेन्मृदुलां
 बाष्पीसर्षदाप्रियमाचरेत् । पित्रोरा
 ज्ञानुसारीखात्सव्यत्रः कुलप्राव
 नः ॥ औचल्यं परिहासश्चतर्जनं
 परिभाषणम् । पित्रोर्येन कुर्वीत
 यदीच्छेदात्मनोहितम् ॥ मातरं
 पितरं बीज्यनत्वोत्तिष्ठेत्ससम्भ्रमः
 । विनाज्ञयानौपविशित्संस्थितः
 पितृशासने ॥ विद्याधनमदीन्मत्ता
 यः कुर्यात्पितृहेजनम् । सयाति
 नरकं चारं सर्वधर्मवहिष्कृतः ॥
 मातरं पितरं पुनं दारानतिघिसी
 दरान् । हित्वा गृहीनमुञ्च्यीयात्प्रा
 र्थः काण्डगतैरपि ॥ बह्वयित्वागु
 ळगृधन्तून् योभुङ्क्ते स्त्रोदरभरः
 । इहैव लीकीगर्ही सौपरचनारकौ
 भवेत् ॥ गृहस्थो गोपयेद्दारान् विद्या
 मभ्यासयेत्सुतान् । पोषयेत्स्वज
 नान्बन्धून्निषधस्मः सनातनः ॥
 जनन्यावर्द्धिंसीदेहाजनकेनप्रपेपि
 तः । स्वजनैः शिञ्जितः प्रीत्या
 सोधमस्तान्परित्यजेत् ॥ एषामर्थे
 महेशानिहृत्वाकष्टशतान्यपि । प्री
 ययेत्सततं शक्यधर्मीस्ते पसना
 तनः ॥ सधन्यः पुरुषो लोकिस्तु
 तीपरमार्थवित् । ब्रह्मनिष्ठः सत्य
 सन्धोवाभवेद्बुविमानवः ॥ नभार्था
 ताडयेत्कापिमाह्वयत्पालयेत्सदा
 । नल्लजेद्द्वारकष्टेऽपियदिसाध्वी

वर्णाश्रमधर्मः :

पतिव्रता ॥ स्थितेपुस्त्रीयदारिपुसि
 यमन्यांनसंस्पृशेत् । दुष्टं नचेतसा
 धिज्ञानन्ययानारकौभवेत् ॥ विरले
 शयनंवासंल्लजेत्प्राज्ञः परस्त्रिया
 । अयुक्तभाषणञ्चैवस्त्रियं शौर्येनद
 शयेत् ॥ धनेनवाससाप्रं मृषाश्रद्ध
 यामृतभाषणैः । सततं तोषयेद्वा
 रान्नाप्रियं कुचिदाचरेत् ॥ उत्स
 वेलोक्षयाच्चायांतीर्थेष्वन्यनिकेतने
 । नपत्नीं प्रीषयेत्प्राज्ञः पुत्रामात्य
 विवर्ज्यताम् ॥ यस्मिन्नरिमहेशानि
 तुष्टाभार्यापतिव्रता । सर्वधर्मकृतं
 तेनभवतीप्रियएवसः ॥ चतुर्थी
 वधिसुतान्पालयेत् पात्रयेत्पिता
 । ततः पालयपर्यन्तं गुणान्विद्या
 ष्टश्चियेत् ॥ विश्वव्याधिकान्
 पुत्रान्प्रियेद्गृहकर्मसु । ततस्तां
 सुख्यभाविनमत्वास्त्रोहंप्रदर्शयेत् ॥
 कन्याधेयं पालनीयाश्चिलषीयाति
 यत्ततः । द्रियावरायविदुषेधनरत्न
 समन्विता एषंक्रमेणभ्रातृश्वस्र
 च्छभाहसुतानपि । ज्ञातीन्भिवाषि
 भृत्वांश्चपालयेत्तीप्रयेद्गृही । त
 तः स्वधर्मं निरनानकयासनिवा
 सिनः । अभ्यागतानुदासीनान
 गृहस्थः परिपालयेत् ॥ यद्येवं
 नाचरेद्देवि गृहस्थीविभवेसति ।
 पशुरेवसविज्ञेयः सपापीलोकग
 र्हितः ॥ निद्रालसंदिश्यद्रंकेयवि

वर्णाश्रमधर्मः ;

न्यासमेव । चासक्तिमशनेवस्त्र-
नातिरिक्तसमाचरेत् ॥ ५१ ॥ यु-
क्ताहारोयुक्तनिद्रोमितषाड्मितमै-
युनः । खण्डानम्भः शुचिर्दक्षोयु-
क्तः स्नात्सर्वकर्मसु ॥ शूरः श-
चीविनीतः स्नाद्वाभ्यवेगुरुसन्नि-
धौ । क्षुण्डितान् नमन्येतनाभम-
न्येतमानिनः ॥ सौहार्द्व्यवहारां-
श्चप्रवृत्तिं प्रकृतिं नृणाम् । सद्व्यसि-
नतर्कश्चविदिद्वाविश्वसितृततः ॥
असिद्धेष्टरपि क्षुद्रात्समंयवौक्ष्य-
वृत्तिमान् । प्रदर्शयेत्स्वप्रभावा-
न्नेवधर्मविलङ्घयेत् ॥ स्वीयं य-
शः पौरुषञ्चगुण्येकाधितस्ययत् ।
कृतं यदुपकारायधर्मज्ञोनप्रकाशये-
त् ॥ क्षुण्डितप्रवृत्तौचनिश्चितेपि
पराजये । गुरुणा लघुना चापियश-
स्त्रौनविवादेवत् ॥ विद्याधनयशो-
धर्मान् यतमानोपार्जयेत् । व्यस-
नश्चासतासङ्गमिध्याद्रेः परित्यजे-
त् ॥ अथस्यानुगताश्चेष्टाः समया-
नुगताः क्रियाः । तस्माद्दशस्थांस-
सद्यवौक्ष्यकर्मसमाचरेत् ॥ योगक्षे-
मरतीदृष्टो धार्मिकः प्रियवान्भवः
। मितषाड्मितहासः स्नान्मा-
न्यार्यं तु विशेषतः ॥ नितेन्द्रियः
प्रसन्नात्मासुचिन्त्यः स्नाद्दृढव्र-
तः । अप्रमत्तादीर्घदृशीं भावास्थ-
शान् विचारयेत् ॥ सत्त्वं सृष्टुप्रियं

वर्णाश्रमधर्मः ;

धीरोवाक्यं हितकरं वदेत् । चात्मौ-
त्कर्ष्यं तथा निन्द्यं परेषां परिवर्जये-
त् ॥ जलाशयाश्चक्ष्माश्च विश्रामय-
इमध्वनि । सितुः प्रतिष्ठिते येन ते-
न लोकाकचयं जितम् ॥ सन्तुष्टौ पितरौ
यस्मिन्ननुरक्ताः सुहृद्गणाः । गाय-
न्तियद्यशिलाक्षास्ते न लोकाकचयं जित-
म् ॥ सत्त्वमेव ब्रतं वसुदद्यादीनेषु-
सर्वेषु । कामक्षोधी वशीयस्य ते न लो-
काकचयं जितम् ॥ विरक्तः परदारै-
षु निस्पृहः परवस्तुषु । दक्षमात्स-
र्यधीनोऽयस्तेन लोकाकचयं जितम् । न
विभेतिरण्याद्यो वै सङ्घ्यामेव्यपराङ्-
मुखः । धर्मयुगे सृष्टेः प्रापितेन लो-
काकचयं जितम् ॥ असंशयात्मा सुश-
रः शोभावाचारतत्परः । मष्ट्यास-
ने शितेऽयस्तेन लोकाकचयं जितम् ॥
ज्ञानिना लोकाकया प्राये सर्वेषु समदृष्टि-
ना । ज्ञियन्ते येन कर्माशितेन लोका-
कचयं जितम् ॥ शौचन्तु द्विविधप्रोक्तं-
वाह्याभ्यन्तरभेदतः । ब्रह्मण्यात्मा
पर्ययं तत्तच्छीचमान्तरिकं स्मृतम् ।
अद्विर्वा भस्त्रभावापिमलानामपक-
र्यं यम् । देहशुद्धिर्भवेद्येन वद्विः
शौचं तदुच्यते ॥ गृहानयोऽङ्गदावा-
प्यस्य वाङ्मनाश्चक्षुःश्रवणाः । सर्वेषु वित्रं-
जननं सुर्णदीकृतमतः प्रिये । भक्ष्याच-
याजिकेष्टेष्टं सृत्वा तु मलवर्जिता ।
यासाऽऽजिनदद्यादौ निःसृष्टज्जानी-

वर्णाश्रमधर्मः :

दिसुव्रते ॥ किमचवहृन्नात्तेनशी-
चाशौचविधौशिवे । मनः पूतभवे
द्येनश्चहृद्यस्तत्तदाचरेत् ॥ निद्रा
न्तेमैथुनस्थान्तेत्यागान्तेमलमूचयोः ।
मेऽजनान्तेमलेस्पृष्टवहः शौचवि-
धीयते ॥ सन्ध्यायै कालिकोश्यायै
वैदिकीतान्दिकीक्रमात् । उपास-
नायाभदेनपूजाकुर्वाद्यथाविधि ॥
ब्रह्ममन्त्रोपासकानां गायत्रीजपना-
त्प्रिये । ज्ञानाद्भूतेरितहाच्यंस
न्ध्याभक्तिवैदिकी ॥ अन्येषां
वैदिकीसध्यान्सूच्यापस्थानपूर्वक
म् । अर्घ्यदानंदिनेशायगाय
त्रीजपनंतया । अष्टोत्तरसहस्रंथा
शतंवाद्दशधापिवा । जपानांनिध-
मेऽभद्रेसर्ववाङ्मिककर्मणि ॥ शू-
द्रसामान्यजातीनामधिष्कारोस्तिकी
बलम् । आगमोक्तविधौदेविसर्व-
सिद्धिस्ततीभवेत् ॥ प्रायः सूर्धैद
यः कालोमध्याह्नं सदनन्तरम् ।
सायंसूर्यास्तसमयत्रिकालानामयं-
क्रमः ॥ श्रोदेव्युषाच ॥ विप्रादि
सर्ववर्णानांविहितान्दिकीक्रिया ।
त्ययैवकथितानायसम्प्राप्तं प्रथलेक
लौ ॥ तदिदानींकथ्य देवविप्रान्धै
दिककर्मणि । नियोजयसिततत्स
र्वविशेषाहृत्तुमर्हसि । शोसदाश्रि
वडवाच ॥ सत्यं ब्रवीषितत्त्वज्ञं स
र्वपातान्दिकीक्रिया । क्षीकानांमे

वर्णाश्रमधर्मः :

गमेऽचायसर्वकर्मसुसिद्धिदा ॥ इ
यन्तुब्रह्मसावित्रीयथाभवतिवैदि
की । तयैवतान्दिकीज्ञेयाप्रशस्तो
भयकर्मणि ॥ अतीवकथितं देवि
दिवानांप्रयत्निकली । गायत्र्यामधि
कारोऽस्तिनान्यसन्धेकुर्हसिचत् ॥
तारोद्याकमलायाचवाग्भवाद्याय
याक्रमात् । ब्राह्मणश्चत्रियविशंसा
विधीकथिताकली ॥ द्विजातीनां
प्रभेदार्यशूद्रेभ्यः परमेश्वरि ।
सन्धेयं वैदिकीप्राज्ञाप्राप्तेवाङ्मि
ककर्मणाम् ॥ अन्ययाशांभयैर्मा
र्गैः कीवलेः सिद्धिभाग्भवेत् ।
सत्यंसत्यंपुनः सत्यंसत्यमेतन्नसं
शयः ॥ कालाच्येपिसन्धेयंक
र्त्तव्यादेववन्दिते । लीतत्सद्ब्रह्म
चोत्तार्यमैत्रे सुभिरनातुरैः ॥
आसनं वसनं पात्रं शय्यांयानं नि
केतनम् । शूद्रकं वस्तुजातस्वस्व
ष्ठात्स्वच्छं प्रशस्यते ॥ समाप्याङ्गि
ककर्मणिस्वाध्यायं शूद्रकर्मणा ।
शूद्रस्थानियतं कुर्वान्नैवतिष्ठेन्निरु
धामः ॥ पुण्यतीर्थेषु श्रुतिधौगह
ये चन्द्रसूर्ययोः । जपदानं प्रकु
र्वाणः श्रयसांनिलयोभवेत् ॥ क
लावन्नगता प्राणानोपवासः प्रशस्य
ते । उपवासप्रतिनिधाधिकं दानं
विधीयते ॥ कलौदानं भृशानिस
र्वसिद्धिकरभवेत् । तत्पात्रं

वर्णाश्रमधर्मः :

केवलं ज्ञेयोदरिद्रः सत् क्रियांश्चि
 तः ॥ मासवत् सरपञ्चाषामारम्भ
 दिनमस्विके । चतुर्दश्याष्टमीशुक्ला
 तयो वैकादशीकुङ्कुः ॥ निजजन्म
 दिनं चैव पित्रोर्मरणमासरः ।
 वीघात् सप्तदिनञ्चैवपुण्यकालः
 प्रकीर्तितः ॥ गङ्गामदामहानयो
 गुरोः सदनमेवच । प्रसिद्धदेवता
 चैव पुण्यतोर्थे प्रकीर्तितम् ॥
 त्यक्त्वासाध्ययनं पित्रोः शुभ्रूपां
 दारजयम् । नरकायभवेत्तीर्थती
 र्थायव्रततां नृणाम् ॥ नतोर्थे स्या
 नारीणां नोपवासादिकाः क्रियाः
 । नैवव्रतानां नियमो भर्तुः शुश्रूष
 णं विना भर्तृपथोपितांतीर्थैत
 पोदानं व्रतं गुरुः । तस्यात्सर्वा
 त्मनानारोपयति सैवांसमाचरेत् ॥
 १०१ ॥ पत्युः प्रियं सदा कुर्वाहच
 सापरिचर्यथा तदान्जानुचरीभू
 त्वासापयेत्पतिवाम्भवान् ॥ नेत्रे
 तत्पतिं क्रूरदृष्ट्वाश्रावयेन्नैवदुर्ष
 चः । नाप्रियं मनसाथापिचरेत्सुः
 प्रतिव्रता ॥ कायेन मनसावाचासर्व
 दाप्रियकर्मभिः । याप्रीत्यतिभ
 चारिसैवदृष्ट्वापदं लभेत् ॥ नान्य
 वृत्तानि रोचं तनान्यैः सन्नापणं
 चरेत् । नचाङ्गदृश्येदन्वानां भ
 र्तुं राज्ञानुसारिणी ॥ तिष्ठेत्पित्रो
 वंशिवार्यं भर्तुः समप्राप्तयोधने

वर्णाश्रमधर्मः :

। बार्हस्पत्ये पितृवम् नानसुतन्वाभवे
 त्कृचित् ॥ अन्नातपतिमर्यादा
 मन्नातपतिसेवनाम् । नोद्गाहयेत्
 पिताशालामन्नातधर्मशासनाम् ॥
 नरमांसं न भुञ्जीथात्रराक्षतिपशुं स
 था । बह्वपकारकान्गासमांसादा
 न् नरसवज्जितान् फलोनिद्याम्य
 धन्यानिमूषानि विविधानि च । भू
 मिजातानिसर्वाधिभोज्यागिस्त्रेच्छ
 याशिशे ॥ १०६ ॥ अध्यापनं याज
 नश्च विप्रार्थात्रत्तमुत्तमम्, अशक्तौ
 क्षत्रियविशांठसैर्निर्वाहमाचरेत् ॥
 राजन्यानाश्चसहृत्सं सङ्गणाम्भू
 मिशासनम् । अथाशक्तौषणिक
 चं शुद्रुत्तमयाचयेत् । बाण्डिष्या
 शक्तवैश्यानां शुद्रुत्तमदूषणम् । शुद्रा
 णांपरमेशानि सैवा वृत्तं विधीयते ॥
 सामान्यानां नुवर्णानां विप्रहृत्पत्यव
 सिधु । अधिकारोऽस्ति देवेशि देहदा
 याचाप्रसिद्धये ॥ पदेष्टानिमंभया
 न्तः सत्त्ववादेऽजितेन्द्रियः । नि
 मंत्सरोऽनिष्कपटः खड्गसौत्रो ह्यपी
 भवेत् ॥ अध्यापयेत्पुत्रवृष्ट्या शि
 ष्यान्सन्मार्गवर्तिनः । सर्वलोक
 हितेपीष्ट्यात्पद्यपातविशिमुत्खः
 ॥ मिथ्यालापमसूर्याचव्यसनाप्रिय
 सापणम् । नीचेः प्रसक्तिं दग्धञ्च
 सर्वथात्राह्वयस्वजित् ॥ युयुत्सा
 गहिंतासन्धौ सन्मानैः सन्धिरुत्त

वर्णाश्रमधर्मः :

हाश्रमेपरब्रह्मन्ममेतद्विगतं वयः । प्रसादं कुरु मेनाथसथासयहृणं प्रति ॥ निवृत्तगृहकर्माणं विचार्यं विधिवद्गुरुः । शान्तं विवेकिनं वीक्ष्यद्वितीयाश्रममादिशेत् ततः शिष्यः कृतस्नानेयतात्माविहिताङ्गिकः । ऋणवर्थायमुक्त्यर्थं देवर्षीं न चयेत्पितृनिव्यादिविधानेन द्वितीयाश्रमं स्वीकृत्य यथातिष्ठेत्तदाह । ततोनिर्दुन्दुरुपीऽसौनिष्कामः स्थिरमानसः । विहरत्स्तेष्वयाशिष्यः साक्षाद्ब्रह्ममयोभुवि ॥ आब्रह्मस्तम्बवर्षणांसद्रूपेणविभावयन् । विस्मरन्नामरूपाणिध्यायन्नात्मनमात्मनि ॥ अनिकेतः क्षमाहृत्सोनिः शङ्खः सङ्गवर्जितः । निर्ममोनिरहङ्कारः सव्यासौविहरेत्चित्तौ ॥ सुक्तोविधिविधिष्वभ्योनिर्घौगत्तमभ्रत्सवित् ॥ सुखदुःखसमोधीरोजितात्माविगतस्पृहः स्थिरात्माप्राप्तदुःखोविमुक्तेप्राप्तेपिनिस्पृहः । सदानन्दः शुचिः शान्तोनिरपेक्षोनिराकुलः । नेद्वेजकः स्वाङ्गीषानांसदाप्राणिहितैरतः । विगतमर्षमौर्दान्तोनिष्कङ्क्षोनिरुदामः ॥ श्रीकृष्णविमुक्तः स्याच्छ्रौमित्रं समीभवत् । शीतवातातपसहः समोमानापमानयोः । समः शुभाश्रमेतुष्टोयह-

वर्णाश्रमधर्मः :

ष्ठाप्राप्तवस्तुना । निश्चैगुण्योनिर्विकल्पोनिर्लोभः स्यादसञ्चयी । यथासत्यमुपाश्रित्यसुधाविश्वं प्रतिष्ठते । आत्माश्रितस्तथादेहाजानन्नेवं सुखीभवेत् ॥ इन्द्रियाण्येवकुर्वन्ति स्वैस्वकं कर्मपृथक्पृथक् । आत्मासाधोविनिर्लिप्तो ज्ञास्वैवमोक्षभाग्भवेत् ॥ धातुप्रतिग्रहं निन्दामनृतं क्रीडनं चिदा । रेतस्व्यागमसूयाश्च संन्यासौपरिषर्जयेत् ॥ सर्वत्रसमदृष्टिः स्यात्कीटदेवतयानरे । सर्वं ब्रह्मेतिजानीयात्परिव्राट्सर्वकर्मसु ॥ विप्राज्ञं श्वपचाज्ञं वायस्त्रातस्यात्समागतम् । देशकालंतथापात्रमशनीयाद्विचारयन् ॥ अध्यात्मशास्त्राध्ययनैः सदातत्त्वविचारथैः । अश्रुतानयेत्कालं स्तेष्वचारपरायणः ॥ सव्यासिनांसृष्टकार्यं दृष्ट्वेन्न कदाचन सम्पूज्यगन्धपुण्याद्यैर्निखनेवाप्सुमज्जयेत् । अप्राप्तयोगमर्त्यानांसदाकामाभिलोपिणाम् । स्वभावाज्जायतेदेविप्रहृतिः कर्मसङ्कुले ॥ तथापि तैसानुरक्ताध्यानाचांभपसाधने । श्रेयस्तद्विज्ञानन्तस्तत्रैवदृढनिश्चयाः । अतः कर्मविधानानिप्रोक्तानिचितशुद्धये । नामरूपंबहुविधंतदर्थकल्पितं मया ब्रह्मज्ञानादृतेदेविकर्मसंशयसंनिना । कुर्वन्कल्पयत

वर्षिनी

वर्षान :

कर्मनभवेन्मुक्तिभाग्जानः । कु-
लावधूतस्तत्त्वज्ञोऽप्यनुक्तोऽनराक-
तिः । साङ्गान्नारायणंमत्प्रागृहस्य
स्तप्रपूजयेत् ॥ यत्तेर्दृशंनमात्रेणवि-
सुक्तः सर्वपातकात् । तीर्थव्रततपो
दानसर्वयज्ञफललभेत् ॥ इतिश्री
महानिर्वाणतन्त्रेऽष्टमोऽध्यायः ॥

वर्षाहः । पुं० सुहृत् ॥

वर्षिः । न० सुवर्षे ॥ वर्षोर्वलिच्छादि-
रग्यद्रक्षुक्तेः । अहिरण्येतु० व-
तिः ॥

वर्षिकः । पुं० लिखिके ॥

वर्षिका । स्त्री० कथनस्योत्कर्षे ॥ क-
ठिन्याम् ॥ मसौ । नील्यादिरा-
ने । व्याख्यायिकायाम् । अन्यवि-
शेषस्यप्याख्यायाम् ॥ स्तोत्रकल्या-
म् ॥ वर्ष्य० । चौरादिकः । तृती-
यत् । प्रत्यस्यादित्तीर्ष्व ॥

वर्षितः । वि० स्तुतियुक्ते । अभि-
ष्टुते । ईडिते । वर्ष्यतेस्मा । वर्ष्यव-
र्ष्यक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । क्तः ॥

वर्षी । पुं० लिखिके । चित्रकरे ॥ ब्रह्म-
चारिवि ॥ वर्ष्यः षष्ठविधमैयुनाऽ-
भावरूपास्तुतिःसास्यास्ति । वर्षा-
द्वाराचारिणीति० इति । वि० व-
र्षवति ॥

वर्षिनी । स्त्री० वनितायाम् ॥ ररि-
द्रायाम् ॥

वर्षिलिङ्गी । पुं० ब्रह्मचारिविशयति
॥ वर्षोर्ब्रह्मचारी० तस्यलिङ्गं वि-
ज्ञमस्यास्ति । इति । ॥

वर्षुः । पुं० सूर्ये । नद्विशेषे ॥ ह-
षोति । हञ्० । अजिह्वरीभ्यानि
ञ्चतिष्णुः ॥ देगविशेषे ॥ वर्षु-
नदसमीपदेशोवर्षुः । अदूरभवद्य-
त्सर्वे० सुवाह्याद्यणोजनपदेणुवि-
तिलुप् ॥

वर्ष्यः । वि० वर्षनीये । श्लाघ्ये ॥
व्याख्यातव्ये ॥

वर्ष्यकः । पुं० अश्वत्थखुरे । व्याघ्रा-
टपचिणि । भारद्वाज इ० गी०
दे० भा० प्र० ॥ अस्यनासगुणाय
या । वर्त्तकोऽग्निकरः शीतोऽश्वर-
दोषत्रयापहः । सुरुच्यः शुक्रदी-
वलयोवर्त्तकास्परगुणाततः । वर्त्तते
हतुदसने । खलु । न० वर्त्तला-
हे । नीलशिखि । विदर० इ०
भा० इ० केचित् ।

वर्ष्यका । स्त्री० वर्षिकायाम् ।
व्याघ्राटशकुनी । बटेर० इ० भा०
प्र० खगे । वर्ष्यकाशकुनीप्राचा-
मितीत्त्वन् ॥

वर्ष्यकौ । स्त्री० अश्वत्थखुरे । व्याघ्राटि॥
वर्ष्यजन्मा । पुं० अश्वुदे । मेघे ॥

वर्ष्यनः । पुं० वामने । न० वृत्ती
। लौकिकायाम् ॥ वर्ष्योवर्त्तना-
पायाऽपिभिः परिकीर्त्तताः ।

वर्धमानक :

वर्धकि : । पुं० त्वष्टरि । रयकारे
तक्षणि । वटई० इ० तखाण०
इ० भा० प्र० । वर्धते । वर्धच्छे
दने । अच् । वर्धकयति । कष
हिंसायाम् । बाहुलकाद्भिः ॥

वर्धकी । पुं० वटई० इ० भा० प्र०
वर्णसङ्करजातौ । त्वष्टरि । सूत्र
धारे । रयकारे । काष्ठतक्षके ॥
वर्धनम् । न० वृद्धौ ॥ छेदने
। वर्धच्छेदनपूरणयोः । ल्युट्
॥ चि० वर्धिष्णौ ॥ वर्धतेत
च्छीलः । वृध्, वृद्धी । अनुदासो
तक्षे तियुच् । वर्धयति । नन्द्या
दिच्वाल्ल्युर्वा ॥

वर्धनी । स्त्री० गलन्तिकायाम् ।
सनालजलपात्रे । वधना० वधनी
० इ० भा० सम्भार्जन्याम् । वट
नी० इ० भा० ॥

वर्धमानः । पुं० प्रश्नमेदे ॥ शराधि
॥ एरण्डे ॥ धीरलिने । चरमती
वर्धति । महावीरे । विष्णौ ।
नारायणे ॥ स्वस्तिके । राजगृह
विशिषे । दक्षिणद्वाररहितो वर्धमा
नोधनप्रदः ॥ वर्धते । वर्धच्छे
दनपूरणयोः । शानच् ॥ स्वना
न्नाप्रसिद्धदेशविशिषे । चि० वृ
द्धिमति ॥

वर्धमानकः । पुं० शराधि ॥ वर्ध
ते । वृध्० । शानच् । शप् ।

वर्णा

सुक् । सञ्जायांकन् ॥ चि०
वृद्धिधिविशिष्टे ॥

वर्धापनम् । न० नाडीच्छेदने ॥
वर्धितः । चि० प्रसते ॥ छिन्ने ॥ पू
रिते ॥

वर्धिष्णुः । चि० वर्धने । वृद्धिशी
ले ॥ वर्धते । तच्छीलः । वृध्०
। अलङ्कारविशीष्णुच् ॥

वर्धः । पुं० न० चपुचि । सीसे ॥
वरणायाम् ॥ वर्धते । दृढबन्धनेन
दीर्घीभवति । वृध्० । वृधिविभ्यां
रन् । लघूपधगुणोरपरः ॥

वर्ध्नी । स्त्री० नङ्गाम् । वरणायाम् ।
चर्मरक्षौ । बही० इ० भा० ॥
वर्धते । वृध्० । रन् । गौरादित्वा
न्डोप् ॥ यडा । भीष्णादिकः
छन् । गुणोरपरः । प्रलयतकार
स्य० भूपस्थयोर्वाधद्वतिधत्त्वे० धि
त्त्वान्डोप् ॥

वर्षः । न० रूपे ॥ वृथीति । वृढ् स
मती । वृढ् शीढ् भ्यांरूपस्वाङ्गयोः
पुट् चित्त्वसुन्० प्रत्ययस्यपुट् ॥

वर्षकण्टकः । पुं० पर्पट ॥
वर्षकषा । स्त्री० चर्मकषायाम् ।
सप्तलायाम् ॥

वर्णा । पुं० चत्रियस्यपठती ॥ यथा
। शम्भान्तब्राह्मणस्यवर्णान्तं
चत्रियस्यच । गुप्तदासात्मकं नाम
प्रगस्तवैश्वशृङ्गयोः ॥ न० कश्चि

वर्चर :

। तनुत्रे ॥ वृषोतिदेहम् । वृञ्च
रणे । मनिन् ॥
वर्म्मिः । पुं० मनुष्यविशेषि । वौधौ०
वामी० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
वर्म्मिकः । त्रि० वर्म्मिणि । वर्म्मिास्या
स्त्रित्रीद्यादित्वात्० ठक् ॥
वर्म्मितः । त्रि० धृतसत्राष्टे । सत्रवे
। सञ्च । वर्म्मसञ्जातमस्य । तार
कादित्वादित्त्वं ॥
वर्म्मो । त्रि० वर्म्मवति । वर्म्मिके ॥ व
र्म्मिास्यास्त्रित्रीद्यादित्वादिनिः ॥
वर्म्मिमत्स्यः । पुं० वांशीतिष्ठ्यात्ते
मत्स्ये । वर्म्मिमत्स्योश्चरेद्वातपि
तृत्तंरुचिकरीलघुः ॥
वर्म्मिषः । पुं० वामिरूप० इ० गौ०
दे० भा० प्र० मत्स्ये ॥
वर्म्म्यः । पुं० कन्दर्पे । स्मरे ॥ त्रि०
वर्य्ये ॥ वर्म्म्यते । वर्म्म्यपायां
पुरादावदन्तः । अचोयत् ॥
वर्म्म्या । स्त्री० पतिंवरायाम् ॥ अय
दापथ्यवयांगर्भं पण्डितव्यानिरोधि
ष्विति० अप्रतिवन्धविषये० वृङ्
सम्भक्ताधिष्वस्मात्० यत् ॥
वर्म्म्या । स्त्री० वृहन्मन्त्रिकायाम् ।
नीलमन्त्रिकायाम् ॥ हरिति । व
पति । वणशब्दे । अच् ॥ यदा
। वर्म्मति । वर्म्मगती । युष् ॥
वर्च्चरः । पुं० पामरे । नीचे । क्षिप्रि । वक्र
क्षिप्रि । दाधरो० इ० भा० ॥ चक्रक्षि ॥

वर्चरा

देशविशेषि ॥ यथा । मायापुरंसमा
रभ्यसप्रवृत्तात्तयोत्तरे । वर्चरा
स्थोरोद्देशः । प्राङ्गः श्रीशक्तिसत्र
मे ॥ धारसिकेजले । वृक्षविशेषि ।
सुमुखि । गरभे । गन्धपर्चे । का
लवायुङ्ग० गौ० दे० भा० प्र० ॥
वर्चर्त्ति । वृञ्च० । यङ् लुगन्तः ।
पचाद्यच् ॥ यदा । वृषोति । वृ
ञ्च० । कृगुशुवृञ्चत्तिभ्यः । ध्वर
च् ॥ न० वृङ्गुलि ॥ पीतचन्दने
बोले । शिमवत्प्रान्तेषु० वङ्ग०
प्र० खूपविशेषि ॥ यथा । जलीना
लाडितंशाखिपिष्टकंशुगडमिश्रित
म् । धारायूपकवत्पाच्यं तद्वे
द्वंरास्यकम् ॥ वर्चरंवलकृतस्यः
श्रेष्ठमित्तानिलापहम् । रीचनं
क्षफकृच्छीतं हृद्यं हृत्तासनाशनं ।
वर्च्चरकम् । न० चन्दनभेदे । श्ले त
वर्चरके ॥
वर्च्चरा । स्त्री० शोकविशेषि । तुङ्
ग्याम् । खरपुष्पायाम् । अजग
न्त्रिकायाम् । वावुङ्ग० इ० भा०
प्र० ॥ कृष्णार्जकस्तयाशुलोवटप
श्मतीपरः । वर्चराचितयक्षुचंशी
तं कटुविदाहिव ॥ तीक्ष्णंरुचिकरं
हृद्यं हौपनंलघुपाकिष । पित्त
लंक्षफवातास्रदृक्कामिषिषापहम्
। पुष्पप्रभेदे ॥ वृषोति । वृञ्च०
कृगुशुवृञ्चत्तिभ्यः । ध्वरच् । अमि

बलञ्च :

बहिष्णः । पुं० मयूरे ॥ बर्हिमस्वस्य
 । फलबर्हिभ्यामिनच् ॥
 बहिष्णवाहनः । पुं० पडागने ॥
 बहिष्भजा । स्त्री० पार्श्व्याम् ॥
 बर्हि । पुं० मयूरे ॥ बर्हिस्वस्य ।
 इतिः ॥
 बर्हिपुथ्यम् । न० यन्त्रिपर्ये ॥
 बर्हिर्न्यीतिः । पुं० अनी ॥
 बर्हिमुखः । पुं० गौर्वाणे । देवे ॥
 बर्हिरग्निमुखंथस्यसः ॥
 बर्हिषद् । पुं० दैत्यदानवादीनांपि
 तृषु ॥ यथा । दैत्यदानवयक्षाणां
 गन्धर्वीरगरक्षसाम् । सुपर्णकिन्न
 राणाञ्जस्रुतावर्हिषदोचिनाः ॥
 बर्हिष्ठम् । न० बालि । स्त्रीवरे । या-
 ला । इ० भा० प्र० औपधौ ।
 बर्हिषिकुशेतिष्ठति । सुपिस्थइति
 कः । अस्वान्बेतिपत्वम् ॥
 बर्हिः । पुं० हुताशने ॥ चित्रके ॥
 यज्ञे ॥ दौती ॥ न० यन्त्रिपर्ये ॥
 पुं० न० कुशे । दर्मे ॥ बर्हिर्हि
 विधम् । मुख्यगौणश्च । तत्रमुख्यं
 कुशकाशादिदग्दर्भभयम् । गौण
 न्तु० तत्सदृशं दृष्टान्तरम् । बर्हति
 बर्हिष्ठदधी । औच्छादिः । बर्हिर्न
 लोपश्चेति० इतिः । बर्हिः सा
 न्तः ॥

बलम् । न० सैन्ये ॥

बलञ्चः । पुं० शुक्लवर्णे । अश्वले ॥

बलाकः

बि० तद्वति ॥ बलते । बलसंवर
 येसञ्चरणे च । क्लिप् । बलमत्त्व
 स्मिन् । अत्तू० । अञ् । अबलञ्च
 तेवा । अकारलोपः ॥
 बलजगुः । पुं० चन्द्रे ॥ बलजाः
 गावोयस्यसः । गोस्त्रियोरितिऊ
 स्यः ॥
 बलभौ । स्त्री० गोपानस्याम् । कुड्ये
 पुच्छादनार्थं दत्तवक्रकाष्ठे । बडभ्या
 म् ॥ पटलाधारवंशपञ्चरे ॥ बल
 ति । बल० । बाहुलकादभच् । गौ
 रादिः ॥
 बलयः । पुं० कण्ठरोगे ॥ विलायाम्
 ॥ पुं० न० कण्ठ्ये । कटके । प्रको
 छाभरणे ॥ बल्यते । बल० ।
 बलिसलितनिभ्यः क्यङ् ॥ अस्थि
 विशिषे ॥ यथा । पाण्ड्योः पाण्ड्यु
 गेपृष्ठे षष्ठीकठरपायुपु । पादयोर
 पिचास्थोनिषलयानिषभापिरे ॥
 लघ्वादिवकले । १५५० ॥ गुर्व
 चरेपुं० ॥
 बलयितः । बि० विहिते । नद्यादि
 नारुधे ॥ बलयंजातमस्य । तार
 कादित्वादितच् ॥ यद्वा । बलयव
 त्कृतम् । तत्करोतीतिषिच् ॥
 क्तः ॥
 बला । स्त्री० बलायाम् । वाय्यालके ॥
 विद्याविशिषे ॥
 बलाकः । पुं० लुट्रवके । बलायाम् ॥

वल्कवान्,

वलाहकः । पुं० वलाहके ॥
वल्किरः । नि० वल्किरः ॥ वल्किं
करोति । डुक्त्वन् । दिवाविभे
सिठः ॥

वल्कितः । चि० वेष्टिते ॥

वल्किरः । चि० केकरे । निम्नोन्नता
क्षिप्र ॥ वलते । वल० । वाहुलका
त्किरच् ॥

वल्किशम् ।) न०
वल्किशिः ।) स्त्री० वल्किशि । वल्किशि ॥
वल्किशी ।)

वली । स्त्री० मध्यमरेखायाम् ॥ ऊर्ध्वा
म् ॥ जीर्णत्वचि ॥ शृङ्गदास्यि ॥

वल्कः । पुं० न० त्वचि । वल्कले ॥
शल्के । खगडे । पुं० पट्टिकाजो
ध्रे ॥ वलते । वल० । शुक्लाश्लको
स्काद्वृत्तिकक् ॥ यदा । वल्कयति
। वल्कपरिभाषणे । पचाद्यच् ॥

वल्कतरुः । पुं० पूगवृक्षे ॥

वल्कद्रुमः । पुं० भूर्जवृक्षे ॥

वल्कलः । पुं० न० द्रुमत्वचि । शल्के
वल्कल० इ० भा० प्र० ॥ त्वचे ।
दालचीनीतिभा० प्र० ॥ वलति ।
वल० । वाहुलकात्कलः ॥ वल्कं
लातीसितुस्वामी ॥

वल्कला । स्त्री० शिलावल्कायाम् ॥

वल्कलाधिः । पुं० पट्टिकाजोधि ॥

वल्कवान् । पुं० मत्स्ये ॥ चि० वल्क
युक्ते ॥

वल्का ;

वल्किलः । पुं० काष्ठके ॥

वल्काः । पुं० न० अभ्यवहारे । जेम
ने ॥ वल्काभोजने । अच् ॥

वल्कान् । चि० धावति ॥

वल्कानम् । न० बहुभाषणे ॥ पुतगमने ॥

वल्का । स्त्री० दन्तालिकायाम् । अच्
क्षेपयाम् । अश्वसुखरज्जौ ॥

साधोत्क्षिप्तादिभेदेनचतुर्दशविधौ ।
क्लाप्यलीलावल्काम् । उत्क्षिप्ता

शिथिलातथोत्तरवतीमन्द्राचवैहा
यसीनिक्षिप्तैककारार्कन्धरसमीत्

कौर्षाविभक्तातथा । अत्युत्क्षिप्तत
लाहृतेखलुतथर व्यागृठनोक्तर्णिके

याहानाद्वयिताद्यतुर्दशविधावल्का
प्रभेदाश्मीति ॥ तल्लक्षयानितुतथै

वद्रष्टव्यानि ॥ अश्वमेरुपिशिषे ॥
वल्काविभागकुशलः । चि० वाहानां

पङ्क्तिप्रेरणाभिन्ने ॥ यदाहभो
जः । वाहनं प्रतिवाहानां पङ्क्ति

धं प्रेरणं विदुः । रागावल्काक्षपा
धापिप्रतोदरभेदतः ॥ वल्का

याविभागो विविच्यप्रयोगः तत्रकु
शलः ॥

वल्कितम् । न० घोटकस्य विशेषगम
ने । वेगेनविक्षिप्तोपरिचरणे ॥

गमने । बहुभाषणे ॥ वल्कानम् ।
वल्कागतौ । भावेत्तः ॥

वल्काः । पुं० हृदि ॥ चि० मनेच्छे ।
सुन्दरे ॥ यथोक्तम् । क्षणमात्र

वज्रव :

मतिवल्गुजगदेतदतिफल्गु। धन
लोभमपहायनमपन्नयनाय। वलति
। वल ० । वलीगुर्क्विलु ॥ वाचा
ले ॥

यल्गुक्कम् । न० चन्दने ॥ विपिने ॥

पणे ॥ त्रि० रुचिरे ॥

यल्गुपत्रः । पुं० वनमुह्रे ॥

वल्लुला । स्त्री० बाहुच्याम् ॥ पक्षि

विशेषे । वल्लविष्टायाम् । वादुड०

इतिभाषा ॥

वल्गुलिका । स्त्री० तैलपायिकायाम् ॥

वल्गुली । स्त्री० स्वविष्टादेपक्षिविशि
ष्टे ॥

वल्गुभनम् । न० मद्यर्थे ॥

वल्गुकीकः । पुं० न० धामलूरे । वल्गु

की ॥ तन्मृत्तिकायाश्चैचनिधेधोयथा

। वल्गुकीकमृत्तिकोत्पातांसृदमन्त

र्जलांतथा । श्रीचायशिष्टांगिहात्र

नादद्यात्पसुन्धवाम् । वल्गु :

प्राग्ग्रहपद्माश्च ह्योत्पातानकई
साम् ।

वल्गुरिः । स्त्री० मज्जयांम् ॥ वल्गते ।

वल्गु । क्षिप् । षट्छति षट्गती

स्यद्धः । वल्गुचासावरिश्च ॥ मेथि

कायाम् ॥ चित्रमूले ॥

वल्गुवः । पुं० गोदीग्धरि । गोपे ॥

भीमसेने ॥ चि० सूपकारे ॥ वल्गु

नम् । वल्गुसंवरथे सध्वरथे च ।

वल्गुः स्त्रीचोवाप्रीती । भाविघज्

वल्गुरम्

। वल्गुस्त्रास्ति । अन्येभ्योपीतिवः ।

॥ वल्गुवाति० वायतिश्च । वागति

गन्धनयोः चोवैश्रीषण्वा । आ

तोनुपेतिवः ॥

वल्गुवी । स्त्री० आभीर्याम् । गोपिका

याम् । महाशुद्राः ॥

वल्गुलिः । स्त्री० वल्गुलाम् । जता

याम् ॥ पृथिव्याम् ॥ वल्गुलते ।

वल्गुल० । सर्वधातुभ्यद्रन् ॥

वल्गुलिकण्टकारिका । स्त्री० अग्निद

मनीक्षुपे ॥

वल्गुलिद्रुपा । स्त्री० मालाद्रुवायाम् ॥

वल्गुलिशाकटपोतिका । स्त्री० मूल

पोत्वाम् ॥

वल्गुलिशूरणः । पुं० अल्पमपण्यांम् ॥

वल्गुली । स्त्री० व्रतत्वाम् । गुडुच्या

दिलतायाम् ॥ याभूशेड्चमारै

इन्तितावल्गुल्यः ॥ अलमोदायाम्

॥ कुसुमान्तरे । विलाइ० भा० प्र०

॥ कृदिकारादितिडौष् ॥

वल्गुलीगडः । पुं० मल्लविशेषे ॥

भोला० वालिकडा० इ० व०

गौ० दे० भाषाप्रसिद्धे ॥

वल्गुलीजम् । न० मरिचे । वल्गुलीजः ॥

वल्गुलीवदरो । स्त्री० भूवदर्याम् ॥

वल्गुलीमुद्गः । पुं० मकुठकी ॥

वल्गुलीवृक्षः । पुं० सालवृक्षे ॥

वल्गुलुरम् । न० शाहलि ॥ वल्गुलुरम् ॥

गहने ॥ औषधे ॥ कुष्ठे ॥ मज्ज

दशवद :

यान् ० शीपधे । निर्जलस्थाने ॥
विश्वधरणिशब्दरत्नावलिषु ० वल्लर-
मित्तिपाठः ॥

वल्लूरम् । वि० आतपादिनाशुष्कमां
से ॥ वनक्षेत्रे ॥ वाहने ० ऊपर-
भूमौ ० कौलमांसे ॥ वल्लते ० वल्ल्य
तेदा । वल्ल ० । खर्जादिच्चादूरः ॥

वल्ल्या । स्त्री० धात्रीवृत्ते ०

वल्लजाः । पु० भूम्नि० उलपि । वध-
ही० इ० प्र० लण ॥ वल्लते । वल्ल ० ।
क्लिप् । वल्लति । वल्लगती । अ-
च् । वल्पासौवजस्य । एकीवल्लज
इतिभाष्यादेकत्वे पि ॥ यद्वा । व-
ल्लतेभुवंवेष्टयतिविशादिच्चाइप्रत्य-
ये० वल्ल् ; पर्वतः । तक्षजाताः
वल्लजाः । इत्यन्ये । स्वभाषा
बहुत्वेवल्लजाः ॥ अतएव० मुमनोऽ
प्सरोवल्लजादेर्वेतिपाञ्चिकबहुत्वोऽ
र्थक्रमदोश्वरसूचम् ॥

वल्लजा । स्त्री० लणविशेषे । दृढपत्या
म् । लपोत्तौ । मौञ्जीपत्रायाम् । सा
वेवामि० इ० भा० ॥

वनः । पुं० एकादशकर्णान्तर्गतप्रथ
मकारणे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा ।
यथाभिधानेजननंष्टियस्यशूरातिघो
रोमनुजः कृतोस्वात् । पञ्चालया
तन्निजयेनिवासंकरोतिनिश्चं सुवि
चक्षणः स्थात् ॥

वशंवदः । वि० धायत्तकरवाक्यस्यव

वशिका

शरि । इष्टवादिनि ० वशंवशकरंम
धुरंवदति । प्रियवशेवदः खच् ।
सुम् ॥

वशः । पुं० कान्तौ । स्पृहायाम् । इ
च्छायाम् ॥ वेश्यावृत्ते ॥ धायत्तता
याम् ॥ धायस्ववशमापत्रः सतस्य
किङ्करः किल ॥ प्रमुञ्चि ॥ जन्म
नि ॥ न० धायत्तत्वे ॥ इच्छाया-
म् ॥ प्रमुञ्चि ॥ वि० धायत्ति ॥ व
शनम । वशकान्तौ । वशिरण्योरुप
सङ्स्थानमित्यप् ॥ वष्टि । अज्वा ॥

वशका । स्त्री० वश्यायांनार्याम् ॥
वशक्रिया । स्त्री० वशीकरणे । संबद्ध
ने ॥ मणिमन्त्रीपधैरायतीकरणे ॥
वशस्यकरणम् । वृजः शच ॥

वशगः । वि० वशीभूते ॥

वशा । स्त्री० वन्ध्यायाम् ॥ सुताधा-
म् । दुहितरि ॥ शोषायाम् । ना
र्याम् ॥ वन्ध्यायाम् ॥ करिष्या-
म् । इतिन्ध्याम् ॥ वष्टि । वश० ।
पवाद्यच् । उश्चतेवा । वशिरण्यो-
रुपसङ्स्थानमित्यप् ॥

वशाख्यकः । पुं० विशुमारि ॥

वशापाथी । पुं० कुक्षुरि ॥

वशि । न० वशित्त्वे ॥

वशिकः । वि० रिक्ते । शून्ये ० उश्च
ते । वश० । सर्वधातुभ्यद्गन् । सं-
ज्ञार्याकन् ॥

वशिका । स्त्री० अगुरौ ॥

शिवे ॥ यथा । प्रवालरसमौक्तिका
 स्वरमिदं चतुर्भागभाक्पृथक्पृथग
 यस्मात्तेरजतहेमतीक्ष्णशक्रे । अथी
 भुजगरङ्गकंचिलवकंचिमर्यांखिलं-
 शुभेहनिविभावयेदुभिषगिदंधिषा
 सप्तशः ॥ द्रवैवृषनिशिलुके : क
 मलमालतीपुष्पजैः पयः कदलि
 कन्दजैर्मलयजैयनाभ्युद्भवैः । व
 सन्तकुसुमोकरोरसपतिर्हिवन्तायि
 तः समस्तगदहृद्वेत्किलनिजानु
 पानैरयमितिहृद्योगतरङ्गिणी ॥
 वसन्तका । स्त्री० वासन्तीलतायाम् ॥
 वसन्ततिलकम् । न० शर्करोक्तन्दः १४
 प्रमेदे । सिंहाहताहृत्ते ॥ यथा ।
 ज्ञेयं वसन्ततिलकंतमजानगौगः ।
 यथा फुल्लं वसन्ततिलकंतिलकंधना
 ल्यालीलापरंपिककुलंकलमचरौति ।
 वाच्यं प्रपुष्पसुरभिर्मलयाद्रिवाती-
 यातीहरिः समथुरांविधिनाहता
 स्मः ॥ पुष्पविशेषे ॥ औषधविशि
 पे ॥ यथा । अक्षारलूदहनसैम्भवपि
 श्लशक्तचूर्णकरञ्जसहितमथितेनपी
 तम् । नैवंप्ररोहतिपुनर्गुद्वजः स्व
 हेदीस्तस्मै वसन्ततिलकैरपिकल्पक
 ल्पम् ॥
 वसन्ततिलका । स्त्री० वसन्ततिलके ॥
 यथा । उक्त्वा वसन्ततिलकातमजा
 जगौगः ॥
 वसन्तदूतः । पुं० चैत्रे ॥ पिकी, पक्ष

सरागे ॥ चान्दे ॥
 वसन्तदूती । स्त्री० घाटलीहृत्ते ॥ च
 तिसुक्ते । माधवीलतायाम् ॥ ग
 णिकार्याम् । कौकिलायाम् ।
 पिक्याम् ॥
 वसन्तदृष्टः । पुं० चाचञ्चत्ते ॥
 वसन्तदृष्टमः । पुं० चाचञ्चत्ते ॥
 वसन्तमालिका । स्त्री० विषमसप्तप्र
 मेदे ॥ यथा । विषमेससजागुरुस
 मेचित्सभरायश्चवसन्तमालिकासा ॥
 वसन्तसखः । पुं० कामदेवे ॥
 वसन्तोत्सवः । पुं० शैलाकायाम् ॥
 वसा । स्त्री० मांसप्रभवधातुविशेषे ।
 कायस्त्रेहे । मेदसि । यपायाम् ॥
 वसति० दस्तो वा । वसनिवासि०
 वसचाष्ठादनेवा । पचाद्यच्० मि
 दाद्यङ्वा ॥ मांसरोहिण्याम् ॥
 वसाद्यः । पुं० शिशुमारैः ॥
 वसादनी । स्त्री० सिंहमुष्याम् । वा
 सकी ॥
 वसानः । चि० चाच्छादयति ॥ वस०
 । शानच् ॥
 वसापाथी । पुं० कुक्कुरैः ॥
 वसिः । पुं० वसने ॥ वस्ति० वसतेवा
 वसचाष्ठादने । खनिकप्यश्वसी
 ल्यादिनाद् ॥
 वसिरम । न० अक्षीवि । सामुद्रजव
 यो । वसिरे ॥ वस्ति० वस० । वा
 हुलकात्किरच् ॥ यथा । वसन्तम् ।

वसुधः ।

। वसुस्तम्भः । इन् । वसिंरति ।
राट्पाने । आतीनुपेतिकः । करि
पिप्यल्याम् ॥

वसिष्ठः । पुं० वसिष्ठमुनी । अरुन्वती
जानौ । अरुन्वतीनाथे ॥

वसुः । पुं० देवभेदे । गणदेवता
विशेषे ॥ यथा । धरीभ्रुवक्षसीमथ
विष्णुसैवानितीऽनलः । प्रक्षूप
सप्रभासवसवोऽष्टौक्रमात्स्युताः
॥ धनाधिपे ॥ भाषाम् । दीप्ती
॥ अग्नी ॥ योऽष्टौ ॥ वक्षत्रचे ।
शिवमल ल्याम् । पाशुपते ॥ रा
जनि ॥ साधौ ॥ पीतसुद्धे ॥
शिवे ॥ सूर्ये ॥ अष्टसङ्ख्या
याम् ॥ धनिष्ठानक्षत्रे ॥ पुष्करि
ण्याम् ॥ क्लीबे ॥ वृषीपथे ॥ अ
श्वे ॥ विष्णौ ॥ वसन्तिसर्वभूता
न्यत्र ॥ तेष्वयमपि वसतीति वा वसुः ॥
न० रत्ने ॥ धने । रायि ॥ घाटके ॥
जले ॥ स्त्री० दीप्ती । वृषीपथे ॥
वि० मधुरे ॥ शुष्के ॥ वसन्तिसर्व-
व० उष्यते वा गुणैः सर्वबोध्यतेऽने
गथा० वस्ति० वस्यते वा । वसनिषा
से० वसभाष्ठादने वा शृंसुस्तिष्ठि
अप्यसियसिद्धिनिष्ठादिवन्धिमनिभ्य
शे ल्युः ॥

वसुकः । पुं० शिववल्क्याम् । वक्षु
प्ये । सुरेष्टे ॥ अर्कपर्वणे । रक्षा-
र्के । मन्दारे ॥ न० रीमणे । साभ

वसुधारा

रिलयथे ॥ पांशवे ॥ वासुक्ति ॥
स्वार्थेकन् ॥ वसुकायतिवा । कौ० ।
आतीनुपेतिकः । वस्त्रेव । यावा
द्विच्छात्कान्वा ॥ वस्त्रव्यस्त्रिन् ।
त्रीच्छाद्विच्छाद्वक् । इसुस्ति-
कीया ॥

वसुकीटः । पुं० याचके ॥

वसुचरणम् । न० भगणे ० ५ ॥ ० ॥

वसुच्छिद्रा । स्त्री० महामेदावृत्ते ॥

वसुदः । पुं० धनाधिपे । कुर्वरे ॥

हरी ॥ वि० धनदातरि ॥ वसुदय

से । देङ् प्राणने । वसुददातिवा ।

डुदाञ् । आतद्गतिकः ॥

वसुदानः । वि० सर्वफलदे ।

वसुदेवः । पुं० श्रीकृष्णजनके । आ

नकदुन्दुभौ । शूरे ॥ वसुपुत्रेपुदी

व्यतिगोदते । दिवु० । मचायच ॥

वसुदेशता । स्त्री० धतिष्ठानक्षत्रे ॥

वसुदेवभूः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

वसुधा । स्त्री० चितौ ॥ वसुदधाति ।

डुधाञ् । आतद्गतिकः ॥

वसुधाखण्ड्रीका । स्त्री० भूखण्ड्री

कार्या ॥

वसुधाधिपः । पुं० भूपती ॥ जग-

णे ० । ५ । ० ॥

वसुधानः । पुं० कोशे । वसुधीयते

स्त्रिन् ।

वसुधारा । स्त्री० वृद्धिशाठपूर्वक्षत्रव्य
चे दिराजवसुद्धे श्यककुडालानघृत

वसुमना :

धारायाम् । यथा । कुडालमनाव
 सीधारांसप्तवारान् घृतेनतु । कार
 येत्पञ्चवारान् वानातिनीचानचो
 च्छिताम् ॥ आयुष्मानितिशान्ध
 र्धेनध्वातचसमाहितः । षड्भ्यः
 पितृभ्यस्तदनुश्राद्दानमुपक्रमेत् ॥
 इतिक्रात्यायनः । अपिच । देह-
 स्थानाभिमावायांप्रादेशपरिमाण-
 तः । सप्तवापञ्चवाधिन्दून् दद्यात्
 सिन्दूरचन्दनैः । प्रथमेकविन्दुम-
 तिसान्कामंमाथारमांघ्ररन् । घृ
 तधारामधिच्छिन्नां दत्त्वातत्रवसुंयजे
 त् ॥ कुबेरपुर्याम् ॥ धनसन्तती ॥
 जिनशक्तिविशिषे । तारायाम् ॥ व
 सीखेदिराजस्यधारा ॥ भौमितीर्थ-
 विशिषे ॥

वसुनन्दकः । पुं० खेटके । धनवृत्ति
 जीवके ॥

वसुन्वरा । स्त्री० गोत्रायाम् । उर्व्या
 म् ॥ वसूनिधारयति । संज्ञायांश्च
 वृद्धनिधारीतिखच् । खचिञ्छः ।
 अरुद्धिंश्चदितिमुम् ॥

वसुप्राणः । पुं० वज्रौ ॥

वसुमती । स्त्री० भुवि ॥ यथासप्तद्वी-
 पावसुमतीति । वसुधनमस्त्र्यऽथा
 म् ॥ मतुप् । डीप् ॥

वसुमनाः । पुं० विष्णौ । वसुशब्द
 नप्राथम्येण च्यते । वसुप्रशस्तं यनी
 यस्य । रागहेपादिभिः क्लेशैर्म

वस्तगन्वा

दादिभिरुपकृते शैश्वयतीनकलुषि
 तं चित्तं ततस्तन्मनः प्रशस्तम् ॥

वसुरोचिः । न० यज्ञे ॥ वसवः
 रोचन्ते अस्मिन् । रुचदौप्तौ । वसौ
 रुचिः संज्ञायामिति० इत्तिन् ॥

वसुलः । पुं० देवतायाम् ॥

वसुश्रेष्ठम् । न० रुच्ये ॥

वसुसेनः । पुं० कर्षे । अस्याधि
 पे ॥

वसुस्थली । स्त्री० कुबेरपुर्याम् ॥

वसुहृष्टः । पुं० वक्रद्रुमे ॥

वसूकः । पुं० वक्रवृत्ते । न० साश्च
 रिलवणे ॥

वसूत्तमः । पुं० भीष्मपितामहे ॥

वस्तयः । पुं० वष्कये ॥

वस्तयनी । स्त्री० वष्कयिष्याम् ।
 वस्तयिनी ।

विरप्रसूतायांघिनी ॥ वस्तयिन्या
 छिदेोपघ्नंतर्पणंवलकृत्ययः ॥

वस्तराटिका । स्त्री० वृद्धिकायाम् ।
 कालिकाक्षुपे ॥

वस्तः । पुं० छानि ॥ वस्तसते । वस्त
 अर्द्धनेचुरादिः । पचाटाच् ॥

वस्तकम् । न० कृषिमलवणे ॥ वस्त
 इव । अलगन्धित्वात् । इवेप्रति
 कृतावितिवाङ् ॥

वस्तकार्यः । पुं० शालवृक्षे ॥

वस्तगन्वा । स्त्री० अलगन्धायाम् ॥

वस्तयेवगन्वोऽथाः । वस्तशब्दः

वस्ति :

वस्यम्

खगन्धेलाक्षयिणः ॥

वसमोदा । स्त्री० अजमोदायाम् ।

वसमोदयति । मुद्० । ख्यन्तः

कर्मस्थम् ॥

वस्तान्त्री । स्त्री० ऋगलान्त्रीक्षुपि । वृ

षगन्धायाम् । मेघान्त्वाम् । व

स्तखेधान्त्वमस्याः । गौरादिः ॥

वस्ति : । पुं० स्त्री० नामैरघोभागे ।

नाम्बिलिङ्गयोरन्तरे ॥ मू० चाशये

धनुर्वक्रोश्च स्तिरित्यभिधीयते ॥ ना

मैरधस्तादलावूसदृशमघोनालमने

कच्छिद्रं मू० भाजनं वस्तिरुच्यते ॥

अस्यालक्षणे यथा । विस्तीर्णांमांस

षास्त्रिघावस्तिः पुंसांप्रशस्यते ।

निर्मांसाकर्कशाकृदादुःखदारिद्र्य

दाक्षता ० गोमायुसदृशायस्यजतो

द्रमहिसस्य च । सभवेद्दुःखिता

नित्यंधनहीनद्यमानवः ॥ वसति

मू० मव । यथा । वस्ते ० वस्यते

वा । वस० निवासे ० आच्छादने

वा । वस्यतिवा । वस्तुसम्भे । व

सेस्तिः ॥ चिकित्साविशेषे ॥ य

था । वस्तिदिधानुवासाख्योनिरुह

स्यततः परः । यः कौत्सेदीयतेस

स्यादनुवासननामकः ॥ कपाय

धीरते लैर्योनिरुहः सनिगद्यते ।

वस्तिभिर्दीयतेयस्यात्तस्मादुन्तिरि

तिस्यूतः । वस्तिभिः सृगादीनां

मू० चाशयैः ॥ मू० स्ति० वस्यतः -

वसान्तावयवेषु ॥ दशासु ॥

वस्तिकर्माव्यः । पुं० चरिष्टवृक्षे ।

फेनिले ॥

वस्तिमलम् । न० मू० वै ॥

वस्तु । न० द्रव्ये ॥ यदर्थे ॥ जग

तिवस्तुद्वयं भावोऽभावश्च तिन्यत्र

शास्त्रम् ॥ वस्तु० सञ्चिदानन्दा

द्वयं ब्रह्मेतिवेदानशास्त्रम् ॥ वस

ति । वस० । वसेस्तुन् ॥ लघुप्र

माण्याभ्यां द्विवस्तुसिद्धिर्भवतीतिव्या

ख्यातारः ॥

वस्तुकम् । न० वास्तुके ॥

वस्तुकी । स्त्री० श्वेतचिह्नीयाकी ॥

वस्तुपरिच्छेदः । पुं० सजातीयभेदे

विजातीयभेदः स्वगतभेदश्चेतिचि

विधभेदे ॥ जीवेश्वरभेदः ० जीवज

गद्भेदः ० जीवपरस्परभेदः ० ईश्वरजग

द्भेदः ० जगत्परस्परभेदश्चेतिपञ्चवि

धभेदे ॥ वस्तुनः परिच्छेदः परि

च्छिन्नत्वम् ॥

वस्तुविवेकः । पुं० अनिच्छान्निच्छस्य

पृथक्करणे ॥ निज्यमात्मस्वरूपं

द्विदृश्यं तद्विपरीतगम् । एवंथानि

चयः सम्यक् विवेकीवस्तुनः सयै

॥ वस्तुनोविवेकः ॥

वस्ता । पुं० वास्तव्ये ॥ वसति । व

स० । वच् ॥

वस्यम् । न० निशान्ते । गृहे ॥ वस

नम् । वस० वसेस्तिः ॥ तत्रसा

वह्निगन्धः

स्तोत्रे ॥

वह्निः । य० वाद्ये ॥ वहति । वह० ।
इस् ॥

वहुलः । पुं० अग्नी ॥ कृष्णपक्षे ॥
न० आकाशे ॥ सितमरिचे ॥ वि०-
प्राज्ये । प्रचुरे ॥ कृष्णवर्णे ॥ बहु
नयान् लाति । ला० । आतद्भति-
कः ॥ वहति । वह० । वाहुलका
दुलच् ॥ बहुलायां जाते ॥ सन्धि-
लाद्युतुनचनेभ्योऽण् । संस्रश्चयिष्ठा
पाठे तिलुक् ॥

वहुलां । स्त्री० नीलिकोयाम् ॥ एलाया
म् ॥ गवि ॥ मानसाचलस्यदेवी-
विशेषे ॥

वहुलाः । स्त्री० भूम्नि० कृषिकामु ॥
वहेद्भुक्तः । पुं० विभीतकवर्जे । व-
हेडा० इ० भा० प्र० ॥

वह्निः । पुं० वैश्वानरे । वीतिहोत्रे ।
धनक्षये । अग्नी ॥ स्वाहादेवीवह्नि-
पत्नी ॥ चित्रकाख्यौषधौ ॥ भद्राव-
के ॥ निम्बके ॥ वहतिहृद्यम् ० देवि
भ्योऽहविः प्रापयतिवा । बहुप्राप-
ये । वह्निश्च्युद्युद्भ्रान्तास्त्वरिभ्यो
निहिति० निः ॥

वह्निकरो । स्त्री० धातुपुण्याम् । धा-
तव्याम् ॥

वह्निकाष्ठम् । न० दाशगुरुषि । दा-
हकाष्ठे ॥

वह्निगन्धः । पुं० यक्षधूपे ॥

वह्निवक्षसः

वह्निगर्भः । पुं० वंशे ॥

वह्निगर्भा । स्त्री० शमीद्रुमे ॥

वह्निवक्षा । स्त्री० कलिकारीवृक्षे ॥

वह्निज्वाला । स्त्री० धातकीवृक्षे ॥

वह्नेरिवज्वालाऽस्याः । वह्नेर्ज्वलि-
ववा । रक्तपुष्पत्वात् ॥

वह्निदमनी । स्त्री० अग्निदमनीक्षुप-
वह्निदीपकः । पुं० कुसुम्भे ॥

वह्निदीपिका । स्त्री० अजमोदायाम्

वह्निनामा । पुं० चिचके ॥ भद्राव-
के ॥

वह्निनी । स्त्री० जटांसांस्थाम् ॥

वह्निपुष्पी । स्त्री० धातकर्पा ॥

वह्निभोग्यम् । न० छुरे ॥

वह्निमन्थः । पुं० गणिकारिकावृ-
क्षे ॥

वह्निमन्थकः । पुं० अग्निमन्थे ॥

वह्निमारकम् । न० जले ॥

वह्निमित्रः । पुं० वायो ॥

वह्निरैताः । पुं० शिवे । छथानुरेत-
सि ॥ वह्नैरैतोऽस्य ॥

वह्निलोहकम् । न० कांस्ये ॥

वह्निवह्ना । स्त्री० कलिहायाम् ।
लाहल्याम् ॥

वह्निवधूः । स्त्री० अमाय्याम् ।
स्वाहायाम् ॥

वह्निवर्णम् । न० रक्तोत्पले ॥

वह्निवध्वजः । पुं० सर्जरसे । धून-
के ॥ अनिले ॥ वह्निर्वध्वजः ॥

शांशिक :

वह्निशीघ्रम् । न० निम्बूके ॥ ख
र्ये ॥

वह्निशिखम् । न० कुमुम्भी ॥ वह्नि
वत् । शिखाऽस्य ॥

वह्निशिखरः । पुं० लोचमस्तके ॥
वह्निशिखा । स्त्री० अनंतायाम् ॥

फलिन्याम् ॥ कलिकार्याम् ॥
घातक्याम् ॥

वह्निसञ्ज्ञः ।) पुं० चिचकाख्यौ
वह्निसञ्ज्ञकः ।)

यवौ ॥ वह्निः सञ्ज्ञायस्यसः ॥
वह्निसखः । पुं० घायौ ॥ जीरके ॥

वह्नम् । न० वाहने । शकटे ।
वहन्यनेन ॥ वह० । पञ्चकरण
मितियत् ॥

वह्ना । स्त्री० मुनिपत्न्याम् ॥
वह्नीकः । दीर्घविशिधि ॥ ब्रह्मते । व

ह्नाप्राधान्ये । वाहुल्यदोषान् ॥
वा । विकल्पे ॥ उपमायाम् । उप

माने । वितर्के । पादपूरणे ॥
समुच्चये ॥ विश्वम्भे ॥ गानार्थे

॥ अतीति ॥ एवार्थे ॥ अवधारणे
वाति । वागतिगन्धनयोः । द्वि

प ॥

वांशः । वि० वंशसम्बन्धिनि ॥
वांशिकः । पुं० वंशीवादके । धैष

विके ॥ वंशीवादनशिल्पमस्य ।
ठक् ॥ भीरभूतान् वंशान्हरति

० वधति ॥ आवधतिवा । तपरति

वाकुलम्

वहतीत्यादिनाठञ् ॥

वांशी । स्त्री० वंशरीषनार्या ॥

वाः किटिः । पुं० शिशुमारि ॥ कु
म्भीरि ॥ वारोन्नलस्यकिटिःशुकारः ॥

वाः सदनम् । न० जलाधारे ॥ ज
ज्ञान्तस्यगृहे । जलमन्दिरं ॥ इ०

भा० प्र० ॥

वाकः । पुं० वाचि ॥ उच्यतेऽनये
ति । वचपरिभाषणे । शरणं घञ्

॥ न० वकसमूहे ॥ वक्त्राणांसमू
हः तस्यसमूहश्चक्षुष्य ॥ चि० व

कसम्बन्धिनि ॥ वकस्यावयवीधि
कारोवा । प्राचिख्यादञ् ॥

वाक्यौ । वि० वाच्यिशिष्टे ॥ वाक्यावि
द्यतेऽस्य । अतइनिः ॥

वाकुची । स्त्री० ज्योषधिविशिधि । सा
मराज्याम् ॥ सुप्रभायाम् । काम्बो

ज्याम् । पृतिगन्यायाम् ॥ वाकु
चीमधुरातिक्ताकटुपाकारसायनी

। विष्टम्बहृदिमारुच्यासरास्ये प्रास
यित्तनुत् ॥ रुषाहृद्याश्र्वासकुष्ठमे

हृज्वरकृन्निप्रणुत् । तत्फलं पित्त
कं कुष्ठकफानिलहरं कटु ॥ कैश्यं

खर्च्यं हृमीश्र्वासकासशोषामपाण्डु
हृत् ॥ वातं सङ्घोषयति । कुचश

ब्दतारि । मूलविमुखादिखातृक ।
पृषादरादिः ॥

वाकुलम् । न० पकुलफले ॥ वाकु
लसधुरंयादिदन्तस्यैर्यकरं परम् ॥

वाचनिक :

वाच : । पुं० सत्त्वविशेषे । वाचा०
इ० गौ० दि० भा० ॥

वाचयमः । पुं० सुनी । मौनव्रतिति
॥ वाचंयच्छति । यमउपरमे । वाचि
यमोव्रतव्रतखच् । वाचंयमपुरन्द
रौचैत्यमन्तचम् ॥

वाचकः । पुं० शब्दे । यथा । शास्त्रे
शब्दस्तुवाचकः । शास्त्रं व्याकरणा
दौयोवाचकः । साधुशब्दः स एवनि
रुपपदेनशब्दशब्देनव्यपञ्चिते ॥
वर्णव्यतिरिक्तस्वरपदस्यवाक्यस्ययाथा
चकाच्चमिच्छन्तिवैयाकरणाः । वर्णा
र्थाप्रत्येकंवाचकत्वे द्वितीयादिवर्णा
च्चारणानर्थक्यप्रसङ्गादितिकैयटः
॥ कथके । पुराणादिपाठके ॥ सचब्रा
ह्मणएवभपति । यथा । ब्राह्मणंवा
चकंविद्याज्ञान्यवर्णजमादरात् ।
श्रुत्वान्यवर्णजाद्राजन्वाचकाङ्गरकं
व्रजेदिति ॥ वि० वक्तारि । वक्ति ॥
वाचकशो । स्त्री० वचकोर्दुहितरि ।
गाय्याम् ॥

वाचनम् । न० कथने । पठने ॥ यथा
। श्रुष्टेनानन्यचिर्षेनपठितव्यंप्रथम
तः । नकार्योसक्तमनसाकार्येस्तौ
वस्यवाचनमितिवाराशीतन्त्रम् ॥

वाचनकम् । न० प्रहैलिक्षायाम् ॥ वा
यनी । द्वितीयादने । दूपयिशेषे ॥

वाचनिकः । वि० वचनप्राप्ते ॥ वच
नादागतः । ठक् ॥

वाचालः

वाचनीयः । वि० वाचयितुमर्हे ॥

वाचस्पतिः । पुं० जोषे । बृहस्पती
॥ वाचः समस्तविद्यारूपस्तद्वचसः
पतिः । पठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपद
प्रयस्याधि ध्वितिसत्त्वविधानात् । प
ठ्याचलुक् ॥

वाचस्पतिवल्लभः । पुं० पुष्परामणौ
। पोखराज० वृतिभाषाप्र० ॥

वाचस्पत्यम् । न० वाग्मिन्त्वे ॥ ब्राह्म
णादिच्चाद्वावेय्यञ् ॥

वाचा । स्त्री० वाधि । वाद्याम् ॥ क्वि
वन्ताद्वाची० भागुरिमतीटाम् ॥

वाचाटः । वि० जल्पाके । वाचाले ।
वहुगद्यंवाचि ॥ कुस्मितं बहुभाष
ते । अललाटधीबहुभाषिणि । कु
स्मितवृतिवक्तव्यमितिवाक्प्रव्दादा
टच् । सुवहुभाषिण्यपिजल्पाच्चवा
चाटवाचालावर्त्तन्ते । वाचाटोवा
चालोजल्पाकः सुवहुभाषीस्यादि
तिश्लोकार्हेपर्यायैवापालितः ।
निष्प्रगल्भवाचालोमुपतिष्ठे सर
स्वतीमितिमुरारिच ॥

वाचारम्भणम् । न० अन्तज्जडानात्म
रूपे ॥ निरुप्यमाणे स्वतः सप्ताष्टौ
नमपियदपरीक्ष्यव्यवहारगोचरतया
गम्यतेतदिच्छेधः ॥

वाचाष्टः । चि० वाचाटे ॥ कुस्मितं
बहुभाषते । वाचीवह्नीस्त्रसन्तिवा ।
षालजाटधीबहुभाषिणि । कुस्मित

वाच्यम्

वाजसनेयः

इतिवक्तव्य मितिवाचपालच् ॥
 वाचिकम् । न० सन्दे शवाचि ॥
 वाचाव्याहतायाया मितिठक् ॥
 वाचिकंतद्वेषचपूतखेनामिशंसम
 मितिशब्दरत्नावली ॥ पुं० वाक्या
 रम्भे ॥ यथा । आलापश्चविलापश्च
 संलापश्चविलापकः । अनुवापो
 पलापश्चसन्दे शस्यतिदेशिकः ॥
 अपदेशीपदेशौचनिर्देशौव्यपदेशकः
 । कौर्क्षितावचनारम्भाद्वाद्वा
 मीसनीषिभिरिच्छुक्चलनीलमणिः
 ॥ चि० वाचा० वचसाकृते ॥ यथा ।
 खाधिकवाचिकवापिमानसंवायया
 मति । आराधनेपरेशस्यभाप्रशुद्धि
 र्विधीयते ॥

वाचिकारकः । पुं० छिखे । वण्ट
 ते ॥

वाच्युक्तिः । चि० शस्मिनि ॥ वा
 चावचसः युक्तिः सद्युक्तिश्चम्
 । वाक्दिक्पश्यद्भ्यायुक्तिदण्डदरे
 ध्वितिप्रष्टाचलुक् ॥

वाच्युक्तिपटुः । चि० सुवक्तरि । वा
 श्मिनि । वाचायुक्तिस्त्रासीपटुश्च ॥

वाच्यम् । न० प्रतिपादने । दूषणे ।
 चि० कुस्मिते । छौने ॥ वचनाहे ॥
 अभिधेये । यद्यस्माच्छब्दान्नियमत
 : प्रतीयते । तत्तत्प्रवाच्यम् । यथा
 । सामान्येष्वस्मिन्वाक्ये गोशब्द
 सगोत्वम् ॥ उच्यते । वचपरिभाष

णे । यत् । वचोऽमवदसंज्ञायामि
 तिनफुत्वम् ॥ अर्थावाच्यस्यलक्ष्यस्य
 व्यङ्गाद्येतिचिधामतः । वाच्योर्वा
 मिधयावाध्याकृत्योत्पद्ययामतः
 । व्यङ्ग्योव्यञ्जनयाताः स्युस्ति सः
 शब्दस्यशक्तयः ॥

वाच्यमानः । चि० प्रस्तूयमाने ॥ व
 चेशौरादिकात्कर्मणिलटः शान
 च् ॥

वाजः । पुं० निखने । शब्दे ॥ प
 र्णे ॥ शरपर्व ॥ विगे ॥ सुनौ ॥
 न० चूते । यज्ञे ॥ अग्ने ॥ वारि
 णि ॥ वज्रत्वेन । वज्रगतौ । वृत्त
 खेतिवञ् । निष्ठायांसिठ्त्वात्प्रफु
 त्वम् ॥ वाजयतिषा । श्यन्तः ।
 पचाद्यच् ॥

वाजपेयः । पुं० न० अन्नसुराप्रधाने
 वरुणविशेषे । वाजपेयप्रतिपादके
 सत्ये ॥

वाजपेयिकः । पुं० वाजपेययागविदि
 तरि ॥ वाजपेयप्रतिपादकयन्या
 ध्येतिरि ॥ वाजपेयमधीते । वेदवा
 । ऋतूक्यादिसूचान्ताट्ठक् ॥

वाजमेधी । पुं० वाजपेययज्ञे ॥
 वाजश्रवाः । पुं० अन्नदानादिनिमि
 त्तयशोविशिष्टे । वाजमन्नं तदा
 नादिनिमित्तं श्रवायशोयकसः ॥

वाजश्रवसः । पुं० वाजश्रवसीपत्ये ॥
 वाजसनेयः । पुं० जनमेजयकृतवेदा

वाचनिक :

वाचः । पुं० सख्यविशिष्टे । वाचा०
दू० गौ० दे० भा० ॥

वाचयमः । पुं० सुनौ । मौनव्रतनि
॥ वाचंयच्छति । यमलपरमे । वाचि
यमोव्रतव्रतिसख् । वाचंयमपुरन्द
रौचित्यसन्तत्त्वम् ॥

वाचकः । पुं० शब्दे । यथा । शास्त्रे
शब्दस्तुवाचकः । शास्त्रे व्याकरणा
दीयोवाचकः साधुशब्दः सरवनि
रुपपदेनशब्दशब्देनव्यवहिते ॥
वर्ण्यतिरिक्तस्यपदस्यवाक्यस्यवाचा
चकत्वमिच्छन्तिवैयाकरणाः । वर्णा
णां प्रत्येकं वाचकत्वे द्वितीयादिवर्णा
चारणानर्थक्यप्रसङ्गादिति कैयटः ।
॥ कथंके । पुराणादिपाठके ॥ सचब्रा
ह्मणएवभयति । यथा । ब्राह्मणं वा
चकं विद्या ब्राह्मणवर्णं समादरात् ।
श्रुत्वान्यवर्णं जाद्राजन्वाचकां ररकं
प्रजिदिति ॥ चि० वक्तारि । वक्ति ॥

वाचकयो । स्त्री० वचकान्दुहितरि ।
गार्वाङ्गम् ॥

वाचनम् । न० कथने । पठने । यथा
। श्रुहेनानन्वचित्तेनपठितव्यप्रयत्न
तः । नकार्यासक्तमनसाकार्येस्तो
त्रस्यवाचनमिति वाराहीतन्त्रम् ॥

वाचनकम् । न० प्रहृष्टिकायाम् ॥ वा
चने । व्रतोपायने । दूपविशिष्टे ॥

वाचनिकः । चि० यचनप्राप्ते ॥ वच
नादागतः । ठक् ॥

वाचालः

वाचनीयः । चि० वाचयितुमर्हे ।

वाचस्पतिः । पुं० जीवे । बृहस्पती
॥ वाचः समस्तविद्यारूपस्यवचसः
पतिः । षष्ठाः पतिमुत्रपृष्ठपारपद
पद्यस्यार्षे चितिसत्त्वविधानात् । ष
ष्ठाञ्जलुक् ॥

वाचस्पतियज्ञभः । पुं० पुष्यरागमथौ
। पोखराज० व्रतिभाषाप्र० ॥

वाचस्पत्यम् । न० वाग्मिन्त्वे ॥ ब्राह्म
णादित्वाद्वाविष्यञ् ॥

वाचा । स्त्री० वाचि । वाख्याम् । क्ति
वक्ताद्वाची० भागुरिमतेटाप् ॥

वाचाटः । चि० जल्पाक्ते । वाचाले ।
बहुगच्छं वाचि । कुत्सितं बहुभाष
ते । आलजाटचौबहुभाषिणि । कु
त्सितव्रतिवक्तव्यमिति वाक्शब्दादा
टच् । सुबहुभाषिण्यमिजल्पाकवा
चाटवाचालावर्धन्ते । वाचाटोवा
चालीजल्पाकः सुबहुभाषीस्यादि
तिञ्चाकार्षीपर्यायिवोपालितः ।
निश्चप्रगल्भवाचालामुपतिष्ठे सर
स्वतीमिति सुरारिच ॥

वाचारम्भणम् । न० चन्तजडानात्म
रूपे । निरुथ्यमाणे स्वतः सत्ताही
नमपिथदपरोक्षव्यवहारगोचरतया
गम्यतेतदित्यर्थः ॥

वाचालः । चि० वाचाटे ॥ कुत्सितं
बहुभाषते । वाचोवृष्टीस्यसन्तिवा ।
आलजाटचौबहुभाषिणि । कुत्सित

वाच्यम्

इतिवक्तव्य मितिवाच्यमालम् ॥
 वाचिकम् । न० सन्देशवाचि ।
 वाचिः। व्याहृताद्याया मितिठक् ॥
 वाचिकं तत्रवेद्यचदूतत्वे नाभिश्चन
 मितिशब्दरक्ष(वली) ॥ पुं० वाक्या
 रम्भे ॥ यथा । आलापश्चविज्ञापश्च
 संलापश्चविज्ञापकः । अनुज्ञापि
 पलापश्चसन्देशस्यातिदेशिकः ।
 अपदेशापदेशौचनिर्देशीव्यपदेशकः
 । कौशितापचनारम्भाद्वाद्वा
 मीसनीपिभिरिच्छुक्नुहनीलमणिः
 ॥ चि० वाचा० दचसाकृते ॥ यथा ।
 आशिकशाचिकंवापिमानसंयथा
 मति । आराधनेपरेशस्त्रभाषशुद्धि
 विधीयते ॥

वाचिकशारकः । पुं० लिखे । वर्णदू
 ते ॥

वाचोयुक्तिः । चि० चाग्नि ॥ वा
 चोवचसः युक्तिः सयुक्तिपदम्
 । पादुदिकपश्यद्भ्योयुक्तिदण्डइरि
 ध्वितिपठराचलुक् ॥

वाचोयुक्तिपटुः । चि० सुवक्त्रि । वा
 भ्मिनि । वाचोयुक्तिशास्रीपटुश्च ॥

वाच्यम् । न० प्रतिपादने । दूषणे ।
 चि० शुम्भिते । होने ॥ वचनार्थे ॥

अभिधेये ॥ यद्यस्माच्छब्दाद्रियमत
 : प्रतीयते । तत्तस्यवाच्यम् । यथा

। गामानयेष्वस्मिन्वाक्के० गोशब्द
 स्वगोत्वम् ॥ उच्यते । वचपरिभाष

वाजसनेयः

ये । ष्यत् । वचोऽशब्दसंज्ञायामि
 तिनकुत्वम् ॥ पर्यावाच्यखलक्ष्य
 व्यङ्ग्येतिविधामतः । वाच्योर्वा
 भिधयादीर्ध्यालक्ष्यालक्ष्ययामतः
 । व्यङ्ग्योव्यङ्ग्यनयाताः स्युस्तिष्ठः
 शब्दलक्ष्यतयः ॥

वाच्यमानः । चि० प्रकृत्यमाने ॥ व
 चेशीरादिकात्कर्मचिण्टः शान
 च् ॥

वाजः । पुं० निस्त्रने । शब्दे ॥ प
 च् ॥ शरपच ॥ वेने ॥ मुनी ॥
 न० चृते । यज्ञे । चन्ने ॥ वारि
 णि ॥ वज्रत्वमेन । वज्रगतौ । इल
 खीतवच् । निहायासैट्त्वात्प्रकृ
 त्वम् ॥ वाजवतिषा । यज्ञः ।
 पचाद्यच् ॥

वाजपेयः । पुं० न० अन्नपुराप्रधाने
 यान्तिवर्षे ॥ वाजपेयप्रतिपादके
 यन्त्ये ॥

वाजपेयिकः । पुं० वाजपेययागविदि
 तारि ॥ वाजपेयप्रतिपादकयन्वा
 ध्येतारि ॥ वाजपेयमधीते । वेदेषा
 । क्तृक्वादिसूचान्ताठ्ठक् ॥

वाजभाजी । पुं० वाजपेययज्ञे ॥

वाजशयः । पुं० अन्नदानादिनिमि
 त्तयथोविशिष्टे । वाजमन्नं तदा
 नादिनिमित्तशरीयशोयसः ॥

वाजशयसः । पुं० वाजशयसीपत्ये ॥

वाजसनेयः । पुं० जनमेजयहृतवेदा

वाच :

वाहव्यम् । न० विप्रहन्ते ॥ वाहवा
 नांसमूहः । ब्राह्मणमाणपवाहवा
 दम् ॥ वाहवतायाम् ॥ वाहवस्यफ
 मभावीवा । ब्राह्मणादिच्चात्प्यञ् ॥
 वाह्वलिः । पुं० वाग्वाहस्त्रापत्ये ॥
 अपत्ये० अतद्भञ् । याचीवादेड
 त्वं वलुभावसीत्तरपदस्ये जि ॥
 वाढम् न० दृढे । भृशे । अतिशये
 ॥ प्रतिज्ञायाम् : जि० अतिशयि
 नि ॥ आवेष्टके । बाधते । बाह्यप्र
 यत्ने० चोष्ठ्यादिः । गत्यर्थेतिष्ठ
 प्रत्यये० चुञ्चस्वान्ते तितिपातिरा
 म् ॥ उच्चतेस्त्रवा । बहप्रापये ।
 काः । चुञ्चस्वान्ते तिसाधुः ॥
 वाढम् । अ० स्त्रीकारे । अङ्गौ-
 क्ततौ ॥
 वायः । पुं० काण्डे । शरे । पृषत्के
 । विशिखे । अजिह्वगे । खने । क
 लम्बे । मार्गणे ॥ गोस्तने ॥ के
 वले ॥ अम्ने ॥ शरस्यादयसि ॥
 हृद्यविशिषे ॥ भद्रमुञ्चे ॥ दैत्यवि
 शिषे । वलीर्ष्ये हपुर्चि ॥ कविषरि
 ॥ मुञ्चे ॥ नीलभिण्ड्याम् ॥
 ध्वनौ । जि० ध्वनियुक्ते ॥ वाण
 यति० रेपमुत्पादयतिश्वम् ।
 वयस्ये । स्वार्थेऽन्तः । मचा
 दाच् । वयस्ये । कर्मणिघञ्या ॥
 यणनम् । भावेघञ्वा ॥ वायः
 शब्दोऽस्यस्य । अर्थ० वाज्या ॥

वाणयुद्धम्

वाणयुद्धम् । स्त्री० रावणवाणनिर्भ
 म्नसोमेश्वरगिरिप्रभवनदीविशेषे ॥
 यथा । सोमेशाहृत्त्रिभो भाग्यवाण
 नाद्रिं विभियथे । रावणे नप्रकटि
 ताजलधारातिपुण्ड्रा । वाणगङ्गे
 तिविख्यातायास्मानादवहारिणी ।
 चात्वातुवाणगङ्गायां दृष्ट्वावाणे-
 श्वरं विभुम् । गङ्गाज्ञानफलंप्राप्य
 मोदते देवगद्दिवि ॥
 वाणयुद्धः । पुं० वापयुद्धे । वे
 सनि ॥
 वाणयुद्धम् । स्त्री० शरपुङ्गायाम् ।।
 वाणपुरम् । न० देवीकीर्ति । शि
 षितपुरे ॥ वाणस्यपसुरविशिष्य
 पुरम् ॥
 वाणभट्टः । पुं० यन्त्रकारविशिषे ॥
 वाणयुद्धम् । न० वाणसुरेणसहश्री
 कृष्णस्ययुद्धे ॥ शरैर्भूधेः ॥
 वाणलिङ्गम् । न० नर्मदानयुद्ध
 वशियलिङ्गे ॥ यथा । नर्मदालक्ष
 मध्यस्थं वाणलिङ्गमितिस्रुतम् । वा
 णलिङ्गे स्वयंभूतेचन्द्रकान्ताङ्गयंस्थि
 तम् ॥ चान्द्रायणशतंकार्यशम्भोर्नै
 वेद्यभक्षणात् । याद्यायाश्चविभा-
 गीयंवाणलिङ्गमभियते ॥ तदपि
 तंजलंवाङ्गंवाङ्गं प्रासादसंप्रया ।
 शिवनाभमयंलिङ्गंसदापूज्यंमह-
 र्षिभिः ॥ यतश्चसर्वलिङ्गेभ्यस्त-
 दधिपूज्यतसंमतम् । चतुरङ्गुल

वाणिनी

वात :

मुच्छ्रायंरन्व वेदि कथायुतम् ॥ उष
मं लिङ्गमाख्यातं पञ्चसूत्रसुसाधित
म् । तद्धर्ममध्यमं प्रोक्तं तद्धर्म
मवरं स्मृतम् ॥ तस्मान्न्यूनं पूजनीयं
न कदापि न तत्फलम् ॥ रुद्राक्षं शि
वलिङ्गस्य लस्यूलं प्रशस्यते । शा
खामेनामर्दश्च सूक्ष्मसूक्ष्मो विशि
ष्यते ॥

वायुवारः । पुं० भटादेद्योलाह्वतिस
ज्ञाहे । वारवाणे । चोलाके ॥

वायुवारकः । पुं० कञ्चुकी । वायुस्य
वारकः ॥

वायुसुता । स्त्री० जपायाम् ॥ वायु
स्य सुता ॥

वायुहा । पुं० विष्णौ ॥

वाया । स्त्री० वायमूखे । पुं० स्त्री०
नीलकिण्टाम् ॥ वय्यते । वयश
ब्दे । कर्मणि घञ् ॥

वायाग्यः । पुं० मुञ्जे ॥ वायुद्वया
ख्याय ॥

वायाश्रयः । पुं० धनुषि ॥

वायासगम् । न० धनुषि ॥

वायिः । स्त्री० वखादेर्वयनक्रियाया
म् । व्यूती ॥ वयने ॥ वायुदण्डे
षम्बुदे । मूल्या ॥ सरस्वत्याम् ॥
वायनम् । वय० । चुरादिः ।

वचद् ॥

वाणिनी । स्त्री० नक्त्याम् ॥ मत्ता
यांनार्याम् ॥ विदग्धवनितायाम् ॥

वयश्र्यवणति । वय० । चावश्र्यके
तियद्यादित्वाहाणिनिः ॥ षाष्टिसं
ज्ञकच्छन्दः १६ प्रभेदे ॥ नजमजरै
र्यदाभवति वाणिनी गयुक्तैः ॥ यथा
। स्मृतुस्तुमाननेऽयमनुवाणिनी-
तिरस्यं शवचरणप्रसादपरिपायतः
कथित्वम् । भवजलराशिधारकर
णचमं मुकुन्दं सतरामं संसर्गैः स्वर
चित्तैश्चावानिनिच्यम् ॥

वायौ । स्त्री० सरस्वत्याम् । भारत्या
म् ॥ वायुक्रियायाम् । व्यूती ॥
वचने ॥ वय्यते । वय० । सर्वधा
तुभ्यद्भित्तिः । इन् । कृदिकाराद्
क्तिनद्भित्तिः ॥

वातः । पुं० पवने । जलसने । वायौ
॥ निमित्तभेदेनास्यगुणायथा । व्य
जनस्थानिणस्तृष्यास्वेदमूर्च्छाश्रमा
पहः ॥ तालवृन्तभवेवातस्त्रिदे
यमनेनामतः । वंशव्यजनजः सी
ष्योरक्तपित्तप्रकीपनः । धामरीव
स्त्रसमात्तामायुरीविषजस्तथा ॥ ए
तेदिपजितावाराः स्निग्धाद्यस्तु
पूजिताः ॥ याति । वागतिगन्ध
नथाः । इति मृगिण वाऽमिदमि
ल्लुपूधूर्ध्विभ्यस्तद्धितितन् ॥ स्वाति
नक्षत्रे ॥ रोमविशिषि ॥ ऐमन्तवर्षा
शिगिरेपु वायोः प्रकीर्षाभवति ।
यतः । मार्गपौषितयामाघे थाया
ठे थावणे पिच । भाद्रे मासे पिचि

वाण :

वाङ्मयम् । न० विप्रहन्दे ॥ वाङ्मया
नांसमूहः । ब्राह्मणभाषणवाङ्मया
यन् ॥ वाङ्मयतायाम् ॥ वाङ्मयस्य क
संभावोवा । ब्राह्मणादित्वात्पृञ् ॥
वाङ्मयिनिः । पुं० वाङ्मादस्यापत्ये ॥
अपत्ये० अतइञ् । वाचीवादेड
त्वन्त्वभावस्योत्तरपदस्ये जि ॥
वाङ्मयम् न० दृढे । भृशे । अतिशये
॥ प्रतिज्ञायाम् । वि० अतिशयि
नि ॥ अविष्टके । भाषते । वाङ्मय
यत्ने० शोच्यते । गच्छेत्तित्त
प्रत्यये० च्चुञ्चान्तेतिनिपातित
म् ॥ लक्ष्मणस्य वा । बह्वप्रापये ।
क्तः । च्चुञ्चान्तेतिसाधुः ॥
वाङ्मयम् । अ० स्त्रीकारे । अङ्गी-
कृतौ ॥
वाणः । पुं० फण्डे । शरे । पूषत्वे
। विशिखे । अलिङ्गते । खने । क
लम्बे । मार्गणे ॥ गोस्तने । की
वले ॥ पत्नौ ॥ शरस्यापयवे ॥
दृष्टविशिषे ॥ भद्रमुञ्चे ॥ दैव्यवि
शिषे । वलेच्येष्टपुत्रे ॥ कविशरे
॥ मुञ्चे ॥ नीलभिक्षुव्याम् ॥
ध्वनौ । वि० ध्वनियुक्ते ॥ वाण
यति० रोषमुत्पादयतिशत्रुम् ।
वणशब्दे । स्वार्ययन्तः । पचा
द्यच् । वण्यते । धर्मणिघञ्वा ॥
वणनम् । भाषेघञ्वा ॥ वाणः
शब्दोऽस्यस्य । अर्थअद्यत्वा ।

वाणयुद्धम्

वाणयुद्धम् । स्त्री० रावणवाणनिर्भ
न्नसोमेश्वरगिरिप्रभवनदीविशिषे ॥
यथा । सोमेशाह्वयिणे भारेवाण
नाद्वि० विभिद्यथे । रावणे नमस्कृति
ताजलधारातिपुण्यदा । वाणयुद्धे
तिविख्यातायास्मानादवहारिणी ।
स्नात्वातुवाणयुद्धायां दृष्ट्वावाण-
श्वरंविभुम् । गङ्गास्नानफलंप्राप्य
सोमेशदेवबहिर्वि । -
वाणयुद्धः । पुं० वाणयुद्धे । वि
मनि ॥
वाणयुद्धम् । स्त्री० शरपुङ्गायाम् । - ।
वाणपुरम् । न० देवीकीर्ति । शी
णितपुरे ॥ वाणयुद्धपुरविशिष्य
पुरम् ॥
वाणभट्टः । पुं० यन्त्रकारविशिषे ॥
वाणयुद्धम् । न० वाणसुरिणसहस्री
कृष्यास्ययुद्धे ॥ शरैर्मध्ये ॥
वाणलिङ्गम् । न० नर्मदानयुद्ध
वशिवलिङ्गे ॥ यथा । नर्मदानज
मध्यस्थं वाणलिङ्गमितिस्यूतम् । वा
णलिङ्गस्त्रयंभूतेचन्द्रकान्ताह्वयंस्त्र
तम् ॥ चान्द्रायणशतंकार्यैश्चोन्नै
विद्यमचपात् । याज्ञायाह्वयिभा-
गोर्धवाणलिङ्गं नदिव्यते ॥ तदपि
तंजलंशान्नं वाह्यं प्रासादसंज्ञया ।
शिवनाभमयंलिङ्गं सदापूज्यं मह-
र्षिभिः ॥ यतश्च सर्वलिङ्गेभ्यस्त-
दधिपूज्यतमंमतम् । चतुरङ्गल

वाणिनी

मुक्तायंरन्व'वेदि कयायुतम् ॥ उत
मं लिङ्गमाख्यातंपक्षसु चसुसाधित
म् । तदर्धमधमं प्रोक्तं तदर्धं
मवरंस्तुतम् ॥ तस्यन्यूनपूजनीयं
नक्षदापिनतत्फलम् ॥ रुद्राक्षं शि
वलिङ्गसुखं लसुखं प्रशस्यते । आ
ख्यानोनामर्दससूजासूक्ष्मोक्तिशि
ष्यते ॥

वाणवारः । पुं० भटादेशोलाकृतिस
द्राहे । वारवाण । षोडशिकी ।

वाणवारकः । पुं० कञ्चुके । वाणस्य
वारकः ॥

वाणमुता । स्त्री० ऊषाशाम् ॥ वाण
स्यमुता ॥

वाणुषा । पुं० विष्णी ।

वाणा । स्त्री० वाणमूले । पुं० स्त्री०
नीलमिण्टाम् ॥ वण्यते । वणय
न्ते । अर्धमण्डलम् ॥

वाणाख्यः । पुं० सुखे ॥ वाणद्वया
ख्यास्य ॥

वाणाश्रयः । पुं० धनुषि ॥

वाणासनम् । न० धनुषि ॥

वापि । स्त्री० वछादेश्यनक्तिशया
म् । व्यती ॥ वयनि ॥ वायदण्डे

अम्बुदे । मूख्ये ॥ सरस्वत्याम् ॥
वायनम् । वण० । चुरादिः ।

वाचद्वः ॥

वाणिनी । स्त्री० नक्षत्र्याम् ॥ मत्ता
यांनार्याम् ॥ विदग्धवनितायाम् ॥

वातः

अवश्यं वयति । वण० । अवावश्यके
तिशब्दादिखाद्याणिनिः ॥ अष्टिसं
ज्ञकण्डः २६ प्रमेदे ॥ नजमजरै
र्यदाभवतिवाणिनीगद्युक्तेः ॥ यथा
। स्फुरतुममाननेऽयाननुवाणिनी-
तिरन्व्यं तवचरणप्रसादपरिपाकतः
कथित्वम् । भवजलराशिपारकर
णधर्ममुक्नुन्दंसततमर्दसवैः खर
वितैस्त्रयानिनिच्यम् ॥

वाथी । स्त्री० सरस्वत्याम् । भारथा
म् ॥ वायक्रियाशाम् । व्यती ॥
वचने ० वण्यते । वण० । सर्वधा
तुभ्यद्विति० इन् । कृदिकाराद
क्तिप्रतिडोप् ॥

वातः । पुं० पक्षने । प्रवसने । वाथी
॥ निमित्तमेदेनाश्रुगुणायवा । व्य
जनह्यानिजसृष्ट्यास्वेदमूष्णाशमा
पदः ॥ तास्यन्तभवावातस्त्रिदे
यसमनैरमतः ॥ वंशव्यजनशः सी
थोरक्तमित्तप्रकीरणः । आनीय
स्त्रसम्भूतामायूरीवैजसकाः २
तेदेऽपजितावाशः सिद्धाष्ट्यास्त
पूजिताः । वाति । वायविन्दु
नयोः । इतिवृत्तिपुंवाऽस्मिद्वि
लपुंघुर्विभक्तान्नितितम् ॥ स्वाति
मर्दके ॥ रोगविशेषे ॥ ईदन्ववर्ग
शिशिरपुवायोः प्रकीर्णवृत्तिः ।
यतः । मार्गपौषेयतान्नापेऽप्रा
ठेश्यवेषिष । भाट्टेऽनामिषिदि ॥

वातज :

वातसृग् : । पुं० वातमज्जि । वातप्र
 मी ॥ वातद्रव० वातस्थानासृग् : ॥
 वातरक्तम् । न० रोगविशेषि ॥
 वातरक्तप्रः । पुं० कुक्षुरे । यन्त्रिमर्षे ॥
 वातरक्तारिः । पुं० पित्तघ्न्याम् । गु
 ङ्घ्याम् ॥
 वातरक्तः । पुं० अश्वत्थे ॥
 वातरथः । पुं० मेघे ॥ वातरथोद्य
 ॥ गन्धे ॥
 वातरथनः । वि० दिग्वाससि । दिग्
 स्वरे ॥
 वातरायणः । पुं० उन्मत्ते ॥ निष्
 प्रथाननपुरुषे ॥ काण्डे । साथ
 के । करपत्रे । क्रमके । कूटे ॥
 शरसङ्क्रमे ॥ परसङ्क्रमे ॥ इ०
 मेदिनी ॥ सरलद्रुमे ॥
 वातरूषः । पुं० वातूले ॥ शक्रका
 मुके ॥ उत्कटे । इ० मेदिनी ॥
 उत्कोचे । इ० हिमचन्द्रे ॥
 वातरोगः । पुं० वायुव्याधी । चलात्
 ङ्गे । अनिलासये ॥
 वातरोगी । वि० वातरोगयुक्ते ।
 वातकिनि ॥ वातरोगोच्छासि ।
 इन्द्दोपतापेतीनि ॥
 वातर्हिः । पुं० काष्ठलौहोभयनिर्मि
 तपात्रे । काष्ठलौह्याम् ॥
 वातजः । पुं० पत्रके ॥ वि० वायु
 कारके ॥ वातजाति । जा० ।
 कः ॥

वातात्मजः

वातलमण्डली । स्त्री० वात्वायाम् ॥
 वातवैरी । पुं० वातादे । वि० वा
 तधरे ॥ वातस्थवैरी ॥
 वातव्याधिः । पुं० वातरोगे । ह्यथाम
 न्द्रिणि । उद्धवे ॥
 वातशीर्षम् । न० वस्तौ ॥
 वातशोणितम् । न० वातरक्तरीगे ॥
 वातशीला । स्त्री० वातव्याधिविशेषे
 ॥ यथा । नाभेरधस्तात्सञ्ज्ञा
 तः सञ्ज्ञारीयद्रिभाचलः । अष्टी
 लाप्रदधनोयन्त्रिकुर्ध्वमायतमुन्नतः
 । वातशीलांशिकानीयोहृदिमार्गानि
 रीधिनोम् ॥
 वातसहः । वि० अत्यन्तवायुयुक्ते ॥
 वातूले ॥
 वातसारथिः । पुं० अम्नौ ॥
 वातस्कन्धः । पुं० आकाशस्यभाग
 विशेषे ॥
 वातहा । वि० वातघ्ने । वायुनाश
 औषधी ॥
 वातहृदा । स्त्री० वातशुद्धार्थे ॥
 वातहः । पुं० वायुयस्ताङ्गे ॥ वा
 तहः पारदारिकः ॥
 वाताटः । पुं० सूर्यद्योतके । वातमूत्रे ॥
 वाताण्डः । पुं० मूष्करीगविशेषे ॥
 तल्लक्षणं यथा । उपशीतूपवेहायुः
 श्लेष्मणाद्यसंसृत्तः । तलामुष्कस्य
 लब्धेकीरोगोवाताण्डसंज्ञकः ॥
 वातात्मजः । पुं० इनुमति ॥

वातारि :

वाताहः । पुं० वदामपाहमे । गेवो
मसफले ॥ वाताहृषणः सुजिग्धो
वातघ्नः शुक्रहृद्गुरुः । वाताहम
क्यामधुरोष्ठप्यः पित्तानिलापघ्नः ॥
स्निग्धोष्णः क्षफहृद्गोरोरुपित्त
विकारिणाम् । वातमत्ति । अद० ।
कर्मण्यम् ॥

वाताध्वा । पुं० वातायने ॥
वातापिः । पुं० इत्त्वलभ्रातर्गमुरवि
जिपि । वातमाप्नोति । आयु० । फ
लयिचिरात्मशरिष्ठे तिचक्षारादिन् ॥

वातापिद्विष्ट । } पुं० अगस्त्रमु
वातापिसूदनः । } नौ ॥
वातापिष्ठा । }

वातामः पुं० वातादे ॥
वातायनः । पुं० एकशफे । अग्ने ।
इये ॥ न० गवाक्षे ॥ ईयतेऽनेन ।
पृथ् ० । फरणे तिह्युट् वातकष
यनम् ॥ पि० शीघ्रने ॥
वातायुः । पुं० रुग्ने । कुरङ्गे । हरि
णे ॥ वातमयते । अय० । वाहृत्
फाटुण् ॥

वातारिः । पुं० रक्तैरण्डे ॥ सयवाः
वातारिषीजं प्रस्रज् चतुपक्कं निस्तु
योक्ततम् । क्षीरं द्रोषाहंसं युक्तं
भिपकसन्दाग्निनापचेत् ॥ एष
प्रस्थाहंसं युक्तं शरुदप्रस्रद्वयं चिपेत् ॥
न्यूपयञ्च चतुर्जातं यन्त्रिकं वद्विचि
चकम् ॥ छत्रासितीशटीशिवं दे

वातिकः

म्यनीरोनिशायुगम् । अश्वमन्वा
यलं पाठाहमुपावेरयौष्करम् ॥ श्व
दंष्ट्रार्श्वधादास्वेक्षणं शालकंपरी ।
एतानिपिचुमावादिचूर्णं यित्वावि
गिः क्षिपेत् ॥ वातव्याधिंसशूलक्ष
राजयक्षांतयोदरम् । आनाहं व
ध्मं शुभलक्ष्णामवातं काटियहम् ॥ वा
सयष्टं तथा हिष्माश्लासफासहृदाम
यान् । अर्द्धिताह्ने पविश्लाचीरुध्र
सीमपतन्वकम् ॥ पचाघातं पाण्डु
घातं भद्रं दृढापतानयाम् । मन्त्रा
कामं अनुकामं नाशयेदपि विगतत्र
ति ॥ पुनदाशीलतायाम् ॥ यथा
न्याम् ॥ शिफालिकायाम् ॥ सु
द्याम् ॥ भाग्याम् ॥ विडङ्गे ॥ शू
रण्ये ॥ भद्रायके ॥ जतुकायोम् ॥
शतसूक्ष्याम् ॥

वाताली । स्त्री० वातसंज्ञती । वा
त्यायाम् ॥

वाताश्लः । पुं० कुलीनाश्वे । इषात्त
से । काश्वे । आजानेये ॥

वाताहृष्टः । चि० योतुस्ति ॥

वातिः । पुं० अनिले । वायी ॥ सू
र्ये ॥ सीमे ॥ वाति । वागतिन्य
शाः । क्षिप् । वातेर्निद्विष्य
तिर्वा ॥

वातिकः । पुं० अयुज्याधी । न०
वातस्ययमने ॥ वातस्यकीपने ॥
वातपित्तज्ञे पम्भः शमनकोपनयो

धातोर्ध्वी

रूपसङ्ख्यानमितिठञ् ।
 वातिगः । पुं० मगटावयाम् ॥ वि०
 धातुधादिनि ॥
 वातिगमः । पुं० वाचाकौ ॥
 वातिहणः । पुं० वाचाकौ । मण्ड०
 भटा० इ० च० प्र० फलशाके ॥
 वातीयम् । न० काञ्चिके ॥
 वातुलः । पुं० वाच्यायाम् ॥ वि०
 वायुरोगिणि ॥ वातसुखसेवनवीर
 दन्तः । वाहुलकादुलच् ॥ उ
 न्नत्ते ॥
 वातुलिः । स्त्री० तरुतूलिकायाम् ।
 वादुड० इ० भा० ॥
 वातूलः । पुं० वाच्यायाम् ॥ वि० वा
 तासहे । मारुतासहे ॥ वातानांस
 मूहः । वातानसहतीवा । वातात्
 समूहेवेच्छूलः । चात्तदसहने ॥
 यदा । वाताः सन्ध्यास्मिन्वा ।
 सिन्धादिश्वाह्वच् । वातदन्तबलल
 लाटोनामूड्चेच्छूङ् ॥ उन्नत्ते ॥
 वाता । पुं० धाते । वावि । वागति
 गन्धनयोः ॥ ङच् ॥
 वातोना । स्त्री० गोविद्धाद्युमे ॥ वि०
 वायुशीने ॥
 वातोर्ध्वी । स्त्री० त्रिष्टुप् छन्दः ११
 प्रभेदे ॥ तल्लज्ज्यादियथा । धातो
 र्ध्वीयगदिताम्भौतगौगः । यथा ॥
 ध्यातासृत्तिः । क्षणमप्यच्युतस्यथे
 शीनालांगदिताई जयापि । संसा

बादः

रिसिन्दुरितं हन्तिपुंसांवातोर्ध्वी
 पोतमिवाभोधिमध्ये ।
 वाचा । स्त्री० वातसमूहे । वाताख्या
 म् ॥ वातानांसमूहः । पाशादिभ्यो
 यः ॥
 वात्सकम् । न० वत्सानां हन्ते । वत्सा
 नांगथे ॥ वत्सानांसमूहः । शीचे
 क्षीः द्वे तिसुञ् ॥
 वात्सल्यः । पुं० रसविशेषे ॥ न० प्रेम्
 णि ॥ चि० तदृत्ति ॥
 वात्सल्यतो । स्त्री० कृपालुत्वे ॥
 वात्स्योपुत्रः । पुं० नापिते ॥
 वात्स्यः । पुं० मुनिविशेषे ॥ वत्सस्य
 गोत्रापत्न्यम् । रगादिभ्यो यञ् । व
 हुत्वे ० वत्साः । यज्जोद्ये तिलु
 क्त् ॥
 वात्स्यायनः । पुं० शब्दादयोविषया
 भूयोभूयोमुण्यमानास्तत्त्वमितिकल्प
 नापरेच्छपिविशेषे । मन्दनागे । प
 च्चिले । स्वामिनि ॥
 वाद्दः । पुं० यथार्थबोधेष्वीर्थाव्ये ॥
 परिविधिविर्हयैः कथायाम् ॥ व्य
 क्तवाक्ये ॥ भगवद्विभूतिविशेषे ॥
 यथाक्तं भगवद्गोतायां वाद्दः प्रवद्
 तामहमिति । अस्वार्थः । प्रवद्
 तांवादिनांसम्बन्धिन्धे । वाद्दजल्पवि
 त्पडास्यास्तिस्रः कथाः प्रसिद्
 धाः । तासांमध्ये वादीहम् । यथ
 हाभ्यामपिप्रसाधतस्तर्कतश्चलपत्त

वाद :

स्थाप्यते • परपक्षच्छलसातिविषय
 स्थानैर्दृष्टतेसकल्पोनाम । यथत्वे
 न : लपक्षंस्थापयति • चन्यस्तु •
 छलवातिनिग्रहस्थानैस्तत्पक्षं दूष
 यति • भतुस्तपक्षंस्थापयति • सा
 धितरुडानामकघातपक्षलपधितरुडे
 धिनिगीवमाणवीर्षादिना : शक्ति
 परीक्षामात्रपक्षे • वादस्तुवीतराग
 धी : शिष्याचार्य्योराग्नयोर्षातश्च
 निरूपणपक्षः । अतीऽसौथे उवा
 च्छादिभूतिरिच्छर्थः । इतिश्रीध
 रस्वामिनः । अखलक्षणं गीतमे।
 ज्ञं यथा । प्रमापतर्कसाधनीपाल
 क्षः सिद्धास्ताविरुद्धः ॥ १ ।
 ४१ ॥ अथच • वादइतिजज्ञानि
 ह्यैशः • पक्षप्रतिपक्षीविप्रतिपत्ति
 किटी • तयोः परियङ्गस्तत्साधने।
 ई श्यकीक्तिप्रत्युक्तिरूपवचनसन्दर्भं
 तावन्मात्रञ्चकथानारसाधारणम
 तथाह • प्रमाणेत्वादि । प्रमाय
 तर्काभ्यां तद्रूपेणज्ञाताभ्यांसाधने।
 पालम्भोयवसतया । उभयथापि
 प्रमाणादिसहावकीटिद्वयस्यापिसि
 द्धिः छादयस्तद्रूपेणज्ञाताभ्यामि
 ति । ज्ञानमनाशयैपिबचितम् •
 उपालम्भोदूषणम् • बल्याहौतुप्र
 माणाभासत्वादिनाज्ञाताभ्यामपि
 साधनीपालम्भं भवतइतितद्वारणं
 तथा • इतरयातुतद्वधेतिरेबदुष्टत्व

वाद :

म् • इत्यञ्चप्रमाणाभासत्वप्रका
 रकज्ञानविषयकरणसाधनीपाल
 ययोग्यान्तत्वे सतीत्यर्थः । तेन
 सादृशजल्पविशेषेनातिव्याप्तिः । तत्र
 चनियग्रहस्थानविशेषनिघमार्थसिद्धा
 न्तेत्यादिविशेषणद्वयमन्वयेतुतदपि
 लक्षणघटकमेव • तदर्थं च • तावन्मा
 चनियग्रहस्थानयोग्यत्वम् • तावद
 तिरिक्तनियग्रहस्थानीपन्यासायोग्य
 त्वं वा • नियग्रहस्थानं प्रतिज्ञाशून्या
 दीनामेषधृत्वा • तदुपन्यासायोग्य
 त्वमितिनिष्कर्षः । तेनाज्ञलजल्प
 विशेषवारणमित्याहुः । सिद्धा
 नाविरुद्धइत्यन्येनापिसिद्धान्ते।
 दावचम • पञ्चावयवोपपन्नद्वय
 नेनन्यूनाधिकीक्षावने। अथयथा •
 भासस्तद्वदन्तासिद्ध्यादेशीक्षावचम
 • प्रमाणेत्वेनचप्रमाणाभासत्वेनहे
 त्वाभासानांतर्काभासलक्षोपन्यासे।
 नियम्यतेतयाचाचहेत्वाभासन्नुनाधि
 कोपसिद्धांतत्तुपनियग्रहस्थानचतुष्ट
 यीक्षावचनमितिवदंति । यस्तुतस्तुवाद्
 स्तवीतरागकथात्वेन • तस्वनिर्णयस्यो
 द्विशतये। पुरुषदे। पक्षाविज्ञातावादे
 रियन्यूनाधिक्योरपिनीक्षावचनमुचि
 तम् । अतएवपञ्चावयवावग्रहत्व
 नपिभाष्यकारोनानुमेने । हेत्वाभा
 साद्युक्षावनेनापिचतदेवकथाविच्छे
 दौयदिहेत्वन्तरेणापिसाधयितुं नश

वाद :

रैतानितचात्मापक्षविंशतिः ॥ स
 देवकार्यमुत्पत्तेः ॥ पूर्वकार्यरूप
 फम् । आविर्भाषतिरोभावौजन्म
 माशादुदीरितौ ॥ २ ॥ यथाचवी
 दीत्यधिवादः ॥ पाञ्चरात्राणाम् ।
 ब्रह्मणोवाप्तुदेवाप्याज्जीवः सङ्घर्ष
 णामिधः । चायतेचमनसस्यात्प्र
 च्छन्नाख्यततः पुनः ॥ अहङ्कारोऽ
 गिरुवाख्यत्वारोविज्ञरूपकाः ।
 वासुदेशाराधनाद्यैर्जायतेचन्वसोच
 णम् ॥ ४ ॥ यथाचक्षुषिचक्षुषि
 मातिरिक्तमाशभाववादेकौशाना
 ग् । विज्ञानंबुधिरितिनाशान्तर
 म् । यदन्तर्ज्ञेयतत्त्वतदधिर्वदव
 मासते । स्वप्नदशागरेसुप्तावभावः
 स्फुटएवञ्चि ॥ ५ ॥ यथाचवाद्या
 स्तित्त्ववादीकैकदेशिनाम् । ससु
 द्वायोऽणुसम्भूतोवाद्योभूस्वापगादि
 याः । आन्तरः स्वन्वत्तच्छिष्यश्च
 च्चरुपद्यतौजगत् ॥ खदम्, षड्भुवा
 युनांखरस्त्रिभूयोवाचक्षुषाः । अतु
 षोवाचक्षुषः पञ्चस्कन्वारुपादिमेद
 तः ॥ रूपः शब्दाद्यस्तेषांव्यधि
 विज्ञानमुच्यते । वेदनासुखदुःखे
 क्षाः संज्ञादित्यादिनामयत् ॥ स
 स्कारोवासनाथैवमुक्तसङ्घट्टवा
 ष्मकम् । जगत्प्रत्यक्षतः सिधं
 किमन्यपरिखल्पम् ॥ ६ ॥ यथा
 चसप्तप्रदायं वादशाहंतीनाम् । जी

वाद :

वागीयात्मकंविश्वंचेतनः स्वशरी
 रयत् । परिष्कारावयवयानऽजीवः
 षड्भुधः स्मृतः ॥ महीचरादृरे
 षः स्यात्, पञ्चवाचाख्यवदिकः ।
 वाद्यवः संवरीनिर्जरीयन्मोनाच्च
 एवच ॥ बुन्दिराख्यविधिकादिः कि
 शीलुञ्जादिभिसप्तः । जन्मान्बुद्ध
 गतिद्येतिपञ्चानामर्थलच्यते ॥ स्या
 दस्त्रीच्यादिनासप्तमङ्गीन्यायेनवा
 दिनः । समैवज्ञमशीऽपाख्यसप्तमत्
 साधयेत्सुधीः ॥ सत्त्वासत्त्वोभवाऽ
 पाच्यनादिनः स्युचतुर्विधाः । वि
 धाऽऽद्याद्यावाच्यमैकाद्यादिनः स
 प्तकौचित्ताः ॥ ७ ॥ एतेषांवादा
 पांप्रमाथानपेक्षस्वायत्तमाचमूलत्वा
 दच्यमाणप्रमाथपाधितत्त्वाच्चनसाम
 क्षयम् । तथाचि । यावत्सङ्घा
 तवादेनयुक्तिसहः । घटोपखव्वि
 घत्, सङ्घोपलव्विभिर्घतेस्फुटम् ।
 साक्षीवाममदेहेयमितिमेदानुभूवि
 तः ॥ योगिनघाथमतादेर्देशान्तर
 यतिः स्फुटम् । आत्माभावेक्य
 च्चसोच्चकृताभ्यागमस्तवा ॥ जणि
 दान्नोवाच्यं जन्मसहसायंप्रतीक्षि
 णः । सहकारिप्रतीक्षायांजणिक
 च्चु परारतम् ॥ ईशानुमानन्तुमुप्य
 दन्व . समर्थयामास । अत्रश्रानो
 पिक्षाः क्षिमवयववन्धोपिजयताम
 विष्ठातारं किंभवविधिरनाहच्यम

वाद :

वति । अनोशावाकुर्याद्गुणजनने
 कः परिकरोयतोमन्दास्त्राप्रस्थनरव
 रसं शिरतद्वने ॥ इति : यतीशकुमा
 निभूतानिजायन्ते येनजातानिजीय
 न्तियत् प्रयन्त्यभिसं विशन्ति तद्वद्वे
 त्वादिश्रुतयस्तु स्वतन्त्रमेव प्रमायम्
 ॥ १ ॥ आरम्भवादेपिनयुक्तिस
 ष्टः । यथा । अणुसंयोजकं कर्म
 निर्निमित्तं यदाभवेत् प्रलयस्तर्हि
 वमवेत् सन्निमित्तं कर्म यद् ॥ शरी
 राभावतस्तत्र प्रयत्नादेरसम्भवात् ।
 निश्चिच्छादीशयत्रीपिकादाचित्के ऽ
 र्हितो न हि ॥ जीवात्मसमवेतत्वाद्
 दृष्टं नाण्युक्तचित् । एवमादिवि
 चारिणदुष्टाण्युपरिकल्पना ॥ कुला
 लवत्तटस्थस्ये दीश्वरस्तर्हि मत्समः
 । शरीरोपस्कराकाङ्क्षीषिषमोनि
 ष्टं कस्तथा : ईशिवेदः प्रमायस्त्वे त्वा
 व्यातर्हितस्यता ॥ यतः स्फुटं निरा
 धाधं मायित्वं तच्च दृश्यते ॥ अखण्डस
 च्चिदानन्दोजगद्रूपेण भासते । भा
 यायां दुर्घटं नास्ति किञ्चित् तद्रूप
 णादिसा ॥ परमाश्रयादिकल्पना
 विरोधिन्वः श्रुतयः । एकाऽहं
 बहुखांप्रजायिषेति । एतस्मादात्म
 नचाकाशः सञ्ज्ञतः आकाशाद्वा
 युवधिरग्निरनेरायः अद्वयः पृ
 थिवीति । मायानुप्रकृतिविद्या
 न्मायिनन्तुमहेश्वरमिति । इन्द्रो

वाद :

मायाभिः पुरुषपर्ययते ० इत्येव
 मायाप्रसङ्गख्याता एष । एषं स्मृ
 तीतिहासवाक्यान्वयि ॥ २ ॥ परि
 णामवादेपिनयुक्तिसष्टः । यथा ।
 विपिचजगतीहेतुर्नप्रधानमचेतन
 म् । चेतनोपिचिनिष्कङ्गीनसहाय
 त्वमर्हति ॥ गुणकार्यसुखादीना
 मान्तरत्वस्यनिरायात् । घटादावन्व
 येनास्तिक्षयमव्यक्तकार्यता ॥ शि
 व्य्वापरिणतेतस्मिन्कार्योत्पत्ति
 र्नयुज्यते । परिणामेदस्यनाथः
 कार्यस्यापिनिराश्रयात् ॥ नचप्र
 धानकल्पनायाम् ० अज्ञानेकाली
 हितशुक्लकृष्णमित्वादिश्रुतिः प्र
 माणम् । तस्याः यदस्मै रोहितं
 रूपं तेजसस्तद्रूपं यच्छुक्तं तदपांय
 त्कृष्णं तदन्नस्येति च्छान्देग्वोक्तते
 शीवद्वात्मकप्रकृतिपरत्वेनमायापर
 त्वेनापिसुरिभिर्थाख्यातत्वात् । ए
 यमन्वत्स्वयंसमाधेयम् ॥ ३ ॥ जीवो
 त्यत्तिद्यनयुक्तिसहायथा । जीवोत्प
 त्तिर्नयुक्तेति जीवस्यानादिताश्रुता ।
 विनाशिकृतनाथः स्यादकृताभ्या
 गमस्तथा ॥ ४ ॥ विज्ञानवादेपि
 नयुक्तिसष्टः । यथा । जागरैवाध्य
 तेस्वप्नो जागरीनं यवाध्यते । तवत
 द्वाधकाभावाद्वाह्यमस्युपलब्धितः
 ॥ अर्धिवदितितेष्युक्तिर्वाद्यमर्थ
 प्रसाधयेत् । एवमयुज्यतेवृद्धे

वाद :

लंगदाकोरतातथ ॥ स्थिरचेतन
 राहित्यात् स्वयञ्चक्षुषिकसूतः ।
 । स्रुष्ट्यादिव्यवहारस्रुष्टीपद्यतथ
 दाक्षः ॥ समतु • जागरादिव्यभा
 विष्टानस्राखण्डबोधानन्दरूपस्रु
 ष्टयः साध्यात्कारोवाधकोक्तिः ॥
 १ ॥ याज्ञाक्षित्ववादे ऽपिनयुक्ति
 सद्यः । यथा । स्थिरचेतनराहित्या
 त्स्वयञ्चक्षुषिकेतनत्वतः । नस्क
 म्बानामणूनांवासमुदायोऽप्युच्य
 ते ॥ ६ ॥ सप्तपदार्थोवाद्दणनयु
 क्तिसद्यः । यथा । एकस्मिन्सदस
 त्त्वाद्विचिरुद्धप्रतिपादनात् ।
 अपन्यायः सप्तभङ्गीनचक्षीवस्रां
 गता ॥ अन्वयः । स्यादक्षि ?
 । स्यान्नाप्ति २ । स्यादक्षिचनास्ति
 च २ । स्याद्वक्तव्यः ४ । स्याद
 क्षिचाऽवक्तव्यः ५ । स्यान्नाप्तिचा
 यक्तव्यः ६ । स्यादक्षिचनास्तिचा
 यक्तव्यचेति ७ । सप्तभङ्गीवाक्यानि
 । वीपुचखाच्छब्दः ईपदर्थवाचो
 निपातः । तदस्य चपूर्वपक्षश्लोको
 ज्ञानांसद्वादसद्वादुभयवाचनित्वं
 चनीयवादयसद्विचिर्चनीयवाद्गु
 नयानित्वं चनीयवादिनांयतानि ।
 क्रमेणाभिहितानि । तेषवादिनः
 समापत्त्यार्थं प्रतिविन्स्वल्पे
 मोचोस्तीत्यादिसखनतक्रमेणपृ
 ष्यन्ति । तत्रार्थान्प्रतिप्रश्ने

वाद :

कर्त्तव्येयतान्येयवाक्यानोपत्तग्र
 ताम्युपगमनार्थं कानिपृथक्पृथगे
 षोचरतेनद्रूते । तावतासर्वे
 यादिगोनिर्विषण्णाः सन्तोवी
 चरप्रतिपद्यन्तेएवविषयेपांसस
 मङ्गीरुषेय न्यायोऽपन्याय एव •
 चापह्येन्यायोऽन्यायाभ्यास एव
 छर्थः । कुतद्रखतचाच ।
 एकस्मिन्निति । एकस्य षीवप
 दार्थस्यसदादिनंप्रतिसद्रूपत्वम् •
 षसहादिनंप्रखरुद्रूपत्वञ्चैवेवमा
 दिविचिरुद्धधर्मप्रतिपादकत्वात् ।
 मक्षीरस्रासावयवत्तुच्यते • श
 रीरादिवद्विचिखत्वप्रसङ्गान् । तद
 निश्चयत्वेमेव : कष्टगुरुपार्थः सा
 त् । तस्मान्वायाभासेनसप्तभङ्गारय
 नवीवादिपदार्थानांसिद्धिरिति
 ॥ ततश्चपरिज्ञेय्याजगतीमायाम
 यत्वसिद्धिः । तदुक्तम् । ततोनि
 रंगचानन्दे विपरीतगदिष्यताम् ।
 धवस्यान्तरमानन्तुविपरीतरणुसर्प
 पत् ॥ सायागतिः कल्पिकत्वा
 दिन्द्रजादिलग्नक्षिबन् । अक्षिः श
 ष्वात्पृथक्मान्दितपट्टेनयाभि
 दा • प्रतिवम्भकट्टत्वाच्छाश्रभाधि
 तुकलसः । अर्थोऽपार्थानुमेयाया
 पनिर्वाच्यत्वमित्यताम् ॥ प्रति ॥
 यदनम् । पदव्यवहाराग्राधि ।
 यज्

बादात्

शकधितं तथा ॥ प्रहरणं चन्दनश्च
 प्रबन्धाद्वाद्गम्यताः । यथा । दं
 घातइत्ये कताख्यांधतिः ॥ औठ
 वादयंयथा । दांतयोतधिकतधिक
 दंघादंघाथोधिघोधिततततयविध
 विदिश्यादिश्यांठटुनकिठटुनकित
 दटङ्गतंठंद्गयवठङ्गयवठङ्गत
 गिनगितगिनगिदांदांद्ददीदीदता
 तथा । इलोठवादयम् ॥ अषष्ठीदो
 वादययथा । दंघातः दंघातः धि
 क्षिधिधिदिगणदंघातः । इत्थव
 ष्ठीदवाद्यम् ॥ ॥ राजावाद्यं
 यथा । धीकठे अमीअठे ङे गधोगधो
 ङ् गठेङ्गवोगतकिधिकठे ङ्गनधिधि
 ङ्कतकधोःकतधिकठतककतयोग
 तद्धीम् । इत्ये कताख्यांगजरः ॥
 रूपकवाद्यंयथा । तत्राधिकृतक
 धिक्कयवितक्कयवितक्कधिक्कदंघातः
 । इतिरूपकवाद्यम् ॥ ध्रुवकवा
 दयंयथा । तक्तकठधिक्कधिक्कठ ।
 इतिनिसारताक्षिध्रुषकः ॥ ॥
 गलपीयथा । तधिद्धिधिकृतकराधि
 गलमंघाघादेंतघाठे नञ ॥ इत्ये
 कताख्यांगल्पः ॥ ॥ सारिगो
 षीयथा । घोङ् गठे अत्ककधिक्कत
 कधिक्कयकधोःहटङ्गनहटङ्गनयो
 गकयो । इतिप्रथमखण्डः ॥ ॥
 टं अघोः धिघोः टं अठे अदक्
 कतगदक्कधिक्कतदिदक्कदंघदं

बादात्

गधोगधोःक तक्तक धिक्कत धिक्कत
 धोःठे अघोःठे अघठे गलखोगलखो
 गखोःहटगेंठगेंखोःहटञ । इत्येक
 न्दनम् । इतिसारिगोषी ॥ ॥
 नादोयथा । दांकारत्रितयंपूर्वदां
 धिगिति ततस्त्रयम् । दांदांधिक
 त्रयंयत्रइतिनादः शचीप्रियः ॥
 इतिनादः ॥ । द्रुतमानसमार
 अंशुद्धं कूटविनिर्मितम् । सप्त
 खण्डमथवाद्यं कथिततदिहेच्यते
 ॥ द्रुतमानच्चात्प्रतिवालीयथा ।
 तततततततकृत्कितकृत्दिदधि
 गनयोधिगनयोःधिक्कधिक्कधिक्क
 धिक्कधिक्कनगिनगमिधोथोधिधि
 धिः दांदांधिक्कधोःधोःहयोःह
 नञियेनञियेधोःहयोःहठे टिठे
 टिथेःहयोःहतटितटितटुकर्गोर्गोधि
 गिधगितततधे ततधितततगिठी
 अडीधोगधोःगधोःधोगधोःगधोतत्ता
 ता । इतिसप्तपदान्याहुः कथितं वा
 द्यपण्डितैः । प्रतितालेनतालेन
 पादवर्षसमासतः ॥ गन्धर्वपति
 नापूर्वमूर्वशौलास्यनर्त्तने । सुध
 मारञ्चनार्थञ्चकथितंप्रकटीकृतम्
 ॥ ॥ प्रहरणं यथा । धोगक्का
 तद्धिकाधगकठगर्गोदंघोगदिद्
 धिकाधिक्कदिक्कठे अ । इत्ये कता
 ख्यांप्रहरणम् ॥ ॥ वाद्यंविमुच्य
 तेयेनछन्दनंतद्भिगद्यते । यथा ।

वादात्

तदुभयोर्दिग्जततः । इति
 च्छन्दनम् ॥ ॥ कलासीदियलास
 खटाकलीचाईटाकली । जिला
 टाकलिकाचैव नो।मुद्रोमुरजसया
 ॥ अलावुजवाद्यन्तैश्चवाद्यम् ।
 महंलस्योदशाद्गुजवाममुखोद्वाद्
 शाद्गुलदक्षिणमुखः । मुरजस्त्वष्टा
 दशांगुलवाममुखः सप्तदशांगुलद
 क्षिणमुखः । मर्दणमुरजयोरयमे
 दः ॥ ० वनयया । अमुरजविर
 क्तञ्चद्विविधंवनवाद्यकम् । गीता
 नुगममुरजविरक्ततालसंश्रयम् ॥ कर
 तालः कांखवलीजधखटोयशुक्ति
 का । कन्विकापटवाद्यञ्चपट्टा
 ताघञ्चधर्मम् ॥ मञ्जुभातालख
 मञ्जीरकत्तुंरुद्रश्चपि । द्वादशै
 तैस्सुनीन्द्रैश्चकथितावनसंज्ञकाः ॥
 चयोमाड गुलव्यामौशुद्धकांखयि
 निर्मितौ । मध्यमुखीस्तनाकारौत
 न्मध्यैरञ्जुगुम्फितौ । पद्मिनीषच
 सहयौकराभ्यांस्जुयन्तितौ । अर
 याणाश्चभौवाद्यौपट्टैर्नटकैरि
 ति ॥ यद्व्यापयोदशयव्यासंभवत्य
 योन्मितम् । यवपञ्चखगम्भीरस्य
 चयवसप्तकम् ॥ विन्तंनचुंलनि
 खंयवचयमितं ततः । मृष्टविमध्य
 देशिचशिवलिंगसमाहृतम् ॥ अ
 च्छन्दपैटीनिर्दिग्धशुद्धकांखवि
 निर्मितम् । सरताडगुलिमुक्ति

वादात्

श्वसुदीर्घमधुरध्वनिम् । घनानि
 साविसंरक्तं दृढं शुष्कं मनीषरम् ।
 वाग्शीरादिसमुद्भूतं तालमाहुर्मनी
 यिणः ॥ सुनादं दक्षिणतालततो
 हीनञ्चवामकम् । कूर्वीततद्दु
 यंकार्यतजं न्यङ्गुप्रयोगतः । वा
 महस्तालतालमध्यमं सन्ननादि
 तम् । तिर्यग्दक्षिणतालश्चपरि
 व्यञ्जिततालयेत् ॥ तालादीवाद्ये
 चैवशुद्धदीर्घं लघुद्गुतैः । इतिक
 रतालविशेषः । कर्त्तरीघनविशि
 षः । उक्तुरखघनविशिषोऽन्तरैफा
 क्तपुंछिड्गः अन्येषांलक्षणविस्तर
 भयान्नोक्तम् ॥ ॥ रुक्मिण्याः स
 च्छभामायाः फालिन्दीमिचविन्द
 यैः । जाम्बवस्थानाम्निजिष्याल
 क्षयाभद्रयैरपि ॥ कृष्णस्याष्टमदि
 षीणांपुरीट्वाष्टमहारखवि । ततंशुपिर
 मानदुर्ध्वमञ्चयुगपञ्जनाः ॥ अवा
 द्यन्नसङ्ख्यातमितिपौराणिकी
 श्रुतिः । ततंवाद्यन्तुदेवानांमन्ध
 र्वाणाञ्चश्रीपिरम् । आजदुर्ध
 राचसामान्तुकिन्नराणांघनविदुः ।
 निजावतारैर्गोविन्दः सर्वमेवानय
 स्त्विती ॥ यावन्निवाद्यभांडानि
 रामरावणयार्थुधि । तावन्नीनाम
 वन्सीनाः क्षुद्रपाण्डवसङ्गरे ॥ ॥
 क्षिञ्च । निलिम्बहृत्कम्पनतीम
 रेणरथे सुरारिमंथनात्सुरिण । अ

वानम्

भूततादृशैरपिसि हनादैः साप
 ज्वशब्दीतिकणादवादः ॥ युद्धे
 सैन्यानांयोऽहह्याररवः ससिंहना
 दः । ततादिभिरभिद्यतुभिर्घादृशै
 यमूनांसिंहनादेषपञ्चशब्दीवोद्य
 मभूत् । सिं हनादेनसहवाद्यं पञ्च
 विधंभवतोत्पन्नः ॥ इतिसङ्घौ
 तदामेदरः ॥ शिवागारिभक्तक
 ज्वसूर्यागारेचशङ्खकम् । दुर्गा
 गारेवंशीघादां माधुरीज्वचनवाद
 येत् ॥ भक्तकंकांस्वनिर्मितकर
 तालम् । इतियोगिनीतन्त्रम् ॥
 मत्स्यपुराणेपि । गीतनादिधनि
 र्घोषं देवस्यारोचकारयेत् । त्रिरि
 खं चरुहेटकां वरुणं लक्ष्मीरुष्टीत्यजित्
 ॥ घण्टाभवेदशक्तस्य सर्वं वाद्यमयी
 यतः ॥

वादाभाण्डम् । न० वादनीयपात्रं ॥
 वादाकरः । वि० वादिवक्तारि ।
 वज्रन्तीतिभाषाप्रसिद्धे ॥
 वाधनम् । न० वाधायाम् ॥
 वाधुक्यम् । न० विधाष्टे ॥
 वाधूः । पुं० वडिचे ॥
 वादुधोषसः । पुं० खड्गे । गण्डकी
 ॥ वाध्रींणसे ॥ पच्छिमिधे ॥
 यथा । रक्तपीवोरक्तशिराः श्वेत
 पक्षोनिहृद्गमः । सर्वं वाधोषसः
 प्रोक्तशब्दं पानैगमीश्रुतिः ॥
 वानम् । न० स्मृतिकर्मणि । सोचने

वानरी

। कटे ॥ गतौ । गमने ॥ जलसं
 मस्रुतवातीस्थाम् ॥ मुक्तङ्गायाम्
 ॥ सौरभे ॥ गोक्षीरजीतपक्षीरे ॥
 दाजिनांगतौ ॥ वि० शुष्कफले ॥
 शुष्के ॥ वनपी ॥ वनसम्बन्धिनि
 ॥ वायतिस्त्र । पै शोषं श्रापणं ।
 गल्यर्याकर्मकेतिहः । चोदितद्ये
 तिनत्वम् ॥ वन्यते । वनुयाचने ।
 घञ्वा ॥

वानप्रस्थः । पुं० मधूकट्टये । मुञ्च
 पुष्ये ॥ किंशुके । पलाशवृक्षे ॥
 दृतीयाश्रमे ॥ सचकलीनास्थे ॥
 वनमिषप्रस्त्रीवनछत्राप्रस्थः । प्रवे
 शः । वनप्रस्थं वनैकदेशिभवः ।
 तत्रभवः । इत्यण् ॥

वानरः । पुं० मर्कटे । कपी । प्रव
 ङ्गे । शाखाश्रये । वन्दर० इ०
 भा० ॥ वनीभवम्० फलादि० वा
 नम् । अण् । वानंरति । रा० ।
 चातिानुपसर्गेकः ॥ यथा । वान
 म् । वा० । सम्पदादित्वात्किप
 । वा० गमनेपि० नृणाति० बाल
 कम् । नूनये । पचादश्च् ॥

वानरप्रियः । पुं० क्षीरिष्ठर्च ॥
 वानराद्यः । पुं० वनच्छागे ॥
 वानराघातः । पुं० लोभ्रवृक्षे ॥
 वानरी । स्त्री० मर्कट्याम् । वादरी
 ० इ० भा० ॥ वानरस्यस्त्री । डीप
 ॥ शुकशिम्व्याम् ॥ वानरीद्रवविधि

वाशियम्

धचेष्टितुत्वात् ।

वानरेन्द्रः । पुं० सुयोवि । वानराणा
मिन्द्रः ॥

वानलः । पुं० वायवे । क्षाखीवावु
इ० इ० भा० ॥

वानस्पत्यः । पुं० पुष्पजातप्राजह्वधे
॥ वानस्पत्यः फलैः पुष्पादित्य
मरः ॥ वनस्पतिः । पारस्करा
दित्वात्सुट् । वनस्पतीभवः
। दिच्छदिच्छादित्यपशुसरपदाग्र्यः
वनस्पतिसमूहे । तस्यसमूहप्रत्य
र्थे० पूर्वेष्व० अग्रः ॥

वाना । स्त्री० वर्तिकापचिणि ।

वानायुः । पुं० हरिणो ॥ वनवनमु
यमयते । अय० । वाङ्मवाटुण् ॥
भारतवर्षस्त्रीत्तरपश्चिमस्यदेशविशि
ष्टे ॥ बहुवचनान्तः ॥

वानायुजः । पुं० उद्यविशिष्टे । वनायु
युजातः । सप्तभ्यांजनेड् । सप
व । प्रज्ञादाण् ॥

वानीरः । पुं० वैतसे । वज्रुजि ।
वायति । पौषोर्वाशिपणे । क्रिप्
वाशुष्कमासमन्तानीरमस्य ॥

वानीरकः । पुं० मुञ्जदण्डे ॥

वानीरजम् । न० कुष्ठे । कूटइ० प्र०
पोपथौ ॥

वानेयम् । न० कौवर्त्तोमुप्तके । मा
वाख्ये । वनेपानीयेजापते । नदरा
दिभ्योठक् ॥

वापी

वान्तम् । न० उद्गीर्णे । त्रि० कृतव
मने ॥

वान्ताद् । पुं० कुक्कुरे । वान्तम
त्ति । अण् ॥

वान्ताशी । त्रि० उद्गीर्णाग्निनि । पुं०
शुनि ॥

वान्तिः । स्त्री० उल्लेखने । वमने ॥
वान्तिहत् । पुं० मदनद्रुमे । मयनफ
ल० प्र० भा० प्र० ॥ वान्ति करारि ।

डुकुञ् । त्रिप् । तुक् ॥

वान्तिदा । स्त्री० कटुव्याम् ॥
वान्या । स्त्री० वनसमूहे ॥

वापः । पुं० क्षेत्रे । उष्यतेस्मिन् । डु
वप् घञ् ॥ यपने ॥

वापकः । त्रि० वपनकारयितरि ॥
वापदण्डः । पुं० तन्तुवायदण्डे । वेम
नि ॥ वपनम् । डुवप् ० । घञ् ।

वापसदण्डः ॥

वापिः । स्त्री० वापिकायाम् ॥ उष्य
तेपद्मादास्याम् । डुवप् वीजसना
ने । वसिवापियञिराजिन्नजिसदिद
निवाशिवादिवारिभ्यङ् । भावे
ङ् । वपादिभ्यस्तौञ् वा ।

वापिका । स्त्री० वाप्याम् ॥

वापितः । त्रि० मुष्टिदने ॥ वीजाक
ते । उप्तकण्ठे ॥ न० धान्यविशेषे ।

वापाधान० इ० भा० ॥ वापितंगुव
तद्धान्यं विशिद्धं वीनमयापितं ॥

वापी । स्त्री० दीर्घिकायावे ॥ वद्धसी

वानम्

भूततादयैरपिसि घनादैः साप
 ज्वशब्दीतिकणादवादः ॥ युद्धे
 सैन्यानांयाऽहङ्काररवः ससिंहना
 दः । ततादिभिरेभिद्यतुभिर्वाद्यै
 धमूनांसिंहनादैश्चपञ्चशब्दीचोदा
 मभूत् । सिंघनादेनसहवाद्वापञ्च
 विधंभवतोव्यर्थः ॥ इतिसङ्गी
 तदामेदरः ॥ शिवागारेभ्रक्षक
 अचसूर्यागारेचशङ्खकम् । दुर्गा
 गारिर्वशीवाद्वाभाधुरीञ्चनवाद्
 येत् ॥ भ्रक्षकंकांस्रनिर्मितकर
 तालम् । इतियोगिनीतन्त्रम् ॥
 मत्तुपुराणेषु । गीतवादिचनि
 र्चायदेवस्थाभ्येचकारयेत् । धिरि
 च्छेय्यहेटवांघण्टालक्ष्मीरुचैत्यजेत्
 ॥ घण्टाभवेदशक्तसर्ववादाभवी
 यतः ॥

वादाभाण्डम् । न० वादनीयपार्थे ॥
 वादाकरः । चि० वादिवक्तृरि ।
 वज्रनीतिभाषाप्रसिद्धे ॥
 वाधनम् । न० वाधायाम् ॥
 वाधुक्त्वम् । न० विवाहे ॥
 वाधूः । पुं० बहिर्चे ॥
 वादुत्तोषसः । पुं० खड्गे । गरुडके
 ॥ यात्रीणसि ॥ पक्षिविशेषे ॥
 यथा । रक्तवीररक्तशिरः । प्रेत
 पक्षोविहङ्गमः । सर्वयात्रीणसः
 प्रोक्तइत्येवामैगभीश्रुतिः ॥

वानम् । न० स्तुतिकर्माणि । सोवने

वानरी

॥ कटे ॥ गती । गमने ॥ जलसं
 म्भ्रुतवातोस्वाम् ॥ सुरङ्गायाम्
 ॥ सौरमे ॥ गोचीरजेतवचीरे ॥
 याजिनांगती ॥ चि० शुष्कफले ॥
 शुष्के ॥ घनबी ॥ घनसन्निधिनि
 ॥ वायतिस्म । पौ शोर्वाशोधने ।
 गत्यर्थाकर्मकेतिक्तः । योदितश्च
 तिनत्वम् ॥ वन्द्यते । अनुयाचने ।
 घञ्वा ॥

वानप्रस्थः । पुं० मधूकहर्षे । गुड
 पुष्पे । किंशुके । पलाशहर्षे ॥
 दृतीयाश्रमे ॥ सचकलीनास्त्येव ॥
 वनमिषप्रस्थोवनस्यवाप्रस्थः प्रवे
 शः । वनप्रस्थेवनैकदेशिभवः ।
 तत्रभवः इत्यण् ॥

वानरः । पुं० मर्कटि । कपी । प्रव
 ङ्गे । शाखान्तरे । वन्दर० इ०
 भा० ॥ वनेभवम्० फलादि० वा
 भम् । अण् । वानराति । रा० ।
 धातानुपसर्गकः ॥ यदा । वान
 र्त् । वा० । सम्प्रदादित्वात्क्लिप्
 । वा० गमनेपि० नृणाति० बाल
 कम् । नृनये । पचादाच् ॥

वानरप्रियः । पुं० चीरिहर्षे ॥
 वानराळः । पुं० वनस्थाने ॥
 वानराघातः । पुं० लोभहर्षे ॥
 वानरी । स्त्री० मर्कट्याम् । वादरी
 ० इ० भा० । वानरस्यो । डीप
 ॥ शुष्कशिम्व्याम् ॥ वानरीइत्यधि

वातीयम्

धचेष्टः तृत्वात् ।
 वानरेन्द्रः । पुं० सुयोविः वानराणा
 मिन्द्रः ॥
 वानलः । पुं० वायवे । काशीवासु
 इ० न० भा० ॥
 वानस्पत्यः । पुं० पुष्पजातफलवृक्षे
 ॥ वानस्पत्यः फलैः पुष्पादिष्व
 मरः ॥ वनस्पतिः । पारस्करा
 दित्वात्सुट् । वनस्पतीमयः
 । दिव्यदिव्यादिव्यपशुत्तरपदाश्वः
 वनस्पतिसमूहे ॥ तस्यसमूहद्वय
 र्थे० पू० र्थे० ण० श्वः ।
 वाना । स्त्री० वर्त्मिकापधिणि ॥
 वानायुः । पुं० इरिषि ॥ वनंवनशु
 वमयते । अथ० । घाहुलकादुण्
 भारतवर्षस्त्रीत्तरपश्चिमस्यदेशविशे
 षे ॥ बहुवचनान्तः ।
 वानायुजः । पुं० इयविशेषे ॥ वनायु
 युजातः । सप्तम्यांजनेडं । स ए
 व । प्रज्ञादाण् ॥
 वानीरः । पुं० वेतसे । बह्वृत्वि ॥
 वायति । पौशोर्वे शीपण्ये । क्षिप्
 र्वांशुष्कमासमन्ताद्रीरमस्य ॥
 वानीरकः । पुं० सुहृदथे ॥
 वानीरणम् । न० कुष्ठे । कूटङ् । प्र०
 षोडशौ ॥
 वानेयम् । न० कौवर्त्तीमुष्पके । मो
 यास्त्र्ये ॥ वनेवान्नीविजायते । नदा
 दिभ्योठक् ॥

वापी

वान्तम् । न० उद्गीर्णे ॥ वि० कृतव
 मने ॥
 वान्तादः । पुं० कुक्कुरे ॥ वान्तम
 त्ति । अण् ॥
 वान्ताशी । वि० उद्गीर्णाग्निनि ॥ पुं०
 श्रुति ॥
 वान्तिः । स्त्री० उल्लेखने । वमने ॥
 वान्तिहृत् । पुं० मदनद्रुमे । मयनफ
 ल० इ० भा० ग्रा० ॥ वान्ति करोति ।
 ड्, क्तञ् । क्षिप् । तुक् ॥
 वान्तिदा । स्त्री० कट्, क्त्वाम् ॥
 वान्या । स्त्री० वनसमूहे ॥
 वापः । पुं० क्षेत्रे ॥ उप्यतेस्मिन् । ड्,
 वप्, वञ् ॥ वपने ॥
 वापकः । वि० वपनकारयितरि ॥
 वापदण्डः । पुं० शत्रुवायदण्डे । विम
 नि ॥ वपनम् । ड्, वप्, ० । घञ् ।
 वापस्यदण्डः ॥
 वापिः । स्त्री० वापिकायाम् ॥ उप्य
 तेषद्वादास्याम् । ड्, वप्, वीजसन्ता
 ने । वसिष्ठपियनिराजिन्नक्षिसदिह
 निवाशिवादिवारिभ्यङ् । भावे
 ङ् । वपादिभ्यङ्, तीञ्, या ।
 वापिका । स्त्री० वाप्याम् ॥
 वापितः । वि० सुखिते ॥ वीजाकृ
 त्ते । उप्तकृष्टे ॥ न० धान्यविशेषे ।
 वायाधान० इ० भा० ॥ वापितंगुरु
 तद्धान्यांश्चिद्विद्वधीनसवापित ॥
 वापी । स्त्री० दौर्घिकायावे ॥ वद्धसी

वाप्यम्

पानकूपे । पापानैरिष्टिकाभिर्वा
 वद्धकूपान्तरा । ससीपानाभवे
 द्वापौप्राङ् : शस्त्रविशारदाः । प
 परिभाषे नद्रीणदशगुणावापेति ।
 यथा । नव्यवर्द्धमानधृतोशशिष्ठः
 । शतेनधनुभिः पृष्करिणी० शि
 भिः शतैर्दीर्घिका० चतुर्भिर्दीर्घाः
 पञ्चभिस्तडागः । द्वाप्यादशगुणावा
 वापौ । तेनचतुर्दिक्षु पञ्चत्रिंशद्ध
 स्तान्यूनतायांद्वादशशतहस्तान्तरा
 न्यूनत्वेनदीर्घिका ॥ चतुर्दिक्षुच
 त्वारिंशद्धस्तान्यूनतायांपौडशश
 तहस्तान्तरान्यूनत्वेनद्रीणः । चतु
 र्दिक्षुत्रिंशद्धिकशतहस्तान्यून
 तायाम्पौडशसहस्रहस्तान्तरान्यून
 त्वेनवापौतिजलाशयोत्सर्गतत्वम् ॥
 द्वावापौमधवाकूपद्वेष्टेवारिविबर्हि
 तं । खानयेत्सदिवंध्यातिविन्दौ
 विन्दौशतंसमाः ॥ तज्जलगुणा
 स्तु । वाप्यंगुरुकटुचारंपित्तलंकफ
 वातजित् । इ० । उज्वलेपद्मादिक
 मलाम् । उज्वप० । वसिष्ठपौढ्या
 दिना० ब्रज । ततः कृदिकारा
 तिपाञ्चिकोडीप् ॥ यात्रायोगा
 न्तरे ॥ यथा । एकान्तरगतिलेना
 ष्कुमेखेटेऽथवाऽशुभे । वापौयो
 गस्त्वरिनाततिमिरौवद्विवाकरः ॥
 वापौहः । पु० चातकाखगे ॥
 वाप्यम् । न० कृष्णोधे । पारिभा

वामदेव्यम्

व्ये । वाप्यांभवम् । दिगादिभ्यो
 यत् ॥ वापौजले ॥ वाप्यवारियदि
 चारंपित्तहृत्कफवातहृत् । तदे
 यमिष्टं कफकृडातपित्तहरंभवेत् ॥
 त्रि० वापौभवे ॥
 वामधी । स्त्री० चण्ड्याम् । दुर्गाद्या
 म् । वञ्चोरपत्न्यं स्त्री । अण् ।
 डीप् ॥ वञ्चोर्विष्णोरिववा
 वाम् । अ० युवामित्यर्थे ॥
 वामः । पु० उमानाथे । हरे ॥
 वामदेवे । पयोधरे ॥ न० धने ।
 वास्तुके ॥ पुण्यकर्मफल ॥ चि०
 बलमौ । चारी । शोभने । अ
 तिसुन्दरे ॥ प्रतीपे । प्रतिकूले ॥
 सव्ये ॥ वसति० वस्यतिवा । ट्
 वमउद्गिरये । ज्वलितिकसन्तं भ्योयः
 भाषिषज्वा ॥ यद्वा । वाति ।
 वागतिगन्धनयोः । अर्चिस्तुष्टि
 तिमन् ॥
 वामहक् । स्त्री० वनितायाम् ॥
 वामामनोहराहकृद्दृष्टिर्थासा ॥
 वामदेशः । पु० शिवे ॥ वामगति०
 दुष्टानामदमिति वामः । ट् इम०
 । विजलात्पचाद्यच् । वामद्यासौ
 देवश्च ॥ लोकविपरीतत्वात्
 सुन्दरत्वाद्वावामः । सचासौदेव
 च्च ॥ ऋषिभिर्गपे ।
 वामदेव्यम् । न० सामविर्गपे ॥
 वामदेवेनदुष्टम् । वामदेवात्

वाममागः :

डात्डौ ॥

वामनः । पुं० अच्युते । हरौ ॥ मन्व
नारेष्यसम्प्राप्तेतथावैवस्वतेदिग्ध ।
वामनः कश्यपादिप्युरदित्यांस
स्वभूवचेतिविष्णुपुराणम् ॥ अड-
कीठवर्त्त । दक्षिणाशास्यदिग्गले ॥
सुसुचुभिः सस्रजनीये ॥ वि० अ
तिखर्वे । इत्से । वीना० इ० भा
प्र० ॥ खर्वस्त्राद्वामनः वामयति-
त्याजयतिमदम् । टु० वम् । नन्द्या
दित्वाल्ह्युः ॥ वामशब्दादस्त्वर्थे
पाचिकीर्त्तित्वा ॥ न० अयुतंवामना
स्यस्त्री च्युत्तासङ्ख्याविशिष्टे मदा-
पुराणविशेषे ॥

वामनतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥ त
चकौशिकीदेवीतिष्ठति ॥

वामनीः । पुं० चत्तिस्थे निरस्त्रनेपुद
पि ॥ वामानिपुष्टकर्मफलानि० मु
ण्यानुरूपं प्राणिभ्योनयतिप्रापयती
तितथा ॥

वामनी । स्त्री० खर्वावांगवि ॥ वसन
प्रद्वीषधिप्रमेदे ॥

वामनेचम् । न० सव्येचक्षुःपि ॥ नीच
स्त्राधः स्फुरणमसङ्गतसङ्घरेमङ्घरितु
र्नोपात्तो हरतिनयनंनेचमूलेच-
क्षुः । नीचस्त्रोर्दुर्हरतिसकलं
नाचसंष्टुः खलातं वामेचैवंफलम
धिकलंदक्षिणेवै परीत्यम् ॥

वाममागः । पुं० पुनः पुनर्गम-

वामा

नागमनवक्त्रितिविदाःपतांमागे ।
देवयानास्येऽर्चिरादिमागे । शुकुक्त
प्योगतीञ्चेतेजगतः शाश्वतेमते ।
एकयायास्त्वनावृत्तिसमन्यावर्त्तते
पुनः ॥ दक्षिणादुत्तमं वामसिन्धु
कसुकुलाणं वै ॥ अग्नेनयसुपयेति
मन्वे० सुपयेतिविशेषणं दक्षिणमा
गं निवृत्त्यर्थम्० निर्विष्योऽदक्षि
णं नमागे षगतागतलक्षणे न० अती
यापेत्तांपुनः पुनर्गमनागमनव
क्त्रितिनशाभनेनपयानयेत्याचार्य्य
भाष्यम् ॥

वामलूरः । पुं० नाकौ । वल्मीके ।
धावी० इ० भा० प्र० ॥ वामैर्वा
भवा० लूयते । लूञ्छेदने । वा
हुलकाद्रकम् ॥

वामलोचना । स्त्री० उत्कृष्टछ्त्रीविशे
षे ॥ वामः कामोलीचनेश्चालोच
ने० नीचेषा० यस्याः यद्वा । वा
मेसुन्दरेलोचनेवक्षुपोयस्याः ॥

वामशीलः । वि० वक्रस्वभावे ॥ सु
न्दरस्वभावे ॥

वामा । स्त्री० नोयाम् । वनिताया
म् ॥ वमतिच्चोऽम् । टु० वम्० क्व
लादिध्याणः ॥ यद्वा वाम का
मोस्त्वधाः । अर्थमाद्यच् ॥
दुर्गायाम् ॥ घोरंविस्तररुपन्तुविष
यीतस्तुगीयते । वामेनसुखदादेवी
वामातेनमतादुर्थेः ॥ पक्षिविशेषे ॥

वायदण्डः

वामाक्षी । स्त्री० वामलोचनायाम् ॥
वामेमनोहरेश्चिषीयस्याः । प्र
च् । डीप् ॥

वामाचारः । पुं० देवयानमार्गसाध
केदक्षिणाचारादुत्तमेसदाशिवोक्ता
चारविशेषे ॥ वामद्यासावाचारश्च ॥

वामापीडनः । पुं० पीलुवृक्षे ॥

वामिका । स्त्री० चण्डिकायाम् ॥

वामी । पुं० वामाचारयुक्ते ॥ वामः
सव्यः सुन्दरोवाद्दक्षिणादुत्कृष्टत्वा
दाचारः ० सीऽस्यस्ति । अतद्गुनि
ठनावितोनिः । नतश्चदक्षिणाया
न्तिनाविद्वांसस्तपस्विनः । तत्रत्र
ह्यलोके ॥

वामिलः । वि० दाम्भिके । वामे ॥

वामी । स्त्री० शृगाल्याम् ॥ वडवा
याम् ॥ रासभ्याम् ॥ करभ्याम्
वामयति । टुवम् ० स्थाय्यशक्तः ।
मितांश्चक्षुश्चयवेच्यनुवृत्तिर्नश्चक्षुः
॥ यद्वा । वंशरुणममति । अमग
ध्यादी । कर्मस्थण् । घञ्वा ।
गौरादिः ॥

वामीरुः । स्त्री० नारीविशेषे ॥ वा
मीसुन्दरीरुहयस्याः । संहितश
फलक्षणवामादिशैल्युक् ॥

वायकः । पुं० गण्ये । समूहे ॥ तन्त्र
वायविशेषे ॥

वायदण्डः । पुं० विमनि । वापदण्डे ॥

वयनम् । वीज्त्तन्तुसन्तानि । भा

वायसी

विधञ् । चातीयुक् । वायस्य
दण्डः ॥

वायनम् । न० व्रतोपायने । प्रहृष
के । वायना० इ० भा० प्र० पू
पादिद्रव्ये ॥

वायवी । स्त्री० वायुकोणे ॥

वायव्यम् । न० वायुदेवताकक्षत्रि
षि ॥ वायुदेवताकेऽस्यविशेषे ॥
वायुर्देवताश्च । वायुवृत्तुपिचुप्रसा
यत् । गुणावादेशौ । वि० वा
युसम्बन्धिदिगादौ ॥ न० षट्शत
श्लोकाधिक्षत्रुर्विंशतिसहस्रश्लोका
त्मकेमहापुराणविशेषे ॥ वायव्यं
षट्शतानिचत्रुर्विंशतिसहस्रा
तद्वृत्तिदेवीभागवतीक्तेः ॥

वायसः । पुं० अशुनवृक्षे ॥ श्रीवा
से ॥ ध्वाङ्घ्रि । काकी ॥ वयते
। वयगती । वयसेत्यसन् । षि
त् ॥ वायससमूहे ॥ तक्षसमूह
इत्यण् ॥

वायसविरुतम् । न० शक्यनविशेषे ॥

वायसादनी । स्त्री० तेषीयत्वाम् ॥

महाज्योतिष्मत्वाम् ॥ काकतु
ण्डाम् ॥

वायसारातिः । पुं० पेशके ॥ वायस
स्यकाकस्यचारातिः ॥

वायसावृष्टा । स्त्री० काकनामनि ॥

काकमाच्यां ॥

वायसी । स्त्री० काकीदुम्बरिकाया

वायु :

न् ॥ काकमाच्याम् । महाज्योति
प्रथाम् ॥ काकनामनि ॥ काकतु
खडाम् ॥ वायसानामियम् । त-
स्ये दमिष्यन् । डीप् ॥ काक्याम् ॥
वायसिञ्चु : । पुं० काशि । इक्षुगन्वा-
याम् ॥

वायसोलिका । स्त्री० काकोल्याम् ॥
वायसोली । स्त्री० काकोल्याम् ॥ वा
यसानुशैलखडयति । शैलडिउत्
च मे । अन्येभ्योपीतिडः । शक-
त्यादिः ॥

वायुः । पुं० श्वसने । स्पर्शने । मा
तरिश्चनि । शब्दतन्मात्रसहितात्
स्पर्शतन्मात्रादुत्पन्ने शब्दस्पर्शगुणे
सर्वादाबलनस्त्रभायैरुपरहितस्पर्श
व्रतिमारुते ॥ शरीरान्तर्वाधमेदेन
वायुर्दशविधायथा । प्राणः ॥ १ ॥
तस्यकर्मवह्निर्गमनम् । अपानः
॥ २ ॥ तस्यकर्मधिगमनम् । व्या-
नः ॥ ३ ॥ तस्यकर्मकुक्षनप्रसार
णादि । समानः ॥ ४ ॥ तस्यकर्मा
ऽग्नितपीतादीनांसमनयनम् । उ-
दानः ॥ ५ ॥ तस्यकर्मजह्वनय-
नम् । उद्धारिनाग ॥ ६ ॥ आख्या-
तः कूर्म ॥ ७ ॥ उन्मीलनेस्मृतः ।
कृकरः ॥ ८ ॥ घुत्करोञ्चि केदेव
दत्तो ॥ ९ ॥ विजृम्भणे ॥ नजहा-
तिस्मृतश्चापिसर्वव्यापीधनञ्जयः
॥ १० ॥ अन्यदप्युक्तं यथा । द्वितीयं

वायु :

मारुतोभूतं त्वगध्यात्मस्रविश्रुता ।
स्पृष्टव्यमधिभूतस्रविद्युत्तत्राधिदै-
वतम् ॥ अस्त्रगुणायथा । स्पर्शस्त्र
गिन्द्रियस्रापिलघुतास्यन्दनं तनेाः
। चैष्टासर्शशरीररुवायोदेतेगुणाम
ताः ॥ अपिच । वायोरनियमस्य
शीवाद्दद्यानं स्वतन्वता । बलं शै-
घ्राञ्जनेघञ्चकर्मचैष्टात्मताभयः ॥
इ०म०भो०मोचधर्मः । अष्टा-
र्थः । अनियमस्पर्शः अनुष्णाशी-
तस्पर्शः । १ ॥ वादद्यानम् ॥ वा-
गिन्द्रियगोचकाणि ॥ २ ॥ स्वतन्व-
ता ॥ गमनादौ । ३ ॥ बलम् ॥ ४ ॥
शैघ्राम् ॥ ५ ॥ मोचः सूत्रादेः
॥ ६ ॥ कर्म ॥ उत्तरेपयादि ॥ ७ ॥
चैष्टा ॥ श्वासप्रश्वासादि ॥ ८ ॥ आ-
त्मता ॥ प्राणरूपेषुषिद्रुधिच्चम् ॥ ९ ॥
भयः जन्ममरणे ॥ १० ॥ इतित-
ट्टीका ॥ न्यायमतेऽस्यगुणादियं
था । अपाकज्ञानुष्णाशीतस्पर्शस्तुप-
बनेामतः । तिर्यग्गमनवानेषञ्चै-
यः स्पर्शादिलिङ्गकः ॥ पूर्ववन्नि-
क्ष्यताद्युक्तं देहव्यापिस्त्वगिन्द्रियम् ।
प्राणादिस्तुमहावायुपर्वन्तोविषयो-
मतः ॥ वायुगिरुपशति ॥ अपाकज-
इति । अनुष्णाशीतस्पर्शस्यपृथि-
व्यामपिसत्त्वात् ॥ अपाकजइति ।
अपाकजस्पर्शश्चजलादावपिसत्त्वा-
दुक्तम् ॥ अनुष्णाशीतइति । एतेन

वायु :

वायोर्विजातीयस्पर्शादृशितः । त
 ज्जनकतावच्छेदकं वायुत्तुमिति भा
 वः । एष वायुः स्पर्शादिलिङ्गवाः । वा
 युर्हिस्पर्शशब्दधृतिकम्पैरनुमीयते ।
 विजातीयस्पर्शेन • विलक्षणशब्देन
 • दृशादीनांधृत्या • शाखादीनांक
 म्पनेन च • वायोरनुमानात् । तयो
 च वायुर्न प्रत्यक्षः । वायुर्निश्चोऽ
 निश्चोवा • परमाणु रूपो निश्चस्तद
 न्योऽनिश्चः समवेतश्च । सोऽपि वि
 विधः शरीरेन्द्रियविषयभेदात् ।
 अत्र शरीरमयोनिर्न पिशाचादीना
 न् । देहव्यापीति । शरीरव्यापकं
 स्पर्शाद्येवामिन्द्रियत्यक् । तच्च
 वायवीयम् रूपादिषुमध्ये स्पर्शस्वीव
 व्यञ्जकत्वात् । अङ्गसंसर्गिसलिल
 शैल्यव्यञ्जकव्यजनवातवत् । विष
 यदर्शयति • प्राणादिरितियद्यप्यनि
 श्चोवायुश्चतुर्विधः तद्यथातुर्वि
 ध्यंप्राणादिना • इच्छुक्त्वाकारे ।
 तथापिसङ्घे पादवर्षे विध्यनुक्तम्
 • प्राणरत्ने कएवहृदादिनानास्त्रा
 नवशान्त्तु खनिर्गमादिनानाक्रिया
 दशाङ्गनानासंज्ञानभतद्रूप्यर्थः
 ॥ सप्तवायवीयया । भूवायुराव
 हृहृहप्रवहस्तदूर्ध्वः स्यादुहहस्तदनुसं
 वरत्तं जित्तुष । अन्यदायोपिसुवहः
 परिपूर्वकीऽस्माद्वाङ्गः परावह
 हृमेपवनाः प्रदिष्टावृत्तिशिरानधिः

वायु :

॥ प्रावाहानिवहश्चैव उद्वहः संवह
 स्तथा । विवहः प्रवहश्चैव परिवह
 स्तथैव ॥ अन्तरीक्षे च यो ह्येतेषु य
 छ्मागं विचारिणः । नहेन्द्रप्रवि
 भक्ताङ्गामरुतः सप्तकीर्त्तिताः ॥
 ॥ वायोः सप्तस्कन्धायथा । वायु
 स्कन्धाः सप्ततेषामेकैकं सप्तसप्त
 भिः । आमेयादेवावहादिरुपयुं प
 रिसंस्थिताः ॥ आवहप्रवहानुवह
 उद्वहहृ • पाठान्तरम् संवहविवह
 परावहान्यपरिवहेति पाठान्तरम्
 धर्मेतिभेदात्सप्तवायोः स्कन्धाः
 ॥ तथाचपुराणम् । आवाहः
 प्रवहश्चैव तथाचैवोद्वहः परः ।
 संवहोविवहश्चैवतदूर्ध्वं स्यात्परावहः
 ॥ तथापरिवहश्चोर्ध्वं वायोर्ध्वं सप्तने
 मयइति । तेषां स्थानानियथा ।
 मध्ये भूमिषयोर्वायुरावहः प्रवहस्त
 तः । मेवभास्करयोः सूर्यश्शशिनो
 रुहहस्ततः ॥ चन्द्रनक्षत्रगणयोः
 संवहोविवहस्ततः । नक्षत्रगणम
 ध्यस्त्रीयहसप्तर्षिमध्यगः ॥ परा
 वहः परिवहः सप्तर्षिर्भ्रुवमध्यगः
 ॥ द्रव्येवं वायवः सप्तवहन्तिभु
 वनत्रयमिति ॥ आति । वा • ।
 क्वापाजील्लुण् । आतीयुगितियु
 क् ॥ वायुरायुर्वलं वायुर्वायुर्धाता
 शरीरिणाम् । वायुर्विष्णुमिदंसर्वे
 प्रभुर्वायुः प्रकीर्त्तितः ॥ वाङ्गम

वायुसखः

गृहलक्षके पुंयथारात्नाप्रशस्यते ।

तथाशरीरमध्ये पिवायुरेकः परेऽपि

भुः ॥ वायीः पत्नीस्त्रिदेवी ॥

वायुकेतुः । पुं० धितिकर्षे । धूसीः

वायुगण्डः । पुं० अजीर्णं ॥

वायुगुल्मः । पुं० वायुः । अन्नासा

वायुगुल्मकः) पुं० वायुः । अन्नासा

म्भमे ॥

वायुग्रस्तः । वि० द्विद्विप्रचिते ॥

वायुदारुः । पुं० व्योमधुमे । नेत्रे ॥

वायुपुत्रः । पुं० भीमसिने ॥ हनु

मति ॥

वायुफलम् । न० शक्तकारुंके ॥ जल

दीपके ॥

वायुभक्ष्यः । पुं० सप्तं । वि० वात

भक्षके ॥

वायुवर्त्म । न० ख । नभसि ॥ वायी

वर्त्म ॥

वायुवाहः । पुं० धूने ॥

वायुवाहनः । पुं० विष्णोः । बहतः

सप्त० हावशादीन्वाहयतोतिष्ठ

न्तादुर्ध्वः ॥

वायुमाहिनी । स्त्री० वायुसञ्चारिण्यां

शिरायाम् ॥

वायुधः । पुं० मल्लविशेषे । काल

वायुप्रयोगः । इ० गौ० दे० भा०

प्र० । वायुवाहं हृषीहृषीमधुरी

धातुशब्दः ॥

वायुसखः । पुं० पायके । बहू ॥

वारकीरः

वायीः सखा । राजाहः सखिभ्य

एच् ॥

वायुसखा । पुं० अनले ॥ अनौ ॥

वायुः सखास्येति तथा । टजसा

वादनडसाविश्वनड् ॥

वाय्वस्यद्म् । न० पाप्वाग्ने ॥

वाः । न० जले ॥ वारयति । वृजो

ख्यन्तात्क्षिप् ॥

वारः । पुं० सूर्यादिवासरे ॥ यथा ।

रविः सोमोमङ्गलशुक्रबुधोक्षीव । सि

राः शनिः । एतेषां नामतो वारावि

ख्याताः सर्वकर्मासु ॥ सिधेन्दु

दुधलीवानां वाराः सर्वचशोभनाः

भानुभूसुतमन्दानां शुभकर्मसुकेष्व

पि ॥ दूरे ॥ हरे ॥ सुज्ञहृषे ॥

निवहे । हन्दे ॥ अवसरे ॥ क्षणे

वारयति० त्रिथतीवो । एच् ० । म

वादाच् । घञ्वा । यद्वा । वार्यते०

वाच्छयतिऽनेन । हञ्च्युरादेः पुं०

सीतिघः ॥ स्यन्दने ॥ न० मदि

रापाचे ॥

वारकः । पुं० अश्वगतौ ॥ अश्वविशे

षे ॥ न० कष्टस्थानि ॥ वृषिरे ॥

वि० काप्यनिषेधके ॥ वारयति

वृच् ० । खुल् ॥

वारको । पुं० अश्वी ॥ विगात्रे ॥

पण्याम् ॥ जीवे ॥ पर्यावीदिनि

पयोधी । इ० सिदिनिकरः ॥

वारकोरः । पुं० श्राली ॥ दुरगादि

वायु :

वायोर्विजातीयस्पर्शदर्शितः । त
 ज्जनवातावच्छेदकं वायुसुमितिभा
 यः । एषवायुः स्पर्शद्विलिङ्गकः । वा
 युर्हिस्पर्शशब्दधृतिक्मैरनुमीयते ।
 विजातीयस्पर्शेन • विलक्षणशब्देन
 • तृणादीनांधृत्या • शाखादीनां क
 म्पनेन च • वायोरनुमानात् । तद्यो
 च वायुर्न प्रत्यक्षः । वायुर्निच्छोऽ
 निच्छोवा • परमाणुरूपो निच्छस्तद
 न्योऽनिच्छः समवेतय । सोऽपि वि
 विधः शरीरेन्द्रियविषयभेदात् ।
 अत्र शरीरमयोनिजं पिशाचादीना
 म् । देहव्यापीति । शरीरव्यापकं
 स्पर्शावच्छेदमिन्द्रियत्वक् । तच्च
 वायव्यमूर्तुपादिपुमर्धे स्पर्शस्यैव
 व्यञ्जकत्वात् । अङ्गसंसर्गिसलिज
 श्रैक्ष्यव्यञ्जकव्यजनवातवत् । विष
 यदर्शयति • प्राणादिरितियद्यप्यनि
 च्छोवायुश्चतुर्विधः तच्छातुर्वि
 ध्यं प्राणादिना • इच्छुक्तामाकारे ।
 तथापिसदृच्छेमादृचत्रै विध्यसुक्तम्
 • प्राणस्त्वेकएवहृदादिनानास्थान
 नवधान्मृत्खनिर्गसादिनानाक्रिया
 दशाच्च • नानासंज्ञां ज्ञभतइच्छवः ।
 ॥ सप्तवायवोवथा । भूवायुराव
 हइहप्रवहस्तदूर्ध्वः स्नादुहहस्तदनुसं
 वहसंज्ञितश्च । अन्यस्तवीपिसुवहः
 परिभूवकीऽस्माद्वाहः परावह
 इमिपवनाः प्रदिष्टाइतिशिरामणिः

वायु :

॥ प्राणाहोनिवहश्चैवउद्वृहः संवह
 स्तथा । विवहः प्रवहश्चैवपरिवह
 स्तथै च ॥ अन्तरीक्षे चवाह्येतेषु
 ङ्मागं विचारिणः । महेन्द्रप्रवि
 भक्ताज्ञाससुतः सप्तवीर्त्तिताः ॥
 ॥ वायोः सप्तस्कन्धा यथा । वायु
 स्कन्धाः सप्ततेषामेकैकं सप्तसप्त
 मिः । आमेयादेवावहादिरुपयुं प
 रिसंस्थिताः ॥ आवहप्रवहानुवह
 उद्वृहइ • पाठान्तरम् • संवहविवह
 परानहान्वपरिवहति पाठान्तरम्
 घर्त्तेतिभेदात्सप्तवायोः स्कन्धाः
 ॥ तथाचपुराणम् । आवाहः
 प्रवहश्चैवतथाचैवोद्वृहः परः ।
 संवहोविवहश्चैवतद्वृहोऽप्यपरावहः
 ॥ तथापरिवहश्चोर्ध्ववायोर्ध्वं सप्तने
 मयइति • तेषांस्थानानियथा ।
 मध्येभूमेषयोर्वायुरावहः प्रवहस्त
 तः । मेधमास्करयोः सूर्यशशिनौ
 सहस्रतः ॥ चन्द्रनक्षत्रगणयोः
 संवहोविवहस्ततः । नक्षत्रयहम
 ध्यस्त्रोयहसप्तविंशत्यगः ॥ परा
 वहः परिवहः सप्तविंशुपसध्यगः
 ॥ इत्येवंवायवः सप्तवहन्तिभु
 वनचयमिति ॥ वाति । आ • ।
 ह्वापाणीच्छुण् । आतीयुगितियु
 क् ॥ वायुरायुर्वजं वायुर्वायुर्वाता
 शरीरिणाम् । वायुर्विंशतिदंसत्रै
 प्रभुर्वायुः प्रवीर्त्तितः ॥ वाहाम

वायुसखः

गडगचक्रं पुयथाराजोप्रशस्यते ।
 तथाशरीरमध्ये पिथायुरेका परीषि
 म्नुः ॥ वायोः पत्नीस्वस्तिदेवी ॥
 वायुकेतुः । पुं० चितिकणो । धूलौ ॥
 वायुगण्डः । पुं० अजीर्णो ॥
 वायुगुल्मः । पुं० श्वावर्त्तो । अग्नासा
 वायुगुल्मकः) पुं० ॥
 र्भने ॥
 वायुयस्तः । नि० विद्धिप्रचित्ति ॥
 वायुदारुः । पुं० व्योमधुमे । नेत्रे ॥
 वायुपुत्रः । पुं० भीमसेने ॥ हनु
 मति ॥
 वायुफलम् । न० शक्रकार्मुकी ॥ जल
 दोषले ॥
 वायुभक्ष्यः । पुं० सर्पे ॥ पि० वात
 भक्षके ॥
 वायुवर्त्मः । न० ख । नभसि ॥ वायो
 वर्त्म ॥
 वायुवाहः । पुं० धूमि ॥
 वायुवाहनः । पुं० विष्णोः । यहरा
 सप्त । वायवादीन्वाहयतीतिग्र
 न्तादृशेर्ह्युः ॥
 वायुवाहिनी । स्त्री० वायुसञ्चारिण्यां
 शिरायाम् ॥
 वायुपः । पुं० मल्लविजिधे । बाल
 वायुपमाना० इ० भौ० दे० भा०
 प्र० । वायुप्राह एषोऽप्योमधुरे
 धानुवर्त्तनः ॥
 वायुसखः । पुं० पावके । वृषो ॥

वारवौरः

वायोः सखा । रागाहः सखिभ्य
 ष्टच् ॥
 वायुसखा । पुं० अनले ॥ अनौ ॥
 वायुः सखाश्चेतितथा । टवभा
 वादनडसाविच्यनड् ॥
 वाय्व स्पदन् । न० आकाशे ॥
 वाः । न० जले ॥ वारयति । वृञो
 श्यन्वात्क्षिप् ॥
 वारः । पुं० सूर्यादिवासरे ॥ यथा ।
 रविः सीमामङ्गलव्यवृधोकीय । सि
 तः शनिः । एतेपांनामतीवारावि
 ख्याताः सर्वकर्मासु ॥ सितेन्दु
 बुधनीवानांवाराः सर्वचश्रीभनाः
 भानुमसुतमन्दानांशुभकर्मासुकेष्व
 पि ॥ द्वात्रि ॥ हरे ॥ कुजवृद्धे ॥
 निवर्धे । हन्दे । अक्षरे । अणो
 वारयति । त्रियतेवा । हञ् । प
 चाद्यच् । घञ् । या । यद्वा । वार्यते
 चाच्छयतेऽनेन । हञ् । युरादे पुं०
 सीतिघः । स्यन्दने ॥ न० मदि
 रापाके ॥
 वारकः । पुं० अश्वगतौ ॥ अश्वविशे
 षे ॥ न० कष्टस्थानि ॥ ह्रींवेरे ॥
 चि० काव्यं निर्विषके । वारयति
 हञ् । मूल ॥
 वारवौ । पुं० शकौ ॥ पिशाचि ॥
 पख्याम् ॥ जावे ॥ पर्वाजीविनि
 पयोधी । इ० मेदिनिवारः ॥
 वारवोरः । पुं० श्याले ॥ द्वाव्याहि

वारिसम्भव :

वारिप्रवाहः । पुं० निर्भरि । भारे ।
 उत्सास्त्रिर्गतजलप्रवाहे । वारिणः
 प्रवाहः ॥
 वारिप्रश्नी । स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
 वारिवदरम् । न० प्रोषीनामलकी ॥
 वारिमयम् । न० सेतोस्त्रने ॥
 वारिमसिः । स्त्री० पाथोदे । मेघे ॥
 वारिसुक् । पुं० खतमाले । मेघे ॥
 वारिमूली । स्त्री० वारिपण्याम् ॥
 वारिशिमूलयक्षाः । पाककर्णेति
 ङीप् ॥
 वारिरयः । पुं० नावि । तरिके ॥
 वारिशशिः । पुं० समुद्रे ॥
 वारिरुद्धम् । न० कमले ॥ वारिणि
 रौहति । रुद्धे । इगुपधितिकाः ॥
 वारिलिमा । पुं० अप्यती । वरुणे ॥
 वारिवल्लभा । स्त्री० विदार्याम् ॥
 वारिवासः । पुं० सुराजोविनि । शौ
 रिहकी ॥
 वारिवाहः । पुं० जलदे । मेघे ॥ वा
 रिबर्हति । वष्टे । कर्मग्रण् ॥
 सुस्तोयम् ॥
 वारिवाहकः । पुं० बलाहकी । मे-
 घे ॥ वारिणीवाहकः ॥
 वारिवाहनः । पुं० वृद्धे ॥
 वारिणः । पुं० विष्णौ ॥
 वारिधिरौषिका । स्त्री० शिरौषिका-
 दाम् ।
 वारिसम्भवः । पुं० थाकनालशरे ॥

वारुणी

न० उशीरे ॥ लभङ् ॥ सौधीरा-
 स्त्रने ॥
 वारी । स्त्री० गलबन्धन्याम् । हस्ति-
 शालायाम् ॥ कलस्थाम् ॥ वार्यतेऽन
 या । वृञ् ॥ श्यन्तः । वसिर्वाप
 यनिराजौबीष् । वद्वादिस्त्वान्ङी
 य्वा ॥
 वारीटः । पुं० गजे । हस्तिनि ॥
 वारीशः । पुं० समुद्रे ॥
 वारुः । पुं० विजयकुञ्जरे ॥
 वारुठः । पुं० अन्तगव्यायाम् ॥
 व रुडकिः । पुं० वरुडापत्वे ॥ व्या
 मवरुड्ङ्यादिनेञ् ॥ चकडादेशश्च ॥
 वारुणः । पुं० भारतवर्षो योप-
 द्धीपविशिषे ॥ न० उग्रपुराणविशि ॥
 शतभिषर्षे ॥ जषे ॥ त्रि० वरुणस
 ध्वन्धिनि ॥
 वरुणवर्म् । न० जलाशयखननादौ ॥
 वारुणत्रतम् । न० नृपतेर्नियमविशि-
 धे ॥ यथा । वरुणे नयवापाशैर्य-
 द्धवराभिः श्रुते । तथापापान्नि
 गृह्णीथाह तनेतद्दधिवारुणम् ॥
 वारुणिः । पुं० अगस्त्रमुनौ ॥ व-
 सिष्टे ॥
 वारुणी । स्त्री० गलदूर्वायाम् । प
 ाथेमायाम् । प्रतोच्यादिशि ॥ इ-
 न्द्रवारुण्यास ॥ दूर्वायाम् । शत-
 भिपानचर्च ॥ त्रिविधे ॥ य
 धा । वारुणे नसमायुक्तमधीकृष्या

वारुणी

श्रयोदशी । गङ्गायांयदिलभ्ये तस्मै
 र्थयश्नते : समा ॥ वरुणं • गतभि
 पा ॥ इधमेवशनिवारयुक्ताचे न्महा
 वारुणीशशुभयोगयुताचे न्महाम
 हावारुणीतिसंज्ञालभते । यथा ।
 शनिवारसमायुक्तासमहावारुणी-
 स्मृता । गङ्गायांयदिलभ्ये तकोटिसू
 र्ययष्टैः समा ॥ शुभयोगसमायुक्ता
 शनौगतभिप्रायदि । महामघेति
 ख्यवाताचिकोटिसुलसुद्धरेत् ॥
 सुराधिदेवतायाम् । प्रथमाभिमा
 निन्यांमहत्त्वादेवतायाम् । शत्रो
 वारुणीतिश्रुते : ॥ ६ ॥ अन्नमव्यां
 सुरायाम् । वैश्याम् ॥ पुनर्नवा-
 शान्तिपिष्टे विहितावारुणीस्मृता ।
 संहितैस्तालखर्रसैर्यास्तापिवारु
 णी । सुराधद्वारुणीलघ्वीपीनसा
 प्मानशूलनुत् ॥ वरुणमेरितह
 न्दाधानस्यकदम्बतरुकोटरनि :
 सूतायांवल्लदेवपोतवारुण्याम् ।
 यथा । पराशरउवाच । वनेविचर
 तस्तस्यसहोपैर्महात्मनः । सा
 नुपच्छद्मरूपस्यश्रेयस्यधरणीमृतः
 निध्यादितौरुकाव्यस्यकार्येषोर्वी-
 निचारिणः । उपमेगार्गमच्छर्धव
 वरुणः प्राश्चानणीम् ॥ जभीष्टा
 सर्वदायस्त्रमदिरत्वंमहौजसः । प
 ननास्योपमेगायतस्यगच्छमुदेशमे ।
 इत्युक्त्वावारुणीतिसन्निधानमयाप्त

वारुटः

रोत्तुहन्दावनधनोत्पन्नकदम्बतरुको
 टरे ॥ विचरन्वल्लदेवोपिमदिराग
 न्वसुप्तमम् । आघ्रायमदिरातर्षम
 यामाघपुरातनम् ॥ ततः कदम्बात्
 सहसामयधारांसजाह्वयौ । पराणी
 धीक्ष्यमैने यप्रयवौपरमांसुदम् ॥ प
 पौचनीपगोपीभिः समघेतोमुदा
 न्वितः । उपगीयमानोत्कलितं
 गीतनादाविशारदं : ॥ इतिविष्णु
 पुराणे प्रश्नमांशि २५ अध्यायः ॥ अ
 चाहाधिकारिणः प्रतिशोसदाशि
 वः । सम्यग् विधिविधानेनसुस
 माहितधितसा । पिचन्तिमदिरांभ
 र्द्यांनमच्छांएवतेचितौ ॥ इयशे द्वा
 रुणीदेवीनिपीताविधिवर्ष्ता । नृ
 णांविनाशयेत्सर्वबुद्धिमायुर्यशीध
 नमितिकुशाणं वसेतु ॥ कुलायं
 देपिनिसहोनिर्मयोभीरो निर्लब्धो
 निष्कुतूहलः । निर्णीतवेदशास्त्रा
 र्थोदरदावारुणींविबेदिति ॥ वरुण
 स्येयम् । तयोदमिच्छन् । डीप ॥
 वारुणीयप्रभः । पुं० वरुणे । वारु
 णोवहभायन्सः ।
 वारुण्डः । पुं० फणिनाराजि ० पुं०
 न० सिकपात्रे । नौस्यलानिसुसा
 रणभाजधिः । नेत्रमसि ॥ कर्णमसि ॥
 वारुण्डी । स्त्री० द्वापरिण्डाम् ॥
 वारुटः । पुं० इच्छासुते ॥ कपाटे
 ॥ चनौ ॥ पञ्चरे ॥ शम्बले ।

वार्ता

इतिमेदिनिकरः ॥

वारिन्द्रः । त्रि० वरिन्द्रांजाते ।
अण् ॥

वरिन्दी । स्त्री० देशविशेषः । राजसा
ही० इतिगौडदेशभाषाप्रसिद्धे ॥
वार्त्तम् । न० वने ॥ वृक्षाणांसमूहः
। तस्यसमूहद्रव्यण् ॥ त्रि० वृक्षस
म्बन्धिनि ॥

वाच्यदुर्गाम् । न० वृक्षैः समन्ताद्दु
ष्टितेपुरेपुरादुष्टिः सर्वतीयाजनमा
त्रं व्याप्यतिष्ठतिमहावृक्षकण्टकिगु-
ल्मलताद्याचितेराज्ञीवासस्थाने ॥

वार्त्ती । स्त्री० स्त्रीविशेषः । इतिमहाभा
रतम् ॥

वार्त्तम् । न० पक्षे ॥

वार्त्तवः । त्रि० वर्णुदेशके ॥ कच्छा
द्यण् ॥

वार्त्तिकः । त्रि० लेखके ॥

वार्त्तम् । न० निस्सारि ॥ आरि
ग्ये । पाठवे । स्वास्थ्ये ॥ त्रि० वृ
क्षिमति । वृक्षिथालिनि ॥ नीरी
ने ॥ वृक्षिरस्यस्य । वृक्षेतिथः ॥

वार्त्तिकः । पुं० पश्चिमिषे । वट
रद्र० भा० । वर्त्तिके ॥ त० वर्त्त
कानांगणे ॥ वर्त्तकानांसमूहः
। तस्यसमूहद्रव्यण् ॥

वार्त्ता । स्त्री० वर्त्तनि ॥ वातिज्ञने ॥
वार्त्ताव्याम् ॥ कृष्यादौवृत्तौ ॥
यथा । कृषिर्षण्ड्यातद्वृत्ततीर्थ

वार्त्ताकुः

पशुपालनम् । विद्यादेतामहाभा
गवार्त्तावृत्तवयाश्रया ॥ चतुर्विधा
पिसाप्रोक्ताकृष्णनपितरंप्रति । कृ
षिर्षण्ड्यागिरजाकुसीदन्तुर्यमुच्य
तेइति ॥ जनश्रुतौ ॥ उदन्ते ॥
वृक्षान्ते ॥ वृत्तिर्लोकवृत्तम् ॥
तदस्यस्याम् । वृत्तं चेतिवार्त्ति
केन० णः । दुर्गावाम् । यथा ।
पञ्चादिपालनाहेषीकृषिकर्मान्तरा
रणात् । वर्त्तनाकारणाद्वापिवार्त्ता
सोपशगीयते ॥

वार्त्ताकः । पुं० वार्त्ताकी ॥ वातिज्ञ
थे । वनभरटा० इतिख्याते ॥ वा
र्त्तसारोम्यमाकथयति । अवाकुटि
लायाइतौ । ग्यन्तः कर्मस्थण् ॥
वार्त्तकलाअवांयस्रवा ॥ वार्त्तक
पश्चिणि ॥

वार्त्ताकी । स्त्री० हिं गुल्याम् । भ
रटाक्यम् ॥ आतेरितिडौप् ० वृह
त्याम् ॥ वातिज्ञथे । वनभरटा०
इतिभा० ॥

वार्त्ताकुः । स्त्री० हिं गुल्याम् । भ
रटाक्यम् । वृन्ताके । अष्टागुणा
यथा । अग्निप्रदामारुतनाशिनीच
प्रक्रप्रदाशिशितवर्त्तनीच । इत्ता
सकासारुचिनाशिनीचवार्त्ताकु रे
यागुथसप्तगुता ॥ सावालाकफ
वातघ्नीपकासचारपित्तला । सदा
फलाचिदेधमौरक्तपित्तप्रसादनी ॥

वार्त्तन :

अङ्गारपक्वावार्त्ताकु : क्विञ्चित्पित्त
करीमता । कफमेदीऽनिलहरासरा
सघृतरापराः । पुंश्चिह्नोभीतिपिका
गङ्गीयः ॥ वर्त्तती । वृत्तु० । वृत्तवृ
द्विद्ये तिकाकु : ॥ याङ्गुलकाङ्गुका
रस्यात्वे वार्त्ताकमपि ॥

वार्त्तायनः । पुं० हेरिके । गूढपुरुषि
। प्रवृत्तिज्ञे । प्रविधौ । चरे ।
इतिहेमचन्द्रः ॥

वार्त्तावहः । पुं० ह्यविशक्तिश्यादि
जीवे । वैशधिके ॥ वार्त्तायाव
हः ॥

वार्त्ताहारी । पुं० चारे । यथाश्व
र्थे ॥

वार्त्तिकः । पुं० यतिके । वटेर०
इ० भा० ॥ वार्त्तिकोमधुरोरुघः
गीतयकफपित्तनुत् ॥ वार्त्ताकौ ॥
चरे । स्पृशे ॥ वैश्वे ॥ न० उक्ताऽ
नुक्तदुरुक्तार्थव्यञ्जकसङ्गुहे ॥ उक्ता
नुक्तदुरुक्तार्थचिन्ताकारितुवार्त्तिक
मितिहेमचन्द्रः ॥ इत्तिमधोती०
घेदवा । उक्त्वादित्व इक् ॥ वृ
त्तौसाधुर्वा । कथादिभ्यइक् ॥

वार्त्तिका । स्त्री० यर्त्तिकायाम् ।
विष्णुलिङ्गाम् । वटेर० इ० भा०
॥ वार्त्तिकेतिशारावली ॥

वार्त्तनः । पुं० पार्वे । चर्त्तुने ॥ वृ
त्तौऽपच्यम् । चण् ॥ जयन्तादि०
वृत्तसम्भ्रिनि ॥

वार्धुपिका :

वार्धुलः । पुं० मेलानन्दायाम् ।
न० दुर्दिने । वादला० इ० भा०
॥ मस्याम् ।

वार्धकम् । न० वृद्धसङ्घाते ॥ वृ
द्धानांसमूहः । वृद्धार्धे तिवक्त
व्यमितिवृञ् ॥ वृद्धस्यभावकर्म
णोः । वृद्धत्वे । यौवनात्पराव
स्थायाम् ॥ यथा । तिधियर्धमतं
वाल्चं चिंशवर्षान्तुयौवनम् । मु
ख्यं गौणं द्विधाभिन्नं वार्धकन्तुततः
परम् ॥ वृद्धस्यकर्मभावोवा ।
मनीज्जादित्वाद्गुञ् ॥ वार्धकितप
चातिष्ठे दितिशाखोदितं वधः ॥

वार्धक्यम् । न० वृद्धत्वे । वार्धके ॥
वृद्धसङ्घाते ॥ वार्धकमेव । चतु
र्वर्णादित्वात् । स्वार्थेऽप्यञ् ॥

वार्धिः । पुं० समुद्रे ॥ पारीणिधीय
न्तं ऽव । कर्मण्यधिकरणं चेतिधा
ञ् । किः ॥

वार्धिभवम् । न० द्रोणीसवथे ॥
वार्धिपिः । त्रि० वृष्टाजीवे ॥ यद्ध्य
र्थद्रव्यं वृद्धिः । तत्प्रयच्छति ।
प्रयच्छतीतिगच्छं मितिठक् । वृ
द्धिर्बृद्धिभायः ॥ पृषोदरादि
त्वःत्कलीपः ॥

वार्धुपिकाः । त्रि० कृसीदिके । वृद्ध
प्याजीवे । वार्धुपी । वृष्टा० इ०
भा० ॥ तल्लक्ष्यं यथा । समर्धधा
न्यसादायमर्धार्थः प्रयच्छति ।

वार्धीणसः

सर्वैर्वार्धुः पिक्कोनाम हृद्यकव्यवहि
ष्कृतः ॥ तद्यद्बृद्धविषहणनियमो
यथा । अशीतिभागं गृह्णीयान्ना
साद्वार्धुः पिक्कः शतात् । द्विकंशतं
वा गृह्णीयात्सतांधर्ममनुस्मरन् ।
द्विकंशतश्च गृह्णानोनभवत्त्वर्थं कि
त्विधीति । शतकार्षापण्ये ऽशीति
भागं विंशतिपथाः । द्विकं पुराण
द्वयम् । एवं विधं नियममतिक्रम्य
अनापदि । स्वयमन्यदुरावासाच्छ
न्येनयोव्यवहरतितत्स्यैवप्रायश्चित्त
म् । आपदितुल्ययङ्करणे । नियमा
तिक्रमेचनदोषः । इतिप्रायश्चित्त
विवेकः ॥ बृद्ध्यर्थं द्रव्यं बृद्धिः
। तांप्रयच्छति । प्रयच्छतिगच्छं नि
तिठक् । बृद्धेर्बृधुपिभावेवक्त
व्यः ॥

वार्धुः ष्यम् । न० धान्यवर्धने ॥
वार्धुः शम् । न० स्त्रीषीलवणे ॥
वार्धुः शम् । न० स्त्री० चर्मणि ॥ व-
र्ध्यं इदम् । चर्मणोञ् । त्रि० वध्
स्यधिकारे । तस्यविकारइत्यण् ॥
वार्धी । स्त्री० चर्मरञ्जोम् । वधी० इ०
भा० । वार्धान् । डोष् ।
वार्धीणसः । वुं० वार्धीणसे । ह्यग
विशिषे ॥ यथा । चिपिर्वस्तिन्द्रिष
क्षीणं श्लैतं हृद्दधमजापतिम् । या
र्धीणसमितिप्राहुर्वाञ्जिका । पिष्टक
र्मणीतिनिगमे । एक्षचरे । गण्ड

वाव्वटः

के । गौडा० इ० भा० ॥ पक्षिविशे
षे । यथा । नौलयौवीरक्तशीर्षः
कृष्णपादः सितच्छदः । वार्धीण
सः स्यात्पक्षीशोममविष्णोरतिप्रि
यः ॥ रोहितश्चतुमस्यन्यमांसेर्वा
र्धीणसस्यच । तृप्तिमाप्नोतिवर्षाणां
शतानित्रीषिमत्प्रिया ॥ महिषा
णाञ्चखड्गानां रुधिरैः शतवापिं
कीम् । तृप्तिमाप्नोतिपरमांशादूर्ल
रुधिरैस्तथा ॥ इतिकालिकापुरा
णे ६६ ऽध्यायः । वार्धीदनासि
काऽथ । अञ्नासिकायाश्च च्च०
नसादेशश्च । पूर्वपदादितिश्चत्वम् ॥
वार्मठः । पुं० नक्त । कुम्भीरे । वा
रिलले० भटः ॥
वार्मणम् । न० वर्मसमूहे ॥ वर्मणां
समूहः । भिक्षादिभ्योण् ॥
वार्मिणम् । न० वर्मिणांसमूहे ॥
वार्मुक् । पुं० अन्तोदे । मेघे ॥
वाः सुक्षति । मुच्छ० । क्षिप् ॥
वार्य्यः । पुं० चत्त्विति ॥ त्रियते ।
हड्सम्भज्ञौ । यत् । वधपत्तु० ड
गञएव । —०— ॥
वार्य्यः । चि० वरणीये ॥ वारिसस्य
न्विनि ॥
वार्य्यहवम् । न० पशून् । चि० जलले ।
वारिणिः । पुं० समुद्रे । इतिपुरा
णम् ॥
वाव्वटः । पुं० पहिवे ॥

वार्षिकम्

वार्षिक्या । स्त्री० वर्षणायाम् ।
 वार्षिकम् । न० सुशुभ्रकृतपृथिवीद
 शभागान्तर्गतभागविधिषि ॥
 वार्षिक्यः । पुं० पतञ्जली ॥ वृषग
 यस्त्रगोवापत्तम् । सर्गादिस्था
 द्यञ् ॥
 वार्षिभाष्यो । स्त्री० वृषभाणुकन्या
 याम् । श्रीराधायाम् ॥ यथापरा
 त्परः कृष्णलयेयं वार्षिभाष्योति
 पद्मपुराणम् ॥
 वार्षलम् । न० वृषलकर्मणि ॥ य
 था । नक्षत्रसप्तकुर्वीतत्राक्षयः क
 र्मवार्षलम् । वृषलः कर्मचत्रा
 क्षपतनोवेष्टितयेः ॥
 वार्षिकम् । न० आयमाण्यायाम् । व
 लभद्रिकायाम् ॥ वृष्टिजलि ॥ य
 था । वार्षिकं तद्वृष्टं भूमिष्ठम
 हितं जलम् । त्रिरात्रमुपितं तत्तु
 प्रसन्नममृतोपमम् ॥ त्रि० वर्षांभ
 वे ॥ वर्षांभयम् । जातम् साधु
 वा । वर्षांभयम् । ठञ् ॥ वर्ष
 षंभवे । वात्सरिके । वर्षांभयन्वि
 नि ॥ यथा । वार्षिकाद्यतुरीमासा
 दुर्गमाः पविस्वदा । तस्मादिकव
 विषुषेः स्यात्तत्र्यमितनिषयः ॥
 षष्टोमासांस्तुप्रसत्तदाकार्यवगा
 हिनः । वर्षांयाचिनगन्तव्यं प्र
 यासेमुखमिच्छते तिभागश्चे नार
 दः ॥

वार्षिक्यः

वार्षिकी । स्त्री० आयमाण्यायाम्नाप
 धी ॥ देलङ् । प्र० पुष्यश्रिषि ॥
 यथा । श्रोपदोपट्पदानन्दावार्षि
 कोम् । तदन्वनेतिभावप्रकाशः । वा
 र्षिकीश्रीतलालब्धीतिक्तादीपत्रया
 पश्चात् । कर्णाच्चिमुखरोगघ्नो० तत्तैलं
 तद्गुणं स्मृतम् ॥ इति च ॥ वर्ष
 षत्तव्यपूजादौ ॥ वर्षांभयम् । ठ
 ङ् । ङीप् ॥ कालाद्ठञ् ॥
 वार्षिला । स्त्री० कर्णायाम् ॥
 वार्षोयः । वि० वृषावशोद्वे ॥
 वार्षतम् । न० वृष्टीफलम् । वृष्ट्याः
 फलम् । मन्नादिभ्यो ष्विवानसा
 मर्थ्यात्तस्य फलिनञ् ॥
 वार्षद्वयः । पुं० } नृषि ॥ वृष्टद्वयस्या
 वार्षद्वयि । पुं० }
 पत्तम् । षण् ङञ् ॥
 वार्षिक्यः । पुं० वात्सरिके ॥ यथा
 । स्याद्वाद्यार्हतः स्या० फल्य
 वादीतुसीगतः । नैशायिकस्वज
 पादो० वेगः साङ्ख्यन्यापिलः
 वैशेषिकः स्यादीनूयो० वार्षिक्य
 च्चस्तुनाम्निकः । वार्षिकीलीका
 यतिकर्तृतेपदपितार्षिकाः ॥ मै
 षे ॥ फल्यश्चिद्विद्यायामैषेयवृ
 ष्यते ; शिष्यः ॥ न० नीतिशा
 स्ते ॥ वृष्ट्यतिदेशताके पि० वृ
 ष्यतिस्वन्विनि ॥ वृष्ट्यतिदे
 ताऽस्य० वृष्ट्यतेरिदंश । दिष्ट

वाचय :

दिघ्यादिद्यपत्युत्तरपदाण्यः ॥

वालकः । पुं० न० पारिहार्ये ॥ चि०
अहुरीयके । बालके । स्त्रीपारिहो
र्ये० विपुस्यादहुरीयके । इ० नेदि
निः ॥ बालके ॥

वालवः । पुं० द्वितीयकरणे । तत्र
जातस्य फलश्रवणा । कार्यस्य कर्तास्य
जनन्यभर्तासिनाप्रयेताकुसुमशीलयु
क्तः । उटारवुद्धिर्बलवान्मनुष्य
श्चेद्वालवाख्ये जननं ह्यस्य ॥

वाल्कन् । न० घौमादिवस्त्रे ॥ चि०
वल्कभवे ॥ वस्त्रस्य वल्कलस्य० वि
कारः । तत्र विकारवृत्तयश्च ॥

वाल्कलम् । चि० वल्कलनिर्मिते ॥
वल्कलस्यैदम् । अण् ।

वाल्कली । स्त्री० मदिरायाम् ॥

वाल्मिकिः ।
वाल्मोकः । पुं० } वाविर्ज्येष्ठे ॥
वाल्मीकिः ।

प्राचितसिभृगुवंशोयमुनिविशिषे ॥

वाच । अ० अयधारणार्थे । प्रसि
दधी ॥

वाचदूकः । चि० वाचोयुक्तिपटौ ।
वाग्मिनि । वक्त्रि ॥ कुर्यादियु
थाददूकशब्दपाठसामर्थ्याद्देरूकः
॥ यथा । पुनः । पुनरतिशयेन वाच
दति० वृत्ति० वदेर्यङन्तात्० उक्त
कादयस्यैव्युक्तः ॥

वाचयः । पुं० तुलसीविशिषे । वावुद्धि०

वाशुरा

इ० भा० ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

वावृतः । चि० कृतवरणे । वृते ।
वृत्ते । रुच्यं वरादिनास्त्रीकृतवर
दौ ॥ वावृत्यतेऽस्मि । वावृतुवर्त
ने । क्तः ॥

वाशा । स्त्री० वासके ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्यशब्दे । गुरोस्त्रीत्यः । टाप् ॥

वाशिः । पुं० छेदनसाधने । कृष्ण
रप्रभेदे ॥ अग्नौ ॥ वाश्र्यते । वा
श्र्य० । वसिष्पीत्यादिनाङ् ॥

वाशिका । स्त्री० वासके ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्य० । गुरोश्च हलइत्यः । टाप् ।

कः ॥ यद्वा । उश्र्यते । वशकान्तौ
। संज्ञायामित्थनेन० शत्रुल् ॥

वाशितम् । न० पशुपच्यादिशब्दे ॥
वाशनस । वाश्र्य० भावेक्तः ॥

वाशिनायनिः । पुं० वाशिनापत्ये ॥
उद्दीर्घावृद्धोद्गोवादिति० फि
ञ् दागिडनायनेति० टिष्ठीपा

भावः ॥

वाशिष्ठः । चि० वशिष्ठसम्बन्धिनि ॥
वाशिष्टी । स्त्री० । गोमत्यानद्याम् ॥

तीर्थं विशिषे ॥ अत्रैव चत्पिकुल्या
तीर्थम् ॥ वशिष्ठसम्बन्धिन्याम् ॥

वाशुरः । पुं० गर्दभे ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्य० । मन्दिवाशिमयिचतिच
द्व्याह्वित्यवरश्च ॥

वाशुरा । स्त्री० रात्रौ ॥ वाश्र्यन्ते
ऽद्याम् । वाश्र्य० । मन्दिवाशी

ऽद्याम् । वाश्र्य० । मन्दिवाशी

वास :

च्यु रच् । टाप् ॥

वायुः । पुं० द्विवसे ॥ शकुनी ॥
 रासमे ॥ न० मन्दिरे ॥ चतुष्पथे ॥
 वाग्रसे । वायु० । स्फायितस्त्रिव
 स्त्रीश्वादिना - रक् ॥

वाप्यः । पुं० न० नीचलक्षे । भाफद् ।
 मा० प्र० ॥ ऊष्णि ॥ वायति ।
 ओषीशोपथे० वातिवा । वागच्या
 दौ । खप्यशिल्पशप्यशप्यरूपमर्ष
 तप्याः इतिसाधुः । बाधतेनेत्र
 मितिपा । बाधतेः पोनिपातना
 न् ॥ लोडे ॥ इतिमेदिनीकरः ॥

वाप्यकः । पुं० नारिषे । यथा । मा
 रिषोवाप्यकोमार्यः । श्वेतोरक्तस
 स्मृतः ॥

वाप्यका । स्त्री० छिद्रुपत्याम् ॥

वाप्यायमाणः । वि० वाप्यमुदमति ॥

वाप्यिका । स्त्री० छिद्रुपत्याम् । कार
 व्याम् ॥ वाप्यमिष । पूर्वप्रतिकृता
 वितिकन् ॥

वाप्यो । स्त्री० वाप्यिकायाम् ॥

वाप्योका । स्त्री० खक्पत्याम् । वाप्य
 कायाम् । राधुनी० इ० गौ० दे०
 भा० प्र० ॥ वाप्यमिष । फन् ।
 टाप् । पूषीदरादिः ॥

वासः । पुं० वेग्ननि ॥ अथस्थाने ॥

वासके ॥ वसन्त्यत्र । वसनिवासि ।
 चलसेतिघञ् ॥ लघ्नादिविक
 से । १५० ॥

वासनम्

वासकोपः । पुं० वस्त्रपेटके ॥

वासकः । पुं० वैद्यमातरि । उपे ।
 अटरुषे । सिंहास्त्रे । वांसा० वासू
 टी० इ० भा० प्र० इवे ॥ अथ
 गुणायथा । वासकोवातकृतस्वर्यः
 कफपित्तासनाशनः । तित्तम्बुर
 कोहृत्थीलघुः शीतसूडसिंघत्
 ॥ प्रहासकासज्वरच्छर्दिमेहकुष्ठघया
 प्रहः ॥ गानाद्द्विशेषे ॥ वि० गन्ध
 कृति ॥ वासयति । खलुल ॥ यथा
 । वस्तं० आच्छादयति । वसचा
 ष्छादने । खलुल ॥

वासकर्षी । स्त्री० यज्ञशालाया
 म् ॥

वासकसज्जा । स्त्री० स्त्रीयादिनायिका
 भेदे ॥ अयमेप्रियवासरः० इत्वं
 निश्चित्वा० या० सुरतसामयीसज्जी
 करोतिसा० वासकसज्जा । वास
 कोवासरः ॥

वासका । स्त्री० वासकहर्षे ॥

वासगृहम् । न० गर्भागारे । गृहमध्य
 भागे ॥ शयनगृहे ॥ स्थितिमेहे ॥
 वासाय० वामक वागृहम् ॥

वासतीयौ । स्त्री० राषौ ॥ वसनम्०
 वसतिः वसतीसाधुः । पच्यति
 धिषसतिसुपतेर्ज् ॥

वासनम् । न० धूपगे ॥ वारिधान्या
 म् ॥ रथे ॥ निर्घेवाधारे ॥ वासे
 ॥ ज्ञाने ॥ वि० वसनेनलीते ॥

वाहनम्

वायुः । चि० आच्छाद्ये ॥ वसवाच्छा
दने । कर्मणि गण्यत् ॥

वाहः । पुं० भुजि ॥ धान्यमानप्रमे
दे यथाहुः । पलंप्रकुक्षकंमुष्टिः
कृष्णशक्तुष्टयम् । चत्वारः कृ
डवाः प्रस्यद्यतुः प्रस्यम्याठकम् ॥
अष्टाठकोभवेद्वायोद्विद्रोणः सूर्पं
उच्यते । सार्त्सूर्पोभवेत् खारीवे
खाय्यैर्गोख्युद्वाहता ॥ तामेवभा
रंगानीयाद्वाहीभारचतुष्टयमिति
। अश्वे ॥ द्वये ॥ वायौ ॥ वहति
वहप्रापथे । हलस्येति घञ् ॥ उ
च्यते ०ऽनेनया । वहेः कर्मणि०
कारणे वा० घञ् वाहतेवा । ख्य
न्तः । अच् ॥ वाहतेवा । वोहप्र
यत्ने । अच् ॥ रधादौ ॥ चि० व
हनकर्त्तरि ॥

वाहकः । चि० वहनकर्त्तरि ॥ वह
ति । वह० शब् ॥

वाहद्विषन् । पुं० महिषे ॥ वाहानां
द्विषन् ० वाहेषुद्विषन्वा । सप्त
मीतियोगविभागात्समासः ॥

वाहनम् । न० हल्यश्वरथादौ । याने
युग्ये । पर्वे । शीरथे ॥ देव्यावा
हनानियथा । विष्णुब्रह्मशिवैर्दे
वैर्भ्रियतेसाजगन्मयी । सितप्रती
महादेशोब्रह्मासौहितपद्मजः ॥ ह
रिर्हरिस्तुविज्ञेयावाहनानिमहौज
स । समूर्त्वावाहनत्वन्तुतेषांयस्मा

वाहा

न्नयुज्यते ॥ तस्मान्मूर्त्त्यन्तरं कृत्वा
वाहनत्वंगतास्त्रयः । यस्मिन् व
द्यिन् महामायाप्रीयातिसततं शि
वा ॥ तीनतेनैवरुपेण आसनाभ्यभ
वंस्त्रयः । वृत्तिकालिकापुराणम्
॥ वहत्यनेन । वह० । करणेति ल्यु
ट् । वाहनमाहितादिति निपातना
दृष्टौघः ॥ यद्वा । वाहयति । वहेः
स्वार्थेऽन्यात्कर्त्तरिल्युट् ॥ वा
हानांप्रेरणे ॥ यथा । वाहनंप्रति
वाहानांषड्विधंप्रेरणं विदुः । रागाव
धत्माकषापाष्णिप्रतीद्वरधमेदत् ॥
चतुर्थं भवने ॥

वाहनश्रेष्ठः । पुं० अश्वे । द्वये ॥

वाहना । स्त्री० निर्वाहयितृत्वे ॥ यथा
सश्रम्योयुष् ॥

वाहवेगः । पुं० पशुभेदे ॥

वाहाः । पुं० अनङ्गुष्ठि ॥ वहति ।
वह० । वहिहाधाञ्भ्यश्चन्द्रसीत्
सुन् ० षित् । शोषाद्यत्वाद्वाह
सा ॥

वाहसः । पुं० अजगरे । शयौ ।
शयालौ ॥ जलनिर्याणे ॥ सुनिध
यके ॥ वहति । वह० । वहि
युभ्यांषिदिष्यसच् । णित्वाद्दृष्टिः
॥ वाहंगतिं स्मरतीति वा । योन्तक
र्मणि । आतीनुपेतिकः ॥

वाहा । स्त्री० वाहौ । भुजे ॥ अवा
दित्वाट्टाम् ॥

बाहीक :

वाहिक्कः । पुं० टड्ढायाम् ॥ गोवा
हे । शकटादौ ॥

वाहितः । वि० लङ्ङिते ॥

वाहित्यम् । न० हस्तिकुम्भाधीमग्रे ॥
कुम्भोऽत्रवातकुम्भः । वाहित्यं वा
सकुम्भाधरतिमागुरिः । सचलला
टाधीभागः । अथश्रंभति । अष्ट०
। आथश्रकीणिनिः । सतिष्ठच्चत् ।
अञ्चयेकः । पूषोदरादित्वात्स
खतः ॥

वाहिनी । स्त्री० तरङ्गिण्याम् । शैथ
लिन्याम् ॥ सेनायाम् ॥ सेनावि
शिषि । चिपुगणेषु ॥ यथा । इभाः
८१ । रथोः ८१ । अश्वाः २४३ ।
पदास्यः ४०५ । एतत्परिमाण
परिमितायांसेनायामिच्छर्थः ।
समस्तसङ्ख्यया ८१० ॥ अष्टति ।
अष्ट० । यद्वादिच्छाण्णिनिः ॥
वाहाःसन्ध्यांवा । इनिः ॥

वाहिनीपतिः । पुं० सेनापतौ । से
नान्याम् ॥ समुद्रे ॥ वाहिन्याः
सेनायाः । वाहिनीनांनदीनांवा
पतिः ॥

वाहीकः । पुं० देशविशेषे ॥ अर्त्ति
कजाती जाट० जट्ट० इ० भा०
प्र० जातौ ॥ ययोक्तंअर्थमवर्णि
२०० अर्थावे । तत्रह्यः पुरात
नः । कथाः अर्त्तिदृ० हिजोसमः
। वाहीकदेशंभद्रांशकुलमयन्बायव

वाह्यप्रपञ्चः

मत्रथीत् ॥ पद्धानांसिन्धुपठाना
मन्तरंयेसमाश्रिताः । तान्धर्म
वाह्यानशुचीन्वाहीकान्परिवर्त्त
येत् ॥ शाकलनामनगरमापगा
नामनिम्बगा । अर्त्तिकानामवाही
कास्तेषांहत्संमुनिन्दितमिति ॥
अतद्रूपिषार्थैराबतीदितसाचन्द्र
भागेतिपञ्चमद्यः सिन्धुः । अष्टः
तन्मध्यदेशीवाहीकद्रुतिव्याख्याता
१ः ॥ अष्टप्रमेदे ॥ गवि ॥ वाह
के ॥ अष्टति । अष्ट० । अलीकादि
त्वात्कीकन् । अष्टतेवृद्धिश्च ॥
चि० वाह्ये ॥ प्राग्दीव्यतीथेअर्थे
पु० ईकक्चेतिवार्तिकेन० ईकक्
० अष्टिपटिलोपश्च ॥ वाहीकाः
पुं० भूमि० देशविशेषे । टकनाम
सु ॥ वाहीकाटकनामानोवाह्यी
कावह्निकाह्ययाद्रुतिरिमचन्द्रः ॥

वाहुवारः । पुं० अर्त्तिप्रांतके । बहु
वारैः ॥

वाह्यम् । न० याने । युग्ये । पने ।
वाहने । अर्त्ति ॥ वि० अहनीये ।
अलीवदादौ ॥ अहिरर्थे ॥ अहर्म
ये ॥ अहयितुंयोग्यः । अह्यर्थेत्
॥ अहर्मयोग्ये । अह्यपटिलोपेय
ञ्चेतिथञ् ॥

वाह्यप्रपञ्चः । पुं० आन्तरप्रपञ्चाति
रिक्ते ॥ सयथा । पृथिव्यादिपञ्च
भूततत्त्वान्यत्रपञ्चाण्ड तदन्तर्भूतीप

विकटा

चन्द्रिका ॥

विकट्टः । पुं० गीजुरे ॥ इतिशब्द
माला ॥विकट्टतः । पुं० स्वादुकाष्टक । सु
वाहले । यन्त्रिजे । व्याघ्रपादि । स
दुपत्तेः । वंङ् च् । इ० गौ० दे० सा० प्र०
विकट्टते । कक्षिगती । अतच् प्र
त्ययः ॥ विकट्टतफलपक्षमधुरं स-
र्वदोषाजन्तु ॥

विकट्टता । स्त्री० पतिवलायाम् ॥

विकट्टः । पुं० अययोः । कीतुयडे ॥
चि० चकेशि । केशशून्योः । विकट्टि
ते । स्फुटिते । कचरि । कचव-
स्वने । पचाद्यच् ॥ विगतः क
चोऽस्मादा ॥विकटा । स्त्री० महाश्रावणिकाया
म् ॥विकट्टः । चि० कच्छरहिते । मुक्त
कच्छे ॥विकट्टः । पुं० विस्फोटयोः । साकुसु
गडहर्त्त ॥ चि० उरौ । विशाले ।
पृथुले ॥ पृथौ । विकट्टाले ॥
रस्ये । सुन्दरे । दन्तुरे । कटामा
दे । विकट्टति । कटे षष्ठावरण
शः । पचाद्यच् ॥ यदा । समो
दर्श तिचकारार्द्धे रविकट्टच् ॥विकटा । स्त्री० दौतदेव्यनरे । माया
देव्याम् । मारीच्याम् । चितुष्वा
याम् । पञ्चकालिदायाम् । पञ्च

विकट्टः

वाराह्याम् । गौर्याम् । पावि
रघायाम् ॥विकट्टाननः । पुं० राजसान्तरे ॥
चि० भीषणस्थे ॥विकट्टकः । पुं० विकट्टते ॥ दुरा
जमायाम् । विरुद्धः । कट्टको
ष्ठः ॥विकट्टनम् । न० मिथ्याज्ञाघाया-
न् ॥ यथा । ज्ञाघाप्रशंसाघवा
हः सातुमिथ्याविकट्टनम् । इ०
हेमचन्द्रः । विकट्ट्यते । कल्प
ज्ञाघायाम् । भाषिष्य ट् । चि० तच्छी
ले । ताच्छीलिकीषु । वासरूपविधिर्ना
स्तीच्छस्वप्रायिकत्वात् । धीकपलसे
तिविनुष् विषये । चलनशब्दे तियु
च् ॥ लसुषज्ञाघनादौ ॥विकट्टी । चि० विकट्टनशीले । वि
कट्टते । तच्छीलः । कल्पः । यौक्त
पलसवात्यसम्भः । इतिविनुष् ॥विकटा । स्त्री० अय्ययनेऽनुपयुक्तायां
क्षयायां ॥विकट्टीनिकः । चि० प्वाणे । विरा
टाकनीनिकातारायस्मात् ॥विकट्टितः । चि० विशेषकम्प-
विशिष्टे ॥विकट्टः । पुं० रोगे । विकीर्यते ।
क्षुः । छटोरप् । चि० करस्य ॥

विकट्टालः । चि० भयानले ॥

विकट्टः । पुं० विद्विधि । खीर्षे ।

विकल :

द्वयोर्मध्ये ॥ यथा । शक्रादीनां पु
रेतिष्ठन्स्यु शब्देषु रचयम् । वि
कर्षोर्द्वौ । विकर्षं स्त्रस्त्रीन्, कौशान्,
हेपुरेत्येति विष्णुपुराणम् ॥ दुर्घो
धनामुज्ज्वे ॥ वि० कर्षं रचिते ॥

विकर्षिकः । वि० कर्षिं कारहिते ॥
पुं० भूखि० सारस्वतदेशे ॥ यथा ।
काशमीर, सुमाधुमताः सारस्वता
विकर्षिकाः । इति हिमचन्द्रः ॥
यकर्षो । स्त्री० अयाङ्, शिशरे० उदा
रेऽन्वहारिणि ॥

विकर्त्तनः । पुं० अर्को । भाक्तं शब्दे ।
सूर्ये ॥ विकर्त्तयति भक्तं रानात् ।
कृतीच्छं दने । शिञ्जलात् ल्युट् ॥
यदा । विशिषेण कर्त्तनं यस्य । वि-
श्वकर्मणो यन्मोक्षोत्पत्त्यात् ॥ अर्क-
रुचि ॥

विकर्माकृत् । वि० निषिद्धकर्मका
रिणि ॥

विकर्म्म । न० शास्त्रप्रतिषिद्धि० व्या
पारे ॥

विकर्म्मस्यः । वि० निषिद्धकृति ।
धौर्ध्वैर्द्वैहिकस्य कर्मणो विरोधीनि
यानिकर्माणि । अग्न्यागमनादीनि
तत्कारिणि ॥

विकर्षः । पुं० । कर्षणं ॥ विकर्षणम् ।
कृत् । घञ् ॥ वाणे ॥

विकर्षणम् । न० । आकर्षणे ॥

विकलः । वि० जने ॥ विकलसि ॥ ख

विकासत्

भावहीने । विगताकलायस्य ॥
निष्कले ॥

विकलपाणिकः । पुं० सुपौ । कुक्क
रे । विकृतकरे ॥ विकल० पा
णिर्यस्य ॥

विकला । स्त्री० षट्पदीनायाम् ॥ रा
श्यादिकलायाः पटितमांशे ॥

विकलाङ्गः । वि० स्वभावतान्यून
धिकाङ्गि । अपीगच्छे ॥ विकल
मङ्गमस्य ॥

विकलौ । स्त्री० षट्पदीनायाम् ।
गीरादिष्वान्ङीप् ॥

विकल्पः । पुं० भ्रमे । भ्रान्तौ ॥ क
ल्पने ॥ सङ्कल्पविपर्यये ॥ विर
क्तौ । संशये ॥ तुल्यवन्नरूपविरा
धे विकल्पो भवति । शब्दज्ञानानु
पातीवस्तुशून्यो विकल्पः ॥ विक
ल्पनम् । कृ० पू० सामर्थ्ये । भावे च
ञ् । विविधकल्पे ॥ विशिष्टक
ल्पे ॥

विकल्पकः । वि० निर्मातरि ॥

विकल्पितः । वि० विपरीतत्वेन क
ल्पिते ॥

विकपा । स्त्री० मांसरोहिष्याम् ॥ म
ञ्जिठायाम् ॥ विकपति । कपहिं
सायाम् । पचाद्यच् ॥

विकासः । पुं० सिन्धुनन्दने ॥ च
न्द्रे ॥

विकासत् । वि० जम्भमाणे ॥

विचयनम्

विघ्नहारी । पुं० गव्याधिपे । लम्बो
 दरे ॥ अथर्वश्रुति । षड्ज्० ।
 णिनि । विघ्नस्यहारी ॥
 विघ्नितः । वि० सङ्घातपिप्पे ॥ इ
 तच् ॥
 विघ्नेशः । पुं० हरिभ्ये ॥ विघ्नाना
 मोशः ॥
 विघ्नेशवाहनः । पुं० महामूपके ॥
 विघ्नेशस्यवाहनः ॥
 विघ्नशानकान्ता । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम्
 विह्वः । पुं० अश्वत्थुरे । पु०ट्टे ॥
 विह्वः । स्त्री० अश्वत्थगतिप्रभेदे ॥ शुक
 शिम्ब्याम् ॥ नक्षत्रे । इ० नेदि
 निकरः ॥
 विचक्रियः । पुं० मल्लीप्रभेदे । द्विपु
 टायाम् ॥ मदनकवचे ॥ इतिसेदि
 निवारः ॥
 विचक्षणः । पुं० पशुद्वये ॥ विचष्टे
 चक्षिङ् ० । अनुदात्तसङ्खलादे
 रितिदुष् । कर्त्तरिष्णुङितिन्या
 सकारः ॥ वि० विचारस्तुश्ले ॥
 निपुणः । तद्गतत्वात्कर्त्तव्यतायां
 चतुरे ॥ निपुणतरश्चतुर्दशनि ॥
 विचक्षणः । स्त्री० नगदन्वयाम् ॥
 विचक्षुः । वि० विमनसि ॥ चक्षु
 र्छीने ॥
 विचयः । पुं० अन्वेषणे ॥ विचयीय
 ते । विञ्चयने । कम ख्यैरच् ॥
 विचयनम् । न० भाग्ये ॥ संवीच

विचारजा

र्थे ॥ विविधम्० चयनम् ॥ वि
 ज् ० । ल्युट् ॥
 विचर्चिका । स्त्री० रोगविशेषे । पा
 भनि । पामायाम् ॥ दाल्घतेत्वक्
 खरारुद्धापाख्येर्ज्ञेयाविचर्चिका ।
 पादेविपादिक्वाक्त्वा स्तानभेदा
 विचर्चिका ॥ दाल्घते० ॥ विदार्य
 ते ॥ विचर्चते । चर्चचयने ।
 रोगाख्यायांखल्वहुणम् । प्र
 ख्ये।पसर्गाभ्यांरोगप्रतीतिः ॥
 विचलः । वि० अस्थिरे ॥
 विचलनम् । न० विभ्रने ॥
 विचलितः । वि० सुखलये । पति
 ते ॥ स्तानान्तरा० ॥
 विचारः । पुं० कार्यकार्यरूपविम
 र्शे ॥ तत्त्वनिर्णये । सन्दिग्धेष्वस्तु
 निग्रमाथे नतत्त्वपरीक्षायाम् । वि
 तर्को । प्रमाणैर्वस्तुतत्त्वपरीक्षाया
 म् । चर्चायाम् । सङ्ख्यायाम् ॥
 सन्दिग्धं तत्रयोजनश्च० विचारमर्ह
 ति ॥ विश्वेके ॥ कौशिकवमिदंजा
 तं कौवे कर्त्तास्यविद्यते । उपदा
 नं विमस्तीहविचारः सौयमीदं
 शः ॥
 विचरणम् । न० विचरण्यनेगदा ।
 चर० । चञ् ॥
 विचारजा । स्त्री० विद्यायाम् ॥
 यथा । परीक्षायापरीक्षाविद्याश्चे
 धाविचारजा । तत्रापरीक्षविद्याय

विचिकित्सा

विचारोऽयं समाप्यते । वि० वि
चारोत्पन्न । विचारोत्पत्ते । छ-
नी० । उः ॥

विचारणम् । न० विचारे ॥ परसंशय
शेषरादिः युष् ॥

विचारणा । स्त्री० विचारे । वर्षाया
म् ॥ मीमांसाशास्त्रे ॥ परसंशये०
पुरादिः । ख्यासशब्दोयुष् ।
टाप् ॥

विचारणीयम् । न० शास्त्रे ॥ वि०
विचार्ये ॥

विचारितः । वि० ह्यतविचारे । वि
ज्ञे । विचे ॥ विचार्यरीत्य । पर
गती० ख्यातः । ज्ञः ॥ विचारः
सञ्जातोऽस्त्वदा । तारणादित्वादि
तच् ॥

विचार्यः । वि० विचारयोः । वि
पाचितव्ये । विचारणीये ॥

विचार्यमाणः । वि० विच्यमाने ॥
दानं च यंतवाद्यातापितवभाति
सायथा । विचार्यमाणे चितवेधा
त्वे वैकोऽवशिष्यतइतिश्रीसदानि-
र्थापितव्यम् ॥

विचारणः । पुं० न० चत्तरे । प्रथमा
रे । चत्तरे । रूपान्तरामपत्तौ ॥
यथामयसीदध्याद्विपताविपालः ॥

विचिः । पुं० स्त्री० चत्तरे ॥

विचिकित्सा । स्त्री० संशये । विरुद्धा
भेदकोऽव्यवगाणित्वात् ॥ विचिकि

विचिन्वन्

त्सगम् । कितसंशये । गुणत्वि-
क्विप्ताः सन् । ततः अग्रच्छयो
दिश्यकारप्रच्छयः । टाप् ॥

विचिकित्स्थितः । वि० संशयिते ।
सन्दिग्धे ॥ विचिकित्स्थितसञ्चारा
त् ॥ तारणादित्वादितच् ॥

विचिकित्तः । पुं० विपुटायामक्षिप्ता
धाम् ॥ दमनञ्जे ॥ पु० चि० चन्द्रः ॥

विचितः । वि० चिन्विष्टे ॥

विचित्तः । पि० चत्तरे ॥

विचिषम् । न० कर्तुरवर्षे ॥ पुं०
न० अलङ्कारदिशिथे ॥ विचिषंस्त्रवि
रुद्धप्रपञ्चस्तत्समुद्रमप्रकिल
त्वात् ॥ वि० विचिषंस्त्रंशति ॥
नानाधिषे ॥

विचिषकः । पुं० कर्तृवर्षे ॥

विचिषदेषः । पुं० शैवे ॥ पि० चात्
संशरीरे । नानावर्षदेषे ॥

विचिषवीर्यः । पुं० पन्द्रवशौर्यम्
पतिविशिषे ॥

विचिषवीर्यसूः । स्त्री० चत्तरे
म् ॥

विचिषा । स्त्री० स्वर्गवारी ॥ विषा
स्वनाह्वयम् ॥

विचिषाहः । पुं० शैविनि । मयूरे ।
व्याजे ॥ पि० चात्संशरीरे ॥ वि

चिषाणि० चत्तानियससः ॥

विचिन्वन् । पि० स्वर्गवारी । च
न्विष्यति ॥

विच्छाया

विधौ । स्त्री० धीच्याम् । तरङ्ग ॥
बु० द्विरूपयोपः ।

विचेतनः । वि० चेष्टारणिते ॥ विग
ताचेतनायस्यसः ॥ (०) ॥

विचेताः । वि० दुर्मनसि । अन्तर्
नसि । विमनसि । विगतचित्ते ॥
भगवद्ज्ञानजनितदुरितप्रतिबद्ध
दिवेकविज्ञाने । विच्छिन्नचित्ते ॥
उद्दिम्नचित्ते ॥

विचेयः । वि० सृष्टे ॥

विचेष्टकम् । न० अङ्गपरिवर्तने ॥

विचेष्टितम् । न० विरुद्धाचरणे ॥
व्यापारे ॥

विच्छन्दः । पुं० विच्छन्दके ॥ वि
शिष्टच्छन्दाऽव ॥

विच्छन्दकः । पुं० ईश्वरसङ्गप्रभेदे ।
विशिष्टच्छन्देऽभिप्रायेऽव ॥ य
द्वा । विशिष्टान्० छन्दयति० साभि
लापान्० धरोति । छदि० । ग्व
ज्० छुन्वा ॥ उपर्युपरियङ्गेऽतदि
च० छन्दकसंज्ञकमित्थभरतः ॥

विच्छन्दकः । पुं० विच्छन्दके ॥
उच्छृङ्खित्दीप्ती ॥ ख्वल ॥

विच्छायाः । पुं० मणौ ॥ न० पक्षिणां
छायायाम् ॥ वि० हतप्रभे ॥ छाया
रहिते ॥ विगताछायायस्य ॥

विच्छाया । स्त्री० पक्षिच्छायायाम् ॥
क्षीवतोचिता० छायावाङ्मयद्रुतिश्च
रथात् ॥

विजनः

विच्छसिः । स्त्री० अङ्गहारे ॥ विच्छे
दे ॥ हावमेदे ॥ यथा । मण्डनाना
दरम्यासोविच्छिसीरुपदर्पतः । आ
भरणविलेपनादीनांकुतस्थित्प्रिया
पराधादीर्ष्यानादरेष्वक्षानांसखी
नांप्रयत्नतीधारणं विच्छसिः । प्रि
येषदत्तंप्रीतिनिधम्वनं स्वल्पमपि वि
भूषणं विच्छसि रित्यन्ये । आक
ल्पकल्पनाख्यापि विच्छसिः का
न्तिमे। यत्तद्विच्छुज्ज्वलनीलमणिः ॥
विच्छेदनम् । छिदिरद्वैधीकरण
। शिन् ॥ छिदे० विनाशि० विच्छसि
रिति चिकारगुणशेषः ॥ गैहाधधौ ॥
द्रुतिहेमचन्द्रः ॥

विच्छिन्नः । वि० समालम्ब्ये । छले ।
काटा० बु० भा० ॥ विभक्ते ॥ कुटि
ले ॥ विशिषेणच्छिन्नः ॥

विच्छिन्नावस्था । स्त्री० विच्छेदावस्था
याम् । अभिव्यक्तस्यजनितकार्य
स्यापि० केनचिद्वलवताभिभवे ॥

विच्छेदः । पुं० धियामे । पिरहे ॥
कान्तायाः कान्तविच्छेदोत्तरणा
दतिरिच्यते ॥ विच्छेदनम् । छि
दिर्० । घञ् ॥

विच्छेदावस्था । स्त्री० विच्छिन्नावस्था
याम् ॥

विच्छुतः । वि० विघ्नरिते ॥ विगतौ ॥

विच्छुतिः । स्त्री० नियामे ॥

विजनः । वि० निर्दने । विविक्ति ।

विजय :

नि : शलाकि । रहसि ॥ यथा ।
 पादारनिर्हारविहारयोगा : सदेव
 सद्भिर्विजयीविधेया : ॥ अखण्डान
 न्दे ब्रह्मणि ॥ पादावन्तोचमध्येचक्ष
 नायस्मिन्नविद्यते । येनेदंसततव्या
 प्रसदेशोविजय : स्मृत : ॥ दिगती
 जनीऽस्मात् ॥

विजयनम् । न० प्रसवे ॥ पुं० सूति
 मासि । विजायतेऽस्मिन् । जनी० ।
 करणेति ल्युट् ॥

विजय्या । पुं० मेषे । मुधन्वाचार्ये ।
 विजयिलम् । न० पिच्छसि ॥

विजय : । पुं० जये । शत्रुपराजयनि
 मितवत्कृषे ॥ पार्थे । अर्जुनपा
 गडवे ॥ विमाने । विष्णुचरविशि
 धे ॥ वृत्तार्थत्पितरि ॥ जिनबल
 देवे ॥ यमे ॥ कल्किपुत्रे ॥ वत्स
 रविशिधि ॥ तत्फलंयथा । अल्यती
 यास्तघामेघावर्षंतिखण्डमण्डली ।
 नश्यन्तिसर्वशस्त्रानिविजयेनाचसं
 शय : ॥ २७ ॥ याचावीरान्तरे ॥
 यथा । द्विगीशादिम्वञ्जीचेत् म्याज
 न्नेशसुहृद्यदि । विजयानामयो
 नीयंघाताराजाजयीभवेत् ॥ सम
 रघाचायाने ॥ गुरौवीर्येकेन्द्रयुतेषु
 चैवाभ्युत्तन्दने । विजयानामयो
 नीयंघातुर्विजयदः सदा ॥ विजय
 नम् । जिजये । परच् ॥ एकादशे
 सुपूर्ते । चतुर्दिग्द्वारगृहे ॥ परने

विजया

प्रदरे ॥ विजयतेज्ञानवैराम्यैश्वर्या
 दिगुषैर्विश्रम् । विपूर्वाञ्जयते :
 पधाद्यच् ॥

विजयकः । पुं० विजयेकुगले । चा
 क्षर्पादिच्चात्कम् ॥

विजयकुञ्जरः । पुं० राजवाघो मा
 सङ्गी ॥

विजयचन्द्रः । पुं० पञ्चशरामौलि
 कक्षारे ।

विजयनन्दनः । पुं० इक्ष्वाकुवंशन
 राजविशेषे । जये । अभिमन्यौ ॥

विजयनन्दनः ॥

विजयमर्दनः । पुं० ठक्कायाम् ।
 जयटांक० इ० भा० ॥

विजयसखः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ विज
 यसखा । राजाष्टः सखिभ्य-
 षच् ॥

विजया । स्त्री० उमायाम् । ज्ञात्या
 यन्याम् । दुर्गायाम् ॥ यथा । वि
 जिख्यपश्चानामानंदैत्यराजंमहाबल
 म् । विजयानेनसादेवीलोकैवाप
 राजितेतिदेवीपुराणम् ॥ उमास
 ख्याम् ॥ तिथिविशिधे ॥ यथा ।
 द्रुपमासिसितादशमीविजयाशुभ-
 कर्म्मसुसिद्धिकरौकथिता । श्रवणं
 युतासुतरांशुभदानृपतैस्तुगनेजयस
 न्धिकरौ । अस्यानीलकण्ठदर्शनं
 विधिर्यथा । कृष्वानीराजनंराजा
 पल्लवहोयथापलम् । शोभनंखड्ग

विजरा.

वंपश्येध्वलनीगोष्ठसन्निधौ ॥ द
 र्घं चामन्तरं तत्रमस्कारमन्वीयन् ।
 मौनवीचशमयीवसर्वकामफलप्रद
 । पृथिव्यामवलीर्षीसिखञ्जरीठन
 रोस्तुते ॥ त्वयोगयुक्तोमुनिपुत्रश्च
 स्त्वमदृश्यतामेपिशिखीङ्गनेन । त्व
 दृश्यसेपात्रपिनिर्गतायां त्वं खञ्जना
 र्घ्यमवोचमस्ते ॥ द्रव्यविशिषोपरि
 स्थितस्त्वतश्चदमं नफलं यथा ॥ अ
 र्कं पुनोऽङ्गुलकाजिमहेरनेषु राष्य
 प्रदः खञ्जलदः शुचिशास्त्रेषु ।
 मत्पाश्र्विकीयनखलागतुषियुष्टो-
 क्तः खंददारिवहुयः सखुखञ्ज
 रीटः । अशुभदमं नैप्रायसिपंतं
 यथा । अशुभखञ्जलनंदट्टादिब्राह्म-
 ण्यं प्रमम् । दोगं कुर्वीतकुर्वाञ्जला
 वस्तुर्बौध्दीजलैरिति ॥ सादकद्रव्य
 विशिषे । भङ्गशाशाम् । तस्त्राना
 मानिगुणाश्च यथा । भङ्गमागञ्जा
 मस्तुतागौसादनीविजयाजवा ।
 भङ्गायकफरीतिज्ञाः प्राहिरीपाप
 नीलवुः । ती. ल्छीप्यपिषथामोह
 सद्यसाग्दंष्ट्रवर्द्धनी इतिमात्रप्र
 काशः ॥ अपिष । शक्ताशनतुती
 प्योप्यं मेः हस्तकुण्डनाश्रमम् । इह
 मेधाग्निहाय ह्युं अदेः परारिरसाय-
 नरा । जातामन्दरमन्यनाश्रमनि
 वीतीयू परुपापुरात्रै लीव्ये दिपय-
 प्रदेतिविजयात्रीदेवराजप्रिया । ली

विजाता

जानाहितकाम्यवाचितितरीप्राप्तो
 नरैः कामदोसर्वातद्विनाशकथं
 जगनीयैः सेवितासर्वदाद्विरा
 णवक्षामः ॥ यथायाम् ॥ यमभायां
 याम् ॥ शरीतक्ष्याम् ॥ पलावुष्ट
 स्तापिलयेतिलद्वयम् ॥ जयन्च्छा
 म् ॥ शिफालिकायाम् । मञ्जि
 छावाम् ॥ प्रमीमेदे । अग्निप्रव्ये
 । गणिकार्याम् ॥ अष्टमशब्दाद्
 श्यन्तर्गतप्रादश्रीविश्वे ।
 विजयासप्तमी । लौ. सप्तमीतिथिप्र
 मेदे ॥ सायया । शुक्रपचक्षसप्तम्यां
 सूर्यं पारोयदामवेत् । सप्तमीविज
 याजानतपदतंमहाफडम् ॥
 विजयी । वि. विजयश्रीले । विशिषे
 चक्षेतुं श्रीकमथ । विहवीत्वादि
 ना. इति ॥
 विजराः । पुं. विदानवैद्यजातनि ।
 रिं. वरारहिते ॥ विगताश्चरा
 यज्ञ ॥
 विजयम् । स. विशिषे । पिषु छिले
 प्रतिहिसपन्द्रः ॥ वि. अतश्च्युते ।
 विजय्यः । पुं. शक्यविशिषे ॥ यथा
 । व्यङ्गयाद्युभयागुटमानमुदान्तरा
 लया । अचक्षिषिषटाघोक्षिषिंष
 ख्योदिदुषांमतः ॥ इच्छुष्यं जग
 नीलमधिः ॥
 विजातः पि. विहते ॥ जाते ॥
 विजाता । ली. जातापश्चायाम् ।

विजित :

प्रजातायान् ॥

विजातीयः । चि० विभिन्नधर्मात्कान्तो ॥ विलक्षणो । भिन्ने ॥ यथाह

द्याविजातीयः शिलादिः ॥

विजिगीषः । चि० जयैच्छी ॥

विजिगीषा । स्त्री० विजयेच्छायाम् ॥

स्रोत्रपूरणासक्तिनिमित्तकानिन्दाल्यागेच्छायाम् ॥

विजिगीषाविश्वार्जितः । चि० आद्यु

ने । स्रोत्रिके ॥ स्रोत्रपूरणास

क्तिनिमित्तकानिन्दाल्यागेःविजिगी

षा० व्ययसायः कश्चित्प्रकर्षावा

चालस्यान्तेनविहीने, यः केषलमु

दराचीनइतिभावः ॥

विजिगीषुः । चि० जयैषिणि । जये

च्छाशीले । प्रतिधादिजयकामे ॥

यथा । जेतुमीषणशोचच्चविजिगी

पुरितिस्मृतः । इति ॥ शक्तस्यहि

विजिगीषीः कार्यसाधनप्रधानम्

पन्थत्समथरक्षणाद्यशक्तस्येतिनी

तिः ॥ विजेतुमिच्छाधातीः कर्म

णइतिसन् । सनाशंसभिचउः ॥

विजिघत्सः । चि० विगताशनेच्छे ॥

विगताजिघत्साच्च धायस्य ॥

विजिघ्तासितव्यः । चि० स्वसंविदा

तामापादयितव्ये० निजोत्तमनि ॥

विशेषेणज्ञातुमेष्टव्यः ॥

विजितः । चि० पराजिते ॥ विजोय

वेस्य । जिघमिभये । ज्ञः ॥

विजृम्भितम्

विजितात्मा । चि० स्वयशीकृतदेहं ॥

वशीकृतान्तःकरणं ॥ विजित

आत्मादेहे० मनीवायेन ॥

विजिताश्रुः । पुं० पृथीः पुत्रे ॥

चि० वशीकृततुरगे ॥

विजितिः । स्त्री० विजये ॥ यथाह

दण्डो । क्षितिर्विजितिस्थितिर्विदि

तिन्नतरतयः परगतयः । उरुरुक

धुमुंरुदुधुवुयुं धिदुरवः खमरिजु

लम् ॥ इति ॥

विजिलम् । चि० पिच्छले । मण्डयु

क्तजलवुश्वयञ्जनयोः ॥ विजनं वि

जिः । शोविजोभयफलनयोः ।

इगुपधात्किद्वितीन् । विजिंजा

ति । जा० । चातोनुपसर्गकः ॥

विजिविलः । चि० विजिले । इतिहे

मचन्द्रः ॥

विजिहीर्षा । स्त्री० विहर्तुमिच्छा

याम् ॥

विजिह्वः । चि० कुटिले । यज्ञे ॥

विजिघेषजिह्वः ॥

विजुलः । पुं० शोकात्तीक्ष्णन्दे ॥

विजृम्भणम् । न० विभ्रमे ॥ विधा

से ॥ जृम्भणे ॥

विजृम्भितम् । न० चेष्टायाम् ॥ चि०

विकसरे । विकसगशीले ॥ अख्य

र्जिते ॥ उल्लसिते ॥ जृम्भायुक्ते ॥

विजृम्भासङ्घातास्य । तारकादिप्ला

दितच् ॥

विज्ञानम्

विजोषा । स्त्री० वर्षावृत्तान्तरे ॥ य
या । यत्रपक्षिद्वयं दृश्यते सुन्दरम् ।
सपर्राजोदितसाविजोषामता ॥
यथा । आलिखंशीघरेकामकीलीप
रे । किंमयासाधितं मौनमारोपि
तम् ॥

विज्जलम् । न० तीरे । सायके ॥
वि० पिच्छले ॥

विज्जलम् । न० विजिते ॥

विज्जलम् । न० गुडस्यवि । स्वये ॥

विज्जुलिका । स्त्री० जतुकायाम् ॥

विज्ञः । वि० निपुणे । अभिज्ञे ।
शिक्षिते । प्रवीणे ॥ विजानाति ।
ज्ञाभयवोधने । घातस्योपसर्गद्व
तकः ॥

विज्ञप्तिः । स्त्री० विज्ञापने ॥ वि-
ज्ञाने ॥

विज्ञवुद्धिः । स्त्री० अटामास्याम् ॥
वि० सुशिक्षिते ॥

विज्ञातः । वि० विश्रुते ॥ ख्याते ॥
निश्चिते ॥ अयं परिज्ञानात्सर्वं वि-
ज्ञातं भवति ॥ ज्ञाते । विशिष्य
ज्ञातेर्धे ॥ व्यञ्जायि । ज्ञा० ।
क्तः ॥ यथा । विजानाति । मति
बुद्धोत्तिक्तः ॥

विज्ञाता । वि० अनुभवितरि ।

विज्ञानम् । न० ज्ञाने । कर्मणि ॥

विज्ञानं ज्ञानकर्म चोरिति मेदिनी ।
कर्मणि ॥ विज्ञानं यत्कर्म ज्ञाने

विज्ञानम्

इति श्रेष्ठमचन्द्रः ॥ निश्चये । संश
यविपर्ययरहिते ज्ञाने ॥ विश्वज्ञी ।
विज्ञापितरूपे व्रतज्ञे ॥ अपरोक्षं ज्ञा
नफले । ब्रह्मात्मैक्यानुभवे । वि-
ज्जमी ॥ यथादिकर्मकौशले ॥ वि-
वेकबुद्धौ ॥ उपासने ॥ शास्त्रा
र्थविषयज्ञाने । शिल्पबुद्धौ ।
शिल्पकर्मणि ॥ विश्रायतेऽनेन ।
ज्ञा० । करणे ल्युट् ॥ विवेकेन
ज्ञानं वा । मोक्षधीर्भ्रामन्यचवि-
ज्ञानं शिल्पशास्त्रयोरिच्छमरः । अ-
स्मार्थः । विशेषैश्वर्यामान्येन च०
अथवा धीमोक्षीमुक्तिः शिल्पं वि-
वादि० शास्त्रं व्याकरणं वादि । मो-
क्षे० शिल्पे० शास्त्रे च याधीः सा०
ज्ञानं० विज्ञानं चोच्यते । एषा विशेष
प्रवृत्तिः । अन्वय० घटपटादौ०
याधीः सापिज्ञानं विज्ञानस्योच्य-
ते । एषा सामान्यप्रवृत्तिः ।
मोक्षे धीज्ञानं विज्ञानस्य वा ।
ज्ञानान्मुक्तिरिति० सायाचिता च
विज्ञानं तु षट्कारिण्यप्रयच्छतीति । अ-
न्यत्रयथा । ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तो-
र्विप्रथमे चरे० इति । घटत्वप्रका-
रकज्ञानमिति । ये किंचित् प्राणिना
लेके सर्वे विज्ञानिनामता इति । ब्र-
ह्मणो निश्चयिज्ञानानन्दरूपत्वात्०
इति । एवं चिबज्ञानं व्याकरणं ज्ञा-
नं घटपटविज्ञानमिच्छादिकं प्रयुज्य

विटका

स्वर्गप्रतिकल्पतरुः । अष्टमितिप्रत्य
 योविज्ञानस्त्रम्बुत्त्वानन्दगिरिः ॥
 विज्ञानायसितः । वि० विज्ञानेननि
 स्थिते १
 विज्ञानिकः । वि० वैज्ञानिके, प्रवी
 ये ॥ विज्ञानमस्त्रस्य । त्रोद्यादि
 च्चान्मत्त्वर्थाद्यष्टम् ॥
 विज्ञापनम् । न० वीधने । जनावना०
 बुभ्गायना० इ० भा० प्र० ॥ विपूर्वाण्
 यदन्तजानातेर्ल्युट् ॥
 विज्ञेयम् । न० परमात्मतत्त्वे ॥ वि०
 विज्ञातव्ये । इदमेवमितिपिस्पष्ट
 ज्ञानार्थे ॥ विज्ञातुंयोग्यः । ज्ञा० ।
 अचीयत् । ईयति ॥
 विज्यम् । न० निगुंथोधनुषि ॥ विग
 ताज्यायस्त्रिण्० यस्त्राष्ठा० तत् ॥
 विज्वरः । वि० विगतज्वरे ॥ विगत
 मनसागे ॥ विगताज्वरोयस्य ॥
 विभर्त्सरः । वि० विवने ॥
 विज्ञामरम् । न० अक्षुयः शक्तसिचि ॥
 इतिकसिन् ॥
 विज्ञाली । स्त्री० वीथ्याम् । पडत्ती ॥
 विटः । पुं० अद्रौ ॥ लयणविशेषे ॥
 विट्टे । स्त्री० ॥ मूषिके ॥ खदि
 रे ॥ कामुकाः सुचरे ॥ धूर्त्ते ॥ काम
 तन्त्रकलाकोविदे ॥ नारदवर्त्ते ॥ वे
 टति । विटशब्दे ॥ इगुयधलक्ष्यः
 कः ॥

विटप्रियः

कसिन् ॥

विटङ्कः । पुं० न० गृहप्रान्ते रचितप
 दिस्थाने । कपोतपालिकायाम् ॥
 विशिष्यटङ्कान्ते ऽत्र । टकिवन्वने ।
 ह्यस्येतिङ्क् ॥ तीरणस्तम्भयोरुप
 रितयङ्क्निहितेदारुणि ॥ वि० सु
 व्दरे ॥ यथा । तस्मिन्नतीक्ष्णमुनयः
 पडसज्जमानाः कचाः समानव
 यसावयसप्तमायाम् । देवावचक्षत
 गृहोतगदौपरार्द्धाकीयूरकुण्डलकि
 रीटविटङ्कवेधौ ॥ इतिभा० ह० स्क
 धे १५ अध्यायः ॥

विटङ्कितः । वि० अलङ्कृते ॥

विटपः । पुं० विटाधिपे । पारदारिकश्री
 छे ॥ आदिखपवे ॥ पुं० न० शाखा
 पल्लयसमुदाये । विस्तारे ॥ क्त्वन्वे ।
 गुल्मे ॥ शाखायाम् ॥ पल्लवे ॥ सु
 प्कवङ्क्त्वथीरान्तरे महावीर्य्ये
 ॥ विटान्पाति । पा० । आतीनुपे
 तिकः ॥ यदा । विटानांपानम् ।
 पा० । अक्षर्थेकः ॥ वेटति० विव्य
 तीथा । विटकाक्तीश्री० शब्दे च । वि
 टपविष्टपविशिषोषपाः ० इ० सा
 धुः ॥

विटश्रीः । पुं० पादपे । तरौ । वृत्ते ॥
 यटे ॥ विटपः शाखाविस्तारोऽस्या
 स्ति । अतइनिः ॥

विटप्रियः । पुं० सुहरवृत्ते । मेगरा०
 इ० भा० प्र० ॥ विटानांप्रियः ॥

विटका । स्त्री० वीटिकायाम् ॥ इति

विट्पति :

विडम्बा :

विटनाधिक : । पुं० धातुविशेषे ।
ताप्ये । नदीके कामारौ ॥

विटि : । स्त्री० पीतचन्दने ॥

विट्कारिका । स्त्री० पक्षिविशेषे ।
मीराय्याम् ॥

विट्खदिरः । पुं० दुर्गन्धिखदिरि ।
परिमेदे ॥ विड्गन्धिः खदि
रः ॥

विट्चरः । पुं० साम्यशुकरे ॥ वि
षंविष्टाचरति । चर० । पचाद्य
च् । मूलयिभुजादिष्वास्कीवा ॥
विषश्चरीवा ॥

विट्टलः । पुं० अज्ञानुयाहकीदेवे ॥
यदाहुरवाचीनादाक्षिणात्याः ।
विदाज्ञानेनठान्शून्यान्लाति
अदक्षीचात्मीयतयादृष्ट्याति ।
जा० । चातीनुपसर्गइतिकः ।
विदाज्ञानेनठान्शून्यान्लातिगु-
ह्यातिघः स्वयम् । अज्ञानुयह
कृद्देवेविट्टलः काप्यतेवुधैरिति
प्रक्रियाप्रसादः ॥

विट्पतिः । पुं० जामातरि ॥ य
था । मातामहंमातुलक्षस्त्रीयंश्व
शुरंशुक्म् । दीक्षिन्विट्पतिंय
भ्युद्विग्याप्यौचभोजयित् । एता
नूमातामहादीन् । दशमुख्ययोपिया
असस्यभोजयेद् शुरुर्विद्यागुरुरा
चार्यादिः । विट्टुहितातसाः
पतिः । इतिपुत्रकभट्टः ॥ भोज

येत्श्राद्धेइतिशेषावोधः ॥ नृ
पती ॥ वैश्ववर्ष्ये ॥

विट्सारिका । स्त्री० पक्षिविशेषे ।
कुण्ठ्याम् । गुयासालुक्द०गौ०
दे०भा०प्रसिधे ॥

विठरः । पुं० वाग्मिनि ॥

विडम् । न० क्वाचिमस्यणे । पाक्वे । खा
रीलूक्द०भा० ॥ अष्टगुणायथा
। विडंसचारमूर्धाधःवाफवातातु
लीमनम् । जङ्गीककमधीवातंसखा
रयेद्विद्यर्थः । दीपनंलघु, तीक्ष्णो
प्यंरुचंरुच्यंव्यवायिष । विडम्बाना
इयिदम्भट्टद्रुगौरवशननुम् । विड
ति । विडभेदने ॥ इत्युपधज्ञाप्रीति
रःकः ॥

विडङ्गः । पुं० न०वेधे । विषतरण्ड
णायाम् । क्वाचिमि । विडङ्गकट
तीक्ष्णं प्यंरुचंवाङ्गकरंलघु । शू
काभानोदरश्च प्रकृमियातविषन्व
नुत् ॥ चि०अभिज्ञे ॥ विडति ॥
विड० । विडभाक्तेशिवा । विडा
दिभ्यः क्दिच्छृच् ॥

विडम्बनम् । न० अनुक्त दुषप्रतारणे ॥
विडम्बना । स्त्री० विडम्बने । अनु
कृती ॥

विडम्बमानः । चि० अनुश्रियमाणे ॥

विडम्बितः । चि० अनुकृते ॥
व्यस्ते ॥ दुर्गते ॥ उपहसिते ॥

विडम्ब्यः । चि० उपहासाख्ये ॥

वितर्ही

। तडिषघाते । गुरीये च्यः ॥

विततः । चि० विस्तृते ॥ विप्रेषित
तः ॥

विततिः । स्त्री० विस्तारे ॥

वितथम् । न० अन्ततेवचसि ॥ चि०
सदृति ॥ विगतंतयासख्यंघमात्०
तत्० वितथम् । अजातियोगविभा
गात्समासात्सोऽच् ॥

वितन्द्रः । चि० जागरुके ॥ तन्द्रार
हिते ॥ विगतातन्द्रायस्त्रसः ॥

वितन्यमानः । चि० वितायमाने ॥
तनीतेः कर्मणिषट् । शानजा
देशः ॥

वितन्वन् । चि० विस्तारयति ॥

वितमाः । चि० तमोगुणरहिते ॥

वितरणम् । न० दात्री ॥ तृप्तधनतरण
योः विपूर्वः । भाविष्युट् ॥

वितर्कः । पुं० ऊङि ॥ संशये ॥ विप
रोत्तरर्कः ॥ वितर्कणम् । तर्कभा
षार्यस्यराक्षी । भाविष्यन् ॥ ज्ञानसू
चके ॥

वितर्कथम् । न० वितर्के ॥ तर्क० ।
ल्युट् ॥

वितर्हिः । स्त्री० वेदिकायाम् ॥ वि
गतातर्हिः हिंसाऽध्याः । तर्हिहिंसाया
म् । सर्वधातुभ्यङ्नितीन् ॥

वितर्हिषा । स्त्री० वेदिकायाम् ॥
स्वार्थेकः ॥

वितर्ही । स्त्री० वेदिकायाम् ॥ छदि

वितिष्ठमानः

कारादितिडीप् ॥

वितलम् । न० पातालप्रभेदे ॥

वितस्ता । स्त्री० गदोविशेषे ॥ तीर्थ
विशेषे ॥ काश्मीरेवितस्ताख्यनाग
सदनमस्ति ॥

वितस्तिः । पुं० स्त्री० अतिष्ठयासह
पितस्तिङ् । द्वाद्वाङ् । अपरिमा
णे ॥ वितस्ति० वितस्ति० । तसु
उपचये । वीतसेरितितिः ॥

वितानः । पुं० न० यज्ञे ॥ व्रातुकर्म
णि । गार्हपत्यकुण्डस्य नामस्त्रोना
माश्वनीयदक्षिणाम्निकुण्डयोर्बिंहा
रे ॥ फादके । उल्लोचि चन्द्रातमे ।
विस्तारे ॥ न० वृत्तविशेषे ॥ अश्वसरे
त्रि० मत्ते । तुष्ठी ॥ शून्ये ॥ न
न्दे ॥ विताननम् । वितन्यतेवा ।
तनुविस्तारे । घञ् ॥

वितानकाः । पुं० माहवृक्षे ॥ पुं० न०
चन्द्रातमे ॥

वितानतनिका । स्त्री० षट्मण्डपर
स्त्री ॥

वितानमूलकम् । न० उगोरे ।

वितायमानः । चि० वितन्यमाने । वि
स्तीर्यमाणे ॥ वितनीतेः कर्मणि
षट् । शानजादेशः । तनातिर्यकीति०
घा० आकारादेशः ॥ विट् द्विवे ।
अलङ्कारे ॥

वितिष्ठमानः । चि० अतिष्ठमाने ॥
समवप्रविभ्यस्यस्त्रोत्तमेपदम् ॥

विदारण :

न्दरि । क्षणं गृह्यया स्यामि विशिष्टं
कार्यमस्ति मे । विदाय देहि सखी च्या
चक्षुःसंप्राणवलयम् ॥ इति ब्रह्मवैवर्ते
श्रीराधाप्रतिश्रीकृष्णवाक्यम् ॥

विदारः । पुं० जलोच्छ्वासो ध्वजो
। युधि ॥ दारणे ॥ विदार्यते । दृ०
। कर्मणि घञ् ॥

विदारकः । पुं० शुष्कनद्यादौ वार्यर्थे ह
तगर्भे । कूपके ॥ नद्यादौ स्रोतोद्वै
धकारिणितरुशिलादौ । कूपके ॥
यात्रायोगान्तरे ॥ यथा । मार्गेशः
शनि संयुक्तः सप्तमेऽन्तगताघटः
॥ विदारकमिमं मन्ये प्राहुः पत्नीधि
नाशकम् ॥ पुनश्च । मार्गेशात्सप्त
मेभातुः पञ्चमेन्द्राश्चैव चरः । विदा
रकाख्य एवासौ भार्यामरिवर्जं नयेत्
॥ न० क्वच्चारौ । विदार्यते । हृ० वि
दारण । शिच् । बाहुलकात्कर्म
रिखल् ॥ यद्वा । विदार्यते । क
र्मणि घञ् ॥ क्लृप्तसितौ विदारः ।
सुखायां कः ॥ चि० विदारणकत्
रि । विहृणाति । हृ० । खल् ॥

विदारकसमाख्यः । पुं० यात्रायां नि
विहेयोगान्तरे ॥ यथा । मार्गेशोऽप्य
यगोनीचपुषस्यानिशनेयः । विदा
रकसमाख्योऽयं भातुः पत्नीनिहन्तिवै
॥ विदारकीणसमाख्यायस्य सः ॥

विदारणः । पुं० कर्णिकारहर्षे ॥
न० विडम्बे । विडम्बने । भेदे ॥

विदारी

भेदेने । पुं० स्त्री० रणे । सम्परा
ये । समौके ॥ विदार्यतेऽनेन दृ०
। ख्यत् । ल्युट् ॥ विदारय
तिवा ॥

विदारिका । स्त्री० शालपख्याम् ॥
विदार्यर्थे ॥ विदार्येव । स्वार्थे क ॥
विदारिगन्धा । स्त्री० चंशुमल्याम् ।
शालपख्याम् ॥ विदाराः गन्धवि
दारिगन्धः । उपापारितिरुचः ।
सोऽस्त्यस्याः ॥

विदारिणी । स्त्री० काश्मर्या ॥
विदारितः । चि० भेदिते ॥ विदार्यं
तेषु । हृ० । ख्यत् । कः ॥

विदारी । चि० विदारणकत्तरि ॥
विपूर्वाद्दृश्यातेः कर्तरि चिणिः ॥

विदारी । स्त्री० शालपख्याम् । चटा
दशप्रकारकरुणोरोगान्तर्गतरेणुवि
शेषे ॥ यथा । सदाहृतोऽयप्रदययुंसु
तास्यमन्तर्गत्सिपूतिविश्रीर्षांसांस्म
पित्तो न विद्याहृद्गेविदारीमाश्ले विजि
घात्सतुयेन जेतै ॥ सपुरुषायेनपा
श्वेन० विशिषाद्गुह्ये नशिते० त
स्मिन् पाश्वेसाविदारीभवतीत्यर्थः
॥ इत्युगन्धायाम् । श्वेतमूक्ष्या
खट् ॥ विदारीक्षीरशुक्लेऽप्युगन्धा
क्लोद्गीचेत्यमरः ॥ यस्याः गुणास्तु ।
विदारोऽन्धुरान्निग्धाहृषणीस्तम्यशु
क्रदा । शीतास्त्र्यां मूक्षलाचणीव
नीवत्तद्वर्णदा ॥ गुरु पित्तासपव

विदिक्

नदाहं हन्तिरसावनीति ॥ विदारय
ति । दृविदारणे ० ख्यन्तः) पचा
यच् । गौरादिः ॥ विदार्थाः फलं
मूलस्य ० विदारौ । अनुदात्तादेशे
ख्यजः ० पुष्पमूलेषु बहुलमिति ० खु
पि ० युष्मवद्भावः ॥

विदारः । पुं० कृत्वाचपादे । कृत्वा
लासि ॥

विदाहि । न० परिषासेऽमूलपाकमु
पयाते ० दाहजनकद्रव्ये ॥ विदा
हिद्रव्यमुद्गोरमसंशुष्यात्तथाहवा
न् । हृदिदाहजननेत्पाकंगण्ड
तितश्चिरात् ॥

विदिक् चङ् । पुं० हरिद्राङ्गप
क्षिणि

विदितः । पुं० कर्षी ॥ चि० बुधि
ति । अगते । ज्ञाते । विदिक्रिय
यातिशयेनात् ॥ विदिक्रियायर्म
भूते । यथा । तस्मिन् द्रव्याणिवि
दिकेविज्ञमशेषमवेदिद्विदितम् ।
कारणमृदिविदितावाघटकर्षाद्या-
यथाऽवगम्यन्ते ॥ ७५ ॥ श्रुते ॥
अर्थिते ॥ घत्तान्तज्ञापयति ॥ अ
भ्युपगते ॥ व्योक्तते ॥ विद्यतेस्य ।
विद्वज्जानि । ज्ञः । यस्मादभिभाषिती
ट् ॥ विदितवेदनमस्वास्तिषा । प
र्षयाद्यच् ॥

विदिक् । स्त्री० अपदिग् । अपदिग्
। दिशोर्मथ्ये । अग्निनिर्घटिषा

विहरम्

द्वौशानकीणचतुष्टये ॥ दिग्भ्यां
विनिर्गता ० शान्तामिदिक् ॥
विदिशा । स्त्री० नगरविशेषे ॥
विदीर्णः । चि० हतविदारणे ।
चीरा ० फाडा इ० भा० ॥ ट्टु० ।
कर्मणिक्तः । फलद्रुत् ० रपरः ।
रदाभ्यामितिनत्वम् । णत्वम् ॥

विदुः । पुं० हस्तिकुम्भयोर्मध्यभागे
॥ कुम्भौतुपिण्डौशिरसस्तयोर्मध्ये
विदुः पुमान् ॥ वेत्तिसंज्ञामवधा
तेन । विदुः । वाङ्मनात्सुः ॥
विदुरः । पुं० नागरे । धीरे ॥ धृत
राष्ट्रानुजे । कौरवाथामन्तिथि ॥
चि० ज्ञानशीले ॥ वेदनशीलः ।
विदिभिदिच्छिद्येः कुरच् ॥

विदुलः । पुं० अन्वेषितसे ॥ वेतसे ॥
गभ्रसे । वीले । वेत्तिविद्यतेवा ।
वाङ्मनात्सुलच् ० मुषाभावश्च ॥ न
भवेतसे ॥

विदुषी । स्त्री० पण्डितायांनार्याम् ।
वेत्ति । विदेः शतुर्थसुः । उगित
श्चेतिडीम् ॥

विदुष्यती । स्त्री० पण्डितवत्यांपु-
यांम् ॥

विदुगः । चि० परितप्त ॥ विदुपते
स्य । टुटुडपतामि । ज्ञः । त्वादि
भ्यद्येतिनिष्ठानेच्यम् ॥ विशेपेणदू
नेवा ॥

विहरम् । न० देशविशेषे । बालया

विदेहमुक्तिः

वे ॥ बालवायाद्देः समीपवर्षि
निनगरे ॥ वि० अतिदूरस्थदेशा
दौ । विप्रकृष्टे ॥

विदूरजम् । न० वैदूर्यमणौ ॥

विदूरयः । पुं० राजविशेषे ॥

विदूरभूमिः । स्त्री० विदूरदेशे ॥

विदूरद्रिः । पुं० रोहणपर्वते ॥

विदूरकः । पुं० क्रीडनोपेक्षपात्रे ।
पिङ्गे । विष्टे । व्यलीके । काम
कोली । चाटुवटौ । वासन्तिके ।
वैहासिके । प्रघासिनि ॥ परनिन्दा
करे । खले । अभीरौ । सूचके ।
काण्टके । परहेषिणि ॥ नायकवि
शेषे ॥

विदेशः । पुं० परदेशे । कीर्तिभा
रः । समर्थानां किंदूरं व्यवसायिना
म् । कीर्तिदेशः । सविद्यानां कः ।
परः । प्रियवादिनाम् ॥

विदेहः । पुं० अनयान्वयभूमिषे ।
मैथिले ॥ विदेशः । पुं० भूमि ।
देशविशेषे । तीरभुक्तौ । तिरुशि
त० इ० भा० प्र० ॥ यथा । गण्ड
कीतीरमारभ्य चम्पारयप्रान्तकांशि
क्षे । विदेहभूः । समाख्यातातीरभु
क्त्यभिधः । सत्तु ॥ वि० कायगुण्ये ।
निर्देहे ॥

विदेहमुक्तिः । स्त्री० मुक्तिविशेषे ॥
सायया । ततः । कालपशादिवप्रार
ब्धतुल्यवृत्ति । धीदेहीमामकीसु

विदुषंसः

क्तिं यातिनास्थवसंशयवृत्ति ॥ त
तोवीधन्मुक्त्यनन्तरम् ॥

विदेशः । स्त्री० मिथिलायाम् ॥

विशः । वि० धेयिते । कृतच्छिद्रे ॥

क्षिप्रं । सहजे ॥ बाधिते । ताडि

ते ॥ विध्यतेस्य । व्यधताडने ।

क्तः । शशिष्ये । तिसम्प्रसारणम् ॥

विद्वक्त्रणः । पुं० विद्वक्त्र्याम् ॥

त्रि० कृतकर्णविधे ॥ विधीकर्णौ
यस्य ॥

विद्वक्त्र्या ।) स्त्री० विद्वक्त्र्याम् ॥
विद्वक्त्र्याया ।)

विद्वक्त्र्यौ । स्त्री० पाठायाम् । अस्व
हायाम् ॥ विधीकर्णौयया० यस्या
या । द० कर्णौति० ङीप् ॥

विध्ययः । पुं० विधिफलं ॥ कृति
साध्यत्वमर्थहेतुत्वमनर्थाहेतुत्वञ्चे
तितार्थिकाणां दर्शनम् ॥ भादमते
विध्ययस्तु० श्येनफलस्यैवाभिचार
स्यानर्थाहेतुत्वाद्धर्मत्वम् ॥ श्येनस्य
तुविहितस्यसमीहितसाधनस्यधर्म
त्वमेव । अर्थापदव्यापत्यन्तु० फल
स्यमवशादेर्निर्दिध्यस्यैवेति । फल
सोऽनर्थाहेतुत्वेनतु० शिष्टानां श्येना
नौनधर्मत्वेनव्यवहारः । तदुक्त
म् । फलतोपिपयत्कर्मनानर्थे
गानुबध्यते । दीपलप्रीतिहेतुत्वात्
तद्धर्मवृत्तिव्यति ॥

विदुंसः । पुं० विनाशे ॥ विशि

विद्या

दोषः सः ।

विद्यमानः । वि० वसमाने ॥

विद्या । स्त्री० उभायाम् । शिवायाम् । दुर्गायाम् ॥ मन्त्ररूपायाम् । देवतादानि । उपासनायाम् ॥ विज्ञाने ॥ श्रेयोविषयायाम् ब्रह्मविद्यायाम् ॥ अनाहतसंविद्यादात्मप्राप्त्यांत्रज्ञाकारान्तःकरणहतौ ॥ आत्मसाक्षात्कारे ॥ वेदार्थपरिचिन्तने ॥ शास्त्रे ॥ आन्वीक्षिकीत्रयीशास्त्रादण्डाख्यासुवतस्तु ॥ यथा । आन्वीक्षिकीत्रयीशास्त्रादण्डनीतिश्चपार्थिवः । तद्विधेस्तत्क्रियीपेतैश्चिन्तयेद्विनयान्वितः ॥ आन्वीक्षिक्यात्मविज्ञानं० धर्माधर्मोत्रयीश्चिरी । अर्थावर्थातुवात्तायादण्डनीत्यानयानयो ॥ विद्याद्यतस्रएवैतायोगर्चे मायदेहिनाम् । विद्याविनीतोन्पतिर्न कृच्छ्रेष्वपसीदति ॥ इति ॥ पुराणादिचतुर्दशसु ॥ यथा । पुराणन्यायमोमांसाधर्मशास्त्राहमिश्रिताः । विद्याः स्थानानि विद्यानां धर्मोऽथ चतुर्दश ॥ इति ॥ अष्टादशविद्यासु ॥ यद्योक्तं विष्णुपुराणे ॥ अहानिवेदाद्यत्वारोमीमांसान्यायविस्तरः । धर्मशास्त्रंपुराणस्य विद्याश्च तासु तु ह्यं ॥ आयुर्वेदो धनुर्वेदो गान्धर्वश्चेतितेषुः । अर्थशास्त्रं चतुर्थं स विद्यास्रष्टादशैवताः ॥ इति ॥ तत्रा

विद्या

हानिघट्० यथा । शिवाकल्पोव्याकरणं निरुक्तं ह्यन्दीज्योतिषमिति । षट्पञ्चुः सामावर्षाख्याः वेदाद्यत्वारर्चिताः । विचारो वेदवाक्यानामीमांसाप्रोच्यते बुधैः ॥ साधपूर्वोत्तरमेदाद्विधा । तथाहि । धर्मप्रतिपादनपरां जैमिनिप्रणीताद्वादशाध्यायी० पूर्वमीमांसा । ब्रह्मप्रतिपादनपरा व्यासप्रणीता चतुरध्यायी० उत्तरमीमांसिति । पदार्थनिर्णयपरंतर्कशास्त्रं न्यायः० अथैवैश्वरिका नयस्थान्तर्भावः । मन्त्रविष्णुश्चारीतादिप्रणीतं धर्मशास्त्रम् । कापिलपातञ्जलपाशुपतपाश्चराचादीनामागमानामपि धर्मशास्त्र एवान्तर्भावः । सर्गादिपञ्चलक्षणलक्षितम्० मन्त्रमार्कण्डेयभविष्यभागवतब्रह्मस्रष्टाण्डब्रह्मवैवर्तवायुवामनविष्णुशराशमिनारदीयपद्मलिङ्गरुडकूर्मस्कन्दमेदादष्टादशविधंपुराणम् । तदुक्तम् । महर्षभृश्वक्षेत्र० ब्रह्मयं वचतुष्टयम् । अनादलिङ्गकृष्णसुरारथा निविदुर्बुधाः ॥ उपपुराणानामप्यथैवान्तर्भावः । रीशीपथमपूर्वकानन्दफलकीऽष्टस्थानसंयुतं आयुर्वेदः । शस्त्रास्त्रप्रयोगोपसंशोत्रप्रतिपादकमन्त्रसहितः पादचतुष्टयात्मको धनुर्वेदः । पदावस्थिततानपरिच्छेदप्रयुक्तावधानेपृथक्पञ्च जादि

विद्याधनम्

पञ्चानंविभाव्यवत्प्रतियहादिनाल्ल
 व्यम् । षोडादित्यस्यार्थमाह । तथे
 ति । तथाद्वेषाः शास्त्रज्ञानविवादे ।
 चन्द्रचापियत्रकुचविदन्त्योन्यज्ञान-
 विवादे । निर्विज्ञान्यल्लव्यम् । नि
 र्जिज्ञेय । एककीटिव्यवस्थापनेनवि
 वादमपनीय । लव्यम् । षादिपणि
 तंराज्ञावाप्रसाददत्तमिच्छयः । प्रा
 ध्ययनादितिव्यापष्टे । तथेति । त
 थैकस्मिन्देयेवहृनामुपप्लवे । येन
 प्रकृष्टमधीत्य । यल्लव्यम् । शिल्पे
 ज्वपीत्यस्यार्थमाह । तथेति । तथा
 शिल्पादिविदूयया । चित्रकरसुवर्ण
 कारादिभिर्यल्लव्यम् । शिल्पगुणं न
 यदधिकंलव्यम् । तथाद्यूतेनापि
 परंनिर्विज्ञेयधल्लव्यं । तत्सर्वविद्या
 धनमधिभाष्यमितरैरित्यर्थः । त
 स्मादस्याकयाचविद्यायाल्लव्यमर्ज-
 कस्यैवतन्नेतरेणामिति । प्रदर्शना
 र्यन्तुकात्वायनेनविस्तारितमितिदा-
 यभागः ॥ अवनारदः । कुटुम्ब-
 विभृयाद्वातुर्योविद्यामधिगच्छतः ।
 । भागंविद्याधनात्तस्मात्तुमलमे
 ताश्रुतेपिसन्निति ॥ विभृयोदित्वे
 कश्चननिर्देशोऽग्राह्यः । यदिवि
 दामस्यस्यतीभ्रातुः । कुटुम्बपरो
 धातास्वधनव्ययशरीरायासाभ्यांसं-
 पद्यति । यदातद्विद्वान्जितधने
 तस्याधिकारः । अश्रुतोमूर्खः ॥

विद्याधिकारी

विद्याधरः । पुं० । देवयानिविशेषे ।
 जीमूतवाहनपुण्यदन्तादौ । कामरू
 पिणि । खेचरे । विद्यायागुटिका
 लुनादिविषयिण्याः । धरोधारकः
 ॥ रतिबन्धविशेषे ॥ यथा । नार्याज
 रुयुगंधृत्वाकराभ्यांताडयेत्पुनः ।
 कामयेन्निर्भयकामीबन्धोविद्याधरो
 मतः । यन्त्रविशेषे ॥ यथा ॥
 विद्याधरयन्त्रम् । न० । उमरुयन्त्रे ॥
 विद्याधारः । पुं० । वर्णवृत्तान्तरे ॥
 यथा । नागाधीशिनोक्तं वृत्तं विद्या
 धारम् । यज्ञः कर्षे । श्रेते पूर्यभू
 मौसारम् । स्यादस्मिन्विद्यामोवेदे
 वेदेवेदेः । कृत्वायस्यात्पूर्यधीरः कौ
 ल्यायुक्तः ॥ यथा । बन्देपादाभ्यो
 जन्नित्यंसीतामर्तुः । कृत्वासिन्धो
 सितुरक्षीनार्धहन्तुः । पैव्यामाज्ञां
 ज्ञात्वाप्राप्तंराज्यंघातुः । सौवैः स
 र्वैर्लोकैः साकंनार्कयातुः ॥ वि
 द्यां धरति । घृञ् । कर्म
 ग्यण् ॥
 विद्योधिकारी । वि० । उपनिषद्भिर्ब
 नेनोक्तं ॥ विद्यायाः ब्रह्मविद्या
 याः अधिकारी । सद्भिर्बिधः ।
 कृतोपास्त्रिकृतोपास्त्रिषु । तत्रो
 पास्त्रिमाघात्कारपर्यन्तामुपासनां
 कृत्वायोज्ञानेप्रवर्त्ततेसमुख्याविद्या
 धिकारी । इदानीन्तनस्तुप्रायेणा
 कृतोपासनयोस्तु कथमापास्त्रिषु

विद्याधिकारी

विद्यायांप्रवर्ततेसतुगौपोधिकारी ।
 तस्यज्ञानस्यसातप्रदेशप्रदीपवत्स
 हसानिवर्तनात् । ननु सर्वेषाम
 पिबिदुशामात्मनानिच्छप्रोप्तिरूपी
 मुख्यधिकारः किन्नस्याद्विज्ञेपा
 द्द्विद्यानिष्ठत्वे रितिचेत् ० नृणु ० अ
 स्थायभावः । यस्तूपास्यदेवतासा
 साक्षात्कारपर्यन्तं समुपोपासनं वि
 धायविद्यायांप्रवृत्तस्तस्यविचारैश्च
 नोत्पत्तौविद्ये वाभावात् ० आत्मधी
 निर्दिष्टप्राप्तैव । यः पुनरुपासनमक्र
 त्वाश्रयणाद्यनुष्ठायतस्त्वं निश्चिनाति
 तस्यचित्तवशीकरणाभावेविद्ये पर
 म्भवात्तस्मत्प्रतिनियमविधिः । नच
 तस्त्वज्ञानेनाज्ञानखनष्टत्वाद्विधिवै
 यर्थ्यमितिगङ्क्यम् ० वशीकरणा
 भावे ० शास्त्रेचनश्येत्परमार्थं बुधिरि
 त्यज्ञानेपरमार्थं चान्शनाशिपि ० जन्म
 हेत्वज्ञाननाशयोगात् । अन्यथा
 वेदान्तेषूपान्तिविधीनामैकाग्र्यदुः
 राऽद्वितीयब्रह्मपरत्वं नस्यात् । अ
 तस्ते पांश्रुतिप्रसिद्धप्रख्येच्चारणपूर्व
 क्तमप्रतिपद्यसाक्षात्कारायनिरन्तरं
 निगुं शत्रह्यभावनाकार्या । अतएव
 शास्त्रे ० बिदुषोपिधिर्गान्तीष्युक्ता ०
 पुनर्विद्वानस्यद्विधिमर्त्तौतिब्रह्म
 निष्ठाविधीयते ० इच्छाद्युक्तिर्नविरु
 ष्यते । अधिकारिभेदेनव्यवस्थास
 क्थवात् ॥

विद्युत्

विद्यानिधिः । पुं० विद्यासम्प्रदाय
 प्रवर्तके ॥
 विद्यानैपुण्यकामः । वि० विद्याति
 शयमात्रार्थिनि ॥
 विद्याप्रयोजनम् । न० आत्मान्तिकार्त्तं
 सारनिष्ठश्रीब्रह्मप्राप्तिलक्षणायाम् ॥
 विद्यायाः प्रयोजनम् ॥
 विद्याभीप्सी । वि० विद्यार्थिनि ॥
 विद्यारत्नाः । पुं० प्राप्तेतुवक्ष्येवर्षे
 विद्यारमस्यकारयेदितिवचनबोधि
 तैविद्ययायाः प्रारम्भे ॥
 विद्यार्थी । वि० विद्याभीप्सिनि ॥
 विद्यैवार्थः । सोस्यास्तीति ० इ-
 निः ॥
 विद्ययावान् । वि० विद्ययाविशिष्टे ॥
 मण्डिते ॥ विद्यास्थस्य । म-
 तुप् ०
 विद्याविषयः । पुं० परब्रह्मणि ० प्र
 च्यगात्मभूते ॥ विद्यायाः विष
 यः ॥
 विद्युच्चिह्नः । पुं० राक्षसविशिष्टे ॥
 वि० तडिद्भामिजिह्वे ॥
 विद्युज्जाला । स्त्री० कलिकारीव-
 र्त्ते ॥ तडित्प्रभावाम् ॥
 विद्युत् । स्त्री० मेवेपुहश्चे ० दीर्घाका
 र् ० ज्योतिषि । तडिति । सौदा
 मिन्याम् । चञ्चलायाम् ॥ साचतु
 विधायथा । यातायकपिशाचिबुद्धा
 तपायद्विहारिणः । पीतावर्षायवि

विद्याधनम्

एतान्निविभाव्यत्प्रतिपदादिनाच्छ्रमम् । धादादित्यस्यार्थमाह । तथेति । तथाद्वयोः शास्त्रज्ञानविवादे । अन्यथापियत्रकुचविदन्वीन्यज्ञानविवादे । निजिञ्चयल्लभ्यम् । निजिञ्च । एकैकाटिव्यवस्थापनेनविवाद्मपनीय । लब्धम् । धादिपणिंतराज्ञावाप्रसाददक्षमिच्छर्थः । प्राध्ययनादितिव्याचष्टे । तथेति । तथैकस्मिन्देशेवह्यनामुपप्रवे । येन प्रकृष्टमधीत्य । यल्लभ्यम् । शिल्पिष्वपीच्छस्यार्थमाह । तथेति । तथा शिल्पादिविद्यया । चित्रकरसुवर्णकारादिभिर्यल्लभ्यम् । शिल्पगुणैर्यदधिकंलभ्यम् । तथाद्यूतेनापिपरंनिजिञ्चयल्लभ्यं । तत्सर्वंविद्याधनमधिभाष्यमितरैरित्यर्थः । तस्मादायाकथाचविद्यायाल्लभ्यमर्ककस्यैवतन्नेतरेप्रामिति । प्रदर्शनाद्यन्तुक्तात्वावनेनविस्तारितमितिदायभागः । अवनारदः । कुटुम्बविभूयाद्भ्रातृश्रीविद्यामधिगच्छतः । भागंविद्याधनात्तस्मात्तुमलमेताश्रुतीपिसन्निति ॥ विभूयोदिव्यकश्चननिर्हेगाद्गवहृषः । यदिविद्यामभ्यस्यतीभातुः कुटुम्बनपरोनाताखधनव्ययशरोरायासाभ्यासंययति । तदातद्विद्याधिगतधनेतस्याधिकारः । अश्रुतीमूर्त्तः ॥

विद्याधिकारी

विद्याधरः । पुं० देवदीनिविशेषि । जीमूतवाहनपुण्यद्विनादौ । कामरूपिणि । खेचरे । विद्यायागुटिकाज्ञानादिविषयिण्याः । धरोधारकः ॥ रतिबन्धविशेषि ॥ यथा । नायांजस्युगंधृत्वाकराभ्यांताडयेत्पुनः । कामयेन्निर्भयं कामीबन्धोविद्याधरोमतः । यन्त्रविशेषि ॥ यथा ॥

विद्याधरयन्त्रम् । न० छमरुयन्त्रे ॥
विद्याधारः । पुं० वर्षावृत्तान्तरे ॥ यथा । नागाधीशिनोक्तं वृत्तं विद्याधारम् । यज्ञिः कर्षे । शिथे मूर्ध्निभूमौसारम् । स्यादस्मिन्विद्यामोवेदेवेदेवेदैः । कृत्वायस्यात्पूर्वाधीरः कीर्त्यायुक्तः ॥ यथा । बन्देपादाभ्यो जन्निव्यंसीताभर्तुः । कृत्वास्मिन्वीसितुरचोनाधंरन्तुः । पैत्यामात्रां ज्ञात्वाप्राप्तंराव्यंशातुः स्त्रीयैः सवेदीकैः साकंनाकंयातुः ॥ विद्यां धरति । धृञ् । कर्मण्यण् ॥

विद्योधिकारी । वि० ७

निनीक्ते ॥ विद्यायाः ब्रह्मविद्ययाः अधिकारी । सद्दिक्कृतीपास्तिरकृतीपास्तिर । ८ । यथा । यत्कृत्वायस्यै । अमुम् । कृत्वायाज्ञानेप्रवर्धतेसमुख्याधिकारी । इदानीमानन्तुप्राकृतीपासनपयीसु क्यमात्रा

विधि :

तत्रतदुद्देशेनगुणमात्रं विधत्ते । यथादध्नाञ्जुहोतीत्यत्र • दध्नाग्निहेतुञ्जुहुयादित्थेनप्राम्त्वत्तिसोमहेतुने • दधिमात्रविधानं • दध्नाहेतुसंभाषयेदिति । यत्रतुभयमप्राप्तं • तत्रविधिद्वयं विधत्ते । यथा • सोमैनेयसीतेत्यत्र • सोमयागयोरप्राप्तत्वात् • सोमविधिद्वयमात्रविधानम् • सोमपदेमत्त्वर्थकत्वात् • सोमवतायागेनेष्टं भाषयेदिति • याक्यार्थं बोधः । नचोभयविधानेयाक्यभेदः • प्रत्येकसुभयस्याविधानात् • किन्तु • विशिष्टस्यैकस्याविधानात् ॥ विधिसुबोधः नियोगविधिरधिकारविधिः प्रयोगविधिश्चेति ॥ विधिरत्यन्तमप्राप्तौ निपमः पादिकैसति । तल्लयान्यस्यप्राप्तौ परिसङ्ख्याविधीयते ॥ अप्राप्तप्राप्तकौविधिरितिबैयोरुपस्थाः ॥ न्योयमतेविधिर्यथा । प्रवृत्तिः कृतिरेवापस्योच्छ्रितायतश्चसा । राज्ञानविषयस्तस्यविधिः सज्ज्ञापकेष्वथा ॥ विधिजन्यज्ञानात् • प्रवृत्तिर्दृश्यते • सा • दृष्ट्यातः • चिकीर्षातः • चिकीर्षाचकृतिसाध्यत्वेष्टसाधनत्वज्ञानात् • तज्ज्ञानस्यविषयः कार्यत्वमिष्टसाधनत्वस्यविधिरितिप्राचीनमतम् । स्वमतमाह • तज्ज्ञापकेष्वथयेति । इष्टसाधनत्वानुमायकप्राप्ताभिप्रायोविधिप्रत्ययार्थः । इति

विधिद्वयः

हरिदासीयकुसुमाञ्जलिः ॥ विधिर्विधायकइतिन्यायसूत्रम् । इष्टसाधनताबोधकप्रत्ययसमभिव्याहृतयोर्व्यभिचिः • अग्निहेतुञ्जुहुयात्स्वर्गकामइत्यादि ॥ विधीयेतेष्वनेनसुखदुःखे । दुःखाजः • उपसर्गेद्योः किः • ॥ विधत्तइतिविधीर्वा । वाङ्मलात्कचरिक्किः ॥ यद्वा । विधविधाने । इन् । इगुपयात्किदित्कित्वाङ्गुणः ॥ विधानमनेनवा । पूर्ववत्किः ॥ विधिगोचरः । पि • विधिकिङ्कारे ॥ विधिज्ञः । वि • शास्त्रे ॥ विधित्समानः । वि • विधातुमिच्छति । विधिस्त्या । स्त्री • विधातुमिच्छायाम् ॥ विपूर्वाहधातेः सनिमीमेष्टादिना • इकार । अत्रलोपीभ्यासल्लोभ्यासलोपः रातः स्त्रियामिच्छनुहत्तौ • अप्रत्ययादितिअप्रत्ययेटाप् ॥ विधित्सितः । वि • विधातुमीक्षति । कर्त्तुमिष्टे ॥ विधित्सुः । वि • विधातुमिच्छौ ॥ विपूर्वाहधातेः सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥ विधिदर्शी । पुं • सदृशे । न्यूनाधिकविचारकेष्टत्विश्वशेषे ॥ विधिद्रष्टुं शीलमस्य । ष्यिनिः ॥ विधिद्वयः । वि • यथाशास्त्रेनिश्चिते ॥ विधिनाद्वयः ।

विधानग :

विधवा । स्त्री० ररडायाम् । सतभ
 त्कायाम् । विश्वस्तायाम् । प
 तिहीनाच्यानारीकासंभवतुपुचि
 षी । धनधान्यसमृद्धापिधिवेच्छु
 च्यतेवृधेः । विगतोषधोसर्त्ताः॥
 विधा । स्त्री० गजाशने । इभात्रे ॥
 षट्धी ॥ विधी ॥ विधानम् । डु
 धाज् धारणमोपणयोः ॥ आतद्
 तिकः ॥ वितने ॥ कर्माणिविधी
 यन्तेऽनया ॥ प्रकारे ॥ वेधने ॥
 विधाता । पुं० विधसि । दृष्टिणे ॥ स्म
 रे । कामदेवे ॥ विधिपिषदधाति ।
 डुधाज्० । त्वच् । विरन्यापसर्ग
 निष्ठल्यर्थः ॥ सद्विरायामितिरा
 लनिर्घण्टः ॥ शृगमुनेः पु० ॥
 विष्णो कर्माणिदर्शपूर्णमासादौ
 नि० तत्फलानिस्त्रगादीनिषविद
 धातिसञ्जति । पूर्ववत्त्वच् ॥
 विधातृभूः । पुं० नारदमुनी ॥
 विधात्रायुः । पुं० सूर्यशाभायाम् ॥
 ब्रह्मणोषयसि ॥
 विधात्री । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ अ
 द्ये ॥ विधानकृत्याम् ॥
 विधानम् । न० इत्तिक्वले ॥ विधी ॥
 करणे ॥ अप्रवृत्तप्रवर्त्तने ॥ विदे
 ॥ विधीयन्तेऽनेनकार्माणिमिधो
 षादीनि । डुधाज्० । क्युट् ॥
 विधानगः । पुं० पण्डिते ॥ विधानं
 गायति । गं शष्टे । गाधोष्टक् ॥

विधि :

विधानोक्तः । वि० विधिशास्त्रविधि
 ते ॥ विधानेनउक्तः ॥
 विधाय । अ० कृत्वेत्यर्थे ॥
 विधायकः । चि० विधिर्नापदि ।
 विधानस्वकारि ॥ विपूषीडाजो
 खलु ॥
 विधाधी । चि० विधानकर्त्तरि ॥
 विधारकः । पुं० विधरणे ॥
 विधिः । पुं० ब्रह्मणि । परमेष्ठिनि ।
 काले ॥ देवे । नियती ॥ विधाने
 ॥ विधिवाक्ये ॥ प्रकारे ॥ कल्पे
 ॥ ब्रह्मे ॥ नियोगे ॥ विष्णौ ॥ वै
 द्ये ॥ योगोपदेशयन्त्रे ॥ कर्माणि
 ॥ लिङादर्थे ॥ वेदे ॥ कुर्यात्क्रि
 येतकर्त्तव्यंभवेत्स्थादितिपञ्चमम्
 । एतत्स्थात्सर्ववेदिपुनियतंविधि
 लक्षणमितिन्यायविदांस्मरणम् ॥
 तत्राच० पुरुधार्यमुद्दिश्य० कर्माणा
 सनाप्तानात्मकाकारणव्ययविधायको
 वेदे० विधिरितिफलितार्थः ॥ अज्ञा
 तज्ञापकोवेदभागो० विधिरितिमीमां
 सकाः । सप्तसाहस्रप्रयोजनवदर्थं
 विधानेनार्थवान्० यादृशं चार्थं
 प्रमाणात्तरिणाप्राप्तं विधत्ते । य
 वा० अग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गं का
 मदृत्तिविधिर्मानान्तरिणाप्राप्तं स्वर्ग
 प्रयोजनवदर्थं विधत्ते० अग्निहो
 त्रहोत्रेनस्वर्गोपाययेदितिवाक्यार्थयो
 धः । यत्रकर्ममानान्तरिणाप्राप्तं०

विधुरम्

विधिदेशश्च : । पुं० सदस्ये । विधिद
र्शिनि ॥

विधियज्ञः । पुं० विधितानुष्ठीयमा
नेवाज्ञयन्ने । दर्शनीयमासादी ॥

विधिविषयोयज्ञः ॥

विधिवत् । अ० यथाविधि । विध्यनु
सारणे स्वर्थे ॥

विधिविषयः । वि० विधिजन्यप्रय
त्नभावे । विधेर्विषयः ॥

विधिहीनः । वि० यथाशास्त्रेवाधित
विपरीते । विधिनाहीनः ॥

विधुः । पुं० सुधांशु । सीमे । चन्द्रे
॥ कपूर्णे । अच्युते । हरौ । ब्रह्म
णि ॥ राक्षसे । विध्यतिविरहितम्
० विध्यत्यसुरान्वा । व्यधताडने ।
पृभिट्विध्यधियधियुधियः कुः ।
यद्विद्येति सम्प्रसारणम् ॥

विधुचयः । पुं० अनावास्यायाम् ॥

विधुतः । वि० व्यक्ते । निरस्ते ॥ क
म्पिते ॥ विशेषेणधुतः ॥

विधुतिः । स्त्री० कम्पने ।

विधुत्तुदः । पुं० राक्षी । संहितेये ।
विधुत्तुदतिः । तुद० । विध्यरुपास्तु
द्वद्वतिखद्य । सुम् ॥

विधुपञ्जरः । पुं० खड्गे ।

विधुप्रिया । स्त्री० चन्द्रपत्राङ्गम् ॥ द्वा
घाथिष्ठीविधुप्रियाः । इति कोषात् ।
नारम् ॥

विधुरम् । न० प्रविद्येति । वैकल्ये

विधियः

वि० विकले । विगताधूः कार्यभा
रः । ऋक्पूर्वित्ताम् । धुरोविगतप्र
तिप्रादिसमासीवा । न० प्रत्यवाये ॥
कष्टे ॥

विधुरा । स्त्री० रसालायाम् । धू० मे० ॥

विधुरितः । वि० विह्वलिते ॥

विधुवनम् । न० विधूनने । कम्पने ॥
धूविधूनने । ल्युट् । गाड् कुटादि
भ्यङ्गितिङित्वाद्गुणाभावः ॥

विधूतः । वि० कम्पिते ॥ त्यक्ते ॥ वि
द्यतेत्य । धूञ् कम्पने । ऋः । य
स्यविभाषितनेट् ॥

विधूननम् । न० कम्पने । विधुवने ।
धूञ् कम्पनेचुरादिः । ल्युट् । धू
ञ् प्रथोनुं गतव्यः ॥ अश्वदादीना
मृगाश्च कम्पने ॥

विधूमितः । वि० व्याहृते ॥ कम्पिते
॥ धूञ्जोष्यन्तात्कर्मणि० ऋः । धूञ्
प्रीञ्जोरितिनुगागमः ॥

विधुम् । पुं० धूसरे । कृष्णरक्तमिश्रि
तवर्णे ॥ वि० तद्वति ॥

विधुतः । वि० विधारिते ॥ विशेषेण
धुते ॥ विद्ये ॥

विधुतिः । स्त्री० विधुरर्थे ॥

विधेयः । पुं० मन्त्रे ॥ विधीयतेवि
नियुज्यतेत्राक्षरपाक्येनकर्मार्थे
नेतिहरिहरभाष्यम् ॥ वि० विनय
याद्विधि । यधनेस्थिते ॥ विधित्
न्यवोधविषये ॥ यथा । अनुवादम्

विनमः

विनयवाची

मुक्तातुनविधियसुदीरयेत् । नद्याल
व्यास्यदंकिञ्चित्कुञ्चित्प्रतिष्ठति
॥ विधातुं शक्यः । अचोयत् । ई
यति । गुणः ॥ विधिमस्ये । अ
नुष्ठेये । कर्त्तव्ये ॥ वश्ये ॥

विधेयता । स्त्री० विधेयत्वे । विधिष्व
न्यधेधविषयत्वे ॥ यथा ॥ यथात्र
स्त्रयथादिपुत्रावस्यनिपितयोपयुक्त
ब्राह्मणादिद्वानिष्टेगुण्य० तयागदृगा
शानादिपुपुण्यस्यविधेयतायच्छेदक
गद्वादिद्वानिष्टेगुण्यनितिप्रायश्चित्तत
त्त्वम् ॥

विधेयवर्त्ति । वि० पशवर्त्तिनि ॥ वि
धेयेवर्त्तते० विधेयं वर्त्तयतिवा । वि
निः ॥

विधिपात्ता । पुं० मगीकृतान्तः फर
त्वे ॥ विधेयपात्तापस्य ॥

विनतः । वि० प्रवर्त्तते ॥ भुञ्जे ॥ वि
चिते ॥ विनमतिस्त्र । स्त्र० । तः
॥ विज्ञेयेष्वनतोया ॥

विनता । स्त्री० तात्त्व्यन्वयान्ताम् । सुप
त्वादात् ॥ विट्प्रथामेदे ॥

विनतासूनुः । पुं० अरुषे । सूर्यसा
रथी । गरुडे । स्वर्गोत्तरे ॥ विनता
याः सूनुः ॥

विनतिः । स्त्री० विनये ॥ विगिटान
तिः ॥

विनदः । पुं० अशक्तिः । गिनीनुं ॥
विनयः । वि० विनविनि ॥ विधि

यनञः ॥

विनमकम् । न० तगरपुष्पे ॥

विनयः । पुं० निघायाम् ॥ प्रथती
। विनोतत्त्वे । निरुद्धारे । सोगी
ल्ये । अमोघत्ये । अपगतौ ॥ वि
नयप्रशंसाययो । विनयेपयणान्भू
त्वेकुर्वीतानृपतिः सुतान् । अवि
नीतकुमारंष्टिकुलमाशुविशीर्षते ।
विनोतमीरसंपुत्रं धीपराज्येऽभिधेय
येत् ॥ अविष । तर्हाद्यनिष्यसिवेत
विप्रान् विद्विदः शुषिम् । उरुसे
धीश्चित्ततं रथीगिरपिपृश्यते ॥ ते
भ्योधिगच्छे दिनयं विनोतात्माविनि
ष्यथः ॥ विनोतत्त्वादिनृपतिर्नमि
नश्चतिकाङ्घ्रिवित् ॥ अथोऽविनया
ज्ञपाराधानः सपरिच्छदाः । यन
स्याअपिराज्यानिविनयात्प्रतिपेदि
रे ॥ येषोविनष्टोऽविनयाज्ञपृथये
पार्थिवः । सुदासीयपनये समुपयो
निमिरेवच ॥ पूयुस्तविनयात्प्रा
प्रधानमनुरेवच । कुर्षेरसधनेऽत्रये
ब्राह्मण्यश्चैवमाधियः । प्रतिमनुः
॥ द्विविधाविनयः आभाषिकः क
विमये तिस्रोऽङ्गः । विगिष्टो न
यः । दृष्टे ॥ वि० यविनि । वि
निः । निरुते । विजितेन्द्रिये ॥

विनयवाची । वि० विधेये । अचनेल्लिते
। आचये ॥ विनयेवाचीतुं शोणामस्य
। सुनोतिविनिः ॥

विनामक :

विनयस्य : । वि० विधये । आश्रये ।
वचने स्थिते । आच्चाकारिणि ॥ वि
नयेतिष्ठति । ष्टा० । कः ।

विनया । स्त्री० वलौषधौ । वाव्याज
के ॥

विनयी । वि० विनयान्विते ॥ विनये
स्माप्ति । द्रुनिः ॥

विनईः । पुं० षट्पभयूजितसमेस्वर
विशेषि ॥ विशिष्टो नईः ॥

विनयनम् । न० स्तीर्यविशेषे । कुरुत्वे
ञ् । सरस्वत्याः । प्रथमादर्शनस्य
ले ॥ विनाशे ॥

विनष्टः । वि० अन्तर्हिते ॥ विनष्टति
स्य । अशब्ददर्शने । गच्छर्थेतिक्तः ॥
छिन्ने । भिन्ने ॥ नाशान्नये । ध्वंस
विशिष्टे ॥ पतिते ॥

विनष्टिः । स्त्री० विनाशे ॥ अशीर्मा
वेक्तिन् ॥

विनसः । वि० विधये । गतनासिके ॥

विना । अ० वलौषधौ । पृथक् । अनारे
ण । षट्त्वे । षिक्तः । विनञ्भ्याना
नाञ्जीनसहेति० निधेधार्थादिशब्दा
ज्ञा ॥

विनाकृतः । वि० विरहिते । भिन्ने
॥ इ० वि० ॥

विनामः । पुं० अतीरखनस्यतायाम् ।
व्ययथाप्युपोनमने ॥ विनमनम् ।

यस । वञ् ।

विनामकः । पुं० अधिमासे ॥

विनाहः

विनायकः । पुं० विघ्नुराजे । गघान
ने । हेरम्बे ॥ ताच्छे ॥ विघ्ने ॥

जिने । गुरौ ॥ विनयतिहितमनु
शास्ति । यौञ् । खल् । विशि

ष्टोनायकद्वतिवा ॥ विगतानायका
नियन्ताऽस्थेतिवा ॥ वि० नायकव
र्त्तिते ॥

विनायिका । स्त्री० ताच्छेपद्माम् ॥

विनारुषा । स्त्री० विपरिष्कायाम् ॥

विनाशः । पुं० अदर्शने । विनष्टे ॥
ध्वंसे ॥ विनयनम् । अशब्ददर्शने ।

। वञ् ॥

विनाशकः । वि० विनाशकारि ॥

विनाशयतिरञ्जीलादिः । अश०
। विपूर्येहेतुमण्यन्तः । निन्दहिंस
क्तिशखादिविनाशपरिधिमेष्ट्यादि
नाशुञ् ॥

विनाशी । वि० अनिच्छे । देशकालव
स्वात्मकविधिवपरिच्छेदवति ॥

विनष्टुंशीलमस्य । विनिः ॥ विना
शकारणशीले ॥

विनाशोन्मुखः । वि० पक्ते ॥ नाशो
द्यते ॥ विनयनेविनाशः । भोषेच
ञ् । उद्धतमुखमारणोक्ष । विना
शेऽन्मुखः ॥

विनासकः । वि० अनासिके । गतना
सिके ॥ विगतानासायस्थसः ॥

विनाहः । पुं० कूपाननविधानके ॥
कण्ठस्थे । इल्लेतिवञ् ॥

विनियोगविधि :

विनिगमकः । चि० विशिष्टेषानितरां
षाधकी । प्रापकी ॥

विनिगमना । स्त्री० एकतरपक्षपा
तिन्यायुक्तौ । वैकल्पिकेषु न्येक
स्त्रियपधारणाशक्तौ ॥

विनिद्रः । वि० चम्प्रीलिते । विख
सिते । स्फुटिते । निद्रारहिते ॥
विगतानिद्राऽस्य ॥

विनिद्रस्त्वम् । न० निद्रारहितत्वे ॥
प्रसोधे ॥

विनिभीषुः । वि० विनेतुमिच्छी ॥

विनिपातः । पुं० निपाते । अश-
पाते । देवादिब्यसने । दैविकान
र्थे ॥ विविष्टो निपातः । अश-
माने ॥

विनिमयः । पुं० परिदाने । प्रति
दाने ॥ व्यतिहारे ॥ व्यस्ये । अ
न्यस्त्रियन्यावभासे ॥ यन्त्रके ॥ य
था । विक्रयैर्गाविनिमयेर्दत्त्वानोर्मा
सखादयो । व्रतं चन्द्रायणं कुयादि
साक्षादधीभवित् ॥ इतिमाभिलष
चनम् ॥ विशिष्टेषानिमीयते । मौ
ञ्चिंसायाम् । एरण् ॥

विनियोगः । पुं० विनियोजने ॥
अनेनेदन्तुवत्तव्यविनियोगः प्रकी
र्त्तितः ॥ विशिष्टोऽनियोगः ॥ वि
भजने ॥ विविष्टोऽप्येव फले० इ०
हेमचन्द्र ॥

विनियोगविधिः । पुं० अङ्गप्रधानसम्ब

विनिर्घञः

स्वयौषकेविधौ ॥ यथा । दध्वाणु
हेतीति । सङ्घटतीयाप्रतिपन्नाङ्
भायस्यदध्नेहेमसंस्वसंविधत्ते० द
ध्वाणोमभाववेदिति । सुषविधौष
धात्त्वर्थं ससाध्यत्वे नैवान्वयः । क
त्रिदात्रयत्येनापि । यथादध्नेन्द्रि
यथामखञ्जुहुवादित्राय० दधिवार
णत्वेनेन्द्रियं भावयेत् । तत्रकिन्नि
ष्टमित्याथाङ्घ्यायां० सन्निधिप्राप्त-
हेमभाश्रयत्वेनान्वेति । एतन्न
धेः सङ्कारिभूतानि० श्रुतिलिङ्ग
वाक्यप्रकरणस्थानसमाख्यादुपाधि
पट्प्रमाथानि । एतत्सङ्घटनीनामे
नविधिनाङ्गत्वं परोहे शसाध्यप्रवृत्त
कृतिसाध्यत्वरूपं पाराध्यापरपर्याय
प्राप्यते ॥

विनियोजितः । वि० प्रवर्त्तिते ।
विनियुक्ते ॥

विनिर्णीतः । वि० विचार्यस्थापिते
॥ विशिष्टेषानिर्णीतः ॥

विनिर्ज्ञेयः । वि० वक्तव्ये ॥

विनिर्हृतः । वि० दुरवस्थयाचलिते
॥ विशिष्टेषानितरां चम्प्यते ॥ समु
न्मूलिते ॥ परिष्वले ॥

विनिर्मयः । पुं० साध्यगचविज्ञेये ।
वि० भयरहिते ॥

विनिर्मुक्तः । वि० विद्युक्ते ॥

विनिर्मोक्तः । पुं० विनिर्मुहूर्तौ ॥

विनिर्घञः । वि० निष्पन्ने । समाप्ते ॥

विनेता

विनिवृत्तः । नवसविशिष्टे । निर
स्ये । धान्ते ॥

विनिवृत्तकामः । त्रि० विवेकधैराग्य
द्वारात्त्वक्तसर्वकर्मणि ॥ विशेषेण
वृत्तः कामोऽक्ष ॥

विनिवेशितः । त्रि० प्रतिष्ठापिते ।
स्थापिते ॥

विनिश्चितः । त्रि० प्रमाणातीनिर्णीते ॥

विनिष्कलः । त्रि० निरवयवे ॥ विशि
षेणनिर्गताः कलाः यस्य त् ॥

विनिवृत्तः । त्रि० विनष्टे ॥

विनीतः । पुं० सुवहाशब्दे । साधुवा
ह्नि ॥ यणिकि ॥ दमनकवृत्ते
शिक्षितवृत्तभादौ ॥ त्रि० जितेन्द्र
ये । अपनीते । हृते । निवृत्ते ॥

विनयान्विते । अनुवृत्ते । नन्वे ॥
शिक्षिते ॥ क्षिप्ते ॥ कृतदण्डे ॥
व्यनायि । विनीयतेऽप्यया । शौञ्
प्रापणे । ऋः ॥

विनीतकः । पुं० दमनकवृत्ते ॥ पुं०
न० विनीतके । परम्परावाचने ॥

विनीयः । पुं० विष्टशोधविशिष्टे ।
सखी ॥ कपटे ॥ विनीयतेसिद्धिं
प्राप्य ॥ षोञ् । विपूयविनीये
तिक्ष्णम् ॥ पापे ॥

विनीयमानः । त्रि० शिक्षमाणे ॥

विनेता । पुं० देगके । निदासने ॥
राजनि ॥ इ० ने० ॥ विशिष्टोने
ता ॥ दिगिके ॥ इ० ई० चन्द्रः ॥

विनीदितः

विनीयः । वि० नीतव्ये ॥ विनीतुं यो
ग्यः । शौञ्० । अघोयत् ॥ दण्डे ॥

विनीयकः । पुं० आदेशके ॥ रात्रि ॥

विनीक्तिः । स्त्री० अलङ्कारविशिष्टे
॥ यथा । विनीक्तिशब्दे द्विनाविश्वित्

प्रस्तुतं हीनमुच्यते । विद्याद्वयापि
सावद्याविनाविनयसम्पदम् ॥ कि

श्चित् । पिनाप्रस्तुतं शब्दं हीनं दृष्टुं
च्यते चेत्तदा विनीक्तिर्नामालङ्कार

बुद्ध्यर्थः ॥ प्रकारान्तरमपि । तच्च
त्किञ्चिद्विनारम्यं विनीक्तिः सापि

कथ्यते । विनाखलैर्विभाष्ये पाराके
न्द्रभवतः सभा ॥ तत्प्रस्तुतं कि

श्चिद्विनारम्यश्चेत्सापि विनीक्तिर्ना
मालङ्कारः कथ्यते ॥

विनीदः । पुं० क्रीडायाम् ॥ यथा ।
विनीदायचैतन्यमेकं विभज्यदिधादे

दि० जीवस्वरूपेतिनाम्ना । शिवस्या
जीवत्वमापादयन्तीपुनर्जीवमेनं शि

यं गायत्रीस्योति ॥ कुतूहले ॥ अम
त्वारविशिष्टे ॥ अपनीदे ॥ राधश्च

विशिष्टे ॥ आलिङ्गनविशिष्टे ॥ तत्र
क्षणयथा । नायकानाविकायादधि

वपादंशमपादवास्तमध्यदेशे । स्वद
क्षिणपादंशमपादंशं नायकामध्य

देशे निधाय । वक्षसित्रय ॥ अष्टोत्थो
ष्ठं दत्त्वायदाक्षिप्यतितदतिपासगा

स्त्रम् ॥
विनीदितः । वि० अपनीये ॥ सञ्जा

विन्दुसरः

वृषभोदे ॥ तारकादिखादितच् ॥
विन्दुः । पुं० विजयाख्यसुहृते ॥ वि
न्दति । विदुः नामे । अनुपसर्गाणि
स्यविन्दुधारीसत्रादिनामः । शिशु
षादोनामितिनुम् ॥

विन्दुः । पुं० जलकषायाम् । विप्रुपि
ः पृषते ॥ दन्तघ्नताकारे ॥ शुभे
संख्ये ॥ रूपकार्यप्रकृतौ ॥ खर्वे ॥
अनुसारे ॥ नादेःकवे ॥ वि० धिदि
तरि । ज्ञातरि ॥ विज्ञानशीले ॥
विन्दति० विद्विषयवे । धातुलका
दुः । पयर्गोयादिः ॥ यहा । वि
सितश्चोः । विन्दुरिच्छुरितिसा
धुः ॥ दातरि ॥ वेदितरि ॥

विन्दुचिक्कः । पुं० सृगविशेषे ॥

विन्दुभिषिक्कः ० सएवकः ॥

विन्दुजालकम् । न० विन्दुजालके ॥

विन्दुजालकम् । न० तारुण्याप्राय
मानिगजमुखादिष्विन्दुसमूहे । प
क्षके ॥ विन्दुर्नाजालकमिव ॥

विन्दुतन्त्रः । पुं० शारिकलके ॥ तु
रकके ॥

विन्दुपत्रः । पुं० भूर्जहर्षे ॥

विन्दुरेलकः । पुं० पक्षिविशेषे ॥

विन्दुसरः । न० शैमवते० सरोविशेषे
॥ यहा । अशुभरेणकैलासंश्रियस
र्वैप्रधिगिरिम् । गीरन्तुपर्यतग्रहं
हरितालमर्षप्रति ॥ हरिण्यशुः
० सुमहान्दिव्योपधमयोगिरिः ।

विन्ध्यकूटः

तथापादेमहद्विन्ध्यसरः काञ्चनस
त्रिमम् ॥ रस्यविन्दुसरोनामयतरा
जामगौरवः । गङ्गावैसतुराजर्षिक
यासवहुलाः समाः ॥ दिवंयाश
न्तिसेपूर्वेगङ्गातोयपरिहृताः । त
अभिपद्यगदिवीप्रधमन्तुप्रतिष्ठिता ॥
सोमपादात्प्रसूतासासप्तधाप्रतिभ
ष्यते । वृषामणिमयास्तत्रचितयश्च
हरिणमयाः । सचोद्गात्तुभिः
सिद्धः प्रकः सुरगणैः सद्यः दि
व्यच्छायापथस्तत्रनक्षत्राणान्तुमण्ड
लम् ॥ दृश्यतेभास्वरात्तदीश्वीवि
पद्यगतुसा । अन्तरीक्षंदिश्वैशमा
यधित्वाभुवंगता ॥ भयस्त्राहोप
तित्तासंरुधावोगमायया । तस्याधि
विन्दुः केचित्तुध्वायाः पतितो
भुवि ॥ कृतन्तुतेर्विन्दुसरस्ततो
विन्दुसरः स्मृतम् ॥ इतिमाख्ये
१०२ अध्यायः ॥

विन्ध्यः । पुं० जलवालके । विन्ध्याचले
॥ व्याधि ॥ विरुषंध्यायति । ध्यै वि
न्धायाम् । प्रातरोपसर्गद्रुतिक
पृषादरादिः ॥ यहा । विदुन्वते
। जिह्वीदीप्तौप्यत् । अन्तर्भावि
तप्यर्थः । शकन्ध्यादिः । पद्यन्वा
दिर्षा । नर्मदासुरसाद्याचनद्योवि
न्ध्यविनिर्गताः ॥

विन्ध्यकूटः । पुं० रागध्वसुनी । वि
न्ध्याद्रिशुः ॥

विपर्ययः

। पादमेकमुरीकृत्वा द्वितीयस्तन्वसं
स्थितम् । कामिन्याः कामयेतुका
नौबन्धः स्याद्विपरीतकः ॥

विपरीतभावना । स्त्री० अतस्मिंस्तद्दु
हौ ॥ यथावावर्षंतेतस्यतस्त्र द्विच्वा
ऽन्यथास्वधीः । विपरीताभावना
स्यात्पिचादावरिधीर्यथा ॥

विपरीता । स्त्री० कामुक्याम् ॥

विपर्ययः । वि० पथंरहिते ॥

विपर्ययकः । पुं० पलाशवृक्षे ॥ वि०
पथरहिते ॥

विपर्ययः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्या
से । विपर्यासे । व्यत्यये ॥ मिथ्या
ज्ञाने ॥ यथाशुक्लं विन्दु रजतमिति
० अन्यथाभावे । देहादिप्रात्माभि
मानलक्षणे ॥ यथार्थानिचये । अ
तत्त्वज्ञाने ॥ विपर्ययादित्येवन्धः
। अविदास्मितारागद्वेषाभिनिवे
शाः यथासङ्ख्यंतमोमेहमहानो
हतामिस्रान्धतामिहसप्तवाः पक्ष
विपर्ययेनेदाभवन्ति ॥ लक्षणस्यथथा
। किञ्चित्साभान्यतान्यत्रमतिरन्या
विपर्ययः । किञ्चित्साधारण्यादन्य
स्मिन्नन्यादृशौद्विर्विपर्ययः । मरु
मरोषिकास्त्रिवजलावगतिः १ अ
पिच । विपर्ययस्तमेदीनिर्मिथ्या
रूपतयासच । सामान्यमात्रकाभा
सात्सुस्थ्यात्मेतिविनिश्चितः ॥ वि
पर्ययस्यमिथ्यारूपत्वात्तमः प्रभ

विपाकः

वत्सम् । सचविपर्ययः साधारण्य
साचप्रयनात्प्रकाशरूपः सत्त्वात्म
कोपिनिश्चितः ॥ विपर्ययस्यम् । वृ
श्वगती । एरच् ॥

विपर्ययस्तः । वि० मिथ्याज्ञानविशि
ष्टे ॥ विपरीते ॥

विपर्ययायः । पुं० विपरीतमयने ।
अन्यस्थान्यरूपग्रहणे ॥

विपर्ययांसः । पुं० विपर्यये । व्यत्य
ये । व्यतिक्रमे । अतस्मिंस्तद्दुहौ
। अविधिके ॥ विपर्ययसनम् । अ
सु० । घञ् ॥

विपल्यः । वि० विपरीते ।
विपश्चित् । वि० विपरीते ।
परिडते । अत्यन्त
धाविनि ॥ सर्वत्र
क्षिपरिभूतचैतन्यसं
नि ॥ विपक्कटं निश्चिमेति । चेतति
चिन्तयतिषा । पृषोदरादिः ॥

विपाकः । पुं० पचने ॥ स्वादे ॥
कर्मणोविसदृशिफले ॥ कर्मणः
परिणामे । दृग्गती ॥ जात्यायु
भोगात्मकीकर्मफले ॥ पचनपा
कः विशिष्टपाकः विरुद्धः पो
कोऽस्त्वया ॥ विपच्यतेषा । घ
ञ् ॥ विपाकजट्टयत्कर्मनतच्छं
सन्निपण्डिताः ॥ जाठरेषा
ग्निनाथीगात्पट्टुदेतिरसान्तरम् ।
रसापां परिणामान्तोसविपाकइति

विराट्

स्मृतइतिसुश्रुतः ॥ अपिच । मि
ष्टः कटुः समधुरमम्लोऽम्लं पच्य
ते रसः । कटुः तिक्तकषायार्णवा
कः स्यात्प्रोयशः कटुः ॥ तथा
चवाग्भटः । विधारसानां पाकः
स्यात्स्नाहम्लकटुः कात्मकः । प्रा
यः पदेन० ब्रौहिः स्नादुरम्लविपा
कः शिवाकषायामधुपाका । शु
खीकटुः कमधुरपाकेष्यादिः ॥
विपाकानां गुणायथा । श्रेष्ठमम्ल
धुरः पाकीवातपित्तहरिमतः ।
अम्लस्तुकुरुतेपित्तं वातश्च फगदा-
पहः ॥ कटुः करेतिपचनं कफं
पित्तघ्ननाभयेत् । विजिपएपरसतो
विपाकानानिदर्शितः ॥

विपाचनम् । न० नरके ॥

विपाटः । पुं० वाच्ये अस्त्रकण्टके
। शरे ॥ विपाटयति । पचाद्यच् ॥विपाण्डुः । पुं० शुभे ॥ अति
शुभे ॥ वि० तत्रात् ॥

विपादिका । स्त्री० । पादस्फोटे । पि
पाद् ० इ० भा० ॥ प्रहोऽजकायान्
वैपादिकं पाद्विपादेस्फुटनं तीव्रमेद
नम् । कण्डुमन्निः सरागौचम
गुडैरसक्तकचित्तम् ॥ विपादिका
पोतश्चेत्प्रोद्धवेतिमाधवः । अयं कु
ष्ठरोगः ॥

विपाट् । स्त्री० विपाशायाम् ॥ पा
शविमोचयति । सत्त्वापपाशोच्छा

विपीडः

दिन्ना० पाशान्मोचनइतिपिच् ।
क्षिप्चेतिक्षिप् ॥

विपाशः । वि० पाशरहिते ॥

विपाशा । स्त्री० नदीविशेषे । विपा
शि ॥ पाशंविमोचयति । सत्त्वा
पपाशोच्छादिना० पाशान्मोचनइति
पिच् । ततः पचाद्यच् । पुत्र
श्रीकादेयगलेपाशं वक्ष्याप्रविष्टं विशिष्टं
पाशच्छेदात्विपाशितयतीविनुक्त
पाशं कृतयतीतिविपाशा । अस्त्रा
जलस्रगुणायथा । शतद्रोविंपा
शायुजः सिन्धुनद्याः सुगीतं ल
घुच्छादुसर्षामयन्नम् । जलं निर्मलं
दीपनं पाचनं स्रष्टवत्तुहिमेधा
युपश्चेतिराजनिर्घण्टः ॥

विपिनम् । न० शरण्या । गङ्गे ।

वने ॥ वीपन्तेऽच् । टुषिपूकम्पनि ।
पिपितुञ्जोद्भूतस्येतीनन् ॥ विशिषि
एवियस्त्ववनी । पिनतो । पादुल
कात्रक ॥

विपिनतिलकम् । न० अशिमकरौ
लन्दः प्रभेदे ॥ तल्लक्षणं यथा ।
विपिनतिलकं नरनरैफयुग्मेभवे
त् । यथा । विपिनतिलकं विकसि
तं सित्नागमेपधुक्तमदैर्मधुकरैः
कण्डिवृशम् । मलयमरुतारचित
स्नास्त्रमालीकायनं ब्रह्मयुवतिभिर्विष्ट
रतिस्त्रासुग्धोपरिः ॥

विपीडः । वि० निर्वाधे ॥

विपुत्र :

विपुत्रः । पुं० मेरुपश्चिमभूधरे, मे
रोः स्त्रैर्यायवेधसान्द्रे पुत्रतुर्षुवि
प्लक्ष्मणै लीपु० प्रतीच्यांविपुलीनाम
विप्लक्ष्मणै लीनीलवर्णः ; पञ्चाश
त्सहस्रयोजनोच्छ्रायास्ति० यथयोज
नसहस्रोन्नतिमानश्रव्यपाटपीस्ति ॥
सुमेरौ ॥ हिमाचले ॥ त्रि० पृथुले ।
विशाले ॥ अगाधे । दक्षिणपश्चिमी
त्तरदोरगृहे । विपोजति । पुलमघ
त्वे । द्रुगुपधितक ॥ विशिष्टपुलके ॥

विपुत्रपुलिना । स्त्री० नद्याम् ॥

विपुत्ररसः । पुं० इक्षौ ॥

विपुला । स्त्री० चोख्याम् । चितौ ॥
आर्याप्रभेदे ॥ यथा । पथ्याविपुला
चपलामुखचपलाकचनचपलाच ।
गीच्छुपगौच्छुद्रोतयआर्यागीतिश्चन
वधार्या ॥ संज्ञद्ध्यगणत्रयमादिमं
शकलशोर्ध्या भवतिपादः । यस्या
स्त्रांपिङ्गरानागीविपुलामितिसमा
ख्याति ॥ पुंसांकलिकालव्यालघ
तानानास्त्वपहतिरल्पापि । वीर्यं
विपुलामुखेचित्स्त्राद्गीविन्दाख्यम
न्लोक्तः ।

विपुलांसः । त्रि० मासलोन्नतभुज
शिरस्त्रे ॥

विपुलासना । स्त्री० गृहकुमार्याम् ॥

विपुत्र्यः । पुं० रज्ज्वादिकरणाय
शोधयितव्ये० मुञ्जे ॥ विपुत्र्ये ।
पञ्चपवने । विपुत्र्यविनीयेतिक्व

विप्रकृत्यम्

पु० मुञ्जे ॥ यथा । वसानां
वल्कलेशुदधेविपुत्र्यैः कृतमेखला
म् । चासामङ्गनपिण्डाभांदिग्धि
नीमजिनान्तरामितिभट्टिः ॥

विपोधितः । वि० आघातिनाघः
पातिते ॥ आसर्द्धिते ॥

विप्रः । पुं० ब्राह्मणे ॥ तस्यल
यथा । जन्मनाब्राह्मणोन्नयेः
संस्कारैर्द्विजउच्यते । विदयाया
तिविप्रत्वंविभिः श्रोत्रियलक्षणमि
तिप्रायश्चित्तयिनेक्तः ॥ विशिष्य
प्रातिपूरयतिपट्कमांषि । प्रा
पूर्त्ति । आतस्योपसर्गद्रुतिकः ॥
उच्यतेधर्मनीलमन्त्रा । लुषण्०
स्त्वन्द्भ्रैतिसाधुः । विपातिवा०
विपतिवा । विपर्षये ॥ अश्रु
त्ये ॥

विप्रकर्षः । पुं० विशिष्ये । विशि
ष्टः प्रकर्षः ॥

विप्रकारः । पुं० अपकारे । निका
रे ॥ विप्रथरणम् । कृत्रोभा
वेधञ् । तिरस्कारे ॥

विप्रकारम् । न० तूलसर्वे ॥

विप्रकृतः । त्रि० तिरस्कृते । नि
कृते । यस्यापकारः कृतस्तस्मि
न् ॥ विप्राकारि । क्तः ॥ वि
प्रेयकृते ॥

विप्रकृतिः । स्त्री० विप्रकारे ।

विप्रकृत्यम् । न० ब्राह्मणस्यकर्तव्ये ॥

विप्रचिति :

यथा । अध्यापनञ्चध्यायनञ्चयाजन
दानं द्विजस्युर्बजनं प्रतिग्रहः । क
र्मांश्चिषट्ठी यजनायवर्जनेचिकर्मवा
नध्ययनंतथेतिराट् ॥ वै श्रयः सदा
प्रापणिकोऽङ्गुजन्मा द्विजन्मसेवारति
रितदीयम् । कर्मेष्वऽङ्गव्यवहार
कानिकर्मांश्चनेकान्यपराऽन्यतान्ता
म् ॥ यवर्णं कर्मांश्चितदेवकालिसंसा
धितान्ये षड्विधमिति सिद्धम् । तत्सु
स्वयर्णं व्यवहारकालं नये च्मनीषीयुग
पद्मयर्हिम् ॥ अथविप्रादीनां स्वभाव
कृत्यमाह । श्रमेदमः सध्यमथा
र्जवंक्षमाशौषं तपोज्ञानकथामराध
नम् । तीर्थं तथास्तिक्यमभिन्नसह
तिः स्वभावकर्मयजनेर्मखत्रतम्
॥ शौचं बलंधैयं धृतिर्धृतिर्मुधं विद्या
सुदीर्घे श्रवतापवञ्चं नम् । चमा
भृतः कर्मनिसर्गं जंविशोपाधिष्य
योऽजीवनकर्षणं ज्वलति । द्विजाति
सेवावनिदेवताप्रासादनीं विधिः शू
द्रनिसर्गकर्मच । स्वभावकर्मप्रविष्टा
यथो न्यथास्वयश्चरित् सीन्यवकर्मनर्म
भाक् ॥ इतिकालिदासः ॥

विप्रकृष्टः) वि० दूरि ॥ विप्रकृष्ट
विप्रकृष्टकः)

लेख । कृषेः ङः । स्वार्थेकनिविप्र
कृष्टकौपि ।

विप्रचितिः । पुं० द्नेगर्भं कश्यपा
ज्जालेऽसुरविधिषे ॥

विप्रयोगः

विप्रतिपत्तिः स्त्री० विरुद्धकोटिद्वयोप
स्थापकीशब्दे ॥ विरुद्धाप्रतिपत्तिः ॥
विरोधे ॥ विज्ञासौ ॥
विप्रतिपन्नः । वि० विरुद्धतयावगते ॥
विप्रतिपिहः । वि० निविहे ॥
विप्रतिषिधः । पुं० तुल्यबलविरोधे ॥
परस्परविरोधे । विप्रतिपूर्वात्कर्म
व्यतिहारेवर्त्तमानात् सिधतेर्षञ् ॥
विप्रतिचारः । पुं० पश्चात्तापे ॥ विप्र
तिसरणम् । सगतौ । घञ् । उप
सर्गं स्रग्वज्जीतिपाञ्चिकादीर्घाभावः ॥
विप्रतीसारः । पुं० पश्चात्तापे । अ
नुतापे । कौकृत्ये ॥ अनुशये ॥ क
पि । रोपे ॥ विप्रतिसरणम् । सृ०
। घञ् । उपसर्गं स्रग्वज्जीतिदीर्घः ॥
विप्रदेहः । पुं० फलमूलादिशुष्कद्रव्ये ॥ ब्रा
ह्मणतनौ ॥ विगतः प्रदेहा० विधिषिषा
प्रकृष्टोवादिषोऽस्य । विप्रस्ववादेहः ॥
विप्रप्रियः । पुं० पलाशे ॥ विप्राणां
प्रियः । विष्णौ । श्रीरामवन्द्ये । वि०
ब्राह्मणवन्द्ये ॥ विप्राः प्रियायत्यसः ॥
विप्रदासः । पुं० कायस्थे । मसीशे ॥
विप्रयाणम् । न० पलायने ॥
विप्रयुक्तः । वि० विभिन्ने । विशिष्टे ॥
विप्रयोगः । पुं० विरुद्धे । ब्राह्मणे ।
सहस्रमे ॥ विप्रयोजनम् । युजिर्
योगे । घञ् ॥ विरुद्धः प्रयोगो
वा ॥ विधिषिषाप्रकृष्टोवायोगः ॥
विप्राणांवायोगः ॥ विप्रलभे ॥

विप्रलिप्ता :

विरहोविसम्वादेवेतिस्वामी ॥ रा
गियोर्विच्छेदे ॥ द्रुतिसुभूतिः ॥
विप्रलब्धः । चि० वृत्तिः । विप्रल
भ्यतेस्म । डुलभप्रप्राप्ती । क्तः ॥
विप्रलब्धा । स्त्री० स्त्रीयादिनायिकाभे
दे ॥ सङ्घटनिकेतनेप्रियमनवलीक्य
समाङ्गुलहृदयाविप्रलब्धे तिलचण
म् ॥
विप्रलब्धा । चि० प्रतापके ॥
विप्रलम्बाः । पुं० विसंवादे । अष्टौक्त
तासम्पादने ॥ वञ्चने ॥ वियोगे ।
विरहे । रागियोर्विधौलने ॥ विशे
षणप्रलम्बनम् । डुलभप्रप्राप्ती । व
ञ् । उपसर्गादितिचुम् ॥ विप्रल
ब्धिः । लभेर्घञ्वा ।
विप्रलम्बकः । पुं० मिथ्यावचनेः पर
स्ववञ्चके । ठग३३०भा०प्र० ॥
विप्रलापः । पुं० विरोधोक्ती । अन्यो
न्यविरुद्धवचने । यथा० एतोब्रूते०
आगताकल्याणोति० अन्योब्रूतेनधी
ति । तथाभ्युदाजहारसर्वागन्दः ।
एकस्ववन्मधुसरोजमवेतिवक्रम
न्यः सुधाकिरणविन्ममदोन्मगाच्याः
। युनोर्मुहुर्विन्दतेर्वदनेशभूवुः
सिद्धान्तज्ञन्मधुरादिगतागतानी
ति । विरुद्धः प्रलापः । अनर्थक
वाक्ये । अपाघदचने ॥
विप्रलिप्ता । स्त्री० यज्ञनेष्टायाम् ।
विप्रलिप्ताः । चि० यत्नके ॥

विभ्रुताश्च :

विप्रलुम्बकः । चि० अन्यावेनधनया
द्विषि ॥
विप्रलीभी । पुं० अशोकपादमे । कि
द्विराते ॥
विप्रवसितः । चि० कृतदूरदेशग-
मने ॥
विप्रयिका । स्त्री० जनानांलक्षणादि
नाशुभाशुभनिरुपिण्याम् । ईक्षणि
कायाम् । दैवज्ञायाम् ॥ विवि
धः प्रयोरुच्यस्याः । ठन् ॥
विप्रसृतः । चि० विचित्रे ॥ विप्रस
रतिस्म । स्मगती । गच्छर्षेति-
क्तः ॥
विप्रियः । पुं० अपराधे । आग-
सि । चि० अप्रिये ॥
विप्रियहात् । चि० शठे ॥
विप्रुट् । स्त्री० विन्दौ । जलकणे ॥
मुपुदाहे । सम्यदादिस्वाज्ञावेक्षिपु ।
विगताखदादागुट्दाहोऽस्मात् ॥
विप्रुडः । पुं० छिम्बे । धाकडलुगु
नादौ ॥ अगस्तकलहे ॥ विप्रुवन
म् । मुळगतौ । च्छेदोरप् । परच
क्तादिभये । राष्ट्रायुपद्रुवे ॥ ना-
शि ॥ मतिसस्मोहे ॥
विप्रुवः । पुं० अज्वल्यमुतगतौ ॥
विप्रुतः । चि० व्यसनार्थे । विह्वले ।
खण्डिते ॥ विप्रुवनम् । मुळ् ।
क्तः ॥
विप्रुताश्चः । चि० अशुपूर्णनयने ॥

विवन्धः

विप्रसृतिः । स्त्री० खभावच्युती ॥
 विप्रुष्टः । वि० निर्दग्धि । विशिषे
 यप्रुष्टः ॥
 विफलः । वि० निरर्थके । मोघे ॥
 विगतंफलंयस्य ॥
 विफला । स्त्री० केतव्याम् ॥ ऋतु
 हीनायाम् ॥
 विवधः । पुं० पर्याप्तारे । उभयती-
 षद्व्यशिवोस्तन्ववाद्येकाठे ॥ अथ
 नि ॥ मोरे । विगतोयधोऽस्मा
 त् ॥
 विवधिकः । त्रि० वैदधिके ॥ विव
 धेनहरति । विभाषाविवधादिति
 छन् । डीपि० विवधकौ ॥
 विवन्धः । पुं० आनाहे । आधा
 ने । मूत्राद्विरोधि ॥ अथास्यचि
 कित्सा । तुल्यकारणकार्यत्वाद्दुदा
 वसंहरौक्रियाम् । अनाहेपिथकु
 र्वीतविशेषस्याभिधीयते ॥ विद्वत्
 कृष्णाहरोतस्योद्विचतुष्पञ्चभांग-
 फाः । गुडेनतस्यावटिकाहरच्या
 नाहमुख्यम् ॥ अतिंछिक्कट्क
 सैन्धवसर्पपट्टदधूसफुल्लमदनफलेः
 । मधुनिगुण्डे वापक्वीनिंशितास्त्राह
 छपरिमाणा ॥ अतिरियंष्टदृष्टो
 शनेः प्रथिडितागुदेवृताभ्यते ।
 आनाहेदावतींशमयतिजठरतया
 गुल्मम् ॥ चिक्कट्क्यादावतिंशैवि
 प्रकाशे ॥ विवन्धनम् । वन्धयन्ने

विभक्तः

। घञ् ॥ करणेवाघञ् ॥
 विधाधा । स्त्री० विष्टेठने ॥
 विविधः । वि० नानाप्रकारे ॥
 विवुद्धः । वि० तत्त्वसाक्षात्कार-
 यति ।
 विवुधः । पुं० ज्ञे । परिहृते ॥ मु
 रे । देवे ॥ चन्द्रे । विशिष्टोवैधा
 यस्य । विशेषणबुध्यतेनलपितौति
 षा । बुधपथगमने । द्रुगुपधे
 तिकः ॥
 विवुधानः । पुं० आचार्यं ॥ परिहृ
 ते ॥ देवे ॥
 विवुधानुगः । पुं० किन्नरादिषु ॥
 विवुमूषुः । वि० विविधमधितुमि
 ष्ठी ॥
 विविधः । पुं० प्रवोधे ॥
 विवोधनम् । न० प्रवोधने । जगा
 धना० द्र० भा० ॥
 विभक्तः । वि० विभक्त्यस्त्रापिते । कृ
 तविभागे ॥ विभिन्नं । परस्पर
 व्याहृते ॥ प्राप्तविभागे ॥ विभक्त्य
 लेख्य । भज० । कर्मपिक्तः ॥
 विभक्ताभातरद्रुष्यतु० विभक्तने
 पामस्तीतिमश्वर्धोयोऽर्थाद्याजि-
 ल्यच् । नतुकर्त्तरिक्तः । सकर्मके
 भ्यस्तस्यविधानाभावात् ॥ अथवा
 तरपदलोपेद्रुष्यः । विभक्तध
 नाविभक्ताः । गस्वार्थसाप्रयोगए
 वलोपाभिमतः । तेनविभक्ताभा

विभवः

तरङ्गचक्रधनस्यदिभक्तस्वतत् •
 भाट्टप्यारोप्यते ॥ विभक्तोपिधने
 यस्तुस्त्रीयांशंप्रतिपादयेत् । पुनर्वि
 भज्यतद्द्वयमप्राप्तंशायदापयेत् ॥
 विभक्तजः । पुं० विभागानन्तरंजाता
 पत्ये ॥ पुं० चैः सहविभक्तेनपि
 चायत्स्वयमर्जितम् । विभक्तजस्यतत्
 सर्वमनीशाः पूर्वधाः स्मृताः ॥
 विभक्तिः । स्त्री० विभागे ॥ सुप्ति
 ङीः ॥ यथा । सङ्ख्यास्त्वव्याप्य
 सामान्यैः शक्तिमान्प्रच्ययस्तुयः ।
 साविभक्तिर्द्विधाप्रोक्तासुप्तिङ्घेति
 प्रमेदतः ॥ सङ्ख्यात्वावान्तर
 व्याख्यवच्छिन्नशक्तिमान्यः प्रच्य
 यः साविभक्तिः । सुप्तिङिति
 भेदात्साविधेतिशब्दशक्तिप्रकाशि
 का ॥ कारकशक्ती ॥ विभज्यतेप्रा
 तिपदिकाद्योऽनया । स्त्रियांश्चि
 न् ॥
 विभजनीयः । वि० विभा
 ष्ये । विभागयोग्ये ॥ भज
 नाच् ॥
 विभज्यः । वि० विभक्तव्ये ॥ ऋङ्
 लोप्यंतिप्राप्ते • द्विजजनविभज्योप
 पदे • इतितत्पवादीयन्निपायते
 । तेनविभाग्यमितिनभवति ॥
 विभवः । पुं० रायि । धने ऐश्व
 र्ये ॥ विभवति । भू० । पपा
 ट्यच् ॥ भिक्षाप्राप्त्यर्थं कन्या

विभाजितः

शीतनिवारणी । अचलाकेशवेभ
 क्तिर्विभवेः किंप्रयोजनमितिस
 श्यासिधर्मः ॥ निर्वृत्तौ ॥ मे
 च्छे ॥ विगतः भवीयस्मिन् ॥ प
 टिवत्सरान्तर्गतद्वितीयवत्सरे । य
 थाभविष्येभैरवउवाच । सुभिचं
 चेमसोरेऽग्यं सर्वेव्याधिविबर्जिताः
 । प्रशान्तामानवास्तत्त्वदुःश्यावसु
 भ्वरा । इष्टास्तुष्टाजनाः सर्वेधि
 भवेचवरानने ॥ २ ॥
 विभवौ । वि० ऐश्वर्यं धति ॥ विभ
 वोऽस्ति ॥ इति ॥
 विभा । स्त्री० शोभायाम् ॥ प्रकाशे ॥
 किरणे ॥ उदीच्यांसीमस्यपुर्णम् ॥
 विभाकरः । पुं० अम्नौ । वज्रौ ॥
 सूर्ये ॥ विभांकराति । दिदावि
 भानिशितः ॥ अर्कं हर्षे ॥ वि
 चकृहर्षे ॥
 विभागः । पुं० अंशे । भागे ॥ वि
 वेके ॥ विविच्यप्रयोगे • संयोगना
 शक्तेनवद्व्यवर्तिनिगुणे ॥ स्वत्व
 निर्णयानुक्तुलिव्यापारे ॥ विभ
 ज्यते • विभजनंवा । भज् • । भा
 वेषाघञ् ॥
 विभागी । वि० अंशनि ॥ विभा
 गोऽस्ति । अतद्वनिठनाविती
 निः ॥
 विभाजितः । वि० विभागेनष्टा
 पिते ॥

विभावरी

विभाष्य : । वि० विमलनीये । विभा
गयोग्ये ॥ विपूर्वाण्यथाऽऽजिरचाय
त् ॥

विभाषक : । पु० ऋष्यश्रुपितरि०
मुनिविशेषे ।

विभाष्यो । स्त्री० श्रावर्त्तकीलतायां ॥

विभान् । वि० भासमाने ॥ श्चन्तः ॥

विभातम् । न० प्रभाते । प्रच्छुषे ॥ वि
भातुं प्रहत्तम् । भा० । आदिकम्
षित्तः ॥

विभातकम् । न० प्रच्छुषे ॥

विभावः । पु० परिचये ॥ रसस्रोही
पनादौ ॥ रक्षादीनांकारणेषु । ल
लनाद्यानादिभ्यालम्बने। होपनकार
णेषु ॥

विभाषनम् । न० विभाषनायाम् ॥

विभावना । स्त्री० अलङ्कारविशेषे ॥

विभावनाविनापिस्वात्कारणं का
र्यजन्मचेत् । अथलाघारसासिद्धं
रक्तं तच्चरषडयम् ॥ अथलाघारसा
सेककारणाभाविपिरक्तिमाकाधितः
स्वाभाविकत्वेन विरोधपरिहारः ॥

विभावरी । स्त्री० तमखिन्याम् ।

रजन्याम् । यामिन्याम् ॥ नि

शायाम् । हरिद्रायाम् ॥ कृद्

न्याम् ॥ यक्तयोपिति । वि

यादृषज्ञगुण्याम् । विभातिन

चवादिभिः । कानिय् । वने

रचेतिडीत्री ॥ मौखर्यनिरतस्त्रि

विभीतकः

याम् ॥ मेदाहृत्ते ॥

विभावसुः । पु० अदपतौ । सू

र्ये ॥ अर्कं वृत्ते ॥ पावके ॥

शारमेदे ॥ विषकहृत्ते ॥ चन्द्रे ॥

विभाप्रमावसुधनयस्य ॥ अमुरवि

ज्ञये ॥ मयी ॥

विभोवितः । वि० धम्भू हृते । ज्ञाते

॥ विचन्ति ॥ विशिषेणोत्पादिते ॥

विशेषेणप्रापिते ॥ विभिग्रथिते ॥

विशेषेणभावितः ॥

विभावि । वि० प्रभावसम्पन्ने ॥ विभा

वास्यास्ति । इनिः ॥

विभाव्यः । वि० संलक्ष्ये ॥

विभाषा । स्त्री० विकल्पे ॥ विभाष्यते

॥ विकल्पते । भाष्यतायांवाचि । गु

रोश्चहलप्रच्यकारः । ततष्टाप् ॥

विभिन्नः । वि० मिथिते ॥ विद्वार

ते ॥ विदीर्णे ॥ विभक्तौ ॥ समाज

व्ये । पक्षिभिर्ज्ञे ॥ विकसिते ॥

विभीतः । वि० विभीतके ॥ विगतं

भीतं रोगभयमद्यात् ॥ वि० निर्भ

ये ॥

विभीतकः । वि० कर्षकले । भूतवा

सि । कलिद्रुमे वृद्धिके । षड्ढा०

इतिख्याते ॥ विभीतकंखादुपाकं क

पायकफपित्तनुत् । उष्णवीर्यविम

लस्पृशंभेदनंकासनाशनम् ॥ रुचं

नेचहितंकीश्रंक्रमिवैखर्यनाशनम् ।

विभीतमज्जाहृत्कृद्दिक्कफवातहरी

विभुः

लघुः ॥ कषायामदह्वचायधात्म
ज्जापितङ्ग्या ॥ विगतंभीतरोगम
यमस्मात् ॥ स्त्रियं कः स्त्रियां० जा
तेरिति डीष् ॥

विभीषणः । पुं० रावणानुजि ॥ नल
दृषी ॥ वि० भयानके ॥ विभिषेणभी
षयते । जिभोभये । नन्द्यादिच्वा
ह्णुः । भियोहेतुभयेषुक् ॥ निर
स्ताविद्ये ॥ विगतंभीषणं भयंहरम
ज्ञानंयस्यसः ॥

विभीषिकाः स्त्री० भयप्रदर्शने ॥ य
धो । कृत्वाशस्त्रविभोषिकांकातिप
यग्रामेषु दीनाः प्रजाः ० मधुन्तो
विटत्रल्लितैरुपश्रुताः चोष्णीभुजस्ते
किल । विहांसोपिवयं परं विजगतां
सर्गस्थितिव्यापदामौशस्तत्परिचर्य
यानगणितोयैरेपनारायणः ॥ इति
शिक्षणमिश्रः ॥

विभुः । पुं० शङ्करे । सदाशिवे ॥ प
रमेश्वरे ॥ सर्वमूर्त्तसंयोगिनि । प
रममहत्त्ववति ॥ सत्तु० आत्मादिर्द्य
या । आत्मेन्द्रियादाधिष्ठाताकारणं
हिमकर्तृकम् । विभुर्बुद्ध्यादिदृशवा
नृबुद्धिस्तुद्विविधामतेतिभाषापारिच्छे
दः । विभुरिति० विभुत्वपरममह
त्त्वमितिसिद्धान्तमुक्त्वावली ॥ काल
श्चात्मदिशांसर्गगतत्वं परममहद्विति
भाषापारिच्छेदः ॥ अर्हति ॥ निर्व्ये
॥ मृत्वे ॥ विष्णौ ॥ वि० व्यापके ॥

विभूषितः

प्रभौ ॥ सर्वगते । दृढे ब्रह्मणि ॥ य
था । निवृत्तेः सर्वदुःखानामौशा
नः प्रभुरव्ययः । अर्हतिः सर्वभा
वानां देवस्तुर्यो विभुः स्मृतद्विच्यगमः
॥ विविधभवतिष्मात् । भूः । वि
प्रसम्भद्रतिडुः ॥

विभुता । स्त्री० सोमर्ष्ये ॥ भावेतत् ॥

विभूतिः । स्त्री० भूती । ऐश्वर्ये । अ
णिमादिषु ॥ यथा । अणिमालधि
माप्राप्तिः प्राकार्ण्यमहिमातया । ई
शितावशिताचैवतयाकामावशायि
तेति ॥ भस्मानि । शिवधृतभस्मनि
॥ चंगे ॥ विविधभावे । विभिषेणभ
यनम् । स्त्रियांक्तिन् ॥ विभूतिरिति
कथनमन्यप्रादिनिवृत्त्यर्थम् ॥

विभूतिहादशी । स्त्री० विष्णोर्ब्रतविशि
ष्टे ॥

विभूतिमत् । वि० ऐश्वर्ययुक्ते ॥ विभू
तिर्विद्यतेऽस्य । मतुप् ॥

विभूमा । वि० परिपूर्णं ॥ विगतेभू
मायस्मात् । यमपेक्ष्यान्यत्रमहत्त्वं
नास्तीति ॥

विभूषणम् । न० अदङ्कारे । आभर
णे ॥ विशिष्टं भूषणम् । विभूष्यते
ऽनेनया । भूषणलकारे । ल्युट् ॥
पुं० मञ्जुघोषे ॥

विभूषा । स्त्री० शोभायाम् ॥ आभर
णे ॥

विभूषितः । वि० अलङ्कृते ॥

विभ्रमः

विभ्रतः । वि० धृते ॥ पुष्टे ॥
 विभ्रत् । वि० भयंकुर्वति ॥
 विभ्रेदः । पुं० विज्ञेये ॥
 विभ्रंसः । पुं० नाशि ॥
 विभ्रत् । वि० धारणकर्त्तरि ॥ षोडश
 कर्त्तरि ॥
 विभ्रमः । पुं० भ्रान्ती ॥ संग्रये ॥ शो
 भायाम् ॥ भ्रमणे ॥ शयप्रमेदे । स्त्री
 ण्यङ्गु गारभावजातक्रियाविज्ञेये ॥
 तयाङि । सद्वरागर्षजनिताविपर्या
 सौविभ्रमः । यथा । अन्यनिमित्तमा
 नसादृश्याद्यन्यत्रगमनं । प्रियारब्धक
 धामाक्षिप्यसख्यासहालपनं । मुञ्चैर्
 सितक्रोधौ । पुष्यादीर्नायाञ्जा० सह
 सैवतत्परिच्योगः । ब्रह्माभरणमा
 ल्यानामकारणतः खण्डनमाननञ्च
 । यदुक्तम् । क्रोधः स्मितञ्जकुसुमाभर
 णादियोञ्जाराहर्षान्मुससहसैवविम
 र्ण्डनञ्च । आक्षिप्यकान्तवचनंलपनं
 सखीभिर्निष्कारणोत्थितगतंषट् वि
 भ्रमंतत् ॥ इति ॥ चित्तहृत्तानवस्थानं
 शृङ्गारादिभ्रमोमतः । सुखन्यच ॥ अ
 पिच । विभ्रमस्त्वरयाक्लिभूषास्थान
 विपर्ययः । यथा । शुल्कायातंषड् वि
 कान्तमसमापितभूषा । भालेज्ज
 नं हृश्रीर्लाक्षाकपोलितिलकः कृतः
 । इति । योपिताथौवनजीविका
 रौविभ्रमदृष्ट्येके ॥ अपिच । दलभ
 प्राप्तिर्विचार्यामदनावेशसम्भवात् ।

विमनीकृतः

विभ्रमे । हारमाख्यादिभूषास्थानवि
 पर्ययः ॥ विविधंभ्रमणम् । भ्रमु
 अनवस्थाने । घञ् । नादात्तोपदे
 ज्ञेतिनञ्ङितिः ॥
 विभ्रसा । स्त्री० विस्तसायाम् । जरा
 याम् । वार्द्धक्ये ॥
 विभ्राट् । वि० भ्राजिष्यौ । रीचि
 ष्यौ । अलङ्कारादिनाशोभमाने ॥
 विशिषिणञ्जाजते । भ्राजुर्दृष्टौ भ्रा
 जभासैतिक्लिप् ॥
 विभ्रान्तः । वि० विभ्रमयुक्ते । यथा ।
 विभ्रान्तबुधे मनुजात्कार्याकार्यं भ
 जायतः । स्वानिष्टसुपरानिष्टंजाय
 तेस्मात्पदेपदे ॥ इतिमहानिर्वाणत
 न्तम् ॥
 विभ्रान्तिः । स्त्री० विभ्रमे ॥
 विमतः । वि० विरुषमतिषिषिष्टे ॥
 विमतिः । स्त्री० नानामती ॥ विरुह
 मती ॥
 विमत्सरः । वि० मात्सर्यरहिते । अ
 द्वितीयोत्तमदर्शननिर्धैरबुद्धौ । वि
 मतीमात्सरीयस्वाम् ॥
 विमनाः । वि० दुर्मनसि । अन्तर्मन
 सि । विन्तादिनाव्याकुलचित्ते ॥
 विमनस्कः । वि० विमनसि ॥
 विमनीकृतः । वि० वैमनस्य प्रापिते
 । अविमनाः शिमनाः सम्यग्मा
 नः कृतः । अरुर्मनश्चतुष्टोरोरु
 रजसांलोपश्च शिषिप्रचयसलोपी ।

विमल :

अस्यचावितोकारः ॥

विमयः । पुं० परिवर्तने । विनिमये ॥ विमोषते । मौञ्ज्० । एरच् ॥
विमर्दः । पुं० कालहृतवृत्ते । चक्रमर्द ॥ युञ्जे ॥ व्यालोडने ॥ सङ्घर्षे ॥

विमर्दकः । पुं० चक्रमर्दं । कसी० दीतिप्रसिद्धं भ्रुष्टे ॥

विमर्दनम् । न० कुण्डुमादिनामर्दने । परिमले । नृदलोदे । एयुट् ॥

विमर्दना । स्त्री० कुण्डकुमादिमर्दं ॥

विमर्दीत्यः । पुं० परिमले । मर्दनाच्चातिमुगन्वाद्दौ ॥ यथा । अघगन्धे परिमलीविमर्दीत्यं मनोहरं । दूरगाभीमनाशोरीगन्ध्यामीर्दूरितइति शब्दरत्नावली ॥

विमर्शः । पुं० विचारे ॥ न्यायमार्गेण विचारे ॥ संशयात्मिकायां वृत्तौ ॥

विमर्शनम् । न० परामर्शं । वितर्के ॥

विमर्शितः । वि० विचारिते ॥ विमर्शः । सञ्जातीत्य । तारकादिष्वदि-
तच् ॥

विमर्षः । पुं० विचारणायाम् ॥ इति कटाश्रः ॥ त्रिंशष्टायां च मायाम् ॥

विमर्षणम् । न० ज्ञाने ॥ कर्मणा कर्मनिर्णयान् प्रायश्चित्तकद्रव्यते । अविहृदधिकारित्वात् प्रायश्चित्तं विमर्षणम् ॥ इति भागवते पण्डितः ॥

विमलः । पुं० सूर्यपरिवारे ॥ चर्षति

विमालजः

। किमे ॥ न० तारक्षमहिधाकृते ० उपरसविशेषे । निर्मले । स्वच्छधातुके ॥ त्रि० निर्मले । वीधे ॥ विगतं मलयस्यात् ॥ चारी ॥ रागादिशून्ये ॥ विमलतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे । यथा द्यापिमीवर्णराजतमव्याहृशन्ते ॥ विमलदानम् । न० निश्चयनैमित्तिककाम्यदाने ॥ यथा क्तं गरुडपुराणे । निश्चयनैमित्तिकं काम्यं विमलदानमीरितम् । चेतनासम्बन्धुक्तं नदानं तद्विमलस्युत्तमिति ग० पु० ॥ ईश्वरप्रीयणोर्धदाने ॥

विमलमणिः । पुं० स्फटिके ॥

विमला । स्त्री० शीतलायाम् । सप्तलायाम् । सोडुगडप्रमेदे ॥ भुवः प्रभेटे ॥ देवीप्रभेदे ॥ यथा । उत्कलेनाभिशेद्यस्तु विरलार्थे च मुच्यते । विमलाभमहोदेवौ जगन्नाथस्तु भैरवः ॥

विमलात्मकः । वि० वीधे । निर्मले । स्वभावनिर्मले ॥ विमलधात्माह भाषीत्य ॥

विमलाद्रिः । पुं० शत्रुहृयपर्वते ॥

विमलेश्वरः । पुं० शिवे ॥ विश्वेशादेव्यधिष्ठिते पुण्ड्रस्थाने ॥

विमाता । वि० गणयितरि ॥

विमाता । स्त्री० मातुः सपत्न्याम् ॥ विरुधामाता । प्रादयो गते तिसमासः ॥

विमालजः । पुं० सापन्नभारारि ।

विमुद्र :

वैमाने ये ॥ विमानुर्जातः । पक्ष
न्यामजातादितिङः ॥

विमानः । पुं० न० देवतायानि । व्योम
यानि ॥ सार्वभौमश्चेत् ॥ चोटके ॥ या
नपाचे ॥ विशिष्टं मानयन्त्यनेन । पुं
सिसंज्ञायामितिकरणे च ॥ विशे
षण्यमान्यस्मिन्निति वा । अधिकारणे
ल्युट् ॥ विगतमानमुपमाऽस्तीति
या ॥ वि० मानहीने ॥

विमानकः । पुं० विमाने ॥

विमानता । स्त्री० तिरस्कारे ॥

विमानितः । वि० अनाहते ॥

विमार्गः । पुं० क्षुपये ॥

विमिश्रः । वि० विभिन्ने ॥

विमुक्तः । वि० विरहिते ॥ पृथग्भू
ते ॥ सर्वेष्वपिनिर्मुक्ते ॥ निश्च
सुक्तेषु शिदानन्दरसचात्मनि ॥ विशे
षण्य० अविद्याकामक्राधादिभिर्मुक्तः
परिच्युक्तः ॥ श्रमे ॥ जीवन्मु
क्ते ॥ जीवन्ने बहृष्टमन्वात्कामादे
र्विशेषणमुक्तः सन् देहपातेर्भादि
पन्वादिशेषणमुच्यते । विमुक्तश्च वि
मुच्यत इति श्रुतेः ॥

विमुक्तिः । स्त्री० मोक्षे ॥ विमोच
ने । अनुध्यानरूपेऽनुसारे ॥

विमुखः । वि० पराङ्मुखे ॥ विरु
धं मुख यस्य ॥

विमुद्र । वि० प्रस्कृते । प्रफुल्ले ॥ सु
द्रारहिते ॥

विमोचयम्

विमूढः । वि० विचिक्ते ॥ अनुत्पन्ने
ब्रह्मात्मैक्यसाक्षात्कारे । दृष्टादृष्ट
विषयभोगयासनाकृष्टचेतस्ययाथा
त्मानात्मविवेकायोग्ये । अदूर
दर्शनि ॥ विगतमूढभावेऽतिर्षतु
रे ॥ शुच्यर्थं विवेचनकुशले ॥

विमूढभावः । पुं० व्याकुलचित्तत्वे ॥

विमूढात्मा । वि० रागदेषादिदूषिता
ना. करणे ॥ विमूढात्मायक्षसः ॥

विमूढेनः । वि० मूर्खं शिरोमणौ ।
देहात्मवादिनि । शुच्यनादरकारि
णि ॥ विमूढानामिनः ॥

विमूल्यः । वि० अमोक्षविमोक्षइतिभा
षायांख्याति । महार्थे ॥

विमूल्यः । पुं० विगतकामाविद्ये ।
वेदान्तवेद्याचात्मनि ॥

विमृशः । पुं० विमर्शे ॥

विमृष्टः । वि० विभाविते ।

विमृष्यः । वि० विचार्ये । विमृषेः
ऋटुपधाच्चाकृपिचृतेरितिक्यप् ॥

विमृष्यकारी । वि० विवेकिनि ॥ वि
मृष्यकरोति । णिनिः ॥

विमोकः । पुं० विमोचने ॥

विमोचः । पुं० मुक्तौ ॥

विमोचयम् । न० विमोचने । परि
च्यजने ॥

विमोचनम् । न० दूरीकरणे । विमु
क्तौ । विपूर्वाङ्गु चेल्युट् ॥ ती
र्थं विशिषे ॥

विश्विका

विमोहः । पुं० भ्रमपरम्परायाम् ।
 विश्विष्टोमोहः ॥
 विमोहनम् । न० आकुलीकारणे । वै
 चितीकारणे ॥
 विमोहितः । वि० विविधं मोहं भ्रम
 परम्परां प्रापिते । मोहयुक्ते ।
 विश्वः । पुं० कृकलासि ॥ न० प्रति
 विश्वे ॥ विश्वीफलैः ॥ यथं हत्तान्त
 रे ॥ नगणकारगन्धर्कं भवति न बब
 र्णपूर्णम् । अथिबदनभूषणं यत्त
 द्दितिकिलविश्वमेतत् ॥ यथा ।
 कपटकृतगोपवेशः शयनधरभूत
 शेषः । जपति कृतनन्दहर्षी गिरि
 विधुतधातशर्षः ॥ पुं० न० सूर्य
 चन्द्रमण्डले ॥ वेतिशोभते । बीग
 ह्यादिपुं । उल्लादयद्येति० धनु
 मागमङ्गलखानि ॥ विश्वोष्ठाह
 यशान्जात्यन्तरे ॥
 विश्वकम् । न० मण्डले ॥ विश्वी-
 फले ॥
 विश्वज्ञा । स्त्री० विश्विज्ञायाम् ॥
 विश्वटः । पुं० सर्वेषु ॥
 विश्वभूतः । वि० कारणभूते ॥
 विश्वा । स्त्री० विश्विकायाम् ॥
 विश्विका । स्त्री० तुग्ङिकेर्याम् ।
 रत्नफलायाम् । पीलुपश्याम् ।
 कंदूरो कुंदुरुद्रतिभाषा ॥ दर्वी
 कायति ॥ कैगच्चे । आतेनुप
 सर्गेकः । टापीरितिङ्गलः ॥

विधातः

विश्वी । स्त्री० विश्विकोयाम् ॥ गौ
 रादिच्चान्डीप् ॥
 विश्वीफलम् । न० विश्विकायाम् । वा
 दूरी० इ० प्र० फले । विश्वीफलं छा
 दुशीतंगुरुपित्तास्रदातजित् । सप्त
 नं लेखनं रुच्यं विवन्धार्धानकारक
 म् ॥
 विश्वुः । पुं० शुवाके ॥
 विश्वज्वरी । पुं० विश्वज्वरी ॥ वि० आ
 काशगामिनि ॥
 विश्वत् । न० विष्णुपदे । गगने । आ
 काशे ॥ विश्विष्ठतपतिव्याप्नोति ।
 इषः शत ॥ यदा । विश्वच्छति०
 नविरमति । विपूर्वाद्यमेरन्त्येभ्यो
 षीतिक्लिप् । कौषगमादीनामिति
 मलोपितुक् ॥
 विश्वङ्गहा । स्त्री० मन्टाकिन्याम् । ख
 र्षायाम् । सुरदीर्घिकायाम् ॥
 विश्वति० विश्वतोषागहा ॥
 विश्वहूतिः । स्त्री० तमसे । अन्धका
 रे ॥
 विश्वन्मणिः । पुं० सूर्ये । सहस्रांशौ ॥
 विश्वतोमणिरिव ॥
 विश्वमः । पुं० सवमे ॥ विविधयमने
 ॥ विश्वमनम् । यमः समुपनिवि
 पुचेतिपच्चे० अप् ॥
 विश्वातः । पुं० धृष्टे । निर्लक्ष्ये ॥ वि
 रुधंयातचेष्टितं यश्च । विश्वमया
 सौदा । गत्यर्थतिलः ॥

विरक्ति :

वियामः । पुं० संघमे । विविधयमने
॥ वियमनम् । यमः सप्तपनिविषु
चेति० यवभाविघञ् ।

वियुक्तः । वि० विद्योगविशिष्टे ।

विद्योगः । पुं० विच्छेदे । शिप्रलम्बे
। रागिणोर्विद्योजने । विरहे । मृ
° स्वावियोगजं दुः खं ख्यजज्ञे हंप्रिये
जने । अतिस्नेहपरिष्वङ्गादतिरा
द्रांपिदञ्चते ॥ विद्योजनम् । युनि
र्यागे । घञ् । वियुज्यतेऽनेनवा ।

विद्योगभाक् । वि० विच्छेदयुक्ते ।

विद्योगी । पुं० चक्रवाके । केके ।

वि० विर एणि । विद्योगयुक्ते । वि
द्योगोऽस्यास्ति । इनिः ।

विद्योगिनी । स्त्री० विरहिण्याम् ।

विद्योजितः । वि० पृथक्कृते । वि
द्योग प्रापिते

विरक्तः । वि० विरागवति । सच०
कुटोचकवहृदकहसपरमसंसेदाञ्च
तुर्विधः । विपूर्वाद्द्रष्टुः । क्तः ।
अतिरक्तवर्णे ।

विरक्ता । स्त्री० सांसारिकविषयेषुवि
रागविशिष्टायाम् । दुर्भंगायाम्
॥ अगस्तुङ्गलायाम् । यांचिन्तया
भिसतनं मतिसाविरक्ता ॥

विरक्ति । स्त्री० वैदण्या । तौत्राती
व्रतराचेतिविरक्तिर्द्विविधामता । त
वसच्यान्तुतीव्रायांन्यसिद्योगीकुटीच
के । शक्ते।वहृदकेतीव्रतरायांहनसं

विरजाच्चेचम्

जिते । मुमुक्षु . परमेहसेसाक्षाद्दि
ज्ञानसाधने ॥ रञ्जे : क्तिन् ॥

विरङ्गम् । न० कड्कुष्ठे ॥

विरचनम् । न० निर्माणे ॥ विशिष्य
णरचनम् ॥

विरचितः । वि० निर्मिते । विशिष्यण
चितः ॥

विरजम् । न० तीर्थविशिषे ।

विरजाः । वि० विगतधर्माधर्मे ॥ र
जागुणरहिते ॥ विगतं रजायश्च
। सः ।

विरजाः । स्त्री० विगतात्तथायाम् ।

विरजस्तमाः । पुं० दूयातिने । निष्ठ
त्तरजस्तमोगुणे । रजस्तमोभ्यांविग
तः । निरादयद्रुतिसमासः । वि
गतेरजस्तमसीयस्यादितिवा ।

विरजा । स्त्री० कपित्थपण्याम् ।
दूर्वायाम् ॥ यथातिमातरि ॥
गीतोकेथीकृष्णसखीविशिषे ॥ दो
क्षाविशिषे ॥ देवयानपथवर्तिन्यां
नद्याम् । जगन्नाथश्चे ॥ यथा
। सुगडनक्षीपवासञ्चसर्वतीर्थेष्वयं
विधिः । यर्जयित्वागथांगङ्गांविशा
कांविरजांतथा ॥

विरजाच्चेचम् । न० पुरुषोत्तमतो
र्थे । यथा । उत्कलेनाभिदेश
न्तुविरजाच्चेचमुच्यते । विमलासा
महादेवीजगन्नाथस्तुभैरवः । द्रुति
तन्ववूडामणीपौठगिर्णयः ॥

विरलद्रवा

विरजाशामः । पुं० खवधृतत्वस
 स्यादके० आगमप्रोक्तकर्मविशेषि॥
 विरसः । पुं० दृष्टिगे । ब्रह्माणि ॥
 विरचयति । रचप्रतिपत्ते । पचा
 यश्च । पृषादरादित्वाद्ब्रुमागमः ॥
 विरसि । पुं० सष्टरि । ब्रह्माणि
 ॥ विरचयति । रच० । स्वार्थण्य
 नादचङ् । पृषादरादित्वाद्ब्रु
 म् ॥

विरणम् । न० शीरणद्वये ।

विरतः । वि० निवृत्ते । विरक्ते ॥

विरतिः । स्त्री० आरती । उपरा
 मे । निवृत्तौ ॥ विरमणम् । र
 मन्तीडायाम् । क्तिन् ॥

विरयः । वि० भग्नये ॥

विरमणम् । न० विरतौ ॥ विपू
 र्वाद्रमेत्युट् ॥

विरमितः । वि० निरस्ते ॥

विरणम् । न० दधि ॥ वि० खवक्ता
 ज्ञे । पेलये । लनौ । सान्तरि ॥

विराति । रादृशि । बाहुलकात्क
 लन् ॥ पुं० निवृत्ते ॥

विरलजानुकः । वि० यज्ञजानुवि
 शिष्टे । प्रज्ञौ । प्रज्ञे ॥ इ०
 हे० चन्द्रः ॥

विरलद्रवा । स्त्री० अक्षयवोम्बाम्
 ॥ यथा । यथागुणिकाशाया
 सैवतुद्गुतसिक्विका । विलिपीत
 रलाघस्यात्साञ्ज्याविरलद्रवा ॥

विराट्

विरसः । वि० रसज्ञेने ॥ विग
 तारसायस्मात् ॥

विरहः । पुं० विप्रलम्भे । विद्ये
 ने । विच्छेदे ॥

विरहिणी । स्त्री० विद्योगिन्याम् ॥
 विच्छेदविशिष्टायाम् ॥ नार्याम्भ
 तौ । डोप् ॥

विरहितः । वि० त्यक्ते । विद्येने
 निश्लेष्यरहितः ॥

विरिणी । पुं० विद्योगिनि । विरह
 विशिष्टे ॥ विरहिण्यास्ति । य
 तद्धनिः ॥ रहरामीच्छयैषिनिर्वा ॥

विरिणीत्कण्डिता । स्त्री० नायिका
 विशेषे ॥ विरम्यप्युत्पत्तिः के
 विरिणीत्कण्डितोन्मनेतलक्षणात् ॥

विरोगः । पुं० वैराग्ये । रागम
 तिङन्निनि ॥ वि० गताभिला
 शे ॥ विगतः रागोस्यः ॥

विरगार्हः । वि० विरागयान्ये ।
 वैरङ्गिके ॥ अर्हति । अर्ह० ।
 पचाद्यश्च । विशिष्टीरागः विरा
 गः । विरागस्यार्हः ॥ धन
 यति ॥

विरागी । वि० विरक्तिमति ॥

विराट् । पुं० विविधंराजमानत्वा
 त्खूलसमख्युपहितवैतन्वेभगवतः
 खूलरूपे ॥ यथा तत्कार्यस्यवि
 राट् देहः खूलदेहावमात्मनइति
 । पञ्चोक्ततभूतानांयत्कार्यतत्का-

विराधः

यं विराट् देहे भवति स च देहः । म
रुनेऽत्र रस्य स्युः ख देहः ॥ आत्मनाममम
गवत्त्वात् । दे० मो० ॥ विराडात्माना
म० स्युः क्षापप्रपञ्चाभिमानीसूर्यमण्ड
लात्मकः समष्टिदेहश्चक्षुर्गोलकव
थानुयाहकोऽहिरस्यगर्भः ॥ चं चक्षा
भ्यामर्थान्तरमितिव्याख्यातारः ॥
विशेषिण्यराजते । राज्ञु दीप्तौ । विधि
धं राजतेषा । सत्सूक्ष्मिपतिक्लिप् ।
क्षविषे ॥ स्त्री० दशाक्षरायां वृषी ॥

विराधः । पु० विराजि ॥

विराधमानः । चि० दीप्तिविशिष्टे ।
शोभमाने ॥

विराजितः । चि० शोभिते । दीप्ते ॥

विराट् । पु० मत्स्यदेशे ॥ वैदर्भदे
शादूर्ध्वं चन्द्रप्रसयाचदक्षिणे । म
रुदेशात्पूर्वभागे विराट् । परि
कीर्तितः ॥ मत्स्यदेशाधिपे ॥
नगरविशेषे ॥

विराटकः । पु० राजपट्टे ॥ इति
हमचन्द्रः ।

विराट्जः । पु० विराट्देशोयहीर
के । राजपट्टे । राजावर्त्ते ॥ चि०
विराट् राजजाते ॥

विराणी । पु० इस्मिनि ॥ इतिश-
ब्दमाला ॥

विराधः । चि० विप्रकृते ॥ राधे
रनिटः धार्मिण्यक्तः ॥

विराधः । पु० रामायणप्रसिधेराध

विरुहः

सविशेषे ॥

विराधनम् । न० पीडायां ॥

विराध्यन् । चि० अपशुर्वाणि ॥

विरामः । पु० अवसाने ॥ वितर्कवि
चारानन्दास्मितादिरूपचिन्ताख्या
ये । वृष्यपरमे ॥ विपूर्वाद्गमेभावि
षञ् ॥ विरमन्ते निवर्त्तन्ते ऽस्मि
न्निति वा ॥

विरावः । पु० शब्दे । खाने । आ
रावे ॥ विरवणम् । न० छपसर्गे रु
षड्भक्तिभावे षञ् ॥

विरिक्तः । चि० सञ्ज्ञातविदेके ॥

विरिष्ठः । पु० वैकुण्ठे । विष्णौ ॥
परमेष्ठिनि ॥ शिवे ॥ इ० श० रत्ना
यली ॥

विरिञ्चनः । पु० विरिञ्चने । द्रुहि
णे ॥ इ० हे० चन्द्रः ॥

विरिञ्चिः । पु० शिवे । विष्णौ ॥
विधाराणि । परमेष्ठिनि । सुरज्ये
ष्ठे ॥ भूतानि विरचयति । रचप्र
तियज्ञे । स्वार्थं ध्यान्तादचङ् ।
पृथोदरादित्वादक्षारस्येत्त्वं तु माग
मय ॥

विरिञ्चः । पु० खरे । वैश्वशब्दे
सौचः । क्तः । च्चुञ्चस्मान्धात्ते
त्यादिनानिपातितः ॥

विरिष्टः । चि० विक्रिन्ने ।

विरुहः । पु० हेत्वाभासान्तरे । सा
ध्याभाषव्याप्तौ हेतौ ॥ यथाशब्देनि

विरोधः

द्रुतरन्तर्द्वयमघटनयान्तरवती । द्विज
 पद्मोर्गाकठिनाः सलिभवतिकाराः ।
 सरीजकुसुमाराः ॥ येशलमपिख
 लपचनं दृष्टिततरांमानसंसुतत्त्ववि
 दाग् । मत्तपमपिसुजनवाक्यमलय
 जरसवत्प्रमेदयति ॥ क्रौञ्चाद्रिकृद्वा
 महपट्टोद्ययन्मार्गानाभर्गलशातपा
 ते । द्भुञ्जवान्भोजदक्षःभिजातःस
 भाग्यः सत्त्वमपूर्वसर्गः । परिच्छे
 द्वातीतः सकलवचनानामविषयः
 पुनर्जन्मन्यास्मिन्ननुभवपथयानगत
 थान् । विवेकप्रध्वंसादुपचितमहा
 नोद्दगृहोविष्कारः कीच्यन्तर्जडय
 तिवत्तापञ्जकुक्षी अयंवारामिकानि
 लयद्वितरलाकरद्विताश्रिताऽस्माभि
 क्षुष्याःतरलितमनोनिर्ध्वानिधिः
 । कएवंजानीतेनिजकरपुटीकीटरग
 संक्षयादेनंताम्यत्तिनिमकरमापास्य
 तिमुनिः ॥ समदमतङ्गजमदलजनि
 रुन्दतरङ्गिणीपरिष्वङ्गान् । अति
 तिलकत्वधितठकुविशद्वरचूडपगा
 पिष्टानिन्दो ॥ इति ॥ अनेकी ।
 विपरीतार्थे ॥ यथा । अतिस्मृति
 विरोधेतुश्रुतिरेवगरीयसी । अधि
 रोधेसदाकार्येत्तार्थवैदिकवत्सता
 ॥ असमानाधिकरण्ये ॥ न्यायगते
 साध्यव्यापकाभावप्रतिषेधित्वमि
 तिचिन्तामणिः । साध्यासमानाधि
 करण्यमितिदीधितिः । अशिनकु

विलः

लादेरन्यतरेशापरस्परणे ॥ विरोध
 नाहवस्तुनि ॥
 विरोधकत् । पुं० वत्सरविशिषे । रात्प
 लयथा । वासवावर्षतेदेविदेशेचा
 खण्डमण्डलि । अशिक्षवेकान्यकु
 केविरोधीकृषिनाशकत् ॥ ४५ ॥
 त्रि० विरोधकत्तरि ॥
 विरोधनः । पुं० विद्विपि । न० पर्यव
 स्थायाम् । विरोधि ॥ रुधिर० । स्यु
 स्युङ्ङ्या ॥
 विरोधी । पुं० शत्रौ ॥ विरोधास्याख्य
 सिन्वा । इति । ॥ वत्सरविशिषे ॥
 यथा । अनभिप्रवलासिकाधाम्यौष
 धिप्रमीडनम् । जायतेमानुषकष्टं
 विरोधिनिनसंशयः ॥ त्रि० विषा
 दनि ॥ विरोधविशिष्टे ॥
 विरोधिनी । स्त्री० विरोधकारिकाया
 म् ॥ विरोधविशिष्टायाम् ॥
 विरोधीक्रिः । स्त्री० विप्रजापे । पर
 वचनविरोधिवचने ॥ विरोधकत्
 त्तिः ॥
 विलः । पुं० उच्चैः शवसि । इन्द्रभ
 र्थे ॥ वीतसे । न० छिद्रे । रत्ने ॥
 गुडायाम् ॥ विलातमिनसि । वि
 लमेदने० धीष्टादिः । इगुपधिति
 कः । ॥ विल्लतेवा । कृष्यल्युटीव
 हुजमिति० इगुपधितिकः । घञर्थे
 कीर्षा । खनीवचेतिघे० संज्ञापू
 क्त्याद्गुणाभावात् ॥

विलम्बः

विलकारकः । पुं० मूषके ॥
 विलकारीः । पुं० मूषिके ॥ गत्^०
 कारके ॥
 विलक्षः । चि० विस्मयान्विते । पर
 कौयधर्मशीलादौप्राप्तासुर्ये ॥ विशि
 षेणलक्षयति । लक्ष्मालीचने । प
 चाद्यच् ॥ लक्षाद्भटे ॥ लक्ष्मि
 ते ॥ विलक्षणे ॥
 विलक्षयम् । न० चतुशून्यायांस्थि-
 ती । निष्पुयेजनस्थिती ॥ यथा ।
 विलक्षयं मतं स्थानं यद्भवेद्विष्पुयेज
 नमितिभाशुरिः ॥ चि० भिन्ने । अ
 न्यलक्षणे ॥ विशेषलक्षययुक्ते ॥
 विगतं लक्षयमालीचनं यच्च ॥
 विलक्षणा । स्त्री० अय्याविशेषे ॥
 विलक्षितः । चि० जिते ॥ विशेषेणल
 क्षितः ॥
 विलम्बः । पुं० न० मध्ये ॥ न० जन्म
 लम्बे ॥ मेघादिलम्बमात्रे ॥ चि०
 लम्बे । संसर्गते ॥ विशेषेणल-
 ग्नः ॥ विद्युक्ते ॥
 विलङ्घनम् । न० अतिक्रमणे ॥
 विलङ्घितः । चि० अतिक्रान्ते ॥
 विलङ्घ्याः । चि० अतिक्रमणीये ॥
 विलम्बाः । चि० लज्जयाहीने ॥ वि
 गतालम्बायस्त्रसः ॥
 विलपनम् । न० विलापे ॥ भाष-
 णे ॥
 विलम्बः । पुं० उचितकालाधिकका

विलसन्

ति । लम्बने ॥ गौणे ॥ वस्त्रविशि
 षे ॥ तत्फलं यथा । तस्करैः पा
 थिर्वैश्वैश्चभिभूतमिदं जगत् । अ
 र्वाभवत्सामान्यो विलम्बो तुभयं
 भवत् ॥ ३२ ॥
 विलम्बनम् । न० अशीत्रे ॥
 विलम्बितम् । न० तत्प्राप्त्यनृच्छा
 दौ । विशेषेणलम्बने करचरणाद
 यः प्रथ्येकंगतिविशेषप्रदर्शना
 याच । लविचवसंसने० ओष्ठोप
 धः क्लीधिकरणे चित्तकः ॥ चि०
 आश्रिते । विलम्बमाने ॥
 विलम्बी । चि० लम्बमाने । विशिषि
 षलम्बमाने ॥
 विलम्बः । पुं० अतिसर्जने । दा
 ने ॥ विलम्बिः । डुलभम्प्राप्तौ
 । घञ् । उपसर्गात्खलघञोरि
 तिनुम् ॥
 विलयः । पुं० प्रलये ॥ विशेषेण
 लीयन्ते पदार्थाश्चिन्मिन् । लीङ् अ
 यणे । एरच् ॥ यथाक्षयणक्ष
 तीये ॥
 विलला । स्त्री० श्लेत्तवलायाम् ॥
 दू० राक्षनि ॥
 विलवासः । पुं० जाडकजन्तौ ॥
 विलवासो । पुं० सपे ॥ विलेवस
 ति । चि० निः ।
 विलशयः । पुं० विलेशये ॥
 विलसनम् । चि० विलासयुक्ते ॥

विषयान्

प्रेषविषयंते • सुखमिवतत्तच्छालाया
कम्बनमेदादिस्वैर्वनिर्हास्ति ॥ त
धांष्ट । ततो निरंशं चानन्दविषयं
कगदिव्यताम् । अथस्यान्तरमानन्तु
विषयंतीर्यसुसर्पन्त् ॥ मायाशक्तिः
काल्पिकास्या'दन्द्रकागिकशक्तियत्
। शक्तिः शक्तान्पृथङ्नास्ति तथह
ष्टेनषाभिदा । प्रतिबन्धश्चदृष्टत्वा
च'कृत्यमःवेतुकाख्येसः । शक्तिः
कार्यानुमेयायाश्चानर्वाच्यत्वमिष्य
ते ॥

विषयिणीतः । वि० परिमण्डलिते ॥
विषयिनः । पुं० विप्रोपिण्डविष्टितौ ॥
विषयः । वि० अस्वतन्त्रे । अत्रश्यात्म
नि । अरिष्टदुष्टविधिं चासन्नमर
णसूचकलक्षणं नदुष्टमती ॥ विरुधं
थष्ट • कामयते । वश० । अच ॥
कातरे ॥

विषयनः । पुं० अर्हति । जिने ॥ यौ
॥ वि० दिगम्बरे ॥ विगतं वसनं
यस्यसः ॥

विषयः । वि० नन्ते ॥

विषयान् । पुं० सर्वेषु विषयंशुकीकभू
ते • चादिष्ये । सूर्ये ॥ विविधं वस्ति
• चाष्ठादपति । वस० । क्तिप् ।
विधेरशिरकास्ति । मतुप् । तसौ
मस्वये प्रतिभत्वाद्गुत्वाभावः ॥ वि
वस्तं लोकास्तीतिग ॥ अर्वाङ्घ्रि ॥
विबुधे । सुरे ॥ अर्थ ॥ वैवस्वत

विवादः

मनौ ॥

विषयस्तौ । स्त्री० सूर्यनगर्याम् ॥
विषयः । पुं० दारपरिग्रहे । वाथीः
पक्षमेस्त्वन्धे । सयथा । स्रुस्ताह
गीहगन्यासुदृकपतिश्चितसम्मतौः
समावये स्तायहेभ्यः पक्षमोविषयै
गय । ५ ॥

विषाकः । वि० धिवेचनकर्त्तरि ॥ य
था । अर्थिप्रार्थार्यनीर्वचनविबुधावि
रुधसभ्यैः सहविविनक्तिधिवेचयति
या० विभाकइतिमिताचरा ॥

विवादः । पुं० व्यवहारे । कृपादि
न्याये । सचधनविभागादिविषय
न्यायादिः ॥ यथा । कृपादिदाय
काणहेदयोर्वहुतरस्यवा । विषादोव्य
वहारस्यदयमेतन्निगद्यते ॥ अष्टादश
विषादस्यानानियथा । तेषामाद्य
सृष्ट्यादानंनिः क्षेपेऽस्त्रामिविक्र
यः । सम्भूयधसमुत्थानं दत्तस्थान
पकर्मव ॥ वेतनस्यैवचादानंसंविद
सव्यतिक्रमेः । क्रयविक्रयानुशये
विवादः स्त्रामिपालयोः ॥ सीमा
विषादधर्मेषुपाकव्येदगुडपाचिके ।
सो यद्यसाहसश्चैवस्त्रीसद्गुह्यमेवच
॥ स्त्रीपुत्रवर्गोविभागश्चयूतमाह्वयमे
वच । पदान्यष्टादशैतानिव्यवहार
स्थिताविष्टितमनुः । मिथोविरुध
वादे । पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेषुविबुध
वदने ॥ विरुहोशदोविवादः ॥

विवाहः

विवादानुगतः । वि० विवाहकर्त्तरि ।
 विवाहो । वि० विवाहयति । मत्स्यी
 यद्गनिः । विवाहकर्त्तरि ।
 विवाहनम् । न० शब्दार्थः । पीडायाम्
 म् ।
 विवाधा । स्त्री० पीडायाम् ।
 विवारः । पुं० शर्णांतरणे प्रयत्नवि
 शेषे ॥ विवारयति विवाहस्य स्वास्य
 मि० तविवारइतिकेयटः ।
 विवासः । पुं० समाप्तौ ।
 विवाहः । पुं० भार्याप्राप्तिहेतौ । दार
 प्रारपणे । उपयमे । परिणये । उदाहे
 । उभयामे । पाविपीडने । धर्मप्र
 कारत्वर्या । हविवाहः । विवाहे
 ऽष्टविधः प्रोक्तः स्मृतिशास्त्रे पुंसु
 रिभिः । ब्राह्मणैश्च विभेदेन कली
 सहि विधेयतः । परिणीतास्तु या
 नार्यो ब्रह्मै र्यागैश्च तर्भः । ता
 एषदाराविज्ञेयापन्था सर्वाः परधि
 य० इति मद्रानिर्वाणतन्तम् ॥ विवा
 हानन्तरकन्यायाभर्तृपुत्रगमनकाले
 विवाहो नारी । दनपुराणसिद्धम् । यथा
 दृशंससासहचोर्धकन्यायाः कन्द
 ल्याधियाहे । कन्यासमर्पणं कृत्वा
 मेघादुसै हरेद्व । मूर्खमियापस
 मुनिः स कन्याविरणतुरः । य
 पश्चमेदशिकौघः स्तोत्रारामं नमु
 षति । घरं न चितनां प्राण्यवोधया
 नासकन्यकाम् । मूर्खितां तात

विविधितः

विच्छेदाद्द्रुदकीशियासंयुताम् ॥
 इति त्रिह्यवैवर्त्तपुराणम् ॥ विशिष्टं
 महनम् । वदप्रापणे । घञ् ।
 विवाहकः । पुं० विवाहे । स्वार्थेकः ॥
 विवाहितः । पुं० स्त्री० कृतविवाहे ॥
 विवाह्यः । वि० विवाहयेत्ये ॥
 विविक्तः । पुं० वसुनन्दने । वि० थ
 सम्पूक्तं ॥ एकान्ते । रहसि ॥ क
 नसम्पदार्इरइतदेशे ॥ पूते ॥ विवि
 क्तिनि ॥ विविक्तान्तगनापच । वि
 चिर् । प्रीव्यायं च्वाङ्गप्रप्य्यादा
 • ताधिकरणे धि तक्तः । विविच्य
 ते । विविच्यते वा । भिसिर्पृथगभा
 धि० विचिर् । विरेचने वा । त्तः ॥ प
 काये ।
 विविक्तदेशः । पुं० जनसम्बन्धविषयि
 तदेशे । स्वभावतः संस्कारतावा
 • शुद्धे । ऽशुचिभिः समं व्याप्रादि
 भियरहितं । सुरधुनिपुणिनादी० वि
 धाप्रसादकारदेशे ॥ विविक्तचासीदे
 शश्च ॥
 विविक्तसीधौ । वि० एकानायासस्वभावे
 विविक्तिनि ॥ विविक्तजनसम्पदार्
 रहितं । पूतञ्च । यदाय्यगिरिसुपादि
 • तत्सीधितुं शीलं यत् ॥
 विविक्ता । स्त्री० दुर्भंगायाम् ॥
 विविन्नः । वि० भौते ॥
 विविक्ता । स्त्री० वेदितुमिच्छायाम् ॥
 विविहितः । वि० चातुमिष्टे । ल

विशल्या

विशदः । पुं० शुक्ल । शुभ । प्रवे
 ते । पाण्डुरे । धवले ॥ वि० धवल
 वर्षयुक्ते ॥ प्रसन्ने । विमले ।
 व्यक्ते । विविक्तादयवे । यथा० ख
 रविशदमभ्यवहारैर्भव्यमिति ॥
 विशीयते० शद्लशातने । अच् ॥
 विशदप्रभः । वि० निर्मलकान्तौ ।
 विशब्दनम् । न० प्रतिज्ञाने ॥ शब्दे
 नप्रकटीकृताभिप्राये ॥
 विशम्बरा । स्त्री० पक्ष्याम् । इतिरा
 लनिर्घण्टः ॥
 विशयः । पुं० संशयेष्वस्यायमर्थीनवे
 तिसन्देहे ॥ विविधंशयनम् । शी
 ल्स्वप्ने । एरच् ॥
 विशयी । वि० संशयिनि ॥
 विशरः । पुं० वधे । मारणे । विश
 रणम् । शृङ्गिंसायाम् । षट्कारप् ॥
 विशरणम् । न० अवयवानांविज्ञेये ॥
 मारणे ॥ भेदने ॥
 विशल्यः । वि० शल्यरश्चिते ॥
 विशल्यकरणी । स्त्री० अणधिविशेषे
 विशल्यकृत् । पुं० अक्षोठके । भूपला
 शि । हापरमालीति० गौ० दे० भा०
 प्र० हने ॥ वि० विशल्यकारिणि ॥
 विशल्यं करोति । ङ्ङण् । क्लि
 प् ॥
 विशल्या । स्त्री० अग्निशिखायाम्
 लाङ्गलिक्याम् । लघुदन्त्याम् । गु
 ङ्ङ्याम् ॥ विपुटायाम् ॥ श्लेष्

विशाखलम्

नरहितायाम् । लक्षणाश्वीषधी
 । अजमोदायाम् ॥ कलिकार्याम्
 । विगताशल्यात् । विगतशल्यमन
 या० यस्याया । तीर्थविशेषे ॥
 विशल्यानदी । स्त्री० तीर्थविशेषे ।
 विशसनः । पुं० तरवारी ॥ खड्गे ।
 नरकान्तरे ॥ न० मारणे ॥ शमुहिं
 सायाम् । ल्युट् ॥
 विशसितः । वि० मारिते ॥ विपूर्वा
 ष्टसेः ङः ॥
 विशसिता । वि० पशोरङ्गानां कर्त्त
 र्यादिनापृथक्पृथक्कारके ॥
 विशस्तः । वि० अविनीते ॥ शमु० ।
 ङः । ह्रविशसौधैवाद्ये । एतौनि
 षायामविनयएवानिटीस्तः ॥
 विशस्ता । पु० चाण्डाले ॥
 विशाकरः । पुं० भद्रचूडे ॥
 विशाखः । पुं० शिखिशाकने । कार्ति
 केये षडानने ॥ विशाखति । शा
 रूपाः खूब्यामी । पचाद्यच् ॥ विशा
 खायांजातइतिच । सम्बन्धेलादी
 ष्यण् । अविष्टाफलाभीत्यादिनात
 ष्यलुक । लुक त'उतलुकि । धन्वि
 नांसमरकास्त्रि० वितरुयन्तरेणस्थितेपा
 दहयेसतिविशाखाश्लयानंभवति०
 तस्मिन् । याचके । तर्काके । पुनर्न
 वायाम् ॥
 विशाखनम् । न० शोधानां पादविन्या
 समेदे ।

विशालता

विशाखा । स्त्री० दोडशेनक्षत्रे । राधा
याम् ॥ अस्त्रांकारास्त्रफलं यथा । स
दानुरस्त्रो विविधक्रियायां सुवर्णा
रैरपि सस्यमेति । यद्यप्रसूतघौभवे
द्विशाखासखानकस्यापि भवेत्प्रसू
तः ॥ पाक्षिकनेकवचनम् ॥ अल
न्ताष्टाम् ॥ कठिलके ॥

विशयः । पुं० उपशये । यामिनां क
माप्स्यने ॥ यथा । उपशयेऽविशय
यद्यपर्यायशयनार्थकौ ॥ विशयन
म् । शीङ्क्षन्ने । व्युपथिः शितेः
पर्यायइति घञ् ॥

विशारणम् । न० मारणे ॥ इति हेम
चन्द्रः ॥

विशारदः । पुं० सर्वज्ञे । ईश्वरे ॥
वकुले ॥ मदागम्ये ॥ चि० परिहृते
॥ हृष्टे । प्रगल्भे ॥ प्रसिधे ॥ श्रेष्ठे
॥ विशिष्टो विपरीतावाशारदः ।
प्राद्योगतेति समासः ॥ १ वशुभे ॥

विशारदा । स्त्री० क्षुद्रदुराजभायाम् ॥

विशालः । पुं० मृगप्रभेदे । पक्षि वि
शेषे । नृपालारे ॥ हृत्विशिषे ॥ चि०
धृष्टुले ॥ विस्तृतार्थवृत्तेर्विश्रब्दात् ॥
वेः शालच्छट्ठाविति ॥ शालच् ॥
यदा । विशति । विशप्रवेशने । त
विमविशि विडौख्यादिनाकालम् ॥
विस्तोर्णे ॥

विशालता । स्त्री० पाश्र्वविस्तारे ।
परिषादे । पनष्ठा० इ० भा० ।

विशालाची

विशालस्यभावः । तस्यभावस्त्व
तलावितितल् ॥

विशाणतैलगमः । पुं० अक्षोठवृत्ते ॥
विशालत्वम् । न० विशालतायाम् ॥
विशालत्वक् । पुं० सप्तपर्णवृत्ते ॥
विशालात्वगद्य । वृहत्त्वचि ॥
विशाणपथः । पुं० कासालौ । का
क्षपदेशप्रसिद्धोयम् । मृदुतापि ।
श्रीतालेः विशालानिपचाणियस्य ॥
विशालफलिका । स्त्री० निष्पाव्या
म् ॥

विशाला । स्त्री० इन्द्रयाकथ्याम् ॥
अन्येन्द्रयाकथौ मोक्षः विशालातुम-
महाफला । विशालाक्षपातपत्नी
मेघकुण्डहरासरा । उज्जयिन्याम् ॥
विशालति । शलचलने । ज्वलिते
तिष्ठः ॥ यदा । विशति । वि
श० । तमिविशिषिडोत्तकालम् ।
विशालशब्दात्स्त्रियामजादलष्टावि
तिटाप् ॥ उपोदक्याम् । वदरि
काशमे ॥

विशालाक्षः । पुं० हरि । महेश्वरे
॥ ताक्ष्ये । गरुडे ॥ चि० वि
शालनयने । सुनेत्रे ॥ विशा-
लेष्विषोपस्य । वङ्गुमीहीसक्-
व्यङ्ग्योः स्वाहात्पच् ॥

विशालाची । स्त्री० परस्त्रियाम् ॥
नागदन्त्याम् ॥ देवताविशेषे ॥
याराथस्याम् विशालाची विशाला-

विश्व विधि ;

विशेषणम् । न० विशिष्यधर्मे । स
तुण्णादिर्था । नोलात्पलमित्वा
दि । व्यवच्छेदके । ददभमापो
इष्टविश्व प्रणक्तस्वम् । विशिष्यते
येनत'द्विषयणम् । कर्तुः । करण
स्वभावत्वायात्पठ् ॥ सुवन्त इय
धानेकसुवन्तस्वविशिषणम् । त
यातिङन्तमप्युत्तिङन्तस्वविशिष
णम् ॥ पश्यन्मृगे च'वतोत्वा'दौमृगे
कर्तृकगमन इ'शक्तवायांशम् ॥ प्र
धानस्तद्विशि क्रयैव ॥

विशिषणविशिष्यभावः । पुं० पदार्थ
योः सस्वन्विशिषे ॥ इयोर्हिप्रती
तपदार्थकयोर्लौकिकविशिषणविशिष्यभा
वोभवतीति ॥ इ भाष्यम् ॥ सस्वन्विष
दुभा'निरूपणीयत्वात् ययासि'यंते
वदन्त'तवाक्ये'सगव्दार्थतत्काल
विशेषदेवदत्तस्य'अवशब्दार्थ'तत्का
लवि'शब्दे'वदन्त'चान्यान्'मेदव्या
वर्त्तकतयाविशिषणविशिष्यभावः । इ
न्द्रि'यार्थस'त्रकर्षे'अभावप्रत्यये'
विशिषणविशिष्यभाव'सन्निकर्ष'घ
टा'भाव'इ'त'मि'स्व'च'चतुः'सयुक्त
भूतलेघटा'भावस्वविशेषणत्वात् ॥

विशिषतः । अ० विशिषादिस्वयं ॥

विशिषप्रतिपत्तिः । स्त्री० उतुकुटस
स्वावनायाम् ॥

विशिषविधिः । पुं० अल्पविधयकविधो
॥ यथा । तयासामान्यकार्येभ्यो'वश

विश्व :

यकविधिर्वली । बहुव्यविषयायस्य
ससामान्योविधिर्भवेत् ॥ अल्पः
स्याद्विषयोयस्यसविश्वविधिर्भवेत्
॥ सामान्यविशिषयोर्मध्ये विश्ववि
धिर्वेत्तवान् ॥

विशिषव्योप्तिः । स्त्री० व्याप्तिमेदे । त
ल्लक्षणयथा । प्रतिशो'गिव्य'चिकरण
स्वतम'नाधिकरणा'स्ताभाषाप्रति
शो'गिस्व'मितिविन्तामणि ॥

विशिषितः । वि० व्यवच्छेदने ॥

विशिषोक्तः । स्त्री० अलङ्कारमेदे । त
ल्लक्षणोद्'हरण'यथा । कार्वालिनिर्वि
शिषि'क्तिः'स'त'पुष्कलकारणे । इ
टिप्पे'वचये'न भूत्स्वरदोषे'ज्वलस्य
पीतितन्द्राली के ॥

विशिष्यः । पुं० व्यवच्छेदो । भेदो ॥

विशोकः । पुं० वेदान्तवेदाशास्त्रनि
॥ विगतः शाकडूटादिविधो'गनि
मित्तो'मनसः'सता'पी'वस्य ॥ अशो
कहृद्ये । वि० शो'करहिते ।

विशोधनम् । वि० विशु'वसाधने ॥

शोधनी । स्त्री० दन्तीहृद्ये ॥ शो'प
न्याम ॥

विशोधनीबीजम् । न० दन्तीबीजि ।
जगपालि ॥

विशोधिनो । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

विश्वः । पुं० दीप्तौ ॥ मल्लाम् ॥ वि
च्छदीप्तो'गतौवा । यजयाचयतवि
च्छप्रच्छरत्नान् । उच्च'त्रगुण' ॥

विश्राम :

विश्रामम् । न० विश्रायने । इ० श०
र० ॥

विश्रम्भः । वि० अनुद्धटे । शान्ते ।
विश्रवस्ते । अत्यर्थे । गाढे ॥

विश्रव्यनवे डा । स्त्री० सुगन्धनवेडा
भेदे ।

विश्रमः । पुं० विरसौ । अश्रान्ती ॥
विश्रम्यतेऽस्मिन्निति व्यत्ययाविश्रम

आधारः श्रमापनोदे । आस्यते
र्धञ् । नोदात्तापदेशव्यमानाद्या
नाचमेरिति वृथाभावः ॥

विश्रमणम् । न० विश्रमे ।
विश्रम्भः । पुं० विश्रवासे ॥ विश्रमण

म् । श्रम्भुः श्रवासे । घञ् ॥ केलि
कलहे ॥ प्रणये

विश्रायनम् । न० विश्रायने । दानी ।
सम्प्रियणे । परिच्छाये । श्रवदाने

। सुवादिः । प्रायेणविपूर्वः । भावे
ल्यट् ।

विश्रायतः वि० दत्ते ।
विश्रान्तः । वि० विगतकामे ॥ विगत

चित्तादिखेदे ॥ श्रमेः क्तः । अनु
नासिक्कश्च तिसोर्षः ॥ श्रान्तियु
क्तं ॥

विश्रान्तिः । स्त्री० विश्रमेतौर्षविश्र
य ॥ विश्रमेः क्तञ् ॥

विश्रामः । पुं० विरसौ । विरसि ।
अक्षगुणान्तु । विश्रमेः क्तञ् क्तसे

दशम क्तञ्-स्याद्ः श्रमः । इ

विश्रः

ति । श्रयमरुहे । परमात्मनि ॥
संसारसागरेषु तृपिप साद्भवद्-

मिभिन्नरहिते । अविद्यायै मंहा
कोशैर्मदादिभिन्नपक्ते श्रेयः । वशी

कृतानां विश्रान्तक उच्यमानानां
विश्राममेव करीतौति विश्रामः प

रमात्मा । विश्रमणम् । भावेघ
ञ् ॥ विश्रामइति च्चप णिनाय

म् । नोदात्तोपदेशस्येति वृथाभा
वात्श्रमेः शुवाद्घञ्जिह्वटुर्लभ

त्त्वादिभिभावः । यदित्तुधुर्गान्
विश्रमयेत्त्वादाविषः षि-इद्वाध

मायिष्यणिलतादिरेचक्रियमे-त-
दाहूपसिद्धयत्येव । अर्धस्तुभिश्च

तइतिभावः । निहत्तप्रं षणाद्घाताः
प्राकृतार्थविक्रितिविचक्षायान्तु-

नदेः प्रत्ययवधेयम् ।
विश्रामरुहम् । न० पान्यानां । प

धि । नयासोऽभित्येहे यथा ।
कलाशयः शहजायविश्रामरुहमध्य

नि । सितुः प्र'त'इतोयेनतेनले
कथयानताम'तमहानिर्वाचतन्त-

न् ।
विश्रामस्थानम् । न० पान्यानां ।

पधि'नवासायस्य'नश्चिधि ।
विश्रावः । पुं० प्रख्यातो । अति

प्रसद्धौ । विश्रायम् । श्रुश्रव
थे । विश्रुश्रुवइति घञ् ।

विश्रिः । पुं० मृत्यौ ॥

विश्वः

विश्रुतः । वि० श्याते । प्रसिद्धि
 ॥ व्यग्रवि । श्रु० । कः ॥ ज्ञाते
 ॥ हृष्टे ॥ विश्वेषणश्रुतः ॥
 विश्रुतात्मा । प्र० । विश्रुता । अना
 यविद्यावशात्प्रानुव्योहं ब्राह्मणोहं क
 साहंभे । काहमित्यन्तत्वात्प्रानुव्योहं
 यमानोप्यन्तजडदुःखात्मकीभ्योदे
 चादिभ्यामिन्द्रियैश्चैतन्नय्ये नवेदान्त
 वाक्यैः सत्यज्ञानादिलक्षणः सन्
 श्रुतः श्रवणादिनाऽवगतत्वात्प्रानुव्योहं
 विश्वेषणश्रुतत्वादिश्रुतात्मा । सचचे
 चक्रः । सचचक्रज्ञापिमांविदधीतिभ
 गवद्वचनात् ॥ ब्रह्मविदि । विश्वेष
 णश्रुतत्वात्प्रानुव्योहं । ज्ञानोत्वात्प्रानुव्योहं
 नेमतनितिभगवद्वचनादस्त्वेषण-
 रूपत्वं सुप्रसिद्धमेव ॥

विश्रुतिः । श्री० । फीर्त्ता । वि
 श्याती ॥

विश्वः । वि० । विश्वे ।

विश्विष्टः । वि० । विश्विष्टे ॥

विश्वेषः । प्र० । विश्वेषे ॥ विश्वेषे
 विभाने ॥

विश्वः । प्र० । विश्वरूपमभयति ॥
 व्यष्ट सुप्रसिद्धतत्त्वेन व्यष्टिस्य जगती
 रोपचितस्य विश्वशब्दाच्चत्वेहे
 तुः सूक्ष्मशरीरमपरित्यज्यस्य राश
 रीरादिप्रविष्टत्वादिति । सूक्ष्मश
 रीरकारणशरीरम् । तदपरित्यज्य
 सूक्ष्मशरीरादौ । तदपिद्ययास्यूल

विश्वः

शरीरं लिङ्गशरीरं तदादित्यं स्वपरमस्य
 लशरीरस्य तितदगुणसंविज्ञानोव-
 हुन्वीष्टिः । तस्मिन् प्रविष्टत्वात् ।
 तथाहि । जीवस्य च यत्तथाप्यः सु
 सुप्रसिद्धादौ । दृष्ट्यादिसंस्कारोपरि
 तमज्ञानमात्रमुपाधिः । स्वप्ने जा
 यदासनमयं लिङ्गशरीरमुपाधि ।
 जाग्रदवस्थायान्तु सूक्ष्मशरीरसंसृष्ट
 स्थूलशरीरमुपाधिः । तथाचपूर्वं
 पूर्वोपाधिविशिष्टस्यैवोत्तरोपाधि
 प्रथमात्सर्वशरीरप्रविष्टत्वे नैवस्य
 लभोगाद्यतनाभिमानोविश्ववदिति
 संज्ञा ॥ यहा । सूक्ष्मशरीरं लिङ्ग
 शरीरं तदपरित्यज्य । स्थूलशरीरं वि
 राट् व्यष्टितदादित्यासां च चरादिह
 चीनां । तत्तद्विषयाकाराणास्तत्
 प्रविष्टत्वादिति हेतुवैजायनाविश्वशरी
 रवर्तित्यादिश्वः ॥ गणदेवतावि
 श्वेषे ॥ तेषां ॥ क्रतुर्दुर्घोक्तसुः
 सत्यः कालः कामोभूतिः कुरुः
 । पुरुषवामाद्रवाद्यविश्वेदेवाद्रश्व
 ताः ॥ दृष्ट्यादौ क्रतुर्दुर्घः स
 सत्यो नान्दोमुखेवसुः । नैमिचि
 केकालकामौ काम्ये च धुरिचोचमी
 ॥ पुरुषवामाद्रवाद्यपाशं सगु
 दाहृताः । तैतु । धर्माहृताकन्या
 यां विश्वायां शाताः ॥ विश्वति । क
 र्मास्त्रितिविश्वः । विश्वप्रवेशने ।
 अग्नू पितृविकारिण्यविकारिण्यः

विश्व :

कद्रितिक्रान् । ब्रह्मणि । विशन्ति
 सर्वाणिभूतान्दक्षिन् । तत् । अनुप्र
 विश्युत्या । विशति सर्वमिति वा ॥
 पञ्चीकृतपञ्चमहाभूततत्कार्यात्म
 केवैरोजशरीरे । भुवने । उगति ।
 सर्वस्मिन्प्रपञ्चनाथे । विशतिस्त्रका
 रणमिति निरुक्तेः । अस्त्रकारणस्त्र
 रूपादिविषयेतर्कजालनकर्त्तव्यमा
 यामयत्वादिष्व । इतिमिदं किमस्त्ररू
 पं कथमिदमभूदसूष्यकोष्ठे तु । इति
 नकदापि विचिन्वन् विन्वन् मायेति धौ
 सता विश्वम् ॥ दन्ति निदासु विकारे
 दासुतिरेभवति सः पितत्रै च । जग
 तितथापरमात्मापरमात्मन्यभिजग
 त्तिरीधत्ते ॥ ८४ ॥ इति ॥ अपि
 च । मूलाच्छेदं विना काश्चित्परेः
 न्तिपुनः पुनः । यया लतास्तयापि
 श्वमज्ञानप्रशमं विना ॥ अपि च । पुः
 । विश्वदर्पणदृश्यमाननगरी तुल्यं
 निजान्तर्गतं पश्यन्नात्मनि मायया वि
 रिवोद्गतं यथानिद्रया । यः साक्षा
 त् कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवोद
 यंतस्मै शीतुरुक्तं चैनमद्रदं शोदधि
 षामुत्तये ॥ इति ॥ अपि चाहुर्गौड
 पादाचार्याः । स्वप्नमायि यथा हटे ग
 श्वं नगरं यथा । तथा विश्वमिदं हट
 येदान्ते सुविषयै रिति । नागरे ।
 शुखरामः । वीले ॥ यथोद्गच्छे ।
 चि । अखिले । कल्पे । विशतिस्त्र

विश्वगन्धः

कारणम् ॥ विश्वः । कर्त्तरि कान् ।
 अनन्ते ॥ विश्वं गतं स एतच्छ सर्वमद्य
 यथा च कर्मिति भारतम् ॥ सर्वनाम
 संज्ञोपम् ॥ आधुनिकसंज्ञास्त्रिषसर्व
 नामस्त्वपर्युदासात् ॥

विश्वकट्टः । पुं० । आखेटशुनि । ऋगा
 या कुशलकुशुरे । ध्वनी । ध्वाने ॥
 चि० खलि । पिशुने । विश्वकं संवैद्व
 वति । द्रुगती । मितद्रुपदित्वात्
 ङुः ॥ यहा । विश्वान्दते । कदि
 आह्वानादौ । वत्रादि ॥

विश्वकर्माजा । स्त्री० । विश्वकर्मासुतायाम् ।
 विश्वकर्मा । पुं० । सहस्रांशौ । सूर्ये ।
 सुनिविशेपि ॥ देवगिल्लिपि । खट
 रि । देववटंकी । शौप्रोक्तौ विश्वक
 मांशौ मयस्त्वष्टाचरोगवित् । विश्वं
 कर्माऽस्मादश्चेति ॥

विश्वकर्मासुता । स्त्री० । सूर्यभाव्यांश
 म् । संप्रायाम् ॥

विश्वका । स्त्री० । गङ्गाचिह्नराम् ।
 विश्वकृत । पुं० । देवगिल्लिपि । विश्व
 कर्मणि । ब्रह्मणि । परमेष्ठिनि ॥
 विश्वं करोति । ङुक् । क्तिप्
 । तुक् ॥

विश्वकैतुः । पुं० । कामे । मद्मे । वि
 श्वस्मिन् । विश्वव्याप्रीनादीतुर्क्योति
 रस्य ॥ अनिरुवे ॥

विश्वगः । पुं० । ब्रह्मणि ॥

विश्वगन्धः । पुं० । पलाण्डौ । न० वी

विषघाती

तदेवयुक्तियुक्तानुयायदायिरसाय
 नम् । योगवाहिरंवातश्चे भ्रमिन्
 सन्निपातहत् ॥ योगवाहिरिदोषघ्नं
 बृंहणं धीर्यवर्हनम् । येदुर्गुणाविषे
 ऽशुचे तेस्युर्हीनाविशोधनात् ॥ तस्मा
 द्विषंप्रयोगेपुशोधयित्वाप्रयोजयेत् ।
 अथशोधनविधिः । गीसूर्ध्वं विदि
 नंस्त्राप्यंविषंतेनविशुद्धाति । रक्तस
 पंपतैलाह्वं तथाधार्यं च वासति ॥
 येगुणान्तरखेप्रोक्तातेस्युर्हीनाविशोध
 नात् । तस्माद्विषप्रयोगेपुशोधयि
 त्वाप्रयोजयेत् ॥ स्याद्वरजकमश्चैव
 द्विविधं विषमुच्यते । दशाधिष्ठान
 माद्यन्तु ॥ द्वितीयं वैडशाग्रयम् ॥
 विश्विषाभाषप्रकाशित्द्रव्यः ॥ विवेदि
 कायम् । विप्लु ॥ विषविप्रयोगेण
 । इत्युपधेतिकः ॥ षाड्वाहलीनेष
 विषं विपरमापरजनाव्यत्ययनेनम
 न्वते । येनेनजागतिं निषीयतशि
 यः चरन्त्सामुच्चतिनिद्रयाह
 रिः ॥

विषपाण्डकिनी । स्त्री ० दन्ध्यायाकीट
 क्वाम् ॥

विषकाण्डः । पं ० गीतापाण्डे ॥

विषकाः । पि ० चतिश्रिष्टे । हन्ने ॥
 आश्रिते ॥

विषकाः । स्त्री ० गुहूच्याम् ॥

विषघाती । पुं ० शिरीषहर्षे ॥ विष
 शाशके । वि ० ॥

विषयः

विषयः । पुं ० शिरीषद्रुमे ॥ यवासि
 ॥ विभीतके ॥ चम्पकहर्षे ॥ पि ०
 विषनाशके ॥ विषंहन्ति । हन ० ।
 हन्ते रननुष्यकर्तृकेषुचेतिठक् ॥ वि
 षघ्नीषधानिमास्ये १६२ ऽध्यायेद्र
 षव्यानि ॥

विषघ्नधूपः । पुं ० धूपविशेषे ॥ तथा
 । सक्तुः सन्नं रसीपितः सपंपा
 पलवालुकैः । सुवर्थातस्करतरोः
 कुसुमेरचुं नक्षतु ॥ धूपोवासगृहेह
 न्तिविषंस्थावरजद्रमम् । नतषकी
 टाः सविषानदुर् रसरीचपाः । न
 ज्ञात्वायार्मपक्षवधूपीयवचदद्यते ॥
 विषघ्ना । स्त्री ० विष्टतायोम् ॥ गुहू
 च्याम् ॥

विषघ्नी । स्त्री ० शिष्टमेापिनायाम् ।
 इन्द्रवारुण्याम् ॥ वनवर्वरिकाया
 न् ॥ स्रव्यफलायाम् ॥ भून्याभ
 र्याम् ॥ रक्तपुनर्नवायाम् ॥ हरि
 द्रायाम् ॥ द्विषपाण्ड्याम् ॥ महा
 कारञ्जे ॥ चतुषायाम् ॥

विषघ्नी । वि ० मिषः श्लिष्टे ॥

विषलिप्तः । पुं ० देवताहृष्टे ॥

विषज्वरः । पुं ० मशिवे ॥ विषज्वर
 रे ॥

विषगुडम् । न ० सृषाणे ॥

विषयः । पि ० विषाद्राशे ॥ भग्नी
 र्तारैः ॥ दुः खिते ॥ विषोदतिस्य
 । पदह ० । गृह्येतिष्ठः । रदा

विषपुष्पक :

श्यामिति नत्वम् ।
 विषसूता । स्त्री० लडतायाम् ॥
 विषतिन्दुः । पुं० सुशीली ॥ कारस्का
 रवधे ॥
 विषदम् । न० पुष्पकासीसे ॥ वि० वि
 पदात्तरि ॥ यथा । विषदः श्याव
 शुक्लास्योपिलक्षोवीक्ष्यतेदिशः ।
 खेदवीपधुमांस्तथोभीतः स्खलति
 चमति ॥ विषददाति । कुदाञ्० ।
 आतद्रुतिक्कः ॥
 विषदंघ्रा । स्त्री० सर्पकङ्काल्याम् ॥
 विषदनाकः । पुं० सर्पे ॥
 विषददर्शनमृत्तुकः । पुं० अक्षीरपक्षि
 षि ॥ धौघधौघस्तुगुन्द्रासोविषददर्श
 नमृत्तुकाद्रुतिहेमचन्द्रः ॥
 विषदह्रमः । पुं० कारस्करवधे ॥
 विषधरः । पुं० आशौविधे । सर्पे ॥
 विषधधरः ॥
 विषधर्मा । पुं० कुलदयायाम् । शू
 कजिम्ब्याम् ॥
 विषधोषी । स्त्री० विषधव्याम् ।
 विषनाशनः । पुं० शिरीषवधे ॥ वि०
 विषनाशके ॥
 विषनाशिनो । स्त्री० सर्पकङ्काल्या
 म् । नाकुल्याम् ॥
 विषनुत् । पुं० श्योनाकवधे ॥
 विषपुष्पः । पुं० मदनद्वमे । मदनपा ॥ इ०
 प्र० ॥ न० नोनपत्रे विषपुष्पपुष्पे ॥
 विषपुष्पकः । पुं० मदनवधे ॥ इवरे

विषमः

॥ विषपुष्पभक्षणजन्यरोगी ॥ विषपु
 ष्यैर्जनितः । कालप्रयेक्षनाद्वोगद
 तिकान् ॥
 विषमक्षयम् । न० विषखादने ॥ अ
 चसुद्धुत्माह । पराचरेन्द्रकुलघूडु
 शिवाविषाश्रमेभानुकवीन्दुभीमान् ।
 । यद्वैष्टेऽनेकविधानितायत्सपा
 लकूटानिसद्वैतिवैना ॥
 विषभिषक् । पुं० विषवैद्ये ॥
 विषमः । पुं० अलङ्कारविधिषे ॥ यथा
 । क्वचिद्यदतिवैधर्माच्चञ्चैषाचटना
 मियात् । कर्तुं । क्रियाफलापामि
 नैवानर्थययद्वयेत् ॥ गुणक्रियाभ्यां
 कार्यस्यकारणगुणक्रिये । क्रमेण
 चविरुद्धेयत्सर्वविषमोगतः ॥ इ
 धीरत्त्वन्तविलक्षणतयो० यदनुपपद्य
 सानतयेययोगः प्रतीयते० यच्चकि
 ष्चिदारभमाणः कर्त्ता० क्रियायाः
 प्रत्याशान्नकेवलमभीष्टतत्फलनल
 भेत० यावद्वर्धितमप्यनर्घं विषयमा
 सादयेत्० तथासत्प्रतिकार्यस्यकारण
 रूपाऽनुकारेयत्तयोर्गुणौक्रियेयप
 रस्परविरुद्धतांम्रकतः ० सममधि०
 र्यथात्मा० चतूरुमेविषमः । क्रमेणो
 दाहरणम् । शिरीषाद्विमृदरुकी
 यनायतलोचना । अयत्तपकुशला
 गिनकर्मशिसदनानमः । सिंघपा
 सुतसत्पक्षः शशःशीतांशुमाश्रि
 तः । अयसेसाप्रयतचतमन्यः सिं

विषयवित्

विषयैरिषी

आसक्तिर्नविधेयेतिसतांमवम् ॥ य
 योक्तम् । दीक्षेणतीव्रे विषयः क्वाप्य
 सर्पविषादपि । विषनिहन्तिमेका
 रंद्रटारस्रक्षुषाप्ययम् ॥ अपिच ।
 विषयविषधराणां दीपदंष्ट्रे।त्कटानां
 विषविषमयिसर्पव्यक्तदुष्टे छिताना
 म् । विरमविरमचेतः सन्निधानाद्
 मीपाम्सुखकणमणिहेतीः साहसं
 मास्रवाधीः । इति । निर्यासके
 यथा । विशब्दे हि विधिषाद्यैः सि-
 नीतेर्वन्मुलञ्चते । विशेदीयासिनीती
 ति विषयोऽती निर्यासकः । इति ॥
 प्रवन्धादास्ये।ज्ञातस्तत्र यथाजीव
 वक्ष्ये क्वंशुदुधैतन्यं प्रमेयवेदांतानां
 विषयः । कुरुपञ्जाणादिदेशे । अ
 नपदे ॥ अन्यत्ते । श्रुते । आशये
 । आशये ॥ भोगसाधने । सर्वमेव
 हि कार्यमहटाधीनम् यच्चकार्ययदृष्ट
 टाधीनेतत्तदुपमेगंसाघात्परम्यर
 याजनयस्ये व नहिबीजप्रयोजना
 भ्यां विनाकस्रपिटुल्वत्तिरस्ति । तेन
 घागुष्पाद्विद्वन्नाण्डान्तसर्वमेवविष
 योभवतीत्यर्थः । इतिसिद्धान्तमु
 क्तावली ॥

विषयवित् । पुं० वाक्तायनादिमुनि
 पु० तेचित्वंरूपयन्ति शब्दादयोवि
 पयाः भूयोभूयोभुज्यमानास्तत्त्वमि
 ति । तदेतत्कल्पनंतेषांविभ्रमना
 चम् । विषयविषयाणां च ति विप

यानुसन्धानस्यनिन्दितत्वात् ॥
 विषयाज्ञानम् । न० तन्द्रायाम् ।
 विषयाधी । पुं० राज्ञि । वैषयिकज
 ने । इन्द्रिये । कामदेवे । विषया
 सक्तपुरुषे ।
 विषयी । पुं० नृपती । कामदेवे । वै
 ययिके । ध्वनी । विषयोऽद्यास्ति
 । अतद्वनिः । देशे । यथादिच्वा
 सिनिर्बृद्ध्यभावः पक्षश्चनिपाच्यते
 । न० इन्द्रिये । वि० विषयासक्ते ।
 आरोप्यमाणे ॥
 विषयैः । पुं० तिविचारयोर्योगवि
 विशेषे । यथा । यथीशशास्त्रे नवमी
 चक्रकेबुधेद्वितीयातपनेचतुर्थी । जी
 वेष्टमी । सौरिकुजेऽसप्तमीयोगावि
 याख्याः कुलनाशकाः स्युः । बु
 धवारिभद्रारूपेणसिद्धियोगस्तुसप्त
 मीसादग्ने।धारितार्थी । नतुद्वितीया
 यामिति । अन्यथाहृष्ट्याद्विवाक्य
 यिरोधः स्यादिति ॥
 विषरूपा । स्त्री० अतिविषायाम् ।
 विषलम् । न० विधे ॥
 विषलता । स्त्री० इन्द्रयारुष्याम् ॥
 विषविद्या । स्त्री० विषलमन्त्रे ॥
 विषवेद्यः । पुं० क्वाप्रसङ्गे । गारुडि
 के । जाडुनिके । विद्यामधीति । वि
 क्षिवा । तदधीतेतद्वेदेत्यण् । विप
 छवेद्यः ।
 विषयैरिषी । स्त्री० निर्विषायाम् ॥

विषाणी

विषशालूकः । पुं० पद्मकन्दे ॥
 विषशूकः । पुं० भद्ररेखे ॥
 विषशृङ्गो । पुं० भद्ररेखे ॥
 विषसूचकः । पुं० चकोरे ॥
 विषसृक्षा । स्त्री० भद्ररेखे ॥
 विषसृन्तो । स्त्री० अपराजितायाम् ॥ निर्विषायाम् ॥
 विषहरः । पुं० गरलनाशकौषधी ॥
 विषहरा । स्त्री० मनसादेव्याम् ॥
 विषहरो । पुं० मनसादेव्याम् ॥
 विषहा । स्त्री० देवहालीलतायाम् ॥
 विषा । च० बुद्धौ । विपूर्वात् स्रतेर्वि
 पाविष्टेष्वाप्तच्यः ॥
 विषा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥ विषा
 साप्याकटुसिक्तापाचनौदौपनोष्ठ
 रेतु । कफपित्तसिसारामविषकास
 यमित्तामोन् ॥ बुद्धौ ॥ वेवेष्टि । वि
 प्लु । विषप्रयोगेवा । इत्युपधेति
 कः ॥
 विषादुरः । पुं० शल्यास्त्रे ॥
 विषायाम् । न० पशुशृङ्गे ॥ इभदन्ते
 ॥ कुष्ठनामौपधे ॥ दौलते ॥ व्यक्ति
 । असमुधि । चानश्रुसैरतिपः ।
 उपसर्गप्रादुर्भावमितिपत्वम् ॥
 विषाणिका । स्त्री० मेघशृङ्गयाम्
 ॥ सातलायाम् ॥ कर्कशशृङ्ग्या
 न् ॥ आधत्तक्याम् ॥
 विषाणो । पुं० एतानि ॥ शृङ्गि
 षि ॥ अटभनामौपधे ॥ शृङ्गा

विषायुधः

टके ॥
 विषाणी । स्त्री० चीरवासीत्वाम् ॥
 अजशृङ्ग्याम् ॥ फलसाचशृङ्गस
 दशत्वात् । विषाणमस्यस्याः ।
 अर्थचायच् । गौरादिः ॥ ति
 न्तिङाम् ॥ अटभौपधे ॥ हृदि
 काव्याम् ॥
 विषादः । पुं० अवसादे । उपता
 पे । अत्रविषयोभूत्स्रजनविष्ये
 दागङ्गानिमित्तं शेषापरपर्यायेचि
 त्तव्याकुलीभावे ॥ इष्टनाशकतेम
 नाभङ्गे ॥ तदुक्तम् । विषादयेत
 शसोभङ्गउपायाभाक्षनाशयोरिति
 विषदन्म् । पदच्छ० । अच् । मी
 ष्टे ॥ विषादात्मककर्मोत्पत्तः ॥
 विषादनौ । स्त्री० पलाशीलतायाम् ॥
 विषादौ । वि० सतशमसन्तुष्टसभा
 वयस्त्वे नोनुशीचनशीले ॥
 विषाननः । पुं० सर्पे ॥
 विषान्तकः । पुं० शिवे ॥ वि०
 विषनाशके ॥
 विषापष्टः । पुं० पाठली । सुष्कके ॥
 विषापष्टा । स्त्री० दृन्द्रशरण्याम् ॥
 निर्विषायाम् ॥ नागदमन्याम् ।
 अर्कमूलायाम् ॥ सर्पकङ्का-
 लिकायाम् ॥
 विषाभावा । स्त्री० निर्विषायाम् ॥
 विषायुधः । पुं० सर्पे । न० विप
 युक्तास्त्रे ॥

विपुषत्

विषारः । पुं० सर्वे ॥
 विषारातिः । पुं० कृष्णधत्तूरके ॥
 विषारिः । पुं० घृतकरस्त्रे ॥ महा
 चक्षुःशक्ति ॥
 विषास्यः । पुं० अहौ ॥ वि० वि
 पयुक्तमुखे ॥
 विषास्या । स्त्री० भङ्गातके ॥
 विषीदन् । वि० विषादं कुर्वति ।
 अतिदुःखिते ॥
 विपु । अ० नानार्थे ॥ साम्ये ॥ सर्व
 तीर्थे ॥
 विपुषः । पुं० विपुषदास्यकाले ।
 विपुषे ॥ विपुनानाश्रुन्तिइति
 विष्वञ्चि । तान्यस्यसन्नि । पामा
 दिषु० विष्वगिच्छुत्तरलीपद्याक्तस
 म्भे रितिगणसूत्रात्प्रत्ययत्तरपद-
 लोपश्च । विपुषदास्यकालस्यहिना
 नागतानिदिनानिसन्ति० दिनान्त
 राणान्यूनधिकभावस्यतन्मूलक-
 च्चात् ॥
 विपुषम् । न० समराविन्दिवेकाले-
 । तुलामेपथारकस्यसङ्कमे ॥ वि
 पुसाम्यमस्यास्ति० तुलयामेपेणस-
 हदेत्यर्थे० वप्रकरणे अन्येभ्योपौलु
 ळ्ठे र्यः ॥
 विपुषत् । न० विपुषे ॥ प्रथमेकृत्ति
 कोभागेवदाभास्त्रास्तदाशशी । वि
 शाखानां पतुर्थे शिसुनेतिष्ठत्यसंशय-
 म् ॥ विशाखायां यदास्युं चरत्वं

विष्कम्भकः

शंढतीयकम् । तदाचन्द्रविजानी
 यात्कृत्तिकाशिरसिस्थितम् ॥ तदेव
 विपुत्रास्योवैकालः पुख्योविधीय
 ते । तदादानानिदेयानिदेवेभ्यः
 प्रयतात्मभिः ॥ इतिविष्णुपुराण
 म् ॥ विपुसाम्यमस्यास्ति० तुल
 यामेपेणसहदेत्यर्थे मनुपुप्रत्ययः ॥
 विषूचिः । स्त्री० नानागतौ । पृथ
 क्फलौ ॥
 विषूचिका । स्त्री० प्रवाहिकायाम् ॥
 विषूचीनः । वि० सर्वतः प्रच्यते ॥
 विषीपधी । स्त्री० नागदन्ध्याम् ॥
 विष्कः । पुं० विशतिवर्षकेगजे ॥
 विष्कम्भः । पुं० श्यागविशेषि ॥ तत्रो
 त्पन्नस्यफलं यथा । विष्कम्भयोगाय
 दिजन्मपालीकार्ये स्वतन्त्रो मनुजस्य
 दानीम् । सुदृत्कलत्रात्मजसौष्ट्य
 सुयं गृहस्थनिर्माणविधौ समर्थः ॥
 विम्भारे ॥ प्रतिवम्भे । अगला
 याम् । आगल० इतिभाषा ॥
 श्यागिनां वम्भमेदे ॥ विष्कम्भाति ।
 स्तम्भः । सौत्रोरीधनार्थः । कर्म
 ग्यण् । वेः स्तम्भावेरितिपत्वम्
 हर्षे ॥
 विष्कम्भकः । पुं० पूर्वमनसङ्घेष
 पूर्वकतत्प्रतिपक्षोत्कृष्टमनसप्रवेक्षि
 ॥ यथा । वृत्तवर्तिप्यमापानां क
 थांशानान्तुसूचकः । विष्कम्भक इ
 तिस्थ्यातीहीनपात्रप्रयोक्तृइति ॥

विष्ट :

विष्कम्भशैल : । पुं० मेरोटाख्यायिंस्त्रि
 तेषुचतुर्षुपर्वतविशिष्यु ॥ यथा ।
 विष्कम्भशैलाद्यज्वारोमेरा : स्त्रीयां
 यवेधसा । लघ्वादीनिप्रत्ययः ऋभा
 स्तोपांपूर्वेणमन्दरः ॥ श्वेतोहरिद्रा
 चूर्णाभियोम्यतोगन्धमादनः । प्रती
 ध्याविपुलोनीलः सुपाश्र्वः सौम्य
 तोऽरुणः ॥ सहस्रयोजनीच्छाया
 स्तोपुकल्पद्रुमाः स्थिताः । कदम्बज
 न्वचश्वत्वन्ययोधौषोत्तरान्तिका ॥

विष्कम्भिः । न० अर्शलायाम् ॥ वि
 ष्कम्भाति० रुणदि० स्तम्भु० । आ
 वश्यकैशिनः ॥

विष्कलः । पुं० याम्यशुकरे ॥ इ०
 रा० नि० ॥

विष्किरः । पुं० खगे । पक्षिणि ॥
 पक्षिविशेषार्णवणे ॥ यथा । वर्त-
 कालावविकिरकपिञ्जलकतिचिराः
 । कुलिङ्गकुकुटायाश्चविष्किराः स
 मुदाहताः ॥ विकीर्यभक्षयन्त्येते
 यस्मात्तस्माद्विष्किराः ॥ विष्कि
 रामधुराः शीताः कषायाः षट्
 पाकिनः । बल्लाहृष्यास्त्रिदेःपद्माः
 पध्यास्ते लघवः स्मृताः ॥ विष्कि-
 रति । कृ० । इगुपधेतिकः । वि-
 ष्किरः शकुनिर्विकिरोवेतिपक्षेसु
 ट् । परिनिविम्बइतिषत्वम् ॥

विष्टः । वि० प्रविष्टे ॥ संवहे ॥ विश
 ति । विश० । ऋः ॥

विष्टरः

विष्टपम् । न० पुं० विष्टपे । भुषणे ॥
 यिद्यन्त्यस्मिन्सुकृतिनः । विष्टप्रवे
 शने । विष्टपविष्टपविशिपोलपा
 -इतिविष्टरीयाद्विष्टः कपन्प्रत्ययः
 । प्रत्ययस्यतुट् । त्रष्टेतिषत्वम् ।
 सूत्रेविष्टपस्थानेपिष्टपइतिपकारादि
 पाठसूत्रज्ज्वलदत्तरीत्योक्तइतिवोध्
 म् । नायंयुक्तः यत्रब्रधुस्यविष्टपमि-
 त्यादी० दन्तीछादिपाठस्यदर्शनात्
 विष्टध्वः । वि० विधृते ॥

विष्टम्भः । पुं० प्रतिबन्धे ॥ आमयस्य
 प्रमेदे । आनाहरीगे ॥ तल्लक्षणम् ।
 आमंसकृद्धानिधितंक्रमेणभूयोविव
 र्त्तविगुणानिलेन । प्रवर्त्तमानंनयथा
 स्वमेनंविष्कारमानाहमुदाहरन्ति ॥
 आममपक्वमाहारसारम् । शकृत्पु
 रीषंवाक्रमेणनिधितंसञ्चितम् । भू
 योविगुणानिलेनदुष्टवायुनाविवर्त्त
 व्यामयोधितम्बायवास्त्वंपूर्ववत्प्र
 वर्त्तमानम् । एनंविष्कारमानाहमा-
 हुः ॥ चत्तरदेशगतप्रतिबन्धे ॥
 आक्रमे ॥

विष्टम्भी । वि० विष्टम्भरीगजनके ॥
 विष्टम्भरोयवति ॥

विष्टरः । पुं० विष्टपिनि । मष्टीरुष्टे ॥
 दर्भसुष्टौ ॥ पीठाद्यासने ॥ आदि
 नाकुशासनादिषट् ॥ समध्ययन्य
 दर्भासने ॥ विष्टरलक्षणम् यथा ।
 विष्टरस्तु० साहहितयमानावर्त्तवति ॥

विष्णु, क्रान्ता

क्तैः ॥ वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वम् ।
 विष्वख्याप्तौ । विषेः क्विञ्चेति ० नुः
 । रथाभ्यामितिणत्त्वम् ॥ वेषति ०
 सिञ्चति ० षाप्यायतेविश्वम् ० इति
 वा । विष्णाति ० विद्युङ्क्तेभक्तान् ०
 मायापसारणे नसंसारदितिवा ।
 पूर्ववद्भुः ॥ विशति ० भूतेन्द्रियम
 नाजीवभावेनसर्वप्राणिनः ० विश
 न्तिसर्वभूतान्यत्रेतिवा । यस्माद्धि
 टमिदंसर्वतस्त्वशक्त्यामहात्मनः ।
 तस्मादेवेच्यतेविष्णुर्विशधासाः प्र
 वेशनात् ॥ यद्वा । रिदसीव्याप्यको
 न्तिरभ्यधिकास्थितास्यतितथा । व्या
 प्तं मेरिदसीपार्यकान्तिरभ्यधिकास्थि
 ता । विशेषेणक्रामति । क्रमु ० वि
 पूर्वः । अस्नात् ० षु प्रत्वयोधातुजो
 पशुपृषोदरादित्वात् क्रमणादोप्यहं
 पाषं विष्णुरित्यभिधीयते ॥ यज्ञे ॥
 वामने ॥ वेवेष्टिविभिर्दिक्रमेरेवली
 कचयमितितया ॥ शुर्वे ॥ वसुदेव
 ताग्राम् ॥ यज्ञौ ॥ धर्मशास्त्रवार्तुमु
 निविशेषे ॥

विष्णु ऋक्षम् । न ० श्रवणर्चे ॥

विष्णुकन्दः । पुं ० मूलविशेषे ॥ वि
 ष्णुगुप्ते । जलवासे । इहलकन्दे ।
 दीर्घपञ्चे ॥

विष्णु, क्रान्ता । स्त्री ० अपराजिताया
 म् ॥ अपराजितायापत्याच्च पञ्जा
 तिरपिविष्णु, क्रान्ता । सत्पर्यायाः

विष्णु, पदम्,

। हरिक्रान्ता ० नीलपुष्पा ० अपराजि
 ता ० नीलक्रान्ता ० सुनीला ० विक्रान्ता
 ० हृदि कतिराजनिर्घण्टः ॥

विष्णु, गुप्तः । पुं ० कौशिल्यसुनौ ॥
 विष्णु, गुप्तकम् । न ० चाणक्यमूलके ॥
 विष्णु, गुप्तम् । न ० विष्णुमन्दिरे । स
 स्वपुरे ॥

विष्णु, चक्रम् । न ० सुदर्शनचक्रे ॥ क
 रस्यरेखामयचक्रे ॥ विष्णु, चक्रं करे
 चिह्नं सर्वेषांचक्रवर्तिनाम् । भव
 स्वव्याहृतीयस्यप्रभावश्चिदशैरपि ॥
 विष्णु, तैलेम् । न ० भैषज्यरत्नावल्या
 युक्ते लघुहृद्देदभिज्ञेतैलविशेषे ॥

विष्णु, दत्तः । पुं ० परिचिन्नृपती ॥

विष्णु, देवतम् ।) वि ० विष्णुधिटाट
 विष्णु, देवत्वम् ।) देवताके ॥ श्रवणे ॥

विष्णु, देवत्वा । स्त्री ० एकादश्याम् ॥
 द्वादश्याम् ॥ एकादशीद्वादशीचप्रो
 क्ताश्रोचक्रपाणिनः ॥

विष्णुधर्मः । पुं ० शास्त्रविशेषे ॥ वि
 थाविशेषे ॥

विष्णु, धर्मोत्तरम् । न ० संहिताविशि
 षे ॥ तत्रप्रश्नकर्त्ताननमेजयमुतः
 ० यत्कारः शौनकादयः ॥

विष्णु, पञ्जरम् । न ० विष्णु, कवचविशे
 षे ॥

विष्णु, पदम् । न ० वियति, पाकाशे ॥
 विष्णोः पदम् ० चास्पदंस्वरूपं वा ॥

विष्णुभक्तः

विष्णुवाद्यः

बल्ले । विष्णोः स्थाने ॥ यथा ।
 अपुण्यपुण्ये । परमेष्ठीयाशिपार्तिहे-
 तवः । यथागत्वानशीचन्तितदि-
 ष्योः परमंपदम् ॥ पुं० शीरोदे ॥
 विष्णुपदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ विष्णुः
 पदंस्थानंयथाः सा । गौरादित्वा
 न्ङीप् ॥ द्वारिकायाम् ॥ रवेः से
 ङ्कान्तिविशेषः । इपालिषट्सिंहेषु
 विष्णुपथकंसङ्कतमे ॥
 विष्णुपुरम् । न० वैकुण्ठे ॥ विष्णोः
 पूः । ऋक्पूर्वित्प्रत्ययः ।
 विष्णुभक्तः । त्रि० वैष्णवि । विष्णु
 भक्तिविशिष्टे ॥ तद्वक्षणं यथा । म
 त्कर्मकृतम्त्परमेःमदुभक्तः सङ्गव-
 र्जितः । निर्बैरः सर्वभूतेषुयः स
 सासेतिपाण्डव ॥ नचलतिनिजवर्ण
 धर्मतीयः सममतिरात्मसुहृद्विपक्ष
 पक्षे । नहरतिनचहन्तिक्लिष्टदुष्टैः
 सितमनसतमवैहिविष्णुभक्तम् ॥
 विमलमतिरमत्सरः प्रशान्तः शुचि
 चरितोऽखिलसखमिभूतः । प्रिय
 हितवचनीस्तमानमावीवसतिसदा
 हृदितस्ववासुदेवः । सकलमिदमह
 क्षवासुदेवः परमपुमान्परमेष्ठिनः
 सएकः । व्रतमतिरचलाभयच्यन
 न्नेहृदयगतेब्रजतानुविहायदूरात् ॥
 यमनियमविधूतकल्मषाणामनुदि
 नमच्युतसक्तमानसानाम् । अपयत
 मदमानमत्सराणां ब्रजभट्टदूरतरेण

मानवानामिति ॥
 विष्णुभक्तिः । स्त्री० भगवत्सेवायाम् ॥
 विष्णुमाया । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वि-
 ष्णुक्तौ । अव्यक्तं व्यक्तरूपेणरजःस
 च्चतमेऽगुणैः । विभज्यद्यार्थं कुरुते
 विष्णुमायेतिसोच्यते ॥ विष्णुरेव
 माया । एकैवशक्तिः परमेष्ठिनरस्य
 भिन्नाचतुर्धाव्यवहारकाले । मायेभ
 वानीपुरुषेषुविष्णुः कोपेषुक्वाली
 समरेषुदुर्गा । इत्यनेनविष्णुकालि
 क्येरेकमूर्तित्वप्रतिपादनात् ॥
 विष्णुयथाः । पुं० ब्रह्मयथाः पुत्रे ।
 फल्किपितरि ।
 विष्णुरथः । पुं० नागान्तके । गरुडे
 । विषयोरथइव । यदथा । रथः
 पौरुषदेहेवारितिविकाण्डशेषः ।
 विष्णोरथः पौरुषदेहेषा ॥ विष्-
 णोः स्पन्दने ॥
 विष्णुरातः । पुं० अभिमन्युसुते ।
 परीक्षित्पती ॥ विष्णुनारातः ॥
 विष्णुलिङ्गी । स्त्री० वर्तिकापक्षिणि ।
 विष्णुवज्रभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ लघु
 न्याम् ॥ अग्निशिखायाम् ॥
 विष्णुवाहनम् । न० अरुणावरजे ।
 गरुडे । विष्णोर्वाहनम् ॥ गरुडः
 शालमल्लरुथावरजाविष्णुवाहन
 इतिहेमचन्द्रः ॥
 विष्णुवाद्यः । पुं० गरुडे

विष्णु, क्रान्ता

क्तैः । वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वम् ।
 विप्लव्याप्नोति । विषेः किञ्चेति० नुः
 । रपाभ्यामितिणस्त्वम् ॥ विषति०
 सिञ्चति० आप्यायतेविश्वम्० इति
 वा । विष्णाति० विद्युङ्क्तेभक्तान्०
 सायापसारणेनसंसारादितिवा ।
 पूर्ववद्भुः । विशति० भूतेन्द्रियम
 नीलीवभावेनसर्वप्राणिनः । विश
 न्तिसर्वभूतान्यत्रेतिवा । यस्माद्वि
 टमिदंसर्वतस्त्वैश्वर्यामशात्मनः ।
 तस्मादेवोच्यतेविष्णु विश्वधातोः प्र
 विशनात् ॥ यद्वा । रोदसीव्याप्यको
 न्तिरभ्यधिकास्थितास्वेतितथा । व्या
 प्तं मेरोदसीपार्थकान्तिरभ्यधिकास्थि
 ता । विशिषेणक्रामति । क्रमु० वि
 पूर्वः । अस्मात्प्राप्रश्चयोधातुजो
 पञ्चपृषादरादिष्वात् क्रमणादोप्यहं
 पार्थविष्णुरित्यभिधीयते ॥ यञ्जे ॥
 धामने ॥ वेवेष्टिविभिर्दिक्रमेरेवलो
 कचयमितितथा ॥ शुर्वे ॥ वसुदेव
 ताशाम् ॥ वज्रौ ॥ धर्मशास्त्रकर्तृसु
 निविशेति ॥

विष्णु, रुद्रम् । न० श्रवणार्थे ॥

विष्णु, कन्दः । पुं० सूत्रविशेषे ॥ वि
 ष्णुगुप्ते । जलपासे । उड्कन्दे ।
 शीर्षपत्रे ॥

विष्णु, क्रान्ता । स्त्री० अपराजिताया
 म् । अपराजितायाचन्याद्युपला
 तिरपिविष्णु, क्रान्ता । तत्पर्यायाः

विष्णु, पदम्

। हरिक्रान्ता० नीलपुष्पा० अपराजि
 ता० नीलक्रान्ता० सुनीला० विक्रान्ता
 ० हृदि० कोतिशक्तिनिर्घण्टः ॥

विष्णु, रामः । पुं० कौरिङ्गन्यसुनौ ॥
 विष्णु, गुप्तकम् । न० चाणक्यमूलके ॥
 विष्णु, रुद्रम् । न० विष्णुमन्दिरे । स्व
 म्बपुरे ॥

विष्णु, चक्रम् । न० सुदर्शनचक्रे ॥ अ
 रस्यरेखामयचक्रे ॥ विष्णु, चक्रं करे
 विष्णु सर्वेषांचक्रवर्तिनाम् । भव
 स्वव्याहृतोयश्चप्रभावश्चिदशैरपि ॥

विष्णु, तैलम् । न० भैषज्यरत्नावल्या
 द्युक्ते लघुहृद्भेदभिन्नेतैलविशेषे ।
 विष्णु, दत्तः । पुं० परिशिद्धपृथ्वी ॥

विष्णु, देवतम् ।) वि० विष्णुधिष्ठा
 विष्णु, देवत्वम् ।) देवताके ॥ श्रवणे ॥

विष्णु, देवद्या । स्त्री० एकादश्याम् ॥
 द्वादश्याम् ॥ एकादशीद्वादशीचप्री
 ताशौचक्रपाणिनः ॥

विष्णु, धन्वा । पुं० शास्त्रविशेषे । वि
 द्याविशेषे ॥

विष्णु, धर्मोत्तरम् । न० संज्ञिताविशे
 षे ॥ तत्रप्रश्नकर्त्ताधनमेजयसुतः
 ० वक्तारः शौनकादयः ॥

विष्णु, पद्मरम् । न० विष्णु, कषपविशि
 षे ॥

विष्णु, पदम् । न० वियति, चाकाशे ॥
 विष्णोः पदम् ० चास्पदंस्वरूपं वा ॥

विष्णुभक्तः

चक्रे । विष्णोः । स्थाने ॥ यथा ।
 अपुण्यपुण्यं । परमेष्ठीणां शिवातिष्ठे-
 रायः । यथा गत्वान्निश्चिन्तादि-
 ष्योः परमपदम् ॥ पुं० । जीरोद्रे ॥
 विष्णुपदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ विष्णुः
 पदं स्थानयथाः सा । गौरादित्वा
 न्डीय ॥ हारिकायाम् ॥ रविः सं-
 हृत्तान्तिविशिषे । हृत्तान्तिघटसिंहेषु
 विष्णुपदकंसङ्क्रमे ॥
 विष्णुपुरम् । न० वैकुण्ठे ॥ विष्णोः ।
 पूः । ऋक्पूर्वित्यप्रत्ययः ।
 विष्णुभक्तः । त्रि० वैष्णवे । विष्णु
 भक्तिविशिष्टे ॥ तल्लक्षणं यथा । म-
 त्कर्मकृतमत्परमेऽमद्भक्तः सङ्ग-
 र्जितः । निर्द्वैरः सर्वभूतैषुयः स
 मामेतिपाशुडव ॥ नचलतिनिजवर्ण
 धर्मतयः सममतिरात्मसुहृदिपक्ष
 पक्षे । नहरतिनचहन्तिक्लिष्टदुर्घैः
 सितमनसतमवेहिविष्णुभक्तम् ॥
 विमलमतिरमत्सरः प्रशान्तः शुचि-
 चरितोऽखिलसत्त्वमिचभूतः । प्रिय
 हितवचनोस्तमानमायोवसतिसदा
 हृदितस्ववासुदेवः । सकलमिदमह-
 स्ववासुदेवः परमपुमान्परमेश्वरः
 सएकः । इतिमतिरचलाभवच्यम्
 नोहृदयगतिव्रजतानुविधायदूरान् ॥
 यमनियमविधुतकल्मषाणामनुदि-
 नमच्युतसक्तमानसानाम् । अपगत
 मद्मानमत्सराणां ब्रह्मभट्टदूरतरेण

विष्णुवाद्यः

मानवानामिति ।
 विष्णुभक्तः । स्त्री० भगवत्सेवाया
 म् ॥
 विष्णुमाया । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वि-
 ष्णुत्तौ । अव्यक्तं व्यक्तरूपेणरजः स-
 त्वतमोगुणैः । विभज्ययार्थं कुरुते
 विष्णुमायेतिसौष्यते ॥ विष्णुरेव
 माया । एकेवशक्तिः परमेश्वरस्य
 भिन्नाचतुर्वाव्यवहारकाले । भोगेभ-
 वानीपुरुषेषुविष्णुः कौपेयकाली
 समरेषुदुर्गा । इत्यनेनविष्णुकालि-
 कयोरेकमूर्तित्वप्रतिपादनात् ॥
 विष्णुपथः । पुं० ब्रह्मपथः पुत्रे ।
 कल्किपतिरि ।
 विष्णुरथः । पुं० नागान्तके । गरुडे
 ॥ विष्णोरथद्वयः । वदुवा । रथः
 पौरुषदेहयोरितिचिकाशुडशेषः ।
 विष्णोरथः पौरुषदेहात् ॥ विष्-
 ष्योः स्पन्दने ॥
 विष्णुरागः । पुं० अभिमन्युसुते ।
 परीक्षित्पती । विष्णुनारातः ॥
 विष्णुलिङ्गी । स्त्री० शक्तिपक्षिणि ॥
 विष्णुवक्त्रभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ लक्ष-
 म्याम् । अग्निशिखायाम् ॥
 विष्णुवाहनम् । न० अरुणावरले ।
 गरुडे ॥ विष्णोर्वाहनम् ॥ गरुडः
 शाल्मल्यरुणावरलोविष्णुवाहन
 इतिहेमचन्द्रः ॥
 विष्णुवाद्यः । पुं० गरुडे

विष्वक्सेनः

विष्णुस्थानम् । न० तीर्थविशेषः ।

विष्वन्दनः । पुं० रोचकवस्त्वन्तरे ।

विष्यदे ॥ यथाक्लंसूदशास्त्रे । दधि

क्षीरेसमेपयत्वात्वंर्द्धभागाधश्रिते ।

अष्टमांशंक्षिपेत्तत्रतण्डुलाद्भिस्त्वच

सिक्तान् ॥ प्रियाणपनसाम्बाणांम

ज्यामाचंसमक्षिपेत् । क्षीरादूर्द्धं ह्य

तच्चैयशर्करास्रतधान्यसेत् ॥ सिद्ध

स्त्रिकटुकोपेतः कपूर्वेणाधियासि

तः । एषविष्वन्दनेनामदेवलिङ्गे

पिदुर्द्धभः ॥ यस्मिन्पक्षेक्षिष्टतंस्र

न्दतेसर्वतोमुखम् । तस्मात्सूपवि

धानञ्चैविष्वन्दनइतिस्मृतः ॥ वि

ष्यन्दोवृहद्योऽयः पिसानिलङ्गे

गुरुः । रुच्योवहृतरेखादुर्ध्वलशुक

क्षुरोऽसिः ॥ इति ॥

विष्यः । वि० विप्रवधोचिते ॥ विषेण

वधः । नौवयोधर्मविषेष्वादिना

यत् ॥ विदायङितोवा । उगवा

दिभ्यायत् ॥

विष्वः । वि० हिंस्रः ।

विष्वक्पर्णी । स्त्री० भूम्यामलक्ष्याम्

॥ विष्वक्षिपर्णान्यस्र ॥

विष्वक्सेनः । पुं० जनाङ्गेने । वि

ष्णो ॥ विष्णुनानाश्रुतिगच्छतीति

। षट्त्विगादिनाङ्गिन् । उगितसेति

क्षीप् । विष्वक्सेनायत् । गकार

परत्वादेतिसंज्ञायामगादितिनघ

त्वम् ॥ विष्वगश्चतिमलायन्तेदेव

विसम्

सेनायद्रथोद्योगमावेशेतिवा ॥ वि

ष्णोर्निर्मात्यधारिषि ॥ यथादशेम

नी ॥

विष्वक्सेनप्रिया । स्त्री० वाराह्यामोष

धौ । चामारवाल्-इ०गौ०दे०भा०

। लज्जाम्भि ॥ विष्वक्सेनस्यप्रिया ।

विष्वक्सेना । स्त्री० प्रियङ्गुः । फलि

न्याम् ॥ विष्वक्सेनाति । विष्

वन्धने । कण्वृक्षौल्यादिनामः ॥

विष्वक् । अ० परितः । समन्ताद्दृष्टे

॥ नानाविधगतौ ॥ तुल्याहेराज

कालि । विष्णुशक्ति । अशु० । कि

न् ॥

विष्वङ् । पुं० पुरुषे । आत्मनि । षे

अज्ञे । विविधंसृष्टयश्चति । अशु

० । किन् ॥

विष्वणनम् । न० भोजने ॥ शब्दकर

थे ॥

विष्वदस्त्रङ् । वि० सर्वतो गच्छति । वि

ष्वग्तिके । विष्वगश्चति । षट्त्वि

गादिनाञ्चेः किन् । विष्वग्देवथो

रिष्वदस्त्रदिशः । क्षियांविष्वद्रीचौ ॥

विष्वगः । पुं० भक्षणे ॥

विसंवादः । पुं० विप्रलम्भे । अङ्गीक

तासम्पादने ॥ विरुहसम्यग्वदन

म् । वदेभविष्वङ् ॥

विसंवादि । वि० विलक्षण्ये ॥

विसम् । न० स्थालि । अज्ञादीनाम्

ले । विसति । विसमेरथे । इयु

विसर्जनम्

विसारः

पधितिकः ॥

विसकण्ठिका । स्त्री० मलाकायाम् ॥

विसकुसुमम् । न० कमले ॥

विसद्वटः । पुं० सिद्धे । मृगैन्द्रे ॥

इद्गुदीष्ठे ॥

विसतप्तुः । पुं० मृगालसूत्रे

विसनाभिः । पुं० पद्मिन्याम् ॥

विसपुष्यम् । न० नलिने ॥ विसष्ट

पुष्यम् ॥

विसप्रसूनम् । न० चमोरुहे । नलि

ने । पद्मे ॥ विसस्यप्रसूनम् ॥

विसम्बादः । पुं० विप्रलम्बे । मि

थ्याख्यानेनवक्षणे । अङ्गीकृतास

म्पादने ॥

विसरः । पुं० सन्दोहे । ब्रजे । समू

हे । विसरति । स्रगती । पचादा

च् । प्रसरे ॥

विसर्गः । पुं० दाने ॥ स्वागि ॥ ग

लनिर्गमे । पातृपस्थयोर्व्यापारे ॥

विभासिरयनभेदे ॥ विसर्जनीये ॥

यथा । शृङ्गलडालवत्सलधालि

काङ्गाचयुग्मयत् । निषवत्कृष्णसर्प

स्यविसर्गोद्यमितिस्यूतः ॥ विशिष

सृष्टौ ॥ यथा । पुरुषानुग्रहीताना

नेतेषांवासनामयः । विसर्गोवस

भाकारेःषीनाङ्गीजचराचरम् ॥ वि

सर्जनम् । स्रज् । घञ् ॥ वि

विधंसृज्यतेक्षियतेवा० घञ् ।

विसर्जनम् । न० दाने । मरिच्यागे

॥ सम्येषे ॥ सृजेर्विपूर्वाङ्गावे
ल्युट् ॥

विसर्जनीयः । पुं० विसर्गे । द्विवि
न्दुके ॥

विसर्प्यः । पुं० रोमविशिषे । सवि

वामये ॥ अश्वविप्रकृष्टनिदानंस

खड्यानिरुक्तिश्चाह । समयाम्बक

टुष्णाटिसेवनःहोषकीपतः । वि

सर्पः सप्तधाज्ञेयः सर्वतः परि

सर्पणात् ॥ आदिगन्दाचरकीकृष्ट

रितशाकशिगडाक्षीप्रभृतीनांगृह्य

म् ॥ सप्तधात्वपिब्रथोति । पृथ

क्वयस्त्रिभिर्द्वैकैःविसर्पादनुदुका-

स्त्रयः । बातिकः पैत्तिकश्चैयक

फजः साङ्निपातिकः । पत्वारण

तेशीसर्पावच्छन्तेदुन्दुकास्त्रयः ॥

चाम्नेयोवातपित्ताभ्यांघ्न्यास्यः

कफयातकः । वस्तुकर्दमकीघोर-

सपित्तकफसम्भवः ॥ एषांलक्षणा

द्विकघ्न्यान्तरादधेयम् ॥

विसर्प्यणम् । न० प्रसरे । तन्नुत्र

चादेर्विसर्प्यणे ॥ सप्लुगती ।

ल्युट् ।

विसर्प्यिः । पुं० विषर्पे ॥

विसलम् । न० क्षिसलये । पल

वे ॥

विसारः । पुं० मख्ये ॥ विप्रिपिपसर

ति । स्रगती । व्याधिमख्यबले

पुधेतिशच्यमितिघञ् ॥

विसूची

विसारिणी । स्त्री० मापपण्याम् ॥
विसारितः । वि० प्रसारिते । विपू
र्वात्सर्त्तः क्तः ॥

विसारी । वि० प्रसरणशीले । प्रसा
रिणि ॥ विसरणम् । स० । घञ्
विसारोऽस्ति । भतइनिः । भ
भोच्छां विसरतिवा । बहुषमाभी
च्छाये० इतिणिनिः ॥

विसिनौ । स्त्री० पद्मिन्द्याम् ॥ मृ
णाले ॥ विसमस्यस्याः । पुष्करा
दिभ्यइतिइनिः ॥

विसूचिका । स्त्री० अजीर्णहेतुकीरो
गविशेषः । विसूच्याम् ।

विसूची । स्त्री० विसूचिकायाम् ॥
अष्टासप्तषण्णु । मूर्च्छातिसारीपम
थुः पिपासाशूलभ्रमोर्दृष्टनकुम्भदा-
हाः वै र्णाकम्पीहृद्वैरुलक्षभभ-
न्तितव्यांशिरसयभेदः ॥- अष्टास
पद्रवाद्यथा । निद्रानाशेऽरतिः
कम्प्योमूत्राघाताविमंजता । अमी
उपद्रवाघोराः विसूच्याः पञ्चदा
रुणाइति । निरुक्तियंथाहुः । सू
चीभिरिवगात्रोणितुदन्सन्तिष्ठतेऽ
निलः । यचानीर्णैचसावेदीर्विसू
चीतिनिगद्यते । नतांपरिमिता-
हाराक्षमन्ते विदितागमाः । मू
टास्तामजितात्मानोत्तमन्तेऽथन-
लोक्षुपाः । अष्टासप्तषण्णु ।
लक्षणवीरकसैम्बधगम्बकचिकटुरा

विस्तारः

मठवृष्मिदंसमम् । सपदिनिस्व
रसेनविसूचिकांहरतिभोरतिभोग-
विचक्षण इतिखोलिम्भराजः ॥

विसूरितम् । न० अनुतापे ॥ इ०
ल० घ० ॥

विसृतः । वि० विसृते । विसर
तिम्भ । स० । गत्यर्थे तिक्तः ।

विसृत्वतः । वि० विसृते ॥

विसृत्वरः । वि० प्रसारिणि प्रसरण
शीले ॥ विसरतितच्छीलः । स०
। इण् नशनीतिक्तरप् । हस्तस्येति
तुक् ॥

विसृमत्वम् । न० विसृते ॥

विसृमरः । वि० विसृत्वरि ॥ वि
सरतितच्छीलः । स० । वसदः
क्तरच् ॥

विसृष्टः । वि० निक्षिप्ते । उत्पादिते
॥ विपूर्वात्सृजिः क्तः ॥ सुक्ती-
॥ दृष्टे ॥ विशिष्येणसृष्टः ॥

विसृः । पुं० ईद्वीच् । सुषर्णे ।
हेमः धोडणसुमासिपु । अशीतिर
क्तिकापरिमिते । स्वर्णे ॥ विसृते ।
विसरत्सर्गे । क्तः । आगमशास्त्र
स्थानित्वान्नेट् ॥

विस्तारः । पुं० शब्दस्यविस्तारे । वा
क्प्रपञ्चे ॥ विस्तारे ॥ प्रणये ॥
विस्तारणम् । सृञ् श्वाच्छादने ।
क्तरप् ॥ घीठे ॥ समूहे ॥

विस्तारः । पुं० तिथंगाद्यती ।

विस्तारित :

विस्तृती । प्रष्टतायथवेसमूहे ॥ वि
टपे । शाखापक्षवादिस्समुच्चये ॥
रुम्बे । विस्तौर्णतायाम् । विद्य
हे । व्यासे ॥ विस्तारणम् । पुं० ।
। प्रथमेवावशब्दप्रतिघञ् । विभू
शी । यद्यो । विस्तारः सर्वभूतस्य
विष्णोः सर्वमिदं जगत् । द्रष्टव्य
मात्मवत्तस्मादभेदेनविचक्षणैरि
ति । सर्वभूतस्यसर्वात्मकस्य ॥

विस्तारितः । वि० विस्तृते ॥ प्राग्भि
कारे ॥

विस्तौर्णः । वि० विपुले । विगालि ॥
विस्तौर्णतेस्य । स्तृञ्० । ज्ञः ।
रदाभ्यामितिनः ॥

विस्तौर्णपणः । पुं० न०मानकद्रुमे
। महापत्रे ॥

विस्तृतः । वि० विस्तृते । गते । वि
स्तारिते । लब्धविस्तारि ॥ विस्तार्यते
स्य । स्तृञ्० । गत्यर्थेतिक्तः ॥

विस्तृतिः । स्त्री० विस्तारि ॥ विस्तार
णम् । क्तिन् ॥

विस्तृष्टः । वि० सुव्यञ्जे । सुस्पष्टे ॥
न०प्रकटोदिते । प्रकटोक्त ॥

विस्तारः । पुं० धनुषः स्त्रानि । यो
धानांधनुगुणव्यष्टे ॥ विस्फुरणम् ।
स्फुरस्फुरणे । घञ् । स्फुरतिस्फु
लत्त्वोर्ध्वोत्थात्त्वम् ॥ स्फुरस्फुर
णोवा ॥

विस्तारितः । वि० निघोषिणी ॥ वि

विस्मयाविष्टः

वर्त्तिते ॥ प्रकाशिते ॥ विपूर्णाण्
व्यन्तस्फुरतिः । ज्ञः ॥

विस्फुरणम् । न० सर्वत्रप्रसरणे ॥
विस्फुरितः । वि० स्फूर्त्तिपिशिष्टे ॥
विस्फुरिक्तः । पुं० विपप्रभेदे ॥ अ
मिकण्ये ॥

विस्फूर्ज्युः । पुं० उद्रेकी ॥ ट्टिवो
युच् ॥

विस्फूर्ज्युतः । वि० सङ्क्षुभिते ॥

विस्फोटः । पुं० विरुद्धस्फोटके । पि
टके । पिटकायाम् । पिडिया० फो
डा० इ० भा० ॥ विस्फोटितः स्फु
टिर्विशरणे । अच् । वारणे घञ्
या ॥

विस्फोटकः । पुं० न्नयविशेषे । वि
स्फोटे ॥ विस्फोटितः स्फुटिर्
यत् ॥

विस्मयः । पुं० अद्भुते । आश्चर्ये । अ
लौकिकचमत्कारविशेषे ॥ यथा ।
विबिधेपुपदः ये पुलाकसीमातिवर्षा
यु । विस्फारयं तसोयस्तुसविस्मय
उदाहृतः ॥ गर्भे । दर्भे ॥ विस्मय
नम् । म्लिङ् ईषसने । एरच् ॥
सन्देहे ॥

विस्मयान्वितः । वि० विलम्बे ॥ वि
स्मयेनआश्चर्येणान्वितः ॥

विस्मयाविष्टः । वि० अद्भुतदर्शनज
न्याश्चर्येणव्याप्ते ॥ विस्मयेनआश्चर्ये
लुब्धाआविष्टाव्याप्तः ॥

विसृम्भः

विसृरणम् । न० विसृमृतौ ॥ सृथाध्या
 ने । ल्युट् ॥
 विसृष्टावनः । पुं० सुहृत् । इन्द्रवालि
 ॥ गन्धर्वनगरे ॥ सृष्टे । कामदेवि ॥
 विसृष्टः । वि० विसृष्टयमाख्यं हते ।
 विसृष्टान्विते ॥ प्रिङ् ० । कर्त्त
 रित्तः ॥
 विसृष्टः । वि० अन्तर्गते । सृष्टाणा
 विषये ॥ विसृष्टयतिष्ठः । सृष्ट् ० ।
 क्तः ॥
 विसृष्टिः । स्त्री० विसृष्टये ॥ विसृ
 रणम् । सृष्ट् ० । क्तिन् ॥
 विसृष्टेरः । वि० विसृष्टयशीले । विसृष्टय
 तेतच्छीले । नमिक्कम्पीत्वादिना
 रः ॥
 विसृष्टम् । न० आमगन्धिनि ॥
 विसृष्टसन्तम् । न० अवसंसने । अक्षः
 पतने ।
 विसृष्टसमानः । वि० ध्वंसमाने ॥
 विसृष्टगन्धः । पुं० हरिताले ॥ वि० दु
 र्गन्धिनि ॥ विसृष्टगन्धोष्ठ ॥
 विसृष्टगन्धः । स्त्री० हनुषायाम् ।
 विसृष्टगन्धिः । पुं० हरिताले ॥
 विसृष्टव्यः । वि० अनुकृष्टे ॥ गाटे ।
 विश्वस्तौ ॥
 विसृष्टम्भः । पुं० किलिकालके । विश्वस्त
 से ॥ प्रथये । प्रथयः । परिचयः । शृ
 द्वारप्रार्थनावेद्यमरमाला । क्रीडा
 पारतन्त्र्यानिविष्टचित् ॥ वधि ॥ य

विश्वस्तिका

रिचये ॥ विश्वस्तिके ॥ विसृष्टायम् ।
 विसृष्टयतेऽनेनवा । सन्तु विश्वासे ।
 घञ् ॥
 विसृष्टितः । वि० विश्वासेप्रापिते ॥
 विसृष्टितः । वि० प्रणयिनि ॥ विश्वासे
 नि ॥ अख्यर्थेऽङ्निः ॥
 विसृष्टा । स्त्री० जरायाम् । विसृष्ट
 तेऽनया । स सुबध् । पतने । भिदा
 यत् ॥
 विसृष्टाः । वि० विसृष्टे ॥
 विसृष्टा । स्त्री० हनुषायाम् ॥
 विसृष्टः । वि० मन्त्रिणि । अशुभेनाथे
 ॥ अष्टे ॥ विश्वासे । विश्वासेतिवा
 गच्छति । गम्बु ० । अन्त्यवापिह
 अतद्भृतिः । डे च विश्वासेतिवि
 हाटेशोयत्तयः ।
 विश्वस्तिका । वि० मन्त्रिणि । आशुने । वा
 ये ॥ पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ मेघे ॥
 विश्वासेसा । विश्वासेतिवागच्छति ।
 विश्वासेतिविश्वस्तिकेः सुपीतिषत्
 । खच्चडिडा ॥
 विश्वस्तिकम् । पुं० विश्वस्ते । खगे ॥ वि
 हासेतिवागच्छति । गम्बु ० । विश्वा
 सेतिविश्वस्तिकेः सुपीतिषत् ॥
 विश्वस्तिका । स्त्री० भारयण्याम् ॥
 विश्वस्तिका । पुं० गम्बु ॥ विश्वस्तिका
 नाराजा । टच् ॥
 विश्वस्तिका । स्त्री० भारयण्याम् । य
 हंगी । इ० भा० । विश्वस्तिकातिक्त्विः

विहाया :

। इवेप्रतिहतावितिकन् ॥ विहा
 यसागच्छतिवा । गमथे तिखच् ।
 ० विहायसोविहच । सच्चवाडिवाच्य
 । यावादिस्वात् कन् । टाप् ॥
 विहत । वि० विनष्टे । विशेषणघटत ॥
 विहननम् । न० विघ्ने ॥ हिंसयास्
 । ॥ तूलपिञ्जले । तूलधनुषि ॥
 विहरः । पुं० वियोगे ।
 विहरणम् । न० विहारे ॥ विपूर्वाद्धृ
 ज्जाल्युट् ॥
 विहरन् । वि० क्रीडति ॥
 विहर्तुम् । अ० क्रीडितुमिच्छर्थे ॥
 विहसितम् । न० मष्टत्वाल्पत्वहीने
 मव्यङ्गास्ये ॥ यथाहुः । आकुञ्चित
 कपोलाक्षं सस्त्रनं निखनतथा । प्र
 स्थाधीत्वं सानुरागमाहुर्विहसितं यु
 धाः ॥ हसिहसने । भावेत्तः ॥
 विहस्तः । वि० पण्डिते ॥ विह्वले ।
 व्याकुले ॥ करग्रन्थे ॥ विगतोवि
 चिप्तोवाहसोस्य ।
 विहा । अ० खर्गे ॥ विशेषणजहाति
 । ज्ञेहाक्छागे । विधाविहेत्याप्रच्य
 यः ॥ न्यायिनीपार्लितसूधनादेः
 सत्पात्रे विनियोगे ॥
 विहापितम् । न० दाने ॥ विहापन
 म् । चेहाक् । ख्यन्तात् क्तः ॥
 विहायाः । पुं० खगे । शकुने ॥ पुं०
 न० गगने । आकाशे ॥ विशेषणहा
 ययति० गमयति० विमानादीन् ।

विहीनः

इथगतौ । ख्यन्तादमुन् ॥ विहाहा
 तिसुवंधा । चेहाक् ० । वहिहाधा
 । अ० अन्दीसीत्यमुन् । विदिष्यस्या
 नुवृत्ते युक् । क्वचिच्छान्दसापि
 भायः(यं)प्रयुज्यन्ते तिनलीकीपि ।
 विहायसम् । न० व्यञ्जि ॥
 विहायसा । अ० नभसि ॥
 विहारः । पुं० क्रीडार्थपद्मांसस्वरणे
 । परिक्रमे । भमथे ॥ स्तन्धे ॥ शी
 खायाम् ॥ सुगतालये ॥ विहरण
 म् । हज् ० । घञ् । यानादौ ॥
 विहरण्यनेन । वारथे घञ् ॥ क्रीडा
 स्थाने ॥ विहरन्त्यत्र । अधिवारणे
 घञ् ॥ विन्दुरेखखगे ॥ वि० हार
 यञ्जिंति ॥ विगतोहारोस्य ॥
 विहारगृहम् । क्रीडागारे ॥
 विहारवित् । पुं० श्रीकृष्णे ॥ वि० वि
 हारञ्जि ॥
 विहारवेदिका । स्त्री० वितथाम् ॥
 विहारस्थानम् । न० क्रीडाप्रदेशे ॥
 विहारी । वि० परिक्रमिषि । विहार
 कर्त्तरि ॥ मत्सर्वार्थयद्गनिः ॥
 विहितः । वि० सृष्टे । निर्मिते । वि
 धेये । विध्यागतोचितकृत्ये ॥ वि
 धीयतेस्य । हुधाज् ० । ङः । द
 धाते हं ॥ अभिहिते । विपूर्वस्य
 दधातेः क्रियासा मान्यवाचिस्वात्
 विहितः । स्त्री० विधाने ॥
 विहीनः । वि० विगते । विशेषणघो

श्लोक :

ने । त्यक्ते । वल्लंति । वाधविधी
नेश्रोतरिक्त, वाक्यं प्रयाति वैफल्यम्
। नयनं वदोनेभर्त्तरिलावण्यमिव
खल्लगाचौषाम् ॥

विहृतम् । न० स्त्रीणांस्वाभाविकादृशा
' लङ्कारान्तर्गतालंकारविशेषः ॥ यथा
। लोलाविलासे । विच्छिन्नार्विव्येकः
किलकिञ्चित्तम् । मोहायितं कुट्टमि
तं ललितं विहृतं तथा ॥ विभ्रमद्ये
स्वलाङ्कारः, स्त्रीणांस्वाभाविकादृ
शेतिहेमचन्द्रः ॥ तल्लक्षणं यथा ।
वक्तव्याभाषणं व्याजाद्विहृतं श्रुतिं कि
तम् ॥ विहरणम् । हञ्० । भावेत्तः ॥

विहृतिः । स्त्री० सञ्चारे ॥ विहरणम्
। हञ्० । क्तिन् । विशेषणपरणे ॥

विहृष्टः । पुं० विहृष्टर्णे ॥

विहृष्टनम् । न० हिंसायाम् ॥ मर्हणे
॥ विहृष्टने । हृष्टविधाधायाम् ।

ल्युट् ॥ दुः खे ॥

विहृष्टनम् । न० विहृष्टनार्थे ॥ हृष्टु
। ल्युट् ॥

विहृष्टलः । वि० भीत्याद्यभिभूते । खा
ल्लान्यवधारयितुमशक्ते । विहृष्टे ॥

विहृष्टलात । हृष्टलचलने । अच् । सू
च्छ्रिते । विलीने ॥ विषये ॥

वीः । पुं० गमने ॥ वेति । धीगत्या
दी । क्तिन् ॥

वीकः । पुं० वायी । वाते । पक्षिणि
। खगे ॥ अञ्जति । अञ्ज० । अजिपु

श्लोचिमाखी

धूनीभ्योदीर्घस्यैतकन् । मनसि ॥
वीकाशः । पुं० रघसि । विहने ॥
विकाशे । प्रकाशे ॥ विकाशनम् ॥
अस्मिन्वा । आशुदीप्तौ । भावे ॥
राखे स्वधिकरणे वाच्यम् । इकः
काशश्रुतिदीर्घः ॥ यदा । विकस
नमपवा कशशब्दे । पूर्ववत् ॥ घ
ञ् दीर्घौ ॥

वीक्षणम् । न० विलोकने ॥ विशिष्ट
मोक्षणम् ॥

वीक्षण्यः । वि० शुक्रमुखादवगच्छ
विचारणौये ॥ वीक्षितु योग्ये ॥ ई
ञ् । अनौद्यर् ॥

वीक्षापन्नः । वि० विज्ञयान्विते ॥ वी
क्षणम् ॥ वीक्षातामापन्नः ॥

वीक्षितः । वि० अकलाकिते । हृष्टे ॥
विशेषणार्थे चितः ॥

वीक्ष्यः । पुं० लासके ॥ वाजिनि ।
घोटके । न० विज्ञये ॥ हृष्टे ॥ वि०
श्रंणीये ॥ ७

वीड्खा । स्त्री० शुकशिव्याम् ॥ ग
तिभेदे । नतर्णे ॥ अश्रगतिभेदे ।
सन्वी ॥

वीधिः । पुं० स्त्री० खल्यतरङ्गे । अ
स्याम् । अकशाशे । वीध० प्र० भा०
॥ सुखे ॥ ययति । लयते वा । वेञ्
यानुमत्ता । वेज्जोद्विच्येति । ईधिः
॥ अन्ते ॥ शाल्याम् ॥

योधिमाखी । पुं० समुद्रे ॥ वीचीनां

बीजम्

बासभक्ष। त्रीछादिस्था
दिनिः ।

बीची । स्त्री० धीचिशब्दार्थे ॥

बीचीतरङ्गः । पुं० न्यायविशिषि ॥ स

तुश्रीचेशब्दोत्पत्तिकारणरूपः ।

यथा । बीचीतरङ्गन्यायेनतदुत्पत्ति

स्तुकीर्त्तिता । कदम्बगोमकन्याया

दुत्पत्तिः कस्यचिन्मते ॥ इ०भा०

प० ॥ नमुसृष्ट्वादावर्द्धदेनात्पत्रे

शब्दे श्राचैक्यमुत्पत्तिरित्यतपाह

। बीचीति । आद्यशब्दस्य० वद्विदं

शदिगमच्छिन्नीऽन्यः शब्दोनेवशब्दे

मजन्त्येतेनचापरसङ्गापकएवंक

मेणश्रोत्रोत्पन्नोत्पन्नतइति । कदम्ब

इति । आद्यशब्दादशब्दिसृष्टश

ब्दात्पदान्ते० तैश्चान्येष्टशब्दात्प

दान्तइतिभाषः । अक्षिन् कल्पेगौ

रवादुक्तं कस्यचिन्मतइति ॥

बीजम् । न० अङ्कुरकारणे ॥ द्विती ।

तत्त्वे ॥ आधानि ॥ शुक्ते । रेतसि

॥ सर्वभूतानांप्ररे। हकारणं बीजं त

न्मायोपाधिकं चैतन्यं मगर्वाहभूतिः

॥ विशिष्येणायतेऽनेन । उपसर्गे

असंज्ञायामितिहः । अन्ये धामपी

तिदीर्घः ॥ यथा । विशिष्येण० ईजते ।

ईजगतिकृत्स्नधियाः । अच्० बीज्य

नेषा । अच्० कुत्स्वन्तुर्भवति । अ

जांरिचचनिष्ठायामनिट्प्रतिवाप्तिं

कल्पसापूरितत्वात् । अक्षचनिष्ठा

बीजपूरः

यांसिट्त्वात् ॥ यथा । बीजयस्ति०

बीज्यतेऽनेनवा । बीजव्यजने । अ

च्० अज्वा ॥ मज्जनि ॥ गणित

विशिषे० अव्यक्तगणिते ॥ मन्त्रे ॥

बीजकः । पुं० मातृसुक्ते ॥ असनठ

घे । पीतसारके । विजयसार० इ०

भा० ॥ बीजकः कुष्ठयोसर्पश्चिच

मेहमुदकमौन् । इतिश्री भ्रासपि

त्तस्यत्वच्यः केश्योरसायनः ॥

बीजकृत् । न० बाजीकरणे ।

बीजकोशः । पुं० बीजकोषे ॥

बीजकोशी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥

बीजकोषः । पुं० बराटके । कर्षिका

याम् ॥ बीजस्यकोषः पानमाधार

इतियावत् ॥ बीजाभिधाने ॥

बीजगर्भः । पुं० पटोले ॥

बीजसृष्टिः । स्त्री० शिम्ब्याम् ॥

बीजधर्मिणी । स्त्री० सर्वेषामहदादी

नांविकाराणां बीजत्वेनावस्थितायां

प्रकृतौ ॥

बीजधान्यम् । न० धान्यादि ॥

बीजनम् । व्यजने ॥ कोके । चक्रवा

के । चकीरे । वस्तुनि ॥ विधूनने

॥ बीजव्यजने । पुरादिः । ल्युट् ॥

बीजपादपः । पुं० मङ्गातके ॥

बीजपुष्पम् । न० मरुयके ॥ मदनद्री

बीजपूरः । पुं० फलपूरे । मातृसु

क्ते । टावालेवृ० इ० वगौ० दे० भा० अङ्क

भापाच ॥ गुणास्तु । बीजपूरफलं

वीक :

वीचिमाषी

ने । स्वक्ते । वक्ष्यते । वीधविही
 नेश्रोतरिक्तवर्क्यप्रयातिवैफल्यम्
 । नयनवहोनेभक्त रिलापय्यमिध
 खञ्जनाचोषाम् ॥
 विहृतम् । न० स्त्रीणांस्वाभाविकाद्ग
 लङ्कारान्तर्गतान्कारविशेषे ॥ यथा
 । लीलाविलासाविच्छित्तिर्विन्वाकः
 किलकिक्षितम् । मोहायितं कुट्टमि
 तं ललितं विहृतं तथा ॥ विभ्रमश्चे
 त्यलङ्कारः । स्त्रीणांस्वाभाविकाद्
 श्रुतिहेमचन्द्रः ॥ तल्लक्षणं यथा ।
 वक्तव्याभाषणव्याजाविहृतदर्शितेहि
 तम् ॥ विहरणम् । हञ् । भावित्तः ॥
 विहृतिः । स्त्री० सञ्चारे ॥ विहरणम्
 । हञ् । क्तिन् । विशेषविहरणे ॥
 विहृष्टः । पुं० विहृष्टमे ॥
 विहृष्टनम् । न० विहृष्टनाय ॥ विहृ
 । ह्युट् ॥ ह्रः खि ॥
 विहृष्टनम् । न० विहृष्टनाय ॥ विहृ
 । ह्युट् ॥
 विहृष्टः । वि० शीघ्राद्यभिभूते । स्वा
 हान्यवधारवितुमशक्ते । विहृष्टे ॥
 विहृष्टलाति । हलचलने । अच् । भू
 च्छित्ते । विलीने ॥ विवशी ॥
 वीः । पुं० गमने ॥ वेति । वीगच्छा
 दौ । क्तिन् ॥
 वीकः । पुं० वायी । वायै । पक्षिणि
 । खगे ॥ अजति । अज० । अजिपु

धूनीभ्योदीर्घस्यैतिकन् । नगसि ।
 वीकाशः । पुं० रहसि । विजने ॥
 विक्राशे । प्रकाशे ॥ विक्राशनम्
 अस्मिन्वा । काशुदीप्ती । भावे ॥
 लथे ल्यधिकरणे वाचञ् । इकः
 काशद्विदीर्घः ॥ यदा । विक्राश
 नमत्रवा कशशब्दे । पूर्ववत् ॥ घ
 ज् दीर्घौ ॥
 शीघणम् । न० विलोकने ॥ विशिष्ट
 मोक्षणम् ॥
 शीघणीयः । वि० शुरुमुखाद्बगस्य
 विचारणीये ॥ कौचितु योम्ये ॥ ई
 थ० । अनौयर् ॥
 शीघापद्रः । वि० विस्त्रयान्विते ॥ शी
 चणम् । शीघातामापद्रः ॥
 शीघितः । वि० अकलोकिते । हृष्टे ॥
 विशेषकर्षितः ॥
 शीघ्रः । पुं० लासके ॥ वाञ्छिनि ।
 शीटके । न० विस्त्रये ॥ ह्रये ॥ वि०
 श्रनीये ॥
 शीङ्खा । स्त्री० शूकशिखराम् ॥ ग
 तिभेदे ॥ नर्तने ॥ अश्वगतिभेदे ॥
 सन्वी ॥
 शीचिः । पुं० स्त्री० स्वल्पतरङ्गे । क
 र्याम् । अष्काशे । योष० इ० भा०
 ॥ सुखे ॥ यथति० कयतेषा । वीञ्
 तन्तुमन्वाये । शीघोडिच्चैति० शैचिः
 ॥ अ० । शीघ्राम् ॥
 शीचिमाली । पुं० ससुद्रे ॥ शीचीना

बीजम्

भास्तपस्यात्रीद्यादित्वा
दिनिः ।

बीची । स्त्री० बीचिशब्दार्थे ॥

बीचीतरङ्गः । पुं० न्यायविशिषि ॥ स

तुश्रीचेशब्दस्योत्पत्तिकारणरूपः ।

यथा । बीचीतरङ्गन्यायेनतदुत्पत्ति

स्तुकीर्त्तिता । कदम्बगोकन्याया

दुत्पत्तिः कस्यचिन्मते ॥ इ०भा०

प० ॥ ननुमृदनाद्यवच्छेदेनोत्पन्ने

शब्दे श्राविकयमुत्पत्तिरित्यतथाह

। बीचीति । आद्यशब्दस्यवहृदं

शदिगवच्छिन्नाऽन्यः शब्दस्तेनैवशब्दे

नजन्यते । तेनचापरस्तद्व्यापकपूर्वक

मेणश्रावोत्पन्नोऽन्यदिति । कदम्ब

इति । आद्यशब्दाहृदित्तुदशश

ब्दाउत्पद्यन्ते । तेनान्येऽन्यशब्दाउत्प

द्यन्तइतिभावः । अस्मिन्कल्पेगौ

रवादुक्तकस्यचिन्मतेइति ॥

बीजम् । न० अक्षुरकारणे ॥ जेती ।

रात्वे ॥ आधानि ॥ शुक्ले । रितसि

। सर्वभूतानांप्ररोहकारणबीजं त

न्मायोपाधिकं चैतन्यं भगवद्विभूतिः

॥ विशिष्येण जायतेऽनेन । उपसर्ग

ससंज्ञायामितिः । अन्यं यामपी

तिदोर्घं ॥ यथा । विशिष्येण० ईजने ।

ईजगति कुत्सनायाः । अच् । बीज्य

तेषा । घञ् । कुत्वनुत्तभवति । च

चारिष्यचनिष्ठायामनिट्प्रतिवाप्ति

ककृताप् । रितत्वात् । अच् चनिष्ठा

बीजपूरः

यांसिट्त्वात् ॥ यथा । बीजयति०

बीज्यतेऽनेनवा । बीजव्यजने । अ

च्० घञ्वा ॥ मज्जानि ॥ गणित

विशिष्ये० अव्यक्तगणिते ॥ मन्त्रे ॥

बीजकः । पुं० मातुलुङ्गे ॥ असनघ

र्घ । पीतसारके । विजयसार० पू०

भा० ॥ बीजकः कुष्ठयौसर्पश्चिष

मेहगुदकृमौन । हन्तिश्चेत्प्राप्तपि

तश्चत्वच्चः । किशोरसायनः ॥

बीजकृत् । न० धातौकरणे ॥

बीजकोशः । पुं० बीजकोषे ॥

बीजकोशी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥

बीजकोषः । पुं० वराटके । कर्षिका

याम् ॥ बीजस्यकोषः पाचमाधार

इतियावत् ॥ बीजाभिधाने ।

बीजगर्भः । पुं० पटौलि ॥

बीजगुप्तिः । स्त्री० शिम्ब्याम् ॥

बीजधर्मिणो । स्त्री० सर्वेषामहदादी

र्माधिकारावाधीजर्लनावस्थितायां

प्रकृतौ ॥

बीजधान्यम् । न० धान्याके ॥

बीजनम् । व्यजने ॥ कीके । चक्रवा

के । चकोरे । वस्तुनि ॥ विधूनने

॥ बीजव्यजने । चुरादिः । ल्युट् ॥

बीजपादपः । पुं० भज्जातके ॥

बीजपुष्पम् । न० सरुपके ॥ मदनश्री

बीजपूरः । पुं० फलपूरे । मातुलु

ङ्गे । टावालेवृ० इ० वगौ० दे० भा० वत्

भापाच ॥ गुणान्तु । बीजपूरफल

वीतरागभयक्रीध :

इन्द्रियजातीयं हितत्करणम् • नचैन्द्रियत्वस्य सामान्यस्य स्वलक्षणमिन्द्रियविशेषः । प्रत्यक्षनिर्वाणगृह्याम् • यथा वज्रत्वस्य सामान्यस्य स्वलक्षणं वज्रः । सायंपूर्ववतः सामान्यतोऽष्टसप्तपि वीतत्वे न तु त्वत्वे विशेष्य । अत्र च दृष्टं दर्शनम् • सामान्यस्य सार्वविभक्तिकसत्तिल् • अदृष्टस्वतणस्य सामान्यस्य • दर्शनमनुमानमित्यर्थः ॥ चि • आश्लो ॥ निवृत्ते ॥ आच्छादिते ॥ विरहिते ॥ विशेषेण दूरतः ॥

वीतंसः । पुं • सृगाणां पक्षिणामपि बन्धनेपाये ॥ सृगाणां पक्षिणाश्च विप्रदासहेताः प्रावरणो ॥ वितरुसे । तसि फलकारे । घञ् । उपसर्गस्येति दीर्घः ॥

वीतदम्भः । चि • त्यक्तदम्भे ॥

वीतनः । पुं • कृष्णपाश्र्वद्वये ॥ यथा । कृष्णसुकन्धरासध्यं कृष्णपाश्र्वीति वीतनी । इति ऐमचन्द्रः ॥

वीतभयः । चि • निर्भये ॥ वीतं विगतभयं यथा ॥

वीतमन्युः । चि • विगतरीये ॥

वीतरागः । पुं • वृत्ते । चि • निस्पृष्टे । रागशून्ये । विशेषेण दूरतः गतः • रागः प्रीतिमात्सर्यवा • यथा • यस्मात् ॥

वीतरागभयक्रीध । ति • श्रवसत्त्वे ॥

वीधि :

रागभयक्रीधाः • धोता • • • • • विगतायस्मात् ॥

वीतरागी । ति • इहामुवार्थफलमो गरहिते ॥

वीतशोकः । पुं • अशोकद्रुमे ॥ ति • आत्मज्ञे ॥ आत्मज्ञ एव वीतशोकी भवति नानात्मज्ञः ॥ शोकहीने ॥ वीतः विशेषेण गतः शोकीयस्य स्यात् ॥

वीतस्पृष्टः । विरक्ते ॥

वीतिः । पुं • अश्ले । स्त्री • गती दीप्तौ ॥ प्रजने । अशने ॥ धावने ॥ वेति । वीमत्यादौ । क्लिप्तुं • भावेऽस्त्रिधां क्लिनवा ॥ निवृत्तौ ॥

वीतिहोषः । पुं • धनशून्ये । अनी ॥ धीयते । धीगतिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु । कर्मणि क्लिन् । वीतिभंक्ष्यं पुरीडायादि • ह्यतेऽस्मिन् । हृदानादनयोः । ह्यामाशुभसिभ्यस्मन् • इति चन् • वीतिरश्लो घातं हवनमस्येति वा ॥ अर्के । सूर्ये ॥

वीत्तः । ति • विशेषेण दत्ते । विदीयतेऽथ । लुदाञ् • । क्तः । अत्र उपसर्गात्तद्वृत्तितदेशः दक्षीति दीर्घः ॥

वीधिः । स्त्री • भीष्याम् । अश्वसञ्चारस्थाने ॥ ताद्यनव । यथा । सि

बीधि :

उं मु खेन वसुवीधिपुक्छिदश्रं वत्वा
 विभागकु यलो गमया म्बभूवेति मोघ
 व्याख्याना वसरमस्त्रिनाथः । नव
 सुवीधिपुसुधारस्यानेषु गमया म्बभू
 व० बीधयान्वाश्वानां सर्वं च धारादा
 र्थाः परिमिताः प्रचारदेशाः ।
 । ताद्यतिस्रद्वल्येके० नवेच्यन्ते०
 तपोत्तरपक्षमाश्रित्येकं कर्मिना न-
 वस्त्रिति । यथाश्रमेः । वीध्य
 म्तिस्त्रोऽयधाराणां लघ्वी मध्योत्तमाः
 क्रमात् । तासां स्यादनुयासानम
 शीतिर्नवतिः शतम् ॥ अष्टमधी
 तमानाम्नुवो जिनानां वीधिकाः स्रु-
 ताः । नवानां कथिता वीध्येः दुष्टा
 नां क्रमणक्रमे ॥ अन्येषामपि सर्वेषु
 गतिद्वार्यां मीरिताः ॥ समेद्रतासा
 विषमास्वकीर्णशुभानतायात्तृणवी०
 रुदाख्या । स्यात्तु प्रकीर्णपलसंप्रकी
 र्णां पाश्र्चीं प्रतास्येन वधेति वीध्यः ।
 सर्वं वीधिपु योपाजीडट शिघ्रासम-
 न्वितः । तेन राजारणे निखं मृग
 यायां मुदं वीदिति ॥ अन्ये तु०
 उरसाख्यादयो गतिमिश्रिषा वीधयइ
 च्छाहुः । उरसाजीश्रवाजीपुघु
 लो मध्यनामकः । आलोठः शोभ
 नैरङ्गैः प्रच्छालीटस्तयापरः ॥ उ
 पधेन वउक्तज्ञपाट्टपालोचसर्वगः ।
 निर्दिष्टा वीधयस्त्वे तादृति ॥ विध्य
 तेनया । विद्युयाचने । इगुपधा

वीधः

त्किदितोन् । बाहुलकाहोर्षः ॥
 वीधिका । स्त्री० वीध्याम् ॥
 वीधी । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ गृहाह्ने ।
 गृहपिशिडकायाम् ॥ नाय्यकपक्षि-
 । यत्तमनि । विध्यतेऽनया । वि
 धृ० । घञ् । पृषोदरादिः । गौ
 रादिः ॥ यदा । विध्यते । इगु
 पधान्किदितोन् । बाहुलकाहो-
 र्षः । कृदिकारादिति पाक्षिको
 ङीष् ॥
 वीध्यङ्गः । वि० नाटकमेदे ॥
 वीध्रः । पुं० चमती ॥ वायो ॥ न०
 नभसि ॥ वि० विमले । धीन्ने
 । जिह्वन्वीदीमौ ॥ वाविन्नेरिति०
 कन् ॥
 वीशाङ्गः । पुं० द्रष्टकादिभिर्यवेक-
 पक्षम, खि ॥ विनश्चरिऽनेन० कूप
 मु, खम् । गृहवन्नेने । हलयेति
 घञ् । उपसर्गस्य घञोतिदीर्घः ।
 वीषा । स्त्री० विद्युति ॥
 वीषा । स्त्री० व्याप्तु, मिच्छायाम् ॥
 नाना, वं कशब्दाधिकरणानां क्रिया
 गुणाभ्यां प्रयोक्तव्युं गपद्याम्, मिच्छा
 वीषा ॥ जीनिशैतेन मापिक्यं मी-
 तिर्थापगजिगजि । दंशदिशिनविहास
 चं दंनपनेयने ॥
 वीधः । पुं० पर्याहरे । उभय
 तोचवशिष्ये स्तन्वयाद्ये काष्ठे ।
 विहङ्गिकायाम् २ अर्थनि । भा

वीर :

रे ॥ मार्गे ॥ धान्यादिप्राप्तौ ॥ वि
विधेयधोऽहननंगमनंवाऽऽचानिनवा
। प्राद्विभ्योऽधातुञ्छे तिसमासोत्त
रपदलोपी अन्येषामपीतिदीर्घः ॥

वीरशिक्षः । त्रि० वात्तावष्टि ॥ धोष
धेनहरति । एकदेशविकृतस्याग
न्यत्वात्० विभाषाविषधादितिष्ठ
न् । घोडोषधः ॥

वीरः । पुं० शूरे । विक्रान्तो ॥ वि
प्यौ ॥ जिने ॥ शृङ्गाराद्यष्टरमा
न्तर्गतसर्वशिक्षे । उत्साहवर्द्धने
॥ उत्तमप्रकृतिवीरवत्साहस्रायि
भावकः । महेंद्रदैवतोद्दिमवर्णो
ऽयंसमुदाहृतः । ककुभद्रुमे ॥
ब्राह्मणे । भावविशेषे ॥ न०
अग्नौ ॥ तण्डुलीये ॥ बराहकान्दे
॥ जताकरञ्जे ॥ करवीरे ॥ शृङ्गा
म् ॥ नले ॥ मरिचे ॥ पुष्करमूले ॥
काञ्चिके ॥ उशीरे ॥ भारुके ॥ वि०
उत्तमे ॥ श्रेष्ठे ॥ वीराचारविशिष्टेयथा
। कुलाचाररतीवीरः कुलसहस्रीसदा
भवेत् । संविदासेषनंक्रुयात्सोऽनपा
नंमहेश्वरि ॥ सर्वदाकुरुतेदेविवीर
शोऽतमानसः ॥ पुं० वीरयति । शूर
वीरविक्रान्तौचुरादिः । पचोद्यच् ॥
यथा । विशिष्टेषु० ईर्से० ईरयतिया ।
ईरगती । कोऽञ्चा ॥ यथा । अज
ति । अजगतिषोमशयोः । स्फायि
तञ्जीतरक् । अजेरी ॥ विविधानां

वीरपत्नी

शत्रूणांभीरयितावा ॥ यथा । ईरण
न् । ईरगतीकम्पनेच । भाविषञ्
। ईरः पलायन कम्पनञ्० तदुभये
परवीरप्रयुक्तां विगतमस्त्री तिवीरः ॥

वीरकः । पुं० कारवीरे ॥
वीरकुलम् । न० ब्राह्मणानांगणे ॥
वीरगतिः । पुं० स्वर्गे ॥
वीरजयन्तिका । स्त्री० रथेवीराणां
स्थे ॥

वीरणम् । न० उशीरस्यदृष्ये । वीरत
रे । बहुमूलके । गौडरद्वितिस्यात्
दृष्ये ॥ वीरथं पाचनं शीतं सभनं स
धुतिककम् । मधुरं ज्वरनुदाशिम
दमित्कफपित्तघ्नम् ॥ दन्ताभ्रुषिप
यीसपं कच्छदाह्नपापघ्नम् ॥ कुश
दीनांगणे ॥ यथा । कुशः काशघ
दभं शकृष्णं भूदृष्यं तथा । श्वे तद्
थां नीलदूर्वांगणदूर्वेति वीरणम् ॥
धिपक्षिणनीरयति । ईरगतीकम्प
नेच । ल्युयुञ्जा ॥

वीरतरः । पुं० वीरार्थे ॥ अवे ॥
न० वीरणे ॥ अतिशयितोवीरः ।
दिवचनविभज्येतितरप् ॥

वीरतरुः । पुं० अर्जुनवृक्षे ॥ वीररा
सीतकथ ॥ कौकिलाघवृक्षे ॥ वि
श्वाम्भारवृक्षे ॥ भावातके ॥

वीरपर्वम् । न० सुरपर्वे ॥
वीरपत्नी । स्त्री० वीरभार्यायाम् ॥ वी
रः पतियंम्याद्वलिविषये० निष्कं स

वीरवत्सला

वीरा

पत्न्यादिष्विति० पतिशब्दस्वनकारा
न्नादिशि० चर्द्धं भ्यङ्गतिङ्गौप् ॥ नहि
वीरपत्नीनामजभ्यं नामक्षिप्तिदस्ति ॥

वीरपत्ना । स्त्री० त्रिलयोयाम् ॥

वीरपाणम् । न० वीराणांसमयविशिषे
क्लियमाणं भयपाने ॥ यथा । वीरपा
नन्तु यत्पानं वृत्तेभाविनिवारणे ॥
वीराणांस्तेनम् । वाभावकरण्या
रितिषत्वम् ॥

वीरपुरुषः । पुं० परैरपराजिते ॥

वीरपुत्री । स्त्री० सिन्दूरपुपुष्याम् ॥

वीरप्रसेधः । पुं० तीर्थं विशिषे ॥

वीरभद्रः । पुं० अश्वमेधाश्वे ॥ वीर
श्रेष्ठे ॥ वीरणे ॥ द्वाध्वरध्वंसि
निशिषगणविशिषे ॥

वीरभद्रकम् । न० वीरणे ॥

वीरभार्या । स्त्री० वीरयत्न्याम् ॥

वीरसभार्या ॥

वीरमाता । स्त्री० वीरस्त्राम् ॥ वीरस्य
माता ॥

वीररणः । न० सिन्दूरे ॥

वीररात्रिः । स्त्री० त्रियाविशिषे ॥ यथा
। द्वीपावल्याममायां वैशेष्यं यद्वि
तचये ॥ वीररात्रिर्महेशानीत्याग
मः ॥

वीररीणुः । पुं० भीमसेनेनागवसे ॥

वीरवती । स्त्री० मांसरोषिष्याम् ॥

वीरजनन्याम् ॥

वीरवत्सला । स्त्री० श्वश्राम् ॥

वीरवत्सा । स्त्री० वीरजनन्याम् ॥

वीरविज्ञावकः । पुं० शूद्रद्रव्येष्वेभ्य
वार्तरि ॥ यथा । वीरविज्ञावकोऽनु
ह्वदनेः शूद्रसमर्पितैरितिहेमचं
द्रः ॥

वीरवृत्तः । पुं० भक्तोत्तके ॥ ककुभट्ट
ने ॥ विल्लानने ॥ देवधान्ते ॥ अस्म
रीहरे ॥ वीरवृत्तवचः ० दुस्पर्शत्या
त् ॥

वीरव्रतः । पुं० वृद्धव्रते ॥ नैष्ठिके ॥

वीरसूः । स्त्री० वीरमातरि ॥ वीरसू
वे । पूङ्गपाणिगर्भदिमोचने । स
त्सूक्ष्मिषितिक्रिप् ॥

वीरसेनः । पुं० नलाभिधभूपतित
रिः न० आरुक्कवर्षे ॥ चालुके ॥

वीरसेनजः । पुं० नलाभिधनृपे ॥

वीरशः । पुं० त्यक्तयज्ञान्तौ । नष्टा
मौ । प्रसादादिनायस्याग्निहोत्रि
षोऽग्निर्नष्टोनिर्वाणः शान्तासस्मि
न् ॥ वीरोऽग्निस्तं हन्ति । हन० ।
क्रिप् ॥ इति ॥ यदुरान् अमुरभटा
न् ० छिरण्यकशिपुप्रभृतीन् दाहन्ती
तितथा ॥

वीरा । स्त्री० सुरायाम् । मद्रिराया
म् ॥ वीरकाकील्योम् ॥ तामल
क्याम् ॥ एलवालुके ॥ पतिपुचय
त्याम् । पत्न्यामुतेनचयुक्तायाम् ॥
रक्षायाम् ॥ विदार्याम् ॥ विदा
रीस्थानेगम्भारीतिपाठान्तरम् ॥

वीरासनम्

वीर्यम्

वाक्कील्याम् ॥ महाप्रतापवर्धाम् ॥
 गृहकन्यायाम् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ अ
 तिविद्यायाम् ॥ शिशुपावने ॥
 वीराध्वा । पुं० शूराणां वृत्तनि ॥
 वीराणांसङ्ख्यामेव निवर्त्तिनां० गो
 ब्राह्मणवालसुत्याद्यर्थ० कण्ठकण्ठसि
 कसर्पसिंहव्याघ्राद्यभीतानामध्वा ॥
 वीरासकम् । न० आरुके ॥
 वीराशंसनम् । न० अतिभयप्रदायां
 युद्धभूमौ ॥ सावीराशंसनं युद्धभू
 मिर्यां तभयप्रदा ॥ वीराः शंसन्तेऽ
 च । अ. ७ : शसिद्द्रष्टव्याम् ।
 ल्युट् ॥
 वीराश्रमः । पुं० वीर्यविशेषे ॥ अत्र
 कार्तिकेयसिद्धति ॥
 वीरासनम् । न० रावीखड्गहस्तस्य
 त्रिष्ठतीजागरणे ॥ ऊर्ध्वस्थाने ॥
 वीराणामासनम् ॥ योगिनामासन
 विशेषे ॥ तदुक्तयोगशालेयसिद्धे
 न । एकपादमथैकघ्नन्विन्द्यसि
 द्दुरुसंस्थितम् । इतरस्मिन्तयावा
 द्धुवीरासनमिदं स्मृतम् । इति ॥
 अपिच । एकपादमथः कृत्वा वि
 न्द्यस्त्रीरौतधितरम् । षड्जुकायोपि
 शंभ्रन्वीवीरासनमितोरितमितत
 न्तयासाम् ॥ श्रीभागवतेपि । ह्यत्वे
 रौद्विणेषसव्यपादपद्मस्रजानुनि ।
 पादुप्रकीर्णधमाजामसीनं तर्कमु
 दयेति ॥

वीरिणी । स्त्री० दक्षप्रजापतेः प-
 त्न्याम् ॥
 वीरुत् । स्त्री० शाखापत्रप्रचयवर्त्त्याल
 तायाम् । गुल्मिन्याम् । उपले
 विटपे ॥ विरुण्डि । रुधिर० ।
 क्लिप् । अर्न्ध्यामपीतिदीर्घः ॥
 वीरुधा । स्त्री० वीरुधि । भागुरिम
 तेनटाप् ॥
 वीरेशः । पुं० शिवे ॥
 वीरेश्वरः । पुं० अदाशिवे ॥ वीरा
 षामीश्वरः ॥
 वीरेज्जोः । पुं० होमाकर्त्तरि ॥ य
 वा । अम्बुदितामिनिर्मुक्तौ वीरे
 ज्जोमनुहोतिवः ॥ इति हेमच-
 न्द्रः ॥
 वीरेपजीविकः । पुं० जीविकार्थम
 म्निहेतिविधि ॥ यथा । अग्निहेत
 च्छलाद्यजापरीवीरेपजीविकइति
 हेमचन्द्रः ॥
 वीर्यम् । न० शक्ते । रितसि । य
 वा । हरितालं हरिरीर्ध्वं लक्ष्मीवी
 र्यमनः शिला । पारदं शिववीर्यं
 स्थातुमन्वकं पारसीरजः ॥ इति ॥
 प्रभावे ॥ रोजसि ॥ इन्द्रियसाम
 र्थ्यं ॥ अतिशयशक्तिभाज्यत्साहे ॥
 शक्ती ॥ साधयुधिव्यादीनांयः सा
 रभागस्तदतिशयरूपा । साद्वि
 धाधिव्याचिन्त्यक्रियाहेतुत्वेन ।
 तत्रचिन्त्यक्रियाहेतुयांद्रव्यरसादीनां

वृंहण :

सुखकर्मणि सुभाषसिद्धाशक्तिः ।
 अचिन्त्यक्रियाहेतुप्रभावापरपर्या
 यः द्रव्याणरसादानुरूपकार्यकर
 यशक्तिः । उक्तञ्च । भूतप्रभावा
 तिशयोद्रव्ये पाकीरसेस्थितः । अचि
 न्त्याऽचिन्त्यक्रियाहेतुर्भीर्यध्वन्यनारे-
 र्मतमिति ॥ अस्याधमाह । या
 मंकरकृपायभीर्यमखिलंचूर्णेषुप
 चषयंपरमासान्पृत्तमेदकौसहगु
 डीमासत्रयंगुग्गुल्लोः । सिद्धाणर
 सभस्मनांसुशिपुलंभीर्येषुध्वन्यम-
 किञ्चिद्गन्धविश्वसंगुणपरतैलंपुरा
 षंमहदितिनारायणदासकृतापरि
 भाषाः । भीरे । अक्लीविसाधु । त
 चसाधुरितियन् ॥ यदा । भीर्यते
 ऽनेन । भीरविक्रान्तौ । अधियात्
 । अचन्यादिर्वा ॥ वल्ले ॥
 भीर्यवान् । अि० मांसले । भीर्यम
 स्वस्थास्मिन्वा । मत्तुप् ।
 भीर्यवृहिकरम् । न० हृष्ये । बाणी
 करणे । शुक्रवृहिकारकौषधःदौ ॥
 भीर्या । स्त्री० अतिशयशक्ती ॥
 भीसर्प्यः । पुं० विसर्पे ॥
 भीहारः । पुं० बुद्धमन्दिर । महा
 लये ।
 बुकः । पुं० बुकपोदपे । शिषमन्
 ल्याम् ॥ वाति वा० बाहुल
 कात्कुक् । कुनीकारखोष्यवा ॥
 वृंहणः । पुं० याश्काख्ये । न्याय

वृकीदरः

भेदे ॥ संयावीहृह्ये।गुरुः ॥ वि०
 पुष्टिकारके ॥
 वृंहितम् । न० करिगर्जिते ॥ वृह
 यम् । वृहिव्यनौ । नपुंसके
 तिल्लः ।
 वृकः । की०के ॥ ईदाम् । वृङ्कार०
 इ० भेदिव्या० इ० अभाषा० प्र०
 ॥ वृकते । वृकषादाने । इगुप
 धेतिकः । यदा । वृणति । वृ
 क् । वृहभृशुपिमुष्मिभ्यः कल् ॥
 शृगलि ॥ कृषिमधूपे ॥
 वृकदंशः । पुं० कुङ्कुरे ॥ वृकान्
 दंशयति । दंश० । कर्मव्याप् ।
 वृकधूपः । पुं० नानासुगन्धद्रव्यकृ
 तधूपविशेषे । कृषिमधूपे ॥ सर
 लद्रवे । वृकधूपे । श्रीविष्टे ॥ वृक
 वृषधूपः ॥ धूप्यतेऽनेन । धूप
 सन्तापे । वृक् । वृकनामाधूपः
 शाकापार्थिवादिर्वा ॥
 वृकधूर्त्तः । पुं० शृगलि ॥
 वृका । स्त्री० अम्बुषायाम् । पाठा
 याम् ॥
 वृकाधी । स्त्री० चिह्नित ॥
 वृकारातिः । पुं० कुङ्कुरे ॥
 वृकारिः । पुं० कुङ्कुरे ॥
 वृकी । स्त्री० पाठायाम् ॥
 वृकीदरः । पुं० भीमाख्यपाण्डवे ।
 भीमसिन्धे । यस्म्यतीर्त्तं वृकीनाम
 जठरेऽप्यवाहनः । मधोदत्तः स

वृक्षभेदी

वृक्षाम्नः

धर्मात्मातेनवासीद्विधादरः ॥ इ०

मत्स्यसु० ॥ वृक्षवर्तुदरंयस्यसः ॥

वृक्षः ॥ वि० छिन्ने ॥ वृक्षयते
स्म ॥ योत्रश्छिन्दने । तः ॥

वृक्षः । पु० महीरुद्वे । शाखिनि ।

विटपिनि । प्रादपे ॥ पुष्पिणः फ

लिनश्चैववृक्षास्तूमयतः स्मृताः ॥

वृक्षसिद्धवृक्षकरणे । पचाद्यच् । य

दा । वृक्षस्युष्णम् । वृक्षयतेरा ।

योत्रश्च० । स्तुवृक्षिष्णुविभ्यः

क्वित्तिसः ।

वृक्षकः । पु० कुठजवृक्षे ॥ इस्त्रे

वृक्षकः । पु० इल्लइत्तिकः ॥

वृक्षादिभ्यः खण्डः ॥

वृक्षधरः । पु० वानरे ॥

वृक्षधूपः । पु० शोवासे । सरल

द्रवे ॥

वृक्षनाथः । पु० वटवृक्षे ॥

वृक्षपञ्चकम् । न० शौरिवृक्षपञ्चके ॥

वृक्षपाकः । पु० वटद्रुमे ॥

वृक्षभक्षा । स्त्री० वन्दायाम् ॥

वृक्षभवनम् । न० वृक्षकोटरे ।

वृक्षमित्०द् । स्त्री० वृक्षभेदिनि । या

स्वाम् ॥ वृक्षभिनत्ति । भिदिर० ।

क्षिप् ॥

वृक्षभेदी पु० कुठारविशेषे । वृक्षाद्

ने ॥ वृक्षभेत्तुशीलमस्य । भिदिर्

विदारणे । सुवीतिषिनिः ॥

वृक्षमर्कटिका । स्त्री० रुषिइतिप्रसिद्ध

पर्यन्तगुणामौ ॥

वृक्षमार्जारः । पु० वृक्षविडाले । गि

ल्हरो० टिखेरी० इ०भा० ॥

वृक्षमृगः । पु० कलवेतसे ॥

वृक्षमरालः । पु० चम्बवेतसे ॥

वृक्षरुहा । स्त्री० वन्दायाम् ॥ वृक्षरे

इतिरुहेर्मूलविभुजादित्वात्कः ॥

वृक्षमृतमूवायाम् ॥

वृक्षधाटिका । स्त्री० अमाश्वस्य० गणि

कायाद्य० गेहस्योपवने ॥ वन्दते ।

वटवेष्टने । संज्ञायामितिगुल

ट्त्वे । प्रत्ययस्यादितोत्त्वम् ॥ वृ

क्षायाटिका ॥

वृक्षादनः । पु० वृक्षभेदिनि० कुठार

विशेषे ॥ वृक्षमत्ति । अद् । काल

लुटइतिस्मृट् । वलदले ॥ मधुष्क

त्रे । पियाले ॥

वृक्षादनी । स्त्री० वन्दायाम् ॥ विटा

रीकन्दे ॥ विदारौगन्धिकीपथी ॥

टित्त्वान्डीम् ॥

वृक्षादिहृदकम् ।) न० आशिङ्गने ।

वृक्षादिहृदकम् ।)

वृक्षामयः । पु० लाक्षाधाम् ॥

वृक्षाम्नः । पु० आन्वातके । न०शा

काम्ने । शिखिडौके । शुक्ले ॥ अ

स्यगुणाः । वृक्षान्मसामसोष्णवा

तप्तकफविजलम् । पञ्चानुगुरुसं

यादिकट्फांतुवरंलघु । अम्बोष्ण

वृक्षायुर्वेदः

रीचनं रुजदीपनं कफशतहान् ।
 श्याशीयहणीगुल्मशूलहृद्रोगलन्तुनि
 त् ॥ वृक्षस्याऽम्नम् ॥ वृक्षेष्वम्नो
 धा ॥

वृक्षायुर्वेदः । पुं० महीरुहाणां चिकि
 त्सायाम् ॥ सादीक्षावाराद्यां प्र
 अध्याये । यथा । तत्रादौ प्रयोजनप्र
 द्यर्णार्थमाह । प्रातःप्रायादिनि
 र्मुक्तानसनेजाजलाशयाः । तस्मा
 दधीजलप्रान्तेध्वारामान्दिविनिवेशये
 त् ॥ १ ॥ तत्रभूलक्षणात् । मृ
 द्दीभूः सर्ववृक्षाणां हिततातक्षांति
 क्षान्धपेत् । पुष्पितान्तांश्चमृदनी
 खात्तत्कर्मप्रथमभुजः ॥ प्रथम
 रोप्यावृक्षाः । अरिष्टाशोकपुत्राग
 शिरीषाः सप्रियङ्गवः । मङ्गल्याः
 पूर्यमारामेरोपयीथा मृदिपुत्रा ॥ ३ ॥
 काण्डरीष्याणां विधानमाह । प्रम
 साशोककदलोलम्बुषकुलदाडिमा ।
 द्राक्षापालीवताशैथ्यो जपूरातिमु
 क्तकाः ॥ एतेद्रुमाः काण्डरीष्या
 गोमयेन प्रलीपिताः । मूलाण्ये देव
 वास्त्रान्वेरोपचोद्यास्तत परम् ॥ ५ ॥
 काञ्चनियमार्थमाह । अजातशा
 खान्शि शिरेणातशाखान्दिमागमे
 । वपांगमेषु सुस्त्रान्धवादिक्
 स्थान्प्ररोपयेत् ॥ पृथो गीरतिल
 चौद्रविडङ्गचीरीमयेः । धामूल
 स्वान्वलिमानांसहकामयविरोपय

वृक्षायुर्वेदः

म् ॥ ७ ॥ रोपचविधानम् । शुचि
 भूत्वातरैः । पूजां ह्यत्वाज्ञानानुले
 पनेः । रोपयेद्वापितस्यैव पथैस्तौ
 देवजायते ॥ ८ ॥ रोपितानां सेक
 विधानम् । सायप्रातश्चघनं शीथी
 तक्षालेदिनान्तरे । यथांमुवभुवः
 श्रोत्रिसेत्तद्वारेऽपि रुद्रमाः । ९ ॥
 अनूपजानाह । जम्बूवेतसवान्नीरक
 दम्बोदुम्बराङ्गुनाः । वीजपूर
 कम्बुवीजलकुचासधदाडिमाः ।
 वज्जुलान्तमालक्षितिलकः पनस
 क्षथा । तिमिराञ्जातकीचित्तिपोड
 शानूपजाः स्मृताः ॥ ११ ॥ रोपि
 तानां वृक्षाणां विमामाणमन्तरंका
 र्यमित्त्वाह । उत्तमं विंशतिर्हस्ता
 मध्यमं षोडशान्तरम् । स्थानात्
 स्थानान्तरं कार्यं वृक्षाणां वादशावर
 म् ॥ १२ ॥ किमर्थमन्तरं कार्यं त
 दाह । अभ्यासकातोक्षरवः सं
 स्युः शनः परस्परम् । मिश्रं मूर्त्यै
 यनकलं सम्यग् यच्छन्ति पीडिताः
 ॥ २३ ॥ वेषां रोगज्ञानमाह । शी
 तवातातनीरोगीनायतेषां गडुपत्र
 ता । अष्टद्विधप्रवासानां शाखशि
 धारसस्रुतिः ॥ १४ ॥ एतेषां चि
 किन्त्यामाह । चिकित्सितमधैतेषां
 शस्त्रेषादौ विप्रोषणम् । विडङ्गवृ
 तपद्माङ्गान् सिधैत्तु वीरवारिष्या
 कननाग्निचिकित्सितमाह ॥ फाण

वृक्षायुर्वेद :

माशिकुलत्वैश्चमाषीर्मुद्गैश्चिलैर्वै
 वै : । शृतशीतपयः सेकः फलपु
 ष्यससृद्धये ॥ १६ ॥ हृद्ध्यर्षपयो
 गः । आधिकानशकृच्चूर्णं स्यादकी
 द्वे तिलाढकम् । सक्तुप्रस्थानलद्रो
 षोरीत्सांसतुलयासह ॥ ससरात्रो
 पितैरेतैः सेकः कार्योवनस्यते :
 । वक्षीगुल्मलतानासुफलपुष्यायस
 र्वदा ॥ १८ ॥ अथशौजानांवापन
 विधानम् । वासराणितदुग्धभा
 वितं शौजसाज्ययुतहस्तयोजितम् ।
 शीमयेनशुभ्रिः विरुजितं क्रीडसार्ग
 पिणितैश्चधूपितम् ॥ मांससुकर
 थसाममन्वित रोपितश्चपरिकल्पि
 तारनौ । शीरसंयुतजनावसेवि
 तं वायसेकुसुमयुक्तमेवतत् ॥ २० ॥
 अथतिसिरीविधानम् । तिसिरी
 छपिकरोतिश्चरीत्रीहिमापतिल
 चूर्णसक्तुभिः । पूतिसांससहि
 तौ वसे चिताधूपिताचसतय हरिद्र
 या ॥ २१ ॥ अथकपित्यशौकरोप
 णम् । कल्पित्यशौकरोपायसूत्रा
 न्यास्यतेतथाशौधवशागिकानाम् ।
 पलाशिनोवितससूर्यवक्षीश्यामाति
 सुक्ते सहितसहस्रौ ॥ शीरेण
 रोषाप्यनवासुशीरोतानं शतं स्वप्य
 कपित्यशौजम् । द्विदिनेशोपिरा
 मर्गपादैर्मानैर्विधिस्त्वैपसतोधि
 रोप्यन ॥ एसावतंतद्दुग्धंशमी

वृक्षारोपक :

रंखात्वावटं प्रोक्तजलावपूर्वम् । श
 ष्कप्रदग्धं मधुसर्पिषातं प्रलेपयेत्स
 सनन्वितेन ॥ चूर्णीकृतं माषति
 लैयवैषप्रपूरयेन्मुक्तिकशान्तरम्भैः
 । मत्स्यामिधाम्भः सहितश्चन्द्रन्या
 दाश्चद्वयत्वं समुपागतं तत् ॥
 उत्तञ्जवीजं चतुरङ्गुलाधिमत्स्य म्भ
 साभांसजलेषुसिक्तम् । वक्षीभवत्वा
 शुशुभप्रवालाविस्त्रायनीमगडपमा
 वृक्षोति ॥ २६ ॥ अथान्येषारोप
 णम् । शतशोद्धोऽसखूतफलकल्को
 नभावितम् । एतत्तु शीनवाशौजं
 श्लेषातकफलेभवा ॥ वापितं कर
 कोन्मिश्रमृदितत्पणजन्मकम् फ
 लभारान्विताशाखाभवतीतिकिम
 इतम् ॥ २८ ॥ श्लेषातकरोपण
 म् । श्लेषातकस्यशौजानिष्फलीक
 ल्पभावेयत्प्राज्ञः । अक्षीहृषिक
 लाद्भिन्हायायांससक्तुत्वैव ॥ माहि
 षगेमथपिष्टान्यस्यकरीयेचतानिनि
 लिप्य । करकाजलमस्योमेत्युप्तान्य
 ह्रफलकराणि ॥ वृक्षाणारोपणन
 चभाषि । भ्रुवमूढमूलविशाखागु
 रुभं श्रयणं तथाशिवनं ससम् । उत्ता
 निद्विष्यदृष्टिः पादपसरोपणेभा
 नि ॥ ३१ ॥ इति ।

वृक्षारोपकः । श्री० वृक्षरुहायाम् । यु
 चमारोपतीतिराधा ॥
 वृक्षारोपकः । वि० वृक्षाणामारोप

वृत्ति :

वितरि ॥

वृत्तार्हा । स्त्री० सशामेदायाम् ॥
 वृत्तालयः । पुं० खने । पश्चिषि ॥
 वृत्ताश्रयी । पुं० चट्टोष्की ॥
 वृत्तेशयः । पुं० विहने ॥ वृत्ते शिसे ।
 शीङ् । अधिकारणे शिसेरिष्यच् ।
 शयवासवासिष्यकालादिष्यलुक् ॥
 वृत्तोत्पलः । पुं० कर्षिकारे ॥
 वृत्तनः । पुं० केशि । न० पापि ॥ आ
 काशे । वृत्तशक्ति० वृत्तशेमा । वृत्तश
 क्ते । कृत्तुवृत्तशक्तिदिनाक्षुः ।
 वृत्तिनः । पुं० केशि । न० कल्पये ।
 अघे ॥ रक्तचर्मणि ॥ कर्मफले ।
 धर्माधर्मकर्मसंसारफलकर्मणि ॥
 पापवत्पुण्यव्याथनिटफलस्वात् ॥
 वि० कुटिले । वक्ते । वृत्तसे । वृ
 क्ती० । वृत्तः कित्तेति० वृत्तम् ॥
 वृत्तित्तिवृत्तम् ॥ वि० दु० खड्गतरि ॥
 वृत्तः । वि० वृत्तम् । व्यावृत्तम् । कृत
 वरणे ॥ स्वयंवरदात्रीस्त्रीकृतवरदात्री
 ॥ त्रिषतेस्य । वृत्तवरणे । ऋः ।
 आवृत्ते ॥
 वृत्तकीर्ता । स्त्री० देवदान्याम् ।
 वृत्तपथा । स्त्री० पुषदात्यामीषधी ।
 वृत्तपुत्रा । स्त्री० वृत्तपत्रायाम् ॥
 वृत्तिः । स्त्री० वरणे । वेष्टने । घाटे
 । घाडइतिपामोषप्रसिद्धिविषयेक
 ष्टकशाखावरणे ॥ वरणम् । वृत्त
 ० । तित्त्न ॥ गोपने ॥

वृत्तकम्

वृत्तिकारः । पुं० विकृतवृत्ते ॥ वि०
 वृत्तिकारके ॥

वृत्तिस्यः । पुं० सरटे ॥ वि० वृत्तौतिष्ठति ॥

वृत्तः । पुं० वृत्ते । पुं० न० पद्ये
 यथा । पद्यं चतुष्पदीतश्च वृत्तं जा
 तिरिति विधा । वृत्तमन्तरसङ्ख्या
 तं जातिर्मात्राकृता भवेत् ॥ वृत्तौ
 ॥ चारिषे । वेदेषाधिताचारस्यप
 रिपालने ॥ हिन्दसि । कृतिष्क
 न्दोभेदे । यथा । वृत्तमौदधनुनाम
 ते । रजौरभौरनौरगुरुल्लेख्य । यथा ।
 चित्तवृत्तशीलयानिसर्गस्मदेष्टक
 पविधनेषराजमानसद्वयेविशासस
 म्यदाकलाकुतूहलेन । यः समंत्र
 जाग्रतावने । सुराज्ञानानिमे ।
 सुखंसमेत्यविष्णुवृत्ततासचित्तपद्म
 कोषपट्पदः समेतदास्त ॥ वि०
 अधीते ॥ अरभ्यपनेवृत्तमित्तिनि
 पातितः । वृत्तं व्याकरणम् । अ
 धीतमित्यर्थः ॥ अतीते ॥ अ
 तिवर्त्तुलि । वृत्ते । सृते । दृटे
 । वसंतेस्य० वृत्तस्यमा । वृत्तवर
 णे । गच्छर्थेतिः ॥ वसंनम् ।
 वृत्तवर्तनिषरणे वा । भावित्वावा ।
 वृत्तकम् । न० गद्यप्रभेदे ॥ राज्ञश्चो
 ष्टे दाहरणे यथा । अकाठेराऽधरंज्ञल्प
 समासंवृत्तकं मतम् । यथा । सदि
 पयाशामेवजगतांगतिः परमपुरु
 षः पुरुषोत्तमोऽहमदानपमरेषभश्च

उत्तल :

वृत्तानन्दम्

राज्ञीमवनिमवली।यव्यसपाद्दृष्ट
यन्तस्याभारमयतारयितुं रोमकथ्यं
स्वरुपिणांतीयदुषं श्रेष्ठततारयस्तुप्र
सङ्गे नापिसूतीवाग्दृष्टीतनामोपुंसां
संसारपारमपक्षीकयति ॥

उत्तलकटिका । स्त्री० उत्तलकव्यय्याम् ॥
उत्तलकटि । स्त्री० उत्तलवारी । पठन्तु
जायाम् ॥

उत्तलमन्थि । न० ग्यप्रभेदे ॥ तल्लक्ष्यं
यथा । भविदुत्तलिकाप्रार्थसमासा
द्वयं उदाहरम् । उत्तलकदेशसन्ध्या
दुत्तलमन्थिपुम् । स्मृतम् । तदुदा
हरणं यथा । जयजयजयजनाद्गस्तु
कृतिमनन्दागनिस्तरररथपद्मप
द्मपद्मयजपद्मापद्मिनीविमिदुराज
हंसाभास्तरयणः । पटलपरिपूरि
तभुवत्तल्लक्षर । हरक्षमशासनादिभू
दारवाठन्दवन्दनीसप्राहारविन्दवन्दु
हस्तनिर्मुक्तयोभीन्द्रहृदयमन्दिरादि
कृतुतनिरस्तनश्यातिः खलुपनीर
दरूपनिकपथनायनायजगद्वायमा
मनवधिभवस्तुः स्वव्याकुलरक्षरक्षर
क्ष ॥

उत्तनिष्पावी । स्त्री० उत्तनिष्पाविकाया
म् । नखनिष्पावे ॥

उत्तपर्णी । स्त्री० महाशयपुष्पिकाया
म् ॥ पाठायाम् ॥

उत्तमुष्पः । पुं० कदम्बे- ॥ शिरीषे ॥
यानीरे । कुञ्जके ॥ मुद्गरे ॥

उत्तफलः । पुं० दाहिनेः । बद्धे ॥
न० मरिचि ॥

उत्तफला । स्त्री० भामलक्याम् ॥ वा
र्चायाम् ॥ शशाङ्कुक्याम् ॥

उत्तमल्लिका । स्त्री० ज्वेताके । मोदि
न्याम् ॥

उत्तपीजः । पुं० भिंडायाम् ।
उत्तवीजका । स्त्री० पाण्डुरकक्याम् ॥

उत्तपीजा । स्त्री० चाटक्याम् ॥
उत्तमभ्यन्नः । चि० सदाचारपतिः ॥

उत्ता । स्त्री० किञ्चित्तरिष्टायाम् ॥ मि
धुषी । रेशुकायाम् ॥ मांसरीडि
क्याम् ॥

उत्ताध्ययनशिः । स्त्री० ब्रह्मवर्चसे ॥
उत्तलोहारः । अध्ययनशुशुमुखा
दिदाहरयहणम्-रायोर्दृष्टिः ॥

उत्तानन्दम् । न० माषाउत्तानरे ॥
तल्लक्षणीदाहरणं यथा । एकादश
विश्रामि-सप्तधिरामि-यदिउत्ताह
त्तंभवति । छटाउत्तानन्दमिष्टपा-
नन्दकारिफणितुपतिरितिबद्धतिः
यथा । मधुरस्मितनदशालियद्विष
नमालिषद्वनकमलमवलीकये । अ

उत्तगुच्छः । पुं० श्याविशिदि । दीर्घं
भाषि । जलाशये ॥ शयंदिधा । वा
पुम्भूमेदात् । तच्छूलीऽधिवाशु
यः ॥

उत्तगदुलः । पुं०-यावजाले ॥
उत्ततः । अ० उत्तमेच्छये ॥

उत्तगदुलः । पुं०-यावजाले ॥
उत्ततः । अ० उत्तमेच्छये ॥

हृत्ति :

धरसुधारसधामपरमभिराममजलम्ब
जीवितमये ॥

हृत्तान्तः । पु० धातांयाम् । प्रवृ
त्तौ । उद्गमे । समाचारे ॥ यथा
। अतीतजन्महृत्तान्तंवाख्येप्राये
षपश्यति । ऐहिकंयौवनेऽन्वोत्त
पल्लीभाषिवोच्यते । वार्ताजनश्रु
तिराख्यायिकाचेतिस्वामी । प्रमेदे
। विशिषे ॥ प्रक्षिपयाम् ॥ काय्स्वन्त्ये
। प्रस्तावे । अयसरे ॥ हृत्तोऽनुय
त्नीयानवेषणीयोऽन्तः । समाप्ति
यस्य । हृत्तोन्तोस्य • हृत्तस्त्राण्यवृत्ति
या • भाषे ॥

हृत्तावृत्तम् । न० मात्रावृत्तात्परि
॥ तस्यजलघोटाहरणेयथा । हृत्तस
प्तवत्प्राक्तगणनिर्मितपर्दापल्लुवि
रामंभवतिपदि । नागाधिपपिङ्गल
भणितसुमद्रजवृत्तावृत्तमिदंदिप
दि ॥ यथा । हृदितापदनेफः स्फु
रतिविधेकक्षपसिमनौनियतंभवति
। धावन्नयहरिषोभयनातरुषीस्मि
तसुभगंनविक्षीकयति ॥

वृत्तिः । स्त्री० व्याख्यामघन्यविशिष्टि
। विवरणे ॥ आजीवे । यत्ने ।
कृष्यादिजीवने । अनुच्छेद्यायांजी
विकायाम् ॥ पौत्रिकदादौ ॥ यथा
। भारतीसात्वतोधेवकैशिकवारभ
टीतत्रा । पतस्योवृत्तयजंतायानु
नाख्यंप्रतिष्ठितमितिभरतः । १८८

हृत्ति :

गारिकैशिकीवीरिसात्वचारभटीपु
नः । रसैरौद्रेषधीभक्त्येवृत्तिसः वं
चभारती । पतस्योवृत्तयेःश्लेताः
सर्वनाय्यल्लभातकाः ॥ प्रवर्तने
॥ विधृती ॥ व्यधारे ॥ यत्तेऽग
या । हृतुयत्तने । क्षियांशिनृ । प्र
माषविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतिपु
पञ्चविधासु ॥ लज्जादिहृत्कीनाम
पिपञ्चस्त्रेयान्तर्भावः ॥ अर्थसन्निक
ष्टेन्द्रिये ॥ इन्द्रियाणांव्यापारे ।
विषयाकारहृत्तिपरिणामे ॥ हृत्ती
नामानव्यादृक् यत्तांस्त्वयतिपत
क्षलिः । हृत्तयः पञ्चतस्यल्लिष्टा
चल्लिष्टाद्रति । हृत्तयसिहृत्तस्यप
रिणामविशिषाः । रागहेशादिके
शरुपाः • आसुरवृत्तयः ल्लिष्टाः
। रागादिरहितैववृत्तयोऽल्लि
ष्टाः । यद्यपिपञ्चस्त्रेयल्लिष्टानाम
ल्लिष्टानामन्तर्भावः • तथापिल्लिष्टा
यथनिरेहव्यावृत्तिमन्दबुद्धिंमारयि
तुंताभिः सहाल्लिष्टाउदाहृताः ।
नामधेयलक्षणाभ्यांवृत्तीर्विगदयि
तुंस्वप्नप्रकामाङ् । प्रमाषदिवर्षय
विकल्पनिद्रास्मृतयः । प्रत्यक्षानु
नामागमाः प्रमाणानि । विपर्य
योमिच्छाज्ञानमत्तद्रूपप्रतिष्ठम् ।
पतद्रूपप्रतिष्ठम् • तस्माद्यस्ययद्रूपं
नतस्मिन् रूपेप्रतिष्ठति • तस्माद्यस्य
यत्पारमार्थिकरूपंनतत्प्रतिभा

वृन्दारक :

पिच । वृन्ताकंस्त्रादुतीष्णोष्णकट,
पाकमपित्तलम् । ज्वरवातयत्ना
सघ्नं दीपनं शुक्रलं लघु ॥ तद्वलं क
फपित्तघ्नं वृद्धपिचकरं गुरु ॥ वृ
न्ताकं पित्तलं किञ्चिद्द्वारपरिपाचि
तम् । कफमेदिनिलामघ्नमखर्ष
लघुदीपनम् । तदेव हि गुरुस्त्रिघ्नं
सतैलं लवणान्वितम् ॥ अपरं श्रेष्ठं तवृ
न्ताककुट्टाण्डसमं भवेत् । तदर्श
खा विशेषणहितं हीनस्य पूर्वतः ॥
पूर्वतः कृष्णात् ॥ भोजनं धिगवृ-
न्ताकं वृन्ताकं धिगवृन्तकम् । सवृन्तं
धिगतैलाद्यं सतैलं धिगरामठम् ॥ स
र्वासांशान्कलातीनां वृन्ताकांशान्कना
यकम् ॥

वृन्ताकी । स्त्री० वार्ताक्यां ॥

वृन्तिका । स्त्री० वृन्तितायाम् । कटु,
व्याम् ॥

वृन्दः । पुं० दृशार्थे । शतकीटौ ।
महार्थे । अजो ॥ न० समूहे ॥ वृन्दयते
वृणमन्ते । वृन्दाद्यथेति साधुः ॥

वृन्दा । स्त्री० तुलस्थाम् ॥ जलम्बरस्य
पत्र्याम् ॥ कीदारराजकन्यायाम्-
राधापौडयनामान्तर्गतग्नमवि
शेषे ॥

वृन्दारः । त्रि० मनोज्ञे ॥

वृन्दारकः । पुं० अमरे । देवतायो-
म् । सुरे ॥ प्रशस्तं वृन्दं यस्य सः ।
शृङ्गवृन्दाभ्यामारकन् । स्त्रियां सूत

वृश्चिकः

कासुविकावृन्दारकाणविति वशाव्य
मिति० वृन्दारका० वृन्दारिकेच्छुभ
यम् ॥ यूयपती ॥ यथा । वृन्दा
रकः सुरेश्रेष्ठे मनोज्ञे यूयपातरी
तिव्याडिः ॥ त्रि० मनोज्ञे ॥
श्रेष्ठे ॥

वृन्दावनम् । न० खनाद्याप्रसिद्धी
तीर्थं विशेषे ॥ वृन्दावने कियलासु
मानास्त्रीषदेशता । भूतेशीभैरव
स्य ससर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ इ
त्यागमः ॥ वृन्दाय च तपस्ते भेतत्
पृन्दावनं स्मृतम् । वृन्दया च कृता
स्त्रीलासेवमसुनिससम ॥ इति पु
रणम् ॥ वृन्दावावनम् ॥

वृन्दावनेश्वरकः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

वृन्दावनेश्वरी । स्त्री० राधायाम् ॥

वृन्दिष्ठः । त्रि० अतिवृन्दारके ॥ अथ
मेपामतिशयेन वृन्दारकः । इष्टम् ।
प्रियस्थिरिति साधुः ॥

वृन्दीयान् । त्रि० वृन्दारकतरे ॥ अथ
मनयोरतिशयेन वृन्दारकः । श्रेष्ठसु
नि० प्रियस्थिरिति वृन्दारकस्य वृन्दा-
देशः ॥

वृशः । पुं० आर्द्रके ॥ मूले ॥ वृशो
ति ॥ वृज् । जनिदेव्यादिनाश
क ॥ उन्तरी ॥

वृशा । स्त्री० औषधीविशेषे ॥

वृश्चिकः । पुं० अक्षौ । द्रुणे । विच्छु०
इ० भा० प्र० । वृश्चिकविषस्य लक्षणं

वृश्चिमची

वृष :

यथा । दृष्ट्यग्निरिवादीचमिन-
 तो•वाहंभाशुच । वृश्चिकस्यविषं
 यातिपद्याद्देशाऽवतिष्ठते ॥ औषध
 न्तु । जीरकस्यकृत : कल्कोष्ठतसै
 भवसंयुतः । सुखाण्योमधुनालिपा
 वृश्चिकस्यविषंहरत् ॥ गन्धमाद्य
 मृदितसूर्यावर्त्तद्वलस्यतु । वृश्चिके
 ननरोविद्धः क्षणाद्भवतिनिर्विषः
 षष्टमराशौ ॥ तल्लम्भातस्यफ
 लंयथा । वृश्चिकोदयसञ्जातः शौ
 र्यवानतिदुष्टधीः । भवेद्विज्ञानस
 म्पन्नेविषहीमुभगः सुधीः ॥ शू
 ककौटे । श्रयपीका • इ • भा • प्र •
 ॥ चापधीविशेषे • वृश्चति • चात्र
 यूष्णं दने । वृश्चिकधीः किकन् ।
 यहिज्येति सप्तसारथम् ॥

वृश्चिकप्रिया । स्त्री • पूति फायाम् ॥
 वृश्चिकर्थी । स्त्री • शाखुक्क्याम् ॥
 वृश्चिका । स्त्री • क्षुद्रक्षुपदिश्रिये ।
 नखपर्ण्याम् । पिच्छिजायाम् । अ
 लिप्रियायाम् ।

वृश्चिकाधिपः । पुं • भद्रसि ॥
 वृश्चिकाली । स्त्री • क्षुपविश्रिये ।
 वृश्चिकपल्याम् । विषघ्न्याम् ।
 सपदं द्रायाम् । भूरिद्रुघायाम् ।
 भासुरपुण्यायाम् । विष्ठाटी • इ •
 गी • भा • ॥ वृश्चिकालीविषघ्नी
 तुकासमारुतनाशिनो ॥

वृश्चिमची । स्त्री • वृश्चिकाल्याम् ॥

वृश्चौरः । पुं • श्रुतमूलपुनर्वा-
 याम् ॥

वृषः । पुं • धर्मो ॥ वर्षातिफलम् । वृ
 पुश्रेष्ठेसेचनेच । इगुपचेतिकाः ॥
 वर्षाणात्सर्वकामानांघर्मोवृषः
 इतिशङ्करभाष्यम् ॥ बलीवर्द्धे ।
 उच्चणि । भद्रे । ऋपसे । वृषभे ।
 अनहुहि । शीरभेवे । गवि • वि
 षवाहनवृषस्यस्वरूपंयथा । शृद्रायु
 धः शुभकायश्चतुष्पादसितधुरः
 । वृष्टत्ककुत्कृष्णपुष्पः श्यामस्कं
 घावृषं • स्मृतइति • वृष्टात्सर्गं
 वृषे ॥ तल्लक्षणंयथा । चरणानिसु
 खं पुष्कंयस्यश्रुतानिगीपतेः ।
 लाक्षारससवर्णंश्वसन्नीलमितिनि
 र्दिशेत् ॥ एषंविषवृषभावेऽन्यो
 वृषभोयायस्योपादिथः सीप्युक्तः ।
 वर्षतस्तान्कामिलोब्राह्मणस्यप्रशस्य
 ते । तथा । श्रुतेतोदरः कृष्णपृष्ठो
 ब्राह्मणस्यप्रशस्यते । त्रिगुधरत्तेनव
 र्णेनवचिचयस्यप्रशस्यते । काशुना
 भेनवैश्वस्यकृष्णोनाप्यन्यजग्मनः ॥
 इति । वृषोत्सर्गकालश्चशौचान्त
 द्वितीयदिनम् । कार्त्तिकीचैशीरे
 यतीवृताश्रितनपूर्वमाचैति ॥ शृ
 द्याम् ॥ चतुर्विधपुरुषमध्येपुरु
 षविश्रिये ॥ तल्लक्षणम् । बहुगुण
 बहुबन्धः शीघ्रकामोमृताङ्गः सफ
 लरुचिरदेहः सत्त्वशीदीवृषीयमि

वृषपक्षम्

ति । तावुरिसंज्ञे द्वितीयराशी
एतद्राशिजातफलं यथा । स्थिरम
तिंसुमतिकमनीयतां कृत्वा शलाकादि-
नृणामुपभोगताम् । वृषगतीहिम
गुर्भृशमादिशेतसुकृतिनः कृति-
नक्षत्रान्यपि ॥ तत्रमनजातफल
लम्बु । वृषलने भवेज्जातीगुरुभक्तः
प्रियंवदः । शुशीकृतीधनोलुब्धः शु-
रः सर्वजनप्रियइति ॥ उत्तरपद-
स्यः श्रेष्ठे ॥ वासे । वासके ।
अटहृषि ॥ मूषिके ॥ शुक्ले ।
वास्तुस्थानमेदे । रिपी । कामे ॥
वलवति ॥ ऋषभनामीषधे ॥ व-
र्षतिफलंमधुकामादीन् । वृषु० ।
इगुपधेतिकः ॥ वृष्यप्रयेगी । श्री-
कृष्णे ॥ पुष्ये ॥ वत्सविशेषि ।
यथा । कीद्रवाः शालिसुद्गाद्य-
सक्तुमापास्तथैषध । महावीजाव-
तेसर्ववृषेषसुररन्दिने ॥ १५ ॥ न०
जने । पिच्छे ॥ वेतसे ॥ वि० पु-
श्यावति ॥

वृषकर्षी । स्त्री० सुदर्शनायाम् । सु-
दर्शनगुलुक्ष्ण० इ० गौ० भा० ।
वृषकर्मा । पुं० भगवति । वृषाध-
र्मात्स्यंकर्माद्यः ॥

वृषकेतुः । पुं० कर्षणपुत्रे ॥
वृषगत्या । स्त्री० अजान्त्याम् ॥
वृषपक्षम् । न० कृषिकर्मात्तद्व्याका-
रचक्रे ॥

वृषपथी

वृषणः । पुं० मुष्के । अशुकीषि ।
वृषणोभवतः सारौकफामृद्मांस-
मेदसाम् । वीर्यवाहिविराधारीवृ-
षणोपुरुपावरी । स्थूललिङ्गेदरि-
द्रः स्याद्दुःस्थिकवृषणोभवेत्
द्विषमेखीचक्षुलीधेनूपः स्याद्वृष-
णसमे ॥ प्रलम्बवृषणोत्पायुर्निर्द्रव्यो
मखिभिर्भवेत् ॥ वर्षति । वृषु० से-
षने । बाहुतकालव्युः । बहुल-
मन्यवेतियुज्वा । संज्ञापूर्वकत्वा-
द्गुणाभावः ॥

वृषणश्वः । पुं० इन्द्रस्याश्वे । उच्चैः
श्वसि । श्वेतघने ।

वृषणसु । न० इन्द्रस्यघने । नन्दने
। कन्दसारे ।

वृषदशकः । पुं० आशुभुजि । वि-
हालि । वृषान्मूषिकान्दशति ।
दंग० । कर्मश्रयण् । स्वार्थेकन् ॥

वृषध्वजः । पुं० वृषाङ्के । शिवे ॥ वृ-
षोध्वजश्चक्रमस्य । हेरम्बे ॥ पुष्य-
कर्मणि ॥

वृषा । पुं० कर्णे ॥ मचेन्द्रि ॥ वृषमे-
। तुरगे ॥ वर्षति । वृषु० । कनिन्-
युवपितत्रिराशौत्वादिना० कनिन्-

वृषनाशनः । पुं० विडम्बे ।

वृषपतिः । पुं० शिवे ॥ वषट् ॥

वृषपत्निका । स्त्री० वस्तान्त्याम् । अ-
जान्त्याम् ॥

वृषपथी । स्त्री० वृषविशेषि । दृष्या

वृषल :

ल्ल्याम् । चक्राङ्ग्याम् । सुदर्शना
याम् । पुरातो० इ० गौ० भा० ॥ आ
रुपण्याम् ॥

वृषपर्वा । पुं० अश्वक्रसूदने । शभी
। ईधि ॥ दैत्यप्रमेदे । शृङ्गारिणि ॥
कशेरौ ॥ वृषरूपाधिपवांश्वस्य ॥

वृषभः । पुं० श्रेष्ठे ॥ गधि । हवि ॥
षोषधीमेदे । शृङ्ग्याम् ॥ वर्पति
मूर्ध्णभूमिसिद्धति । हपु० । ऋ
पिष्ठधियांकिदित्यभञ् । आदिकि
ने । कर्णरन्ध्रे ॥

वृषभगतिः । पुं० रेविहाणे । शभी
। हपभे णगतिर्यस्य ॥

वृषभध्वजः । पुं० महेश्वरे । शिवे ॥
हवभोध्वशश्चिह्नमस्य ॥

वृषभाक्षः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ सर्वका
माभिवर्षकेष्विषीयस्यसः । बहु
व्रीहावितिष्व् । वृषभोधर्मादृष्टि
रस्यथा ।

वृषभाधी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥

वृषभानुः । पुं० सुरभानुपुत्रे । राधि
कापितरि ॥

वृषभासा । स्त्री० अमरावत्याम् ॥

वृषपः । पुं० आश्रये ॥ ह्योति । वृ
ज्परशे । वृष्टा० पुकटुकौचितिक
यन्० धातेः पुगागमश्च ॥

वृषलः । पुं० शृङ्गे ॥ शृङ्गे । चन्द्र
गुप्तनृपे ॥ बालिनि । तुरगे ॥ अघा
मिके ॥ वृष्यते० वर्पतिवा । वृषु०

वृषली

। वृषादिभ्यश्चिदितिषालः । वृष
धर्मलुनातिषा । कृष्ण० । चन्द्रे
भ्येऽपीतिड । वृषणातिषा । ला०
। वाः । वृषादिभगवोन्धर्मस्तस्य
यः कुरुतेह्यलम् । वृषलतविदुर्देवा
स्तस्मात्तमैनीपयेत् ॥

वृषलपतिः । पुं० शृङ्गे० चौराणां रा
ज्ञि ।

वृषलवृत्तिः । पुं० शृङ्गे० पक्तुं प्रवृत्तौ ॥

वृषली । स्त्री० शृङ्गायाम् । जातित्या
नृडीप् ॥ स्त्रीसाधे ॥ निरुक्तस्य
वर्न्ति । वृषस्यन्तीचपलघतिभर्ता

रमिति० वृषली० ब्राह्मणस्यपरिषौ
तात्राह्यग्रपिवृषलीति० आदधभुग्

वृषलीतल्पमिष्यथकुङ्कुमट्टः ॥
वभ्यातुवृषलीज्ञेया० वृषलीतुमृत

प्रजा । अपरावृषलीज्ञेयाकुमारी-
यारलस्यता ॥ पितृगृहेष्विवाह

तार्यारलस्यलायांकन्योयां ॥ यथाऽ
चिकाश्रयो । पितुर्गेहेचयाकन्या

रजः पश्यत्यसंस्कृता । भ्रूणहत्या
पितुस्तथाः साकन्यावृषलीस्मृता

॥ यस्तुतांशरयेत्कन्यांब्राह्मणेऽचा-
नदुर्वलः । अथाहेयमपाङ्क्तय

र्तश्चियावृषलीपतिमिति ॥ स्वपतं
परित्यज्यपरपतिगामिन्याम् । य

था । स्ववृषवापरित्यज्यपरधृषे० वृ
षायते । वृषलीसाडिविचित्रं यानश्च

द्रीवृषलीमवेदिति ॥

वृषाक्षपायी

वृषलीपतिः । पुं० सवर्णामपरिषीय
 कृतशुद्राविवाहे ॥ वृषल्ल्याः पतिः
 ॥ यस्तुतांवरयेत्कन्यात्राह्मणोऽत्रा
 नदुर्बलः । अथाऽयमपाङ्केयंतंवि
 द्याहृषलीपतिम् ॥ यदिशुद्रांजजिहि
 प्रीधृषलीपतिरेवसः । तांपितुर्ग
 हेसञ्जातरवस्त्राम् ॥

वृषलीफेनः । पुं० शुद्रायाअघररसे ॥

वृषलोचनः । पुं० मूषिके ॥ वि०
 वृषनवने ॥

वृषवाहनः । पुं० शिवे ॥

वृषशब्दः । पुं० विष्णौ ॥ इ० वि० षः
 ॥ विडाले ॥

वृषसक्तो । पुं० भृङ्गरोले ॥

वृषस्यन्ती । स्त्री० कामुक्याम् । भैद्य
 नेच्छावत्याम् ॥ वृषंनरं शुक्रलंबा
 ० इच्छत्यात्मनः । सुपथात्मनः
 क्वच । अश्वचीरवृषजवयानामा
 त्तप्रीतौक्वचोतिमुक् । छटः शठ
 । उगितश्चेतिङ्गीप् ॥

वृषा । स्त्री० मूषिकपश्याम् ॥ कपि
 कच्छाम् ॥ यर्षति । वृषेरिरुपधेति
 कः । टाप् ॥

वृषाक्षपायी । स्त्री० श्रियाम् ॥ भौर्व्या
 म् ॥ वृषाक्षपेः स्त्रीतिपुंशेगार्धे
 वृषाक्षप्यन्तिकुमितकुसिदानामुदा
 त्तद्वत्येकारदेशोऽप्ये ॥ वर्याम्
 । शतावर्षाम् ॥ जीवन्त्याम् ॥ श
 च्याम् ॥ स्नाशशाम् ।

वृषाकृतिः

वृषाकपिः । पुं० हरि । स्मरहरे ॥
 कृष्णे । वासुदेवे ॥ वर्षणात्सर्वका
 मानांधर्मोवृषः । कात्तोयात्भू
 मिममोदितिकर्पिवराहः । वृषत्वा
 त्कपिरुपत्त्वाच्चवृषाकपिः । कपि
 वराहश्चेष्टश्चधर्मश्चवृषल्ल्यात् ॥
 तस्माद्वृषाकपिंप्राहकश्चपोमोप्रजा
 पतिरितिमहाभारतम् ॥ जातवै
 दसि । अग्नौ ॥ वृषंधर्मेनकम्प
 यति । कपिकिञ्चिच्चसने । कु
 शिडकम्प्योर्नसिपथेति० इः । वृ
 षाद्धर्मादाकम्पयतिदुष्टानितिवा
 ॥ यहा । वर्षतिकामान् । वृषु०
 । इरुपधेतिकः । आकम्पयतिपा
 पानि । पूर्ववदिः । वृषश्चासा
 वाकपिश्च ॥ यहा । वृषाङ्गन्तेन
 कम्पते० आकम्पतेवाऽस्मात् ॥ ये
 हा । वृषाधर्मी० वृषाङ्गन्तेवा० क
 पिरिवधजेयस्य ॥ यहा । वृषरजकः
 कपिवराहः । आक्षपाथिवादिः
 । अन्येषामपीतिदौर्घः ॥ यहा ।
 वृषाङ्गन्तस्य० अकम्प्याकम्पिय
 ति० पिमती । अन्तर्भाषितण्यर्थी
 वा । इन्द्रदुः खंप्राप्तेति० प्रापय
 तिशदैक्षान्० रक्षकत्वात् । विचि
 संज्ञापूवकत्वाद्भ्रमुणः । क्षिपितु
 आगमशास्त्रस्यानिच्यत्वाद्भ्रतुक् ॥

वृषाकरः । पुं० मापे ॥

वृषाकृतिः । पुं० विष्णौ । नारायणे ।

वृषोत्सर्गः

धर्मायां वाक्यतिरस्य ॥ वृषशब्दस्ता
दध्यै • आक्यतिराकारः शरीरम्
। वृषार्थाधर्मायां वाक्यतिः शरीर
मस्येति ॥

वृषाक्षः । पुं • मङ्करे ॥ साधौ ॥ वृ
षः षड्गुणविज्ञमस्य ॥ भज्जातके
॥ मङ्कले ॥

वृषाक्षजः । पुं • उमरुवाद्ये ॥ इ •
श • र • ली •

वृषाक्षनः । पुं • शिवे ॥ इ • वि •
यः ॥

वृषाक्षकः । पुं • महाकाले ॥ इ •
वि • यः ॥

वृषाधिपः । पुं • शक्रप्रहे ॥ वृषस्य
राशिविशेषस्य अधिपः ॥

वृषान्तकः । पुं • जनार्दने ॥ वि
जाले ॥

वृषायथः । पुं • चटके ॥ इ • हा •
ली • ॥

वृषासनः । पुं • शिवे ॥ वृषोपश्री
यहं । आसनयस्य ॥ उपरुपथा
सने ॥

वृषाहारः । पुं • बिडाले ॥ वृषाम्
पिफषाहारोऽस्य ॥ इ • हा • ली •

वृषी । पुं • मयूरे ॥ इ • श • ला • ॥

वृषी । स्त्री • यतीनामासने । त्रिपि
टरे ॥ वर्षतिसुखम् । वृषु •

वृषोत्सर्गः । पुं • घ्राणादौ यत्प्रतरी

वृष्टिभूः

चतुष्टयसहितविशूलचक्राद्वितयूप
न्यागे ॥

वृष्टः । वि • सिके ॥ वृष्टेः क्तः ॥

वृष्टिः । स्त्री • वर्षे । मेघाज्जलपत
ने । वर्षथे ॥ वर्षणम् । वृषु • ।
स्त्रियांक्तिन् ॥ भाग्याख्यायान्
तुष्टौ ॥

वृष्टिती । स्त्री • भद्रपरिंकायाम् ।
सूक्ष्मलायाम् ॥ वि • वृष्टिना
शके ॥

वृष्टिजीवनः । पुं • देवमातकेदेशे ॥
वृष्टिर्जीवनयस्यसः ॥ वृष्ट्याजीव
नयनवा ॥

वृष्टिप्रमाणम् । न • मेघाज्जलपतनेयत्ता
याम् ॥ यथा । द्रोणोपसृनिमित्तग
र्भे • श्रीश्याठकानिपथनेन । पङ्क्ति
रानवाभैः स्तमितेन द्वादशप्रसयः ॥
इतिवराहोत्तौ वृष्टे राठकद्रोणप्रमा
णपरिज्ञानं पराशरयोः । षाठका
चतुरोऽद्रोणमपां विद्यात्प्रमायत ।
धनुः प्रमाणमेदिन्यां विद्याद्द्रोणा
भिवर्षणम् ॥ समेविंशाद्गुलाना
हाद्विचतुष्कोद्गुलौ च्छिते । भाण्डे
वर्षतिसम्पूर्णे • त्रैयसाठकवर्षण
म् ॥ तदाचाचार्य्यः । इत्यपि
शालंकु गृहकमधिकृत्याम्बु प्रमाय
निर्देशः । पञ्चाशत्पलमाठकमने
नमिनुयाज्जलपतितमिति ॥

वृष्टिभूः । पुं • मेके ॥ वृष्टौ भवति ।

वृश्चसु :

भू० । भुवः संज्ञान्तरयोरिति-
 क्तिप् ॥
 वृष्णिः । पुं० यादवे ॥ मेघि ॥ श्रीकृष्ण
 षो ॥ वर्धति । वृषु० । सवृषि
 भ्यांक्वित्तिनिः ॥ वि० पापण्डे ॥
 चण्डे ॥
 वृष्णिगर्भः । पुं० श्रीकृष्ण ॥ वृष्ण
 योगर्भयस्यसः ॥
 वृष्यः । पुं० माघि ॥ न० वाञ्छीकर
 णे ॥ वि० शुक्रगृष्टिकारकौपधा
 दौ ॥ वृष्यते । वृषु० । विभाषाक्त
 वृषीरितिक्यप् । पक्षेऽप्यतितु० प
 र्थ्यन् ॥ वृषायङिते ॥ वृषायका
 मुकायङितम् । खलयवमाधिति-
 यत् ॥
 वृष्यकन्दा । स्त्री० विद्यार्याम् ॥
 वृष्यगन्धा । स्त्री० वृषदारकी ॥
 वृष्यगन्धिका । स्त्री० अतिवलायाम् ॥
 वृष्यवज्रिका । स्त्री० विद्यार्याम् ॥
 वृष्या । स्त्री० षड्विनामौषधि ॥ शता
 वर्धाम् ॥ आमलक्याम् ॥
 वृषी । स्त्री० त्रतिनामासनि ॥ ब्रह्म
 चार्याद्यासने ॥ ब्रुवन्तः सौदन्व
 स्रान् ॥ पृषीदरादिष्वाद्ब्रुवश्च
 ष्टस्य० वृ० आदेशः । अन्धेष्वपीत्य
 धिकरणेऽः ॥
 वृश्चसुः । पुं० महाचक्षुशाकेपक्षि
 विशिधि । दौघपादे । कुलङ्गु-
 भा० ॥

वेगवती

वृश्चित्तः । पुं० शीघ्रपूर ॥
 वृश्चस्तः । पुं० चिङ्गटमस्ये ॥
 वृश्चुकः । पुं० दावाघाटे । कठ
 क्षीरवा० द्रुतिस्थ्यातैखगे ॥
 वेकटः । पुं० वैकटिके । मणिकारे ।
 मणिकारा० द्रु० भा० प्र० मेकटी० द्रु०
 गौ० देशभाषाप्रसिद्धे मस्ये ॥ यू
 नि । जाततोरुष्ये ॥ विद्रूपके ॥
 वेगः । पुं० जरे । रंङसि । रये ।
 स्यदि ॥ प्रवाहे । शोषे । धारायो
 म् ॥ किम्याके । महाकालकले ॥
 रेतसि ॥ मूत्रादिप्रवृत्तौ ॥ यथा ।
 वेगाद्गन्धारयेज्जातुर्वागमूत्रक्षवदट-
 त्त्वधाम् ॥ अपिच । वेगरीधानक
 र्तव्यीहान्यचक्रोधवेगतः ॥ पुन
 स । स्वभावतः प्रवृत्तानामजादी
 नांजिनीविद्युः । नवेगान्धारयेषी
 रः क्षामादीनाञ्चधारयेदिति ।
 पृथिव्यादिषुतुष्टयमनैवृत्तौसंस्का
 रे । वेजनम् । चोविनीभयचलन
 येतः । घञ् ॥
 वेगनाशनः । पुं० ज्ञेयपि ॥
 वेगवान् । पुं० ईश्वरे ॥ वि० वेगि
 नि ॥ वेगोक्तव्याप्ति । मनुप् ॥
 वेगवती । स्त्री० अर्द्धसमवृत्तमेदे ॥
 यथा । विषमेप्रवृत्तमालरहीनंदाध
 कमेवद्विवेगवतीस्यात् ॥ यथा ।
 स्मरवेगवतीब्रजराजाकिशवधंशरधे
 रतिमुग्धा । रमसान्नगुरुनृगण्य

वैषि :

न्तीकैलिनिकुञ्जट्टहायजगाम ॥
 वेगसरः । पुं० वेगिहये ॥
 वेगितः । वि० सञ्जातवेगि । वेगवि
 गिष्टे ॥ वेगः सञ्जातोद्य । ता
 रकादिच्चादितम् ॥
 वेगो । पुं० श्येनपक्षिणि ॥ वि० वेग
 वति । तरस्त्रिनि । जाङ्घिके ॥
 अतिशयितोवेगोद्य । अतद्गुनिः ॥
 वेगिहरिषः । पुं० श्रीकारोन्मये ।
 वेदटः । पुं० द्रविडदेशस्थोऽथलवि
 ज्ञेयि ॥
 वेवा । स्त्री० मूर्ख्ये ॥ विचिर० ।
 अच् । टाप् । वेवामूर्ख्यस्येत-
 नमित्तिल्लयायुधः ॥
 वेवामी । स्त्री० सोमराज्याम् ॥
 वेजितः । वि० भीते ॥
 वेजम् । न० सान्द्रविष्टिज्ञचन्दने ॥
 वेडा । स्त्री० नौकायाम् ॥
 वेडी । स्त्री० नौकायाम् ॥
 वेधः । पुं० अह्नात्सुनीयायामुत्पन्ने
 पृषोः । पितरिः ॥ सत्पुत्रेषुतु
 जातेनवेधोऽपिचिदिश्रययौ । पुत्रा
 धोनरकात्पातः सतेनसुमशस्त
 नेतिविष्यपुराणम् ॥ वर्षसद्वर
 जातिविशेषे ॥ यथा । वैदेहकिग
 त्वम्बहामुत्पन्नेऽविवञ्च्यतद्रतिम-
 नुः ॥
 वेधा । स्त्री० भारतवर्षेऽनदीविशेषे ॥
 वैषिः । स्त्री० वेष्ट्याम् । वेति०

वैशु :

वीयतेवा । वीगतिव्याप्तिप्रजनका
 नृत्त्वसनखाद्भेदु । वीज्याज्वरिभ्यो
 निः । वाङ्मुलकास्यत्वम् ॥ यहा
 । वेणति । वेणू० । इन् ॥
 वैषिविधनी । स्त्री० जलीकायाम् ॥
 वैषी । स्त्री० केशवन्त्रे । प्रथेष्ट्याम् ।
 प्रोषितभट्टकादिधार्यकेशरचनावि
 शेषे ॥ यथा । जटामेयवेणोक्तत
 कषकलापीनगरलंगलैकसूरीयंशि
 रसिगशिरेडानतिलकम् । इयं
 भूतिनाङ्गेप्रियविरहजन्माधवल
 मापुरारासेर्भान्द्याकुसुमशरकिंमां-
 व्ययसि ॥ देवताडो ॥ नयादेर
 न्तर ॥ सेती ॥ प्रवाष्टे ॥ मेष्ट्या
 म् ॥ नदीविशेषे ॥ वेणति । वे
 णूगतिज्ञानविनानिशामनयादि
 पयहर्षेषु ॥ इन् । कृदिकारा
 दितिडोप् ॥
 वैशोरः । पुं० अरिष्टवृक्षे ॥
 वैशुः । पुं० नृपविशेषे । स्वक्सा
 र् । वंशे ॥ वंशवाद्ये । यथा ।
 महानन्दसद्यानन्दोविजयोऽजयस्त
 या । अष्टारउतमावंगामतङ्ग-
 मुनिसम्पताः । द्याह, जामहा-
 नन्दोऽनन्दएकादगाह, नः । एाद
 शाह, जमानश्रुविजयः परिकीर्त्त
 तः । पतुर्दगाह, विमितोऽजयश्च
 मिधीयते ॥ वेणति । वेणूगत्या
 षी । वाङ्मुलकाटुः ॥ यहा । अ

वैतस :

जति । अजिष्वरीभ्योनिष्प्रतिष्णुः ।
अजैर्षी ॥

वैशुकम् । न० तीर्षे । गजक्षतोदनद
गडे । वैशुनानिर्द्धत्तम् । निर्वृत्ते
क्षयतादिभ्यद्दत्तिठक् । इत्सुमुक्ता
न्तात्कः । सन्नापूर्कश्चान्नवृ
द्धिः ॥

वैशुकर्करः । पुं० करीरवृक्षे ॥

वैशुजः । पुं० वैशुयधे ॥

वैशुदारी । पुं० नरकात्मजे वाषा
सुरात्मजे ॥

वैशुधः । पुं० वैशुधिविधे । वंशीयाद
के ॥ वैशुधमति । धा० यातीनु
पसर्गेकः ॥

वैशुपथी । स्त्री० वंशपथीवृक्षे ॥

वैशुयवः । पुं० वंशतरुवृक्षे । वंशयधे ॥

वैशुवादः । पुं० वैशुक्ये ॥

वैशुवीजम् । न० वंशयधे ॥

वैशुवा । स्त्री० तीर्थविशेषे ।

वैशुवासङ्गमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

वैतः । पुं० वैते । इ० रा० नि० ।

वैतनम् । न० कर्मकरश्च० भृती । कर्म
ग्यायान् । विधायान् । श्रद्धायान्
। निर्वेशे । कामकराङ्० इ० भा० ॥

वैतनीपाये । आजीवे । रूप्ये ॥

वैतवेदनेन । वीगध्यादौ । वीपति
भ्यांतनन् ॥

वैतसः । पुं० वताविशेषे । रघे । अ
भपुष्पे । विदुले । शीते । यानीरे ।

वैवः

वधुले । वैत० इ० भा० ॥ अत्रभावप्र

काशः । वैतसीविदुलीनम्वीवधु

लीदीर्घपत्रकः । नादेवीगन्धपत्र

शजलीकासम्भृतस्तथा ॥ नदीकूल

प्रियस्त्वन्धः सुशीतोवनपुष्पकः

। जलजातसोयकामोविदुलीजलवे

तसः ॥ वैतसः शीतलीदाहशो

घार्श्यायानिसग्वग्धान् । जन्तिवीस

पंक्कष्ठास्रपित्ताश्मरिकफानिलान्

॥ अयनम् । इत्सु० । नपुंसकवृत्ति

कः । वायिकल्पस्य० इतंज्ञानं० स्य

ति । योचनकर्मणि । आतीनुपेत

कः ॥ यहा । जयते । वैज् । वैज

सुट्चेत्यसच् । घाडुलकादात्स्वन ॥

वैतसान्धः । पुं० अजवैतसे ॥

वैतसी । स्त्री० वैतसे ॥

वैतसीका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

वैतस्नान् । वि० वधुवैतसेदेशे ॥ वैत

साः सव्यष । कुसुदनवैतसेभ्यो

ङ्मत्तुप् । मादुपधायान्प्रतिवः ।

वैतालः । पुं० ईश्वरहारपक्षि ॥ भू

ताधिष्ठितश्वे ॥ अकस्मान्नमस्या

भासमानिभूतविशेषे ॥ शिशुगथाधि

पविशेषे ॥

वैसा । वि० वेदितरि । ज्ञोतरि ॥

वैसि । विद्० । षच् ॥

वैवः । पुं० वैते । वीगिदगडे । सु

दगडे ॥ वीयते । वीगध्यादिषु ।

सुहृणीपचिषचीत्यादिना० चः ॥ वं

वेद :

श्री ॥ फलिन्याम् ॥ पुं० अक्षुरविशि
ये ॥

वेवधरः । पुं० द्वारपाले ॥

वेवधारकः । पुं० दाः स्थिते ॥

वेवधान् । वि० वेवधारके ॥

वेवधती । स्त्री० नदीविशेषे ॥ सातुमा

क्षदेशात् कालपीसमीपियमुनायां

मिलित्ता ॥ वेवासुरमासरि ॥ वेवा

यिसख्यस्याम् । मतुप् । ङीप् ॥

वेवासती । स्त्री० वेववर्षानन्दाम् ॥

वेवासनम् । न० वेवनिर्मितासने ।

वेवासन्द्याम् ॥ छाडेवासनमासन्दी

ति० घिसचन्द्रः ॥

वेवासुरः । पुं० अक्षुरविशेषे ॥

वेवी । पुं० द्वारपाले ॥ वि० वेवयुक्ते ॥

वेदः । पुं० आन्वाये । श्रुतौ । क्रमो

पशुहीतवर्णात्मन्यपौरुषेयशब्दो ॥

वेदयतिबोधयतिचात्मानम् । विद

ज्ञानि । इत्यतोऽयत्तात्पचाद्यप्

॥ नार्थबुद्धावेदस्यष्टिः कालिदासा

दिशब्दवत् । किन्तुऽत्रासद्रवायलो

त्स्यादतोऽपौरुषेयतो ॥ यथाऽसुरा

याधामाचार्याः । वेदेऽनादितथा

त्रायहापरनेश्वरप्रणीततथा । भवति

परमप्रमाणे वेदेऽनास्तिस्वतस्वपरीतो

था ॥ नापेक्षतेयदन्यथादमेक्षन्तेऽ

खिजानिमानानि । वाक्यतन्निग

मानानामनवज्ञायातीन्द्रयावगतौ ॥

मानं प्रबोधयन्त्या वेदमानेनयेबुभुक्षा

वेदः

न्ते । एधाभिरेवदहनदशुंवाञ्छन्ति

तेमशात्मानः ॥ ४६ ॥ वेदानादिर

सुख्यव्यञ्जकईशः स्वयमकाशात्मा ।

-तदभिव्यक्तिसुदोव्यप्रोक्तोसौसूरि

भिः प्रमाणमिति ॥ रूपाणामव

लोकैषच्चरिवान्यन्नकारणंष्टम् ॥ त

दददष्टाप्रगतौवेदयदन्योनवेदकोऽ

तुः ॥ निगमेद्युनिसिधार्थान्तेक

सिधद्विप्रकाशयति । तदिदमनुवा

दमात्रप्रामाण्य तस्यसिधार्थान्तक

सिधत् ॥ अशुभयवतिनिगमेसाधयति

द्वैतमेवएकींशः । अद्वैतमेववस्तुप्र

तिशब्दयतिप्रसिधमपरेशः ॥ ५० ॥

सचर्धेदोमन्त्रज्ञाशमेदाद्विधिषः ॥

विधिमचनमधेवनिषेधार्थवादमेदा

त्पञ्चविधयभवति ॥ अज्ञातज्ञा

पकोवेदइतिप्रमाणविदः ॥ अ

तीवेदार्थज्ञानप्रशंसामाशुर्कर्मपुराण

म् । नवेदपाठमात्रेणसन्तोषका

रथेबुधः । पाठमात्रावसानस्तुपद्वे

गौरिवसीदति ॥ दोऽधीच्यविधिप

दिप्रेवेदार्थनिविचारयेत् । ससान्व

यः शूद्रसमः पाचतानप्रपद्यते ॥

व्यासस्य । वेदसाध्ययनसर्वधर्मशा

स्त्रस्त्रयामिधत् । अज्ञानतार्थतत्स

र्वतुषाणांकाण्डनयया ॥ यथापशुभां

रवाहीनतस्यभजतेफलम् । विजस्त

यार्थानभिज्ञानवेदफलमश्रुते ॥ पा

ठमात्रवर्तोगिनित्य द्विजातींश्चार्थं वज्जि

वेद :

तान् । प्रशुनिवचतान्प्राज्ञोवाङ्-
 माधेष्वापिनाचयेत् ॥ श्रुतहीनम
 घोतंघर्षेहनामुचताहवेत् । श्रुतन्तु
 केवलमपिसमुहारायकल्पते । यो
 धीतेनार्यं तत्त्वन्नस्तस्यतद्वारणाष्टया
 । भारवाहोसभृतकः केवलंके शभा
 ग्भवेत् ॥ तस्मादर्यं परिज्ञानीयतः
 कार्यो विज्ञानता । ज्ञानं कर्मचसंयु
 क्तं युक्तार्थं कथितं मया ॥ अधीतं श्रुत
 संयुक्तं तया श्रेष्ठं न केवलम् । अधीत्य
 यत्किञ्चिदपि तदर्थं मधुध्यय । ख
 र्गलोकमवाप्नोति धर्मानुष्ठानविद्वि
 जः इति । अपि च । वेदार्थज्ञो ज
 पंजम् त्वातयै वाध्ययनं हि जः । कुर्य
 न्खर्ममवाप्नोति नरकन्तु विपर्यये ॥ इ
 ति च व्यासः ॥ मनुः ॥ वेदशास्त्रा
 र्थं तत्त्वज्ञो यच्च तत्राश्रमिवसेत् । इहै
 व लोके तिष्ठन्स ब्रह्मलोक्याय कल्पते
 इति ॥ व्यासः ॥ समुच्चितं स्तोत्र
 मपिश्रुताधीतं विशिष्यते । चतुर्था
 मपि वेदानां केवलाध्ययनाद्ब्रह्मजाः ॥
 अन्वचो गम्यिनः श्रेष्ठान्निभ्यो धा
 रिणीवराः । धारिभ्यस्वार्थं तत्त्वज्ञा
 स्तं श्रेष्ठेष्वध्यात्मविमकाः ॥ पुस्त
 केषु लिखितनिषेधः प्राज्ञोत्तरश्च
 यदे ११० ऽध्यायिषया । वेदस्य लिख
 नं कृत्वायः पठेद्ब्रह्महा भवेत् । पुस्त
 कं वा ष्टईसाध्यवज्जपाती भवेद्भुवमि
 ति ॥ विद्वन्मनेन धर्मम् । विद्वान्ना

वेदना

ने । इत्यर्थं तिघञ् ॥ वेदार्थं वेदन
 चितुत्वाद्वाकारणं ॥ व्याकरणेन हि
 पदादिविभागश्च वेदादयो ज्ञाय
 न्ते ॥ अनुभवे । भाविघञ् ॥ इत्ती
 ॥ केशवे ॥ इन्द्रियादिदेवताप्रकाश
 के । मीनशरीरावच्छेदेन भगवद्वा
 क्यमिति न्यायशास्त्रम् ॥

वेदगर्भः । पुं० अजयोनी । ब्रह्मणि
 ॥ ब्राह्मणे ॥ वेदिगर्भेऽस्यसः ॥

वेदगर्भा । स्त्री० दुर्गायाम् । वेदजन
 यिव्याम् ॥ अद्यमहतीभूतस्य निश्च
 सितमेतदहमे दृष्ट्वादिश्रुतेः । म
 मीवाज्ञापरशक्तिर्वेदसं प्रापुरातनी
 । षट्यजुः सामरुपिणसर्गादीसंप्र
 त्तं तद्भूतिकूर्मपुराणे द्वादशाध्याये श्री
 भगवच्छ्रुतेषु । तथा च चत्वारो वेदाः
 साक्षाः सरस्वत्या बभूवुर्धाभिज्ञाः । ए
 कश्चतस्रश्चतुर्शाखाः । स ह च त्वा
 सामवेदः । एकविंशतिधा वा हृष्य
 म् । नवधा धर्मयो वेद इति महत्साध्य
 म् ॥

वेदज्ञ । नि० वेदपारगै ॥ वेदं जानाति
 । ज्ञा० । आतीनुपसर्ग इति कः ॥

वेदनम् । न० अनुभूतो । संवेदने ।
 विद्वज्जाने । ल्युट् चिति ल्युट् टिलीव
 ल्यम् ॥ विवाङ् ॥

वेदना । स्त्री० ज्ञाने । दुः खे । पी
 षायाम् ॥ विद्वेदनास्थाननिवा
 सेषुपुरादिः । ख्यासितियुच् ॥ व

वेदमाता

दा । विद्वान्नि । घट्टिबन्दिपिदिभ्य
श्च तिशाच्यमितियुच् ॥

वेदनास्कन्धः । पुं० विषयज्ञानप्रपञ्चे ।
विज्ञानस्कन्धजन्मयोः सुखदुःखयोः
याप्रियाप्रियानुभयविषयस्पर्शेशुख
दुःखतद्रहितविशेषावस्थाचित्तस्य
जायते । सवेदनास्कन्धइतिशाचस्य
तिः । सुखादिप्रपञ्चयोर्वेदनास्कन्ध
इत्यानन्दगिरिः ॥

वेदनिन्दकः । पुं० नास्तिके । वेदनि
न्दाकरे ॥ वेदनिन्दति । णिदिक्कुत्सा
याम् । ख्वृष् ॥

वेदपारगः । पुं० मन्त्रब्राह्मणात्मकशा
खाध्यायिनि ॥ वि० अथगतवेदार्थ
तत्त्वे । ज्ञानिनि० सञ्चासिनि ॥
वेदस्यपारंगच्छति । यमूळ० । अ-
न्तात्यन्तोतिगमेर्ङः ॥

वेदभागः । पुं० मन्त्रब्राह्मणयोः ॥
पूर्वैरुदाहृतैरुहेत्यादिषु । तैयवा ।
हेतुनिर्वचननिन्दाप्रशंसासंशयोवि
धिः । परकृतिः पुराकल्पोवधारण
कल्पनेतिहेत्यादयः ॥

वेदमाता । स्त्री० गायत्र्याम् ॥ सर्वेशा
क्ताद्विजाः प्रोक्तानशेषानचवैष्ण
वाः । उपासतेह्यादिदेवींगायत्रीवे
दमातरम् ॥ अपिच । योधीतेऽहन्व
दन्वेतांसाषिर्षीवेदमातरम् । वि
ज्ञायार्थं ब्रह्मचारीसयातिपरमांगति
मिति ॥ दुर्गायाम् ॥

वेदवित्

वेदमागोः । पुं० वेदवोधितेपधि ॥ य
था । जलौघैर्निरभियन्तसितवोवर्ष
तोश्वरे । पाखण्डनामसद्वाद्वैर्वेद
मागोः कलौयथेतिश्री० । अपिच ।
एतस्माद्वेदमागोविषयदन्वदिषभाय
ते । तत्तुच्चुद्रकर्मविज्ञेयंरीद्रंशौच
विधिविज्ञेयमितिव० पु० ॥

वेदवती । स्त्री० कुशध्वजराणकन्याया
म् । विधेकधप्रतीकार्याम् । वेद
विद्याभिमानिन्यादेवतायाम् ॥

वेदवदनम् । न० व्याकरणे । यथा ।

योवेदवेदवदनंसदनं हि स म्यग्वा
ह्नव्याः सवेदमपि वेदकमन्यशास्त्र
म् । यस्मादतः प्रथममेतदधीत्य
धीमान् यस्मान्तरस्यभवतिश्रयणे
धिकारीतिसिद्धान्तशिरोमणिः ॥
योगिनोतन्त्वेप्यथमेवपाठः ॥

वेदवादरतः । वि० वेदेयैसन्निवादाः
० अर्थवादाः ० अक्षय्यं वैषातुर्मा
खयाजिनः सुकृतं भवतीत्येवमाद
यस्तेष्वेव रते । वेदात्सत्त्वत्वेनैव
मेयैतदिति मिथ्याविज्ञासिनसन्तुष्टे ॥

वेदवासः । पुं० ब्राह्मणे । वेदस्यशा
सायस्मिन् ॥

वेदवित् । पुं० कर्मब्रह्माख्यवेदार्थं वि
दि । कर्मकारणोपासनाकारणज्ञान
नकारणोत्पत्तिकर्मवेदार्थं विदि ।
वेदज्ञे ॥ अख्ये दादयेवेदाख्यत्वारस्त
त्त्वानीतिवेदविषदति ॥ वेदवेदार्थं

वेदाङ्गम्

स्रवेत्ति • विद्यते • विन्ने वा । विद
ज्ञाने • विदसत्तायाम् • विदविचार
णे वा । सत्स्विति • द्विप् ॥

वेदव्यासः । पुं • शुकदेवस्वपितरि ।
माठरे । इषायने । पाराशर्य्ये ।
वाद्रायणे ॥ वेदं व्यम्यति । असु •
। अण् ॥ यथा । वेदमेकं चतुर्भेदक
त्वाशाखायतैर्विभुः । करेति बहु
लंभूयेवेदव्यासस्वरूपधृक् । इापरे
तुयुगेविष्णुव्यासकृषीमहामुने । वे
दमेकांसवहुधाकुरुतेलगतादितः ॥
यथातु कुरुते तन्वेदमेकांपृथक्पभु
। वेदव्यासाभिधानात्तुसासामूत्ति
र्मंधुद्विपइतिविष्णुपुराणम् ॥

वेदः । न० धने । विद्यते • लभ्यते ।

विदस्वलाभे । असुन् ॥

वेदसारः । पुं • श्रीदेवीभागवते ॥

वेदमव्यासी । पुं • वेदविहितानिहे
त्रादिकमव्यागिनि ॥

वेदखामी । पुं • आगमपे । आगमा
धिपती ॥ यथ • हकालिदासः । गु
ह्यगनीह्वारकरालपुत्राज्ञेयाः । ब्रह्मे
यागमपाः प्रथीयेः । निजाममे
शाहनिमेखलायावम्बस्तदाचारकरे
निरुक्तः ॥ इति ॥ तदाचारकरः
• तेषांविष्वादीनामाचारकृत • उक्त
म् ॥

वेदायथी । स्त्री • सरस्वत्याम् ॥

वेदाङ्गम् । न० शिक्षाकल्पोव्याकरण

वेदान्तः

निरुक्तं च्छन्दोज्योतिषमिति श्रुतिवे
धितेषुपटसु ॥ तथाकारादिवर्णा
नांस्थलकरणप्रयत्नवाधिकाअकुहवि
सञ्चनीयानांकस्युत्थादिकाशिक्षा
। यागक्रियाणांमुपदेशः । कल्पः ।
साधुभेद्वान्वाख्यानव्याकरणम् ।
वर्णागमोवर्णविपर्ययश्च स्वादिनाजि
स्येनेः ऋनिरुक्तम् । श्रुतिच्छन्दसां
प्रत्यायकंछन्दः । गृहणादिगणन
शास्त्रंज्योतिषमिति सङ्घेपः ॥
वेदस्य अङ्गम् । पुं • परमेश्वरे ॥
वेदाङ्गमूलायस्य ॥

वेदादि । न० प्रणवे ॥

वेदानुवचनम् । न० नित्यस्वाध्यायल
घणे मन्त्रत्रयथाध्ययने ॥ वेदस्य अ
नुवचनम् ॥ वेदेऽनूच्यतेगुरुक्षे
रानन्तरपठ्यतेइति ॥ अथवा । वे
दस्य अनुपस्थात्गुरुपासनाऽनन्तरम्
वचनम् • पठनम् ॥

वेदान्तः । पुं • उपनिषदि ॥ तदुपका
रिगारीरकसूत्रादौ ॥ तथाचवेदीना
मन्तोऽवसानभागीवेदान्तइतिव्युत्प
त्तियोगान्तरुख्योवेदान्तश्चोवेदवि
भागीत्तरमेदेषूपनिषत्सु • शारीरका
दौतूपचरितइति ॥ वेदानामन्ते
निर्णये । प्रस्थानत्रयात्मकीशास्त्रे
॥ आसुमिरामृतेः वा । लंनयेद्वेदान्त
विश्वधेति सव्यासिनोयावज्जीवाग्नि
हेतुप्रयोगश्चित्रव्यत्येनविष्टतंश्रवण

वेदाभ्यासः

वेदिना

दि । उहस्यादीनान्तपञ्चादिका
म्यम् । तदुक्तम् । दिनेदिनेतुवेदा
न्तपञ्चादिकास्तिसयुतात् । गुरुशुभ्र
षयालम्भात्कृच्छ्राऽशीतिफलंलभे-
दिति ॥ वेदिमुतिदिपुंतेल्लब्धन्तोऽ
वस्थितायः । तैल्लब्धे देवेदान्तः च
प्रतिष्ठितइतिश्रवणात् ॥

वेदान्ताक्तम् । पुं० वेदान्तार्थसम्प्रदा
यंप्रवर्तकेवेदव्यासादौ ॥

वेदान्तगः । पि० ब्रह्मज्ञे ॥ वेदा
नानामुपनिषदोमर्थब्रह्मणश्चरति ।
गम् ० । उग्रप्रथमः ॥

वेदान्तसारः । पुं० वेदान्तस्यमधि
कार्यं ॥ वेदान्तसारः ॥

वेदान्तौ । पुं० ब्रह्मोक्तचर्त्री । शिखे
तारिखात्मिकांचितोच्छ्रितमुपेक्ष्यके
फलतदनुकूलयुक्तानुसन्धानकीश-
क्तिनैवतुष्यन्वि० सेतुनैवोयिकादिस
दृशानिन्दिताएव । तदुक्तम् । वेदा
न्तावदुक्तकंकशसंतिशक्तौ । पर
मायेया० भाषाः कर्मकलोष्णा
हताधियाज्ञैतैतिवैशेषिकाः । अ
न्यं भेदेरताविद्यादकलहाक्षेतत्वतो
यश्चितास्तस्मात्सिधमतस्त्रभायकम
यधीरः परंसश्रयेत् ॥ इति ॥ वे
दान्तावपनिषदः प्रमाणमस्वास्ति
इति ॥

वेदाभ्यासः । पुं० वेदानुशीलने । स
पञ्चविधाययाहृदयः । द्वितीयेच ।

तथाभागेवेदाभ्यासाविधीयते । वे-
दाभ्यासादिप्रियाणां परमंतपउच्य-
ते । ब्रह्मयज्ञः परं ज्ञेयः यद्वहंसदि
तद्ययः । वेदसौकर्यपुं० विचारो
ऽभ्यसनंजपः । महानक्षेत्राणि
भ्यावेदाभ्यासोऽप्युच्यते । यद्वह
लिखितौ मवेदमनभोज्यान्त्यादि
यामधोवीतान्यवेदाह्म्युतिभ्यः ।

वेदारः । पुं० कृष्णलासि ॥ इ० पि०
पः ॥

वेदारय्यम् । न० सुन्दर्यादेव्यासमधि
ष्ठितेषुप्यस्याने ॥

वेदिः । पुं० पण्डिते । बुधि ॥ वे
दि । वेद० । इतिशिरुहिति
विदीतिइम् । न० अन्वष्टायाम्
॥ स्त्री० परिष्कृतायीभूमौ । प
रिष्कृता० यज्ञार्थ० पशुव्यवहा
य० यज्ञपाशासादनोयथाचितसं-
स्काराभूमिर्बेदिकुच्यते ॥ विद्यते०
शार्धनेनप्रायते० विषाध्यते० प्रा
प्यतेवा । पूर्ववदुदेरिने ॥ वेदा ।
वेदवर्ति० वेदवर्तवा । वेदनिवा
सादौ० चुरादिः । अचेदः ॥ अ
ह्नुलिमुद्रायाम् ॥

वेदिका । स्त्री० चतुरस्रायांकर्मार्धदि
याम् ॥ विवर्तयाम् । प्राङ्गणादि
युक्तौ० उपवेशनस्थाने । स्वा
र्थेक ॥

वेदिना । स्त्री० द्वीपयाम् । इतिहे

वेधनम्

वेनः

मधन्द्रः ॥

वेदितः । वि० ज्ञापिते
वेदितव्यः । वि० विदुरे । ज्ञातरि

॥ इ० ई० चन्द्रः ॥

वेदी । पुं० पण्डिते ॥

वेदी । स्त्री० सरस्वत्याम् । वेदिष्य
व्याघ्रः ॥

वेदीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषः ॥

वेदीयः । पुं० दृष्टिषु । विधी । व्र
ह्मणि ॥

वेदादयः । पुं० रवौ । सूर्ये ॥

वेदादितः । वि० वेदात्ते ।

वेदापकरणम् । न० शिवादिवेदाङ्गे
॥ वेदस्योपकरणम् ॥

वेदध्वजः । वि० ताडयितव्ये ॥

वेद्यः । वि० वेदितव्यवस्तुनि । ज्ञे
यः । संबिद्धिपदभूते ॥ वेदितुं यो

न्यः । विद्विर्ज्ञानार्थात्कर्मविशेषा
त् । सचाहंज्ञस्यद्वयत्वेत्यर्थः । इ

त्याहभगवान् शङ्कराभाष्ये । निः
श्रेयसार्थं निर्वेदनाहंत्वादिवाक्येति ।

वेधः । पुं० व्यधे । वेधने ॥ वेधन
म् । विधविधाने । पञ् ॥ चोप

यो ॥ गभीरतायाम् । गहरा० इति
भाषाप्र० ॥

वेधकः । पुं० अन्नवितसे । कर्पूरे ।

न० चान्याके । वि० वेधकर्त्तरि ।

वेधनम् । न० वेधे । वीधना० इ०
भा० ॥ विध० ल्युट् ॥ वेधसाध

ने ॥ विध्यतेऽनेन । करणेति-
ल्युट् ॥

वेधनिका । स्त्री० मण्डिगल्खादिविध
नेऽपकरणे । आस्तोऽन्याम् । भौ

री० बर्मी० इ० भा० । विध्यतेऽ
नया । विधविधाने । ल्युट् ॥ सा

र्थकः ॥

वेधमुस्य । पुं० कर्पूरे । वेधमुस्यः ॥
वेधमुस्यकः । पुं० कर्पूरके । द्रावि-

डके । कात्यके ॥ सार्धकम् ॥

वेधमुस्य्या । स्त्री० कर्पूर्याम् । वेधमुस्य्या
वेधाः । पुं० परमेष्ठिनि । धातरि ॥ हु

धे ॥ विश्वी । इपोकेशे ॥ रवौ ॥
श्रुं तार्के ॥ विदधाति । लुधा

ञ् ॥ विधाजोवेधचेतिविधादे
शोऽसिप्रत्ययश्च ॥ विधति । विध

विधाने । असन्वा ॥

वेधसम् । न० ब्रह्मतीर्थे । अङ्कुटम्
के । इ० य० च० का० ॥

वेधितः । लिट्प्रिते । विधे । विधा०
वीधा० इ० भा० ॥ वेध्यतेऽस्य । वि

ध० श्यन्तोऽनेकार्यः ।
वेधी । पुं० अन्नवितसे ॥ वि० वेधक

कर्त्तरि ॥ वेधविशिष्टे ॥
वेधनी । स्त्री० रक्तपायाम् ॥ वेध

कायाम् ॥
वेध्यम् । न० लज्जे । वि० वेध
नीवे ॥
वेनः । पुं० प्रजापतौ । अजति ।

वेलम्

अजः । धापृष्यज्यतिभ्योः ।
 अजिर्णे ॥
 वेङ्गा । स्त्री० भव्याम् ॥ वनति । वन
 शब्दं सम्भक्तौवा । वनेरिस्त्रीपद्याया
 इति । नः । लघूपधगुणः ॥
 वेपथुः । पुं० कम्प्ये ॥ विपनम् ।
 टुवेपृक्कम्पने । टृतीयाऽथुच् ।
 वेपनम् । न० कम्पने ॥ टुवेपृ० ।
 ल्युट् ।
 वेपः । न० अनवयः ॥
 विपमानः । वि० भयेनकम्पमाने ॥
 वेमः । पुं० वायदण्डे ॥ यथा । वा
 यदण्डः । पुंसिबेमाविमोनावेमनटु
 शारितिश्च० र० व० ली० ॥
 वेमा । पुं० न० वायदण्डे । तन्तुवा
 यदण्डोपेयु० इ० गौ० भा ॥ वयति०
 अनेन । वेञ्च् । वेधः सर्वथे
 ति० इमनिच् । अर्हर्वादिः । सा
 मनी० वेमनो० इतिष्ठान्प्रयोगात् ॥
 वेमूनः । वि० वेमवति ॥ वेमाऽश्वा
 स्ति । पामादित्वात् । नः ॥
 वेरम् । न० कलिधरे । शरीरे ॥ वास्ता
 कौ । इग्ताके ॥ कुड्मै । घु-
 स्ये ॥
 वेरकम् । न० कर्पूरे ॥
 वेरटः । पुं० गौचि ॥ न० वरटोफले ॥
 वि० मिथीकृते ॥
 वेलम् । न० आरामे । उपवने । कृ
 चिमवने ॥

वेङ्गन्तरः

वेला । स्त्री० काले । समये ॥ मर्यादा
 याम् । सीमायाम् ॥ हेरायाम् ॥
 यथा । चतुर्विंशतिवेलाभिरहेराच
 प्रचक्षते । पश्चिमादर्शरावादिहेरा
 षांविद्यतेक्रमइ० वङ्गपुराणम् । अ
 व्यैः कृते ॥ अर्थविकारे । अद्या
 स्वयिकृतौ ॥ अङ्कितमरथे ॥
 रागे ॥ ईश्वरस्यमेक्षणम् ॥ बुधस्यधा
 र्यायाम् ॥ माषि ॥ वेलति । वेल
 गती । पचाद्यच् । वेल्यते० अनया
 वा । वेलकालोपदेशे । सुरोत्सवत्
 इत्यः । टाप् ॥
 वेलाकूलम् । न० तामलिप्रदेशे ॥
 वेलायाम् । अ० कालपरिमाणे ॥
 वेङ्गम् । न० पुं० विडङ्गे ॥ वेङ्गति ।
 वेङ्गवने । पचाद्यच् ॥ अभ्यनुष्ठा
 ने ॥
 वेङ्गजम् । न० मरिचे । वेलनम् ।
 यत्नः । घञ् ॥ वेङ्गजायते । ज
 नौ० । अन्तर्भाविष्यर्थः । अन्ये
 भ्योपीतिङ् ॥
 वेङ्गनम् । न० भूमोवङ्गभ्यलुण्ठने ।
 लुण्ठने । अङ्गपरिवर्त्तने ॥ वलनइ०
 प्र० री० टिकोनिर्मायाधर्काष्टे ॥
 वेङ्गनी । स्त्री० मालादूर्वायाम् ॥
 वेङ्गन्तरः । पुं० सजलदेशप्रसिद्धे वृक्ष
 दिग्नेपि । वीरतरी । तथा । वेङ्गन्त
 रीलगतिशीरतरुः । प्रसिद्धः श्वेता
 सितारुषविलोचितनीलपुष्पः ।

वैश्वानरम्

वैश्व

श्राद्धातितुल्यहुसुमः शमिसूक्षा
 पत्रः श्रात्कृष्टकौचलक्षदेशणप
 वृक्षः ॥ वैश्वानरीरसेपाकेतिकस्त
 प्याकफामहः । मूत्रोघाताग्मनि
 द्याहीयोनिमूत्रानिजात्तितित् ॥
 वैश्वानरः । पुं० कीलिनागरे ॥
 वैश्विः । स्त्री० कतायाम् ॥
 वैश्विकार्या । स्त्री० मृत्तविशये । मरु
 भ्माद्यायाम् । विश्वपत्न्याम् ॥
 वैश्वितम् । न० वैष्टिते ॥ गमने ॥
 चि० कुटिले ॥ विधते । कम्पिते ॥
 वैश्वितम् । वैश्व० गन्धर्वेतिक्तः ॥
 वैश्वः । पुं० वैश्वानरहे ॥ गृहमात्रे ॥
 निपत्ये । अलङ्कारादिकृतशीमाया
 म् ॥ विश्वग्वय । विश्वप्रवेशने । इ
 लोकेतिवञ्चः । विश्वति० वैश्वानम्०
 विश्वतेश्वा । विश्व० । पदरुजविश्व
 साशोचन्० अज्वा । पश्यास्त्रियाः
 भृतौ । प्रवेशे ॥
 वैश्वकः । पुं० गृहे ॥ वैश्वएव । स्त्रा
 र्यकः ॥
 वैश्वकीवी । चि० वैश्ववति ॥
 वैश्वदानः । पुं० सूर्य्यशीमायाम् ॥
 वैश्वधारी । पुं० हलतपस्विनि । चि०
 वैश्वधोरके ॥
 वैश्वानम् । न० अणक्चूर्णे । विसण०
 इ० भा० प्र० ॥ यथा । द्योलयसणका
 नान्मुनिस्तुप्रायन्वपेधिताः । तद्य
 र्थेवैश्वानमोक्तपाकशास्त्रविशारदैः ॥

वैश्वानमोदकः । पुं० बुद्धिसाक्षात्ता
 ह्० इतिख्यातिख्याद्यप्रभेदे । यथा
 सुक्रामोदकवत्कार्वाणिवैश्वानमो
 दकाः । वैश्वानलप्रहः शीतो ।
 किञ्चिद्वातकरास्तथा । विष्टम्भिना
 श्वरप्रःशोपितरक्तकफापहाः ॥ *
 वैश्वानवटिका स्त्री० पकीरो० पू० प्र०
 खाद्यद्रव्ये । वटिकाविधनछाक
 धितायानिमष्यिता । कृष्याविष्टमा
 जननीवस्थापुष्टिकरी० स्मृता ॥
 वैश्वानः । पुं० पस्ववि । अल्पसरसि
 । विश्वन्यवभेकादयः । विश्व० ।
 लुभिशिभ्याभाव् ॥ अमौ ॥
 वैश्वरः । पुं० अश्वतरि ॥
 वैश्वधारः । पुं० वैश्वर० पू० भा० प्र० मा
 सादिसाधकद्रव्ये ॥ यथा । द्रव्या
 निविश्वधाररुनागवल्लीदलानिह ।
 तदुल्लोचनवङ्गानिमरिचोनिसेमा
 संतः ॥
 वैश्विः । पुं० अश्वकासिसूर्य्यांक्रान्तरा
 शिर्दितोयैरर्शो ॥ यथा । सूर्यादितो
 यमृत्तवैश्विस्थानं प्रकीर्त्तयन्वनेरि
 ति ॥
 वैश्वीजारा । स्त्री० पुत्रदात्रीकता
 याम् ॥
 वैश्वकलिङ्गः । पुं० चटके ॥
 वैश्वकुलः । पुं० अचिण्डायाम् ॥
 वैश्व । न० गृहे । सधनि ॥ विश्वन्य
 व । विश्व० । मनिन् ॥

वैद्यक :

वैश्वानरः । पुं० गन्धसूषिके ॥
 वैश्वानरः । स्त्री० गृध्रचरुनावाच्छिद्रम्
 मी । वास्तुनि ॥ वैश्वानराभूः ।
 वैश्वानरः । न० वैश्वानरायै । वैश्वानरः ।
 दिगादिस्वाद्यात् ॥
 वैश्या । स्त्री० वारस्त्रियाम् । गणिका
 याम् । रुपाक्षीयायाम् ॥ वैश्वानरेप
 ध्येनसस्यदाते । कर्मवेशाद्यत् ॥
 वैश्वेश्यागुह्येभवावा । दिगादिस्वा
 द्यात् ॥ वैश्वः । प्रवेशीत्युत्पत्त्या । अ
 न्येभ्योपीतिवत् ॥ पाठाद्याम् ॥
 वैश्यागणः । पुं० वैश्यावारि । वैश्या
 समूहे ॥
 वैश्याचार्य्यः । पुं० पीठमर्हे ॥
 वैश्याजनसमाश्रयः । पुं० । गणिकागृ
 हे । वैश्वे ॥ वैश्याजनसमाश्रयोवा
 सस्थानम् ॥
 वैश्यालयः । पुं० वैश्वे ॥
 वैषः । पुं० वैश्वे । प्रसाधने । अलङ्का
 ररचनादिकृतशोभायाम् ॥ द्विवेष्टि
 । विष्णुव्याप्ती । अच् ॥
 वैषयः । पुं० कासमर्हे । पत्रोपस्करे ।
 वैषणा । स्त्री० वितुद्रके । धन्याकी ।
 वैष्टः । पुं० वैष्टने । निर्वासि । श्रीवे
 ष्टे । सरलरसे । वैष्टते । वैष्टवैष्टने ।
 अच् ॥
 वैष्टकः । पुं० कुप्राग्दंटे । पुष्पफले ॥
 प्राचोरे । वृत्तौ । न० लघ्वीषि ॥
 निर्वासि । श्रीवैष्टे ॥ वि० वैष्टनका

वैसरः

रवी संवैष्टके ॥
 वैष्टनम् । न० वार्शगच्छुल्याम् ॥ लघ्वी
 षि ॥ सुकुटे । घृतौ । गुग्गुली ॥
 व्यापत्तने । वैष्टन० लपेटन० इ०
 भा० प्र० ।
 वैष्टनकः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥ अ
 द्या । ऊर्ध्वगंपादमेवास्त्रमुजान्तरेर्वैष्ट
 वेद्यदृष्टि । खान्नाकघ्राश्रितानारीष
 न्योवैष्टनकः स्मृतः ॥
 वैष्टनवैष्टकः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥
 अद्या । ऊर्ध्वगंपादमेवास्त्रमुजान्तरेर्वैष्ट
 वेद्यदृष्टि । कराम्यांकरुणमात्रि
 म्यवन्धोवैष्टनवैष्टकः ॥
 वैष्टनिका । स्त्री० वैष्टनिकायाम् ॥
 वैष्टवंशः । पुं० कण्टकिली ॥
 वैष्टसारः । पुं० श्रीवैष्टे ॥
 वैष्टितः । वि० चलयति । संशीते ।
 रुचे । आवृत्ते ॥ न० खासके ॥
 स्त्रीणांकरणान्तरे ॥ देह्यतेस्मा । वि
 ष्टवैष्टने । क्तः ॥
 वैष्पः । पुं० जलि । नीरे । पानीये ॥
 वैष्पेष्टि । विष्णुः । पानीविषयः
 प्रः । इतिपः ॥
 वैष्प्यः । पुं० नष्टे । विविपक्षविमाका
 रेणसम्पद्यते ॥
 वैष्प्या । स्त्री० गणिकायाम् ॥ द्विवेष्टि ।
 विष्णुव्याप्ती । अच् ॥
 वैसनम् । न० चण्डकालिपूर्वे । वृत्तौ ॥
 वैसरः । पुं० सहराश्रं । अत्रतरि ॥

वैकचम्

वैसवारः । पुं० व्यञ्जनादीसंस्कारार्थं
 द्वीयमानेहिङ्गादी । उपस्करे ॥
 द्रव्याधिर्वैसवारस्वनागवल्लीदलानि
 हि । तरुदुलाचलवह्नाभिमरिचानि
 समासतः ॥ सर्वव्यञ्जनपरिभाषाया
 न्तु । हिङ्गाद्रमरिचंवीरंहरिद्रांधा
 न्यकराधा । क्रमेणदिगुणंसर्ववैसवार
 मिमज्जगुः । स्तोकेनधारिणासर्वैव
 द्रित्वंस्त्रगालितम् । माचयाव्यञ्जने
 देवकासमर्देपरात्सृत्तम् ॥ वैसन
 म् । विसंप्रेरणे । घञ् । विसंप्रेरणं
 वारयति० वृषोति३ । वृञ् ।
 कर्मण्यण् ॥

वैहत् । स्त्री० ग भोपघातिन्यामगवि ।
 विहन्तिगर्भम् । सद्यत्तृपडेहद्वि
 तिप्रत्ययेनसाधुः ॥

वैहारः । पुं० स्वनाम्नाख्यातेदेशविशे
 षे । यथा । वैहारेचैवत्रीहृष्टे कोश
 लेशयकषिके । षष्ठादशभुजाकार्या
 माह्निन्त्रेचहिमालये० इतिमत्स्यसू
 क्ते ५० पटलः । महिषासुरमर्हि
 नीतिशेषः ॥

वै । अ० हेतौ ॥ पादपूर्णे ॥ सज्जो
 धने ॥ विशेषे ॥ अरण्यार्थे ॥ अनुन
 ये ॥ प्रसिद्धौ ॥ निचये ॥ याति ।
 वागतिगन्धनयोः । धीगच्यादौया
 । डैः ॥

वैशतिकः । वि० विंशत्याश्रौते ॥

वैकचम् । न० तिर्यग्वर्षोक्तम्बिमा

वैकारिकः

ल्ये ।

वैकचकम् । न० उरस्युपवीतवत्ति
 र्यक्चिप्तमाल्ये । यिशिष्टः कचो
 घ्नात्० विकचसुरस्तवभवम् । तत्र
 भवइत्यण् । स्वार्थेकम् ॥

वैकहतः । पुं० विकहति । विकह
 तत्यायवोविकारोवा । पलाशादि
 त्वाद्ङ् ॥

वैकटिकः । पुं० मणिकारे ॥

वैकणः । पुं० वाक्ये ॥ विकर्षं
 पत्यम् । विकर्षंशुभ्रमलाहत्सभ
 रक्षानाभिध्वित्यण् ॥

वैकर्ष्यः । पुं० काश्यपे ॥ विकर्षं
 स्थापत्यम् । विकर्षंशुभ्रोतकात्का
 श्यपद्भ्रुतिङ्क् ॥

वैकल्पिकः । वि० विकल्पेनभधे ॥

वैकल्पम् । न० विकल्पतायास् ॥ अ
 विवेकी ॥ विकल्पस्यभावः । घ्यञ् ॥

वैकारिकः । पुं० देवानाङ्कारणेसा
 त्विकाङ्कारे ॥ देयतामर्गे ॥ वन्य
 विशेषे ॥ सचवन्धतोषां०वैकारिका
 नैधभूतेन्द्रियाङ्कारवुधिरूपान्० पु
 रुषवुद्ध्यापासते । तान्प्रतीदमुष्य
 ते० दशमन्वन्तराशीहृतिष्टोन्द्रिय

चिन्तकाः । भौतिकास्तुशतपूर्वस
 हस्तन्वाभिमानिकाः । वीटादृगस
 हस्ताणितिष्ठन्विगतज्वराः । पुन

यनिगुंषं प्राप्यकालसङ्ख्यानिवर्त्त
 ते ॥ तेष्वल्लसौविदेशावेषांवेकति

ते ॥ तेष्वल्लसौविदेशावेषांवेकति

वैकुण्ठः

कौबन्धः ॥

वैकुण्ठः । पुं० विष्णो । कृष्णो । वि
 एरप्रवृत्तिः ॥ विकुण्ठायाश्चपथम् ।
 शिवाद्यण् । यथोक्तं विष्णुपुराणे ।
 चाक्षुषस्यान्तरिदेवो वैकुण्ठः पुरुषो
 समः । विकुण्ठायामसौजज्ञो वैकु
 ण्ठदेवतैः सङ्गतिः ॥ अपिच । कु
 ण्ठजडसुविध्यौघं विशिष्टसुफरैरति
 या । विकुण्ठांप्रकृतिवेदाद्यत्वारद्य
 वदन्तिताम् ॥ गुणाश्रयेणभगवान्
 तस्यांजातः स्वसृष्टये । परिपूर्णं त
 मंतेनवैकुण्ठसुषिदुर्बुधाः ॥ विग
 ताकुण्ठानाश्रायससविकुण्ठः • वि
 कुण्ठस्थानज्ञानं शशक्तिस्वरूपत्वेन
 भाश्रयत्त्वं नयाऽस्या । षोऽस्मादि
 च्चादण् ॥ यद्वा । विविधाकुण्ठा
 मायाविद्यतैऽस्य ॥ अण् ॥ यद्वा ।
 विकुण्ठानांजीवानामयंनियन्ता •
 ज्ञातावा । तस्यै दमिति • शिवर्षतवा
 • अण् ॥ विगताकुण्ठाऽस्मात्प्रजा
 दण् ॥ एवं तन्वीषामिधेविष्णोर्धाम
 विशिषे । तदर्थंनयवा । उपरिष्ठा
 त्त्वितैरष्टौक्रीटयः सध्यसौरितम्
 । सत्यादुपरिद्वैकुण्ठीयोगानानांप्रमा
 यतः ॥ भूर्लोकैत्परिसङ्ख्यातः
 कोटिरष्टादशप्रभो । यथान्तं शीप
 तिः साक्षान्तुसर्वेषामभयप्रदः ॥
 वैकुण्ठादुधरेशैवीलीकः षोडश
 कोटयः । तिर्यगेवमशाराणकैला

वैकुण्ठः

साख्यस्तुपर्वतः ॥ पार्वत्यासहितः
 शम्भुर्यवान्तो स्वगणैर्हृतः । इति
 पाप्नो स्वर्गखण्डे ६ अध्यायः ॥
 अपिच । अमृतशाश्वतंनित्यमनन्तं
 परमंपदम् । हिरण्यमयंमोक्षप्रदं
 ज्ञानन्दसुखाद्भयम् ॥ एवमादिगु
 षोपिततद्विष्णोः परमंपदम् । यद्वा
 त्वाननिवर्त्तन्तो तद्वामपरमेश्वरैः ॥
 नद्विवर्थायितुं शक्यवाल्पक्रीटिशतै
 रपि । अपिद्वष्टुमशक्यन्तान्प्रकारुद्रा
 दिदेवतैः ॥ ज्ञानेनशास्त्रमार्गेण
 द्रव्यतैर्भागिपुङ्गवैः । तत्स्थानमु
 पमोक्तव्यमव्यक्तं ज्ञानसिद्धिनाम् ।
 श्रीभाङ्गप्रभक्तिसेवैकरसाभोगविष
 र्जिताः । महात्मानामेवमाभागाभ
 गवत्पदसैशकाः ॥ तद्विष्णोः । प
 रमधाम्यान्नित्रह्यसुखप्रदम् । ना
 नायनपदाकीर्णं वैकुण्ठं तद्वरेः प
 दम् ॥ प्राकारैश्चिमानैर्यसौधैर
 ब्रमयैर्युतम् । तन्मध्येनगरीदिष्टा
 स योऽथ तिर्यकीर्त्तिता ॥ चतुर्धर
 समायुक्ताहेमगीपुरसंयुता । च
 ण्डादिद्वारपालैस्तुक्कुमुदायैः सु
 रचितः ॥ चण्डप्रचण्डोप्राग्द्वारि
 याम्येभद्रमुभद्रशौ । वारुण्यांजय
 विजयौसौम्येधातृविधातरौ । कु
 मुदः कुमुदाघसपुण्डरीकीयनाम
 नः । शङ्खकर्णः सर्वानिद्रः सुसु
 खः सुप्रतिष्ठितः तस्मिन्नुत्थयति

वैज्ञानिक :

वैजयन्तोशब्दादिवैप्रतिष्ठताविति
कम् ॥

वैजयन्ती । स्त्री० प्रताकायोम ॥ ज
यन्तीपादपे ॥ अग्निमन्त्रे ॥ विज
यते । विजयतिभवे । तृभुवहीतिभक्त् ।
विजयन्तस्त्रियम् । तस्येदमिच्छ-
त् ॥ पञ्चवर्षमव्यांजानुपर्यन्तज
म्बितायांमातायाम् ॥ साचीक्ता-
विष्णुपुराणे । पञ्चस्वरूपायामा-
जायैजयन्तीगदाभूत् । साभूतपे
तुसङ्घातभूतमासाचवैद्विजिति ॥
पञ्चस्वरूपासुक्तामाशिक्यमरकतेन्द्र
नीलवज्रसमानवर्णांशुदेववैजयन्त्या
ख्यामालासाभूतपेयुनांपञ्चतन्मा
त्राणांसङ्घातः पङ्क्तिः भूत-
मालाचमहाभूतपङ्क्तिश्चेतिमुष्म
स्यूनभूतमयीलघ्वः ॥

वैजयिः । पुं० अर्जुनात्मजि ॥ विज
यस्यापत्यम् । इज् ॥ विजयकृत्
चित्विशिष्टे । सघवति ॥

वैजयिकः । वि० विजयस्थानिमित्ते
विजयस्थानिमित्तं सयोगः उत्पा
दीया । तस्यनिमित्तमित्ठव ॥

वैजयापः । पुं० गृह्यमेदे ॥

वैजिकः । पुं० सद्योङ्कुरे ॥ न० शि-
युतेति ॥ इती । कारणे ॥ वि०
वीजसम्बन्धे ॥ प्रतिषिद्धमैथुनसङ्घ
ल्यादिनाचपैलकरेतीदापजेपापे ॥

वैज्ञानिकः । वि० प्रवीणे । निपु

वैषयम् :

वे । विचिन्ते । कृतसुखे । कुश
ले ॥ विज्ञानजनिते ॥ विज्ञानंयु-
दिः विज्ञानिनयुक्तः । तत्रनियु
क्तइतिठक् । यद्वा । विज्ञानिनजय
ति । तेनदीव्यतिचनतिजयतिवि
तमित्ठक् ॥

वैडालः । वि० विडालसम्बन्धिनि ॥
वैडालव्रतम् । न० दुष्टाचारविशिष्टे ॥
यथा । यस्यधर्मध्वजीनिर्ध्वंगकृष्य
कद्रवीच्छितः । प्रच्छन्नानिषपापा
निवैडालनामसुद्व्रतम् ॥

वैडालव्रतिकः । पुं० छद्मतापसे, स
र्वाभिसन्धिनि ॥ यथाहमनुः । ध
र्मध्वजीसदालुव्यन्त्राङ्गिकोलीकद
भक्तः । वैडालव्रतिकोत्रोयाश्चित्त-
सर्वाभिसन्धकः । इति ॥ विडाल
व्रतेनचरतीतिवैडालव्रतिकः । वि
डालोद्दिष्टप्रायेणमूषिकादिहिसारुषि
तयाध्याननिष्ठद्रव्यविनीतः सद्रव
तिष्ठतइत्युपचरितोयशब्दः ॥

वैडालव्रती । पुं० भण्डतापसे ॥ वै
डालव्रतिनः पापाः सर्वधर्मवि
नाशकाः । सद्यः पतन्तिप्रायेणुक्त
संशक्तस्तत्फलम् ॥

वैषयम् । न० वैशुफलि ॥ विष्णोः फ
लम् । विष्वादिभ्योऽविधिर्नाणोक्तु
क् । वि० वैशोर्धिकारेणदण्डादौ
॥ वैशोर्धिकारः । धर्मवदण् ॥ पुं०
राम्ने । उपनयनेवैशुदण्डे ॥

वैतथ्यम्

वैश्विकः । वि० वीशुषादे । वीशुषी
॥ वीशोर्विकारः । वीशरज् । वीशव
शिल्पमस्य । शिल्पमितिठक् ॥

वैश्वी । स्त्री० यष्ट्यादौ ; वशरीचना
याम् । वीशोर्विकारा ; विल्वाद्यम्
। ङीप् ॥

वैशिकः । वि० वीशाशादे वीशा
सप्तलक्षयात्तदादनशिल्पमस्य । शि
ल्पमितिठक् ।

वैशुकः । पु० वीशुषादिनि ॥ न० ती
क्षे । गकुक्षुसादनदण्डे । उस्तिवा
लनाथीलोचमुत्थिग्रदण्डे ॥ वीशु
नानिष्ठं सम् । निष्ठं च यद्वादि
भ्यदितिठक् । इत्सुमुक्तान्तात्कः ॥
साभ्यर्थे० गुडादिभ्यश्च ॥

वैश्यः । पु० पृथुनास्त्रिधराधीशे ॥ य
था । वीशस्यमधितेपाणीसम्भूषमहा
सुने । वैश्यीनाममहोपाक्षिपः पु
थुः पत्रिकोत्थे ॥

वैतसिकः । वि० वीटिके । मांसिके
। मांसविक्रेतरि ॥ वीतसेनमृगप
द्यादिवस्त्रेनापायेनचरति । चरती
तिठक् ।

वैतथ्यिकः । वि० वितथ्याशादिनि ।
वैतथ्यम् । न० महत्त्वे ॥ विततस्यभा
वः । प्यञ् ॥

वैतथ्यम् । न० वितथस्यभावे । अस
त्त्यत्वे ॥ वैतथ्यसर्वभाषानांखप्रथा
हुमंनोषिषः । भाषिष्यञ् ॥

वैतालिकः

वैतनिकः । वि० भृतके । भृतिभुवि
। वैतनेनकर्मज्ञति ॥ वैतनेनजीव
ति । वैतनादिभ्योजिबतीतिठक् ॥

वैतरपिः । स्त्री० वैतरस्याम् । दृतिचद्र
वैतरणी । स्त्री० यानुमातरि । रात्र
सानांजनन्याम ॥ तीर्थविशेषे ॥

नरकनद्याम । विष्णुसूत्रपृथगाणि
तकीशनखास्थिसेदोमासवसावाहि
न्याप्रेतनद्याम् ॥ यथा । नदीवैत

रखीनामदुर्गभासुधिरावहा । उषा
तोयायद्येवाश्विनिकेयतरङ्गिणीति
यमदग्निः ॥ विगतस्तरणिर्यत्र० त

पभवा । तपभवपृथक् ॥ विगता
तरणिर्नोर्विषयी । प्रचाद्यम् ॥ वि
तरणेनदानेनलक्ष्यते० पूतिवा ।

शेषद्वयम् । ङीप् ॥ यमदारेमहा
क्षेत्रेतावैतरणीनदी । तासुतर्तुन्द
दास्येनांक्षपणावैतरणीक्षगामिति
वैतरणीगीदानानन्तरप्रार्थनामन्त्रः ॥

वैतसः । पु० अस्त्रवैतसः ।
वैतानम् । न० श्रीतकर्मणि ॥ मा
हृपत्यकुण्डस्थानगो० आहवनी
यादिकुण्डेपुबितत्त्यक्रियतद्वृति ।

वैतानिकः । पु० श्रीतक्षिमे । अग्नि
होत्रे ; माहृपत्यकुण्डस्थानामगनी
नामाहवनीयदधिषाग्निकुण्डयेर्वि

हारोवितानम्० तत्रभवः । ठक्
कर्मयोगिनि ॥
वैतालिकः । पु० सिद्धितासि ॥

वैदूर्यभूमिः

कथेनचमुक्तयेदति ॥ विदुषः कर्म
 भावोवा । त्रीङ्गणादित्वात्प्यञ् ।
 वैदूर्यम् । न० लसुनियाम् । इति श्याते
 कृष्णापौतवर्णमणौ । घालयायजि ।
 बालसूर्ये । कितुरने ॥ तच्छायाल
 चणयथा । एकवेगुपलाशक्रीमलक
 चामायूरकण्डलिवामाजारेक्षणपि
 इत्यच्छविजुषाञ्चैवंविधाह्यथा ।
 यद्गवाचं गुरुतां दधाति नितरां स्निग्ध
 न्तु देवाजिह्वतं वैदूर्यं विगदं दन्ति सु
 धियः । स्वच्छस्यतच्छीमनम् । तस्य
 कुलचणयथा । विष्णुर्वायं सृष्टि लोका
 र्भेः कषु कृष्णसप्ततम् । सवासंपरुषं
 कृष्णं वैदूर्ये दूरतां नयेत् ॥ तत्परी
 चायथा । घृष्टं यदात्मना खच्छं स
 च्छायां निकषाग्मनि । स्फुटं पदर्श
 येदेतद् वैदूर्यं जात्यमुच्यते ॥ विशिष्ये
 गारुडे • युक्ति कल्पतरौ च द्रष्टव्यः ॥
 विदूरात्प्रभवति । विदूराञ्ज्ज्यः
 नन्द्यासङ्गतिः • बालवायाव्यसी
 प्रभवति विदूरे तुर्मं स्क्रियते । सत्यम्
 । बालवायस्यापि विदूरमिति संज्ञा ।
 अथवा । बालवायस्य • विदूरवादेशः
 । अतएव भाष्ये • बालवायो विदूरश्च
 प्रकृत्यन्तरमेव वेति समाहितम् ॥
 वैदूर्यभूमिः । स्त्री • बालवायप्रभर
 स्थाने ॥ उरगेन्द्रमूर्धन्यवनाद्दुरैः
 सहादितनेवधने विदूरभूमिः सङ्गिज्ञा
 ह्, रामवतीति प्रसिद्धिः । उरगभू

वैदूर्यः

र्हेत्यरत्नसन्निधानादकालिपिमेधागर्भ
 न्नीतिप्रार्त्ता । कैचित्तुयत्रैवैरगर
 न् • मेघरसितश्च • रात्रैव वैदूर्यभूमि
 रिख्याहः ॥
 वैदेहः । पुं • वण्डिजि ॥ निमिराज
 पुत्रे । जनके ॥ वैश्याह्वाज्ञायामु
 त्पन्ने सङ्करजात्यन्तरे ॥ त्रि • विदेहदे
 शनाते ॥
 वैदेहकः । पुं • वाणिकके ॥ शद्राहै
 श्यासुते ॥ विदेहेषु भवः । धूमादि
 भ्यघंतिबुञ्ज् ॥ विदेग्धिया । दि
 ह् • । खलु । प्रज्ञायथ् ॥ वैनि
 खितः देहउपचयीयश्चातथा । वि
 देहेषु भवः । तत्र भयद्वयत् ॥ वि
 देहस्यापत्वंवा । जनपदेत्यञ् । क.
 स्वार्थे ॥
 वैदेही । स्त्री • रोचनायाम् ॥ सीता
 याम् । जानक्याम् । वणिक्लि
 याम् । वैदेहनायाम् ॥ पिप्पल्या
 म् ॥ विदेहेषु भवा । अण् । ङीप् ॥
 वैद्यः । पुं • भिषजि । रोगहारिणि
 । अगदहारि । चिकित्सके ॥ सचतु
 विधः । रोगहरः १ । विषहरः
 २ । शल्यहरः ३ । कृष्णहरः ४
 । इति मेदात् ॥ सस्ययश्चक्रीमखुप्र
 सरंस्थानमेव च । देवाणाञ्चैव यो विद्
 सभवेति प्रगुत्तमः ॥ व्याधिसत्त्वपरि
 ज्ञानं वेदनायाश्च निराहः । एतद् वैद्य
 स्वयं यत्त्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

वैश्वमाता

कुचेलः कर्कशादीनः कुपामीस्त्र
 यमागतः । पञ्चरैदानपूज्यन्ते धन्व
 न्तरिसमाचपि ॥ सुश्रुतनश्रुतयेन
 हारीतयेनहारितम् । नालोकिचर
 कं येनसर्वैद्योर्वैद्यनिन्दितः ॥ हे
 तौलिङ्गे प्रथमनेरीगाणामपुनर्भवे
 । ज्ञानचतुर्विधस्यसराजार्हो भिष
 क्तमः ॥ अपिथ । एकंशास्त्रमधी
 यामीनविद्याच्छास्त्रनिययम् । त
 स्मादहृश्रुतः शास्त्रभिजानीयाञ्चि
 कित्सकः ॥ शास्त्रं गुणमु खेद्गीर्ण
 मादायोपास्यचासकान् यः कर्म
 कुरुतेथैद्यः नर्वैद्योऽन्येतुतस्करा
 ॥ इतिसुश्रुतः विद्यामधीते ।
 तदधीतेतद्वैद्येषु ॥ वासकावर्ध
 ॥ परिहृते ॥

वैद्यकम् । न० भायुर्वेदे । निमित्ता
 शास्त्रे ॥

वैद्यनाथः । पुं० देशविशेषे ॥ शिषि
 । महालिङ्गविशेषे ॥ यथा । भ्रारख
 ग्द वैद्यनाथैवक्रैश्वरस्तथैवच । वी
 रभूमौ । स इनाथैराडेवतारकेश्वर
 ॥ सर्वैद्य शिषि ॥ यथा । हार्दवीठ
 वैद्यनथैवैद्यनाथस्तुभैरवः । देव
 ताजयदुर्गाद्यां । निपातिज्ञानुनीमम
 ॥ इति ॥

वैद्यशब्दः । पुं० आरग्वधर्तृ ॥ ०
 वैद्यमाता । स्त्री० अटरुपि । वासपि ॥
 वैद्यस्यमाता ॥

वैध्यतः

वैद्यसिंही । स्त्री० वासकावर्ध ॥
 वैद्या । स्त्री० काकोल्याम् ॥
 वैद्यी । स्त्री० वैद्यपत्न्याम् ।
 वैद्यः । त्रि० विधिवाधिते ॥
 वैद्यसिंहा । स्त्री० वैद्यवाधितप्राणिवधे
 ॥ साचाहिसेव । यथाऽमनुः । या
 वेदविहिताहिसानियतास्त्रिंशराच
 रे । अहिसानेवताविद्ययाहेदाहमो
 द्विनिर्वाधिते ॥

वैधावः । पुं० सनत्कुमारि । विधा
 तुरपत्यम् । अण् ॥ त्रि० विधाटस
 म्बन्धिनि ॥ यथाहुः । कलाय वैधा
 चं कतिपातमजन्तैश्चक्षयः श्रि
 यादेव्याः कोषानभवति । त्रिः को
 रविधनेः । महादेवैरिध्वातयस
 तिसतोनासचरमेकुचोभ्यानासहृः
 कुरषपातरारण्यमुलभद्रति ॥

वैधाची । स्त्री० ब्राह्म्यामीपधी ॥

वैधृतिः । पुं० विष्कम्भादिपुत्रियया
 गे । तत्रजातफलंयथा । मीची
 विधीमः कुटिलः खलश्चमूर्खीद
 रिद्रः परवृक्षकश्च । कुकर्मकर्ता
 परदारभर्ताभवेन्नरीवैधृतिलब्धज
 न्मा ॥

वैधेयः । पि० सूखे ॥ विधेयं । विधा
 नम् । तस्ययमधिकारी । अविद्यया
 पद्विपयत्वाच्छास्त्राणाम् । तस्येद
 सिष्यण् । त्रिधां वैधेयी ॥

वैध्यतः । पुं० यमप्रतीहारे ॥

वैपरीत्यम्,

वैनतेयः । पुं० खगेश्वरे । गरुडे । पक्षिणांमध्ये गरुडेऽभगवद्विभूतिः । वैनतेयश्चपक्षिणामिच्छुक्तिः । विनतायाश्चपक्षम् । स्त्रीभ्योऽठक् ॥ अरुणे । सूरसूते ॥

वैनयिकः । पुं० शस्त्राभ्यासरथे । यो ग्ग्रथे ॥ गुण्यश्चिषे ॥ यथा । लोकधीगुरुशास्त्रेभ्योभातिवैनयिकेऽगुणः । यस्तुसद्यथावहितलोकतुर्हसुंरुतः शास्त्राद्ग्रा०समर्जित . सर्ववैनयिकोभाति । समर्जितोवैनयिकोमनोवाक्त्तनुचेष्टया । योमनोवाक्त्तनुचेष्टयाशुशब्दापारेषोऽर्जितः सर्ववैनयिकोविशेषः । चि० दिनयान्विते । दिनयादिभ्यश्चिषित्त्वायेऽठक् ॥

वैनायिकः । पुं० वीरे । सर्वक्षयिकत्वदादिनिपूर्णवैनायिके ॥

वैनायिकः । चि० क्षयिके । परतन्त्रे । पराधत्ते ॥ वीरे । असदादिनि ॥ पुं० कर्णनाभे । न० नाडीनक्षत्रविशेषे ॥ निधनतारायाम् ॥

वैनीतकः । पुं० न० परम्परावाहने ॥ वैदुपरम्परया० यज्ञाच्च० वहवीह्वयनराश्वहन्ति० शकटशिविकादि यथा० तदेनीतकम् । विनीतकानामिदम् । तस्येदमिच्छण् ॥ यथा । विनीयतेऽस्मात्तः । संज्ञायाम् ॥ वैपरीत्यम् । न० अस्त्रासि । विपर्यासि । विपर्यये । व्यत्यये । इ० ङि०

वैभोजम्,

न्द्रः ॥ विपरीतस्य । भावः । -व्यञ् ॥

वैपरीत्तलज्जालुः । पुं० स्त्री० खल्पश्चुपहृत्फलायांलज्जालौ ॥ यथा । लज्जालुर्वैपरीत्तान्याखल्पश्चुपहृत्फला । वैपरीत्याचलज्जालुश्चाभिधानेप्रयोजयत् । लज्जालुर्वैपरीत्याक्षाः षट्पुरुषः कफापनुत् । रसेनियामकश्चैवनामोविज्ञानकारकः । इ० रा० नि० षट् ॥

वैवधिकः । चि० यार्थावहे । कांश्चिद्या० इ० भा० प्र० ॥ विवधिन० वीवधिनथा० हरति । विभाषादिश्वादिति पठ्ठठक् । एकदेशित्तस्याऽनन्यत्वान्० वीवधादपिठक् ॥

वैवोधिकः । पुं० यैतान्तिके । विवोधः शीलमस्य । शीलमितिठक् ॥

वैभवः । पुं० विभवस्वरूपे । न० ऐश्वर्ये ॥

वैभोजधम । न० विभोजयितुर्धर्म्ये । तस्यधर्म्यमित्यधिकारेविभोजयितुषिंल्लिपच्छाञ्चत्तव्यङ्गञ् णिलीपद्य ॥

वैभोजम् । न० सुराणासुदृषानविशेषे ॥ विपुलास्त्रस्याद्रेर्मूर्त्ति० वैभोजास्त्रं नामवनमक्षि । यथा । वैभोजं वैपुलेमूर्त्तिसितोदस्रदोत्तमः । देवैर्निषेव्यतेऽन्नः कामचैरंशुमतप्रभैः ॥

वैयाघ्रपद्य :

वैमात्रः । पुं० विमात्रणी ॥ विमात्रु
 रपद्यम् । अथ ॥
 वैमात्रोः । स्त्री० विमात्रुः । कन्या-
 याम् ।
 वैमात्रेयः । पुं० वैमात्रे ॥ विमात्रु
 रपद्यम् । शुभोदिभ्यश्च तिठक् ।
 स्त्रीभ्योऽठिण्यश्च स्त्रीप्रथमोन्तस्यश्च
 ह्यत् ॥
 वैमात्रेयी । स्त्री० विमात्रु कन्यायाम् ।
 वैमानिकः । वि० विमानयायिनिदे
 वादौ । विमानेनचरतीत्यर्थे ठक् ।
 वैमयेयः । पुं० विनिमये ॥
 वैश्वकिः । पुं० विस्वात्तजि । विश्व
 स्यजाप्यन्तरस्यापत्यम् । व्यासयक
 ङेत्वादिभ्यश्च । प्रकृतेरकङ्कादेशः ।
 वैयाकरणः । वि० व्याकरणशास्त्रो-
 भिन्ने ॥ व्याकरणमधोति । विद्या । त
 दधीतेतदुं देख्यम् । ऐजागमः ॥
 व्याकरणस्यव्याख्यानः व्याकरण-
 भवोवाचैयाकरण । अथ षष्ठ्यय
 नादिभ्यश्च स्त्री । वैयाकरणी ॥
 वैयाघ्रः । वि० व्याघ्रमार्हतस्यन्द-
 ने । दूषे ॥ व्याघ्रस्यधिकारः ।
 प्राणिरुभतादिभ्योश्च । वैयाघ्रेण
 चमणापरिहृतीरथः । दूषेवैया-
 घ्रादञ् ॥
 वैयाघ्रपद्यः । पुं० श्रीश्रुती । मुनिवि
 शिदि ॥ व्याघ्रपदीऽपत्यम् । आ-
 ङ् । इन्द्रयुज्यमुनी ॥ व्याघ्रपदी

वैरहिकः ;

गीतापखत्यात् ॥ यदा व्याघ्रस्ये
 वपादावस्येतिबहुव्रीचीपादस्येतिपाद
 तिलोपिगर्गादिस्वातंयजिपादः प्र
 दितिपद्मावेनव्याभ्यामित्यैच् ॥
 वैयाख्यम् । न० अविनीततोयाम् ॥
 विरुपंयातं गमनम् । छेदनं यस्य ।
 वियातस्यभाषः । दृढादिस्वात्-
 ष्यञ् ॥
 वैयासम् । न० व्यासोपन्यस्तो षष्-
 सि ॥ शिष्यवृत्त्यञ् ॥
 वैयासकिः । पुं० शुकदेवे । व्यासश्च
 अपत्यम् । व्यासश्चकन्यादचरुडा
 कविस्वानाश्चो विरक्तव्यमितियासिं
 कादिञ् । अकङ्कादेशश्च । नव्या-
 व्यामित्यैजागमः ॥
 वैरम् । न० विरोधे ॥ तस्यसमुत्थानं
 पञ्चविधम् । स्त्रीकृतम् । यथाह
 ष्यांशिशुपोक्तयोः । वास्तुजम् । २
 यथाकीरयपारुडवानाम् । वागूज
 म् । ३ यथाद्रोणद्रुपदयोः । साप
 तम् । ४ यथासूयिकमाजारीयोः ।
 अपराधजम् । ५ यथापूजनीवृत्तद
 तयोः ॥ वीरस्यकर्म । वैरमैधुनि
 कयोःरितिनिदेशात् । युवादिस्वाहो
 ष् । अतिवादांस्तित्तिघे तनावम
 न्येकस्यन । नचेमदिहमाप्रित्यवैरं
 कुर्वीतकेनचित् ॥
 वैरहिकः । वि० विरागयोग्ये । वि
 रागं नित्यमर्हति । छेदादिपुं वि

वैशारद्यम् ।

ल्यम् । अश्वत्थादिभ्यः फञ् ॥
 वैशसम् । न० हिंसायाम् ॥ यथा ।
 वरहृतवहज्जालापुञ्जस्थान्तव्यवस्थि-
 तिः । नशीरि चिन्ताविमुखजेनसं-
 वासवैशसमितिकात्यायनः । शौ-
 रिचिन्ताविमुखेपुतेन्निन्दापरिपुलने-
 पुयः सवासः सएववैशसंहिंसात-
 न्नभरमित्यर्थः ॥ नरकविशेषः ।
 वैशखम् । न० विश्वासितुर्धर्म्ये ॥
 विशसितुरिड् लोपयाञ् वक्तव्यः ॥
 वैशाखः । पुं० मासविशेषः । भाधवि-
 । राधे ॥ वैशाखीपौषमास्त्रस्मिन्-
 सास्मिन्पौषमास्त्रीत्यण् ॥ खज-
 के । मन्दानदखडे । रङ्गे । इ०
 मा० प्र० ॥ विशाखाप्रयोजनम-
 ख्य । विशाखाघाटादित्यण् ॥ न०
 धन्विनांसंखान्भेदे । वितस्वत्कारे-
 णस्त्रितेपादद्वयेविशाखाख्यस्याः नभ-
 वति । विशाखएव । स्वार्थेऽण् ॥
 वैशाखी । स्त्री० वैशाखपौषमाया-
 म् ॥ विशाखयायुक्तापौषमासौ-
 । नचक्षेणयुक्तः कालइत्यण् । त-
 तोडीप् ॥ रक्तपुनर्नयायाम् ॥
 वैशारदी । स्त्री० मायायाम् ॥ वि-
 शारदर्वैश्वरः । तस्यैयम् । षण्-
 डीप् ॥
 वैशारद्यम् । न० विशुद्धौ ॥ विशा-
 रदस्यभाषः । इडादिप् । वियातला-
 भमतिमगः शारदागामितिप्यञ् ॥

वैशेषिकः ।

वैशेषिकः । पुं० विविधनायकान्तर्ग-
 तनायकविशेषे ॥ बहुवैश्यामीशो-
 परसिकोवैशेषिकइतितत्त्वज्ञयम् ॥
 वैशिष्ट्यम् । न० विशिष्टत्वे । स-
 स्वार्थेऽण् । विशिष्टधीनियामके ॥
 वैशेषिकः । पुं० कणादमुनिकृतद-
 र्शनविशेषे । परमार्थतोद्वयादिस-
 मयायास्तप्रट्पदार्थवादिनि ॥ य-
 धायात्मनोद्रव्यभूतशुशुणोबुद्ध्या-
 दयानंब । वासनात्वेनवेदान्ताइ-
 तिवैशेषिकादयः बुद्ध्यादिधर्मि-
 यमन्तः । कारणमेवात्मेतिभ्रमित्वा-
 षात्मगुणोपवासानात्वेन० यथा-
 । महारजनमित्यादिश्रुत्योच्यतइ-
 तिसदन्तिकायादाइत्यर्थः ॥ अ-
 यवैशेषिकायन्यविवरणम् । चतु-
 विशेषपदार्थनिरूपकयन्यः । अ-
 ख्यमतंन्यायदयंनमरातुल्यम् । अ-
 चलगतः कारणंपरमाणुपर्यन्तं
 निरूपितम् ॥ इहखलुनिखिलप्रे-
 षावजिसर्गप्रतिकूलवेदनीयतया-
 निखिलात्मसंवेदनसिद्धेः खंकि-
 दासतस्तदानीपार्थविज्ञासुः पर-
 भैश्वरसाक्षात्कारमुपायमाकलयति
 । यदाधर्मबदाकाशविद्यस्तीहमो-
 नवाः । तदागिषमविज्ञावदुःख-
 स्मान्तीभविष्यतीत्यादिवचन० निच-
 यप्रामाण्यात् । परभैश्वरसाक्षा-
 त्कारश्चश्रवणमननभादगाभिर्गा

वैशेषिक :

धनीयः । यदाह । आगमेनानु
 मानेन ध्यानाभ्यासपक्षेन च । त्रिधा
 प्रकल्पयन् प्रज्ञालभते योगसुत्तममि
 ति । तत्र मननमनुमानाधीनम् ।
 अनुमानञ्च व्याप्तिज्ञानाधीनम् ।
 व्याप्तिज्ञानञ्च पदार्थवैधिकापेक्षम्
 । अतः पदार्थमट्कम् । अथातो
 धर्मव्याख्यास्यामः । इत्यादिका
 र्याद्दृशत्तच्छब्दाकबभक्षे यमगवता
 व्यवस्थापि । तथाऽङ्गकदात्मके
 प्रथमेभ्यादि । समवेताशेषपदार्थक
 यनसकारि । तथापि प्रथमाङ्गकी
 कातिमस्तिरूपपथम् द्वितीयाङ्गकेना
 तिभिश्चिद्योगैरि रूपपथम् । आङ्गकद
 यात्मकी द्वितीयेभूतदिकाललक्षणम्
 । तथापि प्रथमाङ्गकेभूतविशिष्टल
 क्षणम् । द्वितीयेदिककालप्रतिपा
 दनम् । आङ्गकदयात्मके द्वितीये
 चात्माना करणलक्षणम् । तथा
 व्यात्मलक्षणप्रथमे । द्वितीयेऽन्तः
 करणलक्षणम् । आङ्गकदृश्यगुण
 चतुर्थे । शरीरतदुपयोगिविषयनम्
 । तथापि प्रथमे तदुपयोगिविषयन
 म् । द्वितीये शरीरविषयनम् । आ
 ङ्गकदृश्यवतिपञ्चमे । यमप्रतिपा
 दनम् । तथापि प्रथमे शरीरसम्ब
 न्धियमपि ज्ञानम् । आङ्गकदृ
 शालिनिषष्ठे । यौतधर्मनिरूपण
 म् । तथापि प्रथमेदानपरिग्रहधर्म

वैशेष्यः

विशेषिकः । द्वितीयेषां तुराश्वस्वोचि
 तधर्मनिरूपणम् । तथापि धिसप्तमि
 गुणसमवायप्रतिपादनम् । तथा
 पि प्रथमे बुद्धिनिरपेक्षगुणप्रतिपाद
 नम् । द्वितीये तत्साधेयगुणप्रति
 पादनम् । समवायप्रतिपादनञ्च ।
 अष्टमे निर्विच्छेदकसंयिकल्पकप्रख
 क्षप्रसाध्यचित्तनम् । नवमे बुद्धिवि
 शेषप्रतिपादनम् । दशमे अनुमा
 नप्रतिपादनम् । तत्रोद्देशि लक्षणप
 रीक्षाचित्तिभिन्निध्यास्त्रास्त्राप्रवृत्ति
 रितिवैशेषिकसम्बन्धविवरणम् ॥ क
 षादमुनिकृतदर्शनशास्त्रवैतरिः ।
 शौलूक्ये । विनवादिस्वोत्सार्थ
 ठक् । वि० पिशियविदि ॥
 वैशेष्यम् । न० भाग्यधिक्ये । भावे
 प्यज् ॥
 वैशेष्यः । पुं० करुज्ये । करुजे । भू
 स्युशि । तमउपसर्जनरजः प्रधा
 नेतृतीयवर्णः । तस्य चकृष्यादीनि
 तादृशानिकर्माणि भवन्ति । तानि
 चवर्षाश्रमशब्दे द्रष्टव्यानि । निषि
 द्धानियमाः वैश्यानां धनलीमेनमि
 ध्याम लघुप्रकाशनम् । अपालनप
 शूनाश्च भिज्याविभवे सतीति पाश्र्
 स्वर्गखण्डे २७ अध्यायः ॥ लक्ष
 णन्तु । पिश्याशुपशुभ्यश्चकृष्यादा
 नरुचिः शुचिः । विद्याध्ययनसम्पन्नः
 सपैश्वर्यवृत्तिसंज्ञितः ॥ विशति ।

वैश्वानरः

वैषयम्

विश्वं क्लिप् । स्वर्गं च्यञ् ॥
 वैश्वानरं । न० कृपिगेरख्यं वाणिष्यादी०
 वैश्वान् । स्त्री० अर्थाख्याम् । आर्यायाम् ।
 बुद्धशतस्य मरे ॥ तारायाम् ॥
 वैश्वरथः । पुं० कुवेरे ॥ विश्ववसेऽपत्यम् ।
 शिवादिषु विश्ववसे । विश्ववशरथणावा
 देवो निपातितौ । अण् ॥
 वैश्वरथालयः । पुं० वैश्वरथवासे
 ॥ वटवृक्षे ॥
 वैश्वरथावासः । पुं० वटवृक्षे ॥ कुवे
 रपुर्याम् ।
 वैश्वरथोदयः । पुं० वटवृक्षे ॥
 वैश्वरथः । पुं० उत्तराषाढनक्षत्रे ॥
 वैश्वरथेवः । पुं० अन्नसार्धं हेमवलि
 दानातिथिमेकानात्मकेसायम्प्रात-
 र्दृष्टप्रतिविहितेकर्मविशेषे ॥
 विश्वेदेवादेवताश्च ॥ सास्यदेवते
 च्यञ् ॥ न० उत्तराषाढान० ॥
 वैश्वरथेवो । स्त्री० आभिषायाम् ।
 जगती छन्दः प्रमेदे ॥ तन्नक्षत्रादि
 यथा । वाणाश्वैश्चिन्नावैश्वरथेवोम
 मीथो । यथा । अर्चामन्येषां त्वं
 विश्वायामराणामपैतेनेकं विश्वुमभ्य
 र्च्यभक्ता । तत्राशिषात्मन्यर्चितेभा
 वितीतेभासः सम्पन्नाराधनावैश्व
 रथेवो ॥
 वैश्वरथेव्यम् । न० सामविशेषे ।
 वैश्वानरः । पुं० अग्नेौ । वज्रौ ॥ अ
 भ्यभिमानिन्यादेवतायाम् ॥ जाठ

राग्नी ॥ चित्रकवृक्षे । विश्वेनरोच
 स्य । नरेसंज्ञायामिति विश्वशब्दस्य
 दौर्घः ॥ विश्वानरस्यापत्यम् । कृष्य
 ण् । गीचापत्ये ० विदादित्वात्त्व-
 वा ॥ विश्वेपांनराणां कर्त्तरि ॥ व्रह्म
 षि । जीवे ॥ विश्वनराभिमानि
 त्वात् ० स्यूजसमष्ट्युपहितेचैतन्ये
 ॥ विश्वेचतेनराश्च ० विश्वानराः ।
 पूर्वपदस्यदौर्घः । विश्वानरान्
 मेः कृत्वैभ्यवस्त्रितान्प्रति ० अनेक
 धाधर्माधर्मकर्मानुसारेण ० सुखदुः
 खादिप्रापणात् ० अयं परमात्माकर्म
 णांपलदाता ० वैश्वानरशब्दोभवे
 ति ॥ अथवा । विश्वस्यासौनरश्च ०
 विश्वानरः । नरेसंज्ञायाम् । वि
 श्वानरएव । वैश्वानरः । स्वा-
 र्थेऽण् ॥
 वैश्वानरमार्गः । पुं० दहनबीड्या-
 म् । पूर्वोत्तराषाढयोः संमीपे ।
 वैश्वानरीबीधी । स्त्री० दक्षिणमार्गे
 नक्षत्रविशेषाणांसंज्ञाविशेषे ॥ य
 धा । शतभिषक्तया । वैश्वानरी
 भाद्रपदेरेवतीचैवकीर्त्तता । ए-
 तास्तुबीधयस्त्रिसोदक्षिणीमार्गउ-
 च्यतइति ॥
 वैश्वी । स्त्री० उत्तराषाढानक्षत्रे ॥
 वैश्वस्यम् । न० दिपसत्त्वे ॥ भावे ० वा
 ह्यादिस्त्रात्त्वञ् ॥
 वैषयम् । न० विषयाणांसमूहे भि

वैष्णवः

वैसादृश्यम्

चाद्यणः ॥

वैदधिकः । वि० विषयसम्बन्धिनि ।
वैष्टुतम् । न० हेःमभस्त्रनि ।
वैष्टुम् । न० विष्णोः ॥ विष्टपे ॥ वैशे
ष्टि । विश० भ्रसृजिगमिनसिहजि
विश्रयशांठद्विष्टे तिष्टन् ॥ द्विष्टि ॥
वायो ॥

वैष्णवः । वि० विष्णोः पासके । वि
ष्णुमन्त्रदीक्षिते । षाण्यो । शरि ॥
तल्लक्ष्यमाहात्स्याद्विद्यया । फल
सम्भान्द्रहिताविष्णु भक्ताद्यवैष्णवाः
। सत्प्रीतिभक्तिकामास्ते सर्वदास
र्वकर्मसु । गुरुवक्त्राद्विष्णुमन्त्रोयस्य
फलं प्रविश्यते । जीवन्मुक्तवैष्णवं
तंवेदाः सर्वेष्वदन्ति च ॥ पुरुषार्था
शतं प्रवैषै द्वकक्ष्यतं परम् । मा-
तामहृष्टचतं मातरं मातृमातरम्
भगिनीं मातरं चैव भागिनीयस्य मातृ
लम् । श्वश्रुश्च श्वशुरश्चैव गुरुपत्नी
शुरीः सुतम् । गुरुश्च ज्ञानदाता
रं सिष्यश्च सहचारिणम् । भ्रष्टं शि
ष्यं तद्यः चिटीं प्रजाः ह्यश्रमसन्निधौ
॥ चहरेदात्मनासाधैमन्त्रयष्ट्यमा
चतः । मन्त्रयष्ट्यमात्रे षलीयन्मु-
क्तीभवेत्तरः । त यसंस्पर्शं मात्रं चपू
तं तीर्थं ह्यभारतम् । लक्ष्यैपादरज
संसदा । पूतोवसुन्धरा ॥ पादोद्द
कप्रतल्लानं तीर्थं निषभवेद्भुवम् ।
इ० न० वै० व० पुराणम् । यैकरुल्ल

भन्तुनसीभवकाष्ठमात्राधिदादमात्र
हरिनामकृतोऽर्घुपुण्ड्राः । येष्वा
भक्तिमुदटाधृतगङ् खचक्रः स्ववैष्ण
वाभुषणमाशुपविचयन्ति ॥ अवि-
च । पशुर्मानुष्यः पक्षीवायिष्यवैष्ण
यसंश्रयः । तेनैवतेप्रयास्यन्तितद्वि
ष्णोः परमंपदमिति ॥ अस्याचार
श्च । सर्वान्कामान्परित्यज्यद्रष्टभ
क्तिश्चसाधयेत् । स एववैष्णवाचारः
कामसङ्कल्पवर्जितः ॥ विष्णोः र
यम् । अश् ॥ न० विष्णुपुराणे ॥
यथा । अयोविश्रतिसाहस्रवैष्णवंपर
माद्गुणमिति ॥

वैष्णवी । स्त्री० विष्णोः । शक्ती ॥ य-
था । एषाचिद्यक्तिरुद्दिष्टानद्यसिधा
नागामिनौ । एषाज्वेतापरासृष्टि
सःश्विकीव्रह्मसंस्थिता ॥ एषैश्वर
कारणसिष्यैष्णवीपरिष्कीर्त्तिता । ए
पैशङ्गाणां तमसिरिद्रोदेवीप्रकीर्त्ति
ता । अष्टदशतयाकोट्योवैष्णव्या
मेदृष्टयते । याविष्णोराजसौशक्तिः
पालनीचैववैष्णवी । इतिवाराहपु
राणम् ॥ दुर्गायाम् ॥ यथा । शङ्
खचक्रगदाधारिविष्णुमातातयारि
हा । विष्णु रूपायवादेवोदैष्णवीते
नगोयते ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥ ग
ङ्गायाम् । तुलस्याम् ॥ अथराजि
तायाम् ॥ शताययाम् ।

वैसादृश्यम् । न० विसदृशत्वे ॥

वीट्री

वैसारिणः । पुं० मख्ये ॥ विविधंसर
ति । स० । यच्चादित्वाण्णि-
निः । ततोविसारिणोमख्यइति-
स्वार्थेऽण् ॥ सिधे ॥

वैहायसः । पुं० खिचरे ॥

वैहायसी । स्त्री० भारतवर्षखनयन्तरे ॥

वैहय्यः । वि० परिहासिनलालनी-
येश्यालसंबंध्यादौ ॥

वैहासिकः । पुं० वासन्तिके । केलि
काले । विदूषके । प्रहासिनि ॥

वीटा । स्त्री० वीच्यम् । दाख्यम् ॥
इ० ऐ० न्द्रः ॥

वीट्टः । पुं० गीनसाही ॥ भाषा-
न्तरे ।

वीट्टो । स्त्री० पणचतुर्थीशि । बुद्धि०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

वीट्यः । वि० बहनीवे ॥

वीट्टः । पुं० मुनिविशेषः ॥

वीटा । पुं० भारिके ॥ सूते । वीट्ट
महः । बह० । अर्धे क्वचत्वस्ये

तितच् । टत्वधत्वट्त्वटलोपाः ।

सङ्घिबहीरोद्वषण् स्त्रोत्योकारः ॥

चनडुट्टि । षट्पमे । परिणेतारि ॥
मूटे ॥

वीट्टः । वि० चाट्टे ॥

वीट्टालः । पुं० पाठीनमख्ये ॥

वीट्टः । पुं० गीनसाही ॥ भाषा-
न्तरे ॥

वीट्टी । स्त्री० पणपादे । काफिन्याम् ॥

वीला

वीरथः । पुं० लेखके । इ० वि०
शेषः ॥

वीरठः । पुं० कुन्दपुष्पे ॥ इ० वि०
शेषः ॥

वीरपट्टी । स्त्री० मन्दुरायाम् । माद
री० कट्० चटाइ० इ० भा० प्र० ॥

वीरथः । पुं० वीरो० इ० गौ० भा० प्र०
धान्यविशेषे ॥ यथास्यगुणाः । वा

रथस्तुवधैः । प्रोक्तस्त्रिदोषस्यप्रकीप
णः । मधुरश्चाक्षपाकधवीहिः पि

त्तकरीगुहः ॥

वीरखानः । पुं० पाठलवर्थाश्वे ॥
इ० ऐ० न्द्रः ॥

वीलम् । न० गन्धरसे । अष्टगुणाः
। वीलेरत्तहरंशीतसेध्वदीपनपाच

नम् । मधुरं कटुतिक्तश्चयस्त्रिद्वि
दोषकित् ॥ ज्वरापस्मारकुष्ठरंग-

भांशयविशुद्धिक्कत् । अमिषम् । वील
श्चकटुतिक्ताप्यं कपायं रत्तदोषनुत् ।

कफापित्तामयान् । हन्ति प्रदरादिरुजा
पहम् । पुं० रसगन्धे ॥ वीलय-

ति । बुधमज्जमे । अच् । पारिथा
। वा० । मिष्ठादित्वाट्टलच् ॥

वीलकः । पुं० लेखके ॥

वीला । स्त्री० रीळावर्त्ते ॥ यथा ।
द्विगुणितरविमितकलितकलाभिल्ल

द्वितानियथा० मङ्गलपिङ्गलभवि
तगणितकलयापिथगथा । एकाद
शकलपिरतिविदितसुदुर्गतिरिह-

व्यक्तदृष्टार्थः :

श्रीला • यथासापूरितभुवनभुवनर
सनासनवीणा ॥
बोलाहः । पुं० अश्वविशेषे । यथा
बोलाहस्त्वयमेवस्यात्पाण्डुकिशर-
वास्तुधिः । इ० हे० न्द्रः ॥
बोहिल्यम् । न० यानपात्रे । पीते ।
जहाज० इ० भा० प्र० । इ० हे०
न्द्रः ॥
बोपट् । अ० देवद्विर्दानमन्त्रे ॥ स्वा
हादेवद्विर्दानेनौपट्बोपटवपट्स्व
धेत्वमरः । उच्चातेऽनेन । बह० ।
बाहुलकात् । डीपट् ॥
व्यंशकः । पुं० पर्वते । इ० मुद्राङ्घ्रि
राष्ट्रम चन्द्रः ॥
व्यंसकः । पुं० धूर्त्ते ॥
व्यसिताः । वि० वसुधेति ॥
व्यक्तः । वि० स्फुटि ॥ मनोविधि ॥
प्रत्यक्षे । ऐतुमदनिच्यमव्यापिस
क्तियमनेकमाश्रितसिद्धम् । सायय
धंपरतन्व व्यक्तम् । वृत्तिलक्षिते
॥ स्फुटि ॥ यथा । अव्यक्तोव्यक्तका
रणमिति ॥ व्यन्यतेऽयम् । अक्षुव्य
क्त्यादौ । क्तः । विपुर्भादश्चतेः
क्तु० अक्षेर्नत्वे व्यक्तप्रतिषेधइति
निष्ठातस्य अक्षोनपादानइतिनन-
त्वम् ॥
व्यक्तकाशः । पुं० स्थितिकाले ॥
व्यक्तदृष्टार्थः । पुं० प्रत्यक्षिणि ॥
साक्षिणि । इ० दि० शेषः ॥

व्ययः :

व्यक्तविशेषः । पुं० बुद्धे ॥
व्यक्तिः । स्त्री० पृथगात्मताम् । प्र
त्यक्षे । स्पष्टतायाम् । शरीरवि
पयादिरुपायाभिःगभूभौ ॥ प्रभा
ये ॥ व्यक्तिलक्षणमाह्वेतात्मः ।
यथा । व्यक्तिसुंषुविशेषाश्रयोमूर्ति
रिति । अस्वार्थः । यद्यपिजात्या
देरपिव्यक्तित्वात्प्रमेयत्वमेवव्यक्ति
त्वम् । तथापिजात्याकृतिगतिवि
पयव्यक्तेरिदलक्षणम् । तथाच०
गुणविशेषिजात्याकृतिसमानाधि-
करणोगुणः । सद्ब्रह्मादिभिन्नस्तदा
शयः । मूर्तिव्यक्तिरितिसमाना
यैकानित्वर्षः । परितु० गुणारूपा
दय० विशेषाविशेषकाः । उत्पद्ये
पयादयत्ते यामाश्रयोद्रव्यम् । तेन
जात्याश्रयेव्यक्तिरित्याशयः । पि
शेषलक्षणमाहमूर्तिरिति । मूर्तिः
उच्यते । विशेषप्रदानित्वाद्दुः । अ
वचमध्यमपदसोपीसमासद्वयाशय
। अन्येत्तु० व्यक्तिलक्षणमूर्तिरि
ति० सैवकेत्याह । गुणविशेषाशय
इति । गुणविशेषस्य० अक्षुव्य
रिमाणस्याशयद्रव्यैर्भूत्वाद्दुः ।
१७२ । व्यन्यतेऽनया । अक्षु० ।
स्त्रियांक्तिन् ॥ जने । इ० हे०
चन्द्रः ॥
व्यय । वि० व्याहृते । व्याख्युते ॥ अय
यजिते ॥ सायमे । व्यासक्ति ॥

व्यतीतः

विशेषे ॥ अथगीतमः । तद्विपर्य
याहाविपरीतव्यतिरेक्युदाहरणमि
ति । अन्वयः । तद्विपर्ययात् सा
ध्यासाधनव्यतिरेकव्याप्तिप्रदर्शनात्
। तथाचसाध्यासाधनव्यतिरेकव्या
प्युपदर्शकोदाहरणं • व्यतिरेक्युदा
हरणम् । यथास्त्रीवस्त्ररौ • सास्त्र
जनपाषाणदिमखात् • यत्रैवम् • तत्रै
वम् • यथाघटद्विति ॥ धाकारः । प्र
योगसमेत्य • तथाचान्वय्युदाहरणं
व्यतिरेक्युदाहरणं वाप्रयोगव्यति
रेक्यः ॥ ६६ ॥

व्यतिपत्तः । चि० सम्बन्धाज्जाते । स
न्वदृष्टे । व्यतिपत्तयेत्यम् । पञ्चस
ङ् । क्तः । उपसर्गत्सुनातीष्ठा
दिनापत्यम् ॥

व्यतिपद्मः । पुं० विनिमये ॥ सङ्गे ।
परस्परमेकमे । व्यतिपद्मनम् । प
ञ्च । घञ् ॥

व्यतिहारः । पुं० विनिमये । परस्पर
रकारणे ॥ यथा • त्वमहमस्मि • अहम
त्वमसीतिव्यतिहारः सचैक्यता
त्पर्यायगम इति । व्यत्यये ।
अन्वयिद्वन्द्यावसंसे ॥ व्यतिउरण
न् । ङञ् । घञ् । व्यतिद्विय
तेऽनेनाधया । घञ् । उपसर्गत्सु
तिपाञ्चिकेदीर्घाभावः ॥

व्यतीतः । चि० विगते । विशिष्ये •
व्यतीतः ॥

व्यत्यासितः

व्यतीपातः । पुं० मद्योत्पाते । उपद्
वे ॥ अपयाने । पलायने । योगवि
शेषे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । कठो
रवाक्यः । पिशुनस्त्रभावीगद्गुरो
मत्तहितोमनुष्यः । परस्यकार्यकृत
पक्षपातोयस्यप्रसूतौव्यतिपातयोग
। व्यतिक्रम्यपतनम् । पत्त्वगतौ
। घञ् । उपसर्गत्सुतिदीर्घः ॥
अन्वयेगि ॥

व्यतीहारः । पुं० परीवर्त्ते । व्यति
हरणम् • व्यतिद्वियतेवा । ङञ् •
। घञ् । उपसर्गत्सुतिपाञ्चिकेदी
र्घः ॥ परस्परमेकजातीयक्रियाक
रणे ॥

व्यत्ययः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्या
से । विपर्यये । विपर्यये । व्यत्य
यनम् । ङञ् । परञ् ॥

व्यत्यस्तः । चि० व्यतिक्रमसहिते ॥
यथा । व्यत्यस्तपाणिनाकार्यमुपसं
यस्यंशुरीः । सव्येनसव्ये स्मृ
ष्टव्योदक्षिणेनचदक्षिणवृत्तिमनुः
॥ उत्तानाभ्यांस्तुभ्यांदक्षिणोपरि
भावेनव्यत्यासः । अष्टसमाचारात्
शोधः ॥

व्यत्यासः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्य
ये ॥ व्यत्ययनम् । असुजोपयो ।
घञ् ॥

व्यत्यासितः । पि० वैसादृश्यं प्रापि
ते ॥ तारकादित्वादित्च ॥

व्ययक :

व्ययकः । चि० व्ययाकारिणि । दु० ख
जनकी ॥ भयङ्करे । व्यययतिव्य
यभयचलनयोः । बहुल मन्वचापी
तिङ्गुन् ॥

व्यथा । स्त्री० शैडायाम् । दुः स्त्री ॥
व्यथ० । घटादयः पितृकृतिपित्वा
दङ् । टाप् ॥

व्यथितः । चि० दुः स्थिते । पीडिते ॥
व्यथासञ्जातास्य । तारकादित्वादि
तच् ॥

व्यथ । पुं० वेधि ॥ व्यथनम् । व्यथत,
उथे । व्यथलपीरिष्यप् ॥ लाङने ॥
व्यथनम् । न० विधने ॥

व्यथ्यः । पुं० प्रतिक्वाये । धनुर्गुणे ॥
व्यथ्यः । पुं० दुरध्वे । विपथे । निन्द
तिवर्त्मनि ॥ विरुल्लिध्वा । प्राद्व्या
गताद्यर्थ इति समासः । उपसर्गाद्
ध्वनश्रुत्वच् ॥

व्यपगतः । चि० निवृत्ते ॥

व्यपदेशः । पुं० शब्दे । नामनि ॥ क
पट्टे ॥ विशिष्टोऽपदेशः । वाक्यविशे
षे । यथा । व्याजिनात्माभिजापि
शिव् व्यपदेशश्रुतीर्यतश्चुञ्ज्वलनी
लमथिः ॥

व्यपवर्गः । पुं० । व्यपवर्गमेदे ॥
व्यपकात्त । स्त्री० व्यपङ्कये । च-
स्त्रीकारि ॥

व्यपाश्रयः । पुं० शरणे ॥

व्यपितः । चि० व्यपगते ॥

व्यभिचारी

व्यपीठः । चि० विपरीते ॥

व्यपीठः । पुं० व्यपीठने ॥

व्यपीठनम् । न० अपाकरणे ॥

व्यभिचारः । पुं० कदाचरि । भटा
चारी ॥ परिलीये । सूखात्तित्वे ॥

दीपविशेषे ॥ तस्मिन्नेव यथा । सा
थ्यतापक्षदकावच्छिन्नप्रतियोगिता

काभाषणत्तित्वद्विव्यभिचारद्वितिव्य
धिकरणधर्मावच्छिन्नाभाषितानाम

थिः ॥ सन्निविधः । साधारणासा
धारणा नुपसंशारिभेदात् । तच्च वि

पक्षद्वितित्वसाधारणत्वम् । सत्रं
संपन्नव्याहृतत्वमसाधारणत्वम् ।

व्याप्तियथानुकूलैकधर्म्युपसंशारी
भाषायत्सहैत्वमिमतोऽनुपसंशार्यः

। इति सव्यभिचारचिन्तामथिः ॥
विशिष्टोऽभिचारः ॥ व्यभिचरणं वा
। चर० । षष् ॥

व्यभिचारिणी । स्त्री० परपुरुषगामि
न्याम् । कुलटायाम् । यथा । उ

ताधिकारमलिनमिडमाभोपसिव
नीम् । परिभूतामघः शब्दांशस्ये

व्यभिचारिणीम् ॥ व्यभिचारीव्य
तिक्रमेस्त्रया । इति । ङीप् ॥

व्यभिचारी । पुं० चतुरस्त्रिंशत्पकार
शृङ्गारमाधविशेषे । यथा । निर्म

दन्तानिश्चदास्यासयासूयामद्वय
मा । धालस्त्रयैवेत्यस्यचिन्तामो
ः । स्मृतिर्भूतिः ॥ श्रीडाचपलता

व्यवहारपदम्

व्यवहारः । च० निश्चिन्त्ये च्यर्थे ॥
 व्यवहारणम् । न० व्यवहारे ॥
 व्यवहर्ता । पुं० व्यवहारकर्त्तारि ॥
 प्राङ्मुखायै ।
 व्यवहारः । पुं० शास्त्रीयलीकिकादि
 व्यवहारणे । व्यौहार० द्र० भा० ॥
 यथाहुः । अहमिदमित्तिचमसि
 भ्यांसततं व्यवहरतिसर्वलोकिकापि ।
 प्रथमाप्रतीचिचरमानिषसतिवपु-
 रिन्द्रियादियाच्चार्ये ॥ इति ॥ द्रुम
 प्रभेदे । न्यासे ॥ पणे ॥ स्थितौ
 व्युत्पत्तौ ॥ विवादे । ऋणदाना
 दिविषयचतुष्पाद्याये ॥ ऋणदाना
 दादादशविषयो० निरुद्धावांश्चिप्र-
 ख्यविधाक्यलनितसन्देहहारौवि-
 चारणव्यवहारः । यथाहकाख्यो
 यतः । विनानार्थेऽवसन्देहहरणं
 हारउच्यते । नानासन्देहहरणा
 व्यवहारइतिस्मृतइति ॥
 व्यवहारज्ञः । पुं० प्राप्तव्यवहारे ॥
 सतुषोडशमपानन्तरंभवति । यथा
 । पालकायोडशाऽपान्तुषोण्डेऽपि
 निगद्यते । परमोव्यवहारज्ञस्वसन्धः
 पितराहसेइति ॥ वि० व्यवहार
 ज्ञातरि ॥
 व्यवहारदर्शनम् । न० न्यायदर्शने ।
 विचारकरणे ॥
 व्यवहारपदम् । न० सादिनाराजिनि
 घेदने ॥ यथाहयाज्ञवल्करः । स्मृ

व्यवहारः

व्याचारव्यपेतेन० मार्गेणधर्मितः
 परे ; । आवेदयतिचेद्राजिभ्यवहा
 रःइतिइतिइति ॥
 व्यवहारपदः । पुं० व्यवहारांशे ॥ य
 धा । पूर्वपक्षः स्मृतः पादोदि
 पादद्योत्तरः स्मृतः । क्रियापा
 दस्तथाचान्यस्तुषोर्निर्णयः स्मृत
 इति ॥
 व्यवहारमाहका । स्त्री० व्यवहारोप
 योगिक्रियाधाम् ॥ साधमिताऽत
 रातोनुसम्भवा ॥
 व्यवहारमार्गः । पुं० व्यवहारविषये
 । व्यवहारपदे ॥
 व्यवहारविधिः । पुं० धर्मशास्त्रे ।
 व्यवहारस्यविधाने ॥
 व्यवहारविषयः । पुं० व्यवहार-
 पदे ॥
 व्यवहारिका स्त्री० लोकायाचयाम् ॥
 वसेन्याम् । सम्भारान्याम् ॥ इह
 गुदे ॥
 व्यवहारी । वि० व्यवहारविशिष्टे ॥
 व्यवहार्यः । वि० व्यवहारणीये । व्य
 वहर्त्तव्ये । व्यवहारयोग्ये ॥
 व्यवहित । वि० दूरेस्थिते ॥ व्यवधान
 विशिष्टे । साक्षरे । भित्वाद्यन्तरि
 वे ॥ तिरोऽइति ॥
 व्यवहितः । वि० कृतव्यवहारे ॥
 व्यवहितः । स्त्री० व्यवहारे ॥
 व्यवहारः । पुं० सुरते । साम्यधर्मे ॥

व्यसनम्

मैशुने ॥ अन्तर्ही । व्यसधाने
 ॥ शुद्धावितिधरणिः ॥ न० ती
 जसि ॥ व्यवायनम् । प्रणगती०
 अयगतीषा । एरच्० घञ्वा ॥
 व्यवायी । पुं० स्त्री० कासुके ॥ वि०
 द्वयविशेषे ॥ व्यवायोऽस्यास्मिन्वा
 ऽस्ति । पुनिः ॥
 व्यग्रवानः । वि० व्याप्रवति ॥ अग्नी
 तेलंठः शानजादेशः ॥
 व्यष्टिः । स्त्री० व्यस्तव्यापिनि ॥
 विशेषे ॥ अध्यात्मादिभिभागेनव्या
 पित्व्यष्टिरितौरिता ॥
 व्यसनम् । न० अशुभे ॥ सती । दै
 वानिष्टफल । भंसि ॥ पापे ॥ विप
 तौ । निष्फलोद्यमे ॥ स्त्रीपानसृ
 गयादिष्वष्टादशविधेषु ॥ यद्योक्तम
 तुना । सृगयाचोदिवास्तुतः परि
 वादः ॥ स्त्रियोमदः । तौख्यचिकह
 याव्याचकामजीदशकीगणः ॥ पै
 शुन्यसाहसद्वीद्वैर्ष्यासूयार्थदूषण
 म् । वाग्दण्डजसुपाकव्यं क्रोधजी
 पियणोऽकः ॥ कामजीपुपसज्जोषि
 व्यसनेपुमधीपतिः । विद्युज्यतेयंध
 र्माभ्यांक्रोधजीव्यात्मनैवतु ॥ ययोर
 यं तयोर्भूलयंसर्वेषयोपिदुः ।
 तंयत्ने नक्षत्रेभ्योऽभंतज्जावेतासुभौग
 यौ ॥ पानमघाः स्त्रियेषैःसृगया
 चयथाक्रमम् । एतत्कष्टतमंविद्याभ
 तुष्कं कामजीगणं ॥ दण्डस्यपातनं

व्यसनम्

चैवशाक्तपारुष्यार्थदूषणे । क्रोधजी
 पियणो विद्यात्कष्टमेतत्त्रिकंसदा
 ॥ सप्तकस्यास्ववर्गस्यसर्वेष्वानुप
 क्लिणः । पूर्वपूर्वसुहृतरंविद्याद्यसन
 मोत्सवान् ॥ तथाहि द्यूतात्पानक
 टतरम् ॥ सद्यपानेनमत्तस्यसंज्ञाप्रणा
 शात् ॥ यद्येष्टचेष्टयादेष्टधनाद्विरोध
 इत्यादयोदेःपाः ॥ द्यूतेतुपानिकीध
 नाषास्त्रिष्यस्ति । स्त्रीव्यसनात् ॥
 द्यूतकष्टम् ॥ द्यूतेहिद्वैरोक्तयादयोनी
 तिशास्त्रोक्तादेषाः ॥ मूत्रपुरीषवैग
 धारयाच्चव्याध्युत्पत्ति ॥ स्त्रीव्यस
 नेपुनरपत्योत्पत्त्यादिगुणयोगोप्यस्ति
 । सृगयास्त्रीव्यसनयोः स्त्रीव्यसनंदु
 ष्टम् ॥ तयोर्दर्शनंकार्याणांकालोशिपा
 सेनधर्मलोपादयोदेःपाः ॥ सृगया
 यांतुष्यायामेनारीग्यादिगुणयोगो
 प्यस्तीत्येषां कामजचतुष्कस्यपूर्वपूर्व
 गुरुदोषम् ॥ क्रोधजीवपिधियुः वा
 कपारुष्यात् ॥ दण्डपारुष्यदुष्टम् ॥ अ
 ष्टुष्टेहादेरयत्नसमाधानत्वात् ॥ वा
 कपारुष्यत् ॥ क्रोधाधली ॥ दानसानपा
 नोयसेकेः शकः ॥ शमयितुम् ॥ अ
 यं दूषणात् ॥ शाक्पारुष्यदोषदन्त
 मपीडाकारम् ॥ वाक्पारुष्यस्यदुष्टि
 क्तिव्यत्वात् ॥ एषं पूर्वपूर्वदुष्टत
 रंत्वकीदृश्यं ॥ यतीव्यसनासक्ति
 रनर्थावशा ॥ व्यसनस्यचसृष्टीच
 व्यसनं कष्टमुच्यते ॥ व्यसन्वेषोधी

व्याधि :

लक्ष्मीडायाम् । करपत्रिकायाम् ।
 ह्रींटाखिलना • इ • ह्रींटाह्रींटीसेखिल
 ना • इ • ह • भा • । व्यतिहारेण
 षण्णम् • परस्पराम्युच्चमम् । उच्चसेव
 ने । कर्मव्यतिहारेण च्छ्रियामि
 तिणश्च प्रत्ययः । षचः स्त्रियामञ् ।
 टिड्ढाणञ्जिह्वादिनाडोप् ॥

व्यादितः । चि • प्रसारिते ।

व्यादिष्टः । चि • सन्दर्शिते ॥ व्या

उपूर्वादिशिः क्तः ॥

व्याधः । पुं • मृगयधालीवे । मृ

गधौ । लुब्धके ॥ अयंसर्वस्त्रिभा

र्यायांचत्रियाज्जातः । यथात्तत्रञ्च

क्षेपत्ते । नापितादुगोपकन्यायांस

कंस्त्री • तद्व्यापिति । च्चत्वाद्भू

वव्याधश्चवत्तवान् मृगसिंसकद्रति

॥ दृष्टे ॥ तारामयेति ॥ मेदने ॥

विध्यति । व्याधताडने । श्राद्ध्य

धितिवः ॥

व्याधभीतः । पुं • मृगे ।

व्याधामः । पुं • वधे ॥ इ • हे •

द्रः ॥

व्याधिः । स्त्री • कुष्ठौषधी ॥ रीगे

। धातुवैषम्यनिमित्ते • ज्वराती-

सारदिहृषेविकारे ॥ चिकित्सा

शास्त्रे • पञ्चमहाभूतशरीरिसमवा

यः पुरुषश्छुच्यते । तस्मिन्क्रियासी

ऽधिष्ठानम् • कस्मात्कीकस्त्रहेविध्या

त् । लोकीदिदिधिवः व्याधरीज

व्याधितः

द्रमद्य । द्विविधात्मकएवाम्नेयः

सौम्यद्य • तद्भूम्यस्त्वात् । पश्चा

त्सकोवा । तत्रचतुर्विधीभूतया

मः । खेदजागृह्णोद्भिञ्जजरा

युजसंज्ञः । तत्रपुरुषाधानम् ।

तस्त्रीपकरणमन्यत् । तस्मात्पुरु

षाधिष्ठानम् । तद्दुःखसंयोगा

व्याधयश्चल्युच्यन्ते । तेषुचतुर्विधा •

आगन्तव्य • शरीरा • मानसाः •

स्वाभाविकाश्चेति । तेषामागन्त

व्याधिघातनिमित्ताः । शरीरास्त्व

न्नपाद्भ्रमूलावातपित्तकफश्लेष्मित-

सन्निपातवैषम्यनिमित्ताः । मान

सास्तु • क्रोधशोकभयहर्षविषादे

र्यांभ्यस्त्यादेन्यन्मात्सर्यकामलोभप्र

भृतयद्रूपश्लेष्मैर्भवन्ति । स्वा

भाविकाः चतुर्विधासांवरामृत्यु-

निद्राप्रभृतयः । तएतेमनः शरीरा

धिष्ठानाः ॥ तेषांसंशोधनसंशम

नाकाराचाराः सम्यक्प्रयुक्तानिय

हृतेतवः इत्यादिसुश्रुतेप्रथमाध्या-

यः । विगतव्याधिरनेन ॥ विवि

धाव्याधयोऽस्माद्वा ॥ व्याधानंवा ।

उपसर्गेषुः क्तः ॥

व्याधिघातः । पुं • आरग्वधि ॥ व्या

धीनृदन्ति । इन • कर्मस्थश्च ।

हनस्त्रोचिच्छवीः ॥

व्याधितः । चि • व्याधियुक्ते । घाम

याविनि । आतुरे ॥ व्याधि. सञ्जा

व्यापक :

सोम । तद्व्यसन्नः तंतारकाद्विष्य
ब्रह्म ॥

व्याधिहता । पुं० वाराहोक्तन्दे ॥

वि० व्याधिर्घातकी ॥

व्याधूतः । वि० कम्पिते ॥ विशिष्य
आसमन्ताहूतः ॥

व्यानः । पुं० त्रिष्वङ्गमनबलखिल
शरीरवर्तिनिदेश्यपञ्चवायव्यगर्ग
तानिलविशेषः । प्राणोपानयोर्नि
यमनकर्माचरय्यासन्नुत्पादनाद्वी
र्यवत्कर्महेतुत्वात्खिलशरीरवर्ती
व्यानब्रह्मणः ॥ व्यानाविनामय
त्वह्यन्ये व्याधिप्रक्षोपणः । प्रति
दानंतथाकण्ठोद्व्यापनाद्व्यानउ
च्यते ॥ व्यापत्यापनित्यनेनइत्ये
तिवञ् ॥

व्यानतम् । न० रतिवन्तान्तरे ॥
यथा । स्त्रीक्याधमतिवहमेपियाये
पिदाचरतिवहभाषितम् । व्यानत
रतमिदंयदिप्रियास्यादधीमुखचतु
ष्यदाकृतिः ॥

व्यानहः । वि० विशिष्यणश्चे ॥

व्यापकः । वि० अवरच्छिन्ने ।
अब्रूनदेशकालहती ॥ विश्वी ॥
सुसप्तप्रकाशोभ्यानामरूपेऽव्याप्री
ति । अप्खव्याप्तौ । खलुत्तचा
वितिखुञ् ॥ तद्विज्ञाव्यन्ताभा
वाऽप्रतिधोगिनि ॥ यथा । साध्य
स्यव्यापकीयसुहेतिरव्यापकत्वघा ।

व्यापिका

सुवपाधिभवेत्तन्ननिष्कर्षोयप्रदर्श
ते ॥ इ० भा० प० ॥ आच्छादके ॥

यथा । पक्षस्यव्यापकसारमसन्दि
ग्धमनाकुलम । अव्याख्यायस्यमि
त्येवमुत्तरंतधिदोषिदुः । पक्षस्य
भाषार्थस्य व्यापकमाच्छादकम्
अभियोगाप्रतिकूलमभितयात् ।
इतिव्यवहारतत्त्वम् ॥ किंमिनि ।
धीनधप्रतिवह तद्व्यापकम् । वा
ह्ये ।

व्यापकता । स्त्री० व्यापकत्वे ॥

व्यापत्तिः । स्त्री० व्याधी । सरथे ॥

व्यापद् । स्त्री० व्यापदि ॥ सृष्टौ ॥

व्यङ्पूर्वात्पदेः क्तिप् ॥ विशि
ष्टाभाषण ॥

व्यापनम् । न० आच्छादने ॥ व्याप्तौ ॥

व्यापन्नः । वि० सृते ॥

व्यापाद् । पुं० द्रोहचिन्तने ॥ व्या
पादनम व्यङ्पूर्वकपदधाती
व्यन्ताहावेवञ् ॥

व्यापादनम् । न० मारणे ॥ व्याङ्
पूर्वात्पदधातीव्यन्ताल्लघुट् ॥

व्यापादित । वि० मारिते ॥

व्यापारः । पुं० कर्मणि । क्रियाया
म् ॥ दृग्मभयनी ॥

व्यापारितः । वि० नियुक्ते ॥

व्यापारी । वि० पशुपारविशिष्टे
व्यवसायिनि ॥

व्यापिका । स्त्री० व्यापिन्यामाख्या ॥

व्यालायुधम्

व्यालः । पुं० दुष्टगणैः ॥ सर्पे ॥
 श्वापदे ॥ सिंहे । चि० खले । श
 ठे ॥ व्याहति । अहठद्यमेव्या
 ह्पूवः । पचाद्यच् । डलयोरिक
 त्स्वरणाद्व्यालः यथा । विरुद्धमास
 मन्ताद्वति । अहतिवाचल । अड०
 । डलयोरिकत्वम् । पचाद्य
 च् ॥

व्यालकः । पुं० दुष्टगणे । गभी
 रवेदिनि ॥ इ० चि० शेषः ॥

व्यालखड्गः । पुं० व्यालनखे ॥
 व्याधगन्धा । स्त्री० नाकुल्याम् ।
 रात्रायाम् ॥

व्यालयहः । पुं० व्यालयाहिषि ॥
 व्यालयाही । पुं० आहितुण्डके ॥
 व्यालगृह्णाति । नन्दियहीति-
 णिनिः ॥

व्यालजिह्वा । स्त्री० महासमङ्गा-
 याम् ॥

व्यालदंष्ट्रः । पुं० नाक्षुरे ॥
 व्यालनखः । पुं० गन्धद्रव्यविशेषे
 । द्याघ्नखे ॥

व्यालपचा । स्त्री० एवारी ॥
 व्यालबलः । पुं० व्यालनखे ॥
 व्यालमालः । पुं० शिषे ॥ व्यापाः
 सर्पाएवमालायस्य ॥

व्यासम्भः । पुं० चित्रव्याघ्रे ॥
 व्यासम्भः । पुं० रत्नैरण्डे ॥
 व्यालायुधम् । न० व्यालायुधे ॥ व्या

व्यावहारिकः

लक्षसिंहसञ्जायुधमित्थ ॥

व्याली । चि० व्यालवति ॥

व्याली । स्त्री० दुष्टायाम् ॥

व्यालीडनम् । न० विमर्दने ॥

व्यालीलितः । चि० विलुङ्गिते ॥

व्यायक्रोशी । पुं० परम्पराक्रोश
 नि

व्यावर्तः । पुं० रागभेदे ॥ विशि
 ट्पावर्ते ॥

व्यावर्तकः । चि० भेदके ॥

व्यावर्तनम् । न० इतरितरचियोग
 स्थाने ॥ बैठने । बैठन० इ०
 भा०

व्यावर्तयितुम् । प्र० बाधितुमि-
 ष्वर्थे

व्यावर्तिका । स्त्री० बाधिकायाम्
 प्रतिबन्धिकायाम् ॥ यथा । वी

भत्साप्रतिभान्तिक्लिन्नविधयाः कि
 न्नुस्पृहायुपपत्ती । देहध्यापचयोम

तौनिविशतेगाठे। गृहेषुयष्टः ।
 ब्रह्मोपात्मितिस्फुरन्वपिष्टद्विप्या

वर्तिकावासना० कानान्दियमत-
 कर्णोद्गहनादेवीसतायातना ॥

व्यावर्तितः । चि० बाधिते । परा
 ड्मुञ्चोक्तते ॥

व्यावहारिकः । चि० व्यवहारसि
 द्धे ॥ व्यवहारिणश्चरति । चरती

तिठक् । खागतादिः ॥ विम
 यादित्वात्सार्धेवाठक् ॥

व्यास :

व्याहृतः । वि० निहृते ॥ इति ॥
 व्याहृतिः । स्त्री० व्यतिरेके । निर-
 सने । खण्डने । अहृती । यथा
 सर्वसपचन्याहृतिरेवदीर्घा० नरिप
 चन्याहृतिरितिस्थाननुगुणत्वात् ॥
 व्याश्रयः । वि० विभिन्नाश्रये । ना-
 नापचसमाश्रये ॥ विभिन्नश्राश्र-
 यः ॥
 व्यासः । पुं० मुनिपिशिधि । वाद्रा-
 यर्षे । पाराशर्ये । भगवति०
 कृष्णदेपायने । मुनीनामर्ष्यभग-
 वतीभिभूती । धेन० ऋग्वेदादि
 विभागेन० चतुर्धाविदान्यस्ताः ।
 तत्रर्वेदएकविंशतिधाकृतः । यजु-
 र्नैवाधिकशतधाकृतः । सामवेद-
 सहस्रधाकृतः । अथर्वणः पञ्चाशच्छा-
 खाभेदेनकृतः । एवंविभागेनचतु-
 र्धाविदान्यस्ताः । अन्वानिचपुरा-
 णानि० व्यस्तान्यनेनेतिव्यासः ॥
 तवेदगात्रपरिनिष्ठितशुद्धबुद्धिं-
 चर्मास्वरंसुरमुनीन्द्रलुतकवीन्द्रम्-
 । कृष्णत्विकनकापिङ्गलटाकला
 पंन्यासंभमाभिश्चरसातिलकंमुनी-
 नाम् ॥ व्यस्यतिविभजतिविस्तार-
 यतिविपूर्वाद्दस्यतीर्वाहुककात्कर्त्त-
 रिषञ् । वेदविस्तारकरणाद्वासना-
 माभवन्मुनिरितिभागवतम् ॥ पाठ-
 कब्राह्मणे ॥ यथा । विस्पष्टमद्भुतं
 शान्तस्पष्टाक्षरपद्व्याथा । कलस्वर

व्याहरणम्

समावृत्तरसभावसमन्वितम् ॥ वु-
 द्ध्यमानः सदर्शवैगन्यार्थकृत्तृ-
 शिानृप । ब्राह्मणादिपुत्रैर्षुगन्यार्थंश्चा-
 र्थेनृप । यएवंभाषयेद्वद्वान्त्वनि-
 प्रोव्यासउच्यते ॥ विस्तृते । प्रपञ्चे
 । विस्तारे ॥ मानभेदे ॥ गोलका-
 मध्यरेखायाम् ॥ व्यसनम् । असु-
 शेपथे । घञ् ॥
 व्यासक्तः । वि० व्याप्तृते । विशिषे-
 षासक्ते । संलग्ने ॥ व्यासक्तः ।
 कार्यान्तरंविस्मरतीहित्यसावधानी-
 क्तः ॥
 व्यासङ्गः । पुं० विशिषे ॥ विशिष्टा-
 सङ्गे ॥ विशिषेणवासङ्गः ॥ अ-
 भ्यासि ॥
 व्यासमाता । स्त्री० सख्यवश्याम् ।
 वासन्याम् ॥
 व्यासिद्धः । वि० निपिद्धि ॥
 वासिधः । पुं० प्रतिषेधे । वासिध-
 म् । वाङ्पूर्वात्सिधतीर्घञ् ॥
 वाहृतः । वि० वाधिते ॥ विधूनिते
 ॥ अयनीते ॥ विशिषेणवाहृतः ॥
 वाधे ॥
 वाहृतिः । स्त्री० वाधाते ॥
 वाहृन्भागः । वि० प्रतिपिद्ध्यामा-
 ने ॥
 वाहरणम् । म० दृग्धारे । यथा ।
 क्षातुस्तुवदवस्ति जिजुवहृतीऽग्नि-
 श्रियहरेत् । मुद्धानल्यप्रस्वायुस्त

व्युत्पन्नम्

व्युष्टिः

स्त्रान्नयथाहरेत्विज्वितिभविष्योत्तरपुराणम् ॥

व्याहरन् । वि० शब्दर्थत ।
व्योहारः । पुं० उक्तौ । लपिते ।
वचसि ॥ व्याहरणम् । व्याङ्
पूर्वात् । ह्रजोभावेघञ् ॥

व्याहृतम् । वि० उक्ते ॥ सन्दिष्टे ॥
व्याहृतः । स्त्री० भूरादिपु ॥ व्या
हरतिभूरादिभग्नलीकान् । ह्रज् ।
। व्याङ्पूर्वसतः । क्तिन् । घा
हारे ॥

व्युष्कितः । वि० विमुक्तो । विजिषे
शीष्किते ॥

व्युत्तः । वि० स्यूते ॥ इ० हि० की
पः ॥

व्युत्तिः । स्त्री० व्यूतीङ् । हि० की
पः ॥

व्युत्क्रमः । पुं० क्रमविपर्यये । व्यति
क्रमे । उत्क्रमे । अक्रमे । विशिष्टउ
त्क्रमः ॥

व्युत्क्रमणम् । न० पृथग्व्यस्यने ॥
व्युत्पूर्वात्क्रमेण्युट् ॥

व्युत्पन्नम् । न० स्थातल्यकृत् । वि
ममूटविधिस्तास्यभूमितवे । समा
धिपारणे ॥ विरुद्धमव्युत्पन्नम् । प्रा
दयोगतिममासः ॥ वैपरीत्वेना
व्युत्पन्ना ॥ विरोधापरणे ॥ न्याय्यां
हन्ति समुत्पद्यतश्चिरुद्धपतयास्य
तिः । व्युत्पन्नमुदितंराज्ञः साम

न्तोव्युत्पत्तिर्यथा ॥ एषणानुगुणत
यास्थितिमतिक्रम्यतत्प्रतिकूलत्वेन
• यास्थितिः सा • व्युत्पन्नमित्यु
दितंमहश्चिरितिशेषः । तत्रप्रसि
द्धिप्रमाणयति । राज्ञद्रात ॥ प्र
तिरोधने । नृत्तमेदे ॥ विजिषेको
व्याने ॥

व्युत्पन्नम् । न० बाधने ॥

व्युत्पत्तिः । स्त्री० सम्यग्ज्ञाने ॥
संस्कारे ॥ विजिषेकोत्पत्तिः ॥ वि
विधाधीत्यसिः ॥ शक्तिज्ञाने ॥

व्युत्पन्नः । वि० व्युत्पत्तियुक्ते ॥ स
म्यग्ज्ञानयति ॥ सम्यक्ते ॥ विजिषे
यात्त्वत्तम् । उत्पन्नः परिचितः ॥

व्युत्पादकः । पुं० व्युत्पत्तिजनके ॥

व्युत्पन्नम् । न० निरसने ॥

व्युत्पत्तः । वि० प्रतिषिद्धे ॥

व्युत्पत्तः । पुं० प्रतिषिद्धे ॥

व्युत्पत्तिः । वि० पर्युत्पत्ति । युमा • इ
तिभाषाप्रसिद्धे ॥ व्युत्पत्तेः । उ
प • । क्तः ॥ देशान्तरगते ॥

व्युत्पत्तम् । न० कल्पे । प्रभाते । काल्
इ • भा • ॥ फले ॥ दिने ॥ वि०
उपिते । पर्युत्पत्ति ॥

व्युष्टिः । स्त्री० फले ॥ सम्यद्धी ॥
सुती ॥ व्युत्पन्नम् • व्युत्पत्तेबा । उ
त्पत्तिविधासे ॥ स्त्रियंक्तिन् ॥ स्वक
रणसंबेदाविद्युत्पत्ते । अपरीघस्या
ती ॥

व्यूहमेदः

व्यूहः । वि० विन्दस्ते । व्यूहरचनयो
 स्थिति ॥ संज्ञते ॥ पृथुले । विशि
 षिषोऽस्तैस्त्र । यद्यप्रापथे । त्तः ॥
 व्यूहकद्वटः । वि० सन्नहे । बग्मते ।
 सक्तं । दंशिते । धृतसन्नाहे ॥ गू
 ढीधृतः । कद्वटः सन्नाहियेन ॥
 व्यूठिः । स्त्री० व्यूहे ॥ विन्यासे ॥
 संज्ञती ॥ पृथुलतायाम् ॥
 व्यूतः । वि० कते । तन्तुसक्तते ॥
 व्यूतिः । स्त्री० वस्त्रादिपानिषाथौ ॥
 विशिष्टाकतिः । वेजः । कतिपू
 तीष्यादिनाक्रान्तिनिर्णयिताः ॥
 व्यूहः । पुं० निर्माणे ॥ हन्ते । समू
 हे । विभागे ॥ तर्के ॥ देहे । वि
 स्तारे ॥ चलविन्यासे । युद्धार्थेना
 रचनायाम् । युद्धार्थेन्यस्यदेशवि
 शिष्टिभिव्यदुर्लभं च्यत्तन्निमित्तस्या
 पने ॥ व्यूहते । ऊर्ध्वतर्के । इगु
 पचेतिक् । व्यूह्यतेवा । घञ् ॥
 विशिष्टकहाया ॥
 व्यूहनम् । न० सैन्यसंस्थाने ॥
 व्यूहपाण्डौः । पुं० इयुङ् ष्टे ।
 प्रख्यासारे । सैन्यस्य पृष्ठे धनुः श
 तद्वान्तरेस्थितसैन्ये ॥ व्यूहस्य
 पाण्डौः पृष्ठभागः ॥
 व्यूहमेदः । पुं० चलविन्यासस्यप्रमे
 दे । व्यूहमेदेद्विशिष्यः ॥ यथा
 हुः । समस्यन्तुसैन्यविन्यासः
 स्थानमेदतः । सव्यूहवृत्तिविख्या

व्योमधूमः

ती।युद्धेषु पृथिवीभुजाम् ॥ व्यूहमे
 दास्तुचत्वारोदखोभोगीस्त्रमण्डल
 म् । असंज्ञतश्चनिर्णीतानौतिसारा
 दिसम्भताः । अन्येपिप्रकृतिष्यु
 हाः क्रौञ्चकादयः कचित् । त
 च । तिर्यग्वृत्तिस्तुदण्डः सान्नी
 गेन्याहतिरियच । मण्डलसर्वतो
 हृत्तिः पृथग् हृत्तिरसंज्ञतः ॥ इ
 ति ॥ दण्डवद्वस्थानं दण्डः । अ
 न्योन्यानुगतवृत्तिर्भोगः । सर्पंश
 रीरश्चवस्थान मण्डलम् । गजा
 दीनांविजातीयेरमिश्रितानांस्थानम
 संज्ञतः । शकटमन्त्ररपताकासर्वती
 भद्रदुर्जयादयोऽन्येपिदण्डयः स
 न्तिसेपांलघणंभारतादिपुदण्डयम् ॥
 व्यो । ष० लोहे ॥
 व्योकारः । पुं० लोहकारके ॥ व्यो
 इत्यव्ययंलोहवाचीतिश्रीभोजः ।
 व्योकरेति । हुक्कञ् । कर्मण्यण् ॥
 व्योमः । पुं० म२ सु पुर्वे ॥
 व्यामकेगः । पुं० शिवे । वशांस्त्रिके
 शायस्य गणधारणव्योमव्यापि
 नः शिशयस्त्रेतिवा ॥
 व्योमचारी । पुं० देवतायाम् ॥ वि
 ह३मे । यहे ॥ चिरजीविनि ।
 वि० व्योमचरे ॥
 व्योमचारिपुरम् । न० देवानांपुरे ॥
 व्योमचारिणांपुरम् । शीमे ॥
 व्योमधूमः । पुं० मेघे ॥

ब्रीहिसयः

दितौम् । पृषादरादिः ॥ ब्रीयते ।
ब्रीह्यस्वाम् । बाहुलकादिका ।
ब्रीहेः फलंवा० ब्रीहिः । विश्वादि
भ्योऽय् । फलपाकशुषामित० शु
पि० युक्तवद्भावः ॥

ब्रीहिकः । पुं० धान्यविशिष्टे ॥
ठन् ॥

ब्रीहिकाश्चनः । पुं० मसूरे ॥
ब्रीही । वि० ब्रीहियुक्तयोः प्रादौ ॥
ब्रीह्यादिस्य षोऽतिद्वनिः ॥

ब्रीहियर्षी । स्त्री० शालपत्र्याम् ॥

ब्रीहिसवः । पुं० पुरोडाशे । ब्रीहेवि
द्वत्वादि गौडकुलोत्पन्ना ङीचवात्

श्रीधनपति मिश्रापरनाम्ना श्रीसद्गुरु कुलावधूत श्रीपरमहंस परिव्राज
काचार्य श्री महारिहरानन्द नाथ भारती शिष्येण ब्राह्म्यावधूत श्री
सुखानन्दनाथ परनामधेयेन विरचिते शब्दार्थचिन्तामणौ यवर्गः
समाप्तिहृतः

श्रीसुखानन्दनाथ तस्मिन् श्री जगदीशमिश्रा परनाम ब्राह्म्यावधूत
श्री जगदानन्दनाथ प्रीतिकामैः, श्रीमन्महा राजाधिराज रविकुलाव
तंस महोमहोन्द्र यावदायं कुलकमल दिवाकरैः सेदपाटदेशाधीशैः चण्डिस
भूपाल भौलिमन्त्रिभिः श्री १०८ श्रेष्ठत सञ्जनसिद्धैः संस्थापिते
उदयपुरस्थ सञ्जन यन्त्रालये मुख्यमन्त्रि कविराजिराज श्रीश्यामलदास
प्रेरण्या पण्डितवाजपेयि वश्रीधरेण चक्रिष्वनाजितदेव शर्मणाचश्रीधितः
हेडजोषनराम शम्भूनाथ गुलावरम लक्ष्मीनाथ प्राचनाथ लालसिंह
प्रभृतिभिर्द्विजैः वर्षक्रमेण दम्भितः सदांरथेण यवनेन गौरीशङ्करेण च
मार्गधीर्षशुक्ला चतुर्दश्यां सामवासरे शब्दार्थ-

चिन्तामन्त्रिकोशस्य यवर्गोमुद्रितः

ब्रीहिसयम्,

कारः पुरोडाशः । ब्रीहेः पुरोडा
शद्वृत्तिमयट् ॥

ब्रीहिराजकः । पुं० कामलिकाया
म् । कद्धान्ये । चीनकधान्ये ।
ब्रीहिश्रेष्ठः । पुं० शालिधान्ये ॥
ब्रीह्यगारम् । न० कुसुले । धान्य
शृङ्गे ॥

ब्रीहः । वि० ब्रीहिनिसंज्ञिते ॥

ब्रीहिसयम् । न० ब्रीहिभूयस्वि । धान्यसो
मान्यस्य कलमादेशोत्पत्तियोग्ये षो
षे ॥ ब्राह्मीणां भवनं चोच्यते । ब्री
हिशाल्योऽङ्क

प्रधानो पनाम तुलाराम मिश्रात्मज

शकुन :

शकुनः । यु- पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
 शेषे । एधे ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
 वादिपुमङ्गलाधर्मेयेगीतधिशेषे । न-
 शुभाशुभार्गसिनिनिमित्ते । शुभा
 शुभज्ञाननिर्णयहेतौ ॥ यथा । श
 कुनं कथ्यते सप्त यष्टुभाशुभसूचक
 म् । तथाहि । विप्राश्चेभफलाद्भट्ट
 ग्धदधिगोसिन्हायं पद्मास्वरं घेय्याया
 द्यमयूरचापनकुलाः वयो कषत्रामि
 पम् । सहाक्यकुसुमेक्ष्ण्णं कलशच्छ
 वाणिमृत्कन्यकारत्ने । षोपसितीक्ष्ण
 मयससुता । स्त्रीदोसवैश्रानराः ॥
 चादर्शास्त्रनघौतधस्त्ररलकीमीनाज्य
 सिद्धासनंशावरीदनवर्ष्णं तं ध्वजस
 धुष्ठागास्त्रगौरिचनम् । भारहाज
 नृयानवेदनिनदमाः इत्यगोताकुशा
 दृष्टाः सत्फलदाः प्रयाणसमये
 रिक्तोघटः खानुगः ॥ नरोनिह
 पः सितवाससः द्यौवाचं प्रशस्तम
 धुरास्त्रजल्पन् । एषं विधायोपिद्
 पिप्रयाणे प्रथमकाक्षिकुर्वेत्स्यसिद्धि
 म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्मण्यर्षयुक्तो वि
 श्वाकुमारीसुहृदः सुवेशाः । ना
 र्थिनराः श्वेतद्वयाऽधिकृष्टाः शु
 भायदृष्टाः सखलोदासेपु । श्वेता
 स्वरः श्वेतविलेपनाद्याः श्वेतांसजं
 मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टायादि
 गौरवर्णांगरीनरेः स्नातृदृष्टोद
 सिद्धौ ॥ धृतातपत्रः शुचिशुक्रया

शकुन :

साः पुण्याऽर्चितयन्दनचर्चिता
 हः । निः श्रावयुक्तः कृतमोज
 नोवाविप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
 न् । अभ्युपगच्छतियस्यधियासीः
 स्त्रोपुरुषोऽप्यययाफलहस्तः । सर्वं
 समीहितसिद्धिरथश्र्यंतस्त्रनरक्षभव
 च्चचिरेष ॥ चादायरिक्तशयशंज
 लार्थोपदिशुतीकीपिसहाध्वगिन ।
 पूर्णसमादायनिवर्त्तैसौदधाह
 तार्थः पथिकस्तथैव ॥ गेधाजाह
 कसूकराश्चिश्चकानांकीर्त्तनश्रीभ
 ननेाशब्दो नत्रिषोःखनं च वापिक्क
 चाणाशुगोव्यत्ययः । नयुत्तारभ
 यप्रवेशसमरेनटार्थसंशोधणे व्यत्य
 स्ताः शकुनान्द्विद्वयधिवैवाची दि
 तः श्रीभनाः ॥ वामार्हं किाफिला
 पत्नीपोतक्षीशुकरौवशा । विह्वला
 द्युष्णुकाश्चेष्टाशिक्षापुरुपसञ्चिता
 छिन्नरः पिप्यकोभासः श्रीकण्ठो
 धानरोरुहः । स्त्रीसंज्ञकाः काक
 कृच्छ्रवानः सुदर्शयशुभाः ॥
 प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः याचायां नृ
 गपक्षिणः । षोडशगवृणत्तोति
 धन्यावामेखरहनः ॥ श्यामाशि
 वापिङ्गलिकान्यपुष्टापत्नीनलाशुफ
 रिफातथैव । कुच्छन्दरीचापिशु
 भायवामेपुत्रानघेषाः शकुनाय
 सर्वे । श्रीकण्ठछिन्नारुहप्रवज्ञाः
 शोकहृत्मासीभपक्षिमयूरः । श्वे

शकटव्यूहः

स्वादिपशुघातुकेऽटिः । कलीपट्टश
ककारकानाह । युधिष्ठिरोविक्रम
शालिव. हनौनराधिनाथीविलया-
भिनन्दनः । इमेमुनागार्जुनमेदि
नोविभुर्वलि क्रमात्पट्टशककार
का कली । एषामन्तरालदघाण्या
ह । युधिष्ठिरार्हं द्युगास्वराम्नयः
३०४४ ॥ कलस्वरविश्वे १३५
ऽभ्रखटाष्टभूमयः १८००० इहायु
त १०००० लघचतुष्टयं४००००
क्रमान्महोदनागा ८२१ इति
शाकशस्तराः ॥ एषांलन्मभूमि
माह ॥ युधिष्ठिरोभूहुविहसिना
पुरे० तथे।कथिन्यांपरि।यक्रमा
हयः । शालेयधाराभृतिशालिया
हन सुविचकूटविलयाभिनन्दनः
॥ नागार्जुनीरोहितकीचितौवलि
भं।वप्यतीन्द्रोभृसुकणपत्तने ॥ कृ
तप्रहत्तसदनतरंभवेत्तदाभवि-
प्यन्त्यवदीभृतेऽर्कतः ॥

शकटः । पुं० न० अनति । क्वक
डा० इ० भा० ॥ गन्व्याम । गा
ही० इ० भा० ॥ शक्तीतिभारं-
वाटु० लौचवितुंया । शकृशक्ती
। शक्तादिभ्योऽटन् ॥ शिनिशङ-
घे ।

शकटव्यूहः । पुं० शकटाकारिवलावि
न्यासि । सूच्याकारायः पचात्
पृथुनः शकटव्यूहाभवति । तेन

शकारिः

पृष्ठतोभयेसतियातव्यंमार्गंशक्ते
त् ॥ - ।

शकटहा । पुं० शीकृष्णे ॥ वि०
शकटनाशके ॥

शकटाज्ञा । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ॥

शकटिका । स्त्री० गन्व्याम ॥

शकटी । स्त्री० मुनीनांवाहनविशेषे
॥ ब्रह्मादित्वान् लीप् ॥

शकव्या । स्त्री० शकटसङ्घे ॥ शक
टानांसमूहः । पाशादिभ्यायः ॥

शकनः । पुं० न० खण्डे एक
देशे ॥ न० रोहिताटिमस्यागां-
त्वचि ॥ रागवस्तुनि । बल्कले ।

पुं० षट्यन्तरे । शक्यते० शक्ती
तिवा । शकृशक्ती । शक्तिशक्त्या

निर्दिशकलः ॥

शकली । पुं० मस्ये ॥ शकलं० शकल
मस्यासि । चतुर्दिशः ॥

शकलीकृतः । वि० खण्डीकृते ॥

शक्ता । स्त्री० भाषान्तरे ॥ शक्तीतोव्य
र्धंपचाद्यच् ॥

शकान्तकः । पुं० विक्रमादित्ये ॥

शकारः । पुं० राशोऽनूटायाः स्त्रि
याभातरि ॥ यथा । मदमूर्खताभि
मानोदृष्ट्वाकतेऽश्वयंसयुक्तः । सीय
मनूडाभाराराज्ञः श्यालः शकार
द्व्युक्तः ।

शकारिः । पुं० विक्रमादित्ये । माह
साह ॥

शकुन :

शकुनः । पुं० पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
शेषे । वृद्धे ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
यादिपुमङ्गलार्थगेषीतविशेषे । न
शुभाशुभशंसिनिनिमित्ते । शुभा
शुभज्ञाननिर्णयहेतौ ॥ यथा । श
कुनं कथ्यते तत्तु यच्छुभाशुभसूचक
म् । तत्रादि । विप्राश्विभफलाद्भट्ट
गृध्रधिमोसिपाद्यं पद्माश्वरं वैश्याया
द्यमयूरघापनकुलाः । यथैकपञ्चामि
पम् । सदाक्यकुसुमेक्षु पूर्णफलशच्छ
चापिभृत्कन्यकारत्नेः प्योपसितोच्च
मद्यससुतास्त्रीदोग्रवैश्वानराः ॥
थाद्गोक्षनधीतधस्त्ररजकौमोनाश्व
सिहासनंशाधरीदनयत्किं तं ध्वजम
धुष्ठागास्त्रगौरौचनम् । भोरहाज
नृयानवेदनिनदाभाङ्गल्यगीताहुशा
दृष्टाः सत्फलदाः प्रचाञ्चसमे
रिक्तेषटः सानुगः ॥ नरोनिरु
पः सितवाससः ख्योवाचंप्रशक्षांम
धुराञ्जल्पन् । एवंविधायोपिद
पिप्रयाये प्रद्वेषकालेकुरुतेऽयं सिद्धि
म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्मण्डपयुक्तोवे
श्याकुमारीसुहृदः सुधैशाः । ना
र्योनिराः श्वेतपदाऽधिरुटाः श
भायदृष्टाः सखीद्यमेपु । श्वेता
श्वराश्वेतविलिपनाद्याः श्वेतांस्त्रलं
मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टायादि
गौरवर्णानारीनरेः स्नातृदभौष्ट
सिद्धौ ॥ धृतात्पयः श्विशुकयो

शकुन :

साः पुष्याऽर्चितयन्दनचर्चिता
दृष्टः । निःश्राव्युक्तः कृतमोज
नोवाधिप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
म् । अभ्युपगच्छतिवस्ययियासाः
स्त्रोपुरुषोऽप्यवयामलहस्तः । सर्व
समीहितसिद्धिरवश्यं तस्मिन् रस्यभव
त्यचिरेष ॥ चादायरिक्तशशाङ्ग
लार्थोयद्विबुज्जैकापिसहाध्यनेन ।
पूर्वसमादायनिवर्त्ततेसौयथाकृ
तार्थः पथिकस्तथैव ॥ गोधाजाह
कसूकरादिशशक्षानांकीर्त्तनंश्रीभ
नंनोऽश्वो० नत्रिदोऽकनं च० कपिष्ट
क्षाणांशुनीबल्ययः । नद्युत्तरभ
यप्रवेशससरेनष्टार्थसंघीक्षणे व्यत्य
स्ताः शकुनान्दपिषवविधीयात्री दे
तः शोभनाः ॥ वामार्हे कीकिला
पक्षीयेतस्त्रीशुक्रीवला । पिहला
कुच्छुकाश्रेष्ठाशियापुरुषसंज्ञिता
छिक्करः पिप्यकोभासः श्रीकण्ठो
वानरीरुः । स्त्रीसंज्ञकाः क्काक
कलश्रानः स्युर्दक्षिणशुभाः ।
प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः यावायांशु
गपक्षिणः । भोजान्मृगावृजन्तीति
धन्यावामेखरस्त्रनः ॥ श्यामाशि
वापिहलिक्कान्यपुष्टापक्षीवलाशुक
रिक्तातथैव । कुच्छुन्दरीवापिशु
भायवामेपुत्रामधेयाः शकुनाद्य
सर्वे । श्रीकण्ठछिक्काररुद्रप्रवहाः
श्रीकण्ठभासीभयकोमयूरः । श्वे

शकटव्यूह :

स्यार्थेपशुचात्कीटिः ॥ क्लीयट्श
 ककारकानाह । युधिष्ठिरोविक्रम
 गानिय-इनीनराधिनाथौविक्रया-
 भिनन्दनः । इमेनुनागार्जुनमेदि
 नोविभुर्वलि । क्रमात्पटशककार
 का क्ली । एषामन्तराश्वर्षाष्या
 ह । युधिष्ठिराह द्युगाश्वरामयः
 ३०४४ , कलम्बरविष्टे १३५
 ऽभखत्वाष्टमूमयः १८००० इहायु
 त १०००० लक्षचतुष्टयं४०००००
 क्रमात्महादिनागा ८२१ इति
 शकश्वराः ॥ एषांजन्मभूमि
 माह ॥ युधिष्ठिरोभद्रुविक्राना
 पुरे । तद्योष्यन्त्यांपरिविक्रमा
 हयः । शालेयधाराभृतिशालिवा
 हनः सुविचकृटिविक्रयाभिनन्दनः
 ॥ नागार्जुनारोहितकेचित्तौयलि
 भं'दप्यतीन्द्रोभृगुकण्ठपत्तने । ह
 तप्रव'समदनन्तरंभवेत्तदाभवि-
 ध्यन्त्यवनीभृतेऽर्कतः ॥

शकटः । पुं० न० चनमि । एक
 षा० इ० भा० ॥ गन्तव्याम् । गा
 ठो० इ० भा० । शक्तीतिभारं-
 योऽटु० लोषयितुं पा । शकृशक्ती
 । शकादिभ्योऽटन् ॥ तानिशह-
 चै ।

शकटप्युह । पुं० शकटाकारेकलवि
 न्यासि । सूच्याकारायः पद्यात्
 प्रयुतः शकटव्यूहाभवति । तिन

शकारि :

पृष्ठतोभयेसतियातव्यंमागीगच्छे
 त् ॥

शकटहा । पुं० श्रीकृष्णे ॥ त्रि०
 शकटनोगके ॥

शकटाज्ञा । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ॥

शकटिका । स्त्री० गन्तव्याम् ॥

शकटी । स्त्री० मुनीनांवाहनविधिषि
 ॥ वक्षादित्वान् ङीप् ॥

शकट्या । स्त्री० शकटसङ्घे ॥ शक
 टानांसमूहः । पाशादिभ्यायः ॥

शकलः । पुं० न० खण्डे एक
 देशे ॥ न० रोहितादिमत्स्यानां-

त्ववि ॥ रोगवस्तुनि । बल्लले ॥
 पुं० ऋष्यशरि । शकथी० शक्ती
 तिरा । शकृशक्ती । शक्तिशक्त्यो

र्निदितकलः ॥

शकली । पुं० भक्ष्ये ॥ शकलं शक
 मस्यासि । अतइति ॥

शकलीकृतः । त्रि० खण्डीकृते ॥

शका । स्त्री० भाषाशरि ॥ शक्तीतीव्य
 र्थेपचादाच् ।

शकान्तकः । पुं० विक्रमादित्ये ॥

शकारः । पुं० राज्ञोऽनुदायाः क्षि
 याभ्रातरि ॥ यथा । मदमूर्खताभि
 मानोदुष्कलतेऽहंमस्युक्तः । सीय
 मनुडाभ्रातराश्रः श्यालः शकार

इत्युक्तः ।

शकारिः । पुं० विक्रमादित्ये । माह
 साह ॥

शकुनः

शकुनः । अ० पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
 शेषे । उ० ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
 वादिपुमङ्गलार्थेयेगौतमिशेषे । न०
 शुभाशुभशंसिनिमित्तं । शुभा
 शुभज्ञाननिष्पद्यते ॥ यथा । श
 कुनं कथ्यते तत्तु यच्छुभाशुभसूचक
 म् । तथा हि । विप्राश्चैभफलाद्भट्ट
 म्भदधिगोसिद्धाद्यं पद्मास्वरवेश्याया
 यमयूरचावनकुलाः । वक्षेकपञ्चामि
 पम् । सदाक्यकुसुमेक्षु पूर्णाकलशश्च
 चापिमृत्कन्यकारत्नेऽप्योषसितोद्य
 मयसमुत्तस्त्रीदौर्लभ्येश्वानराः ॥
 चादर्शाङ्गनधौतबस्त्ररजकोमीनाज्य
 सिंहासनशावरीद्वन्द्विर्तंध्वजम
 धुष्कागास्त्रगोरोचनम् । भोरहाज
 नृपानवेदनिनदमाङ्गल्यगीताकुशा
 दृष्टाः सत्फलदाः । प्रयाणसमये
 रिक्ताघटः खानुगः ॥ नरोनिह
 पः सितवाससाज्योवाचं प्रशस्ताम
 धुराङ्गलपम् । एवं विधायापिद
 पिप्रयाणे प्रथमकाजेकुरुतेऽर्थसिद्धि
 म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्गणहर्षयुक्तो वि
 श्याकुमारीसुहृदः सुर्वेशाः । ना
 र्याभिराः श्वेतवृषाऽधिकृष्टाः शु
 भायदृष्टाः सकलियासेपु । श्वेता
 म्वराश्वेतविलिपनाज्याश्वेतांस्रजं
 मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टाद्यदि
 गौरवर्षाभारीनरैः स्नातृत्तद्भीष्ट
 सिद्धौ ॥ धृतातपत्रः शुचिशुक्लवा

शकुनः

साः पुष्याऽर्षितयन्दनचर्चिता
 ङ्गः । नि । श्रावयुक्तः कृतमोज
 नायाधिप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
 न् चभ्युपगच्छतियस्ययियासीः
 स्त्रोपुरुषोऽप्ययथाफलदत्तः । सर्व
 समीहितसिद्धिरवश्यतस्तन्नरक्षभय
 श्यचिरेण ॥ आदायरिक्तकलशज
 लार्थोद्यद्विजुलित्कोपिसहाध्वयेन ।
 पूर्णसमादायनिषत्तैस्त्रोद्यत्त
 तार्थः पथिकस्तवैव ॥ गोधाजाच
 कसूकरादिशशकामांकीर्त्तनशीः भ
 ननोऽश्वी० नविलोकानं च० कापिष्ट
 घाणांशुनीव्यत्ययः । नद्यत्तारभ
 यप्रवेशसमरेनष्टार्थसंशोचणे व्यत्य
 स्ताः शकुनान्द्रपिण्यधिधौशाचो दि
 तः शोभनाः ॥ वामाङ्गैः कौकिला
 पक्षीपीतकौशुकरौवलाः । पिङ्गला
 ह्युच्छुकाश्चेष्टाशिवापुरुषसञ्जिता
 छित्तारः पिप्यकौभासः शौकच्छो
 वानरैरुरुः । स्त्रीसञ्जकाः क्वाक
 कृच्छ्रज्ञानः सुदर्शिन्ये शुभाः ॥
 प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः यात्रायां स
 गपक्षिणः । कोजासृगाऽजन्तोति
 धन्दावामेखरस्त्रन ॥ श्यामाशि
 वापिङ्गलिकान्यपुष्टापक्षीवलाशुक
 रिकातयैव । कुच्छुन्दरीचापिशु
 भायशमेपुद्गामधियाः शकुनाद्य
 सर्वे , श्रीकच्छुच्छित्ताररुरुप्रवृष्टाः
 शौकच्छुभासांभयकौमयूरः । श्वे

शकुनोत्तरः

नः समः विष्णुशशाप्रशस्ताः श्री
नामधेयाश्चपिदक्षिणेन । दृष्टे श
कुनेजातेयत्वात्सर्व्व्यतदाह । प्रा
यायामास्तत्रपञ्चस्रद्रायायादाप्ते
शाकुनेवैविरुद्धे । सिग्मान्कृत्यै
संहितीषेहतीषेसप्रख्यान्नेषतुर्वे-
गमः स्यात् ॥ घसप्रख्यान्हिंस
तुल्यान्निग्मान्तीष्णान्प्राप्येत्
धं : शक्नोति । शक्नु० शकिकनोन्तो
न्युनशक्नुनप्रत्ययः ॥

शकुनञ्जः । वि० शकुनञ्जातरि ॥
शकुनञ्जा । स्त्री० ऋष्याम् । प्र
लस्याम् ॥

शकुनाहतः । पुं० शालिविशेषे ॥
शकुनिः । पुं० विश्वे । पश्चिणि ॥
सौख्ये । दुर्वोधनस्यमातुले ॥ क
रणात्तरे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा ।
परजनधनहर्त्तासकः क्रूरचेष्टः
कारुण्यकरवालीव्याहतः स्वामिप्र
क्षः । अतिगयपरदारासक्तचित्त
सरोषोभशतिशकुनिगन्ध्यामानयः
शोषकस्यां । शक्नोतीत्यर्थे । शकिक
नोन्तोन्त्युनशक्नुनिः ॥

शकुनिकः । वि० शकुनीकुगले ॥
आफपादिस्वत्कन् ॥

शकुनिपमा । स्त्री० पश्चिष्वापानीय
शांशायाम् । शोषहे ॥

शकुनी । श्री० श्यामाप्यविश्वे ॥

शकुनीश्वरः । पुं० गरुडे ॥

शकुलोदनी

शकुलः । पुं० कीटविशेषे । भा
सपश्चिणि ॥ विश्वनाथे ॥ श
क्नोति । शकिकनोन्तोन्त्युनशक्नुति०
उन्तः ॥

शकुलसा । स्त्री० दुष्यन्तगत्या
भरतमातरि ॥ निर्जनेतुषनेघस्या
त्० शकुलैः परिरक्षिता । शकु
लक्षितिनामाऽस्याः कृतश्चापिततो
मया ॥ कालिदासविरचितेना-
टके ॥

शकुललात्मजः । पुं० भरते ॥ य
द्वास्वामारतीवर्ष सुप्रसिद्धाधरा
तले ॥

शकुन्तिः । पुं० पश्चिमाधे ॥ शक्नो
ति । शकिकनोन्तोन्त्युनशक्नुतिशके
रुन्तिः ॥

शकुन्दः । पुं० करधीरे ॥

शकुलः । पुं० मत्स्यविशेषे । कल
के । शउल्० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥ शक्नोतिगन्तुर्धमेन । बाहु
लकात्पकेरुलत् ॥

शकुलगण्डः । पुं० शालमत्स्ये ॥

शकुलक्षकः । पुं० श्वेतदूर्वायाम् ।
गोलास्याम् ॥ शकुलस्यमत्स्यस्यैवा
द्ययस्याः । अक्षरेऽद्वयनादिष्वच्
। सार्धेकन् ॥

शकुलाक्षी । स्त्री० गण्डदूर्वायाम् ।

शकुलादनी । श्री० ह्यमेयाम् । क
टुपयाम् । कसुटगादि । जपविष्य

शक्त :

ख्याम् । काचडादाम् । इति । गौ ।
भा । प्र । ॥ मांश्याम् ॥ क्विद्यु
श्लिकायाम् ॥ शकुलै रथते । अद्
। कर्मणिल्युट् । डीप् । ग
जाषणायाम् । कट् फले ।

शकुलाभंफ । पुं । गडकमख्ये ॥ श
कुलसमख्यविशेषश्चभंफः ।
शकुली । स्त्री । सत्साविशिषे । सी
री । इ । दे । भा । प्र । ॥ सृगाल् इ ।
गौड । दे । भा । ॥ शकुलीयाद्विषी
इयामधुरातुषरास्मृतेतिभावप्रका
शः । शकुलीराहिताकाराभूसौ
प्रायश्चरसौ । सुभीपाके षम धु
रामेदिकादे।प्रकोपथे तिराजशक्त
भः ।

शक्तु । न । विष्टायाम् ॥ शक्तोति ।
शक्यतेवानिश्चार्तुं शानिश्चारयितुंया
। शकैर्त्तिन् ॥

शक्तकरिः । पुं । वस्त्रे ॥ शक्तकरि
ति । क्तम्बशक्तवोरिन् ।

शक्तद्वारम् । न । गुंदि । पायी ॥ श
क्ततेह्वारम् ॥

शक्करः । पुं । हृदि ॥ इ । डे । चन्द्रः ।
शक्करः । पुं । इ । वि । शिपः ।

शक्करी । स्त्री । चतुर्हंशाघरायांशुत्तौ
। शक्करीयाम् ॥ नदीप्रभेदे । मेख
खःयाम् ॥

शक्तः । नि । शक्तिविशिष्टे । समर्थे ।
शक्तु । कर्मणिशक्तः ॥ शक्तानां

शक्ति :

भूषणंजसा ॥

शक्तिः । स्त्री । शक्तविशिषे । सेल इ ।
भा । प्र । ॥ गौर्याम् । दुर्गायाम्
॥ यादेशीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसं
स्थिता । चैतन्यरूपायाम् । चि
च्छक्तौ । निर्विषयकसंविदि । सा
षसर्वत्रैकरूपा । यथा । एकैष
शक्तिः परमेश्वरश्चभिन्नाषतुधां
व्यपहारकाले । भोगेभयानीषुसुषे
पुविष्णु कोपिषुकाशोसमरेषुदुर्गा ॥
अपिच । एकमूर्त्तिरपिभिन्नरूपि
षीयाजगज्जननपालनचये । काच्यु
तेश्वरतयाविवक्षंतेत्रल्लशक्तिमह
मानतोच्छ्रितामिति ॥ तयाहृदे
थीभागवते । निर्गुणायामदानि
ख्याव्यापिकाऽविज्ञताशिरा । या
गमन्याखिलाधारातुरीयायाचसंस्थि
ता ॥ तस्यास्तुसात्त्विकीशक्तीराज
सीतामसीतया । महालक्ष्मीः स
रक्षतीमहाकाशीतिताः स्त्रियः
। तासांसिद्ध्यांशक्तीनान्देहाङ्गी
कारलक्षणः । सृष्टार्यंक्षसमाख्या
तः समः शास्त्रविशारदैरिति ।
साचसाच्चदानन्दब्रह्मरूपिणी । त
स्यायोसात्त्विकीशक्तिशशराजसो
तयातामसौचयाशक्तिः तप्तशक्ति
विशिष्टंयत्परम्ब्रह्मोत्थं । त
न्महाजन्मादयोयाः प्रसिद्धा । क्षि
यस्ताःस्रियोभर्शाश । साख्यावस्था

शक्तिः

त्मकब्रह्मरूपिणौ मूलादेवता। तच्छे-
 कैकगुणविशिष्टब्रह्मरूपिण्योमहाल-
 क्ष्म्यादयो देवतावृत्तिभायः । चतए
 वश्रुत्वागमपुराणादिप्रासांसिद्धिदा-
 नन्दरूपत्वमुक्त्वा नतुवोधलज्जशक्ति-
 रूपत्वस्यैवजगत्सर्गमायवस्ता-
 सांतिष्टयांशकौनादिहाहीकारिदे-
 हधारणतल्लक्ष्योयः । सर्गः । सीऽ
 चशास्त्रविशारदैः पण्डितैः । सर्ग
 शब्दे नसमाख्यातइत्यर्थः । अपि
 च । श्रीय्ये वहिप्रमाणानिपठिता
 निसुपण्डितैः । प्रत्यक्षानुमा-
 नज्ञशाब्दस्यैवतृतीयकम् । चत्वा
 र्येवैतरेप्राहुरूपमानयुतानिच । इ
 तरेनेशा। यत्कैकदेशिनः । अर्थाप-
 त्तियुतान्यन्योपसुप्राहुरमहाधिवः ।
 ॥ सप्तपौराणिकाद्यैवप्रवदन्तिमनी-
 षिणः । पूर्वोक्तानिपक्षसाक्षिरूपं
 पष्टम् । ऐतिह्यं सप्तममिति सप्तप्रमा-
 णानि । एतैः प्रमाणैर्दुर्ज्ञेयव-
 द्ब्रह्मप मङ्गतत् । एतैरनेकधा
 भेदभिन्नेः प्रमाणैर्दुर्ज्ञेयवत्परब्रह्म
 तदेवपरमं मुख्यं जगत्कारणमस्ती-
 तिवेदान्तापोहुरिति शेषः । एव
 मेतानिसर्वमतानिवेदे । एवसन्ति ।
 तत्रकिंमतंसु व्यभित्तिविमर्शोऽटुर्षट्
 एव । तदापियवश्रुतिशाब्दानां पर-
 स्परं विरोधस्तथोपलभ्यमानसंज्ञारादि-
 लिङ्गैः श्रुततात्पर्यनिर्णयतात्पर्यं

शक्तिः

वतोश्रुतिः प्रवृत्तिसिद्धान्तउत्तर
 मीमांसायामुक्ताः । अनुतेनसिद्धा-
 न्तेनब्रह्मैवजगत्कारणमितिसिद्धती-
 तिचेत्तत्रानुमानेनागमेनश्रुतिवा-
 क्येनच । यद्ब्रह्मकिंसशक्तिकंजगत्का-
 रणमुतशक्तिरहितमितिविचारः ।
 कर्तव्यइत्याहवितर्कइति । वित-
 र्कस्याशक्तसंख्यादुष्टाच्चैवागमेनच ।
 निश्चयात्मिकयायुक्त्याविचार्यचपु-
 नः पुनः । वितर्कोऽनुमानवित्त्व-
 र्थः । सुदृष्टेस्वस्वार्थोनिश्चयात्मि-
 कयायुक्त्येति । प्रत्यक्षतस्तुविज्ञानं
 चिन्त्यंमतिमतासदा । दृष्टान्तेना-
 पिसतत्तद्विशिष्टमार्गानुसारिणा ।
 किञ्चमतिमताप्रत्यक्षतोयद्विज्ञानं ।
 तदपिचिन्त्यंयाज्ञम् । प्रमाखत्वेने-
 त्यर्थः । विशिष्टमार्गः । विशिष्टारस्त-
 दनुसारिणादृष्टान्तेन । व्याप्तिर्याहकि-
 ष्यापिसततमनुमेयमिति शेषः । तमे-
 वदृष्टान्तमाह । विहासीपीति । वि-
 हांसीपिषदन्त्येषंपुराणैः परिगीयते ।
 दुर्दिश्यं दृष्टिशक्तिश्चरौपालनशक्ति-
 ता । हरेसंसारशक्तिश्चसूर्यशक्तिः
 प्रकाशिका । धराधरणशक्तिश्चशेषे-
 कूर्मैतथैवच । साद्याशक्तिः परि-
 षताः सर्वस्मिन्त्याप्रतिष्ठिता । दाह-
 शक्तिश्चवावह्रौसमीरेप्रेरणात्मिका ।
 साद्येति । यासर्वस्मिन् । साद्याश-
 क्तिरस्मिसाशक्तिः परिषता । तल्लक्ष-

शक्ति :

शक्तिरूपेणैतत्पर्यः ॥ शिवोपि शक्ततां
 याति कुण्डलिनीविवर्धितः । श
 क्तिहीनस्तु यः कश्चिदसमर्थः स्मृ
 तौ चुषेः ॥ एषं सर्वं भूतेषु स्वाप
 रेषु चरेषु च । ब्रह्मादिस्तन्वपर्यन्तं
 ब्रह्माण्डेऽस्मिन् मन्त्रात्प्रापः ॥ शक्ति
 हीनस्तु निन्द्याद्ब्रह्ममाचं चर-
 म् । अशक्तः शक्तुं विजयेगमनेभो
 जनेतथा ॥ तथा गिर्वासावन्वीत्य
 न्वयः ॥ एषं सर्वं गताशक्तिः सा
 ब्रह्मेति विविच्यते । सौपाथ्यादि-
 बुधैः सम्यक् विचार्यानुधिधासत् ।
 ॥ एवमिति । यथा च सर्वं पदार्थं
 त्वापच्छेदेन शक्तिमत्त्वव्याप्तिर्गृहीता •
 तथा ब्रह्मणोऽपि पदार्थत्वावच्छिन्नत्वे
 न शक्तिरस्ति • सा च शक्तिः साम-
 ध्यं हृदा • सत्त्वाश्रयादिब्रह्मेन मा-
 सति • अग्निशक्त्यादावहृदत्वात् ।
 । शिवत्वमिदं य • तदेव दर्शयितुमे-
 वं सर्वं गताशक्तिः सः ब्रह्मेति विवि-
 च्यते • इत्यनेन स्त्रीश्रवाद्देवप्रेक्ष-
 तथा च श्रुतिप्रतिपाद्यं ब्रह्म • मा-
 याएवानारसिंहीति नराक्षकायैक
 रणञ्च विच्यते • पराश्वशक्तिर्विविधै
 बश्च यते • इत्यादिश्रुतिभिरनुमाना
 दिभिश्च शक्तिरस्यैव लभत्कारणानि
 तितदेधोपास्यमिति भावः । एतेन
 काशक्तिरित्यसौ चरं ब्रह्मसामर्थ्यं क
 माशक्तिरस्तीति बोधितम् । सौपाथ्ये

शक्ति :

ति । यतो ब्रह्मभिश्चानशक्तिस्ततस्त
 स्थाभजने • अग्निशक्त्यादिभ्योऽमौ
 हीमस्यार्थं सिद्धत्वं ब्रह्मणोऽपासनं
 जातमेवेति सर्वे प्राकारणभूतासैव
 शक्तिः सास्यास्यत्वात्सकीपास्थेत्य
 र्थः । विष्णोवसात्सिकीशक्तिस्तथा
 ह्येतेऽप्यस्यैकत्वं । दृष्टये राजसी
 शक्तियं याहीनाश्चष्टेकत्वं ॥ शि
 विचतामसौ शक्तिस्तया संहारकारकः
 । इत्युक्तं मनसासर्वे विचार्यं च पुन •
 पुनः ॥ ब्रह्मविष्णुकटादिपुप्रसिद्धे
 ष्वन्वयव्यतिरेकं दर्शयंतीत्यामिकौक
 गुणयत्तयान् नखेन • नोपासात्वं
 शोभनवदपि जयति दग्धति । वि
 ष्णोचेति ॥ शक्तिः शरीरतिब्रह्माण्डं
 सायै पाकयतीऽन्विलम् । इच्छयासं
 हरत्वे पाकदेगतत्राचरम् • नविष्णु
 र्भृशरः शक्तौ न ब्रह्मानुचपावका • न
 सूर्योऽरुणः शक्त्याः स्त्रेस्त्रेकार्यैक
 वचन ॥ तथा युक्तादिद्वुरन्तिस्तानि
 कार्याणितिसुराः । सैव कारणकार्ये
 पुप्रत्यक्षेणोवगम्यते ॥ समुथानिर्गु
 थासात्तु द्विधा प्रोक्तामनीषिभिः ।
 समुथारागिभिः सिव्यानिर्गुथात्तु
 विरागिभिः ; समुथा • एकैकगुण
 यिणिष्टा • निर्गुथासाभ्याबल्योपाधि
 रुद्ररूपेत्यर्थः ॥ धर्मार्थं कामभो
 दाणां स्त्रामिनीसानिराकुला । ददा
 तिर्वाकितान् कामान् पूजिताविधि

शक्ति :

पूर्वकम् । नजानन्तिजनामूढास्तां
 सदाभाययाहता : । जानन्तोपिन
 रा : क्षिचिन्मोहयन्तिपरानपि ॥ प
 गिडता : खोदरार्थं वापाखगडानि
 पुषकपुषक । प्रवसंयन्तिकक्षिना
 प्रेरितामन्दचित्तस : ॥ कखावस्त्रिन्
 महभायानानाभे दसमुत्थिता : ।
 नान्येयुगेतयाधमविदधा ह्यः कथञ्चन
 ॥ शिष्णु धरत्यसावुयंतपीयर्षाव्यने
 कषः । ब्रह्माहरस्त्रयोदिशध्वायन्तः
 कमपिधुम् ॥ कामधाना सदा
 काम वैचयः सर्वदेवहि । यजन्ति
 यज्ञान निविधाः सूत्रह्यशिष्णुमश्चिश्च
 रा : ॥ यद्वज्रह्यादवामुच्यन्तिहंत
 ऽन्यंक्षिमितिभगीयुः • भजन्तिथ •
 तस्माद्भतेम, ह्य । • कन्तुपराशक्ति
 देवैतिभाच : ॥ शैवैशक्तिं परादेवीं
 ब्रह्माग्यापरमात्मिकाम् । ध्याय
 न्तिमनसानित्यनित्यामत्वासनात-
 नोम् ॥ परब्रह्मैवसख्यरूपं नान्य-
 मसीत्यभिप्रायेण • ब्रह्मादिकाम
 ल्य, ह्यम् । श्यष्टीकृतचैतद्ब्रह्माभित
 पीदधते ॥ तस्म शक्ति : सदासि
 व्याविरक्षि कृति । निच
 य : सर्वश्रामाणांज्ञातव्यं सुनिस
 तमा । कृष्ण, श्च, तमयाचैतत्तु
 नप्राप्तनुत्तरदात् • पितु : सका
 श्चतूतेन • पत्रा : गः शिष्णु ॥ श्वसतः ॥
 नयःतव्यं नवतव्यं नव्यं पावधनहु-

शक्ति :

शै : । शक्तिरेवसदासिन्याविक्षि
 हतनिसयै : ॥ यथागणशरीरेप्र-
 विष्टस्यचैतन्यस्यगजदृत्तित्यद्वारः •
 तयाप्रथमतोभायाशरीरेप्रविष्टस्यचै
 तन्यस्यमायाशक्तिरितित्यद्वारस्त-
 दनन्तरंगुणोत्पादादिकौकसुषधि-
 शिष्टमायाशयजब्रह्मथएवब्रह्मावि-
 ष्युः कद्रदृत्वादिन्यद्वार । तथाच
 सर्वकारणं ब्रह्ममायाशक्तिसः इतमेव
 भयतीतिमायाशक्तिदेवीभगवतीत्या
 दिमुच्यते इतिरेवापास्येत्याह । श
 क्तिरेवेति ॥ प्रत्यक्षमपिद्रष्टव्यमश
 क्तस्यविचे इतम् । अतः सर्वेषुभू
 तेषु प्रमाणात्पराशक्तिः ॥ इति
 श्रीदेवीभागवतप्रथमस्कन्धे षष्ठमे-
 ध्याय : ॥ याशक्तिः परमात्मा
 सौयोसौसापरमात्मता • अनारंभे
 तथा : कीापिसूक्ष्मवेदवचनारदेति
 तृतीयस्कन्धे ७५ध्याय : ॥ इति ॥
 चत्वारह दी । नातिवेदिनांप्रभाषी
 त्स हसन्ब्रह्मासुतिसृष्टु ॥ तत्रप्रभु
 त्वसाधकत्वात्की। गटगुडीप्रभुशक्
 तिः । विक्रमेणत्वशक्त्याः निस्त, र-
 यमुत्साहशक्तिः । सन्ध्यादोर्नासा
 मादानाश्चयथावस्थानमस्तग शः
 वली । सहसि । जीर्थे । परा
 क्रमे ॥ षुदृषिसामर्थ्ये • क्षिषा
 म् । योपिंत । नायाम् प्रक्त
 ती शक्त्याम् ॥ अस्मान्पदाद

शक्तिवचम्

यमर्थाविदुषव्यद्वतीश्वरसङ्घेते ।
 शक्यतेजेतुमनयाथा । शक्तुशक्तौ
 । स्त्रियां क्तिन् । कात्यायनम् । शक्तं
 लाङ्गे । पुं० शशिशुभनेर्घ्ये ष्टुपुषे ।
 शक्तियज्ञ । पुं० शिवे । कार्तिके
 ये ॥ शब्दशक्तिज्ञाने ॥ अस्मान्त्प
 दादयमर्थाविदुषव्यद्वतीश्वरेच्छःशक्
 तिरितिताकिंकाः । राज्ञानन्तु
 व्याकरणादिभ्यः । अतएव । शक्ति
 यज्ञ व्याकरणोपमानकोषे षशक्या
 ह्यवहरतश्च । वाक्यस्यशेषाहिवृते
 र्वदन्तिसा ह्यध्यात । सिद्धपदकृष्टश
 । इतिप्राश्नः ॥

शक्तियज्ञः । पुं० व्याकरणोपमा
 नादौ ॥ चि० शक्तियज्ञोत्तरि
 शक्तिवचम् । न० ज्ञानेश्वरशक्तियज्ञ
 शक्तिवचि ॥ यथा । द्रव्याक्रियात
 वाज्ञानगौरोद्गच्छोतुवेष्वाधी । चि
 धाशक्तिः स्थितावचतत्परव्या
 तिरामिति ॥ राज्ञांप्रभुमन्त्रोत्साहा
 ख्यासु । शक्तु विजयार्थं राज्ञांशक्ति
 चयसादरमादरणीयनतुहापनीयम्
 ॥ चिशक्तयोधया । एषाचिशक्ति
 रुद्धिष्टानयसिद्धान्तगामिति एषा
 प्रवृत्तापराहृष्टः सन्धिकौत्रहास
 स्थिता ॥ एषैश्वर्यकारकसिद्धौ
 परिकीर्तिता । एषैश्वर्यशासमस्ति
 रौद्रीदेवीतुकीर्तिता ॥ परमात्माय
 धादिशक्तपञ्चविधास्थितः प्रयोज

शक्यः

नपशाशक्तितरेकैवचिन्निधाभवेदि
 तिवाराहपुराणम् ॥ शक्तौनांचय
 स् ॥
 शक्तिधरः । पुं० कार्तिकेये । स्क
 न्दे वि० शक्तिभृति ॥ शक्तैर्घ
 रः ॥
 शक्तिपथः । पुं० सप्तपथं वचि ।
 शक्तिपथिः । पुं० कार्तिकेये ॥ वि०
 शक्तिधारिणि शक्तिः माथीवस्य
 सः ॥
 शक्तिवचनम् । न० प्रजननसामर्थ्ये ।
 शक्तिसम्बन्धे ॥
 शक्तिभृत् । पुं० कार्तिकेये ॥ वि०
 शक्तिधारके ॥
 शक्तिमान् । वि० शक्ते ।
 शक्तिहेतिः । वि० शक्तिधरे ॥
 शक्तिहेतकः । वि० शक्त्यध्वधारिणि
 शाक्तीके ॥
 शक्ती । स्त्री० शश्रान्तरे । शक्तौ य
 हादिषुशक्तिः शश्रद्धतिपाठात्प
 चोष्ठीय् ॥
 शक्त्यर्थः । पुं० शमहाराकुलिललाट
 योवासूपन्नो घर्मे० दौर्घानः श्वासे
 च ॥ यथा । कुक्षीललाटेयोवायांय
 दाघर्मे प्रवर्तते । शक्त्यर्थः त्वि
 धानौथादायतीच्छासमेवच ॥
 शक्यः । वि० शक्तिविषये । शक्त या
 शये । याच्य ॥ यथा । शश्वोर्घोऽ
 भिप्रयाच्चेयः कच्छीलक्षययामतः

शक्रन्दनः

शक्रशरासनम्

। व्यङ्गोच्चनयाज्ञेयस्तिस्रः शब्दश्च
तयइति । ईश्वरसङ्केतः शक्तिस्त
याऽर्थवैधर्मापदंशचक्रम् । यवागो
खादिविशिष्टवैधर्मागवादिपदं. त
हो. ध्यो. र्थो. गवादिर्ध्वः । सएवसुख्या
यं प्रस्युच्यते । समर्थः । शक्रः । श
क्तिसङ्घातिवत्साध्ये । शक्रनोये.
शक्यतावच्छेदकम् । न. शक्यां
शेभासमानार्थः ॥

शक्र. पुं. इन्द्रो. देवराज्ञी । कुटजवृक्षे
। शर्जुनपोदपे । शक्तोरित्दैत्यान्
नाशितुम् । शक्रः । स्फाधितस्त्री
तिरक्. ॥ ध्ये. छानक्षत्रे ॥

शक्राज्ञीसायणः । पुं. सुमेरुपर्वते ।
शक्रागोपः । पुं. इन्द्रगोपश्रीटे ॥

शक्रजः । पुं. काके । यावके । गूढ
सैयुने । इन्द्रपुत्रे ॥ शक्राज्जातः ।
। जमो. । छः ॥

शक्राजित् । पुं. इन्द्रजिति । रावश्यपु
त्रे । शक्रमजपोत् । जि. । सत्सू
रिवित्वादिनाश्रिप्. ॥

शक्रधनुः । न. शक्रायुधेशक्रस्रधनुः ।
शक्रध्वजः । पुं. इन्द्रध्वजे । अस्सवमि
श्रिये । इन्द्रस्रध्वजाकारंराजपारिप
तिष्ठतम् । शक्रः । शक्रध्वजं नाम
पौरुसीकसुखावणम् । विश्रियादेवी
पुराणे. शाराश्रीशंशितादिपुत्रदृष्ट
व्यः । शक्रध्वजः ॥

शक्रन्दनः । पुं. जयन्ते । यद्युने

वाजिनि । काके । शक्रस्रानन्दनः
शक्रपर्यायः । पुं. कुटजवृक्षे । शक्रः
पर्यायैश्चो

शक्रपादपः । पुं. देवदारुवृक्षो शक्र
स्रपादपः । कुटजी ।

शक्रपुष्पिका । स्त्री. शक्रपुष्पाम्. ॥

शक्रपुष्पो । स्त्री. अग्निशिखावृक्षे ॥

शक्रोऽर्जुनतरुः पुष्पमक्षाः । शक्र
शब्दस्रत्पुष्पेवाजशिकः । पाक
कर्णतिष्ठीप्. ॥

शक्रभवनम् । न. स्वर्गः ॥

शक्रभित्. इ. पुं. इन्द्रजिति । रा
वथो । शक्रमभैस्त्रीन् । भिदिर.
। क्षिप्. ॥

शक्रभुवनम् । न. नाके । सुरराज्ञी ।
शक्रस्रभुवनम्. ॥

शक्रभूमया । स्त्री. इन्द्रशरुष्याम्. ॥

शक्रमारा । स्त्री. भाग्याम्. ॥ इन्द्र
जनन्याम्. ॥

शक्रमातृश्रा. स्त्री. इन्द्रध्वजाप्रयतिवि
श्रिये ॥

शक्रमूर्धा । पुं. बन्मोके । इ. वि.
श्रियः ॥

शक्रवप्री । स्त्री. इन्द्रशरुष्याम्. ॥

शक्रशरुषी । स्त्री. इन्द्रशरुष्याम्. ॥

शक्रशरुषः । पुं. सैयु ॥

शक्रपोतम् । न. इन्द्रवसे ॥ शक्रसं
प्रदायोजम्. ॥

शक्रशरासनम् । न. इन्द्रधनुषि ॥

शक्रायुधम्.

शक्रशास्त्री । पुं० कुटजवृक्षे ॥ शक्रा
श्वः शास्त्री ॥

शक्रशाला । स्त्री० प्रतिश्रये । स
शक्रशालिका ।)

भाषाम् ॥

शक्रशिरः । न० शस्त्रीके ॥ इन्द्रम
शके ॥

शक्रसारथिः । पुं० सातथी ॥

शक्रसुतः । पुं० जयस्ते ॥ बालिवान
रे ॥ अङ्गुलि ॥ काकी ॥ शक्रसु
तः ॥

शक्रसुधा । स्त्री० कुन्दुरी ॥

शक्रसृष्टा । स्त्री० इरीतक्योम् ॥

शक्राश्वः । पुं० पेशके ॥ वि० इन्द्र
जानके ॥

शक्राशी । स्त्री० इन्द्रायाम् ॥ शक्र
मण्डलिकीर्षयति । अणशब्दे । का
र्मण्यण् । टिड्ढेतिडोप् ॥

शक्रायुधम् । न० इन्द्रायुधे ॥ अस्त्रस
न्नावादिशयथाधाराङ्गाम् ॥ सूर्यस्य
विषिधमर्थाः । पशनेनविघट्टिताः ।

काराः साधे । वियतिधनुस्यं स्या
नायेदृश्यं वैतदिन्द्रधनुः ॥ किचिद

नरकुलीरगनिः प्रत्तासीद्भूतमा
हुराशोयाः । तद्यायिनां नृपायाम

भिमुखमजयापदं भवति ॥ अष्टिन्न
मवनिगाठयुतिमत्स्निग्धं वनं विवि

धयर्षम् । द्विदपितमनुलोमश्च प्रश
स्तमन्तः प्रथम्यतिच ॥ विदिरुद्रं

शक्रा

दिक्पतिनाशं च व्यभवं मरकधारि ।
भाटलपीतकनीचैः शस्त्रान्निजुत्क

तादिपाः ॥ अणमध्देनाडिभुं
विद्यस्यवधस्तरीस्थितिव्याधिः । व

स्त्रीकेशभवं निशिसचिवधायधनुं
रैन्द्रम् ॥ इष्टिं करोत्यहृष्ट्यां उष्ट्यां उ

ष्टिं निवारयत्यैन्द्र्याम् । पश्चात्सदे
वहृष्टिं कुलितशभृतथापमाधष्टे ॥ वा

धंसयोमः कुरुते निशावामाखण्ड
क्षायां दिशिभूपवीहाम् । यान्याप

रीदक्प्रभवं निश्चन्यात्सिनापतिं नाय
कमन्ति शौच ॥ निशिसुरथापंसित

वर्षाव्यं जनयति वीहोडं हिलपूर्वावा
म् । भवति च दस्यां दिशितदृश्यं नरप

तिसुख्यं निघिराह्न्यात् ॥ इति ॥

शक्राशनः । पुं० कुटजवृक्षे ॥ न० भ
द्रायाम् । विलयायाम् । संनिदि ॥

अस्यगुणायया । शक्राशनन्तुतीश्वो
प्यंमिः शक्रसुकुष्टमाशनम् । वलमेधा

भिकृतज्ञे फदेपहारिरसायनम् ॥

शक्राहः । पुं० इन्द्रयये ॥
शक्रोत्थानम् । न० शक्रध्वजीस्तवे ॥

शक्रोत्सवः । पुं० ध्वजीत्याने । इन्द्र
स्योत्सवे ॥

शक्रः । वि० प्रियंवदे ॥ शक्रोति । श
क्रुः । सूषक्यन्विभ्यः क्तः ॥

शक्रा । पुं० इक्षिति ॥ शक्रो ॥ श
क्रोति । शक्रुः । सामदिपदा
सिंपुं शक्रिभ्यो वनिप् ॥

शक्रन्दनः

। व्यङ्गीजनवाज्जेयस्तिष्ठः शब्दक्षर
शयद्वति । ईश्वरसङ्घतः शक्तिस्त
याऽर्वादीधर्कपदंशचक्रम् । यथागो
खादिषिशिष्टधोधर्कगवादिपदं । त
दोऽधोर्धीगवादिर्वाच्यः सपथमुखा
र्धं इत्युच्यते । समर्थे ॥ शक्र० । श
किसर्दीर्धं तियत्साधे । शक्रनोये
शक्रतावच्छेदकम् । न० शक्रां
श्रेभासमानार्थे ॥

शक्र । पुं० इन्द्रे । देवराजि ॥ कुटजस्रघे
॥ शक्रुनपादपे ॥ शक्तीतिदेत्यान्
नःशितुम् । शक्र० । स्फाधितष्ठी
तिरक् ॥ व्येष्टानक्षत्रे ॥

शक्रतीक्ष्णः । पुं० सुमेरुपर्वते ॥

शक्रोऽपः । पुं०

शक्रः । पुं० सदाशिवे ॥ एकादश
द्राणांमध्ये भगवदिभूती ॥ शक्र
ल्याणक्षरति । शमिधातीः सं
ज्ञायामिति ॥ यथा । शक्र
रोमिसदाध्यानात् परमंयन्त्रिरामध
म् । भूतानामसकृदाघातत्तेना
शयद्वरः श्रुतः ॥ इतिस्क्रान्दे ॥
शि० धाव्याचक्षरे ।

शक्राचार्यः । पुं० सनात्प्रसिद्धे
० श्वेतवादिनि ० वेदात्मभाव्यकर्त
रि ० नराशतारेपिश्वेश्वरे ॥ यथा
शुः । सगम्पदायप्रयनावतिय्ये
गिथ्येतुभिं । सधोपसोपः ।
शक्रोऽपः सप्तमत्पराक्षिप्रोपद्वरः

शक्रशरासनम्

वागिनि । कोके ॥ शक्रशमन्दनः
शक्रपर्यायः । पुं० कुटजस्रघे ॥ शक्रः
पर्यायेशो
शक्रपादपः । पुं० देशदासहचो शक्र
स्रपादपः । कुटजि ॥
शक्रपुष्पाका । स्त्री० शक्रपुष्पाम् ॥
शक्रपुष्पी । स्त्री० यमिशिखावृक्षे ॥
शक्रोऽर्चुनतरुः पुष्पमलाः । शक्र
शब्दस्तपुष्पोलाक्षणिकः । पाक
कार्षतिष्ठीप् ॥

शक्रभवनम् । न० स्वर्गे ॥

शक्रभित् । न० पुं० इन्द्रकिति । २

शक्रौ । न० भौते ॥ पितृकृति
संगययुक्तं ॥ श्विश्वस्तो ॥ श
क्रासङ्घाताऽस्य । तारकादिखादि
तत् ॥ पुं० शिरस्त्रनाभिसम्बद्धे
। दुष्ये ॥

शक्रितवर्षः । } पुं० शैरे ॥
शक्रितवर्षकः । }

शक्रः । पुं० सङ्ख्याविशेषे ॥
नदया १..... ॥

शक्रप्रमेदे । दीर्घांशुषे । कुन्ते ।
शक्ये ॥ यादिमेदे । शक्योपमत्त्वे
॥ योके ॥ दीर्घसूयंशोकायापरि
मापार्थं काष्ठादिनिर्मितैकमेवसू
क्ष्माये दादयापुत्रपरिमितेकोलके
। ईशे । शमी ॥ मेद्रे ॥ ककुपे ।
राक्षसे । नखीमानगम्बद्धे ॥ हा
दगाह्रुलपरिमाणे ॥ श्याथी । शा

शक्रायुधम्

शक्रयास्त्री । पुं० कुटजवृक्षे ॥ शक्रा
ख्यः शायी ॥

शक्रयाणा । स्त्री० प्रतिशये । स
शक्रयालिका ।)
भायाम् ॥

शक्राशिरः । न० शक्रीके ॥ इन्द्रम
सकी ॥

शक्रसारथिः । पुं० सातची ॥

शक्रसुराः । पुं० जयन्ते ॥ बालिवान
रे ॥ यजुर्भुने ॥ फाकी ॥ शक्रसु
शुद्धः सः ॥

शक्रकुरः । पुं० शक्रकुरी ॥
नि ॥

शक्रुणा । स्त्री० उत्पलपत्रिकायान् ।
पूगकत्तन्याम् । सरीता० इ० भा०
प्रः ॥ शक्रुतेऽस्याः । शक्ति० । वा
दृषणादुलच् । टाप् ॥

शक्रुवृक्षः । पुं० शाखवृक्षे ॥

शक्रुशिराः । पुं० दानवविश्विमे

शक्रुश्रुतिः । पुं० पातालाधिपतिदे
त्वविश्विमे ॥

शक्रोषः । पुं० शङ्कुमल्ले । शंका
ष० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

शक्रोषिः । पुं० शङ्काषमल्ले ॥

शक्रुखः । पुं० अलिकासृष्टिः । भा
याऽस्यनि ॥ कुबेरस्थगिघिप्रभेदे ॥

शक्रोनामनिगन्धर्व्ये । शुक्री ।

कोसदृशे ॥ कर्षसमीपास्यनि ॥

षट्नामनायकात्तरानागविश्वे ॥

शक्रा

दिक्पतिनाशं च व्यभक्तं मरककारि ।
पाटजवीतकनीके : शक्राग्निचुस्क
तादीपा : ॥ जलमध्येऽनाहृष्टिभुं
पिसस्यपधक्षरौ स्थिते व्याधि : । य
स्त्रीकेशश्च भयं निशिसचिययधायधनु
रेन्द्रम् ॥ हृष्टिं करीत्यहृष्ट्यां हृष्ट्यां ह
ष्टिं निवारयत्येन्द्र्याम् । पद्यात्सदे
षहृष्टिं कुलिशश्च तद्यापनावष्टे ॥ वा
पंसद्योगः कुर्वते निगायामाखण्ड
चायां दिशिभूपौडाम् । यान्याप
रोदक्षप्रभवं निहन्त्यात्सिनापतिनाय
कमन्त्रिषीच ॥ निशिसुरवापंसित
यथाव्यं जनयति पौडां हिलपूर्वां वा
म् । भवति च दद्यां दिशितेष्यं नरप

यः सातः शक्रशरिया ॥ शक्ति
हरि रघिष्ठानं यतः शखस्तती हरिः
। तत्रैव सते लक्ष्मीदूरीभूतममद
लम् ॥ स्त्री वा शुभं खध्वनिभिः श्रु
द्राणां हृदि जियतः । भीताकृष्टाया
सिपक्षीः स्वगमन्यत्सुजातुतत
इति ॥ भूताद्यष्टद्वारात्मकीपास्यल
म्ये ॥ यथा ॥ भूतादिमिन्द्रिया
दिसिधियाष्टद्वारमौखरः । विभ
क्तिं शङ्करूपेण शङ्करूपेण च स्थितमि
ति विष्णुपुराणम् ॥ शङ्कनति० जन
यति । खनुषवदारणे । अन्येभ्यो
पौडिडः ॥ शङ्खचस्येतिश ॥ प्रा
न्यतिजलधर्मांश । शमु० । यन्ता
भांशितव्यवः । शमेः खः ॥

शङ्खचूर्णम्

शङ्खपुष्पी

शाम्यन्ननेनवा ॥ असुरविशेषे ॥
 शङ्खकः । पुं० शिरोरोगविशेषे । त
 स्यालक्षणादिदया । पित्तरक्तानिला
 दुष्टाः शङ्खदेशिदिमुष्णताः । ती
 ब्रह्मन्दाशरीरगंघ्रिशिंशुर्वादिदास्य
 म् ॥ सशिरोविषवधे गात्रिरुध्याशु
 गलंतया । निरावाष्पीषितं हन्ति
 शङ्खकोनामनामतः ॥ व्यष्टाष्पीव
 यतिमेषष्ठं प्रव्याख्येयस्यकारयत् ।
 पित्तरक्तानिला • अशकफोपिवो-
 ष्यः । छतानुतापः कफपित्त
 तौरितिसुश्रुतवचनात् । विमुष्ण
 ताः प्रवृद्धाः । निरावात्पिरा
 विमध्येमरयति । अश्विखित्सा
 शिरोरोगेभाषप्रकाशित्द्रव्या । न०
 वलये ॥ पुं० न० कम्बो ॥
 शङ्खकारः । पुं० शुद्रागर्भे विश्वकर्मा
 रसजाते • वषंसङ्करजातौ । शा
 ङ्खके । शंखारी • इतिभा • श
 ङ्खदरीति । दुक्तम् • कर्मव्यष्ट
 शङ्खचरो । स्त्री • जलाटिकायाम् ॥
 शङ्खचरति । चर० । पञ्चादीचर
 द्विवृत्तौर्षे ॥
 शङ्खचर्षी । स्त्री • जलाटिकायाम् ।
 शङ्खविष्टः । पुं० क्षमातायामि ।
 शङ्खवृष्टः । पुं० देवविशेषे ॥
 शङ्खचूर्णम् । न० शङ्खातचूर्णं ॥
 शङ्खाचूर्णकद्रुधारमुष्ण क्रिमिहरं-
 परम् ॥

शङ्खजः । पुं० कपीतद्विम्बवृहन्मु-
 क्षायाम् ॥ त्रि० शङ्खजातवस्तु
 नि ॥
 शङ्खद्रापी । पुं० बन्धवेतसे ॥
 शङ्खधरा । स्त्री • शिलतोषिकायाम् ॥
 शङ्खधारी । पुं० हन्दाविशेषे ॥ ध्व
 जानन्दकर्षाः पठेवाचवर्षाः ।
 युधानन्दकारोभक्षेष्खधारी ॥ व
 या । स्फुरहोपनाशोपरीरम्भकारी
 । हरिः पातुहन्दावनाम्भर्षचारी ॥
 शङ्खधमः । पुं० शङ्खवादके । शाङ्खि
 के ॥
 शङ्खधाः । पुं० शाङ्खिके ॥
 शङ्खदण्डः । पुं० बुद्रशङ्खे ॥ शङ्ख
 सनखद्वय ॥ शङ्खनतिवा । वृ
 खसन्धवापीतियुष्युत्त्वा । सा
 र्थकः । पुषाद्रादिः नखीनाम
 गन्धद्रव्ये । स्रजद्रव्याम् ॥
 शङ्खनखा । स्त्री • शङ्खनख्याम् ॥ हि
 धाशङ्खनखाख्याऽन्दाशुत्वाख्यावद्
 रीकृदः ॥ इतिरत्नमाहा ॥
 शङ्खपुष्पी । स्त्री • सङ्ख्यकुसुमायाम्
 ॥ शङ्खपुष्पीतुशङ्खाश्चामहस्यकुसु
 मापिच । शङ्खपुष्पीसराभ्यामुष्पा
 मानसरोगघ्नत् । रसायनीकापायो
 ष्यास्रुतिष्कांतिषलाग्निदा ॥ देया
 पसारम्ताचक्षुस्तुष्टमिषिचप्रशु-
 त् । इतिभाषप्रकाशः ॥ पातक
 र्भेतिदीप् ॥

शङ्खिनौ

शङ्खप्रस्यः । पुं० चन्द्रस्यविशेषे ॥
 शङ्खभृत् । पुं० विष्णौ ॥ भृतां
 दाहद्वारात्मकपाञ्चजन्यास्यं शङ्खं
 विभक्तिं । इभृज् ॥ क्तिप् ।
 तुक् ।

शङ्खसुखः । पुं० कुम्भौरे ॥
 शङ्खमूलम् । न० मूलकी ॥
 शङ्खसंज्ञा । स्त्री० याथायोगान्त
 र् । यथा । स्वांशसंख्येयुषेणने
 शुक्रोदादेवप्लिते । शङ्खसंज्ञा
 ह्ययोगिनीयातुः कीर्तिप्रदः
 सदा ॥

शङ्खसेनः । पुं० विचित्रात्मजेका
 यद्यन्विषे ॥

शङ्खाख्यः । पुं० वृहन्नख्याम् ।
 शङ्खालुकम् । न० श्वेततायुक्तं
 न्दविशेषे ॥

शङ्खाक्षा । स्त्री० शङ्खपुण्याम् ॥
 शङ्खिका । स्त्री० दण्डविशेषे वा
 रायाम् । चारुवृत्तौ । इ० गौ०
 भा० ॥

शङ्खी । पुं० शरी ॥ समुद्रे ॥
 वि० शङ्खपरित ॥

शङ्खिनौ । स्त्री० चारुपुण्याम् ।
 केशिन्याम् । शांखाङ्गुली । इ०
 भा० पा० । श्वेतचुक्त्याम् । वधूमे
 दे । चक्षुषप्रभेदे ॥ तीर्थविशेषे
 ॥ बुधशक्तिविशेषे ॥ श्वेतपुत्राने ।
 यवतिक्तायाम् ॥ श्वेतवन्द्याम् ॥

शचीशः

शङ्खवत्याम् । चतुर्विधस्योशङ्ख
 खौविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा । दी
 र्घासुदोर्घं नयनावरसुन्दरीयाधामो
 पभोगरसिकागुणशीलयुक्ता । रे
 खाशयेवचविभूषितकण्ठदेशासम्भो
 गकैलिरसिकोक्तेशङ्खिणीसा ॥
 शशकंपद्मिनौतुष्टांविचिनीरमतं नृ
 गम् । उपमं शङ्खिनौतुष्टांस्ति
 नीरमतेश्वम् । पांशुनौपद्मगन्धा
 चमीनगन्धाचविचिणी । शङ्खिनौ
 चारुगन्धास्यान्मदगन्धाचक्षिनी ।
 नाहोविशेषे ॥ गान्धार्याक्षसरह
 ख्याः स्थितामध्येचशङ्खिनौ ॥ श
 शङ्खाः सन्ध्याः शङ्खाका
 रपुष्पत्वात् । चतुर्निः ॥

शङ्खिनौफलः । पुं० शिरीषवृक्षे ॥
 शङ्खिनौवासः । पुं० शाखाट-
 हत्ते ॥

शपि । स्त्री० शच्याम् । इन्द्राख्याम्
 ॥ शपति । शपव्यशायांवाचि । स
 र्वधातुभ्यश्च् ॥ स्त्रीकरणाकारे ॥
 शपी । स्त्री० पुष्पिमलायाम् । पौलि
 न्याम् । इन्द्राख्याम् । शपति०
 व्यक्तं धदति । शच० । इन्नन्तात्०
 कृदिकारादितिहोप् ॥ शतावर्षा
 म् ॥

शपीपतिः । पुं० इन्द्रे ॥ शच्याः
 पतिः ।

शपीशः । पुं० इन्द्रे ॥

शठ :

शठ १. देशान्तरे ॥ शठेरच्
 ॥ १३. ॥ शठे ॥

शटा । स्त्री० जटायाम् । शठति । श
 टवजाविशरणगल्यसादनेषु । अ
 च् । टाप् ॥

शटिः । पुं० शय्याम् । गन्धपला
 श्याम् । शठ० । इन् ॥
 शटिका । स्त्री० शठीप्रभेदे । गन्ध
 पत्रायाम् ॥

शठी । स्त्री० गन्धशय्याम् । गन्धमू
 ल्याम् । षड्ग्रन्थिकायाम् । कर्वू
 रे । पलाशे । गन्धपलाश्याम् ।
 कचूर० इ० दे० भा० । बनआदा० इ
 ० गौ० दे० भा० ॥ गन्धपलाशीसुगन्ध
 द्रव्यं काश्मीरेप्रसिद्धम् । शठति ।
 शठ० । अच् । गौरादिः ॥

शट्टः । पुं० शट्टके ॥

शट्टकम् । न० शट्टे । सांटा० इ० भा०
 प्र० शालिधूर्णवृत्तलोयंमिश्रितं
 शट्टकं वदेत् ॥

शठः । पुं० मध्यम्यपुरुषे ॥ धूसूरे
 ॥ धूसूरे । परब्रह्मनाथ० मन्वथजा
 नन्नव्यन्धयाथादिनि । गूढविप्रियक्त
 ति । यथाक्तं विष्णुपुराणे । प्रियव
 क्षिपुरेऽन्यवविप्रियक्तुक्तेभ्रमम् ।
 न्यक्तापराधचेष्टशठोऽयं क्वचित् ।
 धैरिति ॥ अपिच । परकार्यविमुक्षे
 । यथा । मनसावचसायसहश्रते
 कायंतत्परः । कर्मणाविपरोतश्च

शणपुष्यो

सशठः सन्निरुच्यते ॥ चतुर्विधप
 ल्यन्तर्गतपतिविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा
 । कामिनोविषयकपटपटुरिति ॥
 शठति० वक्ष्यति । शठकं तवे । प
 थाद्यच् ॥ न० तगरे । कुङ्कुमे ॥
 तीक्ष्णायसे ।

शठता । स्त्री० कुक्षतौ । निक्षतौ ।
 मायोयाम् । शठ्ये ॥ भावकर्म
 योस्तत् ॥

शठोन्वा । स्त्री० शम्भुयायाम् । छिन्न
 पत्याम् ॥

शणः । पुं० खनाम्नाप्रसिद्धेषुपे ।
 माल्यपुष्पे । कटुतिक्षके । त्वकसा
 रे । दोर्घपक्षवे ॥ न० भद्रायाम् ।
 मातुलान्याम् ॥

शणचण्डिका । स्त्री० शणपुष्प्याम् ।
 शणपत्रम् । न० शणवत्कलनिर्मितेप
 चे । कागद० इ० प्र० ॥

शणपर्णी । स्त्री० शणनपण्याम् । श
 षः पर्णसंज्ञाः । शणशब्दः शण
 पर्णसदृशीलाक्षणिष्ठा । पाककार्ये
 तिडीपः ॥

शणपुष्पम् । न० शणके ॥

शणपुष्पिका । स्त्री० शण्टारवायामे
 पथी । शणा. पुष्पसंज्ञाः । स्वा
 र्येकम् ॥

शणपुष्पो । स्त्री० शण्टारवायाम् ।
 शण्टे तिष्ठतीतिपथी ॥ शणाः पुष्पं
 यथाः । शणशब्दस्तत्पुष्पसदृशीला

शरदः

क्षणिकः । पाककर्षेति लोपः ॥
 अस्त्रागुणोः । शणपुष्पोक्तस्त्रिणा
 धामिनीकफपित्तजित् ॥ आठव्या
 म् ।
 शणसूत्रम् । न० शणद्विमांशसूत्रे ।
 पवित्रके ॥ शषोति । शणगतौ ।
 पषाद्यच् । शणस्यसूत्रम् ।
 शणालुः । पुं० आरिवते । आरग्व
 शणालुकः । पुं० आरिवते । आरग्व
 षे । इ० श० र० लौ० ॥
 शणिका । स्त्री० शणपुष्प्याम् ॥
 शणोरम् । न० शोणमध्यस्थपुल्लिने
 ॥ ददंरीतटे ॥ इ० मेदिनिकरः ।
 शण्डम् । न० पण्ड । अङ्गादिसमूहे
 पुं० असुरपुरोहिते । शण्डते ।
 शण्डिकार्यासङ्घातिषः । अस्मात्
 पषाद्यच् ।
 शण्डिकः । पुं० देशविशेषे ।
 शण्डिलः । पुं० मुनिविशेषे । शण्ड
 ते । शण्डि० । सलिकस्यनिमहिभ
 डिमण्डशण्डपिण्डतुण्डकुम्भ
 भ्यङ्गलच् ।
 शण्डः । पुं० नीपतौ । सांड० इ०
 भा० । आकृष्टाण्डे । यर्ष्यरे ।
 अन्तर्महद्विके । अम्यन्तरक्षीरक्ष
 के ॥ तृतीयप्रकृतौ । लोपे ॥
 शाम्यतिशिष्याभावात् । शमउप
 शमे । शमेट् । ॥ वन्धापुरुषे ।
 उन्धत्ते ।

शतघ्नो

शतम् । न० दशगुणितदशसङ्ख्या
 याम् । दशतौ । १००ः दशदशतः
 परिमाणमस्य । पङ्क्तिंशतौतिनि
 पातनात् । प्रकृतेः शभावः । त
 यप्रत्ययः । सङ्ख्येये ॥
 शतकः । त्रि० शतसङ्ख्यत्रिभि
 ष्टे सङ्घे । शतपरिमाणमस्य । स
 ङ्ख्यावाच्यतिशदन्तायाः कन् ।
 शतेनत्रीतेवा ।
 शतकीर्तिः । पुं० भाव्यहृद्विशेषे ॥
 शतकुन्दः । पुं० करवीरे ॥
 शतकुम्भः । पुं० पर्वतविशेषे । शत
 करवीरे ।
 शतकोटिः । पुं० यच्चे ॥ शतकी
 टयोधाराः कीपलक्षणाः यक्षसः
 ॥ दशार्बुदे । अङ्गे । पद्ये ॥
 शतक्रतुः । पुं० इन्द्रे ॥ शतक्रत
 वीयस्यसः ॥
 शतखण्डम् । न० सुवर्णे ॥ त्रि० श
 तभागे ।
 शतयन्त्रिः । स्त्री० दूर्वायाम् ॥
 शतघ्नी । स्त्री० शिल्पविद्याप्रसिद्धे
 शस्तविशेषे । प्राकाररक्षार्थंनि
 र्मितेयन्त्रविशेषे । शतंशन्ति ।
 धन० । अमनुष्यकर्तृकेचित्तिटक् ॥
 डौप् । लोचकण्टकसञ्ज्ञाशतघ्नी
 महतीशिलेति । विजयरक्षितः ॥
 हथिकाख्याम् ॥ करञ्जके । शल
 रेगविशेषे ।

शतपत्र :

शतशब्दः । पुं० व्याघ्रकुट्टखने ।
 दार्वाघाटे । शतशब्दापत्र ॥
 शतशतः । त्रि० शतस्यपूरणे । नि
 खंशतादिमासाहंमाससवत्सराहं
 तिष्ठतसमहागमः ॥
 शतशतार । स्त्री० शतभिषायात् ॥
 शतशब्दिका स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
 शतशतः । स्त्री० सरिद्विषये । शत
 शतौ । अस्याजलमुपाशया । शत
 शतौ विषाशायुजः सिन्धुनद्याः सु
 शोतलवृत्तादुसर्वाभवधम् । जलं
 निर्मलदीपनपाचनसुप्रदत्ते बलवु
 शितेनयुपपन्न । शतशतवति ।
 शतशतौ । हरिमितयेर्दुःखः शते
 चतस्रः । शितशतद्विषाशुभां ॥
 शतशत । स्त्री० शतप्रकारि ॥ दूर्वा
 शतशत । याम् ॥
 शतशतमा । पुं० धिष्यौ । शतमेन
 शानिधामान्यस्य ॥
 शतशतारम् । न० पथौ । शब्दौ ॥ श
 तशतारा । कौण्डिन्यथाशसः त्रि०
 शतशताराधिशिष्टे ॥
 शतशतार । पुं० इन्द्रे । शतौ ॥ पर
 शोष्ठिनि । सष्टरि ॥ द्विवि । खर्मे ॥
 शतशतः । पुं० मयूरे ॥ दार्वाघा-
 टे ॥ सारसि ॥ राजकीरे ॥ नृ
 रीतीता । पुं० भा० न० कामले
 शतशतपत्रम् ॥

शतपत्रकम्

शतपत्रकः । पुं० दार्वाघाटे । काष्ठ
 कुट्टखने ॥ शतपत्रापत्रम् ॥
 शतपत्रनिषासः । पुं० ब्रह्मणि ॥
 त्रि० पद्मस्थी ॥
 शतपत्रिका । स्त्री० शतपत्र्याम् । से
 वन्याम् ॥
 शतपत्रो । स्त्री० सेवन्त्याम् । सेवतो०
 पु० भा० ५ पाठलवर्णासौ गुलाब
 पु० प्रसिद्धास्त्री० लभयाः पर्यायाय
 धा । शतपत्रोत्तरुष्णुक्ताकर्षिका
 चारुकेभरा । सहाकुमारीगन्धाब्दा
 जायापुष्पातिमस्तुला ॥ शतपत्रो
 द्विमाष्टयायाश्चिषीशुकलाजघ्नुः
 दोषत्रयास्त्रिजिष्ठ्यातिक्ताकटोषमा
 चनी ॥
 शतपत्र । पुं० वैदिकदेशे ।
 शतपत्रिकः । त्रि० शतपत्राश्चेत्तरि
 ॥ शतपत्रमधीतेवेदशा । इकान्
 पदेत्तरपदात् । शतपत्रेः षिकन्
 पद्यः इतिषिकन् ॥ षित्वात् ।
 स्त्री० शतपत्रिकी ॥
 शतपत्रकम् । न० नामानचञ्चला
 नार्थचक्रौ ॥ तद्यथा । अज्ञंशत
 पद्रव्ये । अज्ञानात्तरसस्यवम्
 । नामाद्विषयैतौज्ञेयात्तरस्यं
 शकालाया ॥ तिर्यग्भूतगतिरिखा
 रुद्रपठ्स्वाक्षिस्त्रिदुषः ॥ जायते
 कौण्डिनास्तुमतीकंनोचसंगयः ॥
 पु० ए० क० ५० । हाऐशान्यां ॥

शतपदचक्रम्

म० ट० प० र० ता० हरिति०
 चान्नेय्याम् । न० य० भ० ज०
 स्वा० नैऋत्यां० ग० स० द० च०
 ला० वायव्याम् ॥ पञ्चपञ्चक्रमेणैवधि
 शवर्षान्प्रयोजयेत् । पञ्चस्वरसमा-
 योऽग्रेणैकं पञ्चधास्तु ॥ अथर्षाद्या
 स्त्रयोर्षेयाः सन्व्यस्वरयुतास्तथा ।
 सजातीयैश्चमास्यायपञ्चस्वरविनिर्ण
 यः ॥ षट्स्वरैरप्यकारिण० जिन
 सप्तपरिग्रहः । क० य० त्कुपु० भु०
 दु० स्थानित्रीषिषीष्यघरादिषु ॥
 कु० घ० ङ० ञा० भवेत्सप्तमेरौ
 द्वेस्त्रीशानमेाघरे । पु० प० य०
 ठा० भवेत्सप्तमे हस्ते चान्नेयसंज्ञ-
 के ॥ भु० ध० फ० टाभवेत्सप्तमे पू
 र्णाघाटे चनैषट्ते । दु० घ० भ०
 ज० भवेत्सप्तमे वायव्ये भाद्रउत्तरे
 एवंस्तम्भचतुष्कञ्चत्वात्स्य स्वरविदि
 मिः । धिपस्थानिक्कात्सकादीनिप्रल्लि
 कंचतुरघरेः । सामिजित्यंशका
 स्तघ्नतैकंहादशाधिकम् । यद्वर्षा
 शक्योहस्यः क्रूरः सौम्योपिवा
 यद्वः ॥ तत्रस्त्रीषिभयेत्सम्यक्पुं
 सोनामादिमाघरम् । सौम्यैर्विर्ह
 शुभं च यमशुभंपापस्त्रिघरेः ॥ मि
 श्रैर्मिश्रफलं तत्रनिर्वेधेन शुभाशुभम्
 । यदाच्यं सर्वतीभद्रे यदापशभेद
 तः ॥ शुभाशुभफलं सर्वतद्विद्यापि
 विधिगतेत् ॥ पञ्चस्वराः० प०

शतपदचक्रम्

दू० उ० ए० ओकारास्त्रीर्षिधि-
 प्यस्थानिक्कात्सकादि । अथचतुर्भि-
 र्गणैरेकनक्षत्रं यथा । च० दू० उ०
 ए० कृत्तिका । ओ० च० वि०
 यु० रीश्चिषी । घे० घे० क०
 कि० सृगशिरः । कु० घ० ङ०
 छ० आर्द्रा । के० की० इ० द्वि०
 पुनर्वसू । ह० ई० हो० उ० पु
 ध्यः । द्वि० ह० डे० डो० ज्ञेया
 । म० मि० मु० मे० मघा । मो०
 टा० टि० ट० पूर्वाफाल्गुनी ।
 टे० टी० प० पि० उत्तराफाल्गु
 नी । पु० प० ष० ठ० चत्तः । पे०
 पो० र० रि० शिषी । ऋ० रे०
 री० त० स्वाति । ति० तु० ते०
 सा० विशाखा । न० नि० नु० ने०
 अनुराधा । मो० य० यि० यु० ल्ये
 षा । ये० यो० भ० भि० मूलम ।
 भु० ध० फ० ट० पूर्वाषाढा । मे०
 भो० ज० जि० उत्तराषाढा । कु०
 जी० जो० ख अभिजित् । खि०
 खू० खि० खो० श्रवणः । ग० गि०
 गु० गे० धनिष्ठा । गो० श० शि०
 शु० शतभिषा । शि० शो० द० शि०
 पूर्वभाद्रपदा । दु० द० द०
 उत्तरभाद्रपदा । टे० टे० टे०
 वि० रेवती । वि० वि० वि०
 धनिष्ठा । धि० धि० धि०
 शी० शी० शी० शी०

शतपटिका

शतमियक्

यः । छलिनदीर्घोत्तये । शाल
ॐ शकारिणदन्त्यसकारिः प्रिय ॥ इ
तिगतपटवक्रम् ॥

शतपदी । स्त्री० कर्षणशौकायाम् ।
शतपादायस्याः । कुम्भपदीपुचि
तिसाधुः ॥ शताययाम् ॥

शतपद्मम् । न० । ज्वलकमले । पुण्ड्र
रीक्षे ॥

शतपर्वा । पुं० । वज्रे । त्वक्सारि ।
शतपर्वाख्यस्य ॥ द्रुक्षुपिशिपे । शत
पारके ॥ यथा । शतपर्वाभवेत्
किञ्चित्कीपकारमुषान्वितः । वि
शिषाम्किञ्चिदुष्यस्यसधारः पथना
पथः ॥

शतपर्वा । स्त्री० । दूर्वायाम् । वषा
याम् ॥ भार्गवभार्यायाम् ॥ की जा
गरपूर्णिमायाम् ॥ कटुकायाम् ॥
शतपर्वाख्यस्याः । पाक्षिक । जष
भोष ।

शतपर्वा । स्त्री० । दूर्वायाम् ॥ वषा
याम् ॥ शतपर्वाख्यस्याः । शिषा
दितिकम् ॥ यदा । शतपर्वाति ।
पर्वपरथे । शत्रु । यवे ।

शतपर्वा । पुं० । शक्रयष्टे । शत
पर्वादादेगः ॥

शतपात् । स्त्री० । शतपथाम् ॥ श
तपादाचन्द्रा । महध्यामुपर्व
म्येतिमाधु ॥

शतपाटिका । स्त्री० । शतपथाम् ॥ का

कील्याम् ।

शतपादी । स्त्री० । शतपाटिकायाम् ॥
शतपुष्पा । स्त्री० । सितच्छवायाम् ।

शितच्छवायाम् । मधुरायाम् ।
सौष । धानसीचा० इ० भा० प्र० ॥

अस्यामुषायथा । शतपुष्पाकधुसीक्ष्य
पित्तकृद्दीपनीकटुः । उष्णाज्वरानि

राश्लेषमणशुष्वाचिरीगह्वम् ॥ मिश्रे
यातङ्गुषाप्रोक्ताविशिषाद्योनिशूलसु

त् । अग्निमान्द्यहरीहृदावद्विष्टक
मिश्रकृद्दत् ॥ रूक्षोष्णापाचनीका

सर्वमिश्रेष्मानिजान्हरित् ॥ अपि
च । एषे वाह्वं वृष्टरसास्त्रवासीनैव

वासिताशतपुष्पावटत्वेव ह्वन्दच्वा
जिगीपथाः । शतपुष्पाख्यस्याः ।

सदन्कण्डितटात् ॥
शतपुष्पिका । स्त्री० । शतपुष्पायाम् ॥

शतपात् । पुं० । शतपर्वाख्यद्वन्द्व
शिषिपे ॥

शतप्रसूना । स्त्री० । शतपुष्पायाम् ॥
शतप्रासः । पुं० । करवीरहृद्ये ॥ श

यंप्रासद्वन्द्वपथोख्यस्य ॥ शतपुष्पा
विप्रास्रतिशः । असुखीपथे । कर्षा

शत्रु ॥
शतबलिः । पुं० । कपोनांघ्रुपत्तेवि
शिषि ॥

शतमियक् । स्त्री० । शतमिपानघ्वे
॥ वि० । शतमिपजिजातेः । पाप्माना

जिजिजातायस्त्राजुक् । पर्वे गा

शतमूली

तभिषजः । शतभिषापि ॥
 शतभिया । स्त्री० अश्विन्यादिपुचतु
 विशीमे ॥ तत्रचातस्रफलं यथा ।
 शीतभोशिरतिसाहसीसदानिष्ठुरी
 षिचतुरीमरौ भवेत् । वैरिणामति
 शयेऽहिदारुणोऽरुणोऽयद्विषस
 म्भवे ॥
 शतभीरुः । स्त्री० मल्लिकायाम् ।
 धेला० धेनो० रायवेण० इ० च० भा०
 प्र० पुष्पे ॥ शतं वृषीवियोगिना
 भीरुषोऽश्वाः ।
 शतमण्डः । पुं० इन्द्रे । शचीपती ॥
 शतं मखाचष्ट ॥
 शतमन्दुः । पुं० द्विषसती । इन्द्रे ॥
 शतं मन्यधियागाचष्ट । शतेपुटै
 ल्येपुमन्दुः क्रीडोऽस्तेतिथा ॥ शत
 मन्यवेऽन्यान्मन्यथा । इत्यैः प
 राजित्वात् ॥
 शतमानः । पुं० दशस्यधरणेषु । विं
 शत्यधिकरक्तिकाशतत्रयपरिमाणे
 इत्यर्थः ॥ धरणादिशस्त्रेय श
 तमानस्तुराजतद्वृत्तमनुः ।
 शतमाष्यः । पुं० अन्नकारके । इ०
 कश्चित् ।
 शतमूला । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ वधा
 याम् ॥
 शतमूलिका स्त्री० द्रवन्त्वाम् । मूषि
 कपर्व्याम् ॥
 शतमूली । स्त्री० बहुसुतायाम् ।

शतसहस्रकम्

शतावधाम् ॥ शतं मूलाश्वत्थाः ।
 पाककर्णेतिडोप् ॥
 शतयष्टिकः । पुं० शतलसिद्धादौ ।
 देः ष्टन्दे ॥
 शतरुद्वियम् । न० इधिरादौ ॥ श
 तः तं रुद्रादेशताच य । शतरुद्रादृष्ट
 सेतिष्ठः ॥
 शतरुद्रीयम् । न० शतरुद्विये ॥ श
 तरुद्रादृष्टसेतिचकाराष्टः शत
 शब्दोऽनन्तश्चनः ॥
 शतरुपा । स्त्री० स्वायम्भुवसभोः
 पत्न्याम् ॥ ब्रह्मणः कन्यायाम् ॥
 पत्न्याश्चेतिमाच्ये तृतीयोऽध्यायः ॥
 शतसुम्पः । पुं० किराताकुनीय
 शतसुम्पकः ।
 काव्यकर्त्तरिभारविषयी ॥
 शतरीयां । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 शतं वीर्याश्वत्थाः ॥ फलितद्राघा
 याम् ॥ शतावधाम् ॥
 शतवेधो । पुं० अम्बधितसे । शत
 वेदितुं शीलमस्य । विधिविधाने ।
 सुवीतिष्ठनिः ॥
 शतवेधिनी । स्त्री० चुक्रिकायाम् ।
 चूकाख्यशाके ॥
 शतवजः । पुं० अनन्तमती । अप
 रिमितमती ॥
 शतसहस्रम् । न० शतशुषितमहर्ष
 लघे ॥
 शतसहस्रकम् । न० तीर्षविधिः ॥

शतपटिका

शतभिषक्

यः । छत्रे नदीर्घो ज्ञेयः । शाल
७ शकारेण दन्त्यसकारो ज्ञेयः ॥ इ
ति शतपटवक्रम् ॥

शतपटी । स्त्री० कर्णक्षतीकायाम् ।
शतपादायस्थाः । कुम्भापटीपुचि
रिसाधुः ॥ शतधियांम् ॥

शतपद्मम् । म० श्वेतकमले । पु० गड
रीके ॥

शतपर्वा । पुं० श्वश्री । स्वक्सारी ।
शतपर्वाश्वश्र ॥ इष्टु विशेषे । शत
पौरके ॥ यथा । शतपर्वाभवेत्
क्षिप्रतुक्त्विपकारमुष्णान्वितः । वि
श्रियात्क्षिप्रतुष्णसत्कारः पशना
पहः ॥

शतपर्था । स्त्री० दूर्वायाम् । यथा
याम् ॥ भार्गवभायायाम् ॥ कौ ल
गरपूर्णिमायाम् ॥ कटुकोयाम् ।
शतपर्थाश्वस्थाः । पाचिकः कथ
माव ॥

शतपर्षिका । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ यथा
याम् ॥ शतपर्थाश्वस्थाः । श्रेया
दितिकम् ॥ यथा । शतपर्षति ।
पर्वपूर्णे । खड्ग । यवे ।

शतपर्शः । पुं० शुकयज्ञे ॥ शत
पर्शयाज्ञेयः ॥

शतपात् । स्त्री० शतपद्याम् ॥ श
तपादायस्थाः ॥ सङ्ख्यामुपूर्
स्थितिसाधुः ॥

शतपाटिका । स्त्री० शतपद्याम् ॥ या

कील्याम् ॥

शतपाटी । स्त्री० शतपाटिकायाम् ॥

शतपुष्पा । स्त्री० सितपुष्पायाम् ।

शतपुष्पायाम् । मधुरायाम् ।

श्रीक । धानसीचा । इ० भा० प्र० ॥

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषु स्त्रीषु

पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पाशुष्पाचिरो गृह्णन् ॥ मिश्रे

शतपुष्पाप्रोक्ता विजिपायोनिशुलनु

त् । भूमिमान्द्यहरी हृद्यावद्विट्क

मिशुकृहत् ॥ रूक्षोष्णापाचनीका

सकमिस्त्रे प्राणिलान्हरित् ॥ अपि

प । एश्व वाहं वहरसा स्ववासेनैव

वासिता । शतपुष्पावद्विषकृषद्वत्वा

जिगीपया ॥ शतपुष्पाश्वस्थाः ।

सदृष्काण्डे तटाप ॥

शतपुष्पिका । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

शतपौरकः । पुं० शतपर्वाश्वश्रव

विशेषे ॥

शतप्रसूना । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

शतप्रासः । पुं० करयोरुह्वे ॥ श

तप्रासः इव पथोश्वश्र ॥ शतपुष्पा

धिप्राश्रतिवा । अमुचेपथे । कम्प

खण् ॥

शतबलिः । पुं० कपोनां यूपतेर्वि

जिषे ॥

शतभिषक् । स्त्री० शतभिषागच्छे

॥ वि० शतभिषजिजासी । यस्मिन्

क्षितिजातोयश्च शुक । पक्षे या

शतमूली

तभिषजः । शतभिषापि ॥

शतभिषा । स्त्री० अश्विन्यादिपुत्रु

विशेषे ॥ तत्रजातस्य फलं यथा ।

शतभोतिरतिज्ञाहस्रीसदानिष्टुरा

द्विचतुरानरोभवत् । वै रिणामति

शयोहिदारुणो वारुणोद्यदियस्यस

मये ॥

शतभोरुः । स्त्री० मल्लिकायाम् ।

वेला० वेली० रायवेल० द्र० च० भा०

प्र० पुष्पे ॥ शतं बहवो विद्योमिना

भीरवोऽश्वाः ।

शतमखः । पुं० इन्द्रे । शचीपतौ ॥

शतं मखापय ॥

शतमन्युः । पुं० दिवस्यतौ ॥ इन्द्रे ॥

शतं मन्वथीयामाशय ॥ शतेपुद्गे

खेपुमन्युः क्रीधोऽस्येतिवा ॥ शतं

मन्वधादैन्यान्यमथा । दैत्यैः प

राजित्वात् ॥

शतमानः । पुं० दमरुवधरणेषु । विं

शत्यधिकरत्निकाशतत्रयपरिमाणे

इत्यर्थः ॥ धरणानिदशज्ञेयः श

तमानश्चुरावतप्रतिमनुः ॥

शतमाख्यः । पुं० अक्षयारकी ॥ इ०

काचित् ॥

शतमूला । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ वषा

याम् ॥

शतमूलिका स्त्री० द्रवम्वाम् । मूषि

कापथ्याम् ॥

शतमूली । स्त्री० बहुसुतायाम् ।

शतसहस्रकम्

शतावयाम् ॥ शतं मूलान्वाः ।

। पाककथं तिडोप् ॥

शतयष्टिकः । पुं० शतयतिषाडारे ।

। दी० इन्द्रे ॥

शतरुद्रियम् । न० इविरादौ ॥ श

तरुद्रादेरतापथ ॥ शततद्रादृष

येतिषः ॥

शतरुद्रीयम् । न० शतरुद्रिये ॥ श

तरुद्रादृषयेतिचकाराच्छः शत

शब्दोऽनन्तरचनः ॥

शतरुपा । स्त्री० स्त्रायम्भमनाः

पत्न्याम् ॥ ब्रह्मणः पत्न्यायाम्

पत्न्यायेतिमाख्ये तृतीयाध्यायः ॥

शतलुम्पः । पुं० किरांताकुम्भीय

शतलुम्पकः ॥

शतलुम्पकः । पुं० किरांताकुम्भीय

शतलुम्पकः ॥

शतवीर्या । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥

शतवीर्याख्यस्याः ॥ फणिलद्वाचा

याम् ॥ शतावयाम् ॥

शतविधी । पुं० अस्त्रपेतसे ॥ शतं

वेदितुंशीलमस्य । विधिविधाने ।

सुधीतिविधिः ॥

शतवेधिनी । स्त्री० चुक्रिकायाम् ।

चक्राख्यशक्ये ॥

शतव्रजः । पुं० अनन्तगती । अप

रिमितगती ॥

शतमहस्रम् । न० शतसुपितमहस्रं

। लघे ॥

शतसहस्रकम् । न० तीर्थविशेषे ॥

शतानन्द :

शतकदा । स्त्री० बर्षे ॥ विद्युति ।
 सौदामिन्याम् ॥ शतकदाः ० अ
 र्थे पि० अगाधजलाशयावासन्यस्याः
 । अच् ॥ शतकदादायकाइतिश
 । पृथीदरादित्वात् ॥ स्वः ॥

शतांशः । वि० शततनेभागे । स
 ङ्ख्याशब्दप्रवृत्तिविषये पुरोधस्य
 म । यथा । तस्याश्चिषोऽशंशिनया
 गङ्गासुरपूजिता । शतांशिनैवतुल्य
 सौतेनविष्णोः प्रियासदेतिमृत्वुल्ल
 यतन्मम् । तस्याः सुरायाइति स
 स्वस्य ॥

शताक्षी स्त्री० शतश्याम् ॥ शत
 पुष्पाशाम् ॥ शतश्याम् ॥ शतम
 घोष्यस्याः । बहुव्रीहौ० अच् ।
 ङीष् ॥

शताहः । पुं० शुभार्थरथे । सन्दने
 ॥ शतमहान्यवयवायस्यसः । ति
 निशदुने ॥

शतानकम् । न० रुद्राङ्गीडे । श
 शानि ॥

शतानन्दः । पुं० मुनिविशेषे ।
 गौतमसमुत्तदेशकीनन्दने । गौत
 ममुनी ॥ जनकपुराहिते ॥ व
 ङ्गादि । विष्णुरथे । शतमानन्दा
 यत्र एकएवपरमानन्दउपाधिमेष्ट
 अस्तथाभिद्यते ॥ शतमनेके० अगतः
 करवृत्तिविशेषेयुपाधिष्वभिव्यक्त
 मानाशानन्दाशकपरमानन्दसिन्धो

शताक्षः

वृक्षशक्तिश ॥

शतानीकः । पुं० व्यासशिष्ये० मुनि
 विशिषे ॥ वृद्धे ॥ नृपविशेषे । जन
 नेजयमुभे ॥

शतायुः । वि० शतवर्षवयसि ॥ श
 तवर्षाणामायुर्यस्यसः ॥

शतारम् । न० बर्षे ॥

शतारुषी । स्त्री० कुष्ठमेदे ॥ रक्तश्याधं
 शतारुः । न०

सदाहार्त्तिशतारुः श्यादह्व्रणम् ॥

शतावरी । स्त्री० शतमूल्याम् । इन्दी
 वर्याम् ॥ अस्यागुण्याः । शतावरी
 गुरुः श्रौतातिश्राव्याशीरसायने ।

मेधःग्निपुष्टिदास्त्रिधाग्नेव्यागुन्मा
 तिसारजित् । शकस्तन्यकरोबल्या
 वातपित्ताश्रमोद्यजिदिति ॥ अस्या
 पाकीयथा । शतावरीमूलकल्कं कश्चा
 त्क्षोरधतुर्गुणम् । क्षीरतुर्गधृतं
 व्यंसितयाकल्कतुल्यथा ॥ घृतशे
 यंपचेत्तन्तुपसाहंलेहयेत्सदा । र
 क्तपित्तश्लेष्मपित्तं शयंशुशुभ्रनाशये
 त्इतिलघुशतावरीपाकः ॥ शश्या
 म् । इन्द्राण्याम् ॥ शतेनाहपोति
 । वृज्० । पचाद्यज् । गौशदिः ॥

शतावर्तः । पुं० विष्णौ ॥ शतभाष
 ताः प्रादुर्भावाश्च ॥

शतावर्चीः । पुं० विष्णौ ॥

शताक्षि । पुं० शतकीटौ ॥ बच्चौ ॥

शताक्षा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ।

शत्रु :

शत्रुणां इ० गौ० भा० ॥ मधु
रिकायाम् । अतिष्णायाम् ॥
शत्रिकः । वि० शत्रु ॥ शत्रेनक्री
त० शत्रुविकारोऽवयवीषा ।
शत्रुनिमित्तसंघीमलत्पातीषा-
॥ क्रीतवत्परिभाषादित्यतिदेशा
त् । शत्रुघ्ननयतावशत्रुघ्नित्ठन् ॥
शत्रेः पुं० शत्रौ । हिंसायाम् ॥
श्रीयते । शत्रुघ्नशतने । शत्रुस्तचे
त्वेरक् ॥
शत्रुः । वि० शत्रिके ॥ शत्रिकथ
दतिदेशाद्यत् ॥
शत्रिः । पुं० कुञ्जरे । इस्तिनिःश्रीय
ते । शत्रु । राशदिभ्यां चिप् ॥
शत्रुः । पुं० । स्वविषयान्तराशनिषे
॥ विषयान्तरैराशेत्त्वमरः ॥ नि
पातकारिणि । रिपी । वैरिणि ।
सपत्ने । अरौ । अभिघातिनि ॥
शत्रुधिंघा । आभ्यनरोयाद्यच्च ।
आभ्यनरः कामत्कीघादिङ्गपः ॥
वाङ्मूढविघातादिघात्ता । अत्रा
ङ्गः । एकाः शत्रुर्न द्वितीयास्ति
शत्रुरश्चानतुल्य । पुरुषस्वरः जन् ।
येनाविष्टः कुरुतेकार्यं विषयैराणि
कर्मणिमुद्गरुणाभीति । जन्मात्
पठस्थाने । शत्रुयति । शत्रुछ
। यद्यन्तः । कथातिभ्यांङ्ग । य
द्वलमन्त्रापीतिषिलुक् । प्रज्ञा
दिपाठाद्वाङ्गलः ॥ शत्रुयतिरि ।

शत्रुघ्न

शत्रुघ्नः । पुं० सुमिधातनये । श
त्रुघ्नं । श्रीरामभ्रातरि ॥ श
त्रुघ्न इतथान् । इन० । मूलवि
सुजादिखात्कः । यथा । शत्रुघ्न
इति । अमनुष्यकृतृकेपिचित्यपि
शब्दात् । कृतघ्नशत्रुघ्नादयः सिद्धा
इतिदुर्गासिंहः । पाणिनीयेपि०
शत्रुघ्नयत्तथाद्येष्टसिद्धिः । कृत्य
स्तुटोवशुलम् ॥ वि० अरिघ्ने ॥
शत्रुघ्नजननौ । स्त्री० सुमिधायाम् ॥
शत्रुघ्नित् । पुं० भूपविशेषे । कुष
लयशत्रुघ्नितरि ॥ वि० वैरिणय
कारिणि ॥ शत्रुघ्नयत्तथाद्येष्टसिद्धिः ।
वि० । क्विप् । तुक् ॥
शत्रुघ्नयः । पुं० विमलाद्गौ । इस्ति
नि । शत्रुघ्नयति । जि० । संज्ञायां
भृत्पृष्ठीतिखच् ॥ शत्रुघ्नितरि ॥
शत्रुघ्ना । स्त्री० शत्रुत्वे । वैरिभावे
। तल् ॥
शत्रुघ्नपः । वि० वैरितापकृति ॥
शत्रुघ्नर्दनः । पुं० शत्रुघ्ने । वि० वैरि
घ्ने ॥
शत्रुघ्नः । वि० शत्रुघ्नित् । शत्रु
रस्त्यम् । अन्येभ्योपिदृश्यतइति ।
वक्षच् । असंज्ञात्वात्तलइतिनदीर्घः
शत्रुघ्ना । पुं० क्लृप्तकर्मण्ययङ्गौ ॥

शने :

शत्रुः । स्त्री० निशायाम् ॥
 शदः । पुं० फलमूलादी ॥ शदेरच् ॥
 शद्रिः । पुं० अर्माधरे । मघे ॥
 निष्पौ ॥ हस्तिनि ॥ खण्डे ॥
 स्त्री० शडिति । शीयतेशयतेवा ।
 शद्लुः । अदिशदौतिक्त्विन् ॥
 शनकावधिः । स्त्री० गजपिप्पल्याम् ॥
 शनकः । अ० शत्रुरायाम् । शनेरेव
 । अव्ययसर्वनामकच्प्राक्ठेरिव्य
 । कच् । सम्भनेचेत्यर्थे ॥ ३
 शनपर्णी । स्त्री० असनफण्याम् ॥
 कटुव्याम् ॥ ११
 शनिः । पुं० सप्तमघर्षे । सौरौ ।
 शनेश्चरे । नीलवाससि । मन्दे ।
 ह्यायात्मजे ॥ कुकुरे ॥
 शनिगृहम् । न० मकरराशौ ॥ कुम्भ
 राशौ ॥ शनेष्टम् ॥
 शनिप्रसूः । स्त्री० ह्यायायाम् । सूर्य
 पत्न्याम् ॥
 शनिप्रियम् । न० नीलमघौ ॥
 शनिधारः । पुं० शनिभोग्यसावनदि
 ने ॥ तप्तु । उदयकालादेः दयका
 लः ॥
 शनेश्चरः । पुं० शनिघर्षे ॥ शनेश्च
 रति० पद्भुत्वात् । चर० । अच् ।
 वि० मन्दगामिनि ॥
 शनेः । अ० क्रियमानार्थे । स्त्रेरे ॥
 शत्रुरायाम् । अट्टते । शनेश्चरे ।
 शयति ० । शानयतिवा । शयदा

शफरी

नी० शानतिवनेवा । ऐस्प्रत्यय । पृ
 षाटरादिखात् ० यस्मिन् । इत्सोवा
 शन्तनुः । पुं० प्रतीपभूयतनये । न
 । शभिपे ॥ ११
 शपः । पुं० शपघे । निर्भत्सने ।
 शपघः । पुं० कारे ॥ आक्रोशे ॥
 दिव्ये । समये । सुतादिभिः शपने
 ॥ शपन्ति । शपघाक्रोशे । शौड्श
 पिरुगमीत्यादिनाऽधप्रत्ययः ॥
 शपनम् । न० शपघे । शप० । ल्यु
 ट् ॥
 शपमानः । वि० क्रोशति ॥ स्वरि
 तेत्त्वादात्मन्यटम् ॥
 शपः । वि० शापयन्ते ॥ शपतेष्वा
 । शप० । क्तः । पुं० उल् । इ०
 शौ० भा० प्र० ट्चविशिष्टे ॥
 शफः । पुं० सुगन्धिद्रव्यविशेषे । न
 खि । कालद्वि ॥ न० तक्षणां
 मूले ॥ मवादीनांखुरे ॥ शफण
 ति । फणयती । अन्येभ्योपोति
 ङः । पृषोदरोदिः ।
 शफरः । पुं० मत्स्यविशेषे । प्रोपठ्या
 म् । बूठी० इ० शौ० दे० भा०
 प्र० शफराति । रा० । आतोनु
 पेतिकः ॥
 शफराधिपः । पुं० इक्षिषे० मत्स्ये
 । वारिकर्पूरे ॥ शफराणामधिपः ॥
 शफरी । स्त्री० शफरे । प्रोपठ्याम्
 ॥ जातेरिति लीष् ॥

शब्द :

शबलः । पुं० एते । कर्बुरे । चि
 . च । किर्बुरे । शपति० च क्रोग
 . तिवर्णान् । शप० शपेर्व्येतिक
 . लप्रत्ययावत्वञ्च । षो, ष्ठ्यसभ्यः ।
 . त्रि० तद्वति ॥

शब्दः । पुं० अचरे । यशसि ॥
 . गीतौ । वाद्ये । स्त्रि । शशथे
 . ध्वनी । इति हिमचन्द्र ॥ श्रा
 . चयाङ्गं शुषपदार्थं विशिषि ॥ अस्य
 . पर्यायावया । शब्दे० निनादनि
 नदध्वनिध्वानरवस्वनाः । स्थाननि
 र्वावनिर्झादनादनिस्वाननिस्वनाः
 । अरधारावसंराषविराषाः । इ
 त्यमरः ॥ प्रयोगेषाभिञ्जलितया
 काशदेश . शब्दः । सहिविधः
 ध्वन्यात्मको० वर्णात्मकस्य तिभे
 दात् । तथाहि । शब्दो ध्वनिव्य
 षं शब्दद्वयदिभवे ध्वनिः । करु
 संयोगादिजन्यावर्णास्तीकाद्यैः म-
 ताः ॥ सर्वैः शब्दान्भेदवृत्ति-
 श्रोत्रोत्पन्नस्तुष्टाते । बोधीतरङ्ग
 न्यायेनतदुत्पत्तिस्तुकीर्त्तिता । क
 दम्बगीलकन्यायादुत्पत्तिः कस्य
 चिन्मते । उत्पन्नः कीचिनष्ट क
 इतिबुद्धेरनिच्यता ॥ सीयंकइति
 बुद्धिस्तुसाजात्यमवलम्बते । तदेवौ
 पधमित्यदौसजातीयोऽपिदर्शना-
 त् । इ० भा० प० शब्दं निरूप
 यति । शब्दइति । नभेदवृत्तरा

शब्दः

काशममघेतः । दूरस्थशब्दस्या
 ऽयइणाद् । श्रोत्रोत्पन्नइति ।
 ननुसद्व्यवच्छेदेनात्यन्तेशब्दे०
 शोधकधमुत्पत्तिरतथाह । बोधीत
 रङ्गन्यायेनेति । आद्यशब्दस्यवृद्धिर्द
 शब्दिगच्छन्तोऽन्व . शब्दस्तेनैव
 शब्दे गजन्वते० तेनचापरस्तद्व्याप
 क . एषं क्रमेणश्रोत्रोत्पन्नोत्पन्नइ
 ति कदम्बगीलकन्यायादिति ।
 आद्यशब्दादृशदिजु० दृशशब्द उत्प
 यन्ते । ततश्चान्ये दृशशब्द उत्पद्य
 स्ते० इतिभावः । अस्मिन्कल्पे
 गौरवाद्गुक्तं कश्चिन्मतइति । ननु
 शब्दस्यनित्यात्वादुत्पत्तिः कथम
 त . आह । उत्पन्नः कइति शब्दा
 नासुत्पादपिनाशप्रत्ययशालित्वा
 दनित्यत्वमित्यर्थः । ननुसएषा
 यं ककारइत्यादिप्रत्यभिज्ञानाच्छब्दा
 नांनित्यत्वम् । इत्यं च त्पादविना
 शबुद्धिर्धर्मरूपाचित्यतथाह । से य
 कइतिबुद्धिस्तुसाजात्यमवलम्बतेइ
 त्यादि । तत्रप्रत्यभिज्ञानं तावत्स
 जातीयत्वविषयः । ननुतदुत्पन्न
 भेदेविषयः । उक्तपत्तित्तिरिधा
 त् । इत्यस्यैयोरप्युद्धोर्नभमत्व
 मिति । ननुसजातीयत्वस्यमित्य
 प्रत्यभिज्ञायांभाषते० इतिकुत्रदृष्ट
 मित्यतथाह । तदेवेति । यदौपधं
 मयाकृतं तदेवान्येनापि कृतमित्या

शब्दवृत्तिः

शब्दव्यापारः स्वज्ञानकरणकः सु
 त्यादिप्रायैतिकर्तव्यताकः पुरुष-
 प्रयत्नभाव्यकिष्ट शब्दभावनाच्यते ।
 शब्दभेदी । पुं० अर्जुने । सृतीयपाण्डवे भे
 दनभेद । सीक्ताऽसि । भेदी । शब्दस्य
 भेदी । वाणधिशेषे । इ० रामायणम् ॥
 शब्दयन् । वि० व्याहरति ॥ शब्दशब्दा
 तु० तत्करोतीतिप्यनासृष्ट । शत
 प्रत्ययः । स्त्री० ङीप् ।
 शब्दवैनिः । पुं० मूषधस्यर्षादिधातुषु
 ॥ शब्दव्यनाम्नोवैनिः ॥
 शब्दवृत्तिः । स्त्री० शब्दप्रवृत्ती । सा
 च्चतुर्विधा यथा । तत्स्यतवर्माता
 भ्य च्चतस्रमीपतयापिच । तत्प्राह
 षयांशब्दानावृत्तिरुक्ताचतुर्विधा ।
 साच० मुख्यलक्षणागुणभेदेन० वि
 धा । मुख्यविरुद्धिवोगभेदेन द्वि
 धारुद्धिस्वरूपेषुजात्यागुणेनवा-
 निर्देशार्थेवस्तुभि० सप्तसप्तिसप्त
 तिन० प्रवृत्तं । यथा० डित्य० डवि
 त्य०० गौः शुकुद्रति । उल्लपाच
 तेनेवसङ्केतेनामिहितार्थसम्बन्धिनि
 । यथागङ्गायांचोपपत्ति । गौषीच०
 चभिहितार्थलक्षितगुणयुक्तेतत्सङ्
 गे । यथा० सिहोदेवदत्तइति ।
 योगवृत्तिस्तु० एतत्त्रिविधवृत्ति
 प्रतिपादितपदार्थेशे । प्रकृतिप्रत्य
 यार्थयोर्योगेन । यथा० पहजम्०
 ओपगव०० पाचकइत्यादि० ॥

शमः

शब्दवैधी । पुं० अर्जुने ॥ दशरथे ॥
 शब्दस्मृतिः । स्त्री० व्याकरणे ।
 शब्दहेतुः । पुं० शब्दादिषु । यथा ।
 दृष्टोगुणक्रियाजातिरुठय० शब्दहे
 तव० । योमात्रीलोत्पलस्यैवपाच
 कीघटएषच ॥ आकाशइतिशब्दानां
 तत्सदर्थप्रवर्तकाः ।
 शब्दाधिष्ठानम् । न० कूर्णे ॥
 शब्दानुगासनम् । न० प्रकृत्यादिविभा
 गेनशब्दनुत्पादने ॥ उक्तञ्च यथा ।
 विविक्ताः साधवः शब्दाः प्रकृत्या
 दिविभागत । ज्ञाप्यन्ते येनतच्छास
 नवशब्दानुगासनमिति ॥ व्याकरण
 सिद्धमन्वर्धनामशब्दानुगासनमिति॥
 शब्दार्थः । पुं० शब्दजन्यज्ञानविषये ।
 वस्तुत्वाकृतौ ॥ शब्दस्यार्थः०० यत्
 परः शब्दः सशब्दार्थ इतिमीमांस
 का० । सयोगोविप्रयोगवसाहच
 र्यविराधिता । अर्थः प्रकरणात्तत्र
 शब्दस्यान्यस्यसन्निधिः । सामर्थ्यं
 मौचित्योदेयः कालोव्यक्तिः स्वरा
 दयः । शब्दार्थज्ञानवच्छेदेविशेष
 स्मृतिहेतवः ॥
 शब्दितम् । वि० भाषिते ॥ गौते ।
 प्रतिपादिते । शब्दस्यशब्दनेचौ
 रादिकः । कर्मणिक्तः ॥
 शम् । अ० कल्याणे ॥ सुखे शास्त्रे
 शम । पुं० शान्तौ । विषयेभ्यश्चन्द्रि
 योपरती ॥ मोचे । अन्तरिन्द्रियनिषे

शमनीपद :

हे । अन्तः । धरणीधरने ॥ शमीने
 यच्छे ॥ मजः । प्रसादे । अन्त क
 रणस्य विषयेभ्यो । ऋषी ॥ अक्षया
 दिव्यतिरिक्तविषयेभ्यो । मनसि । निष
 र्त्तने ॥ उपशास्त्री ॥ सर्वकर्मसन्धा
 से ॥ सदैववासनात्सागः । शमीपमि
 तिगृहितः । १ शमनम् । शम
 उपशमे । भाविष्यत् ॥ निदात्तोप
 देशेतिबृद्धभाष ॥ शान्तिरस ॥
 शाम्यतेऽनेनेतिव्याख्यानात् ॥ पा
 खी । शये । इक्षे ॥ शान्यतिकण्डू
 र्मल्लिखानेन । हलस्येतिषञ् ॥ उप
 चारे । चिह्नित्सायाम् ॥

शमकः । चि० शान्तिकारके ॥

शमय . । चि० शान्ती । सन्धिणि ॥
 शमनम् । शम० । शमादिभ्यो षच्
 ॥ शाम्यतिषा । बाहुलकादायप्रत्य
 यः ॥

शमनः । पुं० शमराजि । शमे । आ
 सदेवे । अन्तके । पितृपत्नी । मृग
 विशिषि । कलामे ॥ न० शान्ती ।
 वर्धे । हिंसायाम् ॥ परम्पराके ।
 प्रोक्षये । यज्जार्थपशुहनने ॥ चर्ष
 ये ॥ शमयति । शम० । चिह्नित्सा
 यत्यु । भावेच्छुद्धा ॥

शमनस्यसा । स्त्री० कालिन्द्याम् । य

मुनायाम् ॥ शमनस्यस्यसा ॥

शमनी । स्त्री० उन्मूलिन्याम् ॥

शमनीपदः । पु० निशाचरे । राघ

शमी

से ॥

शमपरा । स्त्री० शीर्षप्रमेदे ॥

शमयिता । चि० विनाशके ॥

शमज्ज । पुं० अपराधे ॥ न० विष्टा

याम् ॥ शम्यते । शाम्यतिषा ।

शम० । शक्तिशम्योर्निदित्थलः ॥

शमसुखम् । न० शान्त्स्थानव्दे ॥

शमादिषट्कम् । न० शमदसोपरति

तितिल्लासमोधानश्रवोत्तु ॥ शमा

दीनापट्काम् ॥

शमान्तकः । पुं० कामदेवे ॥ इ०

चि० शेषः ॥

शमि । स्त्री० शिम्बायाम् ॥ शान्य

ति । शम० । सर्वधातुभ्यङ् ॥

शमितः । चि० शान्ते । शीतोष्णस

ह्ने ॥ शम्यतेऽम् । शम० । शः ।

यादान्शान्तेतिषच् साधुः ॥ चि

नाशिते । निषांपिते ।

शमी । चि० शान्ते ॥

शमिर . । पुं० शमीवृक्षे ॥

शमी । स्त्री० सक्तुफाणायाम् । शिवा

याम् । शौकरा० जाटी० इ० भा० प्र०

वर्धे ॥ अक्षाः गुणायया । शमी

तिक्ताकटु । शीताकषायारिषनीज

वृः । कम्पकासज्वरश्लेष्मकुष्ठार्श

क्षमिणित्कृता ॥ शिम्बिकाया

म् ॥ यल्लुस्थाम् ॥ शान्ति ।

शम० । अच् । गौरादिः ॥ यद्वा

। शमयतिरोगान् । शमैरजस्तान्ही

शम्पाक :

शम्बरविद्या

पू ॥

शमीकः । पुं० मुनिविशेषे ॥ शाम्यति

। शम० । अलौकादित्वादीकान् ॥

शमीगर्भः । पुं० ब्राह्मणे ॥ शमी ॥

शमीजः । पुं० शमीधान्ये ॥

शमीधान्यम् । न० वैदले । माषादौ ।

यथा । मुह्यन्माषीराजमाषः कुलव्य

ययफसिलः । काकायड्वाचीवरड्

तिशमीधान्यगणः स्मृतः ॥ शम्या

धान्यम् ॥

शमीपत्रा । स्त्री० खदिरिवाम् । लज्ज

लौ । शमीपत्रसदृशानिपत्राण्यस्या

सा ॥

शमीफलम् । न० शम्याः फले । सां

गर० सैगर० इ० भा० प्र० । यथा । श

मीफलं क्रोमलथीनसस्मितंतमोदके

स्वेदितमेपकेष्वनम् । प्रलेशयोगिवि

धिनाविपाचितं सराजिर्वादादधिसै

श्वनान्वितम् ॥ शमीफलं श्वस्राटु

कुष्ठार्शः कफहृत्सरम् । मृकच्यवि

त्तलं रुध्रं मधुपापपिनामनम् ॥

शमीरः । पुं० अल्पायांशम्याम् । इ

स्त्राशमीत्यर्थे । कुटीशमीशुगडाभ्या

रः ॥

शम्या । स्त्री० शतशुदायाम् । विद्युति

। मयद्वरत्वात् । शसुम्बपिबति ।

पा० । आतीनुपेतिकः । टाप् ॥

शम्यकः । पुं० चारम्बधि । चतुरङ्ग

ली ॥ शङ्ख्यायं पाकोऽस्य । विपाके

॥ पावके ॥

शम्पातः । पुं० चारम्बधि ॥

शम्बः । पुं० शंबे । सुसहायस्थलोऽह

मण्डलकी । लोहकाञ्चाम् । प

वी ॥ शम्बसम्बन्धने-चुरादिः । श

म्बयतिसम्बन्धातिशब्दन् इति विग्रहे

पवर्गद्वितीयः । अच् ॥ प्रतिलिप्ते

। द्वितीयकर्षणे । मथा । शम्बाक

रीति-चनुलीमं कृष्टधे-त्रं प्रतिलिपं

कर्षंतीत्यर्थः । कृञ्जे-द्वितीयेति ङा

च् ॥ वि० शुभान्विते ॥ शमस्या

स्ति । कश्चिन्श्वामिच्छिषः ॥ यथा ।

शाभ्यति । शम० । शमेर्वन् ॥ द

न्व्यः ष्यः चोऽद्यथानपि ।

शम्बरः । पुं० गवयान्महतिभृगुविशेषे

धि । सागर० इ० भा० प्र० ॥ अस्मिन्

सगुणाः । शम्बरस्त्रपलांस्त्रधंशीत

लंगुरुचस्मृतम् । रसिपाकीचमधुर

कफहरणपित्तहृत् । दैत्यविशेषे ।

मत्स्यप्रमेदे । गिरिविशेषे ॥ शंभुगो

ति । इज्ज० । पचाद्यच् ॥ शंभुसं

वरपंरातिवा । कः ॥ शंभयति ।

षाडुलकादरन्नितिवा । शमिधातोः

सङ्गायामिलज्वा । न० सलिले ।

जले ॥ चिन्ने ॥ यौश्रतविशेषे ॥

शम्बरकन्दः । पुं० वाराहकन्दे ॥

शम्बरचन्दनम् । न० चन्दनविशेषे ।

कौरातेवपुलगन्धे ॥

शम्बरविद्या । स्त्री० मायायाम् । श

शम्भु :

श्वरस्य दैव्यविशेषस्य विद्या ॥

शम्बरसूदन : । पुं० मदनै । कामदेवे

॥ शम्बरदैव्यविशेषं सूदितवान् ।

सूदयति वा । सूद० । नन्द्यादित्वा

ल्लुः ॥

शम्बरारिः । पुं० मनसिले । कामे

॥ शम्बरस्य दैव्यविशेषस्य व्रतविशे

स्य वा । अरिः शब्दः ॥

शम्बरी । स्त्री० आख्ययस्याम् ॥ माया

याम् ॥ शंभयोति । लुञ् । शम्भ

धातोरित्यच् । गौरादिः ॥

शम्बल । पुं० न० कृते । तटे ॥

पोषये ॥ मत्सरं । शम्बयति ।

शम्ब० । बाहुलकात्केलः ॥

शम्बली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥ शंसु

खं । बलति० बलतिवा । बलसंवर

णं० । बलप्राप्तये वा । पचाद्यच् ।

गौरादिः ॥

शम्बाकृतम् । वि० द्विवारकृष्टत्वे च ।

द्वितीयाकृते ॥ शम्बास्ति । कं

शम्भारामिति वः । शंभुशब्दो द्विती

यकर्णशो वर्त्तते । शंभुक्कृतम् ।

। कूञ्जोरित्तौ यत्तौ यशंबवीजात्

कृपावितिडाच् ॥ यदा । शंभ

शब्दः प्रतिष्ठाभे । अनुष्ठाभेन कृ

ष्टं च पुनः प्रतिष्ठाभेन कृष्टमित्य

र्थः ॥

शम्भुः पुं० शम्भुके ॥ यथा । श

म्भुक्कः शम्भुकीञ्चयः पूर्वः का

शम्भु :

नस्तु सर्वदा । ककारेण विनाशिवि

दृश्यते न्यविसरि ॥ इति हृष्टचन्द्रः ॥

शम्भुक् । पुं० शम्भुके ॥ शम्भुकि

लकादुक्तप्रत्ययानुगागमश्च ॥ श

म्भुक्कमपिशम्भुक्कामिति द्विरुपकी

शः ॥

शम्भुक्कः पुं० जलशुक्ती ॥

शम्भुक्कः । पुं० गजकुम्भान्तं । जल

शुक्तिकायाम् ॥ शूद्रतापसे ॥ ज

लजन्तुविशेषे ॥ दैव्यविशेषे ॥

शम्भु ॥ शास्यति । शम्भ० । उ

ल्लुकादयस्येत्त्वकीवुक्च ॥ घुद्र

शखे ॥

शम्भुक्कपुण्यो । स्त्री० शम्भुपुण्याम् ॥

शम्भुक्का । स्त्री० जलशुक्ती ॥

शम्भुलः । पुं० यामविशेषे ॥ तं च ध

ष्टितीर्थानिसन्ति । कल्कीचाविर्भूय

सहस्रसमाः स्यास्यति ॥

शम्भुली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥ शंसु

खं भलति । भलपरिभाषणे । प

चाद्यच् । गौरादिः ॥

शम्भुः । पुं० महादेवे । ईशे । शि

वे ॥ परमेष्ठिन । ब्रह्मणि ॥

विष्णौ ॥ सिधे ॥ अर्हति ॥

श्वेताकर्णपादमे ॥ शंसुखं भवति०

भावयति भू० । मितद्रादित्वा

हृष्टः ॥ यदा । शंभुवत्त्व्यात् ।

भूसत्तायाम् । भूप्राप्तौ वा । वा

हृत्कृत्वादादानेपि० मितद्रादि

शयित :

शरट :

मदिशायामनलानोमेरुर्होस्तिलन्
नाम् । तस्मात्तु वामपाश्वे शयो
तभुक्तप्रपाक्ताथम् ॥

शयनासनम् । न० शयनगृहे । आस्य
तेऽस्मिन् । आस० । करणाधिक
रण्योःरितिल्युट् । शयनस्य आस
नम् ॥

शयनीयम् । न० शय्यायाम् ॥ श्रिते
शय्यतेऽच वा । कृत्यल्युट् इत्यधिक
रण्योः शीङोऽनीघर् । चि० शयनयो
ग्ये ॥

शयनीयकम् । न० शय्यायोम् ॥

शयानः । चि० शय्यानिहितोऽङ्गे ।
शय्यायां सुमे । शयानाः भुङ्क्तेष्य
नाः । भुञ्जिन्निघायाः शयनलक्ष
णम् । लक्षणद्वैती । क्रियायाश्चति
लटः शानच् । निद्राकृते । शया
ननप्रविधयेत् ॥ विश्रान्ते ॥

शयानकः । पुं० अजगरे ॥ कृकलासि
॥ श्रिते । आनकः शीङ् भिद्यः ॥

शयोलु । पुं० वाहसे । अजगरे ॥ कु
जुरे । शुनि । मृतकाम्बुके । शृगालि
। सियाल० सयाल० इ० भा० प्र०
चि० निद्राकौ । सप्रजि । निद्रा
क० इ० भा० प्र० ॥ शयनशील । शी
ङोवाच्यइत्यास्तुच् ॥

शयितः । पुं० शिली । श्रे प्रात्याक्षे ।
वसन्तशुसुमे । चि० निद्रिते । नि
द्राथे । श्रितेऽम् । शीङ् । अकर्म

कत्वात्कर्त्तरिक्त । निष्ठाशीङि
तिनकित्वम् ॥ स्थिते ॥

शयितवान् । चि० निद्रिते ॥ श्रितेऽम्
। शीङोःकर्मकर्त्तरिक्तवतु । निष्ठा
शीङ् खिदिमिदिच्छिदिध्रुपइतिन
कित्वम् ॥

शयिता । चि० शयनशक्तंरि ।

शयुः । पुं० वाहसे । अजगरे ॥ श्रिते
। मृ० मृ० शी० तृ० चरि० तनि० धनि०
सि० मसृजिभ्यः ॥

शयुनः । पुं० अजगरे ॥ श्रितेऽतृथर्
म् । अजि० यमि० शीङ् भ्यश्चेतिगी
ङङनम् ॥

शय्या । स्त्री० शयनीये । तूलिकाया
स्तरपिशिषे ॥ शय्यतेऽच० श्रितेऽम्
या । संज्ञायांसमजीतिशीङ् । ष्य
प् । अयङ् विकटितीतिशीङीपङ्गदि
श । खट्वादी । सुम्पन्ने । शब्दसुम्पे ।

शय्याजन्तुः । पुं० मत्कुणे ॥

शरः । पुं० तेजनेके । गुन्दे ॥
माणे । काण्डे ॥ दध्यधे । दधिसा
रे ॥ न० सलिले । नीरे । जले
॥ शृणासि० अनेनवा । शृहिसा
याम् । अच्० कर्दारथ्या ॥

शरजम् । न० देयङ् शीने ।

शरजन्मा । पुं० घडानने । स्कन्दे
॥ शरैषुजन्माश्च ॥

शरटः । पुं० सरटे ॥ शृणासिः
शकादित्वाइटन् ॥ कुसुमाशके ॥

शरणापकः

शरणापकः । न० शृङ्गे । रक्षितरि । व
 धि ॥ रचणे ॥ शीर्यतेट्टुः खम
 भिन्नितिव्यत्यच्चाप्रपन्नानामात्ति
 इति । यथा । शरणनहिममजन
 नीनपितानमुदानसोदरानान्धि ।
 परमशरणमिदमेवशरणमममूर्त्तुं दे
 शिकन्धस्तमिति ॥ आशये ॥ घा
 तके ॥ शृणाति । शृ ङिसायाम् ।
 ल्युट्० भाषिषा ।

शरणपदः । पुं० लक्ष्मणदातरि० ई
 श्वरे ॥ चि० शरणदातरि ॥

शरणा । स्त्री० प्रसारण्याम् ।

शरणागतः । चि० आश्रिते । शर
 णापत्ने । शरणार्थिनि ॥ शरणे
 णागतः । शास्त्रे पुनिष्कृतिहृष्टा
 महापातकिनामपि । शरणागत
 हानुस्तुनहृष्टानिष्कृतिः क्वचित् ।
 शरणागतमार्त्तुंशुभ्राजहातिनराध
 मः । स एव नरकंयाति यावदाहूतस
 म्भ्रमम् ॥

शरणागतः । स्त्री० शरणागमने ।
 सापद्धिधायथा । आनुकूल्यस्य
 हृत्प्यः प्रातिक्कस्यधर्म्मनम् ।
 रक्षयिष्यतिविश्रुसोनीपुत्रवरचं
 तया ॥ आत्मनिर्धेपकापंथ्येप-
 ङ्घिधाशरणागतिः ॥

शरणार्थी । चि० शरणागते । अनु
 गते ॥

शरणार्पकः । पुं० शरणापत्ने । स

शरत्पुष्पम्

शारलीबिनि ॥

शरणिः । स्त्री० पथि ॥ शृ० । वा
 हुलकाट्टनिः ॥ आवली ॥ शर
 ङिंङिसामितिर्वेद्भाष्यम् ॥ पूय
 व्याम् ॥

शरणी । स्त्री० पथि ॥ प्रसारण्याम्
 । अयल्याम् । अयावृद्धे ॥

शरच्छः । पुं० धूर्त्ते । शरटे ॥ भू
 पथान्तरे ॥ पथिष्वि ॥ कामुके ॥
 चतुष्पदे ॥

शरच्छः । चि० आर्त्तशरक्षितरि ।
 आतरि ॥ शरच्छेरक्षणेमाधुः ।
 तचसाधुरितियत् । शृणातिभयं
 वा । शृ० । शूरम्योसेल्यन्धः ॥ श
 रणमिववा । शाखादिभ्योयः ॥

शरच्छा । स्त्री० शरणाङ्गीयाम् । दुर्गा
 याम् ॥ यथा । विषाम्निमवधिरे
 पुशरच्छाशरणाद्यतः । शरच्छाते
 नसादेवोमनिभिः परिकीर्त्ता ॥

शरच्छुः । पुं० वारिदे । वारी ॥

शरच्छयम् । न० इक्षुप्रसिद्धे ॥

शरत्कामौ । पुं० कुक्षुरि ॥

शरत्पद्मम् । न० सिताम्बुके ॥

शरत्पर्वः । न० दुर्गात्सर्वे । कीजा
 गरे ॥

शरत्पुष्पम् । न० आहृत्त्ये । शृपिः ।
 हलराख्ये । तगरे । गिम्बीफले ।
 सुपुष्पे । पीतपुष्पे । काम्बोरितरव
 टनाम्नाप्रसिद्धे । शारदपुष्पमात्रे ॥

शरपुच्छः

शरत्पुच्छः । स्त्री० शयने । संवत्सरे ।
 वर्षे ॥ शृणासिभाषान् । शृङ्घ्रि
 सायाम् । शृङ्घ्रिसीऽदि ॥ कृतु
 विशेषे । आश्विनकार्तिकयोः ।
 वर्षावसाने ॥ श्रीयन्तेऽस्यां पाकीनी
 पधयः । पूर्वपददिः ॥ तत्रजात
 सुफलवया । नरः शरत्संज्ञकल
 व्यजन्माभवेत्सुकर्मानुजन्तरस्त्री ।
 शुचिः सुशीलोऽनुषवान् सुमानोऽप
 नान्वितोऽराजकुण्ठप्रपन्नः ॥
 शरदः । वि० शरदार्षिणि ॥ शरददा
 ति । ङ्रुदाञ् । आतपूतिकाः ॥
 शरदन्तः । पुं० हिमन्ते ॥ शरदान्तोऽ
 स्मिन् ॥
 शरदा । स्त्री० संवत्सरे ॥ शरदती ॥
 शरदाभागुरिमतेटाप् ॥
 शरदिकः । वि० शरत्कालिका ॥
 शरदुदाशयम् । न० शरत्कालिकेस
 रीवरे ।
 शरधिः । पुं० तूषी । तूषीरे ॥ शरा
 धीयन्तेऽस्मिन् । ङ्रुधाञ् ।
 उपसर्गोद्योः क्तिः । कित्वादाकार
 लोपः ॥
 शरपर्णी । स्त्री० चोपधिविशेषे ॥
 शरपुच्छः । पुं० ग्राह्यधौ । सरफो
 का० इ० भा० प्र० योःधधौ । अष्टम्य
 णायया । शरपुच्छोयत्तुश्रीहृगुल्मम
 णविद्यापदः । तिष्ठः कषायः
 कासासञ्जरश्वासहरीलघुः ॥

शरभूमिषः

शरभः । पुं० सृगेन्द्रविशेषे । महासृ
 गे । अष्टापदे । महासिंहि । पर्वता
 श्रेय ॥ अलक्ष्णययामहाभारते
 । अष्टपादूर्ध्वनयनऊर्ध्वपादपतुष्टयः
 । सिंहहन्तुं समाधातशरभोऽवनगी
 चरद्वति ॥ शृणाति । शृ० । कृशृ
 श्लिकशिशिर्दिभ्योऽभच् ॥ करमे
 लष्टे । वानरविशेषे ॥ हरी । विष्णो
 ॥ श्रीयन्तद्वति । शराः शरीराणि०
 श्रीयमान्त्वान् । तेषु प्रख्यगात्सतया
 भाति । भादीप्तौ । आतद्वतिकः
 ॥ पतङ्गे ॥ वर्षावृत्तविशेषे ॥ यया
 । द्विजशरत्तिलककलिसमिहसगणं
 कलयशरभमिदमतिमुखकरणम् ।
 कविशरसकलहृदयकृतधरणं फणि
 यरनरपतिवद्वनविशरणम् ॥ अत्रदि
 शरभश्च्युतुष्कलगणपञ्चसहस्रभा
 चकसद्रूपमृचतुर्लघुतेषां तिलकीन
 चितयेनफलितं हादशगणधुभिरिति
 यावत् । यया । सकलकमलद
 लरुचिधरनयनः । अधिनलनिधि
 फणिपतिफणशयनः । दनुजवि
 जयसुरपतिनतिसुद्वितीहरिरपहर
 तुद्वरितततिसुदितः ॥
 शरभङ्गः । पुं० गीतमवेश्जि । रामा
 यणप्रसिद्धे । सुनिविशेषे ॥
 शरभङ्गाश्रमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
 शरभू । पुं० पार्श्वतीनन्दने । स्कन्दे ॥
 शरभूमिजः । पुं० गत्युक्ते ॥

शरानि :

शरमयः । वि० शरनिर्मिते ॥
 शरमल्लः । पुं० खगविशेषे । गूष
 लक्ष्णे ॥
 शरलक्षम् । न० जले ॥
 शरवनाह्वयः । पुं० स्कन्दे ॥
 शरवाशिः । पुं० शरमुखे ॥ शरजी
 विनि ॥ पदाती ॥
 शरवीजम् । न० पातुके । शीदुष्का
 स्त्री ॥
 शरव्यम् । न० लक्ष्णे । शरवेहिंसा
 दहितम् । उगवादिभ्योयत् ॥ य
 हो । शरानुव्ययति । व्यञ्जसंश्र
 य ॥ सम्प्रसारिणिभ्योऽङ् ॥
 शराघातः । पुं० प्रचलाके । वाया
 घाते ॥
 शराटिः । } स्त्री० शरारिविहगे ॥
 शराडिः । }
 शरातिः । स्त्री० शरारी । आडि
 विहगे ॥ शरं नीरमत्तति । अत०
 अज्यतभ्याश्चोत्थि ॥
 शराभासः । पुं० उपासने । शर
 शिष्यायाम् । शरस्यशरमेः षष्ठी
 भासः ॥
 शरारिः । स्त्री० मुरगाद्रेः । इ० भा०
 प्र० ॥ पश्चिमिदिशि । आटी ॥ शर
 नीरमत्तति । ऋगतीअपङ् ॥
 शरारुः । वि० हिस्से ॥ शृणाति ।
 शृ० । शृष्यन्दीरारुः ॥
 शरालिः । स्त्री० शरारिपक्षिणि ॥

शरावाहम्

शरं नीरमत्तति । ऋ० । अपङ् ॥
 कपिलकादित्वाह्वयम् ॥
 शरालिका । } स्त्री० शरालिविहगे ॥
 शराली }
 शरावः । पुं० कुडवद्वयपरिमाणे
 अतुः पष्टितोक्तके । सैर० इ०
 भा० प्र० । माणिकायाम् ॥ मृत्पा
 अविशेषे । वर्धमानके । सरावा०
 इ० भा० प्र० शरणम् । शृ० ।
 ऋदोरप् । मृत्पातिवा । अच् ॥
 शरं शरादृष्या० अयति । अवरकशा
 दी । अण्० अज्वा ॥
 शरावती । स्त्री० रामात्मजम्यतवक्ष
 राणयान्याम् ॥ नदीविशेषे ॥ अय
 स्त्रीत्तरपूर्वाभिसुखी० अर्थाद्वि
 षापपूर्वाभ्यामस्त्रितोदेशः प्राम्दे
 शः उत्तरापरस्तांभ्यामस्त्रितउद्गद्दे
 शः । तथाचोक्तम् । प्रागुद्घौ
 विभजतेहंसः शीरोदकं यथा । वि
 दुपांशुद्विसिद्धयैसान् । पातुशराव
 तोति ॥ शराः सख्यव्याम् । मनु
 प् । शरादोनाश्चेतिदीर्घः ॥
 शरावरः । पुं० कवचे ॥ तूणीदे
 । यथा । शरावरौशरैः पूर्वा
 विध्वंसौपश्रुतकालेतिरामायणम् ॥
 शरावापः । पुं० धनुषि ॥
 शरावार्धम् । न० कुडवपरिमाणे ।
 द्वाविंशत्तोलके । पाधसैरङ्
 भा० प्र० परिमाणे ॥

शरीरम्

शराश्रयः । पुं० तूष्णे ॥
 शरासनम् । न० कौटुम्भे । चापे
 धनुषि ॥ शराचलन्तेऽनेन । य
 सुर्जपथे । करणे ल्युट् ॥
 शराकम् । न० धनुषि ॥
 शरिः । पुं० शिस्रे ॥ शृत्वे ॥ शृणा
 त्ति । शू० । इन् ॥
 शरिमा । पुं० प्रसवे । शृणाति
 यौवनम् । शू० । ष्टभृष्टृशृभ्य
 इमन्तिष् ॥
 शरीः । स्त्री० गुन्द्रायाम् । एरका
 वृषे । गौरादित्वान्ङीष् ॥
 शरीरम् । न० कले रे । शार्धे ।
 वपुषि । संहनने । वष्प्राणि ।
 विद्यहे । समग्रेन्द्रियकलापि । टे
 यप्रहमनुष्यादोनादिहे । जरायुका
 गृह्णीकृष्णास्यभेदभिन्ने । पादा
 दिशिरास्ते । शीर्षते । तत्त्वज्ञाना
 द्विनश्यतीतिशरीरम् ॥ शरीरलक्ष
 णंयथा । चेष्टेन्द्रियार्थाश्रयः श
 रीरमित्तिगीतमः ॥ अथचेष्टादिभि
 लिताश्रयत्वलक्षणम् ० वैश्यात्
 । अपितु । आश्रयपदस्यप्रत्येकमन्व
 यच्छेष्टाश्रयत्वादिप्रत्ययनयेतात्पर्य
 म् । चेष्टात्वञ्च । प्रयत्नजन्यताथ
 र्च्छेदज्ञातातिविशेषः । नचशरी
 राश्रयवेऽतिव्याप्तिः । अन्त्याश्रयवित्त्वे
 नविशेषणात् । नचनिष्क्रियशरीर
 ऽव्याप्तिः ० तादृशेमानामावात् ।

शरीरजः

अतएवाह । इन्द्रियाश्रयइति । इ
 न्द्रियाश्रयत्वञ्च । अथच्छेदकतास्य
 स्वरूपसम्बन्धविशेषणं चक्षुष्मान्दे
 यदशोयमित्यादिप्रतीतिः । अर्थाश्र
 यत्वमित्यन्वयार्थशब्दोन्वयवादिपरः ।
 तदाश्रयत्वञ्च घटादावतिव्याप्तिः ।
 किन्तुसुखदुःखान्यतएव । अतए
 वभाष्यं । यस्मिन्नायतनेसुखदुःख
 योः प्रतिसंघेदनप्रयत्नं । सएषा
 माश्रयस्तच्छरीरमिति । यस्तुतस्त्व
 न्यतराश्रयत्वमपितल्लक्षणम् । कि
 न्तु । सुखाश्रयत्वदुःखाश्रयत्वचित
 लक्षणवद्वेतात्पर्यम् । शरीरञ्चत
 दाश्रयत्वमथच्छेदकतामन्वयेनङ्-
 स्तादेरलक्ष्यत्वं त्वन्त्याश्रयवित्त्वेनवि
 शेषणीयम् । खागंशरीरेनारकिश
 रीरेवजादौसुखदुःखस्वीकारमाव्या
 प्तिः । नचतच्छून्यखञ्जशरीरेऽव्या
 प्तिः ० सुखाद्याश्रयवृत्तिद्रव्यत्वव्या
 प्यजातिमश्वस्यविवक्षितत्वात् । तादृ
 शजातिमनुष्यत्वचैवत्वादिः ०
 कल्पभेदेनरसिंहशरीराणांभेदा
 न्तरसिंहत्वजातिमादायनरसिंहश
 रीरेलक्षणसमन्वयइति ॥ २ ॥ शृ
 ष्याति । शीर्षतिरिमादिनाश ।
 शू० । कृष्णपृष्ठीतोरन् । अर्ह
 चादिः ॥
 शरीरजः । पुं० रोगे ॥ कामे ॥
 पुत्रे । वि० देहजाते ॥ शरीरा

शशिशर्मा

॥ अर्द्धद्वजविशेषे ॥

शशिशर्मा । न० सुतायाम् ॥ कुमुदे

॥ चि० चन्द्रसमदोमियुक्ते ॥

शशिशर्मा । स्त्री० श्वोत्सायाम् ॥

शशिशर्मा ; पुं० चन्द्रशेखरेशिवे ॥

शशिलेखा । स्त्री० चन्द्रमसः कला

याम् । इन्दुलेखायाम् ॥ शुद्ध

याम् ॥ बाकुच्याम् । सोमराज्याम्

॥ चन्द्रलेखारभिषेकज्ञे । रसालायाः

प्रमेदे ॥ यथा । शक्रराशमयुक्तो म

ष्टतदुग्धघृतेनच । पटपूताशिलरि

षोशशिलेखेति कौत्सिता ॥ शशि

लेखादिनामल्यामच्याः पुष्टिप्रदालघु

। वातपित्तहरार्थेष्ठा महादाघविना

शिनो ॥

शशिलेखिका । स्त्री० शशिलेखाया

म् ॥

शशिशर्मा । स्त्री० गायत्रीलन्दः ६

प्रमेदे ॥ शशिशर्मान्त्री ॥ यथा ।

शशिशर्मानात्रकतरुषीनाम् । अ

धरसुषोर्निमधुरिपुरैश्चत् ॥ चन्द्र

समसुखादाशिरघिति ॥

शशिवाटिका । स्त्री० पुनर्नवायाम् ॥

शशिशेखरः । पुं० शैवे । चन्द्रमी

श्रीसदाशिवे ॥ बुधमेदे । चक्रसंवर

। वज्रकपालिनि । वज्रटोके ॥

शशिशर्मा । न० शशिलामनि ॥ शश

शकथाः शशिशर्मा । शशिशर्कार

शकारणमिति चन्द्रमीनिबिडानुशा

शशिकेशकः

सनात् क्रीडत्वम् ॥

शशिकेशकः । अ० आत्मपत्रे ॥ महले ॥

पुराकल्पे ॥ सदाशिवे । निखे । नि

खरे ॥ आभीच्छे ॥ पुनरर्थे ॥ शश

शिवमनवा । शशः । बाहुचकात्

शत् ॥ सहाय्ये ॥

शशिकेशकः । पुं० शिशी । करञ्जे ॥

शशिकेशकः । स्त्री० पिष्टविशेषे । सीशाली

तिष्ठति ॥ यथा । समितायाद्युता

तायालोप्रीकृत्वाचवेत्येतत् । आ

ज्येतामजयेत्सिशाशशिकेशिकेनिका

शुष्या ॥ कर्षरन्ध्रे ॥ यद्यो कर्णशशिकु

ल्यवच्छिन्नं न भव्यशोचमिति ॥ सौ

री० इ० भा० प्र० मत्स्ये ॥ ताहुषाय

या । शशिकेशीयादिषोहवानधुरा

तुवरास्यता । गौरादित्वान्डीप् ।

शशिकेशकः । न० नवीनदण्डे । बालदण्डे

॥ पुं० प्रतिभाहारी ॥ शशिकेशकः श

शिवतिवा । शशुहिसायाम् । शश

शेषवेदा । स्वपशिल्यशशेतिपो

निपातनात् । प्रत्वञ्च ॥

शशिकेशकः । न० परम्पराके । यत्रार्थ

पशुहने ॥ शशुः । भावेकलुट् ॥

शशिकेशकः । न० श्लः श्रेयसे । शिवे ।

शोमे । चि० कल्याणयुक्ते ॥ स्तुति

॥ प्रसङ्गे ॥ शशिकेशकः । शंसुस्तौ

। कर्षणिकः ॥

शशिकेशकः । न० चद्रुलिषाणे ॥

शशिकेशकः । चि० प्रशस्योऽप्यत

शस्त्रकीयतरुः ;

शस्त्राङ्गः । पि० रम्यतनौ । शस्त्रान्य
ज्ञान्यश्च ॥ पु० अतीतकल्पाहर्षे
दे ॥

शस्त्रम् । न० लोहे । तीक्ष्णायसे । अ
स्त्रे । आयुषे ॥ शस्त्रास्र बंधुधासु
तैरिव्यादौशस्त्रास्त्रयेः भेदः ।
तथाहि । येनकरपुतेनहन्वतेतस्त्र
स्त्रं अस्त्रादि । येनप्रक्षिप्तेनहन्वते
तदस्त्रं काण्डादिभूत्यनयोर्भेदः ।
अपिच । अस्त्रं सन्ताभिसन्वितम् ।
शस्त्रं तदितरदिति ॥ शस्त्रेऽनेन ।
शसुहिंसायाम् । दास्यीतिट्टन् ।
सर्वाधातुभ्यद्भतिषा ॥ अमिचिमि
दिशसिभ्यः क्लोबा ॥ अग्रगौतक
गच्छति ॥ हेत्वादिनाशस्त्रमानु
ख्यर्यः ॥ अग्रगौतमन्वसाध्यायांस्तु
ती ॥ अग्रगौतमन्वसाध्यगुणनिष्ठ
याभिधानं शस्त्रमितिषाणकानां व्य
वहारः ॥ पु० खड्गे । तरुशरी ।

शस्त्रकम् । न० अयसि । लोहे ॥ श
स्त्रतेनेन । शसिः ट्टन् । स्वार्थे
कः ॥

शस्त्रकर्म । न० बर्दानां प्रधानिकर्म
विशेषः । तददृष्टिविधंभवति । यथा
। खेद्य० मेद्य० लेख्य० वेध्य० मेध्यमा
हार्यं । विस्तार्यं । सीव्यमिः तमेदे
दान् ॥ ८

शस्त्रकीयतरुः । पु० महापिण्डहीत
री ॥

शस्त्रम्

शस्त्रजीवी । पु० शस्त्राजीवि ॥
शस्त्रधारणजीवक । पु० शस्त्राजीवि ॥
शस्त्रपाणिः । पु० अस्त्रादिशस्त्रहस्ते
॥ अततायिविशेषि ॥
शस्त्रभृत् । पु० शस्त्रधारिणि ॥
शस्त्रमाख्यः । पु० अस्त्रिधारके ।
शाखाजीवि ॥ शस्त्रं माष्टि । मृगशू
घी । कर्मशब्दः ॥

शस्त्रशास्त्रम् । न० अयववेदस्योपवे
दे ॥

शस्त्रहतः । पि० शस्त्राघातेनमृते ॥

शस्त्रहस्तः । पि० शस्त्रपाणी ॥

शस्त्राजीवः । पि० काण्डपृष्ठे । आ
युधीये । आयुधिके ॥ शस्त्रमाजी
वति-उपजीवति । जीव० । कर्म
शब्दः ॥

शस्त्राभ्यासः । पु० शस्त्रशिक्षायाम् ॥

शस्त्रापसम् । न० पिण्डायसे । इप्
पात् इ०भा० ॥

शस्त्री । पि० शस्त्रविशिष्टे ॥

शस्त्री । स्त्री० कुरिकायाम् ॥ ट्टन् ।
पितृान्डीप् ॥

शस्त्रम् । न० हृत्वादिफले ॥ शस्त्रते ।

शसु० । तकिशसिषतौतियत् ॥

ताणव्याथमिदन्व्याथशस्यशुकरपां

शवः ॥ क्षेपधान्ये ॥ यथा । शस्यं

क्षेपगतं प्राहुः सतुर्पधान्यमुच्यते

। आभंविपुमिष्यत्कं शिन्नमन्नसु

दाहृतमितिस्मृतिः ॥

शाकश्रेष्ठा

तौष्णव्यवायिमूष्णामिष्यन्दिक्
टुपाकिच ॥

शाकयोम्यन् । न० धान्याके ॥

शाकराट् । पुं० वास्तुके ॥

शाकराजः । पुं० वास्तुके ॥

शाकरुण्डः । पुं० रत्निकले ॥

शाकलः । पुं० उद्दीच्ययामे ॥ वा

हौकयामे ॥

शाकल्यः । पुं० ऋषिप्रशिवे ॥ श

कनखरीभाष्यम् । गर्गादित्वा

यञ्ज ॥

शाकशालिवः । पुं० ब्रह्मयज्याम् ॥

शाकधिल्वः । पुं० वार्ताकी ।

शाकधिल्वकः । पुं० वार्ताकी ।

शाकधीरः । पुं० जीवशाके ॥ पुन

नयावां ॥

शाकहृत्तः । पुं० शाके । खरप

त्रे । धर्मागोपने । क्रकचपत्रे ॥

शाकशाकटम् । न० शाकश्रेष्ठी ॥

शाकानांभवनङ्घ्रिवम् । भवने

र्षे शकटशाकिनावितिशाक-

टः ॥

शाकशाकिनम् । न० शाकशाकटे ॥

शाकानाम्भवनङ्घ्रिवम् । भवने

र्षे शकटशाकिनावितिशाकि-

नः ॥

शाकश्रेष्ठाः । पुं० न० वास्तुकशाके ॥

शाकश्रेष्ठा । स्त्री० जीवन्त्याम् । या

तांकी ॥ टाडोष्णे ॥

शाकिनी

शाकाख्यम् । न० पत्रपुष्पादौ । य

था । मूलपत्रकरोरायफलकन्दा

धिरूढकम् । त्वक्पुष्पकवकक्षे

तिशाकंदेशविधंसृतम् ॥ पुं०

शाकंश्रेष्ठी । अतिपत्रे । श्रेष्ठा

श्रेष्ठी । स्थिरसारे । गृहद्रुमे । सा

गोनृद्गौ । भा० ॥

शाकाङ्गम् । न० भरिचे ।

शाकाङ्गम् । न० वृक्षाङ्गे ॥

शाकाङ्गमेहनम् । न० तुर्की । का

ञ्जिकप्रभेदे ॥

शाकाशावूः । स्त्री० राजतुम्बाम् ॥

शाकिनम् । न० महच्छाकवति ।

महच्छाकंशाकी । तद्वति ॥ मत्स्य

वेपामादित्वाङ्गः । शाकीपलाकौ

दृष्ट्याङ्गहृत्तश्च ॥

शाकिनी । स्त्री० दुर्गायाश्चतुर्वरीवि

श्रेष्ठी । शाकमुक्तायांभूमौ ॥ यथा

। शकटः शाकिनीगावोशलमक्ष

न्दनरनम् । अन्तुपंष्वतीराजादु

र्षिषे नववृत्तयः ॥ शकटीधान्या

दिश्रघनदारेषोपजीव्यः । पत्रपुष्प

प्रलादिषड्विधशाकयोगात् ॥ शा-

किनी । गृहवाटिका । शाकाशा

हरथेन । गावो । दुग्धादिना ।

कार्त्त । मत्स्याद्याहरथेनअश्वन्द-

नंस्वस्थानाऽव्याग । ऋषादित्वाभिन०

व्यवाधिक्यनिवृत्त्याच । वनफलपु

ष्याद्याहरथेन । अन्तुपंष्वदृक्कदे

शाक्त :

श :० सम्प्रणालशाक्तूदाद्याहरणे
न । पर्वतीयैरिक्तमृदाद्याहरणेन ।
राजाभैक्षादिनेत्वर्थः ॥

शाकी । पुं० सङ्ख्याके

शाकुनः । पुं० न० पशुपद्यादिरूप
शकुनधारामनुष्यशुभाशुभनिधाय
कथय्ये । वसन्तराजादौ ॥

शाकुनिः । वि० पक्षिजोषिनि ॥

शाकुनिकः । पुं० जीवान्तके । पक्षि
इन्तारि । शकुनान् इन्ति । पक्षिम
ज्ये । त्वन्नपस्यायद्यापियहणादृक् ॥

शाकुनेयः । पुं० ङण्ड, ली । पिङ्गले ।
सुद्रपेचके । शकुनेरपत्यम् । शुभा
दित्वाङ्ठक् ॥

शाकुन्तलेयः । पुं० भरते । शकुन्तला
याचपत्यम् । स्त्रीभ्याङ्ठक् ॥

शाकुलिकः । पुं० मातृश्लोकविशेषे
शकुलान् इन्ति । पक्षिगतृत्वे ति
ठक् ॥

शाक्तरः । पुं० अत्रदुहि ॥

शाक्तः । वि० सर्वदेवमय्याः शक्तिर
पासके ॥ शक्तिदेवतास्य । सास्यदे
वतेत्यप् ॥ यथा । शाक्ताः एवमिजाः
सर्वैर्नशैवान् चवैष्णवाः । उपासते
यतोऽिषीं गायत्रीपरमाक्षरीम् ॥ श
क्त्युपासनानन्तर मभ्योपासननिषे
धोयथा । अस्त्राधाराधनकृत्यानान्य
काराधनं चरेत् । अन्यस्यस्मरणा
हे विधेयिनीशापमाणमेतिदितिग

शाक्यमुनिः

वंशतन्मम् ॥ देवीभक्तापराधदुष्ट
दातृत्वमुक्तं मुण्डभासातन्मे ।

शाक्तान् इंसन्ति गजं (सा) निन्दन्ति
महेश्वरपदाः । किन्तितेपादेवे
शौशिरांसिहरवत्समेति । गजं-
नि । कुप्यन्ति युष्यन्ति धैत्वर्थः ॥

शाक्तिकः । वि० शक्त्युपजीविनि ॥
शक्त्याजीवति । वितनादित्वाङ्ठ-
ञ् ॥

शाक्तीकः । वि० शक्तिहेतिके । श
क्तियोषिनि ॥ शक्तिः प्रहरणम
स्य । शक्तियष्ट्वोरीकक् ॥

शाक्यं । पुं० वृत्ते । शकीऽभिज
योसा । शशिङ्कादिभ्योज्यः ॥
शाक्यमुनौ । भीमयत् ॥

शाक्यमुनिः । पुं० शीषीदनी ।
सायादेशीसुते ॥ शकीऽभिजने
ऽसा । शशिङ्काभ्योज्यः ॥ य

हा । शःकहचप्रतिष्ठाप्रंयासयसा
स्यचक्रिरे । तस्यादिच्चाकुप्यंशास्ते
शाक्याइतिभुविष्मृताः इतिमुन्द

रानन्दचरितागमे ॥ अयमर्थः ।
केचनेच्छाकुवश्याराजपुत्राः पि
त्रावनशासायदसाज्ञाः गीतमवंश

स्यकपित्वाश्रमे । शाक्येन्द्रोपस
तिङ्कतश्च इतिहेतीक्ष्णशाक्याः ।
शाकीभयाः । दिगादित्वाद्यत् । त

दं शायतीर्णोमुनिः । शाक्यसा
सौमुनिर्दिति । शाक्यमुनिः ॥

शारिवा

अदूरेजगदस्वायी ; शारदीयामष्टौत्स
वः ॥

शारदीयमहापूजा । स्त्री० शरत्कालि
- कटुर्गामहाम्जायाम् ॥

शारदतः । पुं० कृषि ॥

शारिः । पुं० अक्षीपकरणे । द्यूत

साधने । खिलन्याम् । शारि । यु

टिका० मोट० सारि० इ० भा०

प्र० ॥ स्त्री० शकुनिकाप्रमेदे ॥ यु

द्धार्यनजपयार्णे ॥ व्यश्वरान्तरे ॥

शृणाति । शृ० । अः शकुनादिति

• इज्ज् ॥ कपटे ॥ बद्धादित्वात्प

ञोडोषि० शारी ॥

शारिका । स्त्री० खगान्तरे । पीनपा

दायाम् । गौराश्वाम् । मीना० इ०

भा० ॥ शृणातिदुः खदिरहिणोना

म् । शृ० । खलुल् । प्रत्ययस्यदि

तौत्वम् ॥ वीणावादनदण्डे ॥ इ०

इन्द्रः ॥

शारीफलम् । न० अष्टापदे । शारिखे

लनाधारे । शारीणांखिलनाधरपट्टे

। धौषड् । इ० भा० शारीणाफल

म्० पट्टः ।

शारिफलकः । पुं० न० शारिफले ।

अधपीठकायाम् ॥

शारिवा । स्त्री० गेप्याम् । श्वामा

याम् । अनलायाम् । अत्यलशा

रिसायाम् ॥ अस्त्रायुषाः । प्रजित

कृष्णप्रमेदिनशारिवाविधिघास्युता

शरीरः

॥ शारिवायुगलंस्त्रादुस्त्रिगंधंशुक्रकरं

शुक्र । अग्निमान्द्र्याश्चित्रश्रामकोसा

मविषनाशनम् । दीपत्रयासूपदर

ज्वरातीसारनाशनम् ॥ अविष ।

एकंवाशारिवामूलंसर्वत्रयविशीध

नमिति ॥ शरणम् । शृ० । कृमुद्

त्यादिना० इण् । शारिरस्वस्थाः

। अन्येभ्योपीतिवः ॥

शारिष्ट्रखला । स्त्री० पाशकविश्री

षि । पञ्चम्याम् ॥ यथा । चुच्चरी

तिन्तिडीद्यूतं० पञ्चमीशारिष्ट्र

खला । नयपीठीचाष्टकाङ्गो० नयः

। स्त्राकायपुत्रकः । एतेपाशकभेदाः

स्यु० गंयकीलाहसीपिच । इति

शब्दरखावली ॥

शारी । स्त्री० शारिपदार्धे ॥ कुशाया

म् ॥

शारीरः । पुं० जीवे ॥ म० हृषि ॥ वि०

देहजि । शरीरेभवः शरीरेकाता

या । अण् ॥ कर्मविशेषे । शरीर

स्थितिमात्रप्रयोगने० स्त्रीपीनाश्या

दनादिग्रहणभिघाटनादिक्रमेयति

स्मृतयास्त्राभ्यनुज्ञाते ॥ शारीरंके

वर्लकर्मकुर्वन्नाप्नोतिक्लिष्टमिति

भगवदुक्तेः । शरीरप्रधानेः कर्षा

दिभिः साध्येचकर्मणिनतुकेवले

नशरीरेण० पञ्चैतेतस्मद्वैतवद्रत्सु

क्तेः । शरीरमात्रसाध्येचकर्मणि

॥ तपोविशेषे ॥ यथा । दिवहिनसु

शाङ्गः

शाङ्गलसितम्

रुप्राज्ञपूजनं शौचमाकर्षम् । ब्रह्म
चर्यं महिंसा च शरीरं तप उच्यते ॥
शरीरकः । पुं० जीवे ॥ शरीरमेव
शरीरकम् । तत्रभवः । चण्
॥ शरीरकभाष्यमित्त्वभेदोपभा
रात् ॥

शरीरकसूचम् । न० उत्तरमीमांसा
याम् । अथातो ब्रह्मजिज्ञासेत्या
दिव्यासप्रणीतेषु० जीवभाषात्स्य
यादिषु वेदान्ताद्यं सङ्घषयाक्येषु ॥
शरीरक्यो जीवः ससूच्यते यादातव्यं
न निरूप्यते स्तानीति व्याख्यानात् ॥
शरीरकौषः । पुं० गन्धविशेषे ॥
शरीरकमधिगत्यक्तरीः गन्धः । अ
धिगत्यक्ते गन्धप्रत्यर्थे० उभाष्यः ॥

शारुक् । नि० हिंसके ॥
शाङ्गः । पुं० शर्करायाम् ॥
शाङ्गः । पुं० दुग्धफले ॥ शर्करा
रामिण्डे ॥
शर्करः । पुं० दुग्धफले ॥ शर्करेव
। शर्करादिभ्योश्च । शर्करान्वित
देशे । शर्करायाम् । शर्करिणे ॥
शर्कराख्यः । देशे कुविलक्षणेति
चादौ ॥ वि० शर्करासम्बन्धि
नि ॥
शाङ्गराज्यः । पुं० जनाख्येषु ॥
शर्कराज्यपत्यम् । गोत्रापत्ये०
गर्गादित्याद्यञ् ॥

शाङ्गः । पुं० न० विष्णोर्धनुषि ।

कामुकमात्रे ॥ शृङ्गस्य विकारः ।
अनुदासादेर्बलञ् ॥ पुं० पक्षि
वि ॥ शृणाति । शृ० । गणश
कुनावितिगश्च० तस्यनुट् । अचो
अण्णित्तीति धातोर्द्विः । वि०
शृङ्गसम्बन्धिनि ॥ न० चाद्रङ्के ॥
शाङ्गधन्वा । पुं० विष्णौ ॥ इन्द्रि
याद्यहङ्कारात्मकां० शाङ्गनामधनु
र्यस्य । अणुप्रथेत्यनञ् । यथा
। भूतादिमिन्द्रियादिसृष्टिधाहङ्कार
मोक्षरः । विभक्तिं शङ्करुमेवशाङ्गं
रुपेण च स्मिन्ति मिति वि० पु० ॥
शाङ्गपाणिः । पुं० विष्णौ ॥ शा
ङ्गपाणौयसः । प्रहरणैर्यस्यः
परिनिष्ठासप्तम्यादिति पाणेः परिनि
पातः ॥

शाङ्गी । पुं० विष्णौ ॥ शाङ्गमन्त्रा
स्ति । अत इति ठनादिति० अणिः
। धन्विनाथे ॥

शाङ्गः । पुं० व्याघ्रे ॥ पशुविशे
षे ॥ राक्षसे । उत्तरस्थितः स
चने ॥ यथा० राजशाङ्गलः ॥
अनौ । चिचये ॥ शारयति । शृ०
स्वार्थविषयः क्षिप् । द्रव्यते । द्रुक्
परितारमे । अन्तर्भावितव्यर्थः ।
वाङ्मलकाद्यञ् । शार्चासौद्रलथ ।
यथा । शृणाति । पिच्छादित्त्वद्रुल
च् । वाङ्मलकाद्यञ् । द्विः ॥

शाङ्गलसितम् । न० धृति १८

शास्ता

साङ्गक ॥ शङ्कलीसदृशे । श
 ष्कलीव । अङ्गुल्यादिभ्यश्चक ।
 शासकः । वि० शासनकृति । उ
 पदेष्टरि । शास्तरि ॥ शास्ति ।
 शासु० खलुज् ॥
 शासनम् । न० राजदत्तोर्व्याम् ॥
 लेखे । लिपौ । लेखायाम् ॥
 आज्ञायाम् । प्रवर्त्तनायाम् ॥
 शास्त्रे । शास्त्री ॥ पत्रे ॥ श्रुति
 रूपेभ्यराज्यावले ॥ शासुश्चतुश्चिष्टौ
 । ल्युट् ॥ । वि० । शासयि
 तरि ॥ षिजन्ताच्छासेनन्त्यादि
 । त्वाङ्गुः ॥
 शासनहरः । पुं० राजदूते । आज्ञा
 वाहके ।
 शासितः वि० कृतशासने ॥
 शासिता । वि० शासनकृति । उ
 पदेष्टरि । शास्तरि ॥ ब्रह्मादिस
 स्वपर्यन्तस्य । चेतनचितनस्य । स
 गतानियन्तयन्तयामिणपरमात्मनि
 ॥ योयमन्यादौनामौष्णादिनिय
 मोयथादित्यादौनाममथादिनिय
 मोयच्चकर्मणाफलप्रतिनियतमेतत्
 सर्वपरमात्माधीनमस्ति ॥
 शास्तिः । स्त्री० आज्ञायाम् ॥ रा
 जदण्डे शासु० । वाहलकात्
 । तप्रत्ययः इत्वाभावश्च
 शास्ता । पुं० उपाध्याये ॥ पितरि ॥
 राजनि ॥ हृष्टे ॥ समन्वयभद्रे ।

शास्त्रम्

जिने ॥ वि० शासकी । देशके ।
 शासितरि ॥ शास्तिविनेवान्
 इति० शास्ता । तन्वृत्तौर्भासिघ
 दाःदभ्यः सञ्जायाश्चानिटाविति
 तन्० वृद्ध्वा । नम्ःदियश्च्यु
 त्यतिपक्षे निबमार्थत्वाद्गदौर्षः ।
 पितृभू० शास्त्रुशब्दः । बोधाता
 चाविधाताचपौराणौजगतः पत्नी
 हीपास्तारौचिलोकेऽस्मान्धर्माधर्मौ
 प्रकीर्त्तितावितिरङ्गपुराणेतुख्
 ल्त्वावितित्वञ्चोध्यः ॥ प्रशासि
 तरि । ईश्वरे ॥ सर्वेषांविधाश्रमा
 षांतत्रतत्रकर्मस्यधिकृतानांश्रुत
 सुत्यादिभरनुश्रिष्टिकरीतीतितया
 । शासियंशपिसिट्कस्तयापिबहुत
 रप्रयोगानुरोधादतिव्यसागमशासन
 मितिन्त्यायात् ० शासितस्त्रुभित्तव्या
 दिङ्गन्दिनिपातनाड्डमावः ॥
 शास्त्रम् । न० । आज्ञायाम् । नि
 देशे ॥ आगमे । वेदे । शिष्येण
 अङ्गुश्रियतेऽपूर्वोर्धविभ्यतेऽनेनेति
 शास्त्रेभ्यश्च ॥ वेदेपञ्चोक्तियु० स्मृ
 तिपुराणायमादियु ॥ एकप्रयोग
 मोपनिषदोऽग्नेपार्थप्रतिषोदके ॥
 ऊन्दोव्याश्वरेषाभिधानकीपकळाच
 तुर्गंमधतुरगखड्गादित्यस्ययन्या
 शास्त्रादिभवन्ति ॥ प्रहतिर्वानिष्ठ
 शिर्वाणित्येनकृतकीनपा । पुंसांवि
 नोपदिश्येततच्छास्त्रमभिधीयते ॥

शास्त्रम्

तच्छास्त्रं विविधं प्रोक्तं सात्त्विकादि
 विभेदतः । यथाऽऽत्तदेवीभागवते
 । सात्त्विकं तत्र वेदान्तं मौमांसारा
 । असंमतम् । तामसं न्यायशास्त्र
 ष्टुत्तुवादाभिधन्वितमिति ॥ त
 चाध्यात्मशास्त्रातिरिक्तशास्त्रनिन्दा
 यथाक्खान्ते । षड्दर्शनमहा
 केपेपतिताः पश्यः प्रिये । पर
 मार्थनवान्निपशुवाग्निवन्विताः
 । वेदशास्त्रार्थवेधैरिच्छमानाद्भूत
 स्ततः । षड्भिर्नियमयसांस्ति
 छन्तिष्टिक्ताकिंकाः ॥ वेदागम
 पुराणेषुः परमार्थनवेत्तियः ।
 विडम्बकस्य तस्यै त्रतत्सर्वकाकभा
 पितम् ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयमिति
 चिन्तासमाकुला । पठन्त्यहनिंशं
 देनिपरतत्त्वपराडसुखाः ॥ वाक्य
 च्छन्दोनिबन्धनकाव्यालक्षारशा
 भिताः । चिन्तयादुःखिताम्
 टास्तिष्ठन्तिव्याकुलीन्द्रियाः ॥ अ
 न्यथापरमेतत्त्वंगनाः क्रियन्ति
 चान्यथा । अन्यथाशास्त्रमहावीर्या
 व्याकुर्षन्तिचान्यथा ॥ कथयन्त्यु
 न्मनीभार्यस्येनानुभवन्तिथ । थ
 द्दह्यारुहता । केचिदुपदेशादियर्चि
 ताः ॥ पठन्तिवेदशास्त्राविधेय
 त्तिपरस्परम् । नजानन्तिपरतत्त्वं
 दर्शनापरसंयथा । शिरोवहति
 पुष्पापिगन्धं ज्ञानातिनासिका ।

शास्त्रम्

पठन्तिवेदशास्त्राविदुर्लभैर्भाववै
 धकः ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वान्
 टः शास्त्रेषुमुद्यति । गोपः क
 जगतीहानेकूपपश्यतिदुर्मतिः ॥
 ससारमोहनशायशाब्धेधेनहि
 क्षमः । ननिवर्त्तततिमिरंकदा
 चिद्दीपवाचंया । प्रज्ञाहीनस्यपठ
 नमन्वस्यदर्पणंयथा । देवीप्रज्ञा
 यतः । शास्त्रं तत्त्वज्ञानस्यसाधनम्
 अयतः पृष्ठतः केजित्पाश्र्वी
 रितिकेचन । तत्त्वमीदृक्तादृगि
 तिविदन्तिपरस्परम् ॥ सद्यथा
 दानशीयादिगुणैर्विख्यातमानवः
 । ईदृशस्तादृशंतिदूरस्थः कथ्यते
 जनः ॥ प्रत्यक्षग्रहणं नास्तिवाचं
 यायच्छप्रिये । एवमेशशास्त्रसम्भू
 टास्तेदूरस्थानसंशयः ॥ इदं ज्ञा
 नमिदं ज्ञेय सर्वतच्छ्रोतुमिच्छति ।
 दिव्यं षष्ठसुयुः शास्त्रान्तं नैव
 गच्छति । वेदान्तनेक्षशास्त्रावि
 चात्प्रायुर्विप्रकीटयः । तस्मात्
 सारं विज्ञानीयात्धीरहंसइवाम्भ-
 सः ॥ अभ्यस्य सर्वं शास्त्राणितत्त्वं
 ज्ञात्वायदुद्धिमान् । पलाशमिव
 धान्यार्थीसर्वं शास्त्राणिसन्वजेत्
 यथाऽसृतेनदृष्टस्यनाहारेपयोजन
 म् । तत्त्वज्ञस्यतथादेविनशास्त्रे
 यप्रयेजनम् । नवेदाध्ययनान्मु
 क्तिर्नशास्त्रपठनादपि । ज्ञानादेव

शिक्षा

शितिः

शित् ॥ मधुशिशोः स्वच्छिचितं रक्तपि
त्तप्रसादनम् ॥

॥ सुरोद्ये स्वप्रत्ययः ॥ टाप् ॥

शिक्षितम् । न० भूषणध्वानि । नूपुर
शब्दे । शिक्षनम् । शिबि० । ता
लव्यादिः । भावेत्तः ॥ त्रि० श
ब्दाश्रयाने । कर्त्तरि क्तः ॥

शिक्षिनी । स्त्री० मौढ्याम् । धनुर्गु
र्षे ॥ शिक्तेः । शिबि० । भावशब्द
के शिनि ॥

शिखण्डाक्षी । स्त्री० खाद्यद्रव्यविशेषे
राजिकायुक्तैः सर्षपसखरसैर्वा मूत्र
कद्रवैर्निष्पन्नमाहृत्यपिष्टकैः ॥ यथा
। शिखण्डाक्षीराजिकायुक्तैः स्यान्मू
त्रकद्रवैः । सर्षपसखरसैर्वापि श
क्तिपिष्टकसंयुतैः ॥ सहितेरिति शि
यः । शिखण्डाक्षीराधनीगुर्षीपिष्ट
शेषाक्षीसूता ॥ इति राजनिघ
ण्टः ॥

शितः । चि० दुर्बले । कृषि ॥ तीक्ष्ण
। निशिते । शायते स्म । शीतनूक्त
रथे० शैलगतौ वा । क्तः । शिफ्तौ
रिति वित्त्वम् ॥

शितद्रुः । स्त्री० शतद्रुनशाम् ।
चौरमोरेटी ॥

शितशूकः । पुं० यवे । मोधुमे ॥ शि
तंशूकं यश्च ॥

शिताद्यः । पुं० कण्टके ॥

शितिः । पुं० मूर्जे ॥ चि० सिद्धे ।
धवले ॥ च० सते । श्यामले ॥ शी
यते० शिनातिस्त्रया । शिञ् निशा

शिशुमूलम् । न० श्रीभास्त्रनवटाया
म् ॥ अस्य गुणाः । धीतंकुम्भरदन्त
दोषसदृशं सन्ध्यात्तैजासुरीराशौ
सङ्घमित्तं शिथररसंमूलं नवं शिशुज
म् । तक्षाः शोषदुग्नाम्बुजे निविशिते
शोषेन्द्रचूडप्रियापादः शीरुहरिण्युर
क्षितशिराथः प्राचिकाक्षिपुमान् ॥
शिशुमूलन्तुषातसंघे प्रमथी विनाश
नम् । शमनं क्षायुरीगश्यापित्तकृत्
कफनाशनम् ॥

शिशुनीमः । न० शिशुजे ॥

शिङ्ग्राणम् । न० नासिकाः मले ॥
शिङ्ग्यते । शिघ्रिणाः प्राणैः । आ
थकीलूधुशिङ्गिधाञ्भ्यः । पृषोद
रादित्वात्पथे कलीपः ॥ पुं० श्रे
ष्ठाणि ॥ न० व्यापपात्रे ॥ शीघ्रम
ले । संहृरे ॥

शिङ्ग्राणकः । पुं० श्रेष्ठाणि ॥ न० ना
सिकामले ॥ शिङ्ग्यते । शिघ्रि०
। आथकीलूधुशिङ्गिधाञ्भ्यः ॥

शिङ्गिथी । स्त्री० नासिकायास् ॥

शिङ्गृतः । पि० प्राते ॥

शिङ्गः । स्त्री० शिङ्गवे ॥ स्निग्धाः सु
शिङ्ग्वेन विषाचवेणवः ॥ शिचेः
क्षिप् ॥

शिक्षा । स्त्री० भूषणप्रत्यये । धनुर्गुर्षो
॥ शिक्षनम् । शिबिचन्यत्तेशब्दे

शिविषिष्ट :

ने । क्लिन्० क्लिज्वा । शतैः सौ
चात्० क्लमितमिशतिसक्त्वामत
इच्छेति० इन्सप्तकित्० अतइदा
देशावा ॥

शितिकण्ठः । पुं० शर्मा । ईशि ।
शिवे ॥ शितः कालः कण्ठोऽक्ष
॥ दाल्घुइखगे ॥

शितिचरः । पुं० सुनिघण्टाशक्ति ॥

शितिचारः । पुं० शाकविशेषे ॥

शितिष्कटः) पुं० हसे ॥
शितिपक्षः)

शितिसारः । पुं० तिन्दुके । स्फूर्जं
के । तैट्० इ० प्र० छघे ॥ शि
तिः कालः सारोऽमञ्जायस्यसः ॥

शितिसारकः । पुं० शितिसारे ।

शिविलम् । वि० श्वथे । ढोला इ०
भा० । न० अन्धवम्बने ॥ श्वथ
वम्बे । सथोऽमिशेषे ॥ श्वथो
चने । अक्षिरश्विरश्वियिलितिकि
रप्० उपभायादुत्वम्० रफलोप०
प्रत्यपरफस्यलत्वञ्चनिपात्यते ॥

शिविलित । वि० विद्धं शिवे ॥

शिनः । पुं० सोत्यकेः पितामहे०
अत्रियविशेषे ॥

शिनिसप्ता । पुं० सात्यथौ ॥ शिने
नंशा ॥

शिवि । पुं० रम्भौ ॥ पशौ ॥ पा० ॥
वाचुलथात्किः ॥

शिविषिष्टः । पुं० खगौ । खल्वा

शिव्या

टे । दुर्धर्मणिपिनाकिनिशिवे ॥

विष्णोःयथा । शैत्याच्छयनयोगा

च्छयितवारिप्रचक्षते । तत्पानोद्

क्षयाश्चैयशिवीरश्मयोमताः ।

तेतुप्रवेशाद्विद्धंशः शिविषिष्टइहे

च्यते ॥ शिविपु० रश्मिपुपशुपुवा

विष्टप्रतिष्ठितोयञ्चरूपेणेततथा ॥

शिवः । पु० कालिकापुराणप्रसिद्धं०

सरिषरविशेषे ॥

शिव्रा । स्त्री० अर्बनादेशप्रसिद्धपुण्य

सरिद्विषये ॥

शिव्का । स्त्री० बटादिद्रुमार्णानटायाम्

। मूले ॥ सरिति॥ सारिकायाम् ॥

मातरि ॥ शतपुण्यायाम् ॥ हरिद्रा

याम् । शिते । चाङ्गुलयात्० शी

डः फक्० इखश्च ॥

शिव्काक । पुं० पद्ममूले ॥

शिव्काकन्दः । पुं० करहाटे । पद्म

मूले ॥ शिव्कामूलतदपरिहः तस्य

हितः कन्दोमूलम् ॥

शिव्काधरः । पुं० शाखायाम् ॥

शिव्काधरा । स्त्री०

शिव्कावहः । पुं० बटवृक्षे ॥

शिव्काडी । स्त्री० खुपविशेषे । सति

दायाम् । द्रवत्पत्याम् । वात

घ्नान् । शुच्यपुण्याम् ।

शिव्यः । पुं० रत्नचक्रमहर्षिके ॥

शिव्या । स्त्री० सन्ध्याम् । यौजगुप

त्याम् । सेनफली० इ० भा० ॥

शिलाजतु

याम् ॥ यथा । विदोपविद्यकुषार्थी
हरोवारिशिरौषिका ॥

शिलः । पुं० न० कश्चिथायार्थे । लू
नकीदारशेषवान्तं । मध्वर्थात्मका
नेकधान्योन्नयने ॥ शिलति । शि
लउच्छे । कौघञ्वा । संज्ञापूर्व
कत्वाद्गुणः ॥

शिलकः । पुं० वेदप्रसिक्ते मुनिशिष्ये
षे ॥

शिलगर्भजः । पुं० पाषाणभेदशै ॥

शिलहट्टः । पुं० देशविशेषे ॥ यथा ।
गणेश्वरसमारम्भमही । दध्न्तगशिष्ये
। शिलहट्टाभिधोदेशः पर्वततिष्ठ
तिप्रिये ॥

शिला । स्त्री० पाषाणे । प्रस्तरं ॥ म
नः शिलायाम् ॥ द्वाराघः स्थित
दाकषि ॥ सभाशौर्षे ॥ जपूरे ।
टाप् ॥

शिलाकर्षी । स्त्री० शलकौर्षी ॥

शिलाकुट्टः । पुं० पाषाणदारणे
शिलाकुट्टकः ।)

। टङ्गे । शिलाशट्० इ० भा० प्र० ॥

शिलाजम् । न० शैल्ये । लिङ्गे ॥

शिलाजतु । न० पर्वतलादीपधातुवि
शेषि । सिपाशीत० इ० भा० प्र०
। अक्षपयादादौश्रया । मेरेयस्य
गिरिणमखलाह्मशिलाजत्व्वसर
। शिलाज्यधी ॥ निदाचवर्मसन्त
माधातुसारश्रराधराः । निर्वासव

शिलाटिका

त्प्रसुञ्जिततच्छिलाजतुकीर्त्तितम्
। सौवर्ण्यं राजतताम्रमायसश्च
तुर्विधम् । शिलाजत्वद्रिजतुचशै
लनिर्यासद्वयपि । गैरेयसखलश्चा
पिगिरिकञ्जैलघातुलम् । शिलाजं
कटुतिक्तोष्णं कटुपाकं रसायनम्
। छेद्वियोगवहंशुभिकफमेहाग्निश
कंराः ॥ मूषकृच्छ्रधर्मज्ञासंवाता
सार्शासिपाण्डुताम् । अपस्मारतथैः
भ्रादशेषकुष्ठोदरकमीनम् । सौव
र्ण्यं तुलयापुष्यवर्णं भवति तद्रसात् ।
मधुरं कटुतिक्तोष्णं कटुपाकं रसा
यनम् ॥ छेद्वियोगवहंशुवशौतलं
कटुपाकिकम् । राजतपाण्डुरशौत
कटुपाकं खटुपाकिकम् ॥ तान्त्रं मधू
रकण्डाभंतीच्छनुष्यक्षजायते ॥ शौ
र्षण्टायुपचामं तत्तिक्तं लघ्वणं भवे
त् । विपाकीकटुशंशीतं सर्षपे हसुदा
हृतम् ॥ मत्तश्रीधनप्रपारोभावप्रका
शदितीऽवेषः ॥ शिलायाजत्व
व ॥ पठौतत्पुरुषः ॥

शिलाजनी । स्त्री० कालाजनीह
र्षी ॥

शिलाटकः । पुं० अष्टे । अट्टालके
॥ विषे । शर्ते ॥ इ० मे० नी०
शिलाट्टीरितिमुद्रितरुचिचन्द्रं पा
ठः ॥

शिलाटिका । स्त्री० रत्नमुननं वा
याम् ॥

शिल्पि :

शिलास्त्रजः । पुं० लौ० ॥
 शिलास्त्रिका । स्त्री० मूषायां ।
 शिलादद्दुः । पुं० शैल्ये ॥ शिला
 जतुनि ॥
 शिलाधातुः । पुं० सितोपक्षे । ख
 ख्याम् । सेलखली० इ० भा० ॥
 खखं गेरिके । सोनागेरु० इ० भा०
 प्र० ॥
 शिलापट्टः । पुं० वेपथ्याय शिला
 याम् । सिलदु० भा० ॥
 शिलापुत्रः । पुं० घर्षयादि । सिद्धव
 द्वा० लोटा० इ० भा० प्र० ॥
 शिलापुष्पम् । न० शैल्ये । अस्मपु
 ष्ये । शिलाजतुनि ॥
 शिलाभवनम् । न० शिलापुष्पे ।
 शिलाभेदः । पुं० पायापभेदिनिष्ठ
 ध्वं ॥ यावभेदकाश्चि ॥
 शिलारत्ना । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥
 शिलावत्का । स्त्री० शौचवद्रव्यविशेषे
 । वल्कलायाम् । शैलगर्भायाम्
 । शिलावाक् । इ० भा० प्र० ॥
 शिलाव्याधिः । पुं० शिलाजतुनि ॥
 शिलासनम् । न० शैल्ये ॥ पायाय
 रचितासने ॥
 शिलासन्निः । पु० पर्वतगङ्गरे ।
 गुहायाम् ।
 शिलात्तारम् । न० लो० ॥
 शिलाजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शिल्पिः । पुं० भूर्जपत्रहृदये । स्त्री०

शिलीपदः :

द्वाराधः स्थितकाष्ठे ॥
 शिलिन्दः । पुं० मत्स्यविशेषे ॥ य
 धा । शिलिन्दः श्रेष्ठीवल्ग्योवि
 पाकेमधुरीगुरुः । आमवातकरो
 हृद्योभतपित्तहरोमतः । इ०
 रा० भः ॥
 शिली । स्त्री० गण्डूपद्याम् । स
 म्भगीर्षे ॥ द्वाराधः स्थितदाकृषि
 ॥ शिलति । शिल० । इगुपधि
 । तिक् । जातिरस्त्रीति० लो० ॥
 शिलीन्ध्रः । पुं० मत्स्यविशेषे ।
 चित्रफले ॥ यथा । शिलीन्ध्रः
 श्रेष्ठीवल्ग्योविपाकेमधुरीगुरुः ।
 वातपित्तहरो हृद्ययामवातकरथ-
 सः ॥ तरुभेदे ॥ न० क्वकि ।
 क्वकाके । कदलापुष्पे ॥ त्रिपु
 टास्थे ॥
 शिलीन्ध्रकम् । न० दिल्लीरे । गी
 मवल्ग्यिकायाम् ॥
 शिलीन्ध्रो । स्त्री० विहगीविशेषे ॥
 गण्डूपद्याम् ॥ मृदि ॥
 शिलीपदः । पुं० श्लोपदाभिधपाद
 रोगे । पादवेल्ग्यीके । गीदु० इ०
 गौ० भा० प्र० । पीलुपाय० इ०
 भा० ॥ अक्षधिप्रकृष्टनिदानं सा
 सान्यलक्षणात् । पुराणेदकम्
 विष्टाः सर्वसुपुत्रशीतलाः । ये
 दिशस्ति पुत्रायन्ती श्लोपदानिविशेष
 तः ॥ यः सञ्जरीवत् क्षणजीम-

शिवमहाकरः

शिवदूतिका । स्त्री० मातृकापिश्रिषे ।
 शिवदूती । स्त्री० भवान्याम् । दुग्
 याम् । यतानियुक्तौदौत्थेनतयादे
 व्याशिवः स्वयं । शिवदूतीतिक्त्वा
 केस्मिन्नतसाख्यातिमागता । शि
 वेनदूतघतिसन्देशम्प्रापयतीत्यर्थे
 • गौरादेराकृतिगणत्वान्डीष् ।
 बहुव्रीहौतुटाप्स्याद्विवाहः । व
 स्तुतश्च । दुनातेदुं तानिभ्वांशीर्षं
 तिगिष्ठायांदौर्घेसत्वल्पसन्देशप्रापक
 त्वविवक्षायांक्लादल्पाख्यायामिति •
 बहुव्रीह्यादपिडोपसम्भवति ॥ मा
 तृमेदे । योगिनीविशेषे ि
 शिवद्रुमः । पुं० बिल्ले मालूरुवृक्षे •
 शिवद्विष्टा । स्त्री० केतव्याम् ॥
 शिवधातुः । पुं० पारदे ॥
 शिवनाभिः । पुं० शिवलिङ्गविशेषे ॥
 शिवपुराणम् । न० उपपुराणविशेषे •
 शिवपुरी । स्त्री० काश्याम् ॥
 शिवप्रियः । पुं० वक्रद्रुमे ॥ स्फटि
 के । धत्तूरे । धत्तूरुधूत्तरुषो
 न्दुनिवासयोग्यस्यानिपिशाचपति
 नादिनिवेशितासिः । किंकरवाणि
 शिकसन्तिसमः प्रयातिकिंवाहि
 रुलसतिकिंदूपदः स्तवनि ॥ न०
 रुद्राक्षे ॥ पि० शिषेष्टेद्रव्ये •
 शिवस्थप्रियः ॥

शिवप्रिया । स्त्री० उनायाम् •

शिवमहाकरः । पुं० सर्वथाना

शिवरात्रिः

मीशिते ॥

शिवमहाकरः । पुं० अर्जुनपादपे ।
 शिवमल्लिका । स्त्री० यमुके । वक्रवृक्षे •
 शिवमल्ली । स्त्री० वक्रवृक्षे • शिवप्रि
 यामल्ली ॥

शिवरसः । पुं० अग्नीदकजे । चि
 रात्रस्यापिरात्राम्बुरसि ॥

शिवरात्रिः । स्त्री० शिवचतुर्दश्या
 म् ॥ अस्यामुपवासः प्रधानम् ।
 यथा । नस्त्रानेननवस्त्रेणनधूपेन
 नपार्चया । तुष्यामिनतथापुष्पै
 र्यथातत्रोपरासतः । ततोरात्रौ
 प्रकर्त्तव्यंशिवप्रीणनतत्परैः । प्र
 हरेरस्त्रानंपूजायैवविशेषतः शै
 वीवापैष्यविामपियोथान्वादन्यपूष्प
 कः । सर्वपूजाफलंजन्तिशिवरा
 त्रिचतुर्दश्याः ॥ शिवरात्रिप्रतीका
 लशुचिमाह । यथा । माघं निशी
 घानुगताचतुर्दशीपक्षेऽपरेथाशिव
 रात्रिसंज्ञिका । भवेत्पुष्यासज
 यापिशऽप्रयायुताचरिक्ताप्रविहाय
 पारणा ॥ यद्दानीशीघ्रश्यामिनी
 भवेच्चतुर्दशीसापरपूर्वाशक्तमात् ।
 त्र्यश्वत्वाद्दुतसुततदयावत्प्रोविधि
 याकिलकालवेदिभिः ॥ इति श्यो
 तिर्विंशतिपरणम् • जयन्तीशिवरा
 त्रियकार्यभद्रनयान्विते । कृत्वी
 पवासंतिथ्यन्तेतद्वाहुर्वाच्यपारणम्
 । तिथ्यन्तपारणं तुजयन्तीमाचपर

शिव

म् । चतुर्दशमेवपारणम् । यथै
 क्षम् । ब्रह्माण्डोदरमध्येतुयानिती
 र्यानिस्तन्निवै । पूजिताग्निभङ्गो
 हभूताग्निपारणे कृतेइति ॥

शिवलिङ्गम् । न० महादेवस्याग्निश्च ॥

शिवलोकः । पुं० कैलासि ॥

शिवशक्तम् । वि० शिवप्रिये ॥ शि

वशक्तम् । शिवेशक्तभोक्तृषु ॥

शिवशक्तम् । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

शिवशक्तिका । स्त्री० लिङ्गाम् ॥

शिवशक्तो । स्त्री० श्रीशक्त्याम् ॥

लिङ्गिन्याम् ।

शिवशासनः । पुं० वृषभे ॥

शिवशीलम् । न० पारदे ॥

शिवशीलम् । पुं० शकट्रुमे ॥ ध

सूरे ॥ शिवसस्तके ॥

शिवसायुज्यम् । न० शिवेनसहयोगे ॥

शिवसुन्दरी । स्त्री० भवगैरिन्याम्

। गौर्याम् ।

शिव । स्त्री० गौर्याम् । भवान्याम्

। यथा । शिवामुक्तिः समाख्या

सायोगिनामेवमाग्निनी । शिव

यथांनपेद्देवीशिवशिक्षेततः स्मृ

तेतिदेवोपुराणम् ॥ अपिच । शि

वाकल्याणरूपाशिवदाशनिप्रि

या । प्रवेदातरिवाशब्दः शिवातेन

प्रकीर्त्तितेतित्र० यै० पुराणम् ॥ पु

नथ । शक्यकल्याणशचनदरेवात्कृ

टयाचकः । सम्पुष्टाचकस्यैयथा

शिवाम्ना

कारिदाहवाचकः । शैवः सङ्

घोत्कृष्टदात्रीशिवानेनप्रकीर्त्ता

। शिवराशिसूक्तिः शिवातेन

प्रकीर्त्तितेतिचन्द्र० यै० पु० ॥ भा

त्वानुभूतिनिष्ठातावैतमापविद-

र्णिताः । तेषाम्पिस्थाभक्त्यै

नामित्वं सर्वोत्तमाशिवैव्युमासंदि

ता ॥ मुक्तौ । फेरौ । सक्तुमाणा

याम् ॥ भाटामलौपथी ॥ अभ

यायाम् ॥ आमलक्याम् ॥ श

न्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ दूर्वाया

म् । गोरिषनायाम् ॥ बुद्धिशक्ति

विशेषतारायाम् ॥ शिवमख्यस्याः

शिवोक्तिमहत्त्वेनयस्याइतिवा ।

अशंभाद्यच् । शिवः शिवावा

देवताशक्तिशक्त्याः अशंभाद्यच् ।

शक्तुनावेदकत्वात् ॥ शिवकरीति

। तत्कारोतीतिविच् । पचाद्यच् ॥

शिव्यतिवा ॥

शिवान्धम् । न० रुद्राद्यै ॥

शिवपाटिका । स्त्री० वंशपत्न्याम् ॥

शियाजकम् । न० सैन्धवे । वि०

शिवस्ये ॥

शिवानी । स्त्री० जयनगोष्ठ्ये ॥ दु

र्गायाम् ॥

शिवानीडः । पुं० चन्द्रमसि । प

दाह्ये । शिवयन्त्रानीडः ॥

शिवप्रियः । पुं० श्यामे ।

शिवाम्ना । स्त्री० शमीष्ठ्ये ॥

शिविरम्

शिवारातिः । पुं० सारमेये ॥
 शिवास्तम् । न० शृगोल्यानिनादि ॥
 शिवालयः । पुं० हरमन्दिरे ॥ र
 क्ततुलस्याम् ॥ श्मशाने ॥
 शिवास्तुः । पुं० शृगाले ॥
 शिवास्तृतिः । स्त्री० जयन्तीवृक्षे ॥
 शिवाह्लादः । पुं० वक्रवृक्षे ॥ शि
 वस्थानन्दे ॥
 शिवाह्वयः । पुं० पारदे चि० शिव
 नामके ॥
 शिवाह्वा । स्त्री० रुद्रजटाशाम् ॥
 शिविः । पुं० उशीनरदेशाधिपती
 भूपतिवरे ॥ चौशीनरे ॥ उदारी
 यमहीपतिर्येनस्रमांसंश्रेयायदत्वा
 शरणागतः कपोसारक्षितः ॥ भू
 लंपववृक्षे ॥ व्याडे । हिंस्रपशौ ॥
 शिविका । स्त्री० यात्रयाने । भ्रपा
 न० छोला० चौपाला० पारुकी० इ
 त्यादिभाषाप्रसिद्धे बहुविधे । शि
 वीरथे ॥ शिवैय । शिवंकरोत्तिथा
 । तत्परोत्तिथ्यन्तात् ० गवुब् ॥
 शिविरम् । न० युद्धविभागि ॥ नि
 धिने । चागन्तुकसैन्यसत्तौ ॥ सीना
 यावासस्थाने ॥ राजनिवेशे ॥ अ
 यशिविरलक्ष्यम् । श्रीभगवानुवा
 च । शिविरं परिखायुक्तमुच्चैः प्राक्का
 र्थेष्ठितम् युक्तवाद्गणशारङ्गसिंहपा
 रपुरस्कृतम् ॥ युक्तं चिथैर्विचिथैश्च
 क्वाचिमीशकपाटकैः । निषिद्धघर

शिशिरः

शितं प्रतिदधै सपुरस्कृतम् ॥ सुत
 च संचन्द्रवेधं प्राङ्गणसुतधेवचे-
 ति । विश्वोत्तमज्ञावैधर्त्तद्वष्टव्यः
 कृष्णखण्डकी १०२ आध्यये ॥ शव
 मूल्यम् । शवशतौ । वाहुलक्यात्कि
 रष् ० अतइत्वञ्च ॥ यथा । शिरेये
 राजसन्तान्धस्मिन् । शीङ्खुप्ते ।
 वाहुलक्यात्किरष् । शीङ्खुगुण्य
 ल्यञ्च ॥
 शिवी । स्त्री० गौर्याम् ॥ पुं० मेळी
 च् ॥
 शिवीरथः । पुं० शिविकाशाम् ० इ
 ० शाली ॥
 शिवेष्टः । पुं० वक्रवृक्षे ॥ चि० शि
 वप्रिये ॥
 शिवेष्टा । स्त्री० दूर्वाशाम् ॥
 शिवशिशुः । चि० शिशुमिश्रौ । शि
 तैः सङ्गताद्गुण्ययः ॥
 शिशिरः । पुं० हिमे । तुषारे ॥ षीपा
 न्तरप्रसिद्धयिरिविशेषे ॥ पुं० अ०
 षत्तुविशेषे । सप्तसप्तश्लोकाः । जाघ
 पास्तुनयोः । शम्पने । शीते ।
 हिमकूटे ॥ अस्तुशुभायथा । शिशि
 रः शीतलीऽतीवसूचोवाताग्निवृष्टे
 नः । अतिच । शिशिरं शीतलवृष्य
 शीतवातप्रकोपयामिति ॥ अतजा
 तथफलम् । मिष्टान्नभोगीमधुरप्र
 षादीशकतपुत्रादियुतः च्छुधात् ॥
 । क्रोधोसुधीषारुक्तकीवरसच ॥ प्रसू

शिशुवृद्धि :

। पुत्रवर्धनार्थे ॥ शिशुवृद्धे । शिशु
द्विष्यत्ये । बाहुल्यशक्तिः । श्रान्तम्
। अनिव्यत्याग्ननुम् ॥ यथा । श्वे
तितु निष्कृति । शिवतावर्धे । शिव
सिद्धं श्वेतानम् ॥ २ : सनीलुवृत्
॥ कृष्णकर्मत्वमरीपाठान्तरात् । पा
पाचारिणि ॥

शिशुः । वि० प० ॥ साधुव्यवहा
रान्विते ॥ यथा । नपाणिधादृषप
लाननेवचपसीर्थातः । नचधाक्च
पलश्वैवमिति शिशुवृद्धयम् ॥
शान्ते । स्वच्छान्ते । सत्कारणवधा
दिनि । धर्मोवाधिगतीये सुविदः स
परिवृद्धयः । शिशुदाम्नाश्रयणार्थे यः
श्रुतिप्रत्यक्षहेतवः ॥ उर्वरिते ॥
शिशुवृद्धे । शिष्यत्वे । शि० ॥

शिशुमभाचार । पु० प० ॥ व्यवहारि ॥

शिशुवाचः । पु० प० ॥ सदाचारि । साधु
व्यवहारे ॥ यथा । दानं सत्यतपोऽ
श्रीभोषितो ज्योपूजनदमः । अष्टौ
तानि चरिदापिशिशुवाचरस्य लक्षण
म् ॥ शिशुवृद्ध्याश्चरन्त्ये नमनुः
सप्तर्षयश्चये । मन्वन्तरेषु सर्वेषु शि
शुवाचरस्ततः स्मृतः ॥ श्रुतिस्मृति
भ्यां विहितो धर्मो यथाश्चात्मकः ।
शिशुवाचरविषयस्तु धर्मः स साधुस
स्मृतः ॥ शिशुनामाचारः ॥

शिशुवृद्धिः । वि० प० ॥ शास्त्राचार्यानुशि
ष्टमती ।

श्रीकरः

शिशुपरिग्रहः । पु० प० ॥ सत्कारणवादि
भिः केनाप्यं शिनामृष्टीते । यथा
दिवादे ॥ शिशुनामपरिग्रहायस्त्रो
न् ॥

शिशुः । स्त्री० ॥ आज्ञायाम् । शासने
॥ शासनम् । शासु० । शिवांति
ज्ञावादिभ्यः । शासदृद्धत्वेः ।

शिशुः । पुं० ॥ छात्रे । अन्ति शासिनि
। शासनयोग्ये ॥ तल्लक्षणं यथा ।
श्रीङ्मनः कायवसुभियुं सशुश्रूष
थीरतः । एतादृशगुणीयैतः शि
ष्यो भवति नारद ॥ देशताचार्यशुश्रू
षामनोवाक् कायकर्मभिः । शुष
भावीमहात्मा हीवीशशिष्यवृत्तिस्मृ
तः ॥ अपि च । शान्तो विनीतः
शुद्धात्मा शुद्धावान्धारणक्षमः
। समर्प्य क्लृप्तो न स प्राज्ञ सच्चरितो
प्रती ॥ एवमादिगुणैर्युक्तः शिष्यो
भवति नान्यथेति ॥ शिष्यते । शा
सु० । एतिसुशास्त्रज्ञेषु । येषु ।
शासदृद्धत्वेः । शासिबसौति
षः ॥ पुत्रशिष्यधीस्तुल्यत्वं यथा ।
यथापुत्रस्तथाशिष्यो न मेदः पुत्रशि
ष्ययोः । तर्पणे पिण्डदानेषु प्राव
नेपरिप्रेषणे ॥ यथाग्निदातापुत्र
स्तथाशिष्यश्च निश्चितम् । इतीदं या
शुषशाखायासुवाचकमलीकवः ॥
श्रीः । स्त्री० ॥ शान्ती । शयने ॥

श्रीकरः । पुं० ॥ वातश्रुताभ्युनि । वा

श्रीघ्रा

तास्तकले । अन्वुकर्येषु ॥ श्रीका
ते । श्रीह्रसिद्धे । ताणव्यादिः ।
कथ्येररत्नितिव । पुनकादरन् ॥ ग०
सरकद्रवे ॥

श्रीघ्रम् । न० उग्रीरे । गलदे । घदा
हे ॥ खरिते । लघुनि । घिमे
अरे । द्रुते । सखरे । चपरी । वृ
र्षे । अविलम्बिते । आशुनि ॥ नृ
र्षपययिः । यक्रियाविशेषणदृष्टव्ये ।
त्मानः । ज्ञोवे । यथा० श्रीघ्रं
जुहेति । सखगामीतुवाच्यलिङ्गः
। यथा । कर्षीश्रीघ्राजरा० श्रीघ्रो
ष्टव्युः । श्रीघ्रत्रयस्तघेति ॥ शिष्टुति
० व्याघ्राति । शिधियाघ्राय । श्री
घ्रादशब्दितिरगन्तो निपातितः ।
चि० द्रुतगतौ ।

श्रीघ्रगः । चि० नभसूति । धार्यौ ॥
चि० खरितगामिनि ।

श्रीघ्रगामी । चि० आशुगमनशीले ।
द्रुतगतौ ।

श्रीघ्रचेतनः । पुं० शुनि । चि० ख
रितचेतनायुक्ते ॥

श्रीघ्रजन्मा । पुं० पूतिकरञ्ज ॥

श्रीघ्रपुष्पः । पुं० वक्रवृजे । अगस्त्या
गे ॥

श्रीघ्रवेधी । पुं० लघुवृक्षे । शिधिता
खे । आशुपरः । दिनालक्ष्यवेधकात्
रि ॥

श्रीघ्रा । स्त्री० उदुस्वरपर्याम् । इत्या

श्रीतकरः

न ॥

श्रीतः । पुं० वागीरे । अन्वुने । वे
ससहचे । श्रीतमछास्ति । अय
प्राद्यप् । श्रीतावीर्ये । खलेपहाद्य
सनाद्य ॥ उदाग्नि । अरवारके ।
निम्बे ॥ पर्पटे । जपरि ॥ अशन
पर्याम् ॥ नरकास्तरे । चिमर्तौ
॥ न० चिमगुणे । जके ॥ खचे ।
दारधीनी० इ० भा० । श्रीततुपा
रवाग्रीरवह्वारद्रुगेधुचेत्यजयः ॥
चि० श्रीतते । अलसिशीतस्पर्शे ॥
श्रीतविद्यतेऽस्य । आश्वराच् ।
विशेष्यीभूतः । श्रीतशब्दीनपुंसक
न् । अन्निगद्भ्ये शीतः । इत्यंङ्
त्वादीन्विशेष्यीभूतस्तुश्रीतशब्दीवि
शेष्यनिघ्नः ॥ श्यायतप्रतिशीतः
। श्येङ् मत्स्यै । सावेङ्कः । द्रवसूक्ष्मै
स्पर्शयोः श्यप्रतिसन्नाताश्चम्
। हलप्रतिदोषः । श्योस्पर्शप्रति
पद्युंदासाद्वनिष्ठानत्वम् ॥

श्रीतकः । पुं० शीतकाले ॥ सताहु
ष्यशीते० इ० यावादिपुमाठान्
सुार्धेकान् ॥ अशनपर्याम् ॥ चि०
सुस्थिते । सुख्ये ॥ अलसि । दीर्घं
सुप्रियि । सन्दे ॥ श्रीतकराति ।
श्रीताष्योर्भाकारिणीतिभान् । उ
श्विके ॥

श्रीतकरः । पुं० अन्दे ॥ चि० शी
हपपाणियुक्ते ॥ श्रीतकारिणि ॥

श्रीतधारम्

श्रीतभीरु :

श्रीतकषायः । पुं० हिमकषायि । यथा
। च्चक्षुद्रव्यपलसस्यकषयिजलप
लैः सुतम् । शर्वरीसुपितः म
स्राद्धिमः श्रीतकषायकद्रवित्वैद्य
कम् ॥

श्रीतकोलः । पुं० हिमशीर्षी । मार्गपी
षयोः । हिमन्ते । शूषादक्षवटश्चाथा
श्यामास्त्रीद्रवकागुहम् । श्रीतका
लेभवेदुष्यसुष्याकालेचश्रीतकम् ॥
हिमन्तशिशिरत्वीः ॥

श्रीतकिरणः । पुं० हिमांशौ ॥ चन्द्र
मसि ॥ यथा । कान्ते कोयमुदितिश्री
तकिरणोजातः कुतोवारिधौकस्ती
सुन्दरिसीदरः करमहीदत्तत्वदी
ये फने । धन्यास्वयुवतीसतीकुल
यतीभ्रातापिधन्वस्तबद्रव्यश्रीपरि
हासकलिकलयासुग्रीहरिः पातु
वः ॥

श्रीतकुम्भः । पुं० करशीरे ।
श्रीतकुम्भी । स्त्री० बलजह्वविशेषे ।
शिवलीलोपु० इ० गौ० भा० प्र०
। अस्याः पर्यायाशयथा । श्रीतलीश्रीत
कुम्भीवशुक्रपुष्यानलोग्रवैतिरवमा
ला ।

श्रीतकच्छः । पुं० ज्वलविशेषे । यथा
। त्यहश्रीतपिपितीयत्यहश्रीतपयः
पिवेत् । त्यहश्रीतघृततपोत्वावयुम
द्यः परंत्यहमितयसकृत्तिः ॥
१ श्रीतधारम् । न० श्वेततटस्थे ॥

श्रीतगन्धः । पुं० श्वेतधन्दने ॥
श्रीतगुः । पुं० चन्द्रे ॥
श्रीतचम्यकः । पुं० खातपर्णे । त
पंथे ॥ दिने ॥ दीमे ॥ दपंथे ॥

श्रीतपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकांशाम्
। सूर्यबक्ष्याम् ॥

श्रीतपाकिनी । स्त्री० महासमहाया
म् ॥ काकील्याम् ॥

श्रीतपाक्षी । स्त्री० शाल्यालके । सुष्मा
याम् ॥ काकील्याम् ॥

श्रीतपुष्पः । पुं० अर्कहृत्ते । शिरोधे
॥ न० परिपेले ॥ शैलेये ॥

श्रीतपुष्पकः । पुं० अर्कहृत्ते ॥ न०
शैलेये ॥

श्रीतपुष्पा । स्त्री० अतिपलायाम् ॥

श्रीतप्रभः । पुं० कपर्दे ॥ त्रि० श्रीत
क्षप्रभायुक्ते ॥

श्रीतप्रियः । पुं० पपट्टे ॥ त्रि० श्री
तक्षप्रीतियुक्ते ।

श्रीतफलः । पुं० छदुस्वरे ॥ बहुलश
रे । शिलौ ॥ पीलौ ॥ श्रीतानिक
लानियस्य ॥

श्रीतबला । स्त्री० महासमहायाम् ॥

श्रीतभानुः । पुं० चन्द्रे ॥ श्रीतामा
नवः किरणायस्यतः ॥

श्रीतभीतः । त्रि० श्रीताशे ॥

श्रीतभीरुः । स्त्री० मणिवायाम् ॥

श्रीतात् । भीरुः ॥ त्रि० श्रीतभी
ते ॥

श्रीतलजलम्

श्रीतभीरुकः । वि० श्रीतात्त ।
 श्रीतभीरुका । स्त्री० मल्ल्याम् ॥
 श्रीतमञ्जरीः । स्त्री० शिफाल्याम् ॥
 श्रीतमयूखः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 श्रीतमरीचिः । पुं० द्रव्यैः क
 पूरे ॥
 श्रीतमूलकम् । न० उद्यौरे ॥
 श्रीतरस्यः । पुं० प्रदीपे । वि० श्री
 तरमणीये ॥
 श्रीतरश्मिः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे ॥
 श्रीतरसः । पुं० श्रीधुप्रभेदे ॥
 श्रीतलः । पुं० अशनपण्याम् । अर्
 विशिषि ॥ सुधांशौ । चन्द्रे । मरा
 विशिषि ॥ चम्पके । यदुवारके ।
 धूनके । राले । कर्पूरभेदे ॥ न०
 पुण्यकासीसे । शैलके । मलया
 द्विपे । चन्द्रे ॥ पद्मके । मौ
 लिके । शैले । वीरणमूले ॥
 वि० सुषोमि । शिशिरे ॥ श्रीतं
 गुणोष्णास्ति । सिध्मादित्वात्त
 च ॥ श्रीतंलातिवा । लात्तदाने
 । अतद्वृत्तिकः ॥
 श्रीतलकः । पुं० मन्वके ॥ न०
 सितोत्पले ।
 श्रीतलच्छदः । पुं० चम्पके ॥ श्री
 बलपत्रे ॥
 श्रीतलजलम् । न० उत्पले ॥ शि
 शिरेदके । श्रीताम्बुनि ॥ यथा
 मूर्च्छापित्तोपदात्तेषु विधिरक्षेमदा

श्रीतली

ल्यये । अनेशमेविदग्धेने तमकेव
 मश्रीतया । ऊर्ध्वगिरक्तपित्तेश्चश्री
 तमम्भः प्रशस्यते । पोशुंशुले
 प्रतिश्यायैवातरानेगलस्ये । आ
 ध्मानेस्तिमितिकाष्टेस्यः शुभो
 नञ्चरे ॥ अरुचियदंशौगुल्मश्वा
 सकासिपुविद्रधौ । हिक्कायांश्चे ह
 पानिचश्रीताम्बुपरिवर्णयेत् ॥
 श्रीतलत्वम् । न० श्रीतलतायोम् ।
 । छदत्वे ॥
 श्रीतलत्वकम् । न० श्रीतलत्वे ॥
 श्रीतलप्रदः । पुं० चन्द्रे ॥ वि०
 हिमदातरि ।
 श्रीतवनम् । न० तीर्थविशेषे ।
 श्रीतलशातकः । पुं० असनपण्यां
 म् ॥
 श्रीतला । स्त्री० श्रीतलीवर्षे ॥ य
 था । श्रीतलाश्रीतलीश्रीतकुश्री
 पाण्डुरपुष्पकेतिशब्दचन्द्रिका ॥
 कटुस्विन्याम् । खलिरुडायाम् ॥
 बालुकायाम् । चारामश्रीतला
 याम् ॥ देवताविशेषे । विस्फोट
 कविशीपाघिष्ठाव्याम् ॥ यथा । न
 मामिश्रीतलादिर्बौरासमस्त्रादिगम्य
 रीम् । माणनीकलशोपितांस्-
 यांलहृतमस्तकामितिल्लन्दपुराण
 म् ॥
 श्रीतली । स्त्री० अलहृत्विशेषे ।
 श्रीतकुश्याम् ॥ कात्यानुसारि

शुक्र :

शुक्रपुत्रः । पुं० शिरोपह्वये ॥ न०
स्थीण्ये ॥

शुक्रप्रियः । पुं० शिरोषट्ठुमे ॥ चि०
शुक्रवस्त्रमे ॥

शुक्रप्रिया । स्त्री० जम्बुदाम् शिरीषे ॥

शुक्रफलः । पुं० अर्कवृक्षे ॥

शुक्रवर्णः । पुं० न० स्थीण्ये । य
न्यपर्थे ॥ गन्धद्रव्यविशेषे ॥

शुक्रवर्णकम् । न० यन्यपर्थे ॥

शुक्रम् । अ० शैथ्ये ॥

शुक्रवस्त्रम् । पुं० दाडिमे । चि०

शुक्रप्रियदस्तुनि ॥

शुक्राख्या । स्त्री० शुक्रजिह्वायाम् ॥

शुक्रादनः । पुं० दाडिमे ॥

शुक्रानना । स्त्री० शुक्रजिह्वायाम् ॥

शुक्वी । स्त्री० कश्यपस्यपत्नीप्रभेदे
। शुक्रौशुक्रानवगवन्दुल्लक्षोप्रत्युल्ल
कक्षाःनितिसामुद्रम् ॥

शुक्रोद्गरम् । न० तालीशपथे ॥ कौरजठरे

शुक्रः । वि० अस्त्रे ॥ यथा । यन्म
स्वा ऽऽदिशुक्वीभाण्डेसगुल्लक्षी-

द्रकास्त्रिकम् । धान्यराशौतिरा
तिस्त्र्यंशुक्रं सुकृतदुच्यते ॥ इति ॥

स्वभावतीमधुरादिरसानिकालव-
श्रमेदकवासःदिनाचास्त्रयन्तिता-

निगुक्तावीतिमन्वयं मुक्तावल्यां-
फुल्लकमष्टः । पुं० । अटिते

। सडा० इ० भा० शुच्यतेषु
शुधिरपत्नीभावेणः ॥ द्रवद्रव्य

शुक्र :

विशेषे ॥ यथा । कन्दमूलफला
दीनिसस्त्रे हस्तव्यानिचः यत्रद्रव्ये

भिष्युयन्ते तच्छुक्तमभिधीयते ॥ शु-
क्लकफत्रंतीत्योपरिचनपाचनेल

चु । पाण्डुक्कमिहरंरुखंभेदनंर
क्तपिच्छत् ॥ निष्ठरे । कर्कशे

॥ काञ्चित् । मांसे ॥

शुक्ता । स्त्री० शुक्रिकायाम् ॥

शुक्तिः । स्त्री० कपालशकले ॥ शङ्खे ॥
शङ्खनले ॥ नख्याम् ॥ अश्वायत्ते

। यथा । वक्षस्याः शुक्तयस्त्रिसक
र्षरेमात्रयापहाइति ॥ दुर्गामनि

। अर्शरिगे ॥ मुक्तास्फोटि । सोपी०
इ० भा० प्र० ॥ हग्व्याधिश्शिषि ॥

कर्पदयेऽन्मते । चतुस्रो लकपरि
माथे । अष्टसिकायाम् । शुच्यति

• शीघ्रति • शीकर्तया । शुषभमि
पदे • शुवशक्ति • शुक्रमतीया ।
श्लिच् ॥

शुक्तिका । स्त्री० शुक्तिकायाम् ॥ शु-
क्ती । मुक्तास्फोटि ॥

शुक्तिजम् । न० मौक्तिके ॥

शुक्तिमान् । पुं० कुलपर्वतविशेषे ॥
कृष्णिकुल्याकुमाराद्याः शुक्तिमत्पा
दसम्भवः ॥

शुक्तिवीजम् । न० मौक्तिके ॥

शुक्रः । पुं० दैत्यगुरौ । काव्ये । उ
यनसि । भागवते । अथौ । सिते ॥

ज्योत्समासि ॥ अजौ । विषकठके ॥

शुक्राक्षत :

न० । मञ्जजातधातौ । तत्पर्याया
 वधा । शुक्रं० तेषीरितषीच० बी
 जवीर्येन्द्रियाक्षित्ति ॥ नैशरीगवि
 शेषे । शुक्रपथं शुभे । चि० त
 हर्षविशिष्टे । शीचयति । पृष्णे
 न्द्रेतिनिपातनाच्छुचिश्चक्रकः०
 रन्प्रत्ययश्च । शीचतीतिशुक्रः ।
 शुचशीकि । पूर्ववत् । शीचत्वने
 मवा ॥ विरहिणः शीचन्वस्मिन्
 • शुक्रोज्येष्ठमासः ॥

शुक्रकरः । पुं० मञ्जनि । चि० बी
 र्थकारके ॥

शुक्रगृहम् ; न० वृषतुलयाः ।

शुक्रभुक्०ग० । पुं० मयूरे ।

शुक्रभूः । स्त्री० मञ्जनि । चि० बीर्यो
 त्यजे ॥

शुक्रजः । चि० बहुवीर्यवति । बीर्य
 द्वे ।

शुक्रला । स्त्री० उच्चटायाम् ॥

शुक्रवारः । पुं० पञ्चारे । शुक्रवृष्ट
 भे।म्यदिने ॥

शुक्रशिष्यः । पुं० दितिसुते । असुरे ॥

शुक्रस्यशिष्यः ॥

शुक्राक्षः । पुं० मयूरे ।

शुक्राक्षतः । पुं० नष्टभृगौ । अत्रया

वादिनिषेधाप्याहद्राजमार्तपडे-

। यात्राविवाहव्रतयन्वधेऽप्रसात्

वृडाक्षरणं हितेषी ; नष्टे

पदिशेऽराणादिः

गोनि

तष्ठामपिकर्णवे

शुक्रः

धमिति ।

शुक्रियम् । न० शुक्रदेवते० हविषि

॥ शुक्रोदेवताऽस्य । शुक्रादृचम् ॥

शुक्रः । पुं० विष्णुकादियोगान्तर्ग

तधीगविशेषे ॥ अर्षविशेषे । तत्

पर्यायावधा । शुक्रशुभशुचिश्चैत

विशदृश्येतपाखुराः । अश्वदाः

सिवांगीराश्वघोषमलीर्धुनइति

॥ वत्सरविशेषे ॥ तत्फलं यथा

। रोगावहुविधाद्येवमनुष्यावाजिकृ

ञ्जराः । सर्वेष्वप्रपश्यन्तिशुक्रोव

र्षेऽश्वरामने ॥ इति ॥ शुक्रैरगडे ॥

शुक्रपथे । न० रजते । रुष्य ॥

नवनीते ॥ नैशरीनविशेषे ॥ यथा

। सुश्रे तं सृदुशुक्रामं शुक्रतदर्शते

चिरान् ॥ विकित्सास्ययथाभुम्ना

पाणितकं छुष्टापचु पावर्दिदीयते

अचिरेथै यताररिति मिराणिव्यपे

इति ॥ स्नानं कृण्वतिथी वापिषच

ष्यमनिलापहम् । अमलैः सत

तं स्नानं परदृष्टिरलापहम् ॥ शु

ख्ठीनिश्चदलैः पिण्डी मुखोष्ण

खल्लसो भवा । धर्वानित्रे ॥ निश्चये

पाशोधकण्डुव्याघात्

॥ चिकित्सा

पिण्डु काने च ॥ वातपित्तकफावृष्टेति

॥ शुभकर्मणि ॥ देवयानमार्गे ॥

चि० शुभवर्णयुक्ते ॥ शुक्रोगुणोऽस्या

ऽस्ति० अस्मिन्वा । मतुप् । गुण

वचनेभ्यः मतुपीलुगिष्टइति लुक् ॥

शुद्धपत्रः

श्रीचतिशः । शुभ० । ऋकेन्द्राय
त्याटिनारन् । निपातनाच्छुचैश्च
ऋकः । पद्येरेफस्थलः ॥

शुद्धपत्रः । पुं० शुद्धो ॥ शुद्धपत्रे ॥

शुद्धकण्ठः । पुं० दात्युष्टे । वि०
श्वेतगलवृत्ते ॥

शुद्धकन्दः । पुं० रक्षियकन्दे ॥ श्वे
तमूले ॥

शुद्धकन्दा । स्त्री० अतिविषायायाम् ॥

शुद्धकर्मन् । वि० अकण्ठकर्मन्सि ॥

शुद्धकुष्ठम् । न० श्वेतकुष्ठे ॥

शुद्धकण्ठम् । न० शुभाशुभे ॥

शुद्धकीरा । स्त्री० काकील्यायाम् ॥

शुद्धदुग्धः । पुं० शृङ्गाटके ॥

शुद्धधातुः । पुं० फटिन्त्याम् ॥ शुद्ध
शासीधातुश्च ॥

शुद्धपत्रः । पुं० सितपत्रे । विधुस
म्बन्धित्वानुशुद्धपत्रदशकाक्रिया
प्रपथे ॥ तत्पर्यायया । सितस्त्वा
पूर्वभाष्ये । अशुद्धोऽपि शब्दशुचिः
शुद्धपत्रे कण्ठ्ये चोबहुलोऽपि शब्द
तद्वत्शुद्धपत्रायाम् ॥ सतुशुद्धप्रतिप
टादमीयमाशुद्धपत्रदशतिथ्यात्म
क । यथा । तत्रपत्रावुभौमासिशुद्ध
कण्ठ्यौकर्मिण्ये । चन्द्रहृदिकरः
शुद्धः कण्ठ्ये चन्द्रयथात्मकः ॥
पत्रत्यायाः सुतिथ्यः क्रमात्पत्रद
शुद्धताः । दशोत्तराः कण्ठ्यपद्येताः
पूर्वमान्तावशुद्धके ॥

शुक्ला

शुक्लपुष्पः । पुं० कृत्तकहृत्ते । अतिच्छ
ये । कुन्दपुष्पहृत्ते ॥ मरुवके ॥
वि० अतस्तुसुमयुक्ते ।

शुक्लपुष्पा । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
शीतकुम्भ्याम् ॥

शुक्लपुष्पी । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

शुक्लपृष्ठः । पुं० निसिन्धुके ।

शुक्लपृष्ठकः । पुं० सिन्धुवारि ॥

शुक्लवलः । पुं० जिनविशिषे ॥

शुक्लरोहितः । पुं० श्वेतरोहितवृ
त्ते ॥

शुक्लला । स्त्री० उच्चटायां ॥

शुक्लवर्गः । पुं० श्वेतवर्गसलाती
पदव्ये । शुद्धशुक्तिकपर्वकादौ ॥

शुक्लवाग्रसः । पुं० वकी । दीर्घज
ह्वे । वकीटे ॥

शुक्लयालः । पुं० अद्रिनिम्बे ॥ दू
राः कृत्तः ॥

शुक्ला । स्त्री० शारदायाम् । सरस्व
त्याम् । वाग्देवतायाम् ॥ शुक्लां
ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्ध्या
मिनीं शेषामुत्तकधारिणीमभयटां
लाड्याभ्यङ्गरापद्याम् । इत्येस्ताटि
कमाष्टिकां विदधतीं शशासने संस्थ
तां शन्देतापरमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्र
दां शारदाम् ॥ गतिविशिषे । ज्ञान
प्रकाशमयत्वादिर्विरादिगती । वा
मयापत्ये नागमप्रसिद्धे टिपयानमा
गौ ॥ अद्याम् ॥ काशील्याम् ॥

शुक्

विदार्याम् ॥ शुभवर्णायाम् ॥ टा
प् ॥

शुक्लाङ्गी । स्त्री० शेषालिकायाम् ॥
शुक्लापाङ्गः । पुं० मयूरि ॥ चि० शु
कवर्षनेजान्ते ॥

शुक्लार्जकः । पुं० सितपर्णसि । वर्ष
राप्रभेदे ॥

शुक्लाग्निम् । न० अक्षुरोगविशेषि ॥
सुष्ठो तंमदुशुक्लान्तेशुक्लं तद्वर्षेतिचि
रात् ॥

शुक्लिमा । पुं० शुक्लत्वे ॥

शुक्लीपलः । पुं० श्वेतपाषाणे ॥

शुक्लीपला । स्त्री० शर्करायाम् ॥

शुक्लिः । पुं० वायौ ॥ तेजसि । चिन्ने
॥ शुष्यति । शुष्यति । शुष्यति । शुष्यति
कुपिष्यति । कुपिष्यति । कुपिष्यति । कुपिष्यति
कुपिष्यति । कुपिष्यति । कुपिष्यति । कुपिष्यति ॥

शुक्लः । पुं० न० यटि । आन्नातकि ॥
पर्णव्याम् ॥ अक्षुरि । कार्ये ॥

शुक्ला । स्त्री० अक्षुरे ॥ नवपलवकी
श्याम् ॥

शुक्लाकर्म्म । न० पुं० सप्तनसंस्कारवि
शेषि ॥

शुक्ली । पुं० अक्षुरे ॥ यटिमे ॥

शुक्लः । स्त्री० शीकि ॥ शीचनम् ॥ शु
चशीकि । सम्यग्दादिस्वात्क्षिप् ॥
वशप्राप्ते मृत्वीः । पितृरितनयेवासुष्ट
दिवा० शुचासन्नप्यन्ते भृशमुदरता-
ल्लक्ष्यविद्यः । पसारिसंसारिविरसप
रिणामेतुविदुषां वियोगीषैराभ्यद्रट

शुचिः

यतिवितन्वन् यमसुखम् ॥

शुचा । स्त्री० शीकि ॥

शुचिः । पुं० शीघ्रि ॥ अग्नी ॥ सौरा
ग्नी ॥ यथा । पावकः पवमानश्च
शुचिरग्निश्चतेष्यः । निर्मध्यः प
वमानः स्नाद्वैद्युतः पावकः स्मृ
तः ॥ यथासौतपतेसूर्यः शुचिर
ग्निस्त्वसौ स्मृतः । तेषानुसन्ता
धन्ये चत्वारिंशत्पञ्च ॥ पावकः
पवमानश्च शुचिन्ते पांपितापयः ।
एते वै कोमपञ्चाशदङ्गयः परिकी
र्त्तिताः ॥ इ० कौर्मि १२ अध्या
यः ॥ चिचके ॥ अक्षुररसि ॥ उक्त
मयुषप्रकृतिकत्वेन० अक्षुररसि
रत्वात् ॥ शुचिः अक्षुररसः ॥ अक्ष
राटेमासि ॥ शुचिं पविचकारोति०
शुचयति । तत्करेतीतिश्रुनाद्
चदः ॥ यहा । शीचति । अन्तर्भावि
तश्च योऽक्षुरेणुपधात्किद्वितीन्
॥ शीचतिविररिषोऽस्मिन्नितिवा ।
शीचत्यनेनवा॥ विदुषि ॥ शीचतिज
नङ्क्लिश्यमानम् ॥ उमदाशुचमन्ति
पि । ज्येष्ठमासे ॥ स्त्री० कश्यप
पत्न्यास्तोत्रायाः सुतायोम् ॥ वि०
धवले ॥ शुद्धे ॥ यथा । आसन्नं य
मनं यानं जयापत्यं कमरुडुम् । आ
त्मनः शुचिरेतानि परेषामशुचीनि
तु ॥ शुभायतः संस्कारतश्च शुद्धे
॥ वाद्याभ्यन्तरणीषसम्पन्न ॥ यो

शुद्धान्तः

विशेषि । सुधर्मात् • इ • भा • ॥
 यथा । पाकपात्रे घृतं दद्यात्तैलं
 वातदभावतः । तत्र हि ह्युद्धरिद्राक्ष
 भर्जयेत् तदनन्तरम् । छागादेर
 स्थिरचित्तमांसं तत्स्वगिद्धतं भृशम्
 । धौतं निर्गलितं तस्मिन् घृते तद्भर्ज
 येच्छनैः ॥ सिद्धयोग्यं जलं दत्त्वा
 लक्षणं चपचेत्ततः । सिद्धं जलेन स
 म्पिच्येत्सवारं परिधिपेत् ॥ द्रव्या
 णिपेत्सवारं स्थानागवह्निद्वलानि हि
 तगृह्णात्सखलवद्गानि मरिचानि समा
 सतः ॥ अनेन विधिना सिद्धं शु
 द्धमांसमिति स्मृतम् । शुद्धमां
 सं परं वषट्कं वल्लं सव्यं च दृष्टं ह्यमम् ॥
 विदोपशसनं श्रेष्ठं दीपनं घातुवद्धं
 नमिति भावप्रकाशः ॥

शुद्धयतो । स्त्री • वरुणस्य पुर्व्याम्
 ॥ यथा । शुद्धवधस्य नुनायकास्य
 टिकोपलनिर्मिता । पाण्डुराभौ
 पमैर्वाद्दः सेविताभातिधानभिरि
 तिमृगीन्द्रसंज्ञिता ॥

शुद्धधर्षिता । स्त्री • शुद्धूच्याम् ॥
 शुद्धधसत्वम् । न • रजसतोभ्यामस्य
 ष्टिचिगुण्यायानायाशाचंशमूषी • पि
 मलसत्त्वगुणे ॥ वि • शुद्धान्तः
 करणे ॥ शुद्धं रागादिकषाधरहितं
 सत्त्वमन्तःकरणं यम् ॥

शुद्धान्तः । पुं • भूभुजांस्तपानारि ।
 अन्तःपुरे अवरिधने ॥ छा

शुद्धिः

शुद्धहृदयान्तरे । राजधानीस्थान
 विशिषेवासगृहास्थे • इति स्वामी ॥
 राजयोषिति ॥ शुद्धीन्तोऽस्य ।
 रचकाः शुद्धाभन्ते समापेऽश्ववा
 ॥ अगौचान्ते ॥

शुद्धान्तपालकः । पुं • अन्त, पुररक्ष
 के । गृहदौषारिके । सधारणके ॥
 रात्रिद्विराहके ॥ तल्लक्षणां यथा ।
 शुद्धिः कुलीकृतः सूक्तः पिष्टपताम्
 हः शुचिः । राज्ञामन्तःपुरा
 ध्यघोविनीतसुतधेय्यते ॥ इ • स
 व्यपु • ॥

शुद्धान्ता । स्त्री • राजयोषिति ॥

शुद्धापङ्कतिः । स्त्री • अलङ्कारवि
 शेषे ॥ यथा ॥ शुद्धापङ्कतिरन्य
 स्कारोपार्थो धर्मनिष्कवः । नायं
 सुधांशुः किन्तु हिंसीसगृहासरो
 रुहम् । इति ॥

शुद्धिः । स्त्री • । मार्गनायाम् ॥
 दोषनिरासे ॥ वैदिककर्माहंत्वप्र
 योजकसंस्कारविशेषे ॥ कलिकल्प
 पदीनानां हिजादोनां सुरेश्वरि ।
 मेध्याऽमेध्याविचारार्थान् शुद्धिः
 शौतकर्मणा ॥ नसंज्ञिताद्यैः स्मृ
 तिमिरिष्टसिद्धिर्नृणां भवेत् । वि
 नाद्यागममार्गेण शक्तीनास्तिगतिः
 प्रिये ॥ कलायागमसुल्लङ्घ्येयान्य
 मार्गे प्रवर्त्तते । नतस्त्वगतिरस्तीति
 नन्य सत्यं नसंशयः ॥ दुर्गायाम् ॥

शुनाशौर :

यथा । स्वरणाच्चिनावाहापिशीघ्र
 तैसहिवातकात् । तिनशुद्धिस्त्रमा
 स्यातादेवैरुद्रतनौस्त्रितेति । शुधि
 स्त्रियांस्त्रिन् । देवतायैसुराप्रदाने
 द्रव्यान्तरसंज्ञायाम् ॥ यथा । मांस
 मीनधमुद्राघफत्तमूलांनियानिच ।
 सुधादानेदेवतायैसंज्ञैपांशुद्धिरी
 रितेति ।

शुद्धितामः । पुं० प्रायश्चित्ते ॥

शुद्धोदनः । पुं० नृपविजये ॥ शुद्धयो
 दनोऽयम् । शक्तस्त्रादिः ॥ शुद्ध्या
 दनोयसीमुक्ते न्तायवष्णुद्धमेदन
 म् ॥

शुद्धोदनसुतः । पुं० शाक्यमुनी ॥

शुनः । पुं० वायौ ॥ कुक्कुरे ॥ य
 धादृषावस्यति । कुक्कुस्तुग्
 निः श्वानः कपिलीमण्डलः शु
 नइति ॥

शुनः शिपः । पुं० मुनिविशिषे । षट्
 शुनः शिपः । न०

चीकमुनिपुत्रे । आजीगर्त्ते ॥

शुनकः । पुं० कुक्कुरे । शुनति ।
 शुनगती । कुक्कुशिषिसंज्ञदीरपू
 र्वस्यापि ॥

शुनकवसुधा । स्त्री० सुद्रवसुज्जमे ॥
 शुनकघिल्ली । स्त्री० शाक्यविशिषे । ज्वा
 नपिलिकायां ॥

शुनाशौरः । पुं० इन्द्रे ॥ शुनाशायु
 • शौरः स्वर्गः • तायस्त्रतः ।

शुन्ध्यु :

शर्मपायच् । चन्देयामपीतिदी
 र्घः । शुनाशौरिद्वितालव्यः सु
 नासौरिद्विदन्वकः । तासव्यादि
 र्दन्वमध्यः शुनासौरशदृश्यते ।
 इतिभरतः ।

शुनासौरः । पुं० इन्द्रे । पुरुषूते ।
 पुरन्दरे ॥ शुद्धव्ययस्यपूजार्थक
 त्वात् • शिभनंगासीरसिनाविशिषा
 यस्तः ॥ यथा । शुनाशायुः सी
 रणादिव्य • शुनससीरयेति ।
 देवताइगृहेचिखानङ् इतिर्षिका
 रः । दन्वद्वर्तयपठामहुसक्ततः ॥

शुनासौरोयन । न० शुनासौर्ये ॥
 शुनासौरिदेवताऽस्येत्यर्थे • यावा
 पृथिवीत्यादिनाहः ॥

शुनासौर्यम् । न० शुनासौरोये • इ
 विरादौ । शुनासौरिदेवताःस्येत्य
 र्थे • यावापृथिवीशुनासौरमरुत्व
 दम्नीयामशक्तोपतिगृहमेधाश्चि
 ति • चायत् ॥

शुनिः । पुं० कुक्कुरे । सारमेये ।

शुनी । स्त्री० कुक्कुर्गाम् । अद्यासप्त
 यंशुनेसिस्त्रमय • कुप्पाण्ड्याम्
 • गौरादित्वान्ङोप् ॥

शुनोरः । पुं० कुक्कुरोसमूहे • इति •
 षि • शिपः ॥

शुन्ध्युः । पुं० अग्नी । शुन्ध्यति । शु
 न्ध्यदधी । यजिमनिशुन्ध्यदसिज
 निभ्योऽयुप् ॥

शुभयज्ञः

शुन्वम् । न० शृन्ते ॥ शुनेहितम् ।
 गशाद्विषुशुनः सम्प्रसारणं वाचदी
 र्घत्वमितियत् ॥ शुनीनांसमूहे ॥
 शुभः । पुं० विष्कम्भादिषु० चवेविं
 श्रियोगे ॥ तपोत्पन्नफलं यथा । शु
 भप्रसूतः शुभकृन्नराणां शुभोद्
 येष्टीविदुषांसमाचि । करोतिनिव्वं
 शुभकर्मधीमान् शोभाधिकः शो
 भनवेशधारीति ॥ छात्रे ॥ शुभर्हि
 सायास् । इगुपधैतिकः ॥ न०
 कल्पार्थे । चमे । भद्रे । मङ्गले ।
 मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ इष्टफले ॥
 परमानन्दरूपत्वेनमङ्गलानांमङ्गले
 ० मे। चसुखे ॥ चि० सुखरूपे ॥ चे
 मशालिनि ॥ खसश्चारिपुदे ॥ प्रश
 स्ते ॥ शोभते । शुभशोभायाम् ।
 इगुपधन्नाप्रीकिरः कः ॥
 शुभंयुः । चि० शुभान्विते ॥ शुभम
 स्यान्ति । शुभमितिमाप्तमव्ययम्
 । अहशुभामैयुंस् ॥
 शुभकृत् । पुं० प्रभवाद्विषुसरान्तर्गत
 वत्सरविशेषि । यथा । सुवर्णरूप्य
 धान्यानिजगत्सर्वं सुशोभनम् । ब्रा
 ह्मणावणिकस्तृष्टाः सुभिधै । शुभ
 कृतिप्रिये ॥ ३६ ॥ चि० शुभकार
 के ।
 शुभगन्धकम् । न० विले । चि० मङ्ग
 रागन्धयुक्ते ॥
 शुभयज्ञः । पुं० सोम्ययज्ञे ॥ अर्द्धाधि

शुभाङ्गी

क्षः शशीचैवगुरुः शुक्रस्तथैवच
 । पापाऽयुतोबुधश्चैवप्रोक्ताद्येतेषु
 भयहाः ॥
 शुभङ्करः । चि० चमङ्करे । चोमका
 रे ॥
 शुभङ्करी । स्त्री० पार्श्वत्वाम् ॥
 शुभद् । पुं० अशुभवृद्धे । चि० शु
 भदातरि ॥
 शुभदन्ती । स्त्री० सुदन्त्याम् । सुदन्त्रि
 याम् ॥ पुण्यदन्तेभयापितः । शुभौ
 शोभनौदन्तःवस्त्राः । नासिकोद्
 रोष्ठेतिडोष् ॥
 शुभपत्रिका । स्त्री० शालपत्र्याम् ॥
 मङ्गलपत्रिकायाम् ॥
 शुभम् । च० चमे । भद्रे ॥
 शुभवासनः । पुं० सुखवासकरगन्धे
 । सुखवासने ॥
 शुभस्वली । स्त्री० यज्ञभूमौ । भद्रभू
 मी ॥
 शुभा । स्त्री० वंशरीचनायाम् ॥ नी
 रीचनायाम् ॥ प्रियङ्गी ॥ शम्याम
 ॥ श्वेतद्रुवायाम् ॥ दिवसभायाम्
 ॥ समासखीविशेषि ॥ मङ्गलजनिका
 याम् ॥ छाग्याम् ॥ टाप ॥
 शुभाङ्गः । चि० मङ्गलावयवयुक्ते ।
 सुन्दरावयविनि । शुभानिजस्य
 खचितान्यद्रान्यस्य ॥
 शुभाङ्गी । स्त्री० कर्पूरपत्न्याम् । का
 मदेवपत्न्याम् ॥ मङ्गलावयवयुक्ता

शुभालुः

शुक्लः

याम् ॥

शुभाचारः । वि० शिःभनाचारवति ।

शुभाचारा । स्त्री० उमासखीमेदे ॥

शुभाङ्गनः । पुं० गिरी ॥

शुभात्मिका । स्त्री० कल्पायाम् । शुभोक्तौ ॥

शुभान्वितः । वि० महलयुक्ते । शुभंथौ ॥ शुभेनान्वितः कर्त्तृकरणप्रतिसमासः ॥

शुभः । पुं० चन्दने ॥ शुक्तेषु ॥ शिःभते । शुभदोस्तौ । स्फःयित्थीतिरक् ॥ न० अभक्ते ॥ रूप्ये ॥ कासौसि ॥ गडलवषे ॥ शाकभरीये ॥ वि० लहीमे । शुक्लगुणयुक्ते ॥

शुभदन् । वि० शुभदन्ते ॥ शुभादन्नायस्यसः । ययान्शुद्धशुभेतिदन्तस्यदवादिगः ॥

शुभदन्तः । वि० शुभदन्ति ॥

शुभदन्ती । स्त्री० पुष्यदन्तेभकरिण्याम ॥ शुभोदन्ती० यस्याः साःनासिकीदरीष्ठजङ्घादन्तकर्णशृङ्गाश्चेतिङीप् ।

शुभरश्मिः । पुं० चन्द्रे ॥

शुभा । स्त्री० गङ्गायाम् । वंशरीषमायाम् । स्फथ्यामः ॥

शुभाशुः । पुं० सुवांगी शीपधीशे । चन्द्रे ॥ शुभाशगवोयस्य ॥ कपूरे ॥

शुभालुः । पुं० महिषकन्ठे ।

शुभिः । पुं० ब्रह्मणि । कमलासने ॥ दग्नौये ॥ शिःभते । शुभश्रीमनाथे । अदिगदिभूशुभिभयः क्तिन् ।

शुभः । पुं० कश्यपाद्दित्यासुत्पन्नेनिशुंभनमुचिग्यांज्ये ॥ शिवाद्यज्ञाणोवाप्राप्तवरे० असुरोक्तमे ॥ यथा । कश्यपकृदितिर्नाभमायांसीदृदिशसत्तम । तस्याः पुत्रपयञ्जनीसदस्यघाहलाधिकम् । ज्येष्ठः शुभद्रशिष्यातोनिशुभाशऽपरेऽसुरः ॥ तृतीयानमुचिर्नामपरावन्तपराक्रमः । इतियामनपुराणम् ॥

शुभवातिभी । } स्त्री० महासरस्वत्या
शुभगिर्षीणी । }

शुभपुरम् । न० एकचक्रं । हरिष्टे । शुभलद्वलधुनाप्रसिधेपुरञ्च ॥ शुभपुरो । स्त्री० शुभासुरनगयाम् । शुंभपुरे ।

शुभमघनी । } स्त्री० दुर्गायाम् ।
शुभामर्दिनी । }

शुभा । स्त्री० शिःभायाम् । शुभयतिः शुभशुभशिःभायान् । पचाद्यप् ॥

शुक्लः । पुं० न० चन्द्रादिदेवे । रत्नानिनिघण्टेपरिभाषि । रत्नानिर्वेशीराजभागः शुक्लः । इत्युक्तेः । स्वलज्जलपयादिना० याचिष्वाकारि

शूकपिण्डो

सिग्मुधिभ्यः किदितिमन्प्रत्ययः
शुष्यत्वनेनवा । शुप० ॥

शुपा । पु० चानौ । चित्तशब्धे ॥
सूर्ये । न० तेवासि ॥ शुष्यत्व
नेन । शुप० । चन्त्वेभ्योऽौतिम
निन् । संज्ञापपूर्वकत्वन्नशुपः ॥
श्रीःपयतिवा । वाहुतवाःखालुक् ॥
शुशी । ति० वल्लिष्ठे । सत्ते ॥
चस्ययेदनिः ॥

शूक । पु० शुद्धे । संज्ञातौच्छ्राये
। । किंशारोरन्यस्मिन् । अक्षयती
ज्याये । ससाःदिरन्यवर्षयिका-
दिकण्ठके ॥ श्याति । शीतनूकर
थे । उन्नूकादयश्चेतिसाधुः ॥
दशायाम् । न० शूकत्वथे ॥

शूकशः । पु० प्राशटे । यथे । रसे
शूककोटः । पु० वृषिके ॥ शूकषा
नूकोटः । शूकयुक्तः कोटः ।
शाकवादिवादिः ॥ ऊर्णादिभक्ष
कः कोटविशेषोऽर्द्धकः शूक
कोटश्च भ्रमरप्रभेदोऽयम् ।

शूककोटकः । पु० शूककोटे ॥

शूकत्वणम् । न० त्वस्यिशेषे । शूके ।

शूकाव्ये । षन्दिष्ठके ॥ इ० रा०
ण्टः ॥

शूकधान्यम् । न० यथेमीधूमादौ ॥ शू
कस्यधान्यम् ।

शूकपिण्डिका । श्वो० शूकशिम्व्याम् ॥
शूकपिण्डो ।

शूकशिम्वी

शूकरः । पु० कूलेवरविशेषे । वराहे
कोडे । शूकोःस्वस्य० खररोमत्वा
त् । रः ॥ यद्वा । शूकराति । रा०
भातद्धृत्तिकः ॥ यद्वा । शू० इति
ध्वनिंकराति । अष्० टोषा ॥ श्रा
लिविशेषे ॥

शूकरकन्दः । पु० वाराहोक्तन्दे ॥
शूकरपादिका । स्त्री० कौलशिम्व्याम् ।
सुवरासेमद्रतिभावाप्रसिद्धायाम् ॥

शूकरमुखम् । न० जरकविशेषे ॥

शूकराक्तान्ता । स्त्री० वराहकान्ताया
म् ॥

शूकरी । स्त्री० शूकरस्त्रिवाम् । जा-
तेरितिष्ठोष् । इन्द्रश्राशुचिशूक
पस्यवमुखिदुः खिचनास्वन्तरंस्वेष्टा
कामनयोतयोःरविसुधाविष्ठाचक्षा
म्याशतम् । रत्नीचाशुचिशूकरोचप
रमप्रमेसास्पदंमृत्युतः सन्तासीपि
समः स्वकर्मशक्तिभिद्यान्त्यान्यभा
वः समः ॥ वराहकान्तायाम् ॥

शूकरेटः । पु० कशिराषि । चि० सू-
करप्रियवस्तुनि ॥

शूकलः । पु० दुर्धिनीताज्वे ॥

शूकवान् । चि० शूकयुक्ते ।

शूकपती । स्त्री० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्व्या । { स्त्री०
शूकशिम्वि । { पु० कपिकण्ठ्याम् ॥
शूकशिम्विका । { स्त्री०
शूकशिम्वी । {

शूद्र :

। कौचद्र० भा० ॥ शूद्रायुक्ताशिव्वा
• शिवि : शिविका • शिवीवा •

शूकसिम्वा । } स्त्री०
शूकसिम्बिः । } पुं० कपिकण्डाम् ।
शूकसिम्बी । } स्त्री०

मर्क्याम् । कौच० भा० प्र० ॥
शूका । स्त्री० शूकशिव्वायाम् ॥
शूकाव्यम् । न० शूकत्वये ॥
शूकापट्टः । पुं० लषयादिषि । ल
यमयी । कपूर्द्र० भा० प्र० ॥ इ
• हा० स्त्री ॥

शूतिपर्यः । पुं० शरग्वधे ॥
शूद्रः । पुं० अपरपर्ये । वृषले । ज
बन्धजे । अष्टान्नादिसहस्रवैदिक
ब्राह्मणे ननकसंध्यमित्यादिनाराय
णः । शूद्रान् शूद्रसम्पत्कौशुद्रेष
वसरासनम् । तियानिनरकंधारं
यावच्चन्द्रदियाकराविति ॥ अस्तीत्य
तिरतिनपुराये जातिमाजायामुक्ता
। तथादि । चादौ प्रजापतेर्जातामु
खादिप्राः सदरकाः । याप्तीश्च
दियाजाताजर्भोर्ध्याभिलज्जिरे ॥
पादाच्छूद्रश्चसमात्तस्त्रिवर्णस्यचसे
वकः । षीमनामासुतस्तसाप्रदी
पस्तश्चपुत्रकः । कायस्यस्तस्य-
सुवीडभूडभूवलिपिप्यारकः । काय
स्यस्यचय पुत्राविख्याताजगतीतस्त्रि
॥ चित्रगुप्तचिचसेनोविचिचयतयेव
प । चित्रगुमोगतः स्वर्गेविधिर्षी

शूद्रकर्मा

नागसन्निधौ ॥ चित्रसेनः पृथिव्यां
वैदितिशूद्रः प्रवचताइति ॥ श्राप
ति । शुचशीकि । शुचेर्दधेतिरक्
दीर्घश्च ॥ अष्टदारेत्वाशूद्रैतियुती
तु० रुहेर्वाधात्० योगएधपुरस्कृतः
तथाचि। शरतन्त्रे भगशेनुव्यासः ।
शूगस्यतदनादरशययात्० तदाद्रप
षात्सूच्यतेहि ॥ १ । २ । ३४ । अ
ष्टार्थः । आन्दोग्ये चतुर्थे प्रपाठ-
के । शिष्यम् प्रतिशूद्रैतिसम्बोधना
च्छूद्रैधिकारइतिचित्र । शूगस्येति
। अर्हमे ई सैरचद्रत्वनादतीजान
युतिः • तदनादरशययादुयाशु
क० तथा० आशीघ्न० रैकगुर्धये
द्रवणात्सशूद्रः । एतमिहत्त० शू
द्रैतिसम्बोध्य० सर्वज्ञत्वख्यापनाय
रिक्तेणसूच्यते ॥

शूद्रकः । पुं० पतिकुस्मितशूद्रे ॥
कुत्साशकान् ॥
शूद्रकर्मा । न० द्विजपरिचर्यायाम् ॥
यथाहभगवान् । परिचर्यात्मकं
कर्मशूद्रेषामिहभाषणम् इति ।
सभाषणरक्षउपसर्जनतमेोगुयस्य
भाषाज्ञातम् । कालिदासोपि ।
द्विजातिसेवाइधनिदेयताज्ञयाधर्मी
विधिः शूद्रनिसर्गकर्मश्च । स्व
भाषकर्मप्रदिहाययोन्यास्त्रयक्षरे
तृतीन्यत्रकर्मनमभागिति ॥ शू
द्रकर्म ॥ अष्टानिषिदानिकर्मा

शूद्रा

पियथा । शूद्राणाञ्चमहाराजस्यै
वधनसस्ययः । शूद्रयोः कृतको
यस्यकृतसन्तानकर्मणः ॥ अथ
नुज्ञातराजस्यशूद्रस्यजगतीपते ।
अल्पान्तरगतस्यापिदशधर्मगतस्य
च ॥ आश्रमाविहिताः सर्वेषां
यित्वानिराश्रितमितिपाशे स्वर्गं
गडः ॥

शूद्रकलम् । न० शूद्रकर्तव्यकर्म
णि ॥

शूद्रधर्मः । पुं० शूद्रस्यशास्त्रवि
हिताचारे ॥ सचवर्णाश्रमशब्दे
दृश्यः ॥

शूद्रप्रियः । पुं० पलाशडी ॥ चि०
तदिष्टद्रव्ये ॥

शूद्रप्रेष्यः । पुं० शूद्रस्यपरिचारके
ब्राह्मणादौ ।

शूद्रयाजकः । पुं० शूद्रसम्बन्धियज्ञा
दाहविजि ॥ शूद्रस्ययाजकः ॥

शूद्रशासनम् । न० पट्टे । मकुतौ ।
शूद्रस्यधिकारे ॥ इति० चि०
शेषः ॥

शूद्रशिष्यः । चि० शूद्राध्याप्यरथा
याध्ययनकर्तारि ।

शूद्रा । स्त्री० शूद्रजाती । अन्वभार्या
गामपिशूद्रजातीयायाम् ॥ शूद्रोश्च
दृष्टभाषांश्चात् शूद्रात्प्रजातिरे
वधीत्यमरः ॥ शूद्राचामहत्पूर्वा
जातिरितिटाप् ॥

शून्यम्

शूद्रान्नम् । न० शूद्रस्वामिकात्रे ।
यथा ॥ शूद्रान्नेनतुभुक्तो नचदरस्यै
नयीमृतः । सर्वे खरत्नमुप्यत्वं शूद्र
त्वस्वाधिगच्छति ॥

शूद्राभार्यः । पुं० शूद्रास्वामिनि ॥
शूद्राभार्यायस्यसः ॥

शूद्रात्तां । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥
शूद्रावेदी । पुं० सदर्शीपरिषीयकृत

शूद्राविवाहे ॥ शूद्रांविन्दति० प
रिणयति । विदेशिनिः ॥ शू
द्रावेदीपतस्यचैकतय्यतनयस्यच ।
श्रीमकस्यसुमीत्यत्वात्तदपत्यतयाश्च
शाः ॥ अथिच ॥ शूद्रांश्रयनमारी
प्यमश्रयोयात्पयोगतिम् । जनयि
त्व सुतं तस्मांमाहात्म्यत्वादेवहीयते ॥

शूद्रो । स्त्री० शूद्रस्यभार्यायाम् ।
भिद्रजातीयायाम् शूद्रभार्यायाम्
॥ शूद्रस्यस्त्री । पुं० योगादाख्या
यामितिहोप ॥

शूनः । } वि० श्राधनिःस्तीति ।
शूनवान् । }

वर्षिते । उत्पन्नोयतीत्य । क्रमेण
ज्वयते । ० तात्त्वत् । यजादित्वा
त्सम्प्रसारणे० पूर्वकृषीदितयो
तिनत्वेवहकइतिदीर्घः ॥

शूनाथः । चि० । उच्छ्रितात् ॥
शून्यम् । न आकाशे ॥ विन्दौ ।
चि० निजनिदेशादौ । तुष्टे । रि
ते । सुनां० रीता० इ० भा० ॥

शून्यतिथिः

अविद्यजीवनंशून्यं दिक्शून्याचेद
वान्धवा । पुत्रहीनं गृहं शून्यं सर्वं शू-
न्यादरिद्रता ॥ खपुष्पादिवदत्यन्ता
भावरूपे ॥ यथा । मृगदृष्यान्म
सिद्धातः खपुष्पकृतशेखरः । ए
षवन्द्यासुतोयातिशयशृङ्गधनुर्धरः
॥ शून्येष्टितम् । शून्यः समुद्रसा-
रणं वाचदोर्घत्वमितियत् ॥

शून्यकाम् । न० शून्यार्थे । वि० तु
च्छे ॥ शून्यरिक्तइतियावादिपुपा
टात्कन् । स्वार्थेकीवा ॥

शून्यता । स्त्री० विषस्यदीपे । राग
द्वेषादित्थीव्रशसनयाविषस्यस्तञ्जी
भावेकषाये । क्षुब्धताशाम् । ध्या
नेचिन्त्याहितानाप्तेः शून्यताशब्दा
सतापहान् ॥ शून्यलभायः । तल् ०
शून्यतिथिः । स्त्री० तिथिविशिष्टे ॥ यथा
। अष्टमीनवमौषीषे पक्षघोरुभयोर
पि । साधवेशाक्षशील्यान्यापक्षधोर
भयोस्तथा । ज्येष्ठे षथीदशौनि
न्द्यासिते० क्वाप्येवतुर्दशौ । वा
चापाटेकृष्णपक्षस्यपष्टी० शुक्रेष
सप्तमी । द्वितीयाचतुर्थीयाचथाव
शेषितकृष्णयोः । प्रथमाचद्विती
याचनवमस्य मासिनिन्दिता ॥ दश
म्येकादशौनिन्द्या० मासीषिशुक-
कृष्णयोः । ज्येष्ठे चतुर्दशौशुक्लाकृ-
ष्णपक्षे तुपक्षमी ॥ सप्तमीचाष्टमी
सौम्ये पक्षघोरुभयोरपि । पौषपक्ष

शून्यराशिः ॥

द्वये चैवचतुर्थीपक्षमोतया ॥ मा
घितुपक्षमीपष्टीकृष्ण्ये शुक्ले यथाक्रम
म् । तृतीयाचचतुर्थीचफाल्गुनि-
सितकृष्णयोः । तिथयोमासशू-
न्याख्याविषयंशविनाशिकाः । आ
सुश्रावंप्रक्षुर्वीतनैवमङ्गलमापरि-
दितिवशिष्टः ॥

शून्यनक्षत्रम् । न० शून्यमे ॥ यथा
। अश्विनोरौषधीचैव शून्यमेपरि
कीर्तिते । चिन्तास्त्रातीचवैशा
खे० ज्येष्ठे विश्वं ज्यतारकी ॥ भग
वांसवमायाटे० श्रावणे हरिविष्ट
मे । नभस्येषारुणान्यर्धमक्षपा
दश्चतुर्थ्यपि ॥ कात्तिकेपिष्टवह्न्यु
धे सौम्ये चिन्ताद्विद्वेति । पौषिदा
सकरार्द्राः साुर्माघेसूक्ष्मविष्णु
भम् ॥ सपस्येगक्षभरणीशून्यमा
न्याहुरयनाः । एषु यस्तुक्तातं कर्म
धनेः सद्विगच्छति ॥

शून्यभम् । न० शून्यनक्षत्रे ॥

शून्यमध्यः । पुं० नले । पीठ
गले ॥

शून्यराशिः । पुं० मासविशिष्यगत
राशिविशिष्टे । यथा । घटमल्ल
वृषाद्युग्म मेघ कन्याः सवृश्चि
क्षाः । तुलाचापकुलीराख्यान्
नसंज्ञास्य राशयः ॥ चैवा
दौराशिः शून्याख्याविषयंशविना-
शदाः ॥

शून्यालय :

शून्यलम् । न० दग्धलम् ॥ य
था । पक्षादितस्त्वोन्नतिथौघटैषी
सुगेन्द्रमकीमिथुनाङ्गनेच । चा
पेन्द्रभेककर्करीहयान्त्रैगोन्त्रौच
नेष्टेतिथिशून्यलम् ० तस्यांतस्रां
तिथौ० दू०दू०लेजनेष्टे० निधि
दधि ॥

शून्यवादी । पुं० साध्यमिके । सी
गते ॥ अस्मत्तयथा । विज्ञानं
अधिकं नात्माविद्युदभनिनेषवत् ।
अन्यस्यानुपलब्धत्वाच्छून्यं साध्य
मिकाजगुरिति । अस्यापवादे
यथा । अभाषीयेनभाषेनज्ञायते
शून्यवादिनात्स्यभावस्यसद्भा-
वीन्दकेननिवार्यते ॥ अपिच ।
शून्यस्यापिदिशून्यत्वंतत्साधि
षिसतीच्यते । असाधिकं चेतुत
त्सिद्धंसाधिबत्स्यात्स्वयम्प्रभ
मिति ॥ शून्यंषद्व्यपश्यम् । आ
वश्यकेषिनि : ॥

शून्यवृत्तिः । स्त्री० अभाववृत्ती ॥
शून्यशून्यः । वि० शून्यप्रकारे । अन
यं प्राये ॥ प्रकारेणुवचनस्येतिदि
भाषः ॥
शून्या । स्त्री० मह्याम् । तूलिकाया
म् ॥ महाकण्टकिन्धान् । नाग
यूहर० नागफलाव्यूहर० इ० भा०
॥ वन्यायाम् ॥

शून्यालयः । पुं० निर्जनमन्दिरे ॥

शूरसेनः

शूरः । पुं० भटे । वीरियुद्धकर्मण्यु
त्साहवति ॥ याद्वे । वसुदेवस्यपि
तरि ॥ सूर्ये ॥ शूरयति । शूरवीर
विक्रान्तौ । पचाद्यच् ॥ यद्वा । श
वति । शूः सौष्टोगत्यर्थः । शसिं
चिमौनांशोधंश्चेतिक्लन् ॥ सिंहे ॥
शूकरे ॥ कुकुरे ॥ चित्रकव्याघ्रे ॥
चित्रकवर्षे ॥ साजे ॥ उष्टौ । लकु
चे ॥ मसूरे ॥ रगणेऽ । ऽ ॥

शूरकः । पुं० क्रीकिलाधि ॥

शूरणः । पुं० अर्थोन्ने । कदे ॥ असा
गुणायथा । शूरणोदीपनोक्तः क
पायः कण्डुकत्कटुः । विष्टमी
विशदीस्यः कफार्थः क्लान्तनील
धुः ॥ विशिवाद्यर्थसिपथ्यः ग्रीहृगु
ल्लविनाशनः । सर्वपाकन्दशाका
नांशूर्यः श्रेष्ठव्यते । दद्रूपार
कपितानांकुष्ठानांनष्टितादिसः ।
सन्धानयेःगसम्प्राप्तः ॥ शूरणोगुण
हृत्परः ॥ शयते । शूरीहिंसाया
म् । यङ्गलमनावापौतिद्युच् । क
र्त्तरिल्युष्टा ॥

शूरणोद्भुजः । पुं० हरिद्वहपधि
षि ॥

शूरदेवः । पुं० भाव्यहंदिश्रिधि ॥

शूरसेनः । पुं० चन्द्रवंशीयेन्द्रपतिपि
श्रिधि ॥ शूराः सेनायांस्यसा । शूराणां
सेनासायस्यवा ॥ पुं० भूम्नि० म
घुरादेशेषु ॥

शूर्पघातः

शूर्पः । पुं० द्रोणद्वयात्मकेपरिमाणे
 । पुं० न० प्रस्फोटने । सूप० इ०
 भा० । शूर्पयति । शूर्पतेऽनेनवा
 । शूर्पमाने । पचाद्यच्० पुंसीति
 घोवा । यद्वा । शृणाति । शृ० ।
 सुशूर्पानिर्घृतिपः । बाहुल्यकाटु
 स्वम्० रपरस्वम्० हलिवितिदीर्घः ।
 ॥ न० शीणितभाजने ॥

शूर्पकाः । पुं० कामदेवारःतावसुर
 विशिषे ।

शूर्पकर्षाः । पुं० गजि । नानि । ग
 षे शि । विघ्नराशि ॥ शूर्पविषकर्षी
 यस्य ।

शूर्पकारातिः । पुं० कामदेवे ।
 शूर्पकारिः । पुं० कामदेवे ।

शूर्पणखा । स्त्री० रावणभगिन्याम् ॥
 शूर्पणखानियथाः । पूर्वपदा
 द्दित्तिणत्वम् । नखसुखात्संज्ञाया
 मितिनडीप् । केषलयौगिकत्वे तु
 डीप् ॥

शूर्पणखी । स्त्री० रावणससरि ॥
 शूर्पण्णोणितभाजनम्० नखविद्रूप
 षाद्भक्तिघातुः । शूर्पण० शोणित
 भाजनेनयज्ञादिक्रियानखयसिद्रूप
 यतीतिशूर्पणखौ ॥ यद्वा । शूर्पा
 काराणिनखानियथाः साडौप् ।

शूर्पपर्णी । स्त्री० मुद्गपर्याम् ॥

शूर्पघातः । पुं० सूर्पघातौ । फुल्ल
 फाले ॥

शूलः

शूर्पश्रुतिः । पुं० हस्तिनि । इ०
 हा० ली ॥

शूर्पों । स्त्री० शूर्पणखायाम् । गीरा
 दिखान्, डीप् ॥ चन्द्रसूर्पे ॥

शूर्मः । पुं०
 शूर्मिः । स्त्री०
 शूर्मिका । स्त्री०
 शूर्मी । स्त्री० } शूर्मिकावान्

। लौहप्रतिमायाम् ॥

शूलः । पुं० न० चावुधविशिषे व
 ह्नां० आला० इ० भा० प्र० ॥ मृ
 ल्यौ । कृतने ॥ विष्कन्नादिपुन
 यमयोगेः तत्रजातस्यफलं यथा ।
 भीतादरिद्रोदयिताप्रिययशुली ॥ ५५
 शूलवृक्षवन्धोः । विद्यामवाभ्यां
 रद्विहायशूलोकरातिजि।किनचितं
 कदाचित् ॥ सुतीर्च्छे ॥ यधहे
 तावयः फीलके ॥ अघायाम् ॥
 विह्वेतव्ये ॥ यथा । अद्रशूलाघ
 नपदाः शिवशूलास्तुप्यथाः ।
 प्रमदाः केशशूलिन्धीभविष्यन्तिव
 लीयुगे ॥ इतिमहाभारतेषादिपथं
 । रोगविशिषे ॥ अस्त्रदानादिकं
 भावप्रकाशि० शूलाधिकारेद्रष्टव्य
 म् ॥ राधाकुरादिमध्यान्तेपुन
 श्यान्श्रादिमध्यत । मध्येचान्तेतथा
 दीर्घदीर्घेनात्प्रातिशूलकम् ॥ मुक्ते
 लीयैतिनीर्षेऽनेनीर्षेमुक्तेचलीय
 ति।नीर्षेनीर्षेतिमुक्तेचदीर्घेनात्प्रा

श्रियः

वन्निति० शीतोष्णम् । श्रितेऽव्यर्थम् । शेषयष्टे तिसाधुर्वा ॥ सुखे ॥

शेषधिः । पुं० सायान्यनिधौ । शिक्कल्याणे० मोहिवा० अथधिः । तत्पुरुषद्वयलुक् ॥ यदा । श्रुतेऽनेनशेषसुखम् । इण्श्रीभ्यांश्चन् । शेषधीततेरस्मिन् । कर्मस्थधिकरणे चेतिकिः ॥

शेषत्वम् । न० शैबाली ॥

शेषालम् । न० शैबली ॥ जलेद्वैतितिष्ठति । शीतोष्णकृतकवलकृत्वात्तद्वृत्तिवाचनम् ॥

शेषालिनो । स्त्री० नयाम् ॥

शेषाली । स्त्री० आकाशमांश्याम् ॥

श्रेयः । पुं० अगवतीद्वितीयार्याम् । शीर्षे ॥ यथा । एकाभगवतीमूर्त्तिर्ज्ञानरूपाशिवामला । बासुदेवाभिधानासाधुयातीतासुनिष्कला ॥ द्वितीयाक्षालसन्नाऽन्यातामसीश्रयसंज्ञिता । निहन्तिस्फलांशानोवैष्णवोपरमातनुरितिक्रीमे ४८ अध्यायः ॥ सद्दर्शने । सीरपाणौ । यक्षदेवे ॥ वधि ॥ अन्तो । नामजातिराजे । फणासहस्रसंयुक्ते ॥ शिष्यते । शिष्यत्वशिष्ये० शिष्यसर्वोपयोगेवा । घञ् ॥ परार्थः । श्रेयस्वृत्तिनीमांसकाः ॥ यद्यर्थे ॥ पुं० न० उपयु

श्रेया

क्तेररे ॥ परमाधिकत्वपक्षमप्रमेदे० ॥ ५० ॥ चि० अन्ते । सूत्रातेतरवस्तुनि । अथश्रेधिः । यथा । अत्यादरपरोविद्वान्नीहमानः स्थिरांश्रियम् । अन्तेः शेषनृणाम्प्रापिश्रीः श्रेयनश्रेययेत् ॥ अचिचः । कृणुश्रेयसिन्श्रेयश्चनुजपतयैवच । पुनः पुनहावर्हेतोस्तस्माच्छ्रेयंनश्रेययेदितिगहठपु० १६६ अ० ॥ शिष्यतेपरिशिष्यते । शिष्येर्घञ् ॥

श्रेयत्वम् । न० उपकारित्ये ॥ पारार्थ्ये । पराद्देश्यप्रवृत्तिकृत्वे ॥ यथा । श्रेयत्वमुपकारित्वंद्रव्यादावापवादरिः । पारार्थ्यंश्रेयतासहस्रवेष्वस्तीतिर्नमिनिरित्यधिकरणमालायांनापवाच्यः ॥

श्रेयभूतः । चि० अहमभूते ॥

श्रेयराचिः । स्त्री० राचिशेधि । उच्चन्द्रे । अपररात्रे ॥

श्रेयसत् । न० अशीतानुमाने ॥ श्रेयपरश्रिययतयाधस्यास्यनुमानज्ञानस्य० तच्छ्रेयसत् ॥

श्रेया । स्त्री० प्रसादेनस्त्रनिर्मात्याप्ये । निर्मान्यदाने ॥ वर्षं हन्तान्तरे । यथा । छन्दोविधिः प्रोक्तापद्विषयैरेया । सर्वेष्वर्थायस्त्रादीर्वासास्याच्छ्रेया ॥ यथा । किंवाकुर्यांकान्तः संज्ञानेवायातः व्योमाभेसम्पूर्णवाताः प्राणान्तर्णम् ॥

शैलः

शेषायस्या । स्त्री० वार्द्धक्ये ॥
 शेषितः । वि० उर्वरिते ॥
 शैचः । पुं० प्रथमारब्धवेदे । प्राथम
 कल्पिके ॥ शिवायामधीते । तदधी
 तइत्यण् ॥ शिवायाचयम्० तत्र
 भषोमा ॥ यदा । शिवांलभते ।
 शेषद्वयण् ॥ यदा । शिवाशील
 मस्य । लषादिभ्योण् ॥
 शैखः । पुं० सङ्कीर्णजातियिशेषे ।
 । भूर्जकण्ठके ॥
 शैखरिक् । पुं० अपामार्गे ॥ शिख
 रैप्रायेणभवति । अथ्यात्मादित्वाद्
 ङ् ॥
 शैखरेयः । पुं० अपामार्गे ॥
 शैत्यम् । न० शीतत्वे ॥ भाष्यव्यञ् ॥
 शैत्यं हि यत्सुप्ताप्रहातिकर्तव्यम् ॥
 शैथिल्यम् । न० शिथिलतायाम् ॥
 अनुयने ॥ भाष्यव्यञ् ॥
 शैनेयः । पुं० शिनिर्गमरिः सात्यकी
 । श्रीहृष्यसारथी ॥ शिनेर्गीत्रापत्य
 म् । इतथानिञ्प्रतिठक् ॥
 शैर्ष्ये द्विक् । वि० शीर्ष्येद्ये ॥
 शिर्ष्येर्देमित्यमर्षति । शीर्ष्येदा
 द्यस्येतिठक् ॥ प्रत्यययोगेनमिरसः
 शीर्ष्यभाष्य ॥
 शैशः । पुं० महीधे । अथर्वे । मि
 लाशये । प्रपुराः शिलाः संश्रव
 । ण्योत्मादित्वाद् ॥ न० शैल्ये
 । तादृशं शैल । रसानने ॥ शिला

शैलराजसुता

जतुनि ॥
 शैलकम् । न० शैलके ॥
 शैलगन्धम् । न० शायरचन्दने ।
 शैलगर्भा । स्त्री० शिलापत्न्यायाम् ॥
 शैलगर्भाङ्गा । स्त्री० शिलापत्न्यायाम्
 । द्र० रा० नि० ण्टः ॥
 शैलजम् । न० शैल्ये । सुगन्धिव्य
 किशेपि ॥ शैलेजातम् । जनी० ।
 सप्तम्यांजनेडः ॥ वि० पर्यतोत्प
 न्नेयस्तुनि ॥
 शैलजा । स्त्री० गिरिजायाम् । पार्य
 न्याम् ॥ शैलाख्याता । जनी० ।
 पञ्चम्यामितिडः ॥ गजपितृत्याम्
 ॥ सैहल्याम् ॥
 शैलधन्वा । पुं० शमी । शिवे ॥ पु०
 वि० जीवः ॥
 शैलधरः । पुं० गिरिधरे । श्रीहृष्य
 ॥ इतिधनञ्जयः ॥
 शैलधातुजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शैलनिर्यासः । पुं० अश्वशे । शिला
 जतुनि ॥ शैलनिर्यासद्रव्य ॥
 शैलपथः । पुं० शिल्पपथे ॥
 शैलपीडुः । पुं० अचोटि ॥
 शैलभित्तिः । स्त्री० टप् ॥
 शैलराजः । पुं० मेरुपर्वते ॥ हि
 मालये ॥ शैलानाराजा । टप् ॥
 शैलराजतनया । स्त्री० पार्यच्या
 म् ॥
 शैलराजसुता । स्त्री० पार्यत्याम् ॥

शैली

दुर्गायाम् ॥ दया । अरुपापर
भावस्वात्तदुरुपाक्रियात्मिका । जा
ताशैलेन्द्रगेषाशैलराजसुतात-
तः ॥ इतिदेशीपुराणे ४५५ ॥

शैलवस्तुला । स्त्री० शिलावस्तुला
याम् ॥

शैलशैलः । पुं० भद्रातकवचो ॥

शैलशिविरम् । न० शार्दी । धर
शौश्रवे । समुद्रे ॥

शैलसुता । स्त्री० अश्वकायाम् ।

पार्श्व्याम् ॥ श्योतिभ्रत्याम् ॥

शैलाख्यम् । न० शैली ॥

शैलायम् । न० शिखरे । शैल
शृङ्गे ॥

शैलाजम् । न० शैलये । इ०
रा० श्टः ॥

शैलाटः । पुं० देवले ॥ सिंहे ॥

शुकाकाचे । किराते ॥ इ० मे०
करः ॥

शैलादिः । पुं० नन्दिनि । शिवश
चविशेषे ॥

शैलापगो । स्त्री० सुद्रनद्याम् ॥

शैलाखो । पुं० नटे ॥ शिखलि
नामोक्तं नटसूत्रमधोत्तः । पाराश
र्यशिलाखिभ्यांभिध् नटसूत्रधारि
शिष्यनिः ॥

शैलायः । पुं० सर्वलिङ्गिनि ॥

शैलायः । पुं० सर्वलिङ्गिनि ॥

शैलायः । पुं० सर्वलिङ्गिनि ॥

शैली । स्त्री० सद्यते ॥ प्रज्ञप्तिः ॥

शैली

परिभाषाशैलीसङ्घे तसमयकारा-
शेतिचकारणशैलः ॥ समवधान
पूर्विकायांप्रवृत्तौ ॥ यथाब्राह्मणैः
सङ्घनाह्नयामोष्यन्ते क्षत्रियैः सङ्घ
क्षत्रियादिति ॥ शैलीभवा । अण्
डीप् ॥

शैलूपः । पुं० पिस्वि । मालूरुह
क्षे ॥ नटे ॥ शिलूपख्यापत्रम् ।

अण् । शैलूपद्वयेति । नानरूप
त्वात् ॥

शैलूपिकः । पुं० नटवृत्त्यन्वे पिषि ॥

शैलूपिषी । स्त्री० शैलूपिकला
तिस्त्रियाम् ॥

शैलेन्द्रः । पुं० हिमाचले ॥

शैलेन्द्रस्थः । पुं० भूर्जवृक्षे ॥

शैलियः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैलीयः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे
। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्
योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पवृक्षं
कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशैलं
द्वयं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु
ष्ठाम्बरीदृशविषदृग्दुग्दरुदृदिदि
॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया
सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।
शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा
डोपिभैशैली ॥

शैवावधूत :

शैलादा । स्त्री० निघगान्तरे ॥
 शैलाहवा । स्त्री० घुद्रपापाणमेवा
 न् ॥ चम्बिकायाम् ॥
 शैवः । वि० शिवोपासके । श्रीर्द्ध
 स्त्रीतसिक्ते ॥ न० शिवप्रोक्तमा
 गे ॥ यर्था । नपाटुकापरोमन्त्रो
 म्देवः श्रीगुरीः परः । महिम्नै
 वात्परोमार्गोनपुण्यं कुलपूजना
 त् ॥ आचारविशिष्टि ॥ यथा ।
 षट्प्राङ्मैत्रेयसंयुक्तोयजिद्देवीविधानं
 तः । यारह्यानंसमाधिसुतावष्टौ
 वः प्रचक्षते । विवाहविशिष्टि ॥
 यथा । शैवीविवाहादिविधः कु
 लचक्रे विधीयते । अक्रस्यगियमे
 नैकादितोयोजोवनायधिः ॥ अ
 पिथ । परिच्योतानरमिताकन्य
 काविधयागयेत् ॥ साप्युवाद्यापु
 नः विवाशैवधर्म्मं प्ययंविधिः ॥
 गिरम्यायम् । तल्लेदमित्यम् ॥
 शिधि ॥ स्वार्थेऽण् ॥ यमुक्ति । यदा
 एते ॥ धत्तरे ॥ देगविशिष्टि ॥
 शिवीमांविपद्यादिषः । विपद्यादि
 यद्वत् ॥ न० शिवपुराणे ॥
 शैवाति । वि० शिवसंभवि
 नि ॥
 शैवलः पुं० शैवामि । न० पद्म
 खाद्ये ॥ लक्षितेतिष्ठति । गोटी
 घुक्नुज्ज्वलज्जवातनद्वतिवद्वत् ॥
 शैवावधूतः । पुं० अवधूतविशिष्टि

शैकः :

॥ सचैकः श्रीमशानिर्वायेसदा
 शिविनः । पूर्वाभिधिकविधिनासं
 स्ततायेचमोनयाः । शैवावधूता
 स्तोत्रेयाः पूजनीयाः कुलाधि
 सिद्धति ॥
 शैवलिनी । स्त्री० तरङ्गिण्याम् ॥
 तटिन्याम् । नद्याम् ॥ शैवलम
 ख्यस्याम् । भतद्वनिठगावितोनिः
 । षट्त्रेभ्योऽण् ॥
 शैवालम् । न० ललभौल्याम् ।
 शैवाले ॥ शैवालंतुवरंतिर्लमधु
 रगीतजंलघु । जिग्धंदाहदपा
 पितरतस्वरहरंपरम् ॥
 शैवालिनी । स्त्री० नद्याम् ॥
 शैवी । स्त्री० शैवविवाहेनादाए
 तायाम् ॥
 शैव्यः । पुं० श्लोकप्रारथस्याश्लवि
 शेपि ॥ यथा । तुरगाः शैव्यसु
 चीवमेधम्प्यदलाहकाः । पाण्ड
 वागसिनापतिविशेपि ॥
 शैव्यम् । न० शिशुत्वे । पाल्ये
 ॥ शिशोर्भाषः कर्मवा । इगन्ता
 यद्वधुपुर्षादित्यम् ॥
 शैशिरः । पुं० श्यामपटकि ॥ दला
 रीगदिशिष्टि ॥ वि० शिशिरस्य
 श्यनि ॥
 शैशुमारम् । न० शिशुमारवादे
 लोतिपक्षे ॥
 शैकः । पुं० मन्त्री । इवाया

श्रीकृष्णरी

कुलतायाम् । इष्टविद्योगानुचि
 न्तने । इष्टविद्योगनिमित्तमनसः
 सन्नापे । इष्टविद्योगेतन्नामानर्ह-
 ताज्ञाने ॥ सदानुचितएव० यतः
 । शोचमानास्तुसखीहावाभवाः
 सुद्वदस्तथा । पातयन्निगतंस्वर्गादि
 शुभतेनराधव ॥ भूरिदुःखोगतः
 स्वर्गपुण्येनपतितः पुनः । शोचि
 तेषाम्भुवर्गैश्चमूर्तेस्त्रेहंपरिच्छज ॥
 इतिवक्त्रिपुराखीरानंप्रतिबन्धिष्टो-
 क्तिः ॥ विवेकिनांचित्तुनास्व्ये
 वमेकावकाशः । यतः । । पान्या
 नामिववर्त्मनि० चित्तिरुहानद्या
 निव० भाग्यतां० मेघानामिवपु-
 ष्करे० चलनिधौसांवाचिष्काणांमि
 ष । संयोगः प्रित्मात्त्वन्मुतनय
 भात्प्रियाणांयदासिद्धीः दूरवि
 योगएव० विदुषांमेकीदयः कस्त
 दा ॥ शोचनम् । शुचशैकि ।
 घञ् ॥ संसारे । स्वसंघटंपुन
 यंज्ञाचयतीतिशोकस्तमीमूलः सं
 सारः । लक्ष्मणीविदारण्यगुण
 भि । शार्करतिचात्माविदिति ॥
 शोकनाशनः । पुं० शोकाकृत्वो ॥
 शार्कनाशयति । यत्रशदर्शने ।
 नन्दादित्वात्त्वयुः ॥ परमात्मनि
 ॥ स्वामेत्साद्यात्कारेपसत्तारिणां
 ससारमोक्षनाशयति ॥

श्रीकृष्णरी । पुं० यनयवर्त्तित्वायाम् ॥

शोच्यः ।

शोकातिगः । वि० मानसैर्दुःखैर्व
 च्छिंते ॥ शोकमतौल्यगच्छतीति
 या ॥ ३ ० ० ०
 शोकापनुदः । पुं० पुर्वे । शोकमप
 नुदति । शुद्धमरणे । तुन्दशोका
 शोः परिस्त्रजापनुदेरितिमुखिष्या
 हरणकः ॥ १ ।
 शोकारिः । पुं० कर्दम्वह्वे ॥
 शोकार्थः । वि० शोकाकुञ्जि ॥
 शोचनम् । न० शुचि । शोके ॥ वि०
 शोकाशोले । शोचति० तच्छीलः
 । शुचशोके । शुचद्वम्बदन्द्रस्यस्य
 धिञ्चलशुचलपतपदः । इतियु
 च् ॥
 शोचनः । स्त्री० शोकात्वादानायाम् ।
 शोचनीयः । वि० शोच्ये । शोचितुं
 शोच्ये । यथा । विवाहभावेनपठन्ति
 विदायिषीवनस्यापघनापदाराः
 । तेशोचनीयाद्दृष्टवीश्लोकमनुष्य
 रूपेणमृगाशरन्तिइति ॥
 शोचिष्कोशः । पुं० उधवुंघि । यमौ
 । शोचिपिज्वालाः किशाड्वाश्व ।
 नित्यंसमासेऽनुशरपदस्यश्चेतिपत्व
 म् । चिष्कह्वे ॥
 शोचिः । न० शोचिपि । प्रभायाम्
 । शुच्यति० पूतीभवत्यनेन । इ
 शुचिरपूतीमापि । चर्चिशुचिह्वन्
 पिशादिष्कहिंभ्यः इतिः ॥
 शोच्यः । वि० तपस्विनि सापराधि ॥

श्रीशपञ्चकम्

श्रीयः

अनुकम्प्ये ॥

श्रीचक्र । वि० च० द्वे ॥

श्रीठ० । वि० मूर्खे ॥ अलसी । धू०
सं । नीचे ॥ पापरते ॥

श्रीण । पु० कृशानो । अमी श्योना
के ॥ लोहितार्थे ॥ नद्विशेषे ॥

। द्विरप्यशरी । योयममरकण्डक
। दिशात्पाटलिपुत्रे गङ्गायांमिषि

त । ॥ ॥ समद्रविषये ॥ रक्तश्री
॥ लषणोम्बुधेः पारस्थे रक्तजले

। उगाधिशीघ्रगामिनिप्रसन्नोपान्तर्ध-
सिंमिनद्विषये ॥ अनुत्कर्तरेक्तो

। कौकनद्वयणे ॥ श्योनाकप्रमे
दे ॥ न० सिन्दूरे ॥ रुधिरै ॥

दि० कौकनद्वयये । कौकनद्व
यं वसि ॥ ज्ञापति । शोणुवर्षग

। श्योः । पचादाव ॥ रक्तवर्षे ॥
शोणकः । पु० श्योनाकदरी । सी

नापाटी० इ० भा० प्र० ॥ सु
घेकः ॥

शोणज्योतीरथीसङ्गम् । पु० तीर्थवि
शेषे ॥

शोणभ्रष्टका । स्त्री० रक्तसैरये ॥
शोणकिण्टी । स्त्री० कुरुवकी ॥ पण्ड

कित्याम् ॥
शोणपत्रः । पु० रक्तपुनर्वाया
म् ॥

शोणपञ्चकम् । न०) रक्तपत्रे ॥
शोणपञ्चकम् । न०)

श्रीशपुष्पः । पु०) कृदासि ।
श्रीशपुष्पकः । पु०)

कौविदारैः । शोणानि० सङ्घर्षं
तिपुष्पाण्यस्य ॥

श्रीशपुष्पो । स्त्री० सिन्दूरपुष्पशाम् ॥
श्रीशप्रभश्च । पु० शौर्यविशेषे ॥

श्रीशरद्वम् । न० पद्मरागमथौ ॥ मो
षिक्ये ॥ श्रीशरद्वद्वम् ॥

श्रीशा । स्त्री० श्रीशरद्वयुक्तायाम् ।
श्रीश्याम् ॥ श्रीश्यात्प्राचामित्यन्ते

शंमतेटाप् ॥
श्रीशाकः । पु० श्योनाकवर्धे । शु

कनासि ॥
श्रीशितम् । न० रुधिरै । रक्त ॥ कु

ङ्कुमे ॥ श्रीशतिष्ठ । शोणु० । गत्य
र्थेतिष्ठः ॥

श्रीशितचन्दनम् । न० रक्तचन्दने ॥
श्रीशितपुरम् । न० दापासुरपुरे

सुराजणे ॥ इ० भा० प्र० ॥ शि
षितसङ्घर्षपुरम् ॥

श्रीशितद्रुम् । न० कुङ्कुमे ॥
श्रीशितोत्पलम् । न० रक्तोत्पले ॥

श्रीशो । स्त्री० रक्तायाम् । रक्तोत्प
लवर्षायाम् । क्षियाम् । शोषात्प्रा

चामितिवाडोप् ॥
श्रीशोषणः । पु० मादिक्ये ॥

श्रीश । पु० शोफे । श्वदधौ । त्य
ग्विद्वेने ॥ शपति । श्वगतौ ।
शानुलकात् । य । श्चोरित्युठ् ।

शोधनी

आहुयः । संज्ञापूवकत्वादेत्ये
धत्वूत्स्वितिनष्टिः यदा । शव
ति । शोधनी । पूर्ववत् । यः ।
जर्दगामो नरं द्वाभ्यामधीगामीमुखा
त स्वियम् । उभयोर्ध्वस्विसञ्ज्ञातः
ध्वि इन्तिनसंशयः ॥

शोधकः । पुं० शोधे ॥
शोधकत् । वि० शोधकारिण्ये ॥
शोधकः । वि० शोधनाशके ॥
शोधनी । स्त्री० रक्तपुनर्वायाम् ॥
पुनर्वायाम् ॥ शोधइन्ति । अ
अमनुष्यकतक्येषु चोत्तिष्ठत् । डी
प् ॥ शालपख्याम् ॥
शोधयित् । पुं० भद्रातकी ॥ पुनर्वा
याम् ॥ वि० शोधकारके ॥
शोधयत् । पुं० भद्रातकी ॥
शोधः । पुं० शोधने ॥
शोधकः । वि० शोधकारके ॥ न०
काटुष्ठे ॥
शोधनः । पुं० निम्बे ॥ निम्बुके ॥
न० शूद्रो । शीघ्रे ॥ मलापनवने
॥ विद्यायाम् ॥ काशीये ॥ वा
तुनिर्दोषीकरणे ॥ प्रणादिवरिष्ण
रणे ॥ लिखितपत्रादिः प्रमाणी
वारणे ॥ विरुद्धलिखितशुद्ध
धीवारणे । अहस्यवरणे । वि०
शुद्धिप्राप्तये । शुद्धिवारणे ।
शोधनी । स्त्री० सन्तापन्याम् । सी
इनी । पुं० भा० ॥ शोधयतेऽनया

शोभनः

। शुभशीचे । कर्णे ल्युट् । डीप्
॥ तास्यवल्याम् ॥ नील्याम् ॥
शोधनीयः ॥ वि० शोधितव्ये । शो
धे ॥
शोधनीबीजम् । न० जयपाले । म
लद्राविधिः ॥
शोधितः । वि० सम्भृष्टे । मधिका
-व्यपनयनेन ज्ञतशोधने व्यञ्जनादौ ॥
यदा । व्यञ्जने केशकोटादिशुद्धे स
म्भृष्टशोधितवृत्तिशुद्धेऽपली । अ
पनीतमले । निश्चिन्ते । मूढे ।
धीते ॥ शोधयतेऽम् । शुभ० । व्य
न्तः कर्त्तरिक्तः ॥
शोभः । पुं० शोभे ॥ शनति । शव०
। वाहुलकात्फः । शोरिल्युट्
। आहुयः । संज्ञापूवकत्वादेत्ये
धत्वूत्स्वितिनष्टिः ॥ यदाशवति
। शु० । पूर्ववत्फः ॥
शोभकत् । वि० शोभकृति ॥
शोभनी । स्त्री० रक्तपुनर्वायाम् ॥
शालपख्याम् ॥
शोभनाशनः । पुं० नीलवर्षे ॥ वि०
शोभनाशके ॥
शोभयत् । पुं० भद्रातकी ॥ वि०
शोधकारके ॥
शोभनः । पुं० यष्टे ॥ विष्कम्भादि
द्विपुपुष्टमेयोगे ॥ तत्रजातस्यापहं
यथा । स्याच्छोभनः शोभनयोगज
न्यादधीविषयप्रतिपत्तयचित्तः ।

श्यामक :

द्रादित्वात् ॥ : । क्विप् वा आग
नशास्त्रस्थानित्वात्प्रतुक् ॥

शश्वमुखी । स्त्री० शश्वयोपिति । पी
टायाम् ॥

शश्वल । वि० प्रहृद्धमुखरीभवति ।
सिंघादित्वात् ॥

शशाथानिक : । पुं० पितृवनेपाठादि
कर्त्तरि । मसाथिष्ठा० द्र० भा०
प्र० । शशानेऽधीति । अध्यायिन्य
देशकालादितिठक् ॥

श्यान : वि० भीतात्सङ्घचिते । स
हृत्तमात्रे ॥ श्यायतेस्म । श्यै
ङ्गती । ऋ : । संयोगादिरातीधा
तीयं खलतद्धतिनिष्ठानत्वम् ॥

श्याम । पुं० प्रकाशस्य षटे । धारिदे ॥
हृद्धदारकी । विकि । कोयिले ॥
कृष्णवर्णे ॥ हरिद्वर्णे ॥ श्यामाकि
॥ पीलुवर्णे ॥ धन्तूरे ॥ दसनकत
घे ॥ गन्धह्वये ॥ न० मरिचि ॥
सिन्धुलवणे ॥ वि० कृष्णवर्णवि
शिष्टे ॥ हरिद्वर्णवति ॥ श्यायतेम
नीयस्मात् । श्यैङ् । द्रुपियुधीधि
दसिश्चाधूसूभ्योमगितिगक् ॥ पुं
० कृष्णभाद्रिकाते । तमालदक्षानि
मे । चन्दनविशेषे ॥ श्रीकृष्णे ॥

श्यामल : । पुं० श्यामाकि । सांस्क
इतिभाषाप्रसिद्धिर्त्रे । न० रीद्विप
लवे ॥ श्यामवर्णम्पकति । प
क० । लम्प्यण् । शकन्धादिः ॥

श्यामा

श्यामकण्ठ : । पुं० मयूरे ॥ शिवे ॥
पक्षिविशेषे ॥

श्यामकन्दा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥

श्यामकाण्डा । } स्त्री० गण्डदूर्वाया
श्यामयन्त्रि : । }

म् ॥ गण्डाल्याम् । मौननेत्राया
म् ॥

श्यामपत्र : । } पुं० तमालपादमे ॥
श्यामपत्रक : । }

श्यामल : । पुं० पिप्पलि । कृष्णे ।
श्यामे ॥ नीलमार्कटि । वि० कृष्ण
वर्णविशिष्टे । सिंघादित्वात् ॥

श्यामलचूडा । स्त्री० गुह्यायाम् ॥
श्यामलता । स्त्री० शारिवायामोपधी
॥ श्यामलिनि ॥

श्यामला । स्त्री० पार्श्व्याम् । कस्तू
र्याम् ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ जम्ब्या
म् ॥ कटश्याम् ॥

श्यामलिका । स्त्री० नील्याम् ॥

श्यामलीचु : । पुं० कृष्णवर्णौ प

श्यामवल्क : । पुं० शिरीषे ।

श्याममुन्दर : । पुं० श्लोक्ये ॥

श्यामशालि : । पुं० कृष्णशाली ॥

श्यामा । स्त्री० कलिकायाम् । दुर्गा

याम् । पार्श्व्याम् ॥ श्यामायाल

त्पत्तियंघा । ततः साकालिकादि

वैशोगनिद्राजगन्मयी । पूर्वत्य

कृततीरुपाजन्मार्धमेनकाययी ।
समयस्यानुरूपेणमेनकाजठरेशिया

श्यामा

। सम्भूय च समुत्पन्नाः सालक्ष्मीरिव
सागरात् ॥ वसन्तसमये देवी नवभार्यां
न्ययौ गतः । अर्द्धरात्रौ समुत्पन्ना ग
ह्वेष शशिमण्डलात् ॥ ततस्तस्यान्तु
जातायां प्रसन्नाया भवन्दिशः ॥ सा
नुकूलोपवीचो युग्मं स्त्रीरिगन्विजः ।
शुभ ॥ वसुवपुष्यहृष्टयतो वृष्टिः
परातया । जञ्जलुशान्धः ॥ शा
नाजगजुं च घनाघनम् ॥ तस्यान्तु
जायमानायां सर्वास्त्रामपद्यत ।
तान्तुदृष्ट्वा यथाजातां नीलोत्पलदला
नुगाम् ॥ श्यामां सा मेनका देवी मु
दसायाति हर्षिता । देवाद्यहर्षं म
तुलं प्राप्नुस्तत्र मुहुर्मुहुः ॥ तुष्टु
स्तमन्तरीजे गन्धर्वांश्चापरे गथाः ।
। तान्तुनीलोत्पलदलश्यामां हि मथ
त सुताम् ॥ कालीतिनाम्ना हि मथा
गाजुहायकृतीदिने । वाभ्यवास्तु
सन्तानानाम्/तां पार्थसं शिचः ॥ का
लोतिवतथानाम्/कोत्तिं तो गिरिनं
न्दिनीसिंहालिकापुराणे ४० अ
ध्यायः ॥ चारिवीप्रधौ ॥ कृष्णश्वे
ताभारियावास्ताश्यामेति गिरयते
॥ अमृतदायनायाम् ॥ नारीप्रिधि
ये । यौवनमप्यद्योपाम् ॥ अक्षाल
जयं यथा । स्त्रिभनखनघनदग्ना
निरनुगयामानिनोश्चिरकोष्ठा । सु
स्पगं शिनिरमांसनवराङ्गनासाम
तोश्यामेति ॥ छायायाम् । भवा

श्यामाङ्गः

नुहपायाम् ॥ प्रियङ्गौ ॥ वागुजौ
। सीमलतायाम् ॥ यमुनायाम् ॥
विश्यामायाम् ॥ कृष्णचिह्नं क्षीप
धौ ॥ यथा । श्यामाश्चिह्नं ततोष्ठी
नगुणातीव्रविरचिह्ना । मूर्च्छांदा
श्मदभ्रान्तिवृष्टीत्कार्यं चकारिणी
॥ नीलिकायाम् ॥ गुग्गुली । गु
न्द्रायाम् । गुडूच्याम् ॥ फल्गुर्ग
म् ॥ वटण्याम् ॥ वन्द्यायाम् ।
रोचनायाम् ॥ नीलपुगनं वयान्
॥ पिप्ल्यायाम् । कृष्णायाम् ॥ च
रिद्रायाम् ॥ नीलगव्याम् ॥ नील
दूर्यायाम् ॥ श्लियायाम् ॥ पद्मवीजं ।
शिंशपायाम् ॥ पल्लिविशीये । वा
राह्यम् । पाण्डविकायाम् । श
कुल्याम् । पीतक्याम् । कालिका
याम् । शितिसिन्धिन्याम् ॥ श्या
मेाचर्योऽस्त्वयस्याः । अर्गभायच
॥ मगन्ताद्याटप ॥

श्यामाङ्कः । पुं० लणधान्यभेदे । श्या
मके । श्यामेविशीये । यपिप्रिधे
। रावधान्ये । सांवां । सांनका
पू० भा० प्र० ॥ श्यामाङ्कः श्याप
योः कृष्णोवायल । कफपित्तघ्नत् ॥
श्यामसे । शीङ्० । पिनाकादय
दोतिताधुः ॥ यथा । श्यामं वर्ण
म् । अकति । अक्ष० । कर्मस्थ
ण् ॥

श्यामं द्रः । पुं० दुष्यदृष्टे ॥ वि० श्या

श्रवण :

श्रव :

मे । आयासे । आयासे ॥ तपसि ॥
खिदे । गमनादिप्रयुक्तखे दादौ । अ
स : खिदेऽध्वरत्वादेरितलघणम्
॥ आभ्यस्तनेन । अमुतपसिखिदे ।
घञ् । सादोऽपौपदेशस्त्री तिष्ठद्व्य
भावः ॥

कूलन्यायविचारि । षड्विधलिङ्गे रजि
यवेदान्तानामद्वितीयवस्तुनितात्पय
यधारणे । वेदान्तानामंशेषाणामा
दिमध्यावसानतः । ब्रह्मात्मन्ये व
तोत्पर्यमितिधोः श्रवणं भवेदित्यु
क्तिः ॥ अचार्यस्यमुखादेशश्रवणं स
फलं भवेत् ॥ कर्णेन्द्रियेषसगुणस्य
निगुणस्थवाशब्दे नञ्चात् । सुनना
इ० भा० प्र० । पुं० न० कर्णे ।
कान० इ० भा० प्र० ॥ कर्णे पुंन
पुंसस्ययोः । श्रवणावनिलस्येति
दर्शनान् । नस्त्रियांशुश्रवणः कर्णवृ
त्तिहेतुमाश्रयभिर्धानाच्च ॥ श्रुयतेऽ
नेन । कर्णे स्थुट् ॥

श्रवणहादयो । स्त्री० श्रवणानवचयुक्ता
यांभाद्रशुक्लाहादश्याम् ॥
श्रवणशीर्षिश्चा । स्त्री० श्रावणीवृत्ते ।
सुण्डीर्याम् ॥
श्रवणा । स्त्री० दारिंश्रतितनेनचचे ।
तपजातस्यफलंयथा । शास्त्रानुरक्ती
बहुपुत्रमित्तः सत्पुत्रभक्तिर्षिं छि
तारिवर्गः । वैष्णव्यकालिश्रवणा
हियस्यमोपु रावश्रवणे प्रवीणः ॥
श्रावणपूर् षिंसायाम् । श्रावण्याम्
॥ श्रवणेनयुक्तापीर्षिंसासी । नञ्
तोषेत्यण् । तस्य० लुक्विशेषद्वति
लुप् । टाप० सुण्डीरीवृत्ते ॥
श्रवणाहा । स्त्री० सुण्डीरिष्यायाम् ॥
श्रवः । न० यथसि ॥ कर्णे ॥ श्रुयते

श्रवणः । पुं० तपस्विनि । श्रवणः
परिव्राडितपूज्यवादाः ॥ बुद्ध
भिक्षुके । निर्यन्त्ये । यती । कति०
० इ० भा० प्र० । न० श्रमे । त्रि०
निन्द्याजीविनि ॥ तपस्विनि ॥ आ
भ्यसि । अमु० । स्थुट् ॥
श्रवणा । स्त्री० सुदर्शनायाम् । मां
स्याम् । मुंशीर्याम् । शबरीमेदे ॥
श्रवणी । स्त्री० चतुर्थाश्रमप्राप्तयाम्
। तपस्विन्याम् ॥
श्रवणारि । न० आयासेनखेदविन्दी ॥
श्रमो चि० श्रमयुक्ते ॥
श्रवः । पुं० श्रवणे । श्राये ॥ श्रवण
म् । श्रिञ्सीवायाम् । एरच् ॥
श्रवणम् । न० श्राये । आश्रये ॥ श्रिञो
स्थुट् ॥
श्रवः । पुं० कर्णे । श्रवणे । श्रुयतेऽ
नेनश्रवणं वा । श्रुश्रवणे । ऋदोर
म् ॥
श्रवणः । पुं० नक्षत्रविशेषे । श्रवणाया
म् । न० श्रुती । श्रोत्रकर्मणि । श्रु
तिष्मृतीतिशासपुराणे पुगब्दतात्त्व
यार्थधारणे । तदर्थं निदर्शयानु

श्राद्धम्

श्राद्धम्

ऽनेनवा । श्रु० । सर्वधातुस्योऽसु
न ॥

श्रवाय्यः । पुं० यज्ञपथौ ॥ श्रुति
। श्रु० । श्रुदक्षिस्पृह्मिभ्यश्चाय्यः
॥ श्रवाय्यः ० श्रुण्वीयदतिवेदभो
ष्यन् । अश्रुन्नर्थे० वाच्यलिङ्गः ॥

श्रुष्टि । स्त्री० धनिष्ठानघञे ॥ श्रुषं
श्रुषः । स्तृदेरप् । प्रसिद्धः श्रुवे
ऽख्यस्याः । मत्तु । अतिशयेनश्रु
यवति । अतिशयनेतमविष्टनावि
वीष्टन् । धिन्मत्तुभिः । अतिमत्तुपी
लुक् ॥

श्रुष्टिः । पुं० बुधघट्टे ॥ वि० त
त्रजातमात्रे ॥

श्रुम् । न० सुन्दरवाक्ये ।
श्राणम् । वि० । पक्के ॥ श्राति । श्रा
पक्के । क्तः । संयोगादेरातीघा
वार्यगदतवृत्तः । तस्मिन् ॥ श्रुपि
ते ।

श्राणा । स्त्री० । उश्रिकायाम् । यवा
न्वाम् ॥ श्रायतेस्य । श्रा० । क्रमं
णिक्तः । संयोगादेरितिनिष्ठानत्वम्
॥ पक्कायाम् ॥

श्राहम् । न० शोषोक्तविधानेनपितृ
णां कर्मणि ॥ तस्मिन्प्रथया । सं
स्मृतव्यध्वनाव्यध्वपयोः अधिघृतान्वि
तम् । श्रवथादीयसेयस्यात्श्राहंसेन
निगद्यते० इतिवचनत् ० अद्भ
याऽन्नादेदानं भावमिति वैदिकप्रथे

गाधीनयौगिकमिति श्राद्धतत्त्वम् ॥
वेदवोधितप्राज्ञानम्नपू० कीप्रमोत
देवताकेत्यागविधिषु । सम्बोधनप
दे।पनौतान्० पित्रादीन्० अतुर्थ्यं
शापदेनाद्विश्य० इतिस्त्वानी । तच्च
श्राद्धं द्वादशविधमानतमिष्ट्वामि
श्रीकैः । तथाहि । नित्यं नैमित्तिकं
काम्यं हृद् श्राद्धं सपिण्डनम् ।
पार्श्वेणोतिविष्टीयं गोष्ठांशुरायं
सपमम् ॥ कामाहंनवमं प्रोक्तं वैदिकं
दशमं स्मृतम् ॥ याचार्थे कादशं
प्रोक्तं पुण्यर्थं द्वादशं स्मृतमित्ति ॥
विष्टतस्त्रीतद्भविष्यपुराणे यथा । अ
हन्वहनिषच्छ्राद्धं तद्वित्यमभिधीय
ते । वैश्वदेवविधीनं तदशक्तं बुद्धके
नतु ॥ एकीहृष्टन्तुयच्छ्राद्धं तन्नै
मित्तिकमुच्यते । तदप्यदेवं कर्तव्य
मनुगमानाशयेद्विज्ञान् ॥ कामाय
विष्टतं काम्यमभिप्रेतार्थं सिद्धये ।
पार्श्वे नविधानेन तदप्युक्तं त्रिधाधिप
॥ हृद्धीयत् क्रियते श्राद्धं इति श्राद्धं
तदुच्यते । सर्वप्रदक्षिण्यं सार्थं पूर्वार्ध
पूर्वतूपधीतिना ॥ गन्धोदकति
लेयुक्तं कुर्वात् पात्रचतुष्टयम् ।
अर्घ्यार्थं पितृपात्रे पुत्रे तपात्रं प्रसेच
येत् । येसमाना इति हस्मिन्मितकृत्ते
यं सपिण्डनम् । नित्यं नतुल्यं शिषं
स्यादेकीहृष्टं त्रिधा अपि ॥ यथा
वास्यां यत् क्रियते तत् पार्श्वे सुदाह

श्राद्धम्

राम् । क्रियतेवापर्वं शिवत् रात् पा
 र्थं श्रमितिस्त्रितिः ॥ शैः श्राद्धत्
 क्रियतेश्राद्धं गे षीश्राद्धं तदुच्यते
 । षड्नां विदुषां सम्पत् सुखार्थं पि
 तृत् प्रये ॥ क्रियते श्राद्धं यद्यत्तत्रा
 क्तानान्नुमेजनम् । श्राद्धार्थं मि
 तितत्प्रोक्तं वै भतेयमभीपिभिः ।
 निषेककालीसोमेचसीमनोन्नपमेत
 या । सो यं पुंसोश्चैव श्राद्धं कर्मा
 ङ्गमेव च ॥ देवानुद्दिश्य यच्छ्राद्धं तद्द्वै
 दिवामिहाच्यते । इदिव्ये षपिनि
 छे नमस्तभ्यादिभ्युत्तरः ॥ गण्डन्
 दिशान्तरं यत् श्राद्धं कृत्यांश्च सर्पिषा
 याचार्यं नितितत्पौक्तं प्रवेशे च न संघ
 यः ॥ शरीरेपचये श्राद्धं सर्वोप
 चय एव च । पुण्यार्थं मेतद्विज्ञे यमोप
 चायिकमुच्यते । इति ॥ पशुविध
 मपि षड्स्पतिवचनात्तदुच्यते । नि
 त्यं भै मित्तर्कफान्यं ह्यश्राद्धं तद्यैव
 च । पार्श्वे स्थितमनुनाश्राद्धं पशु
 विधं स्मृतमिति ॥ श्राद्धाचार्यः ।
 प्रश्नाश्राद्धार्थं भ्योपपन्नित्यः ॥ य
 द्वा । श्राद्धाप्रयेजनमस्य । षड्हा
 दिभ्योऽपसङ्गाः गमित्यप् । कलाय
 छानुष्ठानमागनेः कविधिनैवकार्यं
 म् । यथाऽभगवान् सदाशिवः ।
 यामसीक्ताविधिं हित्वायः श्राद्धं
 शुरुतेनरः । श्राद्धं तद्वक्तृत्वात्पि
 पितृभिनर्कं ज्ञेयम् । तत्तृतीयं श्रा

श्रायः

शिवत्समं विण्डो मलमयी भवेत् । त
 स्मान्मत्वं : प्रयत्ने वशात्करं सतमा
 श्रयेत् इति ॥ वि० श्राद्धान्विते ॥
 श्राद्धदेवः । पुं० । अन्तके । धर्मराजे
 । यमे । श्राद्धच्छदेवः । अंगमा
 क्त्वात् । पितृपतित्वाद्वा ॥
 श्राद्धप्रदेशः । पुं० । स्वयं प्रतीर्थादिपुं०
 श्राद्धशाकम् । न० । कात्तथाकि ॥
 श्राद्धविधः । त्रि० श्राद्धविधिः । अथ
 तनपयश्राद्धाङ्गमोऽभिनि । श्राद्ध
 शब्दः कर्मनामधेयं तस्मात्तद्व्ये
 लक्षणयावर्त्तते । श्राद्धं मुक्तमनेन
 । श्राद्धमनेन मुक्तमिठनाविनि
 ठन् ॥ श्राद्धसम्बन्धिद्वये ॥
 श्राद्धी । त्रि० श्राद्धिके ॥ श्राद्धम
 नेन मुक्तमित्योनिः ॥
 श्राणाः । पुं० । यतौ । शान्ते ॥ त्रि०
 क्तन्ते । श्रमयुक्ते ॥ श्राण्यते क्तः ॥
 श्राण्ययः । त्रि० । निहतसंज्ञापे ॥
 श्राणास वाहनम् । न० । श्रमान्वितया
 सनादिप्रदानद्वाराश्रमेपद्यमने ॥
 श्रामः । पुं० । मासि ॥ मण्डपे ॥ का
 ली ॥
 श्रामशेरः । पुं० । जिनभिची शिष्ये
 । चेलुके । मशापासके ॥
 श्रायः । पुं० । आशये । श्रयणे ॥ श्रय
 यम् । श्रिञ्सीनायाम् । श्रिञ्चीभु
 वीनुपसर्गं इति षञ् ॥ त्रि० श्रादि
 यताक्षिपिरादौ ॥ श्रादेपराऽम्य

शोधरः

श्रीकान्तः । पुं० विष्णो ॥
 श्रीकारी । पुं० सृगविशेषः । वेगि
 हरिणः ॥ इ० रा० नि० खटः ॥
 श्रीकुञ्जम् । न० सरसलाक्षीर्थे ।
 श्रीखण्डः । पुं० न० चन्दने ।
 इ० त्रि० शेषः ॥
 योगर्भः । पुं० विष्णो ॥ श्रीर्वि
 भूतिः गर्भयस्य ॥ खड्गे ॥
 शोचहः । पुं० पक्षिणांपानीय
 शालायाम् । शकुनिप्रदायाम् ॥
 शोचनः । पुं० सर्पज्ञे । वृद्धि
 ङिने । म० नीन्द्रे ॥ श्रिया०
 ज्ञानपुण्यसम्भारिण० वृद्ध्याया०
 घनः पूषः ॥ शुभ्रादित्वाङ्गत्वं
 न् ॥ न० दधि ॥
 शोचः । पुं० कामदेवे ॥
 शोचालः । पुं० तालवृक्षसङ्घेऽहह
 विशिषे । सृष्टताये । विशालप
 च् । मसीक्षिष्यत्से ॥
 शोचार्थन् । न० शोषविशेषः ॥
 शोचः । पुं० पुण्यजनेऽहरे । कुवे
 रे ॥ श्रियदयति० ददातिवा । दि
 डोदाजीया० चातद्वृत्तिकः ॥ चि०
 श्रीप्रदे । शोभादःतरि ॥
 शोचिणी । स्त्री० तीर्थविशेषः ॥
 शोधरः । पुं० विष्णो । श्रियाः प
 च्चसिधरीधारकः ॥ नूताष्टद्वे
 ॥ शालग्रामविशेषः ॥ यथा । अति
 शुद्धं हि चक्रानुवचमालाविभूषित

श्रीपरिष्का

म् । शोधरदेविविज्ञेयंश्रीप्रदंमृष्ट
 षांसदा ॥
 श्रीनगरम् । न० श्रीविद्यास्थाने ॥
 श्रीनन्दनः । पुं० कामदेवे ।
 श्रीनिकेतनः । पुं० दिशौ ॥
 श्रीनिवासः । पुं० विष्णो । नारा
 यणे ॥ श्रियेःनिवासः । निनि
 स्येन० अपायविना० श्रीवसतय
 धवायस्त्वचसिचनपाविनिश्रीव
 सति० सङ्गत्यर्थः । यथा । श्रि
 येनिवासेःयथोरः पानपात्रंशु
 खदृशाम् । वाहवोलीकपालानां
 सारङ्गानांपदाम्बुजमिति ॥ यथा
 श्रीशब्देनश्रीमन्तीलक्ष्यन्ते । श्रीम
 मत्सु नित्यंनिवासेऽस्य । यतील
 क्ष्मीस्तलीहरिरित्युक्ते ॥
 श्रीपतिः । पुं० पुरुषोत्तमे । विष्णो
 ॥ अन्तमथगिसर्धानसुरान्सर्षान्
 देवांश्चपिहायविष्णुमेवपतित्वेनवृ
 त्तवतीतिविष्णुपुराणप्रसिधे ॥
 श्रियः पति ॥ नृपती । पृथ्वी
 नाथे ॥
 श्रीपथः । पुं० राजमार्गे ॥ इ०
 हे० चन्द्रः ॥
 श्रीपरिष्कम् । न० अग्निमन्त्रे ॥ अदकी
 । पञ्चेः श्रीः पर्थे० पर्थेऽपुया
 ऽस्य । अयंसायच् ॥
 श्रीपरिष्का । स्त्री० फट् फलि । काय
 फल० इ० प्र० ॥ काश्र्मर्षाम् ।

श्रीषष्ठी

गन्धार्थान् ॥ स्वार्थकन् । इलः ॥
 श्रीपर्णा । स्त्री० वाग्म्यार्थान् ॥
 गार्थान् ॥ इठे । कुम्भ्यान् । पा
 रिपर्याम् ॥ श्रीयुक्तानिपर्यान्वस्थाः
 • श्रीपर्णोद्युध्यावा । पाककर्षणं
 र्थेत्यादिनास्त्रीषु ॥ कट्फले ॥ शा
 र्मणी ॥
 श्रीपर्यतः । पुं० श्रीर्षीषे ॥ तीर्थवि
 शेषे ॥
 श्रीपिष्टः । पुं० सरलद्रुमरसे । सरण
 द्रवे ॥ श्रियः सरलद्रुमपिष्टः •
 तक्षुर्षेनजनितत्वात् ॥
 श्रीपुत्रः । पुं० अश्वे ॥ प्लानदेवे ॥
 श्रीपुष्पम् । न० लक्ष्णे ॥ प्रज्ञाकाष्ठे ॥
 श्रीप्रसूनम् । न० लक्ष्णे ॥
 श्रीफलः । पुं० सिद्धे । मालूरे ॥
 श्रीप्रदं • श्रीप्रययंफलासख । शा
 कपार्थिमादिः । श्रीफलस्तुपरस्ति
 तोयाशोक्षणीनिविशकृत् । वात
 से पाइरीवस्त्रीलघुफणसपाचनः ।
 राजादनरथे ॥
 श्रीफला । स्त्री० आदलक्याम् ॥ नी
 ल्याम् • चन्द्रकारवेत्प्याम् ॥
 श्रीफलिका । स्त्री० आमराव्याम् ॥
 चन्द्रकारवेत्प्याम् ॥ मशानोक्षी
 च ।
 श्रीफली । स्त्री० धाव्याम् । आमणक्या
 म् • नीलिपाथाम् ।
 श्रीषष्ठी । स्त्री० कट्फलायात् ॥

श्रीमद् :

श्रीमद्द्रः । पुं० विषयुप्तसुरेकायस्य
 चारिविजये ॥
 श्रीमद्द्रा । स्त्री० भद्रमुक्तके ॥
 श्रीभागवतम् । न० पुराणार्थे । मरु
 पुराणान्तर्गतपुराणविजये ॥
 श्रीभाता । पुं० चोटके ॥ विधौ । च
 न्द्रे ॥ समुद्रीगणत्वात् ॥
 श्रीमान् । पुं० तिष्ठकवृद्धे । चुरके
 ॥ अश्वत्ववृद्धे ॥ शिवे ॥ मिथ्यौ ॥
 कुवेरे ॥ इन्द्रे ॥ पि० मनोर्षे ॥
 धनिके । श्रीषे ॥ सर्वातिशयितश्रि
 यि । अखण्डितैश्वर्यसम्पन्ने • म
 धाराजपद्मार्थानि ॥ श्रीः लक्ष्मीः
 सम्पत् • श्रीभा • द्यान्तिर्था • सा
 स्थास्मिन्प्राप्ति । तदस्याख्यसि
 न्नितिमतुप् । पृथिव्याङ्गपिसामा
 निसाष्टयोरमृतासताम् । तथा
 युक्तामहात्मानः श्रीमताः शास्त्र
 सम्मताः ॥
 श्रीमतिः । स्त्री० राधायाम् ॥
 श्रीमती । स्त्री० श्रीयुक्तायाम् ॥ योपि
 तामभिधानस्य पूर्वमेतत्प्रयोगवे
 त् ॥
 श्रीमद्ः । पुं० धनमदे । सर्वमदाध
 मे ॥ यथा । नक्षत्र्योक्षुपतीजीव्या
 न्नुद्विभ्रंसारजीमूषः । श्रीमदादा
 भिजात्यादित्यं वस्त्रीयुत्तमासयः ॥
 इत्यन्तेपमवेद्यत्नदित्यै रजितात्म
 भिः । गन्धमानैरिमं देहमजराम्

श्रुताय :

वेदि । श्रवणे । सुषणा • इ • भा •
॥ वि • विश्रुते । आकाशेति । श्रु
वधनीचरे ॥ श्रुयते • श्रुयणं वा ।
श्रुश्रुवणे • क्तः । चश्रापिवा । श्रु •
। क्तः ॥

श्रुतशौचिः । पुं • देवर्षी ॥ स्त्री • ज
नकामातुः कुमध्यककन्याचाम् ।
दि • शौचिद्युक्ते ॥

श्रुतदेवो । स्त्री • सरस्वत्यां ।

श्रुतर्षिः । पुं • सुश्रुतायुषिषु ॥ सुश्रु
तायाः श्रुतर्षयइतिविक्त श्लश्रि
यः ॥

श्रुतश्रुवा । वि • चाकशिं तयशसि ॥

श्रुतश्रुवा । स्त्री • श्रीश्रुण्वक्षपितृष्वस
रि । शिश्रुवाणमातरि ।

श्रुतश्रुवाः । पुं • धर्मचरयदि ॥

श्रुतश्रीषो । स्त्री • द्रवन्त्यां ।

श्रुतादानम् । न • जज्ञयादि ॥ इ • हा •
ली • ॥

श्रुताध्ययनसम्पन्नः । वि • धर्मशास्
त्रे ॥ यथा । श्रुताध्ययनसम्पन्नाः ।
कुनीना सत्यव दिग । राज्ञासभास
द कथायाः शचीमिधेयसमाः ॥

श्रुतान्वितः । वि • शस्त्राज्ञे ॥

श्रुतायः । पुं • शाब्दवेधनिपयोभू
तायै । श्रुतयमाचलोध्यै ॥ यथा
। श्रुतायैः श्रुतपरिख्याग दश्रुतायैः श्रु
कल्पमात् । प्राप्तकवाधादित्येव
परिसङ्घात्रिदेःपिकेति ॥

श्रुतिः

श्रुतायुः । पुं • सूर्यवंशोद्युत्पतिविशे
षि ॥

श्रुतिः । स्त्री • वेदे । आम्नाये । वेदा
ख्यपरदेवतायाम् ॥ विनियोगवि
धिः सहकारिभूतेप्रमायविशेषे ॥
तदुत्तरयेषोरयः श्रुतिः । साच
रिविधा । विधाषी • अभिधाषी •
विनियोक्षीष । तथादादिज्ञादा
त्सिका • द्वितीयाज्ञोच्चादिश्रुतिः

• यद्यथन्दस्यश्रवणद्वेषसम्बन्धः
प्रतीयतेसाविनियोक्षी । साऽपि
चिद्विधा । विभक्तिरूपा • एकाभि
धानरूपा • एकरूपाचेति । तत्रमि
शक्तिश्रुत्याद्भवम् • यथाज्ञोहिभि
र्यज्ञेनेति • तृतीयाश्रुत्या • त्रीषी
वांयागात्त्वम् • तद्विपुरीक्षाभ
प्रकृतितथा • अरुषयाएकसायन्या
यथासामंज्ञोष्वातीत्वस्मिन्वाक्ये आ
रुष्यसापितृषोषाश्रुत्याक्रयाः क्तव
म् • तद्विभोः रूपद्रव्यपरिच्छेदहा
रा • नतुसाक्षादमूर्त्तत्वात् । त्री
श्रीन प्रोचतीतिप्रोचषकत्रीश्चात्त्वं
द्वितीयाश्रुत्या • तत्रप्रोचष • नमो
दिस्ररूपार्थं तस्मैतन्विनाप्युपपत्तेः
। किन्त्वैतन्साधनत्वप्रयुक्तम् • त्री
श्रीनृपीन्द्रयागानुष्ठानेऽपूतनुपप
त्तेः । एष सर्वज्वल्लेषु • अपूर्वप्रयु
क्तमन्त्रत्व विध्यम् । एषमिमांशयम्
यन् रसनामृतस्योत्पन्नाभिधानीमा

श्रुति :

दत्तं इत्यत्र • द्वितीयाश्रुत्या • म
 न्तस्याश्रवाभिधान्यङ्गत्वम् । यदाश्रव
 नोयेकुट्टितौल्यहचभौयल्लक्ष्माङ्ग
 त्वंसप्तमीश्रुत्या । एवमन्वोपिबिभ
 क्षिथ्रुत्याविनियोगोच्चीयः । पशुना
 यजेतित्वचैकत्वपुस्तुय्याः सामाना
 धिकरण्यश्रुत्याकारकाङ्गत्वम् । य
 जेतेत्याश्रुत्याऽभिहितसङ्ख्याया
 भावनाङ्गत्वमसमानाभिधानश्रुतेरे
 धपदश्रुत्याचयागङ्गत्वम् • नचामू
 र्त्ताश्रुत्याः कथंभाषनाङ्गत्वम् •
 कर्तृपरिच्छेदद्वारातदुपपत्तिः । य
 र्त्ताचार्त्तपक्षभ्यः • चाश्रुत्याक्षेपहि
 भाषनेच्छते • साचकर्त्तारविनाऽनु
 पपन्नेतितभाक्षिपति । सैयंश्रुति
 लिङ्गादिभ्यः प्रथला • किङ्गादिषु
 नप्रत्यक्षोविनियोजकः शब्देऽस्त
 किन्तुशब्दभ्यः । यावच्चर्त्तविनियो
 जकः शब्दः कल्प्यते • तावत्प्र
 त्यक्षयाश्रुत्याविनियोगकङ्गत्वमेव
 तेषांकल्पकत्वशक्त्याहितत्वात् । अ
 तएवैन्दुलिङ्गत्रेन्द्रोपस्थानार्थत्व
 म् • किन्त्वैन्दुगार्हपत्यमुपतिष्ठत
 इत्यत्र • गार्हपत्यमितिद्वितीया
 श्रुत्या • गार्हपत्यापस्थानार्थत्वम् ॥
 अपदेवीगीतायादिवीषाक्यंयथा ।
 सर्वज्ञायाः सर्वशक्तिर्मणोवेदः
 समुत्पतः । अज्ञानस्रममाभावा
 दप्रमाणानश्रुतिरिति सर्वज्ञात्-

श्रुति :

सर्वशक्तेश्चममद्वितिपाठेत्तुमतीमत्
 स्वरूपादित्यर्थः ॥ प्रयोगविध्युप
 योगिनिप्रमाणविशेषे ॥ तत्रक्रमप
 रंश्चनश्रुतिः । तच्चद्विविधम् ।
 केशकक्रमपरम् • तद्विशिष्टपदार्थ
 क्रमपरम् । तत्रवेदंङ्गत्वादिदि
 करोतीतिकेशकक्रमपरम् • वेदि
 करथादेवंचनान्तरप्राप्तत्वात् । घष
 ट्कर्त्तुः प्रथमभक्षद्वितितुक्रमवि
 शिष्टपदार्थपरम् • एकप्रसरताभ
 क्षभयेनभक्षानुवादेनक्रममाश्रयवि
 धातुमशक्त्वात् । सैयंश्रुतिरित
 रप्रमाणापेक्षयावक्तव्यती • तेषां
 चनकल्पनद्वाराक्रमप्रमाणात्वात् ।
 अतएवाश्रित्वनयइक्षपाठक्रमोक्त
 तीयस्यानेयइक्षप्रसङ्गावाश्रित्वात्
 शसोगृह्यत्इतिवचनादशमस्यानेय
 इक्षमित्युक्तम् । कर्षे । अस्यप
 र्यायाः । कर्षशब्दयज्ञोश्रुतिः
 स्त्रीश्रवणश्रवः ॥ अस्यश्रुभाश्रुम
 लक्ष्यंयथा । रक्ताल्पपदप्रशमशुक्त
 र्णाः स्युः मापस्यत्वः । निर्भा
 सैच्छिपिठैर्भोगाः कृपणाङ्गुलकर्ष
 काः ॥ शङ्कुकर्षाशाराजानोराम
 कर्णाः यतायुषः । इच्छत्कर्षाश्च
 राजानोधनिनः परिकीर्त्तिताः
 ॥ श्रवणे । यावज्जनितवाक्त्वा
 र्थविज्ञाने ॥ मनननिदिध्यासन
 सहकृतेश्रवणज्ञाने ॥ श्रोत्रकर्मणि

श्रुतिधर :

वार्त्तायाम् ॥ अभ्यासे ॥ षड्जा
दिस्वरारम्भकावयवेष्वविशिषे ॥
तदुक्तम् । प्रथमश्रवणाच्छब्दः श्रु
यतेत्यन्वयमात्रवाः । साश्रुतिः सम्य
रिञ्जे वास्वरामयपलक्षणोतिः ॥ श्रव
णार्थे ॥ श्रुयते । श्रियां क्तित्त्रिति
कर्मशक्तिन् ॥ श्रुयतेधर्मोऽनयेति
वा । श्रुयजोपिस्तुभ्यः करणइति
क्तिन् ॥

श्रुतिकटः । पुं० प्राचक्षते ॥ अर्धौ
॥ पापशोधने । प्रायश्चित्ते ॥ इ०
मेदिनिहेमचन्द्रौ ॥

श्रुतिकट्टः । पुं० कठोरशब्दे ॥

श्रुतिजीविका । स्त्री० झूती ॥

श्रुततत्परः । वि० वेदाभ्यासरते
। सकर्षे ॥

श्रुतिधरः । वि० श्रुतमात्रेणधार-
के ॥ तदौपधमं कर्त्तुं गारुडं यथा ।
हरिरुवाच । इति कर्षणं स्वैस्त्वं लंगु
हीत्वा चूर्णये हर । सर्वैः गविनि
मुक्तं चूर्णं पलशतं शिव ॥ सचीरं
भक्षितं कुर्वीत सप्त । दिनसप्तपञ्चज । न
रं श्रुतिधरं शूरं सृजेन्द्र गतिविक्रमम्-
पद्मगौरप्रतीकाशं युक्तं दशशतायुषा
। षोडशाब्दाकृतिभिः प्रसततदुग्ध
मेधितम् । मधुसर्पिः । समायु
क्तं जग्धमायुष्करं भवेत् ॥ तज्जग्धं
मधुना सार्वे दशवयसं सृष्टिणम् ।
सुयान्नरं श्रुतिधरं प्रसदा जनवज्रभ-

श्रेयः

मिति । १६१ अध्यायः ।

श्रुतिवर्जितः । वि० अधिरे ॥ ना
स्ति के ॥ श्रुतिभ्यां० श्रुत्यावावर्जित
तः ।

श्रुतिविधेः । पुं० कर्षणविधे ॥

श्रुतिस्फोटा । स्त्री० वाष्पस्फोटा
याम् । त्रिपुटार्थास्तथायाम् ॥

श्रुतोपनिषत्कः । वि० ज्ञानिनि ॥
श्रेटी । स्त्री० लोलावत्युक्ताहविशेषे ॥

श्रेणिः । पुं० स्त्री० शीघ्र्याम् ।
अः लौ । षड्ङ्गी ॥ सप्तशिल्पिसं
हृतौ । कारुसंज्ञतौ । एकेन शिल्पे

नपथ्ये नरायणे वन्ति । तेषां समूहे
॥ श्रयति । श्रयतेषां । प्रिञ् ।

वशिष्टीतिनिः । एकमुख्ये सजाति
समूहे ॥ सेकपाचे ॥

श्रेणिकः । पुं० मगधदेशीयवृषपति
विशेषे ॥ इति हेमचन्द्रः ॥

श्रेणी । स्त्री० श्रेणिशब्दार्थे ॥

श्रेणीधर्मः । पुं० वशिष्ठादीनां धर्मो ॥

श्रेयः । न० सुक्ती । निर्वाणे । निः
श्रेयसि । वेदेषां धितेपरमपुरुषार्थे

। स्वरूपावस्थाने । अत्र पाविमुखा
वाग्निचक्षणो । आगमज्ञापिते हिते
॥ यथा । इहैव नरकव्याघ्रेण किक्षां

नवारोतिथः । गत्यानिरीषधं देशं
व्याधिस्यः किं करिष्यति ॥ याव
तिष्ठति तदेहीयंता इत्युक्तत्वं समाभ्यसित्

। सन्दीपिभयभीको मुकुपंखनतिपार्थ

श्रेष्ठ :

श्रीतव्य :

ति । व्याघ्रीयास्तो जराचायुर्थाति
भिन्नघटास्युवत् । निघ्नान्तिरिपुशद्रो
गस्तस्माच्छ्रेयः समाचरेत् ॥ या
यज्ञाश्रयतीदुः खंदायज्ञायान्तिचाप
दः । यावन्नेन्द्रयथैकल्यतावच्छ्रे
यः समाचरेत् ॥ काशीनज्ञायते
नानाकार्यैः संसारसमाधेः । सुख
दुःखेर्लान्तिरन्तनविहितस्तमात्म
नः इतिकुलार्णवैप्रथमेः स्यासः ॥
कल्याणं । मङ्गलं । शुभं ॥ धर्मं ।
वेदविहितेप्राणिनामभ्युदयनिः
श्रेयससाधने । प्रवृत्तिमिहत्तिलक्ष
णं । पुण्ये ॥ पि० अतिप्रशस्ते ।
शस्ते ॥ इदमनशिरतिशयेनप्रशस्त
म् । द्विषन्नेतौषसुम् । प्रशस्त्यथ
। विद्यादाधिके । धर्मादाबुच्यतेश्रे
यः । कानार्थी । धर्मपपच । अ
र्धपवेदथार्थं यास्तधर्गइतितुस्थि
तिः ॥ अथमुपदेशाबुभूत्सुन्प्रति
वाच्यः ॥

श्रेयसौ । स्त्री० कारिपिष्यत्याम् ॥ अ
भयायाम् ॥ पाठायाम् । शठाभ्वा
याम् ॥ श्रेष्ठायाम् ॥ उभित्वान्छी
प् ॥

श्रेयांगः । पुं० वृताहं द्विषिषे ॥

श्रेष्ठः । पुं० कुबेरे । धमदे ॥ विप्र
॥ ऋषि ॥ मुख्यप्राणे । न० नीर्दु
ग्धे । गश्री ॥ वि० अय्ये । वरी
। पुष्कले । सशमे । अतिशोभने ॥

अथमेषामतिशयेनप्रशस्तः । अति
शायनेतमदिधनावितीरन् । प्रश
स्त्यथः ॥ प्रधानभूते ॥ श्रेष्ठे ॥
वृद्धे ॥

श्रेष्ठकाष्ठः । पुं० शाकटके ॥

श्रेष्ठता । स्त्री० श्रेष्ठत्वे ॥

श्रेष्ठा । स्त्री० स्थलपद्मिन्याम् । उत्त
मायानार्थम् ॥ श्रेष्ठानक्षत्रे ॥

श्रेष्ठास्त्रम् । न० वृक्षात् ॥

श्रेष्ठी । पुं० कुलित्तमशिल्पिनि ।

श्रीणः । पि० जड्घाहीनिपत्नी ॥ श्री
पति । श्रीणुसङ्गति । पचाद्यच्
॥ यदा । शृणोति । श्रु० । वाङ्म
कात्रः ॥

श्रीणिः । स्त्री० कन्याम् ॥ श्रीणति ।

श्रीणु० । इन् ॥ यदा । श्रूयतीर्षुं

स्त्रिः । श्रु० । यद्विश्ववृद्धग्ला
हात्वरिभ्योनिदितिनिः ॥ पधि ।

श्रीणीफलम् । न० कटी ॥

श्रीणीफलकम् । न० कटिपाश्वे ।

कटी ॥ श्रीणिः फलकमिदं । अर्मा
कारत्वान् ॥

श्रीणिर्विभ्वम् । न० कटिसूत्रे ॥

श्रीणिमूत्रम् । न० खड्गधन्वनसूत्रे ।

परतला० इ० भा० प्र० १

श्रीणी । स्त्री० कन्याम् ॥ पधि ॥ हा

दिकारादितिपक्षेऽपीप् ॥

श्रीतव्यः । पि० अशनीये । श्रीतुंश्या

ग्ये । श्रीतव्यः अतिवाक्येभ्योम

श्रीविद्यः

नामधेयपरिचयः ।

श्रीतः । न० कर्णे ।

श्रीताः । वि० अथवाकर्त्तरि । योद्धा
धैतस्यगवबुध्यतेसएवश्रीताभवति

॥ यथा । बहुरेवहितज्जाडा श्री

तायचनबुद्ध्यते । इति ॥ अपि

थ । वैधाविहीनेश्रोतरिशक्तुर्वाक्यं

प्रयातिथैकस्यम् । नयनविहीने

भर्त्तरिलावय्यमिबखलनाचीथा-

भिति ॥ शृणोति । श्रु० । लृच् ॥

श्रीवम् । न० श्रुती । कर्णे । शब्द

पदपदिकहेइन्द्रियविशिष्टे । श

ब्दाभिव्यञ्जकइन्द्रिये ॥ शृणोत्यसौ

नेतिश्रीवम् • शब्दप्रवचनप्रति

करणम् । श्रुतेऽनेनवा । श्रु० ।

ए० । इषामाश्रुभसिभ्यस्त्रिभिरिति

॥ कर्त्तव्यं श्रुतवच्छ्रुतं नभएवश्री

वम् ॥

श्रीविद्यः । पुं० कान्दसे । अधीत

विदे । विद्याधारयति । स्नातके

॥ कन्दोऽधीते । श्रीविद्यक दे

धीतइति • कन्दः शब्दस्य • श्रीव

नाविद्यन्प्रत्ययश्च देव्यायनिनिदा

स्यते ॥ एदेनःत्राध्यायिनि ।

श्रीवदवचनंयथा । अन्वभाना

प्रथोक्षेयः सस्कारैर्दिगलच्यते ।

विद्याभ्यासोभवेद्विद्यः श्रीविद्यक

मिरेवदि ॥ इतिप्रायः उत्तरखण्डे

११६ अध्यायः । ॥ अपिथ । एकां

श्रीतम्

शास्त्रांसकल्याणपङ्क्तिरङ्गीरधीत्यथ

। षट्कर्मनिरतोविप्रः श्रीतिथि

नामधर्मवित् ॥ इतिदानकमला

कारः ॥

श्रीतिथतो । स्त्री० शब्दे । श्रीतिथत्वे ॥

श्रीतिथत्वम् । न० श्रीत्वे । वेदवेदा

ङ्गपारगत्वे ॥ वेदान्ताःपारगत्वे ॥

श्रीतिथस्यभायः । त्वः श्रीतिथे

कामराहत्यात्सर्वानन्दाः सद्यस्त्रि

ताः । सेःश्रुतेसकलान्कामान्श्रु

तिप्राहलित्तरिः ॥

श्रीतम् । न० अग्निद्वये । गार्हप

त्याहवनीयदक्षिणाग्निश्रु० ति०

वेदसम्बन्धे ॥ श्रुतीभवम् • श्रुति

रिदमित्वाद्यर्थमुक्त्वा • श्रौतिकेऽथ ॥

श्रुतिविहितधर्मादौ ॥ यथा । धर्म

श्रौविहितधर्मः श्रीतः स्मार्त्तो

विधाविधेः । दानान्निर्हाससम्ब

न्धमिष्याश्रीतशल्लवधम् ॥ स्मार्

त्तोवर्षाश्रमाचारोयमेधनियमैर्मु

तः । पूर्वोभ्योवेदित्वेह • श्रीतं

सप्तम्येवमुच्यते ॥ ऋचायज्ञूप्रसा

मानिब्रह्मणीकानिसामुतिः । म

न्यनारस्यतीतस्यसृत्वातन्मनुरवषो

त् ॥ ततः स्मार्त्तः श्रुतीधर्मोवर्षा

श्रमविभाषणः । एवैदिविधेध

र्मः श्रिष्टाचारः सलच्यते । त्रि

क्षेयः अथवाश्रुतीतः स्मरणात्

स्मार्त्तलच्यते ॥ इत्यादिदात्मकः

शुक्लशाकम्

श्रीतः स्मार्तोर्वर्णाश्रमात्मकवृत्ति
माख्ये १२० अध्यायः ॥

श्रीतयज्ञः । पुं० अग्निहोत्रदर्शपी
थमासादौ । श्रुत्याप्रोक्तः श्रीतः
। अण् । सषासौयज्ञश्च ॥

श्रीतसंस्क्रातिः । स्त्री० वेदोक्तसंस्क्रि
यायाम् । यथा । एहस्यस्यक्रियाः
सर्वाभ्रगमेक्षाः क्लौशिवे । नान्य
मार्गैः क्रियासिद्धिः कदापिष्टमेधि
नाम् ॥ भैक्षुक्येयाश्रमेदेवधेदो
क्तदण्डधारणम् । क्लौनाख्ये वत
त्वज्ञेयतप्तच श्रीतसंस्क्रातिरिति
म० नि० तन्त्रम् ॥

श्रीवम् । न० श्रीचिद्यतायाम् । श्री
चिद्यस्तर्माभाषीषा । शुवादिखा
दण्० श्रीचिद्यस्तयलोपश्च । श्रीवा
थांसमूहे ॥ भिषाद्यण् ॥

श्रीपट् । अ० देवहविदानि ॥ श्रूयते
ऽनेन । श्रु०) बाहुलकात् । डीप
ट् ॥

श्रुत्वा । नि० स्तोत्रे । अस्वपर्यायाय
या । लोकात्म्यश्रुत्वाः सूत्रांश
त्वांशंश्रुत्वात्तु । चिद्यामात्राश्रुति
० पुंसिलवलीशक्याणाम् । ॥ इति
॥ मनोहरे ॥ सुवस्पर्शे । अपक्षे
। चिद्ये ॥ श्रुयते० श्रुयतिषा ।
श्रुयमानिहने । श्रुयिरोपधाय
इतिवम् ॥ ०

श्रुत्वाकम् । न० पुं गफले ॥

शुलीपदम्

शुच्यतीच्छायाम् । न० श्रुते । श्रुके ।
शुच्यकृशस्यतत्तीच्छाश्च० तच्चतद
यश्च ॥

श्रुत्वात्वक् । पुं० अश्रुत्वाकवधे ॥ सु
न्दरवल्कले ॥

श्रुत्वाभूमिः । स्त्री० कृष्यमृदि ।
श्रुयः । चि० श्रीयिलाख्ये । श्रुयिले ।
श्रुघनम् । न० अभिनन्दने ॥

श्रुवा । स्त्री० अभिषापे । वृष्ठाया
म् ॥ उपाक्षौ । परिधर्यायाम् ॥
प्रप्रसायाम् । अथिद्यमानशुष्यसम्ब
भ्रजापने ॥

श्राघटः । चि० श्राघ्यतमे ॥

श्राघ्यः । चि० प्रमंस्त्रे । श्राघनीये ।
स्तुत्ये ॥ आशाष्टे ॥

श्रुकुः । पुं० सेवके । भ्रुत्ये । श्रुय
ति० यायत्कार्यं लपतिव्याप्रियते ।
श्रुयन्नालिहने । श्रुयिः कश्चेति
कुः कदात्तादेशः ॥ पिप्पे ॥ न०
ष्ठीतिः शास्त्रे ॥

श्रुपा । स्त्री० अलिहने ॥

श्रुष्टः । चि० सम्पूत्ते । गत्यर्थाऽक
र्मकिति० श्रुयिः क्तः । श्रुपयुक्त
शब्दादौ । भिन्नाचकैकरूपान्वितया
क्ये ॥ तत्रचणं यथा । श्रुष्टमिष्टम
विस्पष्टमेकरूपान्वितं वचइति ॥

श्रीपदम् । न० पादरुग्भिदि । पाद
वल्कोके ॥ अश्रुनिदानन्तु । यः
सञ्जरोवहृत्तययोर्भृशान्तिः । श्री

श्वसितम्

श्वश्रूः । स्त्री० साश्रुधिये । श्वश्रु
रभार्यायाम् पतिव्रताः प्रस्ताम् ।
पत्युर्मत्तापत्न्याः श्वश्रूः । प
त्न्याः सातापत्युः श्वश्रूः । श्व
श्रुस्यस्त्री० श्वश्रुस्त्रोकाराकारलो
पश्चेत्प्लुङ् । पुंयोगलक्षणस्त्रीषुः
पदादः ॥

श्वश्रूश्चश्रुः । पुं० २ सङ्गीतशास्त्रे
श्रुयोः ॥ श्वश्रूश्चश्वश्रुश्चतौ ।
श्वश्रूः पूर्वोपपत्तीचमादतुल्या
प्रकीर्तितेतिश्वश्रुश्चभ्यर्धितत्वा
त्पूर्वनिपातः ॥

श्वः । श्व० अनागतदिने । आगामि
अहः पृथेदरादिः । ऐपमीञ्चः ।
श्वसोन्यतरस्यामितिनदेश्याः
नुशालः ॥

श्वसनः । पुं० स्वर्गने । वायौ ॥ मद
नद्रुमे । मयनफलितप्रसिद्धे ॥ न०
श्वसिषे । श्वसि ॥ श्वसित्वनेन । श्व
सप्रापने । ल्युट् ॥ निकल्लिमिश्र
सिति । नन्द्यादित्वाङ्पूर्वा ।

श्वसना । स्त्री० श्वसोष्ठासवशायांधम
न्याम् ॥

श्वसनाशनः । पुं० सपे ॥ श्वसनेश
नंयच्छसः ॥

श्वसनेश्वरः । पुं० चर्जुनद्रुमे ॥

श्वसनेश्वरः । पुं० चर्जु । सपे ॥

श्वसितम् । न० श्वसि ॥ उष्ठासमारु
ते । फल्कारे ॥ श्वसिति । श्वस०

शुवावित्० द्

। क्तः ।

श्वसनः । पुं० चतत्रे । कुकरोधा०
इ० भा० प्र० इच्छे ॥

श्वसनः । शि० श्वीभवेवस्तुनि ॥ ऐष
मोञ्चः ॥ श्वसोन्यतरस्यामिति० त्वव
भावित्वञ्चुलौ० तुट्च ॥ न० भवि
धत्कालि । इतिराशानिर्घण्टः ।

श्वस्यः । शि० श्वीभवे । श्वसने । ऐष
मोञ्चः ॥ श्वसोन्यतरस्यामितित्वप् ॥
श्वानम् । न० श्वानांसमूहे । खण्डिका
दित्वाद्दञ् ॥ पुं० कुकुरे । इ०
शे० र० स्त्री ।

श्वानकः । पुं० श्वनि ॥

श्वानचिकित्सा । स्त्री० श्वानविशेषे
। श्वानकविल्याम् ॥

श्वानलोमापह । पुं० तीर्थविशे-
षे ॥

श्वानी । स्त्री० श्वन्याम् ।

श्वापदः । पुं० व्याघ्रादिद्विसपथी
॥ व्याघ्रादयोवनचराः पशवः श्व
पदामताः ॥ श्वानीर्दतदं द्राक्चकु
न्दशराश्चपुच्छपदिद्रुदोर्षोवाप्यद्रुतिदो
र्घः । शि० श्वीवापदे ॥ श्वापद
सोदम् । श्वापदस्थान्यतरस्यामि
तिपाञ्चिकश्चनिर्घण्टः ॥

श्ववावित्० द् । पुं० श्वल्यपथी । सा
उ० इ० प्र० सूक्ष्मलोमवति ॥ श्व
नंविभ्यति । व्यध० । क्षिप् । नहि
हतोतिदीर्घः ॥

श्वासप्रश्वासचारणम्

श्वेतकः .

श्वाश्वः । पुं० भैरवे ।
 श्वासः । पुं० श्वसिते । प्राथेनवा
 ह्यक्षयायोरन्तः प्रवेशने । समा
 ध्वङ्गेरेषकविरोधिनि । प्राथवा
 यौ । श्वसिति । श्वस० । श्वाद्य
 धितियः । रोगविशेषे ॥ पिशु
 नेानरकः क्वाशो ध्यायतेश्वासकास
 यान् । घृततेनप्रदातव्यसहस्रप
 लसस्वित्तमितिशारातपीयकर्मवि
 पाकः ॥ अश्लोपधेश्वाविभीतक
 स्यैव चूर्णं मधुश्वासनाशनम् ॥
 पिप्यशीधिकाचूर्णं मधुसैन्धवसं
 युतम् । सर्षपैरगञ्जरश्वासीधपी
 नसहस्रविदितिगारुडे १८८ चध्या
 यः । घ्राण्ये । हारीद्घाटने ।
 श्वासकासः । पुं० श्वासयुक्तकासरोगी
 । श्वासजनककासे ॥ यथा । का
 सवृष्टाभवेच्छ्वासः पूर्वोवादीयकैः
 पनेरितिगुरुपुराणम् ॥
 श्वासकुठार । पुं० । श्वासरोगश्लेष्म
 धविशेषे ॥ यथा । रसेगन्धोबिष
 खापितृद्वयसुमनः शिला । ए
 तानिकर्षमाचापिमरिषश्चाष्टकर्ष
 कान् ॥ कटुश्चकर्मयुग्मं पृषग
 चविनिः घिमैत् रसः श्वासकु
 ठारैःसर्वश्वासनिवारणं द्रुतभा
 वप्रत्यागः ॥
 श्वासमण्डलसधारणम् । न० प्राणायामे
 । श्वासप्रत्यामण्डलधारणं यत्तत्

श्वासहेतिः । पुं० निद्रायाम् स्वादि
 श्वासारिः । पुं० पुष्करमूले ।
 श्वाभी । पुं० वायी । वि० म्वास
 रोगिणि ॥
 श्विषम् । न० श्रुतकुष्ठे । कुष्ठे ॥
 श्वेतले । श्वितावरणे । स्फायि
 तश्लोतिरक् ॥ अश्लोपधन्तु । धा
 पीखदिरयाः क्वाधं पीत्वाचकःमुस
 युतम् । शङ्खेन्दुधवलं श्विषं च
 श्वितार्थं नसंशयः ॥
 श्विषघ्नोः स्त्री० पीतपण्यांम् । वि
 कुटो० इति० गौ० भा० प्र० ॥
 श्विषी । वि० श्वेतकुष्ठवति । श्वि
 षमस्यास्मिन्वास्ति । अतद्रुनिठ
 नावितोमिः ॥
 श्वेतः । पुं० श्वभरणे । सपे
 द० इ० भा० ॥ दोषविशेषे ।
 श्वेतसौपे ॥ अद्रिविशेषे । कुला
 ततश्लोत्तरेहितसहस्रयोजनवितोर्णे
 प्रागायतेहिरण्यवधपंश्वभयादागि
 रौ ॥ यानरविशेषे ॥ यथाराभा
 यणे । श्वेतीरजतसहस्रमचपला
 भीमविज्जमः । बुद्धिवानुमानर
 परस्त्रिपुनिकिपुत्रिश्रुतद्वितः । कप
 र्दकि ॥ शुक्यह ६ शङ्खे ॥ श्वे
 ताभे ॥ निरायतारविशेषे ॥ न०
 दले । वि० शुक्यार्थविशेषे ।
 श्वेतते । श्विता० । पथाद्य ॥
 श्वेतकः । पुं० पराटके । न० रज्ये ॥

श्रुतशुद्धा

ताह्वये । श्रुतेतरोहिडा । इ० भा०
प्र० वृक्षे ॥

श्रुतशुद्धिः । पुं० पट्टिकाश्लेषे ॥

श्रुतबधा । स्त्री० अतिविषाद्याम् ॥ व
चाप्रमेदे । मेधायाम् । हैमवत्या
म् । साकाशच० इ० भा० प्र० ॥

श्रुतशुक्लः । पुं० उदुम्बरवृक्षे ॥ शु
क्लत्वचि ॥

श्रुतशाली । पुं० चन्द्रे । पार्श्वे ।
अर्जुने ॥ कर्के । शुक्लश्रुते ॥

श्रुतवासा । पुं० शुक्लश्लथारिस
न्यासिनि ॥ इ० उलायुधः ॥

त्रि० परिघृतशुक्लवसने ॥

श्रुतवासापु० चन्द्रे ॥ श्रुतेताएनवृष्टि
। दह० श्रुतेतेनोहवतीवा मन्त्रे
श्रुतेतवृष्टिखिलनोविषये० श्रुतेत
वहादीनांउसपदस्योति० यत्रपद
त्वतवखिलनोपवादेऽडम् । श्रुते
तवाही० श्रुतेतवाह० श्रुतेतयो
भ्यामित्यादि ॥

श्रुतेतवाहनः । पुं० चन्द्रे । शशनि
॥ धनध्वये । अर्जुने ॥ मकरे ॥

श्रुतेतवाही । पुं० अर्जुने । पार्श्वे ॥
श्रुतशुद्धा । स्त्री० वनतिक्तायाम् ।

विसर्पिण्याम् । गिरिजायाम् ॥
श्रुतेतवृष्टी । स्त्री० क्षुद्रमातायाम्
म् । श्रुतेतफगायाम् ॥

श्रुतेतवृष्टः । पुं० मरुतदुमे ॥
श्रुतेतवृष्ट्या । स्त्री० क्षुपविशेषे ॥

श्रुता

सितसायकायाम् । सितपुङ्गाया
म् ॥

श्रुतशिशुः । पुं० शुक्लश्रीभाङ्गने
सुतोष्णे । मधुशिशुके ॥

श्रुतेतशिशुपा । स्त्री० शुक्लशिशुपा
वृक्षे ॥

श्रुतेतशिविकः । पुं० निष्पत्ति ।
भटवांसु० इ० भा० प्र० ॥

श्रुतेतशुक्लः । पुं० यवे ॥

श्रुतेतशूरणः । पुं० वनशूरणे ॥
श्रुतेतनर्प्यः । पुं० शुक्लवर्षभुजगे
। मरुवृक्षे ॥

श्रुतेतसर्पः । पुं० गौरसर्पे ॥

श्रुतेतसारः । पुं० कदरे । खदरे ॥

श्रुतेतसुरसा । स्त्री० श्रुतेतपुष्पशिका
लिकायाम् । भूतविद्यायाम् ॥ श्री
भनारसीऽद्याः । श्रुतेताचासीसु
रसाय ॥ श्रुतेततुलस्थाम् ॥

श्रुतेतछन्दा । स्त्री० विष्णुक्रान्ता
मेदे ।

श्रुतेतहयः । पुं० उर्वे । श्रवसि ।
हयवृक्षे ॥ अर्जुने । पार्श्वे ॥
चन्द्रे ॥ शुक्लवर्षाश्रुते । कर्के ॥

श्रुतेतहस्तो । पुं० ऐरावते । शुक्ल
शले ॥

श्रुतेता । स्त्री० वराटिकायाम् ॥
काष्ठपटलायाम् ॥ श्रुतेतन्याम् ॥

श्रुतेतपराजितायाम् । स्फुट्याम् ॥
अतिविषाद्याम् ॥ श्रुतेतहृष्ट्याम् ॥

श्रुतीदर :

श्रुतकण्टकाख्याम् । पापायमेया
म् ॥ श्रुतदूनीयाम् । शिलाय
स्कलायाम् ॥ वधरीचनायाम्
॥ शकंरायाम् ॥ सताविशिषे ।
छ, रिक्वापचिक्वायाम् । पथंमूला
याम् ॥ अविप्रियायाम् ॥ शु
वास्तु श्रुतातिमधुराशीतास्त
न्यदासचिकारिका ।

श्रुताविभृत् । स्त्री० शुकविष्टताया
म् । चिभाण्ड्याम् ॥

श्रुतास्त्रिः । स्त्री० च्युपविशिषे । अ
स्त्रिकायाम् पिष्टोष्ठ्याम् ॥

श्रुताकं । पुं० शुकार्कंठ्ये ।
तपने । शकंरापुष्ये । उत्तमस्त्रि
कायाम् ॥ अस्त्रगुणा । श्रुता
कं । कटु, कस्तुरित्तुष्योमलविशि
धनः । मूत्रकृच्छ्रास्त्रिः । शक्तिं
शदे।पविनाशनइति ॥

श्रुतावरः । पुं० सितारवाकि ।

श्रुताश्रुः । पुं० अर्जुने ॥ सश
देवपाण्डवे ॥

श्रुताष्टा । स्त्री० सितपाटलाया
म् ॥

श्रुतेष्टः । पुं० सितेष्टी । वनपथ
के । पायड, रेष्टी ॥ अस्त्रगुणाः ।

श्रुतेष्टः । स्त्री० रुष्टीगुरुशकफ
मूत्रहान् । दीपनः । पित्तदाहघ्नो
विपाकिकोप्यलसद्येति ॥

श्रुतीदरः । पुं० कवेरे ॥ इ० वि

पट्कर्म

काण्डशेषः ॥

श्रीवसीयसम् । न० कल्याणे । मह
ले । वसुशब्दः प्रशंसावाची० ई
यसुन्नतः । श्रुत्प्रशब्दत्तरपदार्थ
प्रथसामाशोर्विषयमाह । श्रीव
सीवइतिविद्यहे० मयूरव्यंसका
दित्वात्समासः । श्रुत्सीवसीयः
श्रेयसद्बलचसमासात् । अर्थपर
पदस्याचशुः शब्दः कालवाच्यपि
। अभिधत्तेस्वभावेनतेमौमद्वला
र्थंकारितपाणिनीयमतदर्पणः ।
श्रीवसीयसन्तोभूयात् ॥

यकाक्षरस्य प्रारम्भः

पः । पुं० यकारे ॥ कचे ॥ वि०
विज्ञे । निपुणे ॥ श्रेष्टे ॥

पट्कः । पुं० यकांसङ्घे । सङ्
ख्यायाः संघासङ्घसूत्राध्ययने
ध्वितिकन् ॥ यष्टेनरूपेयगृह्या
तीत्यर्थे तु तावत्तियेनगृह्याती
तिकन्बतन्त्रः पूरणप्रत्ययस्यचनि
त्यलुक् । यष्टेनरूपेयगृह्याति०
पट्कीदिवदत्तः ॥

पट्कटु । न० यष्टूपणे ॥

पट्कर्णः । पुं० कर्णवेधज्ञेनयोर
पथ्ये।विद्यम.नये।सूतोयस्यापथ
स्यसम्भासनायाम् ॥

पट्कर्मा । पुं० यागादिभिर्युति
त्रास्ये ॥ पट्कर्माध्ययनादी
न्यास । तानिबधा । इत्याध्ययन

पट् चक्रम्

दानानियाजनाध्यापनेतथा । प्र
 तियहसतैर्युक्तः पट् कर्माविप्रल
 व्यसङ्गतिः । अथोप्यवर्गे गृह्यन्ना
 ज्ञाथे ॥ अतायाचितमै अह्नापिवा
 पितृयकुसीदानिपट् कर्माध्यक्ष ॥
 न० पत्यां कर्मणां समाहारे । अध्या
 पनादिपट् सुकर्मसु ॥ यथा । अ
 ध्यापनमध्ययनयजनयाजनंतथा ।
 दानं प्रतिग्रहश्चैवपट् कर्माध्ययन
 न्ननङ्गति ॥ शान्त्वादिपट् सुकर्म
 सु ॥ तानियथा । शान्तिपश्यलभ
 नानिविद्वेषोच्चाटनेतथा । मारणा
 न्तानिशंसन्तिपट् कर्मादिमनीषि
 यङ्गति ॥ वि० पट् कर्म कर्षारि ॥
 पट्काष्ठकम् । न० विशाहादिविचारे
 दोषविशेषे ॥ यथा । यदिकन्याष्टमे
 भर्ताभर्तुः षष्ठे चकन्यकाः षट्का
 ष्टकं विजानीयात्कृत्स्नविद्वेशे र
 पि ॥ - - -
 पट्कृटा । स्त्री० भैरवोदेवताविशेषे ।
 पट्कीणम् । न० अर्थे ॥ षडसौ ।
 दग्नात्पठगृहे ॥
 पट्कीणः । पुं० न० षड्भ्यः कोषे
 म्यलत्पन्ने षपुषि ॥ यथाहुः । पितृ
 म्यामशितादन्नान्पट्कीणं वाशतैव
 पुः । ज्ञायवोऽस्योनिमज्जावजायन्ते
 पितृतप्तवा । खड्गं सांसजीणितमि
 तिमाल्यतप्तमधन्तिहि ॥
 पट् चक्रम् । न० शरीरस्यपद्माकारव

पट् पदः

ट्प्रकारचक्रे ॥
 पट्परणः । पुं० भ्रमरे ॥ यूकायाम् ॥
 पट्तिखी । पुं० माघशुक्लैकादश्यांभै
 म्यामुपवासकृत्वाहादश्यांपट्तिना
 चारविशिष्टे ॥ यथा । मृगशीर्षे श
 शधरेमाघेमासिप्रजायते । एकाद
 श्यांसितेपक्षे सीयवासी जितेन्द्रिय
 ॥ हादश्यांपट्तिनाचार कृत्वापा
 पात्प्रमुच्यते । शिखलायीतिसिद्ध
 र्त्तीतिलशोमीतिसिद्धकी ॥ तिलघ
 दाताभीक्षावपट्तिनीनावसीदती
 ति ॥ - - -
 पट् चिंशत् । स्त्री० सङ्ख्याविशेषे ।
 क्लीस० इ० भा० प्र० चि० । स
 ङ्गश्रेये ॥ यथापट् चिंशत्पचारा ।
 पट् चिंशत्तत्त्वम् । न० शैवशास्त्रप्र
 सिद्धे तत्त्वसमूहे ॥ यथा । प्राणापा
 नसमानाश्चोदानव्यानीषवायवः ।
 भूतं चपशुभिः सार्यं चतुर्दशभिरि
 न्द्रियैः ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिसा
 ङ्ख्यशास्त्रविदोऽभिदुः । महानुका
 लः प्रधानसुमायाचिद्योचपुरुषः
 इतिपौराणिकाः प्राङ्मुखिंशत्त
 त्वानितैः सङ्ग । विन्दुनादौशक्ति
 शिषीशान्तातीतीपरंततः ॥ ष
 ट् चिंशत्त्वमित्युक्तं यैवागमविशा
 रदेरितिमानसोक्तासः ॥
 पट् पदः । पुं० भ्रमरे ॥ पट् पदानि
 यम् ॥ यूकायाम् ॥ न० माघा

षट्, पदेष्ट :

हत्तान्तरे । यथा । षट्, कलमादौ त
दनुचतुस्रुग परिसन्तनु । शिषेदि
कलकलयचतुष्यदमेवंसिद्धिनु । ॥
छन्दः षट्, पदानामभवतिफणिन
यकगोतं । रुद्रे विरतिमुपै तिनृप
तिसुखकरमुपनीतम् । उल्लालयुग
लमन्ते भवेदृष्टाविंशतिकलमिदम्
• शृणुपञ्चदशेविरतिस्थितं पठनेप
शिलतलनहितम् ॥ तथा । वामक
रोदरकलितकमलसोदररुचिषदना
• गुरुपुरतीपितवैपनामलल्पतिगु
रुसदना • भवदभिलषणविशीयरभ
सपरिशेषतद्विषया • मुञ्चतचन्द्र
भयेनरक्षन्मिधजोवितमपिसा ।
निजहृद्विनिहितभवदभिसरणर
हतरङ्गमनङ्गशक्ति • भवदौय
बिल्लिकनमन्तरोनमनोरथमुषमनु
भवति ।

षट्, पदप्रियः । पुं • नागकीशरञ्ज
घे ॥ न • रत्नीत्यजि ॥

षट्, पदा । स्त्री • यूक्तायाम् ॥

षट्, पदातिविः । पुं • आचक्षते ॥

षट्, पदानन्दः । पुं • पुण्यहृष्टविशीपे ।

किं हिराति । पौरुषभद्रे ॥

षट्, पदानन्दश्चैनः । पुं • किंहिराति

। अशीकपादपे ।

षट्, पदी । स्त्री • यूक्तायाम् । इ • इ-
न्दः ॥

षट्, पदेष्टः । पुं • नीवे ! कदम्बे ॥

पडङ्गः

षट्, प्रज्ञः । पुं • वामकीली । कः सुकी
षिङ्गे ॥ धर्मादिशास्त्रविज्ञे ॥ यथा
। धर्मार्थकाममोक्षोपलोकतत्त्वार्थ
शौरपि । षट्, सुप्रज्ञास्तिषण्णोश्चै •
सपट् प्रज्ञवृत्तिस्मृतः ॥ इ • चि •
शेषः ॥

षडः । पुं • पियान्तरे । मेदे ।

षडंगः । चि • यष्टंशि ॥ सङ्गा
शब्दस्यवृत्तिप्रियेवृणार्थत्वम् ॥

षडङ्गः । पुं • वेदे ॥ षट्, शिचादी

न्यङ्गान्यस्य । छद्रगी, चुरकी । न •

शिचादिभेदाङ्गेषु ॥ यथा । शि

चाकस्योव्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषं

तथा । छन्दश्चेतिषडङ्गानिवेदानां

वैदिकांशदुः ॥ छन्दः पादोतु

वेदस्यहस्तीकल्पस्तु कथ्यते । ज्यो

तिषामवननेच निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते

॥ शिक्षाप्रान्तुषेदस्यसुखं व्याकर

णं स्मृतम् । तस्मात्साहचर्येण

यत्रसाक्षात्किमद्योयते ॥ इ • स्मृतिः ।

॥ शरीरस्यपडङ्गशेषे । यथा । जङ्गे

वाङ्गिरीमध्यं पडङ्गमिदमुच्यते •

इति । इदादिषु ॥ इतिरप्यग्नि

खाद्येवकाचं नयनचयम् । करतरा

करपुष्पीषपडङ्गं न्यासश्चर्मणि ॥

गव्यविशीपे ॥ यथा ॥ गीमूषं

गीमयं चीरं सपिदं धिचरोचनाप

हङ्गनेतन्माहल्यपविषं सङ्गागवा

मितिस्मृतिः ।

पडष्टकम्

पडङ्गवित् । पुं० जनार्दनं ॥ चि०

पडङ्गवितरि ॥

पडङ्गवधूपु० । पुं० । देवदेवेषु मविशि
षे ॥ यथा । गुग्गुलुगुणोशौरशकं
रामधुवन्दनेः । धूपयिदाः क्यसंमि
श्रीर्नोचो देवेषु देविक इति ।

पडङ्गवित् । पुं० । शिवादिवेदाङ्गज्ञे

। पङ्क्तिपावनद्राक्षर्ये ॥ पडङ्गानि

• शिक्षादीनिशैल्याचष्टेः ।

पडभिज्ञः । पुं० । अथवादिनि ।

सर्वज्ञे । । बुद्धे ॥ दिव्यचक्षुः

श्रीर्ष० परचित्तज्ञानं० पूर्वनिवा

सानुसृतिः । • आत्मज्ञानं० वि

यज्ञमनं० वादन्त्यादिदिसिद्विष्टेति

पट्चभितीज्ञायमानानिधस्यसः ।

पट्सु० दानशौलक्षानिचर्याध्यान

प्रज्ञासु० अभिज्ञा० आद्यं ज्ञानमष्टे

तिथा ।

पडशोतिः । स्त्री० । अकंसदृक्कान्ति

विशेषे ॥ यथा । पडशीतिर्भवे

प्रापन्त्युक्तान्याशेषेषुचित ॥ प

डधिकाऽशोतिसद्व्याथाम् ॥

पडशीतिचक्रम् । न० । मिथुनकन्या

धनुर्भोनराशिस्यरवेः शुभाऽशुमफ

लक्षानार्थेनपुत्राङ्गनराकाररक्तेः ।

यथा । सुखिबेकं करीवेदाः पादयु

गमेदधं दयम् । क्रीडे वापुस्तदापि

दा । करेसव्येतरिपिच- । इय हयं

तथानेवे मककेचित्तयं तया । इयञ्चै

पडूषणम्

वतयागुह्येपडशीक्षांस्वनेस्थिति ॥

सुखेदुःखं करेस्वामः पादयेः म

मणं हृदि । कान्तास्त्रावन्वनामेश

स्ती स्यात्स्त्रीयमेनूषाम् । संज्ञानं

नेत्रयोः शैव्यपमानेष्टमस्तके । गुह्ये

शैवमवेन्मूल्यु । पडशीतिकलशुति

रिति ॥

पडष्टकम् । न० । पट्कारेयोः गे । सतु

वरकन्ययोः स्वस्तराज्येपेक्षेवापरस्य

रपहाष्टमराशिसम्बन्धः । सचमि

चारिमेदेनद्विदिधः । तथमित्रपड

ष्टक यथाभकारसमेतमिथुनं । क

न्याकलसौम्येन्द्रमीनीष । वृषभ

तुल्येपलिमेदीककंठधनुषोचमिष

विधौ । पडष्टकावितकीष । अरि

पडष्टकमाह । मकरः करिकुलरि

पुषाकन्यामेषिसहभक्षस्तुलया ।

कर्किकंठौवृषधनुषोष्ठयिकमिधुने

अशेरिविधौ ॥ ददिकभ्याष्टमेभर्ता

भर्तुः पडष्टककन्यका । पडष्टकं

विधानीयानुषाङ्गं तत्रिदशैरपि ।

पडाननः । पुं० । कार्तिकेये । महा

सेने । स्कन्दे । गुह्ये ॥ हासिका

नामत्रिपत्नीनांपक्षांसनपानार्थध-

ट्फाननानियस्यसः ॥

पडूषणम् । न० । मिश्रितकटुपटुश

द्रव्ये । यथा । पडूषणं समारिषं

पडूषणमुदाहृतम् । पडूषणलशु

अंतशुद्धसुखाविज्ञापडूमितिमाह

षड्, सन्धिका

प्रकाशः ॥

षड्, गया । स्त्री० षड्, विधमयायाम् ॥ यथा । मयागजागयादित्योगा यचौषगदाधरः । मयागयासुरखैव षड्, मयासुक्तिदायिकेतिपायपुराणे गयापदतिः ॥

षड्, यवम् । न० गीषट्, कयुक्तवृक्षादी ॥ यथा । षष्टामबंधर्म इजंपषड्, गव' जीविकार्थिनाम् । अतुर्ग'पंनृशं सोनांदिगव'व्रज्जवातिनाम् ॥ ष णांगर्थासमाहारः । गीरतचित्तु षौकौतिसमासात्षट् ॥

षड्, गुणरहितः । पुं० मधुरादिष ड्, गुणरहितेपरमात्मनि ॥

षड्, गुणेशः । पुं० षड्, इन्द्रियनि ॥ यन्तरि ॥

षड्, यन्त्रः । पुं० महाकरञ्जपादपे । षट्, यन्त्रयोश्च । अचप्रत्यन्वबपूर्वा द्वित्वाभाजितियोगविभागाद् ॥ षट्, यन्त्रायध्वा ॥

षड्, यन्त्रा । स्त्री० वचायाम् ॥ षट्, यन्त्राः यन्त्रयोश्चः सा ॥ श ब्याम् ॥ शुक्लवचायाम् ॥

षड्, सन्धिका । पुं० षट्, प'णि ॥ स्त्री० वचायाम् ॥ न० शिष्यली मूले ।

षड्, सन्धिका । स्त्री० शब्याम् । ग न्धमूल्याम् ॥ षट्, षड्, वीयन्त्रयो स्याः । स्वार्थे षन् ॥

षड्, भुजा

षड्, भुजः । पुं० तन्नीसमुत्थिते० क र्ठील्लितेचखरविशेषे ॥ षड्, भ्यः स्थानेभ्योजातः । षड्, भ्यामिति डः ॥ यथा । नासांश्चण्डमुरस्ता सुविह्वंदांश्चसंस्पृशन् ॥ षड्, भ्यः सञ्जायतीयस्मात्तस्मात्षड्, भुजइति छृत ॥ मधुर'खरतुल्यमुरीयम् । यथा । षड्, भुजरीतिसयूरादिगावीन दंतिपर्वभम् । अजाविरौतिगा न्यारंक्रौक्षीनइतिमध्यमम् ॥ ता नसिनसतेसप्तखराणांमध्येप्रथमख- रीयम् ॥

षड्, धा । अ० षट्, प्रकारे ॥ षड्, ध्यायाविधार्थे धा ॥

षड्, धिः । षि० षट्, प्रकारे ॥ षट्, विधाः प्रकारायस्य ॥

षड्, भावविरहितः । वि० अस्ती त्यादिगरीरधर्म'रहितेपरमात्मनि अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव हंतेविषरिणमठेअपघ्नीयतेविनश्य- तीति ॥

षड्, भुजः । वि० षड्, टस्तयुक्ते ॥

षड्, भुजा । स्त्री० अण्डिकायाम् ॥ रुद्रचण्डाणाम् ॥ षड्, भ्याम् ॥ न० षड्, खामिधेकललाताविशेषे । मधुफलायाम् । इतकक'व्याम् । तिक्तफलायाम् । खर'भुजा० इ० भा० प्र० ॥ अस्याः फलगुणाय धः । तिक्तंवाख्ये तदनुमधुरंकिञ्चि

षडष्टकम्

षडङ्गजित् । पुं० जनार्दनं चि०

षडङ्गजेतरि ॥

षडङ्गधूपः । पुं० । देवदेविधूमविभ्रि
पि ॥ यथा । सुगन्धगुरुणोशौरयकं
रामधुचन्दनैः । धूपयिदःश्वसंमि
श्रैर्नोचैर्देवश्लेष्टिक इति ।

षडङ्गजित् । पुं० शिष्टादिवेदाङ्गज्ञे

। मङ्गिपादनद्राक्ष्यर्थे ॥ षडङ्गानि
० शिष्टादीनिशैल्याचष्टेसः ।

षडभिज्ञः । पुं० चरयवादिनि ।

सर्वज्ञे । बुद्धे ॥ दिव्यवचः
श्रीषं० परचित्तज्ञानं० पूर्वनिवा
सानुस्यूतिः० शाक्तज्ञानं० वि
यङ्गमनं० वायव्यं जादिसिद्धिंति
षट्चमिती।ज्ञायमानानियस्यसः ।
षट् सु० दानशौलवान्तिवर्षाध्यान
प्रज्ञासु० चभिज्ञा० चादाज्ञानमस्ये
तिवा ॥

षडशीतिः । स्त्री० अर्कशङ्कान्ति

विशेषे ॥ यथा । षडशीतिर्भवे
जापन्मुक्तकन्याभक्तिपुत्रेति ॥ ष
डधिकाऽशीतिसङ्ख्यायाम् ॥

षडशीतिचक्रम् । न० मिथुनकन्या

धनुर्मोनराशिस्थरवे शुभाऽशुभफ
लज्ञानार्थेनक्षत्राङ्गनराकारचक्रे ॥
यथा । सुखिवेकंकरेवेदाः पादयु
गमेवयंइत्यम् । क्रीडेवागस्तवावे
दा । करेसव्येतरिपिच० । इय इयं
तथानेचैमस्तकेचितय तथा ॥ इयश्चै

षडूषणम्

षटयामुर्ध्वं षडशीत्यांस्त्रमेस्थिते ॥

सुखेदुःखं करेलाभः पादयोर्भ्र
मणं हृदि । कान्तास्त्राधन्वन्वासेह
स्ति स्यात्स्त्रीयमेतन्वाम् ॥ संस्मानं
नेत्रयोश्चैव प्रमानघमस्तले । सुर्ध्वं
चैव भवेन्मृत्युः षडशीतिप्रलम्बुति
रिति ॥

षडष्टकम् । न० षट्कारेणैवे ॥ सतु

वरकन्ययोः स्त्रस्त्रराश्वपेजवापरस्प
रषडाष्टमराशिसम्बन्धः । सचमि
चारिमेदेनविशेषः । तत्रमिषषड
ष्टकं यवामकरसमेतमित्युनं । क
न्याकलसौम्यगीर्दमौनीच । इषभ
तुल्यैर्ब्रह्मैथीककंठधनुषोचमिष
विधौ ॥ षडष्टकार्वातशिषः ॥ चरि
षडष्टकमाह । मकरः करिकुलरि
पुषाकन्यामेवेषसहभाषस्तुलया ।
कविंघटौहषधनुषीष्टाशकमित्युमे
चवैरिषिधौ ॥ यदिकन्याष्टमेभर्ता
भर्तुः षष्टकन्याका । षडष्टकं
विज्ञानोयात्षष्टिर्जातविद्वैरपि ॥

षडाननः । पुं० कार्तिकेवे । महा

सिने । स्कन्दे । गुहे ॥ हात्तिका
नामग्निपत्नीर्गायस्त्रांस्तनपानार्थं ष-
ट्ज्ञाननानियस्यसः ॥

षडूषणम् । न० । मिथिलकटुषट्का

द्रव्ये । यथा । षष्ठकालं समरिचं
षडूषणमुदाहृतम् । षष्ठकालगु
षं तत्तुष्टवमुष्यविज्ञापष्टमितिभावे

पठ्, घञ्चिफा

प्रकाशः ॥

पठ्, गया । स्त्री० पठ्, विधगयाघाम्
 ॥ यया । गयागजीगयादिखोगा
 यचौचगदाधर । गयागयासु, रदैव
 पठ्, गयामुक्तिदायिकेतिनायुपुराणे
 गयाप्रकृतिः ॥

पठ्, गवम् । न० गी, पठ्, क्युक्तहलादी
 ॥ यथा । अष्टागवर्धमं हलपठ्, गवम्
 जीविकाशिनम् । अतुर्गवन्नुशं
 सोनांदिगवन्ब्रह्मघातिनाम् ॥ प
 सांगवसमाहारः । गीरतद्धितलु
 कीकौतिसमासात्पठ्, ॥

पठ्, गुणरहितः । पुं० सधुरादिप
 ठ्, गुणरहितपरमात्मनि ॥

पठ्, गुणेशः । पुं० पठ्, द्विधनि ॥
 यन्तरि ॥

पठ्, गन्तः । पुं० मण्डारकृष्णद्वये ।
 पठ्, गन्तयोयस्य । अच्, पत्न्यन्वयपूर्वा
 दित्यन्तजितियोगविभागादृच्, ॥
 पठ्, गन्तापद्यथा ॥

पठ्, गन्त्या । स्त्री० वधायाम् ॥ पठ्,
 गन्त्याः गन्तयोयस्याः सा ॥ श
 व्याम्, ५ शुकवचायाम्, ३

पठ्, यन्त्रिः । पुं० पठ्, पश्चि ॥
 स्त्री० वचायाम्, ॥ न० शिष्यली
 मूले ।

पठ्, यन्त्रिका । स्त्री० शय्याम् । ग
 न्धमूल्याम्, ॥ पठ्, पृथ्वीयन्त्रिया
 स्याः । सार्धेकान् ॥

पठ्, भुजा

पठ्, भुजः । पुं० तन्वीसमुत्थिते० क
 ष्टीत्थितेचस्वरविशेषे ॥ पठ्, भ्यः
 स्थानेभ्योजातः । पञ्चम्यामिति
 उः ॥ यथा । नासांशुष्ठानुरक्षा
 लुजिह्वांदन्ताद्यसस्पृशन् । पठ्, भ्यः
 सञ्जायतेयस्मान्तस्मात्पठ्, कश्चित्
 श्रुत ॥ मयूरस्वरतुल्यमुरीयम् ।
 यथा । पठ्, जरीतिमयूरैरिहायैः न
 दंतिवर्धमम् । अजाविरौतिगा
 न्धारक्रीडोत्तमिधमम् । ता
 नसीनमतेसप्तस्यराणांमध्येप्रथमस्य-
 रीयम् ॥

पठ्, धा । अ० पठ्, प्रकारे ॥ सठ्,
 म्यायापिधार्धेधा ॥

पठ्, धि । त्रि० पठ्, प्रकारे ॥ पठ्,
 विधाः प्रकारायस्य ॥

पठ्, भावविरहितः । त्रि० अस्ती
 त्यादिगरीरधर्मरहितपरमात्मनि
 अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव
 र्छंतेमिपरिणमठिअपक्षीयतेविनश्य-
 तोति ॥

पठ्, भुजः । त्रि० पठ्, क्तयुक्ते ॥

पठ्, भुजा । स्त्री० अश्लेषाशाम् ॥
 रुद्रचर्द्धापाम् ॥ अश्लेषत्याम् ॥
 न० यद्वेद्याभिधेफललताविशेषे ।
 सधुफलायाम् । इत्तककेश्याम् ।
 तित्तफलायाम् । खरपूजा० इ०
 भा० प्र० ॥ अस्याः फलगुणाय
 यः । तिष्ठंवात्ये तदनुमधुरं किञ्चित्

संघाव :

॥ संघते ॥

संघमकः । त्रि० नियन्तरि ॥ संघ
मिनि ॥संघमनः । पुं० यमलीके ॥ न० व
रुने ॥ व्रते ॥संघमनी । स्त्री० यमस्यपुत्र्याम् ॥ यथा
क्तंश्रीमद्भेन्द्रसंघितायाम् ॥ मृत्योः
संघमनीतुङ्गलाप्रकारसमूहला ।
कालपाशपितृव्याधिप्रेतमारीनिधि
विता ॥ कालपाशादिचुष्टा० ऽत्यु
द्रतायसप्राकारसमूहा० संघमनी
नामदक्षिणस्यांशाम्यपुरीत्यर्थः ॥संघमितः । त्रि० जातसंघने ॥ ता
रकादित्वादितच् ॥ यधिते ॥संघमी । पुं० मुनी ॥ त्रि० संघमव
ति ॥ स्थितप्रज्ञे ॥ वानिथासर्वभू
तानांतस्थांजागर्त्तिसंघमी । मंथ
नेऽस्मास्ति । इनिः ।संघावा । स्त्री० सख्ययथावायाम् ।
योसिनदीपान्तरगमने ॥ समुदिता
नांगमने ॥संघामः । पुं० संघने ॥ संघमनम्
। यमः । ससुपनिधिसुचेतिपक्षे घञ्
॥ संघते ॥संघावः । पुं० घृतघीरगुडगोधूमचू
र्णसिद्धेभोग्यविशेषे ॥ यथा । संघा
वमुघृतघीरगुडगोधूमपाकजइति
॥ पितृकविशेषे । पिराक० पिराकी
० इ० भा० प्र० । यथा । यमच्यः

संयुग :

नाक्यसमितानिर्मिताघृतमज्जि-
ताः । कुट्टिताश्चोलिताः शृषाः
शर्करामिर्विमर्दिताः ॥ तत्रचू
र्णेघ्रिपिदेनालवङ्गमरिचानिच । ना
लिकेरंसक्तपूर्वचारबीजान्यनेकथः
॥ घृताक्तसमितापुष्टरीटिकारक्षिता
ततः । तस्यांतत् पूरणंन्यस्यकुर्या
न्मुद्रांहडांसुधोः ॥ सर्पिषिप्रचुरे
तात्सुसुपचेन्निपुणोजनः । प्रकारज्ञैः
प्रकारोयंसंघावघृतिकीर्तितः ॥ म
ठकेनसमोद्धेयः संघावापिगुणै
र्जनैः ॥ लोके० गंभाइतिप्रसिद्धो
यन् ॥ संयुयतेमिथीक्रियतेगुडादि
भिः । यु० । समियुद्धदुषइतिघञ् ॥

संयुक्तः । त्रि० संलम्ने । संयोगाश्रये ॥
सम्यक्क्युथाः ॥संयुक्तसमवायः । पुं० सन्निकर्षे ॥
यथा० घटरूपप्रत्यक्षे संयुक्तसमवा
यः सन्निकर्षः । चक्षुः संयुक्तेघ
टेरूपस्यसमवायात् ॥संयुक्तसमवेतसमवायः । पुं० सन्निक
र्षविशेषे ॥ यथा० रूपत्वसामान्य
प्रत्ययज्ञे० संयुक्तसमवेतसमवायः
सन्निकर्षः । चक्षुः संयुक्तेघटेरु
पंसमवेतम् । तत्ररूपत्वस्यसमवा
यात् ॥संयुगः । पुं० युगे । आधोधने । ज
न्वैरथे ॥ संयोगजनम् । युजिर०
। घञ् । रघयुनीतिनिर्द्देशानुशा

संयोग :

भावः । प्रतिजनादिषुसंयुगशब्द
पाठाद्वा ॥

संयुक् । ति० गुणवति । सम्वन्धिनि
॥ संयुज्यते । युज० । क्विप्चेति
क्विप् ॥

संयुतः । वि० । संयुक्ते । बहे ॥

संयोगः । पुं० प्रथमे । इमौसंयुक्ता
वित्तिव्यवहारहेतौ० नवद्वयवर्ति
नि ॥ मेलने । सम्वन्धे ॥ सन्निकर्ष
भेदे ॥ चक्षुषाघटप्रत्यक्षजननेसंयो
गसन्निकर्षः ॥ संबन्धमात्रे ॥ सं
युज्यतेनेन । युजिर्० । घञ् ॥
न्यायमतेसंयोगेऽगुणपदार्थः । स
चाप्रामवस्तुद्वयस्यप्राप्तिरूपः सम्व
न्धविशेषः । सचिचिधायया । एक
कर्मजन्यः । यथापर्वणेष्विसंयो
गः । १ । उभयकर्मजन्यः । यथा
नेपथ्यसंयोगः । २ । संयोगजन्य
संयोगः । यथाकपालतरुसंयोग
जन्यतरुकुम्भसंयोगः । ३ । कर्म
जन्यसंयोगोऽपिद्विविधः । अभि
घातः० तस्माच्छब्दोच्चार्यते । १ ।
नादनः० तस्माच्छब्दोच्चार्यते
। २ ॥ अथप्रमाणम् । अप्राप्तयेस्तु
याप्राप्तिः सैवसंयोगर्हरितः । की
र्त्तितस्त्रिविधस्तुपचाद्योन्यतरक
र्मजः ॥ तद्येभ्योः कर्मजन्योभ
वेत्संयोगोऽपरः । आदिमः श्य
मशोलादिसंयोगः परिकीर्त्तितः

संयोगपृथक्त्वम्

॥ मेघयोः सन्निपातीयः सद्विती
यउदाहृतः । कपालतरुसंयोगात्
संयोगस्तरुकुम्भयोः ॥ द्वितीयः
स्यात्कर्मजापिद्विविधपरिकीर्त्तित
। अभिघातोनादनशब्दहेतुरिघा
दिमः । शब्दाहेतुर्द्वितीयः स्यादि
भागेपिचिधाभवेदितिभाषापारिच्छे
दः ॥ उदयात्पूर्वदशम्याः शिषि
॥ यथा । उदयात्प्राक्दशम्यास्तुशि
षः संयोगद्रव्यते । उपरिष्ठात्प्रवे
शस्तुतस्मात्तांवरिषञ्जयेत् ॥ स
न्निधौ ॥

संयोगपृथक्त्वम् । न० न्यायविशेषे
। यथा । एककर्मणोऽनित्यत्वका
न्यत्वाभ्यांद्वैरुप्याद्वीकारे० नित्या
नित्यसंयोगविरोधः । मैत्रन्० सं
योगपृथक्त्वन्यायात् । सचन्याय
श्चतुर्थाध्यायउक्तः । यथा । खादि
रेपशुवध्नाति० खादिरंवीथकाम
भ्यूपकुर्भतितिश्रुयते । अचसंश
यः । किंकोम्यश्चैवखादिरतानित्ये
पिस्थानुत्तनेति । तत्रफलार्थत्वेना
नित्यतया० नित्यप्रयोगाद्गतानयुक्ता
। यद्युनित्येपिखादिरत्वश्रवणं० त
त्फान्यस्यैवपशुवन्नाययूपाश्रय
ज्ञापनार्थमथाननित्येखादिरतेति
प्राप्ति० राहान्तायचतुर्थाध्यायसूच
म् । एककर्मण्यस्यैवसंयोगपृथक्
त्वमिति । अचसंयोगः सम्वन्धमा

संबन्धित :

महसिऽयोरवतारे ॥ अक्षद्रुमे । क
पंफले । योगविशेषे ॥ यथा । स
प्रसौरिविवारेचप्रसिपद्दुधवासरे ।
संबन्धसंज्ञकौयोगोर्गर्हितः शुभ
कर्मसु । नेघाधिपविशेषे । संबन्धं
यवहृदकः ॥

संबन्धकः । पुं० कालाग्निरुद्रे ॥ व
लदेवस्यसाङ्गले ॥ श्रीर्वे । बाढया
ग्नौ ॥ वि० प्रवर्त्तके ॥ संबन्धाय
ति । वतु० ब्रह्मल ॥

संबन्धकी । पुं० यलदेवे । अच्यु
ताऽराजे ॥ इ० त्रि० शेषः ॥

संबन्धवापी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
संबन्धितः । स्त्री० पञ्चादिनवपदे ।

संबन्धिकायाम् ॥ संबन्धिते । वतु
० । इतिपिरुहिरुतिविदिच्छिदि
कोर्त्तिभ्यश्चेतीन् ॥

संबन्धिका । स्त्री० पञ्चादीनांनशद
ले ॥ पञ्चम्यकेसरसमोपख्यदले ॥
संबन्धितरेव । खार्धकन् ॥ गुणा
स्तु । संबन्धिकाहिमातिकायाया
दाइहट्प्रचुत् । मूत्रहाच्छगुदव्या
धिरक्तपित्तविनाशिनी ॥

संबन्धिकाः । पुं० संबन्धनकारिणि ॥
संबन्धनम् । न० सम्यग्ब्रह्मधौ । सं
बन्धिततच्छीलः । वधुबुधौ । अ
नुदात्तधेतियुच् ॥ संदीपने ॥

संबन्धितः । वि० पुष्टे । सम्यग्
दधिबिशिष्टे ॥

संवाहनम्

संवाहनम् । न० मिश्रणे ॥
संयलितः । त्रि० मिलिते । मिश्रि
ते । एकतीक्ष्णते ॥

संयस्यः । पुं० शामे ॥ संयसन्वत
। वस० । उपसर्गोवसइत्यथच् ॥

संयहः । पुं० सप्तशध्वन्तर्गतप्रश
सवायी ॥ सतद्रूहवायेरुपरिष्ठ
इतिसिद्धान्तशिरोमणिः ॥ वा
योऽधतुयस्त्वन्वे ॥ यथा । धवन्तो
नयउद्यमीमः क्षेपस्यसाह्वयः ।
श्वभियुग्मोऽधवामीयसंतुयः । सं
वहीगयः ॥ ४ ॥

संवाटिका । स्त्री० गृहाटके ॥

संवाता । पुं० संवहतरि ॥ वाते
गल्प्याच्छत्रप्रत्ययः ॥

संवादः । पुं० परस्परवचनाविरो
धे ॥ बाविके । सन्देशवाक्ये ।
समाचारे ॥ संवदनम् । वद० ।
वञ् ॥

संवादिनी । स्त्री० सहश्याम् ॥ य
था । यद्वृत्तसंवादिनीतिरथुः ॥

संवाय्व्यः । वि० संवरणीये ॥

संवात्तः । पुं० गृहे ॥ पुरवासि
नांविद्यारथेपुरमध्येवर्हिवाऽनाह
तस्थाने । सन्निवेशे । निक्षेप
थे ॥

संवाहकः । पुं० अहविमर्दके ॥

संवाहनम् । न० भारदेशाहने ॥

अहमर्दने । पादमर्दनादी ॥ वह

संविधा

प्रापणे । स्वाध्यायनालव्युट् ।
वाहनमाहितादितिनिपातनाद्दीर्घ
द्वय्येके ॥

संवाहितः । वि० सञ्चारिते ॥

संविद्यन्ः । वि० उद्दिग्ने । सञ्चु
न्ते । श्रीश्रीभयचलनयोः स
पूर्वः । क्त । श्रीदितश्चेतिनः ।
प्रहोदितद्वृत्तिभेठ् ॥

संविदितः । स्त्री० प्रतिपत्तो ॥ वा
नाववादे ॥ विदञ्जाने । स्त्रियांक्ति
न् ॥

संविदुः । स्त्री० ज्ञाने । सञ्चा
पायाम् ॥ क्रियाकारे । याज्ञौ ।
सङ्ग्रामे । नाञ्ज ॥ अङ्गीकारे
॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ आचारः । ता
यथे ॥ संयमे ॥ संहृत्ते ॥ यथा
ः प्रहृत्तौचनिहृत्तौचस विदुः स्त्र्या
पथेद्रणेद्रति । क्तव्यवस्थायाम् ॥
यथा । स विदुःशब्दतिक्कमद्रति ॥
मनीषायाम् ॥ संवेदनम् । स वि
द्यतेऽनयावा । विदञ्जाने । विद
चेतनादौया । सम्पदादित्वात्कि
प् ॥

संविदितः । वि० अङ्गीकृते । क
रोकृते । संविद्यतेऽस्म । विदञ्जाने
। क्तः ॥

संविधा । स्त्री० भोग्यवस्तुन । सा
मय्याम् । संविधीयतेऽनया ।
संविपूर्वात्प्राञ्ज्यात्सोपसर्गङ्-

महत्तिः

तिक्रः ॥

संविधानम् । न० उत्पादने ॥
संविभागः । पुं० विभज्यप्रतिपा
दने ॥

संविद्यतीर्थम् । न० तीर्थं विशिषे ॥
संविधा । स्त्री० अतिविषादां ॥

संविद्ययम् । न० अन्वेषणे । अप
हृतवस्तुनस्तात्पर्येणान्वेषणे । सम्य
क्तात्पर्येणविविधप्रकारैरौद्ययम् ॥

संविदः । वि० कृते । अहृते ।
नद्यादिनावेष्टिते । संवीयतेऽस्म ।
व्यञ्जस्वरणे । क्तः ॥

संवीताङ्ग । वि० पाश्चादितदेहे ॥

संहतः । वि० महच्चिते । यथा
। नासंहतमुखः कुर्वाणस्रंज
म्नांतथाचुत्तमिति । निगूढे ।
गुप्ते । संवेष्टिते । सम्पूर्वाद्भृज्
क्तः ॥

संवृतः । स्त्री० बागिन्द्रियप्रयुक्ते
व्यवहारे । गोपने । संवरणम् ।
हृत् । क्तन् ॥

संवृत्तः । वि० सञ्जाते । सम्यक्प्र
वृत्ते ॥ सम्पूर्वाद्दत्ततेः क्तः
। पुं० वसुथे ॥

संवृत्तिः । स्त्री० संवरणे ॥ अवि
द्याविषयेलौकिकेव्यवहारे । लौ
किक्यांजुषौ ॥ अविद्यायाम् ॥
संज्ञियते । अश्चाद्यतेतत्त्वयया ।
विभमे ॥ संवर्त्तनम् । हृत् ।

संशयः

क्तिन् ॥

संशयः । पुं० समूहने । इषादिना
कर्मसुत्वरणे ॥ अहृतपरचक्रादि
दर्शनात्सत्वरतायाम् ॥ संशे
जनम् । भीविची० घञ् । सम्य
खेने ॥

संवेदः । पुं० वेदने । अनुभवे ॥

विद्वान्नि । सम्पूर्वः । घञ् ॥

संवेदनम् । न० संवेदे ॥

संवेद्यः । वि० ज्ञेये ॥

संवेशः । पुं० खापि । निद्रायाम् ॥

स्त्रीरतिवन्धे ॥ पीठे ॥ संवेशन

म् । विश० । घञ् ॥

संशयनम् । न० संशयेने ॥ उपभो

गस्थाने ॥

संशयानम् । न० उत्तरीयवस्त्रे ॥ अं

शुके । वस्त्रे ॥ संशयतेऽनेन ।

व्यञ्जसंशरणे । ल्युट् ॥

संशयकः । पुं० समयात् सद्गामा

दनियर्त्तनि ॥ समयात्० कुचा

चाराण्यपयाहा० सद्गामादनित्ति

नेऽपराह्मुखाचपलायमानायाः क्रो

शन्ति० तिसंशयकाः कथ्यन्ति ॥

नारायणस्वसेनाविशिषे । शयनम्

। शयन्याः क्रोशे । भाषिणः । सं

शयनं शयनं करोति । तत्करोतीति

विष् । खलु० कृत्वा ॥ सन्ध

क्० शयनसंशयस्तीतिवा ॥

संशयः । पुं० निर्वशीयनाशे ॥ सं

संशयः

शयनम् । शय० भावेघञ् ॥

संशयनम् । न० शयने । यथा ।

कशीधयति यद्दोषान् समानोदीरय

त्यपि । समीकरातिसंबृत्तांस्तत्

मंशयनमुच्यते ॥ नशीधयति० नो

धधामागर्भापातप्रति । नोदी

रयति० नवर्द्धयति ॥ इ० भा० प्र०

शः ॥

संशयः । पुं० सन्देहे । हापरे ॥

अस्त्रलक्षणयथा । एकस्मिन्धर्मि

शिविरुद्धनानाधर्मैश्चिष्टयज्ञानं

० संशयद्वति । यथास्य सुवापुरु

दावेति ॥ विश्विकत्सायाम् ॥ यो

गः साधनीयानवित्नुभवकीटिस्पृ

शिविज्ञाने ॥ अतद्रूपप्रतिष्ठत्वेन

विपर्ययान्तर्गतोपिसद्गुभयकीटि

स्पर्शत्वेककीटिस्पर्शित्वरुपावान्त

रविशेषविवक्षयाचविपर्ययाद्दे

वेदध्वः ॥ प्रतिबन्धके ॥ सं

शयलक्षयति गौतमः । समानानि

कधर्मोपपत्तेर्विप्रतिपत्तौ रूपलब्धा

नुपलब्धव्यवस्थातद्यविशेषापेक्षोपि

मर्शः संशयः । १ । २३ । संशय

इतिलक्ष्यनिर्देशः विमर्शइत्यत्र

विशब्दो विरोधार्थः । अविज्ञाना

र्थः एकस्मिन्धर्मिणोतिपूरणीय

म् । तत्र एकधर्मिणिविरोधेन

भावाभावाकारकज्ञानम् संशयः

। तत्रकारणमुखेनविशेषलक्षणान्यो

संशय :

इ० समानेत्यादि । उपपत्तिज्ञान
म् । तथाच० समानस्यविरुद्ध
कोटिद्वयसाधारणधर्मज्ञानादि
त्वर्थः । तथाचसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्योऽसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्यत्वर्थः । विप्रति
पत्तिविरुद्धकीटिद्वयेऽप्यपकः
शब्दसमादित्यर्थः । यद्यपिशब्द
स्वनसंशयफलम् । तथापिशब्दात्
कोटिद्वयोपस्थितौमानसः संशय
कृतिवदन्ति । उपलब्धे ज्ञानस्य० अनु
पलब्धे व्यतिरेकज्ञानस्योऽव्यवस्था
सद्विषयकत्वानिर्धारणप्रामाण्य
संशयइतिफलित्वार्थः ॥ अन्येतु
उपलब्धव्यवस्थाप्रामाण्यसंशयः ।
अनुपलब्धिरुपलब्धिव्यभक्त्यम् । तद
व्यवस्थात्संशयइत्याहुः । यस्तु
तस्तुप्रामाण्यसंशयस्वनसंशयहेतुत्व
म् । किन्त्वृषोताप्रामाण्यकज्ञानस्य
विरोधितयासतिप्रामाण्यसंशयतत्त्व
ज्ञानाद्याविरोधितयासाधारणधर्म
दर्शनादित्यसंशयोत्पत्तिरिति ।
उपलब्धेत्यादिकंतादृशम्यलेसंशयो
भयतीत्येतायन्मात्रपरम् । चका
राव्याप्यसंशयस्यव्यापकसंशयहेतु
त्वंसम्प्रतिनातीतिवदन्ति । विशेष
प्रापेय कोटिस्मरणप्रापेय । वस्तुत
स्तुसंशयधारायादिकत्वस्यादत्तत्वात्
। विशेषेति । विशेषविशेषपदार्थम् ।

संगित :

अपेक्षितनिवर्तकत्वेन० तथाच० वि
शेषदर्शननिवर्तकत्वकथनमुत्तेनवि
शेषादर्शनजन्यसंशयइत्युक्तम् ॥
१।२३ । संशयनम् । शौङ्ग
रच् ॥
संशयात्मा । वि० इदमेवभवतिनवेति
सर्ववत्संशयाज्ञानाविति । संशये
० आत्मानेनायस्यः । संशया
त्मायिनश्चति ।
संशयानः । वि० संशयापन्न । संश
ययुक्ते ॥
संशयापन्नः । वि० संग्रयिनि ॥
संशयापन्नमानसः । वि० सन्देहके
। संग्रयिते । सांग्रयिके । संशय
मापन्नमानसंयत्नः । यस्मिन्विष
येवा ॥
संशयातुः । वि० संशयितरि ॥
संग्रयितः । वि० सन्देहविषये । वि
चिकित्सिते ॥
संग्रयिता । वि० सन्देहाशये । संश
यकर्तारि । यथाहुः । अस्तिस्वय
मित्यस्मिन्नर्थे कक्षासिसंशयः पुं
सः । अत्रापिसंशयश्चेत्संग्रयिता
यः स एवभवसित्वम् ॥ ४ ॥
संग्रितः । वि० सम्यक्सम्प्रादिते ।
संग्रितव्रतम् । सम्यक्सम्प्रादित
मित्यर्थः ॥ व्रतविषयक्यव्रतवति ।
संग्रितोव्रातणः । व्रतविषयक्य
व्रतानिच्यर्थः । सम्यक्संग्रयितेऽ

संसारवन्धनिर्मुक्तिः

कालिसत्वयद्वातिप्रवेधिऽसत्वयद्दधिदि
ति ॥ अपिच । अयमतिचारितचा
दतयासंसारोभातिरमणीयः । अ
पपुमः परमार्थदृशानकिमपिसा
रेणरमणीयद्वृत्तिशिल्कयमिश्रः ॥
दुःखे ॥ कृच्छ्रोषानेध्यमध्येनिय
मिततनुभिः स्त्रीयवैगर्भवासे •
कान्ताविश्वेषदुःखव्यतिकरविप्रयो
यीवनेधोपभोगः । वामाक्षोणाम
यज्ञाविहसितवसतिद्वंद्वभाशेष्यसा
धुः संसारेरेरनुव्याः वदतयदिमु
खंस्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥ संसरति
कालान्तरम् । च० । षण् • ॥
संसारवम् • वा ॥ दुःखमूलं चिसं
संसारः सयद्यास्तिसदुःखितः ।
व्यागः कृतोयेनसमुखीनापरः प्रि
ये ॥ प्रभवंसर्वदुःखानामालयं
सकलापदान् । आययंसर्वपापा
नांसंसारं वलंवेत्प्रिये ॥ अथध्यव
न्वन्धोरमखीकृतमहाविषम् । अ
प्रखखडनंदेविसंसारः सकृच्चिन्ता
वृ ॥ चादिमध्याधमानीषुदुःखस
र्वमिदयतः । तद्ध्यातुसख्यज्यसं
सारंतस्वनिष्ठः सुखीभवेत् ॥ इ
तिकुलाशंवे १ उद्गासः ॥
संसारगुरुः । पुं० प्रथुञ्जे । काम
देवे । मनोजन्मनि । रूपारवे ॥ स
सारकगुरुः ॥
संसारवन्धनिर्मुक्तिः । स्त्री० गाना

संसारद्वन्द्वः

यीनिसन्धन्वनिवधौ ॥ संसारएव
यन्धः • तस्म्यनितरांमुक्तिः ॥
संसारमार्गः । पुं० मिथ्याज्ञाने ॥
भने । योनौ ॥
संसारशीलम् । न० कामकर्मप्रवृत्ति
कारणे • अज्ञाने ॥
संसारद्वन्द्वः । पुं० अव्यक्तादिस्त्रयावदा
नोद्वमसदृशे ॥ यथा । कदलीकान्ता
वद्विसारीऽनेकगतपाखण्डबुद्धिनि
कल्पःस्यदस्तात्रिभिन्नःसुभिर्निर्घो
रितेदंतस्वी • विदाणनिर्घोरितपर
ब्रह्ममूलसारी • ऽविद्याधामकर्मा
ज्जगधोषप्रभवे • ऽपरब्रह्मविद्यान
क्रियायक्तिप्रदात्मकहिरण्यगर्भाहु
रः • सर्वप्राणिलिङ्गभेदस्तन्धः
• तत्पुण्याजलायसेकाद्भूतदर्पी • बु
द्धोधोन्द्रियविषयप्रवालाचुरः • श्रु
तिक्षुत्तिन्यायविद्योपदेशमलाशिः •
यज्ञदानतपपाद्यैकक्रियासुपुण्यः
सुषुदुःखवेदनानीकरसः • प्रा
थ्यापनोव्याननाफलसाचृष्यासखि
लायसेकाप्रकृतनडोक्ततद्वदधम
णः सत्त्वनामादिसत्त्वोकात्रघ्रादि
भूतपचिह्नतनीडः • प्राणिसुषु
दुःखोद्भूतद्वयंशोकाजातनृत्वगीत
वादिष्ये डितास्फोटितवृत्तितान्ता
प्रवृत्तितान्तासुषुदुःखानेकशब्द
कृततनुसुखीभूतमहारवा • विदान्त
विहितब्रह्मात्मदर्शनसप्तमकृत्वा

संज्ञः

एषे दृष्टसंसाधुषो निरूपितो वेदा
 श्लोकाचार्यैः । तत्रोक्तं श्रौतान्त्रि
 यैः । यमुष्यसंसारतरे रविधमूल
 श्लोचान्मूलविनाशनाथ । विश्वेश्वरा
 राधनवीजलासतस्वप्रवोधान्नपरेऽ
 भ्युपायदृष्टिः ॥

संसारदृष्टः । पुं० आत्मविधिः ॥

संसारहेतुः । पुं० आत्मनोऽविद्याया
 म् ॥

संसारो । पुं० संसारविशिष्टे प्राणि
 नि । भीक्षुरि । संसारोऽश्नास्ति
 । इति ॥ अर्हत्वादिधर्मवति ॥

संसिद्धिः । स्त्री० सम्यक्सिद्धौ
 ॥ प्रकृती । स्वभावे । मटोद्यायां
 शिवात् । मुक्तौ । मोक्षे । देहे
 न्द्रियसङ्घातश्चाऽऽशुद्धिश्चैव स
 व्यग्ज्ञानोत्पत्तिधोग्यतायाम् । अ
 वपादिसाध्यायांश्चाननिष्टायाम् । अ
 फले । साङ्गयोगमनुष्ठायपरिसमा
 पनं चंसिद्धिरितियोगिनः ॥ सं
 सिधनम् । सिधुसंराद्धौ । जित् ॥
 संज्ञतिः । स्त्री० संसारे । प्रवाहे ।
 संसारणं । इ० । जित् ॥

संज्ञः । वि० संसर्गः । यमगादि
 नासंशुद्धे । विभागान्तरं प्रीत्या
 पुनः संज्ञं कृतधने । यथा । वि
 भक्तोयः पुनः पिशाभावाद्यैक्य
 संज्ञितः । पितृव्ये पायवीपीत्या
 सतुसंज्ञदृष्ट्यते । इति संज्ञस्यतिः ।

संज्ञः

॥ संसर्गं नम् । इजम् । ज्ञाः ॥

संज्ञः । स्त्री० काव्यालङ्कारविधि
 ॥ यथा । सैषा संज्ञद्विरेतेषां भेदेन
 यद्विद्विद्यतिः । एतेषां शब्दार्थाल
 ङ्काराणां यथासम्भवमन्योन्यनिरपे
 क्षतयाः । यद्विद्वं शब्दभाषणम् । य
 र्थविषयत्वम् । उभयत्रापि चाऽऽश्रया
 नं । सैकायं समवायसुभाय संज्ञः
 । तत्र शब्दालङ्कारसंज्ञद्वयं यथा । य
 दनसौ रभसो भपरिधममरसस्य म
 सन्भूतशोभया । अणितया विद्विक्
 क्षने खला कलक्षला कलोत्तथा श्य
 या । अर्थालङ्कारसंज्ञद्वयं यथा । लि
 न्यतीवतमोक्षानि यपं तोभाङ्गनं न
 मः । असत्पुरुषसेवेवद्विनिष्ठा
 लताङ्गता । पूर्वज्ञपरस्परनिरपेक्षी
 यमयानुप्रोसौ संज्ञद्विप्रयोजयतः
 । उत्तरतत्तुतया विधे । उपमीतुमे
 क्षे । शब्दार्थालङ्कारयोः संज्ञद्वि
 यं यथा । सोऽथ त्वि एत्वं गामे खी
 एपं मम हृत्तला अहम् । तदुपा
 यं द्विष्यतुल्लिपरसंर्पतीं विपारे
 द्रसनान्तिषयामेयएतां स्फुरता
 यथाम् । तदुपानां हृदयलुठ
 नं परिसङ्घामतिनिवारयतीति सं-
 स्कारम् । हृदयलुठनमिति रूपक
 म् । आयुष्टं तानिति गन्तु । पूर्वविं
 तुषनुमासः । एतं शब्दार्थालङ्कार
 योः संज्ञद्विरियम् । यथानुप्रा

संस्कार :

सीरूपकक्षान्धोन्वानधिधि । संसर्ग
यतयोरैकवर्षाव्ये छन्दसिवासमवे
तत्वान् ॥

संसृष्टी । वि० संसृष्टत्वमिधिधि ॥

संसेवनम् । न० सम्यगद्वादीनांउपमो
ने ॥ तत्रनिघण्टुादिप्रोक्तव्यतिरिक्ता
नांद्रव्यायांभक्षयंनिधिधति । अन्ना
तत्रातिगुणरूपविधानकानामन्नादि
वीजरसपुष्पफलौषधानाम् । संसे
वनसंज्ञतसौष्ययशोभिहृद्ध्येनिः
मंशयंनरवरोविद्धीतनाच ॥

संस्कार : । पुं० अनुभवे ॥ मानसफ
लम् ॥ वासनायाम् ॥ प्रतिशत्रे
। उक्तृष्टगुणाधाने । संस्क्रियते०
अनेन० श्रीतेनस्मार्त्तेनवाकर्मणःपु
रुपप्रतिसंस्कारः । स्त्रीयस्त्रीयका
तीसामान्यविशेषविहितवैदिकस्मा
मार्तंकनुष्ठानपारादृष्टविशेषाधा
यकप्रतिपाद्यत् । तत्रक्षययातदधी
क्तदिनशुद्ध्यादिरपिसंस्कारमर्थेनो
च्यते ॥ अर्गेक्तंश्रीमहाजिर्णय
न्ते । संस्कारेणविनादेविदेष्टशुद्धि
मंजायते । नासंस्कारोधिकारीस्या
हैवेपित्येचकर्मणि ॥ असाविप्रा
दिभिर्ऋणैः स्वस्ववर्षागतसंस्क्रु
याः । कर्तव्या । सर्वथायनोर
इ सुवहितेषुभिः ॥ तीचदृशदीडशा
ष्टचत्वारिंशद्भिनूः प्रे हाःयथा
। जीवसेकः पंसवनंसीमन्तोनुय

संस्कार :

नंतथा । जातनास्त्रीनिष्कमणमन्नाश
नमत परम् ॥ चूडोपनयनोद्वाहाः
संस्काराः कथितादय । शूद्राणांशूद्र
भिन्नानामुपकीर्तनविद्यते ॥ सैयान
वेवसंस्कारादिष्वातीनांदगस्मृताः ॥
निव्यानिसर्वकमापितयानैमित्तिका
निच । काम्यान्वपिवराःरोहेकुर्वा
ष्वाभायवर्त्मभा ॥ धाहंययथा । ग
र्भाधानं पुंसवनंसीमन्तोनुयनंत-
तः । जातकर्माभिधानञ्चनिष्क
मः प्राशनंतथा ॥ चूडोपनयनंवे
दव्रतानाञ्चपतुष्टयम् । गोदानंमे
खलीन्मोचीविवाहः पांडश्कमा
त् ॥ अष्टचत्वारिंशद्यथा । गर्भाधि
नमथापिपुंसवनकंसीमन्ताजातकि
यानामान्नादनधीलकोपनयनश्रीत
व्रतान्यव्यथ । चत्वारिंशपनंविवा
हकरणंप्रज्ञाभिषञ्जाचपिस स्याः
सप्तचसप्तसप्तइतितेसंस्कारकाअप्य
मी । देवताप्रतिष्ठायांपठसंस्का
रायथा । जातनास्त्रीनिष्कमणमन्त्र
प्राशनमेव च । चूडोपनयनञ्चेतष
ट्संस्काराः निवोदिताइतिमहा
निर्वाणतन्त्रम् ॥ संस्क्रुयतेऽनेन
। कुजोधञ् । व्युत्पत्ती ॥ न्या
यमतेगुणविशेषे ॥ सत्रिविधः वेगा
द्यमंस्कारः १ अथंमूर्तपदार्थ
स्याथी० कपिभेगजन्त्य० कपित्कर्म
जन्यश्च । स्थितिस्थापकसंस्कारः २

संस्कार :

अथपृथिवीगुणः • कीर्वाद्धिन्मते
 पृथिव्यादिवतुष्पदायांगुणः •
 अथमतीन्द्रियः स्वन्दनकारणश्च ।
 भावनाख्यसंस्कारः ३ अथमात्म
 जीऽतीन्द्रियगुणः • उपेक्षानात्म
 अनिश्चयलक्ष्यः • अथस्यारण्यप्रत्य
 भिज्ञेयाः कारणश्च । यथाहविश्व
 नाथतर्कालङ्कारः । संस्कारभेदे
 धीरोप्यस्थितिस्थापकभागने । सूक्त
 मात्रे तुवेगः स्थातृकर्मजीविगलः
 क्वचित् ॥ स्थितिस्थिरपक्षसंस्कारः
 धितीकिचिच्चतुर्विंशति । • अतीन्द्र
 यः सधियैः • क्वचित्स्वन्दोपिका
 रणम् । भावनाख्यस्तुसंस्कारो जी
 वश्चिरतीन्द्रियः । उपेक्षाऽनात्म
 कस्यनिश्चयः कारणं भवेत् ॥ स्म
 रणे प्रत्यभिज्ञायामव्यस्रीकारणं भवे
 दिति । अथजातकर्मदिक्रियाक
 लापः समयः अक्षयलक्ष्मणेशरी
 रसंस्कारार्थस्त्रीयामपिभवति । त
 थाचावमनुः । अमन्त्रिकातुचार्ये
 यंस्त्रीयानाहृदशीपतः । संस्कारा
 र्थंशरीरस्ययथाकाव्ययात्ममम् ॥
 येषाधिकोविधिः स्त्रीयांसंस्कारो
 वेदिकः स्मृतः । पतिसिवागुरौवा
 सोऽहृद्योऽग्निपरिक्रियेति ॥ आह
 त् • जातकर्मदिक्रियाकलापः ।
 एतद्वचमेवसायंप्रातः समिद्धो
 मादिरुमेऽग्निपरिष्वेद्यः ॥

संस्क्रिया

संस्कारणः । धिः संस्कारात्जातिः •
 संस्कारदर्शितः । पुं० ब्राह्मे ॥ चिः
 गर्भाधानादिसंस्कारविधुरे ।
 संस्कारस्कन्धः । पुं० वासनाप्रपञ्चे ।
 रूपविज्ञानवेदनासंज्ञास्क्रंधानावा
 सनायाम् ॥ रागद्वेषाभिनिदिज्ञेयु
 ः रागादयः क्लेशाः • उपेक्षा
 खमदमानादयो • धर्माधर्मोचितिर्वा
 चस्यतिमिथाः ॥
 संस्कारहीनः । पुं० ब्राह्मे ॥ द्विः ग
 र्भाधानादिसंस्कारदर्शिते ॥ संस्का
 रैरुपनयनादिभिर्गर्भाधानादिभि
 र्वां हीनः ॥
 संस्कृत्यः । पुं० कर्मशेषे • व्रीक्षा
 दौ ॥ द्विः संस्कारार्हे ॥
 संस्कृतम् । न० लक्षणेपेते । पाणि
 न्यादिव्याकरणवोधिते । गीर्वाणवा
 य्याम् ॥ संस्कृतं नामदेवीवागव्या
 ध्यातामहर्षिभिः ॥ द्विः कृषिमे
 ॥ शस्त्रे ॥ भूपिते । संस्कृतस्य
 । क्तः ॥ व्युत्पन्ने । अपनीतमसि ।
 शोधिते । कृतसंस्कारे ॥ पक्ते ॥
 संस्कृतोक्ता । पुं० दीक्षयादोचिते ॥
 संस्कृतिः । स्त्री० संस्कृषायाम् ॥
 संस्कारणम् । ङ, क्तञ् • । क्तञ् ।
 संस्कृष्या । स्त्री० संस्कृती । शब्दाहा
 दिक्रियायाम् ॥ मन्नापनयने ॥
 संस्कारायकरणम् । ङ, क्तञ् • । क्त
 ञ् । शचेतिगः । रिङ् इवङ् ॥ वाक्

संख्याय :

योविप्रभिन्नश्चस्रस्रथर्थात्संस्क्रियाम् । श्रैवेनवत्प्रनाकुर्थादिप्रथमः ।
कनीयुगे ।

संस्तरः । पुं० प्रसारी । पञ्चवादिरेषि
तयव्यायाम् । सांघरा० इ० भा०
प्र० ॥ अक्षरे । यज्ञे ॥ संस्तोर्बन्धे
। ऋज्, चाष्ठादने । ऋदोरप् ॥

संस्तवः । पुं० परिचये । सङ्गतिस्त
वने । संस्तवदम् । ऋज्, स्तुती ।
ऋदोरप् ॥ सम्यक्, स्तुती ।

संस्तवानः । त्रि० वाग्मिनि । संस्ती
ति । ऋज्, ० । सन्धानश्, सुषुद्र
व्यानश्, ॥

संस्तवः । पुं० ऋतुप्रदिकान्मनांस्तु
तिभूमौ । यज्ञे वन्दोर्गैः । क्रियमा
यायाः । स्तुतिभूमौ । यज्ञे स्तावक
दिनाशस्थानभूमौ । समेत्वनुबन्ध
श्च । पुञ्, ० । यज्ञे समिस्तुश्च, तिथ
धिकरणे लघुटोपवादीचञ्, ॥ संस्त
वन्वा ॥

संस्तुतः । त्रि० सम्यक्, स्तुतिश्चषवी
भूते । संस्तुयतेत्य । ऋज्, ० ।
ऋ । सदशत्वे ननिरूपिते । प
रिचिते ।

संस्थानम् । न० मं हती । उपषये ॥
संस्थायः । पुं० सन्निवेशे ॥ संस्था
ने ॥ विसृतीः । सङ्घाते ॥ सं
स्थानम् । अर्धस्त्रैयण्यसङ्घात
योः । घञ् । पाठायाक, ॥ गृहे ॥

संस्थिति :

यथा । संख्यायान्, प्रविशियु रिति ॥
संस्थः । पुं० चरे ॥ निररारुक्चरे
॥ ऋतुमेदे ॥ सन्निष्ठमेऽनेन । छा०
। अङ्, ॥ त्रि० चवस्थिते ॥

संस्था । स्त्री० स्थितौ । सादृश्ये ॥
नाशे ॥ न्याय्यपथस्थितौ । मर्यादा
याम् ॥ सन्निष्ठमेऽनया । सम्यगव
स्थानंवा । छा० पातद्योपसर्गइत्य
ङ्, ॥ व्यवस्थायाम् । समाप्तौ ॥
व्यक्तौ ॥ प्रणयचतुष्टये । यथा ।
नेमित्तिकः । प्राकृतिकीनित्यचा-
त्यन्तिकीलयः । संस्थे तिकवि
भिः । प्रोक्तचतुर्षास्त्रभाषतइति
पुराणम् ॥

संस्थानम् । न० आकृतौ ॥ मृती ॥
सन्निवेशे । चतुष्पथे ॥ संस्थोयने
ऽत्रानेनप० संस्थितिर्षा । छा० ।
भाषाधिकरणादीक्युट्, । चिञ्जे ॥
त्रि० शिषादौ ॥ समीचीनंस्थान
मस्य ॥

संस्थापनम् । न० स्थिरीकरणे ॥
संस्थितः । त्रि० मृते ॥ व्यवस्थिते ।
सम्यक्, स्थिते । उचिते ॥ सन्निष्ठ
तेत्य । छा० गणधार्कर्मकेतिकः ॥
संस्थितिः । स्त्री० तत्त्वे । संस्थाने ॥
मृत्यौ ॥

संस्थगः । पुं० स्थगं । त्वनि
न्द्रिययाज्ञानुषविश्रिये ॥ यथा । आ
लापाज्ञाचसंस्थगान् । निः श्वा

संखेदजम्

सात्सङ्गेऽजनात् । सङ्गव्यासना
ध्यायात्पापसङ्क्रमतेनृणामिति-
कागलियः । सम्प्रयोगे । सम्ब-
न्धे । संस्पर्शनम् । स्पृशस्य
र्शने चकार्शरिचकारकोसंज्ञाया
मितिषञ् ।

संस्पर्शजः । चि० विपथेन्द्रियसं-
यन्धाज्जातेभोगे । वेदिसंस्पर्शजा
भोगादुखयोनययते षादान्तपन्त-
कौन्तेयनतेपुरमतेयुधः ।

संस्पर्शा । स्त्री० जतूयायाम् । जनी
नामगम्यद्रव्ये । स्पृशति । संस्पृ-
शतिषा । स्पृश० । पदगजिति
षञ्० पचाद्यच्० धाम्निषिषञ्
षा० ॥

संस्फाणः । पुं० निपे ॥

संस्फुटः । चि० फुञ्जे । विकसिते
॥ स्फुटति । स्फुटविकसने । प्र-
शुपधितिकः ।

संस्फोटः । पुं० युषे । रणे ।
संस्फोटनम् । स्फोटपनादरे ।
षञ् ॥

संस्फोटः । पुं० युषे । संस्फोट-
नम् । स्फुटिर्० । षञ् ॥

संस्फरणम् । न० संस्फारजन्यज्ञाने ।
संस्फुत्तौ

संस्फृतिः । स्त्री० संस्फरणे ॥ द्वि-
याङ्गिन् ॥

संखेदजम् । न० खेदजेष्वाकविज्ञे

संघतिः

घि । तथाहि । उक्त संखेदजं
शाकंभूमिच्छन्मिलीभ्युक्कम् । वि-
तिगमयकाष्ठं पुष्पादिषु तदुद्भवे-
सर्वेसंखेदजाः शीतःदीपलाः पि-
च्छिलाश्चते । गुरवश्च्यतीसारञ्च
रज्ञेष्वाभयप्रदाः ॥ प्रवेताः शुषि-
स्रलीपाइवंगमीद्वजसन्भवाः । ना-
तिदीपकरास्तेषुः शियाकंभ्यो
विगर्हिताः ॥ चि० भुयः शरी-
रखचसंखेदादुपथे जातेदंशमश-
कादिरूपिभूतयामे ।

संघतः । चि० सङ्घते । मिलिते
दृष्टे । दृष्टसभ्यौ । सङ्घन्यतेष्य
। णः ।

संघतजानुः । चि० संज्ञौ । संघ-
तजानुके ।

संघतजानुकः । चि० सञ्ज्ञौ ।
संघतेमिलितेजानुनीयस्यषः ।

संघतलः । पुं० मिलितपाणिद्वये
। प्रतले । सिङ्घतले । विस्तृता
हृत्स्थीसिलितयोर्शामद्विषयापा-
य्यौः ॥ संघतंसङ्घट्टंजाति ।

सा० । आतीनुपसर्गइतिकः ॥

संघतिः । स्त्री० समूहे । वृन्दे ।
निकुरम्बे । कदंबके ॥ अल्पानाम

पिनक्ष्णसंसंघतिः कार्यसाधिका ।
दृष्टेर्गुणत्वमापन्नेर्षंशानोमत्तद-

न्तिनः १ संघतिः श्रेयसीषुसां-
ख्युक्तैरत्यकीरपि । तुषेष्वापिप

संहितपुष्पिका

रिद्धिज्ञा : नप्ररोहन्तिगण्ड, का : ॥
 घनतायाम्, १ संहन्यते । इन्तोः
 त्तिन् ॥ घाते ॥
 संहननम् । न० कक्षिधरे । गात्रे ।
 शरोरे ॥ संहति० संहन्वतीषा
 हन० । क्लृत्त्युट्प्रतिष्णुट् ॥
 यदा । संहन्वन्ति ऽस्मिन्मूर्ताभि
 । करणे तिल्युट् ॥ दृढाङ्गत्वे ।
 संहननाङ्ग । वि० कठिनावयवे ॥
 संहन्वतेनिविष्टोभवन्ति० चङ्गानि
 यस्मसः ॥
 संहर्षः । पुं० स्वर्षावाम् ॥ मु
 दि । सुखे ॥ घर्षणे । घृष्टौ ॥
 प्रभङ्गने । पवने ॥ संहर्षणम्
 । षपतुष्टौ । घञ् ॥
 संहारः । पुं० प्रलये ॥ सद्बोधने
 सङ्घर्षे ॥ नरकाविश्रिये ॥ हर
 षंहारः । इज्जोभाषिषञ् । सम्य
 क् संहारिऽपे ॥ यदा । सञ्चिते
 ऽनेन । अध्याश्रयार्थितघजन्तः सा
 धुः ॥ अक्षितःङ्गादिभैरवाङ्ग
 तभैरवविश्रिये ॥
 संहारमुद्रा । स्त्री० विसम्भनमुद्रा
 याम् ॥
 संहितः । त्रि० संहिते । यानिते
 ॥ समीयतेऽयम् । ङुघाञ् । ङुः
 । दधातेऽङ् । मिहिते ।
 संहितपुष्पिका । स्त्री० मिथेया
 याम् ॥

सकण्टकः

संहिता । स्त्री० मन्वादिप्रथीतध
 र्जमास्त्रे ॥ पुराणसंहितासु । प
 ष्टसंहितायथा । ब्रह्मण्यवशिषस्या
 पिप्रह्लादस्तथैषष । गीतमखण्ड
 मारख्यसंहिताः परिकीर्तिताः
 ॥ पतस्त्रीयथा । ब्राह्मीभागवतीशे
 धीवैश्वशीषप्रकीर्तिताः । एतस्रः
 संहिताः पुण्याधर्मकासायर्भोच
 दाः ॥ षट्संहितायथा । आद्या
 सनत्कुमारोक्ताद्वितीयासूयसंहि
 ता । तृतीयाशास्त्रीपिमाद्यतुर्थी
 यैष्याधोमता ॥ तत्परासंहिताब्रा
 ह्मीसौराख्यासंहितामतीति ॥ सं
 धीयणानामतिशयितसद्भिधौ । व
 र्णसंयोगे ॥ वेदेषुदेशे ॥ सम्य
 र्वादिधातेः कर्मणिक्तः । दधाते
 षिः ॥
 संदूतिः । स्त्री० बहुभिर्विंहिताङ्गा
 ने ॥ समाञ्चानम् । सम्युर्वात्
 छेधः । क्षिर्यात्तिन् । वचिस्वपीति
 सम्प्रसारणम् ॥
 संदृतः । दि० कृतसंहारेसङ्घि
 त्ते ॥
 संहतिः । स्त्री० संहारे ॥
 संहृष्टः । त्रि० प्रहर्षिते ॥
 सकण्टः । पुं० शस्त्राटवृत्ते ॥
 सकण्टाचः । पुं० दराचे ॥ दि०
 कण्टाचसंहिते ॥
 सकण्टकः । पुं० शैवाक्षे । पृती

सकाम :

करञ्जे । वि० कण्टकयुक्ते ॥
 सकरः । वि० सहस्त्रे ॥ राजस्र
 विशिष्टे । शृङ्खलयुक्ते । सकिर
 यो ॥ करिष्यसहस्रसंज्ञः सः ॥
 सकरुषः । वि० सद्ये । करुषा
 विशिष्टे ॥
 सकर्षः । वि० श्रवणशीले । श्रुति
 तत्परि ॥ सावधाने ॥
 सकर्मकः । पुं० कर्मयुक्तपचव्यादि
 धातुषु ॥
 सकलः । पुं० सगुणेशिवे । यथा
 केशारदात्मिके । निगुणः स
 गुणधेतिविधौ ज्ञेयः सनातनः
 । निगुणः प्रकृतेरन्यः सगुणः
 सकलः स्मृतद्रुति ॥ कलाप्र
 कृतिक्षयासहस्रसंज्ञे ॥ वि० सम्पू
 र्णः । सर्वस्विन् ॥ कलाभियुक्ते ।
 कलाभिः परिपूर्णः ॥
 सकलप्रियः । पुं० पथके ॥ वि०
 सर्वेषांप्रीतिविषये
 सकलाज्ञानम् । न० समष्ट्यज्ञाने ॥
 सकषपायः । वि० सरागे । कषाये
 यथाभक्तौधादिमजिगसहस्रसंज्ञाने
 ॥ कषायविशिष्टे । कसैजा० इ०
 भ० प्र० ३
 सकामः । वि० कामनाविशिष्टे ।
 कामिनि ॥ पुंसिायाविषयापेयास
 पामइतिभण्यते । तेनयुक्तोद्दीन
 मनाः सकामः प्रीत्यन्तबुधैः ॥

सहस्रमलः

सकामाद्यैवनिष्कामादिविधामुचि
 मानवाः । कामिनांफलमित्युक्तं
 अथिष्णुस्वप्नराज्यवत् । निष्कामा
 यान्तुनिर्वाणंपुनराहसिधत्तम्
 सहस्रमलसंज्ञे । सहस्रसः ॥
 सकाशः । पुं० समीपे ॥ वि० का
 शयुक्ते ॥
 सकुण्डलः । पुं० साकुण्डलवृक्षे ॥
 सकुलः । वि० कुलान्विते ॥
 सकुल्यः । वि० सनीत्रे । सप्रम
 पुरुषानन्तरं दशमपुरुषपर्यन्तस-
 न्यतौ ॥ दशाहेनसपिण्डास्तुशुष्य
 क्षिप्रैतसूतके ॥ विराटेषसकुल्या
 स्तु० आत्वाशुष्यन्तिशिवकाः ॥
 दायाधिकारिसकुल्यास्तु० मद्यमपुरु
 पावधयः । यथाहयौधायनः ।
 प्रविशामह० पिशामह० पिता०
 सूर्य० सोदर्यभावारः सवर्षायाः
 पुत्र० पौत्र० प्रपौत्रोवाएतानवि
 भक्तदायादान्सपिण्डानाचक्षते ।
 विगतदायादान्सकुल्यानाचक्षते
 सखुद्रकीपुत्राद्गामीश्रुतीभयतीति ॥
 सकृत् । अ० सहाये । एकवारि
 एकवारम् । एरुणमकृष्येतिमु
 च् । संयोगान्मध्ये तिसुधीक्षोपः
 । सकृद्शीनिपतरिसकृत्कन्या
 प्रदीयते । सकृदहृददातीतिवी
 र्येगानिसतांसकृत् ॥
 सहस्रमलः । पुं० काके । वायसे ॥

सक्तः :

सक्तप्रजायम्यसः ॥ सिद्धे ॥

सक्तफलता । स्त्री० कदल्याम् ॥

सक्तफलान्यफ्लाः ॥

सक्तद्रुमः । पुं० खिसरे । खड्ग० इ०
भा० प्र० ॥सक्तद्विभातः । वि० एकद्वैवकृत्या
ऽभिद्यक्ते ॥ सदैवद्विभाते । सदा
भासते ॥

सक्तहीरः । पुं० एकहीरवर्ष ॥

सक्तः । वि० अदिरते । लम्बे ॥
अभिनविशेनलम्बे । कर्त्तृत्वमि
सानेनफलाभिसम्बिजाचकम्बु
भिनविष्टे ॥ सव्यतेस्य । सक्त
सङ्गे । क्तः ॥सक्तचिताः । वि० चासक्तचित्ते ॥
यथा । अवध्यवन्धनघोरमस्त्रीकृत
महाविषम् । अशक्यखरुद्धनद्वि
संसारः सक्तचित्तान् ॥मक्तिः । स्त्री० सङ्गे ॥ पञ्चेः क्ति
न् ॥सक्तवः । पुं० न० भूमिबूर्धनि
। भूटयवादिशूणे । सक्तू० इ०
भा० प्र० ॥ सचने । पक्षिघने। सितनिगभिमसिसच्यऽविधाब्ज
क्रुपिभ्यस्तुन् ॥ अक्षलक्षणाद्वेदायथा । धान्यानिस्त्राष्टभृष्टानियन्त
पिष्टानिसक्तवः ॥ तत्रयथसक्तवियथा । यथलाः सक्तवः शीतादी
पनः राधवः सराः । कफपित्त

सक्थिः

हररुचःलिखनाद्यप्रकीर्त्तिताः ॥

तेपीताबलदाहप्याह्वं इषामेदनास्त
था । तर्पणामधुरारुच्याः परिणामेवलावहाः ॥ कफपित्तत्रयम
क्षुत्क्षुत्त्रणनेत्रामयापहाः । प्रथसाधमदाहाध्वय्यायामार्त्तशरीरि
थाम् ॥ अणकयवसक्तवस्तु । निस्तुपेद्ययकैर्भृष्टैस्तुर्याशैद्ययवैः
कृताः । सक्तवः शकंरासर्पिंयुंक्ताशीष्तेतिपूजिताः । शालिस
क्तवेयथा । सक्तवः शालिसम्भूतावद्धिदालत्रवेहिमाः । सधुरा
याहिणीरुच्याः पथ्यासवलशुकदाःनभुक्त्वावरदैन्धित्वा ननिशोयान्
वागहन् ॥ नजलान्तरितान्नुनधिःसक्तूनद्यान्नकीरुत्याम् ॥ पूयक-
पानं पुनर्दानं सामिषं पयसानिधि। दन्तच्छेदनमुपास्यसप्तसक्तपुष
व्यथित् ॥ अर्हवादिः ॥सक्तुक्तः । पुं० क्षिप्रमेदे ॥ यद्वय
न्धिः सक्तुक्तेनैवपूर्णमध्यः ससक्तुक्तः ॥
सक्तुफलता । स्त्री० समीहर्षे ॥ सक्तुवत्फलमस्याः । अजादित्वा
तृष्ठाप् ॥सक्थिः । न० जानूर्द्धमाने । जरी ।
सांधल० इ० भा० ॥ मज्जति० सव्यहेवा । सक्तसङ्गे । अतिसाक्षिस्यां
क्थिन् ॥

सखित्वम्

सगर्भः

सक्तिश्चम् । न० व्यक्ते । परिस्फुटवति
० तथाहि । बुद्ध्यादयत्तमुपा
सं देहं व्यजति । देहान्तरस्थोपाद्द
तद्गतिवेषोपरिस्फुटः । शरीरपृथि
व्यादीनाञ्चपरिस्फुटः प्रसिद्ध एव
॥ चि० क्रियासहिते ॥

सद्यथः । चि० कृतायसरि ॥

सद्यत्वम् । च० चविद्यायांयोग्ये चव
त्वे ॥ चविद्यायांसम्पत्तिः अस्यथं
विभक्तौतिसम्पत्तापव्यथीभाषः ।
सम्यक्तिसमस्यमानोत्तरपदव्ये
ग्यप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥

सद्यमः । चि० क्षमतायुक्ते ॥ क्षमा
विशिष्टे ॥

सद्यारः । चि० लवणयुक्ते ॥

सखा । पुं० मित्रे । सुहृदि । वयस्ये
। समवसि । क्षिप्रये ॥ सङ्गतिप्रति
षिधसहितेचैवप्रवर्तनम् । व्यसने
चापरिव्यागस्त्रिविधसखित्ववदम्
॥ अपिच । सख्यगासहनीवन्तुः
सदेशानुगतः सुहृत् । एकक्रियोभ
वैच्छिन्नसमप्रापः सखामवैदित्ति
॥ समानः स्यात्तवैवाहैः । स्या
प्रकथने । समानेभ्यः सखात्ताह
तोष् । सखित्त्वं दक्षिणः । न
मानस्यवृत्तः सख्यादिगच्छः स
हाथे । चनाज्ञादौ ।

सखी । स्त्री० चखी । वयस्यायान् ॥
सख्यशिवीतिस्त्रीषु ॥

सख्यश् । न० सैव्ये । मित्रतायाम्
। साप्तपदीने । सौहार्दे ॥ दशाब्दा
ख्यंभीरसख्यं वच्चाब्दोऽख्यं कवाभ्युता
म् । ल्यब्दपूर्वश्रीचियायांख्ये
नापिसखीनिपु ॥ इतिमनुः ॥ स
ख्युर्मात्रः कर्मका । सख्युर्षः ॥
सख्ये निषेधायथा । कृतभैरेशठेस
व्येकासुवीपगतघृणे । निर्लक्ष्मिभैव
कर्त्तव्यं सख्यं मातमतासदेति । वि
तार्थसने ॥

सगहदः । पुं० भवेनघर्षेणचाश्रुपूर्णे
नेतव्ये । सति० कफकृद्धकस्तन
तथावैशःसोमन्दत्वं सख्य्यादिवि
कारस्तस्मिन् । चि० तदति ॥

सगन्धः । पुं० अंगके । ज्ञाती दा
यादेः । चि० गन्धयुक्ते ॥

सगरः । पुं० अयोध्याधिपती । वापु
रालयुक्ते । सूर्यवंगोदीन्द्रपतिवरः ।
नमनिदःननु । सद्यवातुगरमा
दृशोगर्भविद्यांभया । गरेदमदते
भैवत्तातस्तगुमगरोऽभवदित् ।
अर्द्धेदे । चि० गरमदिते । म
दिष्टे ॥

सगर्भः । पुं० सौन्दर्ये । समानोऽर्भा
दक्षमः । सगर्भेतिदृष्टेमानुसमा
नस्यः । सगर्भारितगुणस्य
दियुक्तगुणादौ ॥

सखिता । १) स्त्री० सखी
सखित्वम् । १) न० सख्ये

सङ्घट :

सगर्भा । स्त्री० गर्भं ब्रह्माम् ॥
 सगर्भः । पुं० सङ्घोदरे । समाने ग
 र्भे भवः । सगर्भं सयूयेति यत् । स
 गर्भं तिनित्त्वं भात्सः ॥ यद्वा । स
 शतुल्ये गर्भे कुक्षी भवः ॥
 सगुणः । पुं० गन्धादिविधिष्टे । वि
 ध्यादियुक्ते ॥ यथा सगुणो निर्गु
 णो यापिसहायो ब्रह्मवत्सरः । तुषिया
 पिपरिभट्टकाल्द्विनाइ रायते ॥
 मायाश्रवणे सर्वं सत्त्वं शक्तिर्युक्तं प्र
 क्षाप्तिः ॥
 सगुणा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ गुणव
 त्याम् ।
 सगेयम् । न० गेयं । कुले । पुं०
 सप्तमादूर्ध्वपुरुषे । वि० अभिज्ञेयौ
 वे । ज्ञातौ ॥ समानं गेयं कुलसस्य
 ज्योतिर्जनपदेति समानस्यसः ॥
 सग्धिः । स्त्री० सङ्घमेजने । अदनम्
 । अद० । स्त्रियंक्तिन् । बहुजं हं
 दसोतिघसु । घसिमसिर्हलौल्युप
 ध. स्त्रीपः । भक्षोः भक्षी तससिः पः
 भक्षस्तथे. शीघः । भक्षोः भक्षो भक्षीति
 घक्षगः । समानाग्धिः । समान
 स्यण्डस्तीति सभावः ॥ सङ्घि
 यो । सङ्घस्य । सङ्घायाम् ।
 सङ्घट । वि० सम्याधि । सङ्घोर्ध्वे ।
 अल्पावकाशे । वर्त्तमानौ । सम्यक्क
 टयि । आह्वयेति । कटिर्घावरण
 योः । पचायच् ॥ यद्वा सम्याधा

सङ्घरः

घात्संशब्दः तस्माद्ये० सम्प्रोदधेति
 मटच् ॥ न० दुः खि ॥
 सङ्घटा । स्त्री० देवीविशिषे ॥ योगिनी
 प्रभेदे ॥
 सङ्घटाक्षः । पुं० धवहर्षे ॥
 सङ्घयनम् । न० सम्यग्भाषणे ।
 सङ्घया । स्त्री० परस्परभाषणे । सखा
 षणे । मियः प्रेमगे. ष्टाम् ॥
 सङ्घरः । पुं० सन्मार्जन्यविमधूल्या
 दौ । अवकरे । सङ्घारे ॥ सङ्घीयं
 ते । कृषिघ्ने वेदि सायांवा । क
 देरप् । व्यामिश्रत्वे । मिश्रित
 त्वे ॥ परस्पराल्लनाभावसमाना
 धिकरणवैरैकाधिकरथ्ये । यथा
 मूर्त्तत्वमनसियत्तंति० मूर्त्तत्वं ना
 स्ति । आकाशे मूर्त्तत्ववर्त्तंति मूर्त्त
 त्वनास्ति । पृथिव्यां मूर्त्तत्वं नास्ति
 । पृथिव्यां मूर्त्तत्ववर्त्तंति० मूर्त्तत्व
 द्वास्तीति जातिस्माद्द्वयमिति ॥ स
 मान्जनासौ । यथे सङ्घरजासौ ॥ अ
 शङ्करविशिषे ॥ यथा । अविश्रान्ति
 लुधामात्मन्यङ्गाङ्गित्वनुसङ्घरः ।
 एतएवाजङ्कारायत्तात्मन्यनासादि
 तस्यतन्मभोवाः परस्परमनुयाद्या
 नुयाङ्कतां दधति० सएपांसङ्घीयं मा
 यस्वरूपत्वात् सङ्घरः । उदाहरण
 म. यथा । आर्त्तं सीमन्तविद्धं नर
 कं तिनित्त्वं हेमताः टटपजे लुपायांमिख
 लायां भटितिमिषितुकाः कौटियुग्मेष्ट

सङ्घर्षः

हीति । शिष्यांश्चैवैकान्यास्वदरि
भृगुदृशामित्वरीयामरख्ये राजन सु
ह्याफलानांखलप्रतिशयदानैवहारं
हरन्ति ॥ अत्रतद्गुणमपेक्षभा
निसमताप्रादुर्भूतं तदाश्रयेणचतद्गु
णः सचेतसांप्रभूतचमत्कृतिनिमि
तामित्यभयैरहोहिभाषः ॥ अस्या
न्येभेदाः काव्यप्रकाशादिमुद्रद
व्याः ॥

सङ्घरी । स्त्री० सङ्घार्याम् ।
सङ्घरीकरणम् । न० नवविधपापास्त
मंतापापविशिष्टे । यथाहविष्णुः ।
अथपुरुषस्यकामक्राधत्ताभास्यारिपु
नयंभवति । परिसहप्रसङ्गेनविशि
याद्गृह्यश्रमिणः । तैनायमःक्रान्ती
ऽसिपातकामहापातकानुपातकीप
पातकीपुष्पंति० जातिभ्रंशकरेषु०
सङ्घरीकरणेषु० अपाचोकरणेषु०
मलावहेषु० प्रकीर्णकेषु० । तथा
। खराश्लोष्ट्रसृगेभानामजाविकषध
स्तथा । सङ्घरीकरणंस्त्रेयंनौनाहि
महिषस्यचित्तमनुः ॥ गर्दभतुरगे।
ष्ट्रसृगश्चक्रवर्तगर्भसस्यस्रपंमहिषा
याम्प्रत्येकंवधः सङ्घरीकरणंस्त्रे
यमितिकुल्लकमट्टः १

सङ्घर्षकः । वि० सङ्घर्षणकर्त्तरि ॥
सङ्घर्षणः । पुं० सौरपाठौ । बलभ
ट्टे ॥ सम्यक्कर्षतिशतृशरीरमा
युधैः । कृपविलेखने । नन्द्यादि

सङ्घल्पः

खाण्ड्युः १ सम्यक्कृष्यतेया । क
र्मणिल्युट् १ गर्भंखामय्यक्कपं
यादा । यथैःकंहरिवंशे । गर्भसं
कर्षणः। लोकेसीपिसङ्घर्षणः स्मृत
इति ॥ अहङ्काराधिष्टारि ॥ द्रष्टृ
प्रयोः सम्यक्कर्षणमेकीकारणयेन
भ० अन्यस्यसिद्धिस्तथाजनयनि ॥ भा
कर्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेणकर्षणम् ॥
सङ्घलनम् । न० क्रमादुत्क्रमतीवाऽ
ह्यधीनि । जिहृदेना० इ० भा० प्र०
कलशब्दसङ्ख्यानयोः । सम्यूर्ध्वः
। ल्युट् ॥

सङ्घलितः । वि० सङ्घटे । सङ्घृहीति
। एकत्रीकृतौ । अक्षान्तरिणौकीकृता
ह्ये । जिहृदियाअहङ्कृतिभाषा ॥
सङ्घल्यतेस्य । यालसङ्ख्याने त्तः
॥ पुष्पीकृतधान्यादौ ॥

सङ्घल्पः । पुं० मानसकर्मणि । इद
महंक्षुर्षामितिसनसोव्यापारे । इ
दङ्करिष्यामोत्यादिलक्षणेऽन्तः क
रुणपरिणामे ॥ इदंनौलमिदंपीत
मितिविषयविवेचने ॥ इष्टसाधन
तात्राने । समीचीनत्वेनभावने ॥
अहङ्करीमीतिकार्त्तवाभिमानी ॥ दु
ष्टेष्वपि विषयेषु० अशीभनत्वाद्यर्थ
नेनशीभनाध्यासे । अनेनकर्मणे
दमितफलंसाध्यते० इत्येवंविषया
यांशुधौ ॥ तिष्ठ्याद्युल्लेखपूर्वकनाम
गीचाद्युच्चारणपूर्वकीवाक्यविशिष्टे ॥

सङ्क्रमः

यथापने ॥ यथा । सामान्यश
न्दार्यथाविशिष्यनिष्ठत्वसङ्घोषः ॥ न०
कुङ्कुमे । सङ्क्रोचति । सङ्क्रु
च्यतेवा । यथा । सङ्क्रोचयति सङ्क्र
वोच्यतेवाकुवसम्बर्ननौटिष्ठप्र
तिष्ठकविसेखनेषु । अन् । घञ्
वा । सङ्क्रुचतोतिविद्यहीनस
म्यङ् । कुचसङ्क्रोचयनद्वयसङ्क्रु
टादित्वेनगुणाभावप्रसङ्गात् ॥

सङ्क्रोचनी । स्त्री० लघ्यालुलवा
याम् ।

सङ्क्रोचप्रिज्ञगम् । न० कुङ्कुमे ॥

सङ्क्रन्दनः । पुं० दुःखधने । इ
न्द्रे ॥ सम्यक्क्रन्दयति । कदि
क्रदिषाघागिरीदमेव । ल्युः ॥
न० रोदमे ॥

सङ्क्रामः । पुं० क्रमणे । जलो
परिगमनार्थकाश्रपायाणादिभिर्नि
मित्ति० मार्गे ॥ सङ्क्रामत्या
प्रोचयामिलीकानांसङ्क्रामंयथा ।
हृदाशोष्ठतयाश्रुर्मेसङ्क्रामेमीप्रटीय
ताम् । भागेराश्रयन्तरप्रवेशे ।
सङ्क्रमणे ॥ लुटेः सङ्क्रमानी
यः सङ्क्रोचिरविसङ्क्रमः ॥ पुं०
न० दुर्गसङ्क्र । दुर्गधारेफलका
दिनिमित्तिसञ्चारमार्गे । सङ्क्रम
यम् । क्रम० । घञ् । नोदा
त्तोपदेशकमाप्तानाघनेरितिन
वृद्धिः ।

सञ्चयः

सङ्क्रमयम् । न० संक्रान्ती । सम्पूर्वा
त्क्रमैल्युट् । गमने ॥

संक्रान्तः । वि० ससङ्घे ॥ संक्रान्ति
विशिष्टे ॥ क्रमागतधनदौ ॥ प्रा
प्ते ॥ गते ॥

संक्रान्तिः । स्त्री० राश्रयन्तरसंयोगा
नुकूलव्यापारे । सूर्यादीनांप्राया
श्रितोऽपरराशौसङ्क्रमये ॥ तत्रमञ्जा
विधीप्रायथा । अयनेहेविषुवेहेष
तस्यः षडशोतयः । चतस्रोविष्वा
पयस्तुसंक्रान्त्वोवादशस्युताः ॥

अपिच । इयालिघटसिंहेषुविष्णु
पथकंसङ्क्रमे । षडशोतिर्भवेत्का
यन्मृशुक्कन्याभवेषुच ॥ विष्णुस्तुस
माश्रायंतुलामेधोभवेस्तथा । या
म्यायनं कर्कटोऽस्मान्करवीशराय
यम् । सङ्क्रमयम् । कसु० । स्त्रियां
क्तिन् । अनुनासिकस्थोतिदोषः ॥

संक्रामः । पुं० दुर्गसङ्करे ॥

संक्रोदः । पुं० आद्रीभाषि ॥

संक्रेशः । पुं० दुःखे ॥ संक्रेशन
म् । क्रिशुविवाधायाम् । घञ् ॥

सञ्चयः । पुं० प्रनये ॥ नाजे ॥

सञ्चिप्तः । वि० सङ्घृते । कृतसं
ख्ये । सञ्चेष्युक्ते ॥

सञ्चुम्बः । वि० आकुले ॥ आकु
लोभूते ॥

सञ्चेषः । पुं० सङ्घयहे । सख्ये ।
समासे । शोकेनमूषसाऽभिधा

सङ्ख्या

जे । सङ्घिष्यते सङ्घिष्यन्वा ।
चिपः । घञ् ॥

सङ्घिष्यन् । न० विस्तृतानां संकी-
चने । समसने ॥ सम्युक्तचिपे
ल्युट् ॥

सङ्घिष्यन् । पुं० ध्यानयोगस्थसू-
चस्यानीयेयामि ॥ यमाङ्गुनायथी
भगवान् । यथा । स्वर्णानुक्तत्व व
द्विर्वाङ्गांश्च सैवान्तरेभ्यो । प्रा-
णापानौसमौक्त्यानासाभ्यन्तरथा
रिणौ । यत्तेन्द्रियमनोबुद्धिर्मु-
नीन्द्रपरायणः । विगतैच्छाभयक्षो-
धाय सदा मुक्तएवसः ।

सङ्घिष्या । पुं० हरौ ॥ वि० सङ्घो-
पकारके ॥ विस्तृतं सूक्ष्मरूपेण सङ्-
घिष्यति । चिपप्रेरणे । ङच् ॥

सङ्घोषः । पुं० सङ्घसंगे । चा-
ञ्चल्ये ॥

सङ्घ्यम् । न० रुधे । आस्त्वन्दने ।
बुद्धे । सङ्घ्यागम् । चचिङ्०
ख्याप्रकायनेषा ; भाषिकीवाङ्गुलका-
त् । वि० सङ्घ्ये ॥

सङ्ख्या । स्त्री० विमर्शः । चर्चायां ।
। विचारणायाम् । चिचारे ॥ सत्य-
म् । विवेकीनात्मकायने । सम्यग् त्वा-
बुद्धौ । एकदशादौ । यथाङ्गा-
मरसिद्धः । सङ्ख्याः सङ्ख्ये
द्यादशचिपु । विश्रव्याद्याः सदै-
वात्वेसर्वाः सङ्ख्येयसङ्ख्येयो

सङ्ख्या

। सङ्ख्यायै विभक्त्येकतामुचा-
नयते । स्त्रियः । षड्ङ्तिः । शत-
सहस्रादिकमाहयशुकीतरमिति ॥
अध्यायः । आदेश्यः दशमव्यभि-
क्षायः । षाड्मर्यादाभिषिध्योरि-
त्यशशौभाषः । नपुंसकोदन्तर-
स्यामिति षड्ङ्ङत् । एवादिशान-
वदशपर्यन्ताः । सङ्ख्याः सङ्-
ख्येये । चिलिङ्गाद्य । शैतसङ्ख्या-
सङ्ख्येयधियाः सामानाधिकरण्ये-
नवृत्तिः । यथा० एकः षट् ।
एकाश्रौ । एकं वचम् । द्विशब्दो-
ऽश्रौ । सङ्ख्येयएव । ननु स-
ङ्ख्यायामित्यर्थः । तेन० एकावि-
प्रद्व्यादिभरति ननु विप्रस्ये कद्व्या-
दि । किन्तु । द्वैक्ये विप्रस्ये क-
वचनवृत्तिसूत्रे० द्व्यैक्ये रिति न-
द्वैक्ये रिति ननु सङ्ख्यामात्रे पिसन्वावः ।
शैतघटागां पक्षे त्वपि स्यादिति भू-
तिः । वाचां कुरेपाशुषसप्तयुक्ते ति-
शैक्यसङ्गमङ्गुलते । विप्रतिराद्या-
यासोत्वाः सङ्ख्याः । सङ्ख्येय-
सङ्ख्यायै र्शते० एकमवनान्ता-
श्च । यद्यपि श्रुतिर्गाहः । गवां विंश-
तिः । विंशत्यादीनां षडासङ्ख्या-
यै षडादिवचनबहुवचने च पित्तः ।
। यथाङ्गे विंशतो० गावः । गवां
यासिसौ विंशतयद्वृत्ति । तामुविंश-
त्यानवतिमभिव्यञ्ज्यतीतिङ्गाः ।

संगतिष्ठा

संगरहितः

फलाभिलाषे । आसंगे : अत्यन्तं
सुखहेतुरेवेत्येषां शोभनाध्यासलक्ष
णे प्रीतिविशेषे ॥ अभिनिवेशे । अ
हमेवकारिणोति कर्मस्वरूपे । कर्तृ
त्वाभिनिवेशे ॥ सञ्जनम् । प्रज्ञसं
गे । घञ् ॥ संगोऽप्रवृत्तिरिति वी
द्याः । यथा । यातमूषपुरीषार्था
संगोघ्नानं कर्मोक्तम् । कठरेवात
काद्यान्वै रोगाः स्थूयान्तनियन्तात्
॥ रुजाकठरे • इति सन्ध्वः ॥ प्र
तिवन्द्ये ॥

संगतिष्ठा । स्त्री० अप्रतिरूपकथाया
म् । इ० वि० शेषिसङ्कीर्णवर्गः ॥
संगतम् । न० सौहार्दे ॥ सुखजनकी
त्वी । इद्वयङ्गमैयुक्तियुक्तवाक्ये ।
संगतियुक्ते ॥ सख्ययोगीकले ॥
वि० लहति ॥ युक्ते ॥ उपसर्गे ॥
संगच्छतिस्त्र । गच्छत्येति कर्त्तरि क्तम् ॥
संगतिः । स्त्री० संगमे ॥ ज्ञाने ॥
उपेदुघातादिपटके । यथा । स
प्रसंगउपोदुघातीहेतुताऽवसरत्वा
या । निर्वाणकौष्यकार्यत्वे षोढासं
गतिरिष्यते ॥ संश्लेषे ॥ सङ्घट्टने
॥ सम्पूर्वाहमेः क्तिन् ॥
संगतिष्ठा । स्त्री० यथैवतान्तरे । य
था । संगणपुरः कुक्षीभित्तजग
थाद्वयं गुहसंगतम् । फणिराजवक्
त्रनिवेदिताभवतीहसंगतिष्ठाहिता
॥ यथा । अक्षरिक्लिष्टदुत्तरं प्र

ब्रह्मामितेन्द्रपसत्यरम् । तथदिक्षु
कीर्त्तिविलासिनीप्रतिभिक्षुनेहनि
वासिनी ॥

संगमः । पुं० संगे । मेलके ॥ नद्या
दिमेलके ॥ स्त्रीपुंसयोर्मियुगीभावे
॥ यथा । विदग्धस्त्रविदग्धे नसंग
मोगुणधान भवेत् । विदग्धाया इति
या ॥ सचप्रथममध्यमोत्तममेदत्
चविधः । यथाहस्यासः । विवि
धं तत्समाख्यातं प्रथमं मध्यमोत्तम
म् । अदेशकालभाषाभिनिर्जनिष
परस्त्रियाः ॥ कटाचाधिक्ये षास्यं
प्रथमं साहसं स्मृतम् । १ । प्रेरणं
गन्धमाख्यानां धूपभूपण्यः ससाम् ।
प्रलोभनश्चाद्गान्धर्ममध्यमं साहसं
स्मृतम् । २ । सहासनं विविक्तोपु
परस्परसमाश्रयः । कीशकीशियह
शैथनम्यथासंयदणस्मृतमिति मि
ताधरा ॥ स गमनम् । यद्वद्विति
गमेरप् ।

संगरः । पुं० युद्धे । समरे ॥ आपदि
॥ क्रियाकारे ॥ संविद् । शिषे ॥
अङ्गीकारे ॥ न० । शस्यः फले ।
सांगर • इ० भा० प्र० ॥ संगरश
म् • संगीर्थयेवा • अनेनया । गृ
शब्दे । कर्दारम् । पुंसोतिवीवा
॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ यथा । सख्यसं
गरः ॥

संगरहितः । वि० निः संगे । अ

सङ्गीतम्

हनेवमहायाज्ञिकइत्याद्यभिमान
रूपोहृदयारापरपर्ययिराजसो। गङ्
शिशुषः संगः तेनग्रन्थे । संगेन
रहितः ॥

संगश्चः । पुं० पञ्चचाषिमहादिनसृष्टि
तीर्थाग्नि । प्रातः कालात्पर स्त्र
नृसुहृत्पथे । यथा । प्रातः का
ले सुहृत्तौस्त्रीन्मंगलसाधयेवतु ॥
मध्याह्नः द्विसुहृत्तः । स्यादपरा
हृत्सतः परम् । सायाह्नस्त्रिसुहृ
त्तः । स्याच्छ्राद्धं तत्रनकारयेदिति
॥ सम्बन्धे ॥

संगवर्णितः । वि० निःसंगे स
न्यासिति ॥ संगे वर्णितः । या
द्यस्तुसदाहीने ।

संगविषयिणीतः । वि० चेतनाचितन
सर्वविषयशीभवाध्यासरहिते ॥

संगी । वि० सङ्घः । संगविशिष्टे ।
यथा । यान्मृत्युहेतवेवसमीरधाना
सन्तोश्चिद्विज्ञातसिद्धं त्रयाद्य । म
नोरवासङ्गिपरस्यविधेनधायतेषु
परमार्थसंगि ॥

संगोत्तम् । न० तीर्थचिके । प्रेक्षणा
र्धन्वगोतपाद्ये । यथा । गोतथा
द्यन्ववधेनाख्यं तीर्थं त्रिभञ्जतत्
। संगोत्तमे सषायेऽस्मिन्शाघो
रुतेनाख्यधर्मिकेतिहेमचन्द्रः । अ
पिच । ताजशादानुगंगोत्तगटौभ
यंशगोथरी । न्वत्तानुगतंरंगीत

सङ्गीपनम्

त्संगीतकमुच्यते ।

संगीतशास्त्रम् । न० नृत्यगोतवाद्या
नांशिक्षाशास्त्रे । तत्तु० सीमेश्व
रभरतहनुमतकलानाथमतभेदात्
तुर्विधम् । अधुनातुहनुमन्मतप्र
चलितमस्ति । तस्याध्यायाः सप्त
। खर/ध्यायारागाध्यायस्तालाध्या
योऽनृत्याध्यायोभावाध्यायः । कीका
ध्यायोहस्ताध्यायश्चेति । अथमुहृ
त्तमाहकालिदासः । हरिर्भवेति
प्येभगत्रे हरिर्भे हरिर्भे चसीनेषुवै प्रवे
हरिर्भे । हरिर्भे श्रविष्टाहयेन्वोसद्
ङ्गिकितारम्भवेद्राव्यसङ्गीतशास्त्रम्
। इति । हस्तीनगरचन्द्रोपावसुति
अश्रयणातया । पञ्चानांहरिभानां
हृषथांविध्यामनीपिभिः ॥

संगीतिः । स्त्री० आलापि ॥ संगी
ते ॥

संगीर्षः । वि० संविदिति । संश्रुते
। ऊरोहृते । अङ्गोहृते ॥ सङ्गीर्ष
तिस्रः । गृनिगरथे । ऋः ॥

सङ्गुप्तः । पुं० दुग्धभेदे । वि० संगी
पनाश्रये ॥

संगूढः । वि० सङ्कलिते । रीखादिना
पुञ्जोहातधान्यादी । संगुहृतेस्र ।
गुहृः । ऋः ॥

संगृहीतः । वि० एकतोहृते । सङ्
कलिते ॥

संगोपनम् । न० सम्यग्गोपने ।

संघणम्

संघः । पुं० समाहृतौ एककर्तृ
काणामभेदकर्तृकाणां वा एकाभि
प्रायाणां वा क्वानांसंघश्चे ॥ उच्यते
दुद्रुहं ॥ यद्ये ॥ सङ्घं पौ । वि
स्तृतादीनांसमासिननिबन्धने । य
ज्जाने ॥ संघणम् । यद्यद्यनिच
गमद्येत्यप् ॥ सङ्घं पौ यद्यद्यतो
नानास्थाननिप्रकीर्णार्थार्थानुद्ध्य-
न्ते ऽस्मिन्निति । यादुलकादधिकर
णे ऽप्या ॥ परमात्मनि । विष्णौ
॥ संघण्णातिप्रणयेसर्वभगत्स्वा
त्मन्पसंहरतीतिसंपूर्णद्रुष्टेः प
चाद्यच् ॥ यद्यविशेषे ॥ पूतकौ य
टः । सभलघञीफसङ्घ्योव्याडि
कृतीयन्वद्रतिप्रसिद्धिर्धरतिश्वर
णम् ॥

संघणम् । न० संघे , तीर्थारण्या
दिनिर्जनदेशीपरस्त्रियासङ्घसम्भाष-
णादौ ॥ सङ्घस्यणदृष्टो । यथा ।
परस्त्रियैर्भिवदेत्तीर्थारण्ये षने
पिशा । नदीनां वापिसर्वादेशसं
घणमाप्रयात् ॥ उपचारक्रियाके
लि । स्वर्थाभूषणससाम् । सङ्घ
खट्वासनद्यैव सर्वसंघणस्मृतम्
॥ क्रियस्त्र्येदेशेयः स्मृष्टोवामर्ष
श्रेयसा । परस्परस्नानुमतेसर्वसं
घणस्मृतम् ॥ सम्यक् गृह्यतेज्ञाय
तेष्वनपरस्त्रीभोगाभिलाषइति । स
म्यर्थात् । यद्यस्युट ॥

सङ्घाहः

संघण्यौ । स्त्री० यद्यधीरागभेदे । य
था । अग्न्यधिष्ठानमन्नस्यग्रहणादग्न
हण्योमता । अपक्वधारयित्तत्रपक्वं
तृयजतिवाय्यध्वज्यस्राः स्वरूपम्
। सुश्रुतीपि । यद्यधीरागनाम
याकलापरिकीर्तिता । आमपक्वा
शयान्तः श्यायद्यधीसाभिधौयतद्र
। अस्याः प्रभेदः संघण्यौ । यथा
। द्रव्यवन्तिसंतंस्त्रिभंसकटीवेदनं-
शकृत् । आसंघस्युसपौच्छिद्यसंघ
व्यंसन्दवेदनम् ॥ पचान्मासाद्गज्या
धानित्वं चापिबिमुञ्चति । अन्नकृ
जनमालस्यदीर्घस्यसदनं भवेत् ॥
दिवाप्रकीर्णोभवतिरात्रीगान्तिश्चग
च्छति । दुर्विज्ञेयादुर्नियाराचिरका
लानुपम्बिनी । साभवेदामवातेन
तेनसंघण्योमतेति ॥

संघभोजनम् । न० चन्द्रसूर्यापरा
गकालभोजने ॥

संघामः । पुं० युधे ॥ संघामणम्
। संघामयुधे । श्यन्तः परच् ॥
सङ्घसते । यमुषदने । यसेरा
चितिमन्वा ॥

सङ्घामपटहः । पुं० रणतूर्ये ॥ श
ङ्गादिरणवाद्ये ॥

सङ्घाहः । पुं० फलकम्पुटौ । फल
कयद्यस्थाने ॥ मुष्टिवन्धनाक्र
यायाम् । मुष्टिवन्धे ॥ यथा ।
अहोमल्लस्यसङ्घाहः ॥ सङ्घाह

सञ्जना

जातीभवाजातीयः । समानस्थे
तियोगविभागात्सादेशः ॥

सज्जुः । अ० सहाय्ये ॥

सज्जुः । स्त्री० प्रीतियुक्तायाम् । सेवा
युक्तायाम् । जीषणम् । चुट् ।

शुषोप्रीतिसेवनयोः । भाविक्रिप् स
हजुषावच० - वासा० सज्जुः ।

बहुव्रीहौसहस्यसमाहः । ससज्जु
षोः । धीरितिदीर्घः ॥

सज्जः । वि० सद्गुणे । बभित्ति ।
बदुधसद्गाहे ॥ सज्जतिघ्न । पसज्ज
गती । अच् ॥ सम्भृते ।

सज्जनः । पुं० सहायुक्ते । कुली
ने । आर्ये । अस्मत्तत्त्वयथा ।

निजावारयादिधीयेकुर्वन्तोवेदस
म्मतम् । पापाभिलापरहिताः स

ज्जनास्ते प्रकीर्त्तितादृतिराज्ञे क्रि
यायोगसारे १६ अध्यायः । न०

उपरचये । सैन्यरक्षणायनिवृत्त
प्रहरिकादी । गुह्ये । घट्टे ।

वि० कुलीने । सति । सत्पु
सौजन्यः । सज्जकोऽनेन० सत्०

श्रीभनम् । लन्वदीयाऽनेन । पसज्जग
तौ० जनोप्रादुर्भाषिषा । ल्युट् ।

सहात्मनि ।
सज्जना । स्त्री० पत्न्याणादारोपणे

नेभसज्जोक्षरथे । कल्पनायाम् ।
पसज्जगती । श्यनाः ग्यासश्रत्येति

युच् । सज्जत्त्वेनशः । तद्वज्ज

सञ्जाय्यः

त्वेनजः ॥

सज्जा । स्त्री० वेशि । सज्जाहे । साज
ना० इ० भा० प्र० ॥

सज्जितः । वि० बधीकृते ॥ भूषिते
। कृतसज्जे ॥ बभित्ति । सज्जि ॥

पसज्ज० । क्तः ॥
सज्जः । पुं० पुस्तकलेखनार्थं पत्रचये

। सार्थी० इ० भा० ॥ यथा । श्री
ताडोपवकीसज्जे सनेपत्रमुसञ्चिते ।

पिबित्तकविपाश्र्वे चचम० णासम्पुटी
कृते । रक्तेनवायकृष्ये नमूर्द्धन्याप

हितेनच । दृष्टसूत्रमुबन्धेनपत्रवि
धकृतेनच ॥ यस्तुशादयसाहस्रीसं

हितामुपलेखयेत् । ददातिचामियु
क्तायसयातिपरमाहृतिमित्तिदेवीपु

राथे विद्यादानमाहात्म्यफलनामा
ध्यायः ॥

सज्जेत् । पुं० प्रतारके ॥
सज्जयः । पुं० समूहे । निवृत्ते ॥ स

ज्जीयते । चिञ् । एरच् ॥
सज्जवनम् । न० सज्जये ॥

संचयी । वि० संचयमौले । सज्जहक
चरि ॥ सज्जयोऽस्मास्ति । इनिः

॥ संचयीनायसीदति ॥
संचरः । पुं० सीतो । मार्गे ॥ देहे

॥ संचरन्तोऽनेन । गोवरसंचरति
साधुः ॥

संचलन० । न० कम्पने ॥
संचा

संचा

संघिवा

सञ्जीवनी

चीयसीऽसौ । सम्युवाञ्चिभातेः •
 क्रतौकु रूढपाथ्यसञ्चय्यावितिष्य
 दाव्यौनिपात्येते ।
 सञ्चारः । पुं • निर्गमे ॥ सञ्चारय
 म् • सञ्चारयनेनवा । चरगतौ
 । घञ् ॥ गमने ॥ यथा । सञ्चारी
 निगमान्तयोर्ध्वत्ति ॥ अथुते
 भयसञ्चारा प्रकाराणामिधात्मिकी •
 इतिष ॥
 सञ्चारकौबो । वि • चरणार्थिनि ॥
 सञ्चारिका । स्त्री • युगले ॥ कुट्ट
 न्याम् । दृष्याम् ॥ प्राप्ते ॥ सञ्च
 रति • सञ्चारयतिषो । चर • ।
 ख्युष ॥
 सञ्चारिणी । स्त्री • शीघ्रापन्नास् ।
 सञ्चरणशीलायाम् ॥
 सञ्चारी । पुं • धूमि ॥ वायी ॥
 भावविशेषे ॥
 सञ्चारितः । वि • सञ्चारिते ॥
 सञ्चाणी । स्त्री • गुह्यायाम् । य
 था । सञ्चालोमीच्यतेगुह्यासाति
 स्त्रीरुपकंभवेत् ॥
 सञ्चितः । वि • रचिते ॥ संभृते
 । सम्पादिते ॥ भाविदेहात्मके
 कर्मविशेषे ॥
 सञ्चितकर्म । न • ज्ञानोत्पत्तेः
 प्रागुत्पन्ने • अनारब्धकलेकर्मणि
 ॥ सञ्चितवतत्कर्मच ॥
 सञ्चिषा । स्त्री • सृष्टिकर्मणाम् ।

मूषीकण्याम् ॥
 सञ्चिणितः । वि • सञ्चल्ये नक्तये ।
 सञ्चिन्वानः । वि • सञ्चयंकुर्षा
 ष ॥ सञ्चिन्वानकमेयै नं कामागा
 मन्वितप्रकम् । प्रकीर्षारणमासा
 यन्मत्पुरादायगच्छति ॥
 सञ्चियः । वि • सञ्चयनीयेः सञ्चि
 तव्ये ॥
 सञ्चिन्नः । वि • आच्छादिते ॥
 सञ्चिः । पुं • विधी । वृद्धाणि ॥ व
 द्दे । शिवे ।
 सञ्चिननः । वि • उत्पद्ये ।
 सञ्चयः । वि • रागवेषादिदोषाणां
 सम्यक्जेतरि ।
 सञ्चपनम् । न • अन्वोन्वाभिमुख
 शालाचतुष्टयगृहे । चतुः शक्ति
 । सञ्चपन्वत् । चुगतौसौत्रः ।
 अचिफरणे ल्युट् ॥
 सञ्चवा । स्त्री • अजायाम् ॥ लान्याम् ।
 सञ्चितः । वि • संलग्ने । सञ्चे
 र्यन्नातृताः ।
 सञ्चिज्ञानः । वि • परित्यजति ।
 सञ्जीवनम् । न • सञ्चानिसम्यक्प्र
 कारिदमापधारणे ॥
 सञ्जीवनी । स्त्री • घुद्रुपविशेषे
 चमृतसवायाम् । रुदन्विकायाम्
 यावायोगाम्भरे । यथा । चञ्चर्षे
 तगतचन्द्रोद्योतपरविशुद्धः ।
 सञ्जीवनीसमाख्योयंमृत्युयोगाय

संज्ञास्कन्धः

हारकः ।

संज्ञम् । न० पीतकाष्ठे ॥ वि० ल
भजानुके । संज्ञतजानुके ॥ सं
ज्ञावति ।

संज्ञपनम् । न० मारणे ॥ मारण
तोषणनिशामनेपुञ्जा । स्रपमिञ्चे
तिवा । भावेत्युट् ॥

संज्ञप्तिः । स्त्री० मारणे ॥ विज्ञप्ती ॥
संज्ञा । स्त्री० नामनि ॥ यथाप्रत्या
व्यतेसासंज्ञेतिमहाभाष्यम् । प
र्यायमितिवावत् । साचसंज्ञिनं
बोधयति ॥ गायत्र्याम् ॥ चेतना
याम् । बुद्धौ । रवियोपिति ॥ ह
स्तादौ रक्षसूचनायाम् । संज्ञा
नम् । ज्ञाप्रबोधने । आतद्योप
सर्गद्वयत् ॥ सम्यक्ज्ञायतेइति
कर्मणिशाड् ॥ सङ्ङते ॥

संज्ञास्कन्धः । पुं० नामप्रपञ्चे । दि
वदत्तादिनामधेये ॥ सविश्वल्पके
॥ सविश्वल्पप्रत्यय० संज्ञासंसर्ग
योग्यप्रतिभासः । यथा । डित्वाः
कुण्डली० गौरी० ब्रह्मधोमण्ड
तोत्येनंजातोयकइतिवाचस्पतिमि
थाः । सविश्वल्पप्रत्ययद्वयनेन०
विज्ञानस्कन्धोनिर्विकल्पइतिमिद
म्न्यथैर्ध्वनितइतिफल्पततः ।
गौरशब्दत्वादिगन्धसङ्घटितप्रत्यय
इत्याहन्दगिरयः । गौरशब्दत्वादि
गष्टादिविगष्टरन्तुद्विषयकसन्निधा

सङ्घोनम्

व्यप्रत्ययइतिहत्तिकाराः ।

संज्ञौ । वि० संज्ञावति ॥ संज्ञया
य । प्रतीयतेससंज्ञीतिमहाभाष्य-
कृतम् ॥ संज्ञास्थासि । प्रीत्यादि
त्वादिनिः ।

संज्ञुः । वि० संज्ञतजानुके ॥ संज्ञ
तेसंलम्बेजानुनौषस्य । प्रसम्भा
जानुनोर्जुः ॥

सञ्चुरः । पुं० अग्निप्रतापे । सन्नापे
॥ संञ्चुरयति । च्चुरेते । यत्ता
त् ॥ पचायच् ॥

सटम् । न० व्रतितः । पिखायाम्-
सटा । स्त्री० । जटायाम् ॥
यथा । जटाञ्जटिर्बटौजुटे जुटक
न्तुसटंसटा । कौटोरंजुटकंइति
खायांव्रतिनामपोतिशब्दरत्नावली
॥ मटति । यटश्चयवे । चच् ॥
कीसरे ॥

सटाहः । पुं० सिंहे ॥ व्रतिनि ॥ स
टापहसिद्धयस्यम् ॥

सटिः ।
सटिका । स्त्री० } शब्दार्थम् । गन्धप
सटी ।

साश्याम् । वनवादा० अम्बरहरिद्रा०
दू० गौ० भा० प्र० ॥

सथः । पुं० शसे ॥

ससिडगः । पुं० सन्दंशि ॥

सङ्घोनम् । न० खगतिक्रिया
याम् । पद्विनीहृतादीपतमे ॥

सत्,

सङ्गतं ह्यनम् । छौड्विहायसा
गती । नपुंसकीभावेत्तः । स्वा
दयस्योदितइत्यादिस्वाङ्गिष्ठानत्वम्
॥ सङ्गीतसम्बन्धपतनमितिमहा
भारतम् ॥

सङ्गीतज्ञानम् । न० खगानांशोभ
नगमनमात्रे ॥

सङ्गीतज्ञानम् । न० खगानांशोभ
ने० छद्मगमने ॥

सत् । अ० आदरे । आदरानादर
योः सदसतीतिनिपातसञ्ज्ञा ॥

सत् । न० सत्ये । सदस्यायिनि ।
अनृतगुण्यव्यावृत्ते । पाधाभा

विपलचितस्वरूपसत्तात्मके । सत्
स्वभावेवेदान्तसिद्धिपरमेष्ठिने । का

लत्रयावाधेयं ब्रह्मणि ॥ यद्विषया
बुद्धिर्भूयभिचारति० तत्सदि

तिभाष्यम् ॥ वि० सत्ये । भा
वत्वाशये ॥ साधौ । नित्यानित्य

वस्तुविवेकादिसाधनसम्पन्ने मुमु
क्षौ । शिष्टे । विदेशकारिणि ।

वेदगास्त्रानुसारेणवर्तमाने । धी
रे ॥ मान्ये ॥ प्रगल्भे ॥ धार्मिके

॥ विद्यमाने । अस्तोतिविधिमुखे
नप्रतीयमाने ॥ यत्स्वस्वितयाय

दिद्यते० तत्तत्सदित्युच्यते ॥
न्यक्ते । विधिमुखेनप्रमाणव्यविष

ये ॥ अमर्षे सुख्यापनीदनसमर्थे ॥
पृथिव्यज्ञेयम् ॥ सद्भावेसाधुभा

सततग :

वैशसदित्येतत्प्रयुज्यते । प्रगल्भे
कर्मवितयासङ्घट्टः पार्थयुज्यते

॥ यज्ञे तपसिदानेवस्थितिः सदि
तिवेद्यते । कर्मवैशसदित्येतत्

दित्येवाभिधीयते ॥ अस्ति । अ
सभुवि । लट् प्रथमादिभ्यः । अस्ति

पः । सत्तायास्तिनि । अस्तित्वा
मात्रेवस्तुनि । शान्ते ॥ अस्ति

ब्रह्मेतिब्रह्मास्तितत्त्वविद्धि ॥ आधि
पत्यात्तुमिष्टोद्देश्यमानायविद्यु

तः । स्यर्थात्स्युत्पन्नत्वव्यवसन्ने
वपुषेऽप्यते ॥

सततम् । अ० सर्वदार्ढ्ये । निरन्तरे
सततम् । न० अनःरते । अशान्ते ।

सम्पत्ते । सत्तान्यतेऽस्मि । तनुविष्ठा
रे । ज्ञः । अनुदात्तोपदेशितिनलो

पः । समोवाहितततथोरितिवष्टे
समीमलोपः ॥ क्रियान्तरैरव्यवधा

नमन्यार्थः । क्रियाविशेषयोः अक्रौ
षत्वम् । द्रव्यविशेषयोः तुविलिङ्गम्

॥ पुं० विषमञ्जरविशेषे ॥ तल्लव
पयथा । अहोरात्रेसततकीदौका

लापनुवर्ततइति । धीशान्तौ । अ
ह्न्येककालंरात्राविककालमायतेदे

पःशामहोरात्रेप्रत्येकंहीदौप्रकीप
ताली ॥

सततगः । पुं० पायी ॥ वि० सर्व
दागमनशीले ॥ सततंगच्छति । ग

ज्जू० । डः ॥

सताः

श्रपयेनयत् ॥ स्त्रीकारोऽप्युनाच्छु
 द्ध्यत्पक्षमेकमेजनैः ॥ भूमेप
 पितमुल्लङ्घ्यद्दशाङ्कपाशनेः
 ॥ कुलधर्मोपितत्सिनविधिनाचैत्र
 सिधितः ॥ ॥ मिःपाययोःयसिनस्यात्
 कीर्तिपापायकीर्तनम् ॥ इति ॥ त
 ध्ये । अथमिधारेणिवि । अन्तवि
 रेधिनि । यथाऽदृष्टोऽर्थःपश्ये । प्र
 मारणेनादनुद्वेगार्थं स्यतेस्त्रीभाम
 ॥ यथाच । यथातिष्ठतिपुण्यानि
 सत्यमाश्रित्येषांभक्ति । तथाऽदृ
 तसेमाश्रित्यपातकोऽन्वखिलान्यपि
 ॥ अतः सत्यविहीनैःसर्वपापा
 श्रयस्त्वैव । तादृशोऽदृष्टमनाऽज्ञान
 पापाश्च । शिवाज्ञया ॥ अथलज
 यमुक्तं पापं क्रियायोगमारे । यथा
 धर्मकथनं यच्चसर्वलोकसुखप्रदम् ॥
 राते सत्यमितिभिन्नैःनसत्यंनदृ
 पयंयमिति ॥ तस्त्रीकाराऽस्त्रीनाम
 हाभारतेरोजधमेयथा । सत्यश्चस
 मताचेऽदमश्चैव नसंश्रयः । अमा
 त्सर्वधर्माचेऽदोऽस्तिविज्ञानसंय
 ता ॥ त्प्रागोऽध्यानमथायत्त्वधृति
 असततं दया । अहिंसाचेऽवराजि
 न्द्रसत्योऽज्ञारास्योऽदृशित ॥ सत्य
 प्रयसायथा । नहिंसतयात्परीध
 मीनान्तताते पातकपरम् । नहिमा
 तुः परीमन्तुनं गुरुमन्त्रदत्तप
 ॥ ३० ॥ ३० ॥ ३० ॥ ३० ॥ ३० ॥

सताः

महानिर्वाणतन्त्रे । प्रकटोऽवकली
 देविसर्वधर्माद्विदुर्वाः ॥ ॥ स्यात्
 त्येकसत्यमातंतस्यात्सत्यमयोभवे
 त् ॥ सत्यधर्मसमाश्रित्यवर्त्मकु
 रतेनरः । तदेवसकलकर्मसत्त्वं
 जामोहिसुवर्तः ॥ नहिंसत्यात्प
 रेधर्मोऽनपापमनुतात्परम् । तस्मा
 त्सर्वात्मनामर्त्यः सत्त्वमेवसमाश्र
 येत् । सत्यहीनोऽप्यपुण्यसत्त्व
 हीनोऽप्यपुण्यः । नसत्यहीनतयो
 व्यङ्ग्यमपरेषपनेययोः ॥ सत्यरूप
 रत्नसत्त्वं हिपरमंतेपः । सत्य
 मूलाः क्रियाः । सर्वाः सत्यात्
 परतरंनष्ट ॥ अतएवमयाप्रोक्तं
 दुष्कृतप्रसिद्धौ । कुलाचारवि
 सत्त्वमेककलीऽन्वितभाषतः ॥ शी
 पनादधीयतेसत्त्वं ननु मरानृतं वि
 ना । तस्मात्प्रकाशतः कुर्यात्
 शैलिकः कलसाधनम् । कल
 धर्मस्यगुणस्यैवान्तंछातजगुप
 सितम् । यदुक्तं कलतन्त्रे पुनश्च
 प्रसिद्धौ ॥ कलधर्मस्यतुष्पाद्
 स्त्रीसायांपादहीनकः । द्विपादे
 द्वापरदेविपादमात्रकलीयुते । त
 चापिसत्यवलयततपः खलदया
 दिव । सत्यपादेकनेलामिधर्मलियापः
 प्रजायते । तस्मात्सत्यसमाश्रि
 त्यसर्वकर्मपिसाधयेत् । कुलाचा
 रविनाशवनास्त्वपायः कुक्षिप्रवि

सत्यः

। तत्रानुत्प्रेषे शब्दे त्वत्तामिष्ये यं
 समरेत् । इति ॥ अथमेधसहस्रं
 असहस्रतुलयाधृतम् । अथमेध
 सहस्रदधिसत्यमेकविंशत्यते ॥ अ
 न्तभाषयकृतवाग्व्यापारनिरोधे
 अनर्वात्तनुध्विप्रयाभूत्तयं चने
 । प्रियेहितपथाय भाषणे ॥ अवा
 धिततात्पर्यविषयेतत्त्वधिदक्षिदे
 ह्यप्रमाणे ॥ तदुपेक्षीविनिपु
 राकादी ॥ प्रमाणम् निःपाधितार्थ
 वाक्ये ॥ सिद्धवाच्ये ॥ भूतपक्ष
 कि ॥ सख्ये नपु ध्ययपतीक्षासि
 त्थयमे नवाख्याशायी । सख्यत्य
 ख् । अनयोः समाहारः ॥ मम
 द्यने । परमाथरुपे । अद्वैत
 यस्तुनि । परमब्रह्मणि ॥ द्वैताद्वै
 तयोः प्रमाणभूतवेदप्रतिपाद्यत्वा
 र्कस्यसतयत्वकस्यासतयत्वमित्या
 काह्वायामाहावायं । अद्वैतमे
 धसत्यं । तस्मिन् । द्वैतं । नसत्य
 मध्यक्षम् । रजतमिधः शुक्तिका
 याम् । मृगलक्ष्यायामिधो । दफ
 स्फुरणम् । आरौपितयद्विष्टा
 दद्वैतं वस्त्वः । ऽपस्तुनिद्वैते । युक्तं
 नैव । तदाद्यात् । सत्ये । अ
 ध्यासो । भवतयः । सतयानाम्
 यथारौपयः । सुभयोः । साक्ष्यतिरि
 त्तक्षकस्यविद्भाषः । आरौपय
 नशून्ये । तस्याः । दद्वैतसत्यताया

सत्यकारकतः

क्षा ॥ एवम् । तद्वैतश्रुतिरेवप्रमा
 णमित्याह । प्रत्येयथायनवगतं
 श्रुत्वाप्रतिपादनीयमस्ये तम् । हे
 तानप्रतिपाद्यम् । तद्वैतमेवलो
 कसिद्धत्वात् । ६ । ५४ । इति ॥
 भूतपक्षके । सख्ये नपु ध्ययमे
 कासि । तयस्ये नवाख्याशायी ।
 सख्ये चसत्यमितिव्याख्यानात् ॥
 व्यक्तकाचिततः । पुं । सूक्ष्मयेक
 र्ककम् । सतयंमिनाशचसत्यं त
 द्बस्तुकथ्यते ॥ वि । तय्यपति ॥ अ
 वाधे ॥ सतिसत्यवासाधुः तयसा
 धुरितिद्यत् ॥ पारमाथिके । यथा
 । सत्यम्यसत्यः परमेश्वरः । स
 तयस्यभूतपक्षकस्यसतयः पारमा
 थिकेनाश्रय्ये शिष्यमाकरूपः ॥
 सत्यनामः । पुं । अर्थात्पौ ॥ अद्वै
 ते ॥ सतयापयितायाः कामायस्यम् ॥
 सत्यपहा । सोः कामरूपदेवप्रसिदा
 यानर्था ॥
 सत्यकारः । पुं । अथयमेतत्त्व
 त्वमितिसत्यकारणे । सत्यप
 ने । सत्यस्यकारणम् । भाषेय
 क्ष् । कारिमेतथायदस्येतिमुस ।
 समयकारणे ॥
 सत्यकारकतः । वि । अथयमेत
 तत्त्वो तय्यमितिसत्यंहात्वायदेयं
 तास्मिन् । यथाना । साद्व । भा
 प्रः ॥

सत्त्वयानि :

सत्त्वतपाः । पुं० मुनिविशिष्टे ॥
 सत्त्वधृतिः । पुं० ऋषिविशिष्टे ॥
 वि० अमितवधैर्ये ॥ सत्त्व्याप
 वितपविवधाधृतियंछ ॥
 सत्त्वनारायणः । पुं० स्कन्दपुरा
 णप्रसिद्धदेवताविशेषइतिक्वचि-
 त् ॥
 सत्त्वपरः । पुं० परमेश्वरे ॥ स
 तत्प्रपञ्चैष्टंषामिसाधनवस्मिन्सः ॥
 सत्त्वपक्षः । पुं० बिल्वइच्छे ॥
 सत्त्वभामा । स्त्री० श्रीकृष्णध्याएतम
 विद्यन्तर्गतमहिषीविशिष्टे • दुर्गा
 याम् ॥
 सत्त्वभारतः । पुं० कृष्णदेवायने ।
 वेदव्याप्ते
 सत्त्वम् । अ० अर्द्धाहोकारे ॥ पञ्च
 ॥ अभ्युपगमे ॥ प्रतिये ॥ स
 त्वे ॥
 सत्त्वभारत । स्त्री० मन्वन्तीपञ्चमद्वयां
 नयाम् ॥
 सत्त्वयज्ञः । पुं० पौलुषिनाम्निम्
 निविशिष्टे ॥
 सत्त्वयुगम् । न० अतुर्युगानामप्रथम
 युगे । कृते • यथा । कृतंसत्त्व
 युगंवेताम्नाधी • हापरपञ्चमी ।
 कलिभोभरतः कर्मयुगमितिवि
 याण्डगीयः ॥
 सत्त्वयानिः । पुं० परमेश्वरे ॥ स
 त्वस्यसूतपञ्चकभ्योनिःकारणम्

सत्त्वशक्यः

सत्त्वयौवनः । पुं० विद्याधरे ॥
 सत्त्वरतः । पुं० सत्त्वत्रंतराजः पु
 वे ॥ व्याप्ते ॥ वि० सत्त्ववाचि ॥
 सत्त्वरतः ॥
 सत्त्वलोकाः । पुं० ममलोकात्तर्गत
 लोकविशिष्टे ॥ यथा । पङ्गुर्षे
 नतपोलोकान् सत्त्वलोकान् विरोजते
 । अपुनर्मारकायत्रल्लोकान् हि सत्त्वा
 तः ॥ जनलोकान् पितृलोकान् पङ्गुर्षे
 न • हादयकीन् व्यच्छायेषतपोलोकान्
 नकारं सत्त्वलोकः । अपुनर्मारकाः
 • पुनर्मृत्युशून्याः ॥
 सत्त्वार्चः । पुं० ऋषौ ॥ वि० स
 त्त्वाशादिनि ॥
 सत्त्वार्चः । पुं० नृपान्तरे ॥
 वि० सत्त्वार्चवि ॥ सत्त्वमस्यस्मि
 न् मतुर् । मादुपधायाइतिमती
 म् ॥ ॥
 सत्त्वार्चता । स्त्री० व्यासमातरि
 । कल्याम् ॥ नारदस्यपत्न्याम् ॥
 ऋषोकमुनेर्भावायाम् ॥ सत्त्व
 श्य ऋष्यायाम् ॥ उगित्वानुङ् ॥
 सत्त्ववतोमुनः । पुं० व्याप्ते ॥
 सत्त्वशक्यः । पुं० ऋषौ ॥ काके ॥
 वि० सत्त्वशादिनि ॥ सत्त्वभाग
 श्य ॥
 सत्त्वशक्यः । पुं० भगवतीपुराणप्रसि
 ष्टे मुनिविशिष्टे ॥ वि० सर्गस्वयं
 स्वयं सत्त्ववने ॥ सत्त्वशक्यमहा

सत्याग्निः

सत्यवादी । वि० यथार्थवक्त्रि । स
त्योथे ॥

सत्यव्रतः । वि० अक्षयव्रतपरिचरि ॥

सत्यव्रतः । पुं० ईश्वरे । सत्यव्रत
सङ्कल्पोद्य ॥ सूर्यवंशीयस्यव्याक
णस्यात्मजीरान्जिर्षिदिशिषे । योसी
निशङ्कसंज्ञामयाम् ॥ वि० सत्य
सङ्कल्पे ॥

सत्यसङ्कल्पः । वि० अमोघगान्धिते
। ईश्वरे ॥ सत्याः सङ्कल्पायस्य ।

सत्यसङ्करः । पुं० विश्विरसि । यी
दे । कुबेरे ॥ कूटाक्षवर्जितिशूरा
यांयुदे ॥ वि० सत्यप्रतिज्ञे ॥

सत्यसम्भः । पुं० केकयीतनये । भ
रते । जनमेकये ॥ वि० सत्यप्र
तिज्ञे ॥ सतगान्ध्याप्रतिज्ञायस्य ॥

सतगान्ध्या । स्त्री० द्वीपयाम् ॥

सत्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ अन्नकात्म
जायाम् । सीतायाम् ॥ व्यासमातरि
। सत्यदद्याम् ॥ सत्यभामायाम्
॥ विगापिप्रत्ययसिधुत्तरपदलिपः
॥ सत्यभापिष्ठाम् ॥ अविनाशि
न्यां ॥

सत्याकृतिः । स्त्री० सत्यापने । मयै
तदवश्रक्तव्यमितितथ्यकरणे ।
सत्यज्ञिया । साद्र० भा० प्रसिद्ध
निदमे ॥ सत्यकरणे । छिद्यांति
न् । सत्याद्वयपथे । प्रतिहाच् ॥

सत्याग्निः । पुं० अगस्त्यमुनी । अ

सत्याजित्

डाण्यमांगौ ॥

सत्यानृतम् । न० वाणिष्ठे ॥ सत्यस
हितमनृतम् । शाकपाचिवादिः ॥

सत्यापनम् । न० सत्यहारे । सत्यां
कृती ॥ सत्यसकरणम् । सत्याप
पौष्टितिथिजापुक्ती । भाषिण्युट् ॥

सत्योद्यम् । न० सत्यध्वे । सत्यध्वयद
ने ॥ यद् । सुपिठ्यच्चेतिक्वर् ॥

सत्तम् । न० कृती । यज्ञे ॥ सदादा
ने ॥ आष्ठादगे ॥ अरख्ये । कैत
धे ॥ यज्ञविशिषे । गयायनादिकतु

विशिषे ॥ यत्रयत्रमानापवसमाना
कृत्विगादिदपेण० कर्मकुपंन्ति०
तस्मिन् यज्ञे सत्त्विते सतताग्रदा
ने ॥ धमे ॥ गृहे ॥ कर्मवि ॥ सी

दन्वचाग्नेनया । पदृख्यविशरणम्
त्ववसादग्नेषु । पुत्र् ॥ गृध्रभीख्या
दिनाघोचः ॥ सतः साधून्वा
यतेषा । वैष्णालने । आतीनुपस

गैरुद्रतिकः । नपुंसकत्वात्सत्र
छति ॥

सत्तम् । अ० सद्यर्थे । सद्यवायले ।
वैष्णालने । अम् । यरोदित्वम् ॥
सत्तमाला । स्त्री० प्रतिशये । अद्रदा
नायुद्वसिते ॥

सत्ता । अ० सद्यर्थे । सत्ताकलवेगां
ईश्याम् ॥ सद्यवायते । वैष्ण० ।
क्तिम् ॥

सत्याजित् । पुं० अण्यस्यश्वरः ।

सत्त्व :

सत्त्वायथम् । न० बहुयजमानके० वै
दिकेकर्मणि ॥

सत्त्विः । पु० गजे । हस्तिनि ॥ अर्द्धे
। मेघे ॥ वि० जयशैले ॥

सत्त्विकातकम् । न० व्यञ्जनविशिषे ॥
यथा । मांसं बहुधृतं सत्त्वात्वा
श्याम्बुनामुहुः । जीरकाद्यै समा
युक्तं परिशुष्यं तदुच्यते ॥ तदेव धृ
ततक्ताव्यं प्रदिग्धं सत्त्विकातकम् ॥

सत्त्वो । पु० गृहपती । सदाश्रादिदा
नकर्त्तारिगृहस्थे ॥ नागौचं सत्त्व
णांसवे० नकारुणां स्वकर्मणि ॥
चत्त्विकि ॥ सत्त्वं० यच्चतन्तमस्या
क्तिः । अतइन्द्रिअवित्तौनिः ॥

सत्त्वः । पु० न० लक्ष्मी ॥ न० प्रकृ
तेर्गुणविशिषे । प्रीत्यात्मकेसत्त्वगुणे
॥ धेतुप्रीतिर्नदुः खाभाषादतिरि
च्यते० एषदुः खमपिनप्रीत्यभा
षादन्यदितिमन्यन्ते० शान्प्रत्या
त्मयइषम् । नेतरैतराभावाः सु
खादयः० अपितुभाषाः० आ
त्मगद्वेषमायवचनत्वात्० प्रीति
रात्मभावावेषांतिप्रीत्यात्मानः ।
भावरूपतावेषांगुणानामनुभवसि
द्ध्या० परस्परभावात्मकत्वे तु परस्पर
राश्रवापक्षेरेकस्याव्यसिद्धैरुभया
सिद्धिरितिभाषः । सत्त्वलघुप्र
काशकमिष्टं साङ्ख्याचार्य्यैः । य
तसायज्ञेयतत्तमावात्मकं सत्त्वम् ॥

सत्त्वविशालः

चेति। धर्मविशिषे ॥ यस्मिन्सतिन
कुतश्चिद्भयमुत्पद्यतेनकाछामप्यव
स्थायासुविषादः समुपजायतेत
त्सत्त्वमितिव्याख्यातारः । तथा
हि । एकाकिनीयनशासिनिशराज
लक्ष्मण्यनीतियावृत्ते । सत्वोच्छि
तेनृपपती० राजेतिगिरः परिण
मन्ति ॥ पिशाचादी ॥ वलि । परा
क्रमे ॥ द्रव्ये ॥ स्वभावे ॥ आत्मत्वे
॥ व्यवसाये ॥ अमुदु । प्राणेषु ।
धियो ॥ वसे ॥ आयुषि ॥ घने ।
विषे ॥ यथा । अन्वदुष्कृत् खलं
सत्त्वमन्वष्टास्यनियन्वितम् । सामा
न्येऽश्वरव्यं हितेजसिस्मिरयोः कु
तश्चुति ॥ औदात्मनि ॥ अन्तः क
रणे ॥ निर्विकारमनसि ॥ यथा ।
व्यसनेऽभ्युदयेवापिद्वयविकानेसहा
मनः । शततुसत्त्वमितिमोक्षमि
ति । उक्तोहमज्ञौ ॥ चिन्मधैर्ये ॥
सतीभाषः । तस्यभाषस्त्वतली ।
सीदन्वस्मिन् गुणाद्याः । पद्लु० ।
अस्येभ्योपिदृश्यन्तद्वतित्वनृशा ॥

सत्त्वतनु । पु० यःसुदेवे ।
सत्त्वरम् । न० शीघ्रे । अदिलन्विते
। वि० तपतिः सइत्यरयापक्षेति
। सइत्यसः । अदिलन्वितेक्रिया
विशिषणत्वाद्द्रव्ये वक्षमानंजीधम्
। द्रव्ये तुचिफिर्त्तं ॥

सत्यः

त्याप्तो लोके ॥ वि० सत्त्वबहुले ।
जर्णसत्त्वविशालः ॥ सत्त्वे न विश-
लः ॥

सत्त्वसंशुचिः । श्री० अन्तःकरणस्य
निर्मलतायाम् । श्रवणादिपरिपा-
केषान्तःकरणस्थासम्भावनाविष-
यीतभावनादिमलराहित्ये सत्य-
कृद्गुणः । संशुद्धिः । सत्त्वसं-
शुचिः । तथाः सत्यज्ञाभगवत्-
त्वस्फूर्तिर्याम्यता ॥

सत्त्वसङ्घयः । पुं० चित्तभङ्गे ॥
प्रारब्धकार्यासिद्ध्यादेर्विषादः । स-
त्त्वसङ्घयः ॥

सत्त्वसमाविष्टः । वि० सत्त्वेन च आत्म-
ना । आत्मविषेक्षज्ञानेहेतुना चित्त-
गतैर्नातिशयेन । सत्यगुणान्प्रति-
बन्धकरजसमेमलराहित्येन । आ-
समनात्फलान्यभिधारेण । आपि-
ष्टव्याप्तौ ॥

सत्त्वसम्पन्नः । वि० सहावापन्ने ॥
सत्त्वस्यः । वि० सत्त्ववृत्तिप्रधाने ॥
पुं० विष्णौ ॥ सत्त्वसत्त्वगुणप्रका-
शात्मकमधितिष्ठतिपालनीपाधित-
याविष्णुरूपेण तिसत्त्वस्थोविष्णुः
। यदासत्त्वे पुसर्वा प्राणपुञ्जीरूपे-
षालायांमिरूपेण च तिष्ठतीति सत्त्व-
स्यः । छा० । सुषिन्वद्रतकः ॥

सत्यवम् । न० सत्यसिंहायाम् ॥

सत्यः । पुं० पविर्तेऽब्जनि ॥ स

सत्सारः

सासीपन्याय । सम्प्रदितितत्पु-
रुषः । समासान्तष्टम् ॥

सत्पुत्रः । पुं० सत्पत्न्ये ॥ सत्पुत्रे-
ण तु जातेन वैशेषिद्विदिष्यथौ । पु-
त्रास्योनरकात्त्रोतः सवैनसुमह-
त्तना ॥

सत्पुरुषः । पुं० पुरुषमात्रपुरुषे ॥
सत्प्रतियहः । पुं० साधुजनदत्तद्र-
व्यग्रहणे ॥ सत्पुत्रः साधुभ्यः प्र-
तियहोदानग्रहणम् । यथा । सप्त-
विसागसाधन्यादियोजाभः क्रिया-
जयः । प्रयोगः कर्मयोगसत्प्र-
तियहणवर्चितामनुः ॥

सत्प्रतिपक्षः । पुं० तुल्यव्यग्री । म-
तियोगिनि ॥ न्यायमते । साध्या-
भाषसाधकहेतुनरं गस्यतस्मिन्-
॥ यथा । शब्दोनिव्यः श्रवणत्वात्
गन्धयत् । शब्दोऽनिव्यः कार्यत्वाद्
घटवदिति ॥ यथा । इदोवद्वि मा-
नूधुमात् । इत्यादीवद्वन्भावव्या-
प्यवद्भदादिरिति ॥

सत्फलः । पुं० दाडिमवर्षे ॥ श्रीभ-
नफलपतिवर्षे ॥

सत्सद्रः । पुं० सःधुसद्रमे । सधर्मा-
यत्निजनसमागमे । यद्येत्सुकला-
र्थवे । सत्सद्रस्यविकल्पनिर्मलं न-
शनहयम् । यस्यास्तिनरः सी-
न्यः कर्षणश्लादसार्गदिति ॥

सत्सारः । पुं० सादरे । खदिरसा

सदक

रक्तमिस्रप्रसादनी । कण्डूकण्डू
रीषैः । वार्ताकीमुण्डनसरेतिराल
वक्षसः ॥

सदाभद्रा । धी० गम्भार्याम् । भद्र
पण्याम् ॥

सदामुदितम् । न० दानपदवाच्या
यांपञ्चम्यांसिधौ ॥ वि० सर्वदा
इष्टे ॥

सदायोगः । पुं० स्वस्वरूपाविभाषे ॥
सदायोगी । पुं० विष्णौ ॥ शिवे ॥
सदाविभूतस्वरूपे । सदायोगी
स्वस्व । इतिः ॥ अन्ये पांचिन
इतिनिरीधरूपयोगप्रधानस्वरूपा-
विभाषः । ईश्वरस्वतुस्वरूपानाद
रणात्स्वरूपवाद्यात्स्याविभाषः
सर्वदास्तोत्र्यः ॥

सदाशिवः । वि० साधुभिप्राये ॥
सत्भाषयोरथ ॥

सदाशिवः । पुं० महादेवे । शम्भौ
॥ सदासर्वदा० शिवंशक्त्यापय
थ० यक्षाद् ॥

सद्वचः । वि० सदृशे ॥ समानमात्म
नापश्यति० समानद्रवपश्यतिवा
। दृष्टिप्रदथे । स्वदादिष्वित्यत्र०
कसोपिवाध्यइतिक्तः । इत्थे चिति
समानक्षसादेशः । रुटिरियना
शक्यपर्योयाद्यः ॥

सदक । वि० सदृशे ॥ ससाममा
त्मनापश्यति० समानद्रवपश्यति

सदाशिवः

वा । दृष्टिर्० । स्वदादिष्विति०
क्षिन् । दृग्दृश्यतुष्वितिसभाषः
रुटिष्वद्वेषमितिनात्रदृश्यंनक्तिवा
पेक्षास्ति ॥

सदृशः । वि० तुल्ये । समे । सदृशि
॥ समानमात्मना० समानद्रवभाष
श्रुतिः । दृष्टिर्० । स्वदादिष्व
तिकञ् । दृग्दृश्यतुष्वितिसभा
षः । रुटिरियमितिनात्रदृश्यंनक्ति
यापेक्षास्ति ॥ उच्यते ॥

सदृशस्वन्दनम् । न० निकट् ॥

सदेगः । वि० निकटे । देशान्विते
॥ समानोदेशीय ॥

सद्गतिः । पुं० ईश्वरे ॥ सन्नि
ब्रह्मवादिनः सन्तः ० तैर्गम्यते
प्राप्यतेइति तथा ॥ धी० शीमन
गतौ ॥ ति०सद्गतिविशिष्टे ॥ स
तीगतिर्बुद्धिधरस्य ॥ सतामन्तिव
स्ततिविदुषांगतिः प्राप्यंस्थानं स
द्गतिः ॥

सद्गुरुः । पुं० कौले ॥ यथात्ममहा
निर्वाचे । शक्तेशक्तोगुरुः य
स्तः शेषैशैवोगुरुमन्तः । वैश्वदे
वैश्वदेवः सौरेशैरोगुरुसुदृढतः
॥ गायपेगापयधैवकौलः सर्वसद्ग
रुः । अतः सर्वात्मनाधीमान्की
लाहीषांसमाचरेदिति ॥

सदाशिवः । पुं० शिविद्यमानत्वश्रद्धायां
मिद्यमानत्वे । सतः सम्प्राप्यस्यै

सद्यशीष :

भावाधमः सत्वप्रमियत्वादिस्तस्मि
न् ॥ अस्तित्वे । देवदत्तस्यसुवा
दिकमस्तौत्वास्मिन्नर्थे ॥

सद्गतः । त्रि० सत्ये ॥

सद्यः । न० विष्मन्नि । निकेतने । गृहे
॥ सीधे । पानीये । नोरे ॥ सी
दृश्यत् । पद्लविषरथगत्यवसा
दनेषु । मनिन् ॥

सद्यः कृतम् । न० नामनि ॥ त्रि०
तत्कालकृते ॥

सद्यः प्राथकारः । त्रि० तत्क्षणात्प
णकारकद्रव्यादौ ॥ यथा । सद्योभां
संनवाज्ञसवाखाघोषोरमोजनम् ।
घृतमुष्णोदकश्चेत्सद्यः प्राथकारा
ण्यिष्ट ॥

सद्यः प्राणहरः । त्रि० तत्क्षणात्प
णायुषिर्नाशकद्रव्यादौ ॥ यथा । शु
ष्कमांसंस्त्रियैः षट्पामाणाकं करु
णदधि । प्रभासिमेघुनं निद्रासद्य
प्राणहराण्यिष्ट ॥

सद्यःशुद्धिः । स्त्री० सद्यः शौचे ॥ यथा
। देगालरस्तेषां सद्यः शुद्धियं
तौमूते ॥ इ० गोरुडे १०७ प
ध्यायः ॥

सद्यः शीघ्रा । स्त्री० कपिकच्छाम् ॥

सद्यः शौचः । पुं० कार्वाण्यु । से
यथा । कारुषः शिल्पिनीषेद्याः
दासीदासस्यैव । राजानोरा
जभृत्याद्यस्यः शौचाः प्रकीर्ति

सद्गतिः :

ताः ॥ विशिषोःगसहकूर्मपुराणशु
द्धिविवेक्षादौ द्रष्टव्यः ॥

सद्यः । ष० तत्क्षणे । सपदीत्यर्थे
। समानेऽहनि० इत्यस्मिन्नर्थे० सद्यः
परुत्परार्थे० पमद्व्यादिनासमानस्यस
भाषेऽद्वयस्त्वाहनिनिपात्यते ॥

यथा । सद्योवलङ्घनानोसद्यो
यत्नकरंपयः । स्त्रियं गच्छेत्पयःपो
त्वाताश्चत्तुपुनः पिवेदिति ॥

सद्यःस्त्रिः । त्रि० नवीने । नूतने ॥
सद्योऽलातः । पुं० शिवे । मत्स्ये ।
त्रि० तत्क्षणीत्यर्त्ते ॥

सद्योनिः । पुं० देवे । सुरे ॥ सा
स्विकेऽपजभुजि । सतीयोनिः ॥
सद्योभाषो । पुं० तर्षक्षे । गीर्ष
स्ये ॥ त्रि० तत्क्षणभवनवीत्ये ।
सद्रूपः । त्रि० अबाध्यसूक्ष्मे । सर्व
दास्यायिसूक्ष्मे ॥ सत्सदास्यायी
हपथ्य ॥

सद्गता । पुं० सत्कथने । सद्यःशौच
शाप ॥

सद्गतम् । न० सञ्चरिचे । साधुसू
भाषि ॥ त्रि० तद्द्युक्ते ॥ यथा ।
वासमञ्जसशीलेस्तसहासोतकदा
चन । सद्गतसंनिकर्षोऽहिस्यार्द्धम
पिमस्यते ॥

सद्गतिः । स्त्री० शास्त्राविरुद्धोवने
॥ प्रमाणात्तरवाधायोग्यायात्रज्ञा
कारोयात्रसौ ॥ सतीवासौष्ठसिद्य

सध्वङ्

क्षतिसर्वदास्यायिनिहृत्तिर्वा ॥
 सहृत्तिभाक् । वि० सहृत्तिविशिष्टे
 । यथा । पथ्याग्निनांशीलवतानरा
 यांसहृत्तिभाजांविजितेन्द्रियाया-
 म् । एवंविधानामिदमायुरत्रवि-
 न्वंसदाहृद्धमुनिप्रवादः ॥
 सधर्माचारिणी । स्त्री० शृष्टिष्याम् ॥
 सधर्मा । वि० तुल्ये ॥ समानधर्मा
 यक्षसः ॥ धर्मादिनिष्क्रेवलात् ॥
 सधर्माणी । स्त्री० समानधर्माबला
 म्भाषायां । पत्न्याम् ॥ सहच-
 र्यांस्यस्याः । कर्मसुपथ्यासहा
 धिस्तारात् । धर्माशीलवर्णान्ताद्धे
 ति० इति । वीपसर्जनस्येतिवा-
 सः ॥
 सधर्मा । वि० समानधर्माचारिणि ।
 सधथा । स्त्री० पतिवत्याम् ॥
 सधिः । पुं० अमी ॥ सहधरणे ।
 सहस्थितौ ॥ धानधिः । सहधि-
 सधिः ॥
 सधिः । पुं० हपने ॥ सहतिः पद-
 । सधधर्तौसन् ॥
 सधोषी । स्त्री० सख्याम् ॥
 सधोषीनः । वि० समीचोने ॥ विभा-
 याद्धेरिति० खः । सहस्यसधिः ॥
 सध्वङ् । वि० सहचरे । सहव्यप्यति
 । सहास्यति । ऋत्वगादिनाद्धेः
 जिन् । सहस्यसधिः । अनदिता
 मितिनिकारलोपः ॥

सनन्दनः

सनः । पुं० चण्डापाटलिष्ठे ॥ पुं०
 स्त्री० शक्तिवर्णास्यात्ते ॥ दःनि ।
 सनोतिषण्डाने । प० अच् ॥ वि०
 अखण्डिते ॥
 सनकः । पुं० विष्णोः पारिषदभेदे
 । ब्रह्मणः सुते । मुनिविशेषे ॥
 सनत् । अ० नित्यार्थे ।
 सनत् । पुं० ब्रह्मणि । दृष्टिर्षे ॥
 सनत्कमारः । पुं० वैद्यसंहिताप्र-
 षेतरिब्रह्मणः पुत्रे । वैधाभे ॥
 सनत् । नित्यंकुमारः ॥ यथा । स-
 नत् । ब्रह्मातृकुमारोऽपत्यम् ॥
 तत्रात्मकारणमुक्तं हरिवंशे । यथीत्य-
 प्रस्तवीवाङ्कुमारइतिविद् धिमा-
 म् । तस्मात् सनत्कुमारेतिमम-
 नामप्रतिष्ठितम् ॥ इति । जिना-
 नांहादशसार्धभौमान्तर्गतसार्धभौ-
 मविशेषे ॥ न० उपपुराणदिशेषे ॥
 सनन्दः । पुं० सनन्दने । ब्रह्मणः
 पुत्रे । सयया । सनकसुसनन्दसु-
 सनातनसयात्मभूः । सनत्कुमा-
 रसुनौनन्निष्क्रीयान्छरेतस ॥
 असजदितसम्बन्धः ॥
 सनन्दनः । पुं० ब्रह्मणश्चतुर्थेपुत्रे ॥
 यथा । धर्मस्यभार्याऽङ्गसाख्यात्
 स्यांपुत्रवत्पुत्र्यम् । सम्प्राप्तं मुनि-
 शाट्त्वयैः यथास्त्रनिवारकम् ॥
 षष्ठेऽः सनत्कुमारोभूत् । द्वि-
 तीयसनातनः । तृतीयः सन

सनातनी

कोनामचतुर्थं यसमन्दमदति ॥ स
 नतकुमारि ॥
 सनपर्णी । स्त्री० असनपर्ण्याम्
 सना । अ० नित्ये ॥ सनाति । यणस
 ग्भक्तौ । आप्रत्ययः ।
 सनाखलः । पुं० सनखले ॥ यथा ।
 महेंद्रभीमविमलकुरुचेत्रगयाः
 खलाः । सनापदोचराः सादृष्टा
 सा । सनखलाः खग ॥
 सनात् । अ० नित्यार्थे ।
 सनातनः । पुं० अच्युते । विश्वी ॥
 शिवे ॥ अक्षी । विधत्ति ॥ पिष्टणाम
 तियौ ॥ दिव्यमनुष्ये । ब्रह्मणः पु
 षे । मुनिविश्वे ॥ परम्पराप्राप्ते ॥
 पाधिपरिच्छेदेमिषस्तुतः परमात्म
 स्वरूपत्वान्नित्ये ॥ आत्मज्ञानंविनाहे
 शुभशक्ये संसारतले ॥ वि० स्थिरे
 । मुनिशले । सर्वदैकरूपे । अवि
 नाशिनि श उवते ॥ सनाभवः ।
 सायश्चिरमितिच्युच्युलौतुट् ॥
 अनादिपरम्परागते । चिरन्तने ॥
 सनातनी । स्त्री० लघ्न्याम् ॥ सरस्व
 त्याम् ॥ दुर्गायाम् । भवान्याम् ।
 निर्वचनम् । सर्वकालिसनाप्रोक्तं
 विद्यमानतनीतिच । सर्वसर्व
 कालेषुविद्यमानासनातनीति ॥ अ
 विच । निगुंशयचनित्यस्यवाचक
 यसनातनः । सदानित्वादिनिगुंशा
 यास्तीर्षितासासनातनीति । टि

सनिष्ठीवम्

खान्डीप् ॥
 सनीकुमारः । पुं० ब्रह्मणः पुत्रे०
 सनतकुमारि ॥ सनात् ० नित्यकु
 मारः ॥
 सनाथः । वि० सखात्मिके । नाथव
 ति ॥
 सनाथा । स्त्री० पतिवद्भ्याम् ।
 सनाथिका ।
 जीवद्वर्तुकायाम् ॥
 सनाभः । पुं० सौदरेभातरि ॥
 सनाभिः । पुं० ज्ञातौ । सपिण्डे ॥
 ससौदरे ॥ समानोनाभिर्मूलपुत्र
 योऽथ । ज्योतिर्जनपदेतिसमानस
 सः ॥ वि० तुल्ये । सहाय ॥
 सनामकः । पुं० श्रीभाङ्गने ॥ वि०
 समोननामवशि ॥
 सनिः । स्त्री० भक्तौ । दाने ॥ सनी
 ति । यशुदाने । खनिकपीत्यादि
 ना० इन् ॥ सनगंवा ॥ अध्ये
 षायाम् । गुर्पादि प्रार्थनयाकचिद
 र्थे निशेखने ॥ यथा । हेस्वामिन्म
 माभिधिकंकुरु । अपिच । वाहिना
 धकुलाचारनलनीकुलवद्वभ । खत्
 पादायोः इच्छायां देहिम् ॥ इत्थं कृपा
 निधिः इति ॥
 सनितः । वि० प्रतिपन्ने ॥
 सनिष्ठीवम् । न० सद्ये प्रवचसि । स
 निष्ठे ॥ निष्ठेवनम् । विदुनिर
 सने । घञ् । लघ्ण्युपः । टि

सन्तति :

घाद्रादिखादीकारः । सङ्घनिष्ठी
वेन० ह्येष्कणादिनिर्गमनेनवर्त्त
तेद्वतिसनिष्ठीवम् ॥ त्रि० तद्वति ॥
सनिष्ठेवम् । न० सङ्घेष्कणसि । अ
भ्वक्लृते । निष्ठेवनम्० निष्ठेषः
। ध्रिबु० । घञ् । कप्रूपधगुणः ।
सङ्घनिष्ठेवेनर्त्त एष्कणादिनिर्गमने
नवर्त्ततेद्वतिसनिष्ठेवम् ॥ अस्वृक्ष
तंसनिष्ठेषमित्यमरः ॥ त्रि० त
द्वति ॥

सनी । स्त्री० सनिशब्दार्थे ॥

सनीडः । त्रि० निकटे । समीपे ।

उपकण्ठे ॥ समाननीडंशासंस्था
नमस्य । सङ्घनीडनेतिवा ॥

सनुतर । अ० अन्तर्द्वानि ॥

सन्ततः । पुं० ज्वरविशिष्टे । तल्लघ

णंयथा । सप्ताहंवाद्दशाहंवाद्द्वाद
शाहमवापिवा । सन्तत्याद्योऽविस
र्षीत्यात्सन्ततः सनिगद्यतद्वति
॥ विकल्पोपात्तिकादिभेदात् । स
न्तत्यानैरन्तर्मेण । अविसर्षीषपरि
त्यागो ॥ न० सतते ॥ त्रि० त
द्वति । व्याप्तो ॥ विस्तीर्णो ॥ सन्त
न्यतीत्यम् । तनु० । ऋः । अनुदात्तो
पदेशितिलीपः । समीवाहिततत
थीरितिपद्ये मलीपाभावः ॥

सन्ततम् । अ० सातत्ये ॥

सन्तताभ्यासः । पुं० खाध्याये ॥

सन्ततिः । स्त्री० गीर्णे । अभिजने ।

सन्तानः

सन्ताने ॥ पठ्, स्त्री । पुत्रपौत्राणां
पारम्यर्थे ॥ विस्तारे ॥ तनये ॥
दुहितरि ॥ सन्तान्यते । तनातिष्ठि
यांक्तिन् । पारम्यर्थे ॥

सन्तप्तः । त्रि० अध्वगमनादिनाश्रान्ते

। तत्पर्यावायवा । सन्तापितस्तुस
न्तप्तौधूपितधूपादितौचट्टनखेति
॥ सन्तप्यतीत्यम् । तपसन्तापे । ऋः
अकर्मकत्वात्, ऋचंरिवाक्तः ॥ प
रमोऽद्विगे ॥ अग्निजतापयुक्ते ॥

सन्तमसम् । न० विध्वग्ध्रान्ते । व्याप

कान्धकारे ॥ समन्तात्सर्वतः ०

तमः । अवसमन्त्ये भ्यस्तमसद्वत्य
च् ॥

सन्तरणम् । न० तरणे । पारगमने ।

अवनपूर्यकदेशान्तरगमने ॥

सन्तहंनम् । न० दृढसंज्ञेपि ॥

सन्तपणम् । न० प्रीणने । दृष्टौ ॥

द्राक्षादाडिमखर्जुरीकदलीशर्करा

क्षानाचूर्णमध्वाज्यसन्निहिते ॥

त्रि० दृष्टिकारके ।

सन्तप्यितः । वि० सम्यक्प्रीणिते

सन्तानः पुं० सन्तौ । विस्तारे ॥

गीर्णे । वंजि । अन्ववाये ॥ अप

त्ये ॥ सन्तान्यते । तनुविस्तारे ॥

घञ् । सुरद्रुमे । कल्पहर्षे ॥

सम्यक्तनैःतितुष्पादिज्वलितीति

सूत्रे० तनैतेरुपसङ्ख्यानाम् । ॥

सम्यक्तन्यन्तेषुष्पाद्यस्त्रिज्वल्यधि

सन्तुष्ट :

करणे इयते ति चञ्च् ।

सन्तानिका । स्त्री० मर्कटजालके ।
छुरिकाफले । फलेने । शीरादिस्ता
दे । मलाइ० इ० भा० ॥ सन्तानि
कागुरुः शीताहृद्यापिप्तासवातनु
त् । तर्पणीभृष्टशीलाग्धावलासव
जशुकदा ॥

सन्तापः । पुं० अग्निजतापे । सञ्ज्व
रे । सन्तापयति । तपसन्तापे ।
यत्तः । पचाद्यच् । सन्त्युत्तापे
। औष्ये ॥

सन्तापनः । पुं० क्षारशुगणविशेषे ॥
वि० सम्यक्तापकारके ॥

सन्तापितः । वि० शब्दादिनाशान्ते
। सन्तापे ॥ सन्ताप्यद्विद्य । तपदा
हेचुरादिः । क्तः । अकर्मकत्वा
त्कर्त्तरि वाक्त्तः ॥

सन्तारः । पुं० सन्तरणे ॥

सन्तिः । स्त्री० दाने ॥ अथसाने ॥
पुं० भृत्ये ॥

सन्तुष्टः । वि० उत्पन्नालम्पत्यये । नि
हृत्सुष्टे । सन्तोषयुक्ते । यथा ।
अप्राप्तं हि परि त्यज्य समप्राप्ते समर्था
गतः । अहृष्टखेदाखेदोयः सन्तु
ष्टइतिकथ्यतइति ॥ असन्तुष्टादि
जानटाः सन्तुष्टासमशीभुजः । स
खज्यागणिकानटानिलंकापकुला
हना ॥ पुं० अज्वखरनी । खचरइ०
भा० प्रसिद्ध ॥

सन्दानम्,

सन्तुषः । वि० विवे । व्याप्ते ॥

सन्तोषः । पुं० विद्यमानभोगोपकर
णादधिकस्थानुमादित्साकृपायांवि
सहसौ । पानमने । यदृष्टालाभ
सन्तुष्टौ भलाभे वा विपादे । धनम्,
दूधौ । यथासम्भवभृत्यात्मताणवा
रणावशकपक्षयन्नाद्यनुष्ठानमाचो
चितधनानधिष्ठायांस्त्रशायाम् ॥
सन्तोषान्तरतन्नागांयत्सुखशान्त
चितसाम् । कुतस्तदुधलुब्धनामि
तस्येतद्यथायताम् ॥ धृती । स्वा
स्थये ॥

सन्ताप्तः । पु० साध्यसे । भये ॥

सन्दंभः । पुं० कदमुखे । सन्दंभीति
ख्यातेलिहयन्तविशेषे । एकाङ्गानु
यादेनविधीयमानयोरप्यहधीरन्तर
लिपिचितत्वसन्दंभः । नरकवि
शेषे ॥

सन्दंशिका । स्त्री० सुसुव्याम् ॥ स्त्री
इयन्तविशेषे । कातारि० इ० गौ०
दे० भा० प्र० ॥

सन्दर्भः । पुं० प्रवत्ये । रचनायाम्
। घन्त्ये ॥ प्रकरणे ॥

सन्दर्शनम् । न० साध्यात्कारे । सं
दृश्यते । दृशिर्० । व्युट् ॥ स
म्यक्प्रकारेण दर्शनं वा ॥

सन्दर्भः । वि० सम्यक्प्रकारेण दृष्टे ॥

सन्दानम् । न० दामनि । दीप्तन
काखेवादधन्वनरज्जौ ॥ सन्दोयते ॥

सन्दिष्टार्थः

सम्पुर्वाहाण्वन्वनद्रव्यऽस्मात्कृत् ।
 पुं० गजस्त्राष्टोत्तारविभागे ॥
 सन्दिष्टानिका । स्त्री० खरिखदिरि ।
 विट् खदिरि ॥
 सन्दिष्टानितः । वि० बह्वे ॥ सन्दिष्टान्य
 तैस्त्र ॥ दानखण्डने । ऋतः ॥
 सन्दिष्टानिनी । स्त्री० गोगृहे ॥
 सन्दिष्टावः । पुं० पलायने । प्रद्रावि
 ॥ सन्दिष्टवनम् । दुगतौ । समि
 युद्द्रुदुवद्द्रुतिषञ् ।
 सन्दिष्टाहः । पुं० मुखतास्त्रीषदा
 हे ।
 सन्दिष्टधः । वि० संशययज्ञे । सं
 शययुक्ते ॥ सन्दिष्टधैस्त्र । दिह
 । ऋतः ॥ ।
 सन्दिष्टधमतिः । वि० सन्दिष्टधविष
 यीभूतयुद्धियुक्ते ॥
 सन्दिष्टधार्थः । पुं० सन्दिष्टधविषयी
 भूतार्थे ॥ वि० तद्विशिष्टे ॥
 सन्दिष्टाः । वि० बह्वे । ऋतुपर्यायाः
 । षड्विंशसन्दिष्टानितंभूतमुदितं सन्दि
 र्शितमिति ॥ सन्दिष्टशतैस्त्र । दि
 षवखण्डने । ऋतः ॥ सन्दिष्टतैस्त्र
 वा ॥ यविते ॥
 सन्दिष्टम् । न० षाकायाम् । स
 न्दिष्टे । वि० व्याहृते । उक्ते ।
 ऋतिते ।
 सन्दिष्टार्थः । वि० सन्दिष्टशहरे ॥
 इ० कथित् ॥

सन्दिष्टशहरः

सन्दिष्टानः । वि० सांशयिके ॥ य
 था । सन्दिष्टानः सांशयिकः सं
 शयपन्नमानसः ॥
 सन्दिष्टमानः । वि० संशयविषयी
 भूते । सांशयिके ॥
 सन्दिष्टो । स्त्री० खट्टायाम् ॥ नियथा
 खट्टिकासन्दिष्टीतिभिकाण्डशेषः ॥
 सन्दिष्टोः । वि० प्रज्वलिते । जलउ
 ठा० इ० भा० ॥ यथावावत्तिष्ठ
 तिदेशीयंतावत्तत्त्वसमभ्यसित् ।
 सन्दिष्टो भवनेकीनुकूपं खनतिपार्थ
 ति ॥ सन्दिष्ट्यतैस्त्र । दीपीदीप्तौ
 । ऋतः । ईदित्वाङ्गे ट् ॥
 सन्दिष्ट्यः । पुं० भवृश्रिखाङ्गर्त्त ॥
 सन्दिष्ट्यः । वि० सन्दिष्टार्थनिषये ॥
 नसन्दिष्ट्येतिष्ठतिरूपमस्य ॥
 सन्दिष्ट्यः । पुं० संवादि । सन्दिष्टा
 ष्ट् । भा० ॥ षोडशस्यहयोरण्डि
 त्तवास्त्रीमध्यवर्तिनीष्टीष्टीदन्तौ
 सन्दिष्ट्यावुच्येते । सन्दिष्ट्यते । दि
 ग् । ऋतुषेतिषञ् ॥
 सन्दिष्ट्यवाक् । स्त्री० वाचिके । परि
 योक्तार्थं परमप्रख्युक्तौ ॥ सन्दि
 ष्यतेद्रुतिसंदेशः । सन्दिष्टार्थः
 तस्यवाक् ॥ सन्दिष्टीर्थावयव्यते
 सा ॥
 सन्दिष्टशहरः । पुं० दूते । सन्दिष्ट
 यधिकंहरति । षड् । हरतेरनु
 दामनेऽच् ॥

सन्धाता

संदेशहारकः । पुं० दूते ॥ संदेश
छहारकः ।

सन्देशः । पुं० विचिक्षिप्सायाम्
। संशये । हृदयशङ्कौ ॥ यथा ।
व्याख्यामतीतिशेषप्रतिपत्तिर्न हि
संदेशादलक्षणनिति । न हि स देश
मात्रादलक्षणताभवति । पुनः प्र
माणात्तरेणनिघयोत्पादादिति ।
संदेशनम् । द्विषउपपये । भा
षिषञ् । देशमध्यभगे ॥ सन्दि
ह्यते । उपशोयतेइतिषा । पृथि
व्यादिभूतैरुपचितैश्चरीरे ॥ यत्न
हारविशिषि ॥ यथा । विधयोविष
यीयवसाहृष्ट्यात्कविसम्भवात् ।
संदेशगोचरीछातासंदेशालङ्कृति
शसेति ॥

सन्दीहः । पुं० विसरे । समूहे ॥
सन्दुह्यते । दुष्टप्रपूरणे । घञ् ॥

सन्द्रावः । पुं० पलायने । अस्त्रप
यांयायथा । प्रद्रावीद्वावसन्द्रावस
न्धावाविद्वेषीद्ववः । अपरुमेापया
नञ्चेति ॥ सन्द्रवणम् । द्रुगतौ
। समियुद्द्रुवइतिघञ् ॥

सन्धा । स्त्री० स्थितौ ॥ प्रतिज्ञा
याम् ॥ सन्धाने ॥ सन्धानन्०
अथवा । डुधञ् । आराखी
पसर्गइच्छ ॥

सन्धाता । पुं० श्रीहरी ॥ कर्मक
लैः पुरुषान्सन्दधाति । डुधा

संधिः

ञ्० । ङष् । सन्धत्संयोग्य
तिवार्सफलेः पुरुषान्वा । धि०
सन्धानकृत्तरि ॥

सन्धानम् । न० अभिपवे । सुराक
रणे । सुरीत्यत्तिप्रकारे । मद्भु
ष्यायना० इ० भा० ॥ सङ्घट्टने
। मिथोऽवयवसंयोगने । श्लिड
जिःडना० इ० भा० ॥ सन्धीय
ते । डुधाञ्० । ल्युट् ॥ का
ञ्जिके ॥ मदिरायाम् ॥ अशदशे
॥ सौराष्ट्रे ॥ धनुषिग्रयोलने ॥
यथा । तदाशुक्रतसन्धानंप्रतिसंघ
रसायकम् । आर्त्तभाषायवः श
खानंप्रदत्तुमनागति ॥

सन्धानितः । वि० सन्धानविशि
ष्टे । सङ्घट्टिते ॥ इतच् ॥

सन्धानी । स्त्री० स्वर्णहृष्यान्यसङ्घ
नि । कुप्यशालायाम् ॥ संधा
ने । संधिवायाम् ॥

संधार्य्यः । वि० अनुष्ठेये ॥

संधिः । पुं० राज्ञायद्गुणान्तागं
तगुणविशिषे । स्वर्णादिदानेनवन्
ध्यादिभिः प्रीत्युत्पादान्मैशोक
रणे । पणथ धनैकार्य्यैः ; अरिबि
जिगीषीत्यर्थस्याकरणरूपे । ऐक्य
संधौ ॥ उभयार्थेनने । यथा ।
शचीर्दधिपरिज्ञायत्यर्थस्वस्थानिरी
त्यव । स्वामिनीकथयेत्संधिमन्वी
हितकरप्रमी ॥ तथापीकंरामा

सन्नयः

सैवमनुष्ठाननितियावदित्यर्थः ॥

सन्नः । पुं० । पियालवृक्षे ॥ वि० । अ
वसादसंयुते ॥ शीघ्रे ॥

सन्नयः । पुं० । पियालवृक्षे ॥

सन्नकट्टः । पुं० । पियालवृक्षे ॥ चार
द्व० भा० प्र० ॥ सक्षीणीनः यद्वः
पिङ्गलवर्षीक ॥

सन्नतः । नि० । सत्यकप्रज्ञोभूताह
॥ सन्नमतिस्त्र । यम० । ऋः ॥

सन्नतिः । स्त्री० । ध्वनीवन्दे । प्रथती
॥ नन्वतायाम् ॥ यथा । इतिषंघि ।

यवष्टीः श्रीः स्थितातत्र । यवथी
सन्नसन्नतिः । सन्नतिर्ज्ञिसयाश्री

यनिवन्त्रायोमहात्मनि ॥ सत्यक
० नतिः ॥ पानुकृष्ये ॥

सन्नदधः । वि० । युद्धायसञ्जि । धृत
सन्नृषे । अक्षपर्यायायण । सन्न
दधीनमितः सञ्जोदंगितोव्युट
कडटः । इति ॥ व्युत्तरदनवाग्नि
से ॥ सन्नधति० सन्नधतेस्त्रावा ।
एषपथने । अकर्मकत्वात्० कर्म
रि० कर्मविवाहः । मन्वादिस्
युते ॥ सन्नाति ॥ यथा । एतिषसन्न
दधमनोपप्रसवेतिरघुः ॥

सन्नद्वः । पुं० । विद्यासे ॥

सन्नयः । पुं० । समवाये । समूहे । पु
ष्ट्यायिबले । अनुसन्त्ये ॥ सन्नय
ममसन्नोपरीवा । सन्नयतिवा । यो
ज्जापवे । एत० । एवाटव्यः ॥

सन्निधिः

सन्नहनम् । न० । कवचादिधारणे ।

सन्नाहः । पुं० । कवचे । यर्मसि ॥ सं
यर्मयति० सन्नह्यात्मनेसज्जती
त्वमो । सन्दंशते० दंशयति० स
न्नाहैवदपञ्चकम् ॥

सन्नाह्यः । पुं० । सन्नाहयोग्ये ॥ यु
वाहंगजे ॥

सन्निकर्षः । पुं० । सन्निधाने । समी
पे । निकटे ॥ अतिशयितसन्निधौ
॥ लयस्थाने ॥ न्यायमतेन० विषये
न्द्रिदसम्बन्धे ॥ सन्नज्ञानस्वकारण
म् ॥ सन्निकर्षणम् । कृष० । घ
ञ् ॥

सन्निकर्षणम् । न० । सन्निधौ । सन्नि
कर्षणे ॥ कृषेच्छुंष्ट् ॥

सन्निकृष्टः । वि० । समीपे । सन्निकृ
ष्यते वा । कृषिः ऋः ॥

सन्निधम् । न० । सन्निधाने । सन्नि
धौ ॥

सन्निधानम् । न० । सन्निधौ । निक
टे ॥ आश्रये ॥ यथादीयासन्नि
धानमिति ॥ न० । लयस्थाने ॥ स
म्यङ्निधौयतेऽस्मिन् । स्युङ् ॥

सन्निधिः । पुं० । सन्निधाने । अन्तिके
॥ इन्द्रिणीवरे । प्रलये ॥ भाष्या
दंज्ञानहेती । पदागामविद्यम्येना
कारणे । प्रपरेप्रपरेऽसन्निकर्षितावा
रितानि० सामान्येत्वादिपदानि
नप्रमायम् ॥ सन्निध्याभावात् ।

संनिपातञ्जर :

संनिधानम् । ङुधाञ् । उपस
 र्गोः । किः ॥
 संनिपतनम् । ग० सम्यङ्निपाते ॥
 संनिपातः । पु० सहमे । मेलने ॥
 ताक्षविशेषे ॥ यथा । एकपत्रगुर्यं
 असंनिपातः सञ्च्यतइति ॥ वि
 दीपन्नित्तव्याधी ॥ यथा । द्युष्ण
 शेकोक्षुणेः षट् सुर्द्धिनमध्याधि
 को षषट् । समौ शैकोनिष्कारासो
 संनिपातास्त्रयोदश० इति चरके च
 योदशसंनिपातालङ्कारः । तेषवा
 चोतीक्षुणः १ । पिशीक्षुणः २ ।
 कफोक्षुणः ३ । वातपित्तोक्षुणः
 ४ । वातश्लेष्मोक्षुणः ५ । पित्तश्ले
 ष्मोक्षुणः ६ । एतं षट् । अधिक
 वातेमध्यपित्तोहीनकफः १ । अ
 धिकवातेमध्यकफोहीनपित्तः २
 अधिकपित्तोमध्यवातेहीनकफः ३
 । अधिकपित्तोमध्यकफोहीनवातः
 ४ । अधिकवाफोमध्यवातेहीनपि
 त्तः ५ । अधिकवाफोमध्यपित्तोही
 नवातश्चेति षट् । समौ वातपित्त
 कफोक्षुणः १ । एतद्वयो
 दशसंनिपाताः ॥ संनिपतनम्
 । पठ् । घञ् ॥ समुच्चै ॥
 संनिपातञ्जरः । पु० विदीपञ्जरे ॥
 विदीपञ्जनकौ वातपित्तश्लेष्ममेह
 शः । यद्विनिर्हरणे । छान्निर्हरणा
 ञ्जरकारिणः ॥ अताड् । संनिपा

संनिवेशः

तस्यकालक्षकश्चिद्देवानविद्यते ।
 चिकित्सकोक्षयैस्तं तस्यात्कास्ति
 प्रतापवान् ॥ विदीपानजगरश्ले
 षयैस्तु वैशराट् । आत्मापित्तस्य
 दातव्यः । किं पुन । कनकाद्वय
 तित्ते । चिम्भराजः ॥

संनिपातनुत् । पु०) निपालनिम्बे
 संनिपातरिपुः । पु०)
 । इत्यनिम्बे । ज्वरान्तके ॥
 संनिवेशः । वि० संयोजिते । सम्य
 खन्वनयुक्ते ॥ संनिपुर्वाद्धेः
 क्तः ॥
 संनिभः । वि० सहशे ॥ संनिभाति
 । भा० । अतथीपसर्गइति क्तः ॥
 संनिरीधः । पु० लये ॥
 संनिवायः । पु० समुदाये ॥
 संनिविष्टः । वि० स्थिते ॥ उपविष्टे ।
 संनिविष्टोद्गमः । पु० उपविष्टया
 विभावे ॥
 संनिहतः । वि० प्रश्रयगते ॥
 संनिर्हतिः । स्त्री० सम्यङ्निव
 र्तने ॥
 संनिवेशः । पु० पुरादीयैरेतिरण
 नापरिच्छिन्नप्रदेशे । निकर्षणे ॥
 पुरादेवर्द्धिर्वाहारममौ ॥ नगरा
 दिवद् । छैरविहारयाचममिषु
 । तत्रद्वयं निगदितं संनिवेशेनिक
 र्षयामिति शब्दरत्नावली । संनिवि
 शन्तेऽत्र । वि० । इत्येति शब्द

सञ्चास :

। सम्यङ् निवेशने । रचनायाम् ।
संनिहितम् । न० कुरुषो वे० सरोवि
श्रेष्ठे । त्रि० समीपस्थे । निकटे ॥
संनिहितातीर्थम् । न० तीर्थविश्रे
ष्ठे ॥

संगीतिः । स्त्री० सम्यङ् न्याये ॥ स
म्प्रापणे ॥

सम्मानम् । न० आदरे ॥ यथा । अ
सम्मानात्तपोवृद्धिः सम्मानात्तु
तपः क्षयः । अर्चितः पूजितो
विप्रो दुग्धागौरिव गच्छतीति । अ
पिच । तथा चरेत्तथैयोगीशतां धर्म
मनुस्मरन् । जनादथाऽपमन्यै रन्
गच्छेरन् नैव सङ्गतिमिति ॥ सम्यत
न्यायश्च ॥ महतां धने ॥ यथा । सं
सारिपुनिमज्जानांस्त्रिघ्नन् पृष्यत्वमा
जिनाम् । ईश्वरात्कामवासानां सं
न्यायं महतां धनं ॥

सम्मानार्गः । पुं० सदाचारैः शुल्यनु
सारिषिस्मृत्युक्तै र्थैः । वेदमार्गैः ।
सतांस्वतः प्रमाणभूतानामप्रामा
ण्यकारणरहितानां वेदानामार्गः ।
ब्रह्मपरत्वम् ॥

सम्यक्तः । त्रि० सम्यक् त्यागविशिष्टे
सत्यासिनि ॥ सम्यङ् न्यस्तानि०
पात्मातिरिक्तानियेन । सम्यक्
व्यक्तैः समर्पिते ।

सञ्चामः । पुं० स्थाने । सर्वकर्मसु
तूकनपरित्यागे । सर्वकर्मसामग

सञ्चास :

वृत्तिसमर्पणं । सफलकाम्यकर्म
त्यागे । आत्मन्तिकत्यागरूपेषु तुर्या
श्रमेः यथा । यदा मनसि वैराग्यं
जायते सर्वं वस्तुषु । तदैव सम्यसेदि
हानन्वधापतितो भवेत् ॥ अपिच ।
वित्तकर्महेतुत्वात्तत्त्वागोप्येन
साधनम् । एतथाचयसञ्चासो वि
तत्त्वागेन लक्ष्यते । ज्ञानस्य हेतुः
सञ्चास इति शास्त्रे बुद्धिरिह मः ॥
सचञ्चिविधीयया । सञ्चासश्चिविधः
प्रोक्तो विद्विद्विदिषाश्रमेरिति । त
मेतं वेदानुमचनेन ब्राह्मणा विविदि
षन्तीति श्रुतौ । ब्राह्मणा इत्यत्र । ब्रा
ह्मणायः प्रव्रजेद्दृष्ट्वा इत्यत्र च ।
ब्राह्मणमब्धेर्विषयैः कपरः । ते
न । ब्राह्मणः शत्रियो वापि वैश्यो
वा प्रव्रजेद्दृष्ट्वा इति स्मृतेरविरोधः
। तत्रैवं निर्णयथाचार्याणाम् ।
यश्चतुर्थांशमरुपं द्रव्यधारणादिति
धारणं तच्च विप्राणामेव । यद्यस्य
कर्मत्यागश्च सत्फलत्यागरूपी
वा सञ्चासः सतु सर्वै र्थैः कसाधा
रण्य इति ॥ एतदेव स्पष्टमुक्तं श्रीम
हानिर्वाणतन्त्रे । अस्वारः कथि
तापण्यायाश्रमाश्च पितृव्रते । या
चाराद्यापिषवर्णानामाश्रमाणां पृथक्
पृथक् ॥ इतादौ क्वचित्कालीतुषणाः
पञ्चमकीर्तिताः । ब्राह्मणः शत्रि
यो वैश्यः शूद्रः सामान्य एव च ।

सञ्चास :

एतेषां सर्ववर्णानामाश्रमौद्धीमहेष्ट
 रि । तेषामाचारधर्मासृष्ट्युद्धा
 योवदानिते ॥ पुरैर्व्यधिततावत्
 कलिप्रभावे चिष्टतम् । तप . छो
 ध्यायज्ञानानां नृषामप्यायुषामपि
 क्रेशप्रघासाशक्तानांकुतोदेषपरिग्र
 मः । ब्रह्मचर्याश्रमेनास्तिज्ञानप्र
 स्थोपिनप्रिये । गाहंस्थोभैक्षुष्ये
 वशाश्रमौद्धीयलीयुगे ; गुरुम्यस्य
 क्रियाः सर्वाचारगमिताः कलौ
 शिवे । नान्यमार्गे . क्रियासिद्धि.
 कदापिगृहमेधिनाम् । मैधुकेप्या
 यमेदेविवेदाहं दण्डधारणम् । क
 लोनास्यैवतत्त्वज्ञेयराक्षस्यैतसं
 स्क्रुतिः ॥ शैवसंस्कारविधिनाऽवधू
 ताश्रमधारणम् । तदेवकथितंभ
 द्रे ससंन्यासस्यहणंकलौ । विप्राणा
 मितरेषांशुवर्णानांप्रवलेकनी उ
 भयत्राश्रमेदेविसर्वेषामधिकारिता
 सर्वेषामेवसंस्काराः कर्माणिशैव
 वत्सना । विप्राणामितरेषांशुक
 र्मलिङ्गपुत्रकपुत्रक । जातमा
 वेगुहस्यः भ्यात्संस्कारादाश्रमौ
 भवेत् । गाहंस्थाप्रथमकुर्यात्तुयथा
 विधिमहेष्टरि ॥ तत्त्वज्ञानिसमु
 त्पन्नेवैराग्यंभायतीयदा । तदास
 र्वेपरित्यज्यसंन्यासाश्रममाश्रयेत् ॥
 विद्यामुषाज्येहाल्येधनंदारांशुधी
 वने । प्रौढेधर्माणिकर्माणिधनुर्धे

सञ्चास :

प्रव्रजित्सुधीः ॥ मातरंपितारंद्दुर्ध
 भार्वाक्षैवपतिव्रताम् ॥ शिशुसूतन
 यं हित्वानाबधूताश्रमं व्रजेत् ॥ मा
 तृः पितृन्शिशुन्दारान्खलना
 न्वाभ्यधानपि । यः प्रव्रजतिष्टि
 त्यैतान्समहापातकोभवेत् ॥ मा
 तृहापितृहासस्यात्स्त्रीषधोत्रह्याघा
 तकः । असक्त्यर्थंस्वपितादीन्धी
 गच्छेद्भिक्षुकानमे । ब्राह्मणोपि
 प्रभिन्नघस्त्रवर्णोक्तसंस्कृत्याः ।
 शैवेनवत्सनाः कुर्यादेवधर्माः क
 लीयुगे । इति ॥ अपिच . अवधूता
 श्रमेदेविकलौसञ्चासउच्यते । इ
 त्युपक्रम्य । ब्रह्मज्ञानिसमुत्पन्ने
 विरतेसर्वकर्मणि । अध्यात्मवि
 द्यानिपुणः संन्यासाश्रममाश्रये
 त् ॥ विहायद्दुर्धौपितरौशिशुं
 भार्यापतिव्रताम् . त्यज्जाऽससर्वा
 न्बधूस्वप्रव्रजनारकोभवेत् । ब्रा
 ह्मणः स्वपितृवैश्यः शुद्रः सा
 मोन्धएव । कुलावधूतसंस्कारे
 पश्चानामधिकारितेति ॥ सम्यह
 न्यासः सनन्यास । सम्यग्वात्
 विष्ठादिभूत् . तैकद्वयभोग्यसंन्या
 सस्वाग . संन्यास इत्यर्थः । अ
 स्यमुहूर्तमाहकालिदासः सञ्चा
 सः श्रुतियुगलेशयेशिवर्षेवैरक्षेक
 रुशिरसौन्द्रपुजितर्षे । नीरिक्तौ
 स्थिरसदनेऽववर्गंसिद्ध्यैसीमेज्य

सत्र्यासी

त्रखरकरेपुचाचरासु ॥ नीरिक्तो
स्थिरसदनं कम्भराशिबलिंतेस्थि
रराशु द्येसतीं चर्धः ॥

सत्र्यासी । पुं० चतुर्थाशमिणि । अ
वधूति । अष्टपदीयायथा । मित्रुः
परित्राट्कर्मन्दीपाराशयं पिमस्क
रोति ॥ ज्ञानसत्र्यासिनः केचिद्दे
सत्र्यासिनेऽपरे । कर्मसत्र्यासिन
स्त्वन्वेचिविधाः परिकीर्त्तिताः ॥
यः सर्वसद्गनिर्मुक्तोनिर्दन्द्द्या
पिनिर्मयः । प्रोच्यतेज्ञानसत्र्यासी
• स्वात्मन्येवव्यवस्थित • ॥ वेद
सेवाभ्यसेन्नित्यं निराशीर्निर्परिशदः
। प्रोच्यतेवेदसत्र्यासीमुमुक्षुर्बिं नि
तेन्द्रियः ॥ यस्त्वनीनात्मसातक
त्वाद्गन्नाप्यपरोद्विजः ज्ञेयः सक
र्मसत्र्यासीमहायज्ञपरायणः ॥ च
यायामपिचैतेषांज्ञानौत्वभ्यधिको
मतः । नतस्वपिश्चतेकर्मनलिङ्गा
द्याविपरितः ॥ युगभेदेसत्र्यासि
नांनामान्नुपाधयश्चयथा । आदौवि
दान्ताचार्यैर्ब्रह्मा । द्वितीयाचार्यैर्वि
ष्णुः । तृतीयाचार्यैर्ब्रह्म । चतुर्थाचा
र्यैर्वशिष्ठः पञ्चमाचार्यः शक्तिः । ष
ष्ठः पराशरः । सप्तमोव्यासः ।
अष्टमः शुकः । नवमोःगौडः । द
शमोःगोविन्द एकादश श्रीशङ्कराचा
र्यः ॥ सप्तयुगेपाचार्यत्रयं ब्रह्मनि
ष्णुद्वयोः । चैतायामाचार्यत्रयं

सत्र्यामी

वशिष्ठशक्तिपराशरः हापरषाचार्यं
द्वयं व्यासशुक्लौ । कलावाचार्यत्रयं
गौडगोविन्दशङ्कराचार्याः ॥ शङ्क
षारार्यं स्वचत्वारिंशद्याः स्वरूपाचा
र्यः । पद्मपादाचार्यः षोडशचार्यः
• पृथ्वीधराचार्यं छेति । अथद
दशनामानि । स्वरूपः चार्यं शशि
ष्यौतीर्थाश्रमौ । पद्माचार्यं स्वप
नारख्यौ । षोडशचार्यं शिष्याः
• गिरिपर्वतसगराः । पृथ्वीध
राचार्यं शशिष्यत्रयं • सरस्वतीभार
तीपुरीचेतिशङ्कराचार्यं रचितसप्तम
सूत्रम् ॥ अपिच । तीर्थाश्रम
नारख्यगिरिपर्वतसगराः । स
रस्वतीभारतीपपुरीतिदशकौर्त्ति
ताः ॥ तेषांलक्षणानियथा । वि
देषीसङ्गमेतीर्षं तत्त्वमस्यादलक्षणं
। स्तोत्रोत तत्त्वार्थभावेनतीर्षं नो
मासउच्यते ॥ १ ॥ आश्रमसङ्घ
र्षे प्रौढाद्यापाशविबलिंते ? । या
तायातयिनिर्मुक्तएतदोचमलेक्षणम्
॥ २ ॥ सुरस्येनिर्भरेदेश्चनेवासं
करीतियः । आश्रमाश्रविनिर्मुक्तौ
धननामामउच्यते ॥ ३ ॥ अरख्ये
संस्थितो नित्यमानन्दनन्दनेवने ।
त्यक्त्वासर्वमिदं दिश्वमारण्यलक्षणं
किल ॥ ४ ॥ यासोगिरिवरेनित्यं
गीताभ्यसेदित्यपरः । गम्भीराच
लजुष्टियगिरिनमासउच्यते ॥ ५ ॥

सपक्ष :

वसेत् प्रथं तमूलेषु प्रौढीयेऽध्वानध्व
 रणात् । सारात् सारं विज्ञाना
 तिपथं तः परिकीर्तितः ॥ ६ ॥
 वसेत् सागरगन्धोरोवनरत्नपरिघटः
 । मयादाद्यनलङ्घितसागरः परि
 कीर्तितः ॥ ७ ॥ खरज्ञानवशी
 नित्यं सुरवाद्योक्तशिवरः । संसा
 रसागरे साराभिस्तोयाहिसरसुतो
 ॥ ८ ॥ विद्याभारेण सम्पूर्णः स
 वंभारं परिखलितः । दुःखभारं
 नजानातिभारती परिकीर्तितः
 ॥ ९ ॥ ज्ञानतत्त्वेन सम्पूर्णः पू
 र्णतत्त्वपदे स्थितः । पदत्रयज्ञानेन
 त्वं पुरोनामास उच्यते ॥ १० ॥
 इति ब्रह्मसूत्रविजये शो विद्यारण्य
 स्वामिनः । अक्षयधर्माचरणादि
 कंसमुष्मृतीत्रयैवैवत्तं गण्डकूम
 पुराणादिपुद्गलम् । विधानन्तु श्री
 महानिर्वाणतन्त्रे श्रीसदाशिवेनेक
 तत्सतोऽप्यगन्तव्यम् ॥ सत्या
 सेऽस्मास्ति । पतञ्जलिः ॥ अस्मा
 न्निविधिमाद्यौनिकः । सर्वसह
 निवृत्तं अध्वानध्वीगरतत्त्वम् । नत
 स्यदहनं कार्यं नैव विच्छेदोदकक्रिया
 ॥ निदध्यात् प्रणयनेन विलीभिचोः
 कलिवरम् । प्रोक्षणं स्वगन्धैवसर्धं
 तेनैवकारयेत् इति ॥

सम्पूर्णः । पि० चामिमुखे ।

सपक्षः । पि० निश्चितसाध्यवति ।

सपत्नीकः :

साध्यवत्त्विघयविषये । यथाधू स
 वत्वे० महानसम् ॥ अनुकूलेः स
 मानः पक्षः । इतिविषये० स
 मानस्थे तिव्यागविभागात्सादेयः
 । यद्वा । सशब्दः सद्दशवचनः ।
 तेनाक्षपदविघयो बहुव्रीहिः । स
 मानः पक्षोऽस्य । इति सपक्षः ॥
 सत्यः । पु० खल्वे । पथेन सहवर्त्त
 साने० व्यवहारविषये ॥ यथायदा
 हस्यवपराजितो भवामि० तदाश्रतं
 दास्यामीति ॥

सपत्नाकरणम् । न० अत्यन्तपीडने ॥
 सपत्नियत्वात् इति व्ययन इति ङीष् ॥
 सपत्नाकृतः । पु० कृतस्य ङीष् ॥
 त्रि० अत्यन्तपीडिते ॥

सपत्नाकृतिः । स्त्री० अत्यन्तदुःखे
 । निष्पत्नाकृती ॥

सपत्रः । पु० शत्रौ । सपत्नीय ॥ व्य
 न् सपत्र इति निर्देशात्कारः । इ
 चार्थे चत्प्रत्ययात् ॥

सपत्नारिः । पु० षष्ठ्यंशे । शत्रोः
 शत्रौ ॥ सपत्न्यश्चरिः ॥

सपत्नी । स्त्री० समानपतिकार्याम् ॥
 समानएकः पतिवर्षाः । इति
 विषये० सपत्न्यादियुसमानस्यस
 भावो निपात्यते । नित्यं सपत्न्या
 द्विद्विति ङीष् ॥

सपत्नीकः । पु० पत्नीसहिते ॥ सहप
 त्न्यावर्धंते इति तथानदृतश्चेति

सपिण्डः

कम् ॥

सपिण्डे च० तत्क्षणे । शौत्रे ॥ स
म्यथतेऽस्मिन् । पदगतौ । इन् ।
पृषोदरादित्वात्समीपत्वोपः ।
सपर्या । स्त्री० पूजायाम् । पर्याया
स्तु । पूजानमस्याऽपचितिः सप
र्याचाह्वयाः समावृत्तिः सपर्यण
म् । सपरपूजायाम् । कण्डूदि
भ्योपक । अत्रत्ययात् ॥

सपादः । नि० चरणवृत्ते ॥ चतुर्थं
भानसहिते ॥

सपादपीठः । पि० पादपीठवृत्तसिं
हासनादौ ।

सपादमन्त्र । पु० गीःडराभिधेमन्त्रे
॥ सपादमन्त्रोमेधाक्तन्मोदः क्षय
कारयसः । अतपित्तकरछापिक
चिह्नत्परमेमतः ॥

सपादकाण्डः । पुं० न० सुगन्धवि
श्रिये । आडौ । इ० भा० ॥

सपिण्डः । पु० सनाभौ । सप्तपुरुषा
वधिज्ञातौ ॥ यथा । प्रपितामह०
पितामह० पिता० स्वयंसा० दर्शना
तर० । सदर्शया० पुषः पौत्रप्रपौत्रः
। एतानविभक्तदायादन्सपिण्डाना
वृत्तति । येषामर्घ्यपिण्डदातायेवात
सपिण्डदातारन्तोऽपिभक्तपिण्डद
पदाधमश्रुतीत्यविभक्तदायादाः
सपिण्डाः । समानः पिण्डोदेहः
मूलपुरुषोनिषाधियास्य । यान्ति

सपिण्डता

न सपिण्डवृत्तिनिर्देशात्समानस्य
सः ॥ यथा । सपिण्डेनवत्ततिवृत्ति
तथा ॥ सपिण्डतातुपुरुषेसप्तमेवि
नियत्तते । सचाशौचविवाहदायमे
दाक्षिविधः । तत्राशौचसपिण्डस्य
बक्षयंयथा । सप्तपुरुषान्त० गर्त
त्वे सतिगोत्रैक्ये सतिदाहत्वमेत्तु
त्यान्यतरसम्बन्धे नपिण्डस्येपान्यतर
वत्त्वम् । दसकन्यानान्तु० भर्तृसा
पिण्डेनसापिण्ड्यामृषदसःनांपि
त्रवधिविपुरुषसापिण्ड्यम् ॥ विवा
हसपिण्डान्तु । पित्रपितृवन्वधिषया
सप्तमपुरुषावधयः मातामहमा
तृवन्वधिषयापञ्चमपुरुषावधयश्च ।
यथा । पञ्चमात्सप्तमादर्शमाहृतः
पितृसः क्रमात् । सपिण्डतानिव
र्त्तसर्वधर्षेण्येवविधिः । दाय
सपिण्डान्तु । त्रिपुरुषोऽवधयः ।
तेषापितृपितामहप्रपितामहाः ।
तेषांपुत्रपौत्रप्रपौत्रदौहित्राः । मा
तामहप्रमातामहवृषप्रमातामहाः
। तत्पुत्रपौत्रप्रपौत्राद्येतिदाहभा
गः ॥

सपिण्डता । स्त्री० सापिण्ड्ये यथा
। तेषामात्रचतुर्थाद्याः पित्राद्याः
पिण्डभागिनः । पिण्डदत्तसप्तम
स्ते पांसापिण्ड्यंसाप्तपौरुषमिति ॥
सगीर्त्तव्येयं सपिण्डता । सपिण्ड
तातुसर्वपागोचतः साप्तपौरुषो ।

सपीति :

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसंश्लेषे
पिनसपिण्डता ॥ सपिण्डस्यभावः
। तत् । टाप् ॥

सपिण्डीकरणम् । न० श्रावविशेषे ।
प्रेतपिण्डछापिण्डपिण्डेनसहमिथी
करणे ॥ द० च० रू० संघत्सरिसपि
ण्डीकरणमितिसुख्यकल्प • तदग
ज्ञौनषमेमास तदगज्ञौपष्टोमासः ।
तथाप्यसञ्जीविपक्षः तथाप्यगता
वशीचापगमेप्रथममासस्यद्वादशभि
दिनेषां दृश्यासिद्धानिशाशानिभि
बल्यत्रयेदशाहः सपिण्डीकरणका
लः ॥ सपिण्डीकरणविषयेकूर्मपु
राण्यथा । सपिण्डीकरणंप्रोक्तं पु
र्वं सम्वत्सरेपुनः । कुर्वाञ्ज्वारिया
दाण्डिप्रेतादीनां द्विजात्तमाः ॥
प्रेतार्थं पिण्डरात्रेपुपात्रमासिच्येत्त
तः येसमाना इतिहाभ्यांपिण्डा
नप्येषमेव ॥ सपिण्डीकरणे श्रा
वदेवपूर्वविधीयते । पितृनावाह
येद्यत्रपृथक्पिण्डं च निर्दिशेत् । येस
पिण्डीकृता प्रेतानतेषां स्यात्पृथक्
क्रिया । यस्तुकुर्यात्पृथक्पिण्डं पितृ
हःसापिजायते ॥ इति :

सपीतकः । पुं० राजकीषातक्याम् ॥
सपीति । स्त्री० आत्मोयेनजनेनसह
मिलित्वैककालकृतेपाने । तुल्यपा
ने । पानम । पापःनेस्त्रियांक्तिन्
। घ०मास्त्रौत्वम् । समानापीति

सप्तजिह्वः

। समानस्यच्छन्दसौतिसभावः । स
हपीतिर्था । सहस्यसः संज्ञायाम् ॥
सपीतिका । स्त्री० वस्त्रिषोषायाम् ।
सपुत्रः । त्रि० पुत्रेषसहवर्त्तमाने ॥
सप्तकः । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ॥
त्रि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भिः क्रौत्विस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाच
तिशदनायाः कन्नित्वाहोविष्वये
पुशन् ॥

सप्तकी । स्त्री० सेखलायाम् । काञ्च्या
म् । काटिभूषणे ॥ सपति । षप
समवाये । वाङ्मल्लत्तान् । स्वार्थे
कन् । यद्वा । सप्तभिरनिकाभिः
किङ्चिषीभिर्या० सप्तस्वरान्वा० का
यति । कौशब्दे । आत्तानुपसर्गे
कः । गौरादित्वाङ्गीम् ॥

सप्तगङ्गम् । न० तीर्थं विशिषे ।
सप्तनोदाधरम् । न० सप्तानगिःदाधरी
र्थासमाहारे ॥ तीर्थं विशिषे ।
सप्तशदः । पुं० सप्तपर्यंशब्दे । का
ण्डेकाण्डेसप्तशदाश्वसः सङ्
ख्याशब्दस्यद्विचिषयेषीप् सार्थत्व
म् । न० तस्यपुष्ये ॥

सप्तजिह्वः । पुं० अनेचि । अनी ॥ सप्त
काख्याद्वेषिजिह्वाभाङ्गुतिमसनायार्थे
यस्यसः । तायथा । कालीकराली
अमनीजवाचसुकीदित्वाचैवमुधुस्त्र
वर्णा । स्फुल्लिङ्गिनोविश्वरुचीषदे
धीलिजायमानेतिचसप्तजिह्वा इति

सप्तभूरादयः

सप्तप्राणाः । पुं० व० सप्तेन्द्रियाण्यु ॥ यथा । अन्तःकरणत्वान्मनसएकत्वेन० पञ्चकर्मेन्द्रियाणामेकसङ्ख्ययाचक्षे० पञ्चबुधैर्न्द्रियाणि० सङ्कलनयासप्तेन्द्रियाणि० सप्तप्राणपदवाच्यानिभवन्तीति ॥ शीर्षंश्वेपुसप्तप्राणेषु ॥

सप्तभङ्गी । स्त्री० अनेकान्तवादिनां न्यायविशिषे ॥ देहस्यथात्पूर्वजोयः किमस्ति० उत्तनेतिथयः पर्यनुयुक्तो० सम्प्रति० अनेकान्तवादिभ्युपगतव्यः । यथथा । स्यादस्ति० स्यान्नास्ति० स्यादस्तिचनास्तिथयः स्यादवक्तव्यः० स्यादस्तथावक्तव्यथ० स्यान्नास्तिथावक्तव्यथ० स्यादस्तिचनास्तिथावक्तव्यथेति । अत्रविद्यद्यत्पर्यनुयोज्यं तत्तत्सदसत्तथासमाधेयम् । तत्रथच्चतयाऽवाच्यतथाविचिरेऽधेऽनिस्तुषट्नीयः । इति सप्तभङ्गीनेऽवत्रह्यसप्ततामजीयमिहकिन्तत् ॥ यत्स्यादस्तस्यान्नास्तिस्यादिविपुद्गतिभिर्ध्वास्वर्तैर्जगत्सर्वमिति ॥

सप्तभद्रः । पुं० विरेपवर्णे ॥

सप्तभूरादयः । पुं० व० प्राणिनां कर्मज्ञानफलोपभोगस्थानविशिषेपु० यथापाठक्रममुपयुपरवर्त्तमानेषु० भूर्भुवः । मूर्ध्वर्जनतापः स

सप्तर्षयः

श्वेषु ॥

सप्तमः । वि० सप्तानांपूर्वेषु ॥ डट् । तस्यमङ्गलमः ।

सप्तमी । स्त्री० तिथिविशिषे । सांते० इ० भा० प्र० ॥ तत्रोत्पन्नजनसफलशया । कन्याप्रजिषैरि कुलेमसिद्धेविशाङ्कनेचः प्रथितप्रभावः । दिवद्दिवाचारसिकामघात्साध्यात्सप्तमीजः पितृवित्तहर्ता ॥ व्रतःदौषढौयुताशुघ्ना ॥ डि० शीस्० नृप० इतिरिक्ते । टित्त्वाङ्गीप् ॥

सप्तरक्तम् । न० शरीरस्वरक्तवर्णविशिष्टेषुसमावयवेषु ॥ तत्रसमुद्रवाच्यंयथा । पाणिपादतलौरतौनेत्रास्तरनखानिच । तलुकाधरिङ्गुलसमरक्तप्रशकृष्टइति ॥

सप्तर्षयः । पुं० भू० मरीच्यद्विमुखेषु० चित्रशिक्षिण्यु । यथोक्तंपाश्वेनृगंखण्डे । सप्तर्षिमण्डलंतद्याहश्रुतेसर्वतीपरि । तद्वसन्तर्षयः सन्निधिनियुक्ताः प्रजासजा ॥ मरीचिरतिः पुलङ्कः पुलङ्क्यःकतुरङ्गिराः । अग्निश्चमहाभाग । ब्रह्मणोमानसाः सुताः ॥ सप्तब्रह्माणइत्येतैरुच्यन्तेब्रह्मवादिभिः । सभूतिरनसूयावधमाप्रीतिश्चमन्नतिः । असन्वतिक्षयाण्य्यातत्पत्न्योषीषमातरः । एतासांतपसा

सपीति :

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसंबन्धे
पिनसपिण्डता । सपिंडस्यभावः
। तत् । टाप् ॥

सपिण्डोत्तरणम् । न० आद्यविशिषि ।
प्रतिपिण्डकपिण्डपिण्डेनसहमित्री
करणे ॥ तत्पूर्वसंबन्धसरेसपि
ण्डोत्तरणमितिमुख्यकल्पः • तद्व्य
क्तौनदनेमासः तद्व्यक्तौपटोमासः
तथाप्यसक्तौत्रिपक्षः तथाप्यगता
प्रतीचापगमेप्रथममासस्यद्वादशभि
दिनेद्वादशमासिस्थानिथाधानिनि
धत्वंत्रयेद्वादशः सपिण्डोत्तरणका
लः ॥ सपिण्डोत्तरणविधयेकूर्मपु
राण्यथा । सपिण्डोत्तरणप्रोक्तं पू
र्वसम्बन्धसरेपुनः । सुर्याश्चत्वारिमा
साग्निप्रेतादीनां चर्जासमाः ॥
प्रेतयैःपितृगणैःपुत्रावमासेव्येत
तः । येसमानाश्चत्वारिभ्योपिण्डा
नप्येवमेव ॥ सपिण्डोत्तरणेआ
द्यदेवपूर्वविधीयते । शत्रुनाचाप
शेखत्रपृथक्पिण्डं च निर्दिशेत् । येस
पिण्डोक्तता प्रेतानतेषांस्वात्पृथक्
क्लिया । यस्तुसुर्यात्पृथक्पिण्डं पितृ
हृत्सापिजायते • इति :

सपीतकः । पुं० रात्रकोपातक्याम् ॥
सपीतिः । स्त्री० पातकोयेनजनेनसह
मिलित्वैककालकृतेपाने । तुल्यपा
ने ॥ पानम् । पापानेस्त्रियांक्तिन्
। घ,मास्येतीश्वम् । समानापीति

सप्तजिह्वः

। समानस्यच्छन्दसौतिसभावः । स
इपीतिर्था । सहस्यसः सञ्जायां ॥
सपीतिका । स्त्री० इस्तिघोषायाम् ।
सप्तुवः । द्वि० पुत्रेणसहस्रमाने ॥
सप्तकः । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ॥
द्वि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भिः क्रीतेवस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाप
तिशब्दायाः कन्नित्वाहोर्विष्वये
पुञ्जन् ॥
सप्तकी । स्त्री० मेखलाशाम् । काञ्च्या
म् । काटिभूपथे ॥ सपति । घप
समशथे । याङुलक्षान्तन् । स्तार्ये
कन् ॥ यद्वा । सप्तभिरनेकाभिः
क्लिङ्गिणीभिर्या • सप्तस्वरान्वा • का
यति । कौशब्दे । आतोनुपसर्गे
कः । गौरादित्वाङ्गीष् ॥
सप्तगङ्गम् । न० तीर्थविशिषि ।
सप्तगोदावरम् । न० सप्तानां गिदावरौ
णांसमाहारं ॥ तीर्थविशिषि ॥
सप्तशब्दः । पुं० सप्तपर्यं ह्ये ॥ का
गडेकागडे सप्तशब्दाश्च । सङ्
ख्याशब्दस्यद्विसप्तमिषयेकीप् सार्वत्य
म् । न० तस्यपुष्यं ॥
सप्तजिह्वः । पुं० चनक्षि । चनौ ॥ सप्त
काख्यादयोविद्यापाङ्कतिसप्तमायां
यस्यसः । ताद्यथा । कालीकराक्षी
चमनीजवाचमुलीहिताथैरसुधूय
यथा । स्फुत्स्किन्नोविग्रहरूपीचदे
कीषीलायमानेतिचसप्तजिह्वाः इति

सप्तोपधातर :

स्रोतीभिः सप्तभिद्यवैस्त्रधुनीसप्त
धाव्यधात् । सप्तानांप्रीतथैनास्वास
प्तस्रोतः प्रचक्षते ॥

सप्तान्शुपुंगवः । पुं० शनियह्ने ॥

सप्तार्चिः । पुं० दमुनसि । शुक्रे ।
अग्नी । वैश्वानरे ॥ सप्तार्चविधि-
दृश्य ॥ चित्रकह्वरे । शनियह्ने ॥
त्रि० क्रूरचक्षुषि ॥ सप्तार्चो
वि० सप्तप्रास्थानांदीपतयः स्ववि-
षयानुद्योतनानीत्यर्थः ॥

सप्तार्चस्यः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

सप्तार्चः । पुं० हरिदश्वे । उप-
शरश्वौ । सूर्ये । सूर्ये ॥ सप्तार्च-
श्वः सन्वद्य ॥ अर्थाह्वरे ॥

सप्तार्चवाहनः । पुं० सूर्ये ॥

सप्तः । पुं० चोटेके । पीतौ । तु-
रगे ॥ सप्तसिनायांसमवैति । य-
पसमशये । क्लिप् । याहुलकात्
सिमां ॥

सप्तैन्द्रियम् । न० सप्तप्राणेषु ॥

सप्तोपधातवः । पुं० य० सप्तसङ्-
ख्यकोपधातुषु यथा । साक्षिकं
तुल्यकार्थे अगोलाह्वनशिक्षाऽऽल-
पाः । रसकथं तिविज्ञे याएतिस-
प्तोपधातवः ॥ शरीरस्यसप्तधातु-
भगसप्तोपधातुषु ५ यथा । सान्यंर-
जघनारीयांस्त्राजिभयतिगच्छति ।
शुद्धवर्णासमभः शोहायः सासद्धो-
र्त्तसिंस्ता ॥ प्तिदादनास्तथादिना

सभा

तथैवेज्जसप्तममृद्धतिधातुमवाप्त्रे
याएतिसप्तोपधातवइति ॥

सफलः । वि० फलिते । फलवति ॥

सफलः । वि० सैन्ययुक्ते । सामर्थ्यं
वति । बलेनसहवत्तैइति ॥

सरलिः । पुं० दिनावसाने । उत्स-
रे । विक्रान्ति ॥ वि० बलिसहिते ॥

सबाधः । वि० पीडःयुक्ते । निषेध-
युक्ते ॥ बाधया । बाधेनचसहवत्त-
मानः ॥

सत्रज्ञचारी । पुं० समानवेदव्रताचा-
रिणि । यथाहामरः । एकव्रतज्ञता
चारामिथ सत्रज्ञचारिणइति । व्रतज्ञ-
वेदस्तदध्ययनार्थं व्रतमध्युपचारा-
ज्ञः । एकांस्त्रिभुवनज्ञांषित्रताचरण्ये
पांतिमिथः परस्परं । सत्रज्ञचारि-
पीठार्थतोत्यर्थः ॥ समानं व्रतज्ञ-
रति । व्रतइतिषिनिः । चरणेव्र-
तज्ञाचारिणीति । समानरुसः ॥ स-
मागेत्रज्ञांषिचरतिषा ॥

समर्थाका । स्त्री० पतिव्रताम् ॥ सङ्-
मर्थांस्तिषष्ठाः । नदूतशोतिकम् ॥

सभा । स्त्री० योऽयाम् । समज्यापरि-
षदूनीष्टीसभासमितिसंसदः । आ-
न्यानीकोवमास्यानं स्त्रीनपुंसकयोः
सदः । प्रत्यमरः ॥ सप्तमान्तिये-
यंशांश । भादीपती । सुशीतिकः
। अन्यवापीतिशोषा । भिदावद्-
या ॥ समानोभान्वयज्ञानितिषा ।

सभापति :

समानस्येति योगविभागात् • सभा
वाङ्मतिनिर्देशाहासमाजस्यसादेशः

। अष्टालक्षणेयथा । यस्मिन् देशे
निषीदन्ति विप्रादिद्विद्वज्जयः • रा
ज्याधिकृतो विद्वान् ब्रह्मणस्तांसमा
विदुरितिमनुः ॥ अत्रोदीदध्वम्
ज्ञाः परित्तं द्वै विद्यमेववा । साम्रसे
यसधर्मोऽद्यादेकोवाध्यात्मपित्तम।

• इतियोज्ज्वल्यः ॥ विदुस्तं ह
तौ • भाः प्रकाशस्तथासएवर्तते •
इत्युक्तं : ॥ यामनेगोरादौ नियत
जनसंमूहस्थाने ॥ समाजिके । स
भ्ये ॥ श्रुते ॥ मन्दिरे । राज्ञोऽमा
त्यादिदर्थं नरुष्टि ॥ अनुविधेयस्येयः
सभ्यंपुरुषपत्नीजनतासमा । अनु
विधेयोरारजादिः • स्थेयान्मध्य
स्थः ॥

सभागः । वि • सभाहृते ॥ अन्यैः पू
ष्यमाने ॥ भजनभागः • पूजा •
सेवा । सभ्याग्निवर्त्तमानः ॥
भागसंज्ञिते ।

सभाजनः । पुं • सभ्ये ॥ न • गमना
गमनादिसमयेलुसुदादिरालिङ्गनारो
न्यत्रश्रद्धागतादिनानन्दोप्यादने ।
आनन्दमे । आग्रणने ॥ सभाज
प्रोतिसेधनयोः । ल्युट् ।

सभाजितः । वि • पूजिते ।
सभाज्यः । वि • पूज्ये । भजनोये ॥
सभापतिः । पुं • समाजाधिपतौ ॥

सभासन् • द्

यथा , श्रीमद्भाग्यपुरेसाक्षात्तरना
मासभापतिरिति ॥

समारचना । घो • राजमन्दिरनिर्मितौ
॥ यथा । आपाकृति न्यस्तनृपास
नेदरा सती तिक्रीर्णा नृपगौरवो
विता । निष्ठातवीरे विदधीत म
न्त्रिणा नरे रनूचानरसामरैः
सभा ॥

सभासन् • द् । पुं • सभासारे । सभ्ये
। सामाजिके • सभासदानोद् । श्रु
ताध्ययनसम्यग्ज्ञाः कुलीनाः सत्य
थादिनः । राज्ञासभासद् : क्षार्या
शचीमिते चयेसमाइतियाज्ज्वल्यः
॥ श्रुताध्ययनसम्यग्ज्ञाः • धर्म
ब्राह्मज्ञाः । कुलीनाः • साह्वयं
दोषयून्वमातापिद्वयपरम्पराज्ञा
॥ सभायामधिकृतत्वेनलीकानां
धर्माधर्मावलीयानार्थं सौदृतिवर्षवि
श्रुति । यदुक्तं । सत्सूद्रिविति
क्रिप् ॥ समद्विवाकः सामाज्यः
समाग्रपपुराहित । ससभ्यं • प्रे
क्षकीराजास्वर्गेदिष्ठतिधर्मतः ॥
तत्त्वमाज्ञाप्रनियुक्ताः • सभ्यास्तु
नियुक्ताइतिमिद् : । तन्नियुक्ता
नांयथावस्थितार्थंक्षयनेपियदिराजा
न्ययाकरोतितद्गोसौनियारपीये
न्ययादोषः । यथाइत्याद्यःदनः ।
अन्यायेनापितंयान्तं देनुयात्सिस्तभा
सद् : । तेषितद्वागिनस्तसाष्टोद्य

सम :

नीय : सतैर्नृपइति ।

समाक्षार । पुं० समासदि ।

समांस्तृणति । स्तृञ् आच्छाद
ने । कर्णं खण् ॥समिक्क : । पुं० द्यूतकारके । प्र
तिभूत्वादिनाद्युतप्रयोगके ॥ स
भाद्युतमाश्रयत्वेनाख्यासि । व्री
ह्यादित्वाङ् ॥समोचित : । पुं० पण्डिते । त्रि०
समावीर्ये ॥सम्यः । पुं० समासदि ॥ यथा ।
सम्येनावश्यावक्तव्यं धर्मार्थसहितं च
च । नृणोति यद्विशेषा राजास्मात्
सम्यस्तदाऽनृणः इति ॥ शीता
पनादाद्यर्थयाज्ञिकैः प्रथितेऽग्ने
विशेषे ॥ समाधासाधुः । समा
यायः ॥ कुलीने ॥ साधौ ॥
त्रि० प्रत्ययिने । विश्वासपात्रे
॥ समासम्यञ्चिनि ॥सम् । च० जीमनावर्णे ॥ समार्थे ॥
सङ्घार्थे ॥ प्रकृतार्थे ॥ सर्वार्थे
भावे ॥ समुच्चये ॥समः । त्रि० समाने । तुल्यार्थे ॥
साध्यर्थे ॥ सर्वशब्दार्थे ॥ रा
गर्भपादिरहिते ॥ समर्त । य
मवैक्ये ॥ पचाद्यच् । सर्वार्थं
सर्वनामसंज्ञा ॥ यश्चक्रे । नि
यतानुपचये रजारम्भात् । सर्वेषुम्
तैष्वाम्नीपन्थेनसर्वेषुखटुखड्गय

सम :

पश्यतितस्मिन् ॥ न० सम्पूर्णं

। सत्ताप्रकाशाभ्यां सर्वाभिन्ने । नि

र्विशेषे । सर्वविकारगून्ये । कुट
स्थे । निच्ये । एकस्मिन् । सर्वेष्वेक
रूपे । प्रतिदेशमेकस्मिन् । ब्रह्मणि॥ समस्यानि ॥ सङ्घमर्थे ॥ अल
क्षारविशेषे ॥ यथा । समयोग्य

तथायोगीयदिसम्भावित क्वचित् ।

इदमनयोः श्लाघ्यमितियोग्यतया

सम्बन्धनियतविषयसम्यक्साधनार्थे
नृतदासमम् - । तत्सद्योगेऽमद्योनेच । उदाहरणम् । धातुः शि
त्यातिशयनिकपस्यानमेपासृगाद्यौरूपेदेवैष्ययमनुपमेदत्तपत्रः स्मर
त्य । जातं देवात्सदृशमनयोःसङ्गतं यत्तदेतच्छृङ्गारस्थोपनतम
घुनाराज्यमेकातपत्रम् । यथावा ।त्रिष्वचिच्चसतसतमहश्चित्रमेतद्वि
चित्रं जातो देवात्सदृशितरचनासंविधाताविधात । बह्विभ्वानां परिष्कृत
फलस्तीतिरास्त्रादनीयायथैतस्याकवचनकलाकोविदः काकलीकः
॥ नक्षत्रविशिषाणां सञ्ज्ञायाम् ॥यथा । समं मदुतिप्रसुत्रद्वैऽग्नि
मघाचिपू र्वास्वभमितिपेषुदमनचलेषु ॥ पुं० दिष्ठी । मयाश्रि
यासइवत्तैर्इतितथा । सर्वेषां
लेषुसर्वविकाररहितत्वाहा । राशि
विशिषाणां सञ्ज्ञाविशिषे ॥ यथा ।

समञ्जः

क्रूराद्यधीन्यः • युक्तोद्गनाद्य •
 श्रीजोषयुग्मविषयः समञ्जः । च
 रस्विरदुःखकनामधेयानेपाद्वो
 मोक्षमयः प्रदिष्टाः • मानस्यप्र
 कारविशेषे ॥ सतुमदागौराषाद्यवो
 स्वासो गानकत्तुर्द्विपादादिपाल
 मञ्जु • एकदासमभाषिनपतितदा
 भवतोशिसहीतशास्त्रम् ॥

समञ्जसः । लि • तुल्ये । समे ॥

समकन्या । खी • विवाहोपयुक्त्यायाम्
 ॥ इति धनश्लयः ॥

समकीलः । पुं • अर्थभङ्गे । द्विरस
 ने । सर्वे • इ • वि • शेषः ॥

समञ्जम् । अ • अक्षीः समीपे ॥ अ
 ल्लोसमीपयोग्यं वा । अव्ययविभ
 शीतिसमीपे • यथार्थे वाऽव्ययीभा
 यः । प्रतिपरिणितम् ॥

समगन्धकः । पुं • एकधूपे ॥

समगन्धियाम् । न • उगीरे ॥

समयः । लि • समस्मिन् । सयस्मि
 न् । विश्वस्मिन् । अशेषे । सम्पू
 र्णे ॥ सहस्रमयमस्य ॥ समंससते
 वा । अन्येभ्योपीतिरसिष्ठे ॥ शी
 भनाशके ॥ सहायेणफलनिविद्यतेप
 रागतम् ॥

समञ्जः । पुं • मूषके ॥ सम्यक्प्रका
 रित्युक्तिदादिकरणेन • अद्ययति •
 विश्वयतिवस्त्रादिकम् । अक्षि • ।
 अथ ॥

समञ्जसम्

समञ्जा । खी • मणीठङ्क • प्र • श्रीपथी
 । पर्यायास्तु । मञ्जिष्ठाविकसाणि
 ह्योसमञ्जाकालमेपिका । मण्डूकप
 र्थीमण्डूरीमण्डूरीयोजनयद्विपी-
 ति • लज्जाली । नमस्कृत्याम् ।
 गण्डकायाम् ॥ समन्तात्प्रति ।
 अग्निः । पथाद्यम् ॥

समधिपः । वि • ह्यपिपादशून्यम
 नसि । आत्मविदि ॥ समधिपय
 ससः ॥ एकविषयकान्तः करण
 हतो ॥

समञ्जः । पुं • पशुनां हन्ते ॥ संबीय
 हेऽथवा । अज • । समुदारजः प
 शुद्विल्लय् ॥ मूर्खसंहतो ॥ न •
 निपिने ॥

समञ्जा । खी • यथसि । कीर्त्तौ ॥ स
 मीः सर्वज्ञायते । ज्ञा • । अजय
 षः ।

समञ्ज्या । खी • परिपदि । सभायाम्
 ॥ समजन्त्यस्त्राम् । अथ • । संज्ञा
 यांसमजितिक्यम् । अक्षीः क्यपिबी
 भाषीनम् ॥

समञ्जसम् । न • उचिते । न्याये ॥
 सम्यगङ्घोऽश् । अथप्रत्यन्वयेत्यन
 ऽलितियोगविभागाद् ॥ यथा । स
 हसामञ्जसारात्त्वमत्र । अक्षीनपुंस
 योऽतिप्रस्रावम् ॥ लि • समीचीनि
 ॥ अभ्यसौ ॥ अविस्ते । युक्ते ॥
 न्याये । सज्जदवाधि ॥

समधिक :

समष्टः । पुं० प्राक्तमेदि । गण्डीरे ।
समती । स्त्री० सान्धे । समत्वे । स
मत्वभाराधनमच्च, तस्येतिप्रज्ञादय
चनम् ॥ समवर्तित्वे । मध्यस्थत्वे ॥
बिसक्षरागदेषादिरचित्तावस्थाया
म् । तत् ॥

समतिष्ठः । बि० अनुज्ञाते ॥

समतीतः । बि० विरंविनष्टे ॥

समचर्चन् । न० समभागास्तुगुडशुष्ठी
द्वरात्कौयु ॥

समदर्शनम् । न० समानदृष्टी ॥

समदर्शी । बि० सम्यग्दर्शिनि । ज्ञा
निति । सदैः ऋषभस्तुदर्शनशीले
। परिहृते ॥ समं ब्रह्मद्रष्टुं शीलं य
स्य । षिनि । ॥

समदृक् । पुं० ज्ञानिनि । ब्रह्मात्मै
क्यज्ञानवति ॥ समं ब्रह्मपश्यति ।
द्विर् । द्विप् । अहीवाहारेया
कुसुमशवनिवाहपदिनामणौयालोटे
वापक्षवतिरिपीवासुहृदिवा । तथे
वास्त्रैशेषामसमदृशोयान्तुदिब
साः क्वपित्तुप्यारण्ये शिवशिवशि
वेतिप्रलपतः ॥

समदृष्टिः । स्त्री० सर्वचतुर्व्यदर्थे ॥
यथा । दुः क्षिमुक्षिषविप्रन्द्रया
दृष्टिर्भूतैसदा । तवागभीचमित्रे
षसमदृष्टिषसास्युतेतिपशुपुराणे
क्रियायोगिनारे १६५ध्यायः ॥

समधिपः । पि० अधिपे । पतिरि

समन्वयः :

संभवे सम्बन्धिकाः ॥

समधिगतः । त्रि० प्राप्ते । अधिग
ते ॥ सम्बन्धिकाः ॥ अधिगतप
रमार्थान् परिहृतान् मावमं स्यात्सु
यमिबलघुसम्पन्नैवतान् संरुष-
वि । अभिनवमदृशीभाश्यामगण्ड
स्यलानां नभवति बिसतन्तुर्वा रणं वा
रणानां ॥

समधुरः । त्रि० मधुररसयुक्ते ॥ स
मानभारे ॥ मधुरेषसदृविद्यते ॥
समाधुभारोयसः । ऋक्पूरिष्यः ॥
समन्तः । पुं० समन्ततीर्थे ॥ सी
मनि ॥

समन्ततः । अ० चतुर्दिगभिव्याप्ते ।
परितः । सधृतः । भिव्यक् । ॥
समन्तात् । आद्यादित्वात् तसिः ॥
समन्तदुग्धा । स्त्री० क्षुहीद्वमे । सी
दृष्टे ॥ समन्ताद्दुग्धमस्त्राः ॥

समन्तपञ्चकम् । न० कुरुक्षेत्रे ॥
समन्तभद्रः । पुं० सुगते । बुद्धे ॥ स
मन्तं भद्रं दृश्यसः । समन्तात् सधं
तः पुण्यसन्भारतो । ज्ञानसन्भार
तयभद्रः यैः ॥ पञ्चमीतियोग
विभागात्समासः । पृथीदरादिः ॥

समन्तभुक् । पुं० अनले । अनी ॥
समन्तात् । अ० समन्ततीर्थे ॥
समन्तुः । त्रि० सत्तीर्थे ॥
समन्वयः । पुं० लिङ्गेः शास्त्रतात्पर्यं
सम्बन्धे ॥ भिन्नानां सत्पतायाम् ॥

समभिहार :

सम्यगन्वयः ॥

समन्वीरक्षणम् । न० समनुगमने ॥

समन्वितः । त्रि० सम्यगन्विते । सं
युक्ते ॥समन्वितलयः । पुं० एकतालि ॥ स
म्यङ्घ्रन्वितौलयेच्छ्रुतौतथाद्या
नांसास्यंयथसः ॥ सम्यगन्वितौल
घामध्यमणवोषायस्त्रिन् ॥समपदः । पुं० रतिपन्विशिधि ॥ य
था । धापित्पादीदृष्टिस्त्रायकरा
स्यांपीडयेत्स्तनी । यथेष्टंतालये
द्योनिवन्धः समपदः स्मृतपुत्रि ॥
न० युष्वालेषन्विनापादन्यासवि
शिधि । धन्विनापाद्वीस्तुखरूपतया
धारणे ॥ धन्विनास्त्राणि ॥

समपर्यासनम् । न० परिपत्तने ॥

समपादम् । न० धन्विनापाद्वीस्तु
खरूपतयाधारणे ॥समहुदिः । वि० सर्वपरागदेषगून्धे
॥ पाः कौटुककर्मा । इच्छव्यापृत
हुदधी ॥

समभिश्चाहारः । पुं० सहिते ।

समभिव्याहृतः । वि० सहोच्चरिते ॥
सहिते ॥

समभिहारः । पुं० आभीष्टार्थे । पी

नः पुन्धे । भृगुर्वे ॥ समभिहर
णम् । ङञ् । यञ् ॥ सम्यगभिहारोपा ॥ विमकीषानांद्रव्याणांसा
शीभाये । शिवजेपितायकपद्वीः

समवाचरः

सहीञ्चारथे ॥

समभूमिः । स्त्री० समानस्थाने ।
आजौ ॥समम् । य० सहाये । सार्द्धम् । स
थम् ॥ समति । पम० । यम् ॥समयः । पुं० काले । दृष्टे । यनेद
सि ॥ सम्यनेति । इष्टगती । पचा
द्यच् ॥ कार्यंवाचि ॥ समयेदिस
र्धमुपकारिकृतम् । सर्वसमयेकृत
मुपकार्येपभयति ॥ यपवे ॥ आ
चारि ॥ सिद्धधान्ते ॥ धिधि । स
विदि । क्रियाकारि ॥ निर्देशे ॥
सद्धेरी । भाषायाम् ॥ सम्पदि ॥
नियमे ॥ यवसदे ॥ समयनम् । स
मीघन्तेऽपानेनया । समेतिता ।
इण् । इगतौषा । एरच् । पुंसौ
तिघोना । पचाञ्जन्वा । सङ्ग
से ॥

समयकारः । पुं० सद्धेरी ॥

समयज्ञः । वि० क्षापज्ञे ॥ समयंवा
नाति । ज्ञा० । यः ॥समयमेदी । वि० संविदु ॥ तिक्रमका
रिणि ॥समया । य० यन्तिके । निकटे । स
ध्ये ॥ समेति० समयनंषा । इण्
। चाः समिष् । निकपिभ्याम् ॥ का
लविज्ञापने ॥समवाचारः । पुं० समवेदविताचर
णे ॥ तन्त्रविशिधि ॥

समर्थयिता

समयाध्युषितः । पुं० सूयं नक्षत्रव्य
ज्जिंतीकाले ॥ समर्थः अध्युषिता
यस्मिन् ॥

समयी । पुं० भगवत्पादद्वयभक्तिभा
वप्रतिपादकशास्त्रनिष्ठे ॥

समरः । पुं० न० युद्धे । रणे ॥ स
मरणम् । अगतौ । भ्वादि । षट्
एप् ॥

समरमः । पुं० रतिवत्प्रिये ॥ य
था । खलुष्काद्वयसंयुक्तं कृत्वायो
दित्पदद्वयम् । क्लृप्तस्वारमेत्
कामोपस्थः समरमः स्मृतइति ॥

समरपिञ्जया । स्त्री० यात्राप्रभेदे ॥ स
मरपिञ्जयात्रयात्रायामविलानघिती
शयेनेपु ॥ द्वितीशयेनेपु० राज
येनेपु । सातग्नप्रवलयश्रीननवधि
तिथात्रायां द्रष्टव्या ॥

समर्थः । वि० हिते ॥ शक्ते । शक्ति
सम्पन्ने ॥ संघद्वेषे । उपाययुग
ले ॥ समर्थयति० समर्थ्यतेवा । अ
र्थउपयात्रायाम् । पपाद्यप् । घ
ञ् । सत्यदुधार्थे ॥

समर्थता । स्त्री० सामर्थ्ये ॥

समर्थनम् । न० अनुचितिःचितनिय
ये ॥ सम्प्रधारणायाम् ॥ अर्थयतिः
समर्थ्यात् । ल्युट् । चाद्यपरि
वारि ॥

समर्थना । स्त्री० समर्थने ॥ युष् ॥

समर्थयिता । वि० प्रतिपादयितरि ॥

समवायः

समर्थितः । वि० कृतसमाधाने ॥

समर्हकः । वि० वरदातरि । वरदे ।
द्रष्टार्थप्रदेदेवतादौ ॥ सम्भ्रूति ।
फट्पुष्टदधी । खुल् ॥

समर्थम् । न० सम्यगर्थे । चाद
रेषार्थे । सौपना० इ० भा०
प्र० ॥

समर्थितः । वि० कृतसमर्थे ॥
सम्प्राप्ते । सम्प्रवेशिते ॥ स्थापिते ॥

समर्थ्यादः । पुं० ममीपि ॥ वि० म
र्यादासहिते ॥ समानामर्यादास्य ।
सहमर्यादेतिवा ॥ ऐमचन्द्रस्तु ।
समर्यादंमर्यादासहितेपिच । सुव्या
नुवायिनिशिष्यौकृतस्यानुवर्त्तने
। दीपित्वादे० इत्याह ॥

समलः । वि० मलिनै । आबिले ॥

समवतारः । पुं० तीर्थे ॥

समवर्त्ती । पुं० परेतराजि । धर्मरा
जि । पितृपती । यमे ॥ वि० तुल्य
वर्त्तनशीले ॥ समवर्त्तितुंशीलम
स्य । सुव्यजातावितिपिनिः ॥

समवसर्ग्या । स्त्री० रज्याम् ॥ समवस
र्यते । खलु० । समवसर्ग्याश्चेतिख्य
त् । अजीरितिकुल्वम् ॥

समवस्थितः । वि० अविनाशिते
। अन्नादिविनाशास्तभावादिकारण
न्यतया० सम्यक्तयाऽवस्थिते ॥

समवाकारः । पुं० नाटकभेदे ॥

समवायः । पुं० समूहे ॥ कस्याश्चि

समवेतसमवायः

शुक्रियायामेवमे । समन्वयविधि
 दि ॥ यथा । घटादीनांरूपाणा
 दौद्रव्येषुगुणकर्मणो । तेषुजादेषस
 म्बन्धः समवायः प्रकीर्तितः ।
 अथवाअथविज्ञोःगुणगुणिनोः ।
 क्रियाक्रियावतीःकारितव्यज्ञोःनि
 त्वाद्रव्यविधिपयोऽथः सम्बन्धः स
 समवायद्वयार्थः ॥ यथावाःश्रोत्रेषु
 शब्दसाक्षात्कारेःसमवायः सन्निक
 कर्षः । कर्षविपरवर्षाकांश
 श्रोत्रत्वात् । शब्दस्पर्शाकाशगुणत्वा
 त् । गुणगुणिनोऽथप्रमथायात् । स
 धर्मित्वसम्बन्धः । सपणकण ॥
 समवायते । अथ । घञ् ॥

समवायिकारणम् । न० उपादानका
 रणे ॥ यत्समवेतकार्यमुत्पद्यते
 तत्समवायिकारणम् । यथात्स
 षः पठकः पठकत्वगतुरुपादेः ।
 यथावाः परमाणुर्धातुःकस्यःकपा
 यश्चघटस्य । सर्वत्रसमवायिकार
 णद्वयमेव । समवायीह्यस्य । इतिः
 । तच्चतत्कारणस्य ॥

समवेतः । वि० मिलिते । सट्टि
 ॥ समवायसम्बन्धेनहृत्तौ ॥ यथा ।
 यत्समवेतकार्यंभवतिश्चेत्यत्सम
 वायिजनकतत् ॥

समवेतसमवायः । पुं० सन्निकर्षवि
 शेषे ॥ यथा । शब्दत्वसाक्षात्का
 रिसमवेतसमवायः सन्निकर्षः ।

समसृष्टिः

शेषसमवेतेशब्दे । शब्दत्वस्यसम
 वायात् ।

समसृष्टानः । वि० सम्प्रकारिण
 व्याप्तिविधिः ॥

समसृष्टिः । स्त्री० सामान्ये । समस
 व्याप्ते ॥ यथा । समसत्वेन
 संन्याप्तिः समसृष्टिरिति कीर्तितेति
 थपिच । समसृष्टौचः सनेर्वासा
 त्प्रतादात्वन्यवेदानात् । तदभावात्
 तदन्वयेतुच्चायतेव्यष्टिसंज्ञेति ।
 सकृत्ते ॥

समसृष्टः । पुं० धूपविशेषे । अण्वौ
 र् । नद्याच्चे । प्रत्ययत्वके । क्का
 ये । कष्टकितले । उपदेशे ।
 कौकुशां । इ० भा० ।

समसृष्टिः । स्त्री० गण्डरीरे । गण्ड
 रद्वी । इ० प्र० शक्ति ॥ सम्यग
 द्विजावीजंयथाः ।

समसृष्टानम् । न० शकलाद्यानि ॥
 समसृष्टिः । पुं० समसृष्टिः ॥
 समसृष्टिका । स्त्री० समसृष्टिायाम् ॥
 । समेतिसृष्टि । मिथिलादृश्येति
 साधुः ।

समसृष्टी । स्त्री० समसृष्टिायाम् ॥
 समसृष्टनम् । न० समासेपादानामैक्य
 साधने । अनेकपदस्यैकपदीभव
 ने ॥ सठर्थेपथे ॥ अमुषेपथे
 । सम्प्रसारिल्युठ् ॥

समसृष्टिः । स्त्री० कल्पानो । मर्ष

समाशङ्करी

प्रकये । तुल्यमयने ॥

समस्तः । वि० सर्वावयवविशिष्टे ।

सकले । समस्मिन् । पूर्णे ।

समस्तस्य । असु० । ऋः ॥ सी

पकरणे ॥ सफले ॥ पुष्पीकृते ।

निःक्षिप्ते ॥

समस्यः । वि० धनधान्यादियुक्ततया

सूर्यगणस्थिते ॥ समेतिष्ठति । ष्टा०

। सुपिच्छद्रतिकः ॥ समभावेन

स्थिते । समाने ॥

समस्यली । स्त्री० शशस्त्रव्याम् ॥

अन्तर्घेदि सरस्यलीतिर्निमचन्द्रः ॥

समस्या । स्त्री० स्त्रीवस्त्रेणपादेन-

द्वाभ्यामिभिरांपूर्ण्ये । समासाद्या

याम् ॥ समसनमन्योत्तप्रस्यञ्चोप

यम् । असु० । यत्त्वंसंज्ञापूर्वक

त्वाद्दृढ्यभावः ॥ सुभीर्षीकित्वा

द्यापिष्वज्जानननगरैः । स्मर

नारायण्येन्द्रं तारायणीयतः ॥

समा । स्त्री० अलङ्कारद्वये ॥ सास

मारुहकृतिर्योगीयस्तेनारुहकृतिः

रितिलचनान्तः ॥

समा । स्त्री० शरदि । संवासरै । व

त्सरै । शयने ॥ समन्ति । धित्त

यंकुर्वन्तिसर्वम् । समष्टकद्वये ।

पचाद्यधि० टाप् । प्रायेणार्थवष्ट

वचनान्तः ॥

समाशङ्करी । वि० समभागार्थे ॥ य

था । समाशङ्कारिणीमातापुत्रायां-

समाख्या

स्थान्मृतेपतावितिदायतत्वम् ।

पतावितिप्रयोगसुप्रामादिकएव ॥

समाशिकः । वि० समभागार्थे ॥

यथा । यदिकुर्वत्समानंमानुष

तन्व्यः कार्याः समाशिकाः । नद

संस्त्रीधनयासादत्ते त्वर्हं प्रकीर्तित

मितिदायतत्वम् ॥

समाशो । वि० तुल्यभागिनि ॥ य

था । ष्टौष्ठवाशेष्ठभागेनसर्वेषाष्टुः

समाशिनद्रुतिदायतत्वम् ॥

समासमीना । स्त्री० प्रतिवर्षप्रसूता

यांगवि ॥ समायांसमाश्विजा

यते । समासमाश्विजायतेद्रुतिश्चः

। उत्तरपदेयभिक्त्योर्लोपः । पूर्व

दक्षिणोपपद्य ॥

समाकर्षः । पुं० सम्यगःकर्षणे ॥

समाकर्षी । पुं० दूरगामिगन्धे ।

निर्हारिणी ॥

समाकूलः । वि० सपणिते ॥

समाकूटः । वि० सम्यगाकूटे ॥

समाक्रान्तः । वि० सम्यक्क्रान्ताक

रणे । व्याप्तौ ॥ अधिष्ठिते ॥

समाख्या । स्त्री० नाम्नि । सज्जाया

म् ॥ स्त्रीर्षी । ययस्ति ॥ योग

सभ्यार्थे ॥ विनियोगविधेः सङ्

कारिभूतेप्रमाणविशिधे ॥ समा

ख्यायोगिकः शब्दः । साषट्ठिवि

धा । वैदिकीलौकिकीष । तद्व

हेतुसमसमघणाद्वत्वं । हेतुचम

समाज्ञा

सङ्गतिः वेदिभ्यासमाख्यया । च
ध्वर्षोऽसत्तत्पदायां ह्रस्व लौकिक्या
ध्वर्षवमिति समाख्येति सङ्घे पः
। लक्षणे ॥

समागतः । वि० सम्प्राप्ते । आग
समाशये । सम्यगगमनविशिष्टे ॥

समागमः । पुं० रुधेः ॥ सम्यगा
गमने ॥ संप्राप्तौ ॥

समाघातः । पुं० घञ् । युद्धे ॥
समाहननम् । घञ् । इनसोचि
ष्यत्वे । । हीनो रिति घञ् ॥

समाशयनम् । न० राशौकरणे ॥
समाशरणम् । समाशारे । समाङ्
पूर्वाच्चरेत् ॥

समाचारः । सम्यगाचरणे । यथाश
मादिघर्षासाचरणे । समाच
रणम् । समाङ्चरेभाविघञ् ॥
प्रतपत्ये ॥

समाजः । पुं० पशुभिन्नानां समूहे
। यथा० समाजिब्राह्मणानां । स
माजः । अत्रिषोषाम् ॥ अनेकीपां
प्रामाणिकजनानां वासस्थाने ॥ स
भायाम् । उत्सर्षिषु सङ्घाते ॥ स
वीयतेऽय । घञ् । घञ् । अघञ्
पारिस्तुक्तेर्भावेन । अत्रिषो
येति कुत्वनिधेयः ॥ इतिनि ॥
द्रव्यनेवार्थकीपः ॥

समाज्ञा । स्त्री० ख्याती ॥ समाज्ञः
यते । समाङ्पूर्वात्ज्ञागधेधने०

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः

इत्थत्यादातथीपसर्गश्रुत्यत् ॥
समादरः । पुं० सन्धाने ॥
समादानम् । न० सङ्घट्टे । समी
चीनवद्वये ॥ सीगताङ्गिके । नौ
दधानानित्यकर्मणि ॥ समापा
याम् ॥

समाधानम् । न० ब्रह्मणिमन । स्थि
रीकरणे । अथधाने । प्रणिधाने
। वित्तैकायान्तुसङ्घट्ट्य समाधान
मिति च्छ्रुतमित्युक्तेः ॥ निगृह्यो
तस्मिन्नस यथादात्तदनुगुणवि
धये च समाधि समाधानमित्यत्र
अलक्षिते ॥ यथादात्तित्वादिश
ष्टीमननादिसङ्घट्टार्थः । तदनुगु
येत्यत्र० गुह्यशुभ्रपापुस्तकसम्पादन
तद्वत्त्वादि यथादात्तनुगुणो विप्रथी
निर्दिश्यते० ननुन सुखवासद्वत्या
त्रादिसङ्घट्टार्थे यथादात्तनुकृत
त्वात्तदर्थमठारम्भप्रतिपत्त्यादात्तपि
चित्तसमाधि० कर्तव्यइत्युपदिश्य
ते । दण्डमाणादानंकीपीनपरिय
रिक्तेप विसृजितिसम्यः सकालित्या
जितस्य दण्डकीपीनाद्यतिरिक्तस्य०
यिनाप्रतिपत्तवशात्सङ्घट्टार्थानुप
पत्तेरित्यर्थः० । योग्ययोगसामर्थ्ये
। तत्परतायाम् । मन्त्र्यश्चाधानम् ॥

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मन्त्र्ये । अध्ययसायी दुर्घटस्थ
टनंवा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधि :

भावप्रतिबन्धो । धान्यादिषु मून्धो
 ल्कर्षं पूर्वको जनादर इति सुभूतिः ।
 ॥ नियमे । अह्नौ करि । मौनव्रता
 दौ ॥ सिद्धान्ते । इन्द्रियरीषे । ए
 कान्तभक्तियोगे ॥ ध्याने ॥ काव्यगु
 विषयेषु । अलङ्कारप्रमेदे । यथा ।
 समाधि सुकरं कार्यं कारणात्तरयोग
 त साधनान्तरोपकृतेन कर्त्तव्यं । यद्
 क्लेशिनकार्यमात्ममधोयते । स समा
 धिर्नाम । उदाहरणम् । मानम
 स्थानिराकर्षुपादयोर्मपतिष्ठतः ।
 । उपकाराय दिष्ट्ये दसुदौर्घनग
 ख्वितमिति ॥ समाधीयतेऽस्मिन्
 सत्ताजनैः । दुष्पात्रं । उपस
 र्थेद्यः । किरित्यधिकरणे किः ॥
 कारणसामर्थ्यात् ॥ ध्याने । चित्त
 स्थाने यात्सना निश्चलावस्थाने । स
 पसमाधिर्दिविधः । सविकल्पकी
 निर्विकल्पकश्चेति । तद्विपरिण
 यिकल्पकनिर्विकल्पकशब्दे द्रष्टव्य
 म् । ध्यानमेवार्थसाधनिर्भासं स्वरू
 पम् । ध्यानेनैव समाधिः । सर्वथा वि
 जातो यप्रत्ययानशरतः सजातो य
 द्रव्यप्रशोधः । सत्त्वित्तमूनिमेदे
 नदिविधः । सम्प्रज्ञातिः । सम्प्रज्ञा
 तश्चेति । चित्तस्थितपञ्चमस्योभ
 यन्ति । चित्तमूढविधिप्रमेक्षायां
 निरुद्धमिति । समाधीयतेऽस्मिन्
 सान्निहित्यत्पत्त्या । समाधिरन्त

समाधि :

करणम् प्रमात्मात्मा ॥ अह्नौ करि
 स्ववस्थान समाधिरिति गोषते ॥ दि
 विधेऽस्मिन् समाधिर्भवति । स य पूर्व
 को बाधपूर्वकश्चेति । तत्र । तदन
 न्यस्वमारम्भणशब्दादिभ्य इति न्याये
 न । कारव्यतिरेकेण कार्यत्वात् ।
 त् । पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतकार्य
 व्यष्टिरूपं । समष्टिरूपविराट्कार्य
 त्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति । त
 ज्ञापि । मृद्विषो । शब्दस्यैव रूपरस
 गन्धाख्यपञ्चगुणाः । तदा समष्टिरूप
 मपि पञ्चीकृतपञ्चभूतात्मकाकार्य
 म् । पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतकार्य
 त्वात् । साचपृथिवी । गन्धेतरश्च
 तुष्टुंशाकार्यत्वात् । तद्व्यतिरे
 केण नास्ति । तीसतुष्टुंशाभाषो ।
 गन्धेतरश्चिगुणात्मकतेजः । को
 र्यत्वात् । तद्व्यतिरेकेण सति
 तदपि त्रिगुणात्मकतेजो । गन्धरस
 रूपेतरदिगुणायाकार्यत्वात् । तद्व्य
 तिरेकेण नास्ति । सिद्धिदिगुणात्म
 को वायुः । । शब्दमाचगुणाकाश
 कार्यत्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति
 । सपञ्चदशगुणाकाशोऽह्नौ इति
 परमेश्वरसङ्ख्यात्मकाह्नौकार्य
 त्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति । अ
 दपोषणरूपं महत्तत्त्वाभावापरिमा
 षत्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति ।
 तदपि मायाशब्दकारणं ब्रह्मत्वेन चेत

समाधि :

न्येऽध्यस्तखात् • तद्व्यतिरेकीयना
स्तोव्यनुसन्धानेन • विद्यमानैतिका
यंकारणात्मकेप्रपञ्चे • चैतन्यमा
चनोचरीयः समाधिः • सलथपू
र्वंशब्दश्चैत । तत्रतत्त्वमस्यादिवेदा
न्तमहावाक्यार्थज्ञानाभावेनाऽविद्या
तत्कार्यं स्यात्तद्विद्यत्वात् • एवचित्तने
विकारवसत्वेन • पुनः कृतज्ञप्रप
ञ्चोत्थानात् • अयं सुपुत्रियत्सवी
जः समाधिनं भुष्यः । मुख्यस्तु •
तत्त्वमस्यादिमहावाक्यार्थसाक्षात्का
रेण • अपिद्यायानिष्ठत्तौसर्गक्रमेण
तत्कार्यं निष्ठितिरनाद्यविद्यायाद्यपु
नस्तत्त्वानाभावेगतत्कार्यं स्यात्पिपु
नस्तत्त्वानाभावाग्निर्धीजावाधपूषं-
कः समाधिः । सएव • समाधी
न्द्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे ।
आत्मसंयमयोगानीचुद्धतज्ञानदो
षितद्वल्यनेनस्योकेनप्रदर्शितः । त
थादि । सर्वाणिनिखिलानिस्थूल
रूपाणिसंस्काररूपाणिच । इन्द्रि
यकर्माणि • इन्द्रियाणांशोषत्वक्
चक्षुरसनप्राणाख्यानां प्रस्रानां • वा
क्पाणिपादपायूपस्थऽऽख्यानांवा
हानाम् • आसर्थाहमर्थाबुद्धयोः
कर्माणि • भ्रष्टदशवस्यर्गवर्णरूप
दर्शनरसगन्धगन्धवर्णानि • यत्त
नादानशमनविहरणौत्सर्गान्द्रा-
ख्यानिप • सद्ब्रह्माध्यवसायौच ।

समाधि :

एवंप्राणकर्माणिच • प्राणानां • प्रा
णापानव्यामीदानसमानाख्यानांप
खानां कर्माणि • यद्दिनं यनसंधानय
नमाकुञ्चनप्रसारणाद्यशितपीतस
माभयनमूर्द्धनयनमित्यादीनि । अ
नेनपञ्चज्ञानेन्द्रियाणि • पञ्चकर्मे
न्द्रियाणि • पञ्चप्राणाः • मनोबु
द्धिश्चेतिसप्तदशात्मकं लिङ्गमुक्तम् •
तत्त्वसूक्ष्मभूतसमष्टिरूपं • विरह्य
गर्भाख्यमिष्टविषयवित्तमितिवेदितुं
सर्वाणोतिविशेषणम् । आत्मसंय
मयोगानी • आत्मविषयकः सं
यमोधारणाध्यानसम्प्रज्ञातसमाधि
रूपश्चात् परिपाकेसतियोगी • निरो
धसमाधिः । यं • पतञ्जलिः सू
चयामास । व्युत्थाननिरोधसंस्कार
रयोःरभिभवप्रादुर्भावौनिरीधलघ
वचित्तान्वयोनिरोधपरिणामइति
। व्युत्थानं • क्षिप्तमूढविक्षिप्ताख्य
भूमिषयम् • तत्संस्काराः स
माधिविरोधिनः तैशिशिष्यत्वेन
प्रतिदिनं प्रतिपद्यन्नाभिभूयन्ते •
तद्विरोधिगणनिरोधसंस्काराः प्रा
दुर्भवन्ति • ततश्चनिरोधमावच्छे
नचित्तान्वयोनिरोधपरिणामइति ।
तस्यफलमाह । ततः प्रशान्तवादि
तासंस्कारादिति । तमेवज्ञप्तीः
सयाज्ञयावच्छेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्व
रूपचित्तं प्रशान्तमित्युच्यते । पूर्व

समाधि :

पूर्वप्रथमसंस्कारपाठवेनतदाधि
 क्यं प्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणञ्च
 सूत्रयामास । विरामप्रत्ययाभ्यास
 पूर्वः । संस्कारशेषान्यद्वृत्ति । वि
 रामाह्वयपरमः तत्प्रत्ययः का
 रणहृत्परमार्थः । पुरुषप्रयत्नक्ष
 याभ्यासः पौनः पुन्येनसम्प्राप्
 नम् । तत्पूर्वकस्तज्जन्तोऽन्यः । स
 म्प्रज्ञाताद्विलक्षणेऽसम्प्रज्ञातद्व्य
 यः । एतादृशोयथात्मसंयमयोगः
 एवाग्निस्तस्मिन् । ज्ञानदीपिते । ज्ञा
 नवेदान्तवाक्यलक्ष्यो ब्रह्मात्मैक्यसा
 चात्कारः । तेनाधियातत्कार्यनाश
 दारादोपिते च त्वन्तीज्ज्वलितेशधपूर्व
 केसमाधीसमष्टिलिङ्गशरीरमपरेषु
 तिप्रविलापयन्तीत्यर्थः । तद्वेकतान
 तामेति ससमाधिविधीयते ॥ तत्
 • ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्ये
 कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त
 दा • समाधिरितिशास्त्रे पृ. प्रदिश्यते
 • लक्षणम् । निर्विकारतयाऽहत्वा
 ब्रह्माकारतयापुनः । वृत्तिविसृ
 ष्टसम्यक्समाधिज्ञानसंज्ञकः ॥
 अपिच । ध्यादध्यानेपरिचलणक
 मादृष्येकगीचरम् । निघातशेष
 चित्तसमाधिरभिधीयतइति । पु
 नश्च । नित्यंशुद्धबुद्धियुक्तसत्त्वभो
 नन्दमहयम् । तुरीयमहर्षिब्रह्म
 हर्मिपरंपरम् । अङ्गब्रह्मैव

समानः

स्थानंसमाधिरितिगीयते ॥ इ.
 गा. ४४ ॥ अपिच । तस्यैवकल्प
 नाहीनंस्वरूपग्रहणंइत्यत् । मनसा
 ध्याननिष्पाद्यं समाधिः साभिधी
 यते ॥ इ. वि. पु. स अपरश्च
 । इमंशुषसमाहारमनात्मत्वेनप
 श्यतः । अन्तः शीतलताश्छस
 माधिरितिकथ्यते ॥ इतियोगवा
 शिष्टेषुप्रथमप्रकरणम् ॥ समाधी
 यतेमर्वमस्मिन् • समाधानमनेनवा
 । समाङ्पूर्वाभावोऽधिकारणादौ
 उपसर्गेधिः किः ॥

समाधिविघ्नः । पुं. लयविघ्नेपकपा
 यरसास्वादलक्षणेपुचतुर्षु ॥

समाधिस्थः । चि. व्युत्थितचित्ते ॥
 समाधियुक्ते ॥ यथा । मनः स
 ङ्कल्परहितमिन्द्रियार्थानचिन्त
 यन् । यद्यत्रज्ञापिसंलीनंसमाधि
 स्थः सकीर्त्तितः । ध्यायतः प
 रमात्मानमात्मस्ययस्ययोगिनः ।
 मनस्तद्वयतांघातिसमाधिस्थः स
 कीर्त्तितः । इतिगारुडेगीता
 सारे २४. अध्यायः ॥

समानः । पुं. इन्द्राभिसर्वसन्निवृत्तौ
 वायुमिधि । शरीरमध्यगतेऽग्नि
 तपोताम्रपानादिसमीकरणकरेवा
 यी । नाभिसंस्थिते ॥ यथा । पी
 तंभक्षितमाघातंरक्तपित्तकफानि
 लम् । समंनयतिगात्रेषुसमाना

समानयानकर्म

नाममाकृतइति । अद्भुतखल्वर्थे
 पु० ॥ समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
 हे'शादकीभिधोयन्ते'दशसमानाश्च
 तिषचनादितिकौयटः । यचना
 दिति । अथा० इदं उक्तं षट्क
 खल्ल दशसमानाइतिपूर्वव्याकरण
 वचनादित्यर्थ'इतिविपरणम् । वि०
 सती । साधी ॥ समे । तुल्ये ।
 जनातिरिक्तवर्णे ॥ एकस्मिन् ॥
 समस्तादनित्यनेन । अन० । इत
 छे'तिवञ् ॥ समतिषा सम० ।
 ताच्छील्यवधे।वचनशक्तिपुचानश
 । आगमशासनमनित्यमितिसुम्न
 ॥ सचमानेनवर्षतइतिषा । धीप
 सर्वान्की'तिसभावः ॥ समान'
 मानमस्ये'तिषा । समानच्छब्द
 सीतिसः ॥

समानकालीनः । वि० समकाली
 त्यक्तिके ॥ यथा । गीपुदुष्टमाना
 स्हागतः • दुग्धास्हागतइत्यादी
 समानकालीनत्वंभायते । तेनगी
 विषयकवर्षमानदोहनकालीनग
 मनानुक्त्वल्लक्षितमान् । एषं'शोविष
 यकालीतदोहनसमानकालीनाती
 तगमनानुक्त्वल्लक्षितमानितिषोधः ॥

समानयानकर्म । पुं० सन्धेः प्रभेदे
 ॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
 र्थंमुत्तरकालीनफललाभार्थंदायच
 रालीन्तरेषसहाय्यप्रतियानादिक

समानोदर्थः

मंक्रियथे० ससमानयानकर्मसन्धि
 र्त्तैयः ॥

समानाधिकरणः । पुं० समानविष
 ये ॥

समानाभिहारः । पुं० समानशुभानां
 मिश्रणे ॥ यथा० तीयदसुश्रुतल
 विन्दूनां जलाशयेसमाभिहारः
 यथाशोमाहिषादिदुग्धपतितानां ग
 व्यदुग्धानाम् ॥

समानालङ्कृतिः । स्त्री० बलद्वारवि
 शेषि ॥ यथा । समानालङ्कृतिर्यौ
 गेयस्तुनौरनुरूपयोरिति ॥

समानिका । स्त्री० वर्षधृत्ताम्भरे ॥
 चारमीरुथायदासद्वलाभवेत्तदा ।
 सप्तवर्षंनिर्मितासासंमानिकासता
 ॥ यथा । पद्मचारुपञ्चुपानीलनीर
 कत्विषा ॥ आक्षिप्तमन्मनो'हृत'य'
 शयादमोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
 । ग्लौरनीसमानिकातु । यथा ।
 यच्छकण्णपादवशमस्तिष्ठत्तडागत
 श्च । धीः समानिकापरेषमी
 चित्तापसस्तरिण ॥

समानोदकः । पुं० चतुर्हंशपुरुषप
 र्थंनोजन्मनामसृतिपर्यन्तेष ॥
 गीषजमाषे ॥

समानोदर्थः । पुं० सङ्घादरे । सी
 दर्ये ॥ समानेवदरेण्यितः स्थि
 तः । समानादरेण्यितधोचोदा
 चइतियत् । विभाषादरइतिषा

समाधि :

पूर्वप्रथमसंस्कारपाठवेनतदाधि
 क्यंप्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणस्य
 सूत्रयामात्र । विरामप्रत्ययाभ्यास
 पूर्वः । संस्कारशेषीभ्यदिति । वि
 रामीहृद्युपरमः । तस्यप्रत्ययः का
 रणं ह्युपरमार्थः । पुरुषप्रयत्नस्य
 स्याभ्यासः । पौनः पुन्येनसम्पाद
 नम् । तत्पूर्वकसञ्जन्योऽन्यः । स
 म्प्रज्ञातादिलक्षणेऽसम्प्रज्ञातद्वय
 यैः । एतादृशीयथात्मसंबन्धयोगः स
 एवामिहस्मिन् । ज्ञानदीपिते । ज्ञा
 नवेदान्तवाक्यजन्यो ब्रह्मात्मैक्यसा
 चात्कारः । तेनाधिद्यातत्कार्यनाम
 हारादीपिते च त्वन्तोष्णलितेशाधपूर्व
 क्तिसमाधीसमष्टिकृत्तरीरमपरिवृष्ट
 तिप्रबिलापयन्तोत्यर्थः । तदेकतान
 तानेति स समाधिर्विधीयते । तत्
 • ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्येये
 कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त
 दा • समाधिरितिशास्त्रेण प्रदिश्यते
 । लक्ष्यन्तु । निर्विकारतया ह्यत्र
 ब्रह्माकारतया पुनः । इति विस्मर
 णं सम्यक् समाधिज्ञानसंज्ञकः ।
 अपिच । ध्याः ह्यध्यानेपरिच्युक्त
 मादृध्येकैकगोचरम् । निषातशेष
 चित्तसमाधिरभिधीयतइति । पु
 नश्च । नित्यं शुद्धयुक्तसत्त्वमो
 नन्दमदयम् । तुरीयमधरं ब्रह्मप
 दमस्मिन्परंपरम् । अत्रगुणस्यैव

समानः

स्थानंसमाधिरितिगीयते । इ.
 गा. ४४ । अपिच । तस्यैवकल्प
 नाहीनं स्वरूपयहर्षादियत् । मनसा
 ध्याननिष्पाद्यं समाधिः साभिधौ
 यते । इ. वि. पु. स उपरस्य
 । इमं गुणसमाहारमनात्मत्वेनप
 श्यतः । अन्तः शोतलतायस्यस
 माधिरितिकथ्यते । इति योगवा
 शिष्ठे उपशमप्रकरणम् । समाधी
 यतेमर्षमस्मिन् • समाधानमनेनवा
 । समाङ्पूर्वाभावोऽधिकरणादौ •
 उपसर्गेषाः किः ।

समाधिविघ्नः । पुं. लयविच्छेपकपा
 यरसास्त्रादलक्षणे पुषतुर्गुं ॥

समाधिस्यः । वि. न्युत्थितचित्ते ॥
 समाधियुक्ते ॥ यथा । मनः स
 ङ्कल्पपरहितमिन्द्रियार्थानचिन्ता
 यन् । यस्य ब्रह्मणिसंलीनंसमाधि
 स्थः सकीर्त्तितः । ध्यायतः प
 रमात्मानमात्मस्य यस्यवैगिनः ।
 मनस्तद्वयतांघातिसमाधिस्यः स
 कीर्त्तितः । इति गार्होपा
 सारे २४. अध्यायः ॥

समानः । पुं. इन्द्राभिसर्वसन्धिहृत्तौ
 वायुपिप्रिये । शरीरमध्यगतेऽग्नि
 तपोताम्रपानादिसन्तीकारकरेवा
 यी । नाभिसंस्थिते ॥ यथा । पौ
 तंभक्षितमाघ्रातंरक्तपित्तकफानि
 लम् । समंनयतिगात्रेणुसमाने।

समीनयानकर्मा

नाममाहृतइति । अष्टउच्छ्रवणे
 पुं ॥ समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
 हेमादकोभिषोयन्ते दशसमानाः
 तिस्रचनादितिकैयटः । यचना
 दिति । यथा • इदं लज षट्ठ
 ल्लु दशसमानादृतिपूर्वव्याकरण
 यचनादित्यर्थ इतिविपरणम् । वि •
 सती । साधी ॥ समे । तुल्ये ।
 जमातिरिक्तवर्णे ॥ एकास्मिन् ॥
 समन्तादनित्यनेन । अन • । हल
 शेतिघञ् ॥ समतिषा घम • ।
 ताच्छील्यवधेःश्चनयक्तिपुवानश्
 । आगमथासनमनित्यमितिमुम्न
 ॥ सहमानेनवर्त्ततइतिषा । वाप
 सर्जनश्रोतिसमायः ॥ समानं
 मानमश्रोतिषा । समानश्लेष्यन्द
 सौतिसः ।

समानकालीनः । द्वि • समकाली
 त्यधिके ॥ यथा । गीपुदुष्टमानाः
 स्वागतः • दुग्धास्त्रामतइत्यादौ
 समानकालीनत्वभापते । तेनगो
 विषयकवर्त्तमानदीघनकालीनग
 मनानुकूलकृतिमान् । एवंगोविषय
 यकात्तौतदीघनसमीनकालीनात्तौ
 तगमनानुकूलकृतिमानितिषोष ॥
 समानयानकर्मा । पुं • सन्धेः प्रभेदे
 ॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
 र्यमुत्तरकालीनफललाभार्थं पायच
 राभान्तरेशसद्धान्यप्रतियानादिक

समानोदर्थः

भक्तिवत् • समानयानकर्मासन्धि
 ज्ञेयः ॥
 समानाधिकरणः । पुं • समानरिप
 धि ॥
 समानाभिहारः । पुं • समानगुणानां
 भिषयर्थे ॥ यथा • तीयदुमुक्तजल
 बिन्दूनां • जलाशयेसमाभिहारः
 यथागोमाहिषादिदुग्धपतितानां ग
 ध्यदुग्धानाम् ॥
 समानालङ्कितः । स्त्री • अलङ्कारवि
 शेषे ॥ यथा । समानालङ्कितर्यो
 गेषस्तुनोरनुरूपयोरिति ॥
 समानिका । स्त्री • यथैवृत्तान्तरे ॥
 चारमेरुषायदासद्वलाभवेत्तदा
 । सप्तवर्षनिर्मितासासमानिकामता
 । यथा । पद्मचारुषज्जुपानीजनोर
 जश्चिषा ॥ चालिमन्मनोद्वतंयं
 शवाद्मोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
 । म्लौरैरुसमानिकात् । यथा ।
 यच्छकण्णपादपशमसिद्धात्तडागत
 श्च । धीः समानिकापरैश्चगी
 शिताचमस्त्रेण ॥
 समानोदकः । पुं • चतुर्दशमुखय
 यंकोलन्मनामभ्युतिपर्यंकोच ॥
 गीषजमाषे ॥
 समानोदर्थः । पुं • सहादरे । सी
 दर्थे ॥ समानोदरेणयितः स्थि
 तः । समानोदरेणयितशोधादा
 चइतिपत् । विभाषादरइतिषा

समास :

द्वयपदार्थप्रधानः • कश्चिदुभय
पदार्थप्रधानइति ॥ पुनश्चद्विविधा
नित्याऽनित्यभेदात् । अविद्यहेनि
व्यममासः • अखपदविद्यहेवा-
समसमानयावत्पदरहितविद्यहइ-
तिवाचत् । । तद्विज्ञोऽनित्यः ॥
अपिच । कृततद्धितसमासैकश्री
यसनाद्यन्तधातुरूपाः पञ्चदशयः ।
। परार्थाभिधानंरहितः • परशब्दस्य
थार्थसस्त्राभिधानमितियावत् ।
हृत्त्वर्थबोधकंशक्यंश्विद्यः । सद्वि-
धा । लौकिकोऽलौकिकश्च । परि-
निष्ठितत्वान्साधु लौकिकः । प्र-
योगानर्होऽसाधुरलौकिकः । य-
थाराज्ञः पुरुषः । राजन्पुंस-
पुरुषसु • इति । अविद्यहेनित्य
समासोऽखपदविद्यहेना । समा-
सश्चतुर्द्वेतिप्रायोवाद्ः • अव्ययी
भावतत्पुरुषपञ्चत्रोद्विद्वन्द्वार्धका
ररहितभूतानामपिचसुपेतिविधा-
नात् । पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययी
भावः • उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्
पुरुषः • अन्यपदार्थप्रधानोवचुव्री
हिः । उभयपदार्थप्रधानोद्वन्द्वः
इत्यपिप्राचांप्रवादः प्रायोभिप्रायः
। सुपप्रति • उभयतगहमित्याद्य
व्ययीभावे • अतिमाजादीतत्पुरु-
षे • द्विवाः सपुत्रइत्यादिवचुव्री
ही • दन्तीसमित्याद्विद्वन्द्वेचाभा

समासाद्यः

वात् । तत्पुरुषविशेषः कर्मधा-
रयः • तद्विज्ञेयाद्विद्युः । अनेकपद-
त्वद्वन्द्वद्वह्व्रीद्योरेव • तत्पुरुषस्य
काविदेवेत्युक्तम् । किञ्च । सुपां
सुपातिडाशाम्नाधातुनाऽर्यातिडांति
डा । सुवन्तोनेतिचज्ञेयः समासः
पद्धिधौषुधैः ॥ सुपा • राजपु-
रुषः । तिडा • पर्यभूषत् । ना-
म्ना • कृष्णकारः । धातुना • क-
टप्रूः अजसन् । तिडां • तिडा •
पिवतखादत् । तिडांसुपा • कृष्ण
विचक्षणं तियस्यांक्रियायांसाकृन्त
विचक्षणा । एहीडादयोन्यपदा-
र्थेइति • मयूरव्यंसकादीपोठात्
समासः ५ समुदाये । समूहे ॥
समासज्ञः । त्रि • सम्यगासञ्ज्ञिते ।
संयुक्ते ॥
समासञ्जनम् । न • समासज्ञे । मेलने
संयोगे ।
समासज्ञिः । स्त्री • संनिकर्षे ॥
समासज्ञः । त्रि • प्रत्यासन्ने । निक-
टवर्त्तिनि ॥ समासोदतिस्त्र । य-
दूल । गत्वर्थेतिक्तः । समासा-
द्यतेस्त्रय ॥
समासज्ञान् । पुं • तुत्रे । नन्दिह
क्षे ॥ त्रि • समासाश्रये । समा-
सविशिष्टे ॥
समासादितः । नि • आहते । प्राप्ते ॥
समासाद्यः । पि • प्राप्ये । गम्ये ।

समासाक्ति :

आप्तुं शक्ये । समासाद्यते । पद
 छ० । ऋहृलोत्थत् ।
 समासाद्या । स्त्री० समसायाम् ।
 पूरणकृतपदाकाङ्क्षायाम् । क
 विशक्तिपरीक्षार्थमपूर्वतयैवपठ्य
 मानायाम् । यथा । शतचन्द्रं न
 भक्तलमिति । तच्च० दामोदरक
 राघातविह्वलीकृतचितसा । दृष्टं वा
 यूरमज्ञे नैत्यादिना० सा० पूर्यते
 ॥ समासाधीयद्याः ।

समासाक्तिः । स्त्री० अर्थाङ्कारभेदे
 ॥ यथा । परोक्तिर्भेदकैः शिष्टैः
 समासाक्तिः । प्रकृतार्थप्रतिपाद
 कयाकवेन० शिष्टविज्ञेयमाहात्म्या
 न्नतुविशिष्टस्यसासर्थादिपि० यदप्र
 कृतस्यार्थसाभिधानसासमासाक्तिः
 ॥ उदाहरणम् । लक्ष्मणतुमुश
 हृषंसंजीवसकीर्तिउल्लासि । जप
 लक्ष्मीतुष्टविरहेणैष्णलादुब्बनारण्य
 सा । अत्रजयलक्ष्मीशब्दकीर्ण
 कान्वावाचकत्वंनास्ति । प्राकृत
 सप्तस्कृतन्तु । लब्धातवयाहुस्पर्श
 यद्याः सकीप्युत्तासः । जयलक्ष्मी
 स्तपविरहेथखलुज्ज्वलादुर्वकान्तु
 सेति ॥ अपथाहुस्पर्शभाप्रयुक्ती
 ज्ञासादिसाधारणविशेषवलाज्य
 लक्ष्मीयत्तान्तोनादिकावृत्तान्तरूप
 तयागम्यतइतिसमासाक्तिरलङ्का

रः ॥

समाह्वयः

समाहरणम् । न० समाहारे ॥
 समाहारः । पुं० । समुच्चये । ससमुदा
 यकरणे । एकवकरणे । यद्गुणाभि
 ज्ञानांवाच्यव्यापारेणतुद्व्यावापक्षम्
 लीविभुवननवद्रागीकरणे । सङ्घे
 ये । समूहे । संहतिप्रधानेवाद्यपि
 श्रिये ॥ यथा हृषीपानहृमयाकृत्व
 चम् । शमीद्वयदमिति ॥ अत्र
 संहतिरेकत्वादेकवचनंनित्यक्रीव
 तावभवतो ॥ समाहरणम् । दृ
 ज्० । घञ् । सम्यगाहारे ॥

समाहितः । वि० यतात्मनि । अ
 नन्यमगसि । समाहितत्वमैका
 य्यंमनसः श्रवणादिदु ॥ समाधि
 स्थे ॥ उक्तसिद्धान्ते ॥ आहिते
 ॥ निर्विषयाहीकृते । प्रतिज्ञाते ।
 सश्रुते । अहीकृते ॥ समाधीयते
 स्म । ऋः । दधातेर्हिः ॥ सम्य
 गाहितः स्थिताथा ॥ सावधानि ॥
 अलङ्कारान्तरे ॥

समाहृतः । वि० समीलिते ॥
 समाहृतिः । ली० सङ्घे ॥ ममा
 हरणम् । भावेक्तिन् । एककृत
 काणामनेककृतकाणांवाएकाभि
 प्रायाणांशक्यानांसमाहरणे । स
 द्विगते० सङ्घे द्वेषप्रतिपद्यतेऽन
 या । क्तिन् ॥

समाह्वयः । पुं० आह्वये । सहरे ॥
 आह्वाने ॥ प्राणियते । पशुभिः

समिता

पञ्चभिर्वाचूते ॥ तस्यनिषिद्धत्वं
यथा । द्यूतं समाप्तयञ्चैवराजारा
द्रात्रिवारयेत् । राज्यान्तकरणादेती
होदिषीपृथिवीपिताम् । प्रकाशमे
यत्तत्सम्बन्धं यद्देवनसमाप्तयौ । त
थोनिर्व्यप्रतीघातेनृपतिर्धनवान्भ
वेत् ॥ अप्राणिभिर्यत् क्रियतेत
ल्लोकियुत्मुच्यते । प्राणिभिः
क्रियतेयस्तुसविज्ञेयः समाप्तयः
॥ द्यूतं समाप्तयञ्चैवयः कुर्वात्
कारयेतथा । तानसर्वान्घातयेद्रा
जाशुद्रांश्चद्विजलिद्विनद्वति ॥ स
समाप्तयन्तोऽथ । दृष्ट्वास्पर्शयाम्
। पुंसैतिवः । बाहुलकात्त्रा
त्वम् ॥

समाह्व । स्त्री० नीलिह्वायाम् । गी
क्रियालता० इ० भा० प्रसिधा ॥
समित् । अ० मिन्दायाम् ॥
समित् । स्त्री० युद्धे । आयोधने ।
रथे ॥ समयनम् । द्रुगती । सम्प
दादिनात्क्लिप् । तुक् ॥
समितः । नि० सङ्गते ॥ सम्यक्
इयः ॥
समिता । स्त्री० नीधूमचूर्णं पिशेदे ।
मयदा० इ० भा० प्र० ॥ यथा ।
नीधुमाधवशाधौताः कुट्टिताः गी
पितास्ततः । प्रोक्षितायन्वनिष्प
ष्टायावित्ताः समिताम्भूतेतिराजनि
धेष्टः ॥

समित्

समतिः । स्त्री० धाजौ । सम्पराये
। अभ्यामर्हे । सङ्ग्रामे ॥ समायाम्
॥ सङ्गमे ॥ साव्ये ॥ संहती ॥
सहविद्यमानामिहितैर्वामितिः
प्रमाऽस्याम् । समयनम् । समी
यविकाऽस्याम् । द्रुगती । तिन् ।
समयन्वस्त्वांश ॥

समितिल्लयः । पुं० घोहरौ ॥ समि
तौयुद्धेजयति । जिजये । संज्ञा
यांश्चल्लक्षणीत्यादिनाखचिमुमाग-
नः ॥ समिति'युद्धंजयतीतिवा ।
समितिनन्दनः । वि० युद्धे।त्सुके ॥
नन्दतौतनन्दनः । समितौयुद्धे
नन्दनः ॥

समिधः । पुं० बह्वौ ॥ समेति । इ
यं । समीपद्रुतिवक् ॥ सङ्ग्रामे
सम्यगेतिजयार्थमत्र ॥

समिहः । वि० प्रज्वलिते । सम्यग्
दीप्ते । समिद्धिम्नावापृतीर्जुहाती
तिवधा ॥

समिहरः । पुं० किंशुकहर्त्ते ॥

समित् । स्त्री० अग्निसन्दीपनार्थं हृण
काष्ठादौ । इत्यने । एधसि । समि
न्धने । ईवन० इ० भा० प्र० ॥
समिद्धन्तेऽनया । जिद्धन्तीदोप्री
। सम्पदादित्वात्कारणे क्लिप् । न
क्षिपः । शीमौतकाष्टे ॥ तल्लक्ष्यं
यथा । प्रादेशनाञ्च सशिखाः स
वल्काश्चपलाशिनीः । समिधं स

समी

कल्पयेत्प्राज्ञः सर्वकर्मसुसर्वादे
 तिमत्स्यपुराणम् ॥ हृन्दोगपरिश्रि
 ष्टेपि । नाहुष्ठादधिकान्यनासमि
 त्सूक्ष्मतयाकचित् । नगिर्मुक्तत्व
 चाधेयनसकौटानपाटिता ॥ प्रा
 देशान्नाधिकानिगानतयास्त्रादिशा
 खिका । नसपचाननिर्वायान्दिमि
 पुत्रविजानतेति ॥ निपिदलचचंय
 था । विशीर्षाविद्वान्छावजाः
 सूक्ष्मादिधाकृताः । ह्रामिदष्टाद्य
 दोर्षासमिधोभैवकारयेत् ॥ अप
 दीप्रायथा । विशोर्षायुः अथक
 र्यादिद्विधापुत्रनाशिनी । पुत्राना
 शयतेपत्नीवक्रावभुविनाशिनी ॥
 ह्रामिदष्टारोगकरोविदेषणकरोहि
 धा । पशुन्मारयतेदीर्घासूक्ष्माचा
 र्यादिनाशिनीतितन्वम् ॥ नवय
 हाणांसमिधोयथा । अक्षः पला
 शः खदिरस्त्वयामार्गीयपिप्लवः
 उटुम्बरः शमोदूर्वाः कुशाद्यसमि
 धः क्रमादिति ॥

समिधः । पुं० अस्मिन्निर्वापि ।
 अमोः ।

समिध्वनम् । न० समिधि ॥

समिरः । पुं० चायी ॥ इ० हि० च
 न्द्र - ॥

समी । स्त्री० श्रव्याम् । वीजगुप्या
 न् । समति । यम० । यप् । गी
 रादिः ॥

समीपः

समीकम् । म० साम्यरोधिके । युद्धे
 । समनम् । यम० । यनीक्षाद्य
 खेतिफन् ॥ सम्यग्यनवा । ईगत्या
 दौ । बाहुलकात्फः ॥

समीघम् । न० साङ्ख्यशास्त्रे ॥

समीघणम् । न० सम्यङ् निरूपणे ॥
 प्रोक्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेण ईक्ष्य
 दर्शनम् ॥

समीघा । स्त्री० तर्चे ॥ बुद्धी ॥ नि
 भालने । समीक्षणे । दर्शने ॥
 सीमांसाशस्त्रे ॥ सम्यगीघथसन
 यावा ॥ ईक्ष् । गुरोश्चेत्यः । टा
 प् । यजे ॥

समीघ्यः । वि० समीघणीये । दर्श
 नीये ॥

समीघ्यमाणः । वि० प्रोक्ष्यमाणे ॥

समीपः । पुं० समुद्रे । अङ्गुपारे ॥
 संवन्तिथिनि ॥ इण्० । समी
 षट्तिचट् दीर्घत्वसुधातोः ॥

समीपी । स्त्री० सुग्याम् । एष्याम्
 ॥ धन्दनायाम् ॥ टित्वान्ङीप् ॥

समीपीनम् । न० सत्त्वे । षट्ति । त
 छ्ये । वि० तदति ॥ सम्यगेव ।
 विभाषाश्चेरदिक् स्त्रियासित्तिखः
 । समः समि ॥ शोभने ॥

समीनः । वि० समाम् । अधोष्टे
 भूते । भूते । भाविनि । समायाः
 खः ॥ मौनसहिते ॥

समीपः । वि० अश्रयहिते । निकटे

समुद्रयात्रा

समुद्रलवणम्.

समुद्रगा । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रगृहम् । न० जलयन्त्रालये ।
फुहारिकाघर० इ० भा० वि०
शेषः ॥

समुद्रचुलुक । पुं० अगस्त्यमुनी ।

समुद्रचुलुकीगण्डूषीस्य ॥

समुद्रदयिता । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रनवनीतम् । न० पौषूषे ३ च
न्द्रे ॥ समुद्रनवनीतमिव ॥

समुद्रनेमिः । स्त्री० समुद्रमेखला

याम् । भूमौ ॥ समुद्रोनेमिरि
वनेमिरस्याः ॥

समुद्रफलम् । न० अश्विफले ।

शौषधविशेषे ॥ तद्गुणायथा ।

फलं समुद्रकटूपाकारि० वाता

पहंभूतनिरोधकारि । विदोष

दावानजदोषहारिकामयभान्ति

निरोधकारीतरा० नि० वष्टः ॥

समुद्रफेनः । पुं० फेने । अश्वि

कफे । शिखरीरे ॥ समुद्रफे

नश्चक्षुष्योलेखनः शीतलः सरः ।

कषायोविपपित्तघ्नः कर्णरक्तफट्ट

घ्नघ् ॥

समुद्रमेखला । स्त्री० भुवि । प

षलायाम् । विश्वम्भरायाम् ॥

स्थिरायाम् ॥ समुद्रोमेखलाय

स्याः ॥

समुद्रयात्रा । स्त्री० घातेनसमुद्रग

मने । समुद्रयात्रादयः क्ली

निषिद्धायथा । समुद्रयात्रास्त्रीका

रः कमण्डलुविधारणम् । वि

जानामसवर्णासुकन्यासूपयमस्तथा

। देवरेणमुतौत्पत्तिर्मधुपर्कंपयी

वंधः । सांसादनंतथायाद्येषा

नप्रस्थाश्रमस्तथा ॥ दत्तायाश्चैव

कन्यायापुनर्दानंवरश्च । दी

वंकालं ब्रह्मचर्यं नरमेधाप्रमेधकी

॥ महाप्रस्थानगमनं गीमेधस्तथा

मखः । इमान्धर्मान्कलियुगेव

ज्यानादृमं नोपिषद्वतिष्ठन्नारदी

यम् । अपिच । एतानिस्त्रीक

गुणार्थे क्लेशरादौमहात्मभिः । नि

वर्तितानिकर्माणि व्यवस्था० पूर्व

कं तु धैरित ॥

समुद्रयानम् । न० घाते । बहिर्

॥ यथा । समुद्रयानेरत्नानिमहा

मूल्यानिसाधुभिः । रत्नपरीज

क्षैः सार्द्धं मानयिष्ये बहूनिचेतिव

राष्टपुराणम् ॥

समुद्रयात्री । वि० समुद्रेवजिवा

दिनाहीपान्तरगामिनिजमे ॥ स

मुद्रयात्रीवन्दीचतैलिकः कूटका

रकः इतिमनुः ॥ समुद्रयात्रि

भिः सार्द्धं मं विदं सूच्यानिर्गतत्र

तिवराष्टपुराणं ॥

समुद्ररसना । स्त्री० पृथ्व्याम् ॥

समुद्रोरसनाकाशीयथाः ॥

समुद्रलवणम् । न० कडकी । चिकू

समुन्दनम्,

समुल्लिखन्,

टे । सामुद्रे ॥ समुद्रलज्जलवणम् ।
 समुद्रलज्जलज्जलवणं वा ॥
 समुद्रवज्जिः । पुं० वाडवे । वड
 वानले ॥
 समुद्रविजयः । पुं० वृत्ताहं तुपितरि ॥
 समुद्रसिन्धुसङ्गमः । पुं० । तीर्थं
 विशिष्ये ॥
 समुद्रसुभगा । स्त्री० गद्गाशाम् ॥
 समुद्रा । स्त्री० शब्दाः ॥ शब्दाः ॥
 समुद्रान्तम् । न० आतीफले ॥ अ
 व्यावसाने ॥
 समुद्रान्ता । स्त्री० तुण्डिकीर्याम्
 कार्पास्याम् ॥ समुद्रोन्तोयस्याः ॥
 यथा । सुद्रयासफवत्मानान्तः
 समीपेयस्याः । आच्छादकत्वात्
 ॥ दुराणभायाम् । यासि । यथासि ॥
 समुद्रोन्तोऽस्यस्याः । अर्गंथाय
 च् ॥ समुद्रोन्तोऽश्वावा ॥ मरु
 न्मालायाम् ॥ पूजायाम् ॥ स
 मुद्रोन्तोऽस्याः ॥
 समुद्रास्वरा । स्त्री० पृथिव्याम् ।
 अथलायाम् ॥ समुद्रोस्वरवसनं
 यस्याः ॥
 समुद्रायणा । स्त्री० भद्राम् । स
 रित्तिः । समुद्रोऽवनं गतिर्यस्याः ॥
 समुद्रारुः । पुं० याहविशेषे ॥ से
 तुपत्ये ॥ तिमिहिले ॥
 समुद्रेशः । पुं० प्रादुर्भावे ॥
 समुन्दनम् । न० पार्श्वभावे । तिसै ।

सौमे । उन्दी० छुट् ॥
 समुद्रः । वि० आर्द्रे ॥ समुन्नतिः ।
 उन्दी० अकर्मकत्वात् कार्त्तरित्तः ।
 नुद्विदितपद्ये नत्वम् । सन्वयुन्नं
 क्तिन्नं वा ॥
 समुन्नतः । वि० समुन्नदृषे ॥
 स्तभविशेषे । इ० धरणिः ॥
 समुन्नतिः । स्त्री० समुच्छये । उक्ते
 ये ॥ अतिशयो ॥
 समुन्दधः । ति० समुत्तुति ॥ प
 शिद्धतन्वन्त्ये ॥ नर्विंति । दृष्टे ॥
 कर्ध्वं शब्दे ॥ प्रभौ ॥
 समुन्नयः । पुं० समुच्छये ॥
 समुन्नाहः । पुं० उच्छ्राये ॥
 समुपक्रमः । पुं० आरम्भे ॥ समुपक्र
 मत्वम् । क्रमु० । घञ् ॥
 समुपजीवम् । अ० आनन्दे । कल्या
 णार्थे ॥ समुपजीवयन् । लुपीप्रौ
 तिसिषनयोः । अम्प्रत्ययः ॥
 समुपश्रितः । वि० प्राप्ते ॥
 समुपेतः । वि० सम्प्रप्रे ॥
 समुपेयिधान् । वि० सन्वयुपगते ॥
 समुपसन् । नि० सन्वयुप्रासद्युक्ते ॥
 यथा । दर श्रतसमुपसद्दनकान्ति
 प्रूरान्तोर्भवागलविभर्जिताननि
 यमूर्ध्वं यलीगरान् । विदिः समयच
 न्दिशापयचमत्कृतिं तन्तोतनीतु
 अमर्तनोः सपदिशन्तनोरङ्गना ॥
 समुल्लिखन् । वि० पादादिभाभूमि

सम्बद्धः

खननकर्त्तरि ।
 समुल्लेखः । पुं० सम्यक्कथने । सम्यगु
 च्चारणे ॥
 समृष्टः । वि० पुञ्जिते । भुज्ने ॥ स
 योजिते ॥ अनुप्युते ॥ शोधिते
 ॥ दमिते ॥ ऊठे ॥ विशाहिते ॥
 समूहः । पुं० अग्निवोनी । हरिण
 प्रमेदे ॥ शोभनावूरुचक्षु ॥
 समूलः । वि० सप्रमाणके । मूलस
 हिते । मूलेनसहस्रत्मानद्रति
 तया ॥
 समूहः । पुं० व्यूहे । सन्दोहे । ब्रजे
 । समुदाये ॥ समूहरे ॥ ऊष्टे
 षञ् ॥
 समूहचारः । पुं० चारभिकुरञ्चै ॥
 समूहगन्धम् । न० जयादिनि । गन्धा
 ल्यः ।
 समूहनी । स्त्री० ऊहन्याम् । सम्भा
 कान्याम् ॥
 समूहितः । वि० एकवोक्तते ॥
 समूह्यः । पुं० यज्ञाग्नी । परिचा
 य्ये । उपचाय्ये ॥ समुह्यते० समू
 ह्यतेया । दहप्रापणे० ऊडवितर्के
 वा । अग्नीपरिचाय्योपचाय्यसमू
 ह्याद्भूतिसाधुः । अग्निधारणार्थे
 स्थलविशेषे ॥
 सम्बद्धः । वि० अधिकदर्धे । सम्ब
 द्धियुक्ते ॥ सम्बुधोतिष्ठः । ऋधुष्ट
 दर्धौ । अकर्मत्वत्कार्त्तरिक्तः ॥

सम्पत्तिः

सम्बद्धिः । स्त्री० महदर्धौ । एधाया
 म् । धनसम्पत्तौ । अपेक्षितार्थस
 म्पत्तौ ॥ समर्द्धनम् । ऋधु० ।
 क्तिन् ॥
 समेताः । वि० मिलिते । संयुक्ते ॥
 यथा । श्रीनाथेनसमेताःस्वच्छन्दंक्रु
 केनिमित्ति ॥ अपिच । नामसमेत
 क्ततसक्तेवंदादयतेमृदुवेष्टुमिति ॥
 समेत्त्व । ष० मिलित्वेत्त्वर्थे ॥
 समेधितः । वि० सम्यग्बधिते ॥
 समोदकम् । न० मधिताधाम्बुदधिनि
 । उदश्रिति ॥ सममुदकयस्त्रिन् ॥
 समीसा । पुं० खनाग्नेवलीकाभाषा
 याम् । सूदशास्त्रे चप्रसिद्धेखाद्यवि
 शेषे ॥ निर्माणप्रकारायथा । मण्ड
 कस्यकृतापट्टोपूर्येनप्रपूरिता ।
 वैद्यशृङ्गाटकाकारंसम्बलित्येत्क
 निष्ठया । हृतेपचेत्समीसेतिनाम्नो
 षष्टोतिसूपकः ॥ सुरच्यंवातनिदु
 ल्यंइष्य पितापष्टगुरु । विक्रियोत्र
 गुणोयोहिमांसमेदात्सजायते ॥
 सम्पत्तिः । स्त्री० विभक्तीत्कर्षे । ल
 ष्ययान् । सम्पदि ॥ साक्षिगानपत्नी
 यथा । ईशानपत्नीसम्पत्तिः पूजिता
 चसुरैर्नरे । सर्वलीकादरिद्राश्ज
 गत्सु चमयादिनेतिभागवतम् । इ
 ष्टप्राप्तौ ॥ सम्पदनमनयोथा । प
 दगतौ । जिवाब्धिम् । सुतौ ।
 ऋद्धिनामोपधी ॥ गुणोत्कर्षे ॥

सम्पत् द०

सम्पत् द० ; स्त्री० भूती ॥ गुणोक्त
 पं० ॥ हारमेदे ॥ सम्पदनमनयाथा
 । पद० । सम्पदादित्वात्क्रिप् ॥
 अथसम्पदवच्यन्ते स्वलोकमर्थिक
 मर्थः । मष्टतद्विनानसम्पत्तया
 प्राप्यमहाफलम् ॥ इतीयताराया
 म् ॥ वासनासक्ततौशरीरारम्भा
 खेपुष्यादिकमभिरभिव्यक्तायाम्
 । सादिधा । दैवी० आसुरीति
 मेदात् । अनयोषिस्तारस्तुभगव
 द्गोतायांविडशाध्यायेयथा । शोभग
 यानुवाच । अगर्थसत्त्वसंशुचिर्जा
 नयोग्यस्थितिः । दानं दमस्यस्र
 स्रस्त्राध्यायस्तपश्चार्जवम् । अहि
 ससत्त्वमक्तीधक्ष्यागशान्तिरपैशु
 नम् । दयाभूतेष्वलोलुप्यमादेय
 स्त्रीरचापलम् ॥ तेज. चमाधृतिः ।
 शौचमद्रोहानातिमानिता । भव
 तिसम्पदं दैवीमभिजातस्यभारत
 ॥ दक्षोदर्पोभिमानशक्तीधः । पाव
 प्यमेववच । अज्ञानस्त्राभिजातस्य
 पार्थसम्पदमासुरीम् ॥ दैवीसम्प
 दविमोचायनिषन्धायासुरीमता ।
 साशुचः सम्पदं दैवीमभिजातीसि
 पाण्डव ॥ दौभूतसगोलोकिस्मिन्
 देवचासुरएवच । दैवीविस्तरयः
 प्रोक्तचासुरपार्थमैशुच ॥ प्रवृत्ति
 स्तनिवृत्तिस्त्रजनानविदुरासुराः ।
 नमोचंनानिवाचानसत्त्ववैपुषि

सम्पत् द०

द्यते ॥ असत्त्वमप्रतिष्ठन्ते जगदाह
 रनीश्वरम् । अपरस्परसम्भूत कि
 मन्वत्कामहेतुकम् । एतांहृदि
 मयष्टभ्यनष्टात्मानोऽल्यबुद्धयः ।
 प्रभवन्त्युयक्षमांषः । जयायजगतीऽ
 षिताः ॥ काममायिस्वदुष्पूरं दम्भ
 मानमदान्विताः । मिहाद्दृष्टीत्वा
 ऽसदृयाज्ञानप्रवर्त्तन्तेऽशुचिज्जताः
 ॥ १० ॥ चित्तामपरिनेयाष्टप्रलया
 स्तामुपाश्रिताः । कामीपमेगपर
 माएतश्चदितिनिश्चिताः । आशा
 पाशशतैर्वन्धाः कामक्रीधपराय
 णाः । ईदन्तं काममेतानार्थमन्वाये
 नार्थमश्नयान् ॥ इदमद्यमयालब्ध
 सिद्धंप्राप्यैवमनिरवम् । इदमस्ती
 दमपिमेभविष्यतिपुनर्जनम् ॥ अ
 सीमयाहतः शत्रुर्हनिष्येचापरा
 नपि । ईश्वरैश्चमहंभीगीसिद्धी
 चंफलवान् सुखी ॥ आल्येभिजन
 बानस्मिकोन्त्यास्तसदृशीमया । य
 ल्लेदास्यामिमोदिव्यङ्ग्यज्ञानविनी
 षिताः ॥ अनेकचित्तविभ्रान्तामो
 हजालसमाहताः । प्रसङ्गाकाम
 भोगेषुपतन्निनरकेऽशुचौ ॥ आस्त
 सन्नादितास्तव्याधनमानसदान्वि
 ताः । यजन्ते नामयज्ञैस्तेदम्भेना
 विधिपूर्वकम् ॥ अहङ्कारबलं द
 र्पं कामं क्रीधसंश्रिताः । ममात्म
 परदेहेषुप्रविष्टन्तेऽभ्यसूयकाः ॥

सम्प्रदाय :

सम्प्रदाय : । पुं० गुरुपरमपरागतस
दुपदेशे । अस्माये ॥ आगमोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायाद्यथा । श्रीशिवउवा
च । वैखान ; सोमवेदादीश्रीराधो
वक्त्रभीतया । गोकुलेशीमहेशानित
याहन्दावनीभवेत् ॥ पाञ्चरात्रः म
सुमः स्नात्पठः श्रोतौरवेष्वावः
। रामानन्दोहरिव्यासौनिश्चार्कश्च
महेश्वरि ॥ ततोभागवतोदेविदश
मेदाः प्रकीर्त्तिताः । शिखीमु
ख्डीकटोचैवद्विचिदगुह्यीक्रमेषच ॥
एकदशहोमहेशानिवीर्यं । सद्यैवच
। सप्तमाशुपताः प्रोक्तादशधाथे
ष्वाशमताः । एतेषांशसनदेवि
शुशुयलेनशाम्भवि । विवेष्टिसर्गसं
व्यप्यथस्तद्वसिर्वेषवः ६ धैखा
नसादिदोकाद्यैर्भूषितः स्मार्त्तवै
ष्वावः । श्रीराधावक्त्रभदेविशुशुय
लेनशाम्भवि ॥ शैष्वावाचारनिर
तैःविष्णुतन्त्रैकपारमः । अनन्यचे
ताः शान्तात्माविष्णुचिन्तापरायण
॥ श्रीराधावक्त्रभोदेविने कुलेशंशुशु
प्रिये । नानाभूषणसम्पन्नो नाना
सुगन्धिभूषितः । गणकुलप्रीण
दिताकैलिकृष्णस्वरूपधृक् । शरीर
मर्थप्राणांशतन्निवेदनकारकः ॥
अनाः शक्तिपरोदेविकृष्टवैष्वावश्च
पधुक् । गन्धर्वाचारनिरतैलतावे
ष्टनतापरः । सम्प्रदायो गोकुले

सम्प्रदाय :

शः सर्वसिद्धिकरीभुवि । हन्दाव
नाख्यदेविशुशुयलेनसाम्प्रदाय
॥ विगताशः प्रसन्नात्माविष्णुभक्ति
परायणः । कामिनीसङ्घपल्लिव
नक्रोडाधिनादधुक् ॥ सौगन्ध्य
भूपिततनुः स्वौध्यागैकपरायणः
। विष्णुसारुद्यतत्वज्ञः प्रोक्तीहन्दा
वनीशिवे ॥ पाञ्चराधोमहेशानित
धैश्वीरवैष्वावः । पूर्णमेवमहेशा
निकोर्त्तितः परमेश्वरि ॥ राशक्ति
रितविख्यातामः शिवः परिको
र्त्तितः । तदानन्दोशान्तिचित्तोप्र
सन्नात्माविचारधृक् ॥ सर्ववसम
रूपशरामानन्दोमकीर्तितः । हरि
व्यासमहेशानियथावदधधारय ॥
पापसंहरणाशक्तीविष्णुभक्तोजिते
न्द्रियः । यमादिनिधमैयुक्तोभक्त्या
चारपरायणः । खोपयोगफलया
शीपरकाव्यपरायणः । हरिख्यासो
महेशानिशिवभक्तिसरूपधुक् ॥ नि
म्बार्काख्यसम्प्रदायंशुशुयलेनसा
म्पतम् । निष्कार्त्तनक्रमासक्तः
स्वतन्त्रैकपरोरुणः ॥ पाञ्चपूजा
दिनिरतीनान्यभक्तः प्रसन्नधीः ।
चार्यपदान्वितः स्वच्छः स्वच्छन्दा
चरतत्परः ॥ स्वदन्तस्मार्त्तविहे
धीनिम्बार्कोभगवान्हरिः ॥ अथ
भागवतदेविकथयामिशुशुयप्रिये ।
विष्णुभक्त्येकदिपुण्योविजितात्मा

सम्प्रयोग :

प्रसन्नधीः ॥ स्मार्तगर्भान्वितीदेषि
 तदन्वाधारतत्परः । आर्यपदान्वि
 तीदेषितयः स्वरूपवैशधृक् । शीवद्वेषी
 तस्यसङ्घातपुनः स्नानपरायणः ।
 केशलविष्णुतत्त्वज्ञ प्रीक्तोभागवतः
 शिवे ॥ इतिश्रीभक्तिसङ्गमतन्त्रे १
 खण्डे ८ पटलः ॥ सप्तपुराणोक्ता
 वैष्णवसम्प्रदायभेदा यथा । श्रीम
 न्नारायणोत्रज्ञानारदेव्यासएवम् ।
 श्रीलक्ष्मणपद्मानभे। नृहरिर्माधवस्त-
 या ॥ अष्टोभाजयतौर्षसंज्ञानसि
 न्धुसंज्ञानिधि । विद्यानिधिसराज
 न्द्रोऽक्षयधर्ममुनिस्तथा । पुरुषोत्त-
 मोत्रसंज्ञोऽव्याससौम्यमुनिस्तथा ।
 श्रीमार्जुनोपनिषत्तः श्रीमान्माधवेन्द्र
 पुरिस्तथा ॥ सम्प्रदायविधीनाथेम
 न्हास्तो निष्कलामताः । अतः ; क
 लौभविष्णुन्तिचत्वारः सम्प्रदायि
 नः ॥ श्रीमार्जुनसुव्रतसकावैष्णवा ।
 क्षितिपावनाइति ॥ सम्प्रदानम् ।
 इडाञ् । घञ् । आतइतियुक् ॥
 समाधारणम् । न । विचारे । सम्प्रश्रे ।
 सम्प्रधारणा । स्त्री । लघिज्ञानुचितनि
 शये । समर्पणे । इदमुचितमेवेति
 नियये ॥ सम्प्रधारणम् । धृञ् ।
 ग्यन्तः । ग्यासितियुक् ॥
 सम्प्रयोगः । पुं । विद्यारणे ॥
 सम्प्रयोगः । पुं । रवे । निधुनने ॥
 ॥ अन्वितौ । सस्वन्ते ॥ कामर्थे ।

सम्पुङ्गः

वशीकरणादिकर्मणि ॥ चि० प्राधि
 ते ॥
 सम्प्रयोगी । पुं० कलाकेली । कामी
 कामुके । सम्प्रयोजने ॥
 सम्प्रश्रः । पुं० सम्प्रधारणे ॥
 सम्प्रसादः । पुं० सुपुसिस्थाने ॥ स
 न्यक्प्रसौदव्यस्त्रिन । घट्टञ् । घ
 ञ् ॥ विदुषि ॥ प्राथे ॥
 सम्प्रसाधनम् । न० पवित्रीकरणे ॥
 श्रीभाजनके ॥
 सम्प्रहारः । पुं० गतौ ॥ युटे । रणे
 सम्प्रहरणम् । इञ् । घञ् ॥
 हनने । इतिधरणि ॥
 सम्पुष्टः । चि० पुलकिते । पुलकि
 तगावे ॥
 सम्प्राप्तः । वि० समागते ॥ सम्यक्
 प्रकारेणप्राप्तः ॥
 सम्प्राप्तिः । स्त्री० सम्यक्प्रापथे ।
 सम्प्रीथः । पुं० नियोगे । विधी ॥
 सम्प्रथः । पुं० एकौभाषिनेतरतरथ
 नौभावे ॥ व्यामिश्रणे ॥ महापुरे ॥
 वारिपुरे ॥ प्रलये । सञ्घोभे । ल
 ज्जते ॥ यथा । मेघः सम्प्रयते ॥
 सम्प्रथनम् । मुञ् । षड्दोरप् ॥
 सम्प्रथतेवा । गघाद्यञ् ॥
 सम्प्रथीपलः । पुं० चन्द्रकांति ॥
 सम्प्रकृतः । पुं० सेधि ॥
 सम्पुङ्गः । चि० विकथे । विकसि
 ती । प्रमुक्त ॥ सम्प्रकलति । छिफ

सम्बन्धः ।

लाक्षिकरणे । ज्ञोतः क्तः , आदि
तश्चेतोडभावः ॥ उतफुल्लसम्फु
वोरुपसह्यानमिति • तस्यलजः ॥

सम्बन्धः । वि० पंधनविशिष्टे ॥ सम्बन्ध
प्रकारेणवधः । सम्बन्धयुक्ते ॥ सं-
वदुध्यतेऽत्र । वध० । क्तः ॥

सम्बन्धः । पुं० समृद्धौ । न्याये । इत्य
जयः ॥ स वेगादी ५ आदिना •
समपावस्तादात्तम् विषयविषयिभा
वश्चेतिगृहाण ॥ सम्बन्धे ॥ सचत्रि
विधः ; विद्याजीवीनिजः प्रोति
जद्येतिभेदान् ॥ संसर्गं ॥ यथा ।
एषापदार्थेऽपरपदार्थसम्बन्धः सं-
सर्गमयं दयाभासते • सच • प्रतिषे
न्यनुयायाधाराद्येवविषयविषयि
भावादिरितिप्रथमव्युत्पत्तिवादीय
गादाधरी ॥ सम्बन्धोबहुविधीजन्य
जननासैव्यसैरुपबोधधकाप्रतिपा
द्याप्रतिपादकादिभेदान् ॥ प्रश्ने
षि ॥ संज्ञोषे ॥ पद्यार्थे ॥ तत्तीघा
नुरन्धे ॥ यदावेदांतिनाप्रत्यम्ब्र
णोरेकाप्रमेयस्य • तत्रप्रतिपादकीप
निषत्प्रमापस्यच • बोध्यवैधकभा
वलक्षणः सम्बन्धः ॥ सम्बन्धरथे ॥
यथा । पदयोः सामानाधिकरन्ध्रम्
पदार्थवैविर्गैपथविशिष्यभावः •
प्रत्यगात्मपदार्थैर्लव्यजवणभाव
श्चेति । सद्दुःखम् । सामानाधिक
रण्यस्यविशेषण विशेष्यता । लक्ष्य

सम्बन्धोद्भवम्

राक्षससम्बन्धः ; पदार्थप्रत्यगात्मना
मिति ॥ दायविभागीपयोगिनि ।
सद्विधिः । यथा । सम्बन्धोद्वि
धीक्षेत्रादिवाहाज्जन्मनस्तथा । त
वीहाहिकसम्बन्धादपरोऽवलवसर •
इति ॥ बन्धनम् • बन्धः । यन्त्रे
हलश्चेतिघञ् । सम्बन्धकवन्धः ॥
यावत्तः कुरुतेजन्तुः सम्बन्धान्
मनसः प्रियान् । तावन्तोऽस्मिन्निख
न्वन्तेऽदृश्येतिशक्यशब्दयः ॥ स्रदेहम
पिजोवीर्यंमुक्त्वायासिकुक्षिप्रहरि ।
स्तीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्धः कीन
ऐतुना ॥ वि० शक्ते ॥ हिते ॥ स-
म्बन्धते । कर्मविघञ् ॥

सम्बन्धी । वि० सम्बन्धविशिष्टे । गुण
वति । संयुक्ति । मातृपत्ने । प्र-
शुरादौ । जामातृश्यालकादौ ॥
सम्बन्धोऽस्यास्ति । इति ॥

सम्बरः । पुं० दैव्यविशिष्टे । हरिणवि
शिष्टे ॥ मत्स्यभेदे ॥ शैतप्रभेदे ॥
किनान्तरे ॥ सेतौ ॥ न० सलि-
लि । जयि ॥ धौवन्नराविशिष्टे ॥ स
यमे । संबयति । पत्न्यसम्बन्धे ।
वाहुलकादरन् ॥

सम्बरारिः । पुं० ननसिद्धि । कामदे
वे ॥ सम्बरस्रदेह्य • विशेपस्रचरिः ॥
सम्बरी । स्त्री० भ्रतमून्याम् ॥ शम्बर्या
म् ॥

सम्बरोद्भवम् । न० गडलवथे ॥

सम्बोधनम्

सम्बलः । पुं० न० प्राथिधे ॥ जले ॥
सम्बलकृतम् । वि० सम्बलकृते । दि
तोयाकृते । सम्बलते । सम्बल-
त्ये । अर्थः । अथ । सम्बलकृत
म् । अर्थितकचित् ॥

सम्बोधः । पुं० सहृष्टे ॥ भगे । यो
नौ ॥ भये । सम्बन्धाधनोऽथ ।
वाभ्रुलोकने । अर्थेतिवञ् । अ
न्वीत्यपीडायाम् ॥ सम्बोधनम्
। भाषिञ् । सम्बोधयति । अ
न्वित्वापिषिञ्पनिङ्गत्वम् । सम्बो
धननुवर्त्तन्तइतिभावप्रयोगाद्व्य-
ते । सम्बोधं हृदयपित्तभूतवत्सु
तिभाषः ॥

सम्बोधनम् । न० हाः सद्ने ॥ शू
लाये ॥ दारपाले ॥ इतिमोद
निवार ॥

सम्बोधः । वि० सम्बोधयति ॥
अर्थपाठजन्तः । यथा । अने
नाज्ञायत्येनधर्मान्धीगणनापमा
न् । ज्ञेयोऽभिद्वेनसम्बोधयति ।
यन्दिपदावरम् ॥ सन्नाति । पुं०
बुद्धि । समन्तभद्रे । सुगते ॥
सम्बोधः । स्त्री० सम्बोधयति ॥
सम्बोधनप्रयमाथाएकवचने ॥

सम्बोधः । पुं० सम्बोधये ॥ सम्बो
धने ॥

सम्बोधनम् । न० शान्तये । अभि
सुखोत्तरणे । अन्यत्रव्योपलक्ष्य ॥

सम्भारः

कार्यान्तरेनियोजनार्थमात्मिसुख्यधि
धाने ॥ यथा । हृदयदत्त । हृदयः इति
व्याकरणम् ॥ हृदय । हृदये । हृ
दय । इत्यादावचितनेतूपकार ॥
सम्भक्तिः । स्त्री० संभक्तने ॥ भक्त
लिन ॥

सम्भली । स्त्री० कुट्टन्याम् । सम्बल्
नार्य्यन्यपतिसङ्ग भक्तते । भक्तपरि
भाषणे । पचाद्यच् । गौरादिः ॥

संभवः । पुं० इतो । कारणे ॥
सम्बन्धव्याप्तम् । अन्तर्निष्पन्ना
रक्तवृत्तविकारादपादानार्थं । अर्था
रप् ॥ उत्पत्तौ ॥ भेदके । आधिप
त्याधारानतिरिक्तत्वे । आधाराधि
येकवृत्ते । भूयः । अर्थपाठान्धीन
ज्ञाने ॥ यथा सम्बन्धवतिराज्ञापे ।
विद्यासंगमति । अर्थसंगमम् । यथा
खार्थं । द्रोपाठकप्रत्यायनम् ॥ वि
पत्तौ । अर्थे । अर्थपाठान्धीनम् । अर्थव
त्तम् । समोवीनामधीनान्नाथेति
वा । धर्मसंस्थापनोर्थायसंभवा
मीतिवचनात् ॥ उत्पत्तौ । संभ
वति । भू० । पचाद्यच् । सद्दे
ति ॥ अर्थये । भक्तकल्याणं इ
न्दरे ॥

सम्भारः । पुं० सम्भृतौ ॥ सङ्घे ।
गर्थे । सम्भियति । अर्थे ।
अन्तर्निष्पत्तयेतिवञ् । साधने । उ
त्तरणे ॥ सम्भृतौ ॥

सभिन्न :

सम्भावनाम् । न० शक्त्युत्कर्षप्रवा
शनायाश्चुक्ती ॥ यथा अपिस्तु
याद्विष्णुम् । यथावाङ्मनसगीच
रंविष्णुमपिस्तुयादित्त्वधिकीक्तिः ।
एतादृशस्त्वान्यदीयस्तन्नेसामर्ष्यम
स्तीत्येवकिंयक्तव्यमितिभावः ॥
सम्भाव्यते । यत्नः । यथासशब्दो
युक् । सम्भावन० क्लिवासुयोग्य
ताध्यवसायइतिमुग्धविधव्याकरण
म् ॥ अलङ्कारविशेषे ॥ यथा । स
म्भावनंयदीदं ह्यादिस्त्वुत्तान्यस्त्रमि
दृश्ये । यद्विधीयतेविद्वत्ताकथिता
श्चेत्तुंशोस्तव ॥

सम्भावना । स्त्री० शान्ततायाम् ।
सम्भावनायः । वि० सम्भावनाया
र्ये । संभाव्ये ॥

सम्भादितः । वि० मानिते । वट्टमो
नंप्राप्ते । पूज्यताम्प्राप्ते । बहुम
सि ॥ यथा । भूत्वाभावेभक्तिमरणं
किन्तुसम्भावितानामिति ॥ चि
न्तिते ॥

सम्भाव्यः । वि० सम्भावितुंयोग्ये ।
सम्भावनौघे ॥

सम्भाषणम् । न० आभाषणे ॥ सम्पू
र्णज्ञापित्वुत् । नन्वेष्टाशुच्यधा
र्मिकेः सहसम्भाषित ॥

सम्भाषा । स्त्री० सम्भाषणे ॥

सम्भिन्नः । वि० संयुक्त ॥ सरुचु
मिते ॥ सम्यग्भेदविशिष्टे ॥

संभृति :

सम्भृतिः । पुं० जनितरि ॥ यजमाने
॥ सम्भ्रयति । भू० । विप्रसम्भ्रयो
द्वूसंज्ञायामितिङ् ॥

सम्भृतः । वि० उत्पन्ने ॥ सम्भवति
स्म । भू० । क्तः ॥

सम्भृतविजयः । पुं० श्रुतकीर्णसं
ज्ञकेष्वौदृधविशेषे ॥

सम्भृतिः । स्त्री० शिरश्चगर्भाध्यायां
देवतायाम् ॥ सम्यग्भृतिरैश्व
र्यंयस्याः । सम्भ्रवनंवा०
सम्भृतिः । सम्भ्रयामात्रे ॥ यथा ।
कामान्नातापिताचैनंयदुत्पाद्य
तेामियः । सम्भृतिं तस्मतांयिया
द्यद्योनावभिजायतइतिमनुः ॥
यद्योनीमात्कुचावभिजायतेचङ्गप्र
त्यङ्गानिजन्मते । तत्तत्तस्यसम्भ्रयमा
त्रंपश्चादिमाधारणं । यतः । आ
चार्यस्त्वस्ययांजातिंविधिवद्वेदपा
रगः । उत्पादयतिताविव्यासासा
च्यासाऽकाराऽमरेतिमनुः ॥

सम्भ्रयसमुत्पन्नम् । न० मिलित्वैक
मव्यावधिणादौर्नाकर्मकरणे ॥ आ
दिनानटनत्वाप्रभृतयोऽप्यन्ते ॥
तत्तुविधादपदविशेषः ॥

सम्भृतः । वि० सम्पादिते । संहते
॥ पूर्ये ॥ सम्यक्पुष्टे ॥ जनिते
॥ सम्यक्प्रभारि । भृञ् ॥ क्तः ॥

सम्भृतिः । स्त्री० सम्भारि । सम्यक्
पोषणे ॥ सम्यग्भरणे । सम्यग्धा

सम्भ्रम.

रणे ॥

सम्भ्रदः । पुं० सिन्धुसङ्घने । सरितो
मिधः सङ्घने । नदीनां योर्नदी
समुद्रयोश्चनेलवी ॥ सन्धियन्ते मि
लन्त्यत्र । भिट्टिर् । हणश्च तिघ
ञ् ॥ स्फुटने । सङ्घे । मीलने ॥

सम्भोगः । पुं० भोगे । रते । निधुव
ने । सुरते ॥ स्त्रीणां सम्भोग एव मण्ड
नम् । तद्भावे सर्वमण्डनस्याश्रम
ण्डनत्वम् । जिनयासने ॥ शृण्डा
याम् ॥ हर्षे ॥ शृङ्गारविशेषे ॥ त
ल्लचर्षयथा । दग्गस्यगनादीनि
निषेवेते विलासिनौ । यचानुरक्ता
यन्थोन्यसम्भोगः समुद्रो हत इति
साहित्यदर्पणम् ॥

सम्भोगी । पुं० केलिनागरे ॥ वि० स
म्भोगयति ॥ सम्भोगी विद्यतेऽप्य ।
इति ॥

सम्भोजनी । स्त्री० यद्गुणरुच्येभोजना
त्मिकायां गीष्ठाम् ॥ यथाऽसनुः ।
सम्भोजनीसाऽगिष्ठितापैशाचीदधि
णादिलैः । द्रुष्टैशस्ते तु मालोके
गीरन्धे वै क्षुधेऽश्नोति ॥ सहमुच्य
ते यथा । भुज० । ख्युट् । ङीप् ।
दक्षिणादानक्रियेत्त्वर्षः ॥

सम्भोज्यः । वि० सम्भोजयितव्ये ॥

सम्भ्रमः । पुं० भयाद्विजितस्वराया-
म् । सन्वेगे ॥ साध्यसे । भये ॥

आदरे ॥ अप्राप्तप्राप्तौ हि सम्भ्रमो भ

सम्भाष्यः

वचनानुप्रकामस्य ॥ सम्भ्रमणम् ।
भ्रसुचनवस्थाने । भावि० घञ् । ने।
दात्तोपेच्छद्दृधिः ॥ महाभ्रमे ।
सूत्रे ॥ इत्यजयपालः ॥

सम्भ्रान्तः । वि० सन्धिने ॥

सम्भ्रतः । वि० निर्धोक्ते ॥ अनुमते ।

सम्मानभाजि । महाजनाङ्गीकृते ॥

सम्भ्रतिः । स्त्री० अभिलाषि ॥ धनु
ज्ञायाम् ॥ अभिप्रायस्त्वर्षाधनि ॥
पूजलमे ॥ यथा० देवदेवन्धोसि ।
अतथांस्वादेरामन्तितस्त्रे तिसन्धतौ
द्वित्वम् ५ ।

सम्भ्रदः । पुं० हर्षे । वि० तद्वति ॥
मदीहर्षे । प्रभदसन्धदौ हर्ष इत्यप् ।

सम्भ्रदः । पुं० सम्बाधि । परस्परपी
डायाम् । भीड० इ० भाषा० प्र० ।

सम्भ्रदंजः । पुं० गन्धप्रभेदे ॥ यथा ।
सगन्धकरवौ बिस्वगन्धनीतिलञ्चं त
था । प्रभृतीनां रसोयोऽसौ निष्फोड्य
परिच्छते । ससम्भ्रदोद्गवो गन्धः ।
सम्भ्रदंज इतीष्यत इति ॥

सम्भ्रादः । पुं० मत्स्यविशेषे ।

सम्मानम् । न० समादरे । गीरके ।
यथा । सम्मानाद्वाङ्मनोमिद्वसुद्विजे
तविद्यादिव । अन्तस्त्रे यथाऽङ्ग-
घे दशमानतुसर्षतः ॥ इति ॥

सम्मानितः । वि० समाहते । गीर
विते ॥

सम्भाष्यः । वि० सम्यङ्माजं न

सम्बन्धः

वार्त्तरि ॥

सम्बन्धनम् । न० संशुद्धौ । सं
शोधने । मत्सापनयने ॥ सम्यङ्-
साधनम् ॥

सम्बन्धनी । स्त्री० शोधन्याम् । बर्ह
न्याम् । साधनी० बटनी० इ० भा० ॥
सम्बन्धतेऽनया । स्त्रज्शुद्धौ ।
करणे लघुट् । स्त्रजिञ्दधिः ॥

सम्बन्धितः । वि० बिरजस्की । मां
जा० इ० भा० ॥ सम्यङ्माधितः ॥

सन्धितः । वि० सङ्घे । परिच्छिन्ने
। मिते । मिथा० मिन० इ० भा० ॥
सम्यङ्मितः ॥

सन्धिश्रः । वि० संयुक्ते ॥

सम्बन्धुः । वि० अभिसुखे । भान-
पुष्टे ॥

सम्बन्धुनः । पुं० दर्पणे । समंस
र्षे मुखं । सम्बन्धुम् । समशब्दसा
न्धिलिपिनिपातसिद्धः । सधंश
मुखस्यदर्शनः । यथासुखसम्बन्धु
स्यदर्शनः खड्गतिष्ठः ॥

सम्बन्धुः । वि० सम्यङ्मीहयुक्ते ।
मुग्धे ॥

सम्बन्धुञ्जः । पुं० तृणादी ॥

सम्बन्धुनम् । न० अभिव्याप्तौ । उ
च्छ्राये । सिद्धे ॥ मुच्छान्तिश्चमुच्छ्रा
ययोः । लघुट् । उपधायाश्चेति
दीर्घः ॥

सम्बन्धुनिःश्रवः । पुं० मत्स्यादी ॥

सम्यग्ज्ञानम्

सम्यग्ज्ञानम् । स्त्री० सकलेन्द्रियमगसा
स्तविषययद्वाशतिहेतावमस्यावि
श्रिये ॥

सम्यग्चित्तः । वि० सम्यग्चिद्वृत्ते ॥
संज्ञतकरणे । विज्ञानशून्ये ॥ म
तिफलिते ॥

सम्यग्ज्ञः । वि० संशोधिते । शुद्धान्ने
। संशुध्यतेऽयम् । स्त्रज्शुद्धौ । कर्म
णितः ॥ सच्चिकाद्यपनयनेनश्री
चित्तैव्यञ्जनादौ ॥

सम्योदः । पुं० प्रीतौ ॥

सम्योदः । पुं० विवेकायोग्यत्वे ।
कार्याकार्यविवेकाभावे ॥ विकृत
मत्तित्वे ॥ सम्योद्यतेऽनेन । सम्
पूर्वान्मुष्टिर्वज्ज् ॥

सम्योदनम् । न० अस्त्रविशेषे । स
म्योद्यतेऽनेन । मुष्टिवैश्वर्ये लघुट् ॥

सम्योदः । स्त्री० वर्षहृतान्तरे ॥ यथा
। हीकपीडारः सम्योदासारः ।
वर्षाः पक्षेवंनागाधीशक्तम् ॥ य
था । दूरयत्तालीधिरायन्याणी ।
कृष्योसायाधीनिर्षेदाभाषी ॥

सम्योदितः । वि० जातसम्योदिते । स
म्यङ्मिहविषयीकृतौ ॥ स्वरूपावर
णेनविद्यते ॥

सम्यग्ज्ञानम् । न० एकरूपेज्ञाने ।
श्रीपनिपटेशाने । यथाम्निरुप्याद्
तिज्ञानं वस्तुतत्त्वादेकरूपम् । ए
वंनिर्विशेषत्वे तन्वात्मकी । इमिति

सथावसानम्

सरघा

ज्ञानम् सम्यग्ज्ञानम् ॥
सम्यग्दर्शनम् । न० शब्दात्मदर्शने
। शास्त्रोपपत्तिभ्यामवधारितेऽदया
त्मदर्शने ॥ क्रोगान्स्पदत्वादात्
न्यैकत्वबुद्धिरेवसम्यग्दर्शनमिदं
दुर्भाष्यकारोः ॥

सम्यक् । अ० दृष्टे ॥ प्रशंसायाम् ॥
सम्यक् । वि० मनोऽन्त्रे ॥ सङ्गते ॥
सत्त्ववचने । ऋते ॥ संशयादिशु
न्ये ॥ अर्थेनसङ्गसम्यग्वृत्तिसङ्ग
वृत्तयितिसम्यक् । अस्तु० ऋ
त्विगादिना० क्लिन् । सम समी
तिसम्यादिषः ॥

सम्यग्व्ययः । पुं० अयत्तुरीयांश
व्यये ।

सखाट् । पुं० राजसूययागकर्त्तारि
। राजसूयिनि । चतुरश्रसौमाव
च्छिन्नायाम्नेरीश्वरे । चक्रवर्त्ति
नि । सार्वभौमेनृपवरे ॥ द्वादश
राजमण्डलस्थेऽश्वरे ॥ कियत्परि
माण्यायाम्नेराश्वीनृपानृषीभृत्यव
दाक्षयायास्ति० तस्मिन्नुषि ।
राजपञ्चधागासके ॥ यथाह
शेनेष्टराजसूयेन० मण्डलसेऽश्वर
स्थः । शास्त्रियद्याज्ञयाराज्ञः स
सत्त्वाहित्यमरः । सम्यक्० राज
ति ॥ राजु० । क्लिन् । मेराशि
समः क्लौ ।

सथावसानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

सथानिः । पुं० इन्द्रे ॥ वि० समा
नथानी ॥

सरः । पुं० कटुरे । दध्यधे । द
ध्युत्तरे । दध्नवपरिग्रहमाने ॥ ग
तौ ॥ घोषे ॥ लवणे ॥ निर्भारे
॥ नीरे । लज्जे ॥ सरावरे ॥ वि०
सारके । भेदके ॥ सरति । ष्ट० ।
अच् । दध्नत्परिव्योभायीघनः
श्रीहसमन्वितः । सत्त्विकीसरद्रष्टु
त्तोद्धूनामण्डलुमस्त्विति ॥ सरः
खादुर्गुं र्द्वेष्यात्वातवद्विप्रणाशनं
सोऽन्त्रोपपत्तिप्रथमनः पित्तशोषवि
पक्षेनः ॥

सरः फाकः । पुं० हंसे ॥

सरः काको । स्त्री० शरटाषाम् ।
हंस्याम् ॥

सरकः । पुं० न० शोधुपाषे । शोधु
पाने । इक्षुशोधुनि । चक्रिन्ना
ध्वगण्डुक्त्तौ । अक्लिन्नाध्वगानां
मङ्क्लियस्मिन् । सरक० सडक०
इ० भा० प्र० पत्तनि ॥ न० ग
गने । आकाशे ॥ तीर्थविशेषे ॥
सरति ॥ वि० गन्तारि । गति
शौचे ॥ शिष्यते । ष्टङ्गतौ । क्ल
जादिभ्यः संज्ञार्यावुन् ॥ सरति ।
द्वगतौ । प्रुस्यत् । समभिहारिनु
न् । इतिषावुन् ॥

सरघा । स्त्री० मधुमच्चिकायाम् ॥
रङ्घणम् । रघिगती । खनोवचे

सरण्ड :

तिवित्करणादन्ये भ्योपीतिघः ।
भागसशास्त्रस्यानित्यत्वाद्गनुम् । सङ्घ
रविणगत्वायर्त्तते ॥

सरणम् । न० नयनीते ॥

सरजाः । स्त्री० मलिष्टायाम् । रज
स्रलायाम् । इ० पि० शेषः ॥

सरट् । पुं० वायौ ॥ वारिदे ॥ सर
वायाम् ॥ सरति । स० । सत्ते
रटिः ॥

सरटः । पुं० कृकलासि । सरति ।
स० । शकादिभ्योऽटन् ॥

सरटिः । पुं० वायौ ॥ निषे ॥

सरट्, । पुं० सरटे ॥

सरणम् । न० गमने ॥ लोडमले ॥
सरतितच्छीलः । स० । लुचङ्
क्रम्येत्त्वादिनायुच् ॥ धोषने ॥ भा
वेत्युट्, षा ॥

सरणा । स्त्री० गन्वालिकायाम् ।
प्रसारणायाम् ॥ विहतायाम् ॥ स
रति । स० । बाहुलकात् ० युच्
। टाप् ॥

सरणिः । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ मार्गे ।
पङ्क्तौ । अयने ॥ सरन्वयनया ।
स्रगती । अस्ति स्रष्टृधमीत्यनिः ॥

सरणी । स्त्री० कटभरायाम् ॥ प
थि । पङ्क्तौ ॥ डोप् ॥ सर
नाई । इतिहिमगिरिप्रसिद्धेनिष्यद
यानविशेषे ॥

सरण्डः । पुं० धूर्त्ते ॥ सरटे ॥

सरणः :

भूषणविशेषे ॥ सरति । स० ।
षण्डन्कसभृष्टअद्रत्यण्डन् ॥ वा
सुके ॥ खगे ॥

सरण्युः । पुं० वारिवाहे ॥ मात
रिश्चनि ॥ सरति । सप्तसिंवा ।
स० । स्युवचिभ्योऽन्युजागूजकृष
इत्यन्युच् ॥ सरण्युः शीघ्रगामी
तिवेदभाध्यन् ॥ जले ॥

सरत् । पुं० तकौ ॥ सूत्रे ॥

सरथः । त्रि० रथेनसङ्घर्षमाने ॥

सरदान् । पुं० शीतमसुनी ॥

सरपत्रिका । स्त्री० पद्मपत्रे ॥

सरभसम् । त्रि० सप्तत्तरे ॥

सरमा । स्त्री० कुङ्कुयाम् ॥ देवशुन्या
म् ॥ राक्षसोभेदे । विभीषणस्यप
त्राम् ॥ सरति । स० । बाहुल
कादम् ॥ कश्यपस्यस्त्रीविशेषे ।
ममरादौर्नामातरि ॥ त्रि० श्री-
युते ॥

सरयुः । पुं० पवने । वाते ॥

सरयुः । स्त्री० नदीविशेषे । सरति
। स० । सत्तेरयुः ॥

सरयूः । स्त्री० नदीप्रभेदे । सरति
। स० । सत्तेरयूरित्त्वैके ॥ सरयू
सलिलंखाटुवलपुष्टिप्रदायकं ॥

सरलः । पुं० पीतद्वी । पूतिक्राष्टे
॥ अक्षयुषाः । सरलामभुरक्षि
तः । कटुपाकरसेलघुः । सिग्धो
ष्यः कर्णकरुणाचिरोगरुघोहरः

सरसिखम्

स्रुतः । अफानिलखेदयूकाका
साजन्मीष्टपापहः । इति ॥ देव
दासविशेषे । बुद्धे ॥ अन्तौ ॥ स
रति । स० बाहुलकादलच् । वषा
दित्वादाकलः । बाहुलकाद्गुणः
॥ वि० उदादि ॥ षट्जोः । अशक्ने
॥ यथा । सरलाविरजायन्ते घनाय
न्ते यत्किद्गुमाः । नशमीनयपुत्रा
गाथस्त्रिन्संसारकान्मे ॥

सरलद्रवः । पुं० वृक्षधूपे । श्रीविष्टे ॥
सरलक्षदेवदारोः द्रवः ॥

सरला । स्त्री० सप्तानुभूतो । चिष्टुटा
याम् । चिष्टति । श्वेतविधारेति
ख्यातौपथौ ॥ सरत् । स० । वा
हुलकात् कलन् । टाप् ॥

सरलाङ्गः । पुं० श्रोत्रे ॥
सरलाशिका । स्त्री० सान्निव्याम् ॥
सरः । न० नीरे ॥ तडागे । स जा
नजीभयकलाशये । अखलकगुणाः
॥ सारसंलघुद्वेषान्नंपल्यं स्रुदक
पायपदिति ॥ देवखातकलाशये ।
सियते । स्रगती । कर्मस्थसुम् ॥
सरसम् । न० सरसि ॥ रसवतिमांसि
॥ वि० रसस्युक्तौ ॥

सरसम्मतम् । न० सुष्ठाम् । चि-
कष्टे ॥

सरसा । स्त्री० द्राक्षावाम् ॥ रसविशि
ष्टायाम् ॥

सरसिखम् । न० पञ्चे । सरसिजातं

सरसती

म् । जनजनने० जनोपादुभावेवा ।
सप्तम्योत्तनेडं । तत्पुरुषप्रति०
छेरलुक् ॥

सरसी । स्त्री० कासादि । सरसि ॥
स्रिपती । स० । कर्मस्थसुम् ।
गौरादित्वान् डीप् ॥ प्रकृष्टिच्छ
न्दः २१ प्रभेदे ॥ तद्वत्पयोदाष्ट
रणे यथा । नजभनजाजरौयदित
दाशदितासरसीकगोश्वरेः ॥ चि
कुरक्षणापथैवलकृतममदासुलसद्र
सीमिंपु० स्युटयदनास्युजासुविल
सद्गुधपालस्यपालनजिपु । कुचयुग
चकपाकमिथुनानुगतासुद्धलाकु-
तूङ्गो० व्यरथदच्युगोत्रगम्भोन
यगासरसीपुविभ्रमं ॥

सरसीकः । पुं० सारसपक्षिणि ॥
सरसीकहम् । न० पञ्जे । नलिने ।
सारसे । सरस्यारिः । ऋ० ।
द्रुपधेतिकः । तत्पुरुषिकृती ल्य
लुक् ॥

सरस्रान् । पुं० सागरे । अर्षे ॥
नदे । सरैगौरं० गतिथाऽख्यसि
न् । भूस्त्रिमतुर् । तसीमत्वर्थद्व
तिमत्वात्प्रपदकार्यम् ॥ वि० रसि
के ॥

सरस्रती । स्त्री० वाङ्माम् । वाचि ॥
वाग्देव्याम् । पर्यायास्तु । ब्राह्मी
तुभारतीभाषागोर्वाग्याथौसरस्रती
ति ॥ अक्षाध्वान् वया । वाणीम्

सरस्वती

पूर्णनिशाकरोज्ज्वलसुखीकपूर्
कुंदप्रभां वन्द्रार्धक्षितसस्तकां निज
कारैः संविभ्रतीमादरात् । धी
वामजगुणं सुधाव्यकलशं विद्यासु
तुङ्गस्तनीं दिव्यैराभरणैर्विभूषित-
तानुं हंसाधिरुटाभजे ॥ नदीवि-
शेषे । इन्द्रसमुद्रवायाम् ॥ वाक्
प्रदायाम् । ब्रह्मसुतायाम् ॥ अ-
स्थानजगुणायया । सरस्वत्याजलं स्था
दुपूतं सयं कजापहम् । रुच्यश्च
दौपनं पथ्यं देवज्ञान्तिकरं लघु ॥
सातुदेशमेदेनसप्तनाम्नीयया । पु-
ष्करिपितामहयज्ञे समाहूता • सु-
प्रभा ? नैनिपेसषयाजिभिवर्षि
भिराहूता • वासुनाची २ गय
देशिगवराजयज्ञाहूता • विशाली
श । उत्तरके । प्रलायामौहालकमुनि
यज्ञे समाहूता • मनोरमा ४ । अ-
पमदीपेकु रचने च कु सराजयज्ञे स-
माहूता • लीघवती ५ । गङ्गाहारि
द्वेषप्रनापतियज्ञे समाहूता • सुरे-
णुः ६ । हिमालये ब्रह्मणः पुन-
र्यज्ञे समाहूता • विमलीदा ७ । त-
पसप्रसरस्वत्यः समागताः । अ-
तस्तत्तीर्थसप्तसारस्वतनाम्नाप्रसिद्धमि-
तिमहाभारतेशल्यपर्व ॥ स्त्रीरत्ने
॥ गवि ॥ नदीषु ॥ मनुपतन्वाम्
॥ ष्योतिप्रत्वाम् । ज्ञाह्वाम्यामीपधी
॥ सीमवल्त्वाम् ॥ दुर्गायाम् ॥

सरिताम्यतिः

बुद्धिशक्तिविशेषे । सरौऽस्यस्याः ।
। सरांसिसन्त्यस्यांवा । मतुप । ली
प् ॥ तीर्थविशेषे ॥
सरस्वतीसङ्गमः । पुं • तीर्थविशेषे ॥
सरस्वतीसागरसङ्गमः । पुं • तीर्थवि-
शेषे ॥
सरस्वत्यरुणासङ्गमः । पुं • तीर्थवि-
शेषे ॥
सरस्वत्यः । द्वि • मन्वदेवताज्ञानसहिते
सरा । स्त्री • विद्यतायाम् ॥ गम्या
लिकायाम् । प्रसारयाम् ॥ भरे ॥
सरागः । त्रि • रागसहिते ॥
सरायः । पुं • शरावार्थे । सीर-
द्र • मा • प्र • कुडवद्वयपरिमा-
ये । मोनिकायाम् ॥ मृत्याचवि-
शेषे । बर्हमानके ॥ यया । बर्हस-
रायस्वस्त्यचरुडालागारवीथिषु ।
भिचार्यं मटनंकाश्यां राण्यं नान्यच-
नीरिषु ॥ सरणम् । स्त्री • । प्रहदा-
रम् । सरतिवा । अच् । सरंस्व-
रादाऽवति । अच् । अण् • अच्वा ।
सरिः । पुं • स्त्री • निर्भरि । उत्स-
॥ सरथम् । स्त्री • । अचद्रः ॥
सरिका । स्त्री • दिङ्प्रत्ययान् ॥
सरित् । स्त्री • नद्याम् । तरङ्गिण्या-
म् ॥ सरति । स्त्री • । इष्टसद्विद्यु-
विभ्यद्रुतिसर्भोरितिः ॥ सूच ॥
सरितान्नाथः । (पुं • समुद्रे ॥
सरिताम्यतिः । (पुं • समुद्रे ॥

सरोजम्

सरिताम्बरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ य
था । त्व देवसरितां नाथः त्व देवि
सरिताम्बरे । उभयाः सङ्गमेजा
त्वामुष्मादिदुरितानि वै ॥ इति ग
ङ्गासागरसङ्गमज्ञानसखः ॥

सरित्पतिः । पुं० समुद्रे । पारा
पारे । सरिताम्पतिः ॥

सरिद्वरा । स्त्री० गङ्गायाम् । विष्णु
पद्याम् ॥ सरित्सुद्वरा ॥

सरिद्रायः । पुं० समुद्रे ॥

सरिमा । पुं० अनिले । वायौ ॥ स
रतिः । स० । इन्द्रधनुस्तृणुस्यद्रम
निष् ॥

सरिलम् । न० सलिले । लले ॥ रल
यैरेकत्वम् ॥

सरिपपः । पुं० सर्पे । कटुर्लहे ।
सरी । स्त्री० निर्भरे ॥

सरीसृपः । पुं० सर्पे । पृदाकी ।
आशीदिशि ॥ कुटिलसर्पति । स
मृ० । निर्यकीटिल्येगतावितिय
ङ् । पचाद्यच् । यङोविधेति य
ङो लुक् ॥ उदिकरागौ ॥

सरीसृपम् । वि० अतिशयेन चकृति ।
सरुप । वि० सङ्ग्रे ॥ समानं रूपमद्य
। ज्योतिर्नगपदेतिसमानक्षसः ॥

सरोजम् । न० पङ्क्तिः । पङ्क्तिः । सर
सिभासम् । जननी । सप्तम्यां लनीडः
। तस्य रूपद्रव्यवहुली लोडोर्लुक् ॥

सरोजखण्डः । पुं० पङ्क्तिः ॥ स

सर्गः

ः रीजानांसमूहः । कमलादिभ्यः
खण्डः ॥

सरोजन्म । न० पङ्क्तिः ॥

सरोजी । पुं० ब्रह्मणि । सुरग्ये षे ॥
जोषनाये । बुद्धभेदे ॥

सरोजिनौ । स्त्री० कमलाक्षरे । पञ्च
खण्डे ॥ पङ्क्तिः ॥ कासारि । सरो
जानिसन्त्यस्याम् । पुष्करादित्वा
दिनिः ।

सरोत्सवः । पुं० सारसखगे ॥

सरोधः । वि० रुधे ॥ रोधिंससद्वत्
मानः ॥

सरोसट् । पुं० अश्वुजे ॥
सरोरुहम् । न०

सरोरुहासनः । पुं० ब्रह्मणि । कम
लासने ।

सरोवरः । पुं० पद्माक्षरे । तडागि ॥

सर्गः । पुं० स्वभावे । निर्माणे ॥
निर्मावस्त्रागिमाघाभाधिना । मे।
घाभाधिधया । इहेवतैर्जितः स
र्गायेषांसाम्येभ्यस्तमनः । निरुधे
॥ यथा । सहायमस्त्रं यदिसर्गं एष
ते । इति ॥ अध्याये । मे।हे । उ
त्साहे ॥ अनुमतौ । सज्यते । सज
विसर्गे । कामं विघञ् ॥ लष्टी ॥
यथा । सर्गं स्रपतिसर्गं धेति ॥ स्त्री
सारभाषः । प्राणापत्नीमानवद्वया
दिभेदे । पुराणे पुषिसरिणोक्तौ
सैतप्रपञ्चे । स्युतदेहित्यत्तौ । अक्ष

सर्पदन्ती

सर्पदन्तीशुक्रोविलेशयः । उरगः
पन्नगेभोगौलिह्वयः पवनाशतद्धति
॥ सर्पति । सृष्टगती । पचाद्यच्
* नागकेशरी श्मश्रुवारिषिन्नेष्क
जातिविशेषे ॥ पञ्चमाचक्ष्वदितौथ
भेदेऽ । ५० ॥ पयसा वस्यषष्ठप्रभेदे
॥ ५५ ॥ सर्पणे । गमने ॥

सर्पकङ्कालिका । स्त्री० वृचभेदे ॥ स
र्पकङ्कालिका० लीच्छा० विषदंष्ट्रा
० विषापहृतिपर्यायाः ॥

सर्पकङ्काली । स्त्री० सहायाम् । स
र्पकङ्कालिकायाम् ॥

सर्पगन्धा । स्त्री० अश्विभुजि । रक्तप
विकायाम् ॥ वृक्षविशेषे । छत्राकौ
० सर्पगन्धाचरसनाचपलक्षपति
पर्यायाः ॥

सर्पघटः । पुं० सर्पघटवृक्षौ ॥

सर्पघातिनी । स्त्री० सर्पकङ्काली
भेदे । सर्पसहायाम् । सर्पा-
ङ्ग्यां ॥

सर्पान् । त्रि० गच्छति ॥

सर्पद्वयः । पुं० नकुले ॥ इ० हे०
न्द्रः ॥

सर्पदंष्ट्रः । पुं० दन्तीदृष्टे ॥

सर्पदंष्ट्रा । स्त्री० वृक्षकाल्याम् ॥

सर्पदंष्ट्रिका । स्त्री० अजशृङ्ग्याम् ॥

सर्पदण्डा । स्त्री० सैहल्याम् ॥

सर्पदण्डी । स्त्री० गौरक्ष्यां ॥

सर्पदन्तो । स्त्री० नागदन्त्यां ॥

सर्पाघ्नी

सर्पादननी । स्त्री० वस्त्राकर्मोत्-
क्याम् ॥

सर्पनामा । स्त्री० सर्पघातिन्याम् ॥

सर्पनिर्मोचनः । पुं० धूपविशेषे ॥
यथा । कार्पासास्थिमुजहस्यतथानि
मोचनं भवेत् । सर्पनिर्मोचनो धू-
पः प्रशस्तः सततं यजे ॥

सर्पपुष्पो । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

सर्पफणनः । पुं० सर्पफणजात
मणौ ॥

सर्पभुक् । पुं० मयूरः ॥ सर्पान्भु-
ङ्क्ते । भुजः । द्विपः ॥ दिमुखा
हो । वि० सर्पभक्षके ॥

सर्पराजः । पुं० अहिराजि । वासु-
की ॥ सर्पाराजा । राजाद्यः स
खिभ्यष्टच् ॥

सर्पलता । स्त्री० नागपङ्क्याम् ॥

सर्पविद्या । स्त्री० गारुडः ॥ सर्पा-
णांविद्या ॥

सर्पसत्रम् । न० जनमेजयारब्धे स
र्पनाशकीयज्ञविशेषे ॥

सर्पसत्री । पुं० जनमेजये ॥

सर्पसहा । स्त्री० सर्पघातिन्या-
म् ॥

सर्पसुगन्धा । स्त्री० राजायाम् ॥

सर्पहा । पुं० नकुले । इ० हे०
न्द्रः ॥

सर्पाक्षम । न० रुद्राक्षे ॥

सर्पाघ्नी । स्त्री० कन्दविशेषे । मन्थ

सर्वतन्त्रसंवादाः :

भिः क्रीडोक्तसर्वतन्त्रसंवादा
रितः ॥ तत्र सौषुम्निऽज्ञानकार
रथभूतेकार्थभूतानां सत्यप्राणिवुद्धी
नां गसना निवसन्ति ताभिर्वासना
भिः सर्वजगतः क्रीडोक्तम्
विषयोक्तम् तन्त्रसर्वबुद्धिवास
नाशदज्ञानोपाधिकत्वेन सर्वज्ञत्वसु
च्यते इत्यर्थः ॥ परमार्थपरिण्डिते
॥ जिनेन्द्रे ॥ बुद्धे सुगरी ।
त्रिः सकलज्ञातरि ।

सर्वज्ञत्वम् । नः सर्वज्ञतायाम् ॥
परमार्थतोऽसङ्गस्यापि चैतन्यस्याप्या
सिक्तसत्त्वशास्त्रानुसाराः सर्वाश्वासना
तायाम् ।

सर्वज्ञा । स्त्रीः दुर्गायाम् । सर्व
ज्ञासर्ववेत्तृत्वाच्छान्तित्वाच्छान्ति
रुच्यते । इति देवीपुराणम् ॥

सर्वज्ञानविमूढः । त्रिः सर्वज्ञ
सर्वज्ञिः ब्रह्मणिः सगुणे निगुणे
च यज्ञज्ञानविधिधम् प्रमाणत
प्रमेयतयः प्रथोऽननतयतचमूढे
सर्वप्रकारेणावीर्यम् ॥

सर्वतः पाण्यपादम् । नः चैत्रज्ञे ॥
सर्वतः शुभा । स्त्रीः प्रियङ्गुमुहूर्त्तः ।
सर्वतः श्रुतिमत् । नः क्षेत्रज्ञे ॥

सर्वतन्त्रम् । नः सकलशास्त्रे ॥
सर्वतन्त्रसिद्धधान्तः । पुंः मोतमी
तोऽसिद्धधान्तविशिष्टे । तथाहि ।
सर्वतन्त्राधिकरुद्धसन्तऽधिकृतस

सर्वसौभद्रः :

सर्वतन्त्रसिद्धधान्तः । अस्मार्थः ।
सर्वतन्त्राधिकरुद्धः । सर्वशास्त्राभ्यु
पगतइतिवद्वदः । इत्युत्तियथाशु
तएवार्थः । अन्यथा तन्त्रेऽधि
कृतइत्यस्मार्थैयर्थ्यापत्तेः । अतएव
अजात्यादेरसदुत्तरत्वमपिसर्वतन्त्र
सिद्धधान्तः । नचतन्त्रेऽधिकृतइति
स्येष्टार्थं लक्षणं तु न देयमेवेति वाच्य
म् । मनसद्वन्द्वियत्त्वस्यापिसर्वतन्त्र
सिद्धधान्ततापत्तेः । नव्यास्तु सूत्र
रूपेण लक्षणमावत्वात् । वादिप्रति
वाद्याभयाभ्युपगतः कथानुकूलो
र्थः स इति वदन्तीति । २८ ॥

सर्वतः । अः समस्तार्थे ॥ सर्व
स्मात् । प्रहृम्यास्तसिद्ध ॥

सर्वतापनः । पुंः कामदेवे ॥ त्रिः
सर्वतापके ।

सर्वतिका । स्त्रीः काकमाच्याम् ॥
सर्वतौर्यधरज्जदः । पुंः तौर्यवि
शेषे ॥

सर्वसौभद्रः । पुंः चित्रकाव्यविशेषे
। तदुदाहरणम्यथा ।

स	का	र	ना	ना	र	का	स
का	घ	सा	द	द	सा	य	का
र	सा	ह	वा	वा	ह	सा	र
ना	द	बा	द	द	बा	द	ना

। अस्मार्थः .

पुनः कीदृशीसेनाः सकाराः स

सर्वतीमुखः

यत्राः सीत्साहा • नाना • नाना
 विधाद्य • ये • पारा • चरीपांस
 मूषा • तीर्थासासा • • गतिभेदा
 काया • दिग्द्वय • तीर्थासादं
 ददति • इतिसाददा • नाशका
 रकाः सायकायसासातयोता ।
 रसेन • रागेण • आह्वेयखा •
 सा • रसाह्वरा • रणरागिणीत्यर्थ • ।
 वाहसाराणांवाह्येष्टाणां • घेनादाः
 ध्रुवादिघोषा • तीर्थासादं कलहद
 दति • इतिमाददानि • तेः सप्तक
 लहोयमानानिवादानि • वाद्यानि •
 यथासा • वाहसरनादवाददवाद्
 वा । अतएवतीर्थांतुल्यतोक्ते रतिश
 योक्तिः । सर्वतीभ्रमणात्सर्वतीभ
 द्राख्यश्चिवन्धः । अतएवदण्डो ।
 तदिष्टं सप्ततीभद्रमभ्रमणं यदि सर्व
 तइति • निम्बे • दिव्या • रथे • व्यू
 षविशेषे । सर्वतीभद्रमभ्र । सर्वती
 भद्रं यस्माद्वा । न • देवोदानविश्रि
 षे वृषेत्सर्गव्रतप्रतिष्ठादिषुपूजा
 धारमण्डलविशेषे । तत्रभारदादि
 तन्त्रोपुद्रष्टव्यम् । पुं • न • ईश्वर
 सद्गविशेषे । अतुर्धाराकिन्दशीभि
 राकण्टहान्तरे ॥ अतु • शालातु-
 हारः सर्वतीभद्रसंज्ञितपुत्रुक्तोः •
 सर्वतीभद्रा । स्त्री • गमभार्याम् • न
 टयोपिति • सर्वतीभद्रयस्याः •
 सर्वतीमुखः । पुं • विधी । ब्रह्मणि ॥

सर्वपावर्त्तमानः

चये । रुद्रे । शिवे ॥ चैषज्ञो ।
 अत्मनि ॥ अन्तो ॥ ब्राह्मणे ॥
 स्वर्गे ॥ न • चस्य • क्ले । आ
 काशे । खे । सर्वतीमुखान्यस्य ।
 सर्वदिग्गमनात् ॥
 सर्वं च । प • सर्वस्मिन्काले ॥ सर्वं
 स्मिन्देहि । सर्वस्याभिदिशि ॥ सम
 न्यास्यन् ॥ सर्वं रश्मिस्तुष्टयन्तेसाध
 वेधमचारिणः । शूराः शरण्याः
 सौमिचेतिर्यगथोनिगृह्यपि ॥
 सर्वं च ग • पुं • वायी । चि • सर्वं
 व्यापिनि । सर्वं करणे ॥ सर्वं च ग
 ष्यति । गच्छ • । उपकरणे सर्वं च
 पद्मयोरुपसङ्ख्यानाद् ॥
 सर्वं च गामी । पुं • अनिले ॥ चि •
 सर्वं दिग् देशवाक्पुगमनवात्परि
 सर्वं च समदर्शन • । ति • सर्वं
 स्मिन्नरिसिवादीसमदर्शनं यस्मिन्
 स्मिन् ॥
 सर्वं च । प • हृती ॥ वाटे • सर्वं
 प्रकारेणैश्वर्ये ॥ सर्वे • प्रकारैः ।
 प्रकारवचनीयात् ॥ यथा । विश्वे
 नखलुकचिदुपायः सर्वं लोकपरि
 तोषकरोयः । सर्वं चास्त्रहितमाच
 रणीयं किद्धरिष्यतिजमीवृजल्पः
 । प्रतिज्ञायाम् ॥ भृशे ॥
 सर्वं च यत्तमानः । ति • सर्वं चाप्रा
 रथ्यकमं वशादिधर्मतत्कर्मवत्-
 माने

सर्वधारी

सर्वदमनः । पुं० शकुन्तलात्मजे०
 भरते ॥ कात्तंवीर्ये ॥
 सर्वदर्शनः । पुं० विष्णो ॥ सर्वापिदर्श
 नात्मकान्यचीणियस्यसर्वात्मकारणा
 त् ॥
 सर्वदर्शी । पुं० विष्णो ॥ सर्वेषां
 प्राणिनां कृताकृतं सर्वं पश्यति स्वाभा
 विक्तेन वीधेनेति तथा ॥ बुद्धे ॥
 त्रि० सर्वज्ञे ॥ सर्वद्रष्टुंशीलम
 स्य । सुप्रजातीपिनिसाष्ठील्ये ॥
 सर्वदा । अ० सर्वस्मिन्काले । स
 र्वैकान्यकियमदः कालिदा ॥
 सर्वदुःखघ्नः । पुं० मोक्षे ॥ सर्व
 दुःखानांशोभाविनाशोऽस्मिन्
 द्रुतितया ॥ सर्वपीडानाशि ॥
 सर्वदृक् । त्रि० सर्वज्ञे अखि
 लक्ष्यमदार्थस्याबलोकयितरि । स
 र्वं पश्यति । दृशिरु० त्रि। १ ॥
 ईश्वरे ॥ सर्वमतोतानागतादि०
 पश्यति स्वरूपवीधेनेति तथा । कि
 न्प्रत्ययघ्ने ल्यववहुनीच्चाश्रयणात्-
 कृत्वम् ॥
 सर्वदेवमुखः । पुं० अनले । अनौ ।
 सर्वधातमः । त्रि० सर्वस्यधारयि
 त्तमे ॥
 सर्वधारी । पुं० बत्सरविशेषे ॥ तत्
 फलं यथा । कौट्टनाः शालिमुद्गा
 शकट्पुमापाक्षयैश्च । सुखभंजा
 नैतस्य जगत्सर्वधारिणि ॥ त्रि०

सर्वन्दमः

सर्वधारणशीले ॥
 सर्वधुरावहः । पुं० सर्वधुरीणे
 ॥ सर्वावासीधुष्ट० सर्वधुरा । पुं
 र्वकालैकसर्वैतिसमासः । षट्क्
 पूरिखः । वहतीति० वहः । अ
 च् । सर्वधुरायाः वहः ॥
 सर्वधुरीणः । पुं० रथवाहलादि
 सर्वभाराणां वाहके गवादी । सर्व
 धुरावहे ॥ सर्वधुरावहति । खः ।
 सर्वधुरादिति खः ॥
 सर्वनाम । न० सर्वादिपञ्चविंशत्सु
 ॥ तानियथा । सर्व० पिश्व० स
 भ० उभय० उत्तर० उत्तम० अ
 न्य० अन्यतर० इतर० त्वत्०
 ख० जेम० सम० सिम० पूर्वप
 रादरद्विधीत्तरापराधराणिव्यव-
 स्थायामसंज्ञायाम् । खमञ्जातिथ
 नाख्यायाम् । अन्तरं बहिर्धीमिप
 संख्यानयोः । त्वद्० तद्० यद्०
 एतद्० इदम्० अदस्० एक०
 द्वि० युष्मद्० अस्मद्० भवतु० वि
 भ्० इति ॥
 सर्वनियन्ता । त्रि० परमेश्वरे ।
 चिदात्मनि ॥ परमावर्षीऽसदृष्टा
 ऽपिचेतन्मस्य० आध्यासिकसम्बन्ध
 सम्बद्धाज्ञानद्वारा सर्वजीवप्रथक्
 कत्वेन० सर्वनियन्तृत्वमिति चे
 यम् ॥
 सर्वन्दमः । पुं० शाकुन्तले ॥ म

सर्वभूतात्मभूतात्मा

सर्वमङ्गला

रथे ॥

सर्वपत्रोषः । पुं० सारथी । सर्व
पतागुव्याप्नोति । तत्सर्वादि पथ्य
- ह्यसंपात्रपात्रव्याप्नोतीतिखः ॥
सर्वपथीनः । पुं० रथे ॥ सर्वपथा
गुव्याप्नोति । तत्सर्वादिरितिखः ॥
सर्वपाथीयः । पुं० शोदने ॥ सर्वपा
त्रव्याप्नोति । तत्सर्वादिरितिखः ॥

सर्वपूर्णत्वम् । न० समारि ३
सर्वभक्षः । वि० सर्वभक्षशक्तारि ॥
सर्वभक्षा । स्त्री० गलस्तन्याम् ।
सर्वभक्ष्या । स्त्री० काग्याम् । अना
याम् ॥ इ० ई० न्द्रः ॥

सर्वभूतगुहाग्रयः । पुं० चिदात्मनि०
परमेश्वरे ॥ सर्वभूतानां स्वाश्रयण
मानां गुहासुदुद्धिद्युशेती । शौडो
धिकारशेतिरित्यच् ॥

सर्वभूतप्रणेता । पुं० शिवात्मनिपर
मेश्वरे ॥ यथाहुः । यान्मूर्धानंयस्य
विप्रावदन्ति० खर्वेनाभिचन्द्रसूर्पो
चनेचे । दिग्गः शोने विविपादौ
द्वितिसुसीचिन्त्यात्मसर्वभूतप्रणे
ता । इति ॥

सर्वभूतात्मकः । वि० प्रत्यगभिज्ञे पर
मात्मनि ॥

सर्वभूतात्मभूतात्मा । पुं० आत्म
ज्ञानिनि ॥ यथा । अडाजडात्मकं
सर्वमात्ममात्रं प्रपश्यति । स एव स
र्वभूतात्मभूतात्माप्रोच्यतेवुधैरिति

सर्वभूतात्मभूतश्च० आत्मसुख
पमयय ॥

सर्वभूताशयस्थितः । वि० आत्मनि०
चैतन्यामन्दधमेधिनात्रे ॥ सर्व
भूतानामाशयैच्छद्द्वैश्वर्याभिरुमे
ष० प्रत्यगात्मरूपेष्विष्टिषायः
स एव सः ॥

सर्वभृत् । वि० नाभरूपात्मकस्यजगता
धारकः । पोषकेष० चिदात्मनि० ॥
मायया० सदात्मना० सर्वव्याप्ति
तं० धारयति० पोषयतिष० निर
धिष्ठानभमावीगात् । दुभृज्धारण
पोषयतीः । क्रिप् । तुश् ॥

सर्वमङ्गला । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ सर्वे
भ्यः सर्वेषां वामङ्गला ॥ सर्वाणिम
ङ्गलानियमः इतिवा ॥ सर्वाणिष्टद
यस्यानिमङ्गलानिशुभानिच । दृष्टा
तिधेपितांशोकेतेनसा सर्वमङ्गले
तिदेवीपुराणम् ॥ अपिच । महत्वं
साक्षयचगमाशब्देदाष्टवाचकः । स
र्वाभ्यो ज्ञान्याददातितेनसा सर्वमंग
ला ॥ इष्टे सम्यद्विकृत्यायेमङ्गलंपरि
क्रीर्त्तितम् । तान्ददाति यथादेवी
सा एव सर्वमङ्गला ॥ इ० ब्र० यै०
पु० ॥ अत्यच्च । सर्वमङ्गलशब्दश्च
सम्पूर्णार्थवाचकः । आचारि
दादयचनसाम्राजसा सर्वमङ्गला ॥
इ० ब्र० यै० पु० श्रीकृष्णवज्र
खण्डे २० अध्यायः ॥

सर्वलिङ्गी

सर्वभयः । त्रि० सर्वात्मके ॥
 सर्वमूढ्यम् । न० कपर्दके ॥
 सर्वमूषकः । पुं० अनेहसि ५
 काले ।
 सर्वमेघः । पुं० सर्वखद्विषे० वि
 श्वजिह्वे ॥ यज्ञे ॥
 सर्वम्भरिः । पुं० प्राथे ॥ सर्व
 श्वभक्ति । सर्वश्रमुनागमोष्ठम्
 इनिनिर्पातनात् ॥
 सर्वयोगविनिर्गुतः । वि० असङ्गि ।
 सर्वसम्बन्धनिर्गते ॥ योगशब्दे
 नसम्बन्धउच्यते । सर्वपतयेगा.
 सम्बन्धास्तम्भोविनिर्गुतः विनि
 र्गतः ॥
 सर्वरक्षणम् न० कदम्बविशिष्टे ॥
 सर्वरसः । पुं० सर्करसे । धूनके ॥
 धीणाग्रमेदे ॥ लवणरसे ॥ सर्वर
 सते । रसआस्तादने । अदन्तोण
 न्तः । घञ्० अज्वा ॥ सर्वरसा
 यस्मिन्वा । परमानन्दे० आत्म
 नि ॥ सर्वरसाः सुखानिविद्यन्ते
 यस्मिन्सः ॥ पण्डिते ॥
 सर्वरसायः । पुं० मण्डे ॥ रसधा
 सावयथ । रससायद्रतिथ ॥ अ
 योत्सः० रसायः । राजदनादि
 र्था । सर्वरसाय ॥
 सर्वरसोत्सवः । पुं० लवणरसे ॥
 सर्वस्तुपरिषत् । पुं० धत्तरे ॥
 सर्वलिङ्गी । पुं० पापगङ्गे । शिद्वि

सर्ववेदाः

कशाचारे० सर्ववशाथमचिह्नधारि
 षि ॥ नानाव्रतधरानानाविषाः
 पापण्डिनोमताः ॥ सर्वाधिष्ठानि
 किङ्गानिच । सर्वेषांलिङ्गानिसन्ध
 य । अतइतिः ॥
 सर्वलोहः । पुं० लोहमयगणे ।
 प्रच्छेडने । समस्तधातौ ॥
 सर्ववर्षिका स्त्री० गम्भार्याम् ॥
 सर्ववृक्षः । त्रि० सर्वप्रिये ॥
 सर्वश्लभा । स्त्री० असत्यामूनायो-
 म् ॥
 सर्वपाथ्यः । त्रि० सर्वगिन्दावाग्
 षिपये ॥
 सर्वविक्रवी । पुं० प्रतिविष्टद्रव्याणां
 विक्रोतरि ॥
 सर्वगित् । पुं० परमेश्वरे ॥ त्रि०
 विद्वितात्मतत्त्वे ॥ सर्ववसर्ववे
 सि० विन्दितया । विद्० विदुल
 या । सत्सुहिदिस्थादिनात्तप्
 सर्वविषयातीतः । त्रि० सर्वास्त्यां
 भिष्ये । सर्वमविद्यावत्कार्यात्म
 कंविषयमतोत्यावस्थितः ॥
 सर्ववेदाः । पुं० विश्वजिह्वष्टरि । स
 र्वखद्विषीपेतयागकर्त्तरि ॥ य-
 थ इ मरः । सर्ववेदाः सद्यनेष्टो
 यागः सर्वखद्विष्यद्रति ॥ सर्व
 वेदवति० लमावति० षट्त्वग्भ्य
 डतिसर्ववेदाः । विदुलनामे ।
 यत्नः । असुन् ॥

सर्वसद्गुणार्थकः ।

सर्वाङ्गसुन्दरः ।

सर्ववेशी । पुं० नर्त्तकी । नट्टे । सर्वे
पाविशः । सात्त्विकः । इति । स
कलवैश्वर्यारिणि । बहुशरी० इ०
भा० ॥

सर्वव्यापी । वि० आकाशवन्मन्वान
पदार्थव्यापनशीले । यथा । सर्वं
व्यापिनमात्मानं ज्ञात्वाधीरो न ज्ञा
चतीति ॥

सर्व्वंश । अ० सर्वप्रकारेण व्यर्थे ।
सर्व्वशाखाभनम् । न० नक्षत्रविशि
ष्टेषु ॥ यथा । भरणीकृत्तिकापिष्य
विशाखाश्रभानिष । सर्वशाखा
मलं प्रोक्तं तत्र तत्र विवर्णयेत् ॥

सर्वशास्त्रविन् । वि० महानिर्वाणाय
मन्त्रे ॥

सर्वशास्त्रिकृत् । पुं० दैः प्र्यक्तो ।
शाकुन्तलेये ॥ वि० सर्वशास्त्रवि
धायिनि ॥

सर्वसंसर्गहरणम् । न० शीघ्र-
रक्षे ॥

सर्वसद्वतः । पुं० षष्ठिकाग्राम ॥
वि० सर्वप्रिये । सदासद्वति
युक्ते ।

सर्वसत्त्वसमुद्भवा । स्त्री० प्रगृह्यि ।
सर्वेषां प्राणिनां समुद्भवत्प्राणित्यौ
धनतद्वयस्याम् ॥

सर्वसद्गुणार्थकः । पुं० सर्वसं-
न्यसद्गुणे । सर्वाभिसारि ॥ सर्वे
षांसद्गुणम् । सर्वसद्गुणम् । स

संसद्गुणमर्थोदस्यसः ॥

सर्वसद्गुणः । पुं० सर्वात्मनि ॥
सर्वमह । पु० शुभ्रुत्तौ ॥ वि० स
कागसहिष्णौ ॥

सर्वभाषी । पुं० परमात्मनि ॥ सर्वे
षांशुभाशुभकर्तार्यांसात्तौ । सा
ध इष्टा ॥ वि० सर्वविषयद्र-
ष्टार ॥

सर्वसिद्धिः । पुं० शोफलीविल्ले ॥
वि० सिद्धियुक्ते ॥

सर्वसुखप्रदः । पुं० परमात्मनि ॥
भगवति ॥

सर्वस्वम् । न० समस्तधने ।

सर्वस्वो । पु० गैःपक्तन्यायानापिता
व्यातेसद्गुणतौ ॥ वि० सर्वस्व
विशिष्टे ॥

सर्वहरः । वि० सर्वसंहारकारिणि
सर्वहितम् । न० भविषि ॥ वि० स
र्वघातितकारिणि ॥

सर्वकारः । वि० समस्तदेहाद्याद्या
रविशिष्टे । भगवति ॥ यथा हरा
चाशां । सर्वाकारो भगवानुपस्थ
तेयेनयेनभावेन । तन्मथावसम्भू
त्वादिप्लामांषवत्समभ्येतीति ॥
सर्वपादानकारत्वात् सर्वाकार
त्वम् ॥

सर्वाङ्गम् । न० सखलाययवे ।

सर्वाङ्गसुन्दरः । पुं० शीघ्रविशिष्टे
॥ यथा । रसगन्धकतुल्यांशौदौभा

सविकल्पक :

म् । अभिषवे ॥ अश्वरे ॥ सीमनि
द्वैतने ॥ पुञ्चभिषवे । ल्युट् ॥
प्रसवे ॥ पुं० काशि । समये ॥ च
न्द्रमसि ॥ सवति० सुनीति० सुव
तिवा । सुयुक्तञ्जीयुच् ॥

सवया : । पुं० वयस्त्रे । त्रिगधे ॥
समानवयोऽस्य । ज्योतिर्जनपदेति
समानस्वस : ॥

सवर् : । पुं० सलिले ॥ शिवे ॥
सदर्शः । वि० सदृशे ॥ तुल्यवर्णे ।
समानजारी ॥ यथा । पाण्डिप
हससंस्कारः सवर्णात्पदिश्यते०
इति ॥ समानोवर्णीऽस्य । ष्यो
तिर्जनपदेतिसः ॥ तुल्यास्त्रप्रथ
नेवर्णे ॥

सवर्था । स्त्री० अनिमातरि । छा
यायाम् ॥

सवर्थाख्यम् । न० शौर्ध्विशिषे ।

सवहा । स्त्री० विवृति ॥

सवासकः । पुं० वर्षावृत्तान्तरे ॥

द्विजगणमाहरभगवत्सुपाहरः सण
तिसशासकमितिशुभायक । य
था । गिरिवरनन्दिनिदुरितनिष्ठा
न्तानि । विद्वितनतीसयिकुरुक्षर
क्षीमपि ॥

सविकल्पकः । पुं० सम्प्रज्ञातसमा
धौ ॥ शवादिः । सविकल्पकीनाम
ज्ञातज्ञानादिविकल्पमेदलयानपे
क्षयाऽद्वितीयवस्तुनितदाकाराका-

सविता

रितावाधित्तवृत्तेरवल्याभम् । त
चोदाहरणम् । तदामृन्मयगजादि
भानेपिष्टज्ञानवत्० दैतभानेष्वद्वै
तवस्तुभासते० इति । तदुक्तम् ।
दृशिस्वरूपंगणैः प्रमंपरं सत्त्वादिभाव
न्वजनमेकमचरम् । अक्षेपकंसर्वगतं
यद्व्यंतदेवचांसततं विभुत्तइति ।
॥ वि० सविकल्पसहिते ॥

सविधारः । वि० विकारसहिते म
हाभूतादिभूष्यन्ते ॥ विकारेण स
हितः । कार्यमाभीपादानतया
सर्वकार्यतादातृव्यापन्नं वृत्तमपि ॥

सविकाशः । वि० सप्रकाशे ।

सविकासः । वि० तिकासेनसद्वप
नमाने ॥

सविशहः । वि० मूर्त्तिमति ॥

सविता । पुं० सूर्ये । सर्वभावानां प्र

सवितरि ॥ यथाहयाच्चवल्काः ।

सवितासर्वभूतानांसर्वभावान्प्रसू

यते । सवनात्पावनञ्चैवसविता

सेनचोच्यतइति ॥ यन्दिपुराणमपि

यथा । धीमद्व्योमस्योन्नतमिदं

यतिसर्वदा । सद्यथैभगवानृषिणः

सवितासतुकोर्षितः ॥ सर्वलोपा

प्रसवनात्सवितासतुकोर्षितः ।

यतसद्वैवतादेशसावित्रील्युच्यतेत

तइति ॥ विष्णुधर्मोत्तरमि । इ

सानोपतथादानाद्गिरित्वभिधोव-

ते । प्रकानाश्वप्रसवनात्सवितेव-

सञ्जसाची

भिधीयतइति ॥ स०ति ॥ सुव
शि० कर्मणिस्त्रीकां०रेयति । पू०
रणे । ढच् । अकं०घे ॥

सवित्दैवत । पुं० इत्यनघे ॥ स
वित्दैवतयस्य ॥

सवित्तम् । न० प्रसवसाधने ॥ सूय
तेनेन । पू० । अत्तिलू०धू०सू०
मेती० ॥

सविचियः । सू०सम्बन्धीये ॥

सविषी । स्त्री० जगन्त्याम् ॥ इजन्ता
त्०डीप् ॥

सविधः । वि० अन्तिके । निकटे ॥
समानाविधाऽस्य० सवविधयेतिवा
॥ सप्रकारे ॥

सविस्मयः । वि० चाद्यव्युक्ते । धी
चापन्ने ॥ विस्मयेनसहवर्त्ततइति
तथा ॥

सवेशः । वि० निकटे ॥ वेशान्दिवे
समानावेशेऽस्य० सहदेशेनेतिवा ॥

सव्यः । पुं० विष्णौ ॥ वि०षामि । प्र
तीपे । प्रतिक्रमे । दक्षिणे ॥ सूयते ।
पू० । अचोयत् ॥ वडा । सुनी
ति । धाङ्गलकायः ॥

सव्यभिचारः । पुं० हेत्वाभासान्त
रे ॥ यथा । अनैकान्तिकः स
व्यभिचारः । सचिविधः । साधा
रणाऽसाधारणानुपस चारिभेदान् ॥

सव्यलोकः । वि० सापराधे ॥

सव्यसाची । पुं० अर्जुने । पार्थे ॥

ससदेहः

सव्येनधामेनइती०नापि०शरान्०
सचितुं०सन्नातुं०गीलं०यस्य । वि०
निः ॥

सव्येष्ठः । पुं० सारथी ॥ सव्येतिष्ठ
ति । सुपिस्त्वइतिकः । स्यास्तिन्
स्युषामितिषः । इलदन्तादिष्य
लुक् ॥

सव्येष्ठा । पुं० सूते ॥ सारथी ॥
सव्येधामेतिष्ठति । षा० । सव्ये
स्यास्तिन्दीति० षट्ः० डिञ् ।
अस्वास्वेत्यव० स्यास्तिन्स्युषामुपस
ङ्गानात्पत्वम् । सुषामादित्वाधा
। इलदन्तादिष्यलुक् । सव्येष्ठरी०
सव्येष्ठरत्त्यादिरुपाणि ॥

सगशाः । वि० शस्ययुगेभूम्यादौ ॥
सगशा । स्त्री० नागदन्त्याम् ।

सगशुः । स्त्री० श्मश्रुयुक्तधियाम् ।
नरमाग्न्याम् ॥

ससत्त्वः । वि० प्राणियुक्ते ॥

ससत्त्वा । स्त्री० शर्मिण्याम् ॥

ससन्देहः । पुं० अर्षालङ्कारप्रमेदे ॥

यथा । ससन्देहस्तुमेदोक्तौ० तदनु
क्तौषसंशयः । मेदोक्तौयथा । अ
यंमार्त्तण्डः किंसङ्खुतुर्गैः स
प्रभिरित्त क्कगानु किंसर्वा प्रसंरति
दिशेनैवनिवतम् । क्कदायाः किं
साःवाग्मद्विधवइने।सावितिचिर स
मालोक्वालीत्वाविदधतिद्विकल्पा
नृपतिभटाः ॥ मेदोक्तावित्थनेननकि

सहपानम्

शिरावहासहदेव्याजटाध्रुवम् ॥
ज्वरविषमज्वरम् ॥ सर्पाच्याम्
॥ पीतदण्डोत्पलायाम् ॥ सहदे
वस्यभार्यायाम् ॥

सहदेवीगणः । पुं० प्रतिष्ठायाम् देव
ज्ञानार्थमोषधीसमूहे ॥ यथा ।
पञ्चगव्यैः स्नापयेत्सहदेव्यादिभि
स्ततः । सहदेवीपलाचैवशतम्
श्लोथतावरी ॥ कुमारीचगुडूचीष
सिंहीव्याघ्रोतथैवच । याचीषधी
तिमन्त्रेणस्नानमोषधिमङ्गलैः ॥

सहधर्मिणी । स्त्री० विद्विधानि
नाटायाम् । पत्न्याम् । द्वितीया
याम् । भार्यायाम् ॥ सहधर्मो
स्वस्थाः ० पत्न्यासहकर्मस्वधिका
रात् । धर्मश्रीलवर्णान्ताश्चेत्तौनिः
। वीपसर्जनक्ष ॥

सहनम् । न० क्षमायाम् । प्रतीका
रानिच्छायाम् ॥ यथा । सहनं
सर्वदुःखानांतिच्छासाशुभाम
तीति ॥ त्रि० क्षमयान्विते । स
हिष्णी । क्षमिषि ॥ सहतेतच्छी
लः । पङ्क० अनुदासैतथेतिसुष्
। नन्द्यादिष्वाङ्गुवां ॥

सहनकर्तृन्मन् । न० एकत्रमण्डलाका
रन्त्यकरणे ॥

सहनशीलः । त्रि० सहिष्णी ॥

सहपांशुक्लिः । पि० वयस्ये ॥

सहपानम् । न० सपीती ॥

सहा :

सहभावी । त्रि० सहाये ॥

सहभोजनम् । न० बहुभिः सम्मि-
ल्यैकपात्रभोजने । सगधी ॥ सह
भोजनम् । सुप० सुपेतिसमाप्तः ॥

सहमरणम् । न० मृतस्त्रामिनासह
ज्वलश्चितारे। ह्येनप्राणत्यागे ॥

सहमानः । त्रि० सहिष्णी ॥

सहमाना । स्त्री० चैत्रिकास्त्रानः कि
शस्यदक्षिणदिग्भागे ॥ सहस्रोस्थी
पापकर्मफलानियमपुर्याप्राणिनङ्
तितथा ॥

सहयज्ञः । त्रि० कर्माधिष्ठति ॥ य
ज्ञेनविहितकर्मकलापेन० सहव
त्तद्वृत्ति ॥

सहयाधी । त्रि० मिलितगामिनि ।
सायो० इ० भा० ॥

सहयुद्धो । त्रि० कारितयुद्धे ॥ सहयो
धितवान् । युध० सहचितिकनिम् ॥

सहरसा । स्त्री० मुद्गपर्ण्या ॥

सहर्षः । त्रि० हर्षयुक्ते ॥

सहपासः । पुं० सहावस्थाने ॥
यथा । नसंभसैत्तपतार्थेनचागडा
सेनंपुक्तसैः । नमूर्खेनांशक्तिमैद्य
नाग्यैर्नान्वावसाधिमिरितिसन्तुः ॥

सहपासो । त्रि० एकस्थानेयौगप
थेनापस्थानकर्त्तरि ॥ यथा ।
सहपासोषिजानातिचेष्टितसहवा
सिभामिति ॥

सहाः । पुं० नागंशीर्षे । सगं ॥

सहस्रकिरणः

हिनसर्त्तौ । सहस्रे । षड् । अ
 सुन् ॥
 सहः । न० वक्षि ॥ मानसपाटवे ॥
 ज्योतिषि ॥ सहस्रे । सद्यतिऽनेना
 चत्वा । षड् । असुन् ॥
 सहसः । वि० सहासि ॥ हसेनसहस्र
 र्त्ततद्धति ॥
 सहसा । अ० हठाद्धे ॥ अविमर्शे ॥
 • यथा । सहसाधिदधीतनक्रियामवि
 बेकः परमापदापदम् । वृणतेदि
 विमृष्यकारिणं गुणजुष्धाः स्वय-
 नेवसम्पदः ॥ अतर्किते । आक
 क्षिप्ते । अकस्माद्धे ॥ सहसानि
 छृत्वाभावायाश्चानित्यं हृदिस्थि-
 तः । नाकारिः गूहितुं शक्यो वृहस्प
 तिसमैरपि ॥ तत्घणाद्धे ॥ दि
 वः प्रसूनंसहसापपातितियथा ॥
 सहस्रे । षड् । असाप्रत्ययः ॥
 सहसानः । • पुं० मयूरे ॥ यज्ञे ॥
 वि० चमायुक्ते ॥ सहस्रे । षड् ।
 ऋत्विष्वधिमन्दिस्तृभ्यः किदित्थ
 सानच् ॥
 सहस्रः । पुं० पीषमासि । सहस्रिव
 लिसाधुः । तत्रसोष्ठुरितियत् ।
 सहस्रम् । न० दशमते० १००० ॥ अ
 नन्ति ॥ विश्वं शतं सहस्रं सत्सर्वं म
 चयथाशकमितिनशाभारतम् ॥
 सहस्रकाण्डा । स्त्री० द्वैतेहृष्यायाम् ॥
 सहस्रकिरणः । पुं० सूर्ये ॥ सहस्रं

सहस्रधारा

किरणायस्य ॥
 सहस्रगुः । पुं० आदित्ये । भानी ॥ स
 सहस्रं गवार्शमीनायस्यसः ॥ अत्र
 यादवः । तासांशतानिष्वारिरशो
 नां वृष्टिसर्जने ॥ शतत्रयं हिमो-
 त्सर्गतापद्मभंक्षसर्जने ॥ आनन्दा
 च हिमेध्यासूनूतनापूतनाद्धति । च
 तुः शतं वृष्टिवाहास्ताः सर्वांश्च
 तास्त्रियद्धति ॥
 सहस्रजित् । पुं० हरी ॥ सहस्रा
 ग्यसुराणां जयति । नि० । क्तिप् ।
 सहस्रणीः । पुं० भीष्मे । गाङ्गेये ॥
 सहस्रं रधिनिःनयति० पालयति ।
 षीञ् । सत्स्रुद्विषेतिक्तिप् ॥
 सहस्रतमः । वि० सहस्रस्यपूरणे ॥
 निष्वं शतः हीतिहटस्तमडागमः ॥
 सहस्रदंष्ट्रः । पुं० पठानमख्ये ॥ स
 हस्रदंष्ट्रायस्यसः ॥
 सहस्रदंष्ट्री । स्त्री० पाठीने । वीदा
 लमख्ये ॥
 सहस्रदः । वि० बहूप्रदे ॥ सहस्रं
 ददाति । ङुदाञ् । षाः ॥
 सहस्रदोः । पुं० कार्थवीर्याङ्गुने ।
 ॥ सहस्रं देवावाहवोयस्यसः । प
 त्यम्रासिदृधस्वाद्रुत्त्विसर्गौ ॥
 सहस्रधारः । पुं० विष्णुः शक्ते ॥
 सहस्रधारा । स्त्री० देवतास्नानार्थं स
 हस्रं विद्रुयुक्तभाषयति तजलधारा
 यान् ॥ यथा । सहस्रधारयादीर्षी०

सहपानम्

शिरावहासहदेव्याजटाध्रुवम् ॥
 ज्वरविषमज्वरम् । सर्पाध्याम् ।
 पीतदण्डोत्पलायाम् ॥ सहदे
 वस्थभार्यायाम् ॥

सहदेवीगणः । पुं० प्रतिष्ठायाम् देव
 ज्ञानार्थमोषधीसमूहः ॥ यथा ।
 पञ्चगव्यैः ज्ञापयेच्च सहदेव्यादिभि
 स्ततः । सहदेवीवलाचैवशतमू
 लौशतावरो ॥ कुमारीचगुडूषीष
 सिंहीव्याघ्रीतथैवच । याचौषधी
 तिमन्त्रेण ज्ञानमोषधिमङ्गलैः ॥
 सहधर्मिणी । स्त्री० वेदधिधाने
 नादायाम् । पत्न्याम् । द्वितीया
 याम् । भार्यायाम् ॥ सहधर्मि
 ण्यस्याः ० पत्न्यासहकर्मसुधिका
 रात् । धर्मशीलवर्णान्ताञ्चैतौनिः
 । वीपसर्व्वनक्ष ॥

सहनम् । न० क्षमायाम् । प्रतीका
 रानिच्छायाम् ॥ यथा । सहनं
 सर्व्वदुःखानां तितिक्षांशुभाज
 तैवि ॥ वि० क्षमयान्विते । स
 ह्निष्यौ । क्षमिषि ॥ सहनेतच्छौ
 लः । पशु० अनुदासोतथेतियुष्
 । नन्द्यादित्वास्त्रुर्वा ॥

सहनकर्त्तव्यम् । न० एकचमगुडलाका
 रत्वाकरणे ॥

सहजशीलः । वि० सहिष्यौ ॥

सहपांशुकिणः । वि० चयथे ॥

सहपानम् । न० सवीती ॥

सहा :

सहभावी । वि० सहाये ॥

सहभोजनम् । न० बहुभिः सम्मि
 ल्यैकपात्रभोजने । सम्यगी ॥ सह
 भोजनम् । सुप० सुपेतिसमासः ॥

सहमरणम् । न० मृतस्वामिनासह
 ज्वलक्षितारोहणेनप्राणत्यागे ॥

सहमानः । वि० सहिष्यौ ॥

सहमाना । स्त्री० वैजिक्यात्मनः कि
 शस्यदक्षिणदिग्भागे ॥ सहन्तेस्थां
 पापकर्मफलानिधनपुत्रैः प्राणिनश्च
 तितथा ॥

सहयज्ञः । वि० कर्माधिक्ये ॥ य
 ज्ञेनविहितकर्मफलपिन० सहव
 र्त्ततइति ॥

सहयायो । वि० मिलितगामिनि ।
 साधी० इ० भा० ॥

सहयुद्धो । वि० कारितयुद्धे ॥ सहयो
 धितयान् । युध० सहचेतिकनिष् ॥

सहरसा । स्त्री० मुह्रपथ्या ॥

सहर्षः । वि० हर्षयुक्ते ॥

सहपासः । पुं० सहायस्थाने ॥

यथा । नसंघसेहपततीर्नचाण्डा
 लेर्नपुक्कसैः । नमूखैर्नावलिसैश्च
 नान्यैर्नात्यावसायिभिरितिमनुः ॥

सहवासो । वि० एकस्थानेयौगप
 येनाथस्थानकर्त्तरि ॥ यथा ।
 सहवासोविजानातिदृष्टितसहवा
 सिनामिति ॥

सहाः । पुं० सागर्शीर्षे । मार्गे ॥

सहस्रकिरणः

इतन्मर्त्तौ । सहस्रं । पङ्क० । अ
सुन् ॥

सहस्रः । न० । षष्ठी ॥ मानसपाठवे ॥
ज्योतिषि ॥ सहस्रे० । सहस्रतिऽनेना
चदा । पङ्क० । असुन् ॥

सहस्रः । वि० । सहस्रसि ॥ इसेनसहस्र
संतद्रति ॥

सहसा । अ० । हठाद्धे० ॥ अपिमर्शे० ।
यथा । सहसाविधोतनक्रियामवि

वेकः परमापदापदम् । वृषतीहि
विमृष्यकारिणं शुबलुब्धाः स्वय-

नेवसम्पदः ॥ अताकिंति । चाक
श्चिके । अकस्माद्धे० । सहसानि

स्युताभावेधियाश्चनिच्यं हृदिस्थि-
तः । नाकारिगूहृत्तुं शक्यो हृदस्य

तिसमैरपि ॥ तत्त्वपाद्धे० ॥ दि
वः प्रसूनंसहसापपातितियथा ॥

सहस्रे । पङ्क० । असाप्रच्ययः ॥
सहसानः । पुं० । मयूरे ॥ यज्ञे ॥

वि० । असायुक्ते ॥ सहस्रे । पङ्क० ।
ऋषिहृदिमन्दिसहस्रैः किदित्थ

सानच् ॥
सहस्रः । पुं० । पीपमासि । सहस्रिय

लिसाधुः । तत्रसाधुरितियत् ।
सहस्रम् । न० । दशमते० । १००० ॥ अ

नन्ति ॥ विश्वं शतं सहस्रसुसर्वं म
घयराधकमितिमशभारतम् ॥

सहस्रकाण्डा । स्त्री० । श्वेतपूर्वायाम् ॥
सहस्रकिरणः । पुं० । सूर्ये ॥ सहस्रं

सहस्रधारा

किरणायसा ॥

सहस्रमयुः । पुं० । आदित्ये । भानी ॥ स
सहस्रं गरांरग्नोनायस्यसः ॥ अथ

यादराः । तासांशतानिचत्वारिरग्नो
मां हृदिसर्जने । शतत्रयं हिमो-

त्सर्गतापहर्भस्यसर्जने । आनन्दा
चहिमेध्यायनूतनापूतनाइति । अ

तुः शतं हृदियाहास्ताः सर्वापमृ
तास्त्रियइति ॥

सहस्रजित् । पुं० । हरी । सहसा
ग्यसुराणांनयति । जि० । जिप् ।

सहस्रणोः । पुं० । भीष्मे । गात्रेये ॥
सहस्रंरथिनेनयति । पालयति ।

षीञ् । सत्सूदिपेरिक्रिप् ॥
सहस्रतमः । वि० । सहस्रस्यपूरणे ॥

निच्यंशतादीतिहृत्तममडागमः ॥
सहस्रदंष्ट्रः । पुं० । पठानमत्थे ॥ स

हस्रदंष्ट्रायस्यसः ॥
सहस्रदंष्ट्री । स्त्री० । पाठीने । धादा

जमत्थे ॥
सहस्रदः । वि० । यष्टप्रदे । सहस्रं

ददाति । ह्युदाज् । ॥ ॥
सहस्रदोः । पुं० । काहंशंशुनि ।

॥ सहस्रं देयावकीकृतनः ॥
त्वम्यासिदृष्टं चरित्तरे ॥

सहस्रधारः । पुं० । शिबुहृते ।
सहस्रधारी । स्त्री० । देवदत्तनयने

निदिष्टयुक्तनयने ॥
यान् । ह्यः । सहस्रं नयने ॥

सहाक्ति :

तिरिचौ चमिणि । सहनश्री
लः । यथा । सहते श्रीते।ष्णादी
नि । प्रह० । अलङ्कृतिसि० इ
दृष्णुच् ॥

सहिष्णुता । श्री० जमायाग् ॥
सहुरिः । पुं० आदिथे । दिवाक
रे ॥ श्री० घितौ ॥ सहते । प्र
ह० असिसहेःकरिन् । सहुरिः
सहनशीलवृत्तिवेदभाष्यम् ।

सहृदयः । वि० प्रशस्तचित्ते । हृद्
योन्वौ ॥ सहृदयेन । तेनसहे
तिवहृद्रीहिः । प्राणिमात्रस्यतथा
त्वात्त० प्रशस्तपरत्वं हृदयशब्द-
स्य ॥

सहस्रं खम् । न० विचिकित्खिताम्ने
॥ यथा । विचिकित्खितुहृदयेष
म्ने यस्मिन्प्रजायते । सहस्रं खन्तु
विज्ञेयं । पुरीषन्तुस्रभाषतइति
प्रायश्चित्तविवेकः ॥

सहाक्तिः । श्री० अर्धालङ्कारविशेषे
॥ यथा । सासहाक्तिः सहायं
स्यवलादेकंदिवाषकम् । एकार्या
मिधायकममिसहायं वलाद्यदुभय
स्याङ्गमकासासहाक्तिः ॥ यथा ।
सह० दिवस० पिसाहिं० द्रोहरा०
सासदगडा० सहमणियलएहिं० वा
इधारा० गलन्ति । सुहृत्० तुह०
विपीप० उल्लेखण० सीहृत्तशु
रुदाए० दुष्वा० श्रीविदासा ॥

सहाठः

अस्रसंस्कृतान्तु । सहृदियसनिशा
भिर्दीर्वाः । श्वासदृष्टाः० सहृम
शिवलयेषाप्यधारागलन्ति । सुभ
ग० तवविद्योगे० तच्छा० उद्वेग
शीलायाः० सहृत्० तनुलताया०
दुर्वला० श्रीविताश्रिति ॥ दूच्याना
यकंप्रतोयमुक्तिः । श्वासानांवन
प्रचुरतयादण्डत्वेननिरूपयन्० का
श्याम्भणिकहृत्तगलनम्० अथा
यादुर्वलत्वं कादाचित्कत्वम् । श्वा
सदृष्टादिगतदोषं स्वादिशाब्दं दि
वसनिशादिगतन्तु० सहायंसाम
र्थ्यात्प्रतिपद्यते । अहसहेतिर
शङ्करः । अपिच । सहाक्तिः
सहभाषणं दुभासतेजनरक्षण ।
दिगन्तमगमत्तल्लक्ष्मीतिः प्रत्ययि
भिः सहिति ॥ लघणान्तरमपि
। सहायं नान्वयोयत्रभवेदतिरथै
क्षितः । कल्पितोपम्यपर्यंतासा
सहाक्तिरिच्छेयतइति ॥

सहाठजः । पुं० मूनीनांपर्यंशाला
याम् । पर्यंठजे । यथा । मूनी
नाल्लक्षितान्कुर्यांपर्यंठजसहेठ-
जादितिचारावली ॥

सहाठः । पुं० हादशपुषान्तगतपु
त्रविशेषे ॥ यथा । यागभिर्णौसंस्
क्रियतेज्जाताज्जातापिवासती । यो
ठः सगर्भीभवति सहेठइतिचो
च्यतइतिमनुः ॥ संस्क्रियते० य

साराविषयम्

रिषीयते । अदायादीश्रयम् ॥ स
होः छतेऽम् । षड् । ङः सम्प्रसा
रथम् । गुणः ॥ वि० ऊठे नसप
यशमानि ॥

सहीत्यः । पुं० तृतीयभङ्गिने ॥
सहीदरः । पुं० सहस्रिः । सीदरेभा
सरि ॥ सहस्रदूरेषवर्त्तते । दीप
सज्जनस्य ॥ सह० समानम् । उ
दरं वस्येतिथः ॥

सहीरः । वि० साधुनि ॥ सहति ।
षड् । किशोराद्यर्थे तिषोरन् ।
सह्यः । पुं० मलयद्विपमौषधित्तं
निशैलविशेषे । न० आरीर्ये ॥
साम्ये । वि० सहनीये । सोढ
व्ये । सुमधुरे ॥ सह्यते । सोढुं
शक्योश । षड् । शक्तिरूपे
तियत् ॥ गोदावरीमौमरयोक्त्या
दिवादिक्तास्तथा । सह्यपादोक्तमा
नयः स्मृताः पापभयापघाः ॥
सा । स्त्री० लक्ष्मणम् ॥ दुर्गायाम् ॥
संयोगिणः । पुं० पोतवणिजि । प
द्विबगामिनिशण्णजने ॥ संयात्रा
दीपान्तरगमनायसम्पूययात्रासाप्र
थे।जनसस्य । तदृष्टप्रथे।जनमिति
ठञ् ॥

संयुगीनः । वि० रथीकृत् । युय
कुशले ॥ संयुगेरथेसाधुः । प्रति
जमादिभ्यः खञ् ॥

साराविषयम् । प० न० समन्ताद्दृष्टे

सांपत्सरिकः

। इष्टशब्धधनी ॥ संघुत्तौ ॥
सांपत्सरः । पुं० गणके । अक्षयक्ष
यमाहवराठमिहरः । सचसांत्सर
रोऽभिवातः प्रियदर्शनी । विनी
तवेशः । सक्षयार्थचनसूयकः । स
रा । सुसंज्ञितोपचितयात्रसन्धिरवि
कलस्यार । पारवरथनखनयनविद्यु
कदगमथरणललाटभूत्समाहोषपु
ष्पान्गवीरोदात्तघोषः । प्राथ प्रती
राकारानुवर्त्तितोऽहिसुषास्यदोपा
यभवन्ति ॥ १ ॥ तत्रगुणः श्रुचि
दंघः प्रगल्भोऽभगप्रीप्रतिमानवा
नूदेशकालपितृसात्त्विकानपरिषदो
रुः । सहाप्याधिभिरनभिभवनीयः
कुशलोऽव्यसनीशान्तिकापौष्टिका-
भिचारस्नानविद्याभिघ्नोपियुधाचं
नवतोपयासनिरतः । स्ततन्नाथधी
त्यादितप्रभापःपृष्ठाऽभिध्याव्यव्यप
देवात्त्वयाद्यहगणिरासंज्ञितादीरा-
यन्वर्षवेत्ता ॥ २ ॥ विशिषायास्तार्त्ता
सांपत्सरसूत्रेद्रष्टव्यः ॥ सांपत्सरं
वेत्ति । तदधीतेतमेदेत्वण् ॥ न०
फले । पर्वणि ॥ सन्धिविलादिपु०
सांपत्सरानूकलपर्वणोरितिशेषिको
ऽण् ॥

सांपत्सरिकः । वि० सांपत्सरसम्बन्धि
नि । कालाङ्कितिशेषिकेत्वर्थे
ष्वण् ॥ सांपत्सरंव्याप्तभूत् ॥ प्रतिय
र्षकसंख्येयाहादिकसांणि ॥

साटीपः

साहसिकः । त्रि० शीकीषु विचित्रप
 रिहासकथादिभिः सङ्ख्याव्यर्थे
 नि ॥ सङ्गीतभवे ॥
 साहसाः । पुं० सङ्गमे ॥
 साह्रुषा । स्त्री० शुद्धायाम् ॥
 साह्रुपाहः । त्रि० सम्पूर्ण ॥ अह्रो
 पाहः । सङ्घितः ॥
 साह्रुहसूत्रिकाः । त्रि० साह्रुहसूत्राभि
 च्छे ॥ साह्रुहसूत्रमधोत्ते । वेदया ।
 क्रतूत्यादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुहिकाः । त्रि० साह्रुहामिच्छे ॥
 सक्त्वादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुयामिकाः । त्रि० साह्रुयामीप्रथी
 गिरपादौ ॥ साह्रुयामीसाधुः ॥ शु
 ङादिभ्यश्च ॥
 साह्रुष्टिकः । त्रि० साह्रुष्टि ॥ साह्रुष्टं
 वेदः । उक्त्वादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुातिकः । त्रि० मारात्मके ॥ ज
 न्माभात्पिडशेनश्चत्वे । साह्रुवात्ते
 साधुः । शुङादिभ्यश्च ॥
 साधि । अ० वक्रो । तिरिर्वे । तिर्य
 ग्ये । सचनम् । पत्रसनशायि ।
 इजजादिभ्यः ॥
 साधिशटिका । स्त्री० ज्वितपुनर्नशा
 याम् ॥
 साधिव्यम् । न० साहाय्ये ॥ साधिव
 स्यफर्मभावोवा । ज्यञ् ॥
 साध्वनः । पुं० कृकलासि ॥
 साटीपः । त्रि० ससभुमे ॥

साखान्

साहः । त्रि० । साह्रे ॥
 सातत्त्वम् । न० अविच्छिन्नतयावस
 मानि । सततधभावः । ज्यञ् ॥
 सातयाहनः । पुं० गालिवाहननृपे ॥
 सातिः । स्त्री० दाने ॥ अवसाने । स
 मापनेसननम् । सानश्च । पशुदाने ।
 धानकर्मविषक्तिन् । अतिव
 तीहित्वादिना । अतीरोत्वाभावे
 निपाच्यते । सनीतीर्षा । जनसनेत्यात्व
 म् । सनुताया । शिचत्तौचि
 तिक्चिच् ॥
 सातिसारः । त्रि० अतिसाररेगद्युक्ते
 । अतिमारकणिषि ॥ सङ्घसतिसारे
 णवत्तवे ॥
 सातीनकः । पुं० कलाये । सती
 नकरय । प्रज्ञाद्यप् ॥
 सात्माः । त्रि० द्विषे ॥
 सात्त्वः । त्रि० सत्त्वगीये । सत्त्वगी
 खमस्य । अवादिभ्योश्चः । चिपां
 • ताच्छौलिकीषोपोति । औपि
 इलसद्दधितस्त्रुतिथलोपि • साती
 । सांघो । इ० भा० ॥
 सात्त्विकः । पुं० पाह्यं शिष्ये । युयुधा
 ने ॥
 सात्त्विकः ।) पुं० साठरे । बाद
 सात्त्विकः ।) पुं० साठरे । बाद
 रायसि । वेदव्याप्ति ।
 सात्त्वान् । त्रि० उपासके ॥ भगवद्
 क्ते ॥ सङ्घेन • सत्त्वमूर्तिर्मम

सात्वत :

वान् • सत्पाश्चतयाविद्यतेयस्य ।
 मतुप् । सार्थेऽण् । तदधिः ।
 पार्पत्वाद्घोऽश्रवणम् । यथा ।
 सूतजानासिभद्रन्ते भगवान्साच्च
 ताम्यतिरिति ॥ सात्वतं नामतन्त्र
 म् • तत्करीतितदाषट्कृतिपिचि
 कृते • क्षिप् चैतिक्षिप् प्रत्ययेषेरनि
 टीतिपिचिपिचकृतेपद सात्वदिति
 साच्चर्तापतिरिति नामभाष्यम् ॥
 तथाच • सात्वर्तासात्वततन्त्रमाच
 छाणानां भक्तानांपतिः पाणकद्र
 तिव्याख्येयम् ॥

सात्वतः । पुं • कामपाक्षी । म
 धुप्रिवे । षलदेवि । रामे । हरौ ।
 हिमशङ्के । श्रीकृष्णे ॥ दशाहं ।
 उवासक्षी । भगवद्रत्ने ॥ यद्योक्तं पा
 क्षी • चत्तरद्वये । सत्त्वसत्त्वाद्ययं स
 त्त्वगुणसिद्धेयकेशवम् । यानन्त्येन
 मनसोसात्वित समुदाहृतः ॥ दि-
 ष्टायकाम्यकर्मादीन्भजेदेकाकिनं
 हरिम् । सच्चसत्त्वगुणोपेतो भक्त्या
 तसात्त्वसंबिदुः । सुकुंदपादसीमा
 चांतज्ञमश्रवणेपिच । कौर्त्मेत्तर
 तोभक्तोनासः स्मान्छरणे हरैः ।
 बन्दनार्थं नयेत् । त्तरनिशंदास
 खायोः । रतिरात्मापंथेयस्यदृष्टा
 नशससात्त्वतः । इति ८८ अध्या
 यः ॥ सत्त्वस्यन्दान्स्त्वार्थिकः प्र
 च्चाद्यण • विज्ञाननि । सुधन्वाचा

सात्त्विक :

ये ॥ योद्वे ॥ सत्त्वतोपल्लम्पुमा
 न् • उल्सादिभ्योऽञ् । पुंभूक्षि •
 देशविशेषे ॥ यथा । यद्वस्तुदशो
 हां • श्रुः सात्वताः कुक्षुराद्य-
 ते • इतित्रिकाण्डशेषः ॥ न • प-
 क्षराचतन्त्रे ॥

सात्वततन्त्रम् । म • वैष्णवतन्त्रे ॥
 पक्षराचगने ॥ सात्वतानाम् भग
 वदुपासकानांतन्त्रम् ॥
 सात्वतसंहिता । स्त्री • महःपुराणेशो
 भागवती ॥ यस्त्वां वैश्रयमाणापांक्ष
 ष्ये परमपुरुषे । भक्तिरुत्पद्यते पुं
 सः शिक्मोऽभयापहा ॥

सात्वतो । स्त्री • शिशुपाचमातरि ।
 कृष्णक्षपिद्वयसरि । सात्वतोऽप
 ल्यं स्त्री । उल्सादिभ्योञ् । ङीप् ॥
 नाप्यसत्त्वन्तरे ॥

सात्वतोऽसूनुः । पुं • वैद्ये । शिशु
 पाक्षी ॥

सात्त्विकः । पुं • ब्रह्मणि । विधात
 रि ॥ विविधभायान्तर्गतमाववि
 शेषे ॥ तावद्यथा । सत्त्वोत्क
 टे मनसिये प्रभशान्तिभावास्तौ सात्त्व
 का इति विदुर्मुनिपुङ्गवास्तौ । तेष
 या । सत्त्वः स्वदेवरीमास्यः स्वर
 भक्तोववेदयुः । वैषण्यं सशु
 प्रलयद्रुच्छरीसात्त्विकागुणाः ।
 प्रलयोऽस्य ॥ यज्ञान्तरे ॥ यथा
 । अफलाकांक्षिर्यज्ञीमिधिदृष्टोय

सात्त्विकी

इच्छते । यद्यस्यैवेति मनः समा
 धायसत्सात्त्विकः ॥ आहारप्रभेदे ।
 यथा । आयुः सत्स्वधाराभ्यसु
 खप्रीविविधैर्हनाः । रक्षाः स्ति
 ग्धाःस्त्रिराह्वयाआहाराः सात्त्विक
 कप्रियाः ॥ सत्त्वे गुणं प्राधान्यं न
 स्थितः ॥ नगणे ॥ ॥ ॥ वि० स
 त्त्वे गुणव्ये ॥ सत्त्वेनमानाह्वया
 निर्वृतः ॥ तेननिर्वृतमितिठळ् ॥
 सत्त्वेभवावा ॥ अध्यात्मादित्वा-
 इज्वा ॥

सात्त्विकधनम् । न० शुद्धे धने ॥ य
 था । श्रुतशौचतपः कन्याश्लिष्य
 याज्याऽन्वयंगतम् । धनसप्तविधं
 शुद्धं मुनिभिः समुदाहृतम् ॥
 श्रुतेनध्ययनेन० शौचं शय्यादिना०
 कन्यागतत्कन्ययासहागतं श्वशु
 रदिलंबम् ॥ शिष्यागतं गुरुदक्षि-
 णादिना० शय्यागतं सात्त्विकं ल
 व्यम् ॥ चन्दनगतम् दद्यादिभ्यो ल
 व्यम् ॥ शुद्धं सात्त्विकमिच्छते ॥

सात्त्विकी स्त्री० दुर्गायाम् । पूजा
 विशेषे । यथा । शारदीचण्डिका
 पूजाः त्रिविधापरिगीयते । सात्त्विक
 कीराजसीधै वशाससौचित्यच्छु
 सात्त्विकीजपयज्ञाद्यैर्नैवेद्यैश्चनि
 रामिधैः । माहात्म्यं भगवत्प्राद्य
 पुराणादिपुकीर्तितम् । पाठसा
 स्रजपः गीता० पठेद्देवीमनासथि

सादृश्यम्

ति ॥ देवीप्रकृतौ ।

सादृः । पुं० सन्नतायाम् । अथसा
 दे ॥ सदनम् । पद्ल् ॥ घञ् ॥
 कार्ये । कृशत्वे ॥ यथा । शरीर
 सादादसमयभूषणं तिरघुः ॥
 सादनम् । न० गृहे । सदनम् । स्र घं
 य्यन्तात् सदेर्लुट् ॥ मध्यमे ॥
 सादनो । स्त्री० कटुक्याम् । पक्ता
 इराम् ॥ डीप् ॥

सादिः । पुं० सारथी ॥ शीघ्रे । शी
 द्धरि । सोदति । पद्ल् ॥ वसि
 वप्रियविराजिन्नजिसदिइनिवाशि
 नादिनादिभ्यइज् ॥ वि० आदि
 युते ॥

सादितः । वि० स्नाति । विध्यस्ती
 कृते ॥

सादी । पुं० अश्वारोहे । असवार०
 श्र० भा० प्र० ॥ मातङ्गारोहे ॥ रथा
 रोहे ॥ अथश्वंसीदति० सादयति
 वा । पद्ल् ॥ । आवश्यकैतिवि
 निः । शब्दादिर्वा ॥

सादृश्यम् । न० उपनायाम् । तुल्य
 त्वे । सदृशत्वे । तद्गन्तृत्वेस
 तितद्गतम् शोधकं वत्त्वे ॥ यथा
 चन्द्रभिन्नत्वे सति चन्द्रगताङ्गादक
 त्वादिनत्त्वमुखे चन्द्रसादृश्यम् । त
 त्पर्यायवदा । तमन्वेत्यनुबन्धा
 तितच्छेषतत्निषेधते । तस्यचा
 नुसरोतीतमन्दाः सादृश्यवाच

साधनम्

का : इतिदण्डो ऽ सदृशस्यभाय :
। शुभसधनब्राह्मणादिभ्यः प्यञ् ॥
त्रिर्गापित्वान् ङोपि ॥ सादृशो ऽ
प्यञ् : पितृकरणादीकारोपकुलमि
तिषामनसूबादेकल्पिका : ॥

साधान्तः । पुं० रादृधान्तो ऽ
साद्यस्कः । पुं० सोमयागविशेषे ॥
साधकः । चि० साधनकर्त्तरि । नि
प्यादके ॥ अथथाद्यनुशातरि ऽ सा
धोति । साधसंभिक्षुत् ॥
पुं० पुत्रजीवद्रुमे ॥ यष्टतरायाम् ॥
साधयातमम् । न० करणे । क्रिया
सिद्धौप्रकृतोपकारके ॥ इती ॥
चि० अतिशयसाधके । अतिशय
नेतनप ॥ प्रकृतसाधकसाधक
तमम् ॥

साधनम् । न० करणकारके ॥ साध्य
ते० धर्मनिष्पाद्यतेऽनेन । साध०
। ण्युट् ॥ सृतसंस्कारे । सैन्य
॥ सिद्धौपथौ ॥ गती ॥ निवसने
। निवृत्तौ । उपाये ॥ साध्यमुद्दिश्य
साधनंनिरूप्यते ॥ मेट्टे ॥ दापने
॥ अनुगमे ॥ धने ॥ मारेणे ॥ वधि
। प्रमाणे ॥ मेषे ॥ मोहने ॥ ल
वि । धने ॥ मन्त्रसिद्धिकरणे ॥ सि
द्धौ ॥ मोक्षसाधकेधर्मविशेषे ।
साधनचतुष्टये । यथा । निखानि
त्यधस्तुविधेयाः ॥ इष्टामुच्यतेफल
भोगविरागः ॥ शमदमादिपट्क

साधर्म्यवैधर्म्यसमी

सम्यत्तिः ॥ सुमुद्युत्वधेति ॥ सा
ध० । भावकर्मकरणादीत्युट् ॥
साधयतिषा । नन्द्यादित्वाङ्गुः
। तयसि । यथा । तपोभिः प्राप्य
तेभौष्टनासाध्यहितपस्यतः । दु
र्भंगत्वद्वयलिङ्गोपद्वेसतिसाधने
पल्पसाधनैरधिकारमोहनमुकर ।
साधननिर्मुक्तः । चि० साधनाभ्यास
रहिते ।

साधना । स्त्री० आराधनायाम् ॥
साधनाव्यापकत्तुम् । न० साधनवृत्ति
छात्तन्ताभासप्रतिधीगितायाम् ॥
साधनीयः । चि० साध्ये ॥
साधनः । चि० भिक्षुके ॥ स धोति
साध० तृभूषड्विसोच्चादिना० भ
ल् ॥ पितृ ॥

साधयणी । स्त्री० मांसिकायाम् ॥
साधर्म्यम् । न० समानधर्मत्वे ॥
साधर्म्यवैधर्म्यसमी । पुं० न्योयमते
जातिविशेषलक्षण्ये ॥ यथाङ्गोत्त
मः । साधर्म्यवैधर्म्याभ्यामुपसं
हारतद्वधर्मविपर्ययापमत्तेः सा
धर्म्यवैधर्म्यसमी ॥ २ ॥ उपसंहारि
साध्यश्लोपसंहरणे ॥ वादिनाकृते
० तद्वधर्मस्यसाध्यरूपधर्मस्योपवि
पर्ययोव्यतिरेकस्तस्यसाधर्म्यवैधर्म्य
भ्यांकेवलाभ्यांवाप्लनपेक्षाभ्यांयदु
पपादनंततोऽतीताः साधर्म्यवैध
र्म्यसमावृत्त्येते । तदयमर्थः ।

साधारण :

वादिना • अन्वयेन व्यतिरेकीयवासा
 भ्ये साधिते • प्रतिवादिना साधस्यमा
 च प्रवृत्तहेतुना तदभावापादनं साध
 स्यंसमा । वैधस्यं भाचप्रवृत्तहेतुना
 तदभावापादनं वैधस्यंसमा । तत्र
 साधस्यंसमायथा । शब्दोऽनित्यः
 कृतवत्त्वात् • घटवत् • व्यतिरेकी
 यथाव्योमवत् • इच्छुपसं हृते • ने
 तदेवम् • यथा नित्यघटसाधस्यं त्रि-
 त्वाकाशवैधस्यं ताऽनित्यः स्यात्
 नित्याकाशसाधस्यं तद्मूर्त्तत्वात् त्रि-
 त्वात् • विशेषो वाक्याव्यः । वैध
 स्यंसमायथा । शब्दोऽनित्यः कृत
 कत्वात् • घटवत् • आकाशवद्वे
 तिस्योपनायाम् • अनित्यघटवै
 स्यं तद्मूर्त्तत्वात् त्रि-
 वाक्याव्य इति । अत्र साधस्यं त्वमात्र
 वैधस्यं त्वमात्रं वागमकतौ पयिक-
 मित्यऽभिमानात् सद्यः प्रतिपक्षदेश
 नाभासिचिनेचनै कान्तिकदेशनाभा
 सितिवात्किंतुचनैकः क्तिकपदं ये
 गात् सत् प्रतिपक्षपरम् । एकान्त
 तः साध्यसाधकत्वऽभावात् ॥

साधारणः । पुं • वक्ष्ये विशिषे ॥ त
 त्प्रमाणं यथा । तेषामूर्त्तौ भवेन्ने वै
 धस्यं त्वेव हिनेदिने । निरुपद्रवाद्य
 राकाशः सर्वसाधारणे प्रिये । ४४
 ॥ आह्लात्ताऽनूपलक्षणसम्यग्देशे ॥
 यथा । मिश्रविज्ञस्तुयेदिशः सदि

साधारणधर्मः :

साधारणः स्मृतः । तस्मिन्देशीय
 दुदकं तत्तुसाधारणं स्मृतम् ॥
 साधारणस्यु मधुरं दीपनं शीतलं
 लघुं । तपै रीचनं हृष्टादाहृष्टाद्य
 वयप्रशुत् ॥ त्रि • समाने । अनेकस
 स्वभिन्येकस्मिन् । सामान्ये ॥
 अनेकस्वामिवायस्तुनि ॥ यथा । सा
 धारणं समाश्रित्य यत् किञ्चिद्वाहना
 युधम् । शैर्वादिना प्रोतिधनं च
 तरस्तत्रभागिनः ॥ सर्वे । तत्र
 दितरसस्वभिनः ॥ सहसाधारणे
 नवर्त्तते । वापसर्जनस्ये वि • स
 भाषः । आन्वीप्रसाधारणस्यामि
 तिस्यार्थेऽज्ज् ॥ साधस्यंसं सिद्धेः
 • आरथीशचक्रवर्षा ॥ स्त्रियां
 साधारणी ॥ इत्वाभावविशिषे ॥ य
 था । अनेकान्तो विरुद्धाप्यसिद्धः
 प्रतिपक्षितः । फालात्त्वयोपदिष्ट
 छहेत्वाभासस्तुपक्षधा ॥ आद्यः
 साधारणस्तु स्यात् स्यादसाधारणोऽ
 परः । तथैवानुपसं हारीविधीनै
 कान्तिको भवेत् ॥ य. सपक्षे विपक्षे
 च सतुसाधारणो मतः । यस्तु भय
 स्याद्व्यावृत्तः सत्वसाधारणो मतः
 तथैवानुपसं हारीकीवलात्त्वयिप
 क्षकः ।

साधारणत्वम् । न • असाधारणभि
 ज्ञत्वे ॥

साधारणधर्मः । पुं • चतुर्वर्णं

साधित :

सव्ये । यथा । प्रजनार्थस्त्रियः
 सष्टाः सन्तानार्थंचमानवाः । त
 स्मात्साधारणोधर्मः श्रुतौपहन्त्या
 सष्टादितः ॥ अषिच । अहिंसा
 सख्यमस्तौयंगौचमिन्द्रियसंयमः । द
 मः क्षमार्जवन्दानंसर्वेषांधर्मसा
 धनप्रति ॥ आत्मज्ञानंतितित्वा
 चधर्मः साधारणोनृषितिच ॥
 साधारणस्त्री । स्त्री • वेद्यायाम् ॥
 साधारणानैकान्तिकः । पुं • उतुखा
 भासान्तरे । साध्याभाववद्भृत्तौ ॥
 यथापर्वतोऽग्निमान् • प्रमेयत्वादि
 ति । प्रमेयत्वस्यावहन्वभाववतिरुदे
 विद्यमानत्वात् ॥ साध्यवदन्यव
 त्तौ । यथा । शब्दीनिध्वः •
 निः स्पर्शत्वात् नचविसृद्धसङ्गी
 ष्दीपः • उपधिसहरेऽप्युपाधे
 रसङ्करान् ॥
 साधारणी । स्त्री • सदशायाम् । स
 मानायाम् ॥ कुञ्चिकायामितिहे
 मचन्द्रः ॥
 साधारण्यम् । न • साम्ये । कुञ्चिका
 याम् । इतिहेमचन्द्रः ॥
 साधारिका । स्त्री • घटिकायाम् ।
 नाडिकायां ॥
 साधिका । स्त्री • साधनकल्याम् ॥
 सुपुत्री । सुमन्तुसाधकीतिलैमः ॥
 साधितः । वि • दापिते । धनादिना
 यत्तीकृते । धनादिप्रदापिते ॥ प्र-

साधुः

दापितवने ॥ साध्यतेत्य । साध •
 ऋः ॥ सिद्धे ॥
 साधिमा । पुं • साधुखे ॥ साधीर्मा-
 वः । प्रमनिच् ॥
 साधिष्ठः । वि • अतिशयेनवाटे ।
 अतिहृष्टे ॥ आर्य्ये ॥ न्याय्ये । शो
 भनतमे ॥ अयमेवामतिशयेनवा-
 टः । अतिशाश्विततमविष्ठनाधि
 तोधन् । अन्तिशवाठयोर्नेदसा-
 धी ॥
 साधिष्ठानः । नि • जीवे । अधिष्ठानेन
 कृठस्यचैतन्येनसहिते ।
 साधीयान् । वि • अतिवाटे ॥ अति
 शोभने । अतिसाधी ॥ अथमनयो
 रतिशयितावाटः साधुर्वा । द्विष
 चनेतीयसुनि • अतिक्रवाठयोरिति
 वाठशब्दससाधादेशः । टेरिति
 साधोष्टिलोपः ॥
 साधुः । वि • उत्तमकुलीरपद्मे । अस्य
 पर्यायायथा । महाकुलकुलीनाय्यं
 सभ्यसज्जनसाधवद्भृति । शार्ङ्गुपि
 के ॥ आरौ । शोभने । मनीषे ।
 स्वभावसुन्दरे ॥ प्रबोषे । योग्ये ॥
 स्वधर्मवर्तिनि ॥ अपकारिष्वप्युप
 कारशीले ॥ अद्रोहिणि ॥ पुण्यका
 रिणि । धेदमार्गस्ये ॥ शास्त्रमि
 दितकारिणि ॥ सर्वहिते ॥ नित्या
 निश्ववस्तुविधेकादिसाधनघनुष्टय
 सम्यग्नेसुसुधी ॥ कुलधर्माश्रिते ॥

साधुवादः

सर्वपुण्ये । यथा । शाक्त्यां वैष्ण-
 वैः शैवेः सौरैर्गाणपतैरपि । की
 लधस्मांश्चितः साधुः पूजनीया
 तिपत्रतः । साधोतिपरकार्यम् •
 धर्मम् अर्थम् • कामम् • मोक्षं
 वा । साधुः । कृष्णपितृण् • पुं •
 व्याकरणेनप्रतिपादितेशास्त्रीयश-
 ब्दे ॥ यद्यपिसाधूनेवभाषितेतिन-
 श्रूयतेतयामिफलनिर्देशशक्ये त-
 न्निर्देशादेवेदशविधिः कल्प्यते •
 साधूनेवभाषितनापशब्दानिति ।
 मन्तोहीनः स्वरतोवर्णतीवेतिद-
 शनात् ॥ मुनी ॥ जिने ।
 साधुवः । त्रि • उत्तमकुक्षिप्रवे ।
 साधौ ॥
 साधुधीः । स्त्री • वरवत्सत्तायाम् ।
 श्वश्रुाम् • सुन्दरपुद्गी ॥ त्रि •
 तदति । साध्वीवीर्यक्षाः ॥ कर्म
 भारधावहुत्रोद्दिशा ॥
 साधुनिन्दितः । त्रि • प्रणाय्ये । सा
 धुभिर्निन्दिते । साध्वसन्मतद्वतिधा
 वत् ॥
 साधुपुण्यम् । न • प्रपौखरीके । स्य
 लपञ्जे । साधुवत्पुण्यस्य • उत्त
 मप्रसूने ॥
 साधुभावः । पुं • असाधुत्वश्रद्धायां
 साधुत्वे ॥
 साधुवादः । पुं • सतामनुमीदने ॥
 साधुवादीपठहितद्वतिवधा ॥ सा

साधूतम्

धोरुत्तरे ॥
 साधुवाहः । पुं • विनीताश्वे ॥ सा
 धुद्यासौवाहस्य ॥
 साधुवाही । पुं • विनीताश्वे । सुशि
 क्षितैरुत्तरे । साधुवहनशौलः ।
 वह • । सुपीतिबिनिः ॥ त्रि • शो
 भनाश्वयुक्ते ॥
 साधुवृद्धः । पुं • कदम्बट्टमे ॥ वरुण
 वृद्धे ॥ साधुद्यासौवृद्धस्य ॥ मनो
 ज्ञतरौ ॥
 साधुवृत्तः । त्रि • सुचरित्रे • साधु
 नांभिवसमानसुखदुःखानांसुख
 दां वृत्तम् ॥
 साधुवृत्तिः । स्त्री • उत्तमजीविकाया
 म् ॥ सद्दिवरणे ॥ सुन्दरवर्णने ॥
 साध्वीवासीवृत्तिस्य ॥ साध्वीवृत्ति
 र्वा ॥ त्रि • तद्वृत्ति ॥ साध्वीवृत्ति
 र्यस्य ॥
 साधुसहमः । पुं • मनोनियहस्यो
 पायविशेषे । यस्तुवेऽधितमपितत्त्वं
 नसम्बन्धयते • वावाविस्मरति • त
 दोः साधुसहमएवापायः । साध
 वोहिपुनः पुनर्वाधयन्ति • क्षारय
 श्चिच ॥
 साधुसमागमः । पुं • साधुसहमे •
 यथा । लज्जदुर्जनसंसर्गभङ्गसाधु
 समागमम् । कुक्षुपुण्यमहीरारत्रस्मर
 निच्यमनिलयामिति ॥
 साधूतम् । न • बहिंसद्धघाते ॥ प

साध्यः

यद्ग्रीष्याम् । पातपत्रे । इत्यथ
यथा । पाठान्तरे । साध्यतम
पि ॥

साध्यः । पुं० । गणदेवताविशेषे ।
साध्यंतिष्ठिः । साध० । ऋषि
व्याप्तं । इतिभाष्येयत् । साऽऽख्य
स्य । अर्थभाष्ये । साध्याद्वाद्य
विख्याताः पुराणेषुपुरातनैः ।
तियथा । मनोमन्त्रसंप्राणसनयोया
मिहवस्यथा । नारायणो नरसैवह
सयिबिभ्रयाविभुः ॥ प्रमुखाद्
श्रीरैतेसाध्याः प्रीक्षापुरातनैरिति
॥ विष्कम्भाद्यन्तर्गतयोगविशेषे ।
तथोत्पन्नस्यफलं यथा । असाध्यसा
ध्यः किलसाध्यजातः शूरेतिथी
राविजितारिपक्षः । बुद्ध्याद्युपा
यैः परिसाधितायः परं कृतार्थं
सुतरांविनीतः ॥ स्मरे । कामे ।
देवे । सुरे ॥ वि० साधनीये ।
कृष्णीपायः सुखीपायोद्विषयः
साध्यव्यते ॥ साधनार्हाभिमते ॥
साध्यतेऽथ । सतुपक्षः । यथा ।
प्रतिज्ञादीपनिर्मुक्तसाध्यं सत्कार
यान्वितम् । निश्चितं लोकसिद्धयु
पक्षपक्षविदोविदुः ॥ साध्यंसाध
नार्हाभिमते पक्षविदुः । यदाप्यन्य
नसाध्यज्ञाप्यम् । तद्विशिष्टधर्म
पक्षइतिभेद । तथाप्यदवाक्यप्रत्या
प्यर्थादिधर्मविशेषविशिष्टसंपन्नत

साध्यसमः

याधर्मिणीऽधमर्षपदैरेवसाध्यत्वात्
साध्यपक्षयोरभेदाभिधानमितिव्यव
हारतत्त्वम् ॥ व्याप्ये ॥ साध्यते
ऽवेतिव्युत्पत्त्यापक्षे ॥ यथा । प
र्वतोवज्जिमानिलापर्वतः । सा
धयितुयोग्ये ॥ यथापर्वतोवज्जिमा
निल्यवपक्षिः साध्यः ॥ साध्यस्य
वस्तुनोऽभावेसाधने किंप्रयोजनमप्य

साध्यतावच्छेदकम् । न० अनुमिति
विधेयांशेभासमानधर्मे ॥

साध्यव्यापकत्वम् । न० साध्यसमा
नाधिकरणात्त्वन्ताभावाप्रतिथेयि
त्वे ॥

साध्यसमः । पुं० । हेत्वाभासान्तरे ।
यथाऽगोतमः । साध्याविशिष्टस्य
साध्यत्वात्साध्यसमः ॥ ४८ ॥
साध्येनमद्व्यादिना । अविशिष्ट ।
कुतइत्यतश्चाह । साध्यत्वादिति ।
साधनीयत्वादित्यर्थः । यथाह ।
साधांसाधनीयं । तथाहेतुरपिचित्
० साधासमइत्युच्यते । अतएव
सिद्धयइतिव्यवहिते । अथसाध्य
यासिबिस्वरूपासिद्धिप्राप्यत्वासिद्ध
धमेदान् । विविध । साध्ययासि
द्धयस्य । पक्षेपक्षताच्छेदकाभावः
। यथाकाङ्क्षमय । पर्वतोवज्जिमा
नित्यादौ । स्वरूपासिद्धिः । प
क्षेहेतुनाऽवच्छेदकामच्छिन्नसाभा
यः । यथाऽदोद्रव्यधूमादिच्छादौ

साध्यसमः

। व्याप्यत्वासिद्धिर्द्वयं • अन्वयिष्य
रितसामानाधिकरस्यसाभावः ।
नचसत्त्वपासिद्धिरेवसूत्राच्चव्यत्वप्र
तीतिर्नाभयैर्लक्ष्यत्वमितिवाच्यम् ।
। हेतुरितिपदंश्चत्रपूरणायम् • हे
तुपदस्यगमकहेतोर्व्याप्तिविशिष्टपक्ष
धर्मस्यवाचकम् • व्याप्तिविशिष्टप
क्षधर्मइत्येववामुयंताम् । तथा
च • तस्यैकिसिद्धंशसाध्यत्वेनैव
साध्यसमत्वम् । अतएवसाध्यैसा
ध्यतावच्छेदकाभावः साधनेसाध
नतावच्छेदकाभावेचव्याप्यत्वासि
त्तिः । यथा • पक्षतावच्छेदकाभा
वमक्षतावच्छेदकवर्तेदादेरन्यतम
त्वेनाश्रयासिद्धिर्द्विधत्वम् • यथाच •
मल्लेहेत्वभावहेतुमन्नेदादेरन्यतमत्वे
नलक्षरुपासिद्धित्वम् • तथासाध्य
तावच्छेदकाभावादेरन्यतमत्वेन
व्याप्यत्वासिद्धित्वं • चितयान्य
तमत्वञ्चासिद्धिसामान्यलक्षणनी
लधूमत्वादेरपिव्याप्यत्वासिद्धिर्वाच
स्तर्भाववदन्ति । तेषामयमाशयः ।
व्याप्तिर्हेसाध्यसम्बन्धितावच्छेदक
रूपा • गुरुधर्मस्यसाध्यसम्बन्धितान
वच्छेदकौऽतौनीलधूमत्वादेः सा
ध्यसम्बन्धितानवच्छेदकत्वाद्गव्यो-
पिस्तत्त्वत्वम् । तथाचसाध्यताव
च्छेदकाभावादिरेव • साधनताय
च्छेदकेव्याप्यतानवच्छेदकत्वमपि

सानन्दः

भयतिव्याप्यत्वासिद्धिरिति । ४८ ।
साध्यसिद्धिमाहः । पुं • व्यवहारस्य
चतुर्थपादे । सवनिर्णयपादः ।
यथा । प्रत्यदिर्नाऽयतौलिङ्ग्यमिति •
भाषापादः प्रथमः । श्रुतार्थस्योत्त
रंलिङ्ग्यमित्युत्तरपादोद्वितीयः ।
ततैर्घोर्लिङ्ग्येत्सद्यद्वितिक्रियापाद
सृतीयः । तत्सिद्धीसिद्धिमा
प्रोतौतिसाध्यसिद्धिपादश्चतुर्थः ।
यथा । भाषात्तरक्रियासाध्यसिद्धि
भिः क्रमवृत्तिभिः । आक्षिप्तचतु
रंशस्तुवतुष्यादभिधीयते । इतिमि
ताक्षरा ॥

साध्यसम् । न • भये ॥ साधूनृषस्य
ति । अक्ष • । अक्षितिसुकुटः
तद्ग । अक्षः प्रसङ्गात् । तस्यात् •
साधूनाम् अक्षः ॥ सम्भ्रमे ॥

साध्यो । स्त्री • दुर्गाशाम् । मेदावा
म् ॥ पतिव्रतायाम् ॥ तल्लक्षण
माहहारीतः । आर्त्तात्सुदिताह
ष्टे प्रोपितेमल्लिनाक्षणा । श्रुतेस्त्रि
येतथापत्तौसाध्योश्चैवापतिव्रतिति
॥ मनुस्मि । पतिशानाभिचरति
सगोवाग्देहसंघता । साम्तुली
कागाम्प्रोतिसङ्गिः साध्योतिचाच्य
ते • इति ॥ धीतौगुणवचनादिति
डीप् ॥ शोभनायाम् ॥

सानन्दः । पुं • गुण्यकरश्चे ॥ ध्रुव
काप्रमेदे । यथा । अष्टादशाक्षरै

सान्त्वयन्

युक्तोयशोऽर्षप्रदेःध्रुवः । खड्गख
सन्नकेतालिसानन्दोवीरक्षरसि ॥
वि० आङ्गादयुक्ते ॥

सानन्दूरः । पुं० तीर्थविशिष्टे ॥

सानसिः । पुं० आसने ॥ सनोति
पशुदाने । सानसिष्यसौच्यादि
नाथसिप्रत्ययप्रधादृष्टिय ॥ वि०
सम्भजनौथे ।

सानिका । स्त्री० आद्यविशिष्टे । सना
ई० इतिश्लोकप्रसिद्धे ॥ वंशी-
पाद्ये ॥

सानुः । पुं० न० ज्ञी । प्रत्ये । पर्व
तस्यसमभूभागे ॥ धने ॥ आच्छा
याम् ॥ मार्गे ॥ अये ॥ कीर्तिदे
॥ सनोति । पशु० । दृष्टनिष्पत्ती
तिजुष् । अर्के ॥ पत्रवे ॥

सानुक्रोमः । वि० सदये ॥

सानुजः । पुं० तुम्बुलवृक्षे । तौच्छ
पथे ॥ न० प्रभौखडरोक्ते । वि० अ
नुजिनसद्वर्षानाने ॥ सानुजरा
ममीच्छे ॥

सानुधन्वः । वि० सपरिधारे ॥ अवि
च्छिन्ने । सानुधन्वे ॥

सानुमान् । पुं० पर्वते ॥ सानवीवि
द्यतीऽथ । सनुप ॥

सानेयिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥

सानेयी । स्त्री० वंश्याम् ॥ इ० ग०
र० नी० ।

सान्त्वयन् । न० कृष्णसान्त्वयनाभिधि

सान्दृष्टिकम्

व्रतविशिष्टे ॥ यथा । गीमूचं नीमघं
घौरद्विसर्पिः कुशीदक्षम् । ए
कराचोपवाससङ्कच्छं सान्त्वयन्सु-
तम् ॥ गीमूचादिषड्द्रव्याख्येकी
कृत्वेकस्मिन्नहनिमचयेत् नान्यत्
विश्विदद्यात् । अपरदिनेचोपवास
इत्येतत् सान्त्वयन्कृच्छं सुतमित्य
र्थः ॥ सन्वयति । तप० । स्थु० ।
तस्येदङ्कर्म । अथ ॥

सान्तरः । वि० विरले ॥ अन्तरेषस
हितः ॥

सान्त्वम् । न० अत्यर्थमधुरेवाक्ये ।
कर्ममनः प्रीतिजनके ॥ साम
नि । प्रियशार्दार्यप्रदानसम्बन्धादिः
भिः क्षीचोपशमने । द्रव्यंदास्या
मितुभ्यंसाभौरीत्यादिसमाधा-
नास्ती ॥ सान्त्वयति । आन्वसान्प्र
योगे । चुरादिरदन्तः । एरव० घञ
या ॥ दाक्षिण्ये ॥

सान्त्वनम् । न० प्रथये ॥ सामीपाथे ।
पान्त्व० । स्थु०ट् ॥

सान्त्वना । स्त्री० प्रथये ॥ प्रथयः सर
न्वनाननेतिकीपान्तरम् ॥ सामनि
सान्त्वनादादः । पुं० प्रियवचने ॥

सान्दीपनिः । पुं० सुनिविशिष्टे ॥ अ
क्षादिबिद्याभिज्ञे ॥ अयस्तिपुरवासि-
निकाश्वरामकृष्णयोगी ॥ सन्दी
पनस्यापत्यम् । अतइज् ॥

सान्दृष्टिकम् । पुं० व्यापारान्तर

सान्निपातिक :

आश्रयमानेभ्यः फलि । सन्दृष्टौ प्र
ख्यत्वे भवम् । अध्यात्मादित्वाद्भङ्
॥ समानदृष्टिविषये ॥

सान्द्रम् । न० घने ॥ त्रि० घने । नि
विष्टे ॥ मृदौ ॥ सह० अन्वयते । अ
दिवन्धने । बाहुलकाद्भङ् ॥

सान्द्रपुष्पः । पुं० विभीतकवृक्षे ॥

सान्द्रस्निग्धः । त्रि० घनस्निग्धे ।
मेदुरे ॥

सान्धिकः । पुं० शौण्डिके ॥ त्रि०
सन्धिकर्चुरि ॥

सान्धिवेलम् । न० संधिवेलायाम् भ
वे ॥ सन्धिवेलाद्युत्तुनघर्चभ्योष् ॥

सान्ध्यः । पुं० खड्गे ॥ सन्धिभवे ॥ स
न्ध्याधाम्भयः । सन्धिवेलादित्वा
दण् ॥

सान्ध्यङ्गसुमा । स्त्री० त्रिसन्धिपुष्पवृ
क्षे ॥

सान्द्रहनिक्कः । त्रि० योधानांरणसन्ना
हप्रयत्नके ॥ सन्द्रहंनंप्रयोजनमङ्क ।
तदस्यप्रयोजनमित्ठक् ॥

सान्द्राव्यम् । न० शैतव्यद्वयार्थे । इपि
पिसन्ध्यङ् नोयतेऽसामर्थमग्निम्रति
। षीञ् । पाव्यसान्द्राव्येति ण्यदा
यादेशः सनेदीर्घनिपात्यति ॥

सान्निध्यम् । न० नैकाद्ये ॥ निकटे ॥
सन्निधिरेव । चतुर्शृङ्गादित्वात्
स्वार्थेऽप्यञ् ॥

सान्निपातिकः । त्रि० सन्निपातकरो

साभाव्यापत्तिः

गै । सन्निपातक्षणमनङ्क्त्वापनंघी
। सन्निपाताच्चैतिठञ् ॥

साव्यासिकः । पुं० भिक्षौ । पाराश
रिणि ॥

सान्वयः । त्रि० सम्बन्धिनि ॥ कुलस
हिते ॥ पुत्रपौत्रादिसहिते । यथा
। यो न धौत्यद्विजीवेदमन्वयकुरुते श
मम् । सजीवद्वेषशुद्रत्वमाशुशु
तिसान्वयः ॥

सापन्नः । पुं० सपत्नीस्तनये । सपत्न्या
अपत्यम् । शिवादिभ्योष् । तत्र स
पत्नेतिपाठेपितृहृदिशिष्टपरिभाष
या० सपत्नीशब्दादपिसामान्यचि
न्ताया० टकंशाधिष्व'ऽणितिबोधम्
॥ वैरिणस्तनये ॥ शस्त्रापत्यमित्यच्
० शिवादित्वाद्वा ॥

सापत्न्येयः । त्रि० सपत्न्यास्तनये ॥
सपत्न्याअपत्यम् ॥ स्त्रीभ्योऽटक् ।

सापत्नीयै । स्त्री० सपत्न्यादुहितरि ॥
सापत्न्या । स्त्री० लज्जायाम् ॥

सापराधः । त्रि० कृतापराधि ॥

सापिण्डः । पुं० सपिण्डे । प्रज्ञा
दिभ्यश्चेतिस्वार्थेऽण् ॥

सापिण्डाम् । न० सपिण्डतायाम् ।
साप्तपदीनम् । सख्ये । सिचत्वे ॥

साप्तभिः । षट्पदैरुप्यते । साप्तप
दीनं सख्यमितिसाधु ॥

सापत्यम् । न० सपत्न्यतायाम् ॥

साभाव्यापत्तिः । स्त्री० साव्यप्राप्ती ॥

साम

सामयानि :

सामकः । पुं० लक्ष्मणाय ॥ सा
 माभिन्ने ॥ सामघधीति० वेदवा ।
 क्रमादिभ्योवुन् ॥ न० मूलकणे ॥
 सामयः । चि० ब्राह्मणविशिषे । छा
 न्दीने ॥ साममायति । गौशब्दे ।
 गापिष्टगितिठक् । टीकोषधः ।
 सेनस्त्रियांसामगी ॥
 सामगर्भः । पुं० विष्णौ ॥
 सामयी । स्त्री० कारणसमूहे । यथा ।
 सामयीचिद्रफलविरहीव्यागिरेवेति
 शत्वम् ॥ पदाद्भूतः ॥ द्रव्ये ॥
 सामयाम् । न० समुदायत्वे ॥
 सामञ्चः । पुं० गजे ॥ कुञ्जरे ॥
 चि० सामे त्वे । सामार्थे ॥
 सामञ्चक्षम् । न० औचित्ये । तु
 त्तिवृत्ते ॥
 साम । न० सहस्रशखिपितृदेवताकिने
 द्विशिषे ॥ गीतिविशिष्टायासृचि ॥
 षड्यध्युत्सामिष्यते ॥ वाक्यवि
 शेषस्याथांगोती ॥ सामपदन्तुगी
 तिमात्रस्यैवाभिधायकमित्यन्वत् ।
 अतुर्थाविदानामध्येमानमाधुर्येणा
 तिरमणीयत्वादिष्णोर्विभूतिः सा
 मेषु च्यते । राज्ञांशत्रुषशोकरणा
 योपायविशिषे । सान्त्वे । प्रिययाद्
 र्थप्रदानसम्बन्धादिभिः शत्रोः
 स्त्रीधोपशमने ॥ यथा । परस्परौप
 काराणां दर्शनं सुपक्षीर्तनम् । स
 म्बन्धस्यसमास्यानमायत्वाः सम्य

कोशनम् ॥ वाचापिशलयासाधुतथा
 श्नितिषार्पणम् । इति सामयिधा
 नञ्चैः सामपक्षविधं स्यात्तम् ॥
 स्यतिषार्पणं रीषं वाऽनेन वा । येष
 न्तकर्मणि । सातिभ्यांमनिग्म
 निष्ठावितिमनिन् ॥ सामनम् ।
 सामसान्वप्रयोगे । बाहुलकात्-
 क्षनिन्वा ॥ द्वि० शोभने । अनय-
 वे ॥

सामनः । पुं० सामयति ॥ सामा
 स्याति । सामादित्वञ्च ॥
 सामनी । स्त्री० पशुसम्बन्धायै ॥
 सामन्तः । पुं० प्रतिवासिनि । स
 लोकोन्तएकदेशिभ्यः । प्रादिभ्योधा
 तुजस्येतिस्मासः । समन्तायाः
 स्रदेशान्यवहितभूमेश्वम् । तस्येद
 मिष्यत् ॥ माण्डलिके ॥ अतु
 र्हरिके ॥ ति० सहाये ॥
 सामन्तः । पुं० सामविदि ॥ साम
 सुमाधु० प्रवीणो० धीमयोः । रा
 वसाधुरितियत् । येषामावकर्गा
 योरितिप्रहातिभावः ॥
 सामयिकः । द्वि० समयोचिते । स
 मयेकार्यकर्त्तरि ॥ समयः प्राणो
 ष्च । समक्षदस्यप्रामितिठञ् ॥
 शिनशादिस्वात्स्वार्थेठ्वा । सम
 योत्वे ॥
 सामयानिः । पुं० ब्रह्मणि । द्रुधि
 थो । कुञ्जरे । गजे । चि० सा

सामानाधिकरण्यम्

मीत्ये ॥

सामरस्यम् । न० ऐकरस्ये ॥

सामर्थ्यम् । न० योग्यतायाम् ॥ श

क्ती ॥ विशेष्यविशेषणभाववशाच्च

प्रस्थितिजनकरूपे-एकार्थीभावे

॥ परस्परशब्दाद्वाहवायांल्यपेक्षा

याम् ॥

सामर्थः । त्रि० सरोधि ॥

सामवायिकः । पुं० अमात्ये । म

न्त्रिये । त्रि० समवायसम्बन्धि

नि ॥ समवायात्त्वे ॥ सामूहिके

॥ समवायंसमवेति । समवाया

नूसमवेतीतिठक् । इहसमवपूर्वच्छे

षोर्धः । प्रदिश्ये कदेशीभवनम् ।

तत्रगुणभूतंप्रवेशंप्रति० प्रकृत्यर्थ

स्यकर्मतादीनाम् । विशेष्यानुरो

धिनतु० लीःसप्तमीप्रायेणप्रमुञ्च

ते । कुरुर्वे च समवेताइतिथया ।

सामञ्चित् । पुं० उद्गातरि ॥ सामा

निवेशि । विद्० । त्वाप् ॥

सामवेदः । पुं० कृत्वाधिपेवेदवि

शेदि ॥

सामाजिकः । पुं० सभासदि । स

भास्तारि ॥ समालसनवेति । स

मवायानूसमवेतीतिठक् ॥ समा

जंरसतिशः । रचसीतिठक् ॥

सामाधिपतिः । पुं० भौमचष्टे ॥

सामानाधिकरण्यम् । न० पश्ये :

सम्बन्धविशेषे । पदयोरैकार्थनिष्ठ

सामान्यः

त्वे ॥ सवसम्बन्धीभिन्नप्रवृत्तिनि

मितानांशब्दानामेकस्मिन्नर्थेतात्प

र्यसम्बन्धः । यथाःसीयुदेवदत्तप्रति

वाक्ये तत्कालविशिष्टदेवदत्तवाच-

कसशब्दस्य० एतत्कालविशिष्टदे

वदत्तवाचकायंशब्दस्यच० एकस्मि

न्प्रिण्डेतात्पर्यसम्बन्धः ॥ यथा

ज्ञानाचार्यैः । एकवृत्तिरर्थेऽवधानां

भिन्नवृत्तिहेतुनाम् । सामानाधि

करण्यम् भवतीत्येवंबदन्तिलाक्षि

काइति ॥ एकविभक्तवन्तानांपदान

विशेषणविशेष्यभावेनैकार्थनिष्ठत्वे-

तच्चमुख्यगौणमेदेनद्विविधंयथा ।

सामानाधिकरण्योक्तिर्वस्त्वैक्येमुख्य

तांश्वीत् । खक्तिद्रमुत्पन्ननीलमि

त्यादौतद्विधवात् ॥ अन्यस्यान्य

चसम्पत्प्राप्तिसिंहस्यपुरुषियथा ।

सामानाधिकरण्यस्यगौणसिंहः पु

मनिति ॥ समानसधिकरणयथा

स्तयोर्भाषः ॥ एकार्थयत्त्वे ॥ अ

न्यदुच्छ्रितसत्त्वमन्यस्यास्मनियन्नि

तम्० सामानाधिकरण्यंहेतोजति

मिरयोः कुतः ॥

सामान्यः पुं० पञ्चमेवर्थे । वर्षस्य

हरेः । यथोक्तमज्ञानिवांशे । अ

त्वारः कथितावर्षांशमाश्रयपिसु

व्रते । आचारस्यापिषर्णानामाश्र

माणांपृथक्पृथक् । कृतादौकणि

कालितुषर्णाः मध्यप्रकीर्त्तिताः ।

सामान्यम्

ब्राह्मणः क्षत्रियैश्चैः शूद्रः
सामान्य एव चेति ॥

सामान्यम् । न० जातौ ॥ तद्विधिम
म् । यथा । सामान्यद्विविधम् प्री
क्तम् परस्मात्परमेव च । द्रव्याद्वि
कावृत्तिस्तु सत्तापरतयोच्यते । पर
भिन्नावयाजातिः सैवापरतयोच्य
ते । व्यापकत्वात्परापि स्याद्द्रव्याप्य
त्वादपरापि च । द्रव्यत्वादिकला
तिस्तु परापरतयोच्यते । इति भाषा
परिच्छेदः ॥ तल्लक्षणं यथा । नि
श्चलत्वे सत्त्वमेकसमवेतत्वमिति । अ
नेकसमवेतत्वं संयोगादीनामप्य
स्ति । अतः सत्त्वन्तम् । निश्चलत्वे
सतिसमवेतत्वं गगनपरिमाणादी
नामप्यस्ति । अत उक्तसमेकैति ।
निश्चलत्वं सत्त्वमेकावृत्तिसामान्यसु
पेक्ष्यसमवेतत्वमुक्तम् । एकव्यक्ति
वृत्तिसु न जातिः । यत उक्तम् । व्य
क्तेरमेदं शुद्धस्वसंज्ञेऽथानयसि
तिः । रूपदानिरसस्वन्धीजातिषा
षकसङ्घः ॥ एकव्यक्तिकत्वा
दाकाशत्वं न जातिः । तुल्यवृत्ति
कत्वाद्व्यटलत्वं कलसत्त्वं न जाति इय
म् । सङ्घोषत्वात्सत्त्वं मूर्त्तत्त्वं न
जातिः । अमरस्याभयात्सामान्य
त्वं न जातिः । विशेषक्याहत्त
त्वं भावस्वरूपदानिः स्वादेतौ विशि
पत्त्वं न जातिः । समवायसम्बन्धा

सामान्याम्

भाषात्समवायानजातिः । द्रव्या
द्विचिकवृत्तिरिति । परस्त्वमधिक
देशवृत्तित्वम् । अपरत्वमल्पदेश
वृत्तित्वम् । सकलजात्यपेक्षया
ऽधिकदेशवृत्तित्वात्सत्तायाः पर
त्वम् । एतद्विधनायद्रव्यादीति ।
तदपेक्षया चान्यासांजातीनामपर
त्वम् । परभिन्नासत्ताभिन्ना । व्या
पकत्वात्परापि स्याद्द्रव्याप्यत्वादप
रापि च । पृथग्योत्पाद्यपेक्षया व्या
पकत्वात् । अधिकदेशवृत्तित्वा
त् । द्रव्यक्षपरत्वम् । सतामेव
याऽल्पदेशवृत्तित्वात् । द्रव्यक्ष
अपरत्वञ्च । तथापि धर्महयस
मावेशादुभयमविरुद्धम् । इति मुक्ता
वर्णौ ॥ निश्चमेकसमेकानुगतं सा
मान्यम् । तच्च द्रव्यगुणकार्यवर्ती
ति । तर्कसङ्घः ॥ सामान्यगुण
साम्ये नयत्रवस्त्वन्तरेकतेतिलक्षणे
लक्षितेकाव्यालङ्कारविशेषे ॥ य
थावा । प्रस्तुतकयदायेगुणसाम्य
विषयया । ऐकान्त्यवध्यतेयीगात्
रात्सामान्यमिति स्मृतम् । अतादृ
गमपितादृगतयाविषयितुं यदप्रस्तु
तार्थे न सम्युक्तमपरिख्यक्तनिष्कगुणमे
वतदेकात्मतायानिमध्यते । तत्समा
नगुणनिवन्धनात् । सामान्यम् । उ
दाहरणम् । मन्त्रयज्ञरसविलिप्ततन
येनवहारलताविभूषिताः नित्त

सामान्यज्ञानम्

रदन्तप्रकृतश्चक्षुश्चौरचिरामुखां
शुकाः । प्रथमं विहिततथास्त्रिध्व-
लयतिधरामविभावताहताः प्रि
यवसति प्रयान्तिमुहमेवनिरस्तभि
योऽभिसारिकाः ॥ अतप्रस्तुततद
न्यथीरन्यूनानतिरिक्ततयानियहं
धवलक्षमेकात्मताहेतुः । अतएव
पृथग्भावेनानयोरुपलक्षणम् ॥
यथाया । वैचत्त्वचातुल्यरुचां वधु
नां कर्षाचतीगण्डतलागतानि । अ
ह्नाः सहैलं यदिनापतिप्यन कैविद
विष्यन्नवचम्पकानि ॥ अतनिमिशा
त्तरजनितापिनामः क्षप्रतीतिः प्रथ
मप्रतिपन्नं ममेदं नव्युदसितुमुत्सृष्टी
प्रतीतत्वात्सक्षप्रतीतैश्चवाधायोगान्

सामान्यम् । वि० साधारणे । अवि
शेषे । तुल्यतायाम् ॥ अनेकसम्य
न्येक्षवस्तुनि ॥ उत्सर्गे ॥

सामान्यज्ञानम् । न० लक्षप्रमेदे ॥
सम्भवतीर्थं क्षातिसामान्ययोगाद्
सर्वतार्थकल्पनासामान्यज्ञानम्
॥ ५३ ॥ सामान्यविशिष्टसम्भवद
र्थाभिप्रायेणोक्तम् ॥ अतिसामान्य-
योगाद्सम्भवदर्थकत्तुकल्पनया० दू
पथाभिधानं सामान्यज्ञानम् । य
थाब्राह्मणोयं विद्याचरणसम्भन्नद-
ल्लुक्तेः ब्राह्मणत्वेन विद्याचरणसम्प
दं साधयतीति कल्पयित्वा० परे
वदति कुर्वे ब्राह्मणत्वं न० विद्या

सामासिकः ।

चरणसम्पत् ० बाल्ये व्यभिचारा-
त् ॥ ५२ ॥

सामान्यतादृष्टम् । न० अदृष्टलक्ष
यसामान्यविषयेवीताऽनुमाने ॥
सामान्यलक्षणा । स्त्री० अलौकिक-
त्रिकर्षविशेषे ॥ सतु० आत्यय
ज्ञापकसामान्यज्ञानम् । यथा
एक घटदर्शनेसकलघटज्ञानंभव-
ति ईदृशघटत्वादिज्ञानम् । तत्
प्रमाणं यथा । अलौकिकः सन्नि
कर्षस्त्रिविधः परिकीर्तितः ।
सामान्यलक्षणाज्ञानलक्षणायोगज
स्तथा ॥ आसत्तिराश्रयाणः नुसा
मान्यज्ञानमिष्यते । तदिन्द्रियज
तदमंवाधसामयपेक्षते ॥ इति
भा० ॥

सामान्यविधिः । पुं० अनारम्भवि
धौ । यथा । नहिंस्यात्सर्वाभू
तानीति ॥

सामान्यशासनम् । न० सामान्या
धिकारे ॥ राजलक्ष्यविशेषे ॥

सामान्या । स्त्री० नायिकामेदे । या
चान्तरे ॥ कथिततिथिदासुरधे
ष्वभिमतफलदाभवेच्चसामान्या ॥

सामान्याभिनयः । पुं० बागवत्सङ्ग
जेऽभिनये ॥ यथा । सामान्या
भिनयोगामञ्जरीयाशागङ्गसङ्गः इ
ति ॥

सामासिकः । पुं० साङ्घेपिके ॥

सामुद्रम् ।

समाप्तसमुद्रे ॥
 सामि । च० अर्थे ॥ निन्दायाम् ॥
 सामयति । धामसान्त्वप्रयोगे ।
 अथद्रः ॥
 सामिधेनी । स्त्री० धाय्यायाम् । अ
 ग्निज्वालनायै नृषि । ष्टकसामि
 धेनीधाव्याचयास्त्रादग्निस्त्रिमिथ्वने
 ॥ समिधामाधानी । समिधाम
 धानेषिष्ठण । पित्रान्छीप् । य
 स्थलद्रुतिलिपः ॥ समिधि ॥
 सामिधेनः । पुं० मन्त्रविशिषे ॥
 समिधामाधानः । समिधामाधा
 नेषिष्ठण् ॥
 सामीची । स्त्री० वन्दनायाम् ।
 सामीप्यम् । न० साजिध्वे । देश
 कालाभ्यां कृत्यायाम् प्रख्यासत्ती ।
 अथ्यश्चित्तत्वे ॥ समीपमेव । चतु
 र्यर्णादित्वात्० ष्यञ् ।
 सामुद्रम् । न० देशलक्षणम् ॥ लवणयि
 श्रेयै । कठके । धमिरे । अथ्यसुथा
 यथा । सामुद्रं नधुरं पाके सति चामं
 घुरं गुस । नाष्पुष्यं दीपनमेदिसिञ्चा
 रमविदाश्चिच । श्रीफलवातनुषिक्त
 मरूचं नातिशीतलम् ॥ समुद्रोदके
 सामुद्रमुदकं चारं सवर्देवप्रकीरण
 म् ॥ समुद्रफेने ॥ धाराजलप्रमेदे
 ॥ तत्सुसचारत्ववर्णं शुकहृदिवला
 पद्मम् । विसृष्टदेवत तीक्ष्णं सवर्
 फामं सुगर्हितम् ॥ सामुद्रन्वाशिव

साम्यरायिकम्

नेमासिगुणैर्गाह्वृदादिशित् । य
 तौऽगस्त्यस्यदिव्यर्षे रुद्रयत्सकलं
 जलम् । निमलं निर्विषं स्वादुशु
 क्रलं स्वाददेवपनम् ॥ तत्सामुद्र
 जलम् । आश्च । फूत्कारविषया
 तेनगानानां श्योमचोरिणाम् । यथा
 सुसविषं तीर्थं दिव्यमव्याश्रितनं वने
 ति ॥ वि० समुद्रोत्पन्नवस्तुनि । स
 मुद्रे भवम् । तत्रभवद्द्रव्यम् ॥
 सामुद्रकम् । न० समुद्रलवणे ॥ स
 मुद्रोक्तस्त्रीबुलजयत्येव ॥ तीर्थं वि
 शेषे । वि० । स्त्रीपुंसयोश्चिद्र
 वेचरि ॥
 सामुद्रिकः । वि० स्त्रीपुंसयोश्चिद्र
 च्छे ॥ वेलास्त्रीपुंसयोश्चिद्रं सामुद्रि
 कलदाहृतप्रतिहारावणी ॥ समुद्र
 सम्बन्धिनि । समुद्रधारिणि ॥
 सामुद्रिकः । वि० सामवायिके । स
 मूहंसमवैति । समयायान् समवै
 तीतिठक् ॥
 साम्यरायः । पुं० परलौकिके । परलौ
 कसाधने । साम्यरायः परलौकिकः
 • तत्प्राप्तिप्रयोगेनास्त्रीधेसाध
 नविशेषे ॥
 साम्यरायिकम् । न० लुहे । समीक
 । समरे ॥ वि० पारलौकिके । य
 था । प्रभुः प्रथमसत्यस्योयानुक
 स्ये नरर्षति । नसाम्यरायिकं तस्य
 दुर्मतेपि दानेकनम् ॥ पारलौकिक

साम्बुध्यम्

केसाधने ॥ सम्परायणम् । अयम
 तौडगतौषा । घञ् । ततोधिनीया
 दित्वात् स्वार्थे ठक् ॥ सम्परायाय
 प्रभवति । सन्तापादित्वाद्घञ् ॥
 सम्परायाहे ॥ सम्परायमहेति ।
 तदहंतीतिठक् ॥

साम्प्रतम् । अ० अधुनाये ॥ इदानी
 म् ॥ उचिताये ॥ सम्प्रतनम् ।
 तनुविस्तारे । डम् । पृषादरादि
 त्वात्समोद्देशे ॥ यथा । सम्प्र
 ति० एतथाः समाहारः ॥ इत्युः ।
 तस्मात् प्रज्ञाद्यण् । गणेपाठा
 न्मानाद्यम् ॥

साम्प्रतिशब्दम् । न० समे ॥ न्याय्ये ॥
 सम्प्रतिशब्दादिनयादित्वात्स्वार्थे
 ठक् ॥

साम्बन्धम् । न० उपपुराणविशिष्टे ॥
 साम्बन्धम् । न० गडलवणे ॥
 साम्बन्धे । स्त्री० नायायाम् ॥ शास्त्र
 रोस स्वरौमाया० मायाह्निचुकेन
 टि० इ० शब्दरत्नावली ॥

साम्बन्धी । स्त्री० रक्तदिग्धे ॥
 साम्नातुरः । पुं० भाद्रमातुरे ॥ स
 तीतमथे ॥ सम्नातुरपद्यम् । मा
 तुकृत्सङ्ख्यासम्बद्धपूर्वायाः ॥
 साम्बुध्यम् । न० सायाङ्गव्यापिन्या
 निधी । साम्बुध्यनामसायाङ्ग
 व्यापिनोत्पत्तिशब्दोत्पत्तिः ॥
 ॥ सम्बुध्यते ॥

सायकः

साम्यम् । न० तुल्यत्वे । समताया
 म् । आगडालान्धस्त्रियोगत्वाभु
 ज्ञाचप्रतिरुद्धव । पतञ्जलान्तौ
 विप्रोच्चानात्साम्यन्तुगच्छरा ॥ नि
 विशिषे । सर्वमूत्तैषु विषमसमेध्व
 पिशतमानस्यत्रह्यणः समभाषे ॥
 समाहाविष्यञ् ॥

साम्नाज्यम् । न० सार्वभौमपदे ॥ इ
 शतत्राधिपत्ये ॥ यथा । लक्ष्या
 धिपत्यंराज्यात् । साम्नाज्यंदेशल
 लक्ष्मी । शतलक्षेभ्योशानिमहासा
 म्नाज्यमुच्यतेइतिशरदातन्त्रे द्विती
 यः पटलः ॥ सम्नाजीभावः ।
 प्यञ् ॥

साम्नाषिकम् । न० जवादिनाम
 निगमद्रव्ये । गन्धाद्यं ॥ इ०
 रा० नि० गृहः ॥

साम्नाषिकम् । न० महापारेषते ॥
 सायसन्ध्या । स्त्री० प्रितप्रस्ताम् ॥
 सायङ्कालीमासुदेवतायाम् ॥

सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्तो ॥
 सानम् । पा० एम् । युगागम ॥
 सायः । पुं० कारुडे । शरे । वा
 ये ॥ दिनान्तो । विकाले ॥ स्य
 ति० समापयतिदिनम् । पा०
 ग्रादुधेतिषः ॥ घञ्वा । प्राती
 युक् ॥

सायकः । पुं० शरे ॥ खड्गे । स्य
 ति । पा० । खुल् । युक् ॥

सारः ।

सायकपुङ्खा । स्त्री० शरपुङ्खायाम् ॥
सायकालः । पुं० सायकाले ॥
सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्ते ।
सानम् । धा० । यम् । युगा
गमः ॥

सायम्प्रातिकः । वि० सायम्प्रातर्भा
वे ॥ कालादृञ् ॥

सायन्तनः । वि० सायङ्कालसम्बन्धि
नि ॥

सायाङ्गः । पुं० विकालके । दिनान्ते ।
पञ्चधाधिभक्तस्याङ्गः पञ्चमे
भाने । यथा । सायाङ्गस्त्रिसुहूर्त्त
स्याच्छ्रान्तजनकारयेत् । रात्रसी
नामसाधेलागर्हितासर्वकर्म्मसु ॥
अङ्गः सायम् । सङ्ख्याविसाधे
तिच्चापकात्समासः । सायमीदृ
मक्षीपद्रतिभाष्याट्टासाधुः ॥

सायिका । स्त्री० क्षमस्थितौ ।

सायुज्यम् । न० सयुग्भावे । एकदे
हदेहित्वेऐक्ये । सयुजीभावः ।

त्र ह्यणादित्वात् ष्यञ् ॥

सायात्स्यः । पुं० विकाले ।

सारः । पुं० बले ॥ स्थिरांशे । यथा
। विद्यान्यनेकशान्दाणिथाल्पायुर्वि
प्लक्षे टयः । तस्मात्सारविजानी
यात्क्षौरहंसद्वयान्मसः । मज्ज
नि । मज्जायाम् ॥ च्चकारे ।
रेने । द्रुतिधरणी ॥ दाडिने ॥
दाधौ । पाशके । नवमीते ॥ द

सारगन्धः ।

ध्यये । काव्यलङ्कारविशेषे ॥

यथा । उचरोत्तरमुत्कर्षोभवेत्सा

रः परावधिः ॥ पर पर्यन्तभा

गोऽवधिर्यस्यधाराधरेद्वितयातवे

वेत्कर्षस्यविश्रान्तेः । सदाश्चरय

म् । राज्ये सारवसुधा० वसुधाया

मपुरम् । पुरेसौधम् । सौधेतल्पं

तल्पे पराङ्गनाऽनङ्गसर्वलम् । न०

जले । धने । न्याय्ये । नवनीते ॥

विपिने । शिष्टसारे । यथा । अ

माशुष्कित्वाकाराण्यङ्गान्यङ्गेनक्षे

पिते । शिष्टेषु यं नमून्माणितत्सा

रमभिधीयते ॥ शिष्टसाराङ्गय ह

न्याङ्गयोमतिसारकम् । चर्षसर्वा

ङ्गजयातंशूलक्षपरिणीमजम् ॥

अर्हिद्विषीनसंपित्तवाससाशुन्यमी

हति चि० वरे । श्रेष्ठ । यथा ।

असारेखलुस सागिसारमेतच्चतुष्टय

म् । काश्यावासः । सतांसङ्गी

यङ्गान्धः शिशुगजनम् ॥ हट्टे ॥

धिरन्तिष्ठन्सरतिकालान्तरम् । स०

। अस्थिरे० इतिष्यञ् ॥ सारः श

बलपीतधीरितिषिञ्चः ॥

सारक्षः । पुं० तरुप्रवृत्तिश्रितौ । अ

यपाखे । वि० विरेचके । सरति

। स० । खलुञ् ॥

सारखदिरः । पुं० दुष्खदिरि । पञ्च

तरी ॥

सारगन्धः । पुं० चन्दने ॥

सारङ्ग :

सारगाधी । वि० सारसहस्रकर्त्तरि ॥
 सारसम् , न० सधुनि । सरवाभिः ।
 कृतम् । संज्ञायादिष्वण् ॥
 सारङ्गः । पुं० एषे । हरिषे ॥ चा
 तके ॥ मतङ्गनि ॥ विहगान्तरे ॥
 चक्षुरीके ॥ छत्रे ॥ राजहंसे ॥ चि
 चन्तुरी ॥ याथाभेदे ॥ चंशुके ॥ चि
 चवर्षे । नानावर्षे । मयूरे ॥ धा
 मदेवे ॥ धनुषि ॥ क्षीरे ॥ सूर्ये ॥
 आभर्षे ॥ पक्षे ॥ शङ्खे ॥ चन्द
 ने । सूर्ये ॥ पुष्ये ॥ धीक्षिति ॥
 मेघे भूमौ । राक्षी ॥ दीप्तौ ।
 सिंहे ॥ न० सारङ्गैषमांसि ॥ य
 था । सारङ्गं जाह्नवं स्नाधं मधुरं च
 पुत्रप्यद्मिति राक्षसिर्घण्टः ॥ वर्षा
 वृत्तान्तरे ॥ कर्षाध्वजं जोहलं चाम
 रदेहिचिह्नं सताणं सदासन्निवीधि
 चि । सर्पाधिराजाधिराजस्तदासुत
 मूरीकरेः तीक्ष्णमारुहमेतदि ॥ यथा
 । अथापि नैवाग्नौ नं हतत्कर्म
 यातं धनुः । आपिलभ्यं न वैशनां ।
 किन्दारदेहादाजलवर्षं हन्तेनचेतो
 रतिविन्दसेत्सु कुन्देन ॥ वि०
 चिपवर्षं वति । शवले ॥ भगवद्गते
 ॥ यथा । त्रिभोजिषासोपस्थोरः ॥
 पानपाचं सुखं तन्मान् । वाचवेत्ती
 यपाचानां । सारङ्गानां पदाब्ज
 निति ॥ सरति । स० । खड्गोर्ध्व
 द्विषोऽप्यण् ॥ सारंगपञ्चतिषा ।

सारणः

गम्छ० । खष् ॥ सारमङ्गयस्य ।
 शकत्यादिः ॥ सङ्घारहेणवा । सा
 रङ्गायतिवा । गीशब्दे । गापी
 षक् ॥
 सारङ्गिकाः । पुं० । हारिषिके ॥ सा
 रङ्गान् हन्ति । पश्चिमव्यष्टगान्द्व
 श्लोतिठक् ॥
 सारङ्गिका । स्त्री० । वर्षावृत्तान्तरे ॥
 द्विलक्षरकथैः सगणं विरचययस्याय
 रणम् । जगद्भिरामं हितयाभन
 तिचिसारङ्गिकया ॥ यथा । प्रण
 मतराधारमणं नगान्पवाधाशमनम्
 । चमुमदापाहरणं यदुसुलचञ्डा
 भरणम् ॥
 सारङ्गी । स्त्री० । वर्षावृत्तान्तरे । यस्या
 माद्रीकृत्वाकार्थे । दस्वाहारं ताटङ्क
 म् । विद्युन्मालापादं दद्यादश्लोका
 रं यदृप्तम् । नागाधोश्रीनाक्तं तस्मा
 रङ्गीष्याख्यातं सद्दिसाच्छ्रुत्वारिमाद्य
 क्षिप्रायः सर्वेषां नापाणि ॥ यथा
 । हन्द रण्यं गे धुक्ष्पुष्ये गीपायन्तं
 गे वन्दं ॥ शाले । साकांशाकलीडा
 शीलं रन्दे गीविन्दम् । धामीरीषा
 मीपन्त्य खव्योजाहासः । कर्षं गले
 लीकुक्षं मन्मङ्ग पेशां हृष्टा हृष्ट्यन्त
 म् ॥ शङ्खायाम् ॥ अन्यतीली
 पिकुण्डोष् ॥
 सारणम् । न० । नवगीते ॥
 सारणः । पुं० । पत्नीसारणेने ॥ रा

सौरभृत्

सारस :

षण्मन्त्रिषु । दशकम्बरदूते ॥
 चाघातके । भद्रवलायाम् ॥ न०
 गन्धमेदे ॥ मलनिर्गमने ॥
 सारणिः । स्त्री० सुद्रनद्याम् ॥ प्र
 सारण्याम् ॥
 सारिषो । स्त्री० प्रसारण्याम् ॥ सु
 ल्यनद्याम् ॥
 सारण्ड । पुं० सर्पाण्डे ॥
 सारसः । पुं० सुग्री ॥ वि० अर्त्त
 नसदृशत्तमानि ॥
 सारसकः । पुं० कश्मीरुत्तरे ॥ इ०
 ध० ह्ययः ॥
 सारतः । प० वलतद्रुत्तरे ॥ प
 ल्पस्य ससिल ॥
 सारथिः । पुं० सुते । नियन्त्रि ॥
 पञ्चलक्षणे यथा । निमित्तशकुन
 ज्ञानोद्देश्यशिक्षाविशरदः । इयायु
 र्बेदतत्त्वज्ञो भूरिभागविशेषवित् ॥
 स्वामिभक्तो महेत्स्यः । सर्वेषाञ्च
 प्रियंवद् शूरसङ्गतविद्यया सारथि
 परिकीर्तित इति ॥ सरलश्रवान् ।
 इ० । अनाभाषिष्यार्थः । सर्त्तार्थ
 र्त्तं तिगथिन् ॥
 सारथ्यम् । न० सारथिः कर्मणि०
 भावेव । पुरोहितादिशब्दाद्य् ॥
 सारदः । वि० सारदातरि ॥
 सारद्वम । पुं० खद्विरे ॥
 सारवाद् । पुं० धामनिवृत्ते ॥
 सारभृत् । वि० सारयादिषु ॥

सारमितिः । स्त्री० वदे । श्रुती ।
 सारस्यवार्थस्मितिः ॥
 सारमूषिका । स्त्री० देवदात्याम् ।
 सारमेयः । पुं० कृष्णुरे । सरमा
 याश्चपत्यम् । स्त्रीभ्योऽटक् ।
 सारमेयाद्दनः । पुं० नरकविशेषे ॥
 सारमेयो । स्त्री० शुन्वाम् ॥ टग
 न्तानुङीप् ॥
 सारलोहम् । न० लिङ्गसारे ॥ इ
 तिभूरिप्रयोगः ॥
 सारवः । वि० सरयुजातवस्तुनि ॥
 सारवांभवः । तत्रभवत्त्वम् । द्वा
 ण्डिनायनेतियलोपः ॥ छिर्वा
 टिङ्ङेतिङ्ङीपि० सारवी ॥
 सारवान् । वि० ससारे ॥
 सारवती । स्त्री० छन्दोभेदे । यथा
 । चिह्नगणविशयक्रमतः । स्याद्गुरु
 न्तगतीचमतः । श्लोयश्वन्तन्त्रपत्र
 विता० सारवतीकविभिः कथि
 ता ॥ सारविशिष्टार्था ॥
 सारसः । पुं० खगलैश्चसिद्धैर
 द्विविशेषि । पुष्कराश्वे ॥ अष्टम
 कर्मयथा । इटार्थसिद्धिः सक्
 लानुद्दिक् स्यात्सारसहस्रविलोक
 नेन । श्रुत्याश्रयैः निमदंनगच्छे
 त्सिद्धयत्त्वमीष्टं गृह्यवयस्यात् ।
 वामेनयोधित्क ललाभकारोशब्द-
 लयाये नृपतीर्थशब्धौ । इः सा
 सारसः स्याद्युगपद्विरावः कृतीचि

सारसिका

रेणकमतीपिषामः ॥ सर्वदितव्यः
 काधितायकारी • क्रीडयस्यप्य
 यमेषवर्गः ॥ इतिवसन्तराजः ॥
 इन्द्रो ॥ इंसि ॥ न • सरसीरुष्टि ।
 पञ्चो । भीमपानोयविशिषि ॥ यथा
 नद्याः श्रेतपराचाम्भोधसंस्र, ज्य-
 तित्यति । तत्सरिअजजच्छन्नतद
 म्भः मारसंस्मृतम् ॥ सारसंसलि
 लवल्यालप्याप्रसधुरंलघु । शिष
 नंतुरंरुचं वदुधमूषमलंइतम् ॥
 त्रि • सरिजाति ॥ सरसिभवः ।
 षण् ॥

सारसगम् । न • तनुवनामोरश्चे ।
 कस्तुकदाव्याप्यमध्यकायनिषदुधप
 टिकादौ । यथा । कस्तुकीवारवा
 षोष्ठी • यत्तुभ्रमेसकञ्चकाः ।
 श्रद्धन्ततत्सारसनमधिकास्तेवशी
 पंकमिच्छमरः ॥ कञ्च्याम् ।
 मेखलायाम् । कटिभूपथे । श्री
 कव्यावस्त्रयन्वने । सारसतुल्लष्टस
 रमस्य पणसम्भतौ । षः । स
 हारसनेनाल्पशब्देनवा सारंस
 यातिषा । पणुदाने कर्मणः श्रे
 पत्यविषचामच् । यथा । सारंवल
 मकाने • दीप्यतेऽनेन । यत्तद्वतशी
 पचादानेषु । करणे तिल्लुट् । श
 कन्ध्यादि ॥

सारसिका । श्री • सारसाम् । सु
 धेः ॥

सारसूती

सारसी । श्री • लक्ष्मणायाम् । सारस
 स्त्रियाम् ॥

सारसूतः । पुं • देशविशिषि ॥ विल्ल
 दगडे ॥ कल्पविशिषि ॥ यथा । सा
 रसूतस्यकल्पसमर्थे, वीष्णु, नराम-
 राः । तदृत्ताक्तोद्भवले, कितङ्गागप
 तमुच्यते ॥ इतिमात्स्व ५.५ ध्या
 यः ॥ सरसूतीनदीपुत्रे सुनिविशि
 षि । इति कश्चित् । सारसूतदेशी
 ज्वेद्राक्षयो ॥ सधपञ्चविधगीहोपु
 प्रसिद्धः । यथा । सारसूता, वान्य
 कुल इति • न • ब्रह्मो धृते । पि •
 सरसूतीतीरवासिनि ॥ सरसूती-
 तीरसम्बन्धिनि ॥ सारसूतदेशसन्
 धन्धिनि ॥

सारसूताः । पुं • भूचि • देशविशिषि ।
 विश्वार्थिकीपु । यथा । कश्मोरास्त
 सधुमताः सारसूतास्तुविश्वार्थि-
 का इति हेमचन्द्रः ॥

सारसूतकल्पः । पुं • स्वायम्भुवमाह
 कातन्वोक्तेज्ज्वाहरेभरसूतलुपास
 नाप्रवरणे ॥

सारसूतव्रतः । पुं • न • मत्स्यपुरादौ
 शिव्रतविशिषि ॥

सारसूती । स्त्री • इष्टविशिषि । याज्ञि
 काः । षठ्मि । चाङ्गिताग्निपश
 व्दप्रयुज्यप्रायश्चित्तोषांसारसूतीमि
 ट्टिनिर्वपेदितिप्रायश्चित्तोषामाभूने
 शब्धेयव्यकरणमितमशामाप्यम्

साङ्गल :

सारा । स्त्री० जुष्टीप्रभेदे ॥ दूर्वावा
म् कृष्णद्विष्टतायाम् ।

साराथः । वि० निष्कृष्टार्थे ॥

साराजः । पुं० तिथि ॥

सारिः । पुं० स्त्री०-पाशके ॥

सारिका । स्त्री० शारिकाख्यखगे ।
पीतपादायाम् । गीराटिकायाम् ।
१ सरति । स० । गङ्गुल् । प्रत्यय
स्थादितोत्वम् ॥ वृषान्तरे ॥

सारिणी । स्त्री० कपिलशिंशपायाम्
॥ क्षार्पांसिकायाम् । दुराणभा
वाम् । प्रसारख्याम् । ३ रत्नपुनर्न
षायाम् । ४ सहदेव्याम् । ५ इतिरा
जनिर्घण्टः ॥

सारी । वि० यज्ञयुक्ते । सवले ।

सारिष्ठः । वि० अतिशयेनसारे ॥

सारौ । स्त्री० सप्तनायाम् ।

सारु । न० ऋष्यवृत्तप्रभेदे ॥ चारदण्ड
चारिसारु । यथा । नन्दनन्दमम्
भवाभि ॥

स सथः । वि० अतृणवर्णयुक्ते ॥

सारुषा । स्त्री० जमायाम् ।

सारुष्यम् । न० सारुपतायां ।

सारिष्ठः । पुं० देवभेदे ॥ सारुष्ठोय
स्मिन् ॥

सारिष्ठिक । पुं० विषयिणीषि ॥ सा
रे द्वे देशेभ्यः । अध्यात्मादित्वाद्
ञ ॥

साङ्गलः । वि० सप्रतिबन्धे ।

साप्यराज्ञी

साथः । पुं० अन्तुसङ्घे ॥ वथिक
समूहे ॥ समूहभावे ॥ याविक
जनानांसङ्घाते । वि० सधने ॥
सफले । अभिधेयसहिते ॥ सरति
• स्त्रियतेषा । स० । सार्थेऽर्थादि
तियन् ॥ अर्थेनसहवर्त्तमानावा
॥ थापोज्विषसन्नवनीषुवनेषूपयने
ज्विष । साथाः स्त्रीरतदौषधेषुचिक
र्षेऽस्त्रिवादिषु ॥

साथकः । वि० सप्रथीकने ॥ अर्थे
नसहवर्त्तमानः । सार्थकः ।
साथवाहः । पुं० वथिणि ॥ साथ
वहति । सह० । कर्माग्यण् ॥
साथिमः । वि० साथेऽस्थिते । साथी
तिष्ठति ॥

साद्रः । वि० अर्द्धे ॥ पर्यायास्तु ।
थाद्रैसाद्रैः क्लृप्तं तिमिरं स्मितं
समुद्रमुत्सृजेति ॥ सहअर्द्धेणसुपे
नेति तथा ॥

सार्थः । वि० अर्थेसहिते ॥ अर्थेनस
हवर्त्तमानः ॥

साह्यम् । अ० साकमर्थे । सचम् ।
समम् । सहाय्ये ॥ सृज्यति । सृष्टु
ह्यौ । बाहुलकात्कम् । सहस्रहं
यत्ते ॥

साप्यः । पुं० अज्ञोपानवत् ॥ स
र्पादिवतासु । सास्रदेवतीत्यण् ॥
साप्यराज्ञी । स्त्री० सर्परवलयसु
केः पतृश्याम् ॥

साप्यपम्

साप्यपः । वि० सपिः । सव्यं धि
नि० । सपिपासंस्कृते ॥ अण् ।
साप्यपः । वि० घृतसंस्कृते ॥ स
पिपासंस्कृतं । तेन संस्कृतमिति ठक् ॥
साप्यपः । वि० घृतसंस्कृते ॥ स
पिपासंस्कृतं । तेन संस्कृतमिति ठक् ॥
साप्यपः । वि० घृतसंस्कृते ॥ स
पिपासंस्कृतं । तेन संस्कृतमिति ठक् ॥

साव्यः । पुं० अर्हति । जिने ॥ वि०
सर्वहिते । सर्वस्मै हितः । सर्व
पुरुषाभ्यां षट्जाविति षः ॥

साव्यजनिकः । वि० सर्वजनोने ॥
सर्वजनः । पूर्वकालैकैतिसमा
सः । सर्वजनाय हितः । सर्वजना
इज् खञ्जे ति ठञ् ॥

साव्यभूमिः । पुं० सर्वपृथ्वीपती ।
चक्रवर्तिनि । कान्यकुब्जदेशे ।
उत्तरदिशि । सर्वस्याम्भूमी
विदितः । तत्र विदित इत्यण् । अ
नुगतिकादिच्त्वाद्भयपदहृदिः ॥
सर्वभूमीरौश्वरोवा । तस्यैश्वर इत्य
ण् ॥ सर्वभूमिनिमित्तसंयोगउ
त्पातीवा । सर्वभूमिपृथिवीभ्याम
षञ्जावित्त्वण् ॥

साव्यजनोने । वि० सर्वजनेसाधी
॥ खञ् ॥

साव्यलौकिकः । वि० सर्वलोकवि
दिते ॥ सर्वलोकविदितः । लोक
सर्वलोकाह्वयः । अनुगतिकादिः ॥

साप्यपम् । न० सप्यपमादि । गुणा
यथा । कटुसंसाप्यपमाकं बहून्

सालरसः

वमलङ्ग्युः । अन्नपाकं विदादि
स्यादुष्णं रुचं विदोपकृतम् ॥ सद्यारं
लवणं तीक्ष्णं स्यादुष्णं निन्दितम्
॥ सप्यपतेले ॥ दीपनं साप्यपते
लं कटुपाकरसंलघु । लेखनं स्पर्श
वीर्घोष्णं तीक्ष्णं पित्तसूक्ष्मकम् ।
कफमेदोनिवारणं शिरःकर्णम
यापहम् । कण्डूकीषकृमिश्चिद्वहकु
ष्ठदुव्रणप्रणुत् ॥ तद्वद्राजिकयोः स्तो
त्रं विश्रियान्मूत्रकृच्छकृत् ॥ राजि
कयोः । कृष्णराजिकारत्नराजि
कयोः ॥

साष्टिता । स्त्री० समानार्थित्वे । स
मानैश्वर्ये ॥

सालः । पुं० वृक्षमात्रे । प्राकारे ॥
सर्जपादपे । समुद्यां इ० भा०
प्र० । सल्यते । चलगती । कर्म
षिष्यः । न० धूनके ॥

सालयामः । पुं० शालयामे ॥

सालनः । पुं० धूनके । सर्ज
सालनिर्यासः । पुं० धूनके । सर्ज
रसे ॥

सालपर्योः । स्त्री० सालपर्याम् ।
विदारिगव्यायाम् ॥ इ० श्र० र०
श्रीः । सालः पर्यमस्याः । साल
शब्दस्य शालपर्यसदृशिलक्षणा । पा
ककर्णोत्तिहीप् ॥

सालपुष्पम् । न० सलपुष्पे ॥

सालरसः । पुं० रालि । धूनके ॥

साल्वेयः

सालवेष्टः । पुं० धूनको ॥
 सालमृद्गम् । न० प्राचीरायो ॥
 सालसारः । पुं० तरौ । शिङ्गुनि ॥
 सालिका स्त्री० शारिकायान् ॥ पल०
 । खलुत् । इत्वम् ॥
 सालीक्यम् । न० एकलीकवासे ।
 सालीकतायाम् ॥
 सालिकः । पुं० पञ्चविंशति । गूढ
 लक्ष्णे । घृद्रुष्टे ॥
 साल्यः । पुं० देशविशेषे । तद्देशस्थे
 • पुंभूभिः कारकुचीयेषु ॥
 साल्यास्तुकारकुचीयामरवस्तुदशैर
 कश्चिद्विभक्तः ॥ पुं० नृपति
 विशिषे ॥ न० मूलविशेषे ॥ सा
 ल्यस्यमूलम् । पुष्पमूलेषु बहुलमि
 त्यणोस्तुक् ॥ शक्तिप्रामाण्यात्सा
 ल्यशब्दो हृत्वेपिविध्यादित्त्वञ्छा
 दित्त्वयाचोऽध्यम् ॥ वि० साल्वदे
 शजे । साल्वेपुमयः । कण्ठादि
 व्यञ्जेत्थण् । यथा० साल्वः पद
 तिर्ब्रजति ॥
 साल्वकः । वि० साल्वदेशजेराक्षणा
 दौ ॥ गवि ॥ यथाश्वाम् ॥ सा
 ल्वेपुजात । अपदातौसाल्वादि
 ति० गीयथाखोश्चेतिचबुञ् ।
 साल्वती । स्त्री० नाव्यहृत्तौ ॥
 साल्वहा । पुं० श्रीकृष्णे ।
 साल्वेयः । पुं० नृपान्तरे ॥ तच्छा
 पत्ये ॥ साल्वेयस्यापत्यं० राजा

सावरः

वा । साल्वेयगात्यारिभ्याश्चेत्यञ् ॥
 सावधानः । वि० समाहितान्तः क
 रणे ॥ अश्वानेनसहात्तमानः ॥
 सधितने ॥
 साधन । पुं० यज्ञकर्माति । यजमाने
 ॥ प्रचेतसि । वरुणे ॥ दिवसवि
 शेषे । यथा । खरमरोच्चदयहय
 जन्तरंयदिहपावनसंज्ञदिनस्फुट
 म् ॥ अपिच । अहोरात्रेणचैकेन
 सावनेादिवसःस्मृत । इति । त्रि
 शदिनात्मकेमासे ॥ त्रिंशतासौ
 रदिवसेः साधनः परिकीर्तितः
 । प० सवनसम्बन्धिदिने । सीम
 यानिसवनत्रयस्याहोरात्रसाध्यत्वात्
 तत्सम्बन्धिदिनंसाधनमितिसाध
 याचाख्यं ॥
 साधययम् । न० व्यञ्जे ॥ अथयधनम
 धधमिमिधः सश्लेषः मिश्रणं सं
 शिगइतियावत् अप्राप्तिपूर्विका
 प्राप्तिः सयोगः तेनसहवर्ततइ
 तिसाधययम् । तथाचि०पृथिव्याद
 यः परस्परं संयुज्यन्ते० एवमन्ते
 पि । नतुप्रधानखवुद्ग्यादिभिः
 संयोगस्तादात्म्यात् । नापिसत्त्वर
 क्तमसाम्परस्परं संयोगेऽप्राप्ते
 रभावात् । वि० अथययविशिष्टे ॥
 सावरः । पुं० सृगविशेषे ॥ न० त
 न्यासि । यथा । भांसंसावरसम्भृत
 पाचितवहुधाचृते । विसवारोपणा

साहस :

मभिप्रेष्युर्वशसाक्षमन्यवम् । नी
 पेशो तच्चमपिरासाहसिकं नर
 म् ॥ शान्दुष्टीतस्कराश्चैवदण्डे
 नैवचिंसतः । साहसस्यमरः
 कर्ताविज्ञेयः प्रापकृतमः ॥ सा
 हसैवसंज्ञानस्तुघोमपर्वतिपीथिवः
 । सविनाशं व्रज्याशुविद्वेषं चाधि
 गच्छति ॥ नमितकारणाद्राजाधिपु
 षोदाधनागमात् । समुत्सृजित्सा
 हसिकान् सर्वं भूतभयामहाभिशि
 ॥ सहसापत्नीनवर्त्तते । प्रोजसस
 हेम्भसायत्तं तद्वृत्तिठक् ॥

साहसिक्यम् । न० सहसाप्रवर्त्तने ॥
 साहसिकस्यकर्म । ब्राह्मणादित्वा
 त्प्यञ् ॥

साहसी । वि० साहसान्विते ॥

साहसः । पुं० सहससङ्ख्याकगना
 दिक्षै न्ययति ॥ सहस्रं बलमस्य ।
 चण्डिच्यम् ॥ न० सहस्रहन्दे
 सहस्राणांसमुहः । भिक्षादिभ्योऽ
 ण् ॥ सहस्रमात्रे ॥ स्वार्थेऽण् ।
 यथा । हरिश्चोसाहस्रहन्तवत्किमा
 धायपदयोर्वैदेकीमेतस्त्रिजनुद-
 हरत्ते तकमणमिति ॥ वि० सहस्र
 युगाधिके ॥ यथा । विधियन्त्राण्य
 पयस्त्रोषिगिष्टीदशभिर्गुणैः । उपा
 श्चः काप्यतसुयः साहसीमान
 साःश्रुतवृत्ति ॥ सहस्रैवकीर्ति ॥
 शतमानविंशतिस्तस्यस्यवनाद-

सिंह :

ण् । सहस्रसम्बन्धिनि ।
 साहसकम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 साहसवम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
 यस्यकर्मभावोवा । सहायाहेतिबु
 ज् । शेषधातुरूपात्तमाहुञ्चि-
 तिवा ॥

सोहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
 सहायस्यकर्मभावोवा । ब्राह्मणा
 दित्वात्प्यञ् ॥ साहाय्यं वरयामा
 सेतियथा ॥

साहित्यम् । न० मेलने ॥ सहितस्य
 भावः । प्यञ् ॥ तस्यचण्यया ।
 परस्परसामेवाणां तुल्यरूपाणां युग
 पदेकक्रियान्वयित्वासाहित्यमिति
 श्रावविधिकः ॥ एकक्रियान्वयित्वा
 वा ॥ अनुव्यक्ततरत्तुभट्टिमावादि
 यन्त्रे । काव्ये ॥

साह्यम् । न० साहाय्ये ॥ सहशब्दः
 सहायवाची । राक्षसानां वधेसाह्यं
 लक्ष्यायास्यप्रधर्षणे इतिराभायणव-
 चनात् ॥ सहितत्वे । मेलने ॥

साह्यः । पुं० समाह्वये ॥
 सिंहः । पुं० रुग्न्ते । पञ्चाक्षे ।
 कश्चिद्वये ॥ महासिंहे ॥ दिनसि
 । रिसिंहिसायाम् । पचाद्यच्
 । पृथीदरादिः ॥ सिंहः प्र
 सुखानांपालनेमुहूर्त्तमाह । सा
 यमोप्यवृषिमन्त्र्यारुषानामक्षिमे

साहस :

मभिप्रेष्य, वींशत्याक्षयमव्ययम् । नो
प्रेषे तच्चयमपिरावासाहसिकं नर
म् ॥ वाग्दुष्टीतस्कराच्चैवदशडे
नैवचर्हिंसतः । साहसस्यनरः
कर्त्ताविज्ञेयः पापकृतमः ॥ सा
हसैवर्त्मानन्तुधोमर्षयतिपार्थिवः
। सविनाशं ब्रज्ज्याशुविद्वेषं चाधि
गच्छति ॥ नमितकारणाद्राजाश्चिपु
लादाघनागमात् । समुत्सृजित्सा
हसिकान् भवन्मूढमयावहानिति
॥ सहसावलेिनयत्ति । शोचसस
हे।भसायत्तद्वृत्तिठक् ॥

साहसिक्यम् । न० सहसाप्रवर्त्तने ॥
साहसिकस्यकर्म । ब्राह्मणादित्वा
तुष्यञ् ॥

साहसी । वि० साहसान्विते ॥

साहसः । पुं० सहससञ्ख्याकगजा
दिसैन्यवति ॥ सहसंपलसस्य ।
चण्चेत्त्वण् ॥ न० सहस्रहन्दे
सहस्राणांसमूहः । भिवादिभ्योऽ
ण् ॥ सहस्रमात्रे ॥ स्वार्थेऽण् ।
यथा । हरितो साहस्रहमलवकिमा
धायपट्योर्गदेकीनेतस्त्रिज्जिनमुद-
हरन्नेतकनखसिति ॥ वि० सहस्र
गुणाधिके ॥ यथा । विधियज्ञाञ्च
पयस्रोयिगिष्टीदशभिर्गुणैः । उपां
गुः षाण्डतगुणः साहस्रोमान
सःस्यृतप्रति ॥ सहस्रेपकीने ॥
शतमानविंशतिहस्रहस्रमनाद-

सिंहः

ण् । सहस्रसम्बन्धिनि ।

साहसकम् । न० तीर्थविशेषे ॥

साहस्यम् । न० तीर्थविशेषे ॥

साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
यस्यकर्मभाषोवा । सहायाहेतिवु
ञ् । शोपधाद्गुरुप्राप्तमाहुञ्जि-
तिश ॥

साहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
सहायस्यकर्मभाषोवा । ब्राह्मणा
दित्वात्तुष्यञ् ॥ साहाय्यंवरयामा
सेतियथा ॥

साहित्यम् । न० मेलने ॥ सहितस्य
भाषः । घ्यञ् ॥ तस्यवर्णयथा ।
परस्परसामेलाणांतुल्यरुपाणांयुग
पदैकक्रियान्वयित्त्वंसाहित्यमिति
श्रावयिष्येकः ॥ एकक्रियान्वयित्त्वं
या ॥ मनुष्यकृतरघुभट्टिमाघादि
यन्त्रे । काव्ये ॥

साहायम् । न० साहाय्ये ॥ सहस्रब्दः
सहायवाची । राक्षसानांघिसाहाय्यं
लङ्कायाद्यप्रथमं ह्यतिरामायणव-
चनात् ॥ सहितत्वे । मेलने ॥

साहायः । पुं० समाहाय्ये ॥

सिंहः । पुं० स्येन्द्रे । पञ्चाक्षे ।
कण्डिरूपे ॥ महासिंहे ॥ दिनसि
। सिंहसिंसायाम् । पचायच्
। पृषीदरादिः ॥ सिंहः प्र
सुखानांप्राप्तनेमुपसमाह । का
यनीप्यावृषिमन्त्र्यारुणानासिंहै

सिकतामयम्

सिंहिकात्मजः ।) पुं० राशीवि
सिंहिकासूनुः ।)

धुनुदे ॥ वास्तुपुरुषे ॥

सिंहनी । स्त्री० मात्राहृतान्तरे ।
यदिमायातुर्यमष्टं विंशतिमात्रं चना
धिनीभवति । ऋषिपतिपिङ्गलभ
षिसंततद्विपरीतन्तुसिं धिनीहसम् ।
यथा । पर्याप्ताश्लधाराविरमति
नचहृत्तलीचनेजलधारा । जग्मुः
प्रसादमायास्तदपिनमेभवतिजीवि
तस्त्राशा ॥

सिंही । स्त्री० कण्ठकार्याम् । वा
शीकौ ॥ वासके ॥ राहुमातरि
॥ दिनलि । हिसो० पचाद्यच्
। पृषादरादिः । गौरादिः ॥
सुषण्वर्षेवराटके ॥ मुद्गपर्ण्या
म् ॥

सिंहीलता । स्त्री० वृष्ट्याम् ॥
सिंहीडता । स्त्री० शर्करौलन्देभि
दे १४ । वसन्ततिलके ।

सिकता । स्त्री० सिद्धतिचि० देशे ॥
सिकतास्यऽथ । देशेऽनुविलचौचि
ति० सिकताशर्कराभ्याश्चैतिविधि
तस्त्राणोलुप् रूजि ॥

सिकताः । स्त्री० भूम्नि ॥ वास्तुका
याम् ॥ सिच्यते । सिच्यरणे ।
वाहुकादत्तच् । पृषादरादिः ॥

सिकतामयम् । न० वास्तुकामयदेशे
। सैकते ॥ सिकतानाविहारः ।

सिचन

मयद्वे तयोर्भाषायामभवाच्छादन
योरितिमथट् ॥

सिकतावान् । चि० वास्तुकावहृत्तदेशे
सैकते ॥ अस्मप्रायस्यदधिकदेशे ॥
सिकताऽस्यच । मतुप् ॥

सिकति । लः । चि० सिकतायति
॥ सिकताऽस्यच । देशेऽनुविलचौ
चेति० इलच् ॥

सिक्तः । वि० अभिपिक्ते ॥ कृतसिच
ने । सिकाशये ॥ सिचिः क्तः ॥
एकैः सुनिः कुम्भकुण्डोयस्यस्यच
स्यमूलिसलिलददानः । अन्वयसि
क्तः पितरस्यदत्ताएवाक्रियाद्वय
वर्णकरीप्रसिद्धा ॥

सिक्थः । पुं० भक्तपुलाके । यासे ॥
न० मधुच्छिष्टे । मैष० सिधा०
इ० भा० प्र० गीम० इतिच । नी
त्याम् ॥ सिद्धति । सिच्यतेवा ।
विच० । पातृतुद्विचिरिचिसिचि
भ्यस्यक् ॥

सिक्थकम् । न० सिक्थे । स्वार्थक० ॥
सिक्थवर्तिका । स्त्री० मधुच्छिष्टव
र्तिकायाम् । सिद्धदीपे । सिक्
थस्यवर्तिका ॥

सिक्थायम् । न० सिक्थाय ॥
सिक् । स्त्री० वस्ये ॥

सिचयः । पुं० वस्ये ॥ जीर्णमर्धे ॥

सिचन । चि० सपयति । पिचिः
शब्दप्रत्ययः ।

सिंहसंहननः

त्वत्रे ॥ दालधीनी • इ • भा • ॥
 सिंहलस्या । स्त्री • सिंहल्याम् ॥ त्रि •
 सिंहलदेशवासिनि ॥
 सिंहलास्थ नः । पुं • तालवृक्षसदृश
 वृक्षविशेषे । प्रोक्तये ॥
 सिंहलीलः । पुं • रतिवन्धविशेषे ॥
 यथा । लिङ्गीपरि स्तानारीभू
 मौदन्वापदद्वयम् • छद्वयेदत्तहस्ता
 चसिंहलीलः प्रकीर्तितः ॥ लि
 ङ्गीपरिस्त्रियानारीकानोरस्त्रपदद्व
 यम् । छद्वयेदत्तहस्ताचसिंहलीला
 यत्तावपि ।
 सिंहवाहिनी । स्त्री • दुर्गायाम् ॥
 यथा । सिंहमारुद्यन्त्यान्ते निह
 तौसंहरियथा । महिषघ्नीयतोदे
 योक्तव्यावैसिंहवाहिनी ॥
 सिंहविक्रान्त । पुं • अग्रहोदये ॥ त्रि •
 सिंहतुल्यविक्रमवति ॥
 सिंहपित्रा । स्त्री • मापयर्थ्याम् ॥
 सिंहविलोकितम् । न • मात्रावृत्त्यान्त
 रे ॥ गृणुसिंहविलोकितवृत्तवधंभर
 यमकमनीहरचरणधरम् । घरणी
 पतिमानसमधिकलिखितवैद्वेषतु
 प्कलमणललितम् ॥ यथा । दिवसा
 द्यसादिरतिसिरमन्वनजावन्निवा
 धनिसर्गधनम् । धनदेन्दुक्रवान्तापा
 गिनलितम्मितभुवगतखनमद्विस
 कृतम् ॥ सिंहविलोकितम् ॥
 सिंहसहगनः । त्रि • पराङ् रूपेति

सिंहिका

॥ सिंहसंहननः सस्याद्योदिसर्वा
 इत्सुन्दरः ॥ सिंहस्यैवसंहननदेशी
 ऽस्य । रुटिषण्डोयम् ॥ न • सिं
 हस्यसम्यग्दर्शे ॥
 सिंहसेनः । पुं • इत्ताईतुपितरि ।
 सिष्ठा । स्त्री • धमन्याम् ॥ नाड्या
 म् ॥
 सिंहाणम् । न • मण्डूरे । सिंहाण
 ॥ सिंहाणवति । अन् • । कर्म
 स्थम् । पृषादरादिः ॥
 सिंहाधिपः । पुं • सूर्ये ॥
 सिंहानम् । न • मण्डूरे ॥ सिंह
 दनमिति । अन् • अच् ॥
 सिंहासनम् । न • हेममथेराजासने
 ॥ सिंहासनम् ॥ सिंहाकारमास
 नम् । सिंहासनम्वा ॥ परासन
 स्थीये । राजाये । राजः । अनिरासनः
 सपरैर्वन्वतेसि हैरिवमत्तोगजाधि
 पः ॥ पुं • रतिवन्धभेदे । यथा ।
 स्वजङ्गद्वयशङ्खकृत्वाये । योयद्वय
 म् । सनीधृत्वारमेत्कासोवन्धः सि
 हासनामतः ॥
 सिंहास्यः । पुं • वासके ॥ सिंहास्य
 मस्य । सिंहास्यसदृशपुष्पत्वात् ॥
 त्रि • सिंहससानमुखे ॥
 सिंहिका । स्त्री • राजमातरि ॥ पश्य
 पश्यद्विभोतुसिंहाकाराङ्गवास्तु
 यनयावन्नीधमत् । पूर्वजिह्वरिनि
 क्तकन्धरोदेषतैरपिजिनिपातितः

सिता

सितवाजी । पुं० अर्जुने ॥
 सितशिंशपा । स्त्री० श्वेतशिंशपा
 याम् ॥
 सितशिशिकः । पुं० शोधने
 सितगूरुषः । पुं० पनजीषे ॥
 सितसर्षपः । पुं० रघोष्णे । सिषा
 र्थे ॥
 सितसायका । स्त्री० श्वेतशरपुष्पावा
 यम् ॥
 सितसारः । पुं० शालिश्वशक्ति ॥
 सितसारकः । पुं० तिन्दुके ॥ शा
 निष्ठे ॥
 सितसिंही । स्त्री० श्वेतकण्टकायां
 म् ॥
 सितसिन्धुः । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सिता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ सिने
 ति । पित्र यस्मिन् । पञ्चिष्ठपम्प
 कः । टाम् । शुभ्रवर्णत्वात् ॥
 खण्डन्तुसिकतारूप सुश्वेतशर्करा
 सिता । सितासुमधुरानुष्वाभात्
 पितासदाष्टत् ॥ मूर्च्छार्द्धद्विरा
 नृष्टसिसुशीताशुक्कारिणी ॥ गङ्गा
 म् ॥ तैलन्याम् ॥ जरायाम् ॥
 गिरिजातापरागितायाम् ॥ वा
 कुचाम् ॥ पापमाणायाम् ॥
 मये ॥ विद्यायाम् ॥ विदार्था
 म् ॥ सितकण्टकार्याम् ॥ श्वे
 तदूर्णायाम् ॥ चन्द्रिकायाम् ॥
 कुटुम्बिन्याम् ॥ गङ्गायाम् ॥

सितासर्षपः ;

सितांशुः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 सितांशुतैलम् । न० कर्पूरै
 र्थे ॥
 सितान्धुः । पुं० मधुगर्करायां ॥
 सितान्धुः । पुं० शार्तुकामडमस्ये ॥
 सितोद्गः । पुं० श्वेतरेहिते ॥
 सिताजाजी । स्त्री० श्वेतजीरके ।
 सितादि । पुं० सुष्ठे ॥ सिताया
 यादिः ॥
 सिताननः । पुं० गण्डे ॥
 सितानाहः । पुं० मयूरे ॥
 सितानजम् । न० श्वेतकमले ॥
 सिताभः । पुं० कर्पूरे ॥
 सिताभः । पुं० हिमवालुकायाम् ।
 कर्पूरे ॥ सितश्वैत्यः यन्मय पा
 • चन्द्रशः पभति । पभगती ।
 कर्मण्यप् ॥ शुभ्रत्वात् । सिता
 भमिषया ॥
 सितान्धकम् । न० कर्पूरे ॥
 सितान्धरः । पुं० श्वेतवक्षपरिहि
 तत्रतिनि ॥ वि० शुक्रस्य
 ति ॥
 सितांभोजम् । न० शुक्रार्थे । पु
 एडरीके । सितशुक्रस्यतद्गोच
 र्थे ॥
 सितान्धकः । पुं० श्वेततुलस्यम्
 कुटुम्बे ॥
 सितालता । स्त्री० श्वेतदूर्णायाम् ॥
 सितालकः । पुं० श्वेतमन्दारे ॥

सितपद्या

सिद्धिता । स्त्री० विप्रख्याम् ॥
 सितः । पुं० शुक्रयज्ञे ॥ अयदाते ।
 गौरवर्णे । वाये । शरे ॥ न० चन्द
 ने ॥ रूप्ये ॥ मूलके ॥ वि० समा
 से । अवसिते ॥ शुक्रवर्णविशि-
 ष्टे । धवले ॥ वदधे । वंधा० इ०
 भा० ॥ ज्ञाति । सोयतेस्य । पित्र्
 वशने । क्तः । स्यतिस्स्य । पा० क्तः ।
 द्यतिस्स्यतोतीस्वभा ॥ सिनातिवा
 । अङ्गिचृपिभ्यः । क्तः ॥ समा-
 ज्ञमे ॥

सितकण्टा । स्त्री० श्वेतकण्ट-
 कार्याम् ॥

सितकण्ठः । पुं० द्वाच्युषपक्षिणि ॥
 सितकरः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 सितकर्षी । स्त्री० वासके ॥
 सितकुञ्जरः । पुं० इन्द्रे ॥ इन्द्र-
 गजे ॥
 सितगङ्गा । स्त्री० कामरूपप्रसिद्धन
 दीविजेपे । खर्षद्याम् ॥ इ० का-
 लिकापुरापम् ॥
 सितगुह्या । स्त्री० श्वेतगुह्यायाम् ।
 राजपौली ॥
 सितचित्रः । पुं० बालुशागडे० म-
 र्व्ये ॥
 सितच्छपत् । न० नृपच्छे ॥
 सितच्छया । स्त्री० मत्स्युपायाम् ॥
 सितवदधेशुभ्रंदाश्रयणाः ।

सितशर्षाभूः

सितच्छदितः । वि० श्वेतच्छदयुक्ते ॥
 सितच्छदः । पुं० हंसि ॥ श्वेतच्छद
 विशिष्टे ॥ वि० सितारः शुभाः ख
 दायस्य ॥
 सितच्छदा । स्त्री० श्वेतदूर्षायाम् ॥
 सिततुरगः । पुं० अर्चुनाख्यपा-
 र्शुवे ॥
 सितदर्भः । पुं० श्वेतकुशे ॥
 सितदीप्यः । पुं० श्वेतक्षीरके ॥
 सितधातुः । पुं० कठिन्याम् ॥
 सितपद्यः । पुं० हंसि । शुक्रवर्णे ॥
 वि० तदति ॥
 सितपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम् ॥
 सितपाटविका । स्त्री० काष्ठपाटवा
 याम् ॥
 सितपुङ्खा । स्त्री० श्वेतगरपुङ्खा
 याम् ॥
 सितपुष्पः । पुं० मगरवर्षे ॥ श्वेत-
 रोहिते ॥ काशिः । न० कौवर्त्तोमु-
 स्सके ॥
 सितपुष्पा । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥
 सितपुष्पी । स्त्री० श्लोतापरजिताया-
 म् ॥ नागदन्त्याम् ॥
 सितमरिषम् । न० शिशुषीजे ॥ शु-
 भमरिषे ॥
 सितमायः । पुं० राजमाये ॥
 सितरक्षणः । पुं० पीतवर्षे ॥
 सितरगिः । पुं० चन्द्रे ॥
 सितशर्षाभूः । पुं० पुनर्वायाम् ॥

सिद्धपीठः

॥ कार्येष्वपि भवते । तद्यथासि
द्धश्रीद्वयः सिद्धः सूपः सि
द्धायशागूरिति ॥ मुक्तौ ॥ नि
ष्पन्नो । पक्वो ॥ सिध्यतस्मै ।
प्रिधुसराद्धी । ऋः । सिद्धे
साधनाप्रयोगः ॥ सर्वभूतादीषु
शुद्धिष्ठानेषु परमेश्वरे ॥ उत्पत्त्या
लभ्यात्मकद्विघटादिसिद्धसिल्लुच्य
ते । परमात्मातुः सर्वदालव्यस
त्तत्त्वकः सद्बोधकप्रमाणाभावा
दिति निवृत्तिनिष्पन्नरूपत्वात्तत्र च सिद्ध
वृत्त्युच्यते ॥ सिद्धिर्भीषो ज्ञानं
वातदुभयमीश्वरस्यैतत्तः सिद्धवृ
त्त्यनन्त्याधीनसिद्धत्वात्सिद्धीया
॥ सिद्धिर्विशिष्टे ॥

सिष्कः । पुं० शालवृक्षे ॥ निवृ
त्तारे ॥

सिष्कामीश्वरी । स्त्री० कामाख्यायाः
पञ्चमूर्त्त्यागतप्रथममूर्त्ती ॥

सिद्धश्रीरत्नः । पुं० श्रीरत्नदेशान्तर्गत
तदेशविशेषः ।

सिद्धगङ्गा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धजलम् । न० काञ्चिके । पक्व
साधे ।

सिद्धदेशः । पुं० शिवे ।

सिद्धधातुः । पुं० पारदे ।

सिद्धपीठः । पुं० सिद्धस्थाने ॥

यथा । जाम्बवन्तिलियं तदुत्तरेण
कौटिसत्स्यकः । महाविद्यालय

सिद्धसाधनः

कौटिः सिद्धपीठः प्रकीर्ण
तद्वति ।

सिद्धपुरम् । न० भृगुलक्षाधिदेश
विशेषः । तन्वीचरेश्वरवर्षाध्वनिर
क्षदेशिस्ति ॥ यथा । लङ्काकुमध्यं य
मकौटिरक्षाः प्राक्पश्चिनेरोमका
पत्तनञ्च । अथस्ततः सिद्धपुरं सु
नेरुः । सौम्येऽप्येयस्यै बडयानलक्ष
॥ कुञ्जपदाद्भरितानितानिस्थाना
नानियत्गीणविदेवदन्ति ॥

सिद्धपुरो । स्त्री० सिद्धपुरं ॥

सिद्धपुष्पः । पुं० करवीरवृक्षे ॥

सिद्धप्रयोगनः । पुं० गौरसर्पपे ॥
त्रि० लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोग
नथेन० यद्यथा ॥

सिद्धमन्तः । पुं० सिद्धिप्राप्तमन्ते ॥

सिष्मेदकः । पुं० तवराजीश्वरवृ
क्षे ॥

सिद्धयोगिनो । स्त्री० योगिनीविशेषे ।

सिद्धरसः । पुं० पारदे । रसे । त्रि०
व्याडिप्रभृतिषु । सिद्धश्यासौर
सद्यः । सिद्धोरसीयेषाम् ॥

सिद्धविद्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ म
हाविद्यायां ॥

सिद्धसङ्घः । पुं० कपिलादिसिष्ठा
नांसमूहे ॥

सिद्धसलिलम् । न० काञ्चिके ॥

सिद्धसाधनः । पुं० गौरसर्पपे ॥
न० सिद्धव्यवहृतः साधने । सा

सितोपल :

सितालिकटभी । स्त्री० श्रुतकिण्ठी
वृधे ॥

सितावरः । पुं० सूधीपक्षके । श्री
यारके । सिरिदाराद्रतिख्यातीशक्ति
॥ मुनिपक्षे ॥

सितावरो । स्त्री० वाकुच्याम् ॥

सितासितः । पुं० बलमद्रे । इला
युधे ॥

सिताह्वयः । पुं० श्वेतशिशौ ॥ श्वे
तराहते ॥

सितेष्टुः । पुं० श्वेतेश्वी ॥

सितेतरः । पुं० कृष्णशाली ॥ कृ
ष्णत्वे ॥ कृष्णे ॥ वि० कृष्णवर्ण
वसि ॥

सितेतरगतिः । पुं० वल्ली ॥

सितोदः । पुं० सरौविशेषे ॥ वि
पुलाख्यस्याद्रे मूसैवैभ्राणोख्यंनंत
वसितोदकंनानसरः० यदकंका
नाभिरज्जैर्मण्डितंशूरैरासेव्यते ।
तदुक्तम् । वैभ्राजंवेपुलेमूसैसितो
दघञ्जोत्तमः । देवैर्निषेव्यतेक
ञ्चः कमलैरंशुमत्प्रभैरिति ॥ सि
तमुदकंयस्य । उत्तरपदच्छेषिष्टुद
कञ्जोदादेशः ॥

सितोदकः । पुं० सिते दे ॥ खा
र्षकः ॥

सितोदरः । पुं० कुवेरे ॥

सितोपजः । पुं० स्फटिके ॥ शि
लाधात्री ॥ सितान्जाने । मि

सिद्धः

श्री० भोजा० इ० भाषाप्रसिद्धा ॥

सितोपला । स्त्री० शकंरायाम् ॥

शकंराविकारमेदे । मिश्रीतिलो
याविश्रुते ॥ सितोपलासरालघौ-
षातपित्तहरीहिमा । यथायथाभि
नेर्मल्यंमधुरत्वंतथातथा ॥ जेह
लाघवशैलानिसरत्त्वञ्चतथातथा ॥

सिद्धः । पुं० व्यासदौ ॥ देवयोनि

विशेषे । अणिमादिगुणोपेक्षे
श्लाघसुप्रभृती ॥ शिष्कभादियो
गान्तरवतयोःविशेषे ॥ तत्रजात
स्यफलंयथा । जितेन्द्रियः सर्व
कालनिधाने।गौरातिशूरामधुरी
बिनोतः । सख्योपपन्नः कृतभू
रिभे।गोयस्यप्रसूतीकिलसिद्धयोग
। इति ॥ गुडं असेधीत् । इति

सिद्धः विधुहिंतासंराद्ध्याः । ग
ख्यार्थकर्मकेतिकर्त्तरिक्तः । सि
द्धिरस्यासौतिपा । अशंआद्यच् ॥
ज्ञानाधसूरे ॥ व्यवहारे ॥ दे ।
शब्दंशुभोमीत्यादिव्यवहारैश्चप्रसि
द्धे ॥ न० सैम्बलपक्षे ॥ वि०
योगिनि ॥ जन्मभेवदिनाप्रय-
त्नंधर्मज्ञानवैराग्यैश्चयांतिजयं
प्राप्ते ॥ पृथंमनोरथे ॥ अघिग
तपरमार्थे ॥ पृथश्चत्वादिभिः ।
सहायैः सम्पन्ने ॥ प्रसिद्धे ॥
नित्ये ॥ यथासिद्धधाद्यैः० सौद्
धापृथिरी० सिद्धमाकाजमिनि

सिद्धपीठ :

॥ कार्येष्वपि यत्नैः । तद्यथासि
 द्धश्रीदमः सिद्धः सूपः सि
 द्धोयथागूरिति ॥ मुक्ति ॥ नि
 पत्रे । पक्वे ॥ सिध्यतस्य ।
 पिधुसराद्धी । ऋः । सिद्धे
 साधनाप्रयोगः ॥ सर्वभूतादींश्चि
 त्वाधिष्ठापिपरमेश्वरे ॥ सत्यव्या
 लब्धात्मकांश्चिघटादिसिद्धमित्युच्य
 ते । परमात्मातुः सर्वदालयस
 सत्तमकः सद्योषकप्रमाणाभावा
 दितिनित्यनिपत्रकमत्याञ्चिसिद्
 धदृष्ट्युच्यते ॥ सिद्धिर्भाषीज्ञानं
 यातदुभयमीश्वरस्यस्यतः सिद्धदृ
 ष्यनन्याधीनसिद्धत्वात्सिद्धोपा
 ॥ सिद्धिर्विभिद्ये ॥

सिद्धकः । पुं० शालब्रह्मे ॥ निम्बु
 वारि ॥

सिद्धकामेश्वरी । स्त्री० कामाख्यायाः
 पञ्चमूर्त्त्युत्तमप्रथममूर्त्तौ ॥

सिद्धकीरलः । पुं० कीरलदेशान्तर्गत
 तद्विशेषः ।

सिद्धगङ्गा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धजलम् । न० काञ्चिके । पञ्ज
 तोये ।

सिद्धदेशः । पुं० शिवे ।

सिद्धधातुः । पुं० पारदे ।

सिद्धपीठः । पुं० सिद्धमन्त्रे ॥
 यथा । ज्ञानालयपरिवर्तणे । मेधा
 कोटिसिद्धस्य । महाविद्यालय

सिद्धसाधनः

कोटिः सिद्धपीठः प्रकीर्णं
 तद्वति ॥

सिद्धपुरम् । न० भूगोलकाध्यादेश
 विशिष्ये । तच्चोत्तरकुम्भपर्यन्तानि
 चदेशेति । यथा । लङ्काकुम्भे य
 मकोटिरुद्याः प्राक्पश्चिमेरे । मर्क
 पतनञ्च । अथस्ततः सिद्धपुरं सु
 मेरुः सौम्येऽययाम्ये यडवानलच
 ॥ कुम्भसमाह्वारितानितानिद्या
 नानिपट्गोलाविशेषद्विधा ॥

सिद्धपुरी । स्त्री० सिद्धपुरे ॥

सिद्धपुष्पः । पुं० कारवीरवृक्षे ॥

सिद्धप्रयोजनः । पुं० गौरसर्पे ॥
 त्रि० लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोज
 नंयेन० यस्याथा ॥

सिद्धमन्तः । पुं० सिद्धिप्राप्तमन्त्रे ॥

सिद्धमोदकः । पुं० तपराक्षीद्वयव
 यडे ॥

सिद्धयोगिनो । स्त्री० योगिनोविशेषे ।

सिद्धरसः । पुं० पारदे । रसे । त्रि०
 व्याहृतिप्रभृतिषु । सिद्धधाम्भीर
 सद्य ॥ सिद्धीरसोपिपाम् ॥

सिद्धविद्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ म
 षाविद्यायां ॥

सिद्धरूपः । पुं० कपिलादिशिष्य
 नांसमूहे ॥

सिद्धसलिलम् । न० खाल्जिके ॥

सिद्धसाधनः । पुं० गौरसर्पे ॥
 न० सिद्धशब्दान्तः साधने । सा

सिद्धान्तः

सिद्ध्यिका

ध्वपञ्चानिद्यवेसत्त्वेप्यनुमाने ॥
 सिधसिन्धुः । स्त्री० धर्मद्रव्याम् । ग
 ह्यायाम् । आकाशगह्यायाम् ॥
 सिध.नांसिन्धुः ॥
 सिद्धसेनः । पुं० कार्तिकीये ॥
 सिद्धसेवितः । पुं० भैरवे ॥ पि०
 कपिलादिसिद्धोपासिते ॥
 सिद्धा । स्त्री० ऋद्ध्याद्यौषधी ॥
 सिद्धिरह्यस्याम् । अर्थः पाव्यधि
 टाप् ॥ योगिनीविशेषे ॥
 सिद्धान्तः । पुं० वक्तृतात्पर्यविष
 याश्चरणे ॥ पूर्वपक्षं निरस्यसिद्ध
 धपक्षस्थापने । वादिप्रतिवादिभ्यां
 निर्णीतेषु ॥ सिद्धान्तं लक्ष्म
 नीतमीयथा । त्वाधिकरणाभ्यु
 पस्यति । सिद्धान्तइति ।
 अत्रार्थः । तन्त्रशास्त्रं तदेवाधि
 करणं ज्ञापकतयायत्नः । तादृशीयो
 भ्युपगमः । तन्त्रसमीचीनतयाऽसं
 शयरूपतयास्थितिः । तथापश्चात्त्रि
 तासंनिध्यः सिद्धान्तः । अत्र
 चाभ्युपगम्यमानोर्थः सिद्धान्तइति
 भाष्यम् । अभ्युपगमः सिद्धान्तइ
 तिवात्तिकटौका । नञाचविरोधः
 गह्यनीयः । आपाथं परिहृतत्वा
 त् । तथापचिसूचीनिवन्धः । अ
 थोभ्युपगमयोगुं प्रप्रधानभास्यवि
 यथातन्त्रत्वात् । अर्थाभ्युपगमोऽभ्यु
 पगम्यमानोवार्थः सिद्धान्तः । ति

नसूत्रभाष्यवात्तिकटौकात्तन्त्रविरो
 धः । अत्रचभाष्यानुसारात्सर्वत
 न्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः ; सि
 द्धान्तान्तमः सिद्धान्तइति
 सूत्रार्थइतितुनयुक्तम् । अत्रिसू
 चानुत्वानापत्तेः तं । सिद्धान्त
 त्वेनइयमनुगम्यतंवा । करणाभ्यु
 पगमान्यतमसिद्धान्तइतिकथित
 ॥ २६ ॥ सिद्धान्तं विभजते । स
 र्वतन्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमे
 स्थितोनामर्थान्तरभावात् ॥ २७ ॥
 सचतुर्विधइतिशेषः । सर्वतन्त्रा
 दिसंस्थितोनामर्थान्तरभावात् । मे
 दादित्येन ॥ २७ ॥ सिद्धान्ते
 ॥ सिद्धोऽन्तोनिशयेऽधिकरणाभ्यु
 पगमविधयोऽतिरन्त्येत् । तन्त्रसू
 र्यसोमहृत्स्यतिगर्गनारदपरारण्यपु
 लस्त्यप्रशिष्टसिद्धान्तोपु ।
 सिद्धान्ताचारः । पुं० वामाचारा
 दुत्तमचाचारविशेषे ॥ यथा । चा
 त्मानंदिवर्तामत्वायजोहोरीसमान
 से । सदाशुद्ध. सदाशांतः सि
 द्धांताचारउच्यते । इत्याचारमेद
 तन्त्रम् ॥
 सिद्धान्ती । पुं० मोमांसके ॥ सि
 द्धान्तोविद्यतिऽस्य ॥ इतिः ॥
 सिद्धापगा । स्त्री० स्रष्टव्याम् । ग
 ह्यायाम् ॥
 सिद्ध्यिका । स्त्री० जिनघासनदे

सिद्धासनम्

साविशेषे ।

सिद्धार्थः । पं० विष्णो ॥ सिद्धार्थ
निर्वाचोनिष्पन्नः कर्मव्यवसायार्थोऽ
स्य । आश्रयकामत्वादिति । रचो
घ्नो । सितसर्वधि । आन्वसिद्धे ।
श्रीदधोदनी । वृत्ताहंत्पितरि ।
जिननमस्त्रिषटोवृत्ते ॥ सिद्धार्थोऽ
स्यादस्यथा । धत्तरविशेषे । शत
फलयथा । तीयपूर्णाः स्मृतानि
घावहसस्यार्थमेदनी । निष्ठुरापा
धिवादेविशिष्टार्थवचनने ॥ ५३
॥ वि० प्रसिद्धार्थे ॥

सिद्धार्था । स्त्री० वृत्ताहंत्पितरि ।
सिद्धासनम् । न० ब्रह्मणि ॥ सिद्धं
यत्सर्वभूतादिषिद्धाधिष्ठानमव्य
यम् । यस्मिन्सिद्धाः समाधिष्ठा
नसिद्धासनमिति ॥ सिद्धश्च
तदासनस्य । सिद्धानामासनं वा
। कर्मधारयतत्पुरुषाभ्याम् । ब्रह्म
वेत्त्वर्थः । योगिनामासनविशेषः ॥
यथा योगिनामनामकर्मभूमौ लघु
तं कृत्वा हठं विन्यसेभ्यो दे पादमर्
कमेव हृदये कृत्वा सप्तविंशत् । स्या
त्तु संयमितेन्द्रियोऽचलव्यापण्य
न्भुवो रश्मरेतिष्ठेदेतत्तौ योगि
सुखद सिद्धासनं प्रोच्यते । इति
। योगिनामनामकर्मिति । एकपादमू
ला लङ्गमूले । द्वितीयपादमूलवृषणा
धइत्यर्थः ।

सिद्धिः

सिद्धिः । स्त्री० निष्पत्तौ । य दुकाया
म् ॥ अलध । उदधी । ऋद्धी
नामौपधी । दुर्गायाम् ॥ सम्यत्ती
। योगे । साङ्ख्यानामष्टविधसि
द्धी । यथा । लङ् शब्दोऽध्ययनं
दुः खविधातास्य । सुवृत्पाणि
। दानञ्चसिद्धयेष्टौ । विद्ययासा
नलदुः खस्यचित्वात्तद्विधातास्य
यइति । इमामुख्यास्तिष्ठः सिद्ध
य । तदुपायतयाचेतरागौघ्यः
पञ्चसिद्धयः । साधपितृहेतुम
त्तयाव्यवस्थिताः । तदाद्याध्ययन
लक्षणादिदधिहेतुरेव । मुख्यास्तु
हेतुमध्यएव । मध्यमास्तुहेतुहेतुम
ध्यः । पुम्प्रकृत्वाटिविधयावुधिया
सिद्धिरसता । पृष्ठात्मनि० प्रकृ
तावऽव्यक्ते । आदियथाद । व्य
क्ते यथावुधिविज्ञानंसांसिद्धिरिच्छु
च्यते ॥ यात्रायोगान्तरे ॥ यथावर्गो
त्तमगतेलम्ने शुभेव व्यवलान्विते ।
सिद्धसंज्ञीमहायोगीयाधिनांसिद्धि
दायकः । इति ॥ राजाशक्तिप्रय
साध्य सुपुरुषार्थलाभात्मिकास्तु
प्रभुसिद्धिमन्त्रमद्भ्युत्साहसिद्धिपु ॥
सहायाः साधनोपायाविभागीदेश
कालयोः विनिपातप्रतीकारः सि
द्धिपञ्चाङ्गद्रव्येति ॥ तथाच । कर्म
योगमारभोपायः । पुरुषद्रव्यसम्पत्
; देशकालविभागः । विनिपातप्र

सिध्दम्

तीकारः । कार्यसिद्धिर्धिति
नोतिशास्त्रविदः ॥ सोर्धे ॥
सत्त्वशुद्धिद्वारज्जामित्यत्तौ ॥ ब्रह्म
भावलक्षणायाम् । पुरुषार्थप्राप्ति
येऽन्यतरूपवायाम् । करणशुद्धौ ।
ज्ञाननिप्रालक्षणायाम् ॥ सिद्धयति
। विधुसंरद्धौ । शिष्यः यदा ।
करणशक्तिम् ॥

सिद्धदः । पुं० प्रत्ययभिन्नब्रह्मा
परीयज्ञानद्वारालक्षरूपावस्थानल
क्षणसुक्तिप्रदेशोऽगुतौ ॥ परमेश्वरैः ।
सिद्धिमफलकर्तृभ्यः स्वाधिकारा
तुरुपतौददाति । छुदाज्० । यो
तद्वृत्तिकः । भैरवे ॥ चि० सिसि
दातरि ॥

सिद्धियोगः । पुं० शुभयोगविशेषे ॥
यथा । शुक्लेनन्दानुधिभद्रा० शनौ
रिक्ता० कुंक्षेजया । सुरौपूर्णावसं
युक्ता० सिद्धियोगःप्रकीर्तितः ॥
सिद्धिधोगिनो । स्त्री० योगिनोपि
क्रमे षष्ठपुराणीकामुद्धसम्प
ज्ञायतत्कन्यासु

सिद्धिस्थानम् । न० पुण्ड्रम्यानविशेषे ॥
सिद्धियोगः । पुं० कपिलमुनी ॥ सदा
शिवे ॥ सिद्धिनामोऽसः ॥
सिद्धिग्वरः । पुं० शिवे ॥
सिद्धिग्वरो । स्त्री० देवीविशेषे
सिद्धौषः । पुं० गुहकामविशेषे ॥
सिद्धम् । न० किलासरीने । सिद्ध

सिनः

वां० इ०प्र० ॥ सिध्यति । विधुसं
राद्धौ । बाहुलकान्मक ॥
सिध्दा । पुं० न० किलासरीने ॥ सि
ध्दाशिलासंत्वन्पुण्यासिध्दमिति
मवन्दः । किलासंसिध्दोद्वलमर ॥
सिध्दालः । वि० किलासिनः ॥ सि
ध्दमश्लासिसिध्दादिभ्यश्चेति लक्ष्
सिध्दता । स्त्री० मत्स्यविज्जती । मत्स्य
चूणे ॥
सिध्दशान् । वि० सिध्दाले ॥ सि
ध्दमस्त्वस्य । मतुप् ॥
सिध्यः । पुं० पुण्यनक्षत्रे ॥ सिध्यन्त्व
स्मिन्कार्याणि । विधु० । पुण्यसि
द्ध्येनघवद्वृत्तिश्चपिनिपातितः ॥
सिध्दः । पुं० उच्ये ॥ साधौ ॥ सिध्यति
। विधु० । स्फायितस्त्रीतिरक्
सिध्दका । स्त्री० सीध्दतिभाषाप्रसिद्धे
। सैत्रति० सिध्यतेषां । विधु० । बहुलम
न्यबापोति० स्फायितस्त्रीतिवारक्
तत० स्वार्थेकन् । धिपकादित्वादिच्वा
भावः ॥

सिध्दकारणम् । न० देवीद्याने ॥
सिध्दकावणम् । न० सिध्दकारण्ये ॥
सिध्दकापांयनम् । वदम्पुर्गाभि
श्रकैत्युत्तरपदस्थकनस्यणत्वम् ॥
सिनः । पुं० यासे ॥ विण्डीक
दमाषोयासीयदादध्यादिव्यक्षनच
शादस्येनेनुकृतीभाषिततदाक्षनं
कर्तृत्वम् । तमापसिनीयेयांमक

सिन्दूरः

संकषेतिनिष्ठातस्थनः ॥ काणे
 १ सिनाति । पिञ् । इण् घिञि
 तिनक् ॥ वि० शुकगुणविशिष्टे ।
 सिनी । स्त्री० शुकगुणपथ्याम् । श्वे
 तासितासिनीश्वेनीतिव्याडिः ॥
 सिनीवाची । घी० दृष्टेन्दुकलामा
 याम् ॥ चतुर्दशैर्यागाहृष्टचन्द्रा
 सती० अमा० सिनी० शशीपद
 वाच्याभवति । एनविष्णुनासद्व
 सत्सैसालक्ष्मीः । तद्योगात्सि
 नीचन्द्रकला । ब्रोज्ञादित्वादिनिः
 । सिनीवक्षति । वल० । कर्म
 ख्यप् । डौप् ॥ दुर्गायाम् । इ०
 मे० नी० ॥

सिन्दुकः पुं० । सिन्दुवारि ॥ सन्द
 ते । सन्दूपस्रवणे । सन्देः सम्प्र
 सारणत्वद्येच्छुः । गीहुलकादपधी
 न । स्वार्थसंज्ञायां पाफन् ॥ श्वेत
 नोलपुष्यमेदात्सिन्दुके । विविधो म
 तः ।

सिन्दुवारः । पुं० । निगुण्डयाम् ।
 सिन्दुके । म्प्रीडो० सखाल्० य
 इणा० इ० भा० प्र० ॥ निसिन्दा०
 इनकर० इ० गौ० दे० भा० ॥ सि
 न्दुवृषोति० वारयतिवा । वृज् य
 रणेवृज् चादरपेषा । कर्म ख्यप् ।

सिन्दूरः । पुं० । वृचविशेषे ॥ न० । र
 णवर्णे चूर्णविशेषे । नागसम्भवे ।
 सौमशक्ति ॥ तद्वारणात्साम्यायु

सिन्दूरपुष्पो

घातं द्विभवंति यद्योक्तं काशीखण्डे
 । हरिद्रांकुंकुमश्चैव सिन्दूरकञ्ज
 लंतया । कार्पासकञ्जताम्बूलमा
 द्रव्याभरणशुभम् ॥ केशसस्कार
 कवरोकरकर्णविभूषणम् । भक्तुं
 रायुष्यमिच्छन्तो दूरेष्वेव पतिव्रतैति
 ॥ अस्त्रपर्यायादश्यायथा । सिन्दूर
 रक्तरेणुश्चनागगर्भसूसौसजम् । सौ
 सौपधातु । सिन्दूरं गुणं कतसोस
 बन्धतम् ॥ संयोगजप्रभाविषयसो
 प्यन्वेगुणाः स्मृताः । सिन्दूरमु
 ष्यं वीसर्पकुण्डकण्डूविषाण्डम् ॥
 भग्नस धानजनन त्रयश्रीधनरोपण
 म् ॥ अस्त्रशोधनं याय । दुग्धाच्च
 योगतस्तस्त्रविशुद्धिर्गदितानुधैरि
 त ॥ सन्दते । सन्दे० । सन्दे स
 म्प्रसारणद्येच्छूर्ण ॥

सिन्दूरकारणम् । न० । सौसके ॥

सिन्दूरतिलकः । पुं० । मतङ्गजि । इ
 सिनि ॥

सिन्दूरतिलका । घी० । सधयायांजा
 व्याम् ॥

सिन्दूरपुष्पो । स्त्री० । सिन्दूरीतिख्याते
 पुष्पचुपविशेषे । वृणपुष्प्याम् । क
 रण्यदायाम् । अस्त्रागुणाः । कटु
 च्चम् । तिक्तत्वम् । वापायत्वम् ।
 श्लेष्मवाताग्निरेतिभूतनाशित्वम् ।
 षण्डोपप्रयत्नश्चेति ॥ सिन्दूरप्रव
 पुष्पाय्यथा । पाककथंतिडौप् ॥

सिंधुक :

सिन्दूररसः । पुं० रससिन्दूराभि
धीषथे ।

सिन्दूरितः । चि० सिन्दूरवत्कृते ॥
सिन्दूरवच्छब्दात्सत्करोतीतिष्ण
त्तात्कर्मस्थितः । थाविष्ठवद्भाषा
त्० विन्मत्तालुंक् ॥

सिन्दूरी । स्त्री० रोचन्याम् ॥ रक्तधि
लिकायाम् ॥ धातव्याम् ॥ सिन्दू
रीविषमिषास्रष्टयावान्निहरीहि-
मा ।

सिन्धुः । पुं० पञ्ची । समुद्रे ॥ स्र
न्दन्ते० थापोऽत्र । स्रन्दू० । स्रन्देः
सम्प्रसारणधर्मेच्छुः ॥ बमथौ ॥
रानेश्वरतायार्पितेदेशविशेषे ॥ का
श्वीरदेशप्रसिद्धेनद्विजिषे ॥ गज
मदे ॥ सिन्धुशारहर्षे ॥ रोगविशि
षे ॥ श्वेततटद्वने ॥

सिन्धुः । स्त्री० नद्या । सरिति ॥ न
दीविशेषे ॥ तज्जलगुणायथा । शत
द्रोषिंवाशायुजः सिन्धुनद्याः सु
शीतंलघुस्वादुसर्वात्मद्वयम् । जलं
निर्मलंदीपनंपाचनञ्चप्रदत्तबलं
बुद्धिमेधायुतञ्च ॥

सिन्धुकः । पुं० सिन्दुके । निरुं
गडाम् ॥ सिन्धुशब्दात्सुखार्थेसं
ज्ञायांशकन् । गुणायथा । सिन्धु
कः स्मृतिदत्तिकः कपायः कटु
कोलघुः । केय्रीनेष्वितोदन्तिश्च
सशोषाममाकृतान् ॥ क्षामिकुष्ठान्

सिंधुवारः

विश्वेभ्यत्रणाग्निजापितद्विधा ॥ सि
न्धुवारजलंजन्तुशतज्ञेष्वाहरंक्षु
॥ चि० सिन्धुपुजाते ॥ सिन्धुपक्व
राभ्यांकान् ॥

सिन्धुकफः । पुं० समुद्रफोने ॥

सिन्धुप्रभवः । पुं० तीर्थविशेषे ।

सिन्धुरम् । न० श्वेततटद्वने ॥

सिन्धुखिलः । पुं० सिन्धुदेशे ॥

सिन्धुजम् । न० सैन्धवलवर्षे ॥ सि
न्धुपुजातम् ॥ सप्तम्यांजनेडः ॥

चि० समुद्रजाते ॥

सिन्धुजन्मा । पुं० चन्द्रे । न० सैन्ध
वलवर्षे ॥

सिंधुजा । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥

सिंधुडा । स्त्री० मालवरागभाया-
याम् ॥

सिंधुनन्दनः । चन्द्रे ॥

सिंधुपुत्रः । पुं० चन्द्रे ॥ मर्कटिन्दौ ॥

सिंधुपुष्पः । पुं० शङ्खे ॥

सिंधुमन्यजम् । न० सैन्धवलवर्षे ॥

सिंधुरः । पुं० इक्षित्तिनि ॥

सिंधुरहर्षी । पुं० सिंहे ।

सिंधुरवदनः । पुं० श्रीगणेशे ॥

सिंधुराजः । पुं० समुद्रे ॥

सिंधुलवणम् । न० सैन्धवे ॥

सिंधुवारः । पुं० उत्तमाश्वे ॥ सिं

धुवारे । निरुं गडाम् ॥ ३ सिंधुवा

राविषज्ञेष्वात्रणकुष्ठजयापणः ॥

सिंधुं हपोति० वारयतिवा । हज्

सिन्धा

आष्कादनेवा । कर्मगण्य ॥
 सिंधुवारकः । पुं० सिंधुवारे ॥
 सिन्धुवारितः । पुं० सिन्धुवारे ।
 वि० समुद्रेणवारिते ।
 सिन्धुवेषणः । पुं० गम्भार्याम् ॥
 सिन्धुसद्वमः । पुं० संभेदे । सिन्धुधो
 सङ्गमोमिषः ॥
 सिन्धुसमम् । न० तार्थभेदे ॥
 सिन्धुस्रवम् । न० सैन्धवलक्षणे ॥ सि
 ष्युपुत्रद्वीपस्य ॥
 सिन्धुपलम् । न० सैन्धवलक्षणे ।
 सिप्रः । पुं० चन्द्रे । हिमांगौ ।
 निदाघसलिले । खेदे । न० स
 रीविशेषे ॥ यथाक्ताङ्गालिकापुरा
 णे । ततोहिमन्तः प्रस्ये प्रतीच्य
 तः पुरस्तात् । सिप्रं नामसरः पू
 र्णदृशद्दुहिणादयइति ॥
 सिप्रा । स्त्री० नदांतरे ॥ सप्रःख्या
 त्सरसीयस्नान्निर्गतासामहान-
 दौ । अतः सिप्रेतितन्नामपुरैवत्र
 क्षणोक्तमितिकाङ्गालिकापुराणम् ॥
 साध्याः क्वथिनीदेशेषर्त्तते । तस्या
 द्योत्यसि । काङ्गालिकापुराणे २३
 अध्यायेद्रष्टव्या ॥
 सिमः । वि० समस्त्रिन् । सर्वगव्या
 र्थे ॥ सिनेति । पिञ् । चवि
 सिशुषिभ्यः क्तिदितिमन् ॥
 सिम्वा । स्त्री० शम्भ्याम् । शिन्वाया
 म् । बीजगुप्तायाम् । सिम० इ०

सिंहण्डः

भा० प्र० ॥ फली० इ० प्र० च ॥
 समति । यमवैकृत्ये । उत्सवाद्य
 खेतिसाधुः ॥
 सिम्बिः । स्त्री० शिम्ब्याम् । सिम्बा
 याम् । नखनामगन्धद्रव्यं ॥
 सिम्बी । स्त्री० शिम्ब्याम् ।
 सिरः । पुं० पिप्पलीमूले ।
 सिरा । स्त्री० नाड्याम् । अम्बुवाहि
 न्यानाड्याम् । सौर० इ० भा०
 प्र० सिनेति । पिञ् । बहुलम
 न्यत्रापीतिरक् ॥
 सिरालः । पुं० सिरासन्तरे ।
 सिरिष्टिका । स्त्री० घृद्रकुटुम्बिन्या
 क्षयक्षुपे । दुराधर्षायाम् ॥
 सिलकः । पुं० मलावतीपथ्ये । क
 पिविशेषे ॥
 सिलकी । स्त्री० शककीवर्षे ॥
 सिधाधधिषा । स्त्री० साधनेच्छायाम्
 ॥ यथा । सिधाधधिषयाशुन्यासि
 विर्यं चनविद्यते । सपञ्चत्तपठशि
 च्चन्नानादनुमितिर्भवेत् ॥
 सिधिचा । स्त्री० सिक्तुमिच्छायाम् ॥
 सिद्धन् । वि० स्रष्टुमिच्छति ॥
 सिङ्गण्डः । पुं० ऊहीवर्षे ॥ सौ
 तिङ्गण्डनी । हुडिबरणे । पपा
 यच् ॥ सिङ्गण्डस्ययमपभ्रंशइ
 तिस्वामी० पृषादरादिः ॥ पत्रगु
 षायया । सिङ्गण्डोरेचनस्त्रीच्छोदी
 यनः कटुकीगुरुः । शूलासाधौ

सिद्धसारः

सीत्कारः

लिङ्गः भानकफगुल्मोदरानिलान्
 उन्मादमोहकुष्ठार्थः शीघ्रमेदेश्म
 पाण्डुताः । ब्रणश्रीघञ्वरश्रीहृषिप
 दूषोविप्रंहरत् ॥ उष्यावीर्यंरुहीचौ
 रंस्त्रिभक्षकटुकंलघु । गुल्मना
 ड्कुष्ठिनाश्चापितथैवीदरैरिगिषा
 म् ॥ हितमेतद्विरिकार्येवेचान्येदो
 घंरैरिगिषः ॥

सिद्धखड्गदलम् । न० रुहीपथे ॥
 तष्काकगुणायथा । सिद्धखड्गद
 लन्मौच्छदीपनंरौचनंहरत् । या
 भानाधीलिलामुल्मगुल्मश्रीघीदरा
 शिष ॥

सिद्धः । पुं० तुल्यो । पिण्डके ।
 यावने । लोषान् ॥ इ० भा० प्र०
 ॥ त्रिद्यति । त्रिहमीती । य
 त्तर्भाषितव्यर्थः । वाहुष्वाङ्गम् ।
 मृषीदरादि० ॥

सिद्धकः । पुं० सिद्धे । नागौरी
 गुन्द ॥ इ० भा० लोषान् ॥ इ० य
 वनभाषाप्रसिद्धे ॥ सिद्धकः कटु
 कः स्त्रादेस्तिग्धोष्णः शुककान्ति
 हन् । इष्यः खण्डूखेदकुष्ठञ्चर
 द्दहयडापहः ॥

सिद्धहो । स्त्री० सप्रक्याम् ॥ सि
 द्धे ।

सिद्धात्मिका । स्त्री० गलक्याम् ॥

सिद्धसारः । पुं० तुल्यो ; धूम
 वर्णः । पीतसरि ॥

सीकरः । पुं० शीकरे ॥ धनपाला
 दिमतदन्त्यादिः ॥

सीता । स्त्री० जाङ्गलपद्मती । हल
 रेखायाम् ॥ जनकनन्दिन्याम् ।
 मैथिन्याम् । वैदेह्याम् ॥ सीता
 लाङ्गलपद्मतिः । तदुत्पन्नस्वोत्सी
 वेतिनिर्दिश्यते ॥ यथा । अयमे
 क्लपतः खेचंलाङ्गलादुत्पिताततः
 । खेचंश्रीधयतालव्यानाम्नासीवेति
 शिशुवेतिरामायणे ६६ सर्गः ॥

सर्गमद्रोयोम् ॥ यथा । पूर्वेषु
 लात्सीतातुयैलंयाच्यन्विरिषगा ।
 ततश्चपूर्वेषुमद्राश्वेनैतिसार्ण
 यम् ॥ सातुमद्राश्ववर्षगङ्गा । य
 धीःश्रीभागवते । सीतातुत्रज्ञस
 दनात्कीशवापलादिगिरिशिखरेभ्यो
 ऽधोऽधः प्रसवन्तो गन्धमादनमूर्ध
 सुपतिस्वान्तरेषुमद्राश्ववर्षप्राच्यां
 दिशिधारसमुद्रमभिप्रशितौति ॥
 श्रियि ॥ दुर्गायाम् । सप्ताधि देव
 तायाम् ॥ मदिराया ' गङ्ग'स्रोत
 सिताकादन्मालायाम् ॥ सीते ।
 यिञ् ॥ ऋः । मृषीदरादिः ॥

सीताद्रव्यम् । न० काष्ठकुहालादौ ॥

सीतापतिः । पुं० रामचन्द्रे दा
 सीतायापतिः ॥

शरथी ॥

सीत्कारः । पुं० मनुष्याणां गुणानुरा
 गजगर्ध्दे ॥ यथा । शब्दीगुणानु

सोमा

रागोत्थः प्रयादः सीत्कतं नृणा
मिति हेमचन्द्रः ॥ दन्तनिष्पीडना
या । सीरिति शब्दः ॥

सीत्कृतम् । न० सीत्कारिसुरतध्व
नी ॥

सीत्थम् । न० धान्ते । वि० हल्ये ।
इलिनकृष्टे षे षे ॥ सीतया समितं
• सङ्गत • निम्नोन्नतादिरहितत्
कृतं • समीकृतमितियावत् । भौ
वयाधर्मे तियत् ॥

सौदमानः । वि० अयसीदति ॥

सीधम् । न० आचक्ष्ये ॥

सीधुः । पुं० शीधुशब्दार्थे ॥

सीधुगन्धः । पुं० वकुले ।

सीधुपुष्पः । पुं० फट्स्थे ॥ वकुले ॥

सीधुपुष्पी स्त्री० धातव्याम् ॥

सीधुरसः । पु० आन्वष्टभे ॥

सीधुसञ्ज्ञः । पु० वकुलद्रुमे ॥

सीपः । पुं० तर्पणाद्यर्थतान्त्रादिनि
स्मितं जलपोषे । अर्घा • कीपा •
द्र० भा० प्र० ॥

सीम् । अ० सर्पतीभवे ॥

सीमा । स्त्री० आचष्टे । भर्षादायाम्
। सीमायाम् । यामादीनामवधारि
तान्तभागे । सीम० द्र० भा० प्र०

॥ स्थितौ । षे षे । अण्डकीषे ।
सीयते । षञ् । नामनृसीमन्नि
ष्वादिना निपातितः । मनद्रातिन
डोप् । सीमानौ । सोमानः ।

सीमा

इत्यादि ॥

सीमन्तः । पुं० सीमन्तोन्नयनसंस्कार
रे ॥ पु० न० केशवेषि । केशरच
नामेदे ॥ किंश्रियवत्सनि । मूर्ध्वज
मध्यपदधत्तौ ॥ सीमन्तमस्त्रियां स्त्री
यां केशमध्ये तु पदधतिरिति षे जय
न्तौ । सीमोऽन्तः । शकन्ध्वादि ॥

सीमन्तकः । पुं० नरकावासे । यथा
। लजपक्षे बनरकावासा । सीमन्त
कादयद् । हेमचन्द्रः । न० सि
न्दूरे ॥

सीमन्तितः । वि० सीमन्तिनीकृते ॥
सीमन्तशब्दान्मत्त्वन्तात् । तत्क
रोतोतिथ्यन्तात् कर्त्तृपिक्तः । या
पिष्टशब्दादि • विन्मतीर्लुक् ॥

सीमन्तिनो । स्त्री० नाट्याम् ॥ सी
मनीऽस्त्वस्या । अतद्गनिः । ना
न्तलक्षणीडोप् ॥

सीमन्तोन्नयनम् । न० गर्भाधानात् •
पष्ठेऽष्टमेवामासिकत्तव्ये • सस्का
रयिष्ये ॥ यथा । मासिपष्ठेऽष्टमेवा
पिष्टकोपुंसवनेादिति । रिक्ताहोमे
तिथौ कुयात्सीमन्तोन्नयनस्त्रियोः ॥

सीमा । स्त्री० आचष्टे । भर्षादायाम्
। सीमनि । यामादीनामवधारिता
न्तभागे । सीम० द्र० भा० प्र० ॥
स्थितौ ॥ षे षे । अण्डकीषे ॥ सि
नाति • सीयतेवा । षिञ् । ना
मन्सीमन्निष्वादिना निपातितः ॥

सीलम् :

सनद्रतिनडीम् । ड्राबुभाभ्यामिति
पत्रे ड्राप् । सीमे० सीमा : • इ
च्चाद्विधाध्यम् ॥ विलायाम् ॥

सीमाविधाद् : । पुं० यामादीनांसी
माविषयकेकलट्टे ॥ सीमाविषयकी
विधाद् : सीमाविधाद् : । सोमा
चतुर्विधा । जनपदसीमा० याम
सीमा० घञ्सीमा० गृहसीमेति
मेदात् ॥

सीमिक : । पुं० वृक्षविशेषे ॥ वा
ल्मीके ॥ सूक्ष्मकामिलाती । वृक्ष
पत्रविभागकृतिकीटि ॥ स्थमति ।
स्थनुशब्दे । स्थमे : सम्प्रसारणश्चे
तिफियान् ॥

सीरः । पुं० अर्के । सूर्ये ० इले
। फाङ्गले ॥ सिनेति० सीयतेषा
। पिञ्० । शसिचिमीनां दीर्घश्चे
ति० कान्० दीर्घत्वञ्च ॥

सीरकः । पुं० शिशुमारि ॥ अर्के ॥
इले ॥

सीरध्वजः । पुं० चन्द्रवर्णीयनृपवि
शेषे ॥

सीरपाणिः । पुं० बलभद्रे । फालि
न्दीमेदने ॥ सीरिलाङ्गलंपाणा
वक्ष्य ॥

सीराङ्गम् । न० फालाघारे ॥

सीरी । पुं० बलदेवे ॥

सीलम् : । पुं० मत्प्राविशेषे । सि
लिन्दा० इ० सी० दे० भा० प्र०

सीसम्

॥ तद्गुणायथा । सीलम् : द्वेष
लोहप्योविपाकेमधुरीगुरुः । वा
तपित्तहरेः हृद्यधामवातकरश्चसः ॥
सीवनम् । न० सीवने । ल्युटौ । तु
न्नवायकर्मणि । सीवना० इ०
भा० ॥ विद्युतन्तुसन्ताने । ल्युट्
पुषोदरादित्वादीर्घः ॥ छिनुसि
व्योल्युटिवादीर्घद्रतिस्त्वामी ॥
सीवनौ । स्त्री० लिङ्गमण्यधः सूत्रे
लिङ्गायाद्गुञ्जपर्यन्तसीवने ॥
सीसम् । न० सीसके । योगिष्ठे । ना
ने । सीसा० इ० भा० प्र० धा
ती ॥ सिनेति । पिञ्० । क्रिप्
। अनिच्छत्वात्तुक् । ईक्षति ।
घा० । आतीनुपेतिक् : । सिच०
तत्० ईसञ्च० सीसम् ॥ अस्यगुण
यथा : सीसंरङ्गगुणञ्चैवंविशेषान्ने
हनाशनम् ॥ नागस्तुनागशततुल्य
बलं ददातिव्याधिंविनाशयतिजीव
नमातनेति । यङिं प्रदीपयतिक्वा
मवलं करोतिमृल्युत्तुनाशयतिसन्त
तसेवित् सः । पाकेनघोनौषि
लवंगनागीकुष्ठानिगुल्मानघतयाति
कष्टान् । प्राण्डुपमेहानिलमन्दशो
थभगन्दरादीन्कुरुतः प्रभुत्तौ ॥
अस्यशोधनमारणविधिर्यथा । रा
द्यसाहजिकादीपायंगस्यैवनिदर्शि
ताः । शोधनंवापितस्यैव० मि
पग्भिर्गद्वितंपुराः ताम्बूलरस

सौहृदः

म्यिष्टशिलाशेषोत्पुनः पुनः ।
 वाक्शिक्षाः पुटेनांशिनिरुत्वंभ
 स्मजायते । शिलाभनः शिला ।
 अन्वञ्च । अश्लत्यचिस्रात्वक्चूर्णं
 चतुर्थेशिननिः चिमेत् । मृत्याचे
 शिद्रुतेनागोशोहृदस्याप्रचालितः
 । यामेकेनभवेदस्मत्तुल्यास्याभ्य
 नः शिला । काञ्चिकेनहयंपिष्टा
 पचेदृष्टपुटेनच । स्वाङ्गयोतंपु
 नः पिष्टाशिलयाकाञ्चिकेनच ।
 पुनः पचेच्छरादाभ्यामेवंषष्टिपु-
 टेहृतिः । अपिच । तैलेतक्रो
 यशंमूत्रेकाञ्चिकेचकुलत्यके । वि
 धाविधाविशुचिः घ्यात्सुखर्णादीनां
 सनासतः । मारणम्पुनः । कु
 ह्यनागपवाशांकुनव्याः स्यात्प
 जाईकम् । तण्डुलीयरसैर्यामयामं
 वासारसैस्तथा । सम्मद्यं चक्रियाड्
 कृत्वाधमेसजोष्यतम्पुनः । सरा
 वसम्पुटेकृत्वापचेदन्वोपलेभिंपक्
 ॥ एवंसप्तपुटेनांगोभस्मीभवतिनि
 श्चितम् । द्विगुह्योर्थध्रुवंहन्यात्प्रमे
 हानखिलानपीतिवेद्यदपैयः ।
 सौसकम् । न० सौसि । स्वार्थे षाः ॥
 सौसपचकम् । न० सौसके ॥
 सौहृदः । पुं० सुहृत् । सिहृ
 एहं । सौतिहृदते । हृडिवरथ
 । पचायच् । सिंहुतुण्डप्रापभंश्री
 यमितिसाम्नी । पृषादरादिः ।

सुकर्णकः

सु । अ० पूजायाम् ॥ भृशार्थे ॥ नि
 भरे । अतिमाने ॥ अमुमतौ ॥
 कृच्छ्रे ॥ समृद्धौ । अनायासे ॥
 सुयते । सवतिषा । सुमतौ । द्वि
 वि० तुगभायः । हृषां ॥
 सुकण्टका । स्त्री घृतकुमार्याम् ।
 सुकण्डः । पुं० कण्डुरीणि ।
 सुकथा । स्त्री० नैमिषारण्याधिष्ठाणे
 श्वरतायां ॥
 सुकन्दः । अश्विर्दधि ॥ धरणीकन्दे ॥
 सुकन्दकः । पुं० बलागडो ॥ शीभ
 नमतीपशा० कन्दर्वात० भद्रकस्य
 खातिभंशकारत्वात् । कटिरीदने
 । अच् । स्वार्थेकन् । खल्त्वा ॥
 धरणीकन्दे । वाराहीकन्दे ॥
 सुकन्दो । पुं० सूर्ये ॥
 सुकम् । अ० अतिशये ॥
 सुकरः । वि० सुखकरे । सुखिनक
 र्भुंशक्ये । सुसार्थे ॥ ईपद्दुः सु
 ध्विति० भावे० कर्मणिषा० अक
 ष्यार्थेखल् ॥ अल्पसाधनेरधिका
 रणोनसुकरः ॥
 सुकरा । स्त्री० सुशीलायाइवि । अच
 एहाम् ॥ सुसुखङ्करोति । अ
 च् ॥ सुक्रियतेषा । ईपद्दुसुध्वि
 तिखल् ॥
 सुकर्णः । पुं० इक्षिकर्णे ॥ वि०
 शीभनकर्णवति ॥
 सुकर्णकः । पुं० इक्षिकान्दे ॥ वि०

सुकालुका

सुन्दरकथं वति ।

सुकर्षिका । स्त्री० मूषीकव्याम् ॥

सुकर्षी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥

सुकर्मा । पुं० विष्कंभायन्तर्गतयो

गविशेषे ॥ तज्जोतफलं यथा । परी

पकारीकुशलः कलासुदर्पेण्युक्ती

नितरायशस्त्री । प्रसूतिकालेयद्वि

त्सुकर्मानरः सुकर्माभवतिप्रसि

द्धः । देवानांशिल्पिनि । विश्वक

र्मणि ॥ शि० सत्क्रिये । शोभन

कर्मक्षरशशीले ॥

सुकलः । शि० दाढभोक्तृरिमानवे ।

यएकएशददाति । भुङ्क्तेष्वतत्र ।

दाताभोक्ता । इ० भा० प्र० ॥ सु

कल्पते । कलशब्दसङ्ख्यानयोः

। ईपद्गुणुष्वित्थल् ॥ शोभनाक्

लायस्येतिवा ॥

सुकल्पः । शि० अतिनिपुणे ॥

सुकाण्डः । पुं० कःरवैष्णे ॥ शि०

शोभनकाण्डवशि० वृषादौ ॥

सुकाण्डो । स्त्री० काण्डोरे । काण्ड

वेनर्थात् । गी० भा० प्र० लता-

याम् ।

सुकाण्डोः । पुं० अक्षरे ॥

सुकामाः स्त्री० शायमाशायाम् । प

ल्लिति । बहुव्रीहिनः गी० भा० प्र० ॥

सुकाणो । पुं० वशिष्ठात्मनेपु० शूद्रा

दापितपु ॥

सुकानुका । स्त्री० छोटीपुषि ॥ इ०

सुकत्

रा० एटः ॥

सुकाष्ठकम् । न० दिवकाष्ठे ॥

सुकाष्ठा । स्त्री० कटव्याम् ॥ का
सुकाष्ठिता ।)

ठकदल्याम् । इ० रा० एटः ।

सुकुन्दनः । पुं० वर्षरे ॥

सुकुमारः । पुं० पुण्ड्रेशी । वनधम्य

के ॥ श्वे ॥ श्यामाके । शि० को

मले । सृष्टौ ॥ सुष्टु कुमार्यति । कु

मारकीडायाम् । चुराद्यदक्तः ।

पुं०सौतधः । एरञ्जा ॥ यथा । सु

काम्यते । कामेः किटुशोपधाया

इत्यारन् ॥

सुकुमारकः । पुं० शालो ॥ सुन्दरवा

लके ॥ न० तमालपत्रे ॥

सुकुमारतरः । शि० अतिपेलवे ॥

सुकुमारतरा । स्त्री० अतिपेलवायाम्

। प्रकृतौ ॥ यथाह । प्रकृतिः सुकु

मारतरं किञ्चिदस्तेतिमेमतिर्भ

वति । यादृष्टास्तेतिपुनर्नदर्शनं

सुपैतिपुरुषस्येति ।

सुकुमारा । स्त्री० कदल्याम् ॥ गाल

व्याम् ॥ नयमालिकायाम् ॥ जा

स्थान् ॥ पृक्षायाम् ॥ विसृष्टि-

पुष्ये ॥

सुकुमारो । स्त्री० नयमालिकायाम् ॥

सुकत् । शि० पुण्याद्ये ॥ धार्मिके

॥ सुष्टु कृतवान् । इ० कृष्णः । सु

कर्मगापैतिकृष्णः । कृष्णः । सु

सुखम्

सुकृतम् । न० श्रेष्ठे । सुखादिप्राप
 कि । पुण्ये ॥ चि० सुविहिते । सु-
 विधाने ॥ सुष्टु कृतम् । प्रादिसमा
 सः ॥ सुष्टु क्रियत इति या । ऋः ॥
 सुकृतिः । स्त्री० सत्कर्मणि । शिभा
 नाकृतिः ॥
 सुकृती । वि० पुण्यवति । धन्ये ॥
 सुकृतमस्मात्ति । अतद्गतिः ॥
 सुकेतुसुता । स्त्री० ताडकायाम् ॥
 सुकेशरः । पुं० वीजपूरे ॥
 सुकेयी । स्त्री० अपसरोविशेषे ॥ वि०
 श्रेष्ठभक्तियुक्ते ।
 सुकीमलः । वि० अतिमृदुले ॥ अ-
 तिमनोघ्ने ॥
 सुकीमला । स्त्री० सिन्दूरीतिप्रसिधे
 पुष्पे ॥
 सुकीली । स्त्री० वीरयाकील्याम् ॥
 सुकीशः) पुं० कीषान्ते । वृ-
 सुकीशकः)
 द्राम्ने ॥
 सुखंसुखः । पुं० खट्वाङ्गे ॥ इति०
 हे० चन्द्रः ॥
 सुखम् । न० आत्महृत्तिगुणविशेषे ॥
 गुदि । प्रीतौ ॥ इषे । सस्यदे ।
 आनन्दे । शर्मणि । सर्वेवामनु-
 कूलवेदनौघे ॥ क्षरणे । नाके । वि
 द्विः । शुद्धिनामौघे ॥ जले ॥
 न्यायमते० धर्मजन्येजगतः ङ्का-
 न्ये ॥ यथा सुखकुलगतामेकान्य

सुखम्

धर्मेष्वन्यते । अधर्मजन्यं दुःखं
 स्यात्प्रतिकूलं सधितसाम् ॥ तस्मिन्
 नीगाचरत्थं यथा । मनीयाद्यं सु-
 खं दुःखमिच्छादेषामतिः कृति
 रिति भा० प० द० ॥ सुखं चतुर्विधं
 तिसृणांशं तिसृषुविशेषः । तच्च
 निष्कलं च न्यञ्च । निष्कलं परमात्मनो
 विशेषगुणान्तर्बन्धि । जन्यसुखं-
 कीवात्मनो विशेषगुणान्तर्बन्धि ।
 तच्च शुभादृष्टजन्यम् । धनमिच्छाभा
 रोग्यमिष्टानुपानपुरीषात्सर्गपुत्रा-
 दिजन्मतत्प्राप्तदृष्टकान्तासम्भोगा
 दिजन्यञ्च । तस्मिन्निष्कलस्य चित्तं
 खोत्तरोत्पन्नानुभयनाश्रयत्वात् । सु-
 खाद्युपरागेषु बोधनीमानसधी-
 धः । सुखं तदुपायश्चेष्टः । याल
 यस्तान्यपानप्रवृत्तौ सुखसाधनत्व-
 ज्ञानहेतुः तच्च सुखस्यैवेष्टत्वं ।
 दुःखजनकगमनादिप्रवृत्तौ सुखो-
 पायो धनं तदेवेष्टं । तस्याधनत्वज्ञा-
 नमेवेहेतुः । यागादिप्रवृत्तावपि पा-
 रलोक्तिसुखसाधनत्वज्ञानङ्का-
 रणम् । सुखोपायसुखादिदृष्टपेष्टसा-
 धनत्वज्ञानमपि कारणम् । सुखस्य
 कालावच्छेद्यत्वं शरीरावच्छेद्यत्वं
 क्षणतादव्याप्यवृत्तित्वम् । शरीरैक-
 देशावच्छेदिनदुःखसम्भवेत्यन्यदे-
 शावच्छेदिनसुखसम्भवात् । एकस्य
 शावच्छेदिनसुखस्यैवदुःखसम्भवेति ।

सुगन्धिः

याम् ॥

सुगन्धमूलम् । न० गन्धद्वये ॥

सुगन्धमूला । स्त्री० राज्ञायाम् ॥

स्त्रलपद्मिन्याम् ॥ सुगन्धोमूलिय-
स्याः ॥

सुगन्धा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥ श्रीभने

गन्धः । सुगन्तीतिसमासः । सुग-

न्धोस्त्वस्याः । अर्धभाष्यम् ॥ श-

व्याम् ॥ गङ्गापत्न्याम् ॥ बन्ध्याक-

र्कोटश्याम् ॥ नयनालिकायाम्

तुल्यश्याम् ॥ सधुक्काटिकायाम्

॥ शतपुष्पायाम् ॥ स्वर्णव्यूह्याम्

॥ रुद्रजटायाम् ॥ अगन्धमूले ॥

सल्लवयाम् ॥ माधव्याम् ॥ तीर्थ-

विशिषे ॥

सुगन्धामलकम् । न० सर्धैपधिभिः

शुक्लामलकत्वयोगी । यथा । सर्धै

पधिसमायुक्ताः शुक्लास्त्वामलक-

त्वपः । यदात्तदाययोगः स्यात्

सुगन्धामलकाभिधः ॥ इतिराज-

निर्घण्टः ॥

सुगन्धिः । पुं० श्रीभनगन्धे । सुरभी

। घ्राणतर्पणे । इष्टगन्धे ॥ तुल्य-

द्वये । शीघ्रवन्धो ॥ परमात्मनि-

॥ प्रतिमोक्षधर्मटोकायांनोदक-

ण्डः ॥ सवकारेः । न० एशवासु-

के । ऐतिये ॥ कुन्तस्युरी । यान्या-

के ॥ मुक्ताके ॥ कश्चित्पि ॥ गन्ध-

द्वये ॥ पिप्पलीसूक्ष्मे । पि० सुगन्ध-

सुगन्धिमूलम्

युक्ते । श्रीभनेगन्धोऽस्य । गन्ध-

स्येद्रुत्पत्तिसुसुरभिभ्यद्रीतत्वम् ॥

गन्धस्येत्त्वे तदेकान्तग्रहणं नाद्रिय-

न्तोकथयः । यथा । कण्डू-

यतः । कटभुषण्करिणोमदेनस्त-

न्धं सुगन्धिमनुलीनवतानगन्धेति

भाषे । सुगन्धिंश्रीभनगन्धमिच्छ-

यान् ॥

सुगन्धिकाः । पुं० सिद्धके । तुल्यो

महाशाली । गन्धके । न० कल्ल-

रे ॥ पुष्करमूले ॥ गौरसुवर्णे ।

वारिजे । पञ्चशाकविशिषे ॥ सुपर्णे

॥ उशीरे ॥

सुगन्धिकुसुमम् । न० सुगन्धिपुष्पे ।

पुं० पीतकरवीरे ॥ श्रीभनगन्धम-

न्तिपुष्पायस्य ॥

सुगन्धिकुसुमा । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥

सुगन्धिता । स्त्री० सौरभ्ये ॥ श्रीभ-

नेगन्धोपस्य ॥ तद्यभाषः । तल-

। टाप ॥

सुगन्धितायम् । न० । सुगन्धिजले

। क्षेतकादिपानोये ॥

सुगन्धिविपला । स्त्री० जातीफलनि-

पूगफलेन वसंयुक्ते लवङ्गकालिकाफ-

ले ॥

सुगन्धिनी । स्त्री० थारामशीतलायाम् ॥

सुगन्धिमूलम् । न० उशीरे ॥

सुगन्धिमूषिका । स्त्री० छुदुन्दर्या-

य ॥

सुतारम्

१. सुनी ॥ नरनारायणरूपेभगवति
षड्रिंशत्तमेऽनुशासनसंज्ञेन्द्र
याशास्त्रैः शरुपंतपोऽर्थे तिसुत
पानरनारायणः ॥

सुतराम् । अ० अत्यन्ते । अतिशये
॥ अथधारितापं प्रतिपादके ॥ य
था । शृणुद्विजभशणुवेदभोनापि
श्रुतीश्रुतिः । ददातिमेक्षं सुतरां
क्षिप्त्युनर्दक्षपञ्चनादिति ॥ द्विप
चनविभक्त्येव्यदिना० सुशब्दात्तर
पु । किमेतिद्वयवेद्यादिनाम्प्रत्य
यः । तद्विद्ययासर्वाविभक्तिरिष्यव्यय
संज्ञा ॥

सुतकारि । स्त्री० देवदाजीलतायाम् ॥
सुतहंनः । पुं० तान्वाद्ये । की
किञ्चि ॥

सुतचः । पुं० अट्टालिकाशब्दे ॥ ना
गधियाप्रमेदे ॥

सुतः स्तरा । स्त्री० सप्तपुत्रप्रत्वाम् ॥
सुतथेपी । स्त्री० मूषिकपञ्चाम् ॥

सुतानांशे शिरसाः ॥ पुत्रहन्दे ॥
सुता । स्त्री० श्वषपत्ने । श्रन्थायाम्
॥ दुरालभायां ॥

सुतात्मजः । पुं० पौत्रे ॥ दीर्घभे
॥ सुतसुतायावाभात्मजः ॥

सुतात्मजा । स्त्री० पौत्र्याम् ॥ दीर्घ
व्याम् ॥ सुतसुतायावाभात्मा
या ।

सुतारम् । अ० द्वितीयायाम्शब्दात्प्रा

सुतेजा

याम्सिद्धी ॥

सुतरथा । स्त्री० वृद्धशसनदेवी
विशेषे ॥

सुतिलः । पुं० भूनिम्बे । शिरात
तिलो ॥ पर्वठे । पित्तपापडा०
ब्र० भा० प्र० ॥

सुतिलक्षः । पुं० पारिभट्टे । भू
निम्बे ॥

सुतिला । स्त्री० कोशातक्याम् । मृ
दङ्गफलिकायाम् ॥

सुतिलिका । स्त्री० कोशातक्याम् ।
सुती । वि० पुत्रवति ॥

सुतीष्णः । पुं० शिषी ॥ श्वेतशी
भाञ्जने ॥ रामायणप्रसिधेः सुनि
विशेषे ॥ नाम्नासुतीष्णश्चित्तेनदा
न्तः ॥ वि० अतिशयेनखरे ॥

सुतीर्थकम् । न० । तीर्थविशेषे ॥
सुतुहः । पुं० नारिकेलानाम् ॥ य
शोषासुसांशविशेषे । अल्परातुह
॥ वि० अतिशयेन ॥

सुतुथः । पुं० कुन्दरे । उखर्षे ॥
सुतुथमेवविशेषे ॥

सुतुजनः । पुं० धन्वजे । धन्वन
ह्वये ॥

सुतेजाः । पुं० सुवेणस्त्वगुणविशि
ष्टेषु लोके ॥ स्वर्गे ॥ प्राञ्जल्यादं
विशेषे स्त्री० चादित्यभक्त्यायाम् ॥
वि० तेजसान्विते ॥

सुतेजा । स्त्री० मजान्वीतिशब्दात् ॥

सुदर्शन :

सुध्या । स्त्री० अभिषवे । शीमल
ताकण्डने ॥ अभिषवदिने ॥ स
वनम्० सुयसीसोऽस्मिन्० अक्षां
वा । पुञ् अभिषवे । संज्ञायां
समजीविक्यप् ॥

सुधामा । पुं० गोत्रमिदि । इन्द्रे ॥
सुधुचायते० पालयति । अङ्पा
लने । आतीमनिन्० सर्वधातु
भ्योमनिन्षा ॥

सुध्या । पुं० अभिषयन्ताने । य
ज्ञाद्भस्मानकत्तरि ॥ सुतवान् ।
पुञ् । सुयजोङ्निप् । तुक् ॥
सुध्वरी । स्त्री० मातरि ॥ इनिव
न्तात्० वनेरचित्कोट्री ॥

सुदग्धा । स्त्री० दग्धाख्यवर्चे । सु
दग्धिकायां ॥ मेरुजम्बुदुमे ॥
सुदग्धिका । स्त्री० कुह्वे० इ० गौ०
दे० भा० प्र० वृत्ते । दग्धवृत्ता
याम् । भस्मरेऽद्याम् ॥

सुदण्डः । पुं० वने ॥
सुदण्डिता । स्त्री० गौरत्वाम् ॥
सुदन् । त्रि० शीमनदन्तविशिष्टे ॥
शीमनादन्तायत्सत् । वयसिदन्तश्च
दद । जुग् ॥

सुदर्भा । स्त्री० दृषविशिष्टे । इच्छुद्
भायाम् ॥

सुदर्शनः । पुं० । शरेख्ये ॥ अक्ष
खण्डयथा । दादमारन्तुपट् ।
अवलयनयसंश्रुताम् । चक्रांछा

सुदामा

तृदक्षिणावर्त्तः शंखधश्रीहरेःसु
तइति ॥ जिनानांवलदेधे ॥ इ
साहंतुपितरि ॥ शीमनदर्शनम
स्य । भक्तैः सुखिनदृश्यतेवा । भा
षार्याशासियुधिद्विष्टधिमृषिभ्यो
युच् ॥ गन्धर्भे ॥ जम्बुद्वीपे ॥
सुदर्शनोकारत्वात् ॥ मेरु ॥
वंशि ॥ राजमेदे ॥ न० शक्तन
गरे ॥ वलुगमने ॥ वि० सुदश्ये ॥
सुदर्शनचूर्णम् । न० भाषप्रकाशीक
ज्वररोगक्षीयधविशेषे ॥

सुदर्शनद्वीपः । पुं० न० जम्बुद्वीपे ॥
सुदर्शना । स्त्री० आज्ञाशाम् ॥ शो
षधिप्रमेदे । सीमवज्राम् । इ
षपण्याम् । सुदर्शनगुलञ्चद्र० प
द्मगुलञ्च० इ० गौ० दे० भा० प्र०
॥ सुदर्शनास्वादुत्पाकफणोपाख
वातजित् ॥ मेरुजम्बुत्वाम् ॥ सु
रविशेषे ॥

सुदर्शनी । स्त्री० फमराबत्वाम् ॥
सुदर्शः । पुं० वीरमोरटे ॥
सुदर्शता । स्त्री० तरुण्याम् । गन्धा
द्यायाम् । सिवत्वाम् ॥ शाखं
ण्याम् ॥

सुदान्तः । पुं० शक्यम्निशिष्यवि
शिष्टे । पि० तपः सहे ॥

सुदामा । पुं० वारिधरे । मेघे ॥ प
वंतविशिष्टे । गोपविशिष्टे समुद्रे
॥ श्लेतद्वीपे । ऐरावते ॥ शीकण्

सुदुर्लभः

मिथेवाज्ञापयिष्ये । वि० सुदात
रि ॥ सुष्टुददाति । डुदाञ् ।
आतिमनिन् ॥

सुदामा । स्त्री० नदीविशेषः । टाप् ।
सुदायः । पुं० हरणे । कन्यादान
काले । व्रतमिच्छाद्दीपदीयमानद्र
घ्ये । सुष्टुदीयते । डुदाञ् । घ
ञ् । युगागमः ।

सुदारुः । पुं० पारिपाचकवर्तते ॥
सुदारुः पारिपाचकप्रतिहेमचन्द्रः ।
न० शोभनदीकृषि ॥

सुदि । अ० शुक्रपर्व ॥

सुदिनम् । न० शुभदिवसे ॥ वि०
प्रशस्ते ॥ यथा । सुदिनासुसभा
सुकार्यमेतत्प्रविचिन्वीतविशेषतः
स्वयमितिप्रयोगः ॥

सुदीर्घः । वि० अतिविस्तारे ॥

सुदीर्घवर्मा । स्त्री० असनपण्याम् ॥

सुदीर्घफलिका । स्त्री० धार्ताकुविशे
षे । सिद्धार्थिगन० इतिगौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुदीर्घा । स्त्री० चीनाककण्याम् ।

सुदुर्गमः । वि० अत्यन्तद्रष्टुमशक्ये ॥
सर्वथादर्शनायोग्यपरमात्मनि ॥
तस्यादृष्टरूपत्वात् ॥

सुदुर्लभ । वि० अतिदुर्प्राप्ये ।

दुः खिनापिलङ्घ्यमशक्ये ॥ इथा ।
यद्दर्शनान्नामन्ते ज्ञानशान्मां प्र
पद्यते । आसुदेवः सर्वमिति सप्त

सुधन्वाचार्यः

शास्त्रासुदुर्लभइति ॥ सुधतिमा
चंदुर्लभः ॥

सुदुधरः । वि० अतिमयदुः खिना
चरणीये ॥

सुदुष्करः । वि० सर्वथाशक्तुमशक्ये
॥ अत्यन्तकेशकरे ॥

सुदुष्करः । वि० अतिदुः खिनतर
णीये ॥

सुदूरः । वि० दूरीवसि । इषिष्ठे ।
अतिदूरे ॥ यथा । सुदूरमपिगन्त
व्ययवमः उश्चरौजनः ॥

सुदूरपराहतः । वि० अतिदूरनिरा
कृते ॥

सुदृढम् । न० अतिदृढे । गाढे ॥
वि० तद्वति ॥

सुदृढत्वम् । स्त्री० काश्मर्याम् ॥

सुदृक् । वि० शोभननीचदुक्ते ॥

सुदृश्यः । वि० सुन्दराकृतौ ॥

सुदुर्वी । स्त्री० नामैर्भार्यायाम् । मेरु
जंघाम् ॥

सुदैवः । पुं० मत्स्यदेशे । उत्तमदेशे ॥

सुद्युम्नः । पुं० वैवस्वतमनेः युक्ते ॥
वि० बहुधने । अतिवल्गुशालिनि ॥

सुधन्वा । पुं० विश्वकर्माणि । स्वष्ट
रि । नृवरविशेषे ॥ वि० धन्व
नि । प्रौढभानुक्ते ॥ शोभनध
नुर्वक्षसः । धनुष्ये छनञ् ॥

सुधन्वाचार्यः । पुं० ब्राह्मणैश्च
तृप्तपर्वायांजातिः जातिविशेषे ।

सुधन्वाचार्यः । पुं० ब्राह्मणैश्च
तृप्तपर्वायांजातिः जातिविशेषे ।

सुधांशुतैलम्

काशपि । यथाहमनुः । वैष्णोत्तु
जायतेवाञ्छात्सुधन्वाचार्यपक्ष ।
यावत्पथपिबन्माचमैवः सात्वत
एवचेति ॥

सुधर्मः । पुं० लिनगणाधिपदिशिषि ॥
सुधर्मा । वि० धर्मशालिनि ॥ शु
टुस्विनि ॥

सुधर्मा । स्त्री० देवसभायाम् । शी
भनाधर्मास्त्राम् । धर्मादनिष्के
वजात् । डाबुभाभ्यामितपक्षे
ठाप् । यनायदुद्धीरितिडीयन् ।
सुधर्म० सुधर्माश्चादि । डाव
भादि । सुधर्माथी० सुधर्मापइ
त्वादि ॥

सुधा । स्त्री० शीघ्रम् । अमृते ।
मद्ये । सुरायाम् ॥ सुखिनधी
यवे । घिट्पाने । आतथोपस
गद्वितिकर्मथ्यङ् । लेपने । कुराया
म् । सूच्याम् ॥ कुक्षाम् ॥
गङ्गेपथायाम् । गङ्गायाम् ।
शासपथ्याम् । विद्युति ॥ सु
डूच्याम् ॥ जले ॥ तीव्रे ॥
रसे । धाव्याम् ॥ चासजन्त्या
म् । पुष्परसे । मधुनि ॥ प
रीतव्याम् ॥ सुदुदपातिपुष्पा
ति । डुधाज् । विम् ॥

सुधांशुः । पुं० इन्द्री । चन्द्रे ॥
सुधावृक्षाग्रश्लोकसः ॥
सुधांशुवज् । न० क्षमूरतेति ।

सुधासन्नयोगः

सुधांशुरत्नम् । न० मौक्तिके ॥ इ
न्दुक्ताम् ॥

सुधाकरः । पुं० चन्द्रे ।
सुधाचारः । पुं० सीधमूपथे । चू
ना० इ० भा० प्र० ॥ सुधाचरो
ऽन्निसडायः प्रायोक्तीदीविदार
यः ॥

सुधांशुः । पुं० चन्द्रमसि ॥
सुधावोषी । पुं० पलगरुडे । सीप
के । राज० इ० भा० ॥ सुधयाले
पनेनजीवति० तच्छीलः खिनिः ॥
सुधाधारः । पुं० चन्द्रे । इन्द्री ।
अमृतपात्रे ॥ सुधाया० आधारः ॥

सुधानिधिः । पुं० चन्द्रे ।
सुधामुञ्ज् । पुं० गौर्वाणे । देवे ।
सुधामुञ्ज् । भुल० । क्षिप् ॥
सुधामयः । पुं० सौधे । राजसदने
वि० अमृतात्मके ॥

सुधामोदकः । पुं० यवासशर्करा
याम् ॥

सुधामोदकाजः । पुं० तरराजिह्व
खण्डे ॥

सुधावर्षी । पुं० विधोतरि । विश्वस
जि । बुद्धमेदे ।

सुधावासः । पुं० चन्द्रे । न० पशु
धे ॥

सुधावसा । स्त्री० अपुष्याम् ।।
सुधासन्नयोगः । पुं० अमृतसिद्धिधिया
ने । यथा । इराववज्जईज्ये ॥

सुधोदधः

सुनयना

जघनिजघनिजघनिजघनिद • दा
समादि । ज्जमैवम् । भवेदन्यधि
पृष्णधिष्ण • कधिष्ण्यंभनीचिष
देवसुधासंज्ञयोगः ॥

सुधासिन्धुः । पुं० अश्रुतापर्वे ॥

सुधासूतः । पुं० चन्द्रे ॥ यथा ।

प्रदीपज्वालाभिर्दिग्भस्करनीराजन
विधिः • सुधासूतिसन्द्रीपल्लजल
कथैरर्घ्यघटनाः स्वकीयैरम्भोभिः
सखिलनिधिसौष्टिष्णकरय • त्वदी
याभिर्वाग्भिल्लवजननिवाचांस्तुति
रिधमिति ॥ मखे । वज्रो ॥ पञ्चे ॥

सुधासखा । स्त्री० अधोजिह्विकाया
म् । गलशुण्डिकायाम् । घण्ट
कायाम् । पुडानाड्याम् । रुद
नीघर्षे ॥

सुधाधरः । पुं० गरुडे ॥ देवः ।
सुधाहृत् । पुं०

सुधातिः । पुं० स्त्री० खधितौ । प
रयौ ॥

सुधीः । पुं० शिटुषि । सति । की
चिदे । पण्डिते । न्यायश्रीतयो
स्त्रार्थयाचके ॥ सुधुष्यायति । ध्ये
• । ध्यायते । क्रिपिषमप्रसारयम्
॥ स्त्री० सुन्दारबुद्धौ ॥ सुधुधीः
वि० श्रीभनबुद्धियुक्ते ॥

सुधुषः । पुं० सरलद्रवे ॥

सुधुष्य । पुं० स्यादुनामगम्यद्रव्ये ॥

सुधोदधः । पुं० धन्वन्तरौ । द्विवे

दासि ॥

सुधोदधा । स्त्री० इरीतक्याम् ॥

सुगन्द । पुं० शोक्ताष्टक्षपार्श्वद्विर्श्वे ॥

होदप्रविधराजशरान्तगतशब्दवि
शेषे ॥ सषदैर्ध्वराङ्गः स्वहस्तमाने
नैकपञ्चाशदक्षतः परिणाष्टैवत्वारिं
शदक्षत ॥ यथा । यद्यत्तैवोध्यते
मानतल्लतैर्नैवकल्पना । रास्यः
स्वहस्तमेकसुहोर्षेसर्गवनिः क्षिमे
त् ॥ आयामेनसुगन्दः स्याद्राज
हस्तैथपसुभिः । परिणष्टैवतुभिं
शराजहस्तैः प्रतिष्ठितः ॥ अस्या
धिदेवताभीमैरक्षतोमाशसुम्बराम्
द्वाराविभियतिशरक्षत्रिवाहता
निघ ॥ रक्षपट्टावतोशिवः सकला
र्थप्रसाधयः । अवशिस्तामहीपा
लः सुपिरंपातिमेदिनीमितियु
क्तिकल्पवृक्षः ॥ दैर्घ्ये ५१ प्रश्ने
४० ॥ न० इलभ्यन्मुसले ॥

सुनन्दा । स्त्री० शिवनायाम् । उ
मायाम् । अङ्गनायाम् । जगन्दा
म् । उमासखीमेदि ॥ पञ्चपत्रीव
र्षे । इयेरमूल • पू • गौ • दे •
भा • प्र • ॥

सुनन्दिनी । स्त्री० मञ्जुभाषिणीह
न्दसि ॥

सुनयनः । पुं० सृगे । वि० श्रीभननेत्र
युक्ते ॥ श्रीभनेनयनेयस्यसः ॥

सुनयना । स्त्री० नार्याम् ॥

सुनिषणम्

सुरेन्द्राधिपः । पुं० यगर्थे । ५५ ॥
 सुनाकृतः । पुं० कर्पूरके ॥ इ० श०
 चन्द्रिका ॥
 सुगामः । पुं० मैनाकाचले ॥
 सुनामदोदयी । स्त्री० दादयमासी
 यद्वाद्दगीकृतं व्यत्रतविश्रिते ॥
 सुनारः । पुं० शुनीसन्धे ॥ सर्पा
 रडे ॥ चटके । कलविडके ॥
 सुनालः । पुं० उयीरे ॥ कामकाके ॥
 सुनालकः । पुं० बकटमे ॥ वि०
 सुन्दरनालयुक्ते ॥
 सुनासिका । स्त्री० क्वाकनासायाम्
 ॥ शिभननासायाम् ॥ वि० तद्यु
 क्ते ॥
 सुनासीरः । पुं० इन्द्रे ॥ नासते ।
 पाच्यवर्दे । बाहुनयादीरन् । सु
 छुनासीरंसीनामुखम् । नासीराय
 येसराबायस्यसः ॥
 सुनिर्व्यासा । स्त्री० जिङ्गिन्याम् ॥
 सुनिश्चितः । पुं० बुद्धविशेषे ॥
 सुनिषणम् । न० सुनिषण्यकमाके
 । अत्रवाणिकासदृशे । चौपति
 या० इ० प्र० लक्षप्रभवशाके । च
 तुषल्याम् । अक्षयुषायवा । चा
 ह्नीरोसदृशः पत्रेषुतुर्दंलद्वतोरितः
 । शकीजलान्वितदेशेचतुष्योति-
 चाच्यते ॥ सुनिषण्योहिमेयाही
 मोहिदेपत्रवापः । अषिदाशील
 धुः खादु कषायोरुवदीपनः ॥

सुनिपाली

॥ वयोरुच्योच्चरश्वामेहकुष्ठभ्रम
 प्रणुत् ॥ सितावरगाके । शोबार
 के ॥ वि० सुपदिष्टे ॥
 सुनिषण्यकम् । न० शाकविशेषे ।
 वितुक्ते । सुनिषण्ये ॥
 सुनीतिः । स्त्री० ध्रुवमातरि ॥ शि
 भननये ॥ वि० शिभननीतियु
 क्ते ॥
 सुनीधः । वि० धर्मशौलके ॥ नीति
 मति ॥ पुं० बटौ ॥ ब्राह्मणे ॥
 सुधुनयति । शीञ् । इनिष्पुषि
 नीत्वादिनाक्यन् ॥
 सुनीधा । स्त्री० मृत्वीः कन्यायाम् ।
 विश्वस्मातरि ॥
 सुनीलः । पुं० नीलरत्ने ॥ दाडिमे
 ॥ सुन्दरनीलवर्णे ॥ न० लाम
 ष्यके ॥
 सुनीलकः । पुं० नीलरत्ने ॥ नीला
 सने ॥ दाडिमे । नीलभद्रराजे
 । न० वीरणाङ्गौ ॥
 सुनीला । स्त्री० लणविशेषे । चणिका
 याम् । गीदुग्धायाम् । अतस्थाम् ।
 विष्णुक्लान्तायाम् । अरशीलसे ॥
 सुनीलिखा । स्त्री० सुनीलायाम् ॥
 सुनेपालीः स्त्री० विण्डखर्वूरिका
 प्रमेदं । तद्गुणायथा । सुनेपाली
 सुन्दरनाथलिङ्गीनफलाचसा । सु
 नेपालीयमभान्तिदाहमूर्च्छासपित्त
 घत् । सुखेमानोतिलोके ॥

सुन्दरी ।

सुन्दः । पुं० रामायणप्रसिधिवानरवि
शेषे ॥ राक्षसश्रेणि ॥ कन्याकरे
परमेश्वरे । सुहृत्तनति । चाद्रीं क
रोति । उन्दी० । पचाद्यच् । शकन्
ध्वादिः ॥

सुन्दरः । पुं० कामदेवि । सुन्दरी०
इति० गौ० दे० भा० प्र० वच् ॥
त्रि० रुचिरे । चासणि । शोभने ।
मञ्जुले ॥ सुद्विपत्ते । दृष्ट्यादरे ।
यद्वद्विख्यप् । पुषोदरादिः ॥
यथा सुवतन्ति० त्रिसद्वशोकरो
ति । उन्दीकृदिने । बाहुलवाद्
रः । शकन्ध्वादिः ॥

सुन्दरिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

सुन्दर । स्त्री० रूपजावण्यसम्पन्नायां
नार्थाम् ॥ दृष्टान्तरे । त्रिपुरसुन्द
रान्देव्याम् ॥ योगिनीविशेषे ॥
हरिद्रायाम् ॥ काकमाष्यम् ॥
उन्दीविशेषे ॥ अयुजीयंदितीजगौ
युजीः सभराङ्गीयदिसुन्दरोत्तदा
। यथा । यदधीचदवेत्यमानिपो
रितः स्त्रीहमयेनचक्षुषा । अपि
चागंधपस्यदुर्वचं वचनतद्विदुधीत
विश्वयम् ॥ वषं वृत्तान्तरेपि । कु
सुमगधरसैरभिभूषिताचरणसङ्घ
तनूपुरमखिलता । करसुवर्णलस
द्वनयान्विताः सुरतकस्यनचेतसि
सुन्दरि । यथा । नसुखभावरदि
न्दुम्खोप्रवामनसिकामचिचिदि

सुपथ्यः ।

तमोद्वयम् । मलयमारुतपालित
मालतीपरिमलप्रसरोद्गतवासरः ॥
सुन्दरगण्डकगौरादित्वान् उोप् ।
पारं ध्याम् ॥

सुन्वन् । वि० सीमयाजिनि । सी
माभिषवङ्कुर्वति ॥ सुनीतेर्लट्
शतादेशः ॥

सुपक्तः । पुं० सुगनध्याम् ॥ त्रि०
शोभनपरिणते । परिपक्वे ।

सुपक्कः । पुं० सहकारार्थे ॥

सुपत्रः । पुं० पत्रिकाइत्ये ॥ आदि
त्वपथे । न० तीजपथे । पत्रके ॥

सुपत्रकः । पुं० शिष्यौ ॥

सुपत्रा । स्त्री० पालङ्क्याम् ॥ शताव
र्षाम् । शब्दाम् ॥ रुद्रजटाश्याम्
। शालपथ्याम् ॥

सुपत्रिका । स्त्री० जतुकायाम् ॥

सुपथः । पुं० । शोभनेवर्त्मनि । सत्य
थे ॥ यथा । सत्यधस्त्वतिरन्या
यसुपथ्याः सुपथीपिचेतिशब्दरत्नाव
ली ॥

सुपथ्याः । पुं० अर्चितेऽध्वनि । स
त्यथे । अतिपथि ॥ सुः पूजा
याम् । कुगतोतिसमाप्तः । नपू
जनादितिसमाप्तान्निषेधः । क
तसमान्निर्देशात् । पथः सङ्घा
व्यथादेरितिनङ्गीवच्यन् ॥

सुपथ्यः । वि० यपीठाकरभोजनो
दौ ॥

सुप्रभातम्,

सुप्रिया

साप्समिद्युक्तिः सार्वलौकिकीति

॥ जिष्णुपृथये । क्लिच्ः सुप्तःसुप्तिं

नजानातिनासुप्तेस्त्रप्रजागरौ ॥

सुप्तोत्थितः । चि० सुप्ताच्छठादुत्थि

ते । आदौसुप्तः पश्चादुत्थितः ॥

सुप्रजाः । पुं० सत्सन्तानवति ॥ नि

क्ष्यमसिच्प्रजामेधयोः ॥

सुप्रतिभा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ प्र

गल्भतायाम् । ज्ञानोत्कर्षे ॥

सुप्रतिष्ठा । स्त्री० शोभनप्रतिष्ठाया

म् । पञ्चाक्षरायांश्चौ ॥ साद्वि

धा । पठ्क्लिप्रियाच ॥

सुप्रतिष्ठितः । पुं० उदुस्वरे ॥ चि०

शोभनप्रतिष्ठायुक्ते । सुस्थिरे ।

यशस्विनि ॥

सुप्रतीकः । पुं० ईषानदिग्गजे ॥

शिवे ॥ कामदेवे । शोभनाङ्गे ॥

वि० साधौ ॥ शोभनाङ्गयिष्ये

शोभनाः प्रतीकाः षडयथायस्य

॥ यदा । सुप्रपूर्वादिषोऽलीका

दित्वात्फोक्त् । द्रवस्तुच् ॥

सुप्रभः । पुं० जिनविशेषे । श

क्लृत् ॥ वि० सुन्दरप्रभायुक्ते ॥

सुप्रभा । घो० बाहुल्याम् । यन्ने

जिह्वाविशेषे ॥ सुप्रभापञ्चरागा

भाषाद्व्यांदिधिसंस्थितेतिवन्वसा

रः । शोभनदीप्तौ ।

सुप्रभातम् । न० शुभसूचकप्रातः

काले ॥

सुप्रभाता । स्त्री० शोभनप्रभातयुता

यांरात्रौ । प्रचक्षीपस्यसरिति ॥

सुप्रयुक्तः । वि० शोभनप्रयोगविशि

ष्टे ॥

सुप्रयुक्तघरः । पुं० कृतदृष्टौ ॥

सुप्रयोगविशिखः । पुं० कृतदृष्टौ ।

सुशिक्षितवाणमोक्षके । सम्यक्कृ

तशराभ्यासे ॥ शोभनप्रयोगोऽस्य

सुप्रयोगः । सुप्रयोगविशिखाऽस्य ।

सुप्रलम्बाः । वि० सुखलक्ष्ये ॥

सुप्रलापः । पुं० सुवचने । सुष्टुती ॥

सुष्टुप्रकष्टं । लपनम् । घञ् ॥

सुप्रसन्नः । पुं० कुर्वरे ॥ कण्ठार्जके

॥ चि० सुप्रसादयुक्ते ।

सुप्रसन्नकः । पुं० कण्ठार्जके ॥

सुप्रसरा । स्त्री० प्रसारण्याम् । गन्वा

लिकायाम् लतायाम् ।

सुप्रसादः । पुं० शिवे ॥ विष्णौ ॥

शोभनप्रसादेऽस्य ॥ अयचारवतां

शिशुपालादीनामपिमोक्षप्रदाह-

त्वादाः । सुप्रसन्नतायाम् । वि०

प्रसन्नसुखे ।

सुप्रातः । पुं० सुप्रभाते । शोभ

नंप्रातरस्य । सुप्रातसुश्रुत्वादि

ना । पद्मवीणाश्च प्रच्यवानोनिपा

तितः ॥

सुप्रिया । स्त्री० सुभगायान् । भ

र्तुः प्रियायाम् । सुप्रियायाम् ॥

मघाऽऽवम्परिच्ययवदासिंहेगुरु

सुभगा

सुभाषित :

भवेत् । तथाब्दे कन्यकाचीटासुभ
 गासुप्रियाभवेत् इतिमण्डव्यः ॥
 सुफलः । पुं० दाडिमै । बदरे । सुद्रे ।
 कर्षिकारे । राजतरौ । पारम्वध
 विशिषे । छोटोसोनालु० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० ॥ कपित्थे ॥ सत्फ
 ले ॥ वि० शोभनफलवति । सुष्ट
 शोभनानिफलाव्यञ्ज ॥
 सुफला । स्त्री० कृष्णखट्वाभोषधौ ॥
 इन्द्रवासुथ्याम् ॥ काश्मर्याम् । क
 दल्याम् ॥ कपिलद्राच्याम् ॥
 सुफनम् । न० समुद्रफने ॥
 सुषम् । पुं० तिखे ॥
 सुषलपुत्री । स्त्री० गान्धार्याम् ॥
 सुषजरी । स्त्री० पुवदाव्याम् ॥
 सुषजी । स्त्री० बाकुच्याम् । सोमरा
 ष्याम् ॥ शोभनाषजिरस्याः ॥ क
 दव्याम् ॥
 सुव्रह्मण्य । पुं० कृत्विग् विशिषे ॥
 सुष्टे ॥ किरवादिदेगप्रसिद्धे सर्पाधि
 क्तसिद्धे । तत्रत्ये सर्परजिषे ॥
 सुव्रह्मण्या । स्त्री० निगदविशिषे ॥
 सुव्रह्मवासुदेवः । पुं० ब्रह्मरूपसु
 देवसुति ॥
 सुभगः । पुं० चम्पके ॥ अश्लेके ॥
 रत्नाम्बाने । टङ्गणे ॥ वि० इष्टे
 ॥ सुन्दरीचक्षुष्ये । शोभनम्
 भगश्रीयस्य ॥
 सुभगा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पतिप्रिया

याम् । सुप्रियायाम् ॥ शालिप
 थ्याम् ॥ वनमलयाम् ॥ हरिद्रा
 याम् ॥ सुषर्षकदल्याम् । चम्प
 ककदल्याम् । चम्पाकिला० इ०
 भा० प्र० । नीलदूर्वायाम् । प्रि
 यश्री ॥ कप्तूर्याम् ॥ तुल्य्याम् ।
 कौवर्त्तिकायाम् ॥ शोभनम् । भ
 गश्रीयस्याः ॥
 सुभगासुतः । पुं० सौभागिनेये ॥
 सुभगायाः सुतः ॥
 सुभद्रः । पुं० नारिकेलवृक्षे ॥
 सुभद्रः । पुं० विश्वी । राजनेदे ॥
 वि० सुमङ्गलवृक्षे ॥
 सुभद्रकः । पुं० विमाने । विश्व
 वृक्षे ॥
 सुभद्रा । स्त्री० श्रीकृष्णभगिन्याम् ॥
 वृत्तमण्डायाम् ॥ श्यामालतायाम्
 ॥ काश्मर्याम् । गन्धार्याम् ॥
 सुभद्राणी । स्त्री० व्ययन्त्याम् । बटुला
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 सुभद्रिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 सुभद्रेणः । पुं० अर्जुने ॥
 सुभानु । पुं० बहुरविशिषे ॥ तत्
 फलवथा । सुभिक्षे ममारोग्य
 विश्वशुनिरुपद्रवम् । अक्षरारोम
 वेष्ट सुभानौदेवपूजिते ॥ १० ॥
 सुभाषितः । पुं० बुधे ॥ न० सुव
 चने ॥ हितोपदेशवचने ॥ यथा
 स्वर्गापवर्गसिद्ध्यर्थभाषितं यत् सु

सुमतः

शीमनम् । वाक्यं सुनिवरी : शांते
 स हिंसे यं सुभाषितमिति ।
 सुभिन्नः । वि० सुजन्मभै चद्रव्ये ॥
 सुलभभै चयुक्तकालादौ ॥
 सुभिक्षा । स्त्री० धातुपुण्याम् ॥ शी
 मनायाम् ॥ भिक्षायाम् ॥ वि०
 लम्बात्रे ॥ सुष्ठु भिद्यथे० । भिष
 याच्चादौ । घञ् ॥
 सुभीरवः । पुं० पलाशवृक्षे ॥
 सुभूः । वि० सुजन्मनि ॥
 सुभूताः स्त्री० चैलाव्यात्मनः को
 यस्त्रीदग्भानि ॥ भूतिमद्विरीश्व
 रकुबेरादिभिरधिष्ठितत्वात् ॥
 सुभूतिकः । पुं० विल्ववृक्षे ॥
 सुभूतः । पुं० काशं शौर्ये ॥
 सुभृगन् । च० याटमिच्छर्वे ॥
 सुभाताः । वि० स्निग्धे भातरि । शी
 मनः स्निग्धोभातायस्यसः । नद्य
 तले तिक्कपत्तुनभवश्चि । पन्दिते
 भ तुरितनिषेधात् ॥
 सुभूः । स्त्री० योषिति ॥ वि० शी
 मनश्च विशिष्टे ॥
 सुमम् । न० पुष्ये ॥
 सुमङ्गलम् । न० पुष्यादिद्रव्ये ॥ वि०
 सदाचारि ॥ अतिशयघे मपति ॥
 सुमङ्गला । स्त्री० वायसील्याम् । अ
 पन्मातरि ॥
 सुमतः । वि० अनुमते । सुन्दरञ्चा
 नविषये :

सुमनाः

सुमतिः । पुं० भरतात्मजे ॥ वृत्तः ह
 द्विशिषे । भूताह द्विशिषे ॥ स्त्री० शो
 भनमतौ । विष्णुयशसः पत्न्या
 म् । कल्किमातरि ॥ वि० सुशुवी ।
 निपुष्ये ॥
 सुमदनः । पुं० अन्नवृक्षे ॥
 सुमदात्मका । स्त्री० स्वर्गानन्दाया
 म् । अपसरसि ॥
 सुमधुरः । पुं० जीवशाके ॥ न०
 अश्वथं मधुरवाक्ये । सान्ध्वे ॥
 त्रि० अतिशयमधुररसयुक्ते ॥
 सुमनः । पुं० गोधूमे ॥ सुष्ठु मन्य
 ते । मनञ्जानि । अच् ॥ घत्तूरे ।
 त्रि० मनोहरि ।
 सुमनः पतिष्ठा । स्त्री० जातोपल्याम्
 चाश्विनी० इ० भा० प्र० ।
 सुमनः फलम् । न० घातोफले ॥
 पुं० कपिलवृक्षे ॥
 सुमनाः । पुं० देवे । सुरे । धी
 रे । पण्डिते ॥ शीमनं रनीय
 स्यसः । पूतीकरञ्जे । मण
 करञ्जे ॥ निम्बे ॥ गोधूमे ॥
 देवे प्रायेणायमभूच्चि ॥ वि० प्रग
 त्तमनसि ॥
 सुमनाः । स्त्री० सुमनसः स्त्री० भूच्चि०
 पुष्ये । सुमनाः पुष्यमालयोः
 चिष्वांमिति मेदिन्यादेरेकत्वम् । वि
 श्याग्जयानसुमनाइयवत्त्वं नीयेति श
 कोक्तं च ॥ स्त्रियः सुमनसः

सुमपंथः

पुष्पप्रसूनं कुसुमं सुममिष्यमरी
 त्तैः । भूमिस्त्रियः सुमनसद्वृत्ति
 रत्नकीशच्चवदुस्वमपि ॥ सुष्ठु म
 न्यतेषामभिः । मनः । असुन् ।
 यदा । शिभनं मनोऽस्त्राम् ॥ शतप
 व्याम् ॥

सुमनः । न० पुष्ये । पुष्यं सुमनः
 कुसुममिति नाममात्रा । अप्रख्यास्ये
 येदधि सुमनसौतिप्रयोगद्याकृत्नी
 यस्वोऽनुकूलः । क्लीबत्वं छान्दस
 मिष्येति ॥

सुमना । स्त्री० मालाख्याम् । जारोपु
 ष्यदधि । चन्वीतीति भाषाप्रसिद्धे-
 सुमनायाद्यपचः शीतिस्युतेदश
 नाडापन्तापि ॥

सुमनोरजः । न० पराणे ॥ सुमनसां
 रजः ॥

समन्तुः । पुं० मुनिदिशिपे । यथर्था
 हिरसानुधारकैव्यासत्रिष्ये ॥

सुमन्तः । पुं० पालिकदेवप्रथ्ये छे
 धातरि ॥ यथा कल्पोर्ज्येष्टास्त्रयः
 शूराः पृथिव्यात्सुमन्तक्षा । ता
 तमाहप्रियक्षराशुविप्रप्रतिष्ठिता
 इति शक्तिपु० २५०५ः ॥ दशरथ
 भूपतेः सारथी ॥

सुमन्ता । स्त्री० दुर्गाधाम् ॥

सुमपंथः । वि० सुसहि ॥ सुसि
 नस्यते । मप० । भाषादांया
 सियुधोच्छादिनाखलवेद्युध् ॥

सुसुखी

सुमालतिका । स्त्री० वथं वृत्तविशिपे
 ॥ यदाजगद्यहिभवेदमलख्य । पा
 शीवितनोतिस, साणतिज्ञेति ॥ य
 था । मनीजशरेषविषण्णतरिष । अ
 थादिनतेनभवद्दधितेन ॥

सुमिषः । पुं० ईश्वरे ॥ सुष्ठुमि
 चंजीवपक्षिणः सखा ॥ वृत्तात्
 त्पितरि । इत्याकुवश्रीयद्वृत्तलो
 न्वयेसुखराजपुत्रे ॥ न० धिते ।
 सुमितभूः । पुं० जिनपक्षपरिधि
 शिपे । सगरे ॥

सुमिषा । स्त्री० खच्छाशच, प्रयोर्ज
 नन्वाम् । दशरथराजपत्न्याम् ।
 लक्ष्मणप्रत्न्याम् ॥

सुमिषानन्दवर्धनः । पुं० लक्ष्मणे ॥
 सुमिषायाश्चानन्दवर्धयति । नया
 दित्वात्कृत्युः ॥

सुसुखः । पुं० गरुडात्मजे ॥ नाग
 विशिपे ॥ शाश्वप्रभेदे । परिष्ठते ।
 हिरन्वे । वनवर्धिरकायाम् ॥ वर्षरे,
 सितोर्कके ॥ प्राग्दृष्टिष्यपश्चिमहा
 रण्ये ॥ भगवतिषासुदेवे ॥ शिभ
 नसुखमख्य ॥ न० नखद्यतविशिपे
 ॥ उत्तमाप्ते । वि० परिष्ठते । न
 नाधे सुन्दरे ॥ सुन्दराननविशि
 प्ते । सुन्दरवदने ॥

सुसुखा । पुं० ताच्छर्वध्याम् ॥

सुसुखी । स्त्री० देव्यन्तरे ॥ ताच्छर्व
 ध्याम् । विष्ट्, प्कन्दो ११ भेदे ॥

सुखम्,

नजलजगैर्गदितासुमुखी । यथा
। तरणिसुतातटकुञ्जरहेऽदनविधु
स्मितदीधितिभिः । तिमिरमुदस्य
मुखसुमुखीहरिमञ्जोक्वबुबुम्बचि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्वाहा
सोपसर्जनादसंयोगोपधादितिहो
य ।

सुमुष्टिः । पुं० विषमुष्टिचुपे । डो
डिकायाम् ॥

सुमूलः । पुं० श्वेतश्रीभाज्जने ॥

सुमूलकम् । म० गजरे ॥

सुमूला । स्त्री० शालपर्ण्याम् ॥ पृ
ष्ठापर्ण्याः ॥

सुमेखलः । पुं० सुखे ॥ वि० श्री
भनमेखलायुक्ते ॥

सुमेधाः । स्त्री० ज्योतिष्प्रक्षाम् ।
वि० सुचुष्टी । विदुषि । शोभना
मेधाप्रज्ञायस्यसः । निष्कमसिच
प्रजानेधयोरिच्छसिचसमासात् ॥

सुमेढः । पुं० पर्वतविशेषे । मेरौ ।
हेमाद्रौ । रत्नसानी । सुरालये ॥
सिनेतिचिपति । उच्चत्वान्ज्यो-
तीषि । जुमिन्प्रचोपथे । मि
पीर्भ्याः ॥ सुमेरुरिच्छुपसर्गान्ता
रनिष्ठख्यम् ॥

सुधम् । न० सुखे ।

सुम्पलुष्ठः । पुं० लपूरके ॥

सुग्म । पुं० देवविशेषे । असुरभेदे ।

सुम्यम् । न० रत्नो ॥ सुपूजितंमो

सुरः

यते । मीङ्गच्छाम् । परच् । वा
हुलकायय् ॥ सुमेपुष्पेसाधुर्वा ।
तत्रसाधुरितियत् ॥

सुयन्त्रितः । वि० शास्त्रीयनियमिते
धिप्रादी ॥

सुशासुनः । पुं० बत्सरालि । प्रासादे ॥
अद्रिविशेषे ॥ अच्युते । शौक्यथे
॥ शोभनायसुनासम्बन्धिनः परि
वेष्टारोऽस्य ॥ यामुनाः परि वेष्टा
रः पद्मासनादयः शोभनायस्ये
तिवा ॥

सुयोजितः । वि० नियुक्ते ॥

सुयोधनः । पुं० दुर्योधने ॥ सुखेन
युध्यतेससुयोधनः । भाषायांशा
सियुधिदृषिसृषिभ्योयुच् ॥

सुरः । पुं० अमरे । निर्जरे । दिवे
। सुरति । पुरपसवैश्वर्यधीः । तु
दादिः । इगुपधेतिकः ॥ यहा ।
धीरसमुद्रोल्यासुराः साञ्जस्ति
अस्येच्छर्वे । चर्षायायच् ॥ सुरा
परियहावासुरः । तथाचार्ये रामा
यथे । वरुणस्यततः कन्यावाक्यो
रधुनन्दन । उत्पपातरसान्त
स्नान्मार्गमाणापरियहम् ॥ १६ ॥
दितेः सुवानतारामजगत्सर्वस्या
त्मजाम् । अदितेशुसुताप्रीतांशा
मगृह्यन्तवैसुराः ॥ २० ॥ सुरा
परियहाहेवाः सुरावल्भिविश्रु
ताः । अवरियहयात्तस्मादेतेवा

सुरङ्गः

यासुरोक्तये व्यापरे रासायणे चादि
कागडे असृतेः त्वत्तिनामनिषट्-
त्वानिंशदध्यायेऽलोकाः ॥ शोभनं
राजते । राजदोषो । अन्ये भ्योपो
तिडः । यदा । सुनोति । युञ्-
। सुसूधायाधेभ्यः कान् ॥

सुरकः । पुं० अङ्गिदिशिधे । सुराधर्षो
ऽङ्गिः । सुरायाचः जायति कन ।
सुरकरीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
म् ॥ यथा । भगीरथपदानुगाः सुरक
वीन्द्रदर्पापहामङ्गेशमुकुटप्रभागिरि
शिरः पताकासिता । सुरासुरनरो
रगैरजभवाच्युतैः संसृताविमु
क्तिफलदायिनो भगवति स्वयं राजते
॥ इतिकल्किपुराणे ३४ अध्या-
यः ॥

सुरकाहः । पुं० विश्वकर्मणि ।

सुरकता । स्त्री० गुडुच्याम् ॥

सुरक्तः । पुं० रक्तचन्दने । त्रि० मधु
रक्ते । अत्यन्तानुरक्तो । शोभ
नरागयुक्तो ॥

सुरक्तकः । पुं० कीर्णो । स्वर्णै
रिक्तेः ।

सुरगणः । पुं० इन्द्रादिदिग्गणे ।

सुरगण्डः । पुं० रोगविशेषे । वर-
गण्डे ॥

सुरगुरुः । पुं० वृष्टकृतौ ।

सुरगामथीः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरङ्गः । पुं० नागरङ्गे ॥ भूमौ युग

सुरतम्

मागात्मकैगतं विशिधे ॥ न० पत
ङ्गे । वक्तम् । इ० भाषा० प्र० ।
हिङ्गुले ।

सुरङ्गकृत । पुं० खनकवृत्तिद्विदिहा
सम्पत्तिभूमौ युगसामागं कर्त्तरि ॥

सुरङ्गदन् । न० पतङ्गे ॥

सुरङ्गधातुः । पुं० गैरिक्ते ॥

सुरङ्गयुक् । पुं० सुरङ्गेषापठत्तरि ।
- कुषणिनि ॥

सुरहा । स्त्री० लताविशेषे । कौवर्त्ति
कायाम् । द्यारुहायाम् ॥ तिर्य
ग्भूखाति । सस्यौ । स्त्री० वृ-
सुरङ्ग-इतिषभाषाप्रसिद्धे ॥ सुवह
ज्यतेऽश्वाभ्रजसा । रत्नरागे । एत
द्योतिवज् । चञ्जिरितिकुष्यं ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्धायां ।

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् । र
क्तशोभाञ्जने । इतिरत्नमाला ॥

सुरजः फलः । पुं० पनसहर्षे ॥

सुरजनी । स्त्री० रात्रौ ।

सुरज्येष्ठः । पुं० ब्रह्मणि ॥ सुरा
णांसुरेपुराज्येष्ठः ॥

सुरञ्जनः । पुं० गीपदले । गुणक
वर्धे ।

सुरतम् । न० निधुने । मैथुने ॥

सुरतं द्विषिधम् । शोच्यमाभ्यन्तर
क्ष । तत्रवाच्यप्रक्षेपभाषणाद्गोप
यसुम्ननाद्यनेकनिधम् । चाभ्यन्त
रक्षासनादिभेदेनापि ॥ वि० दृग्

- सुख्यम्,

नजजलनैर्मादितासुमुखी । यथा
। तरणिसुतातटकुञ्जगृहेऽदनविधु
स्त्रितदीधितिभिः । तिमिरमुदस्य
सुखंसुमुखीहरिमश्वीक्यचुसुखचि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्नात्ता
चोपसर्जनानादसंयोगोपधादितिहो
प ।

सुसुष्टिः । पुं० विषसुष्टिजुषे । डो
डिकायाम् ॥

सुमूलः । पुं० श्वेतशोभाज्जले ॥
सुमूलकम् । न० गर्जरै ॥

सुमूला । स्त्री० शालपण्याम् ॥ पुं
शिपण्याम् ॥

सुमेखलः । पुं० सुखे ॥ वि० शो
भनमेखलायुक्ते ।

सुमेधाः । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ।
वि० सुवृषी । विटुषि ॥ शोभना
मेधाप्रज्ञायस्यसः । निष्कमसिच्
प्रलासेधयोरिच्छसिचस्मासान्तः ॥

सुमेरुः । पुं० पर्वतविशेषे । मेरी ।
हेमाद्रौ । रत्नसोनौ । सुरालये ।
मिनोतिक्षिपति० उच्चत्वाज्ज्यो-
तीषि । डुमिञ्प्रक्षेपणे । मि
पीभ्यांङ् । सुमेरुरिच्छुपसर्गान्त
रनिष्ठस्यर्धम् ॥

सुधम् । न० सुते ।

सुम्पलुगुहः । पुं० संपूर्णके ॥

सुभः । पुं० देगविशेषे । असुरभेदे ।

सुख्यम् । न० रज्जो ॥ सुपूजितमो

सुरः

यते । मीङ्गच्छाम् । एरच् । वा
कुलकाद्यर्थ ॥ सुमेपुष्पोसाधुर्वा ।
तत्रसाधुरितियत् ॥

सुयन्त्रितः । वि० शास्त्रीयनियमिते
विप्रादौ ॥

सुशासुनः । पुं० बत्सराजि । प्रासादे ॥
अद्रिपिशेषे ॥ अच्युते । शौक्लण्यो
॥ शोभनायसुनासम्बन्धिनः परि
वेष्टारोऽस्य ॥ दामुना परि वेष्टा
रः पद्मासनादयः शोभनायस्यो
तिवा ॥

सुधाक्षितः । वि० नियुक्ते ॥

सुशोधनः । पुं० दुर्गोधने । सुखेन
युध्यतेससुशोधनः । भाषायांशो
सियुधिद्विपिम्बिभ्योयुच् ॥

सुरः । पुं० अमरे । निर्जरै । देवे
। सुरति । पुरपसवैश्वर्ययोः । तु
दादिः । इगुपधेतिकः ॥ यथा ।
धीरसमुद्रोत्थासुरा० सायस्त्रि०
अश्लोक्ष्ये० अर्गसायम् ॥ सुरा
परियङ्गादासुरः । तथाचार्यैरामा
यथे । मरुपस्यततः कन्यावारुणो
रधुनन्दन । उत्पपातरसात्त
स्यान्मार्गमाणापरियङ्गम् ॥ १६ ॥
दितेः पुत्रानतांरामजगृह्ण्वरुणा
त्तजाम् । अदितेस्तुसुताप्रीतोस्ता
मगृह्णन्तवैसुराः ॥ २५ ॥ सुरा
परियङ्गादेवाः सुगन्धत्वभिषिञ्चु
ताः । अपरियङ्गात्तस्यादैतेया

सुरङ्ग :

खासुरास्तथेत्वार्येरासायथे चादि
काण्डे अमृतैः त्यक्तिनामनिघट् च-
त्वारिंशदध्यायेऽश्लोकाः ॥ शोभन
राजते । राजदोषी । अन्ये भ्योपी
तिङ् । यथा । सुनीति । पुञ् ।
। सुसूधार्याधभ्यः क्तन् ॥

सुरकाः । पुं० अङ्गिर्विशेषे ॥ सुरावर्णा
ऽङ्गिः । सुरायाभः ह्यावतिक्त्वा ।
सुरकावीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
भू ॥ यथा । भगीरथपवानुगासुरका
वीन्द्रदर्पापहामशेशमुकुटप्रभागिनि
शिरःप्रताकासिता । सुरासुरनरो
रगौरजमवाच्युतैः संस्तुतायिसु
क्तिफलदायिनीभगवतिस्त्रयंराजते
॥ इति कल्किपुराणे ३४ अध्या-
यः ॥

सुरकाङ्कः । पुं० विश्वकर्माङ्गि ॥

सुरकता । स्त्री० गुडुच्यम् ॥

सुरकाः । पुं० रक्तवन्दने । द्वि० मधु
रकरुहे ॥ अच्यन्तानुक्ते । शोभ
नरागमुक्ते ॥

सुरकाकः । पुं० कौशान्ते । स्वर्णमै
रिके ।

सुरगणः । पुं० इन्द्रादिदेवगण ॥

सुरगण्डः । पुं० रोमविशेषे । वर-
ण्डे ॥

सुरगुरुः । पुं० उषश्चतौ ॥

सुरघामथीः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरङ्गः । पुं० नागरङ्गे ॥ भूमौगुप्त

सुरतम्,

मार्गात्मकेगतं विशिषे ॥ न० पत्त
ङ्गे । वक्तम् । इ० भाषा० प्र० ।
चिह्नुले ।

सुरङ्कतम् । पुं० खनकवृत्तिवृत्तिज्ञो
सप्रथिते भूमौगुप्तमार्गं कर्त्तरि ॥

सुरङ्कदम् । न० पत्तङ्गे ॥

सुरङ्कधातुः । पुं० गैरिके ॥

सुरङ्कयुक् । पुं० सुरङ्केषापङ्कत्तरि ।
कुर्जावलि ॥

सुरङ्गा । स्त्री० जलाविशेषे । कौवर्षिं
कायाम् । दशारुहायाम् ॥ तिर्यं
ग्भूखाति । सन्धौ । र्छिं । इ०
सुरङ्गङ्कङ्कितेषुभाषाप्रसिद्धे ॥ सुवहुर
प्यतेऽप्यामरजसा । रघुरागे । इत्य
थोतिवञ् । अञ्जेःरितिकुक्त्वं ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्धायां ॥

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् । र
क्तश्रीभाङ्गने । इतिरतमाला ॥

सुरङ्गः । फलः । पुं० पनसष्ठवे ।

सुरङ्गनी । स्त्री० राधौ ॥

सुरङ्गेषः । पुं० ब्रह्मर्षि ॥ सुरा
यांसुरेयुषाज्येषः ॥

सुरङ्गनः । पुं० गोपदले । गुणक
वृद्धे ॥

सुरतम् । न० निधुने । मैथुने ॥
सुरतं द्विविधम् । राज्ञामाभ्यन्तर

श्च । तत्र बाह्यप्रक्षेपभाषणाज्ञेप
णचुम्बनाद्यनेकविधम् । याभ्यन्त
रश्चासनादिभेदेनापि ॥ चि० द्रुप

सुरदीर्घिका

युक्ते ॥ अभिरते ॥

सुरतकण्ठक । पुं० रतकौलि ॥ ३
सुरततापी । स्त्री० दूच्याम् । शिरः
स्रजि ॥

सुरतरङ्गिणी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
यथा । आगताथतजरिवहिमानौसी
व्यस्तांसुरतरङ्गिणीसदा । कृष्य
वत्सनिशुथान्कलयन्तौलोवनेपुत्र
घयन्त्यनुरागम् ॥

सुरतरुः । पुं० देवतरौ ॥ अश्वत्थ
द्रुमे ॥

सुरता । स्त्री० देवत्वे ॥ देवतायाम्
॥ पूर्वभ्रमवेतल् । अपरवदेवा
सखिति- देवशब्दीर्घपरः ॥ यथा
। सुराणांभूमः । गजसहाया
भ्याद्येतिवासिके- चकारादन्यथा
पितृन् ॥

सुरतोषक । पुं० पौस्तुभमथी ॥
त्रि० देवप्रोतिकारकी ॥

सुरथ । स्त्री० विषयेऽन्तरैर्बैत्रयंशसम्
द्वैव्यवतिररे । सचधन्द्रय शोयः
। यथोक्तव्रज्जवैपर्णे । शोना'रायण
उशच । अविद्यमहाण । पुत्रस्तस्य
पुत्रोनिश'करः । सचकृत्वारालसु
य तिलराजि'भूमूष । गुणपत्न्या
सुतारायातभूमूषुप.सु.त. । दुध
पुत्रसचवतस्य । सुपुः सुरथसस्रति ॥

सुरदाक । न० देवदानविः ।

सुरदीर्घिका । स्त्री० मन्द । किन्त्याम्

सुरपर्यायकः

विशङ्कहायाम् ॥ सुराणां दीर्घिका
० वापौव ॥

सुरदुन्दुभिः । स्त्री० तुवस्त्राम् ॥
इ० रा० छः ॥

सुरद्रुमः । पुं० मन्दादिदेवतरौ ॥
सुराणांद्रुमः ॥ देवतरौ ॥

सुरद्विष्ट । पुं० असुरे । पूर्वदेवे ॥
सुरान् द्वेष्टि । द्विष्यप्रतीती । स
त्सु द्विषद्द्रुदुत्तेत्यादिनाक्रिप् ॥

सुरधनुः । न० इन्द्रायुधे । शक्रधनु
पि ।

सुरधूपः । पुं० धूनके ॥

सुरनदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरनन्दा । स्त्री० नदीविशेषे ॥
सुरनन्दिका ।

सुरनायकः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरनाल । पुं० देवनाले । नली
तमे ।

सुरनिम्नगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुराणांनिम्नगा । धुम्नादि ।

सुरनिर्मथम् । न० पत्रके ।

सुरपतिः । पुं० इन्द्रे । बलारातो
सुराणांपति ॥ आदिगुनविकले
० ५ । ० ॥ पक्ष तक्षपतुर्धर्ममे
दे० ५ । ५ ।

सुरपत्तनम् । न० खर्गे ॥

सुरपथम् । न० व्योम्नि ॥

सुरपर्यायम् । न० देवपर्ये ॥

सुरपर्यायकः । पुं० सुरपुत्राये ॥

सुरभिः

सुरपथिष्ठा । स्त्री० पुत्राग्रे ॥
 सुरपथी । स्त्री० पलाश्वाम्
 सुरपादपः । पुं० कल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्रागः । पुं० पुत्रागमेदे । न०
 मेरी ।

सुरपुरी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥
 सुरप्रियः । पुं० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् । स्वर्ण
 रत्नायाम् ॥

सुरभि । पुं० दम्पके ॥ वसन्ते ॥ जा
 तौफले ॥ सुगन्धौ ॥ चैत्रभासे ॥ क
 षण्णुसुली ॥ धूलके ॥ कदम्बवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धतले ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० खर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ सधुगन्धे ॥ सुन्दरे
 । स्त्री० शङ्खामोषधी । गन्ध
 चायाम् ॥ माटभिट्टि ॥ मुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् ॥ न
 पमालिकाग्राम् । नथाल्याम् ॥ जा
 त्याम् । अपेतराचक्षाम् । तुलस्या
 म् ॥ वर्षरीतुलस्याम् ॥ छाया
 म् । मेदिन्याम् । मुरायाम् । ग
 वामातरि ॥ यथा । गवामधिष्ठा
 दिबोगवानावागयाम्प्रसूः । गवा
 म्प्रधानं सुरभिं निष्ठाकिसास
 मुहवा । पि० सुगन्धौ । कान्ति ।
 धामने ॥ विद्याति ॥ सविधे । धी
 रे ॥ सुष्टुरभते । रभ्यते । सुष्टु
 रभन्ते । रभस्युक्ताभन्त्यपश । रभ

सुरधिः

रामजो । सर्वधातुभ्यङ् । षाग
 नानिच्छत्वाङ्गनुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० खर्षकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० मालत्याम् । षषि
 ली० इ० भा० प्र० ।
 सुरभिगन्धिः । पि० शोभनगन्धश्चि
 शिष्टे । सुरभिर्गन्धोवस्य । गन्धस्यो
 दृत्पूर्तिमुसुरभिभ्यः ॥
 सुरभित । पि० वासिते ।
 सुरभिप्रफला । स्त्री० सुगन्धिप्रफला
 याम् ॥
 सुरभिप्लव् । स्त्री० वृक्षदेजायाम् ॥
 सुरभिदारुः । पुं० सरलवृक्षे ।
 सुरभिपत्रा । स्त्री० धन्वाम् ॥ राज
 जम्बूवृक्षे ॥
 सुरभिचकलम् । न० गुडचर्षपि ॥
 सुरभिचवा । स्त्री० शङ्खाम् ॥
 सुरभी । स्त्री० चानोदमाने । सुर
 भी । ग्राप्रक्षां ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खकीवृक्षे ॥
 सुरभूरुषः । पुं० देवदारुपि । कल्प
 वृक्षादौ ॥
 सुरभृत्तिका । स्त्री० तुष्याम् । का
 च्याम् । सौराष्ट्रभृत्तिकायाम् ।
 षट्करी० इ० भा० ॥
 सुरभेदा । स्त्री० नशमिदायाम् ।
 सुरराजः । पुं० इन्द्रे । सुरार्थाराजा
 । टच् ॥
 सुरधिः । पुं० नारदादौ । नारदा

सुरदीर्घिका

युक्तं ३ अभिरति ॥

सुरतकण्ठकः । पुं० रत्नकीर्ति ॥ ७

सुरतताली । स्त्री० दूखाम्, ३ शिरः
साक्ष ॥

सुरतरङ्गिणी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
यथा । आगतावतगरेवहिमानीसी
व्यतांसुरतरङ्गिणीसदा । कृष्ण
वर्त्मनिगुणान्कलवर्त्मनोवनेषुष
घयन्त्यसुराभाम् ॥

सुरतकः । पुं० देवतरी ॥ अश्वत्थ
द्रुमे ॥

सुरता । स्त्री० देवत्वे ॥ देवतायाम्
॥ पूर्वभवेत् । अपरपदेवा
शालिति । देवशब्दीर्यपरः ॥ यदा
। सुराणांभमूढः । गजसहाया
भ्याश्चेतिवाचिंक्षि । चकारादन्यथा
पितृत्वं ॥

सुरतोषकः । पुं० श्रीन्तुभमथी ॥

त्रि० देवप्रोतिकारके ॥

सुरवः । स्त्री० विषेऽन्तरेचैतश्शसमु
द्रेनेतुर्गतिररे । सवचन्द्रवंशोयः
। यद्योत्तमप्रापैपर्वे । शोणारायण
वराच । अत्रिषवप्राप । पुत्रस्तस्य
पुत्रोनिगण्ठरः । सचक्रवाराजसू
य द्विजराजोऽभूत् ३ । सुवपत्न्या
पुत्रारायांतश्भूत् ३ । सुव । सुव
पुत्रवचेत्तस्य । त्वुहः । त्रवचसद्वति ॥

सुरशकः । न० देशान्ति ॥

सुरदीर्घिका । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

सुरपथिकाः

विश्वद्वयाम् ॥ सुराणां दीर्घिका
० वापौव ॥

सुरदुन्दुभिः । स्त्री० तुल्याम् ॥
इ० रा० शतः ॥

सुरद्रुमः । पुं० मन्दादिदेवतरी ॥
सुराणांद्रुमः ॥ देवनेत्रे ॥

सुरद्विष्टः । पुं० असुरे । पूर्वदिने ॥
सुरान्द्वेष्टि । द्विष्यप्रतीते । स
त्सु द्विष्यद्रुष्टुहेत्वादिनाक्षिप् ॥

सुरधनुः । न० इन्द्रायुधि । शक्रधनु
यि ।

सुरधूपः । पुं० धूनके ॥

सुरनदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरनन्दा । स्त्री० नदीविक्रिषे ॥
सुरनन्दिका ।

सुरनाथकः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरनालः । पुं० देवनाले । नली
नमे ।

सुरनिक्षगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुराणांनिक्षगा । क्षुभ्रादि ।

सुरनिर्गन्धम् । न० पत्रके ।

सुरपतिः । पुं० इन्द्रे । यत्नाराती
सुराणांपतिः ॥ आदिसुरात्रिकले
० ५ । ० ॥ पञ्जत्रकापतुर्पमे
दे० ५ । ५ ० ॥

सुरपत्तनम् । न० खर्गे ॥

सुरपथम् । न० व्योम्नि ॥

सुरपथम् । न० देवपथे ॥

सुरपथिकाः । पुं० सुरपुत्रागे ॥

सुरभिः

सुरपथिका । स्त्री० पुत्रागि ॥
 सुरपर्णा । स्त्री० पलाश्याम्
 सुरपादपः । पुं० अल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्रागः । पुं० पुत्रागभेदे । न०
 भेदे ।
 सुरपुरी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥
 सुरप्रियः । पुं० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् । स्वर्ण
 रभायाम् ॥
 सुरभि । पुं० चम्पके ॥ वसन्ते ॥ जा
 तोफले ॥ सुगन्धी ॥ चैत्रमासे ॥ क
 ष्यसुगन्धी ॥ धूनके ॥ वादव्यवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धवृक्षे ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० खर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ स० धुगन्धे ० सुन्दरे
 । स्त्री० शङ्खक्याभोपथी । गजभ
 चायाम् ॥ मातृभिदि । सुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् । न
 यमाशिकाशाम् । नथाल्याम् ॥ जा
 खान् । अथेतराक्षयाम् । तुलछा
 म् ॥ वर्षरीतुलछाम् ॥ क्षायाम्
 न् । मेदिन्याम् । सुरायाम् । ग
 वामातरि ॥ यथा । गवामधिष्ठा
 दिवोगवानाद्यागवाम्प्रसूः । गवा
 म्प्रधान सुरभि गी० ली० की० सा०
 सुव्रथा ॥ पि० सुगन्धी । खान्ते ।
 शोभने ॥ विर्याति ॥ सविदे । धी
 रे ॥ सुदु० रभते ० रभ्यते श० सुदु०
 रभन् रभसयुक्ताभयव्यवथा । रभ

सुरधिः

राभञ्जे । सर्ववातुभ्यङ्गन् । याग
 मानिच्चत्वाप्तनुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० मातृत्याम् । वषि
 ली० इ० भा० प्र० ॥
 सुरभिगन्धिः । पि० शोभनगन्धवि
 शिष्टे । सुरभिगन्धोपस्य । गन्धश्चे
 द्रुत० पू० तिसुरभिभ्यः ॥
 सुरभित । पि० वासिसे ।
 सुरभिविफला । स्त्री० सुगन्धिविफला
 याम् ॥
 सुरभित्वक् । स्त्री० वृद्धदेलायाम् ॥
 सुरभिदासः । पुं० सरलवृक्षे ।
 सुरभिपता । स्त्री० जम्बुाम् । राज
 जम्बुवृक्षे ॥
 सुरभिवल्लभम् । न० रुद्रत्वपि ॥
 सुरभिचरा । स्त्री० शङ्खक्याम् ॥
 सुरभी । स्त्री० चानोदमाने । सुर
 भी । गन्धप्रदा ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खकीवृक्षे ॥
 सुरभूरुषः । पुं० देवदारुणि । कल्प
 वृक्षादी ॥
 सुरभृत्तिका । स्त्री० तुषर्धाम् । का
 च्याम् । शौराष्ट्रभृत्तिकायाम् ।
 फट्करी० इ० भा० ॥
 सुरभेदा । स्त्री० मद्यमीदायाम् ।
 सुरराजः । पुं० इन्द्रे । सुराणाराजा
 । टप् ॥
 सुरधि । पुं० नारदादी । नारदा

सुरा

पशुमः ॥ तस्यैषिनुगतं दद्याद्वाह्य
 यानासुमेजनम् । इति गारुडे
 २२६ अध्यायः । तत्पाने शुक्रया
 पीयथा । सुरापानात्तन्नामप्राप
 यित्वा संज्ञानाशब्दैश्च मद्यातिघोर-
 म् । हृष्टाक्वक्ष्णपितथा विरूपं पीतं
 तथा सुरपानोचितेन ॥ समन्युक्त्याय
 महाभुभामस्तदेशना विप्रहितं चिकी
 र्णु । काव्यः स्वयं वाक्यमिदं गारुडसु
 रापानप्रतिषेधात्तथा ॥ यो ब्रा
 ह्मणोऽप्यप्रभृतीषु कश्चिन्मोहात्सुरां
 पास्यती मन्दबुद्धिः । अपेतधर्मात्तन्ना
 श्चैश्च सद्यादस्मिन्लोके गार्हितः
 स्थात्परिच ॥ मद्याचिर्मा विप्रधर्मी त्वा
 सीर्मां मर्यादां विस्थापितं सर्वलोकै
 मती विनाः श्रुत्वा सीगुरुणा देवा
 देव्याः शेषशृण्वन्तु सर्वे ॥ इति मा
 र्क्ये २५५ अध्यायः ॥ ब्राह्मणश्च चिथ
 विशि विविधसुरापानप्रायश्चित्तादि
 यथा । सुरापीत्वादिजोतिषादग्नि
 यणं सुरांमपि वेत् । तथा स्वज्ञायेनि
 र्दग्ध मुच्यते किल्लिखात्ततः । गी
 मूचमग्निश्चैवाग्निर्वेदुद्वज्जमेवथा ।
 पथे घृतं वा तारणादुगोऽग्नद्रममेवथा
 ॥ कषोन्वाभाश्चैदृशं मपि पृथ्वायां वा
 सक्तं त्रिभिः । सुरापानापनुत्थर्षं वा
 लभासालटीष्वली ॥ सुरार्थं मसाम
 न्नानामपानमाथमलमुच्यते । त
 स्माद्ब्राह्मणराजन्वी वैश्वजनसुरां वि

सुरा

वेत् । गौडीपैषीचमाधीवविज्ञे
 याश्चिविधासुराः । यवैर्नैकांतयास
 वनिपातस्यादिकीर्तनैः ॥ यच्चः
 रच्च । पिशाचान्नमयं मांसं सुरास
 वम् । तद्ब्राह्मणेनेमांसं व्यदिधानाम
 श्रुताद्विः ॥ अन्मध्ये वापतेन मत्तो
 वेदिकं वाप्युदाहरत् ॥ अकार्यं म
 न्यत्कुर्वाद्वा ब्राह्मणो मद्मोहितः
 ॥ यद्यकायगतं मन्त्रज्ञमथेनाज्ञाय
 ते सक्तम् । तन्न व्यपैति त्राह्मण्य
 श्रुद्ब्रह्मसगच्छति ॥ एषा विचित्रा
 भिहितसुरापानस्य विष्कृतं रिति
 मानवे ११५ अध्यायः ॥ अथाहं श्वरः
 कुलीऽर्षवे । गीयं मयं पल्लव्यायं
 समालोक्यं प्रिया मुखम् । इत्यं वा
 चरणं जप्यं परंप्रापमुपरमृपदम् ।
 गुरुकारुण्यमुत्तममोहयत्कुलद्वयं न
 म् । त्वन्नता एव जानन्ति नेतरं मुक्ति
 सुक्तदम् ॥ गुरुपदेशरहिता महा
 न्तद्रवकीचन । मोहयन्ति जनान्
 कांशित्स्ववमप्युर्विमोहिताः ॥
 टुराकारपराः । केचिद्वृथं तिष्ठि
 पामराः । यथाभूता भवेत्स्वामोसि
 यथाः स्युस्तथा विधाः ॥ यद्यथाः
 कौलिकं धर्मं निध्याज्ज्ञानविडम्बका
 । सुबुद्ध्यात्पल्पथनीत्यं पारमपर्यं
 विनर्हिताः ॥ नद्यपानेन मनुजा
 यदि सिद्धिं लभन्ति चेत् । मद्यपान
 रताः सर्वे सिद्धिं यानुसमोहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यमात्रेण यद्विपुण्यागतिर्भवेत् ।
 श्लोकैर्मांसाग्निः सर्वेषु गृह्य
 बन्तोभक्तवत् ॥ स्त्रीसम्भोगेन देवे
 शिष्यदिमोक्षं ब्रजन्ति चेत् । सर्वेऽपि
 जन्तवोऽपि सुक्ताः ॥ धुः स्त्रीनिषे
 वणाः ॥ कुलमार्गमिहादेविनमया
 निन्दितः क्वचित् । अथाररुहि
 तायेन निन्दितः क्वेन चैतरे ॥ अथ
 धाकौलिकेधर्मेऽप्यारः क्वपिमा
 मया । विषरन्त्यन्धघदेविमूढाः
 पण्डितमानिनः ॥ क्लृपायधारान
 मनाद्याप्रक्षयं शक्यन्वान् । सुख
 हृधारणाद्भूमयव्यङ्ग्युज्ज्वलनं न
 न् ॥ वृषापानन्तु देविशिसुराणां यं व
 दुच्यते । तन्माहापातकं ज्ञेयं वेदा
 दिपुनिरूपितम् ॥ धर्माधोषमना
 चैः कामस्पृष्टाः अप्यपेयकम् । न च
 मांसं पशूनां तु कौलिकाभानं मण्डूफ
 लम् ॥ अनेष्वानिऽजातोनां मया
 न्येयादयं चतु । दादयं तु सुराम
 यं सर्वेषामधमं क्लृप्तम् ॥ सुरावे
 मलमज्ञानाम्पापमाचमलमुच्यते ।
 तस्माद्भ्राह्मणराजन्यौ वैश्याश्च न सुरा
 म्यवेत् ॥ सुरादयं न मात्रेण युवा
 त्सूर्यावधीकनम् । तस्मात्प्राय
 नात्रेण प्रायः यामयं चरेत् ॥ याजा
 नुभ्यां भवेत्स्नानं मौन्यस्य पशुसिद्धे
 । कर्षं नामिच्छिराचन्तु मद्यस्य गर्भे
 विधिः । सुरापाने कामकृतेज्वलनी

सुरा

तां विनिश्चिपेत् । सुखे तथा विनिदं
 ग्धोऽतः शृद्धिसत्राप्रयात् ॥ म
 यस्पृशादिदोषस्य प्रायश्चित्तमिति श्रु
 तम् । अविधानेन यो हन्यादात्मा
 यं म्प्रापिनम् प्रिये ॥ निषेत्तरके
 घोरेदिनानि पशुरीमभिः सक्ता
 निदुराचारक्षयं श्योनिपुत्रायते ।
 अनुमत्यादिगसिता निपुणाः क्वचि
 क्षयी १ संस्कारां चिद्वृत्तं च खा
 दिताऽष्टौ च विसमाः १ धृतिनक्षत्रि
 क्रोडन्ति ॥ खादिताः चिपभोगतः
 । घातकीषधयन्त्याभ्यामिच्छे यत्रिवि
 धोषधः ॥ मांसस्य दयं न क्लृप्तासु
 रादयं न चरेत् । तस्मादविधिना
 मयं मांसं सेवेत न क्वचित् ॥ विधि
 पत्से विधिदेवितारसात्वम् प्रसीदसि
 । नाथयस्य विधानं सत्त्वेन तद्द्वारा
 नने ॥ त्वणं वायं विधानेन च्छेदये
 द्वन्द्वदायम् । विधिनामा विजयापि
 पत्वापारैर्न लिप्यते ॥ यद्भुनाऽपि
 किमुक्तिं न सारमेकं गृह्यप्रिये । औ
 यम् किमुत्थोपायः कुलयास्त्रीपु
 त्रापितः ॥ यन्मसुधोः फलदेवि
 यनककोपसौरभम् । कुलत्रोऽप्यु
 च्छुर्वित्स्याद्येन च नस्तत्त्वाद्नुसमः
 ॥ कुलशास्त्राणिसर्वाणि मये वाक्ता
 दिपार्षिति । प्रमापानिनसन्देहे
 न चन्तव्यानि चेतुभिः ॥ देवताभ्यः
 पितृभ्यश्च मधुघातात्प्रायते । खा

सुरा

पञ्चमः ॥ तस्मिन्नेतन्मत्तदद्याद्ब्राह्म
 षानाश्वमेजन्म् । इतिमासुडे
 २२६ अध्यायः । तत्त्वानेशुक्या
 पीयथा । सुरापानादञ्जनाम्प्राप
 यित्वासंज्ञानाश्वैवमस्यातिघोर-
 म् । हृष्टाकषष्टापितथाविरूपपीतं
 तयासुरधामोहितेन ॥ समन्वुहत्याय
 मजानुभाषस्तदोशनाविप्रहितचिकी
 र्णु । काव्यः स्वयवाक्यमिदमगादसु
 रापानम्प्रतिवैजातशब्दः ॥ यैत्रा
 छयोद्यप्रभृतीइक्यिनमोघात्सुरां
 पास्यतोमन्दबुद्धिः । अपेतधर्मात्रज्ञा
 हाचैवससादस्मिन्लीकीगर्हित
 सात्परेव । मयाविर्माविप्रधर्मीक
 सीमांसर्थादावैत्यापितासर्वैशोके
 मतीविप्रा । श्रुगुवासीसुरकथादिवा
 दैत्याद्येऽपशृग्वस्तुसर्वे ॥ इतिमा
 स्ये २५५ अध्यायः ॥ नःक्षयध्वविष
 यिशांविषमसुरापानप्रायश्चित्तादि
 यथा । सुरांपोत्यादिकीमोहादग्नि
 धर्मे सुरांमपिबेत् । तथास्तकायेनि
 र्दार्धं सुच्यतेक्लिष्टिजासतः । नी
 मूचमग्निश्चैवापि वैदुदकमेतदा ।
 पये हृतवापराद्गोशकृद्रसमेधवा
 ॥ कथोन्वाभजयेद्दम्पिण्याक वा
 सक्तत्रिभिः । सुरापानापनुत्त्वर्था
 लशासालटीध्वली ॥ सुरार्थमलम
 ज्ञानाम्प्रापनाश्चमलमुच्यते । त
 स्याद्ब्राह्मणरात्रन्वैश्वर्यजनसुरांदि

सुरा

वेत् । गौडीपैठीचमाञ्जीवविर्द्ध
 याशिविधामुरा । यथैरिकातवास
 र्वाणपोतथादिकीसमेः ॥ यत्तः
 रत्न . पिशाचात्रमयमांसंसुरास
 धम् । तद्ब्राह्मणेननात्तव्यदेशनाम
 श्रताश्विः । अमेध्यं वापतेनमत्तो
 वेदिकेवाप्युदाहरित् । चकार्यम
 न्यत्कुर्याद्ब्राह्मणोमदमीहितः
 ॥ यद्यकायगतमृत्रह्यमयेनाप्राव्य
 तैसकृत । तन्नव्यपैतिब्राह्मण्यं
 थूद्रत्वस्रसगच्छति ॥ एषाविविषा
 भिहितसुरापानस्यदिष्णुतरिति
 मानवे ११५ अध्यायः ॥ अवाङ्मरः
 कुलाऽपि । शिवमथापसुखाद्यं
 समाणोर्ध्वप्रियामुपनम् । इत्येवा
 चरथंजप्यपरमापमुपरमृपद्मम् ।
 सुककाकष्यसुक्तभमीदृशङ्कुलदर्शन
 म् । त्वन्नकाएवजानन्तिनेतरिमुक्त
 सुक्तदम ॥ सुरूपदेगरहितामहा
 न्दइवकीचन । मोहयन्तिकनान्
 काशित्स्वयम्पूथंविमोहिताः ॥
 दुराकारपराः । केचिदृष्टयंतिहि
 पामराः । यथाभूतेभवित्खामीसि
 यकाः स्युस्तवाविधाः ॥ यद्वहः
 कौलिकधर्मन्मिथ्याज्ञानदिडम्बका
 । स्वदुद्ध्याकल्पयन्तीत्यपारम्पर्यं
 विरिञ्चिताः ॥ मद्यपानेनमनुजा
 यदिसिद्धिलभन्तिचेत् । मद्यपान
 रताःसर्वे सिपिंयास्तुसमीहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यथमात्रेण यद्विपुख्या गतिर्भवेत् ।
 शोकेमांसाग्निः सर्वेषु पुण्या
 वनो भवति च ॥ स्त्रीसन्धौ गेन देवे
 शियद्विमेघ ब्रह्मणि चैत् । सर्वेऽपि
 जन्तवो शोके मुक्ताः ॥ स्त्रीनिषे
 वकाः ॥ कुलमार्गीसहा देविनमया
 निन्दितः क्वचित् । आचाररहि
 ताथैव निन्दितास्ते न चैतरे ॥ अथ
 याकौलिके धर्मो ह्यचारः कथितो
 मया । विधरन्व्यन्यथा देवि मुक्ताः
 पण्डितमानिनः ॥ कृपाणधारान
 मनाद्वा प्रश्नार्थं वक्ष्यन्नात् । सुख
 ह्वधारणाद्भूममव्ययं कुलजतं न
 म् ॥ हृद्यापानन्तु देवि श्वरापानं त
 दुच्यते । तस्मिन्नापातकज्ञेय वेदा
 दिपुनिरूपितम् ॥ अनाद्येयमना
 विक्कमस्पृष्टा ह्यप्येयकम् । अयं
 मांसं पशूनां तु कौलिकानां मङ्गल
 जम् ॥ अग्निध्यानं देवातीनां मया
 न्येकादर्थं यत् । सादशं तु सुराम
 यं सर्वेषामधर्मं स्मृतम् ॥ सुरावै
 मलमज्ञानाम्पाप्माचमलमुच्यते ।
 तस्माद्वाद्वाचराजन्वो वैश्वयनसुरा
 भ्यवेत् । सुरादर्थं नमात्रेण कुर्वा
 त्सूर्वावलीकनम् । तस्य मांसाय
 मात्रेण प्राणायामव्ययचरेत् ॥ आना
 तुर्भाभवेत्कानमौन्वभ्युपवसिदृष्ट
 । कर्तव्यं नामे चिरात्तु मयस्त्वयं न
 विधिः । सुरापात्रे कामकृते ज्वलन्ती

सुधा

तां विनिधिषेत् । सुखे तथा विनिर्दे
 ग्धो मृतः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ म
 द्यस्पर्शादिदेपस्य प्रायश्चित्तमिति श्रु
 तम् । अविधानेन यो हन्यादात्मा
 यं म्प्राचिनम् प्रिये ॥ निषेत्तत्र कौ
 घोरे दिनानि पशुरीमभिः सम्भ्रता
 निदुराचारस्त्वयं ग्योनिपुजायते ।
 यनुमन्ता विगसितानि ह्यन्ता क्वचि
 त्तथी १ संस्वार्ता चिपुत्रार्थखा
 दिताऽऽष्टौ चरीसनाः २ धनेन क्रयि
 कोऽन्ति ॥ खादिता चिपभोगतः
 ३ घातवीर्यधन्याभ्यामिच्छं च चिचि
 धोषधः ४ मांसस्य दमनं कृत्वा सु
 रादर्थं न शक्येत् । तस्यादविधिना
 मयं मांसं सेवेत न क्वचित् ॥ विधि
 यत्सेविते देवितरसात्त्वम् प्रसीदसि
 । नाशयस्य विधामन्नं मल्लमेतद्द्वरा
 ग्नि ॥ त्वयं वायुऽविधानेन ह्येदं
 प्रदादायम् । विधिनागादिजं वापि
 इत्यापात्रे न लिप्यते ॥ वधुनाऽपि
 किमुक्तो न सारमेकं गृण्ये प्रिये । शो
 वन्मुक्ति सुखी पायः कुशमाङ्गे पु
 गीपितः ॥ यन्मुमुषोः फलं देवि
 कनकको वसौरभम् । कुलचोऽप्यु
 पूर्वावित्क्याद्ये ज्वलन्तस्त्वादनुत्तमः
 ॥ कुलगास्त्रापिसर्वापिमये वीक्षा
 निपायंति । प्रमाणा निमसन्देहो
 न हन्तव्यानिर्भृतिः ॥ देवताभ्यः
 पितृभ्यश्च मधुधाता कृतायते । स्वा

सुरापानम्.

श्रेष्ठम् ॥

सुराङ्गना । स्त्री० देवपत्न्याम् ॥ अप्स
रसुसु ०सुराचार्यः । पुं० हृद्यतौ ३ सुरा
णानाचार्यः ॥

सुराजकः । पुं० शत्रुराजी ॥

सुराजा । पुं० श्रीभनेन्द्रपे ॥

सुराजोषी । पुं० श्रीडिके ॥

सुरानन्दः । पुं० शरी ॥ सुरान्धान
न्दयस्यस्यप्रदानेभितितया । कौ

षी सुरथा० सुरायांशानन्देस्य ॥

सुरापः । वि० संवये । सुरापानक
र्त्तरि ३ सुरापिपसि । पा० । गा
पि। एमिच्यथ० पिपतेः सुराथी० श्री
रिनिवात्तिष्ठाहक् । टित्वात्स्त्रि
यांङोप् । सुरापी ॥ ब्रह्महाजाय
सिद्धस्य सुरापः श्रद्धावद्वयकः । सु
वर्षाशरीरुनखौदुषस्यसुवसत्सम्-
गः ॥

सुरापगा । स्त्री० शङ्गायाम् ॥

सुरापानम् । न० मद्यपाने ॥ सुरा-
वाः पानम् अश्वदेशे ॥ वाभाव
करण्यैरितिपक्षेपत्त्वम् ॥

सुरापानाः । पुं० भूक्षि० प्रच्छिष्टु ।

पूर्वदेशस्थेष्टु ॥ पीयतइतिपानम् ।

कर्मपिल्लुट् । सुरापानंशेषाम् ।
पानन्देशे० इ० णत्वम् ॥सुरापानम् । न० सुरापाने । मद्य
पाने ॥ सुरायाः पानम् । वाभा

सुराघ्नः

यकरण्यैरितिपक्षे सत्त्वाभावः ॥

ब्राह्मीक्षितावेदनिन्दाकौटसाख्यं
सुहृदधः । गर्हितानाद्यथैवर्गिधिः
सुरापानसमानिपट् ॥सुराभागः । पुं० सुराये । सुरायाश्च
यभागे ॥सुरामण्डः । पुं० सुरायाश्चयभागे ।
कारोत्तरे ॥ सुरायामण्डः ॥सुरारिः । पुं० दैत्ये । सुराणाम्
अरिः ॥सुरारिडा ।) पुं० विष्णौ । श्री
सुरारिष्ण्वा ।) पुं० शरी ॥ सुरारोन्वन्ति ३ सुरारो
यांङना ॥

सुराडम् । न० परिचन्दने ॥

सुराजयः । पुं० सुनेवथैक्षी । स्वर्गे ।
सुरायामालयः ॥ सुरायानिलये ॥

सुराशयः । पुं० इन्द्रे ॥

सुराष्ट्रः । पुं० देवविशेषे । सुरत०
इ० भा० प्र० ॥ श्रीभनेोपवर्त्तने ॥सुराष्ट्रजः । पुं० कृष्णसुदने ॥ वि
पविशेषे ॥ न० तुवरिकायाम् ।
सौराष्ट्रसृष्टि ॥ सुराष्ट्रजातम् ।
कनी० । सप्तस्यंजनेडं । वि०
तद्देशजाते ॥सुराष्ट्रजा । स्त्री० तुवरिकायाम् ।
सौराष्ट्राम् ॥ टाप् ॥सुराघ्नः । पुं० देवदाकषि ॥ मरु
वके ॥ हरिद्रवधे ॥

सुरेश :

सुरी । स्त्री० देशज्ञनायाम् । पुरः
सुरीषांभणकेवमानधी ॥
सुरुङ्गः । पुं० शोभःक्षणे ॥
सुरुङ्गा । स्त्री० सुरुङ्गायाम् । सन्धि
लायाम् । सन्धौ । र्छी० इ०
प्र० खासविशिषे ॥
सुरुङ्गादिः । पुं० सन्धिचौरे । कु
जन्धिले ॥
सुरुक् । वि० अतिक्रमनौये ॥
सुरुप । वि० शोभनरूपयुक्ते । सुन्द
रे । रुषिरे । मनोज्ञे । -मनीर
मे । शोभनरूपवस्त्रमः ॥ वि
दुषि । विपश्चिति । न० तूले ॥
सुरुपा । स्त्री० भाग्याम् । बालपण्या
म् ॥ सुन्दर्याम् । रुचिरायाम् ॥
मनोरमायाम् । शोभनरूपयस्याः ॥
सुरुषकः । पुं० गर्दभाश्वे । इ०
हे० चन्द्रः ॥
सुरेश्यः । पुं० वृषस्पती ॥
सुरेश्या । स्त्री० तुलक्षाम् ॥
सुरेन्द्रः । पुं० इन्द्रे ॥
सुरेन्द्रजित् । पुं० गरुडे ॥ सुरेन्द्र
जयति । लि० । क्रिप् । तुक् ।
इन्द्रजिति ॥
सुरेभः । पुं० देवहस्तानि । शो
भनवृंहणं । न० रङ्गे । मृपङ्गे ।
सुरेवटः । पुं० रानपूने सुनिपूने ।
सुरेशः । पुं० भगवति । विष्णौ ।
विषे ॥ सुराशामौषः स्वःसौ ।

सुलभः :

सुरेशलोकाः । पुं० ब्रह्मलोकि । यया
। नयचवै कुलकया सुधापगानसा
धवीभागवतास्तदाशयाः । नयच
यज्ञेशमहामहात्सवाः सुरेशलोका
पिनवैससिव्यतामितिदेवीभागवतं ॥
सुरेश्वरः । पुं० इन्द्रे ॥ शिवे । श
द्धराचार्यशिव्यविशिषे । वार्त्तिक
कारे ॥
सुरेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् । सन्दा
किन्याम् ॥ सुराशामीश्वरी ॥
सुरेष्टः । पुं० वक्रवृत्ते । शिवमहा
म् ॥ शाले ॥ सुरपुत्राणि ॥
सुरेष्टा । स्त्री० ब्राह्म्याम् ॥
सुरीचमः । पुं० सूर्ये ॥ वि० देव
श्रेष्ठे ॥
सुरीत्तरः । पुं० चन्दने ।
सुरोद्दः । पुं० सुरासिन्धौ । सुरास
सुद्रे । सुरा० उदकांयस्य । उत्तर
पदस्थेष्टुदकस्रोदादेशः ॥
सुलक्षणः । वि० शोभनेलक्षणविशि
ष्टे ॥
सुलक्षणा । स्त्री० उमायाः । सखीवि
शेषः ।
सुलभः । पुं० विष्णौ ॥ यया । पञ्चे
पुपुषे पुफसिपुतोयेष्वक्तोतणभ्ये पुष
देवसत्सु । भक्त्यैकलभ्ये पुषसिपुरा
ये सुत्तयै फयं नक्रियतेप्रयत्नः इति
महाभारतम् ॥ वि० पनायासप्रा
प्ये । सुखेनलभ्यते । इति । ईष

सुलोमा

सुपदना

दुःसुखितिलमेः खल् ॥

सुलोमा स्त्री० तुलस्याम् ॥ धूस्रपत्रा
याम् ॥ माघपर्णाम् ॥

सुललाटः । वि० श्रीभनभालविशिष्ट
ष्ट । ललाटेयस्त्रदृश्यन्तेचतुस्त्रि
दृश्येक्षरेखिक्वाद्बुक्चतुर्लेखासौ
भाग्यविशिष्टे ॥

सुललितम् । न० मात्रावृत्तविशिष्टे ॥

द्विजवरयुगमिष्टरचयत्रिलयुक्कण
मयकलय । सुललितफलितरसपदि
सरसिलसुखिभवतिवदि । अगतिवि
दितसुललितमितिवरफुत्तिप्रतिरिति
वदति ॥ यथा । प्रविचल कुवलयन
यनजलनिधिलतवरेणियेनादति
तनयनिवहदसनयमनविबिधभयय
मन । मयिधरसुपनयसुचिरमभिनय
जलधरसुचिर ॥ वि० अतिसुभगे ॥
सुकौमले ॥

सुलोमा । स्त्री० दुर्गायाम् ।

सुलोचनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ श्रीभन
लोचनंनवर्नं । ज्ञानंवाच्य ॥ नृगे
। हरिणे ॥ वि० श्रीभननेत्रविशि
ष्टे ॥ श्रीभनेलोचनेयस्यसः ॥

सुलोचना । स्त्री० सुनिवायाम् ॥
माधवराजपत्न्याम् ॥

सुलोमथा । स्त्री० काकजड्वायाम्
॥ वि० श्रीभनलोमयुते ॥

सुलोमा । स्त्री० मांसकदायाम् ॥
तान्त्रवप्याम् ॥

सुलोहकम् । न० पित्तले ॥

सुलोहितः । पुं० सुन्दररक्तवर्णं ॥
वि० तद्वति ॥

सुलोहिता । स्त्री० अग्निनिष्ठावि
शिष्टे ॥

सुबलः । पुं० वनवर्षव्याम् ॥ न०
सुन्दरानने । वि० तद्वति ॥

सुबचनम् । न० सुप्रलापे । श्रीभने
कौ ॥ श्रीभनं वचनम् ॥

सुवचा । वि० वाग्मिनि ॥ सुष्टु
वक्ति । षच० । सप्तधातुभ्योऽसुन्

॥ यथा । मिथुनेऽसिः । उपसर्ग
विशिष्टोधातुर्मिथुनम् । तत्रासु
नेत्येऽसिः । स्वरमेदः ॥

सुवदनः । पुं० श्रीगणेशे । श्रीभन
वदनमस्य ॥ ति० सुन्दराननवति
॥ न० श्रीभनानने ॥

सुवदना । स्त्री० सुन्दराननविशिष्टा
यानार्याम् ॥ कृतिच्छन्दः २० प्र
मेदे ॥ श्रेयासप्तप्रखल्भिसरभ
जययुताभ्लौगः सुवदना ॥ यथा
। प्रत्याहृष्येन्द्रियाणित्वदितरविष
यात्रासायनयना । त्यांथायन्तीनि
कुष्ठे परतरपुरुषं हर्षीत्यपुलक ।
थानन्दाशुप्रताचीवसति सुवदना
योगैकरसिका । कामाशित्यन्ध-
क्तु कामाननुनरकरिपेः राधामनस
खी । सुष्टुश्रीभनं दनयस्याः ।
सा ॥

सुवर्णः

सुवनः । पुं० दिवानाथे । सूर्ये ॥ व
 ङी ॥ सूते० सूवतेथा । षड्प्राधि
 गभंविभोवने । भूसूधुभसुजिभ्य
 ऋन्दसौतिक्यन् ॥

सुववाः । स्त्री० प्रौढायाश्च ।

सुवर्चकः । पुं० सर्जिकाकारे ॥

सुवर्चला । स्त्री० सूर्यपत्नीविशेषे ।

मच्छवायाम् । अतश्चाम् ॥ ब्राह्म्या

म् । आदिच्छमक्तःयाम् । हुलहु

ल० इ० प्र० शाक्ते । अष्टागुणा

वधा । सुवर्चलाहिमारुघास्वादु

पाकरसागुरुः । अपिचलाकटुः

धाराविष्टमक्षफवातजित् ॥ अ

न्यातिकाकपायोऽथासाराकृष्णधुः

कटुः । निश्चलिकफपित्तास्रश्ले

सकासासुविज्वरान् ॥ विस्फोटकु

ष्ठमेहास्रयोनिरुक्कृमिपायड, ता ॥

सुवर्चा । वि० दीप्तमति ० अति

तिलासुनि । शोभनं चर्चोयसः ॥

सुवर्चिकः । पुं० सर्जिकाकारे ।

सुवर्चिका । स्त्री० जतुकायाम् । त

सुवल्ख्याम् । जतुकार्याम् । नि

शाभ्यायाम् ॥ सर्जिकाप्रमेदे ।

सौरा० इ० भा० प्र० ॥ सुवर्चि

कासर्जिकावडोद्व्यागुणतीव्रने ॥

सुवर्ची । स्त्री० सर्जिकाकारे ।

सुवर्च । पुं० स्वर्णकर्म । विस्ते ।

रेखोर्ध्वे । द्वि० पीडयसुसाधिषु

० पीडयभिर्मांसैः परिमितेपरि

सुवर्णः

मायविश्रिये ॥ सुवर्णाढी ॥ सुव

र्णनामनिर्दशे ॥ धत्तूरे ॥ खडा

दिदोपवत् ० समुद्रान्तर्वर्तिनिदो

पविश्रिये । कणगुण्णुलौ ॥ न०

सोना० इ० भा० प्र० धातुये

छे । तत्पर्यादायथा । स्वर्णसुव

र्चकनकं शिरस्यं शिरसाटकम् ।

तपनीयं शातकुन्मं गाङ्गे यममं कर्षु

रम् ॥ चामीकरं जातरुपं भहारज

तकाश्वने । स्वर्णकाचं खरवाब्दू

नदमष्टापदोच्चिद्यामिति ॥ तस्य धा

र्यस्य सर्वदेवतात्मकत्वस्योक्तं रामाय

णे ० सदाभारते च परशुरामं प्रति श

शिष्ठयावचम् । सर्वरत्नानि निर्म

य्यते जैरामिसमुच्चितम् । सुवर्ण

मेभ्योऽपि प्रेन्द्ररत्नं परमनुत्तमम् ।

एतस्मात्कारणाद्देवमन्वर्षिरपराध

साः । ननुप्यासुपियापाशप्रयता

धारवन्ति तत् ॥ तथा । तस्मात्स

र्वपविशेभ्यः पविषं परमं स्मृतम्

॥ तथा । अग्निर्देवकलादिषाः सु

वर्णं सुतदात्मकम् । तस्मात्सुव

र्णं दत्तादत्ताः श्रुः सर्वदेवताः

। तस्मात्पादेन धार्यम् । अष्टोत्प

त्तिर्देवि० गुणाराखर्णद्वष्टयाः ॥

कृष्णागुणसि । शरिवन्दने ० स्व

र्णं गैरिक्ते । विस्ते । धने ॥ नाग

केयरे ॥ पुं० न० शिखोर्ध्वे । अथी

तिरत्तिष्ठापरिमितेराधे ॥ वि०

सुवर्णयूथी

उत्कृष्टवर्णः ॥ श्रीभनौवर्णः सु
तिर्वासुवर्ण्यतिवा । वर्णवर्णने ।
ख्यतः । एरच् ॥

सुवर्णकः । पुं० धारवधसुधे ॥
पुष्पैः श्रीभनौवर्णोऽस्य ॥ न०
पित्तके ॥

सुवर्णकदली । स्त्री० धनकमीषा
याम् । चम्पकरम्भायोम् । चम्पा
केला० द्र० भा० प्र० ॥

सुवर्णकारः । पुं० खर्णकारिः ।
सुवर्णकीतस्त्री । स्त्री० हेमकीतक्याम् ॥

सुवर्णगैरिकम् । न० गैरिकप्रमेदे ।
खर्णधातौ । सुरक्तके । सन्ध्याखे ।
पानीमाटी । पीलागुरु० द्र० भा०
प्र० ॥ सुवर्णगैरिकन्वन्यतृतीर
क्ततरङ्गतम् । ततीगैरिकान् ॥
अश्लगुण्याः । गैरिकमधुरंशीतं
कपायंत्रथरीपणम् । विस्कोटा
र्षोऽग्निदाशतंपरंखर्णादिकं शुभ
म् ॥

सुवर्णनकुली । स्त्री० महाज्योतिष्प
त्याम् ।

सुवर्णपुष्पः । पुं० राजतरुण्याम् ॥
सुवर्णप्रसरम् । न० एतवालुके ।
सुवर्णमाचिकम् । न० खर्णमाचि
के ॥

सुवर्णधूयो । स्त्री० मुगन्धायाम् ।
चैनपुष्पिकायाम् । सौमजुषी० द्र०
भा० प्र० ॥

सुवर्णः

सुवर्णवर्णिकु । पुं० अम्बुहासैश्वक
न्यायांजातिवर्णसङ्करजातिविशेषे ।
कस्यवर्णिविशेषसप्तसंसात्स्वर्णका
रिणः । खर्णधौर्धादिदोषिणपति
तोत्पन्नशापतः ॥

सुवर्णवर्णः । पुं० विष्णौ । वि०
रक्तवर्णः ॥ सुवर्णखर्णवर्णोऽस्य ।
सुवर्णवर्णा । स्त्री० काञ्चन्याम् । च
रिद्रायाम् ॥

सुवर्णविन्दुः । पुं० विष्णौ । इरी ।
विन्दवीऽपयवाः सुवर्णसदृशाणस्य
॥ श्रीभनवर्णमधरम् । विन्दुस्य
यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीया ॥

सुवर्णा । स्त्री० खर्णधौर्धाग् ॥ च
रिद्रायाम् ॥ वाख्यालके ।
सुवर्णाप्यः । पुं० नामकीशरे । धसू
रे ।

सुवर्णी । स्त्री० चाखुपण्याम् ।
सुवर्णजम् । न० काशिङ्गे ॥
सुवर्णजिः । स्त्री० सोमराज्याम् ।
श्रीभनौवर्णिरस्यः ॥

सुवर्णजो । स्त्री० सोमराज्याम् ॥ च
टव्याम् ॥

सुवर्णजः । पुं० मधूख्ये चैवाद्
उत्तमम् ।

सुवर्णजकः । पुं० वासंभ्याम् ।
मदनौख्ये ॥

सुवर्णः । वि० सुखवाद्ये । सुखेन
वर्णति । वद० । पचाद्यच् ॥ पुं०

सुविदित :

सुबेल :

वायो : प्रमेदि ।

सुवहा : स्त्री० गोधापूर्याम् ॥ सु
 सुवह्यामोदम् । वङ्० । अच् ।
 टाप् ॥ शङ्खवीट्टुमे ॥ एलापय्या
 म् । तुलस्याम् ॥ शेषोयाम् ॥
 रास्त्रायाम् । शैफालिकायाम् ॥
 विह्वतायाम् ॥ नीलसिन्धुवारकी
 ॥ रुद्रजटायाम् । ईसपद्याम् ॥
 सुसख्याम् ॥

सुशस : । पुं० शोभनगन्धे ॥ उत्त
 मनिवासि ॥

सुवासा । वि० । निर्निक्तवाससि ॥
 सुवासिनो । स्त्री० जटाल्यवयः स्त्रि
 याम् । विरग्ट्याम् ॥ सुशतौष
 वसतिपिटमेहि । तच्छोला । सुष्य
 ज्ञाताशितानिः । अतीक्तज्ञा
 नाशने । विराडितासदेविशिवान्ना
 ईरकुमारिकाः । सुवासिन्योम-
 हाप्रीठः सगवोपास्तिमुद्रते ।
 इति ॥

सुशिक्रमः । पुं० सुहृपाद्विन्यासे
 ॥ विक्रमसौष्ठवनामगजसिद्ध
 दिग्निसदृशत्वम् । वि० तद्वति ।

सुशिक्षः । वि० अतिनपुषे ।

सुशिक्ष्यः । वि० सम्यग्ज्ञातुं श
 क्ये ॥

सुविद्वम् । न० कुटुम्बे ॥ सुदुषि
 धि । विद्वानि । सुविदे कव ॥

सुविदितः । वि० प्रख्याते ॥

सुविधिः । पुं० उत्तमविधाने ॥ अ
 र्हादिशिदि ॥

सुविनीतः । वि० अतिविनयविशिष्टे
 सुविनीता । स्त्री० सुकरायाम् ॥

सुवोचम् । न० खरुखसे । वि० सा
 धुवीजि ॥

सुधीरः । पुं० देशविशिष्टि । वि० सु
 हुवीरे ॥ शोभनोविधिषापुरागत-
 योऽस्य ॥ शोभनवीर्यमिति ॥

सुवीरकम् । न० सौवीराश्वने पुं०
 एकवीरवर्षे ॥

सुवीरजम् । न० सौवीराश्वने । सु
 वीरेजातम् । जनी० । डः ॥

सुवीराम् । न० काञ्चिके । सु
 वीरेषु । अर्भयुतम् । याक
 पार्थिवादिः ॥

सुवीर्यम् । न० बदरे ॥ उत्तमवी
 र्ये । वि० तद्वति ॥

सुवीर्यां स्त्री० नाडीरिद्धुनि ॥ वन
 कार्पाशाम् । महाशतावर्ष्याम् ॥

सुवृत्तः । पुं० शूर्ये ॥ वि० सदा
 चारनिष्ठे । सुदुवर्तुषि । प
 रिवर्तुलि ॥

सुवृत्ता । स्त्री० काकलीद्राक्षायाम् ।
 यतप्यम् ॥

सुवृष्टिः । स्त्री० सख्यदितेशोभनव
 पंथे ॥

सुवेगा । स्त्री० महाव्योतिष्मत्याम् ॥

सुबेलः । पुं० शिकुटावले । वि०

सुसंस्कृतः

दिनासनः । किञ्चाद्विस्त्रयीच्यादि
मासम्प्रसारणम् ॥

सुपुण्याः । स्त्री० नाडीविशेषः ॥

साधः । पूडापिलत्रयैर्मध्येवर्तमाना
ना० पृष्ठवंशान्तर्गतानाडी० सुपु
नूणे लुच्यते ॥ शोभनं सुसं सुखं
यक्षाम् ॥ पुं० ॥

सुषेणः । पुं० करसदे ॥ विष्णौ
सुशोषरथे ॥ तारायाशक्तिभा
यायाः पितरि ॥ वेतसे ॥ शोभ
नसिनायद्य ॥ एतिसंज्ञापानगोदि
तिषत्त्वम् । रपःभ्यामितिषत्त्वम् ॥

सुषिष्ठा । स्त्री० कृष्णात्रिवृतायाम्
॥ सुष्टु सेनयति । सेनाशब्दात्
सन्धयर्पाशेतिषिष्य । पचाद्यच्
। एतिसंज्ञापानगोदितिषत्त्वम् । व
त्त्वम् । स्याद्येधन् ॥

सुषिणी । स्त्री० विवृति ।

सुषोभा । स्त्री० नदोर्मदे ॥

सुष्टु । ष० प्रगंसने ॥ अत्यर्थं ॥

सुतिष्ठति । सुस्थानं वा छा० । अप
दुष्पुष्ट्यद्वितिकुः । सुपानादित्वा
त्त्वत्त्वम् ॥

सुनयति । वि० कृतप्रथमे । यथावि
धिसंयमविशिष्टे ।

सुतं व्रतः । वि० सिद्धे ॥ अतिनि
गूढे । पापारनिर्णयविहारयोगाः
सुसंज्ञाः प्रसन्नविद्यतुकाः ॥

सुसंस्कृतः । वि० पूतादिनानाद्वये

सुजातकः

णप्रयत्नतः सुपक्वव्यञ्जनादौ । प्र

यस्य ॥ सुष्टुसंस्क्रुवतैश्च कर्म

शिक्षः । सम्परिभ्यामितिसुष्टु ॥

सुसंस्थानः । वि० शोभनाकृतौ ॥

सुसंस्था । स्त्री० जनकभावायाम् ॥

सुसम्पत् । पुं० परभागे ॥

सुसम्पृष्टः । वि० अलङ्कृते

सुसङ्घः । वि० दुःसङ्घिन्ने ॥

सुसाध्यः । वि० सुकरे ॥

सुसारः । पुं० रक्तखदिरं ॥ मन्थि
शिवे ॥ वि० अतिगवसारयति ॥

शोभनः सारोऽस्य ॥

सुसारयत् । न० स्फाटिके ॥

सुसिकता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ शो
भनवास्तुकायाम् ।

सुसीमा । स्त्री० साधुसौम्यं ॥ वृषा
हन्मातरि ॥

सुसिपः । वि० सुष्टुसिपवतुयोग्यं ॥

सुख्यः । वि० नीरेणे । खख्ये ।

सुख्यता । स्त्री० चारोग्ये ॥

सुस्थिरः । वि० चाक्षुष्यरहिते । स्थि
रतरि ।

सुस्त्रा । स्त्री० खड्गशरी । खिसारो

दू० प्र० शमोधान्ये । सुस्त्रोदुर्वा

सताक्षुष्यापायाविपदागुहरिति
राजनिर्घण्टः ॥

सुजातः । पुं० यज्ञान्तरानकृति ।

वि० सुन्दररूपेणकृतस्त्रानि ॥

सुजातकः । पुं० शोभनजातके ।

सुहृत्

सुस्मितः । वि० सुन्दरिषवालयुक्ता ॥
सुखाद्दुः । वि० सुमधुरे ॥
सुहृत्तिः । पुं० वीरभेदे ॥
सुहितः । वि० विहिते ॥ वृत्ते ।
सुहिता । स्त्री० अग्नेर्हिष्ठाविशेषः ॥
सुहृत्समः । वि० उभयकारानपेक्षीप
धारणे ॥

सुहृत्प्राप्तिः । स्त्री० अम्पकाख्यायां
सिधी । सुहृदांगुशिश्विसत्रज्ञावा
रिषांसंवाद्कानांप्राप्तिः । न्याये
नक्षयंपरोक्षितमध्यव्यंताषन्नग्रहृध
ते । याऽद्गुरुशिश्विसत्रज्ञाचारिभिः ।
सधनसंवाचते ॥

सुहृत् । पुं० मित्रे । सदैवानुगते
पकार स्वपरभूरिक्कयानांप्रायशी
दिसुहृदेः । सहासः । शस्तधि
त्ते । प्रत्युपकारनिरपेक्षतयोपका
रिण् । प्रत्युपकारमनपेक्ष्य । पूर्व
कोहंसम्बन्धविनैवोपकर्त्तरि ।
हृत्तोपकारे । सम्बन्धिवि । शीम
नहृदयमस्य । सुहृद्दुर्दाविति
साधुः ॥ सहाये ॥ यथाहस्तुधि
चारः । अन्द्रचन्दनमिन्दुधामधश
लारः ल्योद्विरेपायलीभृदारोन्मुखरा
विलसविपिनोपान्तावसलोदवाः
। मन्द्रध्यानघनेदधाद्यदिसास-
न्दाः कदम्बानिलाः गृहारप्रसु
खायवा। मसुहृदेनायांवितायांवि
ताः ॥ कामसुहृदः सहाया

सूक्तम्

नायांप्रितायांविताः । सरेंपांत
दुपरल्लकत्वात् ॥ सर्वान्तर्यामिणि ॥
सुहृदयः । वि० सुचेतसि । सवृद्
ये । हृदयालो ॥ शीमनहृदयम
स्य । मित्रत्वाविवक्षणाहृदयस्य
हृत्वायः ॥

सुहृद्गुणः । पुं० शुचितादी० मित्र
समुच्ये ॥ यथा । शुचिताव्यागि
ताशीर्षसमानसुखदुःखिता । अ
नुरागस्यदाविश्वसंध्यगाचसुहृद्ग
याः ॥

सुहृत्तः । पुं० वानरविशेषे ॥ अत्र
गोयहृदियुराजपुत्रे ॥

सुहृत् । पुं० जातिविशेषे ॥ पुं० भू
वि० नीलविशेषे । सुहृत्तानांमिषा
सोजनपदः । सुहृत्ताः । अथोलु
प । लुपियुक्त्यद्वायः ॥

सूः । पुं० प्रसवे सवनम्पूज्प्रा
धिप्रसवे । द्विम् ॥

सुहृत् । पुं० वाये ॥ वाते ॥ उ-
त्पन्ने ॥

सूकरः । पुं० पराङ्गे । गूकरे । कुम्भ
कारे ॥ मृगविशेषे ॥ सवनम् । पू
ज्प्राधिगमविमोचने । सम्पदा
दिः । सुवंप्रसवकर्त्ताति । ह्यञो
रुत्त्वितिटः ॥

सूकरो । स्त्री० घृपविशेषे ॥ पराङ्
जान्नायाम् ॥ गूकरपियाम् ॥

सूक्तम् । न० प्रयत्ने ॥ वि० गयी

सूक्ष्म :

राधे ॥ श्रीभनोक्तिविशिष्टे ॥ वै
शक्तसोत्रमन्त्रादौ ॥

सूक्तवाकः । पुं० इदं द्यावापृथिवीभ
द्रमभूदित्यादिकेमन्त्रे ॥ मन्त्रमात्रे
। सुभाषिते ॥ सूक्तं वक्ति । वच०
। घञ् ॥

सूक्ता । स्त्री० विद्याच्याम् । शारिका
याम् ॥

सूक्तिः । स्त्री० श्रीभनोक्तौ ॥

सूक्ष्मः । पुं० अथौ ॥ कतकि ॥ सू
क्तात्मनि ॥ जातिक्रियादिप्रवृत्तिनि
मित्तशून्यत्त्वान्मनीषामादौन्द्रिया
यामयोचरेपरमात्मनि ॥ आत्मा
सूक्ष्मोऽणुपरिमाणवृत्तिकश्चित् । त
न्न । युगपदग्निप्रगरीरव्यापिवेदना
नुसन्धानासिद्धेः ॥ न० कीदृशे ॥
शाठ्ये । अध्यात्मे । सूक्ष्मप्रगरी
॥ अलङ्कारविशिष्टे । यथा । कुतो
पिलक्षितः सूक्ष्मोऽप्यर्थान्यस्मात्प्रका
श्यते । धर्मोऽकीनपिद्यत्रतत्सूक्ष्मं
परिचक्षते ॥ कुतोऽप्याकारादिभि
तः ॥ सूक्ष्म० स्तोत्रमति संवेदः
। उदाहरणम् । वज्रकान्दिसिद्धि
न्दुप्रपञ्चैर्हृष्टामिन्नकुङ्कुमं कामि
कण्ठे । पुंस्त्वतन्व्याव्यञ्जदन्तीष
यस्मात्सिद्धिपापौखल्लेखांलिखिष्व
॥ अथाह्वानिमात्सिद्धयन्तोपिपित
कितं प्रकृतमित्तमनिजतालिखिन
यैर्दग्ध्यादभिर्यति सुवनीतं पुंसा

सूक्ष्मपत्रः ।

मेवकृपायपायितावोग्यत्वात् । य
थावा । सङ्घे तकालमनसं विटं ज्ञा
त्वाविदग्धया । ईषन्नेत्रापि ताकृ
तं लीलापद्मनिमीलितम् ॥ अत्र
विज्ञासितः सङ्घे तकालः ० क
याचिद्विहितमात्रेण विदितानिशा
समयशंसिनाकमलनिमीलनेन लो
लयाप्रतिपादितः । वि० अल्पे
। स्तोके ॥ इन्द्रियागोचरे ॥ सूक्ष्म
ते । सूक्ष्मैश्च ॥ सूक्ष्मः स्निग्धः ॥
सूक्ष्मकृष्णफला । स्त्री० मध्यमवस्त्र-
वर्त्ते ॥

सूक्ष्मतण्डुलः । पुं० खसखसे ॥
सूक्ष्मतण्डुला । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
सूक्ष्मदर्शी । वि० प्रण्डिते ॥ कुनापी
यमती । प्रत्युत्पन्नमती । विशिष
ज्ञे । इन्द्रियेभ्यः पराह्वर्थादित्यादि
प्रकारेण सर्वविशिषसूक्ष्मतापारम्य
यं दर्शनेन ० परं सूक्ष्मद्रष्टुं शीलं य
स्यतस्मिन् ॥

सूक्ष्मदलः । पुं० देवसर्पे ॥
सूक्ष्मदला । स्त्री० दुरालभायाम् ॥
सूक्ष्मदारु । न० शिकिञ्जे ॥ तनुका
ष्ठे ॥

सूक्ष्मपत्रः । पुं० धान्यके ॥ वनकोर
के ॥ देवसर्पे ॥ लघुदरे ॥ सुर
पर्णे ॥ वनवर्षांशम् । लालतेधौ
। तात्रचूडे । कुण्डरी । कुक्षुरे
॥ आ० इ० भा० प्र० ॥ वाचस्पत्ये

सूक्ष्मभुवनाष्टकम् ।

। स्रष्टुं पुष्पे । न० वितुन्नके ॥ सू
क्ष्मपत्रे ॥

सूक्ष्मपत्रकः । पुं० सूक्ष्मपत्रे ॥ स्त्री
यैकः ।

सूक्ष्मपत्रा । स्त्री० सुद्रुल्लभ्यम् ॥ स्त्री
वन्त्याम् । दीर्घपत्राशाम् । डी-
डाम् ॥

सूक्ष्मपत्रिका । स्त्री० शतपुष्पाशाम् ॥
शतोवर्धाम् । सुद्रोपीदिक्काशाम्
दुरालभाशाम् । पाकाशमाशाम्
॥ लघुव्राह्म्याम् ॥

सूक्ष्मपत्री० स्त्री० चक्राशमाशाम् ॥

सूक्ष्मपर्णा । स्त्री० जीर्णदाशाम् । जी
र्णफलश्याम् ॥ डीडाम् ॥

सूक्ष्मपर्णी० स्त्री० रामश्याम् । ना
गदन्तिकाशाम् ॥

सूक्ष्मपिप्पली । स्त्री० धनपिप्पल्या
म् ॥

सूक्ष्मपुष्पी० स्त्री० यवतिक्काशाम् ॥ गर्भे

सूक्ष्मप्रयत्नः । पुं० शिरश्वगर्भे ।

सूक्ष्मफलः । पुं० भूकर्वुदारि ॥

सूक्ष्मफला । स्त्री० शामलज्याम् ॥

सूक्ष्ममवदरी । स्त्री० भूषद्वी ॥

सूक्ष्मभुवनाष्टकम् । न० अमरपुरविशि
षिषु ॥ यथा । सूक्ष्मा मरपुराण्यष्टी
बुद्धीपैशाचमादितः । राक्षसया
जगाम्भवेमाहेद्रक्षमर्हर्मित् ॥ स्त्री
स्य प्राजेश्वरब्राह्मदीमपरमयाधि
येति । वृषितच्च० सूक्ष्मभुवनाष्ट

सूक्ष्मशरीरम्

कम् । तेषुपैशाचमादितद्ब्रह्मादी
पैशाचम् । ततोराक्षसादि । ब्राह्मं
दीर्घपरमयाधियेति । महर्हिमतो
माहेन्द्राप्यतशयाय । अधिकाकारिणि
॥ इ० म० स० ता ॥

सूक्ष्मभूतम् । न० अपञ्चोत्तताका
शादिभूते ॥

सूक्ष्ममर्चकः । पुं० मगके ॥

सूक्ष्ममूला । स्त्री० लयाशाम् । वै
जयन्तिकाशाम् । जाहि० इ० प्र०
पुष्पवृक्षे सूक्ष्ममूलमूलाः ॥

सूक्ष्ममदरी । स्त्री० भूषद्वी ॥

सूक्ष्ममवली । स्त्री० जतुकाशाम् ॥ ता
सवत्श्याम् ॥

सूक्ष्मवस्त्रम् । न० शृङ्गावस्त्रे ॥

सूक्ष्मवीजः । पुं० खसखसे ॥

सूक्ष्मव्रणः । पुं० क्लिणे ॥

सूक्ष्मशरीरम् । न० समदशावश्ये

लिङ्गशरीरे ॥ विज्ञानमयतनीम
यप्राणमयशरीराः । ज्ञानेच्छाः
याशक्तिप्रदानाः । एतत्कीशवय
मिलितसत् । सूक्ष्मशरीरमित्य
च्यते । यथाहभगवतीहिमाद्रिप्र
तिदेवीगोतायाम् । ज्ञानेन्द्रियाणिप
ञ्चेवपञ्चकर्मैन्द्रियाण्येव । प्राणादि
पञ्चवृक्षैवधियापसहितमनः ॥
एतत्सूक्ष्मशरीरस्थान्मसतिङ्ग
यदुच्यते । इति । सूक्ष्मशरीरम्
शरीरम् ॥

सूचनाः ।

सूक्ष्मशर्करा । स्त्री० बालुकायाम् ॥

सूक्ष्मशाखः । पुं० बालववुरे ।

सूक्ष्मशक्तिः । पुं० अशाखान्धविशि
षे । सूक्ष्मशाली ॥

सूक्ष्मषट्चरण । पुं० सूक्ष्मशुक्तिः ।

सूक्ष्मा । स्त्री० यूथिकायाम् ॥ वा
लुकायाम् ॥ चूट्रैलायाम् ॥ कस
प्याम् । सूचि स्निहतिटाप् ॥
आन्दासकेड्वराधिवासिन्यामन्वा-
याम् ॥सूक्ष्मेक्षणम् । न० शिल्पिविद्याप्रसि
द्धेयन्धविशिषे ॥सूक्ष्मैला । स्त्री० उपकुञ्जिकावाम्
। विपुष्याम् । चूटौ । कौटौडवा
यथी० इ० भा० ॥ अस्त्राशुषायथा
। एवामसूक्ष्माकमशासकासाशी
सूक्ष्मच्छदत् । रसीतुकट्, काशीता
सञ्जीवातहरीमवा ॥सूचः । पुं० दर्भादुरे ॥ स्त्रीव्यति ।
पितुसन्तुसन्ताने । सिद्धेष्टे रुचेति
षट् ॥सूचकः । पुं० सोधनद्रव्ये । वेध
के ॥ शुनि । सोतौ । विडाले ॥
आके । यायसे हुदधि । सिद्धे
॥ पिशाचे । कथने ॥ सूक्ष्मशाली
॥ सूचधारे ॥ पि० पिशुने । दुर्भ
ने । कथेजपे । परदेधीदासके ।
परससतामसताशुदायासाध्यापके
॥ सूचयति । सूचयैश्वर्ये० द

सूचिशालिः ।

न्यादिरदन्तः । खल ॥

सूचनम् । न० गन्धने ॥ ज्ञापने ॥

सूच० । ल्युट् ।

सूचना । स्त्री० व्यधने । वेधनेदृशि ।
दृष्टौ ॥ गन्धने । अभिनये ॥ टाप्सूचिः । स्त्री० व्यधिन्याम् । सूच्या
म् । सुदू० इ० भा० प्र० ॥ नुव्य
प्रभेदे ॥ शिखायाम् । सूच्यतेऽ
नया । सूच० । खड्गः ॥ अल्प
गलि ॥

सूचिक । पुं० सौचिके । तुन्नशये ॥

सूचिका । स्त्री० सूच्याम् । सोधन
द्रव्ये ॥

सूचिकाधरः । पुं० गजे । इस्तिनि ।

सूचिकीपुष्पः । पुं० छितक्यम् ॥

सूचिकामरणम् । न० श्रीपधविशि-
षे ॥सूचिकोसुखम् । न० जलकरुं । ज
लनीषड्से । पि० अच्यापे ।सूचिगः । वि० ज्ञापिते ॥ सङ्क्षेप
तेऽर्गिते । सूच० । लः ॥

सूचिपरकः । पुं० शितावरशके ॥

सूचिपुष्पः । पुं० कितकद्रव्ये ।

सूचिरेमा । पुं० शूकरे ॥

सूचिशान् । पुं० गरुडे । इ० श०
र० लौ ॥

सूचिपदनः । पुं० नकुजे । मशके ॥

सूचिपुष्पं पदनं यन्त्र ॥

सूचिशालिः । पुं० सूक्ष्मशाली ॥

सूच्यः

सूतः

सूची । स्त्री • सीवनसाधने ॥ चाङ्गि
काऽभिनयात्परं । यद्गङ्गाविष्टा
याम् ॥ स्त्रियाः कर्णः ॥ सीच्य
तेऽनयाः षिवुतन्तुसन्ताने सि
वेष्टेरुचेतिषट् । टित्वान्डीप् ।
चि० पिशुनद्रुति० श्रीधरस्वामि
नः ॥

सूचीदलः । पुं० सिताधरे ॥
सूचीपत्रा । स्त्री० गण्डदूर्वायाम् ॥
जलस्य याम् ।

सूचीपाशः । पुं० सूचीधम्बनचेतुभूते
क्षिप्त्रे ।

सूचीपुष्पः । पुं० कीतक्यां ॥
सूचीमुखः । पुं० शुकदर्भे ॥ व्यूह
विशेषे । न० हीरके ॥ नरकान्त
रे ॥ चि० सूच्याख्ये ॥

सूचीरोमा । पुं० सूकरे । चि० सूची
तुल्यरीमविशिष्टे ॥ सूचीसदृशा
निरोमाषियस्तसः ॥

सूचीव्यूहः । पुं० सूच्याकारिव्यूहवि
शेषे ॥ विपीलिकापङ्क्तिरिषाय
पञ्चाङ्गावेन० संशतरूपतया० यत्र
यत्र० सैनिकावष्टानं० सशोप्रपशी
रम्० रुधमुखः सूचीव्यूहः । सेना
यत्नाभयेसतियायान् ॥

सूच्यः । पुं० खरच्छदे । चलूख
ड० इ० गौ० दी० भा० प्र० दृष्य
िशेषे ॥ न० दर्भे ॥ सूच्य
भागि ॥

सूच्यस्यूलकः । पुं० दृशविशेषे ॥
यथा । सूच्यस्यूलकीदर्भोर्लूपा
खखखरच्छददृशिरत्नमाशा ।

सूच्याख्यः । पुं० मृषिके ॥ महानर
कीक्षप्रभेदे ॥ चि० सूचीतुल्यमुखे ।
सूच्याङ्गः । पुं० सिताधरे ॥

सूतः । पुं० सारथी ॥ सुवतिगम
यतिस्त्राश्वान् । धू० । यत्त्वत्त्वा
तुलः ॥ खट्वरि । तच्चिद्य ॥ ब्रा
ह्मण्याञ्चित्रियाञ्जाते ॥ यथा । च

त्रिधादिप्रकृत्यायांस्तीक्ष्णसिजा
तितइति । चत्रिषाहासम्भवात्
कृत्यायदृष्यंस्त्रोमात्रप्रदर्शनार्थम् ॥

ब्राह्मण्याञ्चित्रियाञ्जात्वाद्यतनामा
सजायते ॥ पितामहद्वैबध्यपृथो
र्वैद्यस्यवत्सूच्यासीमाभिषवभूतो

सीत्वेदिसमत्पन्नंनारायणांशे०
पुराणानां०त्तरि । पीराणिके ॥

यथोक्तविश्वपुराणे । इक्षुं तुदक्षिणे
चक्रं दृष्ट्वात्सपितामहः । विश्वो
रंशंपृथुंमत्वापरितीक्ष्यं परं यथै ।

तद्यत्वेजातमः०चक्रयत्त्रैपैतान्दृश्य
मे । सूतः सूच्यांसुसुत्पन्नः सी
त्वेदिसमत्पते ॥ तस्मिन्नेवमथा

यत्त्रैजज्ञे प्राज्ञीयमागधः । प्रोक्तौ
तदाम्निवरेत्सायुभौसूतमागधौ ॥
सूयतामेषनृपतिः पृथुर्वैद्यः
प्रतापवान् । इति २ अंशे २३

ऽध्यायः ॥ पण्डिनि ॥ सूयै ॥

सूपधूपनम्

सूरि :

प्रस्थः । कुसुमुस्यस्यै चपचतल
त् ॥ कदनारिखचदीर्घनिर्देशा
दन्यचाप्युदितिषा ॥ बडा, सब
तिरसम् । पुप्रसवादी । सुप्रुर्था
निष्ते तिपोदीर्घं च ॥

सूपकारः । पुं० पाककृत् । व
ल्लवे । आरालिके ॥ शौदनिके ॥
तल्लक्ष्यं वयः । ब्रह्मिताकारतल्ल
घ्नोबलवान्मिष्टवाचकः । शूरघ
कठिनशैवसूपकारः सलच्यते ।
अपिच । पितृपैतामहादृषः शा
स्त्रज्ञोमिष्टवाचकः । शौचयुतो
यमलक्ष्यसूपकारः सलच्यते । भवे
युद्धोमिकाः शिग्धाः सूपकाराः
प्रमागताः । धृतोष्णोषोघशुच
यस्तयावे श्वशिक्षिताः ॥ अन्येपितृ
शयिकेविस्तरस्त्रिपरिवारकाः । तेषि
नेषंविधाएषतद्व्यलोपिताहमद्र-
ति ॥ सूपंशरोति । कृ० । क
प्रंश्रय ॥ शूद्रपाक्षीपक्षीविनि ॥
सूपकारपतिः । पुं० पाचकाध्यक्षे
तल्लक्ष्यं वयः । सूपकारपतिस्तत्र
प्रायोषेयशुभान्वितः । तत्रद्वय
ज्ञानतल्लक्ष्यसत्तृपाशमत्त्परः । जी
वनंशौचनामन्नं तद्गृहं विधिपाचि
तम् । तदेवाविधिनाभुक्तं परिष्ठा
नेविधिपमम् ॥ सूपकाराणां प
तिः ॥

सूपधूपनम् । न० विद्वानि ।

सूपपर्णी । स्त्री० मृहपर्व्याम् ॥
सूपश्रुतः । पुं० मूत्रे ।
सुपाङ्गम् । न० विद्वानि ॥
सूप्यः । पुं० वैदिके । प्रमोधाग्ये ॥
सूमम् । न० पुं० घीरे ॥ नमधि
॥ सूते । षड्प्रोपिगर्भविनाच
ने । सुधतेषा । षड्प्राधिप्रसवे
। इधियुषोधिदसिध्याधूसूभ्योम
कः ॥ पुं० चन्द्रे ॥

सूर । पुं० सूर्ये । रवी ॥ सुवति
प्रैरयतिकर्मणिलोकम् । सूप्रैर
थे । सुसुधागुधिभ्यः कान् ॥
यादधि । वसुदेवजनके । उताहं
तृपिष्टविशेषे ॥

सूरयः । पुं० अर्धाङ्गे । शूरये ।
चन्द्रे ॥ चर्यते । सूरीर्षिसायाम्
। वसुधामन्यवापीतियुष् । कर्त्त
रिख्युड्या ॥ बाहुलिसूरयंभा
द्यात् ।

शरतः । वि० कृपालौ । सुष्ठुरम
ते । रम० । शतः । बाहुलकात्
पूर्वपदक्षदीर्घः ॥ शरीकं वृषरा
पतिषा । उः ॥ लपमान्ते ॥ सौ
रनेः शौरनेः पूर्वपदक्षदीर्घः
। कित्त्वोद्गनुमासिक्कलीपः ॥

शरसूतः । पुं० अन्तरे । यकडा
यजे । शरशरवे. यत् सारधिः ॥
सूरिः । पुं० घीरे । पण्डिते । सज्
ख्यापति । सूरते. सूर्यतेषा धू

सूक्तौ

व्यंशान्तः ।

ङ् प्राबिर्भविभोषने । प्राधिप्रसवे
 वा । सूक्तः क्रिः ॥ यादवे । सूक्तं ॥
 सूक्तौ । पुं० पण्डिते । विदुषि । सू-
 रः सूर्योऽस्यु पाश्र्वतयाऽस्य । अ-
 तर्कनिठनावितौनिः ॥ न० भूमे ।
 सूक्तौ । स्त्री० कुम्बाम् । पृथायाम् ॥
 सूक्तं स्त्री । पुं० योगादितिङ्गीप् ।
 सूक्तं तिथ्यात्सूर्ये तिथिषोऽपः ॥ रा-
 जसर्षपे । राधिकीयाम् ।
 सूक्तं पण् । न० च्चदरे ॥ सूक्तं चा-
 दरे । व्युट् ॥
 सूक्तं ॥ पुं० माषि ॥
 सूक्तं ॥ पुं० प्रसूतोऽने ॥ शीपित
 भावने ॥ कुम्भपरिमाणे । द्रोण्य
 यपरिमाणे । इतिषे व्यक्तपरिभाषा
 ॥ ससर्षि । चयतौ । सूर्य्याम्
 ङ् चेतिसदयापादौऽस्यपाठात्पुः ॥
 सूक्तं चण्डौ । स्त्री० राक्षस्यभगिन्या
 न् ॥ सूक्तं शीपितभाषनम् । नख
 विदूपथे । सूक्तं चण्डौ शीपितभाषने
 नमस्त्रादिसत्सुत्रियागखयतिदूषयतो
 तिसूक्तं चण्डौ ॥
 सूक्तं पथी । स्त्री० सुहृपण्याम् ॥ पुं-
 थं पदादितिषत्वम् ।
 सूक्तं रक्षम् । न० तीर्थं विशिषि । राम
 तीर्थे ॥
 सूक्तौ । स्त्री० ययः प्रतिमायाम् ॥
 शीपितभाषनम् ॥ ॥ बहुदोषिणी । स
 थं शीपितभाषनम् । गौरादित्वात्

ङीष् ॥ सूक्तौ ज्वलतीमादिष्
 न्मुञ्जयेगुवतस्यगः ॥
 सूक्तं ॥ पुं० चक्रपथे ॥ सूरे । अ-
 र्यं नृषि । चादिष्ये । तपने । स-
 रितरि । रवी ॥ अक्षदध्यादिभिः
 पूषोऽज्ञाषराश्चपुराणे । यथा । उ-
 द्याग्निः चतं चयं यत्तुभक्त्या नरी
 विजः । दध्यदतास्तुभिस्तु तउ
 भिः पूषयेष्त्विः । तस्त्रभाषप्र-
 पत्तया शुभं यत्समुपाञ्जितम् ।
 तत्स्युणादेवनिर्दग्धिं भस्त्रोभयतिर-
 स्यतदिति ॥ रस्योनां प्राचः नारत्ता
 नाचस्त्रोक्तरथात्स्यः ॥ यथा ।
 सरस्वत्याग्ने । च० । अर्चं रिक्यप्
 । निर्पेतनः दुस्वम् । तद्यारपरत्वा
 दधिचेतिदीर्घः ॥ यथा । सुवति-
 कर्मथिदीर्घं प्रेरयति । पूषे रथे
 । अर्चं रिक्यप् । निपातमात्क्य-
 पीरुडागमः । चभयषरास्यस्युचये
 ङ्यादिनाविपातनम् ॥ चतेजस्य
 तिसर्वे जगदितिषा । ङ् प्राधि
 गभं विभोषने । सूक्तं चण्डौ शीपितभाष-
 नम् । यथा । परीतन्तु दिवा प्रोक्तं विपरो
 तन्तु यवरो । पीथं मासीगतचन्द्र-
 चयं इत्यभिधीयतयति ॥
 सूक्तं चान्तः ॥ पुं० चग्निमणौ ।
 चग्निमणौ ॥ सूक्तं चण्डौ । यथाऽस्य
 निः ॥ चण्डौ चण्डौ । सूक्तं चण्डौ

सूर्यराक्षणम्

सूर्यभङ्गः

। पुष्परत्ने । पचत्पुटे ॥ स्त
 टिके ॥ सूर्यः काःस्तोऽस्य ॥
 सूर्यशान्तिः । स्तो. पुष्पविधिः ।
 यथा । सूर्यशान्तिस्तत्र यथाचोक्तं
 पत्तयद्वेष्योतिशब्दचन्द्रिका ॥ च
 यं द्युती ॥
 सूर्यकालः । पुं. दिने ॥
 सूर्यकालानुचक्रम् । न. खरोदय
 प्रसिद्धे मानशान्तिशुभाशुभप्रार्थ
 मन्त्रप्रथितचक्रविशेषे ॥ विवा
 द्वेयसन्निवेशेनागर्भगमनेतथा ॥
 सूर्यकालानुचक्रं ज्ञातव्यस्तुप्रथम
 तः ॥
 सूर्ययज्ञम् । न. जिहराशौ ॥ च
 चाङ्कालिदामः । यश्चाननाख्यो
 षियवेभक्त्योपज्ञाचक्राख्योऽस्तितथा
 भक्तौ । एतद्देव पात्रायितुं च
 नोऽस्त्यन्तदिशि तद्गारमासेरि
 ति ॥ सूर्ययज्ञम् ॥
 सूर्ययज्ञः । पुं. सूर्यपरागे । सूर्य
 यज्ञे ॥ यथा । सूर्ययज्ञः स
 यं पारिषोमसोमयज्ञे भवितुं । च
 सामथिरपथीयतवानस्तफनंसा
 रामः ॥
 सूर्ययज्ञश्च । न. सूर्यपरागे ॥ त
 स्कारयानुक्तं वज्रपुराणे । सूर्य
 मूर्धोद्वारागस्तुनोक्तयज्ञविद्याभवे
 त् । चन्द्रोन्मेषोऽस्त्येनास्योदर
 पकारवात् ॥ य (१२३, सुप्रथेते

तथातः पूर्वपश्चिमी । तत्रपुष्प
 फलाशानः क्षीराशौस्तुविष्णुने
 शि ॥
 सूर्यज . पु . यने . पितृपती ॥
 शनैश्चरे ॥ सूर्योन्मेषनरे ॥ क
 र्णे । कृष्णात्पदी ॥ सूर्याज्जात
 । जनी . उ : १
 सूर्यज्जा । स्त्री . कालिन्द्याम् ।
 यमुनायाम् ॥
 सूर्यतनयः । पुं . यने ॥ शनियज्ञे ॥
 कर्णे ॥ सुर यमानरे ॥
 सूर्यतनया । स्त्री . कालिन्द्याम् । य
 मुनायाम् ॥ ब्रह्मयज्ञतनया
 सूर्यतौलन् । न . तोषं विप्रैः ।
 सूर्यपथः । पु . यज्ञं पथे । चा
 दिश्वपनी ॥ सूर्यभानितीक्ष्ण
 निपथानिपथविषयः ॥
 सूर्यपुत्रः । पुं . सूर्यजे सूर्य
 तनये ।
 सूर्यपुत्री । स्त्री . यमुनायाम् ।
 यथा । यमस्तुनंमर्त्यस्तुयमने
 क्षीकवृद्धिः परदाभवमेनिष्य
 यं पुष्पिनैः स्तुते ॥
 सूर्यकालिन्द्याम् . न . खरोदयोक्तेम
 नुनानासिचक्रायंशुभप्रार्थकचक्रवि
 शेषे ॥
 सूर्यवह्नी । स्त्री . यज्ञं पुष्पिकावधे ॥
 सूर्यभङ्गः । पुं . यज्ञे ॥ वि .
 यज्ञं पुष्पिके ॥

सूर्योपासम्

सूर्येन्दुसङ्गमः

सूर्यभङ्गाः । स्त्री० सुवर्षलायाम् ।
आदित्यभङ्गायाम् । पुल्लिङ्गम् ।
इ० भा० ॥

सूर्यभवि । पुं० सूर्यकान्तनथी ॥
पुष्पवृक्षविशेषः । पञ्चतुष्टेः । पुष्प
रत्ने ॥

सूर्यमण्डलम् । न० अक्षदिव्यम् । सूर्य
व्यंशमण्डलम् ॥

सूर्यमण्डलमेदी । पुं० परिजातिः ।
योगिनियन्त्ररथेऽभिसुखिभूत्वाऽत
स्तस्मिन् ॥

सूर्यमता । स्त्री० आदित्यभङ्गायाम् ।
सूर्यमुखी । स्त्री० सूर्यमुखीतिख्या
संपुष्पवृक्षः । सूर्यमुख्याश्चेत्सुखी
टयोऽनिरुक्तकामिण्यण्डुताम् । अ
क्षद्वितीयः ॥

सूर्यमोक्षः । पुं० सौरभुवने ॥
सूर्यवधः । पुं० सूर्यसन्ताने ।

सूर्यसञ्ज्ञम् । न० कुटुम्बे ॥
सूर्यसारथिः । पुं० अक्षणे ॥

सूर्यसदयम् । न० सूर्यसंस्तारवि-
शेषः ॥

सूर्याः । स्त्री० सूर्यस्यदेवतायाम् धी
विति । सूर्यस्यमादेवता । सूर्या
होवतायाषाम् । इन्द्रवासुधामो
षधी । विशालायाम् । नवेठा
याम् ।

सूर्यध्वंसः । न० सूर्यसम्प्रदान
पण्यम् ॥

सूर्यालीकः । पुं० आतये ॥

सूर्यावर्तः । पुं० पुल्लिङ्गम् । इति
प्रसिद्धेऽप्यवशिष्टे । सुवर्षलायाम्
॥ सूर्यावर्तोऽप्यवशिष्टः । सुवर्ष
वा० प्र० यौ० दे० भा० प्र० गा
कविशेषे अक्षप्रयोवायथा । पर
वर्षेयशक्यभोवशिरः क्षमिपिष्य
णो । जामातासौर्जापत्प्रोक्तं सूर्या
वर्तं सितेऽपरद्वितिरङ्गताला । परा
हृक्षालीवाधितः सूर्यावर्तस्तु शब्द
कैरिति च रात्रौ शरीरैरिति च ॥
यथा । सूर्योऽयं याप्रतिमन्दगन्दम
क्षिभुवन्कसमुपैतिगाठम् । वि
वर्षेतिपांशुमतासुक्षेऽसूर्यावर्ततोऽपि
निवर्षतेयः ॥ यौतेनयान्तिजभने
चक्षिदुष्णे नक्षत्रः सुखमाप्नुयाद् ॥

सूर्यावर्तकं कष्टतमं विष्कारसूर्याव
र्तं तमुदाहरन्ति ॥ सूर्योऽयमिति
सञ्ज्ञोऽप्यारभ्येति यावत् । सूर्या
वर्तौ सूर्योऽप्यारभ्येति यावत् ॥ इति ॥
सूर्यावर्ताः । स्त्री० आदित्यभङ्गाया-
म् ॥

सूर्यास्त्रम् । पुं० सूर्यस्योत्तमयोः ।
सूर्यस्यः । सूर्योऽप्युक्तः । सूर्यास्त्रे
षाताऽहरितीसमाविति विष्वाण्ड
शिवः ॥

सूर्यसङ्गम् । न० ताम्ने ॥ पुं० अक्ष
वृक्षः । त्रि० सूर्यनामके ॥

सूर्येन्दुसङ्गमः । पुं० द्यौः । अमा

सूक्ता

वक्ष्यामः ॥ सूर्येन्दुसङ्घे तोष
क्विन् । षः ॥

सूर्योऽटः । पुं० सूर्याक्षकाक्षप्राप्तेऽति
थी ॥ यथा । सूर्योऽटस्तस सम्प्राप्ते
यः सूर्येऽस्तङ्घेऽतिथिरिति हेमच
न्द्रः । अपणेऽथोऽतिथिः सायंसू
र्योऽटिः गृहमेधिनेति मनुः । सूर्येष
जठः प्रापितः ॥ अक्षगतसूर्ये ॥
यथा । दिवातिथौ तु बिमुच्छेगसेधत्
पातकं भवेत् । तदेवाष्टगुण विद्या
त्सूर्योऽटिः पिमुच्छेग वदति विष्णुपुरा
णम् ॥

सूर्योद्दयः । पुं० भासाः प्रकाशी । सय
थादेशो भागवते । पक्षपंच ५५ उषः
कालः सप्तमं वा ५० क्वीद्दयः ।
अष्टपंच ५८ भवेत्पास शेषः सूर्यो
द्दयः स्मृतइति । तत्रशयनं नि
प्रियं यथा । सूर्योद्दये वास्तमितेष
गायत्रि विमुच्छेगतिथीरपि वक्ष्यामि
निति ।

सुखः । पुं० वापे ॥ कुमुदे । कौ
रवे ॥ उत्पत्ते । पश्ने वाते । वा
यो ॥ सरति । सप्तमिं वा । सुख
तौ । सुखभूय पिमुच्छेग कञ् ।
सुखं सरण्यौ लसिति वैदभाष्यम् ॥

सुखच्छुः । पुं० कगदुरीने ॥
सुखा । स्त्री० सुखच्छरत्वरदमख्यमा
षायाम् ॥ अफुल्लितायां क्षमं स
व्यांगतौ ॥ टाप् ।

सृष्टिः

सकालः । पुं० अयाजे ॥
सकम् । न० सृष्टिषि ॥
सकषीः । न० २ शोष्ठयोः प्राणाभा
से । सृजति लाजादि । सृष्टिषि
र्गं । बाहुलकात्कनिन् । अथ
स् ॥ प्राणाद्विः श्रुत्सृष्ट्योद्भव्यम
रः । शोष्ठ्येति जातानेकवचनं ।

सृष्टः । न० सृष्टिषि ॥
सृष्टः । न० सृष्टिषि ॥
सृष्टि । न० सृष्टिषि ॥ इत्युत्थोभ
रतस्य ॥

सृग् । पुं० भिन्दिवासे ॥ सरति
। सृ० बाहुलकात् । मक ॥
सृगालः । पुं० गोमाघौ । जस्युक्ति ।
सिन्धाल० पू० भा० प्र० मृगधु
त्तके ॥ सृजति मायाम् । सृज् ।
। बाहुलकात्कालम् । न्यङ्ङा
दिः । सृग्गालातिग । षः । पृ
थीदरादिः । सृग्गलातिवा । पू
र्व्वं परा । दीर्घविशेषे ॥

सृडा । स्त्री० सकायाग ॥ सती ।
सृङ् । पुं० सृष्टिस्तृप्ति । सृजिः
जिप् ॥ मृजौमृज् ॥ प्रथादिर्
पाणि ।

सृजकाक्षरः । पुं० सजिंवासादिः
सृज्यमानः । पि० सकलभूतसृज्ते ।
सृज्यः । पुं० पाण्डवानां सिनापती ॥
सृष्टिः । पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ वा
यो ॥ सरति । सृ० जनिदेत्वा

सूदाकुः

दिनासर्गेः क्षिन् ॥ प्रथो । पुं०
 स्त्री० चक्षुर्भे ॥ सृषिः क्षिपामि
 चमरः । सृषिः स्याद्दृष्टिपुमा
 नितिष्ठाशानरम् । तिनोऽभवति
 द्वीयमद्दृष्टि ॥ सरतिचन्द्ररंगच्छति
 • चनयाया । सृ० । सृष्टिमिभ्यां
 क्विदितिनः ॥

सृषिश्चा । स्त्री० लाक्षायां ॥ संज्ञा
 योक्तम् ॥

सृषीक्षा । स्त्री० लाक्षायां ॥ सर
 ति । सृ० । सर्गेर्नुक्त्विति ॥ ईत्
 न् ॥

सृत्तः । वि० गते ॥ सृधातीः ल
 प्रच्ययेवनिष्पन्नः ॥

सृत्तिः । स्त्री० गमने ॥ मार्गे ॥
 सरन्व्यनया । सृगती । क्षिन् ॥
 सृक्तायाम् । कुत्वितायां मूढवनप्र
 वृथायांगतौ ॥

सृत्वा । पुं० विसर्पे ॥ पश्चिषि ।
 वृषी ॥ प्रक्षापतौ । सरति । सृ०
 । शीलु शीलादिनाक्कनिप् । तुष् ॥

सृत्वरः । वि० गमनगोषी ॥ सरति
 तच्छीलः । सृ० इष्वन्मर्जस
 र्तिभ्यः क्त्वरप् ॥

सृत्वरौ । स्त्री० गमनकल्याम् ॥
 टिट्ठेतिङोप् ॥

सृत्वरः । पुं० । सर्पे ॥

सूदाकुः । पुं० वायी ॥ यच्च ॥
 ज्वलने ॥ चमो ॥ प्रतिसृष्टी ॥

सृष्टिप्रदा

दावाग्नापितिङ्गैमः ॥ सरच्च्य
 थंम् । सृ० । सरर्गेर्नुक्त्विति
 क्काकुप्रच्ययः ॥

सूदाकुः । स्त्री० नद्याम् ॥
 सृपाटः । पुं० सृपाव्याम् ।
 सृपाटिका । स्त्री० चक्षुःम् ॥
 सृपाटो । स्त्री० माने । गीतोदित्वा
 नृङोप् ॥ रक्तधाराशाम् ॥

सृत्तः । वि० गते । प्रविष्टे ॥

सृत्तमापः । वि० पच्यमाने ॥ सृ
 च्यमापं पथेयक्षिन्पसन्त्युसरिगाः
 खगाः ॥

सृत्तः । पुं० चन्द्रे । निगासरे ॥
 सर्पति । सृम्प्लगती । स्तोपि
 शक्षिर्वापिणक्षीत्वादिनारक्ष् ।

सृत्तरः । पुं० चन्द्रविजये ॥ यक्ष
 नीलधार्यः ॥ क्काङ्गादपमाङ्गव्यं
 क्षिपते ॥ सचमक्षिमाक्षिभं वति ।
 सरत्तगोषः । सृगती । सृत्तश्चद
 क्त्तरप् ॥

सृष्टः । वि० निःसृति । रश्मि
 । वृत्ते ॥ निश्चिते ॥ प्रचुरे ।
 प्राश्ये । भूषिती ॥ मुक्ते । ल्यतो
 । सज्जनम् । सृज्ज् । भाषिक्त ॥

सृष्टिः । स्त्री० सर्वे । निर्माणे । नि
 र्माती ॥ खमाये । ल्याने ॥
 सज्जनम् । सृज्ज् । क्षिन् । सृ
 ज्यतेर्नुक्त्विति ॥ पियमाङ्गिन् ॥

सृष्टिप्रदा । स्त्री० गर्भदात्रीसृष्टे ।

सिनायग :

सेतुसंमूर्धसंस्थाः ॥ लम्नशुद्धिमा
 व । सेवेतिमौताशुरिमेनिधेऽस्त्रिणि
 द्विपुंसिलग्निसमदम्बरायने । षतु
 टयेविक्रमभैरिलाभगैरसाधुभिः
 सेतुनिवन्धनश्रियै ॥ इति १८ अ
 ध्यायः ॥

सेतुमेदो । पुं० दन्तीवृक्षे ॥

सेतुवृक्षः । पुं० धरुषट्टुमे ॥

सेचम् । न० धन्वनद्रव्ये । निगडे ।
 धञ्जीइ० भा० प्र० ॥ सौयतेऽनेन
 । पिञ्ज्वन्धने । दास्योश्सेतिसर
 षेट्टन् ॥

सेद्विवात् । षि० निषण्णः । षट्ठ् ।
 । भाषायांसद्वसुशुषइति० लिट् ।
 क्खदादेशः । लिटिधासैरितिद्विस्त्वे
 • षतएकइल्मध्यइति० एत्वा
 भ्यासलोपौ । इट् ॥ लिट्यामुगित
 षोतिङ्गोपि० षसौरितिसम्प्रसार
 षेयत्वादिस्वऽभाषार्नेट् । से-
 ट्टुपो ॥

सेट्टुः । पुं० नाटाव्ये । राक्षसेभिः ।
 तरस्वजी ।

सेना ; स्त्री० ध्वनिन्धाम् । वाङ्मिया
 व् । पृतनायाम् । सैन्ये । उता
 हन्मातरि ॥ सिनेति । पिञ्ज्०
 । कृष्टञ्जुसिट्टरन्यनिस्त्रपिभ्योनिदि
 निनन् । टाप् ॥ सष्टइनेनलामि
 नाया ॥

सेनायग । पुं० सेनापती ॥ सेनाया

सेनापति :

अयं गच्छतिगम्भृ० । छः ॥

सेनायथीः । पुं० सेनासेसरे ॥

सेनाइम् । न० इत्यादिषतुषुं ॥ ते
 यथा । इत्यश्वरषपादात्सेनाइ
 स्याच्चतुष्टयमिति ॥ अत्र० नाविका
 टविकादोनांपदात्तावन्तर्भावः । नौ
 कानारथिष्वन्तर्भावः । सशिपादीनां
 यथाश्विन्तर्भावः । सेनायाश्चम् ।

सेनानायकः । पुं० यत्नाध्यक्षे । से
 नापतिदशकस्यैकस्मिन्पत्न्यौ ॥

सेनानिवेशः । पुं० शिविरे ॥

सेनाजीः । पुं० अग्निभुवि । गुष्टे ।

कात्तिकेये । सेनापती ॥ पृतना
 धिपे । सेनांनयति । षीज्० ।
 सस्युद्विषेतिङ्गिप् ॥

सेनानुकारी । पुं० सेनायगी ॥ सेना
 मनुपसाज्ञाशिकरोति । षिनिः ॥

सेनापतिः । पुं० सैन्यपि । वाङ्मिनी
 पती ॥ पतिदशकस्यैकः पतिः ।

सेनापतिरुच्यते । तत्त्वलणयथा ।
 कुलीनः शीलसम्पन्नोधनुर्वेदवि

शारदः । इतिशिवाश्चशिवात्तु
 कुयलः श्रच्छभाषणः ॥ निमित्तो

शकुनज्ञानेयैषाथेपचिकित्सिते ।
 कृतज्ञः अमर्षांगूरस्ययाक्तेशसङ्को

ञ्जुः । व्यूहत्त्वविधानज्ञः फ
 ल्वासारविशेषवित् । रात्रासेनाप

तिः कार्योपपन्नः चक्रियेयवेति
 माख्येराक्षधर्मः । कात्तिकेये ।

सौम्यास :

यः । तत्रभवद्वृत्तम् । क्षयः ।
 सौरेमथः । उवाच्यः ॥ सौरीयः
 अक्षयातद्धत् ॥
 सौरीयकः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सञ्जा
 यांक्षम् ।
 सौरीयः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सौरेभ
 यः । नद्यादिभ्योठक् २
 सौरीयकः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सौरीय
 यदोत्सञ्जायांक्षम् ॥ अक्षयुषाय
 या । सौरीयः कुष्ठवातास्रकफकाण्ड
 धिमापहः । तिक्तीणोमधुरोदन्त्यः
 सुन्निग्धः केशरञ्जनः ॥ द्रुति ॥
 सौवालम् । न० शैवाक्षि ॥
 सौठः । वि० चाम्ने । सशिष्यो ।
 सद्यतेष्य । षष्ठमर्षे । ऋः । स
 द्विपहोरोद्वर्षे ॥
 सौठा । वि० तितिक्षासंयुक्ते । सहित
 रि । शक्ते । सद्यते । षष्ठमर्षे ।
 यद्गुल्लघावितितृष् ॥
 सौत्कष्टः । वि० उत्कष्टायुक्ते ।
 उत्के । उन्नानसि ॥
 सौत्वासः । पुं० सद्यद्वृत्तम् । आ
 ष्चुरितके । श्वादाश्चुरितकंश-
 सः सौत्वासप्रथमः ॥ उवा
 सभम् । असुचोपथे । असुगति
 दीप्यादानेपुषा । वञ् । उत्सञ्चि
 तः सौत्वासः । उवासेनाधिक्ये
 नघेपथे नयासहितः सौत्वासः ॥
 न० सोप्रुठमे । प्रियशक्त्ये ॥

सौपकरण :

सौदकः । पुं० पिण्डप्रदातारं पुरुष
 मारग्वद्वयमपुरुषान्तेषु ॥ यथा ।
 पिण्डदात्सप्तपुरुषाः सपिण्डाः क
 धिताः प्रिये । सौदकाद्वयमान्ताः
 स्युस्ततः क्षिप्रमोचजाहति ॥
 सौदवः । वि० उद्वेगनसद्यवत्मानि
 वृत्तियुक्ते । लाभसमेत-पु० भाषा ॥
 सौदरः । पुं० सद्येदरे ॥ सद्य
 दरेषवत्तै । विपसज्जन्त्येति सः
 । सद्यसमानमुदरं यच्छेति यः ॥ क
 मात्तुगीयस्थानि ॥
 सौदरा । स्त्री० सद्येदरावामिन्या
 म् । टाप् ॥
 सौदर्यः । पुं० समानोदरे । सग
 र्भे । सद्ये । समाने उदरे ययि
 तः स्थितः । सौदरायः । वि
 भाषेदरे । इतिसमानस्यसः ॥
 सौनयः । पुं० जगुनि ॥ पु० य०
 र० सो ॥
 सौन्मादः । वि० उग्मादिस्थी । सौन्मा
 देः सद्येग्मादेनवत्तै । विपसज्ज
 नद्य ॥
 सौपकरणः । वि० उपकरणे नसद्य
 वत्मानि । उपकरणविशिष्टे ॥
 सौपकारः । वि० उपकारविशिष्टे ॥
 सौपधम् । वि० सञ्च्यदानादौ ॥
 सौपपदा । स्त्री० यन्मध्यावनिशेये ।
 यथा । सितान्ये द्वे द्वितीयावचा
 श्चिनेद्वयोत्तथा । चतुर्वादादयो

सोमान्न

साधिएताःसोपपदाः स्मृताः ॥

इति ॥

सोपपदाः । पुं० राष्ट्रयस्य० इन्द्री ॥

राष्ट्रयस्य पूषधि ॥ राष्ट्रयस्येत्थि

न्द्रीष० पूषधिष ॥ सोपपदापर

तौदाधिव्यमरः । राष्ट्रयस्यैवायप

पक्षमीभूतयष्टेपूषधिष । उपर

रुः । सङ्घटपप्रवेनराष्ट्रया० इति

सोपपदाः । तेनसदितोतिसमासः

। धोपसर्जनक्षोतिसपृक्षसः ॥

धि० व्यापजते ॥

सोपपदाः । धि० तिरस्कारसहिते ॥

सोपपदासः । धि० उपवासविधिष्ठे ॥

सोपाथः । पुं० चण्डालेनपुण्यस्थां

नितेऽन्यजविशेषे । भङ्गोतिप्रसि

धे ॥ भारणोपितापरधि० राजा

देशियमारथम्० तेनास्यवृत्तिः ।

धया । चण्डालेनसुसोपाकीमूल

व्यसनवृत्तिमान् । पुण्यस्थानायते

पापः सदासक्यनगर्हितः ॥ इ

तिमनुः ॥

सोपाधिः । ति० उपधियुक्ते ॥

प्रतिवाभेष्टादिनादानादौ ॥

सोपानम् । न० पापार्थाद्विरचिते०

सौधाद्यारोहणे । पारोहणे ।

पैडो० इ० भा० प्र० । सद्ययद्य

मानउपरिधानागमममनेन । पारो

होहणसोपानं पैडोइतिसमाह्वय

। सोपानेवाऽऽवर्तितेति० अथि

सोमधारा

स्वधिरौष्ठिथीतिवन्दरत्नापलो ॥

सोमाध्वनः । पुं० शोभाध्वनि ॥

सोमः । पुं० शिवे ॥ उभयोसहितः

तः । विमदोषितौ । चन्द्रे ॥

सोमेऽमावास्यायामरुषोदयमारभ्य

स्नानकालपर्यन्तं भौनोभूत्वान्ना-

नात्नोऽसृजसदीनफलम्भवतीत्या

हस्यासः । सिधोषालोवाङ्गुर्वापि

यदिसोमदिग्भवेत् । शिसृजसफ

लंदद्यात्स्नानंयन्मौनिनाहृतमि-

ति ॥ अमुत्सोति० सोमः ।

पुप्रसवेययथीः । अतिस्तुत्तु

सधृञ्चिच्चुभायाथापदिवलिनीभ्यो

मङ्गितिमन् ॥ पानरे ॥ कुषेरे ॥

पितृदेवे । यने । समोरथे ॥ य

सुप्रभेदे । नीलवसो ॥ कर्पूरे ॥

सोमवतीषधी ॥ सोमवतारसे ।

सोमवतासाधवकीपारी ॥ दिव्यी

प्रथ्याम् ॥ अमृते ॥ पर्वतविशि

षे ॥ न० नीरे । जषे ॥ प्राश्चि

षे ॥ स्वर्गे ॥

सोमगर्भः । पुं० विथौ ॥ सोमो

गर्भोऽग्र ॥

सोमजः । पुं० धृषि ॥ न० दुग्धे

॥ धि० चन्द्रके । सोमाक्षालः

। जनी० । उ० ॥

सोमतोर्धम् । न० प्रभासतोर्वे ॥

सोमधारा । स्त्री० देवपथे । नभः

सरिति ।

सोमवाची

सोमा । पुं० चन्द्रे । इन्दो । अमृतं सौति । घृणसधने । नामन्सोमन्सोमद्विष्टनेनदृग्पाद्यानिपातितः सोमान्नाम् ।

सोमपः । पुं० सोमपीतिनियामेषी तसोमलतारसे । सोमंपिषाति । पापाने । आतानुपेतिष्ठाः ।

सोमपत्रः । पुं० उलपे । कोमलतपे ।

सोमनाः । पुं० सोमपे । वज्रोसोमलतारसवानकर्त्तरि । सोमंपिषाति । पा० क्विप् । नृगोः पुर्वेषु० ब्राह्मणानांपितृषु ।

सोमपीती । पुं० यागेपीतसोमरसे । सोमपि । सोमप्यपीताम् । सोमपीतामस्यास्ति । इनिः ।

सोमपीथः । पुं० सोमपागे ।

सोमपशुः । पुं० कृशुदे ॥ सोमो बभूवस्य । सूर्यवधयोः । यथा । स्रवाणिसूर्याण्यश्वीसधीपाः । सूर्येन्दुजो । सूर्यशशाङ्कशीशः । आदिशशुजो रविचन्द्रभीमा । वृषार्कनीचन्द्रजगर्गवीर्षतिष्ठोतिष्ठात्त्वम् ॥

सोमभूः । पुं० वृधदहि ॥ जिनराजभेदे ॥ वि० सोमवंशीश्वे ॥ सोमोव्यति । भू० क्विप् ॥

सोमपागः । पुं० सोमलतारसपापापधेषादिभ्यश्चविभेदि ॥

सोमशोधो । पुं० सोमपागवर्त्तरि ।

सोमलता

सोमशोनि । न० चन्दनविशेषः । यथा । सुगीतर्त्तचन्दनयत्तेजपिष्ठा सुच्यते । उभौतुयद्यपयोदोसोमयोनिः शिलोद्वयमितिष्यद्वन्द्विकाः ।

सोमराजः । पुं० चन्द्रे । द्विजराजो सोमराजः । सोमराजोराजाय । टच् ॥

सोमराजिका । स्त्री० सोमराजिनि । वाकुच्याम् ॥

सोमराजौ । पुं० सोमविशेषः । तत्पर्याया यथा । अश्वजुजः सोमराजौसुवर्णोसोमशशिका । कालमेपीकृष्णकलावागुणीपूतिफल्गुभीति । सोमराज० इ० इ० कुचं० इ० च० गौ० दे० भा० ॥ सोमद्रव । सोमनवा० राजति । राज० । उपमानइतिशामुष्यलाताभितिशायिनिः ॥

सोमराजौ । स्त्री० सोमलतायाम् । वागुज्याम् । सोमराजिनि । गायत्रोद्वन्दोभेदे । यकारइवेनप्रकृशाइवतिः । भवेत्सोमराजोतथागङ्खनारीद्वियासोमराजोष्वपिलच्छन्नचणम् । यथा । इरेसोमराजोसमःसैयश्रीः । अगन्ताएडखाच्छिगच्छन्वकारम् । ङीप् ।

सोमनता । स्त्री० खनःस्त्राप्रसिद्धायां कतायाम् । तस्याः पर्यायाशुखादयद्य सोमपञ्जीसोमलतासोमाधोरोद्विजप्रिया । सोमपञ्जेवि-

सोमवधो

दोषतोऽटु स्तिन्नारसायनौति ॥
 अपिच । सोमवधोमहागुह्यायज्ञ
 योऽपानुर्गता । सोमार्हागुह्यवधो
 ययज्ञाखीर्दिषप्रिया । सोमवीरा
 वसोमाययज्ञाङ्गाकद्रसङ्ख्यया ।
 सोमवज्रीकटुः शौतामधुरापित्त
 दाहकृत् । दृष्याविजोपयमभौ
 पावनोयज्ञसाधनीतिरा० नि० कटुः
 ॥ ब्राह्मोपधौ ॥

सोमवधिका । स्त्री० गुडूच्यां । सोम
वध्याम् ॥

सोमवधः । पुं० बुधिरिरे सजात
यधौ । चन्द्रवंशः । सोमवधंशः ॥

सोमवल्काः । पुं० धमणकटुफलै ।
खदिरै । रोठाकरधौ ॥ धरधौ ॥

सोमवधयस्कोवल्कलमस्य ॥

सोमवल्काः । पुं० कदरे । श्वेत
खदिरै ॥ सोमवधयस्कोवल्कलमस्य ॥

सोमवधरी । स्त्री० ब्राह्म्याः सोमवधौ ॥
सोमवधपत्नी ॥ सोमजतायाम् ॥

सोमवधिका । स्त्री० सोमराजिनि ॥
सोमवधपत्नी । स्वार्थे कन् ॥

सोमवधो । स्त्री० वत्सादय्याम् । छि
द्रकहायाम् । गुडूच्याम् ॥ सोम
वधपत्नी ॥ यागुध्याम् । सोमजता
याम् । सोमवधोषिदोषतोऽटु
स्तिन्नारसायनो ॥ पातालगरुड्या
म् । माह्व्याम् । सुदयना
याम् ॥

सोमसिधान्तौ

सोमवारः । पुं० सोमवधमेवम्यदिने ॥
सोमविक्रयी । पुं० सोमलतारसनि
कृत्यकशरि ॥

सोमवधः । पुं० कटुफलवत् ॥ श्वे
तखदिरै ।

सोमवधका । स्त्री० शशाङ्कव्याम्
॥ चन्द्रखण्डविषिष्टायाम् ॥

सोमवधजम् । न० कपूरै ॥

सोमवधः । भूस्त्रि० पितृगणान्तरे ॥
विराट् सुताः सोमवधः साध्या
नापितरः स्मृताः ॥

सोमवधगः । पुं० नक्षत्राणां कश्चाश्च
त्यवत् ॥ सोमोऽन्वत्सवतीति ।
युषः ।

सोमसारः । पुं० खदिरै ॥

सोमसिधान्तः । पुं० भौदधविशेषे ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्य खड
पादिकं यथा । नरास्थिमात्स्यकृत
षारुमूषणः श्मशानघाती नृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्च नशु
दुधदधंनिगन्धिधोभिन्नमभिन्न-
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्
वसाऽभिषारितमजामांसोऽतुर्धुं
क्षतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क
त्तकठोरकण्ठविगलन्कीलाधारी
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
र्देधोमहाभैरवद्वति ॥

सौध :

द्विप्रकृतिभावाद्द्विसौपात्रीपीन
भवतः । यद्वा । सुदामाभवतः
सुदास्त्राद्यद्विषाएकदिक् । पृष
वदण्प्रकृतिभावौ । स्फटिकादिम
यपर्वतप्रान्तभवाद्द्विविद्युदतिस्तु
टाभवतीत्यर्थात् । सुदामाभाला
। तत्रभववावा । सौदामनी । माया
कारिण्यः । तस्मिन्निधि ॥ अस्
रः प्रमेदे । देवनिधिषु । इत्यन
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशिष्टे ।
अपाहकाख्यायनः । अठयाकन्य
यावापिपञ्चुः । पितृगृहेयवा । भ
र्तुः सखाशात्पित्रीर्बालव्यंसौदा
यिकं स्मृतम् । सौदायिकं धनं प्रा
प्यस्त्रीणां स्त्रातन्वुमिष्यते । यस्मा
त्तदादन्तर्गम्यार्थं तैर्दत्तं तत्प्रणी
वनम् । सौदायिके तदास्त्रीणां स्त्रा
तन्वुं परिष्कौचितम् । विक्रयेषु य
दाभिसद्येष्टं स्त्रावरेष्वपीति । सु
दायेभ्यः । पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिस्योक्तव्यंसौदायिकम् । आन्तर्ग
म्यम् । पनेष्टपम् । इतिदायता
त्त्वम् ॥

सौदातः । पुं० वृक्षाकुपंश्रीवपयी
ध्याधिपतौ । कृष्णपवादे । मि
पद्ये ॥

सौधः । पुं० न० राससदने । सुधा
विषाऽस्यास्ति । ज्योत्स्नादिष्याद

सौपर्णयो

य् ॥ सुधयाऽवलित्वा । रौखे
॥ वि० सुधासम्बन्धिनि ॥ पुं० दु
ग्धपापाये ॥

सौधभूषणम् । न० कटशकंरायाम्
। अना० पू० भावाप्र० ।

सौनः । वि० सूनायांभावे ।
सौनन्द्रम् । न० बलभद्रसुसखे ।
सौनन्दो । पुं० बलदेवे । सौनन्दम
स्यास्ति । इति ॥

सौनिकः । पुं० वधस्यानाधिकारि
णि । वैतंसिके । नांसिके । शा
कुनिके ॥ सम्याचरति । ठक् ।

सौनिको । स्त्री० दीवचौवेष्ट्याम् ॥
सौन्दर्यम् । न० सुन्दरतायाम् ॥ त
ल्लचणयवा । अङ्गप्रत्यङ्गानां यः
सन्निवेशिायथोचितम् । सुदृष्टसन्धि
बन्धयत्तत्सौन्दर्यं सुदाङ्गतमिष्यु
ल्लज्जलनीचमधि ॥ सुन्दरस्यभाषः
। प्यञ् ॥

सौपर्णम् । न० मरकते । शुष्क्या
म् ॥ गारुत्मतास्त्रे ॥ वि० सुप
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णा । स्त्री० पातालगरुडीयता
याम् ॥

सौपर्ण्यः । पुं० गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णायाश्चपञ्चम् । स्त्रीभ्यो-
ठक् ॥

सौपर्णयो । स्त्री० सुपर्ण्याः प्रथ्याम्
॥ सुपर्ण्यापपञ्चं स्त्री । स्त्रीभ्योऽ

सौभाग्यम्

सौभाग्यम्

क् । टिट्ठाण्वितिडीपं ॥
 सौष्टिकम् । न० राषिमारथे । रावि
 युवे ॥ महाभारतखण्डविशेषे ॥
 त्रि० सुप्रसम्बन्धिनि ॥
 सौभम् । न० खसखारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभगम् ॥
 सौभद्रः । पुं० सुभद्रातनयेऽभिमान्यौ
 ॥ सुभद्रायाथपत्यम् । अथवाभ्यो
 नदीमानुषोभ्यद्रुत्वण् ॥ सङ्पा
 मविशेषे ॥ सुभद्राप्रदोजनसख्य
 सङ्पासिप्रयोगनयेऽष्टुभ्यद्रुत्वण्
 यन्विशेषे ॥ सुभद्रामधिकृत्यक
 तीयन्वः । अधिकृत्यकनेयुस्त्रे
 वृत्त्यण् ॥ त्रि० सुभद्रासम्बन्धि
 नि ॥
 सौभद्रेयः । पुं० अभिमन्त्रौ ॥ सुभ
 द्रायाथपत्यम् । स्त्रीभ्योऽटक् ॥
 विभौतकहङ्के ॥
 सौभरम् । न० सामविशेषे ॥
 सौभरिः । पु० सुराथप्रसिद्धेपरम
 षसि । मुनिविशेषे ।
 सौभागिनियः । पुं० सुभगासुभ
 सुभगायाथपत्यम् । अथवाभ्यो
 नामिनङितटक् । इनङादेशे
 । इङ्गेण् भयपददृष्टिः ॥
 सौभागिनीयौ स्त्री० सुभगाभिर्भुक्तौम्
 सौभाग्यम् । न० विष्कम्भदास्तगत
 योगविशेषे ॥ शब्दातफलंयथा ।

सौभाग्यजन्मासुभगेमनुष्य आश्वो
 जनानांघनयान्गुणत्रः । उदार
 चित्तोबलवान्विवेकीमहाभिमानो
 प्रियभाषणश्चेति । सिन्दूरः ॥ टङ्क
 षे ॥ सुभगत्वे ॥ तङ्कषणंयथा ।
 अल्पनिद्रोऽल्पभुक्त्वाग्नीमितभाष्य
 नसूचकइति । सुभगस्यकर्मभावोवा
 । व्यञ् । इङ्गसिन्धुन्नेपूर्वपदस्यचि
 ह्यभयपददृष्टिः ॥ त्रतविशेषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यव्यवहारी ॥
 यः सामान्यं सुभगत्वमिच्छेद्गु
 यान् ससर्वं सख्यदेत्परोक्षम् । प्रा
 प्रोतिदोषानसत्ततोपनेकान् परस्य
 योदोषकषांकरोति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणिः । पुं० सारकौ
 सुशुक्तधौषधविशेषे ॥
 सौभाग्यशुद्धी । स्त्री० पाकविशेषे । य
 थ । नागरस्यपलान्यष्टौघृत दीपञ्च
 तत्समम् । चौर द्विप्रस्रसंयुक्त ख
 खड्ग्याद्वैशतंपलम् । पचिन्मृदनि
 नासम्यक् यथापाकोभवेत्तदा ।
 अथैदयात्त्रिजातस्यश्लोषस्यप
 लोन्मिदम् ॥ भक्षयेद्वाशयत्याशुशि
 रःशूलसमारुतम् । सूर्यावर्षे इ
 नुक्तस्य मन्यास्यसगलयधम् ॥ व
 लयर्षंकरं ह्यव्यं बलोपहितनाशन
 म् । यः सचातप्रशसनं सौभाग्यकर
 नुसममितिपाकावली ॥
 सौभाषम् । न० सुभातृणांभावे ॥ यु

सौध :

त्रितिप्रकृतिभावाद्रिकोपाक्षोपीन
भवतः । यद्वा । सुदाभापर्वतः
सुदाक्षाप्रद्विषाएकदिक् । पूर्व
वदण् प्रकृतिभाषौ । स्फटिकादिम
यपर्यंतप्रान्तभवाश्चिद्युदतिस्फु
टाभवतीछर्घात् ॥ सुदाभाभाला
। तपभवावा । सौदामनी । माला
कारिच्छर्घः । तडिद्विशेषे ॥ अष्ट
रः प्रभेदे । देवनिशेषे । वृष्यज
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशेषे ।
अपाहकाव्यायनः । कठयाकन्द
यावापिपण्डुः पितृगृहेयवा । भ
र्त्तुः सखाभात्पिभीर्बालव्यंसौदा
यिकं स्मृतम् ॥ सौदायिकधनं प्रा
प्यज्जोषांस्वातन्त्र्यमिष्यते । यस्मा
त्तदानीन्तनंस्वार्थं तैर्दत्तं तत्प्रभो
यनम् ॥ सौदायिके सदाज्जोषांस्वा
तन्त्र्यां परिक्रीप्सितम् । विक्रये चैव
दाने च यद्विष्टं स्वावरेष्यपीति । सु
दायिभ्यः पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिभ्यो लब्धं सौदायिकम् । आन्तर्ग
म्यम् । धनैश्च, वंम् । इतिदायत
त्त्वम् ॥

सौदासः । पुं० ब्रह्माकुर्वन्वीयन्नयो
ध्याधिपती । कलापपदे । मि
पसहे ॥

सौधः । पुं० न० राजसदने । सुधा
विषाऽख्याति । ज्योत्स्नादिच्चाद

सौपर्णयो

य् ॥ सुधयाऽवलिप्तं वा । रौषे
॥ वि० सुधासम्बन्धिनि ॥ पुं० दु
ग्धपायाणे ॥

सौधभूषणम् । न० कटशकं रायाम्
। जूना० पू० भावाप्र० ।

सौनः । वि० सूनायांभावे ।
सौनन्द्रम् । न० बलभद्रमुसले ॥
सौनन्दी । पुं० बलदेवे ॥ सौमंदम
स्यास्ति । इति : ३

सौनिकः । पुं० बधस्थानाधिकारि
णि ॥ वैतंसिके । मांसिके ॥ शा
कुनिके ॥ सूनयापरति । ठक् ।
मीनिको । स्त्री० दीक्षणीवेष्ट्याम् ॥
सौन्दर्यम् । न० सुंदरतायाम् ॥ त
ल्लचणं यथा । अहप्रब्रह्मकानांयः
सन्निवेशायथोचितम् । सुश्रद्धसन्धि
बन्धं यत्तत्सौन्दर्यं सुदाहृतमिष्टु
लज्जलनीलमखि । सुन्दरस्यभाषः
। ध्यञ् ॥

सौपर्णम् । न० सरकते ॥ सुपर्णा
म् ॥ गारुत्मानस्य ॥ वि० सुप
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णी । स्त्री० पातालगहडीपता
याम् ॥

सौपर्ण्येयः । पुं० गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णायाश्चपथ्यम् । स्त्रीभ्यो
ठक् ॥

सौपर्ण्येयो । स्त्री० सुपर्णाः । ध्याम्
॥ सुपर्णापपथ्यं स्त्री । स्त्रीभ्योऽ

सौभाग्यम्

क. । टिट्टाणजितिडोपे ॥
 सौमिकम् । न० राधिमारेणे । राति
 युधे ॥ महाभारतकपवै विशिषे ॥
 वि० सुप्रसम्बन्धिनि ॥
 सौभम् । न० खसहारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभद्रासुभे ॥
 सौभद्रः । पु० सुभद्रातनयेऽभिमन्वी
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्नम् । अश्वत्थो
 नदीमानुषोभ्यदृत्त्वण् ॥ सङ्घा
 मविशेषे ॥ सुभद्रोप्रयोजनसम्भ ।
 सङ्घामेप्रयोजनयेदृष्टभ्यदृत्त्वण्
 यन्वैशेषे ॥ सुभद्रामधिकृत्यक
 नैयन्वः । अधिकृत्यकैशुक्ति-
 दृत्त्वण् ॥ वि० सुभद्रासम्बन्धि
 नि ॥
 सौभद्रेष । पु० अभिमन्वी ॥ सुभ
 द्रायाश्चपत्नम् । स्त्रीस्योऽक ॥
 विभोतकड्डे ॥
 सौभरम् । न० सामविशेषे ॥
 सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धेपरम
 हसे । सुनिविशेषे ।
 सौभागिनिय । पु० सुभद्रासुभे ॥
 सुभगायाश्चपत्नम् । सुभद्रासुभे
 नामिनडितिकम् । इनडोदेशे
 । इन्द्रगेषुभयपददृत्त्वि ॥
 सौभागिनीयो । स्त्री । सुभद्रासुभेयोनी ॥
 सौभाग्यम् । न० विष्णुभावात्त
 योगविशेषे ॥ तज्जगतकलयथा ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यवन्मासुभगीसनुष्य श्राव्यो
 जनानां धनवाननुष्यज्ञः । उदार
 धितीपलवानुविद्विक्तीमहाभिमानी
 प्रियभाषण्येति ॥ सिन्दूरे ॥ टक्
 षे ॥ सुभगत्वे । तज्जगतकलयथा ।
 चल्पनिद्रोऽल्पभुवान्मोसितभाष्य
 नसूयकव्रति । सुभयस्यकार्यभावीया
 । अज् । इन्द्रगसिन्धुत्वंपूर्वपददृत्त्वि
 लुभयपददृत्त्विः ॥ व्रतविशेषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० वाङ्मयवैती ॥
 य । सार्धजन्यसुभगत्वमिच्छेद्गु
 षान्ससर्वाश्चदेत्परोचम् । प्रा
 प्रीतिदोषानसतोव्यनेकान्परस्य
 वोदोपकथांकराति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणिः । पु० सारकी
 सुसुक्तौषधविशेषे ॥
 सौभाग्यशुद्धो । स्त्री । पाकविशेषे । य
 था । नागरकपलान्द्यष्टीहृत देवस्य
 तत्सतम् । चौरधिप्रस्यसंयुक्त ख
 यडशार्हगतंफलम् ॥ पश्चिम्भूमि
 नासम्बन्धयथापाकीमवेत्तदा ।
 पृष्णदयात्त्रिजातस्त्रीयोपस्यप
 लोन्मितम् ॥ भद्वेन्नाशयत्वाशुशि
 रश्शूलसमाकृतम् । सूर्यावर्षे इ
 सुस्तम्भान्यास्तकनलधरम् ॥ व
 लयर्षेश्वरदृष्यं बलीपहितनाश्रन
 ज् । अमरातप्रशसनसौभाग्यकर
 मुत्तममितिपाकावली ॥
 सौभाग्यम् । न० सुभातृणांभावे ॥ यु

सौध :

मितिप्रकृतिभाषाद्विज्ञेयाप्राप्तौपीन
भवतः । यथा । सुदामापर्वतः
सुदान्नाचद्विष्णाएकदिक् । पूर्व
वदण्प्रकृतिभाषौ । स्फटिकादिम
यपर्यंतप्रान्तमवाहिविद्युदतिस्फु
टाभयतोद्यघातः । सुदासाभाला
। तत्रभवावा । सौदामनी । माषा
यारेण्यः । तच्छिञ्जिषे ॥ अपस
रः प्रमेदे । देवनिशिषे । इत्यज
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशिषे ।
चपाइकात्यायनः । कठयाकन्य
यावापिपत्तुः । पितृगृहेयवा । भ
र्तुः । सखायात्पितृर्बालम्सौदा
यिकं स्मृतम् । सौदायिकंधनंप्रा
प्यस्त्रीषांस्वातन्त्र्यमिष्यते । यस्या
त्तदान्दंशंस्वार्थं तैर्दत्तं तत्प्रकी
र्यम् । सौदायिके सदास्त्रीषांस्वा
तन्त्र्यं परिकीर्तितम् । विक्रयेचैव
दायेषयष्टेष्टंस्वावरेष्यपीति । सु
दायेभ्यः । पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिभ्यांलब्धं सौदायिकम् । भान्दं
स्रद् । धनैष्ठयम् । इतिदायत
त्वम् ।

सौदातः । पुं० । वृक्षानुवर्णाययया
ध्याधिपतौ । कल्पपपादे । मि
पसहे ।

सौधः । पुं० । न० । राजसदने । सुधा
लेपाऽस्वास्ति । ज्योत्स्नादिस्वाद

सौपर्ण्यौ

ण् । सुधयाऽवलिप्तं वा । रौष्ये
। वि० सुधासम्बन्धिनि । पुं० । दु
ग्धपापाणे ।

सौधभूषणम् । न० । कटयकं रायाम्
। जूना० । इ० । भाषाप्र० ।

सौनः । वि० । सूनायांभावे ।

सौनन्द्रम् । न० । बलभद्रसुसले ।

सौनन्दो । पुं० । बलदेवे । सौनंदम
स्वास्ति । इतिः ।

सौनिकः । पुं० । वधस्थानाधिकारि
षि । वैतसिके । मांसिके । शा
कुनिके । सूनयाचरति । ठक् ।

सौनिको । स्त्री० । दीक्षणीयेष्याम् ॥

सौन्दर्यम् । न० । सुंदरतायाम् ॥ त
ल्लक्षणं यथा । चन्द्रप्रखण्डकानांयः
सन्निवेशिायशोचितम् । सुब्रह्मसन्धि
बन्धं यत्तत्सौन्दर्यं सुदाहृतमिष्यु
लज्जलनीलमणिः । सुन्दरस्यभाषः
। ध्यञ् ।

सौपर्णम् । न० । भरकते । शुश्रूष्या
म् ॥ गारुत्मतास्त्रे ॥ वि० । सुव
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णो । स्त्री० । पातालगरुडीयता
याम् ॥

सौपर्ण्यः । पुं० । गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णायापपद्यम् । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यम्

क् । टिट्टाषाञ्जित्ठीपे ॥
 सौष्टिकम् । न० राविमारणे । रावि
 युधे ॥ महाभारतस्य षष्ठं विशिषे ॥
 वि० सुप्रसम्भानि ॥
 सौभम् । न० खसञ्चारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभेगच्छे ॥
 सौभद्र । पु० सुभद्रातनयेऽभिसन्धी
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्नम् । अश्वदाभ्यो
 नदीमानुषोभ्यश्च ॥ सङ्घ्या
 मविशिषे ॥ सुभद्राप्रयोजनस्य ।
 सङ्घ्यामेप्रयोजनयेऽदृष्टभ्यश्च
 यत्विशिषे ॥ सुभद्रामधिकृत्य
 तैरयत् । अधिकृत्यतेऽयत्
 दृष्टम् ॥ वि० सुभेद्रासम्भानि
 नि ॥
 सौभद्रेय । पु० अभिसन्धी ॥ सुभ
 द्रायाश्चपत्नम् । स्त्रीभ्योऽटक् ॥
 विभीतकश्च ॥
 सौभरम् । न० सामविशिषे ॥
 सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धिपरम
 हसे । मुनिविशिषे ॥
 सौभागिनेय । पु० सुभेगच्छे
 सुभगायाश्चपत्नम् । स्त्रीभ्योऽटक्
 नामिनडितटक् । इन्द्रोदियस्य
 । इन्द्रोदियस्य भयपददृष्टिः ॥
 सौभागिनीयो । स्त्री० सुभेगच्छेऽभिसन्धी
 सौभाग्यम् । न० विष्णुभादान्तगत
 योगविशिषे ॥ तन्त्रातपनयथा ।

सौभाग्यजन्मासुभगेऽसुख्ये ज्ञाघ्यो
 जनानाधनवान् गुणज्ञः । उदार
 चित्तोवलवान् विवेकीमहाभिमानो
 प्रियभाषणश्चेति ॥ सिन्दूरे ॥ टङ्क
 षे ॥ सुभगत्वे ॥ तद्वचनं यथा ।
 अक्षयिद्रोऽल्पभुक्त्वाऽमीमितभाष्य
 नसूयकश्चेति ॥ सुभगस्य कर्मभावेवा
 । प्यञ् । इक्ष्णसिन्धुधन्ने पूर्वपदस्य चि
 त्तुभयपददृष्टिः ॥ त्रतविशिषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यभ्यश्चैती ॥
 य सावर्जन्यं सुभगत्त्वमिच्छेत्
 एतान्सर्वस्य भवेत्परोक्षम् । प्रा
 प्रोतिदोषानसतीत्यनेकान् परस्य
 येऽदापकथाकरेति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणिः । पु० सारकी
 सुयुक्तधीषधिविशिषे ॥
 सौभाग्यशुद्धी । स्त्री० पाकविशिषे । य
 था । नागरस्य पलान्यधीष्ठत दीपश्च
 तत्समम् । चौरदिप्रस्यस युक्त ख
 गडस्यार्हेशतं पलम् । पचिन्मुद्गि
 नासम्यक् यथापाकौ भवेत्तदा ।
 चूर्णं दद्यात्विजातस्योपस्य चप
 त्नाग्निमतम् ॥ भक्षयेत्त्राशयत्वाशुभि
 रऽऽतृप्तमासुगम् । सूर्योवर्षं ह
 नुस्तस्य मन्वास्तम्भगलपहम् ॥ व
 ख्यस्यैकरं तस्यैव लोपजितनाशन
 म् । अ मवातप्रशसनं सौभाग्यकर
 सुत्तममिति पाकाश्लो ॥
 सौभाजम् । न० सुभातृषाभावे ॥ यु

सौमेरव :

वाटित्वादण् ॥

सौमदत्तिः । पुं० ज्विय विशिषि ।
भूरिश्रपसि ॥ सौमदत्तस्याऽपव्यम्
। भतद्रज् ॥

सौमनसा । स्त्री० जातिपल्याम् ॥

सौमनसायनी । स्त्री० जातिपल्याम्
। मालतीपत्रिकायाम् । जाविषी
० इ० मा० प्र० ॥

सौमनस्यम् । न० शोभनसनीभवे ॥

कुमुमसमूहे ॥ यादृषिपरुडदाना

नन्तरं ब्राह्मणहस्तिपुण्ड्रात्मन्वे

सौमनस्ययान् । द्वि० प्रीतिमति ॥

सौमनस्यायनी । स्त्री० मालतीफल
कायाम् ॥ यथा । मालतीपुण्यक
लिकांसौमनस्यायनीविटुरितिविना
खडशेषः ॥

सौमिषः । पुं० सोमरससाध्योऽग्नि
ष्टोमादियोगे ॥

सौमिषो । स्त्री० दीक्षणीवैष्टी ॥ इ०
हे० चन्द्रः ॥

सौमितः । पुं० लक्षणे ॥

सौमित्तिः । पुं० रामानुजी । लक्षणे
॥ सुमितायापपद्यन् । वाङ्मादि
च्वादिभ् ॥

सौमी । स्त्री० स्वविशिषे ॥ सीमा
देवताऽस्याः । सीमाङ्क्यण् । ङो
प् । यलोपः ॥

सौमेभिषः । पुं० सिद्धि ॥

सौमेरव । पि० सुमेरसन्वन्विनि ॥

सौम्यत्वम्

सौमेरकम् । न० सुवर्णे ॥

सौम्यः । पुं० सीमात्मजि । वृषे ॥

वत्सरविशिषि ॥ तत्फलं यथा । सु

मिचंक्षेममारोग्यं सुखञ्चनिरुपद्रव

म् । सौम्यदृष्टिर्भवेद्राजासौम्ये

सौम्यप्रकीर्तितमिति ॥ ४३ ॥

भास्करे ॥ प्रतिधरणीविभे ॥ उ

दुम्बरवृक्षे ॥ भूलखण्डविशिषे ॥

ऊच्छ्रवतविशिषे ॥ न० श्रमशिरो

नक्षत्रे ॥ शौर्यविशिषे ॥ धरमध्ये

सौम्यतीर्थम् ॥ पि० अनुय ॥

साधो ॥ मनोक्ते ॥ सीमद्वेषते

॥ सीमद्वेषसौम्यः । शाखादिभ्यो

यः । ततः प्रज्ञादाण् ॥ सीमा

देवताख्या । सीमाङ्क्यण् ॥ य

हा । सीमद्वेषसौमः । ततश्चतुर्व

णादित्वात्प्यञ् ॥

सौम्यकृच्छ्रः । पुं० व्रतविशिषे । य

था । पिच्छ्राणाचामतक्राम्बुस

रूपांप्रतिभासरम् । एकैकामुप

वासथकृच्छ्रः सौम्योद्यम्यत्ये ॥

सौम्यगुन्दी । स्त्री० शतपल्याम् ॥

सौम्यगुणः । पुं० शमयहे ॥ यथा ।

सौम्यगुणैर्नृषकसौराराः पापाः

सौम्यास्तैवोपरि । पापयुक्तीयुधः

सौम्यगुणैर्नृषकैश्चपापदो ॥

सौम्यतन्त्री । स्त्री० प्रियदर्शनताया

म् ॥

सौम्यत्वम् । न० सौमनस्ये ॥ स

सौरज :

बैशाखादियै पिखे ॥ प्रतिविद्धा
विन्तने ॥

सौम्यघातु : । पुं० शर्फे । अश्रुपि ॥
सौम्यधु : । न० अनुषङ्गरीरे ॥
सौम्या । स्त्री० अनुयायाम् । मनो
ज्ञायाम् ॥ दुर्गायाम् । गौर्याम्
॥ शालपट्याम् ॥ महाज्योतिष्म
त्याम् ॥ गुह्यायाम् ॥ उत्तरदि
शि ॥ ब्राह्मणशाम् ॥ मन्त्रिकायाम्
॥ रुद्रजटायाम् ॥ शय्याम् ॥ म
हेन्द्रशरण्याम् ॥ मन्त्रिवल्ल्या
म् ॥

सौम्या : । स्त्री० बहुल्ये • मृगशिरः
शिरः । स्यात्सुपसुतारकात् । इण्
त्वलात् ॥

सौम्यायनम् । न० उत्तरायणे ॥
सौरः । पुं० शनैश्चरे ॥ मासविशेषे
। सूर्यैकराशिभोगावधिज्ञेमासे ॥
यथा । आदित्यराशिभोगेनसौरा
मासः प्रकीर्तितइति । एकस्या
त्सङ्गमादासङ्गान्तिः सौराभिधी
यतइतिच ॥ दिनविशेषे ॥ यथं
विशेषे ॥ तुम्बुसुतये ॥ पि० सु
र्यसम्बन्धिनि ॥ न० उपपुराण
विशेषे ॥ पि० सूर्याशक्तौ ॥ सु
र्यंश्राक्तंश्यायम् । तथ्यंदिमिच्छ
य ॥

सौरज . । पुं० तुम्बुसुतये ॥ फलवि
शेषे ॥ पि० सौरजाते ॥

सौरमास :

सौरदिनम् । न० सौरदिपत्ते ॥
सौररक्तम् । न० व्रतविशेषे ॥ यथा ।
इन्द्रयुक्ते चार्फदिनेसौररक्तसमाच
रेत् ॥ आत्वात्सर्वसमभ्यर्च्यनौरो
गोभङ्गुजीपति ॥ आत्मभोगिगुण
ध्यायंयदासंतिष्ठतेरविः । सौर
रक्तं विलानीयान्नक्तञ्चनिशिभिज
नमितिनारसि हे इष्ट अध्यायः ॥
सौरभम् । न० कुङ्कुमे • वीले । सु
गन्धितायाम् ॥ विषमवृत्तान्तरे ॥
पथमुद्गतासदृश्यमेवपदमिद्वतीय
मन्यथा । जायतेरनभगैर्घटितं
कथयति।सौरभमिदंतदौदृश्यम् ॥ य
था । परिभूतं ज्ञयतपचपनधिर
तग धविभ्रमा । कश्चिन्नरतोश्च
इरेसुखपद्मसौरभकथातराद्गुता ॥
सौरभियः । पुं० उषे ॥ सुरभ्याचपथ
म् । स्त्रीभ्योऽङ् ॥
सौरभेयी । स्त्री० भाष्य्याम् । गधि ।
उत्तायाम् ॥ सुरभ्योः स्तूपत्त्व-
म् । टङ् । डीप् ॥
सौरभ्यम् । न० मनोज्ञत्वे • सौग
न्द्ये । सुगन्धितायाम् ॥ गुणगौर
वे ॥ पुं० कुपिरे ॥
सौरमासः । पुं० सूर्यैकराशिभोगा
वधिज्ञेमासे ॥ यथा । एकराशौर
विचारत्कालमासः समास्तरः ।
अथप्रश्निः सौरमासैर्यनपरि
कीर्तितम् ॥

सौराष्ट्रकः

सौरसभम्

सौरसम्वासरः । पुं० । सूर्यं कदादथ
राशिमेगावर्षिष्यकाले । यथा ।
सौरसं वत्सरखानो सामेनशशिजेन
तु । एकादयातिरिच्यतेदिनानि
भृगुनन्दन ॥

सौरसेनः । पुं० । देवविश्वेदे । य-
था । मागधाइक्षभागेतुविस्वात्प
श्मियतः शिवे । सौरसेनाभिधादे
यः सूर्यवंशप्रजापत्यः ।

सौरसेयः । पुं० । कात्तिर्विद्ये । स्कंदे
॥ सुरसायापपत्न्ये ॥

सौरसिन्धुः । वि० । गङ्गासम्बन्धिनि ॥
सुरसिन्धोरयम् । अथ । इन्द्रग-
सिन्धुर्नोपूर्य्यपदलक्षित्त्वं भयपद-
कविः ॥

सौराष्ट्रः । पुं० । देवविश्वेदे ॥ क्रीडाक
यात्पण्डिसंतीर्थसमुद्रप्रान्तेनापर
म् । विह्वलाजात्क्रीडिविदशयो
वनदेशकः । सौराष्ट्रदेशीदेवेजिस
स्यात्तुर्नराभिधः ॥ शुन्दुर्नके
॥ न० । कात्तिर्विद्ये ॥

सौराष्ट्रकम् । न० । पशुवि० ॥
सौराष्ट्रसूक्तिका । स्त्री० । कात्यायनम् ।
तुर्वयाम् । फट् । परो । इ० । भा०
प्र० ।

सौराष्ट्रः । स्त्री० । तुर्वयाम् ॥
सौराष्ट्रकः । पुं० । शिवप्रसिद्धे । सौ-
म्यप्रारः सद्रिशा० इ० । भा०
प्र० ॥ मू० राष्ट्रविशेषः स्यात्ससौ

राष्ट्रकच्यते ॥ वि० । सुराष्ट्रजे ।
सुराष्ट्रेदेशविश्वेभवः । अथा
त्मादिस्वाट्टकम् ॥

सौराष्ट्री । स्त्री० । सौराष्ट्रसूक्तिका
याम् ॥ सफाटिकायागुणाः सर्वेसौ
राष्ट्राथपिकीर्त्तताः ॥ सुराष्ट्रेभ
वा । अथ । लोप् । सौराष्ट्रीकफ
पितृभ्योविसर्पव्रथनाशिनो ॥

सौरः । पुं० । शनैश्चरे । शनिग्रहे ॥
सूरस्यार्त्तलोपच्यम् । अतइत् ।
श्रीकृष्णे ॥ सूरामादवेदन्त्यवानपौ
तिसधुमाधवी । सध्वसुदेवस्यपि
ता । तद्वयत्वारः सौरिः कृष्णः ।
सुष्यत्त्वेदिवाह्यदेराकृतिगणस्वा
दिङ् । अत्तनवधो ॥ आदित्यभला
याम् ॥

सौरिकः । पुं० । स्वर्गं । न० । सुरा
निसिचधने ॥

सौरिकम् । न० । नीलमथी ॥
सौरौ । स्त्री० । रगी । सूर्यकारणे
॥ सूर्यस्यैवम् । अथ । लोप् । सूर्य
वर्तिष्येतिगणेषु ॥

सौरिः । वि० । सुकीर्ति ॥ सुखेद
म् । अथ ॥

सौरिर्जलम् । न० । सज्जिकापारे ॥
सुरार्त्तलायापुदम् । सखेदमिच्छन् ।
सत्तरः इ० । प्र० । लवर्थ । कृष्णवर्धने ।
अर्धे । नषिके । सुष्टुवर्त्यते । व
चंश्रीती । इयादिस्वात्पल्लव ।

सौवीर :

सौधाह :

प्रज्ञाशब्दः ॥

सौवर्षः । वि० सुवर्षं श्रविष्कारे ।
कठकादौ च तत्र विद्यारुच्यर्थे ।
कौतुहल्यर्थः परिमाणवृत्त्यर्थः ॥
सौवर्षं भेदिनी । स्त्री० प्रियंगी ॥
सौवर्षी । स्त्री० माभ्याव्यर्त्तम् । सुवर्ष
अपुस्वाम् ॥

सौवस्तिकः । पुं० पुरीहिते ॥ वि०
श्रद्धिस्तिति ॥

सौविदः । पुं० राज्ञाङ्गागारेवहीरजा
विज्ञते । सौविदश्च । कञ्कुक्किनि
। श्यापथ्ये । । वदिः सशरस्तीना
मनः पुरक्रीयाप्रोक्षयापुहमान्तर
वारषाधराङ्गाङ्गागारेयवेषधरानि
पुक्तास्तो वदिमं प्रकाः सौविदजादि
शब्दवाच्याः । सुष्ठु धिति । पिदप्राने
। इगुपधितिक । सुविदएव । प्रज्ञा
दित्वात्सुखाप्येण । यहा । सुविदच
तुराः क्षियन्तातामयंरक्षकाः । तच्छे
दमित्यर्थः ॥

सौविद्वः । पुं० सौविदे ॥ सुपुदिदना
विर्धासमपि० जान्तिपशयति'न'
कुर्'न्सुविदजाः । तासामय र
क्षकः । तच्छेदमित्यर्थः ॥

सौवीरः । पुं० नोहदन्तरे । कुमाण्डके
। शूरसिमात्पूर्वभागेगंडधयाः पथि
सेमये । सौवीरदेशादेशिसर्वदेशा
धनोधमः । न० काश्चिके । यवः ।
सौवीरन्तुयथैरामेः पत्नीर्नानिसुपेः

कृतम् । योधुभैरपिसौवीरमाचार्याः
क्षिप्रद्विचरे । सौवीरन्तुयथ्यर्थः ।
कृतमेदिदोपनम् । अदावताप्रय
द्विस्त्रिगुलानाः उषुशसते ॥ स्त्रीताश्च
ने । सौवीराङ्गने । वदरीकले । म
हददरे । यथाहुः । पच्यमानं सुमधुरं
सौवीरं वदरं मधुत् । सौवीरं वदरं यो
संभेदनं सुमशुकजम् । उं ह्यपि पित्त
दाहाच्चयद्व्यानिवारणमिति ॥
सुवीरदेशिभयम् । तत्रभयवृत्त्यर्थः ॥
सौवीरयम् । न० सुवीरान्ते । काश्चि
के ॥ पुं० वदरवर्षे ॥

सौवीरसारम् । न० स्त्रीताङ्गने ॥
सौवीराङ्गनम् । न० स्त्रीताङ्गने । सु
रमाङ्ग० भा० प्र० ॥ सौवीरद्वतद
ङ्गनश्च ॥ यथा । सौवीराङ्गनमिद
मन्मपञ्चुपोस्तो दिन्दस्त'कनस्यन्ता
क्षयापयत् । तन्नूनं मलिनमपि स्व
दधिषष्टाप्रध्नेन्द्राव्यभिषापथीयता
मिद्यायैतिशाङ्गरीमानसौपुजा ।

सौवर्षः । पुं० गुणविशेषे ॥ तत्रच
खं यथा सुपर्वातिर्जापराष्ठतिः सौ
वर्षमिति ॥

सौवर्षम् । न० सुपुतायां च । सुपु
भावः । उहोपादिश्चाद्व्य ॥

सौजातिकः । वि० सुज्ञातप्रश्न
त्तरि ॥ सुज्ञातं पुच्छति । पुच्छ
तौ सुज्ञातादिभ्यद्रतिठक् ॥

सौशाहः । पुं० निषतगथे ॥ सुष्ठु

समन्वयः

समालिङ्गनम्

संप्रसादितः पंतने ॥ पिच्छिला
दोषतने ॥ धर्मादिद्वलने ॥ स्वल्प
सञ्चलने । भावेत्युट् ॥

स्वखिलनम् । न० क्लृद्युवादिनाद्युद्धम
यादिद्वलने । छले । छलिते ॥
भेदे ॥ स्वजननम् । स्वज० । स्व० ॥

स्त्राणिच्छम् । न० व्यभिचारे ॥

ज्ञानः । पुं० ब्रह्मसत्त्वमाह्वे । कुक्षे
। पयोधरे । यक्षोजे ॥ सनीपुंस
स्तवांगार्वाः विशेषतभयोःरयम् ।
योवनागमनीमार्थाः पोषरीभवतः
स्तनी ॥ गभयच्छाः प्रसूतायाः
स्तनीषक्षीरपरिती ॥ अरिमशोस्त
भोषीगौघमाप्रविषमीशुभो ॥ स्त
नमनीहरत्वकारशोषधयथा । क्लृष्ट
नागश्चाधुर्धमभवौतसमन्वितम्
तत्रंमोयुवतीनासुक्षुयाम्नोहरं-
स्तनम् ॥ स्तनयतिप्रथयतिवीरभो
द्वयम् । स्तन्यतेमद्युतेपाज्जानु-
कैः । स्तन्यवदे । यव० । सुसी
तिधिया ॥

स्तनम् । वि० प्रह्लादमाने । स्तन०
। छटः प्रजादेनः ॥

स्तननम् । न० धूमिमाह्वे ॥ मेघय
वदे ॥ सुन्विति ॥

स्तनधयः । य० अतिपाण्डे । उता
नयथे ॥ स्तनधयति । छिट्पाणि ।
नासिष्यास्तनयोःपापिठोरितिषम्
। अहविंभदितिषम् ॥

स्तनधयी । स्त्री० जगपावाम् + प
तिवालिङ्गायाम् । उद्यानशयाया
म् । छिट्छिष्वाञ्छोप् ॥

स्तनयः । पुं० अतिविशी । चर्मके
॥ स्तनीपिषति । पा० चातीनुपे
तिषः ॥

स्तनया । स्त्री० डिम्भायाम् । स्तन
धय्याम् ॥ टाप् ॥

स्तनमरः । पुं० स्तनाभोगे ॥
स्तनभवः । पुं० रतिबंधविशेषे ॥
यथा । स्वल्पकालमध्यस्तुल्यत्वो
षित्पदत्वम् । स्तनीधूस्वारमेत्
क्षामीरवः स्तनभवः क्लृतः ॥

स्तनमुखम् । न० चूचुके ॥
स्तनशिशुः । पुं० शारिषरी, मेघे ।
मुशके ॥ स्तनिते । मृती । शैमे
॥ चशनी । विद्युति ॥ स्तनय
ति । स्तनगदोदेषवदे । पुरादा
वदन्तः । स्तनिष्पिषुषिगदिभ्यो
शेटिष् । अद्यामन्तेतिषेरवा
देनः ॥

स्तनश्लथम् । न०
स्तनाश्लथा । स्त्री० धननुच्छि ॥
स्तनायम् । न०

स्तनाकारम् । न० प्रदये ।
स्तनाभोगः । पुं० क्षुपभरे । स्तन
भरे ॥ क्षुपपरिपुंशतःयाम् ।
स्तनाश्लथनम् । न० अश्लथ्थे ॥
तत्रप्रथयथा । उरसिदयितसुचे

स्त्रीधनम्

त्रिषदेषाश्चतस्रपुष्यजलादिकम् ।
 ज्ञानिनकिंकिंतपसाजपहेमप्रयुज्ज
 नैः । विद्ययाचैवयग्रसास्त्रीभिर्य
 स्मनोवृत्तमितिश्रीदेवीभागवतीतु
 लक्ष्मपाख्यानम् ॥ तस्मात्सर्वोपनि
 षिदूधः । यथा । स्त्रोक्तितस्यर्गं
 मात्रेणसर्गंयुक्त्वांप्रपश्यति । नभू
 मीपातकीपापात्पापिनांकीजिता
 त्परः ॥ इति । स्त्रियाजितः ।
 स्त्रीधनम् । न० स्त्रील्लोस्प्रदीभूतध
 ने । यस्मिन्धनेपतिनिरपेक्षतया
 स्त्रियापधिकारकस्मिन् ॥ तत्रवि
 ष्युः । पितृमातृसुतभ्रातृदत्तनप्य
 ग्नुप्रागतम् । आधिवेदनिकं बन्धु
 दत्तंशुक्लाभिधेयकमिति ॥ मनु
 य । अध्वन्यध्यायादृनिकं दत्तञ्च
 प्रीतिकर्मणि । भ्रातृमातृपितृप्रा
 त्तंपद्धिधंस्त्रीधनंस्मृतम् ॥ नारदा
 पि । अध्वन्यध्यायादृनिकंभर्तुं
 दायकपैत्रय । भ्रातृदत्तं पितृभ्याञ्च
 प्रद्धिधंस्त्रीधनंस्मृतम् । याज्ञव
 ल्क्यः । पितृमातृपतिभ्रातृदत्तन
 प्यग्नुप्रागतम् । आधिवेदनिकञ्चै
 वस्त्रीधनंपरिकीर्तितम् । तदेव
 मव्यपद्यितसङ्ख्यस्त्रीधनकीर्तना
 ज्ञपट्त्सङ्ख्यविबधिता । कि
 न्तु० स्त्रीधनकीर्तनंनगानपराधिनु
 निरपनानि । तदेवचस्त्रीधनंयद्
 दत्तः एतन्व्येवदानं निरपव

स्त्रीधर्मः

भोगान्कतुमधिकरोति । तदि
 दंक्षित्तसङ्क्षिप्याहकात्त्राय-
 नः । प्राप्तंशिल्पैस्तुयदितंप्रीत्या
 चैवयदन्यतः । भर्तुः स्वाम्यं
 भवेत्तत्रश्रेष्ठंतुस्त्रीधनंस्मृतम् ।
 अन्यतइति । पितृमातृभर्तुंकुचव्य
 त्तिरिक्ताद् । यत्त्रयम् । शिल्पं न
 वायद्विर्जितम् । तत्रभर्तुः स्वाम्य
 म् । स्वातन्त्र्यम् । अनापद्यपिभ
 र्ताग्रहीतुमर्हति । तेन० स्त्रियाच
 पिधनंस्त्रीधनमस्वातन्त्र्यात् । ए
 तद्गुणातिरिक्तधनन्तु० स्त्रियाएष०
 दानाद्यधिकारात् ॥ कुलाणंबसि
 रौश्रीमहानिर्वाणे श्रीसदाशिवः ।
 पितृभिः श्वशुरैर्वापिदत्तंयदुधर्मा
 सज्जतम् । सख्योपालितंयच्च
 स्त्रीधनं तत्प्रकीर्तितम् । मिति ।
 स्त्रियाः । धनम् ॥ नभर्तानेवच
 सुतानपिताभ्रातरानच । आदाने
 वाविसर्गंवास्त्रीधनेप्रभविष्यात्पुति
 दायभागः । प्रभविष्यवः । प्र
 भवः ॥
 स्त्रीधर्माः । पुं० ऋतौ । पृथ्वी । य
 त्तंवे । रजसि । स्त्रीणामनुष्ठेये ॥
 तथमनुः । यायावायुपद्यावाह
 धयापापिदेयिता । नस्वातन्त्र्येण
 कर्तव्यंक्षिप्यार्थेणहेत्वपि ॥ वा
 ल्येपितुयंशित्तिष्ठेत्वाधिपादस्यौ
 यने । पुष्यार्चाभर्तुरिमेतेनभर्तुः

स्त्रीधर्मः :

स्त्रीस्तन्वताम् ॥ पिशाभावाप्तुसै
 र्वापिनेच्छि हिरण्मात्मनः । एवं
 द्विविरषेणस्त्रीगर्भोऽप्युत्पद्यते ॥
 सदाप्रहृष्टयाभाव्यं गृहकार्येषुदक्ष-
 या । सुसंस्कृतौपस्करयाव्ययेचा
 मृत्तुहस्तयो ॥ यस्मैदद्यात्पिता
 स्वनाम्नात्पितुः । तंशु-
 शुभैतजोवत्संस्थितचनपद्वेत्
 ॥ मङ्गलायैस्त्रय्यनयस्त्रसासंप्र-
 क्षापते ॥ प्रयुज्यतेविवाहेपुत्रदानस्त्रा-
 स्यकारणम् ॥ अनृतावतुकाशिवम-
 न्तसंस्कारकृतपतिः । सुखस्यनि-
 च्छदासेहपरस्त्रीकेशयोपितः ॥ वि-
 शीलः कामवृत्तीवागुर्धैर्वापत्रिय-
 ज्जितः । उपचर्यः स्त्रियासाम्-
 व्यासततंदेववत्पतिः ॥ नास्तिस्त्री-
 षांपृथग्यज्ञीनव्रतंनान्युपोपितम् ।
 पतिशुश्रूषसेवेनतेनस्वर्गोसंप्रोयते ॥
 पाण्डुराहस्यसाध्वीस्त्रीजीवतीवा-
 न्ततल्लया । पतिजोक्वमभीप्सन्तौ
 नाचरेत्किञ्चिदप्रियम् ॥ कामन्तु-
 चपयेहृहपुष्यमूलफलैः शुभैः ।
 नतुनासापिष्टङ्गीयात्पच्योव्रते
 परस्त्रतु । आसोतामरणात्क्षान्ता
 नियताम्रह्मचारिणी । वोधर्मैश्च
 पत्नीनाश्चाङ्घ्रनीतमनुत्तमम् ।
 धनेकानिसहस्राणिकुमारव्रह्मचा-
 रिणाम् । दिवगतामिप्रिप्रापान
 क्षान्ताकुलसन्तातम् । नृतेमर्त्ति

स्त्रीपुंसलक्षणया

साध्वीस्त्रीब्रह्मचर्यं व्रतेस्थिता । स्व-
 र्गगच्छत्यपुत्रापिपद्यावैब्रह्मचारि-
 णः ॥ अपत्यस्त्रेभावात्तुस्त्रीभर्ता
 रमतिवर्त्तते । सेहनिन्दासवाप्रो-
 तितपतिस्त्रीकाञ्चरीयते ॥ नान्योत्प-
 न्नाप्रजास्त्रीजनषाप्यन्यपरियते । न
 द्वितीयससाध्वीनांकाविहर्त्तौर्वाद्-
 श्रवते ॥ पतिहृत्वापकृष्टस्वमृत्क-
 र्ष्टवानितेवते । निन्द्यैवसायधैस्त्री
 क्षेपरपूर्वेतिचोच्यते ॥ व्यभिचारा-
 त्पुमर्त्तुः स्त्रीलोकप्रोतिनिन्द्य-
 ताम् । शृगापधेनिप्रोतिपाप-
 रीमोसप्रीडाते ॥ पतिंयानाभिच-
 रतिनगोवाग्देहसयता । साभर्त्त-
 वीकमाप्रोतिपतिः साध्वीतिचि-
 च्यते ॥ धनेननारीवनेनमगोवाग-
 देहसयता । ब्रह्मग्याकोर्त्तनाप्रो-
 तितपतिस्त्रीकपररथ ॥ इतिमानदे-
 धर्मशास्त्रेऽज्ञमोष्यायः ॥
 स्त्रीधर्मिणी । स्त्री • चतुस्रान् ॥
 स्त्रीधर्मिणीऽव्यष्टाः । चतस्र-
 निठनाधितानिः । ज्येष्ठा
 त्रिवरः । पुं • पुरुषे ॥
 स्त्रीपरः । पुं • ज्ञानुजे । विद्वे ॥
 स्त्रीरस्त्रीपत्नीनी । पुं • स्वोपयत्ने
 न्द्वौक्त्रियदत्तातदनीपत्नीक्षिनि ।
 स्त्रीपुं • स्त्री । पुं • रत्नियुजे । इन्द्रे ।
 स्त्रीपुं • स्त्री । चतुरेक्षः ॥
 स्त्रीपुंसलक्षणा । स्त्री • देऽटाशाम् ॥

स्त्रीप्रशंसा

स्त्रीपुंसयोर्ब्रह्मणश्चिह्नं सनश्चयुः
निकर्षयाम्सा ॥

स्त्रीपुंसस्यः । पुं० स्त्रीपुंसवीर्यं व
हरे । सचमानवेनवमाध्यायैद्र
दव्यः ॥

स्त्रीपूर्वः । पुं० जीजिते ।

स्त्रीप्रमाथः । पुं० कटुत्वनिः
जीप्रमाथीयस्य । अष्टपुरश्रीप्रमा
थीरित्यप् ॥

प्रशंसा । स्त्री० नारीद्वारायाम्
सायथा । जवैधरिव्याः पुरमेव

सारंपुरेश्वरसद्गतिचैकदेशः तथा
विश्वव्याशयगेधरस्त्रीरत्नीज्यकारा
जसुखद्वसारम् ॥ रत्नाजिधिभू

पयंतियोषाः० भूयन्तेवनितान
रत्नकान्त्या । यायेतीवनिताहर
न्याद्या० मीरत्नाजिधिनाइनाइ

सइम् ॥ अकारंविनिगृह्यतांरि
पुवक्षंतीतुं समुत्तिष्ठतांतं चिन्ता
यतीकृताकृतयसव्यापारयाखाक्षु

लम् । मन्त्रिप्रोत्तनिषेविपीसि-
तिभुजामाशक्तिनांसर्वते दुः खा
गोनिधिवर्तिनांसुखलजः कान्ता

सनाजिद्रनम् । युतदृष्टंसाष्टंस्मृत
मपिनृयांष्टादन्ननमन्वरंस्त्री
भ्योन्यतःशुविदपिक्ततलेकपतिना

। तदर्थोधमांवीसुतविपयसोस्त्रा
निषतमीगुंलक्ष्मयोमान्याः घत
तमववामानविभवेः ॥ वैष्यद्रवा

स्त्रीप्रशंसा

नांप्रदन्तिदेवागुर्वीशम्यमार्गेण
गुतानुविहाय । तदुजनामेननसी

वितर्कः सद्वाववाक्यानिनतानिते
याम् । प्रवृत्तसत्त्वकतरोइनांना
दोपे।क्षिवोनाचरितोमनुय्यै । धी

र्येनपुमिः प्रमदानिरस्तागुथा
धिकास्तामनुनाचप्रोक्तम् ॥ सीम
सासांददक्षौरंगम्यः । शिञ्जि

ताद्वरम् । अग्निश्चसर्वमघत्वंत
स्त्रासिद्धसमाः स्त्रियः ॥ ब्राह्म
याः पादतीमेध्यागावोमेध्यांश्चपु

ष्ठतः अजासुमृशतोमेध्याः स्त्रियो
मेध्यास्तुसर्वतः ॥ स्त्रियः पवित्र
मतुलंगेतादुष्यन्तिर्वाहं चित् मा

सिमासिरर्जः स्त्रासांददृतान्त्यपिक
र्षति ॥ जामयोधानिनेइनिमप
न्यमत्ता जिताः । तानिक्कथ्याह

तःनीविद्वेषु तममंततः ॥ जा
यावासाज्जनिनीवाइम्भवः स्त्री
द्वेष्टानुषाम् । ईकतघ्राः स्त्रि

योनिन्दांशुर्वतीवः कृतः शुभ
म् ॥ इम्पयोर्भुतुक्तमेदोयः सम
शाक्तुं प्रतिष्ठितः । नरागतमवेच्छ

न्ततेनाचवरमइनाः ॥ बर्हिर्वा
सातुपयमासानुवेष्टितः खरथमं
था । दारातिक्कमर्कमिचादिहोष्

क्ताविशुष्यति ॥ अयतेनाग्निवर्षा
वानपेतिमदनाशयः । तवाशक्त्या
निषर्तानेनराधेयंपयोदितः ॥

स्त्रीयावा

षष्ठीयाऽर्थात्सामानान्दतामनघः
 चियः । मृच्छतःमिथपौराणांति
 षष्ठीरितिष्यताम् ॥ पुरुषघट्ट,
 लानिक्तामिगीनांकुहतेयःनिरङ्गिन
 तानिपद्यात् । सुकृतज्ञतयाइना
 गतासूनवयु, ह्यप्रविशन्तिसप्तजिह्व-
 म् ॥ स्त्रीरत्रभोगोस्तिमरच्छयस्त्रनि.
 स्त्रीपिसम्प्रत्ययनीश्वरेःसौः राज्य
 ष्यसारेऽवनमइनाचट्ट्यानलो-
 ह्येपनचारुशेषम् ॥ कामिनींप्रथ
 मथौबनान्वितांमन्दवल्गु, मृदुपीडि
 तखनाम् । उत्सवीसमवलम्य
 यारतिः सानधाहमु, धनेऽस्तिमेम
 तिः । तवदेशयु, निस्सिद्धधवारणै
 सान्व्यमाहपिष्टसैव्यसियनात् । त्रु-
 तधात्सुभनेस्तिक्सि, खयद्रहः स
 मवलम्यनचियम् ॥ आत्रस्त्यौ
 टान्नासिद्धनिवदुर्धपुंस्त्रीप्रयोगेणज
 गत्समस्तम् । त्रौडावकायवचतुर्मुख
 स्वमोक्षोपिष्टोभाङ्गसितीयुषथा ।
 धृतिवाराहोसंहितायाम् ७१ अध्या-
 यः ।

स्त्रीप्रियः । पुं० षट्पद्वृत्तिवौ । चो
 मठचे ॥

स्त्रीमुखः । पुं० दीर्घदे ॥

स्त्रीयावा । स्त्री० योपित्प्रयाथे ।

यथा । कुलोरखन्याषट्संस्थितेरवी
 सितज्ञवारिप्रथमामयोत्तराम् । वि
 षाययाचावनितासुशस्यतैविशेषवि

स्त्रीस्वभावः

शिषोऽन्वदशेषसुक्तम् ॥ प्रथमाप्र
 तिमत् । उत्तरा० उत्तरावयम् ॥
 स्त्रीरेगः पुं० नारीणामामये ॥
 स्त्रीसञ्ज्ञा । स्त्री० पिपीलिकाया
 म् ॥

स्त्रीसमम् । न० योषितांसमूहे ॥
 स्त्रीयांसमापशालाचेतिनपुंसकत्व
 म् ॥

स्त्रीस्वभावः । पुं० मण्डके । सौ
 विदले ॥ योषितांशोखे ॥ यथा ।
 एषाधिप्रकृतिः स्त्रीणामासुष्टेरचुन
 न्दन । समस्यमनुरव्यन्तिविषमस्यं
 व्यजन्तिच ॥ अतश्चदानांशिलत्वं
 मस्त्रीणांतीच्छतांतथा । गरुडानि
 लयोःशैथ्यमनुगच्छन्तियोषितः ॥
 ब्रह्मधैवशेःब्रह्मखण्डेचयथा । ह
 दयंलुग्धाराभंभरत्पद्मीत्वधंम्, ख-
 म् । सुधीःपमंसुमधुरंघषनं
 स्वार्थसिद्धये ॥ प्रकीर्षिषितु
 ल्यंतदनूधंशोखत्त्वितम् । दु-
 र्च्यंतदभिप्रायनिगूढंकर्मकीवल
 म् ॥ तदातासामधिनयंप्रवलंसोह
 संपरम् । इदौकार्यंस्त्र्यत्तुक्षा
 र्यंशश्रन्मायादुरच्छया ॥ पुंसयाठ
 गुणः कामः शश्रत्कामोभगवद्गु-
 रो । आचारिद्विगुणोनिष्पन्नैह्यं
 क्षधतुर्गुणम् ॥ कोपः पुंसः अ-
 हगुणश्चव्यवसायधनिष्ठितम् ।
 मभैमेदोषनिवहाः कास्यातडपि

सवीयान्

५४ । शयशसिखलुक् । वि०
 सधलशाधिनि ॥
 स्यविः । पु० । स्यावरे । तन्न
 वाये ॥ तिष्ठति । छा० । क्वि
 घृष्वच्छसिस्वविष्णोक्दिभिरिति
 किन् । निपातनादुल्लः ॥ नाके
 । स्वर्ग ॥
 स्यविरः । पु० । ब्रह्मणि । सुर
 ज्येष्ठे ॥ न० शैलेये । अस्मपुष्ये
 ॥ वि० वरे । यथा । नतेनव
 दुधोभवतियेनास्यपलितंशिरः ।
 योवैवुवाप्यधीयानसां देवाः स्य
 विरंविदुरितिमनुः । अचले ॥ ति
 ष्ठति । छा० । अजिरशिशिरैतिकि
 रच् । तिष्ठतेवुक् । छल्लस्वश्च ।
 सविरा । स्त्री० । उवायाम् । महाश्रा
 वण्याम् ॥
 स्यिष्ठः । वि० अतिच्छे । स्यूल
 तने अयभेपामतिगधेनस्यूलः ।
 । स्यूलदूरेतौष्ठनिसाधुः । धीरा
 लरुपेयसुधितेभगवद्रूपे ॥
 स्यधीयान् । वि० स्यूलतरे । अय
 मनधीरतिगधेनस्यूलः । श्रेयसु
 न् । स्यूलदूरेत्यादिनापुं० छु
 षलोरी ॥
 स्यागुः । पु० । शशी । द्वेष्टे । शि
 वे । प्रनयेपितिष्ठतिरुद्रुपेण ।
 छा० । स्यःगुरितिगुप्रत्ययः ॥ छि
 तिगीणानिपुर्विव्यादीनितिष्ठन्त्यस्मि

खानम्

ज्जितिषा । कीलि ॥ गन्वद्रव्यविशि
 षे । जीवके । पु० । न० । शाखाम
 चादिरहिततरौ । ध्रुवे । शशी ।
 वि० स्थैर्यान्विते । स्थिरे । अवि
 कारिणि । सदैकरूपे ॥
 स्यागुप्रिया । स्त्री० । कुरुक्षेत्रवर्ति
 न्यामस्वायां ।
 स्यागुषट्तीर्थम् । न० तीर्थंविशेषः ॥
 स्यागुतीर्थम् । न० तीर्थंविशेषः ।
 साणोः शिवस्थालिङ्गेनउपलक्षितं
 तीर्थम् । सागुतीर्थम् ॥ साखी
 शाखागुसंज्ञके ।
 स्यागुलः । पु० । स्यागुलशाधिनि ।
 स्यागुलेवस्वरैशयितु नियमोस्य ।
 स्यागुलाश्रयितरिजतद्रव्यम् ।
 स्यागुष्टकम् । न० अष्टद्वारादिपुष्प
 सेनाकोटादौ । यथा स्यागुष्टकं
 धिजयेष्ठनामतः कथयामति । भा
 कोऽमगुलेमानडिरण्डकगलमद
 काः । अलस्यलेश्वरीशकुण्ठका
 लक्ष्मरापीति । इदमष्टद्वारेतन्मा
 चोन्द्रयतत्वान्तरि- माकोटादिश्वा
 गुष्टकंस्मितमित्यर्थः ॥
 स्यागुषा । स्त्री० । सागुतीर्थाधिष्ठा
 त्यादेव्याम् ।
 स्यागुश्वरः । पु० । कुरुक्षेत्रस्थे शिव
 जिह्वविशेषे ।
 स्यातव्यः । पु० । स्थानीये ।
 स्यानम् । न० सादृश्ये । अयथाशी ॥

खानम्

स्वित्ती । पसती । यन्त्रतन्त्री । भाज
 शि । राक्षोहर्गम् । स्व (पश्या) यो । पश्याभा
 विनसत्स्वित्ती । अष्टदशम् । स्वापश्यः ।
 शयः । तस्मै शीपश्च शीपश्चि । त
 ऊर्जापचयेन । व्यपश्यः । खानम् ।
 तदुक्तम् । शयः । खानसुष्ठुद्विष्य
 पशोर्नोतिर्दिदनाम् । शयश्चदुष्यो
 रभावेन । खानसुष्ठु मनोधिभिरिति
 । राक्षोचिन्तनीयेपुद्गलके । पपुररा
 एं पुत्रुपुं । तिष्ठत्यनेन । हा ।
 । खरथे ख्युट् । तत्रदखुडविदेशे
 ति । दगडोऽख्यगवरथपदातयः ।
 तेषामिषण्य रचयादिराक्षोचिन्तनी
 यम् । के शीपश्चि । तस्याथ
 ख्यादि । सुरक्षरचयादि । राष्ट्रं
 देयः । तत्रासिमनुष्यपश्यादिधा
 रण्यमस्वादिचराणां चिन्तयेत् ।
 शीपश्चि । तिष्ठत्यशस्त्रिन् नतुकदा
 चिच्छयते । हा । अधिक्करथे ख्यु
 ट् ॥ अ धार ॥ गृहे ॥ देयसामा
 ख्यं खानमितिमीमांसकाः । त
 द्विविधम् । पाठशादेश्यमनुष्ठान्
 सादेश्यम् । खानञ्जम् । खन
 यान्तरम् । पाठशादेश्यमपि वि
 धम् । यथसङ्ख्यपठः । सन्न
 धिपठञ्जेति । रा रैन्द्र धनेकादश
 खपाण निबन्धेत् । वैश्वानर ह द
 शपाणान् निबन्धेद्विष्वं जम् । वि
 तेषु । इन्द्राग्नीरोषनादिविष्वादी

खानम्

नांयाश्यानुपाश्यामन्वाणांयथासङ्
 ख्यं प्रथमञ्च प्रथमं । इतोऽस्यद्वितीय
 मिथ्ये वं । उषोधिनिधोमीयवासङ्
 ख्यपाठात् । प्रथमपाठितमन्त्राका
 न्ठ्यांकाङ् । चारांश्वमते । विहितं
 कर्मैव प्रथममुपतिष्ठते । समानदेश्वा
 त् । एव । द्वितीयमन्त्राकां धिभिरुक्ता
 ज्ञानां प्राकृता । ज्ञानुशदेन विहितानां
 सदृशपतितानां निष्कल्यर्थं । स्वन्न
 धिपाठात् । यथा । आसनहेमाना
 म् । तेषां । द्वितीयमन्त्राकाङ् । घायां
 जं । विज्ञान्यपूर्वमे । भाव्यत्वेन सन्व
 ध्यते । उपसिक्तत्वात् । शतन्त्रमत्र
 ख्ये । वक्तव्यं । न्नधिपाठानर्थक्यापत्ते
 । पशुशर्माशामग्नीषोमीयार्थं स्वम
 नुष्ठानपादेश्यात् । शीपवसथ्ये । ज्ञ
 चमोषोमीय पशुरनुष्ठीयते । तन्नि
 ज्ञे । बद्धिने । तेषामां पठ्यन्ते । चतस्त्रिं
 पांश्वे मन्त्राकाङ् । ख । यामनुष्ठे यश्च
 नोपसिक्तं पशुरनुष्ठीयते । भाव्यत्वेन
 सन्वध्यते । तत्र खानेन ममाख्यातः
 प्रथमम् । अतएव गुन्धमन्त्रं सा
 न्न व्यशाशाङ्गम् । य ठनादेश्यात् ।
 नतुषीरोऽग्निकमितिषम । ख्ययापु
 रे । डागणपाठमिति । सन्वध्यश्चि
 धि पदमितिषमिति । य
 था । पिदस्यानीयः । पितुर्विष्वा
 नमस्योतिवहुन्नोहिः । ख्योवसेऽ
 प । हा । अधिक्करथे शायिवाख्युट्

स्थानपञ्चला

। तिष्ठन्त्यस्मिन्मन्त्राद्भूतिव्युत्पत्त्या
 क्वचित्स्थानशब्दोऽयं वाच्यः । नि
 कटे । स्वधर्मानुष्ठापनामसम्बन्ध
 तिनानुष्ठानविशेषप्राप्तियर्थं वा ।
 वर्षानामाश्रमाणाससम्बन्धधर्मानु
 पाजिनान् । असम्बन्धवर्तिनां लो
 कान् ब्रह्माचक्रं यथाचयत् । प्राजा
 पत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं शिवा-
 पतान् । ऋषियाणां तवाचैन्द्रं सङ्-
 ग्रामेष्वनुवर्तिनाम् । वैश्वानां मा
 रुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तिनाम् ।
 गांधर्वं शुद्रजातीनां परिचर्यानुष्ठा
 रिणाम् । षाष्टाशौनिसंस्कृताणां प
 तीनाम् उरेतसाम् । स्मृतं तेषान्तु
 यन्स्थानं तदेवशुक्लासिनाम् । स
 मर्थीषोऽयन्स्थानं स्मृतं तद्वदनीक
 साम् । प्राजापत्यं रघुस्थानं रघुध
 र्मानुवर्तिनाम् । न्यासिनान्तुपर
 म्प्रायोविनामस्मृतं स्मृतम् । ए
 कान्तवासिनां ब्रह्मध्यायिनां परमं प
 दम् । तामिस्रमन्वतामिस्रमष्टा
 रौरपरौरवम् । असिपवधनं घोरं
 कान्तपथमश्रीविमत् । वेदकानिन्द
 जानान्तुपञ्चव्योघातकारिणाम् ।
 स्थाननेतत्समाप्यातं स्वधर्मं विनि
 वर्तिनाम् । इति वक्रिपुराणं समं
 जवननामाध्यायः ।
 न्यामप्यम् । न० पालकाश्री । नगरे ।
 स्थानपञ्चला । स्त्रो० चर्नराज्ञे ।

स्थापत्यः

स्थानच्युतः । वि० स्थानभट्टे । यथा
 । स्थानस्थितस्य पञ्चस्यमिषीवरुष
 भास्करौ स्थानच्युतस्य ताविवर्जो
 दशावणकारकौ । इति ग० पु० ।
 स्थानपात्रः । पुं० स्थानरचके ।
 स्थानभट्टः । वि० पदच्युते । यथा
 । स्थानस्थितानि० पूज्यकोपूज्य
 लोचपदस्थिताः । स्थानभट्टानपू
 ज्यकोकेषाद्गतान् स्थानरः । इति
 गारुडोऽध्यायः । ११५ ।
 स्थानाध्यक्षः । वि० स्थानरचके ।
 स्थानिकाः । वि० स्थानरचके ।
 स्थानाः । वि० स्थानविशिष्टे । स्थानी
 वृत्तिः ।
 स्थानीयम् । न० पुराणम् । पत्तने ।
 निगमे । नगरे । प्राञ्चारादिनादु
 र्गं योजनविस्तारं नगरं स्थानीयम्
 । स्थानायहितम् । तस्मै हितमि
 ति० कः । वि० ज्ञानमवे । सा
 नसम्बन्धिनि ।
 स्थाने । अ० कारणार्थे । हेतौ । यु
 क्तौ । साहचर्ये । साख्ये स्थानस्य
 रश्मि । आगमशब्दात् । तत्करीतो
 तिथिजनादिपञ्चयः ।
 स्थापत्यः । वि० ज्ञापनशब्दपरि । का
 पयति । छा० । विष्णुशब्दस्य ।
 स्थापत्यः । पुं० । राज्ञां स्थापनादिषु घोर
 चाधिष्ठते । सौमिदर्थे । कश्चि
 मि । तिष्ठन्त्येवमुपनयाः । घञर्थे

स्यायुक्तः

स्यालीपुलाकः

कः । आनादाराणांपतिः पाल
कः । रूपतिरेष । चतुर्णांदिखा
तुस्वार्थेष्वञ् । न० रूपवेभांवे ।
आपनम् । न० शेषार्थे । निवेशने ॥
पुंसवने । समाधी । स्थितिहेतु
प्रयत्ने । आपयति । षा० । ल्यु
ट् ॥

स्यापना । स्त्री० स्यापने । निवेशने ॥
मनुष्यादाश्रयत्वे ॥

स्यापनौ । स्त्री० पाठायामोषधी ॥
स्यापितः । वि० निश्चिते ॥ न्यक्ते ॥
स्यायः । वि० रक्षितधने । न्यषा-
धने ॥

स्याम । न० सामध्ये ॥ तिष्ठत्यनेन ।
षा० । सर्वधातुभ्योऽग्निन् ॥

स्यायौ । पुं० भावमेदे । रक्षादिभावे
षु । यथा । रतिर्चासश्चिःकण्ठक
धीत्साहोभवन्तथा । गुणुषाविखा
यश्मोः स्यायिमावाः प्रक्षीर्त्त
ताः ॥ समवेपः समुद्भूतः खा
न्तेयश्चतिष्ठते । नापः स्यायौश्च
विज्ञेयैव्यभिचारैततोन्यर्थेति ॥
वि० स्थिरे । स्थितिमति ॥ योषि
राजास्त्रदेशिदुर्गैश्चात्तिष्ठति० स-
स्यायौश्चुच्यते ॥ तिष्ठति । षा० ।
याश्चादिच्चाच्चिनि । आतीयुन्
चिष्कृत्वारितियुक्त ॥

स्यायुक्तः । पुं० एकयामाध्यक्षे ॥
स्यातुंशीलमस्य । षा० । लपय

तपदस्वाम्भूषित्युक्तञ् ॥ वि०
स्थिरे ॥

स्यालम् । न० स्वर्णादिनिर्मितमोजन
याथे । याञ्० दू० भा० प्र० ॥ तिष्ठ
त्यञ् । षा० । स्याचतीत्यालञ् ॥
स्याली । स्त्री० शोदनादिपथनपा-
थे । पिठरे । उखायाम । कु
ण्डे । षांङी० प्र० भा० प्र० ॥ तिष्ठति
षा० । स्याचतिस्त्रीराक्षत्राक्षजा
नीयचः । जायैरितिङीप् ॥ पा
टलात्तत्वे ॥

स्यालीपाकः । पुं० भाजनपक्वात्रा
दौ । मांसाष्टकाधारे स्यालीपाकस्य
मासप्रतिनिधिष्वयवानाभिलः ।
अपिपास्यालोपाक्षुर्धर्तिति । त
त्रिधानन्तु । स्यालीपाकपशुत्वानिक्तु
यांशयः लुक्त्वियक्षम् । श्रव्येत सव
त्यायास्तदव्यायोः पयस्यनु । इ
तिहन्द्रेणपरिशिष्टोक्तं याञ्चम् । अ
न्विति० चोदनशरी । पद्यत् ॥

स्यालीपुरोधम् । न० स्यालीकानेद
ग्धान्नं ॥

स्यालीपुलाकः । पुं० न्यायविशेषि
॥ यथा । स्यालीस्यास्तच्छुलापटीस
र्वैषिकिचिभागिनः । समक्षारा
निसयोगभागित्वात्प्रतिपद्यत ।
इतिचालोपुलाकान्वायेनवैदिकलि
ङ् स्यापच्छ देनापुर्वैशिकिचिष्यना
त् । प्रतिपद्यन्वसमर्दनादिनास्तु

स्त्रिरगन्धः

स्त्रितिः । स्त्री० चक्षुःशानि । ऊर्ध्वोव
 शानि । मर्यादायाम् । न्यायपय
 स्थितौ । सस्यायाम् । ईश्वरैक्य
 निरुद्धस्य सर्वोच्छेद्यस्योपरिनि
 योगस्यापने । विद्यमानतायाम्
 । सृष्टिप्रलययोर्मध्ये ॥ सौमनि ।
 स्थानम् । छा० । स्यागापापचीभा
 ये । इतिङिन् ॥ तिष्ठच्छब्दा ।
 बाहुलकादधिकरणेतिङ् ॥

स्त्रितिस्यापकः । पुं० संस्कारविशिष्टे
 । अन्यथाज्ञातस्यमुनस्तद्व्यस्यापादक्षे
 षटादिपुंथीवृत्तौ ॥

स्त्रिरः । पुं० जनैश्चरे । मैत्रेः । दे
 वे ॥ नये । पर्वते ॥ वृक्षे ॥ का
 तिक्रिये ॥ धववृक्षे ॥ वृषे ॥ वृष
 सिं वृष्टिच्छकुम्भराशिषु । न० न
 चक्षुःशानिषु ॥ मया । उत्तराचय
 रे । इण्योभास्करस्य भ्रुवस्त्रिरम् ।
 तत्रस्त्रिरं बीजनेष्टं शान्त्वं रामादिसि
 द्धयतोति ॥ पि० फाठने ॥ शष
 क्षि । दृष्टप्रयत्ने ॥ रसाद्य शिनश्चिर
 षालस्याधिनिशरीरे ॥ तिष्ठति ।
 छा० । अजिरश्चिरश्चिच्छिन्नश्चिर
 स्त्रिरश्चिरश्चिराः । इतिकिर
 च् । टिलोपः । पठ् भाष्यकार
 रश्चितसद्वैद्यरूपे ॥

स्त्रिरश्चर्मा । पि० आफनेादयका-
 रिषि ॥

स्त्रिरगन्धः । पुं० चम्पके ॥ पि० स्त्रि

स्त्रिरबुद्धिः

रस्याधिसौरभयुक्ते । स्त्रिरोगन्धो
 यस्मिन् ॥ ५

स्त्रिरगन्धा । स्त्री० पाटलायाम् ॥ कै
 तव्याम् ॥

स्त्रिरचक्रः । पुं० मञ्जुचोपाभिधेजि
 नविशिष्टे । पि० सुख्यसैन्ये ॥

स्त्रिरच्छदः । पुं० भूषणपत्रे ॥ स्त्रि
 राः छदायक ॥

स्त्रिरच्छायः । पुं० देवद्रुमे ॥ स्त्रिराच
 चक्षुःशान्यायस्यसः ॥ वृक्षमात्रे
 । छायवृक्षे ॥

स्त्रिरजिह्वः । पुं० मत्स्ये ।

स्त्रिरजीपिका । स्त्री० स्त्रिरवृत्तौ ।
 शाक्यकौ । पि० स्त्रिरवृत्तिमति ॥

स्त्रिरजीविता । स्त्री० शाक्यजिह्वके ॥

स्त्रिरतरः । पि० स्यान्तौ । स्येयसि
 । अतिस्त्रिरे ॥ अतिशयेनस्त्रिरः ।

द्विषयनविभज्येतितरप् ॥ एकक
 पक्षवातिस्त्रिराः ॥

स्त्रिरदंष्ट्रः । पुं० भुजङ्गने । धराछा
 द्वातिविष्ठी । ध्वनाविष्णवयः ॥

स्त्रिरदाहः । पुं० शाक्यवृक्षे ॥

स्त्रिरपत्रः । पुं० उन्तात्तौ ।

स्त्रिरपुष्पः । पुं० चम्पके ॥ वक्रुक्षे ॥

स्त्रिरपुष्पी । स्त्री० तिलकद्रुमे ॥

स्त्रिरफला । स्त्री० कृपावृक्षायाम् ॥

स्त्रिरबुद्धिः । वि० स्त्रिरप्रज्ञे । लब्ध
 श्रवणमननफले ॥ स्त्रिरानिष्ठला
 सञ्जासत्पूर्वकवदान्तशाक्यविषार

स्विरायुः

परिपाकौषधसंश्रयशून्यत्वे ननि
र्विचिकित्सानिश्चिताद्वापिबुद्धि
यस्य ॥

स्विरमतिः । स्त्री० निष्पलायांश्चौ
॥ परमार्थबन्धविषयावामतौ ॥
त्रि० तद्वति । स्मिरापरमार्थब
न्धविषयामतिवस्य ॥

स्विरयानिः । पुं० द्रुमे ॥

स्विरयोःन । पुं० विद्याधरे ॥ त्रि०
स्विरय्यायितरुण्यवस्ये ॥ स्विरयोः
नमस्य ॥

स्विररहा । स्त्री० भील्याम् ॥

स्विररागा । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥

स्विरश्रीः । पुं० विष्णौ ॥ त्रि० नि
खलश्रीविशिष्टे ॥ स्मिराश्रीयसि
न् ० यद्यवा । स्विरैःपाथीचिषु
षः । स्विरश्रीरेवजायते । रक्षितुं
नैवशक्नोतिचपलखपलांश्रियमिति
मत्स्यपुराणम् ॥

स्विरसाधनक । पुं० सिन्धुधारवृक्षे ॥

स्विरसारः । पुं० शाकवृक्षे ॥

स्विरा । स्त्री० भुवि । धरित्याम् ।

विश्वम्भरायाम् ॥ शालपथ्याम् ॥

शाल्मलिष्ठे ॥ तिष्ठति । छ। ॥

अजिराशिशिरैश्चादिनाकिरच् ० टि

क्षोपः । टाम् । काकोल्याम् ॥

स्विराड्घ्रिमः । पुं० हिन्तालवृक्षे ॥

स्विरायुः । स्त्री० शाल्मलिद्रुमे । लि

रनायुषस्याः ॥ पट्टिपसहस्रा

स्यूक्तकः

शिवनैजीवतिशाल्मलिरितिवचना
त् ॥

स्यूथा । स्त्री० गृहस्थाधारभूतेस्तम्भे
काष्ठमयोषिकर्षिकास्यूथाभवति
। स्यूथी० इ० भा० प्र० गृहपूर्यः
स्यूथाशब्दः । ज्ञोवि । यथागृहस्यू
थमिति ॥ सूस्याम् ॥ तिष्ठति ।
छ। ॥ राधासास्त्रे तिसाधुः ॥
रुगणारे ॥ इतिहेमचन्द्रः ॥

स्यूरः । पुं० मनुष्ये ॥ तिष्ठति ।
छ। ॥ स्यः क्विस्यूरन् ॥ स्यू
रक्षरापद्धतिमन्त्रेतुषीमपुरस्कारात्
स्विरश्रीच्ये ॥

स्यूरो । पुं० खरवृक्षमत्पुष्पेनभा
रवाहकेऽश्वे ॥

स्यूलः । पुं० विराजि । पनसे ।
न० कूटे । समूहे । त्रि० निष्प्र
ज्ञे ॥ जडे ॥ उपविताषयवे । पी
ने । पीष्वि । पीषरे । मोटा०
इ० भा० ॥ स्यूलशरीरे । या
त्मनउपाधिविशेषे ॥ स्यूलीदेहि
ऽऽम्प्रथयादात्मेतिलीकायतमेदः
। तत्र । सृतसुपुत्रयोरपिसङ्गा
ताविशिषाञ्चैतन्वप्रसङ्गात् । एकै
कस्यबभूतस्यचैतन्वाद्यनात् ।
सङ्गातस्यचावस्तुत्वात् ॥ स्यूलय
ति । स्यूलपरिषुद्धणे । सुराद्यद
न्तः । प्रवाद्यच् ॥

स्यूलकः । पुं० गणविशेषे । स्यूच्य

स्यूलजोरक :

ये । खरफदे । उलुखड • इ •
गौ • दे • भा • प्र • । वि •
स्यूलै ॥

स्यूलकण्डुः । पुं • बरकधान्ये ।
स्यूलकणा । स्त्री • स्यूलजोरकी ।
स्यूलकण्टकः । पुं • जालनवूरे ।
स्यूलकण्टिका । स्त्री • शास्त्रजिह
वे ।

स्यूलकण्टा । स्त्री • उषल्याम् ।
स्यूलकण्टिका । स्त्री • उषल्याम् ।

स्यूलकन्दः । पुं • इक्षिकन्दे । गू
रवे । मानकन्दे । शतशुनी
। रघुने ।

स्यूलकायः । पुं • स्यूलभरीरे ।
स्यूलकाष्ठधुक् । पुं • उषत्काष्ठा
नी । स्त्रन्वानसे ।

स्यूलकाष्ठान्निः । पुं • स्त्रन्वान्नी ।
स्यूलखण्डः । पुं • वाणे ।

स्यूलकीश्वरः । पुं • सिषन्वानविशि
पि । स्यूलकाष्ठात्स्यूलकीश्वरे • प्र
तिदेशीगोता ।

स्यूलयान्यः । स्त्री • यथाप्रभेदे । म
हाभरा • इ • भा • ॥

स्यूलवधुः । पुं • महावधु, प्राये ।
स्यूलवधपः । पुं • तूलपरिष्कारार्थे
धनुषि । तूलवधपे । इ • म •
र • जो ।

स्यूलजोरकः । पुं • कण्यजोरकी ।
उपकुञ्चिवायाम् । यजोर्जी • मं

स्यूलभद्रः

गरैला • इ • भा • प्र • ॥

स्यूलतालः । पुं • चिंतालि ॥
स्यूलत्वचा । स्त्री • वाग्मर्षान् ।
गभायाम् ।

स्यूलदण्डः । पुं • देवनधि ॥

स्यूलदर्भः । पुं • सुधे ॥

स्यूलदशा । स्त्री • धृतकुमार्याम् ॥

स्यूलनालः । पुं • देवनधि ॥

स्यूलनाघः । पुं • सुधरे ॥

स्यूलनासिकः । पुं • सुधरे ॥

वि • पीननासायुक्ते ॥

स्यूलपटः । पुं • स्यूलषाटके ।
पटति । पटगतौ • पटविस्तारिषा
। पथायत् । स्यूलषासौपटथ ॥

वि • स्यूलबसायति । यथा ।

स्यूलपटाघवभीधूमगा
लिमः । प्रलथेपिनसीदन्धिधदि
कान्यानसायते ॥

स्यूलपट्टः । पुं • कर्षासे ॥

स्यूलपट्टाकः । पुं • स्यूलवर्च ॥

स्यूलपादः । पुं • इक्षिनि । व्यधि
नास्यूलवरणे ॥

स्यूलपुष्पः । पुं • वफट्टने ॥

स्यूलपुष्पिका । स्त्री • गिरिजापरा
ञ्जितायाम् ॥

स्यूलपपञ्चः । पुं • विराजि ॥

स्यूलपतः । पुं • शास्त्रचिह्नघे ॥

स्यूलफना । स्त्री • शषपुष्याम् ।

स्यूलभद्रः । पुं • युतकेधनिगामनि

स.नु.हि :

करञ्चो । गुण्यकरञ्चो ॥
 चिग्धपञ्चा । स्त्री० वदर्याम् ॥ पाञ्च
 ऊ.व्याम् । काश्मवांम् ॥
 चिग्धपर्या । स्त्री० गन्धार्याम् ॥
 चिग्धपरिण्डीतकः । पुं० मदनवृक्षवि
 शेषे । स्थूलवृक्षफले ॥
 चिग्धफला । स्त्री० फफांटीप्रभेदे ।
 बालुङ्क्याम् । मूत्रलायाम् ॥
 चिग्धा । स्त्री० मेदायाम् ॥
 चु. : । पुं० प्रस्थे । सानौ । पर्वतस
 मभूभागे । श्रौतिवृक्षम् । अस्त
 वा । श्वप्रसवणे । ष्याशौचेवा ।
 मितद्रादिच्वात् । चु. : ॥ स्त्री०
 चाथी ॥
 चु.क.कृदः । पुं० जीर । सुकोतञ्चो ।
 चु.तः । पि० स्रजे । चु.तवलादौ ।
 चु.यसेस्य० । ष्य० क्तः ॥
 चु.पा । स्त्री० सुतस्त्रिवाम् । पुत्रव
 ध्याम् । श्रौति । ष्य० । चु.प्रचि
 कृष्यृपिभ्यः क्विदिशितः ॥ चु.
 ज्ञान् ॥
 चु.वा. स्त्री० चु.ज्ञाम् । चु.ज्ञति ।
 चु.उडद्वारणे । क्षिप् । बाट्टुहृति
 कुत्सम् । तदभाविच्छेदप्रतिष्ठत्वे
 च.ट.चु.ड. ॥
 चु.श । स्त्री० चु.शीवृक्षे । भागुरिम
 ते. स.नु.दृष्टाय् ॥
 चु.हि. । स्त्री० स.नु.छान् । स.नु.छ
 ति । ष्य० । सवंधातुस्यङ्गम् ॥

स.ने.ह :

स.नु.शो । स्त्री० सिङ्गण्डे ॥ इन्द्रन्ता
 त्स.नु.हे : कृदिकारादितिपच्चे-
 ङीय् ॥
 स.ने.हः । पुं० सौहृदे । प्रेम्णि ।
 प्रियतायाम् ॥ तामसैः यं विशत
 त्तिविशेषः • यस्मिन्सख्यन्यदोषे
 छानिष्ठदुषीस्वस्मिन्नारोप्येते । अ
 न्यविषयः प्रेमापरपर्यायः स.ने
 हः ॥ यथा । स्मृत्वाभियोगजं दुः
 खं त्यजस.नेहं प्रियेजनने । अतिस्
 नेहपरिजङ्गमश्चिंराद्रापिदृष्टतेह
 वि । स.नेहवतिप्रोचयतिपुरुषम्
 । ष्यिह० । पचायच् । स.नि.छाति
 पुरुषावस्मिन् । अधिवारणार्थे •
 घञ् । घृतादिरसविशेषे । यथा
 स.नेहयतुषिंघः प्रोक्तो घृतं तैलं
 वसातथा । मञ्जाष० तं पिबिन्ना-
 श्वः क्विञ्चिदभ्यदितैरथी ॥ स्थ'व
 रोऽन्नममसैवत्रियोनिः स.नेहउच्य
 ते । तिलतैलं स्वावरपुत्रहमेपुचृ
 तं वरमृदति ॥ इ भ्यांविभिसतुंभं
 यः • यमकास्त्रहतेः सजान् • न्याय
 मसैः • चूर्णादिपिण्डोभावहितौ •
 गुणविशेषे • अजमात्रहमौ • ज
 लोयपरिमाणाववनिच्छोऽन्यत्रच
 निरयः । तैलादावस्रप्रकर्षीच्यत
 स्तोपांद्वाः भवति । यथोक्तं भाषा
 परिच्छेदे । स.नेहाजलेऽपीनिच्छी
 यमनिच्छोऽयविविन्वसी । तैलान्

सोहवती

सपगः

रितत्प्रकर्षादिजनस्यानुकूलतेति ॥
 सोहनम् । प्लिङ् । भाषिषञ् ॥
 क्षिप्रतयेनवा ॥ सोहस्यदुः खम्
 लक्षमुक्तगारुडे २१४५ध्याये । य
 वक्तो हे।भयतश्चो हे।दुः खस्यभा
 जनम् । सोहनूशानिदुः खानि
 तस्मिं त्यक्तो मङ्गत्सु खमिति ॥ क्षि
 प्रतयायाम् । यथा । सोह . पञ्च
 सु।उच्चोवाग्निह्लादन्तनेवनखस
 स्यः । सुतधनसौभाम्ययुताः
 क्षिप्रं सौनिधंनारुघैरिति ॥

सोहा । पुं० व्याधिभेदे ॥ सुह
 दि ॥ चन्द्रे ॥ क्षिप्रत । प्लिङ् ।
 प्रवन्नचनूपक्षित्यःदिना० क्षनि
 न्० निपातनाद्, षय ॥

सोहनम् । न० तौलमहने । स्रज्ज
 । षभ्यङ् ॥ क्षिप्रतयेन । प्लि
 ङ् । ल्युट् ॥

सोहपात्रम् । न० कुलाम् । चर्मम
 येतेनादिभाण्डे ॥ सोहश्चतैजघृ
 तादेः पात्रम् ॥

सोहप्रियः । पुं० प्रदीपे ॥ वि०
 तौलादिप्रिये ॥

सोहफलः । पुं० तिले पात्रे ॥
 सोहम् । पुं० ज्ञापये । वि०
 दागधमौ ॥

सोहरङ्गः । पुं० तिले ॥

सोहवती । स्त्री० जेदायाम् । सोहे
 ऽस्त्यस्याम् । रसादिभ्यघोतिमतुप्

। ङीप् ॥

सोहवयस्यः । पुं० प्रिये । प्रदीपे ।
 सोहवक्तिः । स्त्री० अनुवासनरक्षी
 । तेलपिष्यकारी० इ० भा० ॥
 यथा । वक्तिर्धिधाऽनुवासाख्यीनि
 रुहस्यततः पर० । यः सोहेर्दीप
 तैसस्यादनुवासननामकः ॥

सोहरीलः । पुं० पिशाचवृत्ते ।
 वि० सोहकारणे ॥

सोहाणः । पुं० प्रदीपे । दीपे ॥

सोहो । पुं० वयथे ॥ वि० सोह
 युक्ते ॥

सोहु । पुं० व्याधिभेदे । चन्द्रे ॥
 क्षिप्रति । प्लिङ् । गृत्वृक्षिही
 ष्यादिनाडः ।

स्पन्द । पुं० स्पन्दने । प्रस्फुरणे ॥
 स्पन्दते । स्पृदिक्लिष्टिचलने । प
 चायच् ॥

स्पन्दनम् । न० स्पन्दे । क्षिप्रिच
 लने ॥

स्पर्द्धः । वि० स्पर्द्धाकरे ॥

स्पर्द्धा । स्त्री० सङ्घर्षे । पराभि
 मपेच्छावाम् ॥ स्पर्द्धतैरलिनरक्षी
 ॥ साम्ये ॥ ज्ञमसमुन्नती । स, प
 दुर्धसङ्घर्षे ॥ भिदापङ् ॥

स्पर्धालुः । वि० स्पर्धावृत्ते ॥

स्पर्धानाति । स्त्री० मितङ्गा
 दित्वात् । छुः ॥

स्पगः । पुं० राजायाम् ॥ मन्त्राणि ॥

स्फटिकः

स्फटिकः

यांश्च दृष्टिदेवनिन्दिता । त्रिभया
 यांश्चतस्रिस्त्रयुहातीवप्रशंसिता ।
 ब्राह्मणानां विवादेषु च हातीवनिनि
 न्दिता ॥ त्रिभयाकारणो धर्मा रणे
 नृस्युर्न गर्ह्यतः । रणे स्युहात्राज्ञा
 यानां लिखिते देविडस्वभा ॥ तपोध
 नानां प्रेमायां ब्रह्मलानां युगे युगे ।
 शान्तिस्तु स्युधनं कर्म विप्रधर्मी न उ
 च्यते ॥ इति ब्रह्मरैवर्तौ गणपतिख
 गडे ३५ अध्यायः ॥

स्युहा . पुं० फलपूर । मातुलुङ्ग-
 की चि० स्युहाहे । वाङ्मनोये ।
 स्रष्टाः चि० उपतापके । उपतप्त
 रिः स्युयति । स्युयसं स्युयं नि ।
 त् ॥ अनुदात्तस्योच्यमाणः ।
 स्युयं नम् । कृच्छ्रस्युटो वृद्धकर्म-
 तिभाषितश्रुतिः । सन्तः ॥ स-
 न्नापि ।

स्फट . पुं० स्फटायां । स्फुटित ॥
 स्फुटिकसने . चुरादिः । शिञ्ज-
 भावे . पचयच् । पृथिदरादिः ।
 स्फटाः स्त्री० फलायाम् । स्फटे ॥
 टम् ।

स्फटिक . पुं० खनाद्यातिप्रसिद्धे
 मन्थौ । सूर्यकाशे । मन्सुरे । गा
 त्रिपिष्टे । धीतशिले ॥ अशुगुणा
 द्योषवा । स्फटिक . समशीर्षं च
 पिपदाद्यातिदिषनु । तस्याच
 मानाजपतादत्तेऽतिगुण फलम् ॥

परीक्षाप्रयथा । यद्ब्रह्मवैश्वानरं
 स्फटिकविभक्ततमं निस्तुपं नैव ह्यव्यंक्ति
 म्भं शुभान्तरात्तं मधुरमतिदिमं पि
 तदाहासहारि । पापान्येयं विवृष्टं
 स्फुटितमपि निवांस्तु तानैव जज्ञा
 त् तज्यात्वं ज्ञानुलभ्यं शुभमुपदिनु
 तीथै वरजश्चरजम् ॥ इति राजनि
 र्घण्टः ॥ अथिच । मुद्रादिद्रुमव
 ज्जेन्द्रवैदूर्गस्फटिकादिकम् । म
 विरजत्तर शीतं कषायं स्वातुल्यन
 म् ॥ अथुप्यधारणात्तस्य पापाल
 क्ष्मो विनाशनमितराजस्रजम् ॥
 तस्योत्पत्तिपरीक्षेयथा । काविरवि
 न्ययपनचौननेपालभूमिषु । लाङ्
 लोच्यकिरन्मेदिदानवृक्षप्रभवतः ॥
 च काशशुभ्रहोवाङ्मसुत्यत्र स्फुटि
 कंततः । स्फुटिकशब्दस्ववर्णं कि
 ष्टिद्वयान्तरान्वितम् ॥ नतत्तस्य
 शिरजानात्तयथापापनाशनम् । स
 स्फुटिगिष्पिनासखीमूयं किं च सु
 मेततः । इति मन्त्रो ७८९ ध्या-
 यः ॥ तथा । जिनालभेसि इति च
 दिव्यं टभितटे तथा । स्फुटिकं का
 यते वैवनाः रूपं सग्रमम् ॥ हि
 माद्रौ चन्द्रमहाशं स्फुटिकं तद्विधा
 भवेत् । सूर्यकान्तस्यैवापमृ
 कान्तं तथपरम् । सूर्योऽस्य रंभावे
 यवर्द्धं वमति यत्तथात् । सूर्यका
 न्त तद् स्यात्स्फुटिकरजवेदिभिः ॥

सफुटल :

सफुलिङ्ग :

सफुटति । सफुटहिंसायाम् । कि
म् । सफुिण्पूतैतिनिपातनात्० टस्य
चङ्गतिमुकुटः ।

सफुरः । वि० प्रचुरे ॥ सफायते
। सफायी० । अजिरशिशिरैतिकि
रचटिणीपञ्च ॥

सफोतः । वि० ससृद्धिः ॥ विकसि
ते ॥ सफायतेद्य । सफायी० ।
क्तः । सफायः सफोनिष्ठायाम् ॥
वायसफोतिक्वामङ्गतिस्फोतमाच-
ष्टे० इतिशब्दात्तादृशङ् । अतोप
णिलोपौ ॥

सफुट् । स्त्री० ईर्षारौ ॥ पोद्वफोटे
। सफुटति । सफुट्० । छिप् ॥

स्फुटः । वि० व्यक्ती । स्पष्टे । सध
घटादीनांविषयेन्द्रियसन्निकर्षण-
न्यसिद्धयायांप्रमाचमिदाप्रवतीति
प्रसिद्धमेव । प्रफुल्ले ॥ व्याप्ते ॥
सिते । शुक्ले । स्फुटति । स्फुटवि
धामने । भृगुपधेतिकाः । स्फुटते
। भिन्ने ॥

स्फुटता । स्त्री० विद्यदार्थतायाम् ॥

स्फुटनम् । न० विद्वरे । विद्वरणे ॥
स्फुट्० । कुटादि० । छ्युट् । वि
कसने ॥

स्फुटवन्धनी । स्त्री० श्योतिपत्न्याम् ।
भारावताङ्घ्राम् ॥

स्फुटलः । पुं० तुखुसुहृद्वे । शू-
षणे ॥

स्फुटा । स्त्री० फणायाम् ॥ स्फुट्० ।

कः । टाप् ॥

स्फुटिः । स्त्री० पादस्त्रीटामये । विपा
दिशायाम् । निर्भिन्नकर्कटौशस्ये
। इर्वांगशुक्तिकायाम् । फूट्०
इ० भा० प्र० ॥

स्फुटितः । वि० विक्वचि । विकसिते
। दीर्घे । भिन्ने ॥ अस्फुटत् ।
स्फुट्० । क्तः ॥

स्फुरः । पुं० फलके ॥ स्फुरणे ॥

स्फुरणम् । न० स्फुरणे । प्ररक्त्वा
। इतिभाषा ॥ यथा० अङ्गस्फुर
णनेषसफुरणम् ॥ किञ्चिच्चलने
॥ भाषि ॥ क्स्मपने ॥ स्फुरस्फुरणे
सञ्चलनेच । कुटादिः । छ्युट् ॥
स्फुरन् । वि० क्स्मपनयुक्ते ॥ दीप्य
माने ॥

स्फुरितम् । न० स्फुरणे ॥ वि० मन
सः कल्पनायाम् ॥ लज्जसिते ॥
लज्ज्यन्ते ॥ प्रतिफलिते ॥

स्फूर्जकः । पुं० क्षालस्तम्भे । ति
न्दुवौ ॥

स्फूर्जधुः । पुं० वक्षपतनजनितध्व
नी ॥ स्फूर्जधौ ॥

स्फुलम् । न० तस्व् । इ० प्र० वस्त्रधे
म्नानि ॥

स्फुलिङ्गः । वि० अग्निक्वथे । विन्-
गारी० इ० भा० ॥ स्फु० इत्थनु
करणशब्दः । स्फुना० फूल्लारैण् ॥

सप्तमः

सप्तमः

लिकृति० गच्छति । विगिगती ।
पचादाय् ॥

सफुलिङ्गा । स्त्री० अग्निक्षयज्जती ॥
जाताभपिनडोप् । अजादिषुपा
ठात्० टाप् ॥

सफुनिङ्गी । स्त्री० अग्निं जिह्वादि
श्रे ॥

सफुक्त्वारः । पुं० फुक्त्वारि ॥

सफुक्जंभः । पुं० तिन्दुक्जंभे ।
तेदू० इ० भा० प्र० ॥ सफुक्जं
ति । टु० षोसफुक्जंभश्चनिर्घोषे ॥
ख्युञ् ॥

सफुक्शंभुः । पुं० शंभुनिर्घोषे । व
क्षपातज्जनी । सफुक्जंभनम् ।
टु० षोसफुक्जंभः । टु० तौयुच् ।
सेचनादे । तण्डुलीये ॥

सफुक्शंभुः । पुं० तिन्दुक्के ॥

सफुक्शिः । स्त्री० सफुरथे ॥

सफुक्शिमान् । वि० पाशुपते ॥ य
था । पाशुपतिं कः । पाशुपतश्चट्ट
पः सफुक्शिमान्मतः । प्रतिवि
षाण्डशेषः । सफुक्शिभिर्मिष्टे ।

स्फोमा । पुं० स्फिरत्वे । प्रचुरता
यान् ॥ स्फिरत्तभाषः । पुष्पा
दिस्वादिस्वनिच् । प्रियस्थिरैस्वा
दिनास्फादेशः ॥

स्फोथः । वि० प्रचुरतरे । स्फिरतरे
॥ इदमनघोरतिशयेनस्फिरम् ।
ईयमुन् । प्रियस्थिरैस्फादेशः ॥

स्फेरम् । वि० भूविष्टे ॥

स्फोष्ठः । वि० अतिशये । भूवि
ष्टे । अथमेधामतिशयेनस्फिरः ।
इसन् । प्रियस्थिरैतिसाधुः ॥
स्फोष्ठतः । पुं० स्फोष्ठिपक्षे ॥
अय् ॥

स्फोटः । पुं० स्फोटके । विस्फोटे ।
पिडके । शब्दव्यापारे । स्फु
व्यति० व्यञ्जनेवर्ण० । स्फुटव्यर्थोप
यस्यादितिवा । स्फुटविकसये ।
घञ्० अञ्जा ॥

स्फोटकः । पुं० फोडाप्रतिप्याति०
रोगे । पिडके । स्फोटति स्फु
टिर्बिगरणे । ख्युञ् ॥

स्फोटनम् । न० विदारणे ।

स्फोटनी । स्त्री० सविशङ्गादिवेधा
पकरणे । चास्फोटन्याम् । स्फो
व्यतेऽनया । स्फुटभेदनेचुरादिः
। वारणे ल्युट् ॥

स्फोटवीजः । पुं० वातारोगक्षान्त
स्फोटवीजकः ।) पुं० वातारोगक्षान्त
के ॥

स्फोटीयनः । पुं० सुनिश्चिते ।
कचोवति । स्फोटीप्रतिपादनव
रे० वैयाकरणे । स्फोटीऽयनं
परायणं यद्यसः ॥

स्फोटीका । स्त्री० खड्गनिकाया
म् । धातुविज्ञायां ॥

स्फुल्वः । पुं० यन्त्राङ्गभूते । खड्ग

स्मरणम्

कारकात्

स्म । अ० अतीति ॥ पादपूर्णे ॥
 प्रसिद्धे ॥ स्मयति ॥ पिण्डे
 पदुधसने । अन्वेभ्योपीतिङः ॥
 स्याति । घा० उाप्रच्योषा ॥
 स्मयः । पु० अह्वये ॥ गर्भे ॥ स्म
 यनम् । पिण्डे० । एरच् ॥
 स्मरः । पु० कामे । पञ्चशरे ॥
 स्मरयति० उल्लस्यति । सृष्ट
 याध्यागे । पयाद्यच् । अर्पते
 ऽनेनदा । पुंसिसञ्जायांघः ॥ अ
 न्तः करणधर्मोऽस्मरथाख्ये ॥ अर
 णम् । भाविषोषा ॥

स्मरूपकः । पु० भगे । स्मरागारे ।
 योनौ ॥

स्मरुहम् । न० भगे । स्त्रीषिञ् ॥

स्मरवक्रः । पु० रतिरन्ध्रविशेषे ॥
 यथा । हुत्वावामशरीरोत्खण्ड
 स्त्रोपरिस्थितम् । इटस्वरमतेजा
 भौऽस्मरवक्रःप्रकीर्तितः ।

स्मरुधम् । न० योनौ ।

स्मरणम् । न० चिन्तायाम् । स्मृती
 ऽ याध्याने ॥ स्मृचिन्तायाम् ।
 ल्युट् ॥ अलङ्कारविशेषः । यथा ।
 यथानुमथनर्थं अदृष्टे तत्सदृशे स्मृ-
 तिः । स्मरणम् ३ यः पदार्थः
 केनचिदाकारेणनियतोयदाकदा-
 पिदनुमृतेऽभूत् । सकालान्तरे
 स्मृतिप्रवाधाधादिनि० तत्त्वमात्रेव

स्मरवृत्तमः

स्तुनिदृष्टेसतियत्तथैवस्मयतेतद्
 वेत्स्मरणम् । उदाहरणम् । नि
 मनाभिक्षु हरिषुषदम्भः प्रापितं च
 लट्शालहरोभिः । तद्भवैः क्षुध
 रतैःसुरनाथैः स्मारिताः सुरत-
 काण्डकतानाम् । यथावा । करतु
 यगहितजसीदा० यथामुर्वेषिषिसि
 आधरपुटस्म । सन्धरिचपसृज्ज
 स्मयमहकञ्जसरोमञ्जम् । अत्यसं
 स्मृतंयथा । करयुगयज्ञीतयथो
 दास्तत्रमुखविनिवेशिताधरपुटम् ।
 धृतपाञ्चजन्यमृगमत्तकण्ठसुरी-
 माहमिति ॥

स्मरणापच्यतर्पकः । पु० कच्छपे ॥

स्मरदशा । स्त्री० कामाक्ष्यायाम् ॥
 सादृशविधायथा । नयनपीतिः प्र
 धमंभिलासङ्गसतीःथसदृश्यः । नि
 द्राष्टे दस्तनुताविषयनिर्हत्तिस्त्रपा-
 नायः ॥ लम्बादीमूर्च्छान्तिरिच्छे
 ताः स्मरदशादमैवस्युरिति ।

स्मरदाशौ । वि० कामोद्दोषके ॥

स्मरध्वजः । पु० दाशे । शिशौ ॥
 न० योनौ ।

स्मरधृजा । स्त्री० ज्योत्स्नादाशाशौ ॥

स्मरप्रिया । स्त्री० कामपत्न्याम् ।
 रती ।

स्मरमन्दिरम् । न० भगे । योनौ ॥

स्मरलीखनी । स्त्री० शारिकापक्षिषु ॥

स्मरवृत्तमः । पु० अनिरुद्धे ॥

आशः

आशोयिका । स्त्री० वेश्यायाम् ।
आशुषिः । स्त्री० कामवृद्ध्याश्चर्यौ
पथौ । मदनानुषे ॥ आशुषि
वया ॥

आशुष्यः । पुं० वसन्ते ॥ कामो
होपवत्यात् ॥ आशुष्या । उ
च ॥

आशुष्यः । वि० कामोहोपवते ॥ स
हते । वङ्० । पचाद्यच् । आशुष्य
सङ् ।

आशुष्यः । पुं० उपस्थे । तिङ् ॥
आशुष्यस्तमाद्रस्तम् ॥

आशुष्यः । पुं० गृहमे ॥

आशुष्यः । पुं० शिवे । आशुष्यति ।
शरतेरनुवचनेऽप्य् ।

आशुष्यः । न० भगे ॥

आशुष्यः । पुं० करवृत्ते । गच्छि ॥

आशुष्यः । पुं० राजाश्वे ॥

आशुष्यः । पुं० आलायाम् । मुख
सुरे । मद्यप्रमेदे ॥

आशुष्यः । पुं० यन्त्रे ।

आशुष्यः । वि० आशुष्ये ॥ यया ।

आशुष्यः । सततविष्णुसिंघस्यौ
मकानुषिम् । सभेपिधिनिषेधाः ।

आशुष्यः । वि० आशुष्ये ॥

आशुष्यः । पुं० गृहसिते ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षे ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षे ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षे ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षे ॥

आशुतिः

आशुतिः । स्त्री० आशुतिः । य
या । श्रौतकर्मस्यैकुशादन्वयोपि
आशुतिमाचरेत् । अथश्रौतमप्य
न्यः कुर्यादाचारमन्वतः ॥

आशुतिः । पुं० यज्ञविशेषे ॥ सच
तुर्विधायथा । दिवयज्ञः पितृयज्ञो
भूतयज्ञस्यैवच । मनुष्ययज्ञइ
त्येव आशुतिश्चतुर्विधः ॥

आशुतिम् । न० ईषदधात् ॥ तत्रयत्
यथा । ईषद्वक्तिस्यैर्दन्तैः कटा
द्यैः सौष्ठवान्वितम् अलक्षितदि
जहारमुत्तमानांश्चित्तभवेदिति ।
श्रुत् ईषदधसने । भाषितः ॥
वि० विकसिते ॥

आशुतिः । वि० अरोधे ॥
आशुतिः । वि० आशुतिविषये । तत्रय
रथे ॥ यथा । पाण्डिकेपितृकथ्ये
अमासयान्द्रमसः आशुतिः । दिवा
हादौशुतिः सौरियज्ञादौसाधना
मतः ॥

आशुतिः । स्त्री० धर्मसंहितायाम् ।
मन्यादिप्रबोतेधर्मशास्त्रे ॥ अथ
तेषुनुमानप्रकारोऽनया । आशुतिर्वि
दायाम् । क्षियान्तिन् । वेदा
यं आशुतिपूर्वकं रचितत्वात् ॥ शा
स्त्रमात्रे । आशुतिवेदमनयाशुति
शुतिः ॥ महर्षिभिर्बेदायं आ
शुतिः । तद्योगाद्यन्योपि श्रु
तिः ॥ आशुतिः । कर्तव्यानुसन्धा

समृतिविधमः

ने ॥ धियः । इच्छायाम् ॥ अनु
 भूतिप्रियज्ञाने ॥ स्वाम्याग्रितक्रि
 याजन्त्यसंस्कारजन्यज्ञानं स्मृतिरि
 तिरसमञ्जसो ॥ शास्त्राचार्योपदि
 ष्टव्यानुत्त्वाने ॥ अनुभवान्यसंस्का
 रजन्यज्ञाने ॥ यथा । विभुर्बुद्ध्या
 दिगुणवान् बुद्धिस्तु द्विविधामता
 । अनुभूतिः स्मृतिप्रसादनु-
 भूतिप्रतुर्विधेतिभाषापरिच्छेदः
 ॥ सास्मृतिविधा । यथार्थाः अ
 यथावाच । तत्रप्रमाजन्त्यायथार्था
 अप्रमाजन्त्याऽयथार्था ॥ अनुभूतिवि
 यथाऽसम्प्रमेयिप्रत्यये ॥ पूर्वानुभ
 वसंस्कारजन्यज्ञाने । चिरानुभूता
 वंशरक्षणशक्ती ॥ एतद्व्यन्तनिर्वाणु
 भूतार्थविषयवायांश्रुती ॥ वेगिना
 क्षणम्नन्तरानुभूतार्थविषयवि-
 स्मृतिर्भवति ॥ अनुभूतिप्रियादी
 नामर्थानां चिन्तनं स्मृतिः । तत्र
 काम्यज्ञेयवश्यवास्तानिः श्रुतिसि
 द्धयः । तत्प्रवर्थाः । चिन्ता ।
 अध्ययनम् । चिन्तया । ध्यानम्
 । अरण्यम् । चर्चति । स्मरणम्
 स्मृत्तध्याने । चिन्तनम् ॥
 स्मृतिमान् । वि० पूर्वानुभूतार्थानि
 स्मरणशीले । स्मृतिविशिष्टे ॥ स्मृ
 तिरल्लस्याजिन्वा । अनुप ॥
 स्मृतिविधमः । पुं० स्मृतिविच-
 लम् ।

स्यन्दनः

स्मृतिरुद्धः । वि० धर्मशास्त्रवि
 परीते ॥ यथाकूर्मपुराणे हिमाक्षयं
 प्रतिदेशीवाक्यम् । यानिशाखाणि
 दृश्यंते लोकेऽस्मिन् विविधानि च ।
 श्रुतिस्मृतिरुद्धानि निष्ठातेपा-
 न्तुतामसो ॥ क्षरालभैरवस्यै यथाम
 लंभामयत्कृतम् । एषामादीनि चा
 न्यानि मेऽहनाद्यानि तानि वै ॥ म
 यास्येष्टानि चान्यानि मेऽहयेषां भया-
 र्थं वै इति ॥ जोषप्रवृत्तिकारोणि
 कानि चित्कथितानि चैतिमहानि-
 वाषसन्तम् ॥
 स्मृतिशास्त्रम् । न० धर्मसंहिताया-
 म् ॥
 स्मृतिचित्तु । पुं० अरण्यबीजे । वास
 नायाम् । स स्कारे । भावमा-
 याम् ॥
 स्मरः । पुं० प्रकाशे । वि० प्रकाशयु
 क्ते ॥ ईषदधसन्तशीले ॥ अर्थं तैत
 श्लोचः । प्रिद्ध ईषदधसने । न
 सिक्कम्यस्वभक्तस्यसिद्धिदीपेरः
 स्मोराचः । वि० कितदृशि ॥
 स्मदः । पुं० लघे । वेगे ॥ सवेग
 गतिवचनेऽस्यप्रयोगे ॥ सान्दतेऽनेन
 । सधन्दनं वास्यदू प्रसधये ।
 स्यदोऽथद्विधजन्योनिपातितः ।
 वेनाऽसुखे ॥
 स्यन्दः । पुं० स्यन्दने ॥
 स्यन्दनः । पुं० तिनिगदधे । नेति

समन्तकः

नि । रयदौ । अतिमुक्तके । अती
 तकरयः । इह दे । न । कुतौ । अ
 रणे । नौरे । सलिले ॥ पुं० न०
 रथे । मि० अयमे । अन्दते । अ
 न्द० । अङ्गलमन्त्रचापीतियुष् ।
 अलनगन्दायादकर्मशावुष् । इ
 तिषायुष् । यदा । स्यन्दते ।
 प्रद्वषति । स्यन्द० । नन्द्यादि
 त्वाङ्गयुः ॥

अन्दनद्रुमः । पुं० तिगिगहधे ॥

अन्दनारिषः । पुं० रथिनि । रया
 रुदधेः । अर्धरि । स्यन्दनमारिषय
 ति । रुह० । अगंशय ॥

स्यन्दनाक्षयः । पुं० तिमिश्रे । ति
 न्दके । स्यन्दनमात्रधायस्यसः

अन्दनिः । पुं० तिमिश्रे ॥

अन्दनिष्ठा । स्त्री० अद्रनयाम् ॥

अन्दनी । स्त्री० आलायाम् । मूष
 नाश्याम् ॥

अन्दौ । वि० अणशोवि ॥

अन्दनी । स्त्री० आलायाम् ॥ अण
 श्च अन्दते । अन्द० । अणशोके

तिथिनिः ।

अन्नः । वि० सुतेगलादौ ॥ अयते

य अन्द० । अणः । रदाभ्यामि
 तिषत्वम् ॥

अद्रम् । वि० सुते । रोशे ॥

समन्तकः । पुं० शोकण्यअक्षतमणौ

। मणि । समन्तकी । अस्तंभुजमध्य

अनूतः

तुकोसुभद्रतिशेमपन्द्रः ॥ शीरभा
 द्रपदीयचतुर्थ्या । अन्द्रदग्ने समन्त-
 कीपाख्यानं शुक्लावच्यमाणमन्त्रे य
 भिमन्त्रितं जलं पिबेत् । नन्वत्तु ।
 सिंहः । प्रसीनमयधौत्सिंहे । आन्व
 यताहतः । सुकुमारशमारोदी
 स्तत्रोपसमन्तकप्रति ॥

अमोक्तः । पुं० मुनिविशिषे ॥ पा
 दपे । अर्धे ॥ नाकौ । वल्माकि
 ॥ अमति । अमशब्दे । अमे
 रीट्चेतिङ् ॥

अमोक्षा । स्त्री० नीलिकायाम् ॥

आदादौ । पुं० जिने ॥

अमलः । पुं० पत्नीभ्रातरि । श्याले

। अमयति । अमयितवोचुरा

दिः । अण्पृषादरादिः ॥

अमृतः । पुं० प्रसेवे । यस्मिन्नादि

निमित्तैरेवाहतिख्याते । वि० अ

ति । प्रोते । पुना । इ० भा० ॥

अमृतजीवने । सौव्यतेसम । पिर

तनुसन्ताने । अण् । अणोरिच्छुठ । य

थादेगः

अमृतिः । स्त्री० सूच्यादिनाश्रमा

दिसोपने । सेरने । सीरगा० इ०

भा० प्र० ॥ पिबेः क्तिन् । अण्

। सप्ततौ ॥

अमृतः । पुं० किरणे ॥ सूव्ये ॥

धौतवाटे ॥ सौव्येनेनपा । पि

वु० । पिबेष्टैर्युचितानः । शीघ्रं

संसमान :

आरक्षसामध्यांनगुणः ॥

सुमः । पं० खिरणे ॥ सप्ततन्त्री ।
सौव्यतिषिन् । अक्सिषिसिषु
विभ्यः क्विदितिमन् । ज्वरत्परे
छूट् ॥

स्त्रीगवा । स्त्री० सागमापच्छेपु ॥
यथा । अजुंनखदनेराणानेनेरा
याः शिखरिण्डनः । सौदन्तिसम
याथापिसागमाश्चैववाइवेति ॥
सागमाकृत्तौप्रोक्तातदपत्त्वानि-
श्रीमथाः ॥

स्त्रीगविः । पं० कृत्तौपुचे ॥
कुक्षीराश्लो गविरितिषिकायडश्री-
पः ॥

श्रीकः । वि० स्त्रीते ॥

श्रीनः । पं० खिरणे ॥ म०ये ॥
श्रीतकटे । सौव्यति । विपु० ।
वाइलकात्रः ॥ वरुजठ् । अथ
रइत्वाशय० । सुषय ॥ न० अ
मन्दे । वि० समोवीने । सु
स्वकारिषि ॥

श्रीनाकः । पं० श्रीयोनाके । प
पोषे ॥ श्रीनेनाकति० अक्यने
वा० । अक्य० । पथायात्० अ
अ०वा ॥

अडनम् । न० अडुंनगतदोपसाधि
नवने । अथः पतने ॥ संसि
छूट् ॥

संसमानः । वि० गवति ॥

सुखशी

सुशी । पं० पौलुस्ये ॥ संसव
यतिमलम् । समुभयः पतने ।
आवश्यकीषिनिः

संसनीफलः । पं० भखडीरे । शि
रोघृष्टे ॥

सुखः । स्त्री० कौथे ॥

सकसुगन्धः । पं० भूमिजम्बुम् ॥
साधरा । स्त्री० प्रकृतिपुण्डः २१

प्रमेदे ॥ तद्वक्ष्यं यथा । अन्ने
यांनांभयेवचिसुनिषतियुतासन्धरा
कोलितेशम् ॥ यथावा । अर्थ
ताटद्वयुक्तं बलयमपिसुरणं सुमस्यौ
रयुम्पुष्पंगम् बहवोदिप्रवररुचि
रान्पुरइन्वयुक्ताः इह इरं दधाना
सुलक्षितरसनारुपवत्कुण्डल भ्यां
सुम्धाकीपांनचितं तरलकतियकान्
अधराकामिनोः ॥ यथा । अ
न्वदोतास्त्रिमाशाबलपिठानिसत्
वाहुद्वयप्रवण्डः विगव्यासिः सुमुण्डा
बलिकक्षितरत्तुहारकस्योपवस्यता
। कुर्वन्त्योगं मच्छुद्रतगहनचल
द्वेषं रश्मानसुचं दत्तुं ते रतमाङ्गे
विं दधतिषमिवाः कन्दुयत्कीष्टि
तानि ॥

सुखिणी । स्त्री० जगतीपुण्डः १२
प्रमेदे ॥ तद्वक्ष्यं यथा । कीर्ति

तौपाचतुरैफिकासुखिणी । यथा
इन्द्रनोषिपलेनेवयानिर्मितायात
कुम्भद्रशालकताशिमते । नव्यनेष

सवयम्,

च्छविः पीतवासोहरिभूतिराव
 स्नांशयाथारसिखंविषी ॥ भाला
 च्याम् ॥

सखी । पुं० भूततन्माचरुपांबैज
 यन्त्याख्यांसवविभाषेहरौ ॥ वि०
 कुसुममालाधारिणि ॥ सगविद्य
 तैऽस्य । अण्पायामेधासज्जायिनि
 रितयिनिः ॥

सक्त् । स्त्री० मूर्द्धन्यस्तपुष्य
 दामनि ॥ माल्ये ॥ सख्यते०
 सजातिवा । सख्यसिर्गे । ष्टत्व
 मिखादिना० कर्माणि० कर्मांरि
 वाङ्मिन्० अमागमश्च । कुश्वम् ॥
 अतिशर्करीच्छब्दः १५ प्रभेदे ।
 तल्लक्षणयथा । सखियमपिचर
 सनवरचितयतिः । यथा । अ
 यिसहचरि० रुचिरतरगुणमथीस
 द्विमवसतिरनपगतपरिमला । स
 गिवनिःसविलसनुगमरसासुसुखि
 सुदितदनुजद्वनद्वये ॥

स्रज्वा पुं० प्रजापती । पठसङ्घे
 । रण्यौ ॥

स्रवः । पुं० स्रवे । स्रवणम् । सुगती
 । ऋदोरप ॥ वा'रपयाजे । यथा
 इहेमवन्द्रः । निर्भरस्तुभरः स
 रिः । उत्सः सवः प्रस्रयय-
 मिति ॥

स्रवणम् । न० सञ्चिद्रहतेः घनैः
 घनैर्लणनिर्गमि । घरणे ॥ स्र०

साक्,

। ल्युट् ॥ मूचे ॥

स्रवचीया । स्त्री० रुदन्त्या ॥
 स्रवहर्मा । स्त्री० पतितगर्भायाङ्गि ।
 अथतोक्षायाम् ॥ पतितगर्भाया
 म् ॥ स्रवन्गर्भावस्थाः ॥

स्रवद्रुद्रः । पुं० पण्यन्वौ । शट्० व
 कार० इ० भा० प्र० ॥

स्रवन्तो । स्त्री० नयाम् । सिरिति । नि
 स्रगायाम् ॥ स्रवति । स्र० । ल
 टः शब्द । उगितश्चेतिङीप् । श
 प् । अथनेरितिनुम् ॥ गुल्मस्थाने ॥
 शोषधिमदे ॥ घरन्त्याम् ॥

स्रवा । स्त्री० मूर्धायाम् । सुरधराः
 इ० भा० प्र० ॥ स्रवति । स्र० ।
 अच् । गुणाभादेयौ । टाप् । ली
 यन्त्यासोपधी ॥ लीयन्त्याम् ॥

स्रवा । पुं० प्रजापती । निर्यातरि ।
 वेधसि । अस्मौ । शिषे ॥ विष्णौ
 ॥ स्रजति । स्रजसिर्गे । टप् ।
 स्रजिहशीरिच्छम् ॥

स्रवः । पि० च्युते ॥ स्रवतेत्य ।
 स्रस्रवस्रसने । गत्ययांक्रमं किति
 स्रस्ररिशाक्तः ।

स्रवणम् । न० च्युते ॥

स्रवणः । पुं० न० वीरश्चकटि । पञ्च
 वादिगये ॥ पुं० कुशसुष्टौ ॥

स्राक् । अ० द्रुते । भाटिच्छवे ॥ स्रै
 वाकि । सम्यदादिश्वात्किर् । स्रा
 मकति । अककुटिजायाम्गती ।

सुक०ग्

क्षिप् ।

स्रामः । वि० एकनेत्रे ॥ यस्मिन्सदाच
चुर्नासिकावासुवतितस्थित ॥

स्रावः । पुं० चरणे ॥ आगभाधाना
चतुर्वर्गमासपर्यंतं गमं स्य चरणे ॥

सावकम् । न० सरीचे ॥

सायणो । स्त्री० ऋग्विद्ये ॥

सावितः । वि० गाविते ॥

सुम्दाह । न० व्याघ्रपादद्वये । विष्णु
हृन्ने ॥

सुप्तः । पुं० आगराख्ये । नगरे ॥
तदुपान्तदेशे ॥ मधुरायामिव । न
धुरावत्सुप्ते प्रकाशाद्दक्षिणोन्दी ॥

सुप्ती । स्त्री० सर्जिशाघारि ॥

सुक०ग् । स्त्री० खादिरेण नपाच
विद्ये ॥ तद्विदायया । ध्रुवापभृज्यु
हृन्नांतुसुवेभेदाः सुव चियद्
त्वमरः । तत्रवटपत्राकृतिर्ध्रुवा ।
उपभृज्यक्राकारा । सुवृष्ट्येणन्द्रा
कृतिः । वैश्वशोभ्रुवाप्रोक्त-
काश्रवलीचोपभृज्यता । सुवृष्ट्येण
साश्रवणप्रदिरस्यमेमतः ॥
सुपादिकन्तुगन्तार्दीनामव्यति-
धीयते । सुवृष्ट्येण सुवृष्ट्येण
ध्रुवायाचुगोरिता । तद्विशिषाः
शरावायाः स्त्रीलुहृत्पभृद्वृष्ट्ये
तिगन्दरवापली ॥ चतुर्विधतादि
कम् । सुवृष्ट्येण सुवृष्ट्येण कश्चिद्
चित्पिक्प्रत्यय प्रणारण्यारवा

स्रोतसती

शः । कइत् । सुत्वम् ॥

स्रुतः । वि० चरितेनखादी ।
ज्ञे । रीथे । च्युते । स्रुयतेस्र
। स्रुगतौ । तः

स्रुता । स्त्री० हिङ्गुपत्र्याम् ॥

स्रुवः । पुं० यज्ञपात्रविशिषि । स्रु
चि ॥ स्रुयति । स्रु० । स्रुव्
। स्रुत्वापूर्वकत्वाभ्याम् ॥ उ

ड् ॥ यथा । स्रुयतिघृतादिकम्
। स्रुवस्रुयणे । स्रुवः कः ॥

स्रुपा । स्त्री० हेमपात्रान्तरे । स्रुचि
॥ स्रुयाम् ॥ यज्ञस्याम् ॥
टाप् ।

स्रुवावृत्तः । पुं० विकल्पते । ला
दुकण्टके ॥ स्रुवायावृत्तः ॥

स्रुः । स्त्री० हेमपात्रविशिषि ।
यज्ञोपकरणे ॥ स्रुवे ॥ निर्भरे ।
स्रुवस्रुयतीघृतादिकम् । स्रुवस्रुये ।
क्षिप्रचिप्रक्षिप्रिस्रुदुकण्टप्रज्वादी
वींस्रुप्रसारणश्चेतिक्षिप्रदोर्घी ।

स्रोतम् । न० स्रोतसि ॥

स्रोतर्षभः । पुं० समुद्रे ॥ स्रोत
सामीयः ॥

स्रोतः । न० स्रोतान्मुसरणे ॥ प्र
याये । वेनेनचलकात् ॥ इन्द्रि
ये ॥ शरीरस्यनवक्षिद्रेषु ॥ स
यति । स्रुगतौ । स्रुरोभ्यात्
ट्चेष्वसुन् । तुडागमद्य ॥

स्रोतसती । स्त्री० नदीमात्रेसरि

श्रीतीज्जनम्

ति । क्षीपवत्याम् । श्रीतीजिसन्व
स्था : । तदश्यास्तोतिमतुप् । मा
दुपधायाद्येतिवचम् । उगितद्ये
तिडोप् ॥

श्रीतीज्जननी । स्त्री० सरिति । श्री
तांसिसन्वस्था : । अस्त्रायामेधा
रुजोऽविति : । नाफत्पान्दोप् ॥
श्रीतीज्जनम् । न० श्रीश्रीरे । कापी
ताज्जने । यासुने । अथलघ
यादयोयथा । तवश्रीतीज्जनं
ष्णंसीवीरंश्वेतमीरितम् । यस्त्री
वशिखराकारंभिन्नमज्जनसंज्ञमम्
। वृष्टतुमीरिकाकारमेतत्श्रीती
ज्जनम् । श्रीतीज्जनसमंज्ञेय
सौवीरतत्तुपाण्डुरम् । श्रीती
ज्जनम् । तत्तद्वचप्यकफपित्तनुत्
। कापायंशेखनक्षिग्धयादिच्छदि
विषाणमम् । इधमचपाण्डुरो
तसिनीयसदावुधैः । श्रीतीज्ज
नगुणाः सर्वसौवीरेपिमतावुधैः
॥ शिक्तुशैरज्जनयोश्च श्रीतीज्ज
नंस्मृतम् ॥ इतिभाष्यकाणः
श्रीतीज्जनन्तुतद्विद्यादज्जना-
भंपदज्जनमितिमदनपाल ॥ अपि
च । श्रीतीज्जनमतश्चैवंविशुषंसि
न्धुसक्षानम् । इष्टेः कण्डूमलह
रदृक्कद्वेषोपहम् ॥ अक्षोःक
पायश्चैवसद्वेताचतातपौ । नीच
रोगानभायन्तेतस्मोदज्जनमापरित्

सगृहः

श्रीतीज्जनं कृष्णसुरमेतिप्रसिद्धम् ।
अज्यतेनयनमनेनपद्यव्यत्यात् ।
अज्ञुव्यक्तिसप्तशकास्तिगतिषु । अ
रण्येस्युट् । श्रीतीसीऽज्जन श्रीती
ज्जनम् ॥

श्रीतीमेदन्तः । पुं० प्रवृष्टज्जनानांसे
तुमेदादिनादेशान्तरनेदरि ।
श्रीतीवहा । स्त्री० नद्याम् ॥
अः सिन्धुः । स्त्री० गङ्गायाम् ।
अः पुं० आत्मनि । ज्ञातौ । पुं०
न० धने ॥ न० द्वितीयभयने ।
वि० आत्मन्येः अनति । अनग
द्देयन्वोभ्योपौतितः ॥
अक्षः । वि० शोथे । अत्मीये ।
अक्षम्यनः । पुं० पायी ।
अक्षमं कृत् । वि० निजकाव्यं क
र्त्तरि ॥
अक्षीयः । वि० आत्मसव्यभिन ।
धीये । निनी । आत्मन्ये । अक्षे
दम् । गङ्गादिषुअक्षवेतिष्ठः क
मागमत् ॥
अक्षुलपयः । पुं० मखी ॥ निजव
शनाशे । वि० तत्कर्मरि० तद्विनि
ष्टेप
अगतम् । न० मनेगते । वि० आ
त्मप्राप्ते ॥ आत्मनोगते ॥
अगुणा । स्त्री० आत्मगुणायाम् । गु
णनिम्ब्याम् ॥ नद्यालोः
अगृहः । पुं० अलिङ्कारपश्चिणि ॥

स्वज्ञान :

पुं० न० निजालये ।

खड्गः । वि० सुरूपे । सुन्दराङ्गवि
शिष्टे । सिद्धसंज्ञमने : प्रीभना
निशास्त्रीतलघणलक्षितान्यद्वाव्य-
य ॥ न० प्रीभनापदये ॥

खण्डः । पुं० स्फटिके ॥ न० भी
क्तिके ॥ वि० प्रकाशगुणदेशस
स्वत्वशुन्देपरसात्मनि ॥ निर्मले ।
यथा । आसनपसनपाचशव्यथा
ननिक्तेनम् । गृह्णाकंभन्तुजातश्च
खण्डत्खण्डपशसेवृतिव्याधिशु-
न्ते ॥

खण्डोः स्त्री० अङ्गुलिमोटने । अ
ङ्गुलिसन्देशे ॥

खण्डन्दः । वि० स्वतन्त्रे । स्वतन्त्रो
पाहतः खैरीखण्डन्दोनिश्चयश्च
स्वमरः ॥ खः आत्महन्दोऽभि
जाधाऽय ॥

खण्डन्दचारी । वि० खण्डन्दवि
हरवर्गीये ॥

खण्डपत्रम् । न० अश्वके ॥ अण्डपत्र
तत्पत्रम् ॥

खण्डमणिः । पुं० स्फटिके ॥

खण्डवालुकम् । न० विमलापरसे ।
निर्मले ॥

खण्डा । स्त्री० श्वेतदूर्वादी

पत्रः । पुं० प्रखेदे । पुत्रे ॥ न०
रत्ने ॥ वि० आत्मजाते ॥

सूजनः । पुं० प्राती । संयोगे ॥

स्वधा

सुधात्मोपयासौजन्य ॥ आत्मो
येष्वध्वेषु ॥ आश्रितशब्धवादी ॥
मजा । स्त्री० कन्यायाम् ॥

स्वतन्त्रः । वि० स्वच्छन्दे । निरभ-
यहे ॥ यथा । समयादभयप्राप्तस्त
दर्शयततेष्वयः । सपुनः समयं
गन्तुं स्वतन्त्रं नहीच्छयीति ॥ न०
अन्यतन्त्रानपेक्षे । तन्त्रविशिष्टे ॥
स्वकोपशास्त्रे ॥

सूतन्त्रपत्रः । पुं० व्यासादिषुः सु
त्त्रपत्रामतरेषुषीर्षपद्यालोचनया
शुश्रितव्यादेशुत्त्वर्षप्रतिपत्तिसन-
धेष्विच्छयः ॥

सतः । अ० आत्मनद्रत्यर्थे ॥

स्वत्वम् । न० शास्त्रसन्मतयथेष्टविनि
योगाह्वये ॥ समपदावोरित्तपदा
धे ॥

स्वदनम् । न० अश्वने ॥ आस्वादे ॥
लेहे ॥

स्वदृष्टानाः । पुं० स्वपक्षे । स्वः स्त्री
यः दृष्टान्तोयच ॥

स्वधर्मः । पुं० स्वर्णशमेकात्ताचा-
रे ॥ अर्थमार्थमंसाःतियोविहि
तः स्वधर्मः ॥ अः स्वकीया-
धर्मः ॥

स्वधा । अ० पितृभ्योदोयमानेऽन्ते ।
पितृधामन्ते ॥ पितृदाने । यथा
। पितृणांसुरपत्नीचमुनिभिर्सेनु
भिर्नरेः । पूजितापितृदानंविनि

सुधावाचनम्

प्रफलं च यथा विधीति भागवतम् । पि
 ल्यदानमन्त्रे । देवद्विदाने ॥ यथा
 स्वाहा देवद्विदाने शीषट् शीषट् च
 षट् सधेऽनमः । अथ पितरि देवता
 इति स्मृतेस्तपि देवाः ॥ स्वमात्मान
 न शरीरपीप्रयतोति स्वधा ॥ स्वधा
 वितृणामन्नमिति श्रुतिः ॥ देवपि
 ल्यद्विदाने । स्वधतेऽनेन । अद
 ध्यात्वादेन । आप्रणव्य । पृषीद
 रादित्वाद्दृष्टव्यः ॥

स्वधा । स्त्री । पितृदाने । स्वधाऽस्व
 धाम् । चच् । टाप । पितृपत्न्या
 म् । स्वानुधत्ते पुतिव्युत्पत्तेः ।
 नमः स्वधायै स्वाहायै । इति प्रथी
 गय ।

स्वधाप्रियः । पुं० कृत्वातिथे ॥
 स्वधाम् क् । पुं० पितृगणे । दिव्य
 पितरि । देवे ॥

स्वधाम । न० स्वधपश्चिस्करणे ।
 स्वधायै पुं० पितृषु । स्वधागमन
 शील । मृत्पृथ्वीमातीषिनिष्ठा स्त्री
 ल्ये ॥

सुधावाचनम् । न० श्रावण्येऽथवा
 विशिषे । यथा । अडेमुद्भूतत्
 कृतपादान्मुद्भूतं चतुष्टयम् । म्
 इत्तं पञ्चकञ्चैव स्वधावाचनमिच्छ
 ते । कृतपाददूर्ध्वं मुद्भूतं चतुष्ट
 यम् । मुद्भूतं पञ्चकञ्च कृतपात्पूर्व
 म् । अथोदिकम् इत्तं कृतपदम् ।

सुधपतिः

स्वधाशौच्यतेऽथ । वच० । अधिष्ठा
 रणेऽल्युट् ॥

सुधपतिः । पुं० स्त्री० कृठरि । य
 था । इयोः कृठारः वि० ।
 परशुषुपरशुषुषुऽनमः ॥ स्वधि
 वति । अधिधारणे । कृत्वा । अद
 नीयमांसस्य शस्त्रविशेषे ॥

अनः । पुं० शब्दं । निनादि । निन
 दि । धनौ । स्वन्ननम् । स्वन्नश
 ब्दे । स्वन्नसोर्वेति पद्येऽप्य् ।

स्वन्नचक्रः । पुं० रतिवन्धविशेषे ।
 यथा । धृत्याभाङ्गुत्तघाकण्ठपाद-
 तापिशिरः स्थितः । गूढसुकाम
 येत्कामी सन्नचक्र प्रकीर्त्तित इति
 रतिमञ्जरी ।

अनितम् । वि० अघ्निते । न० ग
 ल्पिते । मेघशब्दे । अनृतस्य ।
 अन० । क्तः ।

सुनिताक्षयः । पुं० राण्डुषीयशक्ति
 । अल्पमारिषे ।

अनुष्ठितः । वि० सर्वाङ्गोपसर्हारिण
 सम्पादिते ।

अनिस्तम् । पुं० गण्डके ॥

अनः । वि० अघ्नोत्तरकाले । शुभे
 दक्षे ॥

सुधम् । वि० निद्रामनुभवति । स्वपि
 ति । अिष्यप् । अट् । यथा
 देयः ॥

अपतिः । पुं० आळ्ये । निजभर्त्सरि ॥

स्वप्नः

लपनम् । न० निद्रायाम् । जिह्वप्
 शये । ल्युट् ॥
 लपिण्डा । स्त्री० पिण्डल्ल्यांर्याम् ॥
 लप्र० । पं० निद्रायाम् । शयने ।
 ल.पि० । प्रसुप्तस्यमिज्ञाने । जाग्र
 दासनाभये । जागरितसंस्कारजः
 प्रत्ययः सविषयः ॥ प्रद्वस्युक्तलक्ष
 णे चक्षत् । अरण्येऽर्द्धविकाश्रियवा-
 । जाग्रदवस्थायांशुदृष्टं यच्छ्रुतं तच्छ
 नितवासनयानिद्रासमभियय. प्रपञ्ची
 यत्रप्रतीयते सा स्वप्नावस्वेतिवासु
 देवसरस्वती ॥ तथाच । बाह्ये
 पुकारणे षूपसंज्ञतेपुजागरितवासना
 नुसारिणमनसस्तदर्थभासाकाराव
 सासनं लप्रशब्दितम् ॥ यथाहुः
 । इन्द्रियाणामुपरमेमनोऽनुपरतं य
 दि । सैवतेविषयानेवतद्विद्यात्स
 प्रदर्थनमिति । सचसप्तविधोऽयथा
 । दृष्टः श्रुतोऽनुभूतस्यार्थितः
 कल्पितस्तथा । भावितोऽपि
 यंति लप्र. सप्तविधः स्मृतइति ॥
 लप्रजाग्रदादिकल्पनयोतल्लक्षणे वि
 ध्यनाह । स्पष्टस्मृतिरवास्पष्टस्मृ
 तिरस्मृतिरिच्छमी । लप्रमेष्टा ।
 लप्रमध्ये जाग्रत् लप्रसुप्तयइति ॥
 सन्व्यं हतीयं लप्रस्थानं मतिश्रुतिः
 ॥ लपिच्छनेन । जिह्वप् शये ।
 कृद्वज्जुसिद्धपन्थनिषपिभ्योनिदिति
 नन् ॥ लप्रोऽन्यथासह्यं संप्रद्व

स्वप्नकाशः

रज्जुमितिभाष्यम् । यथा रज्जुं
 सर्वो गृह्यमाणोऽन्यथा गृह्यते । तथा
 त्मनिदेशादियदृष्टमन्यथा यदृष्टम्
 चात्मनेदेशादिरैलक्षण्याद्युत्ति
 युक्तिसवत्वात् । अन्वयः गृह्यत
 लप्रो निद्रातत्त्वमजानत । । विषय
 -सितयोः शीथे तुरीयं पदमश्रुते ॥
 स्वप्नकृत् । पुं० सुनिषसुक्ते ॥ शीवे
 लप्रक् । वि० शयाजौ । निद्रा
 शीले । लप्रनशोलः । जिह्वप्
 । लपिह्वयेनं जिह्व् ॥
 लप्रहक् । पुं० शीवे । लप्रान्प
 श्रयति । दृशिर् । क्तिप् ॥
 लप्रस्थानः । पुं० तैलसे । स्थूल
 प्रपञ्चलयस्थानं लप्रव्यष्ट्युपहितचैत
 न्ये ॥ स्वप्नः स्थानमस्य ॥
 स्वप्नान्तः । पुं० स्वप्नमध्ये । स्व
 प्रविच्छेदे ॥ सुषुप्तिस्थाने । स्व
 प्नस्थान्तोऽवसानं यस्मिन् ॥
 स्वप्नकाशः । पुं० अन्त्यागपेक्षप्रका
 शि । चन्द्रसूर्यादप्रकाशनिरपेक्षे
 स्वप्नमेवमासनानिद्रादृशिर । दृश्यानां
 वाडानुबुद्धादीनां दर्शनं स्वप्नका
 शं द्रष्टारं विना न चठते ॥ यथोक्तं ल
 लोधरिसूरभिः । नप्रकाशिमिच्छु
 क्तिर्वत्प्रकाशैकबंधना । स्वप्नका
 शं तमात्मानमप्रकाशः कथं सुषु
 दिति ॥ अन्वेनात्मनेवप्रकाशते ।
 काशुदीप्तौ । पचायच् ।

सुभावाक्ति :

सप्रमाणकः । वि. स्वतः सिद्धे इ
 सभायः । पुं. सप्तजधर्मविशिष्टे ।
 संनिधी । प्रकृतौ । स्वरूपे । नि
 सर्गे । अभावचान्तर कश्चिद्येनस
 दाऽसदासदसदाकर्मनिष्पद्यते । क
 न्मान्तरकृतेधर्माधर्मादिशुभाशुभसं
 स्कारे । इदानीन्तनजन्मारम्भके
 प्राक्तनसंस्कारे ॥ सप्तसात्विका
 दिभेदात्त्रिविध . अनाद्यविद्याया
 म् ॥ अतएवविभक्तिः । यथा ।
 बहिर्लोकमेवौतुलभावाद्यप्रकोत्सि
 तः । निमग्नं सुखरूपं त्वेवापि
 भवतिदिधा । निमग्नं सुदृढा
 भ्यासजन्यः स स्कारउच्यते । अ
 जन्यस्तुगतः सिद्धं स्वरूपं भाव
 पूष्यतइत्युज्ज्वलनी तन्निधिः । सुधी
 भावः मत्तायश्चसत्सुभाषः पत
 न्नाधीनसत्ताकः ॥

सभावाक्तिः । स्त्री. अर्थालङ्कारवि
 शिष्टे । यथा । सभावाक्तिस्तुडिभा
 दे अक्तधारूपवर्णनम् । अथेत्तदे
 काश्रयणीः रूपवर्णं . सस्य गद्य ।
 उदाहरणम् । पद्यादङ्गोप्रसार्य
 चिदानतिरिततद्राचयित्वाङ्गसुचै
 रासव्याभुमनकरुणामुखमुरसिसटां
 धूलिधूर्त्वाविचूथ । घासयासाभिला
 यादनधरतचत्तुप्रोद्यतुशङ्खुरद्वेम
 न्दंशब्दायमानैर्विलिखितययनादु
 त्वित . आखुरेणैति । सुभाषी

सुयमप्रकाशः

तिरलंभारोथवायस्तुवर्णनमिति
 लक्षणात्तरम् ।
 स्वभूः । पुं. विष्णौ । इरौ ॥ अन्न
 . थि । प्रजापतौ । परमेष्ठिनि । स्व
 तोभवति । सुरइतिक्तर ॥
 स्वमेकः । पुं. संपत्सरे ॥ यथा ।
 स्वमेकमेकंधरदाहताभवतिचंडि
 का । रुधिरैरैरण्यो हतपितावि
 धिवद्भूमेतिपुराणम् ॥ स्वमेकंसंय
 त्परीयव्योमासइतिश्रुतिः ॥
 स्वयंशरिका । स्त्री. स्त्रीविशिष्टे ॥
 स्वयङ्कृतः । वि. आत्मनाकृते ॥
 स्वयङ्कृतेतितत्पुरुषः ॥
 स्वयङ्गुप्ता । स्त्री. शुक्लशिभूम्याम् ।
 स्वयङ्गुप . पुं. प्राथंनोदिनास
 ह्ये ॥
 स्वयन्दत्तः । पुं. हादशविधपुष्यान्तर्ग
 तपुत्रविशिष्टे ॥ यथाहमनुः । मा
 तापितृविर्देनाद्यस्वलोवास्यादका
 रणात् । अत्मानं स्वयंवेद्यस्मै स्व
 यन्दत्तस्तुसंभृतइति । आत्मानं
 यंददात् . तथाहंपुत्रोभयामीति
 . स्वयन्दत्तः उपनतः स्वयंप्राप्त
 इतियावत् ॥
 स्वयम् । अ. आत्मनेत्वर्थे । आप् .
 इ. भां. प्र. ॥ सुर, अयते । अय
 गतो । अम् ॥
 स्वयमुपस्थितः । वि. स्वयनागते ॥
 सुयमप्रकाश . वि. स्वतः साधना

सुवर्गसरित्

अथ जयेकुतोऽमृतत्वसम्भवः ।
 यन्नदुः खिनसांभन्नं नभयसामन
 न्तरम् । अ भिजापिपनीतसुखं च
 र्गंदास्यदम् ॥ अज्यतेऽस्मिन्निति
 वा । अजगतिस्त्रिनादौ ॥ इज
 योतिषञ्च ॥ मनः प्रीतिकरः ॥ अर्गो
 नरकस्तद्विपर्ययः । नरकक्षयं सञ्चो
 वैपापपुण्ये द्विजोत्तमाः ॥ पारिभा
 प्रिकर्णगीयथा । मनीनुकृण . प्र
 मदारुपवस्यः ॥ अणकृताः । वासुः
 प्रासादपुष्टेषु अर्गः ॥ अश्चुभक्तमं
 णद्विगासुठे १.६ अध्यायः ॥

सुवर्गगामी । वि० अर्गमनकत्तरि
 ॥ यथा । सर्वाहसानिष्ठतावेसर्वदु
 खहराद्यये । सर्वस्याश्रयभूतायेति
 नराः अर्गगामिनः ॥

सुवर्गद्वारम् । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ।
 सुवर्गद्वारम् । न० सोर्वविशेषे ॥
 सुवर्गपतिः । पुं० इन्द्रे । पुरन्दरे
 सुवर्गपरः । पुं० सुवर्गप्रधाने ॥
 सुवर्गपुत्रः । उर्वश्याद्युपेतत्वेनपरउ
 त्कष्टोयस्यसः ॥

सुवर्गलोकाः । पुं० वैकुण्ठे । अर्गी
 यतेद्वित्यर्गम् । अर्गशासीलो
 काश्च ॥ यजमाने । अर्गलोकाय
 स्यसः ॥

अर्गलोकायः । पुं० इन्द्रे ॥ शरीरे ।
 अर्गवधूः । स्त्री० सुवर्गश्यायाम् ।
 सुवर्गसरित् । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

सुवर्णम्

सुवर्गसरिद्वारम् । स्त्री० भागीरथ्याम् ।
 सुवर्गापगा । पुं०

सुवर्गायः । पुं० हरौ ॥ सुवर्गीयतद्वति
 भुवर्गीयः ॥

सुवर्गगिरिः । पुं० सुमेरौ ॥

सुवर्गः । पुं० देवे । सुरे वि० सुवर्ग
 गामिनि ॥ तल्लक्षयन्तु । दयाभूवे
 पुत्रव्यादः परलोकप्रतिप्राया ।
 सस्य परहिताचोक्तिर्वेदप्रामाण्यद
 र्थनम ॥ सुवर्गदेवधिपूजाचक्रेवत्
 साधुसङ्गमः । सत्क्रियाभ्यसनमै
 वीसुवर्गोपायलक्षणं विदुरिति ॥

सुवर्गवधूः । स्त्री० अप्सरस्युः ।

सुवर्गगिरिः । पुं० मेरौ । सुराजये ॥

सुवर्गोक्ताः । पुं० अमरे । सुरे ॥

सुवर्ग्यः । वि० सुवर्गलोकास्यप्रा
 प्तिसाधयभूते ॥ सुवर्गकनिमि
 त्तम् ॥ सुवर्गायद्विषे ॥ सुवर्गस्य
 निमित्तं सयोगलप्यातीया । गी-
 द्यव्यचिऽसक स्यापरिमाणाश्रतादे
 यत् ॥

सुवर्णम् । न० लोहवरे । शृङ्गारे । अ
 स्यपर्यायापया । सुवर्णसुवर्णकन
 कां हिरेण्यहेमहाटकम् । तपनीव
 शोतसुवर्णगाङ्गेयभक्तकवुरम्
 । आसीकरंजातरुपंसङ्करजतका
 क्षुने । कर्णकाशं सुवर्णजाम्बूनद
 मष्टापदीखिद्यामिति ॥ अक्षपरी
 चाद्विद्यथा । दाहेऽतिरक्तमयवञ्चत्

स्वरथम्

तं छिदायांशः शरीरकान्निचविभा
तिनिकायपट्टे । स्निग्धसुगौरवसु
पेतिवयत्तुलायाम् ज्ञानीतदेवक
नकंसदुरक्षणीतम् ॥ तत्रैकरस
वैधजंतदपरजातं स्वयंभूमिसं
• किञ्चान्यवदुक्ते। इसद्धरभवम् चि
तिविधाकाञ्चनम् । तदाद्यस्निग्ध
पौतरक्षमपररक्षततोन्वयथागौरा
भंनदतिरुमेधगदितं स्नात्पूर्वं
पवीतमम् । यस्मिन्व्यसिप-
रोक्षे तुद्रष्टव्येष्टमनिस्कृष्टे । गुणा
नूमावप्रकाशिताः नृपठाभिमारथा
दिकम् । यथा । सुवर्णभी
तल्लवणवल्गुगुरुरसायनम् । स्
वादुनिश्चलपरवाकिचस्वाट्टपिच्छ
लम् । पवित्रं वृषभैत्यसैधाम्
तिमतिप्रदम् । इवमायुष्करं वा
न्तिराज्विशुद्धिस्त्ररत्नकृत् ॥ चि
पद्वचचयेन्मादृष्टिदे। पञ्चरशिःप
चित्तः । वज्रसवीयेधरतेनराणोरे।
गत्रजपेपयसौधक्षये । असीध्व
कार्येवसदासुवर्णमशुद्धमेतन्मर
णश्चक्षयति । अथस्युमांरि
तस्वर्णपतावीयं ज्ञानाशयेत् । क
रितारे। गान्मुच्युञ्जतगन्दाजतस्त
तः । मारणयेत्स्वसुवर्णमाह ।
दृष्टेरक्षंसिततेदेनिकपिकुञ्जमप्रभ
म् । सारशुभ्रानिभंलग्धकाम
ल्लगुरुष्टमसत् ॥ उतमम् । तच्छे

स्वरथम्

तंकठिनंरुद्धं विषयं समलदलम् ।
दृष्टिच्छेदंसितंश्वेतंकषिस्रुटलधु
च्यजेत् ॥ अथशोधनम् । पत्तली
ल्लव्यपचायिष्टेष्टोवञ्चोप्रतापयेत् ।
निविष्टेत्तप्ततप्तानितैलेतक्रेचका
ञ्जिके । गीमूचेश्चकुलत्वानाकषा
येतुविधाविधा । एयश्चैवः परेया
सुधातूनांशोधनंभवेत् । अथमार
थम् । स्वर्णं स्याद्विशुद्धं सूतमज्जेन
सहमर्दयेत् । तद्गोलकसमंगधनि
दध्यादधरे। सरम् ॥ स्वर्णं स्यापति
तनूकृतपचक्ष । गन्धं • गन्धकश्च
र्थः । गोलकसुततोः स्रग्वासरान
दृष्टसम्पुटे । शिंशुद्वनीपलेदं
द्यात्पुटायेवंचतुर्दश ॥ निरुत्वं
जयतेभस्त्रगन्धोदिय पुन पुन ।
स्रग्वा • सशस्त्रकुट्टितचिक्कापसृ
त्तिकाया । वनोपण • गोदृठा • इ
तिलीकी । निरुत्वं घृत्युनर्णीय
ति ॥ अथवान्यप्रकारिणश्चैवोमारथ
मुच्यते । कञ्चनेमलितेनापि। द
शंशेननिःक्षिपेत् । चूर्णयित्वा
तथस्त्रेनचुष्टाकृत्य तुगोलकम् ॥
गोलकेनपसंगन्धं दत्त्वाश्वाधरे। स
रम् । गरावसम्पुटेधृत्वापुटेविं
शद्वनीपलेः । एषसप्तपुटेर्षेम
निरुत्वं भस्त्रजायते अथापिपूर्वं
वद्वन्धः प्रदातव्यं पुनः पुनः ॥
काञ्चनाररसं चैष्ट्वासमसूतक-

सखंकारः

गन्धधाः । कञ्जलीहिमनचाणिलेपवे
 त्समयातया ॥ काञ्चनारस्त्वः क
 क्तैसूपायुग्मप्रकल्पयेत् । धृत्वा
 तत्सम्पुटेगोलंस्त्रन्मूपासम्पुटेचत
 त् । निधायसन्धिरोधक्षुत्वासं
 शीष्यगोलकम् । वङ्गिखरतरं कुयी
 देषंदद्यात्पुत्रयम् ॥ निरुत्तंजा
 यतेभस्त्रसर्षकर्मसुयोजयेत् । का
 ष्चनरप्रकारेशलाङ्गलीष्टनिकाञ्चन
 न् ॥ लाङ्गलोकलिङ्गरी ॥ ज्वाला
 सुखीतयाइत्यात्तयाइन्निमनः
 शिला । शिलासिन्दूरयोयूष्-
 समधोरकादुग्धर्षाः ॥ सप्तधाभा
 वनांदद्याच्छोपयेच्चपुनः पुनः
 । ततस्तुगलितैश्चिन्मस्त्रीवदीय
 तीसमः ॥ पुनर्धमेदतितरांषथा
 कल्कोबिलीयते । एवंबेलावयं
 दद्यात्कल्काहेमस्त्रतिर्भवेत् ॥ सु
 छृच्छणोति । ऋणायती । पचाय
 च् ॥ यथा । अर्णनम् । धञ् ।
 शीभनोऽर्थीक्ष्ण ॥ धत्तुरे ॥ गन्धशा
 के । गौरसुषणंशाके ॥ जागके-

शरे ॥
 सखंकारः । पुं० कणसुगुली ॥
 सखंकारः । पुं० गरुडे । वि० सु
 षणंमयशरीरे ॥
 सखंकारः । पुं० अथाव्यवर्षसङ्कर
 जातिविशेषे । नाडिभने । कला
 दे । तदुत्पत्तिस्तु । विश्वकर्मांचशू

सखंशीरी

द्रायांषोर्ध्याधानं चकारसः । ततो
 वभूत्तुः पुवाचनवेतिशिल्पकारि
 णः ॥ मालाकारः कर्मकारः श
 खकारः कुविन्दकः । कुम्भकारः
 कंसकारः पलेतिशिल्पिनाधराः ॥
 सूत्रधारश्चित्रकार. सखंकारस्तयैवच ।
 पतित. क्षेत्रज्ञशापाददाज्याधर्षसङ्घ
 राः ॥ अर्णकारः स्वर्णचौवांद्राङ्गपा
 नांविद्योत्तम । वभूयसद्यः पति
 तीत्रज्ञशापेनकर्मणेतित्रज्ञवैवर्षे
 प्रह्लाखण्डे १० अध्यायः ॥ अर्ण
 कारोति । छृ. कृ. ज्. ० । कर्मण्यण् ॥
 सखंकारः । पुं० स्वर्णकारे ॥
 सखंकीतकी । स्त्री० हिमकीतक्यान् ।
 कनकप्रसवायाम् । हैम्याम् ॥
 अस्त्रालक्षणागुणायवा । सुवर्णकीत
 कीश्वन्यालघुपुण्यासुगन्धिनी । की
 तकीकुमुभंअर्णकीषदौगन्धनाश
 नम् । हेमामंमदनोन्मादपाहुष्ये
 र्णोष्यकारिण ॥ सखास्तनीतिशि
 शिरः कटुः पित्तक्षफापहः ।
 रसायनकरोषणोदिहदाव्यंकरः
 परः ॥

सखंशीरी । स्त्री० शीपधिविशेषे ।
 पटुपण्याम् । हैमवश्चान् । हि
 मावश्चाम् । चोःकद्रुतिलीकेद्रुति
 भावप्रकाशः । अष्ट्याः पर्यायासु
 यास्यथा । सखंशीरीसखंदुग्धा
 सखांछारुवित्तपोतया । सुवर्णाहिम

दि. सुवर्णसदृशवर्णयुक्ते ॥

सुवर्णवल्कलः पुं. श्वीनाके ॥

सुवर्णवह्नी । स्त्री. जताविशेषः ।

रक्तफलायाम् । काकवल्कलाम् ।

सुवर्णवल्कीशर । पीडात्रिदोषान्

इन्नादुग्धदा ॥

सुवर्णविन्दुः । पुं. विष्णो । इरौ ॥

विन्दुवोऽवयवाः सुवर्णसदृशाय

स्यसः ॥ शीमनमणमखरविन्दुश्च

सुख्यन्मन्त्रे तदात्मकोना ॥

सुवर्णश्रीफालिका ।) स्त्री. राजवृक्षे ॥
सुवर्णश्रीफाली ।)

सुवर्णाङ्गः । पुं. कृतमाक्षि । भारग

वधि ॥

सुवर्णारि । न. मन्त्रके ।

सुवर्णाक्षय । पुं. नागकीचरे ॥

सुवर्णाङ्गा । स्त्री. सुवर्णशौर्याम् ॥

सुवर्णुनी । स्त्री. क्षुपालरे । ईमपु

षय्याम् ।

सुवर्णानवः । पुं. गोसेदमणौ । पिञ्ज

सकटके ॥

सुवर्णानु । पुं. राक्षी । सुवर्णाक्षा

शिविपरीतनक्षत्राभाति । भा. ।

दभाभ्यानुः । शुभ्रादि ॥

सुवर्णानुसूदन । पुं. सूर्ये ॥

सुवर्णान्त । वि. मृते ।

सुवर्णाङ्कः । पुं. सूर्ये । तद्वनश्रीटि

सुवर्णाङ्कः सुवर्णवर्णसमानवः ॥

पञ्चाशोत्तमोच्छ्रायसुवर्णवर्णायां

सुवर्णसिसुख्यानामास्यदसुवर्णोक्तद्व-
स्यर्थः ॥

सुवर्णधू । स्त्री. सुवर्णश्यायां ॥

सुवर्णवी । स्त्री. गङ्गावाम् ॥

सुवर्णश्या । स्त्री. उांशौप्रधानान्वस्तर

स्यु. ॥ तायथा । छुताचीमेनकार

स्नाउरंशौषतिखोत्तमा । सुकेशी

मञ्जुषीषाद्याः कथ्यन्तेऽस्तरसोतु

धीरिति ॥ खः सुवर्णस्यश्या ॥

सुवर्णद्वी । पुं. २ अश्विनोसुतथाः ।

। नासत्ययोः ॥ खः सुवर्णस्यश्या

द्वौ एतयोः सर्वेपर्यायानित्य

द्वियचनात्ताः । एकत्वविषयाया

मेकवचनताय । तथैकमाकंखडे

यपुराणे । नासत्यर्थेवदस्यस्युतौ

द्वौनामसोश्विनाविति ॥

सुवर्णानः । पुं. द्वागवविशेषे ॥

सुवर्णाला । स्त्री. खाधारे ॥

सुवर्णः । वि. पक्षक्ये ॥

सुवर्णकेशरी । पुं. कोविदार ॥

सुवर्णकेशी । पुं. भूतकेशे ॥

सुवर्णतपाः । पुं. तीर्थजानादिमा

खेतपोतुषौ ॥

सुवर्णवपः ।) पुं. गौरशाके । म

सुवर्णवपः ।) धूलि । गिरिजे ॥

सुवर्णवर्षिका । स्त्री. मेदायाम् ॥

सुवर्णफला । स्त्री. पशुपादभेदे । क

सुवर्णान्याम् । प्रोक्षणी ॥

स्वस्ति । वि० धनिनि । स्वस्ति
मनुष्ये ॥

स्वस्ति । वि० अपराधीने । तन्ने
। स्वस्ति नृपयः । चायसः ।

स्वस्ति । स्त्री० सुशस्तिन्याम् ।
चिरन्त्याम् । जंष्टुपिचादिपुस्तु
श्रीलमक्षाः । सुप्यजाताविति-
षानिः ॥

स्वस्ति । पुं० आत्मनि । न० निज
कारणे ॥ श्रीश्रीश्री ॥

स्वस्ति । स्त्री० स्वरूपसम्बन्ध-
ज्ञाने ।

स्वस्ति । स्त्री० भगिन्याम् । सुपुत्र
श्रुतिः । अश्रुतीना । अमुचोपणे ।
सावसेष्टं न् ॥

स्वस्ति । न० स्वरूपभूतेपरमा
नन्दे ॥

स्वस्ति । वि० स्वर्गाभावे ॥

स्वस्ति । अ० नद्रत्नेसमोदितसाधने ।
समोदितसाधने । पुच्छे ॥ आर्ष
सायाम् ॥ आशीरदि ॥ दानश्री
कारमन्त्रे । यथा । स्वस्तिदेवीया
युपद्रोप्रतिविज्ञे पुपूजिता । या
दानश्रुप्रदानश्रुनिष्कलश्रुययाविने
तिदेशीभागवतम् ॥ अश्रुतिः । अ
सतिरा । असदोप्री । अमुचोपणे
या । सुपूर्वात् । शिव् । वाहु
लकात्तिर्वा । यथा । अश्रुति । अ
समुचि । सावसेरितिः । पदुल

वचनाद्गभूभाषः ॥

स्वस्ति । पुं० मद्रत्नद्रव्ये । तगद्
लक्ष्णनिर्मितचिकोशाकाराधि
वासद्रव्ये ॥ वतुष्के ॥ पिष्टकप्र
कारे ॥ रततालिके । जिनागांध
तुर्बिद्यतिचिह्नार्थगतचिह्नविशेषे
। रसेःनके ॥ राजादीश्वरसद्मवि
शेषे ॥ वतुष्के ॥ सर्वाणांफणा
स्थेनीखरेखाविशेषे ॥ पुं० न० रा
जादीश्वराणांसद्मविशेषे ॥ तद्व्य
पयथा । प्रागुत्तरधारहितः स्वस्ति
कास्थोधनप्रदद्रति ॥ अविच । स्व
स्तिकं प्राङ्मुखं यत्स्वादिनिन्दानु
गतं भवेत् । तत्प्राशान्तुगतौचा
न्यीतत्पथ्यन्तगतौऽपरः ॥ इति
। सितावरथाके ॥ अभिप्रोताय
स्वाधिताशि । अष्टाद्रोयोगश्रुततोया
श्रुतिशेषे ॥ तद्यथा । जानूर्बिरन्त
रेसन्वक्त्रत्वापादश्रुतमे । श्रु
कायोविश्रुतज्ञोस्वस्तिकं तत्प्रप
यतीति ॥ स्वस्तिचेमंकायति । के
शब्दे । आतीऽनुपेतिक् । मूषावि
सुवादिषां ॥

स्वस्तिमुखः । पुं० ब्राह्मणे । श्रुति
। पथे । वि० धन्दिनि । स्वस्तिमु
खेयस्य ॥

स्वस्तिवाचनम् । न० विधिरामद्रजक
गर्भारम्भे मन्त्रविज्ञेयाणां पाठे । मन्त्रो
चारणपूर्वकतगद्मलविकिरणे ।

यथाहव्यासः । सम्पूज्यगन्धपुष्पा
यैर्ब्राह्मणान्स्वस्तित्राचयेत् । धर्म
कर्मणिमाहृत्ये सङ्ख्यामाहृतदशं
नद्विति । स्वस्वयं स्यात्पवनम् ॥

स्वस्वयनम् । न० अभिप्रेतायं स्यात्प्रा
पके ॥ स्वस्तिप्रकाशनेमन्त्रविशिषे ।
स्वस्तिप्रदवाच्यस्यपयनम् ॥ स्वस्ति
चोमम् । ईषतेप्राप्यतीऽनेन । इष्ट् ०
। ल्युट् ॥

स्वस्त्रः । वि० सुस्त्रे । प्रकृतिस्ये ॥
यथा । समदोषः समागच्छसम
धातुमलक्रियः । प्रसन्नात्मनिन्द्रिय
मनाः स्वस्त्रद्वेषमिधीयते । क्रि
याऽपकर्म । तेनसमक्रियः । य
रौरानुरुपकर्मा । स्वात्मनिष्ठिते
। उपसङ्गतदेहमनोव्यापारे । सुसु
रूपस्ये । वरदे ॥

सुस्त्रीयः । पुं० भगिनीपुत्रे । भागि
नेये । सुसुरपत्न्यम् । सुसुच्छः ॥

सुस्त्रीया । स्त्री० भागिनीय्याम् ॥

सु । स्त्री० चात्मीयायाम् ॥

सुाचरम् । न० सुोयाचरे । सङ्कोट् ०
सुहाया । इ० चभायाप्र ॥

सुागतम् । न० कुशलप्रये ॥ शुभाग
मने ॥ सुखिनागतम् ॥ सुनाग
तया । वि० सुशमागते ॥

सागता । स्त्री० विष्टुप् ११ प्रनेदे
तद्वचयन्तु । सागतैतिरनभाहृरुदु
ग्ममिति । अपिच । शरिणीकन

ककुण्डलियुक्तापुष्पयुक्तरयुगावल्य
श्रीः । वपिंताहृषतिथकृषसह
स्यैः सागताहरतिस्वस्त्रमचित् ॥ य

था । पङ्कजंतदपिपायसिमग्नं चन्द्र
माः सचचनान्तरितोभूत् । तन्मु
खेन्दुतुलयपिबिभोद्दृग्मानैवसह
तैश्चतवेधाः ॥ अयमागतायाम् ॥

सागतिकः । वि० सागतवादिनि ॥
सागतमित्वाह । ठक् ॥ सागता
दीनास्ये च्छेसागसाभाषः ॥

साङ्गः । पुं० विष्ठी । सत्तामैवाङ्
गंसहकार्यं स्यजगत्सृष्ट्यादाविति
सत्वाङ्गः ॥

सत्वाङ्गि । पुं० सत्वात्मजे ॥ सत्
हृष्यापत्न्यम् । अतइव् । सत्वाग
तादित्वाङ्गैसागमः ।

सत्वाङ्गिकः । पुं० साङ्गिङ्गिके ॥

सत्वाच्छन्द्यम् । न० सत्वाच्छन्द्याया
म् ॥

सातन्व्यम् । न० अपराधीनताया
म् । परस्परानुमतिनैरपेक्ष्ये ॥

यथा । प्रमुः सातन्व्यमपशीयद्द
क्षतिकरीतितत् । पाषिनेनदीग
द्वायमनापस्थलीनदी ॥ इति ०
सातन्व्यभाषः ॥ प्लञ् ॥ वि०
साधीनताविशिष्टे ॥

सातिः । स्त्री० सूर्यपत्न्यकारे ॥
खड्गे ॥ पुं० स्त्री० पञ्चदशेनघ
थे ॥ रावाजातफलंयथा । क

न्दर्परूपप्रभयासमेतः कान्द्याजन
प्रोत्तरतिप्रसन्नः । अतिः प्रसू
शौचदिमानपक्षमहामतिः प्रोक्त
विभूतिधनः ॥ धि. अद्यांजा
ति । अविष्टाफलाजोष्यसोसुक् ॥

जाती । छी. पञ्चदशर्षे ॥
जातीपथः । पुं. ज्ञायापथे । जाती
वीथ्याम् ॥

जातीवीथी । प्रो. सूर्यादीनामध्य
मार्गमध्यमवीथ्याम् । यथा । सूर्या
दीनां विधानागांदिशिणोरमध्य
मादृश्यपक्षम्य. तथादिषापिफ
ला न्योमघाषैवपिभिमंत।इस्तं
विपातघासुजातिमध्यवीथ्यभिवि
श्रुतास्य ज्येष्ठादिशास्य नुराधाप
दिराजगशोमता । एताद्यथोयव
स्त्रिकोमध्यनेमार्गं उच्यते इति वा
युपराधात् ॥

जात्मा । पुं. लकीमात्मनि ॥
जात्मान्तरसाधद । पुं. खात्मीया
मृतरस . चन्द्रतद्रवस्तसाधदनिः
साद. । पुं. । रसपृष्ठी सादनम् ।
साद. । घञ् ॥

जादनम् । न. अयनि ॥ खादनमश्वन
भक्षणम/ह/रोभोजन खादनमिति च
चायुधः । प्रौत्तिकारण्ये ॥

जादित । पि. य. खादिते ॥
जादिमा पुं. अदुतायाम् । जादो
भाविः । इगनिच् ॥

ज.दु. : । पुं. मधुररसि । यथा । म
धुरस्तरसज्येष्ठोमल्पत्व । दुग्ध
लकडतिहेमचन्द्रः ॥ गण्डोले ।
गुडे । शोषकोपथी ॥ सुगन्धिद
व्यभेदे । चमुदक्षारि । स्त्री. द्राक्षा
याम् ॥ पि. मिष्टे । रसनाक्षरि
षि ॥ मधुरि । मनीषे । सुन्दरे
॥ चदसे । ज्वदषाणादने । कषापि
थ्युष् ॥

जादुकण्टकः पुं. विकल्पते । ने। छु
रके । कण्टकीऽग्राणि । अगं
पाज्ज् । स्यादुवासीकण्टकच ।
स.नादुः कण्टकीऽस्रवा ॥

स.वादुदन्दा । स्त्री. विद्यार्थिम् ॥
स.वादुका । स्त्री. नागदन्त्याम् ॥
स.पादुखण्ड । पुं. गुडे । मधुरभा
गे ।

स.वादुगन्धा । स्त्री. विद्यार्थिम् ॥
स.वादुदारम् । अ. स.वादुकुख्ये ख्ये
॥ स.वादुमिणमुष् ॥

स.वापणी । स्त्री. दुग्धकायाम् ॥
स.वादुपाका । स्त्री. काकमाथ्याम् ॥
स.वादु. पाकीऽसाः ॥

स.वादुपिण्डा । स्त्री. पिण्डखर्जूर्धा
न् ॥

स.वादुपुष्यः । पुं. कटभ्याम् ।
स.वादुफलम् । न. बदरीफलम् ॥
स.वादुफला । स्त्री. द्राक्षायाम् ।
कोपी ॥

॥ दुमन्ता । पुं० शैलपीली । अचो
 टे ॥
 ॥ दुमन्ता । स्त्री० खर्जूयां ॥
 ॥ दुमन्ती । स्त्री० काकोल्याम् ॥
 ॥ दूमन्ताम् । न० गङ्गा ॥
 ॥ दूमन्ता । स्त्री० काकोल्याम् ॥ या
 स्व. कफलि ॥ मन्दिरोशाम् ॥ अ
 तावर्षाम् ॥
 ॥ वादुलता । स्त्री० विदार्याम् ॥
 ॥ वादुद । पुं० स. वा. दुवारिधी ॥
 ॥ वादुद । उदकं यच्छतः । उत्तर
 पदच्छेत्सुदकस्त्रीदादेशः ॥
 ॥ वाहस्तः । पुं० दाडिमे । न
 नधुराश्वे ॥
 ॥ वाही । स्त्री० द्राक्षायाम् । स्व
 यते । प्वदमात्वाद्नेः क्वापा
 जिमिदोखुण् । वातोशुष्यवचना
 दितिस्त्रीप् ॥ खर्जूय्यं ॥
 ॥ वाधिष्ठानम् । न० घट्. धक्कान्तर्गत
 द्वितीयचक्रे ॥ लगन्नेनपरलिङ्गं
 स्वाधिष्ठानं ततोऽभिदुः । परलि
 ङ्गस्वाधिष्ठानं यतस्तस्मात्स्वाधि
 ष्ठानमुच्यतद्रथः ॥
 ॥ स्वाधीनः । वि० स. वतन्ते । अ
 पराधीने । स्ववशे ॥ यथा ।
 वासीष्कतसमासर किशलयान्धी
 कस्तद्वर्षातलं मूत्रानि सतयेत्तु धा
 गिरिनदीतोयं हयानाकथं । लोडा
 सुगन्धमैर्वासिसुहृदेन तं पदीप.

शशोस्वाधीने विभवेतवः पितृपण्या
 याचन्तद्रथद्रुतम् ॥ द्रुतिशक्ति
 शतके शिञ्जणमियाः । अमिच ।
 स्वाधीनवत्ते साफल्यं न पराधीन
 दक्षिता । ये पराधीनकर्माधीनो
 बन्तोपि चरित्वा द्रुतिगारुडे ११५
 ५ध्यायः ॥ स्वस्मिन्नधि । सप्त
 मीशोऽर्द्धैरितिसमासः । ततः
 स्वार्थे । अण्डच्चेति खः ॥
 स्वाधीनपतिका । स्त्री० स्वाधीन
 भर्तृकायाम् ॥ स्वाधीनपतिका
 सातुषानमुत्थितवमन्नभम् ॥ स्वा
 धीनः पतिर्थाः । कप् ॥
 स्वाध्यायः । पुं० विदे । लपे ।
 स्वाभिमतप्रथवादिमन्त्रलपे । व
 द्वावन्ते ॥ वेदाध्ययने । फलवद
 र्थावधीधपर्व्यान्ताध्ययने । अदृष्टा
 र्थं भृग्वेदेऽध्ययनरूपे त्रस्ययज्ञे ॥
 उपनिषद्ग्रन्थावधौ ॥ मीक्षया
 स्थापामध्ययने । सुपतीवशाव
 स्थाध्ययनम् । दृष्ट्याध्ययने ।
 इत्यर्थेति वज् ॥ स्वार्थं मध्यय
 नं वा ॥
 स्वाध्याययज्ञः । पुं० यथाविधि
 वेदाध्यासपरि ॥ स्वाध्यायएव
 प्रीयच्छतः ।
 स्वाध्यायान् । पुं० आध्यायवि
 गिष्टे ॥
 स्वाध्यायाभ्यसनम् । न० यथाविधि

स्वाप :

वेदाभ्यासे ।। स्वाध्यायक्षेत्रभ्य
सनं ॥

सुध्यायी । पुं० पत्तनवशिजि ॥ सु
ध्याययुक्ते ॥ सुध्यायेः ख्यत्वा ।
द्वनिः ।

सुध्वरिक् । पि० सुध्वरवादिभि ॥
शोभनेऽध्वरः खध्वरः । खध्वर
मित्वाह० तेनचरतिवा । ठक् ।
भूगतादौनास्रध्वैजागमीन ॥

खान् । पुं० निर्घोषि । निष्प्रदे ।
शब्दे ॥ खननम् । खनशब्दे । ख
नइसिर्वैतिपक्षे घञ् ॥

खानुभवः । पुं० आत्माकारान्त
करणसाक्षात्कारे ॥

खान्तम् । न० हृदि । मानसि । म
नसि । चिन्ते ॥ गह्वरे ॥ खन्य
तेषु । खन० क्षुब्धखान्तध्यान्ते
दिमनछानिट्कमेतन्निपासितम्
॥ खान्तोऽच्छेदेऽभतिधेनत-
दितिवा ।

स्वापः । पुं० निद्राघाम् । कारण
भावेनावस्थानि ० शयने । शय्या
याम् । अज्ञाने । तत्त्वाप्रतियोगे
१ दर्शगह्वरिदददर्शनश्चक्षुति
विप्रक रनिहृपिनीवावस्थाभेदे ।
रुग्भेदे । स्वर्गाज्ञतायाम् ॥ ख
पनम् । जिह्वपश्ये । घञ् ॥ धा
न्तौगुहृतायसु राणांसंविशेदु-
रिनाप्यनुवंशम् । नीतरापरशि-

स्वाभाव्यः

रानचनज्जोनेवचार्द्रवरथः शिथ
मिच्छन् ॥

स्वापतेयम् ।) न० धने । वित्ते
स्वापतेयकम् ।)

॥ स्वल्पपति० स्वपति०ः । मुपती
धनसामिनोसाधु । पथ्यतिथिव
सतिसुपतेठञ् । सुगतादित्वा
त्रैजागमः ॥

स्वापनः । पुं० न० अलविशिधि ।
पुं० श्रीहरी । विष्णौ ॥ स्वापय
तिसुवमायथात्मात्मज्ञाविधुरान्क
रोति । जिह्वपश्ये । अस्त्रांश
न्तालच्छुट् । शौणादिकोयुञ्ज ।
स्वाप्ययः । पुं० सुप्रभै । स्वस्मि
नृष्ययः ॥

स्वाभाविकः । पि० सवभावतिष्ठ
। स्वभावतत्त्वज्ञे ॥ स्वभावे
ऽनादिरविद्या० तत्कार्ये । सइजि
। अकृतके ॥ स्वभावविभवः । सु
भावादागतीषा । ठक् ॥

स्वाभाविकी । स्त्री० प्रकृती । द्रव्य
स्वभावतत्त्वज्ञसिद्धायांप्रकृती ॥
ययाऽन्यादौनामुप्यप्रकाशादिल-
क्षणात्स्वाभाविकीप्रकृतिः ॥

स्वाभासः । पि० रमणीये । सुष्ठु
प्राभासते । भास० । पचाद्यच
॥ पुं० कृषेरे । स्वैनधनेनया
भासते ।

स्वाभाव्यः । पुं० हरी ॥ स्वभा

सुधारणम्

सुधार्यानुमानम्

वेनैवपभावोऽसाध्योनिच्यनिपद्य
रूपत्वात् ॥

सुवामिजङ्गी । पुं० परशुरामे ॥
सामिता । स्त्रीः सामित्ये ॥ सा
निनीभावः । तद्यभास्त्वतणौ ॥
सामी पुं० सामिंकीये । विशाले ।
शिखिवाङ्मने ॥ पत्न्यौ । मत्सरि ।
गुरी । श्रोनाद्ये ॥ यथा । सुसं
नाम्नानभाषितकपकालाहृतेष्वे ।
योनायदेवसाभौतविवादेवीधनेव
देत् ॥ हरि ॥ हरी ॥ परम
हंसे ॥ वाख्यायनमुनी ॥ प्राक्त
ल्योयाहंहेदे ॥ नृपे । भूपे ॥
चि० आधिपतौ । अस्त्रपर्यायास्तु ।
सामीत्वीश्वरः प्रतिरोधिता । अ
धिभूमायकोनेताप्रभुः परिहृष्टोधि
पङ्क्ति ॥ समैश्वर्यमस्यास्तसामि
ज्ञैश्वर्यं द्रव्यामिनच० निपात्यते ॥
चान्यम् । न० आधिपत्ये ॥
आयम्भुपः । पुं० प्रथममगौ ।
ब्रह्मणः पीत्रे । अयम्भुवेऽपत्य
म् । अण् । संज्ञापूषकास्त्रवि
धेरनिच्यत्वाद्गुणः ॥
आयम्भुवी । स्त्री० ब्रह्मा मोदधी
कारः । पुं० उपतप्तारि ॥ खर
ति । खृग्वदोपतापयोः । अण् ।
परएव । प्रज्ञायण् ॥ भाषिवा
चञ् ॥

आरणम् । न० सुभाये ॥ खर

सद्यभावः । अण् ॥
काराट् । पुं० इन्द्रे । नसुचिसू
दने ॥ सत्वः स्वर्गोराजते ।
सर्वेषुदेवेषु० स्नेनधनेनवा० आरा
जते । सत्सु द्विदितिक्रिप् । रा
रोतिलोपि० दृष्टोपङ्क्तिर्दोषः ।
जान्तः ।

आराज्यम् । न० सुवातन्त्र्ये । सत्
राज्भावे ॥ अण् ॥
आरामगुच्छक् । न० यन्त्रपथे
॥ ऐन्द्रेपदे ॥
आरोचिषः । पुं० द्वितीयमगौ ।
सुवरोचिषोऽपत्यम् । अण् ॥
सुवार्थः । पुं० सुप्रयोगने ॥ सुवी
याभिधये ॥ सुवकीयेधने । सुवी
यपस्तुमि ॥
सुवार्थदशनः । वि० निकार्था
वकीयाने ॥ सुवच्छात्तनार्थपश्य
तीतितथा ॥

सुवार्थानुमानम् । न० सुवानुमि
तिहेतौ ॥ तथाहि । स्वयमे
वभूयोदर्शनेनयवधूमस्तथाग्निरि
तिमहानसादीव्याग्निं गृह्णोत्वा० प
र्यंतसमोपहतः ० तद्गतैपामीस
न्दिशनः पर्यंतधूमं पश्यन्व्याग्निं
स्मरति यवधूमस्तथाग्निरिति । त
दनन्तरं वस्त्रिष्याप्यधूमवानधं परं
तद्वतिज्ञानसुत्ययते । अथनेयत्ति
द्वयराभर्गं द्रव्ययते । तस्मात्प

सिन्

धर्तृशक्तिमान् । इति ज्ञानमनुमि
तिरु व्ययसि । तदेतत्स्वार्थानुमा
नम् ॥

स्वाश्रयः । वि० अनन्याश्रये ॥
स्वाश्रयम् । न० पारिष्ये ॥ स्व
रूपेऽश्रयानि । सन्तोषे ॥ स्व
स्यस्यभावः । व्यञ्ज् ॥

स्वाहा । अ० देवविद्मन्मन्त्रे । स्वा
दत्ते । स्वादपाखादने । आप्रच्छयः
। पृथोहरादिच्छादकः ॥ सुष्ठु
अ० हृषतेऽनेनवा । उ० प्रच्छयः ॥

स्वाहा । स्त्री० धन्यैः पत्न्याम् । अ
नन्य्याम् ॥ यथा । स्वाहादेवीपद्मि
पत्नोप्रशिक्षणेपुरुक्षिता । यथापि
नाशविदानंनरुक्षीतुंसुराः क्षमाप
तिदेवीभागवतम् । सुष्ठु, अ० हृष्य
क्तेदेवाधनवा । अन्येभ्योपीतिउ

। टाप् ॥ स्वाहाऽख्यस्याया । अर्थ
भाष्यत् ॥ स्वान्पाजिहीतेषा ॥
सुष्ठुमक्तिविशेषे । तारिष्याम् ॥

स्वाहापतिः । पुं० धर्मो । इ० ध-
रणो ॥ ५

स्वाहाप्रियः । पुं० वैश्वानरी । वज्रौ
ः स्वाहाप्रियायत् । अपूर्णीप्रपा
दिद्वितनिषिधान्पूर्वज्ञावः ॥

अ० हाभुश् । पुं० विदग्धि । देवता-
याम् ॥

सिन् । अ० प्रय्ये ३ वितर्कः । जानाप
त्वावमर्थे ॥ पादपूर्व्ये । सुष्ठु, एति

स्त्रीया

• अथतिवा । इष्टगती • इष्टगती
या । क्षिप् • तुक् ॥

क्षिदितः । वि० क्षोदिति ॥

क्षिन्नः । वि० प्रक्षिन्ने । क्षोदाक्षिते ।
धर्मयुक्ते ॥ पित्रोघर्मीपितोघ्ननर
तिहृष्यायुधः ॥ पक्षि ॥ यथा । अ
स्यंक्षेत्रगतं प्राङ् । सतुषं धान्यसु
च्यते । धामं वितुषमिच्छु, क्षं क्षिन्न
मन्नमुद्गइतमितिविशिष्टः ॥

क्षिष्टम् । न० सम्यग्यजने ॥ वि० स
म्यक्, पूजिते ॥

क्षिष्टकृतम् । पुं० पूर्णाहुत्यन्ते क्षिपमा
क्षेहेमविशेषे । सु० सुष्ठु, धीभनं
इष्टं सर्वं मपि क्षरीति । उ० क्लृज्, •
क्षिप्तुक् ॥

क्षिष्टकृतम् । पुं० हेमविशेषे ॥ क्षिभ
नाइष्टि । क्षिष्टः । तांक्षरीति ।
क्लृज् : क्षिप्तुक् ॥

क्षीकारः । पुं० अक्षीकारि । क्षीकार
यम्, स्वयन्तव्यव्यपूषात् क्लृजो
भाषिष्यत् ॥ यावताख्यात कनिर्भा
इ । क्षीकुर्यात्, तापदर्थं वित् । अ
धिक्ये न्यूनतायाश्च च्यवतेपरमार्थं
तः ॥

क्षीकृतः । वि० अक्षीकृते ॥

क्षीयः । वि० चान्क्षीये । प्र० क्लृजो
ताच्छः ॥

स्त्रीया । स्त्री० स्वामिन्येवानुरक्ता
यांनाधिकार्या ॥

हंस :

यद्धनमर्जितम् । स्त्रीपार्जितं
तदेवस्त्रात्सतत्स्त्राभीनचापरः प्र
ति ॥ विः स्त्राजितधनादी ॥ अ
यविष्णुसूत्रम् । पिताचेत्पुत्रान्
विभजेत्तच्छुभेच्छासुखमुपास्ये ॥
पैतामहेतुपितापुत्रयोस्तुल्यं सुमि
त्वमिति ॥

(००—०१०१—००)

हकारप्रारम्भः

ह । अ० सव्योधने ॥ पादपूर्णे ॥
विनियहे ॥ नियोगे ॥ क्षिपायाम्
क्षेपणे ॥ कुत्सायाम् ॥ येति
क्षार्ये ॥ प्रसिद्धौ ॥ इन्ति । इन
क्षिसागळी ॥ अन्धे भ्योपीतिव
॥ इत्तावद्योतकीव निपातइतिवै
द्विधाः ।

घ । पुं० शिवे ॥ सखिले ॥ शून्ये ॥
धारणे ॥ मञ्जरी ॥ गगने । नक्षु
लीशे ॥ रत्ने ॥ नाक्षे । सुर्गे ॥ पा
पहरणे ॥ चन्द्रे ॥ इरी ॥ इसे ॥
रणे ॥ रीमास्ये ॥ यालिनि । इ
र्षे । हकारे ॥ सकीपवारणे ।
शुद्धे ॥

हंस । पुं० मानसीकृत्ति । श्वेतय
रुति । चक्राष्टे ॥ अक्षमांसगुण
यथा । क्षिप्रं हिमगुरुष्वप्यमांसं प्र
क्षययान्तुनासन्नम् । तद्वपिचर्षं

हंस :

समांसं वृष्यतमं तिमिरहरणं चेति
रा० निर्घण्टः ॥ अक्षयकुनन्तु ।
काष्ठामुसर्वात्स्वपिदर्शनं हंसस्य
शब्देन तु सर्वसिद्धिः । नामानि हं
सस्य श्रुतौ तिवस्तुप्रयान्तिनाशं हरि
तानितस्य ॥ चौरैः समं दर्शनमा
द्यशब्दे निधिर्हि तीर्थेऽवभयं हतौये
। युवं चतुर्षु ॥ नृपतिप्रसादः स्त्रा
त्पञ्चमेहं सरवेनराशामिति वसन्ता
राजः ॥ निर्दोभनृपे ॥ विष्णौ ॥
चर्के ॥ परमात्मनि ॥ मत्सरः ॥
योसिभेदे ॥ अन्धभेदे ॥ शरीरस्थम
रुचिशिवे । प्राणवायौ ॥ ब्राह्मणे ॥
अश्वमेधीयाश्वे ॥ यथा । किमयं
दीयते हंस । सति सन्धे चतुर्विधे
द्रव्यादिपुराणम् । अयतः स्थित
यं छे । सुरी ॥ शिवे ॥ विशुभे ॥
पर्वते ॥ गन्धर्वविशेषे । जीवे ॥
चतुर्विधावधूतान्तर्यामिण्यधूतवि
शेषे । यथा । श्रीदेव्युवाच । द्वि
विधावाप्रमौ गीतौ गार्हस्थ्यभेद
वस्तवः । क्षिप्रं दंश्रुयते विषमव
धूतावतुर्विधाः ॥ एतद्वेदितुमि
च्छानितस्यतः । कथयप्रभो । चतु
र्विधाऽवधूतानां शेषसंविशेषतः
॥ यौसदाशिववचनाच । ब्रह्ममन्त्रो
पाठयथावेदाग्रयः क्षिप्रयादयः ।
एतावमेव सखीपिच्छे यान्तो यतयः
प्रिये ॥ पृ० भेदेऽपि विधिनासंस्त

इंस :

तायेचमानवा : । शैवावधूतास्तो
 च्छिया : पूजनीया : कुशाचिंते ।
 ब्राह्मणावधूता : शैवावधूताश्चमापा
 रथसिनः ॥ विदधुः ॥ अथशर्मा
 शिमदुदीरितकर्त्ताना ॥ विनात्र-
 छाविंते ॥ तैतपाचक्रापितं विना
 । निविषस्यतायश्चनयइषीयुः
 कदाचन ॥ ब्राह्मणावधूतकौलानांकी
 लानामभिपेक्षियाम् । प्रानेयस्यधि
 दधमं शोषाराव्यवरावने । पानं
 सन्ध्याशनं पानं दानस्यदाररघणम्
 । सर्वभागममार्गेथमैवमः ब्राह्मणधू
 तयोः ॥ उक्तावधूतीदिविधः पू
 र्णापूर्यविशेदत ॥ पूर्यं परम
 इंसस्य्यः परित्राठपरः प्रिये ॥
 कृतावधूतसंस्कारोयद्विद्यादृज्ञा-
 नदुर्लभः । तद्विद्याव्याख्येतिष्ठब्रा
 ह्मणं सतुशीघयेत् ॥ रचनशुभा
 तिचिच्छुक्लुषं न वामांशिकीलवत्
 । सदान्नष्टपरैरभूसासाधयेत् ज्ञा
 नमुत्तमम् । जीतत सन्ध्यान्दुत्तुजा
 य्ये सैः हमन्त्रोतिचिन्तयन् । कुर्षा
 दात्मोचितं कर्मसदा वै रास्यमाधि
 तम् ॥ कुर्वन्कर्माख्यनासलो नलि
 नीद्वलनीरयत् । यतैतत्मानसुदुध
 र्त्तं तस्त्रज्ञानविवेकतः ॥ इत्युपक्र
 र्व्योक्तम् । अतुर्णामवधूतानांतुरी
 योइंसउच्यते । अधीऽन्वैयोगभो
 गाव्यामुजाः सर्वेशिवोपमाः ।

इंसक :

इंसानकुर्षातस्त्रीसङ्गं नवाधातुपरि
 यजम् । प्रारब्धमग्रन् विहरेन्नपिध
 विधिवर्जितः ॥ लजितस्त्वजा
 तिचिह्नानिअर्माविद्यइतेधिनाम्
 । तुरीयोविचरंतस्त्रीषीनिः सद्ध
 ल्योनिहयम् ॥ सदाहाभायइत्तु
 टः श्रीकमीहविचर्जितः । नि
 त्रिंशैतस्वितिह्नुः ख्यातिः गह्वी
 निहयद्वयः ॥ नार्पणं नवपियानां
 पतलध्यानधारणाः । सुक्तीविर
 ल्नीनिहन्दोइंसोचरपरोयतिः ॥
 इतिसेकथितं देविचतुर्थाकुलयोगि
 नाम् । लक्ष्यंसतिशेषिणसाधूना
 मत्सुहृषियाम् ॥ एतेषां दर्शनं
 शर्मादालावात्परितोपयात् । सर्वं
 तीर्थं कलावातिर्जायतेमनुजन्मना
 म् ॥ पृथग्याधानितोर्षानिपुण्यसे
 वाशियागिचः कुलसन्धासिनां देहि स
 न्नितामिसदाप्रियेइंतशोभइनिर्वा
 यसन्वे १४ उक्तस । इन्तिमच्छति
 सुं पांक्तेशवा । इन् । पचायच । भ
 वेहणगिमादुधंसइतिसक ॥ इन्ति
 । चतुर्षदिहनीतिसैवा । इत्तविशि
 धे । विहलदिष्टेमादिविमिष्टः
 कर्षं युनेसौभागिनिहंसः ॥ यथा
 । एतिपत्तयोवातिदिगको । किंस
 खिशात्तः क्षीपित्तान्तः ॥
 इंसकः । पूं पादकटके । पादभ
 ये । इंसस्यकायतिचधुरध्वनिच्वा

इठयोग :

इष्टविलासिनी । स्त्री० गम्भद्रव्यविशि
पे । धमन्याम् । अश्विनकीश्याम् ॥
हरिद्रायाम् ॥ इष्टेवितसति० त
स्त्रीला । लसक्रीडायाम् । सुशै
तिषिनिः ॥

इष्टाध्वजः । पुं० अथिकमिंकी ॥
इष्टो । स्त्री० घृद्रइष्टे । पुरतव्याम् ॥
इठः । पु० प्रसभे । यजात्कारे ॥
अम्बुपय्याम् । प्रश्व्याम् ॥ इठ
मम् । इठभ्रुतिवठत्त्वयोः । पुं०री
ति० खनीघषेतिराघः ॥

इठनिघहः । पुं० मूठानुगृशेतनि
यवृदिशिपे ॥ तवाहि । अश्वः ॥ श्री
वादीनिज्ञानेन्द्रियाणि० वाष्पा
यादीनिकर्मन्द्रियाण्यच० तसही
लक्ष्मणाघोपरोघेनइठासिद्यध्वान्ते ।
तदृष्टान्तेनमनोपिठेननिघश्रीष्या
मोतिसूट्ठध्यातिभं वति । नचत
सयानिघहीतुंशक्यते० तद्गोलक
स्यइत्कमलकनिरेऽवुमथयत्त्वात्
। अयः कर्मनिघहएवयुक्तः ॥

इठपर्वी । स्त्री० अम्बुतापे । प्रै-
वापे ॥

इठयोगः । पुं० पारस्रवीक्तो प्रसि
द्वेऽष्टाष्टयैगे । योगसुरोदेवोक्तो
योगे । यथा । इदानींइठयोगस्तु
कव्यतेइठसिद्धिदः । कृत्वासनं
पावनांगंशरीरेदीगप्रःरकम् ॥ पुं
रत्कुम्भकस्तेरिचखंवायुनाभजीत्

इठजम्

। इत्यंक्रमेः। कामं चात्वापवनं साध
येत्सदा । धीष्णादिकर्मपट्कससं
स्क्रुयाद्दधठसाधकः । एतद्ग्राडा
नुदेवेयिवायुपर्णं प्रतिष्ठितम् ॥ त
तौमनोनिघलं क्वात्ततचानन्दमेव
हि । इठयोगाग्नकाळः । स्यान्मनः
शून्येभवेद्यदि । इदानींइठयोगस्य
द्वितीयंभेदवच्छृणु । आकाशेनासि
कार्येतुसूयंकोटिसमंक्षरेत् । अ
तंरत्तंतथापोतं क्वाश्चमिष्यादिरूप
तः । एवंध्यात्वाधिरायुः । ध्याद्
ज्ञाननपक्वितः ॥ शिषतुल्यो
नहात्मासौइठयोगप्रसादतः । इ
ठान्ज्योतिर्मयोभुत्वाज्ञाकरेवशि-
वोभवेत् ॥ अतोयंइठयोगः । आ
त्सिद्धिदः । सिद्धसेवितइति ।

इठालुः ।) स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
इठालुका ।)

इठो । नि० इठविशिष्टे ॥

इठो । स्त्री० बारिपय्याम् ॥

इडिः । पुं० परमसाधनकाष्ठधन्व
विशिपे । यथा । निगडोत्तोइवन्वेऽ
श्रीइडिः काष्ठधन्वणे इतिशब्द
माला ॥

इठकः । पुं० मजाधपिंवि०नीच
जातिविशिपे । इडि० इ० गौ० भा० ।

इठम् । न० अस्थानि ॥

इठ्यकः । पुं० इठिये ॥

इठजम् । न० मध्यनि ।

इतायः

इनुः

इडिः ।)

इडिकः ।) पुं० इडिकेपलेयडौ ।
इडिपः) ।

इगडा । अ० कुत्सितान्नाम् । नीचस
स्योधने ॥ यथा इक्ष्मि तिथेठकात्ता
नंसख्य इ । न इक्षिरिच । इगडे तिक्तु
त्सिताः इत्तमावींनारिपउच्यसइति
भागुरिः ॥ इगडाइत्ताइत्ताशब्दा
इत्तयः सम्बोधनाचक्षाः ॥ पाप
विशेषः ॥

इण्डिका । स्त्री० इण्डो० इतिप० नृ
त्याच । उखायाम् ॥

इण्डिकामुतः । पुं० इण्डिके । डौटो
इण्डो० इ० भा० ॥ इतिविष्णुमण्ड-
णिवः ॥

इण्डो । स्त्री० इण्डिकायाम् ॥

इण्डे । अ० भाव्योत्थानीषांशवा
त्ताम् ॥ इण्डेते । इण्डिगन्धना-
दरयोः । बाहुलयादिप्रत्ययः
इतीत्यारण्य ॥

इत । वि० इतनक्रिय कर्ता भूति ।
नष्टं प्रमापिते ॥ आशरइते ।
भनमनसि । मनीपते । प्रतिइ-
ते । प्रतिबुडे ॥ अ इने । मुषिती ।
ताडिते ॥ इन्वतिस्म । इन० ।
ज्ञः ।

इतय । पुं० नीचलेक्षिः ॥

इतागः । वि० निर्दये ॥ आशरइ
ति ॥ विशुने ॥ इतायाः नायत्तान्०

इत्थादिशिवः । वस्तु ॥

इतिः । स्त्री० अपत्यपे ॥

इतीषाः । वि० निस्सो लस्को ॥

इत्तुः । पुं० व्याधौ ॥ यस्मै ॥ इ
न्ति० आहारमन्यंवा । इन० इत्त
निम्बान्नु । अगुनांसयोपदेशिन्वा
दिनाऽनुनासिकक्षिपः ॥ इत्तारि ॥

इत्ता । स्त्री० इतने । वधे ॥

इयः । वि० विषयो ॥ इन्ति । इ
न० । इतिकुपिणीरमिकाश्रिभ्यः
कथन् ॥ ७ ॥

इयः । वि० इमगधातंरि ।

इयनम् । न० प्राणविवेगफणस्यवा
पारि । वधे ॥ पूरणे ॥

इनु । स्त्री० इहनिष्ठासिन्याम् ॥ नृ
त्थौ ॥ अघे । गदे ॥ अघगदे ।
रत्तरोनि ॥ इरिद्रायाम् ॥ नखीष
धौ । नृत्थारम्भे ॥ आयुधे ॥
पुं० स्त्री० कपोलाः वयधे । कपोला
धोभागे ॥ इन्ति । इन० नृत्थुं स्त्रि
शोच्यः ।

इनुयइः । पुं० इनुयत्ताद्ये वात-
व्याधौ ॥

इनुमान् । पुं० आयुजे । इनुमति ।
आज्ञनेये । धीगचरे । रामनूने ।
महाभीरे । अतिशयितीऽनुविंय
तेऽयम् । अतिशयनेमतुप ॥

इनुस्तम्भः । पुं० अनुयइ ।

इनुः । स्त्री० इनुयद्दार्थे ॥ इत्थम्

इयपुष्पो

इत्या । स्त्री० इन्मायाम् ।
 इत्या । स्त्री० गोधूमौ । रम्भावाम् ।
 इयः । पुं० घाटके । तुरगे । अश्वे
 । वाजिनि । तत्रसञ्चिदाक्षयोः
 सन्तियथोत्तमा इयाः । इयति ।
 इयगती । अच् ॥ इतिनातिषा ।
 अच् ॥ शरीररयक्षाक्षषादिन्द्रि
 येषु ॥ धनूराशौ ॥

इयकातरा । स्त्री० अश्वकातरा
 इयकातरिका ।)

याम् ॥ यथा । कातरा इयपर्यायैः
 कातरान्तैः प्रकीर्त्ताः । अश्व
 कातरिकातिष्ठावातघ्नीदोषनीपरा
 ॥ इ० रा० नि० ष्टः ॥

इयगन्धम् । न० काश्चलवशे ।
 इयगन्धा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 अक्षमोदायाम् ॥

इययोवः । पुं० शिदोद्धारार्थं विथ्यो
 रवतारविशेषि । असुरप्रमेदे ॥

इययोवहा । पुं० विथ्यौ ।
 इयद्वयः । पुं० मातङ्गी ॥

इयद्वेषः । पुं० लङ्गादिशोषनत्समु
 द्वाकावर्त्तिनिर्दोषविशेषि ॥

इयनम् । न० सुवयस्कन्धवाञ्छोचीञ्चो
 काञ्छयानविशेषि । कर्षोर्थे । इ
 यगती । ल्युट् ॥

इयपुष्पी । स्त्री० मापपय्यामिषधी
 ॥ इयपुष्पमियपवान्यस्त्राः । गो
 रादिः ॥

इथी

इयप्रियः । पुं० यवे ॥ इतिप्रियच
 न्द्रः ॥

इयप्रिया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 खर्जूबाम् ॥ इतिराजनिर्बन्धः ॥

इयमारः । पुं० कारवीरे ॥
 इयमारकः । पुं० करवीरे ॥ इयानां
 मारकाः ॥

इयमारथः । पुं० अश्वत्यवृत्ते ॥
 इयवाहनः । पुं० सूर्यपुत्रे । रिवन्ते
 ॥ अि० इयारोहे ॥ इयावाहन्याय
 अक्षः ॥

इयवानशङ्करः । पुं० रक्तकाष्ठमे ॥
 इयवाणा । स्त्री० मन्दुरायाम् । अ
 श्वाक्षये ॥

इयशीर्षः । पुं० विथ्यौ ॥
 इया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ।

इयाध्यक्षः । पुं० अश्वत्थाध्यक्षे । त
 ल्लवन्तु । इयधिक्षाविधानत्र-
 ताधिकित्स्मितपारगः । अश्वत्था
 क्षोमधीमर्तुः स्नासनशप्रशस्त
 इति ॥

इयानन्दः । पुं० सुत्रे ॥
 इयायुर्वेदः । पुं० अश्वत्थिक्रिष्णा-
 शास्त्रे ॥

इयारिः । पुं० करवीरे । मन्त्रिणे ॥
 इयागना । स्त्री० शङ्खोवृत्ते ॥

इयाक्षवा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 इथी । स्त्री० वाम्याम् । अश्वायाम् ।
 इडवायां । घाटो० प्र० भा० प्र० ॥

हरिणी

हरितालम्

हरिणसक्तः । पुं० निरः शृगल
नसक्तः ।

हरिणशृता स्त्री० अहंसमवृत्तप्रमेदे
॥ विषनेसगवत्रितयं घगावयसमेन
गयोभगयोवरः । यद्यन्तमशो
मदादिताकभिक्षुर्ल रमलाहरिणशृ
ता ॥

हरिणचूदः । वि० भीरौ ।

हरिणाशो । स्त्री० रमथ्याम् । शृगला
चनायाम् । इन्द्रशिलासिनोनामग
न्ध्रश्च ।

हरिणाशुः । पुं० चन्द्रे । यशनि ।

हरिणी । स्त्री० शृगला । एष्याम्
॥ हरिणशृङ्गी । पुं० धामादित्तु
यः । हरितायाम् । यथादनुदा
तादित्तुवन्तौ । नारीमेदे । वा
रुथीभिति । सुपर्णप्रतिमायाम्
स्वर्णयथ्याम् । मञ्जुहायाम् ।
सुर्वेष्ट्यायाम् । अल्लष्टिचन्दः १०
प्रमेदे - यत्तद्यथयथा । नसमरस
लायः पद्मेदे ह्यैषं रिखीमता ।
आपथ । भवतिहरिणीन्सौम्यौ-
सलीगोरसान्धुधियिष्टैरिति । य
था । व्यधितसमिधिर्ने नोत्वाभु-
बंहरिणोगघात् । ब्रह्मचरहर्मास
प्योहृष्टीप्रसन्नयत्रियाम् । यद्य
मनिमदूवांश्यानेमु रारिणसेवरैष्य
किरदधिक्यैरह्वात्स्नीविद्योत-
विलोचनम् ।

हरित् । पुं० अश्वविशेषः । नील
तमिश्रितवर्णः । पालाशः । हरि
। हरिकृतिभाषाप्रसिद्धे । मृदु
स्त्री० द्विधिः । हरिद्रायाम् । पु
नः लक्षे । वि० हरिद्वर्णवि
ष्टे । हरति । हरन्तिविनयस्य
याथा । इज्ज् । इच्छहृष्ट्यु
भ्यङ्गतिरितोतिः ।

हरितः । पुं० हरिद्वर्णः । पालाशः ।
हरा इ० भा० प्र० । सन्यानके
दृषी । न० स्त्रीबोयके । वि० ह
रिद्वर्णयुक्ते । हरति । इज्ज् । इ
श्याभ्यामितन्नितीतन् ।

हरितकम् । न० शाले । शिषी । ह
रिताभर्षीऽस्यास्ति । अर्गंशोवच्
। स्वार्थे कञ् । हरति । जियतेना
। इज्ज् । इश्याभ्यामितन् ।
कन् ।

हरितपत्रिका । स्त्री० भाठ्याम् ।

हरितयात्रः । पुं० शिषी ।

हरिता । स्त्री० दूर्वायाम् । लघुश्या
म् । आशो इ० प्र० पुष्पशब्दे
॥ हरिद्रायाम् ॥ पाठ्याम् ॥ क
पिनद्राचयाम् । नीलदूर्वायाम्
। यथादनुदात्तात्तौपधात्तौनद्र
तिपक्षे लोपनकारे देश्यारभावः ।

हरितालम् । न० धातुविशेषः । वि
ह्वरे । पीतके । तालि । घालि । ह
रितालके । तत्तुहरेर्वायम् ।

हरितालम्

हरिताली

यथोक्तम् । हरितालं हरिवर्षं च तन्म
 वीर्यं मनः शिला । पारदं च
 वीर्यं छाश्र्मकं पार्वतीरथः । इ
 त्ति ॥ तस्मिन् रूपं यथा । हरितालं
 द्विधा प्रोक्तं पाशाव्यं पिण्डसंज्ञकम्
 । तयोः राद्यं गुणैः श्रेष्ठततो हीन
 गुणं परम् । स्वर्णं च गुणसंग्रहं
 सप्तशुभाभवपपत् । पत्राख्यं तालकं
 विद्याङ्गुणाद्य तद्रसायनम् । नि
 प्यत्रं पिण्डसदृशं खल्वसत्त्वतया गु
 ण । खीपुण्यहारकं खल्वगुणसत्पि
 ण्डताण्यम् ॥ हरितालं कटुस्त्रि
 ग्धं कषायीः प्लीहरिद्विषम् । कण्डू
 कुष्ठः स्य रोगो मूत्रफणितकचग्रहा
 न् ॥ हरितच हरितालं चारुतादे
 चकारात्सजतिष्वनुतापान्नसहो
 चवीर्याम् । कित्तरतिव्यक्तवर्तौक्य
 हरोमविदध्यादिदमवितमशुद्धं मा
 रितज्ञान्यसख्यम् ॥ अशुद्धस्या
 खदेः पमाह । अशुद्धं तालमा
 युद्धं तूष्णफमारुतमेव ज्ञात् । ताप
 स्फोटो मूत्रसहोचानप्युत्तेते मशीष
 वेत् ॥ अथाग्नीधनविधिः ॥ ता
 लकचपत्रः ज्ञात्वा तत्र धूपं चाग्नि
 कीर्षयेत् । देवाय न्ये च वामैकत
 त कूष्माण्डजलके ॥ तिष्ठते
 लेपविद्यामं यासन्नश्चिकित्सा रसि ।
 देवाय न्ये चतुर्धामं पञ्चशुद्धभृति
 तालकम् । अथमारथम् । सद

संतालकं शुद्धवीर्यं परसिनतु । ख
 लेषि मद्घेदिकदिनं पद्याद्विशीपयेत्
 ॥ संश्लेष्ये शोणकं तद्युक्तं भाव्यात्तत्र
 शीपयेत् । ततः पुनर्नवाचारैः
 स्थाव्यामर्षं प्रपूरयेत् ॥ तत्रतद्दो
 षाकंधृत्वा पुनस्तै नैव पूरयेत् । आ
 दख्यं पिठरं तत्रापिधानंधारयेन्म
 खे ॥ स्थावलीं पुञ्ज्यासमारोप्यक्त
 मादृषं विविधैर्वैत् । दिनान्यना
 रण्यन्यनिपक्षवर्षं प्रदीपयेत् ॥ ए
 वंतन्मिथ्यते तालमाभातस्यै ररि
 क्षां । अनुपानान्यनेशानियथाये
 र्यं प्रयोजयेत् ॥ भृति । तालकांश्च
 रतेरोगामूष्णं मूत्रज्वरपदम् ।
 शोषितफुल्लेकानि वीर्यं हृदि त
 यायुषः ॥ हरितं रथं चालाति
 । आचारं मे । आतीनुपेतिक्तः ॥
 हरितालः । पुं० वीर्यवर्षं पक्षिविज्ञि
 ये हरितालं द्रु० गौ० भा० प्र
 ० । तन्मांसगुणायथा । हरिताली
 ख्यं पिठकः स्थातृकपायोमधुरो
 क्षयुः । रत्नपित्तप्रथमनस्तृषाघ्नी
 यातक्षीपमः ॥
 हरितालकम् । न० हरिताले । स्वा
 र्थेक्षः ॥
 हरितालिका । स्त्री० हरिताल्याम् ।
 भाद्रशुक्लपतुर्थ्याम् । दूर्वायाम् ॥
 हरिताली । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ आ
 काशरिखायाम् ॥ खड्गवतायाम् ।

हरिवक्त्रम्

हरिहरः

दधः स्वामं नृपमः सुमं नीषिषः ।
वृत्ति ॥

हरिवः । पुं० पीतमर्षश्चये ॥
हरिदोषनः । पुं० तिर्यग्वाणे । कु
लोरे ॥

हरिवंश । पुं० महाभ रतीयमर्षवि
शेषे ॥ श्रीकृष्णान्वये ॥

हरिरान् । पुं० इन्द्रे । वि० हरि
विशिष्टे ।

हरिवर्षम् । न० निषधश्चेमकूटयोः स्म
ध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।
निषधश्चरिवर्षयद्यास्वतीश्चेमकूटत
वृत्ति ॥ अपिच । दक्षिणेनेलावृत्तं
निषधीश्चेमकूटीश्चिमाथयवृत्तिप्रागा
यतावय नीलादयोऽयुतयोः कनीत्वे
धाहरिवर्षकम्प्य, वषभारतानां यथा
सङ्ख्यामितिथीभागवतम् ॥

हरिवप्रभा । स्त्री० षष्ठायाश्च । तुल्य
म् । जयायाम् । जयायाम् ॥

हरिशासरः । पुं० न० द्वादश्याः प्रथमे
पादे ॥ यथाः द्वादश्याः प्रथमः ।
प दोहरिशासरसंज्ञकः । तमसि
क्ष्म्यकुर्षीतपारषं विष्णुतत्परः ।
सि ॥ वृत्तिविष्य, धर्मीशरसदि
ता ॥

हरिशासमः । पुं० नरुद्धे ॥

हरिवक्त्रम् । पुं० परेः पराक्रमे ॥
योपिदृक्परचे समुच्छ्रितैः यत्तेषु
हरिवक्त्रमाथयवृत्तिष्विद्विषयि

शेषे ।

हरिवोषम् । न० हरितापि ॥

हरिवृषम् । न० हरिवर्षे ॥

हरिवचनम् । न० हरेर्निर्वायाम् । त
स्वापाठशुद्धैः कादशीत, प्रसिद्धम् ॥

हरिचन्द्रः । पुं० नृपतिविशेषे । अ
ताक्षोभक्ते । विशङ्कुणे । षट्षिषि
शेषे ॥ प्रस्तरुहहरिचन्द्रावृषीवृत्ति
साधुः ॥ अन्द्रिक देवीस्थानेतीर्थ
विशेषे ॥ वृत्तिदेशीनीता । शुभे
रौहरिचन्द्रवृत्त्यागमः ॥

हरिचन्द्रपुरम् । न० श्रीमे । सपुरे ।
जर्षंगपुरे । हरचन्द्रायको० इ०
भा० प्र० ॥

हरिधिवः । पुं० जिनवक्त्रवर्तिविशेषे
। हरिसुते । यथा । हरिधिवोहरि
सुतोऽजयोविजयनन्दनः । अष्टासु
सुत्रं दत्तः सर्वेषां शास्त्रवंगजाः
॥ हरि, सेनायथ । एतत्संज्ञोया
मगादितिषः ॥

हरिसुतः । पुं० ह्यरे । कामे । सी
नकीतने । हरिधिवे ॥

हरिहवः । पुं० वन्दे । मपिपती ॥
हरिहवीयम् ॥ अज्ञविशेषे ॥ यथा
। स्वकीयवः सरीमाथिसुवर्षाभा
नियम्यतु । हरिः सवर्षतीऽवृत्त
पीतश्रीपियसप्रभवृत्तिमाकिशेषः
॥ सुर्थे ॥

हरिहरः । पुं० संयुक्तहरिहरमूर्ती ।

हरितकौ

हरितक

यथा : हरिहरमनुसरसाधीपारंप
यातुमिच्छसिचैकानुदधधि. रूपत
मयउपदसिचस्तएकंमजानासि ।

हरिहरज्ञेयम् । न. हरिद्विधे ॥

हरिहरात्मकः । पुं. शिष्यस्यपुत्रे ॥
गरुडे ३

हरितकौ । श्री. खनाज्जापसिधेपथ्या
वृद्धे । तत्कले ॥ तत्पर्यायायथा
अभयात्त्वव्यापयथावद्व्यापूतनाऽ
वृत्ता । हरितकौहैमवतीचितकौशे
यसीशिविति । अद्याः प्रमेदागु
णाद्ययथा । हरितकवस्ततोत्पन्नोसप्त
मेदेरुदीरिता । तस्याननाभिर्वाशि
वक्ष्याम्यवयथाक्रममात् ॥ विजयारी
हृद्योचैवपूतनावास्यताऽभवा । जौ
वनीचितकौचितिनःसप्तविधास्तु
ता । अत्राहुताविजयासुठपारी
श्रियोमता । खल्पत्वकपूतनाज्ञे
यास्तुलसांसाऽवृत्तास्तुता वधा
साभयाज्ञेयालः वंतीखण्डगण
भाक् । व्यस्तानुचितकौविद्यादिच्छा
संस्वरप्रक्षयम् ३ विख्याद्रीविजया
विमाषलभवासाज्ञे तकोपूतना-
सिंधीग्यादशरोहृद्योतुविजयाणा
ताप्रतिष्ठानके । अम्यायामस्तता
ऽभयापजनितःदेशिसुराष्ट्राद्वेकी-
वन्तीतिहरितकौनिगदितासासप्त
मेदावुधेः ॥ सर्वप्रयोगेविजयाध
रोहृद्योघतेपुष्टिपुत्रपूतनादिता

। विरेचनेस्यादस्ततागुणाधिकाली
वन्तिकाद्यादिहृद्योशरीरमजित् ॥
द्याज्ञे तकोसर्वरुजापहारिकानेवा
मयघ्नोमभयावदन्तिताम् । वृत्त्य
यारीगमियंप्रयेरजिताज्ञेयागुणा
व्यानकदाचिदन्यथा ॥ चितकौचधु
ताहस्तोयार्वातउतिदेहिमः । ता
वद्विरेच्यतेविगात्तत्प्रभावाज्ञसंश
यः ॥ सप्तानामपिनातीनांप्रधानं
विजयास्तुता । सुखप्रयोगसुकभा
सर्वन्याधिपुत्रस्यो ॥ विद्यास्तुनि
मव्यतिवासाज्ञे धागुश्वरीभिषक्
प्रवरेः । यस्यायथाभूषानिमज्जनं
सागुणाव्याद्यात् ॥ इतैप्रसमंभ्या
धीनभूदस्तकतियवपुः । हरितकौ
तुसाप्रोक्तातकतर्दीगापाचिका ॥
हरितकौतुदव्यायांनुसक्तं गताय
हे । शिवेनअच्यरेक्षीणं गुर्वंशानैव
वस्यते । इतिराधनिर्घण्टः ॥
अपिअभाप्रकाशे । नशास्त्रिगद्य
नाठसागुर्वी क्षप्त अयासासि । नि
मज्जेत्सासुप्रयस्ताकवितानिगुणाप्र
दा ॥ नशादिगुययुक्तत्वंतथैकचदि
कपता । हरितक्याकलेयवद्यंत
च्छेष्टमुच्यते ॥ अर्थिताऽश्वयच्चनिं
पेवितामलमोधिनी । लिम्बासक
यादिशोपथ्याभृष्टाप्रोक्तापदीपनु
त् ॥ उक्तोजिनोवुद्धिषधिन्द्रयापां
निमंतिनीपितकफानिचानान् ।

हवः

हविष्यान्नम्

वृष्या । स्त्री० इलसमृष्टे ॥ इलानां
 समूहः । पाशादिभ्योयः ॥
 इलकम् । न० रक्तसंध्यक्ते । रक्तसौं
 धीतिस्थायि । हला० वृ० गौ०
 भा० प्र० पुष्ये ॥ रक्तवर्णचिह्नकाल
 विष्काशिपुष्पविशिषि । इच्छत्ये ॥ इ
 लति । इलविकसने । शतृत् ॥ य
 हा । इलनम् । सम्पदादिच्वात्
 क्षिप् । इलंजाति । लादाने ।
 आसीनुपेतकः । सञ्जायाकम् ॥
 इलनम् । वि० प्रचलायिते । इ०
 ज० धरः ॥
 इल्लीषम् । न० योषितामण्डलीन्दुच्छे
 ॥ स्त्रीषांइल्लीष सहनसंनमितिचि
 काण्डशेषः ॥
 इल्लीषकम् । न० स्त्रीषांमण्डलिका
 नृच्छे ॥ मण्डलेनतुयत्रृच्छंस्त्रीषां
 इल्लीषकन्तुदितिचिमचन्द्रः ॥ ए
 कस्यपु सीवद्वैभिः स्त्रीभिः स
 इल्लीषने ॥ तत्तुरासक्तीडा । य
 यः । गौपौनामण्डलीन्दुत्वयधिइल्ली
 षकंविदुरितिकेधात् । तल्लक्षणं
 रासमेष्टयाद्रेष्टयम् ॥
 हवः । पुं० आन्नायाम् । निदेशे ॥
 आङ्गने । इती ॥ अधरे । सप्तत
 की । ज्ञानम् । ह्येज्झर्वायांघ
 ङ्घे । भवेऽनुपसर्गस्ये च्चपसुस्र
 सारयश्च ॥ इयतेऽनेतिवा ॥ या
 हवे० इतवेदविदः । पाइयनो

परस्परयुद्धार्थंवीवधारेऽच ॥
 हवः । पु० कांक्षपात्रेद्विमिश्र
 ताक्षमण्ये । इतिक्षयित् ॥
 हवनम् । न० हेमे ॥
 हवनायुः । पुं० अमौ ॥
 हवनौ । स्त्री० हवनकुण्डे ॥
 हवनीयम् । वि० हविषि । हेमीय
 द्रव्ये ॥ इयते । इ० अनीयर् ॥
 हविषो । स्त्री० हेमकुण्डे ॥
 हविरयनः । पुं० अमौ ।
 हविर्गन्धा । स्त्री० शस्यां ॥
 हविर्गृहम् । न० हवनगृहे । हे
 हविर्गृहम् ।)
 चीये ॥
 हविर्भुक् । पुं० अद्विरसः पुत्रेक्षत्रि
 याथापितरि । अमौ ॥ इवीषि ।
 भुङ्क्षे । भुज् । क्षिप् ।
 हविर्भूः । स्त्री० पुलन्दस्यपत्न्याम् ॥
 हविर्मन्थः । पुं० अग्निमन्थे । श्री
 पथे ॥
 हविष्कृतः । स्त्री० दिवानामर्थेयाहवि
 सम्पादयतितस्याग् ॥
 हविष्पात् । पुं० हविर्भुनि । वि०
 आज्यादिमति ॥ ध्यानभावनाव
 ति ॥
 हविष्यम् । न० हवनीये ॥ भोज्यभेदे
 ॥ मुन्वन्नादिपु ॥ इते ॥ हविषि
 तम् । उगवादिभ्योयत् ॥
 हविष्यान्नम् । न० हविष्ये । व्रतादा

इव्यवाहन :

बदनीयद्रव्यविशेषे ॥ इविध्यस्त
दन्नस्य ॥

इवि : । न० । हातव्यद्रव्ये । सान्नाय्ये
। देवताहोशनामौख्यमानद्रव्ये
। त्यागप्रश्नेपक्रियाया : साक्षात्
कर्मकारके ॥ तद्विधिस्यम् । पुरो
डाशरूपमान्यरूपस्य ॥ घृते । सर्वे
पि ॥ इविषांवरिषामेय'यदेतद्
खिलंजगत् ॥ इयते । इदनाद्
नयो : अचि'शुविहृत्तपीष्ठादिभ
सि : ॥ सुन्यन्नानिपय : सोमोमां
संयज्ञानुसक्ततम् । अक्षारलवण
स्यैवप्रक्तत्वाइविरुच्यतइतिमनुः ॥

इवुषा । स्त्री० । इपुषायाम् ।
इवै । अ० । इत्ताय'क्षरपार्थीनिपा-
तो ॥ प्रसिद्धायांयद्योतकौवेदेनि
पातो ।

इव्यम् । न० । देवेऽन्ने । इवनीये ।
इयन्ते प्रीष्यन्ते देवायेन० । इयते०
प्रक्षिप्यतेवा । इ० । अचायत् ।
सुधाशदेयो ।

इव्यपाकः । पुं० । चरी ॥ पच्यते ।
पचे : कर्म'क्षिपञ् । इव्यस्तत्०
पाकस्य । यद्वा । भावेऽञ् । पच
नम् । पाकः । इव्यस्यपाकः ।
पाकाऽधिकारणम् ।

इव्यवाहः । पुं० । अम्लौ ॥

इव्यवाहनः । पुं० । अम्लौ ॥ इव्य'वा
इयति । अन्नाद्देव्यु' : ॥

इसतः

इव्याशः ।)
इव्याशनः ।) पुं० । अम्लौ ।
इव्येयः ।)

इसतः । पुं० । हास्ये ॥ इसनम् । इ
सेइसने । खनइसे'र्वेत्त्वप् ॥

इसनम् । त्रि० । शास्त्र'कुर्वति ॥ इसेजे
टः शब्द ।

इसनम् । न० । हास्ये ॥ इसे० । ल्युट् ।
इसनौ । स्त्री० । अक्षारधान्याम् ॥ इ

सति । इसे० । कृत्त्वल्युट्इतिल्यु
ट् । टिट्देतिडोप् ।

इसनीमणिः । पुं० । पर्परीके । अ
म्लौ ।

इसन्तिका । स्त्री० । इस'त्याम् । अक्ष
रधान्याम् ।

इसन्तो । स्त्री० । अक्षरधान्याम् । मज्जि
काग्रमेदे । याकिनीविशेषे ॥ इस

ति । इसे० । लटः शब्द । उगितथे
तिडोप् । यप्'अनोरितितनुम् ।

इसितम् । न० । अहृत्वास्ये । हास्ये ।
त्रि० । यिकसिते । कुर्वे । इसे० ।
नपुंसकेभावेत्तः ।

इसतः । पुं० । करे । पञ्चयाखि । शये
। पाथौ । हाच० । इ० । भा० । प्र० ।

करिकरे शुभडायाम् । सू० । इ० ।
इ० । भा० । प्र० । मानमेदे । अतुवि

गच्यङ्गुलनितेसप्रकीष्टकरे । यथा
। यथानांतण्डु'नेरेकमङ्गुल'चाद्य

भिर्भवेत् । अदोष'वाचिते इ'स

इस्ता :

इस्तिषोषा

अनुविंशदभिरङ्गुलैरितिकालिषो
 पुराणम् । द्रुमेदे ॥ अयोदशर्चे ।
 इस्तायाम् ॥ यथा । पुष्योइसीभै
 चमप्याश्विनश्चस्वार्थाहुः सपदि
 गशरथाषीति ॥ केशात्परीदाते ॥
 यथाकेयइस्तः • कचसमूइइत्य
 र्थः । इसति • इस्ततेषा । इसी •
 । इसिमृचिषिततन् ॥ चि • इस्ता
 यांजाते ॥ शबिष्ठःफल्गुनीखशोलु
 क् । न • चर्मप्रसिधिकायां ।
 इस्तधारणम् । न • परिव्राथे ॥ प्राइर्धु
 नुयतस्यइस्तस्यधारणरीधः । रश्च
 कस्यपृष्ठेइस्तस्यपनवा ॥ भुरुय-
 इथे ॥
 इस्तप्रथम् । न • कन्दुषे । कक्षधे ।
 इयोडा • इ • भा • प्र • ॥
 इस्तधारणम् । न • परिव्राथे । मार
 कीयतस्यनिवारणे ॥ इस्तन •
 इस्तस्यथा • वारणम् ॥ करेणनि
 धिषे ॥
 इस्तधिस्वम् । न • चन्दनादिनादेइ
 विलिपनविधिषे । स्यासके ॥
 इस्तसिद्धिः । स्त्री • भृतौ । वितने
 । इस्ताभ्यांसाध्यासिद्धिः ॥
 इस्तसूत्रम् । न • करसूत्रे । कंगथा
 • इतिविशःइप्रसिधे ॥
 इस्ता । स्त्री • अश्विन्यादौवयोदशर्चे
 ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । दातायश्च
 स्त्रीसुतरांमनस्त्रीभूदेवदिशार्चनह

न नयत्तः । प्रसूतिकालिकचयस्यइ
 स्ताइस्तस्थितातसमस्तसम्पत् ॥
 इस्ताङ्गुलिः । स्त्री • करशाखायां ॥
 इस्तामलकम् । न • करस्थितामलकी
 फले ॥ करस्थितस्यपत्रले । वेदा
 न्तयन्यविधिषे । पुं • शहराचार्य
 स्थशिष्यविधिषे ॥
 इस्तावसिचनम् । न • उत्तरापीयाने ॥
 इस्तास्त्रम् । न • प्रहरथे । इथियार
 इ • भा • प्र • ॥
 इस्तकन्दः । पुं • तद्वत्कन्दविधिषे ।
 कुष्ठइत्तारि • गजकन्दे ॥
 इस्तकन्दकः । पुं • इस्तकन्दे । स्त्रा
 र्थकः ॥
 इस्तकरञ्जः । पुं • महाधारस्त्रे ॥
 इस्तकारणः । पुं • उन्मथुकि • परगळे
 । रत्नैरखळे । खनास्ताविख्यातेप
 लाशप्रमेदे ॥ इस्तिकर्षः परंइथो
 मेधायुशंलवर्धनः ॥ इस्तिकन्दे ॥
 गणदेवताप्रमेदे ॥
 इस्तिकर्षकः । पुं • इस्तिकर्षा
 इस्तिकर्षदलः । पुं • इस्तिकर्षा
 भिषेपलाशि । किञ्चने ॥
 इस्तिकारशी । स्त्री • अजमेदायां ॥
 इस्तिकालिः । गोपचीण्टायाम् ॥
 इस्तगिरिः । पुं • काञ्चीदेशे ॥
 इस्तिषोषा । स्त्री • केशातकौप्रमेदे ।
 महाकेशातक्याम् । नुनिचां • घी
 यातीरज्जी • इ • भा • ॥

इक्षिचिष्टतम्,

इक्षिचारिणी । स्त्री० महाकरञ्जे ॥
 इक्षिचिष्टतम् । न० गजिद्विति ॥ त
 यथा । तवादीदन्तकल्पनविधान
 म् । दन्तकल्पपरिधिं हिरायतं
 प्रोज्झाकल्पयेच्छेषम् । अधिष्ठा
 न्प्रथराणां न्यूनं गिरिचारिणां कि
 षित् । कल्पितदन्तकल्पयन्तु-
 । शोभत्सर्वमानसकवध्वजवामरा
 नुरुपेपु । छेदेदहरेद्वारोग्यविल
 यधननुद्विषीद्व्यानि ॥ प्रहरणस
 हशीपुत्रयीनन्द्यावर्तेप्रष्टदेयाभिः ।
 । लोष्टे तुल्यव्यपूर्वकभवतिदेशस्य
 रुम्प्रःभिः ॥ स्त्रीरूपेष्वविनाशोभ
 कारेभ्यु त्वितेमुतैः त्वत्तः । कुम्भे
 नविषे प्राप्तिर्वावाविन्नष्टदण्डेन ॥
 ४ ॥ कृत्वासकपिभुजङ्गे प्वसुभिच
 व्याधवारिपुर्विश्वम् । गृध्रीलूक
 ध्याङ् चय्यताकारिपुञ्जनमरकः ॥
 ५ ॥ पाशेऽधवाकवधेनपञ्चशुल्
 नविपत्सु तैरक्तैः । कृपोश्वाविहजे
 दुर्गन्धे चाशुभभवति ॥ शुभच्छेदल
 यन्तु । शुक्रः समः सुगन्धिः
 सिग्धयशुभाषट्ठिभवेच्छेदः । ग
 लनस्तानफलाविषदन्तकसमानि-
 मङ्गेन । अथशुभाशुभमाह । मू
 लमध्यदणनायसखितादेवदैद्यमनु
 लाः क्रमास्ततः । स्फोतमध्यप
 रिपितचंकलं शीघ्रमध्यधिरकालस
 र्भयम् ॥ अथविशेषफलमाह ।

इक्षिच्छाया

दन्तभङ्गफलमपदक्षियेभूप्रदेशवल
 धिद्रवप्रदम् । वामतः सतपुरेः चिते
 भयानृक्षितिसाटविषदारनायकान्
 ॥ पुनरपि । आदिश्रीदुभयभङ्गदर्यना
 त्पार्थिवस्यसकलं कुलक्षयम् । सौ
 म्यलम्पतिधिमादिभिः शुभं वदंते
 शुभमयी न्वथामवेत् ॥ दन्तभङ्ग
 विशेषफलमाह । क्षीरमित्फलपुष्प
 पादपेष्वापगातटविषट्टनेनवा । वा
 ममध्यरदमङ्गलदण्डेनेनवतुनाशकद
 तोन्यथापरम् । ११ ॥ चधुनागजि
 तमाह । सखितगतिरकस्यात्प्रस
 कर्षीतिदोनः प्रसितिसृदुस्तुदोष
 न्यस्तदस्तः पृथिव्याम् । इतमुकुल
 तदृष्टिः सप्रगीलाविलोभीभयक
 दहितमघीनैकश्रीऽसकृत्कृत-
 ॥ १२ ॥ शुभचिष्टतमाह । बलो
 वास्यः सुगुल्मचुपतरुमधनः स्लेष्
 याऽष्टदृष्टियायायातः नुलीमत्त्विर
 तपदगतिर्वकत्रमुन्न्यथोच्चैः । क
 ल्याः सत्ताहवाखिलनवतिचमुहः शौ
 करं वं हितं वातत्कालेवासदासिजं
 यकृद्धरद्वेष्टेष्टेहलक्ष्म ॥ प्रवेश
 नं वारिचशरणं राचिषनायाद-
 भवेन्नृपस्य । याहृष्टीत्वोत्तरार्धदि
 पक्षतोयात्स्यलं वृद्धिपरं नृभर्तुः
 ॥ १४ ॥ इतिवाराणां २२ऽध्यायः ॥
 इक्षिच्छाया । स्त्री० गजच्छायायाम्
 ॥ कुञ्जरच्छायायाम् ॥

शक्तिनखः

शक्तिजिह्वा । स्त्री० नाडीषिञ्चि । य
या । शक्तिजिह्वोत्पलप्रख्यानाडो
तथाः पुरः स्थिता । तथाऽड्डा
याः । सव्यभागसमूहधादिपादा
हृष्टान्तमाश्रिता । शक्तिजिह्वा
यानाडोदधिर्षे षष्पिस्थितेति ॥
शक्तिदन्तः । पुं० मूलके । मूली०
द्र० प्र० मूले ॥ नागदन्तः । खंठी
० द्र० भा० प्र० ॥ शक्तिशिरदे ॥

शक्तिदन्तश्च । न० मूलके ॥
शक्तिदन्ताफला घो० एवारी । वाक्
घो० द्र० भा० प्र० ॥ शक्तिदन्तश्च
त्फलानियन्ताः ॥
शक्ती । पुं० महाश्वने । पीली । अस्त्र
पर्यायास्तु । दन्तीदन्तापचीशक्ती०
द्विरदेऽनेक्षपोद्विपः । मतङ्गजिग
जिनागः कुञ्जरोवारणः करो ॥
द्र० मः सन्धेरमः पञ्चोति । शक्त-
शृण्डाऽशक्ति । शक्ताप्यातापितौ
निः ॥ शक्तिनापुररानिर्माबखत्
रिसुहेवराजपुत्रे ॥ यथा । उच्यन्
चक्षुसुहेवः पुत्रः सुहेवादुध
प्तोतिषिष्पुपुराणम् । नारीप्रेत्
कासुकेन्यत्तगर्वराणाकदाचनया
कञ्जशामुखं तनुपरत्वं शिषोदतीति
कालिकापुराणम् ॥

शक्तिनखः । पुं० चरसीपात्रे । पूदां
रिखत्कृटे । पुरद्वाराऽऽवरपापंछ
तेकमनिचो मूख्कृटे ॥ दुर्गपुरद्वार

शक्तिनीदुग्धम्

समीपेयुद्धार्थं यद्वरतटमन्तः सो
पानयुक्तमूख्कृटं धत्तस्थित्वा० विप
घ्नं पुष्पाग्रादिकं क्षिप्यते तत्र शक्तिन
खद्वयान्ये ॥ पू० पूद्वारियदुधशक्तिन
खसंस्थित्वा मरः । शक्तिनीमख
द्वय । शक्तिनानखन्यतइति या । ख
नुचयदारथे । पञ्चोत्तः ॥

शक्तिनपुरम् । } न० गवाक्षयेशक्ति
शक्तिनापुरम् । }

नपुरे ॥ शक्तीनामराजा० तैन्ननि
र्मितत्वात् ॥

शक्तिनी । स्त्री० गवथीपायाम् । क
रिष्याम् ॥ धेनुकायाम् । वयाया
म् ॥ भाद्रपदादौ शक्तिनीप्रसूतौ त
द्वानमाश्रयाणिदासः । भावीतदा
पिच्छरमेकलभः कारिष्यान्नो यं प्रसू
यतइति यद्विभीनमन्त्रे । चक्रव्य
येनरपतेयं दिभू मिदेषितदानमस्ति
तदुपपन्नयान्तयेत् ॥ इति ॥ नारी
जातिषिञ्चि ॥ कञ्जवचं यथा । स्थ
वाधरः स्थूलनितम्बभागास्थूलाकुशी
स्थूलकुशासुशीला । कामोत्सुका
गाठरतिप्रियाधनितम्बखरशाखलु-
शक्तिनीसिति ॥ इद्विल्लासिष्याम्
। शक्तिशुद्धयाम् ॥

शक्तिनीदुग्धम् । न० इध्याघीरे ॥ त
द्दुषायथा । इद्वेषं शक्तिनीदुग्धं म
ध्वरं तुवरं गुह । उच्यं वक्ष्यं शिमं शि
ग्धं वसुष्यं स्थिरताकरमिति ॥

इतिशाला

इति :

कचोममखाङ्गान् कुलवामनकमेय
विषाणान् । इत्यथैषणलमुक्तर
शोनाम् श्यावनीवामयथासिततालु
न् ॥ स्वल्पवक्ष्यदइमत्कुण्ठयगडा
न् इतिनीचगणलजणयुगाम् । ग
भिंशोचन्द्ररति : परदेमंप्रापयेदध
विरूपफलास्ते ॥ १० ॥ यपकुला
दोनांलषवानितु । सङ्घिनपक्षी
जवन : पृष्ठमध्यसमुद्रत : । प्रमा
यहोमस्तश्राभि . सङ्घयज्जिवारपा
धम : ॥ आनाशवामसंयुक्तोवो
तिह्रलोभवेद्व ॥ ॥ नामन : सस
म'व्यासिभर्तुर्नाययध : प्रद : ॥
सषंलवणसम्युर्थीदनी सुपरिवर्षि
त : । मत्कुण्ठ : सययाख्यात :
सङ्घयामेप्राथधातक : ॥ पादयेः स
न्निकष' : काथस्यनागनगण्यत :
। सम'डेऽध्वनियुधेचलचणचैने
पूधित : ॥ अचनानास्यधिक्षयण्यवि
स्तारिषस्तमास्तरम् । विषट : सपि
निर्दिष्टोदुर्गतिनिन्दितैःमध : ॥
इतिशाराद्यां इर अध्याय : ॥

इतिशिक्ष : ॥ पुं. शिष्ये ॥ इति
इतिशिक्ष : ॥ पुं. शिष्ये ॥ इति

राजनिर्घण्ट : :

इतिशिक्ष : । पुं. चन्द्र, शि ।
इतिशिक्षापी । स्त्री. सदख्याम् ॥
इतिशिक्षा । स्त्री. चतुरे । गजगृहे
पीसुस्थाने ॥

इतिशिक्षा ।) स्त्री. चुपविशिये । इ
इतिशिक्षी ।)

शिन्याम् । नू. रुद्ध्याम् । हाती
गूडा. इ. गौ. ना. म. ॥ अ
स्थिसंशरे ॥ यया । वक्ष्यव्यऽस्थि
संशरीइतिशिक्षाडीवगाजितितिडा
रापक्षी ॥

इतिशिक्षाभाष : । पुं. हातियाशामो
इतिगौडप्रतिर्देशस्त्रे ॥

इत्ते । प. पाटी ॥

इत्तेकरथम् । न. पाणियएथे । वि
वाष्टि ॥

इत्यध्वय : । पुं. गजाध्वये ॥ तज
यथ'यया । इतिशिक्षामिधानन्तो
यन्वधातिविशारद : । केशधमस्त
घारात्तोइत्यध्वय . प्रवळते ॥ इ
तिमाख्ये ॥ ८८ अध्याय : ।

इत्त्यायुर्वेद : । पुं. इतिशिक्षित्सा
भाषो । गजायुर्वेदे :

इत्तारोप : । पुं. इतिपथि । निपा
दिनि ॥ सङ्घयण्यु । एतरेपगु
पीयुंत्त स्रानवयविशेषत : । इ
त्तारोपिनरेन्द्रसत्सर्ष'सर्षिगस्य
तेइतिमाख्ये ॥ ८८ अध्याय : । ए
तेइत्यध्वयगुथी : ॥ इतिनगा
रोपति । इष्टे : यर्ग'व्यण् ॥
इत्यलुचम् । न. क. च्चरालुये । दो
षंत'युक्ते . मघायरोरेकंदविशिये ।
इत्त : । पि. मुखे । इत्तति । इत्ते .

ज्ञातव्यः

ज्ञापुत्रो

। स्त्रायितस्त्रीतिरक् ।

इहलम् । न० । जालाह्वी ॥ इ० श०
च० को ।

इहाः । पु० । ज्ञानान्निगम्ये ।

इहा । य० । विज्ञादे । शुचि । शोषी ॥

अर्था । पोढायान् । दुः खे ।

कुत्सायान् । विस्मये । आर्त्तात्ती

॥ जहाति । योहाक्श्यागे । छि

म् ॥ यथा । प्रारब्धव्ये निरयोमो

जागर्तव्ये प्रमुक्तः । विज्ञानस्यो

भवस्त्रानिहानरः । क्षान्तः ।

हाकनिः । स्त्री० । माषाहत्तप्रभेदे ॥

जज्ञवन्तु । द्विधगजसगयभगदक

जितामभतिचतुर्दंशकलकलितः ।

अन्तेगुहमुपधाययद्वाकालिरेषाभ

यतिसदा ॥ यथा । कौमुदकुमुदम

म् । यदनास्त्रितपीयूषजनितमदना

। चपलविलोचनजितहरिषीहरति

नकलमनस्तकथी ।

हाडरः । पु० । य० । ज्ञास्येयादसि ॥

हाटकः । पु० । न० । खर्षे । उमनि ।

उमने । उटति । उटदोमै ।

खर्षे । उटयतिशः । कुन् ।

धक्षुरे । त्रि० । खर्षनिर्मिरी ।

हाटकीवः । पु० । पातालधिपतीश्व

रे । हाटकाख्यपरसविशेषश्वशः ॥

हाटकीश्वरः । पु० । गोदावरीतीरस्थे

धियविशेषे ॥

हातव्यः । वि० । स्वस्त्ये ॥ यथा ।

बोमव्याधिपशानुसिततमः । का

शेषवीगत्तरप्रायोमन्मुभिरध्वनीव

पथिष्ये र्थविवियेगावह । हातव्यो

यमसारणवविरसः । संसारव्यादि

अंसवर्षीयविवाचिचितसिपुनः क

स्यापिपुव्यात्मनः ।

हावम् । न० । स्तौ । विसने ॥ प्रमथ

ने । पु० । राक्षसे ।

हानम् । न० । त्वानि । उत्सर्ग ॥

आस्त्वन्तिकोपरमे ॥

हानिः । स्त्री० । चक्षुष्ये ॥ अपश्ये

। घतौ । आयुषः । चपराक्षीपि

नलम्भः । खर्षकोटिभिः । सचेतु

निकलेवातिवामी । हानिस्तवीधि

का । विनाशे ॥ हानम् । योहा

क्श्यागे । स्त्रास्याहाभ्योनिः ॥ य

दा । हीयते । योहाक् । वधि

मिश्रयुद्गुम्लाहास्वरिभ्योनिदिति

निः ॥

हानुः । पु० । दर्त्ने । इतिविकाखल

शेषः ॥

हान्मन् । न० । स्तौ । मरणे ॥ इ

न्ति । हग० । असुखिगमिनमिह

मिश्रश्वश्विषेतिष्टन् ।

हापनीवः । न० । दक्षुष्ये ।

हापितः । त्रि० । ज्ञानि । हानिह

गमिते ॥

हापुत्रिका । } स्त्री० । पक्षिविशेषे ॥

हापुत्री । }

हारक :

तत्पर्यायायथा । अथसप्तमी • ख
 च्चुनिकातुलिका • स्फोरटिकेतिचि
 काण्डशेषः • गोभण्डीरः बद्ध
 कौरीवापुत्रौराजभट्टिकेतिहारव
 लो •

हाफिका । स्त्री • जूषणे । जूषाया
 म् । उपपुष्पिकायाम् । जम्भार्द्र •
 ई • भा • ॥

हायनः । पुं • अविधि । ज्वालि ।
 अम्नेः शिखायाम् ॥ त्रौणीप्रमे
 दे । नीवारादावितिमुकुटः ।
 षट्कद्रुतिस्त्रामौ । गालेर्जातिवि
 शेषे • इतिभिषजः ॥ पुं • न •
 संवत्सरे । शरदि । वर्षे ॥ जडा
 तित्वजल्युदकम् । षोडाक्षत्यागि ।
 भाषान्निहीतेव्याप्रोतिवा । षो
 डाङ्गतौ । इष्टनोषिक्कालयोरि
 त्युभयदण्ड ।

हारः । पुं • मुक्तावली । मुक्तदाम
 नि । युधि । सङ्ग्रामे । संयुगे ।
 गुरुवर्षे • ५० ॥ सुयौवसानरस्यश्च
 शुरे । न • हरिहरित्ते ॥ त्रि • मनो
 हरे ॥ मनोऽङ्गपठेऽनेन । हञ् • ।
 घञ् • । यथा । हारपतिमनः •
 स्वार्थव्यानादृच् • । हरणम् । भा
 विवाघञ् • ।

हारकः । पुं • कितवे । चौरैः ॥ ग
 दामेदे ॥ विज्ञानविशेषे ष शःखोट
 वृत्ते • भाजकाङ्गे • चि • हरथक

हारितः

हारि • हरति । हञ् • । यवुल्
 । ङ्रयते । बाहुलकात्कर्माण
 बायवुल् • ।

हारहारा । स्त्री • कपिलद्राचायाम् ॥
 हारहूरम् । न • मर्थः । इ • ईमच
 न्द्रः •

हारहूरा । स्त्री • द्राचायाम् •
 हारहूरका । स्त्री • गोस्तन्याम् •
 हारावली । स्त्री • पुरुषात्तमङ्गतकी
 पविशेषे • हारपङ्क्तौ •

हारिः । स्त्री • पथिकसन्तानि । पथि
 कपङ्क्तौ • द्यूतादौपराजये •
 चि • मनोऽङ्गे । रुविरै • शुभे •
 हरति । हञ् • । बाहुलकादिञ् • ।
 हारिकण्ठः । पुं • क्षीकिले ॥ त्रि •
 हाराऽन्वितगले ॥

हारिषिकः । पुं • स्रगयी ॥ हरिषा
 नृहन्ति । पश्चिमव्यष्टगानृहन्ती
 तिठक् • ।

हारिणी । स्त्री • अष्टाष्टिच्छन्द १०
 प्रमेदे ॥ तलघयन्तु । विद्वत्प्रैमं
 मनमयलागद्येत्तदाहारिणी । य
 था । यस्यानिच्छद्युतिकुसलयेथो
 गालिनोषिचनेरागः स्त्रीयोऽहर
 कित्तलयेलाचारसारङ्गनम् । गौ
 रीक्षान्ति प्रकृतिरुचिरारम्याहराग
 ष्टासाकसारिरजनिनकधराधाम
 नीहारिणी ॥ हारपल्याम् ॥

हारितः । पुं • पक्षिविशेषे । हारी

शोषणम्

हाहा :

एवायतिशोषयति वैशोषणे ।
डः ॥

हासः । पुं० हास्ये ॥ हसनम् । हसे
हसने । खनहसीर्वितिपक्षे घञ् ॥
प्रकाशे ॥

हासिका । स्त्री० हासे । हांसी० इ०
भा० ॥ हसे० । घास्वर्धनिर्देशेण
ल् ॥ प्रकाशे ॥

हास्तिकम् । न० गजतायाम् । करि
समूहे ॥ हस्तिनांसमूहः । अचिन्त
हस्तिधेनीपक्ष् ॥ हस्तिनीनांसमूहो
वा ॥ भस्मट्टइतिपुंश्रवावः ॥ चि०
हस्यारोऽहे ॥ हस्तिनाचरति० ग
च्छति । अरतीतिठक् ॥

हस्तिनम् । न० हस्तिनापुरे ॥ हस्ति
द्वय । गजपरिमाणे ॥ हस्तिप्रमाद्य
मण्य । पुनवहस्तिभ्यामथ् चिस्वण्
। इनण्यनपञ्चइतिप्रकृतिभावः ॥

हास्तिनपुरम् । न० हस्तिनापुरे ॥
हास्तिनावनः । पुं० हस्तिनीयावा
ऽपत्ये ॥ नडादित्त्वात्फक् । दा
खिन्नायनेतिठिलीपाभाषः ॥

हास्यम् । न० रसविशेषे । हसे । हा
से । यथा । विह्वताकारवाग्नेश्चे
ष्टादेव तुकादृभवेत् । शोषाहास-
स्यायिभावः श्वेत प्रथमदैवतः
॥ विह्वताकारवाक्चेष्टयहासी
क्यहसिष्यनः । तद्वालम्बनंम्राह
सार्धे षोडोपनंसतम् ॥ अनुभावा

द्विसहोचवदनस्य रतादिकः नि
द्राललायसिद्ध्याशोषपस्युर्वाभवा-
रणः क्येष्टानांस्मितहसितमध्यानां
विहसितोपहसितेषु । नोचानाम
पहसितं तवातिहसितस्यपहमेदाः
॥ वृषट्त्विकासिनयनं स्मितं स्थात
स्मन्दिताधरम् । किञ्चित्तद्व्यद्वि
जंतवहसितं शशितं वृधैः । म
धुरस्वरंविहसितंसांशयिरः कस्यम
वहसितम् । अपहसितंसास्वाचं
विधिप्राङ्कं वभवत्यतिहसितम् ।
हसे० । कइलियाग्यत् ॥ चि० प
रिहसनीये ॥

हाहलम् । न० शालाहले ॥

हाहा । अ० विस्मये । शोके ॥

हाहाः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ हाहा
हहश्चैषमादागन्धर्वास्त्रिद्वीकस
मिथ्यमरः । हाइतिशोषण्यस्यक
शब्दंजहति । शोहाच्चश्यामे । वि
च् । शसिहाहः । अय्युत्पक्षिप
क्षे० शसि० हाहान् । आतोधातो
रिच्छस्याप्रवृत्तेः ॥

हाहाकारः । पुं० शीकष्वनौ ॥ हाहा
शब्दे । हाहाकरशम् । भावेघञ् ॥

हाहालम् । न० शालाहले ।

हाहाः । पुं० देवगन्धर्वे ॥ साशोय
म् । गन्धर्वाहाहसिप्रोक्तोगन्धर्वागा
यनेपिचितिसाहसाहः । गन्धर्वी
तिहाहसोरितिवाचछतिः ॥

हिंसा

शाहाङ्ग . । पुं० गश्चर्थे ।
 हि । च० पादपूर्णे ० इतौ । विश्रिये ।
 चवधारणे ० प्रत्ये ० हिल्वपदेशे ॥
 सन्धते ॥ असूयायाम् ॥ अप्यर्थे ॥
 विशदनुभवप्रसिद्धी ० हिनेति । हि
 गती । विश् । संज्ञामूर्त्तत्वाद्
 षाभावः । श्लिपितुगभाधरा ।
 भावेवाप्रत्ययौ ॥

हिंसकः पुं० व्युत्पे । हिंसकप्रथौ
 । अथर्ववेदेषु प्रोक्तौ ॥ शर्षौ ०
 वि० हिंसोक्तत्वे हि । शर्षी । घा
 तुके ॥ हिंसकितच्छेदः । हिंसि
 हिंसायाम् । निन्दहिंसकित्तेति
 वुञ् ॥ शरणागतबालस्त्रोहिंसका
 नृसंघसिन्नतु शौचं व्रतानपिसदा
 कृतघ्नसहितानिमान् ॥

हिंसा । स्त्री० वीर्यदिक्कर्मणि ॥
 अदिनाधमशासताडनादनीया
 ह्याः । घाते । वधे । अवास्त्रीये
 प्राप्तिवधे ॥ सावकृतकारितानु
 नेदितभे देवविषया । शीयथा
 उ मनीभिः प्रादिनापीउभि ० प्रा
 षण्णित्छेदे ॥ क्षाभिप्रायप्रकटने
 नपरहसिच्छेदने ॥ कायज्जेवंस
 निदुः संवधंवाप्राणितानुमः ।
 यः प्रवर्त्तयतिह पातुसाहिंसेति
 समासत० ह् हिंसेषणः ॥ हिंसक
 म् । हिंस० । गुरीथे ल्य ० टा
 प् ॥ गृहेगुरावरण्ये वानियसद्वा

हिंसा

त्मवानृषिजः । नादेदयिहितोहिं
 सामापद्यपिसमाचरेत् ॥ कथं त
 र्हितुस्ये हिंसाथ्ये वै द्विकीदीया
 दिशुहिंसानाचमयिच्छतथाह ।
 यावेदविहितोहिंसानियतास्त्रिंश
 राचरे । अहिंसामेवतांविद्याहेदा
 लक्ष्मीं हिनिर्भमी । श्रुतिमनुः ।
 याश्रुतविहितोक्तमं विश्रियदेशका
 लादिनियता । अस्मिन्नुषगतिस्था
 बरजहमात्मनि ० अहिंसामेवतांजा
 न्नीयात् ० हिंसाजन्याधर्मविरहात् ।
 देवपशुहृन्ननम् ० अधर्म० प्राणिह
 ननत्वात् ० ब्रह्मण्यधननवदिच्याद्य
 नुमानम् ० उगोव्यशास्त्रवाधादि
 वनप्रवर्त्तते । इष्टान्तीकृत्राक्षय
 धननव्याप्यधर्मत्वे । शास्त्रमेवोप
 लोच्यम् । वेदाधर्मोहिनिर्भमी ।
 यस्मादमन्वप्रमाथकीधर्मोवेदोद्वि
 निः श्रेष्ठप्रकाशराज् गतवृत्तिकु
 ल्लूकमदः ॥ यज्ञार्थं ब्राह्मण्ये वं
 ध्याः प्रयसोसृगपक्षिणः । भूत्वा
 नाक्षीयवृष्ययंमगज्योह्यावरत्पुरा
 ॥ वभ्रुवृहिंपुरोडाशमख्याणांस्त्रग
 पक्षिणाम् । पुरोचेव्यपिथञ्जिपुत्रह्य
 चचसधेपुत्रे तदनु ॥ पुरातनेष्वपि
 ऋषिष्वर्त्तकयज्ञे पुमव्याथोसृगप्र
 क्षिणांमांसिनपुरोडाशाचमपन् । त
 स्मात् ० यज्ञार्थंमधुनातने रपिसृग
 पक्षिथोपध्याश्रुतिकुल्लूकमदः ॥

हिंसपशु :

हिंसाकर्म । न० अथर्ववेदोक्तमन्त्रय
 त्वादिनिष्पादितमारणीचाटनादि
 क्रियायाम् । अभिचारे ॥ हिंसा
 फलकर्म । शकपाधिवादि : ॥
 हिंसात्मकः । वि० हिंसोल्लभाधे ॥
 हिंसारुः । पुं० व्याघ्रे ॥
 हिंसालुकः । पुं० खाटुकेशुनि । रा
 टखना० खाणया० कुशाद्र० भो० ॥
 हिंसितः । वि० प्राप्तहिंसि । हिंसां
 प्राप्ते ॥ यथा । यस्तुकन्यांपिताद
 त्वानप्रयच्छतितोपुनः । यद्यैपि
 तृगणाक्षेनहिंसितानावसंशयः
 - । इ० वाराहपु० ॥
 हिंसीरः । पुं० व्याघ्रे ॥ वि० खले
 । दुष्टे ॥ हिनस्ति । हिंसि० । हिं
 सीरीरत्नीरथौ । खरमेदः ॥
 हिंसः । पुं० वीरे ॥ भीमसेने ॥
 हरे ॥ वि० हिंसाशोले । शरारौ
 । धातुके ॥ हिंसायां हिंसनेदीपा
 भाषायथा । कृपाकार्यासवाश्रद्ध
 हिंसेषुचक्रन्तु । हिंसायां नहि
 दीयद्यहिंसायाश्चक्रन्तु । इ०
 ब्र० यै० क्ल० बन्मखण्डे ८५ ८
 ध्यायः ॥ हिनस्ति । हिंसि० ।
 नमिकल्पिस्म्यनसकनहिंसदीपा
 रः ॥
 हिंसकः । पुं० हिंसपशौ । व्याडे
 ॥ स्वार्थेकः ॥
 हिंसपशुः । पुं० हिंसकजनौ । व्या

हिङ्कारः

डे । हिंसके ॥
 हिंसा । स्त्री० शींस० इ० भा० प्र०
 वृत्ते । काकादन्याम् ॥ जटामांछा
 म् ॥ वसायाम् ॥ हिनस्ति । हि
 सि० । रः । टाप् । अगवेडुकाया
 म् ॥ नाड्याम् ॥
 हिङ्का । स्त्री० अर्जुं वातप्रवृत्तौ शब्दवि
 शेषे ॥ रोगोपसर्गविशेषे ॥ रोगवि
 शेषे ॥ अस्त्राविप्रकृतनिदानमाह ।
 विदाहिगुनविष्टन्निरुत्ताभिप्यन्दिभो
 शनेः । शीतपानाशनस्थानरसो
 धूकैस्तथानिलैः ॥ व्यायामकर्म
 भाराध्ववेगाघातापतर्षणैः । हि
 ङ्काश्र्वासथकासश्चक्ष्णसमुपजायते
 ॥ अतर्षणम् ॥ अतर्षणादि ।
 सम्प्राप्तिमाह । वायुः कफेनानु
 गतपञ्चहिङ्कांकरोतिहि । अत्रकां
 यमलांचुद्रांगनीरामहतीतथा ॥
 सामान्यकक्षणन्तु । सुहृर्मुहृथांयुह
 देतिस्वन्नोयक्तत्प्रिष्टान्वापिमुखा
 दिपश्चिपन् । सदीपानाशुद्दिन
 स्वसून० यतस्तस्तुहिङ्को व्यभिधीय
 तीबुधैरिति ॥ हिनस्तिइतिहिङ्का
 । पृषादरादित्त्वद्रूपसिद्धिः । हि
 गितिक्षायति० शब्दं करोतीतिवा ।
 हिङ्गनम् । हिङ्गपत्र्यत्ते शब्दे । गु
 रौद्येत्यः । टाप् ॥ यथा । हिङ्गप
 त्ते । हिङ्गहिंसाम् । पचायच् ॥
 हिङ्कारः । पुं० सामभक्त्यन्तरे । पाञ्च

हिङ्गुल :

भक्तिकस्यसाधन. प्रथमायाम्भक्तौ ।
हिङ्गु । न० मूलविशेषधनियसिपधूप
ने । अथयथायोगुणाद्ययथा । स
धस्रवेधिलतुकं वाऽहो कं हिङ्गु राम
ठम् । हिङ्गुष्यं पाचनं रुच्यं तीक्ष्णया
तमलासहम् । रसिपाकिवकटु, कंस्ति
ग्धश्चर्मज्जदोपनम् ॥ शूलगुल्मोद
रानाहकुनिर्घ्नपित्तशुद्धं नमिति ॥
हिनेति । हिगतौ वृद्धीष । हि
मंगच्छतिवा । मृगव्यादिः । वंश
पत्याम् ।

हिङ्गुनाडिका । स्त्री० नाडीहिङ्गुनि
। रामठ्याम् ॥

हिङ्गुनिर्व्यासः पुं० निंबवृक्षे ॥ हिङ्गु
स्वाकारि० हिङ्गुगन्धोवानिव्यासि
स्य ॥ हिङ्गुरसे ॥

हिङ्गुपत्रः । पुं० दृष्टुदोषे । हिगो
टाङ्ग० भा० प्र० ॥ हिङ्गुनः पत्र
मिधपचंयस्य ॥

हिङ्गुपर्णी । स्त्री० कारव्याम् । पृथु
कायाम् । त्यक्पत्याम् ॥ अष्टागु
पायथा । हिङ्गुपर्णीभवेद्द्रुच्याती
च्छोष्णापाचनीकटुः । रससिद्धम्
विषस्वार्थः श्रेष्ठागुलातिलापघा
॥ हिङ्गुपत्रमिधपचमस्याः ॥ हि
ङ्गुनः पत्रे ॥

हिङ्गुपर्णी । स्त्री । वंशपत्याम् ॥

हिङ्गुलः । पुं० न० कुरुविन्दे । हिं
सपादे ॥ अग्न्यामानि० लक्षणा

हिङ्गुला :

नि० गुणाद्ययथा । हिङ्गुलंदरदं
न्नेच्छंदितासंचूर्णं पारदम् ॥ दर
दंक्षिभिधः प्रोक्तश्चर्मरिः शुकतु
गडकः । हिंसपादस्तृतीयः छाङ्गु
श्वानुत्तरोत्तरः । चर्मरिः शुक
वर्णः स्यात्सपीतः शुकतुगडकः
। जपाक्षुस, मसङ्काशिः हिंसपादिम
शैतमः ॥ तिक्तं कपायं कटु, हिङ्गु
लं स्त्रीत्रैवामयधं कफपित्तहारि ।
पृष्ठासकुड्वरकासलांशुश्रीषासवा
तीचगरं निहन्ति । ऊर्ध्वपातनयु
क्त्यातुलमरुच्यन्वपाचितम् । हिङ्गु
लं तस्यसूतन्तुशुद्धमेपनश्रीधवेत्
॥ शोधनविधिस्तु । मेघोक्षीरेण्द
रदमस्त्वधर्मैश्चभाषितम् । सप्तपारा
नृमशर्जनशुद्धिमायातिनिधितम्
शोधितस्त्रगुवास्तूक्तास्तिक्तं कपाय-
मिच्छादिना । हिङ्गुलाद्रसाक्षर्यं
विधियथा । निम्बूरसंनिम्बपत्र
रसैर्वायाममात्रकम् । चट्टादर
दमूर्ध्वन्तुनातयेत्सूतयुक्तम् ।
तत्रोर्ध्वोपठरीलम्न गृह्णीयाद्रस
सुप्तमम् । शुद्धमेवहितसूतं च
वर्कमं सुयोजयेत् ॥ द्र० भा०
प्र० शः । सिन्दुरे ॥

हिङ्गुला । स्त्री० देयविशेषे । यथा ।
अक्षरन्ध्रं हिङ्गुलायां भैरवी भोम-
लाचनः । के दृशोसामहामायाति
गुणायादिगम्यरी । इति मन्त्रे ॥

हिन्दोलः । पुं० श्रावणशुक्लपक्षविधि
तभगवद्यात्राविशेषे । दालयाभेति
प्रतिद्वेषे । पद्मामान्तगतारागविशि
षे । यथा । भैरवः कौशिक्यथ व
हिन्दोलिदोपकृतया । शारामेसि
धरागद्यपडेतेपुरुषाद्गयादृति ॥

हिन्दोलकः । पुं० यानविशेषे । दो
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥

हिन्दोलनम् । न० दालने ॥

हिन्दोला । स्त्री० दालिकायाम् ॥

हिनुकम् । न० जगन्नाथतुयभवने ॥

हिमः । पुं० चन्दनवृक्षे ॥ कर्पूरे ॥

चन्द्रे । हिमन्तर्त्तौ ॥ हिमालयप
र्वते । न० खवाप्ये । रजनोजले ॥

तत्पर्यायायथा । अपश्चायस्तुनीडा
रस्तुषारस्तुहिमं हिमम् । प्राक्षेयं स
दिकेति ॥ चन्द्रे । नवनीते ॥

मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रङ्गे ॥ शो
ते ॥ पि० शीतले ॥ हन्ति ।

इम० । इमो हिमिति मक् ।

हिमकः । पुं० विककृतवृक्षे ॥

हिमकरः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमक्षिरणः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे

हिमाः करा क्षिरणायत्तः ॥

हिमकूटः । पुं० शिथिरर्त्तौ ॥ हिम
कट्वे ॥

हिमगिरिः । पुं० हिमालयपर्वते ॥

हिमजः । पुं० मैनाकाचले । मै
नकापुत्रे । हिमात्जातः । ल

नी० । पञ्चम्यामितिङः ॥ न०
हिमोद्भवे ॥

हिमजा । स्त्री० गौर्याम् । पावच्छा
म् । हिमात् हिमालयात् प्राता
। जनी० । ङः । टाप् ॥
शच्याम् । इन्द्राख्याम् । शी
रिण्याम् ॥

हिमभ्रष्टः । पुं० भूमिकायाम् ।
कुहेलिक्कायाम् ॥

हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥

हिमदुग्धा । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुग्धिका । स्त्री० शोरिण्याम् ॥

हिमदुर्द्दिनम् । न० पत्रहिमे ।
हिमनिपातितेनदु खदायकदिने ॥

हिमद्युतिः । पुं० इन्द्रो । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्द्युतः ॥

हिमदुग्मः । पुं० मधानिम्बे ॥

हिमनामा । पुं० कर्पूरे ॥ हिम
स्थानामान्येवनामान्यस्य ॥

हिमप्रस्थः । पुं० हिमगिरौ ॥

हिमवान् । पुं० उमागुरौ । नगा
धिराले । हिमालये । शतद्रू
चन्द्रभागाद्याः हिमवत्पादनिः
सताः । सतानिषिव्यो हिमवान्
भोगिनामजयाऽप्यतः ॥ हिमम
क्षिन्नसि । मतुप् । वक्ष्यम् ॥

हिमवक्षुतः । पुं० शिरस्थनामे ।
मैनाकाचले ॥

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमागमः

गौर्याम् हिमवतः सुता ॥ ग
 क्रायाम् ॥ इ. घ. यः ॥
 हिमवत्सुतावुधः । पुं. । भीमे
 तीर्थविशेषे ॥
 हिमवालुकः । पुं. कपर्दे । इ.
 राजनिघण्टुः ॥
 हिमवालुका । स्त्री. कपर्दे ॥ हि
 माचासीवलुकाश्च ॥
 हिमशर्करा । स्त्री. यावमाख्याम् ॥
 हिमशैलः । पुं. हिमवति । मे
 नाधरे ॥ हिमप्रधाजः शैलः ॥
 हिमशैलजा । स्त्री. पार्वत्याम् ॥
 हिमसंहतिः । स्त्री. महविने ।
 हिमान्याम् । हिमोर्जासंहतिः ॥
 हिमहः । पुं. चादित्ये ॥ बह्नी ॥
 हिमंजाडा एन्तीति हिमहः । उः
 हिमहासकः । पुं. चित्वाल्बधे ॥
 हिमा । स्त्री. नागरसुसकी । सु
 क्ष्मैलवाम् ॥ रेणुकायाम् ॥ पृ
 ष्ठायाम् । भद्रमुस्तायाम् ॥ च
 विष्वायां ॥
 हिमांशुः । पुं. चन्द्रमसि । हि
 माश्विनीयस्त्रसः ॥ कपर्दे ॥
 हिमांशुभिस्त्र्यः । पुं. कपर्दे ।
 न. रौप्ये ॥
 हिमागः । पुं. हिमालये ॥ हि
 मप्रधानागः ॥
 हिमागमः । पुं. हिमन्ते ॥ हि
 मस्यागनायस्त्रिन् ॥

हिमाजम्

हिमावजः । पुं. हिमालये ॥
 हिमाख्यः । पुं. वसन्तर्षो, हि
 मख्यचख्योयस्त्रिन् ॥
 हिमाद्रिः । पुं. हिमशैले ॥
 हिमाद्रिजा । स्त्री. पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रेर्जाता । जनी. । उः ।
 टाप ॥ घोरिख्याम् ॥
 हिमाद्रितनया । स्त्री. पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रितनयापतिः । पुं. शिषे ।
 हिमानी । स्त्री. हिमसंहती ॥ मह
 हिमम् । हिमारण्योर्माहत्विति
 लोषानुक्ती ॥ यथा । आगतावत-
 चरेयहिमानीसेव्यताम सुरतरदि-
 यीसदा । कृष्णशर्मनिगुणानुकल
 यन्तीजीवनेपुलघयन्त्यनुरागम् ॥
 यावनाणेशर्करायाम् ॥
 हिमारातिः । पुं. पीतशैले । ध-
 नद्वये ॥ क्षिरशमालिनि । सूर्ये ॥
 हिमछाारातिः ॥
 हिमाशः । पुं. हिमशैले । हिमेन
 अत्यते । अत्रभूपणादौ ॥ घञ् ॥
 हिमालयः । पुं. भारतवर्षेऽसी
 मावर्त्तते । उद्गद्री । नगपती ।
 मेनाधवे । उमागुरी ॥ स्वावरोर्वा
 मध्ये. भगवतोयिभूतिरयम् ॥ हि
 मख्यपाख्यः ॥ शुकखदिरे ॥
 हिमालयमुता । स्त्री. पार्वत्याम् ॥
 हिमालया । स्त्री. भूर्ग्यामलक्ष्याम् ॥
 हिमाजम् । न. इत्यसि ॥

हिमल :

हिन्दोलः । पुं० श्रावणशुक्लपक्षविहि
तभगवदावाविशेषे । देलयाथेति
प्रसिद्धे । यद्वागान्तगतारामविशे
षे ॥ यथा । भैरवः कौशिक्यथ
हिन्दोलोदोपकस्यथा । आराधामे
घरागद्यषडेतेपुसवाह्यथाइति ॥
हिन्दोलकः । पुं० यानविशेषे । दे
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥
हिन्दोलनम् । न० देलने ॥
हिन्दोला । स्त्री० देलिकायाम् ॥
हिबुकम् । न० सनाहृतुर्भषने ॥
हिमः । पुं० चन्दनवर्षे ॥ कर्पूरे ॥
चन्द्रे । हिमन्तर्षी ॥ हिमालयप
र्वते ॥ न० खषाप्ये । रजनौलके ॥
तत्पर्यायावयथा । अपश्यायस्तुनीडा
रस्तुपारस्तुद्दिनं हिमम् । प्राक्षिपंम
हिकेति ॥ चन्दने ॥ नवनीते ॥
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रङ्गे ॥ शो
ते ॥ शि० शीतले ॥ हस्ति ।
इम० । इमोहिचेतिमक् ।
हिमकः । पुं० पिकङ्कतवर्षे ॥
हिमकरः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमक्षिरषः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
। हिमाः कर। करणायत्यसः ॥
हिमकूटः । पुं० शिशिरर्षी ॥ हिम
कदम्बे ॥
हिमगिरिः । पुं० हिमालयपर्वते ॥
हिमणः । पुं० मैनाकाचले । मे
नकापुत्रे ॥ हिमात्जातः । ज

हिमावस्तुता

नी० । पञ्चम्यामितिडः ॥ न०
॥ हिमोद्भवे ॥
हिमला । स्त्री० गौर्याम् । पार्वत्या
म् ॥ हिमात् हिमालयात्जाता
। जनी० । डः । टाप् ॥
शच्याम् । इन्द्राख्याम् ॥ घी
रिण्याम् ॥
हिमभ्रष्टः । पुं० भूमिकायाम् ।
कुडिलिकायाम् ॥
हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥
हिमदुग्धा । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुग्धिका । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुर्द्दिनम् । न० पञ्चहिमे ।
हिमनिपातितेनदु खदायकदिने ॥
हिमद्युतिः । पुं० इन्द्रो । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्त्यसः ॥
हिमद्रुमः । पुं० महानिम्बे ॥
हिमनामा । पुं० कर्पूरे ॥ हिम
स्यनामान्येदनामान्यस्य ॥
हिमप्रखः । पुं० हिमगिरौ ॥
हिमवान् । पुं० उमागुरौ । नगा
धिराजि । हिमालये । षतद्रु
चन्द्रभागाद्याः हिमवत्पादनिः
सताः । सतानिषेधो हिमवान्
भोगिनांमलयोऽचलः ॥ हिमम
द्यिन्नसि । मतुप् । बन्धम् ॥
हिमवस्तुतः । पुं० हिरण्यनामे ।
मैनाकाचले ।
हिमवस्तुता । स्त्री० उमायाम् ॥

हिभागमः

गौर्यान् हिमवतः सुता ५ ग
 हायाम् । इ० ध० यः ३
 हिमवत्सुताकुंभः । पुं० । भीमे
 तीर्थविशिष्टे ॥
 हिमवालुकः । पुं० कर्पूरे । इ०
 राजनिषण्टः ३
 हिमवालुका । स्त्री० कर्पूरे ३ हि
 माचासीवलुकाय ॥
 हिमवर्करा । स्त्री० यावमाख्याम् ॥
 हिमशैलः । पुं० हिमवति । मे
 नाधवे ॥ हिमप्रधानः शैलः ॥
 हिमशैलवा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमसंहतिः । स्त्री० महदिने ।
 हिमान्याम् ॥ हिमनांस एतिः ॥
 हिमसः । पुं० पादद्वये ॥ बज्रौ ॥
 हिमभाङ्गा एतीति हिमसः । उः
 हिमहासकः । पुं० हिमालयस्य ॥
 हिमा । स्त्री० नागरसुस्तके । सु
 द्मैकायाम् ॥ रेवुकायाम् ॥ पृ
 कायाम् । भद्रसुक्तायाम् ॥ च
 षिकायां ॥
 हिमाशुः । पुं० चन्द्रमसि ॥ हि
 माशुगवोयस्यसः ॥ कर्पूरे ३
 हिमांशुभिष्यः । पुं० कर्पूरे ।
 न० सौष्ये ॥
 हिमागः । पु० हिमालये ॥ हि
 मप्रधानेगः ॥
 हिमागमः । पुं० हेमन्ते ॥ हि
 मस्थागनेयस्मिन् ॥

हिमाब्जम्

हिमाषलः । पुं० हिमालये ॥
 हिमाश्वयः । पुं० वसन्तर्तौ ॥ हि
 मस्यश्वधीयस्मिन् ॥
 हिमाद्रिः । पुं० हिमशैले ॥
 हिमाद्रिवा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रेर्जाता । जनौ० । उः ।
 टाप् ॥ घोरिख्याम् ॥
 हिमाद्रितनया । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रितनयापतिः । पुं० शिष्टे ॥
 हिमानौ । स्त्री० हिमसंहतौ ॥ मह
 हिमम् । हिमारण्यधामं ह्यस्यति
 लोपानुक्तौ ॥ यथा । आगतायत-
 चरेपहिमानोसेव्यताम् सुरतरङ्गि-
 षीसदा । क्षुधापतर्मानिगुष्पानुकल
 यन्तीजोधनेपुलघनन्यनुरागम् ॥
 यावनालेश्वरारायाम् ॥
 हिमारातिः । पुं० वीतिशेखरे । ध-
 नस्ये ॥ किरणमालिनि । सूर्ये ॥
 हिमस्यारातिः ॥
 हिमाशः । पुं० हिमशैले ॥ हिमेन
 चल्द्यते । अजम्पणादौ ॥ घञ् ॥
 निमालयः । पुं० भारतशयं कसी
 मावर्त्तते । उद्गद्वौ । नगपतौ ।
 सेनाधवे । उमागुरौ ॥ स्वावरावां
 सभ्ये ॥ भगवतोविभूतिरयम् ॥ हि
 मस्यपावयः ॥ शुकुखदिरे ॥
 हिमालयमुता । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमालया । स्त्री० भूस्वामलक्याम् ॥
 हिमाब्जम् । न० उत्पले ॥

हिरण्यव :

हिमावती । स्त्री० । स्वर्णचौर्याम् ॥
 हिममल्लयाः । मत्तुप् । शरा-
 द'न'खेतिदीर्घं ॥
 हिमाश्रया । स्त्री० । स्वर्णजीवन्याम् ॥
 हिमाह्वयः । पुं० । कर्पूरे ॥
 हिमिका । स्त्री० । दृषीपरिपतितदि-
 से । इतिक्वचित् ॥
 हिमेलुः । वि० । हिमार्चं । हिमको-
 श्रिते ॥ हिममंसहते । हिमा-
 खे लुः ॥
 हिमोत्तरः । वि० । शीतले ।
 हिमोत्तराः । स्त्री० । खपिलद्राघावाम् ॥
 हिमोत्पन्ना । स्त्री० । यावनाख्याम् ॥
 हिमोद्भवा । स्त्री० । शब्दाम् ॥ धौरि-
 षाम् ॥
 हिम्साः । पुं० । भूद्धि हिमवतिपर्व-
 ते ॥ प्रशस्तं हिममस्यास्मिन्वा-
 स्ति । अन्ये व्योपिदृश्यतइतियप् ॥
 हिरण्यम् । न० । रेतसि । स्वर्णं । वरा-
 टे । हिरण्यनिषवराटे इ० । हेम-
 चन्द्रः ॥
 हिरण्यवः । पुं० । सुरज्येष्ठे । ब्रह्मा-
 षि । विश्वरुचिः । न० । भरतवर्षा
 दिनवधर्षात्कर्ग'तवर्ष'विशेषे । वि० ।
 सेकीमये ॥ सुवर्णमये ॥ हिरण्यस्य
 विचारः । मयट् । दाहिन्दनायने
 तिटिलोपोनिपाच्छसे । हिरण्ये-
 षन्दसिमलोपिनिपाच्छते । हिरण्यये
 नसुबितेतिट्ग'नात् ॥

हिरण्यगर्भः :

हिरण्यम् । न० । रेतसि । द्रव्ये ॥ शो-
 तकुम्भे । स्वर्णे ॥ वराटे ॥ अक्षये ॥
 मानभेदे । अक्षुष्ये ॥ रूप्ये ॥ उन्नते
 पर्वताद्दुदीच्यादिशिवत'मानेवर्ष-
 विशिष्ये ॥ इयति । इय'यतिकान्त-
 योः । इय'तैः कल्पन्'हिरण्य ।
 हिरण्यकः । पुं० । देवदत्तादेर्हिरण्यो-
 ष्ठावाम् ॥ हिरण्योक्तामः । धन-
 हिरण्य त्कामद्रातिकन् ॥
 हिरण्यकशिपुः । पुं० । कश्यपादिख्यांजा-
 तैर्देवविशेषे ॥ हिरण्यकशिपुरस्य ॥
 हिरण्यकशिपुश्च । पुं० । विश्वीः ।
 हिरण्यकामधेनुः । स्त्री० । योडगमहा-
 दानान्तर्गतमहादानविशेषे ॥
 हिरण्यकोपः । पुं० । घटिताघटितहेम-
 रूप्ययोः ॥ यथा । हिरण्यकोशाः ।
 कुप्यानिहेमिरुप्येकताकृते । इतिहेम-
 चन्द्रः । अमरस्तु० स्यात्कोपश्चहिर-
 ण्यरुहेमरूप्ये कृता'ज्ञा'ताभ्याविना-
 यदन्यत्तत्कुप्यमित्वाह ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० । ब्रह्मणि । लोके-
 शि । चतुरानने ॥ हिरण्यहिरण्यव-
 मण्डम् । तस्यगर्भ'इवतदन्तर्भ'ति'त्वा-
 त् । यथाऽनुः । तद्गण्डमभवधे-
 मंसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन्लजे
 स्वयं ब्रह्मासर्वीयाकपितामहइति ॥
 यथा हिरण्य'हिरण्यवमण्डगर्भ'इति
 ॥ अथवा० हिरण्य'हिरण्यसंयुष्यं
 प्रचुरम् । तदत्प्रकाशवकुल'ब्रह्मा

हिरण्यगर्भः :

यङ्गभे उदरेयस्यसहिरण्यगर्भः ।
 विराडदेवान्मर्गतवैराजपुरुषस्यतद
 न्तर्गामिषद्याभे दिनेपासनाहिरण्य
 गर्भोपासकैः कृतं न्योतिविषययेयं
 निरुक्तिः सङ्गच्छते । द्युपतयए०
 तेनवयुरभसमन्ततयात्वमपि० यद्
 न्तराखडनिषवाननुसायर्थाः । खडुव
 रजांसिवात्सिलयसासहयच्छ्रुतयस्त्व
 धिभिफलन्वतत्रिरसनेनमवन्निधना
 दृतिषेदस्तुत्पन्तउल्लावात् ॥ यथा ।
 विराडपरमात्मोहिरण्यस्यत्रघ्नाखड
 क्तमर्भोभूयदुवान्तर्गत्वावैराजपु
 रुषएवहिरण्यगर्भं ब्रह्मच्यतेदृति ॥
 अथवाहिरण्यंवेदलक्ष्यमक्षयद्रव्यंग
 भे उदरेयस्यसः । हिरण्यमक्षयद्र
 व्येवराटेल्लपरितसौरित्थभिधाना
 दिति ॥ समष्टिलिङ्गशरीराभिमा
 निनिधे तन्वो० ज्ञानशक्तिमदन्तः ।
 करवीपहितत्वात्ज्ञानशक्तिप्रधा-
 ने ॥ सूक्ष्मरूपे । प्राये । सूक्ष्मात्म
 नि । कुंभे । कुंभरे ॥ हिरण्यं गर्भी
 नामसूक्ष्मप्रपञ्चाभिमाभी० सूर्यम-
 यङ्गान्तर्गतः सूक्ष्मसमष्टिदेशलि
 ङ्गात्मवच्चूर्णोत्कानुगतैन्द्रियानु
 याचकः संसारिणीर्वात्तारमिति
 व्याख्यातारः ॥ मायोपाधिषः प
 रमात्माविहृशरीरसमष्ट्यभिमाने
 नहिरण्यगर्भं ब्रह्मच्यते ॥ अथवा
 दिपुरुषवादिनीवर्द्धरघोच्यते ।

हिरण्यगर्भः :

यथा । सर्वेशरीरोप्रथमः सर्वपुरु
 षउच्यते । आदिकर्त्तासम्भूतानां वि
 द्याये सममर्त्तत्प्रातिस्मृतेः । वि
 ष्यौ ॥ साक्षयामविशिषि ॥ मपादा
 नविशिषि ॥
 हिरण्यदंष्ट्रः । पुं० अस्तदंष्ट्रे । अ
 भग्नदंष्ट्रे ॥
 हिरण्यदः । पुं० समुद्रे । वि० स
 र्थादातरि ॥
 हिरण्यदा । स्त्री० भूमौ ॥
 हिरण्यनाभः । पुं० मीनाकाचले ॥
 हिरण्यमिवनाभिरस्य । अथप्रत्य
 न्ववेत्त्ववाजितियोगविभागादृष् ॥
 हिरण्यवाहुः । पुं० शिष्यनदे । हिर
 य्यवाहापस्य ॥
 हिरण्यरेता । पुं० हुतमुनि पत्नी
 ॥ हिरण्यरेताऽस्य ॥ सूर्ये ॥ विष
 कर्षणे ॥ शिवे ॥
 हिरण्यवः । पुं० देवधने । न० नि
 धिविशिषे ॥ वि० सहिरण्ये । हिर
 य्यमस्यसा । अन्वोभ्योपीतिवप्र-
 त्यय . ॥
 हिरण्यवर्षः । वि० शुद्धवर्षे ॥
 हिरण्यवर्षा । स्त्री० नद्याम् ॥ इ०
 हे० न्द्र ॥
 हिरण्यवाहः । पुं० शिष्यनदे । हिर
 य्यववर्षति । धर्मव्यय ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० प्रसरीपद्याद्रि
 शिषि ।

शौरक :

कानि । विकलाङ्गे । अपेगण्डे ।
तीनसप्तपरिहासनिधिधेःयथा । वां
तिहोनंश्चित्हीनंरुद्रो नम दक्ष
म् । हीमाङ्गमतिरिक्ताङ्गतेनदीये
रूपनाधिधे । इतिव्रद्धापुःप्राष्ट
वेदौघार्थं विनिश्चयमिगिक्तालिक्ता-
पुराणे ४४५ध्यायः ॥

हीनाही । खो० घुद्रपिपीलिका
खाम् ।

हीरः । पुं० शब्दरे । निवे । हरे ।
प्रलयैस्तत्क्षंहरति । इज्ज्० । प
चाद्यत् । पुषादरादिष्वादीत्वम् ।
इच्छे । सर्वे ॥ शोषणं कवेः पि
तरि ॥ हरे । तगणे० ५५१० ॥

हीरवः । पुं० रत्नमूख्ये । सुधी
मुखि । दधीच्यष्टि । हीरे । वज्र
हीरा० इ० भा० प० रत्ने । अत
यत्नेष्वितुं धीग्यं तत्रैवे लिखितं म
या । तत्रैवतस्माद्दृष्टव्यं गुणनामा
दिषणं नम् । तावत्तस्मात्तरे । य
था । बद्धिदृष्टयमन्वयगणमेऽपरय
धामितम्० पश्यसुदतिनागन्तपति
रववदतिनोऽहितम् । राजमथनका
लपठनएवरटनरञ्जनही (कङ्कतिना
मभपतिक्ताममर्गतसञ्जनम् ॥ य
घः । ध्यानमटतत्तामठतनामरट
तत्रैवयंधमं मयतधर्मं भजतकनं
खलतयैवयम । द्वापरभवनदार
रनपसारवदनपातनातापद्वयति-

हुडः

नाथतरति० कालन्वपति शासना
स्वार्थेकः ॥

हीरा । खो० लक्ष्म्याम् । त्रिधि ॥ तै
नपायिकायाम् ॥ पिपीलिकाया
म् ॥ काश्म्वाम् ॥

हीराङ्गः । पुं० आदिन्याम् । वध्वं
कुलिशे ॥

होजम् । न० रेतसि । द्रुतिया
घित् ॥

हीरुक्कम् । न० मयारिजिपे । गी
छाम् ॥

होहो । य० विस्मये । एाखे ।
यथा । कस्त्व लिऽपिततीपनाश्च
चरषोऽंसः कुतामानसात्स्वित
धाक्षिसुवर्षं पटजननं नीरं सदाणि
मंजम् । रमानानिधयः प्रयाल्ल
तिकावैदूर्यरेऽवः क्षपिन्मयदुक्ताः
फिखतयसन्तिनवकै राकख्यं हीरी
कगम् ॥

हुडूतम् । न० हुडारे ॥ वन्द्य
राष्ट्रमन्धे ॥

हुडुतिः । खो० रणेपोरध्वनी ।

हुडः । पुं० । मेधे । पांजिका
खाटा इ० गी० दे० भा० प० ।
हीरादिनिशरवार्धं भूमिनिशितखी
हमयतीत्यागदुग्निधि ॥ लगुडे ॥
पू० मङ्गभारतम् । भाषयावुरज
द्रुतिष्वादेवोधगचात्रपद्यानं ॥ वि
यम् गीत्सजं नगृष्टे ॥

हुतवः

हुडम्बः । पुं० हुडम्बे ॥
 हुडुः । पुं० मेघे
 हुडुषः । पुं० दाक्षुषे ॥
 हुडुक्कः । पुं० वाद्यप्रमेदेमदमत्ते
 ॥ दाक्षुषवृष्टिषि ॥ दण्डके ।
 हुडुका इ० गौ० दे० भा० प्र०
 लगुडविशेषि ॥
 हुडुत् । न० वृषणवदे ॥
 हुडुम्बः । पुं० सृष्टिचामिटे । हुडु
 म् । पुं० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 हुण्डः । पुं० व्याघ्रे यामगूकरे ॥
 मूर्खे ॥ राक्षसे ॥
 हुतः । पुं० देवयज्ञाख्येणेने ॥ ति०
 वथट कसे । मन्त्रेणामीप्राचमेष्ट
 तादौ । अवि० प्रथमे ० इयते ।
 हुदानादनयाः । ज्ञः ॥ न०
 इवने । शिसे । अमीष्टवि० प्र
 षेपक्षिवायाम् । नपुंसकेभावे
 ज्ञः ॥
 हुतमुक्तप्रिया । स्त्री० अग्निपत्न्या
 म् । खाडायाम् ॥ हुतमुजः
 प्रिया ॥
 हुतमुक्तः । पुं० वेदान्तरे । वज्री
 ॥ हुतमुक्तः । भुज० । जिप् ।
 विश्वौ ० हुतशामभुक्तिसपाच
 वतिविगुणमपिसगुणकरैतिल्लमा
 मोजापादितहुतमुक्तः ।
 हुतवधः । पुं० अमी ॥ हुतव
 वधः ॥

हुणः

हुतायः । पुं० अमी ॥ हुत अ
 ज्ञाति । अश० । कर्मव्यय् ॥
 हुताशनः । पुं० अमी ॥ हुतं
 अशनमस्य ॥ यथा । लक्ष्मीमे
 तुषाजिः स्यात्कीटिहीमेहुताशनः
 । पूर्वाहुत्यांस्त्रीनामशान्तिकेशर
 दः सदा ॥ शिवे ॥
 हुताशनौ । स्त्री० शैलिकायाम् ॥
 हुति । लो० इवने हु० त्तिन् ॥
 हुम् । अ० स्मृतौ ॥ अपाकृतौ ॥
 अर्धप्रश्ने ॥ अभ्यनुज्ञायाम् ॥
 धितार्थे ॥ भगे । भर्त्सने ।
 केषि ॥ इयते । हु० । बाहुल
 कान्मः ॥
 हुलहुली । स्त्री० मुखपट्टायाम् ।
 स्त्रीशामङ्गलजनकमुखध्वनिविशेषे
 । हुतलहुलु इ० गौ० दे० भा०
 प्र० ॥
 हुडुः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ य
 हुडुः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ य
 या । हुडुहुडुवृष्टिविधेः हुडुहुडु
 कुत्रचिदितिशब्दत्रावधौ ॥
 हु० अ० अज्ञाने । अवज्ञायाम् ।
 अण्डारे ॥ शीके ॥
 हुडार । पुं० हूपतिभयजनकश्च
 निकरये ॥
 हुडः । पुं० मेघे ॥
 हुयः । पुं० । स्वपञ्जातिविशेषे
 ॥ यथा । ज्ञपाकृष्ट० पुनक्त

दृश्यः

यद्दृष्यते न इत्यपि । शिवावाद्यस्तु
योः अङ्गिगवाऽद्याचारशक्तिः ॥

दृष्टः किरातगवरपुलिन्दावास्तु
तद्भित्तिजटाधरः ॥ देवविशेषे ॥

यथा । कोमगिरेर्दृष्टभागेमरुदेशा
तयोधरे । दृष्टदेवः समाख्यातः

शूरास्तपरमन्तवः ॥

दृष्टम् । न० आङ्गाने । नास्ति । वि०
आङ्गते ॥

दृष्टि । स्त्री० आकारणायाम् । आ
ङ्गाने ॥ ज्ञानम् । ज्ञेजः क्लिन् ।

वधिस्रपीतिसम्प्रसारणम् ॥

दृष्टम् । अ० प्रश्ने ॥ वितर्के ॥ रुषी
श्री ॥ अनुनयोः स्मृतौ समाख्ये ॥

अभ्युपगमे । कुत्सने ॥ प्राकाशे ।
दृश्यते । इ० । वाङ्मलक्षणम् ॥

पृथीदरादिः ॥ यथा । इवनम् ।
• इम् प्रत्ययः ॥

दृष्टयः । पुं० शृगले ॥

दृष्टानम् । न० कौटिल्ये ।

दृष्टः । पुं० गन्धर्वविशेषे ।

दृष्टः । पुं० देवगन्धर्वे ॥ दृष्टतिक्त्वा
त्वाद्यति । ऐज् स्पर्धायांशब्देषु

। क्लिप् । वधिस्रपीतिसम्प्रसारणम्
। इज् दृष्टिर्दीर्घः । अजादी० दृष्टु

वौ० दृष्टुश्चत्वादिरुपाणि । अज्यत्
त्तिप्रक्षयश्च । दृष्टौ० दृष्टुश्चत्वादिः

दृष्टयः । पुं० मन्त्रे । मन्त्रे । या
मन्त्रे दृष्टिस्त्वविधेकिनांचितसि

दृष्ट

श्रिते । शीङ् सुप्ते । अधिकरणे शि
तेरिच्छत् ।

दृष्ट्यालुः । पुं० कामदेवे ॥

दृष्टूलम् । न० हृदयशूले ॥ यथा ।
कफपित्तवस्तुमासुतैरसवर्धित-

तः । इदित्यः कुरुते शूलमुच्छ्रा
सत्याधरोधकम् ॥ सहशूलइति

ख्यातेरसमासतकोपणः ॥

दृष्टिया । स्त्री० जुगुप्सने ।

दृष्टीया । स्त्री० पतने । जुगुप्सने ॥
दृष्टीङ् कण्डादिः । यक् । अपत्य

यात् ।

दृष्टः । वि० सुपिते । आङ्गटे ॥ अ
ङ्गारि । इज् । क्तः । सपात्ते ।

दृष्टिः । स्त्री० शरथे । देवाद्देशान्त
रप्रापणार्थां

दृक्कम्पः । पुं० हृदयकम्पने ।

दृष्ट्यतिः । पुं० अन्तर्यामिणि ।

दृष्टस्यः । वि० बुद्धिस्ये ॥

दृष्ट् । न० बुद्धेः । चित्ते । बुद्धौ । मा
नसे । यस्तः करण्ये । हृदयकम्

ले ॥ नवमभवने । हृदयस्य० पद्मत्र
दृष्टिदृष्टादेयः । प्रभृतिशब्दप्र

कारणत्वात् क्वचित् खारापि ।
यथा । इरति० श्रियते वा इज् ।

। उञ्जीः पुक्त्वाङ्गीचेति० वाङ्मल
ख्यात्क्षेपलादपिदुक् । यथा । अ

पलां पृथुत्तुच्चसन्तपाणां हृदयं स्मृत
म् । विपरीतं सिरालक्षरीमण्डः

हृदयञ्च :

खभागिनामिति ।

हृदयम् । न० उरसि । अक्षसि । बु
कायाम् । हृदयान्तर्गतमांसविशि
ये । अयमांसि । मानसि । स्वान्ते
स्मृतिप्रणयास्पदेज्ञाने । हरति०
आहरतिविषयान् । ज्ञियतेविषयै
र्वा । वृष्टी : पुक् । दुष्कीचेतिकवन्
दुगागमश्च । परमात्मनि । हृदिश
यम् । हृदयकमले ॥ यथा । पद्म
कोपप्रतीकाशं रुचिरं चाप्यधोमुख
म् । हृदयं तद्विजानीयादिश्रवणा
यतनं मङ्गलं । अपिच । हृदयं पु
ण्डरीकेष्वसहस्रं छादधोमुखम् ।
जायतस्तद्विकसतिस्त्रपतस्तुनिमील
ति । आशयस्तत्तु लोपकचेतनस्या
नमुक्तमम् । अतस्तन्निस्तमोव्या
प्ते प्राणिनः स्वययनिधिः ।

हृदययन्त्रिः । पुं० अक्षरकारे । पि
च्छहयं वनरूपेऽक्षरारिधिदृष्टारता
दात्म्यरूपे । विष्णुटात्मकत्वात्०
यन्त्रिरिययन्त्रिः । हृदयमेवयन्त्रि
यां । हृदये ॥

हृदयहमम् । वि० सुगुणनकीर्ती ।
वृत्तियुक्तवाक्ये । सङ्घते : हृदयं
गच्छति । गमयेतिखब् ॥

हृदयणः । पुं० पुत्रे । वि० हृदयउ
त्पन्ने ।

हृदयञ्च : । वि० हृदयप्रिये । हृदया
भिर्घ्ने ।

हृदयेषा

हृदयदौर्बल्यम् । न० मनसोभ्रमणा
दिरूपेऽधैये ॥ हृदयस्यदौर्बल्य
म् ॥

हृदयपान् । वि० हृदयालौ । स-
त्तुप् ॥

हृदयशब्दः । पु० । सन्देहे ॥

हृदयशुद्धिः । स्त्री० अनपरेधि ॥ हृ
दयस्यशुद्धिः ।

हृदयस्यः । वि० सर्वान्तर्वाभिधि ।

हृदयस्थानम् । न० भुजान्तरे । लो
डे । उरसि ।

हृदयस्यत् । वि० मनोस्ते । हृद
यंस्युगति । स्वृष० । स्रगोऽनु
दकीकित् ॥

हृदयात्मकः ।) पुं० कदम्बमे ॥
हृदयात्मा ।)

हृदयालुः । पुं० शक्तचेतसि । सुहृदये ।
प्रयसां हृदयमस्याति । हृदयाच्चा
लुरन्वतरस्यासिञ्चालुः ।

हृदयावित् । वि० पिशुने । हृदय
माविधति । क्तिप् ॥

हृदयिजः । वि० शक्तचेतसि । हृद
यिनि । हृदयंप्रयत्नमस्यास्ति । ठन् ॥

हृदयो । वि० प्रयत्नचेतसि । हृद
यालौ । हृदयंप्रयत्नमस्य । इनिः ॥

हृदयेगः । पुं० धवे । भर्त्सि ।
पथी ॥

हृदयेगः । स्त्री० प्रेयस्याम् । भा
यांगम् । कान्तायाम् ॥

हृदयगन्धा

हृत्तास :

हृत्तासयः । पुं० हृद्रोगे ।
 हृत्तासयः । पुं० अत्रहृदयासयः ।
 श्रोतश्चकी । इ० वि० शेषः ।
 हृदिस्पृश । वि० मनीषे । हृद्ये ।
 हृदिस्पृशति । क्तिन् ॥
 हृदीकृतः । वि० हृद्येप्रवेशिते ॥
 हृदतः । वि० । वाग्दृष्ट्यापश्चरप्र
 काशिते । अन्तर्गते ॥
 हृद्गोत्रः । पुं० पर्वतविशेषे ।
 हृद्गोलोचः । पुं० आयुधजीविविशेषे
 च । हृद्गोलाऽभिज्जमीस्य । आयु
 धजीविभ्यश्च । पर्वते ॥
 हृदयान्यः । पुं० हृदयणे ॥
 हृदयः । पुं० धशक्नुहेदमन्ते । हृ
 दयस्यबन्धनः । बन्धनेषवावितिथ
 त् । न० धश्लकीरकी ॥ गुड
 स्वचि ॥
 हृदयः । वि० हृत्को ॥ हृविति । हृ
 त्प्रिये ॥ हृदयहृते । मनीषे ॥
 मनीषरे । दुर्गन्धाशुविष्यादिह
 टाहृदोपशून्ये । हृदयस्यप्रियम् ।
 हृदयस्यप्रियमितियत् । द्यस्य
 प्रज्ञे खेतिप्रदादेभः । २
 हृदयगन्धः । पुं० विख्ये । न० सौ
 यधले । खल्पजीरके । वी०
 सुगन्धे । सुरभी । हृद्योमनीष
 रोगभ्योऽप ॥ हृदयघासौगन्धश्च ॥
 हृदयगन्धा । स्त्री० नालव्याम् । वा
 त्याम् ।

हृदयगन्धि । न० जुद्धजीरके । हृ
 द्योगन्धीस्य ॥
 हृद्या । स्त्री० वहिनामीषधी ।
 हृद्रोगः । पुं० व्याधिप्रभेदे । हृद
 यपीडायाम् । हृदयरीगे । अथ
 विप्रकृष्टनिदानन्तु । अथप्यसुव
 म्भक्तपायतिक्तप्रनाभिघ्नताभ्ययनप्र
 सङ्घैः । संचिन्तनेर्भंगविधारणैश्च
 हृत्तासयः पक्षविधः प्रदिष्टः ॥
 सम्प्राप्तिपूर्वकंलक्षणम् । दूषयि
 त्वारसंदिषाविशुषाहृदयंगता ।
 हृदिधाधाप्रकुर्वन्तिहृद्रोगं तं प्रथ
 यते इति ॥ श्रुत्वासौधधंलं हि
 द्नुपोतं हृदयरीगनुत् ॥ कामे ।
 यथा । हृद्रोगनाश्रुपदिनेत्त्वचि
 रेणपीरइति ॥ हृदयस्यरीगः ।
 भाशोऽप्यन्तरेनिष्पितिहृदादेगः ।
 सुतराया ॥
 हृद्रोत्रधैरो । पुं० अर्जुनश्वचे ।
 हृद्रोगार । पुं० अर्जुनश्वचे ।
 हृदयश्लकः । पुं० जठरे । इ० श०
 वं०का ॥
 हृदयश्लकः । पुं० कोष्ठरीगे ॥
 हृत्तासः । पुं० शिकायाम् ॥ शिक्वा
 शिक्वाषडुक्तासङ्घतिहेमबन्धः । शि
 काभिधरीगे ॥ हृदयात्कटुस्त्वनिर्ग
 ने । हृदयादौषद्व्यघासहितान्नवय
 पानोयोद्धारणं हृत्तासङ्घतितद्विद
 ॥ हृदयस्यहृत्तेखयदधलासिध्विति ॥

हेतु :

इतस्ततो गच्छति हि । कतिपय
तिष्ठति सति हेतुकोत्पत्त्यर्थं ।
शक्तिरानिपातताः । इति । इ
न्यतेऽनयाथा । किम् । कतिपयतो
तिसाधुः ॥

हेतुः । पुं० कारणे । बीजे । निमित्ते ।
निवृत्तपूर्वभाविनि । येन
विनायं न भवति तस्मान् ॥ इति ।
सिद्ध्यापनोति कार्ष्णम् । इति ।
कर्मनिमित्तनिगाभाया इत्येति-
तु ॥ फलसाधनयोग्ये पदार्थे ॥
हेतुलक्षयतिगोतमः । उदाहरणसा-
धर्म्यसिद्ध्यासाधनहेतुसया वैधर्म्यं ।
तु ॥ ३४ ॥ अथ साध्यसाधन हेतुरि-
ति सामान्यलक्षणम् । साध्यसाध-
नं साध्यसिद्धयुक्तं च प्रापकत्ववै-
धर्म्यद्वयः । तथा साध्यतावच्छे-
दकत्ववच्छेदसाध्यान्वितप्रापकत्ववै-
धर्म्यः साध्यान्वितकार्ष्ण्ये धर्मोऽव-
यववृत्तिफलत्वार्थः । तद्वद्वैधर्म्य-
मपि उदाहरणसाध्यान्वितं तथा
वैधर्म्यादिति । साधर्म्यमन्वय-
वैधर्म्यव्यतिरेकः । तद्वद्व्या-
प्तिरिति फलत्वार्थः । उदाहरण-
साधर्म्यम् । उदाहरणवैधर्म्यमन्वय-
व्याप्तिरिति इत्यथ हेतुज्ञानम् । उ-
दाहरणसिद्धतावच्छेदकत्ववै-
धर्म्यम् । अत्रान्यतिरेकव्याप्तिरिति

हेत्वाभासः

हेतुवैधर्म्यहेत्वर्थः इति फल-
त्वार्थः । एवमप्रतीतान्वयव्याप्ति-
कहेतुवैधर्म्यहेत्वर्थवैधर्म्यव्यतिरेकी-
हेतुः इत्यनेन प्रतीतान्वयव्यतिरेक-
व्याप्तिरिति हेतुवैधर्म्यहेत्वर्थवैधर्म्य-
व्यतिरेकीत्वपिसूचितमित्यव-
धिः । साधने ॥

हेतुकः । पुं० कारणे ॥ स्वार्थकः ।
वि० तत्त्वमधिनि ॥
हेतुता । स्त्री० कारणतायाम् । हेतु-
त्वे । सङ्घातविशेषे । प्रकृतप्रमा-
ने हेतुतासङ्घातः । हेतुभावेः ।
तन्मभारस्त्वतत्ताविति तत्त्वं ॥
हेतुमोक्ष । वि० व्यक्तेः । कारणवति
युक्तियुक्तेः हेतुरन्वयसाधनस्य
पुं० फले ॥
हेतुसाधनं । न० तर्कमान्ते ।
हेतौ । अ० निमित्तार्थे ।
हेत्वभासः । पुं० हेतुदेये । सपक्ष-
विधेः । सन्वयभचारविरुद्धसत्प्रति-
पक्षसिद्धत्ववाधितमेदात् । यद्ये-
काभाषापरिच्छेदे । अनेकान्तो वि-
रुद्धपक्षव्यसिद्धः प्रतिलक्षितः ।
फाल्गुन्यापदिष्टहेत्वाभासास्तुप-
सुवा । अर्थः साधारणज्ञानात्
कादसाधारणोऽपरः । तथैवानु-
पसङ्गोपिधानैकान्तिको भवेत् ।
यः सपक्षेपि पक्षे च भवेत्साधारणस्तु-
तः । यस्तु भवसाद्व्याप्यतः सवा

हंसकूट :

साधारण्यमतः । तयैवानुपसंज्ञारो
 केवलान्वयिष्यकः । यः साध्यव
 तिनैशस्त्रिसविरुद्धउदाहृतः ॥
 पात्रयासिद्धिराद्याः स्यात्स्वरुपा-
 सिधिरप्यय । व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रासादसिद्धिरतस्त्रिधा । पचाऽ
 सिद्धिर्व्यपचोभवेन्नाथिमयोगि-
 रिः इदेद्रव्यधूमनत्वादवासिद्
 धिरंयापरा ॥ व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रानौलधुमादिकेभवेत् । विरुद्ध
 योः परामश्रुत्वाः सत्प्रतिपक्ष
 ताः साध्यशून्योयवपक्षस्त्वसौष
 धलदाहृत । उत्पत्तिकालीनघटिग
 न्यादिवशसाध्यतेः इति । सव्यभि
 चारविरुद्धप्रकारयसमसाध्यसमा
 तातकालाहत्वाभासद्वतिचाचार्यसूच
 म् । इतुबच्चपरहितेः इतुवदाभास
 मानेः इत्वाभासः ॥
 हेमः । पुं० सापक्षपरिमाणे ॥ इ०
 वैश्वकपरिभाषा ।
 हेमकन्दल । पुं० प्रवाले ॥
 हेमफानिः । स्त्री० दासहरिद्राघाम्
 । वि० सुवर्णद्युतिमति ॥
 हेमकारः । पुं० स्वर्णकारे । हेमक
 र्त्तरि ।
 हेमकिष्कलः । पुं० नागकीशरे ॥
 हेमकूटः । पुं० हिमालयदुत्तरे । प्रजा
 एतत्तद्विषये विसृष्टयोगिनकिफो
 र्णं पूर्वतीक्ष्णैर्दृष्टव्यं रूपवर्णं श्रमवां

हेम

दागिरौ ॥ हेमः कूटैराधिः ॥
 हेमकेतको । स्त्री० सुवर्णकेतकोम् ॥
 उष्णातिक्तसंज्ञेयाचक्षुष्याहेमके
 तको ॥
 हेमकेलिः । पुं० वल्ली । इ० अ०
 माला ॥
 हेमकेशः । पुं० पथवे ।
 हेमक्षीरी । स्त्री० सुवर्णक्षीर्याम् ॥
 मद्रवक्षीरमखाः । गौरादिः ॥
 हेमगन्धिनो । स्त्री० रेणुकाख्यग
 न्द्रव्ये । इतिरत्नमाला ॥
 हेमगौरः । पुं० । अग्नीकण्ठे ।
 किहिरि ते । वि० स्वर्णक्षीर
 वर्णयुक्ते ॥
 हेमज्वालः । पुं० वल्ली । चण्डी ।
 हेमतारम् । न० अञ्जनविशेषे ।
 नीलतुल्ये । सूपातुल्ये ॥
 हेमदुग्धः । पुं० उदुम्बरवृक्षे ॥
 हेमदुग्धस्यः । पुं० उदुम्बरवृक्षे । य
 ज्ञाहे । हेमवर्णदुग्धमस्य । य ॥
 हेमदुग्धा । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ॥
 हेमदुग्धी । पुं० वज्राहे । उदुम्बरे ॥
 हेमदुग्धी । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ॥
 हेमा । पुं० बुधवर्णः ॥
 हेम । न० काष्ठने । स्वर्णः । यद्योत्ये
 स्वादिकं यथा । पुरानिजाश्रमखा
 नांममयीषांजितात्मनाम् । पत्रो
 वि० लोकाव्याप्यलक्ष्मीसम्पन्नगौध-
 नाः ॥ कन्दर्पद्वयं विध्यन्तचित्तो

हेमपुष्पिका

हेमगङ्गा :

जातवेदसः । पतितं यच्चरापृष्टरे
 तस्तवेमतामगात् । कृत्रिमञ्चापि
 भगविततद्रसेन्द्रस्त्रवेधतः । स्वर्णं सु
 वर्णं कनकं चिरय्य हेमहाटकः ।
 तपनीयं शूलधौतं गाह्ये यगर्भं वाञ्छ
 नन् । चामीकरं भातकुम्भं तथा को
 लं खरश्वतम् । चाम्बूनदं जातरु
 पंमहारजतमित्यपि । दाहिरक्तंसितं
 छिद्दिनिकषिकुडुमप्रभम् । तारशुल्बो
 जिह्वतस्त्रिगंधकीमर्कं गुरुहेमसत् । त
 च्छुं तक्तठिनं हृच्च विवर्णं समलं दलम्
 । दाहिछिद्दिंसितं श्वेतक्षये ध्याज्यं ल
 घुस्फुटम् । दलं । दीपतदुत्तिलेः कि
 । स्फुटं यदृषनादृतं ॥ स्फुटं तद्वि
 नातिहोयतेषा । हिमतीव्रधीव ।
 मनिन् । धत्तूरे । नागकीसरे ।
 मन्तः । पुं० । ऋतुं धग्निदि । सह स
 हृद्यथाः । चायशायपपीषयाः ।
 इन्तिलीकान् शैल्येन । इन्ते मुटुच्च
 तिभक्तप्रत्ययः । इन्ते चिंचित्तिदि
 रादेरीमुडागमोगुणश ।
 हेमन्तनायः । पुं० । अपित्वे ।
 हेमपर्वत पुं० सुमेरुगिरी ।
 हेमपुष्पम् । न० । यथोक्ते । जगपुष्पे
 । पुं० । चम्पकवृक्ष । हेमवर्णं पुष्पं
 यस्य । राजहर्षे ।
 हेमपुष्पम् । पुं० । चम्पकवृक्षे । हेम
 वर्णं पुष्पमस्य । लोभे । चगीजे ।
 हेमपुष्पिका । स्त्री० । स्वर्णं युधिकाया

म् । पीतपुष्पिकायाम् । नषिको
 युधिकास्वप्तासापीतो हेमपुष्पिका ।
 हेमवर्णं पुष्पमस्याः । पाककर्णेति
 लोष् । स्वर्णं कान् । इत्यः ॥
 हेमपुष्पो । स्त्री० । स्वर्णं युध्याम् । सु
 शक्याम् ॥ स्वर्णुल्याम् ॥ अण्ट
 कार्याम् ॥ इन्द्रवारुण्याम् ॥ स्व
 र्णं जौषंत्याम् ॥ माञ्जुषायाम् ॥ इ
 मवर्णं पुष्पमस्याः । पाककर्णेति लोष् ।
 हेमफला । स्त्री० । स्वर्णं यदस्याम् ।
 हेमसाजा । स्त्री० । यमपत्रायाम् । स्वर्णं
 सजं ।
 हेमसाली । पुं० । सूर्ये । कात्तं धीर्ये ।
 षि । हेमसालायुक्ते ।
 हेमयुधिका । स्त्री० । स्वर्णं युधिकायाम् ।
 हेमयुधो । पुं० ।
 हेमरागिणी । स्त्री० । धर्पण्याम् । इ
 रिद्रायाम् ।
 हेमल । पुं० । कलादे । स्वर्णं कारे ।
 कृकलासे । सरटे । शिलान्तरे ।
 कपपापाणे । कसीटो । इ० भा०
 म० ॥
 हेमलता । स्त्री० । स्वर्णं जीरन्त्याम् ।
 हेमलम्बः । पुं० । वत्सरविश्विदि । त
 त्फलं यथा । पोडानो सर्वगंधानि
 देहिदेहिशुचिं स्मृते । हेमलम्बं प्रजाः
 सर्वा । धौं धं शिवायसंगयः । ३१ ।
 हेमलम् । न० । मौक्तिके ।
 हेमलङ्घः । पुं० । विन्धौ ।

उद्य :

विद्या

ऐमविखा स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमसारम् । न० तुल्ये । इ० रसव
 न्द्रिका ॥
 ऐममूषकम् । न० शरपिशिपे ।
 ऐमहस्त्रिरथ । पुं० महादानविशिपे ॥
 ऐमा । स्त्री० अपसरसामिदे । सुन्दर्या
 गार्याम् ॥
 ऐमाङ्गः । पुं० गरुडि परमेष्ठिनि ॥
 सुमेरी । सिद्धे । अम्पके विश्वौ
 ॥ न० ऐमवर्णशरीरे ॥ पि० तप
 ति । ऐमेशाङ्गपुत्र्यस्वसः ॥
 ऐमाङ्गिः । पुं० सुरपर्वते । मेरी ।
 ऐमोऽङ्गिः ॥ पिप्पामविष्णामघेनु
 कल्पद्रुमनासकस्त्रुतसङ्ग्रहसारकीज
 शिघराजविशिपे ॥
 ऐमाङ्गिचरणः । पुं० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमाङ्गः । पुं० वनचम्पके ॥ अम्प
 ऐमाङ्गः । पुं० धत्तुरे ॥
 ऐमाङ्गया । स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमत्र ज्ञेयावत्याः ॥
 ऐमाङ्गा । स्त्री० ऐमचौर्याम् । ओके
 । सुव्यायया । ऐमङ्ग रे। चनोत्तता
 माठिन्नुत्तरेदकारिणी । छामिष
 एङ्गुशियागाः प्रकाशपितासकुठनुदि
 ति ॥ स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐव । वि० अय्ये । हातव्ये ॥ पुरु
 पकोईंश्यासदुधदेशदुधवुक्तमविरः
 धितदुपादेशविपरीतनुऐवम् ॥ हा

तुयोग्यः । ओहाय् ॥ अचोयत्
 ईयति । गुणः ॥
 ऐरः । पि० सुकुटप्रमेदे । इन्द्राया
 म् ॥ आसुर्यामायायाम् ॥ इ० क
 शित् ॥
 ऐरम्बः । पुं० विनायके एकदम्भे ।
 लम्बोदरे । विघ्नराजि । गणेशे ॥ इ
 मङ्करे ॥ रथे वाशिवसमीपेशारम्बते
 । रविशब्दे । ओष्ठोपधः । पचा
 शब् ॥ तत्पुरुषिकृतीळ्लुक । इउ
 यस्तिरम्बते ॥ इतिस्वामी ॥ मधिपे
 ॥ शौर्यगर्हिते । बुद्धविशिपे । ऐरुके
 । वञ्चटोके ।
 ऐरम्बगनौ । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 ऐरम्बवृष्टः । पुं० दिग्विशिपे ॥
 ऐरलः । पुं० अरे ॥
 ऐरुवः । पुं० आनाख्यायांप्रसिद्धेशि
 दलजविशिपे । महाकालगणे ॥ वु
 द्धशेदे वञ्चटोके ।
 ऐरुषो । स्त्री० शिवसोपिकायाम् ॥
 ऐरुनम् । न० अश्यायाम् । अवैरुने
 ॥ ऐड्डमनादरे । व्युट् । कञ्चयो
 रैवम् ॥
 ऐला । स्त्री० अवज्ञायाम् ॥ वरयोव
 ताविलासे । स्त्रोषांशुहारभाशकेत्त
 याविशिपे ॥ स्वाहावसूचयोहाविः ऐला
 ॥ ईवागुभायनम् । अपिष । हाव
 एवमधिदुधेलाव्यक्तः नृशारमूषका
 इति ॥ सुरवेप्रीटिस्त्रायाम् ॥ यदा

हेतुक :

इ । प्रोटेष्टायातिरुटानानारीयदे
सुरतीःस्ये । नृपारथोस्त्रतत्वज्ञैर्दे
णासापरिकौचितैति । हिलभाय
किरथे । हेतुअनादरेवा । डलयी
रमेदः । भावेशञ् ।

हेतुकुः । पुं० अश्रुविक्रयिणि ।
इ० वारावतो ।

हेलिः । पुं० रथौ । सूर्ये ॥ हिलति
। हिल० इन् ॥

हेलिः । स्त्री० विलायाम् ।

हेपा । स्त्री० ह्यशब्दे । हेपायाम् ॥
हेपथम् । हेप ३ शब्दे । सुरोः ह्य
हेपो । पुं० अश्रु ॥ हेपा० अ'सपथ

। व्र ह्यादित्वा'दनः ॥

हेचे । अ० सम्बोधने । इतो । दूरात्
सम्बोधने । हेचहेच ।

हे । अ० सम्बोधने । आदाने । हेना
ति । हेगतौ डैप्रचयः ॥

हेतुकः । वि० सद्यु क्लियवृष्टारिणि
॥ यथाइमनु । त्रैश्रियोहेतुकस्त
फौंनिरुक्तोधर्मा'पाठक । यथराथ
मिथ पूर्वपरिपत्स्य'दयाभरतिः
हेतुदारामत्कर्ममुभन्दे इकर्त्तरि ।
शुष्कता'र्किके । यथा । पापण्ड
नी'विशर्मस्य'नृवेडालप्र'तव्दानुशठ
न् । हेतुका'नृकहर्ती'ध'उ'मा'चे
यापिना'र्चये'दतिविष्णुपुराणे ३ अं
शे १८ अध्याय । पापण्डा'दोनांल
घणन्तु । भटः सधर्मात्पाप'डो०

हेमनः

विकर्मस्रोनिषिद्धकृत् । यद्यधर्मं
धर्मीनिव्यसुर'ध्वज'द्वी'च्छ्रतः ॥
प्रच्छन्नानिधपापानिवैडालनःमत
इतम् । वैडालप्रतमस्यास्तिवैडालम
तकस्यासः । प्रियवक्तिपुरो'इत्य'ध
विप्रियकुरुतेभृशम् । व्यक्तःपरा'धचेष्ट
स्यठो'यंक'घते'बुधैः । सन्देहकृद्घे
तु'भिर्यं'सत्कर्मसुस'हेतुक । अर्थाग्
दृष्टिर्नैकृतिक्कः स्वार्थसाधनत'परः
। यठो'मिथ्या'धिनो'त'घ'व'र'ध'रु
दा'इत'इतित'दो'का'कृत् हेतुना'ध'र
ति । ठक् । फलाभिसन्धियुक्ते ॥
स्त्री० हेतुयो ।

हेमः । पुं० भूनिम्बे । न० प्रातर्हि
मे'ज्ञ'व'ज'सी ॥ दिव्यपानीयप्रमेदे ॥
यथा । हेमव'च्छ्ररा'दिभ्यो'द्र'भीभू
य'भि'अर्पति । यत्तदेव'हेम'हेमंजल
मा'इमं'नो'पिथ ॥ हेमा'स्तु'गीत'पित
प्रगुरु'वा'त'वि'श'र'न'मित'मा'य'प्र'का'प
॥ अन्वे तु । औ'गिन'क'धृ'ते'रित'म'स्तु
स'मु'द्र'स्य'य'द'घ'नो'भू'त'म् । प'र'ना'नो
त'म'दो'च्या'त'द'धिम'भित्त'क'व्य'ते'मु'नि
भिः ॥ हेम'स्तु'भो'त'लं'रु'चं'दा'रु'ण'सू
घ्न'म'थ्य'पि । न'तु'दू'य'थ'ते'वा'त'न'प
वि'त्त'न'ग'व'क'म'व्या'हृ ॥ वि० हे
म'म'थे ॥ हेमजाते । हेमो'वि'कारे ॥

हेमनः । पुं० न० हेमन्तर्त्तौ ॥ पुं०
सार्गो'र्षे ॥ हेम'का'ज्ञो'इ'ध'ष'ए'क
धान्ये । यथा । हेमना'स्तु'हेमा'ह

व्यासधुरावदुधवर्चसवृत्ति ॥ वि०
 उमन्तसम्बन्धिनि ॥ उमन्तोऽत्ये ।
 उमन्तो जातः • भवः • साधुर्वा
 । सर्वत्रापुचतसोपद्येत्यण् ॥

हैमन्तम् । न० । पु० । उमन्ताती ॥ वि०
 उमन्तसम्बन्धिनि ॥ उमन्तभवे ॥ स
 ङ्खिलेति • ऋत्त्यण् ॥

हैमन्तिकम् । न० । शालिधान्ये । चा
 मनधान् • दू० गौ० भा० प्र० ।

हैमवतः । पु० । विपप्रमेदे ॥ न० । भा
 रतवर्षे ॥ यथा । नाम्नेदंभारतव
 र्षेहिमाद्रेस्तद्वदधिषे । तिनहैमव
 तं नाम परेष्वप्यं वनुद्वयेत् ॥ इलाह
 तं प्रीतिरवंसुमेराः । परितोहितदि
 ति ॥ वि० । हिमवतिजाते ॥

हैमवतवर्षम् । न० । हैमवते । भारत
 वर्षे । यथा । एतदुधैमवतवर्षेभा
 रतीयवसन्ततिः । उमकूटपरंयव
 नाम्नाकिम्युरुषोमतइति ॥

हैमवती । स्त्री० । उमायाम् । काव्याम्
 । पार्वत्याम् ॥ हिमवतोपत्यं स्त्री० ।
 हिमवतोभशाणा । षण् । ङोप् ॥
 गङ्गायाम् ॥ हिमवतः प्रभवतिप्र
 कागते । तत्रप्रथमं दृश्यतइतिवाच
 त् । प्रभवतीत्यण् ॥ स्वर्णं चोर्षाम्
 । पटुपथ्याम् । हिमापथ्याम् ॥ दूयं
 पीतधीरानागजिज्ञिष्वाकाराभवति
 । यथा । उमवर्षेपयत्तस्त्राहिमवद्भूमि
 सम्भवो । सानागजिज्ञिष्वाकारात्

मूलंवाणिवीपधमिति । इरीतक्या
 म् । श्वेतवचायाम् । हिमवतिजाता •
 भवावा । तत्रजातइति • तत्रभवइति
 वाचण् । श्रीरिष्याम् । रिषुकायाम्
 ॥ अतस्त्राम् ॥ कपिलद्राचायाम् ॥

हैमा । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥
 हैमी । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥ हैमम
 य्याम् ॥ स्वर्णं कितक्याम् ॥ श्रीरिष्याम्
 । काञ्चनचौर्याम् । हिमाद्रिजायाम् ॥

हैयङ्गवीनम् । न० । एकरात्रिपर्वुपिताइ
 प्रउत्पन्ने • श्लोगीदीशोद्वेधुते । त
 त्तु हैशङ्गवीनयत् • श्लोगीदीशोद्वं
 धृतमित्यमरः ॥ यथा । उबिर्ष्यंस्तमदु
 ग्धोत्वं तत्स्यद्दधैयङ्गवीनकम् । है
 यङ्गवीनं वधुष्यं दीपनरुचिकृतपरम्
 । बलकृद्दृष्टं श्लोगीदीशोद्वेधुते । है
 यङ्गवीनसंज्ञायामिति श्लोगीदीशोद्व
 द्विद्वुरादेशि । बिकारात्स्वस्त्रमिपात्
 ते ॥ नपनोते ॥

हैरव्यगर्भः । पु० । खायसुभुवमनी ।
 हैरव्यगर्भश्चापत्यम् । षण् । हैरव्य
 गर्भोपासके ॥

हैरिकः । पु० । चौरिः ॥

हैद्यः । पु० । कात्तवीर्षे । एकवीरन्
 पे । ध्व्याचपत्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ।
 पृषोऽदरादिः । यथा । हैद्यं नहेया
 • नामैकदेशेननामयद्यथात् । हैया
 शब्दकुर्वन् हैद्यतिगच्छतीति हैद्येऽ

शुभस्तस्यायं देवः । यदा । हेमन्त-
 हेमन्तवृत्तवदनृद्यतिगच्छतीतिहेह
 योविष्णुस्तस्यायमृहेहव । देशविशि
 य ॥ यदा । पश्चिमेदेहयास्ताद्विस्ते
 ष्ट वासवकाद्यवृत्तिक्रमं चक्रम् ॥
 हेहवः । पुं० कात्तं वीर्यं । इ० श-
 र० लो ॥
 श अ० विद्याये । सस्वाधने ॥ पा
 दाने ॥ दानम् । आशाङ्गती ॥ डो
 प्रत्ययः ॥
 शडः । पुं० तराश्वीवधने । भङ्ग० ड
 डी० इ० गौ० दे० भा० प्र० नीत्या
 विशिष्ये ॥ न० लोपत्वे । चौरधने ।
 शडा । लो० बालिकायाम् । वयसि
 प्रथमवृत्तिलपिवाधित्वाचनादित्या
 टाप ॥
 शडा । पुं० वीरे । ष्टकारान्त ॥ वृत्ति
 कथित् ॥
 शटम् । न० चौरधत्तृकादतधने । ।
 शता । पुं० । ष्टव्येद्विद्विद । देवाना
 ।मनाहनकर्त्तरि० ष्टव्येद्वित्वि
 ॥ अग्निर्देवानां शतैतिशुभैरग्नी ॥
 शमकर्त्तरि । जुहोति । इदानीद
 नयोः । नमूनेष्टृत्वष्टृक्षपिशोडयो
 विष्वादिनासाधुः ॥ वन्विधा
 श्विष्युचानुपसर्गं स्तित्यन्वा ॥
 शपम् । न० इविषि ॥ इयते । इ०
 । इयामाशुभसिभ्यन्न ॥
 शिवा । स्त्री० ऋत्विजि ॥ टाप ॥

स्तुती ॥
 शिबी । स्त्री० यजमानरूपायांशिवम्
 र्ती ।
 शिषीयम् । न० शिमावये ॥ वि० शि
 षसम्भ्विनि ॥
 शिमः । पुं० । पञ्चमहायज्ञेषुदेवयज्ञे ॥
 साधम्रातर्षिमयोः ॥ सावित्रचक्रुः
 मादौ ॥ हवने । देवतीदेशिनाम्नो
 हविः प्रक्षेपे ॥ यागएवच्यव्य
 मानद्रव्यस्थानीप्रक्षेपादधेःमद्रव्य
 च्यवे ॥ यत्रानुकल्पसोक्तम् । ऋ
 त्विक्त्पुनोःगुरुर्भाताभागिनेयोऽवधि
 ट्पतिः । एतदेवइत्यतुतद्वु
 त्स्त्रयमेवशोति । इवनम् इ० ।
 अर्चिस्तुमुद्रित्तिमम् ॥
 शिमक् । पुं० शितरि ।
 शिमकुण्डम् । न० इवन्याम् ॥
 शिमधान्यम् । न० तिले ॥
 शिमधूमः । पुं० निगणे । वृत्तिहेमव
 द्द्रः ॥
 शिमभसा । न० वैष्टुते ॥
 शिमान्निः । पुं० यज्ञाम्नौ । महा
 ज्वालि । महावीरे ॥
 शिमिः । पुं० पावके । शमी ॥ इ
 ते ॥
 शिमो । पुं० शिमकर्त्तरिः जुहोति ।
 इ० । उत्तुषद्विंशिमिनइतिज
 शितैर्मिनिः ॥
 शीयः । वि० शीतञ्चद्रव्ये ॥

शिलाम् । न० घृते ॥ वि० शमोयद्र
 ज्यमात्रे ॥
 शिलाम् । न० तले । पितृतरं
 थो ।
 शैला । स्त्री० रेखापमेदे । शास्त्राविशि
 षे । लाम् ॥ राश्वदुर्धे ॥ तथादि
 । विषमर्धे पुप्रथमाशैराः स्युः सण्ड
 राचिषः । द्वितीयाः शशिनियुज्
 व्यञ्जवाद्गणयत्सदा । मेपमिव
 नसि हतुलाधनु कुम्भे पुप्रथमार्धे स
 यं स्य० द्वितीयाः वन्दमसीशैरा
 ज्ञेयापप्रककं कन्याः वृषिकसकरमी
 नेपुप्रथमाशैराः वन्द्य० । द्वितीयासू
 यं स्ये चर्धः । मार्त्तं एडेनुदोर्युनि
 सममे वन्दमान्स्तरिद्वितिसङ्ख्याः
 तकम । सार्द्धेदण्डवयात्मकेधात्वे ।
 भीयर० इति० इडये लभापाप्रसि
 द्धे ॥ यथा । अतुर्न शतिशैराभि
 रशैरात्प्रवक्षते पश्चिमादर्शरात्रा
 दधिशैराणां विद्यतेकमद्वितिवक्रिपुरा
 यम् ॥ शैलाति० मुख्यतया । कुल
 डि सासं परथयोः । पचाद्यच्०
 घञ्वा रनयेरिक्त्वम् ॥
 शैलकः । पुं० तृषानिनाभृष्टावैयक
 शमीधान्ये । शैराः शैलाः इ
 तिषलीकाप्रसिद्धे । यथा । यद्यप
 कैः शमीधान्यै नृणभृष्टैश्च शैलकः
 ॥ इ लकोऽल्पानिलोनेद० कफदे।
 पत्रमापठः । भवेद्योः शैलकोऽप्यस

चतत्तद्गुणोभवेत् ॥
 शैलाकः । पुं० खेदविशेषे । यथा । धी
 तीकानुकरोषाणां शयोः शानां दीप
 येत् । शयनान्तः प्रमाणेन शय्यासु
 परितपत्र ॥ सुदग्धायां विधुमायां य
 धोः शानामुपकल्पयेत् । स्वच्छत्र० सु
 खं तत्राभ्यक्तः स्त्रियतिनासु । श्वम्
 शैलाकखेदद्वयं पसुखः प्रोक्तो मध
 र्मिणा ॥ धीतोका० शुक्लगीमयल्ल
 शैलिकविशेषः । इति चरकसूत्रस्या
 नम् ॥
 शैलाका । स्त्री० वसन्तोत्सवे शैलि
 कायाम् । शैलीइ० भा०
 शैलिका । स्त्री० हुताशय्याम् । भ
 विष्यपराधीतो वसन्तोत्सवे । अस्या
 निर्णयमाह कालिदासः । हुताश
 नीकाल्पुनपूर्णिमाष्टानि शीघ्रपूर्वा
 च्चनयेच्छुभायी । पश्चात्तमीतज्वल
 नेदिशावा नृपश्रियं हन्त्यपि पञ्चतिर्था
 । सूर्वाक्षकालावधरेवपूर्णिमाऽधि
 कानगावाथलयातदाहते । श्राद्धे
 चतवज्वलितशुताशनीनन्दातिधी
 लाद्रजसोत्सवः शिवे । रिक्तान्व
 तायद्युतौतपूर्णिमानेशानमेतद्
 ज्वलनैरवादिह । विष्टन्तुगद्विच्यत
 यानदीपकान्ततथोपर मपरिपूर्णिमा
 रजः ॥ ४५ ॥ यद्यस्तु । निशीघ्रपू
 र्यामध्यरात्रतथादिमांशुताशनीन
 येत्कुशात् । पिक्कर्मकीर्त्तः ॥

शैवम्

ब्रह्मलयेः

चपुनः पद्यात्तमीतज्वलने सध्य
 रावतः पद्यात्तम्याकितप्राप्तं तत्
 ज्वलनवत्स्मिन् । वाच्यवादिवा
 दिने हृतः शनौज्वलने सति पद्यतः ।
 प्रतिपत्वा नृपशिरसाज्वलच्छीर्षम् ॥
 सूर्यास्तेति । यदासूर्यास्तकलाप
 धिः सूर्यास्तसमयावत्पूर्णिमा एव
 निर्धारणेषामथवाकलायाश्च शनः च
 विकाशजनाशेनाहुताशनौष्ठात्
 तदाकृतीशसंज्ञिततज्वलितः हुता
 शनौशैलिकाश्चात् । चपुनः रज
 सारेण नाड्यनः श्रियैश्चात् । क
 स्मिन्नन्दातिथौ प्रतिपत्तिथौ ॥ रि
 श्तेति । ज्वलनेशैलिकाज्वलनेरि
 क्कान्विता चतुर्दशी बुधा । उतप
 यद्युता प्रतिपदा युक्ता पूर्णिमानिया
 । रशौसूर्येऽस्ते सति । इहशैलिका
 याम् । तुरवधारणे विदिर्भद्रादेः पक्ष
 श्यात् । कथातन्निच्यतयाशैलिका
 यानिच्यभावात् । तथा उपरागयश्च
 दोषकृत्तया परिपूर्णिमारजेऽद्य
 कृत्तयादिति ॥ ४५ ॥ इति ज्यो
 तिसिदिभरणे २२ अध्यायः ।
 शौरी । च । सन्वोधने । हृती । आ
 कारणायाम् । आह्वाने ॥
 शी । च । सन्वोधने । आह्वाने ॥
 शौषम् । न । सन्वोदविहिते । उद्वा
 चादिभ्योः । शतुः कर्मभाषयाः
 । युवादिच्चादथ् ॥

शौष्यम् । न । घृते । चि । शोमाई
 द्वये ।
 शौष्यधान्यम् । न । तिन्ने । शौष्यसुत
 दधान्यश्च ।
 छः । च । गतीङि । घातमङ् । पु
 पोदरादि । । ऐषमोछः श्वसीन्य
 तरस्यामिति चिर्देशयावानुकूल
 श्वस्तनम् । 'त्र' शोभूते । यतीयेङि
 वाते ॥ शोभवम् । ऐषमोछः श्व
 सीन्यतरस्यामिति पक्षे व्युत्पत्तौ ॥
 छस्य । चि । छस्तने । शोभवम् । ऐ
 षमोछः श्वसीन्यतरस्यामिति च्यप
 छीनोदोऽशोभवम् । न । ऐषश्वीने । दु
 छतइतिदोः । गोर्दोः । गोदो
 षः । छसा । सुपसुदेतसमास
 । छीनोदोऽशोभवति भू । चप्
 श्रुदः । पुं । चगाधजली । यवपाता
 लादुदकनागच्छति स्वयमेव सश्रुद ।
 तज्वलगुणास्तु । श्रुदवारिपङ्कजन
 नंमधुरवफयातहारिपथ्यश्चेति ॥
 श्रुदते । श्रुदश्च्यक्तेगन्दे । पचाद्य
 च् । पुषीदरादित्वात्स्य' । धीरे ।
 श्रुदयश्च । पुं । जलशुकरे । कुम्भीरे ॥
 श्रुदालयेः । पुं । सरोविश्रये । रैवा
 क्षतर । इ० भा० प्र० । शोपद्मा०
 इ० मङ्गलोनभा० प्र० । यथा ।
 श्रुदालयाः सुराः सर्वेतेषामोशा
 जगद्गुहः । श्रुदालयेऽनराध्यस्तुतैरे
 वपरिसिद्धितइतिस्कन्दपुराणम् ॥

द्वुल्लगवेधुका

द्वुल्लगवेधुकरः । पुं० द्वुल्लगवेधुस्यगि-
वे ॥

द्वुदिनी । स्त्री० नयाम् । सरिति ॥

द्वुदाः सन्वय्याम् । अतइतिः ।

डीप् ॥

द्वुसिमा । पुं० द्वुल्लत्वे ॥ द्वुल्लस्यभायः
। पृथ्वादिच्चादिमनिष् । स्थूलदू-
रेतिसाधुः ॥

द्वुसिष्ठः । चि० अतिद्वुल्ले । द्वुल्लतमि
। अयमेपामतिशयेनद्वुल्लः । इडनि
स्थूलदूरेतिसाधुः ॥

द्वुसोयान् । ति० अल्लतरे ॥ अयमन
शारतिशयेद्वुल्लः । इयसुनिस्थूल
दूरेतिसाधुः ॥

द्वुल्लः । पुं० द्वागुके ॥ एकमात्रवर्त्ते
॥ न० परिमाप्यभिधि ॥ यथा ।
अगुदोर्ध्वमपद्वुल्लसमितिशब्देद्वुल्ले
तइति ॥ गौरसुवर्णगुके । पुप्य
आसोसे ॥ वि० प्रकृतपुरुषपरिमा
पात् । न्यूनमनुष्ये । खर्वे । वाम
ने । पीना । इ० भा० प्र० ॥ सुद्र
पन्तुमात्रे । वामने । न्यचि । नीचि
। खर्वे ॥ अतसि० अल्लतथा । अ
सगव्दे । बाहुलकादः । उल्वादि
र्वा ।

द्वुल्लकुम्भः । पुं० अत्रेत्तकुम्भे ॥

द्वुल्लगर्भः । पुं० कुम्भे ॥

द्वुल्लगवेधुका । स्त्री० नागवधायाम्
। खंगवोतिव्यातावाम् ॥ गविभू

द्वुदः

मौएधते । एध० । बाहुलकादुः
संज्ञायांकम् । द्वुल्लाबासौगवेधु
काच ॥

द्वुल्लजम्बुः । स्त्री० सुद्रजम्बुम् ॥

द्वुल्लतण्डुलः । पुं० रालान्ने ॥

द्वुल्लदम्भः । पुं० अत्रेत्तकुम्भे ॥

द्वुल्लदा । स्त्री० शल्लक्याम् ॥ इतिरा
जनिर्घण्टः ॥

द्वुल्लपत्रः । पुं० गिरिलमधुकागमे ।

द्वुल्लपत्रिका । स्त्री० अश्वत्थ्याम् ॥

द्वुल्लप्रघः । पुं० सुद्रप्रघवर्त्ते । पुण्ड्र

। द्वुल्लपर्णे । पीपरी । गुण्यास्तु ।

प्रघः कटुः कपायश्चामिभिरैरक्त

दोपजित् । मूर्च्छाभिमप्रलापन्नोद्वुल्ल

प्रघोविधीपतइति ॥

द्वुल्लफलः । पुं० मधुनालिकेरे ॥

द्वुल्लफला । स्त्री० भूमिजम्बुम् ॥

द्वुल्लमूलः । पुं० रक्तधौ ॥

द्वुल्लमाखाधिकः । पुं० द्वुल्लमाखामूले

। सुपे ॥ माखाच० शिफामूलस्यतेमा

खाधिके । द्वुल्लेमाखाधिकेवदसः ॥

द्वुल्ला । स्त्री० खर्वायाम् । वामग्याम्

॥ नागवधायाम् । मुद्रपय्याम् ।

भूमिजम्बुम् ॥

द्वुल्लान्निः । पुं० चिचके । प्रयान्नी ॥

द्वुल्लाङ्गः । पुं० अष्टवर्गगतधीवक्षौप

धी । कूर्चगोर्ध्वे । द्वुल्लान्यप्रान्यस्य ॥

द्वुल्लेरण्डः । पुं० रत्नैरण्डे ॥

द्वुदः । पुं० स्तनिर्घे । गतिर्ते । अ

द्वी :

द्वे । चिरण्यकशिपिः । खनीयसि
पुत्रे ॥

द्वुदनिः । पुं० गजिंशब्दे ॥

द्वुदो । वि० सशब्दे ।

द्वुदिनो । स्त्री० यज्ज् ॥ द्वुदण्यवश

म् । द्वुदण्यवशब्दे । आवश्यके
षिनिः । द्वुदः स्तूनायुरत्यस्या

इतिवा । इनिः । तद्धिति । विद्यु
तिः । द्वुदोऽन्यत्रशब्दोत्पत्त्याः ।

इनिः । अव्यभिहिते। शरे। त्यसिकत्वं
यस्याइतिप्रठा। अर्थः ॥ शतक्याम्

। गजभक्ष्यायाम् । सुवहायाम् । न
याम् ॥ द्वादशव्यवशम् । द्वादो

सुखेष । आवश्यकेषिनिः । रज
योरैक्यम् ॥

द्वुसः । पुं० शब्दे । अभिनाये । ध्वनी
॥ यथा । शब्दाभिजापौत्वभिधाऽ

भिधःनशापकोध्वनिः । द्वुसः सु
शरितश्चेतिमुद्राभ्रित्तिस्त्राण्यशेषः

॥ चारथे ॥ अथे । यथा । द्वुसत्
द्यौपसतसंदिनरात्वोर्यथाक्रमम् । स

न्यमुद्भूतमः। द्वासाताद्वुसिठवीपसा
समेति ॥

द्वुवैरम् । न० श्रुवैरे । द्वुवैरे । द्वु०
द्वि० यः ॥

द्वु । स्त्री० लज्जायाम् । अथाऽव्ययव्यथा
रमेतत्पुतिवन्विकायांति। कलज्जाया

म् ॥ द्वुलज्जायाम् । सम्यदादित्वा
त्कृष्ण ॥ मावँत्वाम् ॥

द्वि

द्वुकाः । पुं० धाक्ते । नकुले ॥ सशदे
वे ॥ वि० लज्जिते ॥ जिह्वेति । द्वु

० । द्वुवैरयलोवितकम् ॥

द्वुको । स्त्री० तपायाम् । लज्जायाम्
॥ टाप् ॥ चासि ॥

द्वुकुः । पुं० जतुके । वपुषि ॥ वा
ले ॥ साज्जिते ॥ वि० अपशब्दे ॥

पमगल्मे । सज्जिते । लज्जिते । जि
ह्वेति । द्वु० । द्वुवः कुक्कुरलो

वा । क्षिप्वाद्गुणः ॥

द्वुक्कः । स्त्री० भुषि ।

द्वुजितः । वि० सज्जिते । लज्जाशो
ले । लज्जिते ॥ द्वुयाजितः ॥

द्वुषः । } वि० लज्जिते । सपत्रे ॥
द्वुशः । }

अद्वैतोत् । द्वु० । तः ॥ नुदविदो
न्यदात्राद्वुव्योन्यतरशानितनिष्ठा

तस्यनीमा ॥
द्वुता । स्त्री० लज्जितायाम् । द्वुवः
कत्तरितः ॥

द्वुवैरम् । न० सुगन्धिका । प्र० भा०
प्र० गन्धस्तुनि । तत्पुर्वायायया । वा

लद्वुवैरवर्षितादोष्येक्ष्यास्तुनासये
ति ॥ सुपास्तु । द्वुवैरंत्वापि । प्रजाश

टव्यालोसारनाधनमितिराजयजाम्
॥ द्वुयुक्तवैरमस्य ॥

द्वुपितः । वि० द्वुयुक्तवैरमस्य । वि०
द्वुवैरंत्वापि । प्रजाश

द्वुवैरंत्वापि । प्रजाश
द्वुवैरंत्वापि । प्रजाश

हरणम्

हृषा । ह्री० अश्वशब्दे । हृषायाम्
 हृषणम् । हृषुशब्दे । गुरोर्घ्रि
 श्यः । टाप् ।

ह्लाद् । पुं० आह्लादि । प्रमेदि ॥
 ह्लादकः । त्रि० ह्लादेशुशब्दे ॥ आक
 पादिभ्यः कन् ॥

ह्लादिः । त्रि० । आह्लादके ॥
 ह्लादो । त्रि० । ह्लादविशेषे ।
 ह्लादिनी । स्त्री० अह्लादक्याम् । यजम

च्यायाम् ॥ ह्लादयत्यश्वशब्दे ॥ ह्ला
 दिमुल्लेख । भाष्यकेतिषिणिः ॥
 शक्तिविशेषे । यथा । ह्लादिभ्यास
 विदाश्चिष्टः सच्चिदानन्देष्टेष्टरः
 स्वाविद्यासंज्ञिताजीवः संज्ञो शक्ति
 करारकरः ।

ह्लोकः । पुं० नकुले । सष्टेष्टे ॥
 त्रि० लक्ष्मि । सत्रपे । लिङ्ङिति
 । ह्रो० । ह्रियारश्लोवितिकन् ॥

ह्लोका । स्त्री० अशायाम् । लज्जाया
 म् ॥ लिङ्ङिति । श्लोकाशायाम् । ह्रि
 यारश्लोवितिकन् ॥ टाप् ॥

ह्लोकुः । पुं० जतुभिः ॥ अशुषि ॥ वा
 ले ॥ माज्जारे । त्रि० लक्ष्मि ॥
 अश्रयस्ते ॥ अश्रयज्मे ॥ लिङ्ङिति
 । ह्रो० । ह्रिय . कुकरश्लोविति
 कुक् ॥

ह्लोकाः । स्त्री० धरित्याम् । भूमौ ॥
 ह्लोपा । स्त्री० ह्रुपायाम् ।
 हरणम् । न० कौटिल्ये । श्लोकाय

हरणम्

मिवसजोवभुजगोविश्वंयदज्ञानतः
 प्रोन्मोलय्यतन्नमीलाततरायज्ञा
 नत . सर्वतः ॥ शान्तनिष्कलम
 तितोयसमलंसच्चिद्वनंभ्यापकंस्वा-
 त्मानंसकलाशयंश्रुतिशिरः सारंस
 दापासताम् ॥ १ ॥ श्रोमच्चिदृष्टदा
 त्तकठरिहरानन्ददिनायनिजस्यः
 रत्नारमजस्रमेकमतुलंसंसारपाथ
 ष्चिदम् ॥ नत्वातत्तरणाम्बुजन्मसु
 खपूर्वागन्दनाथामुदे । साधूनांसु
 धियांषकारसुखदृष्टदार्थचिन्तामणि
 न् ॥ २ ॥ अत्यल्पदधरामितवर्षे
 चैवाङ्गिरेनाम्निमाघासितसप्तव्यां-
 शनौसमाप्तिंगतौयस्यः ॥ श्रीसु
 खानन्दनाथस्यकृतिरेपकगविता-
 प्रोष्यभूयाद्भवतीर्भवानोविप्रवना
 ययोः ॥ इतिश्रीहरिहरानन्दनाथ
 भारतीयशिवब्राह्मणवधूतश्रीसुखान
 न्दनाथसकृष्टोक्तः शब्दार्थचिन्ताम
 णिः • समाप्तः ।

श्रावणं ह्यसप्तम्यां विवेदाद्युश
 शाङ्गमिति वैक्रमेष्टे शब्दार्थचिन्ता
 मणिकोशः पण्डितवंशीधरराज
 वेदिनाधिपतिरेवमुद्रितः

ॐ

तत्सत्

१८१०

(ॐ—०१०१०—ॐ)

शुद्धाशुद्धपत्रम्

शुद्धिः	शुद्धिः	प्रतः	प्रतः	शुद्धिः	शुद्धिः	प्रतः	प्रतः
शुद्धिः	शुद्धिः	प्रतः	प्रतः	शुद्धिः	शुद्धिः	प्रतः	प्रतः
१५	००००	१	प्र०	१६	००००	१	प्र०
१६	व्यभिचय्युक्तद्वयः	१	दि०	१७	००००	१	प्र०
१७	वटपत्रे	१	०	१८	००००	१	०
१८	दृश्यते	२	०	१९	००००	२	०
१९	प्राकृत्या०	२	प्र०	२०	००००	२	प्र०
२०	विशेषे	३	०	२१	००००	३	०
२१	वर्तमाने	३	०	२२	००००	३	०
२२	प्रसंगे	३	०	२३	००००	३	०
२३	श्रीगणेशाय०	३	दि०	२४	००००	३	दि०
२४	सुखंति	३	०	२५	००००	३	०
२५	परिचयते	४	प्र०	२६	००००	४	प्र०
२६	प्रज्ञासु	४	०	२७	००००	४	०
२७	पत्रयेता० स्त्रो०	४	दि०	२८	००००	४	दि०
२८	व्यभिचय्युक्तद्वयं	५	प्र०	२९	००००	५	प्र०
२९	शामा	५	०	३०	००००	५	०
३०	गणेशोः	५	०	३१	००००	५	०
३१	गुणाव०	५	दि०	३२	००००	५	दि०
३२	घोषेन्	५	०	३३	००००	५	०
३३	स्वावपासादि०	५	०	३४	००००	५	०
३४	स्वावकपासादि०	५	०	३५	००००	५	०
३५	स्वावकपासादि०	५	०	३६	००००	५	०
३६	स्वावकपासादि०	५	०	३७	००००	५	०
३७	स्वावकपासादि०	५	०	३८	००००	५	०
३८	स्वावकपासादि०	५	०	३९	००००	५	०
३९	स्वावकपासादि०	५	०	४०	००००	५	०
४०	स्वावकपासादि०	५	०	४१	००००	५	०
४१	स्वावकपासादि०	५	०	४२	००००	५	०
४२	स्वावकपासादि०	५	०	४३	००००	५	०
४३	स्वावकपासादि०	५	०	४४	००००	५	०
४४	स्वावकपासादि०	५	०	४५	००००	५	०
४५	स्वावकपासादि०	५	०	४६	००००	५	०
४६	स्वावकपासादि०	५	०	४७	००००	५	०
४७	स्वावकपासादि०	५	०	४८	००००	५	०
४८	स्वावकपासादि०	५	०	४९	००००	५	०
४९	स्वावकपासादि०	५	०	५०	००००	५	०

पद्यद्वि- पः	प्रविशेषः	पद्यः	श्लोकः	पद्य- क्रिः	पद्यद्वि- षः	प्रविशेषः	पद्यः	श्लोकः	पद्य- क्रिः
२१	विज्ञाना०	१८	०	२०	- सं - त	संस्कृत०	२०	०	२५
०६	यष्टि नष्टु ।	१९	०	२	- ल	तुल्यम्	२५	०	५
- अ	आतीनि	२०	प्र०	१७	- ग्रा	वपले	२५	०	८
- ज	पमिलित्	२०	दि०	२	- युः	वपुः	२५	दि०	१२
- दा	विज्ञानि	२०	०	२५	- मा- छ	सुषमावधृतिः	२५	०	१८
- पि	पद्याधिपतात्	२२	०	७	- श्चये	गपत्रोत्तदिष्टं वचैव	२५	०	२०
- स	आद्यावा	२२	०	२३	- य	सम्यग्दर्शनोपार्थे	२५	०	२६
- स	तस्ये इमित्यन्	२४	प्र०	२२	- त चा	चित्तैकाग्रतयाभाज	२६	प्र०	२
- दा	सि'मप्यतानिष	२६	०	८	- लः भा	तस्यस्यलातुभवा०	२६	०	३
- म- ती	यामपतीः श्री	२६	०	२१	- वि	निर्येति०	२६	०	६
- थ	ह्रस्वादिभ्योनुन्	२७	दि०	१०	- दाभ्यो	सिद्ध्यासिद्ध्या	२६	०	७
- य	पद्य'तो	२७	०	१५	- ल	तत्त्वमसादि	२६	०	१२
- ला	पठियुव्यापिदिश्व	२८	प्र०	२५	- इ	संखरसङ्घस्ये ।	२६	०	२१
- व	ग्राह्यसुनिपुदे	२८	०	२०	- शी	पानोपम्येने०	२८	०	२०
- स- ना	आचखदेवानी	२०	०	१०	- यु	देवतासु	२८	०	२०
व	सुम्'पुपमस्य	२१	०	२३	- इ	दृष्टयोगिनो	२८	दि०	२
तो	वीचिवेवा	२२	दि०	५	दापियि	प्रदायिनो	२८	प्र०	५
यु- स	सुधुष्यधारे	२२	०	१५	- म	उद्विनामोपधो	२८	दि०	७
- थ	सुधेः	२३	प्र०	१२	- सु०	सुगु०	३०	प्र०	६
- व	सुठः स्वात्	२३	दि०	१८	- प	क्रोडपतुष्टे	३०	०	८
	लून'पि० गच्छेयसास्त्रानवम्	२४	प्र०	८	नीः	पमर्षाधनस्त्रानि	३१	०	७
	द्वितीयवद्विभ्यः पूर्ववर्षेवर्षेवि				- य	प्रदर्शनोपार्थः	३१	दि०	२८
	त्याम्यन्तेष्वपत्तुप्यनेषुदिः				द्रागार	सुद्राविष्टिपि	३२	प्र०	१२
	५८	२४	दि०	४	वि				
	५९	२४	०	१०	मा	नागह	३२	०	२४

पद्यवृत्तिः	शुद्धिलेखः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः	पद्यवृत्तिः	शुद्धिलेखः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः
जा-स्त	विजानन्तिमनसा	४२	दि०	२	- त	धाम्क	५४	०	१०
ता	तानपिच्छताः				- गीरादि	विचारदितिकी	५५	०	२२
यः	सर्वभूतानां	४२	०	३	त्वानुकोप	प			
दि। त	मद्वृत्ति	४२	०	२२	- रज	रञ्जनम्	५५	०	२५
न्वि। मि	सपन्निनि	४२	०	२२	- नि	धनुर्विज्ञि	५६	०	२५
- वि	निप्रविषाम्	४३	दि०	२	- ता	वपुषत्वाय	५६	०	२०
- व	कुर्वे	४३	०	२०	- त्वा	रागीत्यादनयोखे	५७	०	२०
- ख	उर्वतयोबनायस्य	४३	०	२३	- ग	अनपुद	५८	०	५
- ध	धनुर्विद्य	४४	०	२५	- पो- च	राजपीतल	५९	०	६
- त	नेपास्तामि	४४	दि०	३	- म्य	शोभमस्य	६२	दि०	४
- षो	धरीक्षोष	४४	०	४	- य	पुष्पसंयुता	६२	०	२२
- त	विपत्तः	४४	०	१४	- मी	प्रोतये	६२	०	२५
- स्वा	सावधोप	४४	०	२५	- खा	त्याश्रीम्	६३	०	६
- यो	पाष्टे	४५	०	२०	- य	दिव्यसुखरि	६४	०	१६
- तः क	पयज्ञे	४५	दि०	२	२ १	रत्नसदृश	६४	दि०	२
- ख्ये	सर्वे	४५	०	१६	- व	कुर्वेय	६४	०	०
• • •	रत्नपुष्प	४७	०	२	- नृ स	सन्दूरसरसो	६५	०	२४
- क	कन्दूरी	४७	०	२२	- खा	वचनस्योप	६६	०	२
- ल	कुण्डलमे	४८	०	१८	- य	सधान्ये	७०	०	८
- खाद्य	रत्नसदृशे	४८	०	२	- मी	सरसोभस्य	७५	०	२५
- ध	रथिकाः	५०	दि०	२	- वा	मधुरकोमतः	७६	०	४
- षो	मविद्योचरे	५१	०	१०	- य	राजसेन्द्र	७७	०	२
- य	दुःखे	५२	दि०	२८	- म	व्यवस्था	७७	०	२०
- य	रजपर्वस	५३	०	३	- म	नैरागाइति	७८	०	३
- वि	निषिद्धा	५४	दि०	१०	- मी	पिगर्वा	७८	०	२२

पुस्तकसंख्या :	शुद्धीसंख्या :	पृष्ठाः	संख्या	पत्रिका	पुस्तकसंख्या :	शुद्धीसंख्या :	पृष्ठाः	संख्या	पत्रिका
म	मानवसंज्ञक -	७७	१०	२०	१००	शून्याती	२०५	१०	११
- छ	मध्यमज्ञा -	७८	दि०	५	- थो	श्रीकृष्णव्य -	१००	दि०	१
- झ	संज्ञोत्थान -	७९	०	१९	० र	रिंरंसुः धि०	१०९	प्र०	१८
- रो	संज्ञिरे -	८०	प्र०	२२	० म् ।	विष्णुम् । न०	१०९	दि०	६
- वि	सिद्धयुगा०	८०	दि०	८	- वे	साद्युषोदितः	१०९	०	२४
वि	पद्मायासाज्ञोपु	८१	१	१२	- घ	सन्ताप	११०	०	१६
- खे	वेविकापुष्प	८४	०	२	० रि	शैतिकम् । न०	११०	०	२५
प्रि :	राशि	८४	०	२५	० गे	शोभावाग्	१११	०	२०
- खे	परिरोधिन	८६	प्र०	१४	० धि	दुर्षो । जो	११२	०	२६
व	संज्ञकस्य	८६	-	१९	- यी :	वदिविद्विष्यादिदि	११२	प्र०	२४
ता०म्	विषयताम्	८६	दि०	२४	- दी	नदीप्रकारा०	११२	दि०	७
- वा	वेचनम्	८८	प्र०	२६	- ख	वचनशाधिक्य	११५	प्र०	६
- व्या	राजस्येति	८८	दि०	८	- ठ	वचनक०	११५	दि०	५
विराजः	विराजते	८८	-	२१	म	वचनसाधनम्	११६	प्र०	२४
- न्य	परतेश्वधी :	८९	-	२९	२ १	वचनगणनम्	११६	दि०	११
- झा	सिद्धसाधिका०	९०	-	१	- कु	कारायाग्	११६	०	२८
० प	राजभायोन्म	९१	-	१२	- ता :	प्रत्ययावर्ण०	११७	प्र०	१
- ग	ततोन्म :	९२	प्र०	१९	व्या	प्रत्ययावर्णो	११७	०	२४
- घ	वासयं वि	९२	दि०	८	- यी :	दीर्घो .	११८	०	२
खुट्	कर्तारि०ः	९५	प्र०	२२	- वा	पद्मव्य	११८	०	१४
० ज	पदव्यं०	९५	दि०	२०	२ १	०नोक्षमपि :	११८	०	१०
- वाप	वापलथप रिवाप	९६	प्र०	२८	१ :	उपनि०	११९	०	२५
- इ	परराइ	९८	व०	१४	- व्या	स्यतो	११९	०	७२
- पु	राधियु०	१०२	प्र०	१९	- व्या	द्वयोर्गोशंभवावाग्	११९	दि०	१८
व्याः	श्रीकृष्णसंज्ञक	१०३	दि०	२६	- ट	पाट्याट्	१२०	-	१९

पद्यविलेख	शुद्धिलेखः	पद्य सं.	पद्य क्रि.	पद्य क्रि.	पद्यविलेख	शुद्धिलेखः	पद्य सं.	पद्य क्रि.	पद्य क्रि.
- न्य	न्य जादित्वात्कुत्वम्	१२३	०	२२	- त्वा	हत्वा०	१२५	प्र०	१
- क्षे	रोगाधाराना	१२४	प्र०	६	- त्वा	हत्वा०	१२५	०	७
- रे	गोरोधना०	१२५	०	१२	- त्वा	शुष्यहत्वा०	१२५	०	८
रु	रूपविमोचने	१२६	दि०	१३	- सु	दृष्योपित्ता०	१२५	दि०	२०
रुप	रुपते	१२६	०	१५	- स्ते	विद्धे	१२६	प्र०	१२
० म	रोम । न०	१२७	०	१०	- ध	धेति०	१२६	०	१४
म्भि	म्भिश्चरिटा०	१२८	०	८	न	योग्ये	१२६	०	१५
- धे	रोमाधे	१२८	०	११	- या	पामादित्वात्	१२६	०	१६
० ट	रोट् । वि०	१२८	०	२७	० य	दृष्यपत्रम् । फी०	१२६	०	१८
ह	ह्रिमधर्मधे	१२८	प्र०	६	- यत्	भागपत्रम्	१२६	०	२५
मा न	समापनकाल	१२८	दि०	८	- न्य	दुर्योधनकन्यायाम्	१२६	दि०	३
- छे	ये छेद्यौ	१२९	०	५	त्वा	हत्त्वगुणे	१२६	०	४
० न्या	धीत्यातादिना०	१२९	प्र०	४	य	तथानिर्घोतित्वात्	१२७	०	०
० ष्टा	वन्ता । पु०	१२९	दि०	२	स	सुतोच्चार	१२९	प्र०	७
सा	वन्ता । भोजने	१२९	०	२	क्षे	प्रच्छे	१२९	०	१७
विमुषे	विमुषे	१२९	दि०	२६	का	इधिमाम् ०	१२९	दि०	८
न	रोहितम्	१२९	०	१०	कु	कृच्छ्रका	१२९	०	१०
त्व	तत्त्वम्	१२९	०	१२	क्र	सद्योभवापत्ते	१२९	प्र०	५
र	रवार	१२९	०	२८	त्वा	वन्ता०	१२९	०	११
म्भि	म्भिश्चर०	१२९	प्र०	१५	- यो ।	सुपोता०	१२९	०	१४
भ०	भा०	१२९	०	१६	- यत्	वन्ता०	१२९	०	१०
० पु०	सपथा । फी०	१२९	०	१५	भि	वचसाभि	१२९	दि०	१५
न्या	हत्वा०	१२९	दि०	१०	स	कृच्छ्रदि०	१२९	प्र०	१६
न्य	वैकल्या०	१२९	०	२०	त्वा	मान्यधारी०	१२९	दि०	१२

पञ्चदशिकाः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	श्लोकाः	पङ्क्तयः	पञ्चदशिकाः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	श्लोकाः	पङ्क्तयः
- जि	नेत्रादिक्रिया०	१४६	०	१८	- इ	लक्ष्मणारादिक्रिया	१५८	०	२२
- स्त्री	किम्पत्नी०	१४६	०	२३	- त्रि	दिग्	१५८	०	२५
ईशिते	ईशिते	१४७	५०	१२	- सवि	सौष्ट्योपदे	१५८	०	२८
मि	देवकृष्णमे	१४७	दि०	१३	- त्वा	प्रत्ययस्यपट्ट	१५८	प्र०	१
- मा०	भा०	१४७	०	१५	- द्वा	शब्दादित्वाद्वा	१६०	दि०	१६
- य - १	आदुर्गण्यारण्य	१४८	५०	०	- इत्यं	सुभगाभि	१६१	०	०
- य	विद्ये	१५०	३०	१८	- य	सुभयासवाप्य	१६१	०	१३
- ल	चत्तुष्टे	१५०	०	२५	- म	सुभाप्यभन्तः । पृ०	१६१	०	१०
- स्त्री	कृष्णपत्न्याः -	१५१	०	२४	- य	सुभाप्यभन्ता स्त्री०	१६१	०	१८
- शोधक	शोभादिकोषश्च	१५२	०	२८	- त्वा	शब्दे	१६१	०	२८
- म	नेत्रस्थान्	१५२	प्र०	२४	- यान्तु	सूत्रायाश्चतुः	१६१	प्र०	१५
- य	जन्ते - इ०	१५३	दि०	२२	- त्वा	शब्देन	१६२	दि०	२०
- इ	तिस्र	१५४	५०	६	- त्वा	शिताम्बुषी	१६३	प्र०	५
- का - श्वे	सत्तामन्त्रे तिठक	१५४	०	१२	- त्वा	शब्देन	१६३	०	१२
इत्यन्ति	प्रयीदरादित्वात्	१५६	६०	२५	- त्वा	शब्दे	१६३	दि०	१
- इ	शयुरेववा०	१५५	५०	८	- त्वा	शब्देन्यतः	१६३	०	१०
० इ	शब्दः । श्री०	१५५	०	२०	- त्वा	शब्दे	१६४	०	१०
- न	शयुरगोषे	१५५	०	२१	- त्वा	शब्दे	१६५	०	१४
- त	शब्दशोषेत्	१५५	०	१६	० - त्वा	शोषधत्वात् । पृ० प्र०	१६६	प्र०	१०
- त्रिः	शिवाप्यङ्गुष०	१५६	०	६	० - त्वा	शोषधोषनः । पृ०	१६६	०	१८
- त्रि - त	प्रदायकमिदं	१५६	०	२०	- त्वा	शब्देतिवा	१६७	०	२०
- दि	शब्दिति०	१५६	०	२०	- त्रि	शब्दयपिप्यादिना०	१६८	दि०	२२
दि	शब्दादिनिबन्धे	१५७	०	५	० - त्वा	शोषधत्वात् । पृ०	१६८	प्र०	८
न	निमित्तम्	१५७	दि०	२४	- त्वा	शोषः । पृ०	१६८	०	०

पद्यविलेखः	शुद्धितेखः	पृष्ठाः	संख्याः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शुद्धितेखः	पृष्ठाः	संख्याः	पङ्क्तिः
- अ	सुद्धः	१६८	०	२४	- अ	सत्त्ववर्जिताः	१८५	५०	२८
- नी	सोमनीये	१७०	०	२०	- क्री	क्रीषान्	१८५	दि०	१०
- या	स्योत्पत्त्यादयो	१७२	०	१३	- ख	सद्युवा०	१८६	५०	२
- ला	दत्त्वा	१७२	दि०	२३	- दी	सुप्रद्विपद्या	१८६	०	२१
- त्या	दत्त्वोपरि०	१७२	०	२८	- म	स्य्यामनम् न०	१८८	५०	४
- टा	प्रतिष्ठाया-	१७५	५०	४	- य	यद्यु	१८८	दि०	८
- ख	तत्त्वमिति०	१७५	दि०	६	- वि	विशेषे	१८८	०	२८
- टू	दुःखमण्डिरवि	१७६	०	१०	- ता	पूजिताः	१८८	५०	१०
- की	धर्मज्ञो	१७८	५०	११	- ख	नख्यशाब्दा	१८०	दि०	३
- ति	धर्मज्ञोप्रसिद्धे	१७८	०	२०	- रा	पाधारा-	१८०	०	२६
- खे	कुल्ये	१७८	५०	१३	- का	समुच्चोये	१८१	०	२२
- बः	वास्तुभाः	१७८	०	२८	- प	तत्त्वमिति	१८१	०	२८
- कु	कृप्या०	१७८	५०	१	- भ्	मातरम्	१८२	५०	८
- न्	मूलपादयोर्वा	१७८	दि०	१०	- म्या	सद्यु कृप्याया	१८२	दि०	१६
- वा	महाप्राप्ति०	१७८	०	२८	- ना	वस्योदनी खो०	१८३	०	२६
- व	कुटिलवचनयुक्ते	१८०	दि०	८	- प्रा०	प्र०	१८३	५०	१६
- शी	वक्तो । पुं०	१८०	०	१०	- व	नवीटायाम्	१८६	०	२३
- व	नैवासवधाना	१८२	०	२०	- अ	निर्घोषायाम्	२००	०	१५
- व	भवान्	१८०	०	२४	- ट	सुवप्	२००	०	२३
- व	पुत्रीकेती०	१८०	०	२४	- ट	सुवप्	२००	०	२
- यदु	सुद्विषयाम्	१८२	०	२	- पु०	वसुनः । पुं०	२०१	०	११
- प	विशेषेण	१८३	०	१६	- ट	सुवप्	२०१	०	१६
- म	धापयाम्	१८४	५०	०	- व	सर्वमे	२०१	०	२२
- शी	स्येत्तस्योदित-	१८४	दि०	१०	- पु	वयः । पुं०	२०१	दि०	१२
- सु	सोपसुदर०	१८४	०	२४					

शुद्धी शुद्धपत्रम्

पृष्ठसंख्या :	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	पत्राः	पत्राः	पृष्ठसंख्या :	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	पत्राः	पत्राः	
- १	पयोवापित्वाद्यदि	२०२	५०	२	- १	ब्रह्मसूत्रम् -	२२८	५०	२	
- २	तिर्योगवि				- २	द्वयान्	२२८	०	२०	
- ३	भागात्	सुपीतिक	२०२	०	२०	- ३	सर्वधामो-	२२८	५०	२
- ४	श्री	श्री	२०२	५०	२२	- ४	दिव्यवाचा प्रसिद्धये	२२८	०	२८
- ५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ५	नयीवर्ज	२२०	५०	८
- ६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ६	सय -	२२०	५०	२
- ७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ७	तत्र दर्शना	२२०	०	७
- ८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ८	व्यभिक्त	२२०	०	२४
- ९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ९	वसन्तार्थ	२२२	५०	२०
- १०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १०	आख्ये	२२२	५०	७
- ११	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ११	भाग्यजनः	२२२	५०	२
- १२	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १२	वर्षः १ पु०	२२२	०	१०
- १३	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १३	मत्स्यपुराणद्वितीयः	२२२	०	२८
- १४	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १४	द्वितीयः त्रिचन्द्रोद्य	२२५	०	२०
- १५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १५	श्री	२२५	५०	५
- १६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १६	श्री	२२५	०	७
- १७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १७	श्री	२२५	०	२२
- १८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १८	श्री	२२५	०	२२
- १९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- १९	श्री	२२५	०	२२
- २०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २०	श्री	२२५	०	२३
- २१	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २१	श्री	२२५	०	२८
- २२	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २२	श्री	२२५	०	२०
- २३	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २३	श्री	२२५	०	२१
- २४	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २४	श्री	२२५	०	२२
- २५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २५	श्री	२२५	०	२३
- २६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २६	श्री	२२५	०	२८
- २७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २७	श्री	२२५	०	२०
- २८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २८	श्री	२२५	०	२१
- २९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- २९	श्री	२२५	०	२१
- ३०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	- ३०	श्री	२२५	०	२१

शुद्धलिखितः	शुद्धलिखितः	पङ्क्त्याः	श्लोकः	पङ्क्तिः	शुद्धलिखितः	शुद्धलिखितः	पङ्क्त्याः	श्लोकः	पङ्क्तिः
५५	श्रीशारदादिः	२१०	५०	२५	- नि	इति -	२४५	०	१८
५६	५०	२२०	५०	२०	- य	वाक्याभि-	२४५	०	२०
५७	वसन्तकान्तम्	२२०	०	२८	- वा- क	यादुःख	२४५	०	८
५८	५० लक्ष्मी	२२१	५०	२२	- मी	परीधर्मी	२४५	०	१५
५९	साधुसूत्रम्	२२१	५०	८	- त्त	कर्मशान्त	२४५	०	१८
६०	५०	२२२	५०	१०	- य	पू. परिशिष्टे	२४८	५०	२०
६१	५०	२२२	५०	२१	- वि	प्र. सापकः	२४८	०	७
६२	पञ्चमपि	२२३	५०	१८	- धं	वीर्यं वद. कुद्रव्ये	२५०	५०	७
६३	पञ्चमपि	२२४	५०	१०	- प्र दु	अथदुःख-	२५०	०	१२
६४	नगपिण्डकान्तम्	२२५	५०	११	- त्त	कश्चि. शायान्	२५१	५०	१०
६५	नगपिण्डकान्तम्	२२५	५०	२४	- ति	इति. सामे	२५१	०	१२
६६	नगपिण्डकान्तम्	२२५	५०	२	- स्त्री	इती.	२५१	०	१३
६७	५० कश्चि. पिण्डकान्तम्	२२६	५०	२	- ध	यादधामः / सु०	२५१	०	१६
६८	वास्तु. धि	२२७	५०	१	- य	परिरोधक०	२५१	०	२०
६९	५० तद्विद्योशाये	२२८	५०	१३	- ह	दण्ड. वधे	२५१	५०	३
७०	५०	२२८	५०	२२	- वा	वदवाम्नी	२५१	५०	२२
७१	वसन्तकान्तम्	२२९	५०	१	- प्र	वाक्यमग्नौ	२५२	५०	१०
७२	वसन्तकान्तम्	२३०	५०	१	- प्रा	पञ्चादश चया	२५२	५०	२६
७३	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३०	५०	१०	वायु	स्त्रिंशत्पञ्चाः / पु.	२५३	५०	२५
७४	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३०	५०	१२	- वा	पुकिताः	२५३	५०	३
७५	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३०	५०	१३	- वा	अपरानिता. यान्	२५३	५०	३
७६	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३१	५०	७	- वा	सर्वावा-	२५४	५०	१०
७७	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३१	५०	७	- ह	पञ्चाशत्पञ्चमदश	२५४	५०	१०
७८	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३१	५०	१०	- यो	शुद्धसूत्रे,	२५५	५०	१८
७९	वापुर्वस्वल्पनिम्नो	२३२	५०	१६	- ह	परशुद्धी	२५६	५०	१५

पद्यविवरणः	शुद्धीकरणः	पङ्क्त्यु. क्र. सं.	श्लोक सं.	पद्य सं.	पद्यविवरणः	शुद्धीकरणः	पङ्क्त्यु. क्र. सं.	श्लोक सं.	पद्य सं.
० त	वाताहः । पु०	२५६	दू०	२२	- क्षि-धि	तद्विधिः कृतविधिः क०	२६८	०	१४
- व	वाताहः ।	२५६	०	२३	- क्ष	तद्य०	२६८	०	१५
- रू	स्ववादाह०	२५७	०	३	- नञ	हेजन	२६८	०	२१
- मवा	राजध्वजप्रमोद	२५७	०	६	- लृ	भाजूभातास्य	२६९	०	१५
- म	मृष्टाकाम्	२५८	प्र०	२	येः या	त्रयोदशाल्	२६९	०	१८
- सङ्घे	मौदताष्टे	२५८	०	१५	२१	वा०वे	२७१	०	४
- : - ३	पद्याश्रयोपपत्तः	२५९	दि०	१४	यदे	दोर्घिवाशम् ॥	२७१	दि०	२६
- म	भावनम्	२५९	दि०	१०	६	परिमादे	२७२	प्र०	६
- ध्यः	मन्त्रः	२६०	य०	१०	६	याथा	२०२	०	८
- व	दुर्दुर्दवादिनि	२६०	०	१२	- रा ति	अदिभारादिति०	२०२	०	२१
- ध्या	योग्यावाभाष	२६१	दि०	७	- मो	वज्रयो	२०२	दि०	१२
- ष्य	भद्रादी	२६१	०	१६	- र वा	म० वायस्यमृष्टे	२०४	०	१८
- ष्य	लक्षणावधि	२६४	प्र०	६	- पा	परातिः	२०४	०	२६
- ध्या	सम्भवात्	२६४	०	२०	- ष्य	मदस्य मं शुधि	२०४	प्र०	१४
० द	वादात्मम् ॥ न०	२६४	०	४	- मं	तस्यकर्मा०	२०५	०	२०
- व	शुभादिगन्धोपिबन्	२६४	दि०	१०	- लृ	मृपादिः	२०५	दू०	१४
० मो	पञ्चावधि	२६५	प्र०	१४	- घे-व	स्ववेवध०	२०५	०	३
- न्य	सर्वोप्याल्लगावरो	२६५	दू०	१२	- ख	वे -	२०७	प्र०	१७
- ङे	ता०नन्त्रे पपादिध	२६५	०	१५	० लृ	शायु०स्यदम् । न०	२०७	दि०	६
- न्यः	सपत्नान्, गिरीदेव	२६६	प्र०	१६	० व	वा०टा० घो०	२०७	प्र०	८
०	सन्तुष्टि०	२६६	प्र०	१६	- र	पारापद्यन्	२०८	०	२२
१५	चौरप्रय	२६७	०	१७	- ष्य	परापद्ये	२०८	दू०	१०
०	परच्छेदनादुपपत्तः	२६८	०	८	० वारिः	घो० मन्त्राद्यन्वा	२६८	प्र०	५
११	तन्त्राद्यन्म	२६८	०	१२	घ्या तन्त्रानुष्ठितम्		२६८	प्र०	५
१२					- रो	पारो	२६९	प्र०	६

वर्णपत्रे	शुद्धिलेखः	प्रस्ता शः	पङ्क्तः संख्या	पङ्क्तः संख्या	पञ्चमि शः	शुद्धिलेखः	प्रस्ता शः	पङ्क्तः संख्या	पङ्क्तः संख्या
- अ	कुम्भिकायाम्	२८१	०	२१	- वा	वाचनायायाम्	२८०	०	१
- आ	पञ्चविंशः	२८१	०	२५	- इ	वापदुर्ग	२८०	०	२५
- इ	अप्यतो	२८२	०	१६	शः	वाहताः । वि०	२८०	०	२
- ए	सुखायाम्	२८२	०	२२	- अ	वागुच्छेद्य	२८०	०	४
- ऋ	शेते	२८२	०	२४	२	वाः	२८०	०	१२
० ओ	तोय्	२८२	०	६	० टी	वागिद्यो । शो०	२८०	०	१२
० ऋ	वाहदिकः । पु०	२८२	दि०	१२	उना	वाहदिक्यतरव्	२८०	०	२७
- म । ऋ	वासुकर्यादिनेषु	२८०	०	१२	- म ओ	वाहः शोपः पु०	२८०	०	१
० ऋ	वाहदिक्यमी० न	२८२	०	१८	दि	वाहदिक्यकोको	२८०	०	११
	समायुक्तौ	२८२	०	२६	- ऋ	वाहनतर०	२८०	०	२४
- ए	सामवाहयो०	२८२	प्र०	६	- इ	वाहनीवा	२८१	प्र०	१
- वा	उन्वाहनस्य०	२८२	०	१६	- वा	वाहनादिषोदि	२८२	दि०	११
- या	निष्वादितीक्ष्णार्थ०	२८२	०	२४	३	वाहस्यस्यवा	२८४	०	५
० उ	सुदम्	२८२	दि०	६	- ऋ	वाहनमधस्तात्पद्य	२८४	०	६
- नि ऋ	निष्वाद्यो०	२८२	०	१८	- ए	वाहनस्यस्य	२८४	०	२०
- वे	भाषनी	२८२	०	२६	वा	वाहनीयताये	२८५	०	२४
- षः	समुद्धे	२८४	प्र०	६	- ऋ	वाहन	२८६	प्र०	५
० ऋ	वाहदुर्गम् । न०	२८	०	८	३	वागवध्	२८६	दि०	११
० ऋ	वाहदिकः । पु०	२८४	दि०	१२	प	वाहनस्य	२८८	प्र०	२५
- ऋ	महाकायाम्	२८४	०	१८	- ऋ	वाहदिक्यमी	२८८	दि०	१५
- अ	सुखमदा०	२८४	०	२५	० ऋ	वाहदिक्यमी	२८८	प्र०	२
- इ	सुखादिषोद्यु	२८५	प्र०	२२	- अ	वाहदिक्यमी	२८८	०	४
- आ	सुखत	२८५	०	२८	- अ	वाहन	२८८	०	१२
३	सुखस्य	२८६	दि०	२२	- अ	वाहनस्य	२८८	०	१४

प्रथमश्लोकः	श्लोकेषु च :	पृष्ठाः	सूक्तः	पद्यः	प्रथमश्लोकः	श्लोकेषु च :	पृष्ठाः	सूक्तः	पद्यः
- अ	भावेऽस्तु	२००	दि०	१२	- अ०	विष्णुवत् । वि०	२१८	०	८
- अ	कश्यपे	२००	०	२५	- अ	कटासिखाम्	२१८	०	१८
- इ वि	। अ० वि० पद्ये	२००	०	८	- अ	तत्त्वं	२१८	दि०	२
- अ०	श्रीमान्	२००	प्र०	२	- अ०	पद्यव्ययिः	२१८	०	१०
- अ०	। अ० अ० अ० अ०	२००	द्व०	८	- अ	वीरा	२१८	०	१८
- अ०	वि० अ० अ०	२००	दि०	१०	- अ	सिद्धिः	२२०	०	६
- अ०	पद्येऽप्येः । वि०	२००	०	२५	- अ	पद्ये	२२१	प्र०	१६
- अ०	विद्वान्पद्येऽप्ये	२००	प्र०	०	- अ	सिद्धिः	२२१	दि०	१८
- अ०	वि० अ० अ०	२००	०	०४	- अ०	पद्ये । पद्येऽप्ये	२२१	०	२२
- अ०	द्वि० अ० अ० अ०	२००	दि०	२३	- अ०	विष्णुवत् । वि०	२२१	०	२०
- अ०	मद्योऽप्येः	२००	प्र०	१५	- अ०	पद्येऽप्ये	२२२	०	२०
- अ०	विद्वान्पद्येऽप्ये	२००	द्व०	५	- अ०	कृष्णः	२२२	०	११
- अ०	कश्यपे	२१२	प्र०	२८	- अ०	कटासिखी	२२५	प्र०	१
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१२	०	२	- अ०	वीरा	२२५	०	११
- अ०	पद्येऽप्ये	२१२	०	२४	- अ०	विद्वान्पद्येऽप्ये	२२५	०	२३
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१२	दि०	१६	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	दि०	२
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१४	प्र०	१	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	१८
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१४	०	११	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	१८
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१४	दि०	१	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२१
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१४	०	१८	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२५
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१५	प्र०	१८	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२५
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१५	दि०	२	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२५
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१५	प्र०	२८	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२५
- अ०	विद्वान्पद्ये	२१५	०	४	- अ०	विद्वान्पद्ये	२२५	०	२५

अक्षरं	शब्दार्थः	पङ्क्तिः	श्लोकः	अक्षरं	शब्दार्थः	पङ्क्तिः	श्लोकः
अ	वादिनीर्वादिदेहि	२२१	द्वि २५	अ	तस्यसंभवा	२४८	०
आ	कृत्वायत्स्यात्तुथे	२२२	०	अ	कृत्वा	२४८	५
इ	देवताभावात्कारे	२२३	प्र ०	अ	धृत्तधृत्तिथे	२४८	२५
उ	माघश्रावः	२२४	०	अ	विपद्ये	२५०	८
ए	यथातुष्टानकर्मिणा	२२५	०	अ	सुरे	२५१	दि ५
ओ	द्वेषि	२२६	०	अ	विशेष	२५१	०
क	विपूर्वाद्धाणीस्तु	२२७	प्र ५	अ	विमिश्रिते	२५२	०
ख	मिथुमः	२२८	प्र ११	अ	विभोतः पुं०	२५२	०
ग	निपिपतये	२२८	प्र ८	अ	कथयोरैकिसमार्थे	२५३	०
घ	चम	२२८	०	अ	प्रकृष्टे	२५३	प्र ८
ङ	विभोतामादि	२२८	दि १४	अ	मातामाताम्	२५३	दि १४
च	निन्दित्वाक्रिय-	२४०	०	अ	द्वयस्यैतरेव	२५३	प्र २४
छ	षाद	२४१	०	अ	कथयोरैकिसमार्थे	२५३	०
ज	यथादधे	२४१	०	अ	विशिष्टावापत्ये	२५३	०
झ	दधिकरणस्ये	२४१	०	अ	विशिष्टे	२५३	०
ञ	निमित्तनिमित्त	२४२	प्र १२	अ	विषयम् न	२५३	०
ट	निमित्त	२४२	दि १०	अ	मार्तिकमिमतम्	२५३	दि २०
ठ	तथेत्	२४२	दि १०	अ	तुष्टेः	२५४	प्र १
ड	मिथस्यापिधीव	२४३	०	अ	कुच	२५४	०
ण	विहितस्ये	२४३	प्र १४	अ	मनेभिर्जेभानिधिः	२५४	०
त	प्राने	२४४	दि ६	अ	विश्रुतः शिषि०	२५५	०
थ	विचंचयति	२४५	प्र १	अ	विषयको	२५५	०
द	यथा	२४५	०	अ	विषयको	२५५	०
ध	विशिष्टे	२४५	दि १८	अ	वासः पूर्वस्यै	२५५	०
न	विश्रुतः शिषिणा	२४५	०	अ	वातवशात्पदम्	२५५	०

पद्यवित्ते	दृष्टिविधः	पद्यः	शुद्धः	पद्यः	पद्यवित्ते	दृष्टिविधः	पद्यः	शुद्धः	पद्यः
- म	सुकृत	२६०	वि	२०	- त	सुगत	२००	०	६
- मि	पियुक्ता	२६०	०	२८	- म्या	साम्योप	२००	०	१८
- म	सुखयज्याश	२६८	०	१४	- य	साम्ये	२०	०	२१
- ती	सपावृत्ती	२६८	०	२०	मादर्विः	द्विपिपादत्वर्थ	२००	०	२५
- त	सातन्त्र	२७०	प्र	२	- मा	विपिपिनी / क्षी०	२००	वि	२६
- ग	संयम	२८०	वि	८	- य	विपिपिनी	२०८	प्र	१२
- व	विद्व	२८०	०	१०	- य	साम्यद्व	२०८	प्र	२८
- य	विवाचयोग्ये	२८१	०	६	- क	साम्यद्व	२०८	वि	२
- श	श्रीदिवसर्थे	२८१	०	१२	- य	साम्य	२०८	०	६
- उ	शेनाद्य	२८२	प्र	११	- य	साम्योप	२०८	०	८
- पा	भारवादिद्वये	२८२	प्र	२०	- वि	साम्योप	२०८	वि	२०
- ह	संयम	२८२	०	२१	- क	साम्योप	२००	०	२२
- य	साम्योप	२८२	०	२२	- य	साम्योप	२०२	०	१०
- म	साम्यद्वये	२८३	प्र	६	- ठ	साम्योप	२०६	०	४
- य	साम्य	२८४	प्र	१६	- य	साम्योप	२००	०	२
- शैल	साम्योप	२८४	०	२८	- य	साम्योप	२००	प्र	१६
- तथी	साम्योप	२८५	०	४	- का	साम्योप	२०८	प्र	२०
- मायव	साम्योप	२८५	०	८	- यम्	साम्योप	२०८	वि	२
- य	साम्योप	२८५	०	१८	- इ	साम्योप	२०८	वि	१२
- तमि	साम्योप	२८५	वि	२६	- ने	साम्योप	२००	प्र	१८
- तुमम	साम्योप	२८५	०	१३	- तमि	साम्योप	२०८	वि	१०
- प्र	साम्योप	२८५	प्र	२३	- तमि	साम्योप	२०५	०	१२
- मि	साम्योप	२८५	०	२०	- यवले	साम्योप	२०५	०	१०
- क	साम्योप	२८५	०	२८	- यो	साम्योप	२०५	०	१८

परिचयः	शुद्धिस्थानः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पत्राः	परिचयः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पत्राः
- अ	शिवदत्तचरि	४८२	५०	२७	- अ	विश्वामित्रकथाः	४५६	५० २७
- अ	काव्यत्रे	४२८	६०	२०	- अ	मूर्तिशुद्धि	४५०	६० १८
• १-	वेधितः । वि०	४२८	१	२०	- अ	पुत्रराजा	४५८	५० १६
- अ	तन्महापदक	४२८	५०	१५	• अ	वेदार्थः वि०	४६०	५० ७
- अ	शिवदत्त	४२८	६०	१८	- अ	तान्	४६१	६० २
- अ	वेधन	४२८	०	२२	- अ	मूर्तिशुद्धि	४६१	५० १५
- अ	यथा	४२८	०	२०	- अ	शिवदत्त	४६२	० २२
- अ	विष्णु	४५०	५०	११	- अ	शिवदत्त	४६२	५० २
• अ	वेधनचरितम् । खो०	४५०	६०	७	० अ	शिवदत्त	४६२	६० १
- अ	वेधनचरितम् । खो०	४५०	०	८	- अ	शिवदत्त	४६२	५० २२
- अ	अथर्ववेदसूत्रम्	४५१	०	११	० अ	शिवदत्त	४६३	६० १६
- अ	विष्णुचरितम्	४५२	५०	२	गा	शिवदत्त	४६४	५० १५
• अ	वेधनचरितम् । खो०	४५२	६०	१०	• अ	शिवदत्त	४६५	० २८
- अ	शिवदत्त	४५४	०	१०	- अ	शिवदत्त	४६६	० २
- अ	शिवदत्त	४५५	५०	१५	• अ	शिवदत्त	४६६	० १५
- अ	शिवदत्त	४५५	०	२०	- अ	शिवदत्त	४६६	६० १७
गा	शिवदत्त	४५५	०	२८	- अ	शिवदत्त	४६६	० २८
अ	शिवदत्त	४५६	०	२०	• अ	शिवदत्त	४६७	० २
पाठवि०	शिवदत्त	४५८	०	२०	० अ	शिवदत्त	४६७	५० १५
- अ	शिवदत्त	४५८	०	२	- अ	शिवदत्त	४६७	६० १२
- अ	शिवदत्त	४५९	०	२०	- अ	शिवदत्त	४६८	५० ४
अ	शिवदत्त	४६०	६०	२१	- अ	शिवदत्त	४६८	० १८
- अ	शिवदत्त	४६०	५०	२०	- अ	शिवदत्त	४६८	६० २४
- अ	शिवदत्त	४६०	६०	२	- अ	शिवदत्त	४६९	५० २२
- अ	शिवदत्त	४६०	०	२०				

शुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः	शुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः
- म	उपाधिर्भवेत्	४०५	दि०	१		साह साह	४४८	०	२८
- धधि	धनधिकादेश	४०६	प्र०	२०	- क्ष	सदाश्च	४८८	प्र०	१०
- घ	संघस्युक्तः	४०६	दि०	७	- निः	नरोभिरुपः	४८८	०	१८
- प्रा	प्रतिज्ञागिच्छं	४०६	०	१८	- झः	धृतातपवः	४८८	०	२८
० प	प्रासुटः वि०	४०७	प्र०	१०	- ञ	सादापरित्त	४८८	दि०	७
- व्या.मी	व्याया मी०	४०७	०	२०	- ण	क्षिणरः	४८८	०	१८
- वि	विषय	४०७	दि०	२५	- सो	शोचन्मासो	४८८	०	२८
० घ	व्यालमोचः । पुं०	४०८	प्र०	१४	- न्य	पत्न्यान् ।	४८०	०	५
- व्यवध	व्यवधति	४०८	०	२४	- स्त्रे	पश्चात्सर्जनादित्य	४८०	०	२५
- घ	संस्कृती	४०८	दि०	१८	- र सो	रत्नधी	४८१	प्र०	१३
- खे-	खलो	४०८	०	२२	तुंवाग्नि	निससुंनिपारयितु	४८०	०	१०
- पू-घ	विपूर्णादशते०	४०९	प्र०	५	- य	तदमद्य	४८२	दि०	५
- ष	सवर्ण०	४०९	०	३	- दं	वदन्वो वं	४८२	०	२१
- श्या	गोकोपस्थान्	४०९	०	४	- येः	पृतीनुषीः	४८२	प्र०	४
- त	समिक्ताले०	४०९	दि०	१०	- क्	सम्यन्	४८२	०	१२
- त ।	प्राज्ञान्	४०९	दि०	१२	- या	सोपास्येति	४८२	०	२८
- द्र	नाचरेहः श्रवः	४०९	०	१३	- जीनीय	जीनीयुश्चर्मकत्	४८२	दि०	७
० म	प्राप्तस्थोमः । पुं०	४०९	०	१८	- क	संसारकारणः	४८३	०	८
४००	वर्गः समासिप्रतः				२१	प्रमदेतधराचरन्	४८३	०	१०
०-घ	यस्य, घ० चना० घ	४०८	प्र०	१५	द ग				
- मरवि	कलन्वदिव्ये	४०८	०	८	- प	कोपास०	४८५	०	१०
- न्	कमान्	४०८	०	११	- र	परशोतिरोमिति	४८५	०	१८
- न	वाहनं	४०८	०	११	- ति	सिधान्तगामिनी	४८५	०	२४
- घ	समुक्तः	४०८	दि०	२५	प्रोः	वदन्वोश्चतयाद्ये	४८६	०	१
					- ग	चर्तुनपादपे	४८६	०	१३

पशुचिह्नः	शुद्धिः	पुष्पाः	स्तम्भः	पत्रः	पशुचिह्नः	शुद्धिः	पुष्पाः	स्तम्भः	पत्रः
- ये	प्रकः पर्वी योखा	४६६	दि०	२	- वा य	निखिलः दुःखः	५११	०	१४
ज	बाप मधीनः	४६७	०	६	- घ	घातवाक्यो	५१२	प्र०	२
२१	घः बापपरश्चित्तरी	४६८	प्र०	१	- ति-क	दुतिर्विक्रमनितं	५१२	-	७
- ख	महामुखे तिथा	४६९	दि०	२७	जा	तन्नाडवर्षी-	५१४	०	१४
६	- बवति	५००	प्र०	६	- य	मध्यादिपु	५१४	दि०	६
- षा	सुख	५००	०	२८	- षो	पत्रे गुणक्रिया	५१४	दि०	४
- पुष्पा	सुखामान०	५००	दि०	२४	- ष्	शब्दाः सुभासन०	५१४	०	१४
३	विचित्रो रमते ०	५०१	०	७	- मी	गोते	५११	०	२४
॥ शय	॥ शडा :	५०२	-	१२	डा	निहायाम्	५१३	०	४
० चो	शचिः । स्त्री०	५०१	०	१६	- भ्य	मास्यति	५१६	०	१२
- दि	मध्यस्तरुद्वि	५०२	प्र०	२१	० क	शब्दुःखः । पु०	५१७	०	१
- ध	शरणे ॥	५०२	दि०	२३	- व	करये सुखा	५१८	०	२४
- ध०	प्रकाररथार्थे	५०३	०	२३	- ना	खे जातये	५१९	०	२७
- म	गुहरीगविशेषे	५०३	०	२८	+ म्	- सनन्	५१९	दि०	१२
० न्द :	मत्तच्छब्दः । पु०	५०४	प्र०	१	- घ	युवादेशः	५१९	०	१७
- खद	निर्मलं दर्शनं	५०४	०	१२	- क्व	मातृकृत्य	५२०	प्र०	२२
०) -	मत्तथा पु०	५०४	प्र	१६	- रि	सम्पन्नारविभ्योः	५२१	०	१५
- स्त्री	पदस्ये	५०४	दि०	४	- स्त्री	पत्न्यादधिप०	५२२	दि०	१५
- ष्य	समुत्तोरुपा	५०६	०	६	- य	मन्वयोपेष्टा०	५२३	प्र०	२४
- निख	राः जित्तवात्	५०७	प्र०	१८	- ख	शेद्वारविष्टव०	५२३	दि०	२२
० दे-ख	देवपान्दे	५०७	दि०	४	१-११	॥ ११ ॥	५२३	०	२४
१ त्या	पत्न्याथेति	५०८	०	१९	२ १	करवत्	५२५	प्र०	५
- प्र :	रन्ध्रः	५०८	०	२	२ १	कपूर्वमरिचैष	५२५	०	७
- ख	निर्मलं मे	५१०	५		२ १	० ० ०	५२६	०	२६
					२ १	० ० ०			२

अक्षरवर्णः	शुद्धिलेखः	प्रश्नः	उत्तरः	पत्रः	अक्षरवर्णः	शुद्धिलेखः	प्रश्नः	उत्तरः	पत्रः
२१	पक्ष	पक्षपतिः	५२४	दि. ४	३	द्विविधा	साविधा०	५४२	म. ६
॥	म	॥ मन्तिः मन्ति	५२०	० १६	- मा	काञ्चयामिति	५४२	दि. १	
•	य	यप्रपाद्यः ॥ पु.	५२०	० २८	- मा	शारदीयग०	५४५	० २१	
×	स	ससुनु	५२०	० १८	• म	शर्कराः पु.	५४५	म. २०	
-	ञी	पनाञी	५२०	० २०	। द्वा	काकाट०	५४६	० २३	
-	रे	नरेन्द्रोद्यद्विद्यात्	५२८	दि. २६	- म	मति	५४८	दि. ४	
-	र	मन्ति	५२०	० २८	- मन्तु	पदमन्तु	५४६	० १८	
०	क्षा	मन्तः ॥ वि०	५२१	म. १	५	सर्वमन्तः	५४६	० २०	
-	झ	मन्तः ॥ शुद्धा	५२१	० ५	• मन्तः	शालग्राम०	५४६	० २४	
६	मिद्वेष्टा	मिद्वेष्टा	५२१	० २४	- दरा	द्वारमती	५४६	० २८	
-	भा	मन्तः	५२२	० २०	०	मन्तः	५४८	म. ६	
-	न	मन्तः	५२२	दि. ४	। वि	मन्तः	५४८	० ११	
-	र्षा	मन्तः	५२२	० २१	- म	मन्तः	५४८	० १२	
२१	२१	मन्तः	५२२	म. २०	• म	मन्तः	५४८	० ०	
-	र	मन्तः	५२२	दि. २०	य	मन्तः	५४८	० २८	
-	स	मन्तः	५२४	म. १	- म	मन्तः	५४८	दि. ४	
-	स	मन्तः	५२४	दि. १	- ति	मन्तः	५५०	० १०	
६	ख	मन्तः	५२४	० १	६	मन्तः	५५१	म. २५	
-	शा	मन्तः	५२६	म. ११	०	मन्तः	५५१	दि. २३	
प्रो	प्रो	मन्तः	५२६	० १८	- म	मन्तः	५५१	म. २६	
-	झ	मन्तः	५२०	० १०	- की	मन्तः	५५२	दि. १	
-	झ	मन्तः	५२८	० ३	- मा	मन्तः	५५२	० १२	
०	ताम	मन्तः	५२८	० १०	६	मन्तः	५५१	म. १०	
-	झ	मन्तः	५४८	दि. २०	- म	मन्तः	५५२	म. १४	

पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पद्याङ्कः	श्लोकः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पद्याङ्कः	श्लोकः	पङ्क्तिः
- नः	कथ्यतेऽर्थः	५५२	वि०	१५	- ० म	शिवभद्रारकः । मुं०	५६८	=	२८
- वि	बुधकपिशा	५५५	प्र०	१	प्र	उन्वायुताच ०	५६८	दि०	२१
- साब्द	सन्दिग्धा०	५५५	०	८	- । - य	पवदतुर्दृष्टानिप०	५७०	प्र०	१
• । - प	माखतखप्रः । नि०	५५५	दि०	१	० शिवपदा	शिवः टिका स्त्री	५७०	दि०	२१
- सस्त	स तृतेऽद्यात्	५५६	प्र०	२०	- य	याप्यधाने	५७१	प्र०	१७
- । व	काचिते	५५६	दि०	४	। - शिव	संज्ञायां कनुशिव०	५७१	०	२०
- । - ह	वहमिपतिमिगो०	५५७	०	२०	- प्र ऊ०	तस्यपतिः कतिरिथ	५७७	०	२३
१	रासावज्ञ्याम्	५५७	०	२८	- स्वा	सप्तानपादस्तथा १०	५७७	०	८
५	शशपास्याम्	५५८	प्र०	१२	- करणे	यम् कपिपु	५७७	०	१
क	कातिं ध्ये	५५८	०	१८	- द य	विशेषणत्वाद्	५७७	०	८
• प्रा	शिक्षाणम् । न०	५६०	०	१४	- य	विधिचाप्राये	५७७	०	१४
- य	शक्तिपिटक०	५६०	दि०	१३	- य	कपूरे	५७७	दि०	६
- श्र	सत्त्वनिपालते	५६१	प्र०	२१	- चाप	सुगंध्याद्यत्	५७७	०	१२
द	ध्वनीगतम्	५६२	दि०	११	- न	वायुमध्यः	५७६	प्र०	२०
- ता	नाचान्	५६२	प्र०	३	० शो	शोतः समकः । पु०	५७६	दि०	३
य	शिशुह्रमासा ०	५६६	०	२	- त	शोतान्	५७७	प्र०	१
० रे	शिलोचयः । पु०	५६६	०	१०	- न्द	दृष्टौ	५७७	०	५
- वे।	पर्यायो ०	५६६	०	१८	- ह	वेष्टौ	५७८	दि०	०
न । न	नाप्रधानाश्च	५६६	दि०	१८	- व	द्रवायस्योः	५७८	०	१२
- ह	शोष्ठे	५६७	०	१८	• य	शोषम् । न०	५७८	०	१८
५	- गात्रकण्डूम्	५६८	०	२०	खतम्	स्वाकृष्टम्	५८०	०	२०
व	नशापोदित०	५६८	०	२	- । - क	श्रीचनम्	५८०	०	२८
त	पशुकवेदिन विद्व	५६८	०	१५	क	पशु	५८१	०	६
य	सुवन्ति	५६८	प्र०	७५	- य	दृष्टौ	५८२	०	१३

शुद्धाशुद्धपत्रम्	शुद्धिः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः	शुद्धिः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः
कर्मरितो	६०४	दि०	४	शानोक्त	मन्मथाप्यायनोक्त	६१२	०	२८
तसुव्यातीति	६०५	०	१८	शब्दः	रसाशाब्दः	६१३	दि०	३
शेषसंज्ञिता	६०६	म०	२०	शब्दः	विकलाब्दोक्त	६१४	०	२८
११६	६०६	दि०	८	समि	माभननिति	६१५	म०	६
नानाकपत्वान्	६०८	०	८	न	कोतनके	६१६	०	१४
नयादिभ्यस्तिक	६०८	०	२५	श्री	श्रीकम् । न०	६१७	०	१८
योगविभागेन०	६०८	०	२०	श्र	युक्ततायाम्	६१८	०	२८
पु०	६०८	म०	५	श्र	वासोऽनितन०	६१९	दि०	१५
श्रीकीधुक्	६०८	०	२८	भ्य	सुखलाभ्यां	६२०	०	२८
दृष्टपतिनरायण	६१०	०	७	यक	घटकरं	६२५	म०	११
पुदपमोचयतीति	६१०	०	२०	को	कथोपुठोपटि०	६१५	दि०	२१
गुणभिः	६१०	०	२३	त	लायते	६२६	०	१४
घटकम्प्ये	६११	०	१	स्त्रि	भीस्त्रिः । पु०	६१७	म०	१०
लोहितार्थे	६११	०	६	स्त्र	शुक्लपटन	६१७	०	१२
श्रीगुरुवर्णनयोः	६११	०	१६	नातः	योपितोक्तानामागत	६१०	०	२०
श्रीशितार्थम् न०	६११	दि०	१२	श्र-वि	श्रानामत्वमशास्त्रि	६१८	दि०	१२
श्रीयोगिश्चि०	६१२	०	६	क	कथिक्तायाम्	६१८	०	२४
श्रीये०	६१२	०	७	घ	घनायाम्	६१८	म०	८
रक्तप्रभवेनायाम्	६१२	०	१०	श्र	सर्वज्ञास्यनपद्यत	६१८	०	१०
पन्नपुत्रकर्मरितेति	६१२	०	११	श्र	कथार्थे	६१८	०	२२
श्रीकथारथे	६१२	०	१५	श्र	प.को१	६२०	०	१४
कर्मविश्वः	६१२	दि०	१३	श्र-वर्ण	नदसंपुत्रे	६२०	दि०	२५
विष्कम्भादिपु०	६१२	दि०	२६	श्र	करे	६२०	०	२७
सुधोरः०	६१२	म०	१	श्र-मा	ग्राह्यपत्रम्	६२१	म०	५

अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तः	श्लोकः	पङ्क्तः	अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तः	श्लोकः	पङ्क्तः
- आ	सम्प्रतिरक्षि	१११	०	२५	- आ	सन्वत्सरस्य ।	११६	वि	२४
- इ	सङ्ख्यपक्षेवचोर्षे	१२१	वि	५	- इ	वयो गुरुर्ध्रुवः	१२८	०	१
- ति	पतिभर्ता	१२२	०	१०	- वि	भूर्ध्रुवस्तु	१२८	०	४
- व्य	सम्प्रदायस्यै	१२३	म	२८	- वि	मौलिः सत्यस्यैर्षिर्नो	१२८	०	१२
- क्त	सङ्कटादृष्टौ	१२४	वि	१६	- न	समने	१२८	०	१०
- म ।	पतिशायनीतमविष्ट	१२४	म	१०	- ट	पतिपादुकाः	१२८	म	१२
वि	नादि				- आ	निष्पन्ना	१२८	म	२८
०	यस्यम् । न०	१२४	०	१५	- वा	मापाम्बु	१२८	वि	१
- थ	सर्विथाश्च	१२५	वि	८	- ता	स्मिता	१२८	म	४
- द	यादृशे	१२५	म	२८	- थ	स्त्रियस्यधुर	१२८	०	८
तु	सिचिन्मिच्छति	१२६	०	२५	- म्	स्ये दीपना	१२८	०	१५
- य	विद्यमान	१२६	म	२८	- क्त	सङ्घाते	१२८	वि	२८
भू	भूतायामविद्यायाम्	१२७	म	२०	- खि	स्योत्पन्नस्यै	१२८	वि	८
म	वन्दने	१२८	०	५	- ग	सङ्घातयः	१२८	म	८
- ङ	पुद्गलाया	१२८	०	१२	स्य	सङ्घातयः	१२८	०	२०
- द	चनपायिनो	१२८	वि	८	- स्य	वामेयस्यै	१२८	०	२२
- गि	सर्वविनाथी	१२८	०	२१	- न	सन्वत्सर्षी	१२८	०	२४
- ङि	कृत्स्नस्यै	१२८	०	२८	स्य	सङ्घातयस्यै	१२८	वि	१
- ङ	गुणार्थान्	१२८	म	२	स्यति	सङ्घातयस्यै	१२८	म	११
- र्षी	समर्थो	१२९	वि	११	- य	सङ्घातयस्यै	१२८	वि	२५
- न्	सोऽनमोऽस्य	१२९	०	१६	- न	सङ्घातयस्यै	१२८	म	१५
- थ	सङ्घातय	१२९	म	१०	- ग	सङ्घातयस्यै	१२८	०	८
- द	सिद्धायेऽस्यै	१२९	०	२२	- य	सङ्घातयस्यै	१२८	०	२१
- पु	सङ्घातयस्यै	१२९	वि	१६	- र	सङ्घातयस्यै	१२८	०	२०
- न	सङ्घातयस्यै	१२९	म	१६					

शुद्धः	शुद्धिलेखः	पङ्का	पत्र	शुद्धिलेखः	पङ्का	पत्र			
सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं			
- अ	शे तदासो	६४६	०	८	- सन्ध्या	याथासनम सुधार्य	६५०	०	८
- ग	शे तदूर्ति । खो	६४६	दि	८२	- पि	मानम	६५०	०	२०
- घ	शे तदिम	६४६	=	१०	- ना	द्विषेनाकाभासाडा	६५०	०	१५
- ङ	शे तदुपकः । पु	६४६		२	- लि	द्विषेनाकाभासाडा	६५०	०	१८
- का	शे तदाप	६४६	प	६	- व	वयतपति	६५०	दि	२३
- ख	शे तदेनापुने	६४६	०	१५	- पु	। ३	६५०	०	१५
- च	शे तदभर्तिकाञ्	६४६	०	२६	- र	अन्ते रणे	६५०	दि	२५
- ञ	शे तदर्थपः । पु	६४६	दि	१२	- सु	मासगुवाभाषः	६५०	०	२८
- टी	शे तदूर्तवाञ्	६४६	प	२	- त	कोतितः	६५०	०	४
- भा	शे तदभर्तिकाञ्	६४६	०	१०	- स	संयोगद्वयते	६५०	०	१०
- ड	शे तदूर्तवाञ्	६४६	दि	१५	+ र -	तारकादिजादितप	६५०	०	१२
- ष	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२०	१	कादिजादितप / ०००	६५०	०	१४
- ट	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२५	अं	रतीर्यन्तिटो	६५०	०	२०
- ध	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	३०	- पि	असन्तोत्	६५०	०	१६
- न	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	३५	- या	कासावना	६५०	०	२५
- त	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	४०	- ष	ः पदार्थः ।	६५०	दि	२३
- थ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	४५	- ल	संयोगद्वयते	६५०	०	२६
- द	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	५०	- व	परमम संज्ञे रवतारे	६५०	०	२७
- ध	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	५५	- वि	सोमैर्यन्ति	६५०	प	२३
- न	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	६०	- ष	सतवाः सन्तर्गत	६५०	दि	१
- त	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	६५	०	संयोग / नि	६५०	०	१०
- थ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	७०	- ति	निर्गतयो	६५०	प	२१
- द	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	७५	- ति	संयोगद्वयते	६५०	०	१
- ध	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	८०	- वि	संयोगद्वयते	६५०	०	०

पद्यविवेकः	शुद्धविवेकः	पद्यः	शुद्धः	पद्यः	पद्यविवेकः	शुद्धविवेकः	पद्यः	शुद्धः	पद्यः
शुद्धः		शुद्धः	शुद्धः	शुद्धः	शुद्धः		शुद्धः	शुद्धः	शुद्धः
- रुट्	निर्धारायं	६६०	प०	१२	- ए	अपिगच्छन्ती०	६०३	प०	१३
- व०	सशयोः	६६०	प०	२५	- ऐ	सतिष्ठति ।	६०४	दि०	२
- च	विशेषादिभ्यः	६६०	प०	२०	- एच्	धातुशैतिल्यः	६०४	प०	४
- स	आयमाने हेमाखा०	६६०	प०	१८	- ए	दूयमखा०	६०५	प०	१०
- स	संज्ञाशेषा	६६०	प०	१०	- ए	अर्थायाम्	६०६	प०	१३
- न	सङ्घट्टि	६६०	प०	६	० दू	संज्ञतिः । स्त्री०	६०६	प०	१८
- वि	दुःखमूलविषयकारः	६६०	प०	१४	- ए	अव्ययः	६०८	प०	१६
- १-ख	। मध्यतोः	६६०	प०	१६	० गु०	सङ्घट्टः	६०८	प०	२१
- खी	मन्त्रोत्तममङ्गादिभ्यम्	६६०	प०	२०	- व	पञ्चदशने	६०८	प०	२३
- ख	सङ्घट्टात्	६६०	प०	१६	- व	नेपथ्यायाम्	६०८	दि०	५
- खा	संज्ञरथम्	६६०	प०	२२	- ख	अन्वयिण्यः	६०८	प०	११
- ख	संज्ञोत्तमधने	६६०	प०	२६	० पु०	सङ्घट्टः । वि०	६०८	प०	६
- प	भाषासङ्घट्टः	६६०	दि०	८	- ख	सङ्घट्टात्	६०८	दि०	८
- ख	सङ्घट्टात्	६६०	प०	२०	- खी	अभियन्ति	६०८	प०	२१
- खी	सङ्घट्टात्	६६०	प०	२३	- ख	पञ्चदशने	६०८	प०	२४
- खा	सङ्घट्टात्	६६०	प०	१४	- ख	कार	६०८	प०	३
३	० स्यात्	६६०	प०	१८	- न	अन्वयिण्यः	६०८	प०	१
३	शुद्धादि०	६६०	प०	२०	- ए	अन्वयिण्यः	६०८	प०	४
- व	रिपः	६६०	प०	२०	- त	सङ्घट्टात्	६०८	प०	१४
३	पञ्चाभियन्ता	६६०	दि०	१८	- छि	सङ्घट्टात्	६०८	प०	२०
- ल	अन्वयिण्यः	६६०	प०	२५	- म	सङ्घट्टः	६०८	प०	५
- ल	अभियन्ता	६६०	प०	२८	- ए	अन्वयिण्यः	६०८	प०	८
- म	अन्वयिण्यः	६६०	प०	८	- पुं	अन्वयिण्यः	६०८	प०	११
- क	सङ्घट्टारः	६६०	प०	११	- श्लो०	अन्वयिण्यः	६०८	दि०	१०

अक्षरः	शुद्धिः	पत्राः	स्तः	पत्रः	अक्षरः	शुद्धिः	पत्राः	स्तः	पत्रः
- अ	परिच्छिन्न	६८८	प्र०	६	- स	सर्वप्रसंगे	००१	दि०	२०
- इ	इति	६८७	दि०	०	- नो	एकाकिनि	००२	०	५
- इ	इति	६८७	दि०	०	- र	नियिक्तरि	००३	०	१६
- इ	इति	६८७	०	११	- य	यावत्तत्	००४	०	१०
- स	सत्पद्यमान	६८८	०	१८	- ज	सर्वस्मिन्	००५	प्र०	२१
००५- पा	सत्पद्यमानः	६८८	०	२०	- वा	प्रतीत्यर्थे	००६	दि०	१५
- म	मवेच्छायाम्	६८९	दि०	२	- दे	कुम्भे	००७	०	१७
००६- स	मवेच्छाम्	६८९	०	१२	+ ल	स्यदादिवित्तिक्त्	००८	०	७
- स	सुसोपुषे	६८९	०	२५	- नि	सर्वत्र, सैवाद्यो	००९	०	१४
- १- ०	समागोलातोयः	६९०	प्र०	१	- नि	सकारलोपः	००८	प्र०	२८
- ०	समागोलातोयः	६९०	०	३६	- ल	समन्वयः	००९	दि०	८
- ०	समागोलातोयः	६९०	०	१०	- य	साधये	०१०	प्र०	१८
- ०	समागोलातोयः	६९०	दि०	१६	× ०	स्योदरादित्वा	०१०	दि०	२८
- ०	समागोलातोयः	६९०	०	८	- ०	सद्योनेति	०११	प्र०	१४
- ०	समागोलातोयः	६९०	प्र०	२०	- ०	पारम्पर्ये	०१२	दि०	२
- ०	समागोलातोयः	६९०	०	४	- ०	सन्नापितसन्नायो	०१३	०	६
- ०	समागोलातोयः	६९०	प्र०	६	× ०	सद्योनेति	०१४	प्र०	१
त ०	सत्पद्यमान	६९०	०	१८	- ०	स्योदरादित्वा	०१५	०	९
- ०	समागोलातोयः	६९०	दि०	८	- ०	सद्योनेति	०१६	०	२८
- ०	समागोलातोयः	०००	प्र०	१२	- ०	सद्योनेति	०१७	दि०	१०
- ०	समागोलातोयः	०००	०	२३	- ०	सद्योनेति	०१८	०	१५
० ०	सत्पद्यमानः	०००	दि०	१२	- ०	सद्योनेति	०१९	प्र०	०
- ०	सत्पद्यमान	०००	०	२८	- ०	सद्योनेति	०२०	दि०	२८
- ०	सत्पद्यमान	००१	प्र०	२५	- ०	सद्योनेति	०२१	प्र०	२

पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पद्याक्षरः	संख्या	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पद्याक्षरः	संख्या	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पद्याक्षरः	संख्या
- सु	मयुसे	०२४	०	८	- ति	समानाधीनि	०२५	१०	२८		
- व्यसव	मद्यसन्धाने	०२४	दि०	८	- द्विग	कुक्षिद्विमी०	०२५	दि०	२८		
- ले	देशवासीदुग्धावात्र	०२४	०	२२	- भ्राते	मातृगच्छते :	०२६	प्र०	२९		
- ४ -	सन्ध्यापद्यव्याः	०२४	०	२३	- चत्	तस्मिन्पुरेकट् ।	०२६	०	२९		
- कः	सन्ध्याः । वि०	०२५	प्र०	२५	- वम	सप्तदशधनुवमन्०	०२६	प्र०	२५		
- का	सङ्गाः	०२५	०	२८	- ख	मोक्षोदयो०	०२६	दि०	४		
- द्वि	सशुद्धद्विद्विस्तार्य	०२६	०	२२	- च्छद्यो	विदध्यागलघाविध	०२६	०	२२		
- सं	सत्साले	०२६	प्र०	२६	- मत्तय	०पास्यसमतसाधयेत्	०२७	प्र०	२६		
० व्य	सन्ध्यापुष्पो । खी०	०२७	प्र०	२८	- सी	सिन्धोव्य०	०२७	०	२५		
- ४ -	॥ स्युक्तेः	०२८	०	२८	- सा क	स्युक्तेः	०२७	दि०	२५		
कमेविप	सावित्रा	०२८	०	२२	: धः	घटगोधा	०२८	प्र०	२०		
- सु	स्युक्तेः	०२८	०	७	विः	सतार्थी वि	०२८	प्र०	८		
० प्राजा	सत्राद्यः	०२९	दि०	२३	न	सन्निवृत्तयो	०२९	०	२०		
- म	नाम्यमार्गैः	०२९	प्र०	२९	- त	सुवैषीमय	०२९	दि०	२		
- ह्ये	कधीनाख्येव	०२९	०	२४	स	सामाजिके	०२९	प्र०	२२		
- प्रे सव	भद्रे सन्ध्यामपठय	०२९	०	२०	- वे लुस	समयेकद्विदादे०	०२९	०	२३		
न	सन्ध्याद्यः	०२९	दि०	२३	- मा	समाह्विवाकः	०२९	दि०	२०		
० वसव	सामान्ये सन्ध्याव्यति	०२९	प्र०	२२	- स	सर्वमर्षे	०२९	०	६		
- वा	तीटकाचार्येः	०२२	दि०	५	वे	सर्वात्रयेव	०२९	०	२०		
- सद्द	सद्यद्वयनामानि	०२२	०	६	त	विधाता	०२९	०	२०		
- त	धारयात्	०२३	प्र०	२	- द	सज्जयनाथे	०२९	०	२८		
- सु प्र	सुराणाद्विपुषट्टय	०२३	०	२८	त	समन्तिले	०२९	प्र०	४		
० धर	सन्ध्यामपठय	०२३	०	२०	- ग	सर्वमर्षे	०२९	०	५		
- या	विण्डारम्	०२४	दि०	२०	- गी ह	समानेषु	०२९	०	८		

व्युत्पत्तिः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तिः	व्युत्पत्तिः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तिः
- प्र	समस्तान्	०३४	दि०	१६	X ति	पनोकाद्वयेतीकन्	०५८	०	३
- य	समृति	०३५	०	५	नाभारयो	श्रीमन्नाश्रीमन्वीर्य	०५९	प्र०	१९
- व्या	दीपोत्पत्ते	०३६	०	१५	- ये शु	स्मिन्नेवगुणक्रिया	०५९	०	१९
प्र	सुमन्त्रुपानः । नि-	०३७	०	३	हे	सद्योमे	०५९	०	१८
- मे	शाकसौकेन	०३८	क्र०	१३	० टा	समुत्तानम् न	०५९	दि०	२०
- इ	साधनाकर्मति	०३८	०	२१	- हू	सङ्गते	०५९	प्र०	१९
- ना	कचदात्	०३८	०	२२	- वे-	धत्	०५९	१	२०
- प	समयिने	०३८	०	१८	- ध	सद्वृत्तः	०५९	०	२८
- न	सपुनः	०३८	०	१०	- नि	विरोधकारोति	०५९	०	१८
- सु	पञ्चाशुपपत्ते-	०३८	०	२४	- य ध	पलायाम्	०५९	०	२४
२१	काव्यगुणक्रिये	०४०	प्र०	६	- सं	साधेवैविद्यं	०५९	दि०	२५
- विथ	मल्लारिः	०४०	०	२१	० स	समुद्रनिम्बुसङ्गमपु	०५९	प्र०	६
- र	एवचिमानेपि	०४१	प्र०	०	- द्रो	समुद्रोत्था-	०५९	०	१०
- प	निष्ठाने रनाथ	०४१	०	१३	० नू	समुद्रद्वेषः । नि०	०५९	०	१०
- मि	पदेनापि	०४१	०	१०	म	कन्याते	०५९	०	२१
कीजा	का'दमाभत्या	०४१	०	२१	म	गन्धाधे	०५९	प्र०	१०
०५	गिद्यतः	०४१	दि०	२४	- ६६५	पादपमेव	०५९	०	२९
० ग	समाधाटित . दि०	०४१	०	२०	म	ानीक्यः	०५९	दि०	४
मु	धृष्टिजगत्सुम्भः	०४१	प्र०	१०	- म	मनामपर०	०५९	०	२८
२१	द्विरेतेनकन्	०४१	०	२४	० ति	नाकुले	०५९	प्र०	२२
- ५१५	समुद्रावहरि	०४१	दि०	१	- ग	गुञ्जी	०५९	दि०	१६
१	विमुक्तमः ०	०४१	०	५	- उ	विमिष्टे	०५९	प्र०	४
१	समाधिपते	०४१	०	२५	- व	विपद्यः	०५९	प्र०	८
१	०मिनि . । ०	०	०	१	- ध	कन्याध्यायः	०५९	०	३

पद्यविवेचनं	शुद्धिः ख :	पद्यः	मन्त्रः	पद्यः	पद्यविवेचनं	शुद्धिः ख :	पद्यः	मन्त्रः	पद्यः
अ	पावाशुद्धिः	०६४	दि०	१०	अ	वसवधामात्रेदे	०८२	दि०	२
स	साधिका	०६५	प्र०	२२	का	वधाकर्षुर०	०८४	प्र०	१
५	पूजने	०६५	दि०	१०	कु	खेदेऽप्यात्	०८४	प्र०	१८
ख	वसवधामात्रेदे	०६५	०	११	कोष्ये	दिद्व्याको	०८४	दि०	१८
ग्ये	मैकचतुर्विंश	०६६	प्र०	५	१-	इयोदारवादि ।	०८५	०	२०
ति	रा मे	०६७	०	२०	पा	वतस्तद्देवतादेवो	०८५	दि०	२१
ठ	कटुरे	०६७	दि०	३	०।-	सविपिय । नि०	०८०	प्र०	८
गू	परयू । को०	०६८	०	२३	सू	सूचामितिप.	०८०	दि०	६
स	साधनानो०	०६८	प्र०	१८	सू	सूचामुप०	०८०	०	११
त	सरसिजातम्	०६८	०	२८	पृ	पुण्याकरः	०८८	प्र०	११
५	पिनागोत्पन्नम्	०६८	दि०	१८	प वा	ईपदुशास्त्रमुक्ते	०८८	०	१०
डा	कृष्णभोजि	०७०	प्र०	६	धास्य	साकस्य	०८८	दि०	८
व	सन्ध्या	०७२	०	५	शि	छाति	०८८	०	१४
२१	कारसज्ज	०७२	दि०	१४	धा	वेदविधिने	०८९	प्र०	१२
जम	सर्षपी । को०	०७०	०	१८	तति	पतिते०	०८९	दि०	२२
को	दस्युपतद्वल्लव	०७४	०	१०	त ति	नराशुद्धिपतिते०	०८९	प्र०	२४
घण्टु	सन्ध्यागत । नि०	०७५	प्र०	१८	सू	निष्कतभाषो	०८९	०	१४
० म	विरहदम्बजे	०७६	०	२८	को	वधो	०८९	०	१५
व	विरह	०७६	दि०	२	ज्ञप	सोमदुर्गपाम्	०८९	०	२८
शा	वाङ्मन्त्रानां	०७७	प्र०	८	पाल	प्रापयति	०८९	दि०	१९
वा	वाङ्मना	०७७	०	१४	पा	पवाप्यव्य	०८९	प्र०	०
कि	शिपु	०७८	०	१८	ति	निष्कतेशि	०८९	०	१४
दे	तत्त्ववर्षादि	०७८	०	३	ति	प्राप्तने	०८९	०	१४
६ म	शिवः सज्जस०	०७९	०	२	ध	प्रलये	०८९	दि०	१४

शुद्धाशुद्धपत्रम्

पुस्तकः	पुस्तकः	पृष्ठाः	सूत्राः	पङ्क्तयः	पुस्तकः	पुस्तकः	पृष्ठाः	सूत्राः	पङ्क्तयः
- वाः	वृद्धशाला	०८२	०	१५	• साः	वाहम.पु.	०००	०	५
- स्थ	सम्यग्नि	०८२	०	२४	- •	वातवाचन	०००	०	५
- र	विकसधारा	०८५	०	७	× शौदि	कक्षते तत्त्वद्वारा	०००	१	८
- य	नाथः शरीरा	०८५	०	८	- ख	सत्त्वानयत्व.व	००१	०	१०
स	संसारमन्त्रिनि	०८६	०	१०	- र	अनय गतम्	००२	०	१४
- ड	भवभ्रष्ट	०८६	०	१०	- • क	तपसा जपयोगैश्वा	००२	०	१६
- का	वस्तु	०८६	०	१५		चन्द्रि ना.क.			
- सा म	साकामकामिनि	०८६	०	११	- म्य	धर्मस्यैभ्यां	००२	०	२६
- स	साकुल्यः पु	०८६	०	२०	- म्ये	साध्व	०००	०	२
३ क्	शुद्धादिभ्यः	०८६	०	२७	- न	वचसा सम्यक्त्वमाध	०००	०	१०
३ लक्ष्म्या	० . . .	०८७	०	५	- न	चतुर्वर्गक त्वये	००४	०	२८
साधा ३					०-०	प्राप्तपदीनम् न०००	०१०	०	२५
द्विदि					- न	पदानां	०१२	०	११
व	यथापूर्वाति ककाराः	०८७	०	१०	- य	यद्योक्त	०१२	०	२५
भावधाने	साध्यादृष्यवधानेन	०८७	०	२०	- नि सा	सत्त्वमन्त्रानामाश्वा	०१२	०	१०
- व र	वाचभ्युदितः रिवाच	०८७	०	२६	व्यतिष्ठ प्रतीति सामा				
- द्	द्रष्टृत्व	०८७	०	८	- ख	साम्युत्पत्तये	०१४	०	२५
- । व	नक्षत्रमः साक्षी च द्वा	०८७	०	१०	- न	समिधामाधाने	०१५	०	८
	तन्निवयो भवति वर्ये				- य	विद्येति	०१५	०	७
• सा	साध्याम् । न०	०८७	०	२०	- सायम् । च	नियामये	०१६	०	२२
- व्य	व्यती	०८८	०	१३	। दिनात् । सायम् । या				
- न	सर्वप्रयत्ने	०८८	०	२	यम् तुमागम ।				
३	एकपदं च पु	०८८	०	५	- य	पक्षरौ	०१७	०	२०
- कपपद	नियुत्तयं	०८८	०	१	। मयूः	सयुराशि इपर्यन्तो	०१८	०	२५
प्रपु-	तद्विधान	०८८	०	११	प्रविकीयवाठः				
- वि	साध्यानिनि	०८८	०	१०	- य	विमोचदः	०१८	०	१०
- यान	वद्व्यापार्या	०८८	०	४	वि ख	विनाशयैः	०१८	०	२२
व्यमिनि					- दः	वारपादपः । पु-	०१८	०	२०

पद्यविलेखः	पद्यः	पद्यः	पद्यः	पद्यविलेखः	पद्यः	पद्यः	पद्यः		
तना। गो	तनुचिन्तासुरको	८२०	२०	१२	० स	विहसङ्गमनः वि०	८२०	०	०८
- इ	मसिकाशाऽथ०	८२०	०	१७	•	सिद्धिनी। पत्नी०	८२०	०	४
- य	यथापथा। ली	८२०	०	२१	• ति। जः	सिद्धातिशयः। वि	८२०	दि०	६
- ल	यद्यनति०	८२०	०	२५	- यो	सोम०	८२०	०	१०
मः	साधिकः। वि०	८२१	दि०	१४	- न्	विजय्याम्	८२१	प्र०	२५
- म	पाद्रे	८२१	०	१६	- सु	मुनिवर्ण	८२२	०	५
- पु- व	सुहृदुद्वेष०	८२२	०	८	- ष	छण्डवना री	८२२	दि०	२०
- न	सप्तदिन	८२२	०	८	• • • •	• • • •	८२२	०	२०
- स	सावर्षिः	८२४	प्र०	२१	• । त	सिद्धतिशय	८२४	प्र०	४
- य। ता	कवितो मयः	८२४	०	२३	- य मी	तनुमयमप्यो०	८२४	०	१३
- डे	भविष्यतीत्युक्तोः	८२४	दि०	२	- य- सं	भ्युपममसिद्धतो	८२४	दि०	१०
- वा। प	ललालेखानियोजय	८२४	०	११	• द	सिद्धधर्मः। पु०	८२५	प्र०	२
- ती	कवितः	८२५	प्र०	१०	• ध	चलधर्मो	८२५	दि०	२
- मिमेष	कोटिहीमिभुताग्रनः	८२५	दि०	२	• तत्क	यतकन्यासु	८२६	प्र०	२२
- १- प्र	पयानादे मनेसाष्टे प्र	८२५	०	५	• ला	समानु०	८२०	०	२२
- स	धोत्रसूतधो	८२६	प्र०	११	- द	धामरवेना	८२६	०	२५
- य	कटावाम्	८२७	०	१५	- ष	दूरयेज	८२७	दि०	६
० सि	सिद्धतल। पु०	८२७	०	१६	- प्र	सिप्राख्यात्	८२८	प्र०	१८
- य	पथाथ०	८२७	दि०	१५	सि शु	पविसिद्धिमुविभ्यः	८२८	०	२०
० सि	सिद्धरथा। लो०	८२७	०	२०	- नाः	पाशुताः	८२८	०	२
० स	सिद्धनास्थान। पु०	८२८	प्र०	४	- स	प्रसूवली	८२८	दि०	१०
- वा	मण्डिषोयदा।	८२८	०	११	- पा। य	दिवतायाम्। गदिरायाम्	८२८	०	२१
- वि	पथे। वृत्ते	८२८	०	१०	- ङ	गङ्गास्रोतवि०	८२८	०	२१
- नु	धनदेव०	८२८	०	२६	- क	शोचूत	८२९	प्र०	१

शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पं. क्र.	पृ. क्र.	पत्र. क्र.	शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पं. क्र.	पृ. क्र.	पत्र. क्र.
- अ	सङ्गच्छता०	८८८	प०	१	- भा	सुनायाभिषे	८१२	दि०	६
- अ	सङ्गतसूर्ये	८८८	०	८	- ति	मातोपनाम	८१४	प०	२४
X अ	सुपिभ्य चक्	८८८	०	२४	- इ	पुरोद्वि	८१६	दि०	१
० प०	सुगण्डः पु०	८८८	०	२६	० इ :	सौरि.पु०	८१६	०	८
० अ :	सुगण्डः पु०	८८८	०	८	- सी	सौरि-कण्ड :	८१६	०	१२
० अ :	सुगण्डः पु०	८८८	०	८	० सी	सौरिदः पु०	८१७	प०	१०
० अ :	सुगण्डः पु०	८८८	०	२५	- चा	उत्तराचरि	८१७	दि०	१
० अ :	सुगण्डः पु०	८८८	०	२७	- त	सोत	८१७	०	८
- गा	स्यपिनालुत्तने	८०३	प०	१०	- वि	पठिसाचर	८१८	प०	६
- पा	सापयनश्च ति	८०३	०	२५	४	कातासौ	८१८	दु०	११
- य	सपितु	८०३	०	२३	था	सालानां ०	८१८	०	२८
- इत्या	सुसगुण म	८०४	०	१	- दा प	सर्वादायासहमे	८२०	प०	५
- इ- मे	सिन्धुसिपापति	८०४	दि०	१	- ड	सिन्धुसिपापति	८२०	दि०	१२
- इ	सहरिकादी	८०४	०	४	० य	सुनप १ पु०	८२०	०	४
- इ	सोसापु०	८०५	प०	१	X दि अ	सगदिमनिष्ठा०	८२०	०	१८
- इ ये	सानासापु०	८०५	प०	२८	+ तिदा	सुसनादितिठरसुस	८२१	०	२२
- इ	सत्ते	८०५	दि०	१	सा	सापन :	८२२	प०	२
- य	समोत्तमस	८०५	०	२	स	सुते	८२२	०	१
- अ-क	सुसलसदिरी हट्टपले	८०६	प०	१४	पु	सुसु	८२३	०	२२
- अदिरे	.....	८०६	०	१५	स	सिन्धुसिपापति	८२२	दि०	२०
- अ	सोमसदः पु० सुसि०	८०६	दि०	८	+ स	सुसुसिन्धुसिपापति	८२३	०	१
० सि व	सोमसिन्धुसिपापति	८११	प०	२	नः	सोम . / पु०	८२३	०	१०
ती	सवता	८१२	०	६	- काग	सकाय	८२३	०	२८
- अ	सवतसु	८१२	०	११	प	सिन्धुसिपापति	८२४	प०	११

पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भाङ्कः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भाङ्कः	पङ्क्तिः
• ख	सुमन्त्रः । पुं०	८८२	•	२४	• वि	सुविधातिः पुं०	८८८	•	२८
- वि	मिषडाद्याम्	८८२	•	२५	- ख	करयि	८८८	प्र०	३
२१	क्षीनत्तम्	८८३	दि०	२५	- य	सहस्ररूपतया ०	८८८	•	२९
- जोष	स्नातुमिच्छी	८८३	•	२६	- य	सुखायमागे	८८८	०	२८
- स	पुं०	८८४	प्र०	०	- क्षि	नरस्यप्रदी	८८८	दि०	५
- पु०	सुसशतः । वि०	८८४	•	२४	- प्र	यज्ञः	८८८	•	२२
- त	विमिष्टे	८८४	•	२५	- पि	प्रीरिते०	८८०	प्र०	२
- डे	रुपेण	८८४	दि०	२८	- की	स्वादुदक्षा	८८०	०	१२
- गा	श्रीभनोशी	८८६	प्र०	८	- कं	गुप्तकवितेति	८८०	०	१९
- लो	विदग्ध्या	८८६	दि०	३	- ना	प्रसूतायाम्	८८०	दि०	५
- बा	पण्डिते	८८६	दि०	१५	- ना	तत्रविशाखानां	८८०	०	१०
- प्र	इन्द्रियेभ्यः	८८६	•	१७	- व	सुपवेष्टने	८८१	•	२
- म्य	चुद्रमन्त्राम्	८८७	प्र०	५	- लृ	योनिषा०	८८२	प्र०	८
- न्या	पीडिकाद्याम्	८८७	•	८	- ट	वेद्यने	८८२	दि०	३
- घा	फल्गुण्याम्	८८७	•	२४	- टा	निष्ठानलम्	८८३	प्र०	१०
- ज	रामहृत्याम्	८८७	•	१५	- वा	मिष्टपाचकः	८८४	०	१२
- ङ	सूत्रप्रपञ्चः । पुं०	८८७	•	२०	- र	सूरः	८८४	दि०	१५
२२	तामसक्याम् ॥	८८७	•	२२	- श	दशपादो	८८५	प्र०	१०
- की	दोम	८८७	•	२८	- श्य	सुषोष	८८५	०	२०
- म	पुष्टमसूत्रमत्याः	८८७	दि०	११	- (	सुश्रीववानरे	८८६	दि०	११
- म	मनोमय	८८७	०	१८	१ यज्ञप	सुयंस्तनवा	८८६	•	१९
- ग	मिचित	८८७	•	२२	२ त	सुभ्यासुभ्यावडे	८८६	•	२५
- त	पस्यागंधे	८८८	•	८	शुभ-धा	योगिनि ॥	८८७	प्र०	१०
- ल	शुभिरदन. १ पुं०	८८८	०	२०	- नि	सुयोष	८८७	प्र०	१०
० वि					• श्य-सु	सुयोषः । पुं० पुं०	८८७	दि०	४

शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तिः	श्लोकः	पङ्क्तिः	शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तिः	श्लोकः	पङ्क्तिः
- अ	सङ्घटनं	८८८	प्र.	१	- भा	सुभाषिते	८१२	वि.	६
- खं	महागतसुखं	८८९	०	८	- ति	मातोपवाम	८१४	प्र.	२४
X अ	। सुदिभ्यः	८८९	०	२४	- र	सुरादृष्टि	८१६	वि.	१
० प०	सङ्घटनः पु.	८८९	०	२६	• र :	सौरि.पु.	८१६	०	८
• अ.	सङ्घट. पु.	८८९	वि.	८	- ती	सौरि'क्षयः	८१६	०	१२
० अ ।	सङ्घट. पु.			८	० ती	सौरिदः पु०	८१०	प्र.	१०
• अ	सङ्घट. पु.			२४	- ता	सङ्घट. पु.	८१०	वि.	६
• अ	सङ्घट. पु.	८८९	०	२०	- त	सोतं	८१०	०	८
- ता	सङ्घट. पु.	८८९	प्र.	१०	- वि'	सङ्घट. पु.	८१०	प्र.	६
- था	सङ्घट. पु.	८८९	०	२४	- उ	सङ्घट. पु.	८१०	दु.	११
- थ	सङ्घट. पु.	८८९	०	२२	- यां	सङ्घट. पु.	८१०	०	२८
- व	सङ्घट. पु.	८८९	०	१	- दा-य	सङ्घट. पु.	८१०	प्र.	५
- व - मे	सङ्घट. पु.	८८९	वि.	१	- ट	सङ्घट. पु.	८१०	वि.	१२
- र	सङ्घट. पु.	८८९	०	४	० य	सङ्घट. पु.	८१०	०	४
- से	सङ्घट. पु.	८८९	प्र.	१	X दि भ्यो	सङ्घट. पु.	८१०	०	१८
- ड	सङ्घट. पु.	८८९	प्र.	२८	+ ति	सङ्घट. पु.	८१०	०	२२
- ते	सङ्घट. पु.	८८९	वि.	१	- ता	सङ्घट. पु.	८१०	प्र.	२
- य	सङ्घट. पु.	८८९	०	२	- स	सङ्घट. पु.	८१०	०	१
- ल-क	सङ्घट. पु.	८८९	प्र.	१४	- उ	सङ्घट. पु.	८१०	०	२२
- ल-दि	सङ्घट. पु.	८८९	०	१५	म	सङ्घट. पु.	८१०	वि.	२०
। - भू	सङ्घट. पु.	८८९	वि.	८	+ अ	सङ्घट. पु.	८१०	०	१
० वि य	सङ्घट. पु.	८८९	प्र.	२	- मः	सङ्घट. पु.	८१०	०	१०
ती	सङ्घट. पु.	८८९	०	६	- कां	सङ्घट. पु.	८१०	०	२५
त्यां	सङ्घट. पु.	८८९	०	११	प	सङ्घट. पु.	८१०	प्र.	१६

पद्यविलेखः	युक्तिविलेखः	पद्याक्षरः	सूत्रः	पद्यः	पद्यविलेखः	युक्तिविलेखः	पद्याक्षरः	सूत्रः	पद्यः
- अ	सादृश्यं	८२४	दि०	१०	- अ	दृष्टयते	८२३	०	२१
- स्त्री	स्त्री विकल्पः न०	८२४	०	२५	- भी	मीच	८२२	०	१८
- य	अत्युत्पत्तिरिति	८२५	प्र०	१५	- द	सन्देहपत्तिः	८२२	दि०	८
- अं	निर्दिष्टः	८२६	०	६	- व्य	व्युत्पत्त्या	८२४	प्र०	१
- द्वि	किसित्कार्ये	८२६	दि०	२०	- य	सदृशमि	८२४	०	१०
- द्वि	सद्विःसाधोति०	८२०	०	१३	- त्रि	पट्टागोति	८२४	०	१३
- प्रो	मिद्रे०	८२०	०	२४	मारस्की	भास्करौ	८२४	दि०	२
- पु०	स्त्रीपुंसौ।पुं०	८२०	०	१०	० ना	सामो०,पि०	८२५	०	१३
-	स्त्रीप्रथमाध्वी०	८२०	प्र०	११	-ा	स्वानभवे	८२४	०	१८
- वा	तथापि	८२०	०	१२	- के	युक्ते	८२४	०	२२
- य	विनिर्गन्तारिपु०	८२०	०	१०	- गु	मनुष्याः	८२५	प्र०	८
- त्रि	सर्वतो	८२०	०	२२	- यो	सामर्थ्ये	८२५	०	१४
- श्री	सोऽपत्तिगता	८२०	०	२६	- श्री	प्राधीमाश्री	८२	०	१०
- या	पञ्चाशत्० सुखतोमेध	८२०	दि०	१२	- मा	साविभाषाः	८२५	प्र०	१८
- द्	द्वन्द्वतान्यपि०	८२०	०	१५	- य	पञ्चाशत्	८२५	०	२१
- व	पूजिताः	८२०	०	१०	- या	पञ्चाद्विधाः	८२५	०	२६
- ल	वेलाभो	८२०	०	२४	- ख	साक्षीपक्षक	८२५	दि०	१३
- क	सोभाहमिली	८२०	प्र०	२०	- य	पञ्चात्	८२५	०	२०
- यवि	विशेषविधौ०	८२०	०	२८	ति	मितीकारास्ताः	८२५	०	१३
- वै	वर्षेमेदीप०	८२०	दि०	२६	- स्त्रि	भिरस्यापि	८२०	प्र०	२६
- सु	समुत्पन्नं	८२०	०	५	- श्री	भिरसुप्यौपु०	८२०	दि०	२५
- वि	नित्यमः	८२१	प्र०	१६	- ह	सुसहास्यकपु०	८२०	प्र०	१५
- पुं	नित्यमेव	८२१	०	१५	- ख	सुसहास्यकपु०	८२०	०	१६
- मे	पद्यमेधानति०	८२२	०	१८	- य	कोपार्थे	८२०	०	१८

अक्षरलिपि श्रः	शुद्धलिपि :	पङ्का श्रः	सं श्रः	पङ् श्रः	अक्षरलिपि श्रः	शुद्धलिपि :	पङ्का श्रः	सं श्रः	पङ् श्रः
०	सुखस्य नि	८४०	प्र०	२४	- सु	स्फोटिकाम	८५०	प्र०	२०
- अ	रुच्ये	८४१			- सु	स्फुरस्फुरि	८५१	दि०	१४
। नि०	परामिती वि०	८४१		२५	० सु	स्फुल्लिङ्गो	८५१	प्र०	१५
- म :	श्रीराम	८४१	दि०	२२	- यो	स्फुटयधोवस्फा	८५१	दि०	८
- र- म	०मान्तरममती	८४२		४	य	स्फुमप्रत्ययोवा	८५२	प्र०	५
३					- या	स्फुकरयो	८५२		१८
पापस्य	विषयसाज्ञानाना	८४२	प्र०	४	- ध	स्फाधारपुटस्य	८५२	दि०	८
- न :	सङ्केतानामतु	८४२	दि०	१०	- ध	स्फुचमद्य	८५२		८
। ज्ञानि	ज्ञानि	८४४	प्र०	११	- ध	स्फुटय	८५३	प्र०	७
- वा	शत्रुभिर्धी	८४४	दि०	२२	- य	स्फुच	८५३	०	२१
० स्तो०	जेष्ठवर्षास्त्रोपि०	८४५		२	- त	स्फुभूत	८५४		१८
- सि ति	विद्यति	८४५	०	१४	- न	स्फुकरयो ०	८५४	०	२०
- वाचन	स्वयंस्वयं	८४६	प्र०	२	। सु	स्फुती	८५५		२
श्रममयी					- व	स्फुध्यामितिन्वल्म	८५५		२६
- य	स्फुविधः	८४६		१०	- ।। स्तो	स्फुध्यामितिन्वल्म	८५५	दि०	२८
- व्य	स्फुत्वया	८४६		२२	- सवय	स्फुसयत	८५६		१
- सपु	स्फुश्रीसा	८४७	०	४	- स	स्फुसुवचपतनी	८५६		२
० क	स्फुटोक्तत वि०	८४७	०	७	- भे	स्फुसुवयोना	८५६		८
- वा	स्फुविवादाद्य	८४८		२	। ये	स्फुसुधे	८५८		३
- ये	स्फुवृष्ट्याव	८४८		२	सु, स	स्फुसुधे	८५८		१०
- स्फ	स्फुटिकायाम्	८४८		१८	- वे	स्फुसुधे	८५८		१८
- स्फ	स्फुटिको ०	८४८		२०	- यि	स्फुसुधे	८५८	प्र०	५
- म	स्फुटिकायाम्	८४८		२५	- यो	स्फुसुधे [ति]	८५८	दि०	७
० स्फु	स्फुटिकाम् । न०	८४८	०	२८	० स्फ	स्फुसुधे । न०	८५८	०	१५
० स्फुटि	स्फुटिकाम् । न० ३	८४८	दि०	३					
- थ	स्फुटिकाम् । न० ४	८४८	दि०	६					
० स्फु	स्फुटिकाम् । न० ५	८४८		२५					

पद्यविवेकः	पद्यविवेकः	पद्यः	पद्यः	पद्यविवेकः	पद्यविवेकः	पद्यः	पद्यः		
श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः	श्लोकः		
- २	मरीचः	८११	प्र०	४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१५
- ३	अपनयोसः	८१२	दि०	१०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१५
- वि०	अपनयोसः	८१२	०	२५	५	००००	८०५	०	२२
- ४	आनन्दः	८१३	प्र०	४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	दि०	२
- ५	निर्गमः	८१४	०	१२	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	२१
- ६	वितर्कः	८१५	०	१४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	२६
- ७	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	०	९	५	विभूतताण्डिता०	८०५	प्र०	९
- ८	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	प्र०	४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	३
- ९	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	०	२४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	३
- १०	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	दि०	७	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१३
- ११	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	०	१६	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१८
- १२	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	प्र०	८	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	२५
- १३	वस्तुवैविध्यमिति	८१६	०	२२	५	विभूतताण्डिता०	८०५	दि०	११
- १४	वस्तुवैविध्यमिति	८१७	दि०	४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१२
- १५	वस्तुवैविध्यमिति	८१७	०	३	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१३
- १६	वस्तुवैविध्यमिति	८१८	प्र०	५	५	विभूतताण्डिता०	८०५	प्र०	२१
- १७	वस्तुवैविध्यमिति	८१८	०	१४	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	२४
- १८	वस्तुवैविध्यमिति	८१८	दि०	११	५	विभूतताण्डिता०	८०५	दि०	५
- १९	वस्तुवैविध्यमिति	८१८	०	२३	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	३
- २०	वस्तुवैविध्यमिति	८१९	प्र०	८	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१४
- २१	वस्तुवैविध्यमिति	८१९	दि०	१०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१८
- २२	वस्तुवैविध्यमिति	८१९	प्र०	१०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	प्र०	१४
- २३	वस्तुवैविध्यमिति	८२०	दि०	११	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	२४
- २४	वस्तुवैविध्यमिति	८२०	प्र०	२०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१८
- २५	वस्तुवैविध्यमिति	८२०	०	२०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१८
- २६	वस्तुवैविध्यमिति	८२०	प्र०	२०	५	विभूतताण्डिता०	८०५	०	१८
- २७	वस्तुवैविध्यमिति	८२०	दि०	११	५	विभूतताण्डिता०	८०५	दि०	१५

पद्यविलेखः	यद्विलेखः	पृष्ठाः	सूत्राः	पद्यः	पद्यविलेखः	यद्विलेखः	पृष्ठाः	सूत्राः	पद्यः
- द रो	द्वयरोरिषम्	६८१	०	२४	- पा	पवाप्यं	६८१	०	५
वे	सुपासो धंति ।	६८२	प्र०	५	- खो	कवायोषो	६८२	प्र०	१३
- प ल म	मन्त्रमिदे	६८२	दि०	१२	- वू	मपुरोक्षम् :	६८२	दि०	२२
- त	कुर्वति	६८३	०	१	- इ	दूर्ध्वगाम्	६८३	०	२८
- छ	द्वयं नक्षत्रा	६८३	०	१४	पावा-ति	सपासकानांतिस्व	६८३	०	२६
- झ	वह्नापः	६८३	०	२	- स	सधिता	६८६	प्र०	२४
- ञ	० इन्तिस्त्रयो	६८३	०	२१	० व	हरिकिष्कम्. मू०	६८६	०	२०
- ट	मधुरधुं	६८२	०	२६	- ख	सुपुरे	६८६	दि०	१२
० क	ध्वजकोशकः । पु-	६८४	प्र०	०	- म	सवम्	६८६	०	२०
- भा	मधुरभापकाम्	६८४	०	१५	- प	पार प्रया०	६८६	प्र०	१
नापावा	कनायाम्	६८४	दि०	१०	त भयः	रूपतवधवंद्वि	६८६	०	३
ज	ध्वजकोश	६८४	०	२२	- ना	नीवनी	६८६	०	२०
- । व	विष्कामिनो	६८५	प्र०	८	- येरणि	प्रयोत्रिता	६८६	दि०	५
- पु	प्रतिवध-	६८६	०	२४	- ये	मौघिन	६८६	०	१८
- विी	विष्कामिनो	६८६	दि०	२४	- त	गुर्विसिता	६८६	०	६१
३ ८	आतेरक्षोविषयाः	६८६	प्र०	१	वी	गुर्वेपिषा	६८६	प्र०	१०
- शारे	० ० ०	६८६	दि०	१	- द	बेन्दुफिले	६८६	०	१०
० स	हराद्रिः । पु-	६८६	०	५	- क	स्वापाठ	६८६	०	२१
- य	भूमि	६८६	०	६	- विष्वा	हरिभ्योऽतप	६८६	०	१०
X वी	द्विषोषादिनृश	६८६	०	११	व	वपन	६८६	०	२८
० हाऽप	० विष्कामिनो	६८२	प्र०	२१	० ति	वसभूति। स्त्री	१०००	०	५
भिने	नक्षत्राः	६८२	दि०	२६	- वे	वापुषे	१०००	०	८
- र	मन्त्रोद्यो	६८२	प्र०	१	- ख	स्वर्गाम्	१००१	०	२६
- ल	विष्कामिनो	६८२	०	२	- वी	दुर्वोदे	१००२	दि०	१४

शुद्धाशुद्धपत्रम्

पुः	शुद्धिः	पृष्ठ	पङ्क्तिः	पङ्क्तिः	पुः	शुद्धिः	पृष्ठ	पङ्क्तिः	पङ्क्तिः
१	अक्षरधान्याम्	१००२	०	१६	१	राशिषी	१०११	०	२
२	सैत्रमण्या	१००३	०	४	२	ति वै	१०१२	०	१
३	प्रवेविकायां मा	१००३	०	१०	३	भक्षा टदति०	१०१२	०	१२
४	दक्षिणोत्तः प	१००४	०	२५	४	हास्तिनम् । न०	१०१२	०	१५
५	सुतपुराहिते	१००५	०	२	५	हस्तिनम् । ३	१०१२	०	१६
६	स्य धावदेव	१००६	०	०	६	चेष्टादे कुतु०	१०१२	०	२३
७	सोमान्	१००६	०	१५	७	प्रथमदैवत.	१०१२	०	२६
८	दक्षिणचक्रम् । न०	१००६	०	२०	८	चक्रभावे०	१०१२	०	२८
९	सम्पूर्णः	१००७	०	१४	९	वस्यमवहासितम्	१०१२	०	३०
१०	हा टदेव । पु०	१००७	०	०५	१०	स्त्रिदशोक्तः	१०१२	०	१०
११	निविश्या	१००८	०	२४	११	पञ्चक०	१०१२	०	१८
१२	धामनेष । वि०	१००८	०	२५	१२	हाहाकारे । पु०	१०१२	०	२३
१३	स्य धावदेव	१००८	०	३	१३	साम्प्रोयम्	१०१२	०	२७
१४	पतिमुकुटः	१००९	०	१२	१४	निर्वादिनूपधू पर्व	१०१५	०	२
१५	सुत्र दामनि	१००९	०	१६	१५	विष्णुवाकाश०	१०१५	०	१४
१६	धामनेष । वि०	१००९	०	२४	१६	भीमसेन	१०१६	०	२१
१७	धामनेष । वि०	१००९	०	३	१७	सोच याम्	१०१६	०	२४
१८	धामनेष । वि०	१००९	०	३	१८	मातृमुकुटे	१०१७	०	८
१९	धामनेष । वि०	१००९	०	३	१९	विगम् । न०	१०१७	०	८
२०	धामनेष । वि०	१००९	०	३	२०	दत्ते वि० केतमम्	१०१८	०	२०
२१	धामनेष । वि०	१००९	०	३	२१	निरन्तराध्यायः	१०१८	०	२४
२२	धामनेष । वि०	१००९	०	३	२२	वि०	१०१८	०	१९
२३	धामनेष । वि०	१००९	०	३	२३	विमम्	१०१८	०	४
२४	धामनेष । वि०	१००९	०	३	२४	विमरकृता । वि०	१०१८	०	२६

शुद्धपत्रम्	शुद्धलेखः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः	शुद्धपत्रम्	शुद्धलेखः	पद्यः	श्लोकः	पद्यः
० धः	विमलवस्तुतावैदः	१०२८	प्र० ३		० धिः	सृष्टिः । श्री०	१०२८	दि० १८	१८
-घण्टः	राप्रनिघण्टः	१०२८	प्र० ६		-म	०ज्जासायान्	१०२८	०	२८
-घ	० घतजंर	१०२८	दि० २३		लि न्या	निपत्यानिपातिताः	१०२८	प्र० ३	
-घी	सर्वे ताभ्यां	१०२८	०	१८	+भ्य त	०दिभ्यचे तितुः	१००८	प्र० १०	
-वि	विद्विजलक्षः	१०२९	प्र० ८		-दे । के	स्वार्थवोचको०	१०२८	०	१८
-ख	द्विरख	१०२९	दि० १५		-का श	प्रथिताभ्यः	१०२८	०	१०
-ख	द्विरख	१०२९	०	१०	-ते	सुतोन्वयो०	१०२८	०	२३
३ ख	द्विषणम्	१०२९	प्र० ६		-वः	द्विलपयव	१०२८	दि० १	
पैतृणमि	द्विषणम्	१०२९	०	५	-भा	व्यायुतः	१०२८	०	२८
जिजासा	पालिकाटा	१०२९	दि० २३		सुवर्णः	०अर्थकृतकाम्	१०२८	०	२
इतलक्ष	इतलक्ष	१०२९	०	१०	इ । क	इमद्वय०	१०२९	०	८
-पु	तुरक्य०	१०२९	०	२८	-र	विद्विराने	१०२९	०	१२
-व	०	१०२९	प्र० ३		-कः	०डाटवम्	१०२९	प्र० ५	
० ति	इति । श्री०	१०२९	०	१०	धी नभ	०कलधीतगात्रे यम्	१०२९	०	५
-त	इतुर्ध्व	१०२९	दि० २८		त	संकायनम्	१०२९	०	१०
३	३	१०२९	०	२८	-स्य	स्रुट	१०२९	०	१४
३	३	१०२९	०	२८	० म	इमन्तः । प्र०	१०२९	०	१०
३	३	१०२९	०	२८	पा थ	पाककश्चित्तोय	१०२९	दि० ८	
३	३	१०२९	०	२८	० व	इमवर्षावर्ष । प्र०	१०२९	प्र० ५	
३	३	१०२९	०	२८	-थ	०अत्रवोचसा	१०२९	०	२९
३	३	१०२९	०	२८	थर्ष	नारोचोडतोसुवे	१०२९	०	२
-ट	विपलक	१०२९	दि० ६		-स्य	सुरीचेण्यः	१०२९	०	१२
-ट	पदव्यथा०	१०२९	०	२०	०	धनीनिव्य	१०२९	दि० २	
-वा पु	पा सुपुसकीष	१०२९	प्र० १४		० व	इतिवः । प्र०	१०२९	प्र० ६	
० धी	इथी । प्र०	१०२९	०	१६					

पद्यविवेकः	व्युत्पत्तिकः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः	पद्यविवेकः	व्युत्पत्तिकः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः
- कवि	लोपवाचित्वा०	१०२५	०	१५	- क	सूर्याशुकाद्या	१०२०	०	१
- ल	कृष्णारामः	१०२५	०	१०	- १-अ	। तद्वचने०	१०२०	०	१५
- १ ग	देवावामावाचन०	१०२५	प्र०	२१	- अष्ट	राजनिर्घण्टः	१०२०	वि०	८
० - मी	श्रीमोयः । वि०	१०२५	दि०	२८	० क	श्लोकः । पु०	१०२०	प्र०	१६
- द	पादिना०	१०२५	०	२८	- म	श्रीमद्विष्णुसहास्रनामः	१०२०	दि०	६
- मि प्रा	मितप्राप्तं	१०२०	प्र०	२	+	॥ इति मध्यां ॥	×	+	+

॥ द्वि चतुर्थे चतुर्थे विक्रमवर्षे नभस्य सितवक्राम् ॥
 ॥ श्रीमो श्रीमध्व मितवर्षे श्री कर्म, रोः सपत्न्या ॥११॥
 श्रीहरिः ॥

